ANKARA ÜNİVERSİTESİ SİYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ YAYINLARI No. 455
BU YAPIT T. C. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI'NIN KATKISIYLA GERÇEKLEŞMİŞTİR.

100. DOĞUM YILINDA ATATÜRK'E ARMAĞAN DİZİSİ : 8

SEVRES ANDLAŞMASINA DOĞRU

(Çeşitli Konferans ve Toplantıların Tutanakları ve Bunlara İlişkin Belgeler)

OSMAN OLCAY

Ankara — 1981

ANKARA ÜNİVERSİTESİ SİYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ YAYINLARI No. 455

1989
Temmuz
12
Ankara

SEVRES ANDLAŞMASINA DOĞRU

(Çeşitli Konferans ve Toplantıların Tutanakları ve Bunlara İlişkin Belgeler)

OSMAN OLCAY

"ATATÜRK, *tarihte uğradığımız en zalim ve haksız itham gününde* meydana atılmış, Türk milletinin masum ve haklı olduğunu iddia ve ilân etmiştir."

İsmet İNÖNÜ
Kasım 1938

S.B.F. BASIN VE YAYIN YÜKSEK OKULU BASIMEVİ — 1980

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ	V
Başlangıç	XI
I. Osmanlı İmparatorluğunun parçalanması girişimleri	XI
II. Türklere bırakılacak olan ülkenin denetimi	XXIV
III. Müttefiklerarası ilişkiler	XXXI
IV. Andlaşmayı hazırlayan devlet adamlarının kişilikleri, tutumları	XXXVIII
V. Osmanlı Barış Andlaşması dışında kalan, o dönemin güncel, önemli bazı sorunları	XLV
VI. Atatürk'ün ve Anadolu Savaşının değerlendirilmesi	L
VII. Osmanlı Barış Andlaşmasından önceki, ya da ona koşut paylaşma girişimleri	LIII
A. Savaş dönemi belgeleri	LIV
B. Savaş sonrası dönemi belgeleri	LXVI

SÈVRES BARIŞ ANDLAŞMASI HAZIRLIKLARI TUTANAKLARI*

	Toplantıların sıra numarası
Bölüm I: I nci Londra Konferansı ilk dönemi (12 Şubat - 10 Mart 1920)	1 - 56
Bölüm II: I nci Londra Konferansı son toplantıları (11 Mart - 10 Nisan 1920)	57 - 79
Bölüm III: San Remo Konferansı (18 - 26 Nisan 1920)	1 - 20
Bölüm IV: II nci Hythe Konferansı (20 Haziran 1920)	26
Bölüm V: Boulgne Konferansı (21 Haziran 1920)	33
Bölüm VI: Spa Konferansı (11 Temmuz 1920)	62

* Bu tutanakların ilk iki bölümü, Documents on British Foreign Policy'nin VII. Cildinden, son dört bölümü de VIII. Cildinden alınmıştır.

ÖNSÖZ

Bu kitabın nasıl ve niçin yazıldığını açıklamakta yarar görüyorum.

1) Seha L. Meray arşivlerimizin, pek çok nedenlerle, ne yazık ki, bir çok yabancı ülkelerdeki uygulamaya benzer biçimde açılmadığını, kendi siyasal yaşamımızla ilgili belgelerin kamuoyumuzca, hatta düşünürlerimiz, araştırıcılarımız ve bilim adamlarımızca bilinmediğini görmüş ve bundan yakınagelmiş, ayrıca kendi çalışmalarında bunun eksikliğini çekmiş bir kişi olarak, hiç olmazsa Devlet olarak varlığımızın temel belgeleri niteliğindeki Andlaşmaların görüşme tutanaklarının dilimizde yayınlanması gereği üzerinde yıllardan beri durmaktaydı. Bunun sonucu olarak, uzun bir süre, tek başına, sağlığını yitirme pahasına, Türkiye Cumhuriyetinin gerçek temelini oluşturan Lozan Andlaşmasının tutanaklarını, bu Andlaşmanın imzalanmasının ellinci yılına yetiştirme çabasını gösterdi ve amacına ulaştı. Aynı düşünce içinde, Montrö Sözleşmesinin imzalanmasının kırkıncı yılına da, bu sözleşmenin hazırlandığı Konferansın tutanakları, yine onun çabasıyla yetiştirildi.

Bundan sonra, hem bu iki andlaşmanın değerlendirilebilmesi için hem de Türkiye'ye karşı yüz yıllardır girişilmiş olan bir savaşımın son perdesini oluşturduğu gözönünde tutularak, Osmanlı Devletinin yaşamının son büyük siyasal belgesi olan Sevr Barış Andlaşmasının metni, bugünkü kuşakların anlayabilecekleri bir dilde, yeni baştan çevrildi. 1977 yılı ortalarında biten bu ortak çalışmamız sırasında, metin çevirisiyle yetinmemek gerektiğinin bilinci içinde idik. Ancak, bizim dışımızda ve haberimiz olmadan yapılmış andlaşma ile ilgili görüşmeleri hangi yabancı kaynaktan derli toplu biçimde bulabileceğimizden tam olarak ne o ne ben emindik.

Sayın Profesör Mümtaz Soysal, «Documents on British Foreign Policy» adlı bir dizi yayından yararlanabileceğimizi Meray'a ve bana, onun hasta yatağının başında salık vermesinden sonra, 1952'de yayınlanmış olan bu metinlerin araştırılıp elde edilmesi Meray'ın yaşamının son günlerine rastladı. Kitaplardan bir cildi kendisine bulup getiren Sayın Doçent Kürkçüoğlu'na memnunluğunu bildirirken, Seha bir yandan da bana «iyileştikten sonra, uzun ve ayrıntılı bir iş olarak bu metinlerin üzerinde çalışmayı tasarladığını, şimdilik son Andlaşma metninin çevirisinin basılmasını» söyledi.

Kendisiyle bir daha bu konuda konuşamadık.

2) Seha L. Meray'ın ölümünden sonra, çoğunlukla onun isteğini yerine getirmek amacıyla ve biraz da kişisel merakla konuya eğildiğimde gördüm ki:

a) 1919 - 1920 dönemini kapsayan ve her biri bine yakın sayfadan oluşan 8-10 cildin hemen hemen tümünün Türkiye ile ilgisi bulunmaktadır.
b) Çalışmamın sınırını saptarken, Seha L. Meray'ın uyguladığı yöntemin dışına çıkacak olursam bu beni, denetlemek olanağı bulamayacağım zorluklara sürükleyebilir.

c) Bu nedenle, Seha L. Meray'ın, Türkiye'nin devlet olarak yazgısını etkileyen temel andlaşmaların tanıtılması çizgisinin içinde kalarak, Lozan Andlaşmasının bir antitezi olan, yıkılma ve yenilgiyi kanıtlamak için olduğu kadar birikmiş bir hesaplaşma isteğinin tüm ögelerini içermek üzere kaleme alınan Sèvres Barış Andlaşmasının hazırlanması dönemi toplantı tutanak ve belgeleri ile yetinmekliğim doğru olacaktır.

Bu sonuca vardıktan sonra çalışmamı özellikle şu beş cilt üzerinde yoğunlaştırdım :

Cilt I : 1 Temmuz - 15 Ekim 1919 arasında Paris Barış Konferansı Heyet Başkanlarının (Yüce Kurul) (Supreme Council) gizli görüşmeleri.

Cilt II 16 Ekim 1919 - 21 Ocak 1920 Yücel Kurul görüşmelerinin tamamlanmasına ilişkin belgeler.

Cilt IV 1919'un ikinci yarısında Adriyatik ve Orta Doğu politikasını ilgilendiren belgeler.

Cilt VII : Birinci Londra Konferansı (12 Şubat - 10 Nisan 1920) tutanak ve belgeleri.

Cilt VIII 18 Nisan - 21 Aralık 1920 arasında yüksek politikaya ilişkin uluslararası Konferans belgeleri.

Son iki ciltte Sèvres Andlaşması adını alacak olan Osmanlı Barış Andlaşmasına ilişkin tüm tutanaklar ve belgelerin en önemlileri yer almaktadır. Çalışmanın sınırları da bu çerçevede Sèvres'in hazırlıkları olmuştur.

3) Sèvres andlaşmasının hazırlığı deyince, Osmanlı İmparatorluğunun savaşa itilmesinden başlayarak, o tarihten sonra, İmparatorluğun yıkılacağı varsayımına dayanarak «Entente» Devletlerince yapılan tüm girişimler üzerinde kısaca durmakta da bir yarar olabileceğini düşünerek, elimdeki belgelerin izin verdiği ölçüde şu çevirileri eklemekte de yarar gördüm :

a) Mart 1915'de Fransa-İngiltere ve Rusya arasında, İstanbul anlaşması diye anılabilecek olan nota alış-verişleri;

b) 26 Nisan 1915 tarihli Londra Andlaşması (Büyük Britanya, Fransa ve İtalya arasında);

c) 1916 tarihinde Büyük Britanya, Fransa ve Rusya arasında, yine nota alışverişleri biçiminde varılan Sykes-Picot Andlaşması ve,

d) Büyük Britanya, Fransa ve İtalya arasında 1917'de yapılan Saint Jean de Maurienne Andlaşması.

Bu dört belge hakkında bu giriş bölümünde açıklama yaptıktan sonra[1] kitabın temelini oluşturan çalışmama verdiğim biçimsel yöne de kısaca değinmek isterim. Amaç Sèvres'de imzalanan Barış Andlaşmasının hazırlık çalışmalarına ilişkin belgeleri toplamak olduğuna göre, kitabı oluşturan da, Müttefik Devletler Yüce Kurulunca ve bu Kurulun kurduğu komisyonlarca Osmanlı Barış Andlaşması için yapılan toplantıların ve çeşitli Konferansların tutanaklarının ve bunlara sunulan belgelerin çevirisi olmuştur.

4) O dönemin diplomasi uygulaması bakımından da ilginç incelemelere olanak veren bu toplantıların düzeyi Başbakanlar, Dışişleri Bakanları v.b.,

---

[1] Savaş sırasında imzalanan bu belgelerin metinleri için aşağıda, Savaş Dönemi Belgeleri adlı alt bölüme bak. (S. LIV ve sonrası)

onlara rapor hazırlayan alt komisyonların düzeyi ise Genelkurmay Başkanları, Büyükelçiler, yüksek rütbeli askerî ve sivil yöneticiler düzeyi idi. Tutanaklar okundukça, kişilikler, kağıt üzerindeki bu incelemeden bile, kısa süre sonra belirginleşiyor; tepkiler, yanıtlar, genel tutumlar önceden sezilebilir hale geliyordu.

Türkiye bakımından, ülkemizin yazgısı üzerindeki büyük etkisi açısından en önemli kişiler hiç kuşkusuz İngiliz temsilci heyetinde toplananlardı: Lloyd George, Lord Curzon ve, zaman zaman, Winston Churchill... Yılların verdiği geriye bakabilme olanağı ile hele Lord Curzon'un az sonra, Lozan'da karşımıza çıkacak en güçlü ve bağnaz görüşmeci olacağı ve -bu kitaba konu olan dönemde gerçek etkinliği ne olursa olsun, görüşmelerde katkısına az rastlanan- Winston Churchill'in çeyrek yüzyıl sonra bir müttefik ülkenin Başbakanı ve savaş lideri olarak Türkiye ile bilinen ilişkilerinin biçimi düşünü lünce, katı ve tartışma kabul etmez siyasal tutumların tarih karşısında bazen ne kadar boş, ne kadar gülünç durumlara düştüğü büsbütün anlaşılıyor.

Türkiye'ye karşı gözü dönmüş bir yobazlığa dönüşmüş kinler, «Türk'ü Avrupadan atalım» tema'sını işlerken, yine ayni kinli hava içinde yapılan görüşmelerde bile, zaman zaman vicdanların uyandığını, aklın üstün gelmeğe çalıştığını, haksızlık -ya da hiç değilse- çıkarlar bakımından uzağı görmezlik edilmekte olduğunun saptandığına tanıklık etmek de ilginç oluyor.

5) Sonraları, imzalandığı kente göre Sèvres Andlaşması adını alacak olan Osmanlı Barış Andlaşmasının çeşitli bölümlerinin oluşmasını gözle izlemek olanağını veren bu görüşme tutanaklarının konularını oluşturan belli başlı sorunları, bir iki başlık altında, en çarpıcı bir kaç örnek de vererek, kitabın başında bir başlangıç bölümü içinde, 1919-1920 döneminde Avrupa ile Türkiye arasındaki ilişkilere ışık tutmak üzere toplamakta da yarar görüyorum. Ancak, baştan beri belirtmeğe çalıştığım gibi, bu çalışmada tam bir bilimselliğin gerçekleştirilebilmesi Profesör Seha Meray'ın varlığına bağlı idi. Bilim adamı niteliğini elde etmenin uzun çalışma yıllarının ürünü olduğuna inananlardanım. Olayları ve bulguları değerlendirmede, aralarındaki bağlantıları kurmada, analitik incelemede, hele hele sentez yapabilmede, bu tür bir çalışma alışkanlığına sahip olmadan içine düşülebilecek yanlışlıkları ve yanılgıları bildiğim için, böyle bir girişime Meray'sız cesaret edemezdim. Bu nedenle daha kolay ve meslek alışkanlıklarıma daha uygun yolu seçtim. Yöntem yokluğu ve zaman darlığı beni, bildiğim biçimde, yani olayların içinde iken rapor yazma tekniğine itti. Şu farkla ki, olaylar, içinde yaşanılmış olaylar değil, tutanaklardan izlenmiş olaylar olacaktı.

İncelenmesi ve hele çevirisi yapılacak belgelerin de ister istemez sınırlandırılması gerekiyordu. 1919-1920 yıllarının tümünü kapsayan sade İngiliz belgeleri sekiz bin sayfa tutuyordu. Kaba bir hesapla bunun Türkiye'ye doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak değinen bölümü bunların üçte biri kadarıydı. Hem Seha L. Meray'ın bundan önceki çalışmalarını tamamlayıcı nitelikte olmak amacını gözönünde tutarak, hem de abartmalı oylum ve boyutlara varmamak için sınırlandırmayı şöyle saptadım: sonunda Sèvres Andlaşması adını alacak olan, Osmanlı İmparatorluğu ile Entente Devletleri arasın-

daki Barış Andlaşması metninin, son biçimini alıncaya kadar geçirdiği aşamalar, bunların tartışılması ve bu konu ile doğrudan doğruya ilgili belgelerin çevirisi ile yetinecektim. Yaptığım iş de sadece bu oldu.

Başlangıç bölümünde, yukarda anlatmağa çalıştığım gibi, katılınan bir toplantılar dizisi hakkında basit bir rapor verme yöntemiyle, Andlaşmanın oluşumu, zamanın koşulları içinde bağlaşık devletlerin o günkü siyasal tutumları ışığında, yer yer de temsilcilerinin kişisel «idiosyncrasie»leri de belirtilerek özetlenmektedir. Bunda da tarih sırasına değil, belli başlı konuların sıralanmasına özen gösterilmiştir. Bunun yanında, birer sözcükle de olsa, o dönem büyük emperyalist batı devletlerinin -ya da onların temsilcilerininbağnaz soy-ve din anlayışlarına, kendi aralarındaki acımasız çıkar kavgalarına, ekonomik sömürü düzenini sürdürme çabalarına dikkat çekilecektir.

Bunların dışında yapıtın, bir belgeler çevirisi olmaktan ötede bir savı olmadığına göre, gereksiz uzamalara yol açacak ve hem konunun sınırını hem yazarın yetkilerini aşacak irdelemelerden kaçınılmıştır.

Son bir gözlem olarak şunu da belirtmek isterim ki, incelenen belgeler arasında, en az bu yapıtı oluşturanlar kadar çok sayıda, dilimize çevrilerek Türk kamuoyuna sunulmasında büyük yararlar bulunacak, yakın tarihimizde ve günümüzde güncelliğini korumuş olan türlü konuların aydınlatılmasını sağlayabilecek belgelere rastlanmıştır. Bugün benim sunduğum belgeler bölümünün eksiklikleri, yanlışlıkları da olsa, altı aylık bir çalışma sonunda meydana çıktığı gözönünde tutulacak olursa, sözünü ettiğim öteki belgelerin, hele daha genç, bu işe verecek zamanı daha düzenli ve yoğun ve üstelik gerçek araştırıcı niteliğinde bir kişi için ne kadar az zamanda ne denli önemli belgeleri Türkiye bakımından gün ışığına kavuşturmak olanağının var olduğu kolaylıkla anlaşılabilir.

Bu yapıtın bu yolda bir özendirici niteliği olursa, bundan en çok, görseydi, Seha L. Meray'ın mutlu olacağına inanıyorum.

* * *

Baştan beri bir çok kez belirttiğim gibi, yapılan esas iş, Sèvres'de imzalanan Barış Andlaşmasının oluşumuna ilişkin görüşme tutanaklarının dilimize çevrilmesidir. Bunların değerlendirilmesine ilişkin ilginç bir çalışma yapan meslekdaşım Sayın Taner Baytok'un Ankara'da 1970'de yayınlamış olduğu, İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı adlı yapıtta bu dönemi incelemek isteyenler, çok açık bir dille, iyi seçilmiş ve özetlenmiş bilgiler bulabilirler. Başlangıç bölümünde kendisinden yararlanılmıştır.

Başlangıç için başvurulan bir başka kaynak da, New York'da 1966'da yeniden basılmış olan, Harry N. Howard'ın 1931 tarihli «The Partition of Turkey A Diplomatic History, 1913 - 1923« adlı yapıtı olmuştur. Özellikle bilimsel araştırıcıların bu kitapta yer alan bibliyografyayı ilginç bulacaklarını sanırım. Ayni nedenle, ve belgelerini çevirdiğimiz dönemdeki gözlemlerine dayanılarak, ünlü tarihçi Arnold Toynbee tarafından yayınlanmış olan 1922 tarihli «The Western Question in Greece and Turkey» adlı yapıttan da yararlanılmıştır.

Genel bir bakış niteliğindeki Başlangıç bölümünden sonra, Savaş dönemindeki diplomatik çalışmaların ürünü olan açık ve gizli belgelerden Osmanlı İmparatorluğunun yazgısını ilgilendiren en önemlileri ile Savaş sonrasında Sèvres Barış Andlaşmasının gerçek hazırlığı olan Birinci Londra Konferansına kadar geçen süre içinde, konu ile ilgili olarak yayımlanan görüşme tutanağı, mektup, bildiri, andırı gibi bazı önemli görünen belgeler yer almaktadır.

Hiç kuşkusuz bu belgeler, bu çok karışık ve çok hareketli tarihsel dönemi tümüyle anlamak için yeterli değil-dir. Kanımca, Documents on British Foreign Policy'nin bu döneme ilişkin Birinci Seri kitaplarının tümüyle çevrilmesi halinde bile ancak başlangıç sayılabilecek bir iş yapılmış olur. Gönül, başta Osmanlı ve Ankara Hükümetleri olmak üzere, Birinci Dünya Savaşının son hesaplaşmasına katılan tüm Devletlerin arşivlerindeki belgelerin karşılaştırmalı olarak irdelenmesine başlanmasını isterdi. Buna girişecek taze güçler için, Türkiye'nin dünyadaki gerçek yeri ve kolay değişmeyen sorunları hakkında varacakları yargıların, başlı başına doyurucu ve çabalarının karşılığını oluşturacak nitelikte birer ödül olacağına inanıyorum.

* * *

Büyük Britanya Hükümeti'nin resmî yayınlarından [Documents on British Foreign Policy 1919-1939 First Series (Cilt VII ve Cilt VIII). Edited by Rohan Butler, M.A. (Fellow of All Souls College, Oxford) and J.P.T. Bury, M.A. (Fellow of Corpus Christi College, Cambridge) London, Her Majesty's Stationery Office, 1958] çok geniş ölçüde yararlanacağım için iznini almak gereksinimi duydum. 18 Temmuz 1978 tarihli ve PUC 47/5/31 sayılı bir mektubu ile «Her Majesty's Stationery Office»den bu izni sağlamış bulunuyorum. Gösterilen anlayışa burada teşekkür etmeyi bir borç sayarım.

Yaşamı boyunca Seha L. Meray'a ve ölüümünden sonra da anısına ve yapıtlarına büyük sevgi ve saygı göstermiş olan, bu duygudan esinlenerek bana, onun giriştiği bu işi tamamlamak olanağını cömertçe tanımış bulunan Siyasal Bilgiler Fakültesine, eski Dekan, eski Dışişleri Bakanı Sayın Prof. Dr. Gündüz Ökçün'e, bugünkü Dekan Sayın Prof. Dr. Cevat Geray'a, Fakültenin Yayım Kuruluna ve özellikle Doç. Dr. Hüseyin Pazarcı'ya gönül borcum sonsuzdur. Yapıtın tamamlanmasından bu yana zorlaşan basım koşullarını ancak Dışişleri Bakanlığının konu ile ilgilenmesi çözebilirdi. Bunun sağlanmasını Dışişleri Bakanı Sayın Dr. Hayrettin Erkmen'in anlayış ve kararına borçlu olduğumu özellikle belirtmek isterim.

Metinlerin okunup düzeltilmesinde çok büyük emeği geçen dostum ve meslekdaşım Sayın Taner Baytok ile genç meslekdaşlarım Ali Savut ve Adnan Başağa'ya teşekkürlerimi burada bildirmekten ayrıca kıvanç duymaktayım.

10 Ağustos 1980

BAŞLANGIÇ

I. Osmanlı İmparatorluğunun parçalanması girişimleri.

1. Birinci Dünya Savaşı, denizaşırı sömürge imparatorlukları dışındaki imparatorlukların yıkılması ile sonuçlanmıştır. İmparatorluk olarak dağılan devletlerin Avrupa kıtası üzerinde yaşamları, biçim değiştirerek sürüp giderken, Avrupa kıtasından, sade imparatorluk olarak değil, soy ve ulus olarak da atılmasına çalışılan Türk ulusunun varlığını yok etme çabalarının öyküsü bu yapıtta, belgelere dayanılarak, ele alınmıştır.

Çeyrek yüzyıl sonraki benzeri gibi, yine orta Avrupa eksenindeki devletlerle kanatdakiler arasında başlayan, bu ilk Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı Devleti, tüm çabalarına karşın kalkınmasını başaramamış, sanayiden yoksun, borçlu, zayıf ve iç çelişkiler içinde çırpınmakta idi.

1911'de Osmanlının, genel cepheleşme içinde, Büyük Britanya'ya yaklaşma girişimi, Kırım Savaşından bu yana her dış etkiye, hele Alman etkisine karşı Türkiyeyi elde tutmağa çalışan İngiliz siyasetinde, Gladstone'cu görüşün egemen olduğu bir döneme rastlamıştır. Yeni liberaller ustaları Gladstone'un «insanlığın insanlık dışı örneği» diye nitelediği Türklere karşı bu kez Winston Churchill'in ağzı ile sövmektedirler: «rezil, köhne, yıkılmak üzere, parasız pulsuz Türkiye» diye.

Adına ister dinsel bağnazlık, ister siyasal körlük diyebileceğimiz böyle bir tutum 1914'de Devletlerin savaş yerlerini almağa başladıkları bir sırada, Türkiye'nin yansızlığının bile ne büyük bir değer taşıyabileceği hususunda Entente Devletlerinin doğru bir yargıya varmasını önlemiştir. Çanakkale ve Kut-ül-Emare'de büyük yitiklere mal olan ve Rusya'yı safdışı kılan gelişmelere yol açan bu kör tutum, Berlin'in Babıâli ile gizli ittifak imzalamak üzere olduğu o günlerde, İngiltere'yi Osmanlı donanmasının -hem de parası ödenmiş- savaş gemilerine küstahça elkoymak çılgınlığına yöneltmiştir. «Her bir Anadolu köylüsünün birer kuruşunu ödediği bu gemilere»[2] el konulması sonucu Türkiye'nin uğradığı yitiğin «gözönünde tutulacağını» bildirmekle yetinen İngiltere Dışişleri Bakanı Grey, koca Osmanlı Devletini bu iki gemiye feda ettiğini anlamış mıydı? Herhalde tarih, Türkiye'nin Almanya ile İttifak andlaşmasının, rastlantı bile olsa, Grey'in bu bildirisinin alındığı günde imzalandığını kaydeder -2/3 Ağustos 1914!

2. Savaşın Türkiye'ye karşı başlaması ile birlikte -ki Babıalinin tüm sakıntısına karşın, ancak Goeben ve Breslau olayı ile bir olupbitti biçiminde, Kasım 1914'e kadar geçiktirilebilmiştir- İmparatorluğu parçalama hevesleri bir çeşit meşruluk kazanır hale gelmiştir.

---

[2] The Guns of August, Barbara, W. Tuchman, 1962 4cü Dell Baskısı, s. 164.

Rusya :

a) İlk önce ve en açık biçimde kendini gösteren Rus istemleri olmuştur. 4 Mart 1915 tarihli bir mektupta[3] Rus Dışişleri Bakanı, İngiliz Büyükelçisine aynen şunları yazmaktadır : «Son olayların akışı nedeniyle, Majeste İmparator Nikola, İstanbul ve Boğazlar sorununu kesin biçimde, Rusya'nın kökü yüzyıllara giden istemlerine uygun olarak, çözülmesi gerektiğini düşünmeğe başlamıştır.»

Rusya'nın, savaş başında, Türkleri İstanbul kentinden ve çevresinde «bırakılacak küçük bir bahçeden» atmak niyeti yokken, Çanakkale harekâtına başlarken Churchill'in Yunan kuvvetlerinin yardımına başvurmayı düşünmesi Moskova'yı ciddi biçimde kuşkulandırmıştır. Yunanlıların «ruh ve yüreği Ayasofya'da birleşecek yeni Bizans İmparatorluğu düşü yeniden canlanınca» bu kez Rusların Tsargrad[4] düşü, İngiltere'yi rahatsız edecek ölçüde dile getirilmeğe başlandı.[5] Ne gariptir ki, 1853'den beri Rusya'nın İngiltere'den bir türlü sağlayamamış olduğu Osmanlı İmparatorluğunun paylaşılması, Batılı Müttefiklerin isteklerine aykırı olarak ve Yunanistan'ın savaşa girme nedenine ters düşer biçimde, Mart/Nisan 1915 Anlaşmasıyla[6] gerçekleştirilme yoluna girmiştir.

Rus önerileri çok açık biçimde Trakya, Sakarya ağzına kadar Anadolunun Kuzey Batısı, Marmara Denizi, Bozcaada ve Gökçeadayı içermektedir.[7]

Ancak savaşın ikinci yılı içinde, Nisan 1916'da, aynı Rus Dışişleri Bakanı, bu kez Fransız Büyükelçisi B. Paléologue'a, Fransa ile İngiltere arasında «Sykes-Picot Anlaşması» adını alacak olan anlaşma hükümlerine şu koşullarla katılabileceğini bildirerek, istem alanını genişletmiştir :

Rusya, Erzurum, Trabzon, Van ve Bitlis'i istemektedir. Fransa'ya kalacak Güney-doğu Anadoludaki bir bölgeyi de sınırlandırırken, Paléologue'a yazılan mektupta[8] Van ve Bitlis güneyinde bir kısım topraklara da sahip çıkmaktadır.

Ancak Aralık 1917'de Batılı Müttefiklerin, «Rusya'nın da kabul etmesi» koşulu ile saptadıkları yeni paylaşma hükümleri içeren ve genel olarak Saint Jean de Maurienne Anlaşması adını alan mektup alış verişi tamamlandığı sıralarda, Rusya'da patlamış bulunan devrim olayları bu anlaşmaları sonuçsuz bırakıyor.

İngiltere :

b) İngiltere, bugünkü Türkiye toprakları gözönünde tutulunca, Entente Devletleri arasında, doğrudan doğruya toprak istemi en az olan Devlet

---

[3] Bk. aşağıda, Savaş Dönemi Belgeleri adlı altbölüm, Sayfa LIV.

[4] Rusların İstanbul'a verdikleri ad.

[5] Bu konuda Bk. The Partition of Turkey - A Diplomatic History, 1913-1923 adlı, Harry N. Howard'ın yapıtı. Howard Fertig, New York, 1966 baskısı. Bölüm IV., Sayfa 119-137.

[6] Bk. aşağıda, Savaş Dönemi Belgeleri adlı altbölüm Sayfa : LIV - LVI.

[7] idem.

[8] idem.

görüntüsündedir. İngiltere ekonomik ve siyasal etkisini ve söz dinletirliğini güçlendirmek ve dünyaya yayılmış İmparatorluğunun iletişim ve ulaşım yollarının güvenliğini sağlamak amacıyla önlemler almak peşindedir; hatta, bu bakımdan bir de öteki Büyük Müttefiklerin fazladan bir şey elde etmelerini önlemeğe de özen göstermektedir.

Musul, Mezopotamya (Irak) üzerinde, ereği petrol olan bir gözdikme, savaş içi müttefiklerarası anlaşmalarında olduğu gibi, Osmanlı İmparatorluğu ile yapılacak Barış Andlaşması tartışmalarının bir aşamasında göze çarpmaktadır. Bunun yanında Rusya'nın da safdışı edilmesiyle Türkiye'nin Güney Doğusuna (İran sınırı) yerleşme amacında da, komşu petrol bölgelerini gözetim altında tutma eğiliminin etkisi olabilir. Bunu kanıtlayan başka bir öğe de, savaş sonunda Fransızların Suriye'de karşılaştıkları ilk zorluklar karşısında İngiltere'nin yardımına başvurmaları üzerine, Lloyd George'un Clemenceau'dan, bu yardım karşılığında 'sadece Musul'u' isteyivermesi olayıdır. Gerçekte Lloyd George'un istediği, Musul'u İngiltere açısından olabildiğince güvence altına almaktı. Bunun için de çevre güvenliği önem taşıyordu. Kürdistan ve Ermenistan adı altında bağımsız bölgeler yaratmak için gösterilen özenin altında, Türkiye ile Musul arasında tampon bölgeler kurmak isteminin yattığı açıktır. İngiltereye bu konuda olağanüstü bir ileri görüşlülük atfediyor gibi olmakla birlikte, daha aşağıda, Sevr Andlaşmasının malî hükümlerine kısaca değinildiğinde de görüleceği gibi, İngiltere'nin amaçlarının daha çok ekonomik olduğu ve petrol konusuna çok sistemli bir yaklaşım içine, çok erken bir tarihte girmeğe başladığı gerçeği de ortadadır. Nitekim Sevr hazırlıkları ile ilgili görüşmeler irdelendiğinde görüleceği gibi, İngiltere Kafkasyayla uğraşırken başlıca kayguları arasında petrol boru hattından da sık sık sözedilmektedir.

İngiltere'nin bir başka tutkusu da Filistin'dir. Her fırsatta «bu bana yük olacak», «beğenmiyorsanız ben vaz geçerim» demesine karşın Filistin «koruyuculuğunu» da kıskançlıkla savunduğu görülmektedir. Bunda ne ölçüde Süveyş'in ve bölgede kurulan Arap Devletlerinin ve gelişmesi doğal olarak beklenebilecek yeni Arap ulusçuluğunu kendi denetimi altında tutmak isteminin etken olduğu, tahminlere açıktır. Yine olaylara geriye doğru bakışın verebileceği yanıltıcı görüş açısının etkisinde kalmamağa çalışarak, Arap Ulusçuluğunun doğmasını Emir Faysal çevresinde oluşabilecek bir birlik formülü çerçevesinde kendi çıkarları yönüne çekmek isteyen Fransa ile İngiltere arasında bu dönemde süregiden savaşımları dikkatle izlemekte yarar görürüm.

Fransa :

c) Fransa'nın Türkiye'den edinmek istediği belirli bir toprak bölümüne ilişkin istemleri savaş sırasındaki gizli anlaşmalarda açıklanmış bulunuyordu. 26 Nisan 1915 tarihli gizli Londra Andlaşmasının IX'ncu maddesi, Fransa, İngiltere ve Rusya Anadolu'da toprak elde edecek olurlarsa İtalya'ya da belirli bir sınır içinde pay verileceğini öngördüğüne göre, Fransa böyle bir olasılığı daha Türkiye'ye karşı savaş başladıktan altı ay sonra hesaplama-

ğa başlamış demektir. Aynı hükme ertesi yılki Sykes-Picot Andlaşmasında da rastlanmaktadır.

İngiltereden farklı olarak Fransa'nın istemleri bugünkü Türkiye'nin sınırları içindeki topraklara da uzanmaktaydı. Genel bir tanımlama çerçevesinde, Fransızların düşündükleri etki alanları içine Kilikya da girmektedir. Ancak, savaş ilerledikçe ve özellikle savaş sonrasında, toprak istemi yine bugünkü Türkiye sınırları dışındaki bölgeler çevresinde toplanıyor ve Suriye *mandat*'sı üzerinde sonuca bağlanıyor.

İtalya :

d) İtalya'nın istemleri, özellikle başlangıçta, bir yandan «Büyük Batılı Müttefikler» ile bir çeşit aşık atma sevdası görüntüsü içinde, bir yandan da, giderek Yunanlılarla şiddetli bir rekabet haline bürünmüş bir halde ortaya çıkmaktadır. 12 Nisan 1917 tarihli B. Balfour'un imzasını taşıyan bir mektupta, İngiltere Dışişleri Bakanlığınca İtalya'nın Londra Büyükelçisine, İtalya'ya «verilecek» Güney Anadolu topraklarının, İtalyan göçmenleri için kısa zamanda bir anavatan parçası haline geleceği anlatılmaktadır.[9] İtalya, Fransa ve İngiltere'den ötede, «sömürgede yerleşme» (colonisation) sürecini öngörmektedir. İngiltere ve Fransa daha çok yönetime ne ölçüde egemen olacaklarını düşünürlerken, İtalya ve, aşağıda görüleceği üzere, Yunanistan, Anadoluyu doğrudan doğruya kendi ülkelerinin bir uzantısı haline getirme politikası peşindedirler. Bunu coğrafya yakınlığı ile de açıklamak akla uygun gelmektedir.

Savaş sonrasında bu durum bir süre daha devam etmiş ve Yunanlıların İzmir çıkarması sırasında İtalya da «kendi alanını» eylemsel olarak işgale kalkmıştır. Aşağıda bunun doğurduğu bunalıma kısaca değinilecektir. Burada Anadolu'daki İtalyan-Yunan toprak bölüşmesi ile ilgili olarak 18 Temmuz 1919 tarihli Beş Büyük Devletlerin Paristeki bir toplantısında, Venizelos ile Tittoni arasında bir sınır saptanmış olduğunu kaydetmekle yetiniyorum.

Yunanistan :

e) Yunanistan'ın tutumu, İtalya'nınkinden de daha ilerde, Türk topraklarının kendisine resmen bağlanması ilkesine dayanmaktadır. İstanbul'un kendisine verileceği umudu ile başlayan, Çatalca çizgisine kadar Türk Trakya'sının tümünü kapsayan bir uygulamaya «istemeyerek razı olan» Yunanistan Ege bölgesinde de İtalya ile toprak paylaşmasına giden bir uygulama kabul etmiştir. (Yunanistan'ın, Bulgaristan'a verilmek istenen Trakya bölümlerine karşı çıkması ve bunun Başkan Wilson'un, öteki batılı müttefikleri de şaşırtan bir 'Bulgaristancı' tutum almasına yol açması da, konumuz dışında olmakla birlikte, ilginç bir olaydır.)[10] Ege'de Yunanistan, barış and-

---

[9] Bu mektubun ayrıntılarına aşağıda, Müttefikler arası anlaşmazlıklar başlığı altında Fransa/İtalya maddesinde değinilmektedir. Bk. S. XXXIV - XXXV.

[10] Bu konuda, İstanbul Devleti başlığı altında, aşağıdaki 3 (a) maddesinde ayrıca bilgi verilmektedir (S. XVI). Ayrıca Bk. Bölüm II, Toplantı No. 75/3, Bölüm III. Toplantı No. 11.

laşmasını beklemeden eyleme geçmiş ve bir oldu bitti ile «kendi bölgesine» sahip çıkmağa koyulmuştur.

Halbuki, Yunanistan'ın Türk topraklarına sahip çıkmasının gerçekleştirilmesine, öteki Entente Devletleri gibi gizli anlaşmalar, siyasal pazarlıkların ötesinde, hukuksal niteliği en sağlam olan Barış Andlaşması yolu ile çalışılmaktaydı. Tüm görüşmeler bu toprakların sınırlarının saptanması, kurulacak yeni rejimin niteliği gibi konularda yapılmakta ve, zaman içinde Yunanistan'a en ters düşen ve kendisine verilen toprak ödünleri gittikçe eridiği için sabırsızlanan İtalya bile, Yunanistan'ın Türk toprakları üzerinde bir «hakkı» olduğunu bir Tanrı buyruğu imişçesine kabul etmekte idi.

Amerika Birleşik Devletleri:

f) Amerika'nın tutumu ilginçtir. Toprak istememekte, *mandat* kabulüne yanaşmamaktadır. Wilson, ancak Lloyd George ve benzeri İngiliz devlet adamlarında rastlanan bir bağnazlıkla, Padişahın yansızlaştırılacak İstanbul ve Boğazlar bölgesinden kovulmasını, esasen «yıllarca süren incelemelerden sonra Türklerin Avrupadaki varlıklarına son verilmesi gerektiği sonucuna varmış olduğu» gerekçesiyle savunmaktadır.

Amerika'lılara göre Türkiye'den ayrılması gereken bölgelerin derhal kesilip atılması zorunludur. Bunlar şu bölgelerdir. Mezopotamya, Suriye ve Ermenistan. Amerika'nın savaş ve savaş sonrası amaçlarının dayandığı ilkeleri, 8 Ocak 1918'de Kongre'ye demecinde dile getiren Başkan Wilson'un ünlü ondört Noktasından Türkiye'ye ilişkin olan XII nci noktasına bakmakta ve ondan sonra, Barış Konferansına giden Amerikan heyetine verilen yönergeyi incelemekte yarar vardır. XII nci nok-ta şöyle der :

> «Şimdiki Osmanlı İmparatorluğunun Türk olan bölümlerine güvenilir bir egemenlik sağlanmakla birlikte, şu sırada Türk yönetimi altında olan öteki ulusal topluluklara da kuşkusuz bir yaşam güvencesi ve kesinlikle dokunulamayacak bağımsız bir gelişme olanağı sağlanmalı ve Boğazlar (Dardanelles) uluslararası güvence altında tüm ulusların gemicilik ve ticaretinin özgür geçişine sürekli olarak açık tutulmalıdır.»

Bu ilkenin saptanmasından bir süre sonra, yine 1918 yılında, bu kez Dışişleri Bakanı Lansing, Barış Konferansına katılacak Amerikan heyetine bir andırı ile yönergelerini verirken, Bulgaristan'ın, Sırbistan'ın ve Yunanistan'ın sınırlarının, Balkan Savaşı sonrası çizgilerini izleyeceğini; ancak Bulgaristan'ın, Ege'de Yunanistan'a bırakacağı topraklara karşılık, İstanbul dolaylarında toprak elde etmesi gerekeceğini; Yunanistan'a, Ege kıyılarında, Oniki Adada ve 'belki de' Küçük Asya (Asia Minor)'da toprak verileceğini bildirmekte ve Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa'dan çıkarılarak sadece Anadolu'da bırakılacağına işaret etmektedir.

Boğazların uluslararasılaştırılması gerçekte geleneksel Amerikan tutumunu yansıtıyor sayılabilir -şu kadar ki, ayni Amerikan'ın Panama'daki tutumu anımsanınca, bu yargı da geçerliliğinden çok şey yitirir.

O tarihlerde Rus Dışişleri Bakanı -artık Sovyet demek daha doğru olur- Çiçerin, Wilson'un bu ilkelerini övgü ile karşılarken, bunların uygulanma-

sında «İrlanda, Mısır, Hindistan ve Filipinler'in unutulmasından üzüntü duyduğunu» da belirtmişti.

Wilson'un, Osmanlı Barış Andlaşmasının ayrıntılı görüşmelerinin yapıldığı I. Londra Konferansı günlerinde artık karar verememeğe ve hatta kendisiyle görüşülememeğe başladığı ortaya çıkıyordu. Ermenistan *mandat*'sı konusunda Fransa ve İngiltere'nin ortaklaşa bir başvurusu, Amerikan Hükümeti üyelerinin bile kendisini görme olanağını yitirdiklerini[11] açıkça ortaya koymaktaydı. Bu nedenle, Yüce Kurulu oluşturan ve Türkiye'ye sunulacak Barış Andlaşması tasarısını hazırlayan Müttefiklerin yavaş yavaş, Amerika'nın olasıl tepkilerine karşı dikkatli davranmak dışında, bu ülkeden hiç bir beklentileri kalmadığı ve ona hiç bir özel çıkar tanınması çabası içinde bulunmadıkları görülmektedir.

Mondros Bırakışmasını imzaladıktan sonra İstanbul'daki İngiliz Başkomutanlığı görevini yapan Amiral Sir A. Calthorpe'un, Temmuz 1919'da Lord Curzon'a gönderdiği bir raporda yer alan aşağıdaki telgraf, Amerikalıların Barış Andlaşmasından uzak dururken nelerle ilgilendiklerini ve bu ilginin, müttefikleri İngiltere'nin kançılaryasınca, nasıl izlendiğini göstermek bakımından ilginçtir:

> «Samsun, 26 Haziran 1919.
>
> Teğmen Perring'den Amiral Sir A. Calthorpe'a:
>
> 2 Haziran'da, yanında aşağıda kimlikleri gösterilen kişilerle birlikte, Amerikan Deniz Kuvvetlerinden Tümamiral Bristol (İstanbuldaki Amerikan Yüksek Komiseri olan kişi)'un buraya geldiğini bildirmekle onur duyarım:
>
> B. Thomas, Standard Oil Ortaklığından
>
> B. Hutchins, New York, National City Bankasından, aynı zamanda International Corporation'un danışmanı
>
> Yanlarında bir de Basın Temsilcisi vardı.
>
> Standard Oil Ortaklığı, kendisi adına yapılacak tüm satışlardan yüzde üç komisyonla çalışacak yerel bir acenta (bir Rum) atamıştır. Gelen bu heyet aynı akşam bir A.B.D. destroyeri ile Ereğli'ye hareket etmiştir.
>
> Yukarda sözü edilen heyet karada geçirdiği tüm zamanını tütün depolarını ve stoklarını incelemekte kullandı.»

Dünya barışının sağlanması ve insanlık ilkeleri yanında, tüm Entente Devletlerinin başlıca uğraşları, bu çok önemsiz, ayrıntıya ilişkin küçük belgede simgesel bir değere ulaşmaktadır kanısındayım.

3. Türkiye topraklarını müttefikler arasında, bugün pek kullanılan bir deyimle, parselleme çabası yanında, bu topraklar üzerinde, Wilson ilkelerinin uygulanması sonucu, ayrı ulusal ya da soysal toplumlara «self-determination» hakkı tanınması çerçevesi içinde, yeni Devletler kurulması da söz konusu olmuştur.

İstanbul Devleti

a) Bu devletlerin en acayibi, kendisinden çok kısa bir dönem söz edilen «İstanbul Devleti»dir. 31 Temmuz 1919'da Beş Büyük Devlet temsilcilerinin,

---

[11] Bak. Bölüm II No. 60.

Paris'te, Quai d'Orsay'de Bakan B. Pichon'un odasında yaptıkları bir toplantıda, Bulgaristan sınırları tartışılırken ortaya çıkan ilginç bir durum bu «İstanbul Uluslararası Devleti» konusuna ışık tutmaktadır.

Yunanistan ile Bulgaristan arasında toprak anlaşmazlıklarının doruk noktasına vardığı bu dönemde, bir aralık Dedeağacın kimde kalacağı tartışılırken, Amerikan temsilcisi sorunu çözmek için Başkan Wilson'un önermiş olduğu şu hükmün Bulgar anlaşmasına konulmasını ister :

> «Bulgaristan, bu belgede tanımlanan Bulgar Trakyası topraklarını, kurulması tasarlanan **Uluslararası İstanbul Devletine** aktarmağa, Başlıca Müttefik ve Ortak Devletlerin hakkı olduğunu kabul eder ve, yapıldığında, bu aktarma işleminin gerçekleşmesini kabul etmeyi ve bunun için işbirliğinde bulunmayı yükümlenir.»

Bulgar Barış Andlaşması görüşülürken, başlangıçtan beri Bulgarların başlıca savunucusu Amerikalılar, Yunanlıların savunucusu da önce İngilizler daha az bir ölçüde de Fransızlar oluyordu. Ancak, Yunanlıların İzmir'de yaptıklarından sonra, Bulgaristan Türklerinin, Yunanlılara karşı Bulgarların yanında çarpışmağa hazır olduklarını da 4 Ağustos 1919 tarihli Beş Büyükler toplantısında Fransız temsilcilerinin ağzından duyuyoruz ve Başbakan Clemenceau da bu görüşü benimsediğini açıklıyor. Ertesi günkü toplantıda Venizelos, sıkıştırılınca, Türk savaş tutsaklarını öldürdüklerini kabul zorunda kalmış ve Menemen kırımını yadsıyamamıştır. B. Clemenceau, bu koşullar altında Fransa'nın Trakya'daki Yunan istemleri uğruna dövüşemeyeceğini kesin bir dille açıklamıştır.

Bu arada, gerek Bulgarlar, gerek Yunanlılar, kendi savlarını, öteki tarafa karşı, kendi bölgelerindeki müslüman unsurun, düzmece ya da gerçek duygularını belirten belgelere dayandırmaktadır. Bulgaristan Türkleri (onlara 'müslümanlar' demeği yeğliyorlar) Yunan yönetimini, ya da Yunanlıların da katılacağı uluslararası bir yönetimi Bulgarlara yeğlediklerini (!) çeşitli müttefik makamlarına duyuruyorlar[12]. Batı Trakya Türklerine mal edilen bol imzalı telgraflar, bunların Bulgarlardan sonra Yunanlıları «kurtarıcı» olarak karşılamağa hazırlandıklarını Barış Konferansı çevrelerine bildirmeğe başlamıştır.

Bununla birlikte, Yunan propaganda taktiğinin o dönemde de beliren bu üstünlüğüne ve becerisine karşın, yukarda da işaret edildiği gibi, İzmir'in işgali ile başlayan yabanıl davranışları nedeniyle Yunanlılar inandırıcılıklarını bir ölçüde yitirmeğe başladılar.

İşte bu sırada İstanbul Devleti önerisi ortaya atıldığında, Clemenceau'nun buna yanıtı, İstanbul kentini ve Boğazları aşacak genişlikte bir Devletin sorumluluğunu kabul etmesinin çok zor olacağı biçiminde olmuştur.

Türk Barış Andlaşması ciddî olarak ele alınmağa başlıdıktan sonra da bu konu tümüyle ortadan kalkmıştır.

---

[16] Bak. Documents on British Foreign Policy, First Series, Cilt I, Sayfa 235, 22 No.lı toplantı tutanaklarına ekli E ve F Ekleri.

Arap Devleti ya da Devletleri :

b) «Bağımsız Arap Devletleri ya da Bağımsız bir Arap Devletleri Federasyonu» kavramına, savaş sırasında yapılan Müttefiklerarası anlaşmalarda rastlanmağa başlanmıştır. O günlerde özellikle Osmanlı İmparatorluğunun çöküşünü hızlandırmak amacını güden girişimlerden biri sayılabilecek bu Arap ulusçuluğunun özendirilmesi çabaları, savaşta Entente Devletlerinin utkusuna yaklaşıldıkça tavsamağa yüz tutmuştur. Bu çaba, daha sonra, Wilson ilkeleri perdesi arkasında çabucak *korumanlık* kavramına dönüşmüş ve Osmanlı Barış Andlaşmasının tartışıldığı çeşitli Konferanslarda, artık Hicaz dışında, bir «Arap Devletinden» söz edilmemeğe başlanmıştır. Suriye, Irak (Mezopotamya), Filistin, *Mandat*'ları ve Tunus, Fas, Mısır Korumanlıkları ve bunları üstlenen Fransa ya da İngiltere arasında yoğun çıkar anlaşmazlıklarına da tanık olunmaktadır. Ayrıca Arapların, «Fransa'nın yakın Doğudaki 'uygarlaştırma görevini' büyük bir sevgi ile karşıladıkları da söylenemezdi».[13]

Sykes-Picot Anlaşması adı altındaki karışık mektup alışverişi içinden seçtiğimiz bir örnek, bağımsızlık konusunda müttefiklerin Arap Ulusuna karşı tutumlarındaki değişikliği açıkça göstermektedir.[14] Bu mektupta Londra'daki Fransız Büyükelçisi, daha önce kullandıkları «bağımsız bir Arap Devletini korumak» deyiminin, böyle bir ülkenin tam bağımsızlığına kavuşturulmayabileceği izlenimini vermesinden kaygı duyduklarını (!) dile getiriyordu. Oysa, Sèvres Andlaşması ile sonuçlanan görüşmelerde bu kaygıların yer aldığını görmek olanağı yoktur.

Arapların Birinci Dünya Savaşı sonunda karşılaştıkları sorunlardan biri -Osmanlı Devletinin yıkılmasına olan katkıları nedeniyle biraz da kendilerinin başlarına açmış oldukları- Filistin'de de bir Yahudi Yurdu kurulması, ikincisi de, Osmanlı İmparatorluğunun yıkıntıları üzerinde kendilerinin ne biçim bir Devlet ya da Devletler kurabilecekleri sorunu olmuştur.

İkinci sorunun özelliği, bunun Türklere karşı savaşa katılmalarının bedeli olarak İngiltere tarafından ödenmesi zamanı geldiğinde, Müttefiklerarası ilişkilerin, Orta Doğu'daki güç dengesinin, petrol konusunun ve Araplararası çıkar anlaşmazlıklarının hep birden su yüzüne çıkması olmuştur. Bütün bu konuların ayrıntılarına girmek, kendi temel konumuzun sınırları aştığı için olanaksızdır. Ancak, İmparatorluğun nasıl paylaşıldığını saptamak, Barış Andlaşmasının temel konusu olduğu için, bir kaç sayfada, belli başlı bazı belgelerin ilginç bölümlerinden bazı alıntılara yer vermekte de yarar görmekteyim.

Emir Faysal,[15] 1919 Eylülünde, B. Lloyd George'a yazdığı bir mektupta «benim giriştiğim ve size güvenerek ve danışarak sorumluluğunu üzerime aldığım ayaklanmanın amaçlarından biri, 'İttihat ve Terakki Komitesinin' ileri

---

[13] Bk. The Partition of Turkey, Harry N. Howard, S. 210.

[14] Bu mektup için bk. Savaş Dönemi Belgeleri adlı alt-bölüm. S. LXII.

[15] Osmanlı'lara karşı ayaklanmada başta gelen rol oynamış olan bu emir, Lord Allenby'nin başkomutanlığı altında, Suriye'nin doğu bölgelerinde işgal komutanı olarak görev yapmaktaydı. Bunun karşılığında 1920'de Suriye Kralı, 1921-1933 arası da Irak Kralı olmuştur. (1885-1933).

sürdüğü Panislamizm'den başka bir şeye gereksinme olmadığı ilkesinin yalan olduğuna İslam Dünyasını inandırmaktı», dedikten sonra, Müttefik davasına hizmetlerini saymakta ve tüm İslâm Dünyasının, Arapların bu davaya hizmetlerinin ve bağlılıklarının karşılığının kendilerine ödenmesini beklediğini ve, bu beklentiye karşılık olarak, Arap Ulusunun, parçalandığını görecek olursa, ayaklanabileceği tehdidini de savurmaktadır.

«Ekselanslarının eski, içtenlikli ve yakın dostu» sözleri ve, «Tanrının bizlere başarı sağlaması» yakarısı ile biten bu mektup ile birlikte, İngiltere Başbakanına, bir de, Lord Allenby'nin[16] Kurmay Başkanı ile Emir Faysal arasındaki bir görüşmenin tutanağı da sunuldu.

Bu tutanakta, Haşimilerin[17] Osmanlı İmparatorluğunun çökertilmesindeki rolleri üzerinde, Emir Faysal'ın ağzından şu ilginç tümcelere rastlanmaktadır :

«Son savaşın başında Britanya, Araplara ya da İslama karşı değil, sadece onların ülkesine ortak düşmanımız Almanları getirmiş olan Türkler'in bir bölümüne, İttihat ve Terakki Komitesine karşı savaştıklarını açıklamıştı.

Babam ve Kral Hüseyin'e, Mısır'daki Yüksek Komiser Sir Henry Mac Mahon'dan, belli bir ajan aracılığı ile gelen bir mesajda, Yüksek Komiser, Büyük Britanya'nın, Araplara kendisiyle birlikte olmaları koşuluyla yardım edeceği sözünü vermekte idi.

Babam da, bu verilen söze güvenerek, o sırada Müttefiklere ve özellikle Büyük Britanya'ya karşı «Cihad» açmış olan Türklere karşı silâha sarılmış ve savaş sorumluluğunu isteyerek yükümlenmiştir.

Şimdiyse, tam son çözüme yaklaşılmakta bulunulduğu ve Büyük Britanya'nın sesinin dünyada en çok dinlenen ses olduğu bir sırada, tüm Müslümanların gözleri, Türk Müslüman İmparatorluğunun yıkılmasında başlıca etken olan Araplara ne gibi bir ödül verileceğini görmek üzere İngilizlere ve Araplara çevrilmiş bulunmaktadır.»

Bu sözlerden ve «şecaat arzından» sonra Emir Faysal istedikleri yapılmayacak olursa yani «Arap ulusu» bölünecek olursa «ulusal duyguların dinsel duygulara dönüşmesinden» korktuğunu, bir gözdağı verme biçiminde dile getirmektedir. Bu arada, son zamanlarda Afganistan, Hindistan ve Mısır'daki karışıklıklara da değinen Emir Faysal, bunların Müslüman dünyasındaki kayguların işareti olduğunu söyleyerek, «Bunların temelinde Kutsal Yerler ve Halifelik sorunu yatmaktadır. Tanrı bilir ya, bütün bu olanlar Türklerin kara gözleri için değil fakat Türklerin simgesi bulundukları şeyler için olmaktadır.» diyor.

19 Eylül 1919'da Emir Faysal, Downing Street No. 10'da Başbakan Lloyd George, Avam Kamarası Başkanı ve Özel Mühür Bakanı Donar Law, Dışişleri

---

[16] Birinci Dünya Savaşında Filistin-Suriye Cephesi Başkomutanı olan İngiliz Mareşali. (1861-1936).

[17] Peygamberin dedesi Haşim soyundan geldiği savunulan ve Orta Doğu'da çeşitli Arap ülkelerine zaman zaman krallık yapmış bir ailedir. Irak'ta 1960 devrimine kadar taht bu ailedeydi. Şimdiki Ürdün Krallığının da başında bu aile bulunmaktadır.

Bakan Vekili Lord Curzon ve Mareşal Lord Allenby'nin katıldıkları bir toplantıda Mersin ve İskenderun ile Şam, Humus, Hama ve Haleb'in batısındaki bölgelerin Arap olmadığının Kral Hüseyinle yapılan anlaşmada yer aldığı hakkında kendisine yapılan anımsatma üzerine, Türklere karşı babasının başlatmış olduğu ayaklanma sırasında Arap ulusunun İngiltere'den başkasını tanımadığını ve şimdi türlü savlarla ortaya çıkan Fransa ve Amerika'ya karşı hiç bir yükümlülüğü bulunmadığını belirttikten sonra Barış Konferansının kararlarının da kendilerini bağlamayacağını söylemiştir.

Emir Faysal, Araplara karşı İngiltere'nin yükümlülüğünün Almanya'ya karşı sürdürülen savaşın temeline ilişkin bulunduğunu, yani ulusların özgürlüğü ilkesine dayandığını, Fransızlarla yapılmış anlaşmalardan doğan yükümlülüğün ise sömürgecilik düzenini ilgilendirdiğini söyleyince, Lloyd George İngiltere'nin her iki yana karşı verilmiş sözleri bulunduğuna göre sorunun çözüm yerinin Barış Konferansı olabileceğini belirtmiş ve Faysal'ı Konferansa çağırmıştır. Bu arada söze karışan Lord Curzon Kral Hüseyin'in kabul edilemiyecek istemlerde bulunmuş olduğuna da işaret etmiştir.

Emir Faysal kökeni Peygambere dayanan bir aileden geldiğini ve İngiltere'ye inandığı için Halifeye karşı kılıcını çekmiş olduğunu ve Arap ulusunun birliğini savunmak için kanının son damlasını akıtmağa hazır olduğunu söylemişse de, İngiliz Başbakanı bu sözlerden fazla etkilenmemiş ve Fransa'ya karşı da yükümlülükleri bulunduğunu yinelemekle yetinmiştir.

23 Eylülde yapılan ve iki yandan aynı kişilerin katıldığı ikinci bir görüşmede, İngiltere, savaş sonunda Kuzey Rusya'dan, Kafkasya'dan Fransa'ya kadar uzanan geniş bir alandan kuvvetlerini geri çekmek zorunda olduğunu, bu nedenle de Suriye'de Fransız askerlerine yerlerini bırakacaklarını bildirince, tüm dünya müslümanlarının dikkatle gözledikleri Suriye ile Kuzey Rusya arasında bir benzerlik kurulamayacağını ve Arap Ulusunun Fransa'ya feda edilemeyeceğini ve İngiliz Birlikleri çekilecek olursa doğacak anarşinin tehlikeli boyutlara ulaşacağını söyleyen Emir Faysal, «bırakın da ölüm hükmümüzü dost İngiltere değil, Uluslararası bir kurul versin» demiştir.

Arap ulusçuluğunun Birinci Dünya Savaşı sonunda ortaya çıkmasına değgin bu örnekler üzerinde hiç bir değer yargısı vermeden, ikinci sorun olan Filistin konusuna geçmekte yarar vardır.

Filistin :

c) Arap toplulukları arasında bugünlerde güncel sorun olma niteliğini koruyan Filistin sorunu tüm dünya açısından da günümüzün temel siyasal bunalım odaklarından biridir. Osmanlı Barış Andlaşması tartışılırken, yer yer, konuya ayrıntılı olarak değinildiği, belgelerin incelenmesinden anlaşılacaktır. Bu belgeler arasında yer almayan, ancak hiç kuşkusuz sorunun temelini oluşturan ünlü Balfour demecidir. Bu demeç şöyledir :

> «Majesteleri Hükümeti, Filistinde Yahudi halkı için ulusal bir yurt kurulmasını olumlu bulmakta ve bu amacın gerçekleşmesini kolaylaştırmak için en uygun girişimlerde bulunmak kararındadır; şu kadar ki, Filistinde şimdiki Yahudi ol-

mayan toplumların yurttaşlık (medeni) haklarına ve dinsel haklarına ya da, Yahudilerin başka herhangi bir ülkede yararlandıkları siyasal haklara ve orun'a (status) zarar verebilecek hiçbir şey yapılmayacağı açıkça anlaşılmalıdır.»

Bu resmî metin Siyonist Örgütüne 2 Kasım 1917 tarihinde, şu ilginç mektupla ulaştırıldı:

«Aziz Lord Rothschild,

Size, Majesteleri Hükümeti adına, Kabineye sunulan ve onun tarafından uygun görülen, Yahudi Siyonistlerin içten istemlerine karşı anlayış belirten aşağıdaki demeci iletmekten büyük memnunluk duymaktayım:

(Burada, yukarıdaki metin yer alıyor)

İşbu demeci Siyonist Federasyonunun bilgisine iletirseniz gönül borcu duyacağımı bildiririm.

Saygılarımla,
Arthur James Balfour.»

Dışişleri Bakanı B. Balfour'un bu girişiminin bir ilginç yanı da, mektubun gönderildiği Lord Lionel Walter Rothschild'in -o tarihlerde ailenin büyük çoğunluğu gibi-, siyasal doktrin olarak, Siyonizmle ilgisi olmaması idi.[18]

Her ne kadar Osmanlı Barış Andlaşması görüşmelerinde, görüşmeciler *mandat* altına alınmakla Türkiye'nin sorunu olmaktan çıkmış topraklar konusunu tartışmaktan kaçınmak eğilimi göstermekte iseler de, sorun ister vatandaşlık sorunu biçiminde, ister borçların paylarına düşen bölümü biçiminde, ya da sınırlar konusu olarak ortaya çıkmakta ve Entente Devletleri arasında, bu «entente»ın gerçekliliği konusunda zaman zaman duraksama doğurabilecek nitelikte, tartışmalara yolaçmaktadır.[19]

Konumuzun sınırları dışında kalan Filistin sorununa, daha aşağıda, Müttefiklerarası anlaşmazlıklara ve Batı emperyalizminin Doğu insanına bakışına örnekler vermek bakımından kısaca değinilecektir.

Ermenistan:

Ermenistan Entente devletlerinin, savaş içinde ve savaş sonrasında, kendi aralarında en tutarlı biçimde savundukları bir konu olmuştur. Bu tutarlılığın temelinde, dünya Ermenilerinin, batı kamu oyunu ve özellikle Amerikan kamu oyunu, tek yanlı duygusal bir yaklaşım içinde canlı tutmakta gösterdikleri başarı yanında, Fransa ve İngiltere'nin, kendisiyle çıkar kavgasına düşmeden, Amerika'yı Orta Doğu sorunlarıyla ilgili tutmak için Ermeni sorununu tehlikesiz bir araç olarak kullanma çabaları da etken olarak bulunmuştur denebilir.

Baştan, Ermenistanla ilgili, şu sorunlar ortaya çıkmıştır:

i) *Sınırları:* Ya Büyük Ermenistan adı altında, Türk topraklarının önemli bir bölümüne el konulacaktı, ya da var olan Rusya Ermenistanı (Eri-

---

[18] Bu konuda bak. «The Rothschilds», Frederic Morton, Curtis Publishing Co. U.S.A., 1961, adlı yapıt.

[19] Bak. Bölüm I (C. VII) Toplantı No. 12) ve özellikle Bölüm III, Toplantı No. 15/2

van Devleti) esas alınarak, savunulabilir bir bölge ile yetinilecekti. Erzurum'un en koyu Türk düşmanlarınca bile yadsınamayan Türk olma niteliğine karşın yine de Ermenistana verilmesi çabası uzun sürmüştür.[20]

ii) *Devlet yapısı:* Ermenistan'ın, o zamanki Entente Devletleri temsilcilerinin tümünce, gerçekçi bir tutumla saptanıldığı gibi, bağımsız olarak yaşayabilmesi, dıştan sürekli bir askerî desteğe gereksinme gösterecek idiyse, olanaksızdı. Bu nedenle, Amerikan *mandat*'sının artık sözkonusu olamayacağı anlaşıldığından itibaren, Ermeni temsilcilerinin tüm abartmalı çabalarına[21] karşın Müttefiklerde bu davadan biran önce kurtulma havası sezilmektedir. Bir aralık *Mandat*'yı Norveç'e önermek düşüncesi üzerinde durulmuşsa da, kısa süre sonra bundan da söz edilmemeğe başlandığı açıkça görülür.

iii) Ortada bir de sürekli olarak işlenen Ermenilerin uğradıkları *kırım* konusu vardır. Tüm günahı Türklere yüklemeğe baştan kararlı olanları bile şaşırtan bu çok yönlü olaylar dizisinin esasına girmeden, sadece incelediğimiz dar dönem içinde, Barış Andlaşması çerçevesi içinde kalınınca bile, şu yönleri göze çarpmaktadır:

İstanbul'daki Amerikan Yüksek Komiseri Amiral Bristol, 1919 Ağustos'unda, Doğuda Ermenilerle çarpışmaların sürmesi nedeniyle, Sadrazama sert bir telgraf çekerek, «Kafkasya Ermenilerine karşı Türkler, Kürtler ve öteki Müslümanlarca girişilen şiddet ve kıyım durmayacak olursa, Başkan Wilson'un Onikinci Noktanın uygulanmasını durduracağını», yani Türkiye'nin egemenliğinin korunmayacağını bildirince, 25 Ağustos tarihli Müttefikler Toplantısında[22] B. Clemenceau bunu usul bakımından kınamış, ayrıca siyasal gerçekçilik bakımından da yersiz olduğuna dikkati çekmiştir. B. Clemenceau'ya göre, Amerika'nın bölgede askeri yokken, İngilizler askerlerini hem başka yerde kullanır hem de Fransızlara asker gönderme izni vermezken, buna karşılık İtalyanlar ise, bir yandan (Egeye) izinsiz asker gönderir, öte yandan rica edildiği halde Kafkasya'ya asker göndermeyi red ederken, bu durumda Ermeniler konusunda ne yapılabileceği sorulmağa değer.

Müttefikler arasında, daha baştan, Andlaşmanın geciktirilmekte olduğu savı, bir tartışma konusu idi. Bu savı benimseyenlerden biri olarak, İtalyan temsilcisi B. Tittoni, Ermeni olaylarının «hep anlaşmanın yapılmasındaki geciktirmelerden doğduğunu» söylemektedir. B. Clemenceau ise, bu koşullar altında, kendi evlerinin sahibi olamayan Türkler'in olan bitenlerden sorumlu tutulamayacaklarını ve Ermenilerin başına gelenlerden hiç kimsenin hesap verecek durumda olmadığını belirtmekle yetinmiştir.

Savaş sırasındaki göçürme ve kırım bir yana, bırakışmadan sonra, özellikle Maraştaki olaylar ciddi tartışma konusu olmaktadır. Bu konuda, tüm önyargılara ve Türk düşmanlığından esinlenen tutumlara karşın şu ilginç gözlemler üzerinde durmakta, bugün de güncelliğini koruyan bu sorun bakı-

---

20 Bak. Bölüm I. (Cilt VII) No. 10); Bölüm III, No. 11/1 ve 13/3. ayrıca aşağıda, Savaş Sonrası Belgeleri alt bölümü.

21 Bak. Bölüm III, Toplantı No. 13/3 (Müslüman halkı Hristiyan komşularının buyruğu altına sokmamak gerektiği hakkındaki Lloyd George'un demeci ilginçtir.)

22 Bak. Cilt I. No: 42 (Documents on British Foreign Policy-1952 baskısı).

mından büyük yarar vardır. Önce Maraşta, Fransız ordusunun, Türk halkına meydan okurcasına, kullandığı yerli Ermenilerin tutumları hakkında, o günkü koşullar içinde bile, kabul edilen bazı gerçekler dile getirilmektedir. Fransız üniforması giymiş bu «Türk vatandaşlarının» davranışı karşısında Konferansa katılan Türk dostu sayılamayacak temsilcilerin bile, Türk tepkilerine anlayış gösterdikleri söylenebilir.[23]

Ermeni temsilcileri ise, Türk askerlerinin gücü hakkında küçümseyici demeçler verip kendi güçlerine olan güvenlerini belirtirken bir yandan da Müttefik davasına, savaş içinde yaptıkları hizmetlerden dem vurmakta, Rus ordusunda «şu sırada bile birlikleri bulunduğuna» değinirken, başka cephelerdeki «yararlıklarından» da söz etmektedirler.

Zaman zaman, bugün bile, uluslararası ortamda, Birinci Dünya Savaşında uğradıkları çok sert tepkinin temelinde bu, düşmanla iş ve eylem birliği olayının yattığı savıyla karşılaştıklarında bunu reddeden Ermenilerin, kendi temsilcilerinin, 1919'da uluslararası koferanslarda söylediklerini okumalarında yarar olabilir.[24]

iv) Ermenistan sorununun bir yan ürünü de, sınırların saptanması ile ilgili olarak, çevresindeki yörelerin siyasal yazgısını da ortaya -bazan da yapay biçimde- çıkarmış olmasıdır.

Azerbaycan ve Gürcistan, Ermenistan'ın üzerine eğilinmesi sonucu su yüzüne çıkan sorunlar olmuş ve aslında durumu Bolşevik devrimine karşı önlemler çerçevesi içinde görmek eğiliminde olan kimi batılı Entente Devletleri için, Kafkasya'yı Rusya'ya karşı kullanma olasılığı açısından incelenmiştir. Nitekim Batum'un korunması ele alınmış ve, zaman zaman, o günün Büyük Devlet temsilcileri olan Büyük Adların nasıl cahilce bir yaklaşım içinde olaylara baktığını simgeler nitelikte tartışmalar olmuştur. Koca bir Rus devriminin sonucu olan bir büyük iç savaş ve Osmanlı İmparatorluğunun parçalanması önlemleri konuşulurken, zamanın Büyük Devletlerinin, siyasetlerini gerçekleştirme araçları olarak düşündükleri ve ateşli biçimde tartıştıkları ögelerin birer taburluk göstermelik kuvvetler olduğuna inanmakta, bugün okurken güçlük çekilebilir.[25]

Azerbaycan ve Gürcistan Batum nedeniyle görüşülürken, Ermenistan'a Trabzon üzerinden bir denize çıkış sağlanması düşüncesi, tümden yapay olarak, ortaya bir de Lazistan sorununu çıkarmış ise de, bunun üzerinde ciddi biçimde durulmamış ve en bağnaz düşmanlar bile, «Lazistan» halkının Türklük duygu ve bilinci üzerinde duraksama göstermemişlerdir.[26]

v) Ermenistan konusunun günümüze kadar süregiden bir başka yönü üzerinde kısaca durmakta yarar görüyorum. Ermenistan ve Ermenilerin desteklenmesi sorununu, nasıl ki Yunan davasını İngilizler desteklemekte idilerse, Amerikalıların Konferans dışı çabaları bir yana bırakılacak olursa, en

---

23 Bk. Bölüm I. (Cilt VII) (No. 38) ve Bölüm II (C. VII) (No. 66/1)
24 Bk. Bölüm III. (C. VIII) No: 11/2) (Boğos Nubar Paşanın demeci).
25 Bk. Bölüm III. (C. VIII. No: 10/4).
26 Bk. Bölüm I, Toplantı No. 10 ve No: 34/2

çok ileri götürenler Fransızlar olmuştur.[27] Güncel olarak bu sorunа bakıldıkta aynı görüntü ile karşılaşılmakta olması ilginçtir. Fransız etkisi olan ülkelerde, örneğin Lübnan'da ve Fransa'nın kendi içinde «Ermeni davası», nın, Türk düşmanlığı biçiminde günümüzedek sürüp gitmesi yanında, İngiltere ve İngiliz etkisi altındа bulunmuş ülkelerde daha az yoğun bir ermeni kampanyasıyla karşılaşılmakta olması, bir rastlantı değilse, o günden bugüne süregelen bir tutumun simgesidir.

Kürdistan:

Kürdistan adlı bir devletin kurulması da Türkiye'yi bölme çabaları ve emperyalist devletlerin Orta Doğu'ya yerleşme planlarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu devletin toprak sınırları, Ermenistanınkinden bile daha belirsiz ve Entente Devletlerinin keyfince çizilecektir. Ermenistan konusunda Amerikan Başkanının hakemliğine başvurulması öngörülürken, «Kürdistan» da İngiltere'nin başrolü başkasına bırakmama kararı açıkça ortadadır. Bu konuda, Musul'un özel durumu (!) öne sürülerek «Kürdistan» sınırları sorunu ele alınmakta, yöre halkının kendini yönetebilme yeteneği konusunda yapılan özel incelemelerin pek olumlu bir sonuç vermediğine işaret olunmakta, önder niteliğinde adamları bulunmadığı vurgulanarak, aslında, İngiltere'nin temsilcisi ağzından işitilince ayrı bir önem taşıyan bir biçimde, 'eninde sonunda Kürtlerin Türk Yönetimini yeğleyecekleri' sonucuna varılmaktadır.[28]

II. Türklere bırakılacak olan ülkenin denetimi.

Bu yapıtın bir sunuşu niteliğindeki bu başlangıç bölümünün burasına kadar, kalın çizgilerle, Osmanlı İmparatorluğunun yüz yıllardır süren parçalanması çabalarını, tarihin kendilerine verdiği bu en büyük fırsatta, kimi Batılı Devletlerin nasıl yoğunlaştırdıklarını anlatırken, Osmanlı/Türk Devletinden koparılacak topraklar sorunu üzerinde durduk. Oysa, gerçek yok etme girişimi, çok daha sinsi biçimde, Türklere sözde bırakılan toprak üzerindeki yönetime vurulacak zincirlerde görülecektir. Türk kalacak bölümün denetimi için alınan önlemler şöyle özetlenebilir:

İstanbul ve Boğazlar:

1. Daha 1913'de Çara verdiği bir andırıda, Rus Dışişleri Bakanı Sazonof Rusya'nın çıkarları bakımından Boğazların Türkiye gibi «ne çok güçlü ne de çok güçsüz» bir devletin elinde bulunmasının en uygun koşul olduğunu belirtmekteydi. O sıralarda Liman von Sanders heyetinin İstanbul'daki varlığı -«Edirne'de olsa yine neyse!»- tehlikeli görülüyor ve Entente Devletlerinin bunu, gerekirse, malî boykota, diplomatik temsilcilerin geri çekilmesine ve, son olarak, zorlayıcı önlemlere kadar gidilmesiyle karşılamaları ciddî olarak düşünülüyor. Rusların, Almanya'nın Türkiye'ye bir askerî yerleşmesinden bu korkularını, ülkeyi bölüşmeyi, ya da hiç değilse, Rusya ile Almanya'nın el-

---

[27] Bk. Bölüm III. Toplantı No. 11 (Özellikle Millerand'ın demeçleri).

[28] Bk. Bölüm III. Toplantı No. 5/4.

lerinde bırakmayı kabul edemeyecek olan öteki Batı Avrupa devletleri de paylaşmaktadır. Savaş sonunda, hem Almanya'nın hem Rusya'nın saf dışı kalmasına karşın, Sazonof'un andırısındaki görüş geçerliliğini yine de korur gibi görünmektedir.

İstanbul'u her biri başka bir nedenle ya da art niyetle de olsa, Türk bırakmak zorunluğunu duyan Entente Devletlerinin, öyle anlaşılmaktadır ki, başlıca korkuları, Türk ulusunun, umutsuzluğun son duvarına dayanacak olursa, birden şahlanması olasılığıdır. Bundaki hesap hataları ise, İstanbul'un ellerinden alınmaması ve Padişahın saltanatının sürmesine izin verilmesinin Türklerce yeterli sanılacağına kendilerini inandırmaları olmuştur. Bu sırada, tepkilerine, en az Türk ulusu kadar önem verdikleri bir başka öğe de dünya müslümanlarıdır. İstanbul'un yazgısı, Halifenin durumu, Edirne'nin kimin olacağı tartışılırken, müttefik temsilcilerinden her biri, ister Lloyd George, ister Lord Curzon, ister B. Millerand ya da B. Nitti olsun, bir vesile ile, olasıl İslam tepkilerine değinmekte kusur etmemektedir. Aynı kayguların, temsilci heyetlerinin, öteki üyelerinden diplomat olarak Türkiye'de görevli bulunmuş olanlarca, bu kez uzmanca bilgilerine de dayanarak, dile getirildiğine rastlanmaktadır. Fransa'nın ve İtalya'nın o sıradaki Londra Büyükelçileri B. Cambon ve Marki İmperiali özellikle bu durumda olanlardandır.

Oysa, Arap ulusçuluğunu doyurucu girişimlerde bulunulduğu sürece, örneğin Emir Faysal'a olanaklar gösterildikçe, Halifelik katına saygı dışında, Arap öğesinin Osmanlı Devletinin yazgısına uzun bir bağlılık süreci içinde kalması beklenemezdi.

Bütün bu etkilerle, kâğıt üzerinde bağımsız bir İstanbul Hükümetinin varlığı sürdürülürken, İstanbul'un asıl önemini oluşturan Boğazlar ve Marmara konusu en kesin biçimde bu hükümetin denetiminin dışına alınmıştır.

Burada, Barış Andlaşmasının Boğazlar ve Marmaraya ilişkin hükümlerini yinelemek amacını gütmüyoruz. İşaret etmek istediğimiz sadece bu konuda Müttefiklerden her birinin tutumu olacaktır. İncelediğimiz dönemde, Boğazlar konusuyla en çok ilgilenmesi doğal olan karşı cephe üyesi Rusya bir anlamda ortadan kalkmışsa da, savaşın başındaki gizli andlaşmalardaki amaçlarını bu kez Barış Konferansına yansıtmağa çalışan ve «Yeni Rusya» (?) yı temsil ettikleri savı ile Amiral Kolçak adına Konferansa bir - andırı sunan Ruslara da rastlamaktayız. Önem taşımayan fakat ilginç olan bu belge[29] İstanbul'un ancak müttefiklerarası bir yönetim altında, Boğazların ise ticaret gemilerine her zaman açık, savaş gemilerine ise -kıyıdaş devletlerinki dışında- her zaman kapalı olması gerektiğini, etkilerini 1936 Montreux Sözleşmesinde bile bulabileceğimiz, değişmez bir Rus yaklaşımı olarak savunmaktadır.

Yunanistan, arsız biçimde, hem Boğazlar Komisyonunda üyelik, hem Marmara Adalarına sahip olmak (aslında İstanbul adalarında da hakkı varmış da, bundan, büyük bir özveri ile vazgeçiyormuş rolünü oynamağa da özen göstererek) isteklerini, her vesile ile, o biçimde ileri sürmüştür ki , kendisini

[29] Belgenin ayrıntıları için aşağıda, 'Türk Barış Andlaşması dışında kalan bazı önemli sorunlar' başlığı altında, 'Rusya' maddesine bk. S. XLVI - XLVIII.

en çok koruyan müttefikleri, örneğin İngilizler bile, Marmara denizinde güvenliğin ancak, müttefiklerin ortak denetimi altındaki Türkiye ile sağlanabileceği sonucuna varmışlardır.

Japonya da, kendisinin Boğazlar Komisyonunun dışında bırakılma çabasına tepki gösterince, Lord Curzon'un kendisine özgü «karşılığında ne verdiniz ki» biçimindeki karşı-tepkisine uğramıştır.

Amerika, Wilson ilkelerinde XII. nokta olarak yer alan şu tümce ile durumunu belirtmiş bulunuyordu: «Boğazlar, uluslararası güvence altında, tüm ulusların gemilerine ve ticaretine, özgür bir geçit olarak sürekli biçimde açık bulundurulmalıdır».

Sonuçta, Boğazların tümüyle Türk denetimi dışında kalacak bir rejime bağlanması yolunda çok ileri gidilmiştir.

Silahsızlandırılma:

2. Mondros Bırakışmasından ve onu izleyen, en vahimi ve haksızı İzmir'in Yunanlılarca işgali olmak üzere her biri ayrı bir uydurma bahaneye dayanan, müttefik işgallerinden beri, en önemli konu, Türkiye'nin silahsızlandırılması ve askersizleştirilmesi olmuştur. Bunlar, Boğazlar için düşünülen rejimle bir arada görülünce, parçalanma süreci içindeki yerleri daha açık anlaşılmaktadır. Bir yandan «Devlet niteliğine yakın bir durumda olan Boğazlar Komisyonu, barış andlaşmasının uygulanmasını sağlamak yetkisine de sahip olacak,[30] öte yandan da Türk ordusu gerçekte bir iç düzeni koruma örgütü haline getirilecektir. Bu iç düzenin de Müttefikleri bölgede rahat ettirecek bir düzenden başka bir şey olarak düşünülmediği kuşkusuzdur. Bu çerçeve içinde Hava Kuvvetleri tümden yasaklanacak ve deniz kuvveti de kıyı koruma gereksinmesi düzeyinde tutulacaktır ki, bunda bile amaç aslında yabancı çıkarlara ters düşebilecek kaçakçılığın önlenmesidir.

Azınlıklar:

3. Azınlıklar sorununda Türkiye'ye yönelen bütün düşmanlıklar dile getirilmiştir. Başka bir toplumu denetim altına almanın dünya kamu oyu ve tarih önünde en etkin ve saygın bahanesi -bugünkü bazı uluslararası oyunlarda görüdüğü gibi-, o dönemde adı «uygarlık» olan, insan haklarının savunulması olagelmiştir. 1919'larda da, yenenler uygarlık ve insanlığın, yenilenler de yabanıllığın simgeleri idiler; hele yenilen, Wilson'un «yıllardır inceledikten sonra, Avrupadaki varlıklarına son verilmesi gerektiği sonucuna vardığı Türkler» olursa!

Bu durumda, baştan beri ileri sürdükleri amaç azınlıkların «kurtarılması» olduğuna, Osmanlı temsilcilerinin çeşitli andırılarına verilen yanıtlarda

---

30 Bu konuda bak. «The Turkish Straits and NATO», Ferenc A. Vali, Hoover Institution Press, Stanford University, 1972, Sayfa 30.

da hep bu tema işlendiğine göre[31] Andlaşma görüşmelerinde bu konunun en önemli biçimde ele alınmasına şaşmamak gerekir. Ama, irdelendikçe görülecektir ki, kaygular içtenlikli değildir, tepkiler göstermeliktir ve, örneğin, bir malî ya da ekonomik çıkar konusundaki kadar derin yankı uyandırmamakta ve heyecanla savunulmamaktadır.

Azınlıklar sorununun ilginç bir yönü de, Türk azınlıklarının da, haklarının savunulmasına, ayni biçimde özen gösterileceği izleniminin verilmekte olmasıdır. Metni, inceleme konumuza giren konferanslarda tartışılmamış olmakla birlikte, dolaylı olarak karşımıza çıkan, Yunanistanla Müttefikler arasındaki Andlaşmalarda olsun, Bulgaristan Barış Andlaşmasında (Neuilly) olsun, Türk azınlıklarının korunması konusunun da ele alındığını görmekteyiz. Ancak bunlar hakkında alınan koruyucu önlemler Türkiye'deki azınlıklara ilişkin olanlarla kıyaslanamaz, zira Türk Andlaşmasına konulmak istenen hükümlerin esas amacı, yukardan beri belirttiğimiz koşullar içinde, azınlıkların korunması olduğu kadar, belki ondan da çok, Türk yönetiminin denetim altına alınmasıdır.

Malî Hükümler:

4) Andlaşmanın hazırlanmasında, hem Türkiye'ye yönelen kötü niyetin, hem de Müttefikler arasındaki çıkar çarpışmalarının en açık belirtilerine, malî hükümlerin, ekonomik sorunların ve kapitülasyonlar konusunun tartışıldığı toplantıların tutanaklarında rastlanmaktadır.

Malî hükümlerin dış görünümü, Osmanlı Devletini ayakta tutacak, daha doğrusu ayağa kalkabilecek hale getirecek önlemlerin alınması isteği ise de, bu konudaki görüşmelerin en yüzeysel bir incelenmesi bile, bunun altında yatan amaçların değişik olduğunu göstermeğe yeter.

«Türkiye üzerinde baskılarını sıkıştıran ekonomik emperyalizm güçlerinin önem kazanmaları Kırım savaşında başlamıştı, çünkü Fransa ile İngiltere, Babıâli'ye borç edinme yöntemini bu tarihlerde öğretmişlerdi.[32] Osmanlı Devletinin malî bakımdan batık duruma düşüşü ve Düyunu Umumiye Yönetiminin kurulması ile Kırım Savaşı arasında geçen süre sadece yirmi yıldır! Osmanlı Maliyesinin denetimini böylece ellerine geçirir geçirmez, Batı anamalcı çevreler büyük yatırımlara başlamışlardır. Şimdi Almanya da aradan çıktığına göre, Savaş sonrası düzeninin yeni baştan ele alınması gerekiyordu. Entente Devletlerinin amaçlarından ilki Devletin yönetimine el koymaktır. Şöyle bir mantık yürütülmektedir: Türkler kendilerine olan saygıları yüksek bir ulustur, bağımsızlığa alışkındırlar, onurlarına dokunulmadıkça alda-

---

[31] Bu konuda bk.: Aşağıda, Savaş Sonrası Dönemi Belgeleri adlı altbölümde, Müttefiklerin 23/6/1919'da kabul ettikleri yanıt-andırının metni; (Sayfa LXXI - LXXIII) ve ayrıca, yine Müttefiklerin, Barış Andlaşması tasarısı hakkında Osmanlı Hükümetinin vermiş olduğu andırıya 16 Temmuz 1920'da Spa'dan verdikleri yanıtın metni. Bu metnin Türkçesi için Seha L. Meray ve Osman Olcay'ın, Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri (Ankara Üniversitesi, S.B.F. Yayınları, No. 409 - Ankara 1977) adlı yapıtlarının 31 sayfasına bk.

[32] The Partition of Turkey, Harry N. Howard, (Howard Fertig, N. Y. 1931) 1966 baskısı, S. 47.

tılabilirler de, hatta pohpohlanmaktan da hoşlandıkları için, biçimsel ödünlerle kandırılabilirler. Bu durumda yapılacak şey Türkiye yönetimine bir sömürge yönetimi gibi el koymamak, Türklerin kendi kendilerini yönettikleri kanısını sürdürmelerine olanak vermektir. Bu arada hatırlanmalı ki, Türkler, bir süredir, maliyelerinin başkalarınca yönetilmesine de alışmış bulunuyorlar. Nasıl olsa geleneksel olarak küçümsedikleri para ve ticaret işlerinin yabancılar elinde olmasından pek gocunmazlar. Önemli olan, bu yönetimi şimdi artık eskisi gibi, özel kesimin temsilcisi olan Osmanlı Borcu (Düyun-u Umumiye)'nun tekelinden kurtarıp, doğrudan doğruya Müttefik Devlet temsilcilerinden oluşacak yeni bir Kurula geçirmektir. İşte, kurulacak olan Maliye Komisyonu'nun işlevi bu olacaktır. Görünüşte Osmanlı Borcu Yönetiminin biçim değiştirmesi, aslında ise, yavaş yavaş, duyurmadan, Devletin tümünün yönetimini ele geçirme aracı olacak olan bu Maliye Komisyonunun görevlerinin saptanmasına ilişkin hükümlerin oluşmasını, görüşmeler arasında izlemek çok ibret vericidir.[33]

Güdülen başka bir amaç da, Osmanlı Borcu hisse senedi taşıyanlarının Avrupa para ve kredi piyasasındaki güçleri ile orantılı siyasal güçlerini de Müttefik Hükümetlerinin gücendirmemesini sağlamaktır. Bu kaygunun, İngiltere'den de çok, en fazla Fransa'da olduğu görüşmelerde açıkça ortaya çıkmaktadır. Özellikle Osmanlı Borcunu (Düyunu Umumiye), örgüt olarak, yeni Maliye Komisyonu içinde eritmek konusu, Müttefikler arasında ciddi çekişmelere yol açmıştır.[34]

Malî konunun bir başka yönü de ödenceler sorunudur. İlke olarak Osmanlı Devletinin savaş ödencesi ödeyecek malî gücü olmadığı kabul edilmekle birlikte, özellikle İngiltere, savaşın Osmanlı cephesinde kendisine pek pahalıya mal olmuş olduğunu ikide birde dile getirdiği gibi, işgal giderlerini de, ne yapıp yapıp, en geniş ölçüde Türklere yükleme çabası içindedir. Sonunda, Osmanlı Devletinin elinden alınmasına karar verilecek toprakların bile giderlerini Türklere ödetme yönündeki bu İngiliz girişimleri, zaman zaman İtalya'nın, hatta Fransa'nın, adalet duygularını rahatsız eder hale gelmiştir.

Bunun yanında, azınlıklar da, Konferans süresince türlü başvurularda bulunarak, savaş yıllarındaki yitiklerini Osmanlı Devletinden ödence alarak karşılamak yolunu tutmuşlardır.

Ödence sağlamanın bir başka yolu da, yenik tarafın malına el koymaktır. Gerek Andlaşmada, gerek Andlaşmanın hazırlandığı çeşitli Konferanslarda bunun türlü örneklerine rastlanabilir. En ilginçlerinden biri, Osmanlı deniz ticaret filosunun birkaç parça gemisi üzerinde yapılan acımasız tartışmadır. Fransa ve İtalya'nın, Türkleri bu kadarcık olsun bir deniz taşımacılığı olanağından yoksun kılmanın yakışık almayacağı ve «Büyük» Müttefik Devletlerin buna gereksinmeleri olmadığı yönündeki karşı koymalarına karşın İngiltere, sonuna kadar, o bir kaç gemiyi ele geçirmek için direnmiştir.[35]

---

[33] Bk. Bölüm I, Toplantı No. 48/2. Lord Curzon Türkiye'nin malî denetimini «üç basamaklı bir merdivene» benzetir. İlk ve en önemsiz basamak Türk Hükümeti, ikinci basamak Türk Maliye Teftiş Kurulu, üçüncü ve en önemli basamak Maliye Komisyonudur.

[34] Bk. Bölüm II, Toplantı No : 77.

[35] Bk. Bölüm II, Toplantı No. 75/3, 78/1, 79.

Büyük malî yatırımların korunması, yeni ayrıcalıklar elde edilmesi ve kapitülasyonların diriltilmesi Sèvres Andlaşmasının başlıca amaçları arasındadır. Demiryolu, madenler, petrol ve ticaret üzerindeki savaşım müttefikler arasında, aşağıda da görüleceği üzere, belli başlı anlaşmazlık kaynağı olmuştur. Batılı anamalcı çevrelerin Osmanlı topraklarında yatırım alanı olarak Demiryollarına özel bir önem vermeleri hem gelir sağlama, hem de siyasal ve askerî amaçlarını gerçekleştirme hesabına dayanmaktadır. Yıllarca sonra, savaşların temelinde ve bunları sonuçlandıran Andlaşmalarda karşımızda yine bu Demiryolu Ortaklıklarını (özellikle Bağdat Demiryolu Ortaklığını) görmekteyiz. İşin ilginç başka bir yönü de, Devletlerin çıkar bölgesi ya da etki bölgesi olarak da bu Demiryollarının çevresini seçmiş olmalarıdır.

İngiltere daha da ileri görüşlü davranarak, bugünün petrol yataklarına doğru daha çok eskiden yönelmeğe başlamıştır. Kuveyt'e 1899'da yerleşmesi bu ileri görüşün örneklerinden sadece biridir.

Tüm bu girişimlerin kolay başarısı kapitülasyonlar koşuluna dayanıyordu.

Yargıya değgin kapitülasyonlar :

5) Malî ve ekonomik alandaki Kapitülasyonların bunun yanı sıra bir de yargı yönü vardı ki, Osmanlı Devletinin Savaşın başında bunların kaldırılması için aldığı karardan zarar görenlerin sayısı daha da çok olmuştur. Bu nedenledir ki, konunun çeşitli konferanslarda tartışılmasına, başka konularda susmayı yeğleyen Japonya'nın bile ilgilendiği görülmektedir.

Yargıya değgin Kapitülasyon hükümlerinin Barış Andlaşmasını imzalayacak olan ve imzalamayacak Devletler arasında değişik biçimlerde uygulanmasını öngören işlemler düşünüldüğü de bu arada gözlenmektedir.

Bu arada Yunanistan'ın Osmanlı Devletinin, İstanbul'un Türklerce ele geçirilmesinden beri Hristiyanlara tanıdığı ayrıcalıkların korunması için harcadığı çabalar,[36] Avrupalıların o kadar kötüledikleri Osmanlı Yönetiminin kurduğu düzenden ayrılmama istemi olarak yorumlanınca, içine düşülen çelişkinin büyüklüğü bir kez daha ortaya çıkmakta ve amacın bozulmuş bir düzeni iyileştirme değil, Türk Devletinin Avrupadaki varlığına son verme olduğu anlaşılmaktadır.

İzmir

6) Türkiye üzerinde oynanan en önemli oyun, yeni ve büyük bir Yunan Devleti kurulmasına yöneliktir. Tüm hesaplar, iki ülke arasında, Yunanistan'ı kısa vadede Türkiye'ye eşit, uzun vadede daha güçlü duruma getirecek bir nüfus dengesi yaratabilmek içindir.[37] Yunanistan artık bir büyük ülke haline gelecek ve, tinsel değerlerini paylaştığı savında olduğu Batı Avrupa içindeki yerini alacaktır. Bunun için sabırsızlanan B. Venizelos ve yandaşları B. Lloyd George ve Lord Curzon açısından, Türkiye'nin bugün içine düştüğü durum, pek fazla sakıntılı davranılmasına gerek de bırakmamaktadır. İzmir'in kısa bir süre, göstermelik bir Türk egemenliği ya da «metbuluğu»[38] altında kalma-

[36] Bk. Bölüm II, (No. 63'ün Ek 1'in de Yunan temsilci heyetinin andırısı.

[37] Bak. Bölüm I (8. No.lı Toplantı tutanağı)

sı bile sadece bir formalitedir. Nasıl olsa bir halk oyu yoklaması sonucu bu topraklar hukuk açısından tam olarak Yunanistan'a bağlanacaktır. Önemli olan, Türkiye'yi, İzmir'in bir «dış kalesi» üzerinde dalgalanmasına izin verilecek bir bayrakla oyalamaktır. Bunun için de, İzmir rumlarının, Yunan ordusuna yazılmak ve Atina'daki Parlamento'ya temsilci göndermek isteklerini bir süre fazla açığa vurmamaları yeterlidir.

Oysa Yunanlılar İngilizleri bile zor durumda bırakacak bir sabırsızlıkla İzmir'i işgal ettikten sonra ortaya çıkardıkları yabanıllık hareketleri, kıyın ve soykırımları ile tüm Barış Konferansında tepki uyandırmışlardır. 15 Temmuz tarihli Yüce Kurul toplantısında İtalyanlar, Yunanlıların, hem söz dinlemeden Türkiye içine ilerlemelerinden hem de Türkleri zorla direnmeğe itmelerinden ve bunu yaparken de başkalarına karaçalmalarından yakınmışlardır. İngiliz Dışişleri Bakanı B. Balfour bunun üzerine B. Venizelos'u Kurul karşısında hesap vermeğe çağırıyor. 18 Temmuz tarihli toplantıda Şeyhislam'ın Yunan kıyınlarından yakınmalarını içeren başvurusu incelenirken Başkan Wilson'dan gelen bir telgrafta Müttefiklerin, Amerika'nın *mandat* kararını bekleyecek olurlarsa, Andlaşmayı geciktirmiş olacaklarına değgin bir uyarısı da alınıyor. Müttefikler bu karışık hava içinde İzmir'e soruşturma komisyonları gönderiyorlar. Bunların ortaya çıkardığı gerçekler, Yunan girişiminin ardında, etki bölgesi kurma ya da İzmir kentine sahip olma isteğinin çok ötesinde, geniş bir emperyalist düşün varlığını kanıtlamaktadır. Bunu daha aşağıda, öteki Müttefiklerin, Yunanistan'ın tutumuna olan tepkilerinden de izleyeceğiz. Bu olayla ilgili şu önemli yargıyı, Arnold Toynbee'nin kaleminden aktarmakta yarar vardır:[39]

> «Batı ile Ortadoğu arasındaki ilişkileri en çok bozan olay Batı Anadolunun Yunanlılarca işgali olmuştur; birliklerin karaya çıkması, bırakışmanın hem metnine hem ruhuna aykırı idi. Bu birlikler bir kaç saat sonra kentte kırına başlamışlar; bir kaç gün sonra da içerlere ilerleyerek Türkiye'nin harap olmamış bu tek bölümünde ortalığı yakıp yıkmağa başlamışlardır. Türkiye Ortadoğunun ileri gelen devleti, Yunanistan ise pek yakın geçmişte kurulmuş bir devletti. Batı ulusları arasına büyük bir kolaylıkla alınmış ve, içlerinden sade biri kendi ulusal soyundan olan, karma nüfuslu bir toplumu yönetme görevi kendisine verilmişti ki, bu, en tecrübeli bir Batı Devleti için bile, benzer koşullarda, zor bir sınav sayılabilirdi; kaldı ki, deney başarısızlıkla sonuçlandıktan sonra, Batı Hükümetlerinin, Yunanistana, hâlâ, uygarlıklarının havarisi imişçesine, maddi ve manevi yardımda bulunmaları, körükörüne bir yan tutmadan başka bir şey değildi.»

---

[38] Egemenlik ve metbuluk kavramları (Sovereignty-Suzerainty), İzmir konusunda, bu dönem toplantılarında hiç bir zaman açıklığa kavuşmamıştır. Kaldı ki, hukuki bir çok başka kavramların da bu konferanslarda pek bilimsel deyimlerle kullanılmadığı, genel olarak da gözlenmektedir. 'Suzerainty' sözcüğü hakkında,Brierly'nin, The Law of Nations, 6th ed. (revised-1962) adlı yapıtının 133. sayfasında, Types of Dependent States başlığı altında şu tanımlamaya rastlıyoruz:

«Primarily, international law deals with the relations of independent states to one another. It is also to some extent concerned with certain other states, which though partly controlled by another state, still maintain some relations with states other than that which controls them. This relation of dependency is sometimes described as a **protectorate**, sometimes as a **suzerainty**, but **it is difficult to give precise juristic signification to either term**».

[39] Arnold J. Toynbee, The Western Question in Greece and Turkey, Constable, 1922. Londra, Sayfa 35.

III. Müttefiklerarası İlişkiler.

Osmanlı Devletinin yaşamına son verme girişimlerinin sürdüğü bu dönem uzadıkça, savaş sonrası sorunlarının ağırlığı, iç politika çekişmeleri Müttefik Devletler Hükümetlerinin her biri için yük olmağa başlamış, işin biran önce bitirilmesi isteği yanında bunun gerçekleştirilmesi zorlukları ortaya çıkmıştır. Savaş sırasında bile sağlamlıkları sözkonusu edilebilir olan ittifaklar, anlamlarını yitirmeğe, derin çıkar anlaşmazlıkları su yüzüne çıkmağa başlamıştır.

Bunlara kısaca bir göz atınca şunlar görülür:

Amerika ile ilişkiler:

1) Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti, savaşın hemen sonunda, Amerikan toplumunda kökleri derine inen, Avrupa'dan uzaklaşma ve fildişi kulesine çekilme eğilimlerine yenik düşmüştür. Bunda Başkan Wilson'un kişisel yaşamındaki sağlık sorununun etkisi -sadece bu yapıt çerçevesi içinde kalınmağa özen gösterildiğinde bile- açıkça görülmektedir. Osmanlılarla Barış Andlaşması ile ilgili andırılarına ve başvurularına yanıt bekleyen Müttefikler, Vaşington Büyükelçilerinden, sade kendilerinin değil, Amerikan Dışişleri Bakanının bile, Başkanı görmek olanağını bulamadığını bildiren yazılar almağa başlamışlardır.[40]

Halbuki, Müttefiklerarası bütün görüşmelerde «Amerika ne der?», «Amerikan çıkarları da gözönünde tutulsun», «Wilson ilkelerine saygı gösterilsin» kaygusu önde gelen bir duygudur. Bunun örnekleri, Amerika konuların tartışmasından uzak kaldıkça, daha da sık görülmeğe başlanmıştır. Boğazlar konusunda, malî sorunlarda, Kapitülasyonlarla ilgili bölümlerde, Ermenistan ve azınlık sorunlarında, Andlaşmayı imza edeceğinden artık ciddi olarak kuşku duyulmağa başlanan Amerika'nın gölgesi yine de toplantılarda sezilir.

Ancak bu gölgenin varlığının[41] ters tepkileri de ayni derecede önemlidir. Zaman zaman hem İngilizlerde, hem Fransızlarda, özellikle kendini beğenmiş, saldırgan ve alaycı bir yapıda olan Lord Curzon'da, Amerika'yı zor durumda bırakacak, ona 'haddini bildirecek' fırsatların üzerine atlama eğilimi açıkça sezilir. Örneğin Maraş olayları bahane edilerek İstanbul'un işgaline karar verilmesi arifesinde, Amerikalılara ortak harekete geçme önerisinde bulunulup, nasıl olsa reddettikten sonra da artık söyleyecek sözleri kalmamasını sağlamak düşünülür.[42]

Ermenistan üzerinde *mandat* kabul etmekten kaçınan Amerikan'ın, Barış Andlaşmasının görüşmelerine katılmadan, sadece, halk deyimiyle 'dışardan gazel okur' duruma geçmesini Batılı öteki Müttefiklerden hiçbiri hoşgörü ile karşılamamaktadır.[43]

---

40 Bak. Bölüm II, Toplantı No. 75/3
41 Bak. Bölüm III, Toplantı No. 15/2
42 Bak. Bölüm I, Toplantı No. 51/2
43 Bak. Bölüm III, Toplantı No. 4/1

İngiltere/Fransa :

2) En büyük iki Müttefik, İngiltere ile Fransa arasında, saygınlık çatışmasından çıkar çatışmasına kadar her alanda kendini gösteren anlaşmazlık konularının ayrıntıları görüşme tutanaklarında açıkça görülmektedir. Fransa savaşta en çok özveri göstermiş, en çok yitik ve yıkıma uğramış ülke olduğunu hiç bir zaman unutturmamak istediği ve bu durumu Versailles Andlaşmasının tartışıldığı sürece kuvvetle savunabildiği halde, Türk Andlaşması söz konusu olunca, ortaya başka öğeler çıkmıştır. Bunlardan ilki, Orta Doğu'nun yazgısı da Osmanlı İmparatorluğunun dağılması ile ilgili olduğu için, İngiltere'nin doğrudan işe karışmasıdır. İngiltere için Hindistan yolu, Süveyş, İran, Musul, Filistin konuları Ren vadisinin yazgısı kadar, belki de daha çok, önemli olunca, Fransa'nın birinci plandaki rolü sarsılmamazlık edemezdi. Kaldı ki, İngiltere ilk kez, özveri sözkonusu oldukta, kendi para ve insan gücü harcamasının, bu cephede Fransanınki ile ölçülemeyecek kadar büyük olduğunu ileri sürebilecek duruma geçmiş bulunmaktadır.

Bu nedenlerle, örneğin işgal kuvvetleri komutanlığı konusu, Osmanlı Devleti ile ilişkilerde uyum sağlamak konusu, her açıldıkça, hemen anlaşmazlık havasına bürünüvermektedir.[44]

Andlaşmanın hazırlanmasının son aşamalarında, Türk heyetini çağırıp kendilerine metin verilmesinin bile mutlaka Paris'te yapılması zorunluğu, bir onur sorunu haline gelebilmektedir.[45]

Anlaşmazlıklar mali hükümlere değgin olduğu zaman, karşılıklı suçlamalar ilginç boyutlar kazanmaktadır. Örneğin yüzeyde bir biçim ve usul sorunu gibi görünen bir tartışmanın derin anlaşmazlıkların yankısı olduğunu kanıtlayan bir olaya 24 Mart 1920 tarihli bir toplantıda tanık olunmaktadır.[46] Yüce Kurul dışında bir organda malî konularda karar almakta kendisini yetkisiz gören Fransız temsilcilerine karşı Lord Curzon'un küstahlığa yaklaşan davranışının başka örneklerini, Konferanslara katılan temsilcilerin kişiliklerinden doğan sorunlara, ayrı bir bölümde değindiğimiz zaman ayrıca vereceğiz ama, hiç kuşkusuz, her konuda İngiltere - Fransa ilişkilerindeki gerginlik, dünya çapında ve uzun sürmüş bir önderlik savaşımının göstergeleridir. Bu kitabın konusu olan olayların biraz dışında olmakla birlikte, ayni dönemde, İngiliz - Fransız çekişmesini çok iyi kanıtlayan bir belgeden bir alıntıyı çevirmekte yarar gördüm. 22 Ocak 1922 tarihinde, Mareşal Lyautey, B. Poincaré'ye[47] yazdığı bir mektupta şöyle demektedir :

> «En önemli olan şey, Fransa'nın İngiltere karşısında artık bağımsızlığına kavuşması, kendi politikasına sahip olması, kendi çıkarlarına bakabilmesidir. Şimdiye kadar Polonya'da, Yukarı Silezya'da, Hicaz Krallığı konusunda, Filistin Yahudi Devleti konusunda, **Yunan saldırısı** konusunda ve Macaristan işinde olduğu gibi, kendi duygusal eğilimlerimizin ve çıkarlarımızın tersi yönde onun buyruğuna girmekten vazgeçmemiz gerekir. İngilterenin, blöfüne ve donanmasına

---

[44] Bak. Bölüm I, Toplantı No. 56

[45] Bak. Bölüm II, Toplantı No. 71/1

[46] Bak. Bölüm II, Toplantı No. 70/3

[47] Mareşal Lyautey : o tarihte Fas'ta Genel Vali; B. Poincaré : o tarihte Başbakan ve Dışişleri Bakanı.

karşın pek güçsüzleştiği bir gerçektir : İrlanda, işsizler, Hindistan, Mısır ve Küçük Asya kıpırdamaktadır. Bizim donanmamız yoksa da, İngiltere'nin karşısına tüm İslam dünyasını çıkarabileceğiz. Bu güç, ne tür bir tepki olanağına sahip olduğunu, Ankara'da olup bitenlerle kanıtlamıştır. Fransa 1870'de yenik düşmüşse de, bugün İslam dünyasının gözünde [son] askeri utkusundan, geçici olarak da olsa, yararlanmaktadır. İngiltere kendini beğenmişliği, yerlilere karşı kabalığı, Mısır'daki politikası ve İstanbul'daki zorbalıkları... Yunanlıları desteklemesi ve, özellikle Kudüs'te kurduğu yahudi devleti ile tüm İslam dünyasının giderek düşmanlığını üzerine çekmektedir. ...»[48]

Bu sözler iki bakımdan ilginçtir : Önce İngilizlere karşı Fransız duygularını açıkladıkları için, sonra da Fransa'nın siyasetinde, islam dinini nasıl, ülkeleri kendine bağlamak için bir araç saydığını göstermeleri bakımından. Hiç kuşkusuz, Türk ulusal hareketinin dinsel bir hareket olmadığını ve ulusal sınırlar içinde ulusal bir devlet kurmak amacını, Mareşal Lyautey'in Arap dünyasını Fransa'ya bağlı tutmak ereği ile sınırlı siyasal görüşü, bu sırada kavrayamamıştır. Buna karşın Lyautey'ın Atatürk'e olan hayranlığı derin ve içtenliklidir. Buna daha sonra değinilecektir.

Fransa/İtalya :

3) Fransızlarla İtalyanlar arasındaki ilişkilerde de çıkar çatışmasına rastlanmaktadır. Akdeniz ülkeleri olarak, Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da sömürgecilik yarışmasında karşı karşıya yer almış olan bu iki Devletten İtalya, geri kalmışlığının ve nüfus fazlalığı sorununun çaresini Birinci Dünya Savaşı sonunda elde etmeği umduğu verimli topraklara bağlamıştı. Başlangıçta kendisine bol bol verilen sözlerin, vadelere ulaşıldıkça, gerçekleşmediğini görmenin burukluğu içindedir. İngilizlerle bu konuda doğrudan doğruya bir çatışması yoksa da -ya da olan anlaşmazlıkları Osmanlı Barış Andlaşması çerçevesi dışında kalıyorsa da-, Fransızlarla, hem Güney Anadolu hem de özellikle Ereğli kömür havzası konusunda kesin bir çıkar çatışmasına girmiştir. Bunun ayrıntıları, çeşitli görüşme tutanaklarında görülebilecektir.[49]

İtalya'nın elde edemediği çıkarlar nedeniyle kabaran kızgınlığına Başbakan Nitti'nin şu sözleri yeterince kanıt olur sanırım :

«Beni büyük bir törenle gömmek hazırlığında bulunulduğundan kuşkum kalmamıştır. Ama buna geçilmeden, izin verirseniz, durumumun gülünç bir hal aldığını da söylemeden geçemiyeceğim. Her gün bir başka şeyden vaz geçirtiliyorum ve böylece, İtalya'daki durumum, her geçen gün biraz daha sarsılıyor.»[50]

İtalyanlarda bu kişisel tepkilerin yanında, kamuoyunda ve parlamento'da da şiddeti gittikçe artan tepkiler başgöstermektedir. Bunların temelinde geleneksel anlamdaki emperyalizm tohumları yanında, yeni yeni ortaya çıkmağa

---

[48] «Atatürk et le Maréchal Lyautey», Fuat Pekin, Fondation Lyautey yayınlarından, Nancy, Georges Thomas basımevi 1961. Sayfa 30.

[49] Bak. Bölüm I, Toplantı No. 19/2; Bölüm III, Toplantı No. 19/1

[50] Bak. Bölüm I, (Cilt VII) (Tutanak 18/3).

başlayan, aşırı ulusçu, Roma'daki Fransız Büyük elçiliğinin paralı ajanlığından[51] gazeteciliğe, sosyalistlikten faşistliğe geçen Benito Mussolini ve yandaşlarının kışkırtıcılığı da etken olmaktadır. D'Annunzio gibi yazarlar, Marinetti gibi sanatçılar bu akıma katılmaktadır.

İtalyan ulusunun Kuzey Avrupalılarca, hatta 'Latin kardeşleri' Fransızlarca hor görülen bir soy olmasından yakınanlar, bunun tersini hakettiklerini kanıtlamak için üstün soy olduklarını, saldırganlığa geçmekle gösterme yoluna girmişlerdir. Adriyatik'te (Fiume ve Arnavutluk), Afrika'da (hem Kuzey Afrika hem Doğu Afrika), Orta Doğu'da ve Anadolu'da toprak istekleri, Barış Konferanslarında sorun olmağa başlamıştır. Bu dönemden hemen sonraki yirmi yıl süre ile dünyanın başına dert olacak olan yeni biçimde bir emperyalist genişleme siyasetinin başlangıcında Birinci Dünya Savaşı müttefiklerinin, daha savaş içinde, aralarında başgösteren bu çekememezliğin büyük etkisi görülebilir.

Bütün bu gelişmeler arasında, bizim konumuz çerçevesi içine giren sadece İtalyan-Fransız ve, biraz aşağıda değineceğimiz, İtalyan-Yunan çekişmesidir. İngiltere'nin Türkiye üzerinde İtalya ile önemli çıkar çatışması yoktur. Tersine, İtalya'yı, Anadolu'nun paylaşılmasında, kendisine yeterli ve doyurucu bir pay ayrıldığı konusunda inandırmağa büyük çaba harcamaktadır. Bunun en ilginç örneklerinden biri, 12 Nisan 1917'de, Foreign Office'den, Bakan Arthur James Balfour imzasıyla Londra'daki İtalya Büyükelçisine yazılan bir mektuptur. Bunda, İngiltere'nin, Fransa ile İtalya arasında daha o tarihlerde, Anadolu toprakları ve Yakın Doğu'daki Osmanlı ülkesi üzerindeki toprak istemleri arasındaki çıkar uyumsuzluğunu gidermek gereksinimi duyduğu açıkça görülmektedir. B. Balfour, bu mektubunda, Nisan 1915 tarihli Londra Andlaşmasının 9 ncu maddesinin üç amacı olduğunu doğruluyor :

a) Doğu Akdenizde denge ilkesinin savunulması,

b) İtalya'ya hak gözetirliğe uygun bir sözdinletirlik alanı tanınması,

c) Bu alanın, İtalya'nın zaten önemli haklara sahip olduğu Antalya'ya bitişik olmasının sağlanması.

B. Balfour, «hak gözetirliğe uygun», «dengeli» gibi deyimlerin tartışmaları ortadan kaldırmağa yetecek kadar kesin kavramları yansıtmadığını kabul etmekte ve bölgelerin önemlerinin karşılaştırılarak ölçülmesinin zorluğuna değindikten sonra, Fransa'ya verilen bölgeden çok, İtalya'ya tanınan alanın, İtalya'nın yararlanabileceği nitelikte olmasına dikkat edildiğini şu bakımlardan kanıtlamaktadır :

a) Akdeniz tarım iklimi koşullarını bilen İtalyan nüfus fazlasının göç edebileceği ve Anavatana yakınlığı önemli bir yeğleme nedeni olabilecek bir bölge oluşu gözönünde tutulmuştur.

b) Fransızların yararlanacağı Beyrut limanı gibi bir limanın, bu İtalyan bölgesinde bulunmadığı bir gerçek ise de, Beyrutu yapanlar esasen Fransızlardır ve orada büyük yatırımları olmuştur. Bunun dışında Fransızlara tanınan bölgede, İskenderun, olanakları bulunan ve, geliştirildiğinde, ser-

---

[51] Bak. Cilt IV. S. 132, 86 No.lı belge (İngiltere Büyükelçiliğinin Roma'dan gönderdiği, Faşist Partisi hakkındaki bir değerlendirme raporu).

best liman haline getirilecek bir yerdir; Mersin ise, güney rüzgârlarına açık ve gelişmeğe pek elverişli olmayan bir yerdir. Buna karşılık, İtalyanlara ayrılan bölge, koyları ve körfezleriyle dünyanın en zengin olanaklarına sahiptir.

c) Demiryolları konusunda, İtalyan yakınmaları da durumu abartmaktadır. Bağdat hattı İtalyan bölgesinden geçiyor. Aydın hattı hemen hemen tümüyle bölge içindedir ve kârlı bir işletmedir. Kaldı ki, İtalya burada geniş yapım ve yatırım olanaklarına da sahiptir. «İtalyan yönetimi altında, İtalyan sanayiinin yardımıyla yapılacak demiryolları, İtalyan gemileriyle bu İtalyan denetimi altındaki bölgeye gelecek İtalyan mallarını» içerlere taşıyacaktır.

d) Madenler konusunda İtalya, Fransız bölgesindeki bir tek Ergani madeninin tüm İtalyan bölgesindekilerden daha değerli olduğundan yakınıyor ise de, uzmanlar bu görüşü paylaşmamaktadır.

Sonuçta deniliyor ki, Doğu Akdeniz'de paylaşma sonucu, İngiltere Mısır'da sadece bir liman elde etmiş Kıbrıs'ta ise hiç bir liman almamış olacak. Fransa Beyrut'a, İskenderun serbest limanına ve Mersin iskelesine sahip olacaktır. Bu limanların çıkışını oluşturdukları topraklar ne denli değerli olursa olsun, bu toprakların halkları hiç bir zaman İngiliz ya da Fransız olmayacak, oysa Güney Anadolu, halkı ile İtalyanlaşmış olacaktır. Aslında İtalya'nın bu olanaklarından İngiliz Hükümetinin kıskançlık duyması gerekirdi.

Bu mektubun üzerinde, Lord Curzon'un keskin ve sert dili ile yazılmış şu not bulunmaktadır: «Kendimi, B. Balfour'un, tümüyle gereksiz ve üzücü saydığım bu mektubundaki önerilerin hemen hepsine karşı olmak gibi mutsuz bir durumda bulmaktayım.»

İtalya/Yunanistan :

4) Müttefikler arasındaki ilişkilerden söz ederken son olarak İtalyan-Yunan ilişkilerine değineceğim. Yunanistan'ın öteki Müttefiklerle, Amerika, İngiltere ve Fransa ile ilişkileri, bu devletlerin Yunanistan'ı ne ölçüde korudukları, ona neyi yapmasına izin verdikleri ya da neyi yapmasını yasakladıkları biçiminde oluşur. Halbuki İtalyanlarla ilişkiler daha bir eşitlik içindedir ve bu nedenle de, daha açık seçik tartışmalara, kavgalara, hatta savaşmalara götürebilecek bir nitelik taşır.

Hem İtalyan'ın hem Yunanistan'ın kırışılan Osmanlı topraklarında gözü vardır. Etki bölgesi değil, yerleşme bölgesi istemektedirler. Müttefikler arasında İtalya ikinci sınıftan birinciye, Yunanistan da hiç olmazsa ikinci sınıfa yükselmenin yolunu sömürge imparatorluğuna sahip olmakta[52] ve Anadolu topraklarının en zengin bölümlerini kullanmakta buluyorlar.

İtalya 18 Ağustos 1917 tarihli İngiliz-Fransız-İtalyan anlaşmasının İzmir'i bile kendisine verdiğini ve bu nedenle, Yunanistan'ın bu bölgeyi işgal etmesinin, çok doğal olarak, kendilerine de, hiç olmazsa Kuşadası bölgesini işgal

[52] Başlıbaşına bir konu olan Oniki Ada sorunu, bu tutanaklarda yer yer ortaya çıkmaktadır. Örneğin Bk. Bölüm I, Toplantı No. 18/3

etmek hakkını doğurduğunu savunmaktadır. 7 Temmuz 1919 tarihinde Lloyd George'a gönderdikleri bir notada İtalyanlar, Konya'ya kadar İngiltere'nin isteğiyle uzandıklarını belirterek, «İtalyan birliklerinin her yanda yerli halkça dostluk gösterileriyle karşılanırken, Yunan istilasının (çünkü gerçekte bu bir istila idi) Yunanlılar'ın kırım, soygun ve yangınlarıyla birlikte yürütülmüş ve bölgenin çoğunluğunu oluşturan Türkler'in ayaklanmasına yol açmış» olduğunu açıklamaktadırlar.

İtalya, Yunanistan'ın İzmir'de yerleşmesini bir türlü hazmedememektedir ve İtalyan-Yunan birliklerinin coğrafya yakınlığı sürtüşmelere, hatta çarpışmalara neden olmaktadır. Bunda Yunan şımarıklık ve küstahlığının olduğu kadar, İtalya'nın yukarda da değinilen, savaş sonrası, her alandaki hırçınlığının da rolü yadsınamaz. Örneğin Trieste ve Fiume'de sürekli olarak İtalyan sivil halkı ve askerleriyle Fransız askerlerinin kanlı çatışmalarına yol açan olaylar olmaktadır. Bu koşullar altında, açık bir sömürge ve sözdinletirlik alanı çekişmesi içinde olan İtalya ve Yunanistan'ın Batı Anadolu'da kozlarını paylaşma noktasına yaklaşmaları şaşırtıcı değildir.

Yukarda da değinildiği gibi, 16 Temmuz 1919 tarihinde, Beş Büyük Devlet Temsilci Heyeti Başkanlarının Paris'te Quai d'Orsay'da yaptıkları bir toplantıda Yunan-İtalyan anlaşmazlığı yine ortaya çıkmıştır. B. Balfour, Yunanlılar İzmir bölgesinde ilerlemeyecek olurlarsa, Türkler'in kaygularının azalacağına ve İtalyan'ların da duracağına işaret ediyor. İki temsilci heyeti arasında bu konuda bir anlaşma öneriliyor -yani sözdinletirlik bölgesi/işgal bölgesi paylaşımı!

Bu paylaşma sınırı, 18 Temmuz tarihli toplantıda Tittoni-Venizelos anlaşması olarak şöyle saptanıyor:

> «Küçük Menderes ırmağı ağzından başlıyarak, Ayasoluk-Kuşadası yoluna kadar ırmağın akımı; oradan, İzmir-Aydın demiryolunun önce batısında, sonra güneyinde 600 metre aralıklarla demiryolunu izleyen bir çizgi ile Muçluk Deresine varıncaya kadar; oradan Menderes ırmağı ile birleştiği noktaya kadar Dereyi ve Menderes'in Thalweg çizgisini izleyen sınır.»

Yine yukarda da değinildiği gibi, Şeyhislam Mustafa Sabri'nin Sadrazam Vekili sıfatı ile gönderdiği ve Yunan kırımlarından yakınan bir telgrafının sunulmuş olduğu bu toplantıdan bir hafta kadar önce (12 Temmuz'da) İtalyanlar Yunanlılar'ın Türkler'i kırıma uğrattığından söz etmeğe başlamış, Fransızlar ise «işgalin sonucu olan bu durumdan» ayni dönemde Ege kıyılarına asker çıkardıkları için, İtalyanları da suçlamıştı. Oysa, gerçekte, Wilson, Lloyd George ve Clemenceau, İtalyan'ın bulunmadığı bir toplantıda ve Anadolu'ya çıkarma yapacağı haberlerine (!) dayanarak, önce 6 Mayıs 1919'da kendi aralarında, 7, 10 ve 11 Mayısta da Venizelos'la ayrıntılı biçimde görüşerek, Yunanlıların İzmir'e çıkmasına karar vermiş bulunuyorlardı.

Böyle bir güvensizlik havası içinde, İtalyan-Yunan anlaşmazlığının boyutları o denli büyümüştür ki, 7 Ekim 1919 tarihli Müttefiklerarası bir Yüce Kurul toplantısında, Anadolu'daki işgal kuvvetleri içinde, yanyana Yunan ve İtalyan birlikleri bulunamayacağı açıkça ortaya konulmuştur. Buna koşut olarak, İstanbul komutanlığı konusunda bir de İngiliz-Fransız anlaşmazlığının varlığı da kanıtlanmıştır.

Bu toplantıda ele alınan, Anadolu'daki Müttefik ve Ortak Devletler işgal Kuvetleri Başkomutanı, İngiliz Generali Milne'in bir telgrafı durumu özetler:

> «Yunan ve Türk silâhlı kuvvetleri arasında eylemli bir savaş durumu vardır. Düzenli Türk birliklerinin gizlice desteklediği Türk kuvvetlerinin çeteler ve köylülerden oluşan gücü büyüktür. Bunlar Hükümetin buyruğunda değildir. Yunanlıları sürüp atmak niyetindedirler. Yunanlılar da dayanabilmek için, savunulabilir mevzilere ilerlemek zorundadırlar. İlerlerlerse tam Türk topraklarına girmiş olurlar ve tüm Anadolu ayaklanabilir. İlerlemezlerse tutunamazlar ve yenilgilerinin suçunu da müttefiklerde bulurlar.»

İtalya, Yunanlıların Ege'deki insanlık dışı kırım ve yıkımlarını yansıtırken, Yunanistan da İtalyan'ların el altından Türk ulusal hareketini desteklediği savında bulunmaktadır. Mustafa Kemal kuvvetleri ile İtalyan'ların ilişkileri bulunduğu, genç Türk ulusçularının Avrupa'dan İtalyan aracılığı ile Anadolu'ya geçirildikleri, bu savlar arasında yer alır (örneğin İsviçre'den iki genç ulusçu: Şükrü Bey (Saracoğlu) ile Mahmut Esat Bey (Bozkurt)'un bu yoldan kaçırıldıkları resmî belgelerde yer almaktadır.[53]

Buna karşı İtalyanlar da, Yunan serüveni uğrunda hiç bir özveride bulunmak niyetleri olmadığını, Yunanlıların başarısından büyük kuşkuları olduğunu, her halleri ile belli ettikten başka,[54] görüşmeler sırasında, Yunanlıların ileri sürdükleri savları her zaman kuşku ile, zaman zaman da açıkça alay ederek karşılamışlardır.[55] İtalya'nın bu gerçekçiliğinin kanıtlarına bu kitapta pek çok rastlanmaktadır.[56] Hem Rusya'nın geleceği konusunda, hem gerçek Türk gücü konusunda, hem Ermenistan hem Yunanistan'a verilecek ödünler sorununda en dikkatli yargılara İtalyan temsilcileri varmaktadır. Ama, ekonomik çıkarları sözkonusu olunca, Türkler'i sömürmekte ötekilerden geri kalmayacakları da açıktır.[57]

5) Müttefikler arası ilişkilerden söz ederken Japonya ile ilişkiler konusu üzerinde ayrıca durulmamış olması, sadece bu ülkenin Osmanlı Barış Andlaşması konusunda son derece silik bir görüntü içinde kalmış olmasındandır. Yukarda XIX'in sayfada kapitülasyonlardan söz ederken Japonya'nın ilgi duyduğuna değinmiştik.[58] Ayni ilgiyi Boğazlar konusunda, İngiltere'yi karşısına alacak ölçüde gösterdiğini de kaydetmek yerinde olur.[59]

Yine en geniş anlamıyla müttefikler arası ilişkilere değinilirken, İngiltere ile Fransa arasında, Mısır, Fas, Mandat'lar, Milletler Cemiyeti, Kutsal Yerler v.b. konulardaki tüm anlaşmazlıklara ilişkin örnek verilmemiştir. Bunla-

---

53 Venizelos, 10 Temmuz 1919'da, Clemenceau'ya gönderdiği mektupta, sayıları da abartarak, Türklerin önemli bir askeri güç örgütlemek üzere, Konya'da 60.000 kişi topladıklarını ve bunun yakında 300.000'e çıkacağını, İtalyanların buna göz yummakla kalmayıp, cesaret de verdiklerini yazmaktadır.

54 Bk. aşağıda Bölüm III, Cilt VIII'deki 9. No.lı toplantı tutanakları;

55 Meis adasına ilişkin ilginç bir demeçleri için bk. Bölüm II, Toplantı No. 63/8

56 Örneğin bk. Bölüm III, Toplantı No. 5/1, No. 8/3, No. 10/4, No. 11.

57 Bu konuda, San Remo'da 26 Nisan 1920 tarihinde yapılan toplantıda ele alınan 'Üçlü Andlaşma Tasarısı' üzerinde yapılan görüşmeler tam bir kanıt oluşturacak niteliktedir. Bk. aşağıda, Bölüm III, Toplantı No. 19 tutanaklarının dipnotları.

58 Bk. Bölüm II, No. 73/2; Bölüm III, No. 10/3.

59 Bk. Bölüm I, No. 48/1; Bölüm II, No. 78/12; Bölüm III, No. 10/3

rın hepsine, yer yer, aşağıdaki tutanaklarda rastlamak olanağı vardır. En önemli görünen ve Sevres Andlaşması hazırlığı çerçevesinden çıkmadan incelenebilecek bir kaç örneği, yeri gelince vermeğe çalışacağız. Ayrıca, bundan sonraki maddede, Barış Andlaşması görüşmelerine katılan çeşitli temsilci heyetlerini incelerken, bunlar arasındaki görüş ayrılıklarına, bir de kişilikler açısından değinmek fırsatı ortaya çıkmış olacaktır.

IV Andlaşmayı hazırlayan Devlet Adamlarının Kişilikleri, Tutumları.

1) Sèvres'de Barış Andlaşmasının Osmanlı Temsilci Heyetine imzalattırılmasına kadar geçen bir yıllık dönemin toplantı ve Konferans tutanaklarının incelenmesinden ortaya çıkan durum, eğer daha önce var idiyse, Müttefikler Cephesi diye bir kavramın artık pek kalmadığını göstermektedir. Savaş yıllarının, hiç olmazsa düşmanı yenmeğe yönelik çıkar ortaklığı, açık seçik bir çıkar savaşımına dönüşmekte ve diplomatik formüllerin esnekliği bile bu gerçeği örtbas edememektedir. Bunun örnekleri bu kitapta pek çoktur. Hele kitabın büyük ölçüde alıntıda bulunduğu Documents on British Foreign Policy'nin ilk sekiz cildinin tümünde, sayılamayacak kadar boldur.

Konulara yaklaşım biçiminin ve bunlara verilen önemdeki öncelik sırasının ülkelere göre değişik olması çok doğaldır. İncelemenin ortaya çıkardığı bir başka gerçek, verilen önemin, ülkelerin temsilcilerinin kişiliğine göre de değiştiğidir. Tarihsel olayları toplumsal, ekonomik ve siyasal nedenlerin dışında etkenlerle açıklamağa çalışmanın, uzun vadede aldatıcılığını kabul etmekle birlikte, kişilerin tarihe damgalarını vurduğunu görmezlikten gelmenin de ayni ölçüde yanıltıcı olduğuna inananlardanım. Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen ve Türkiye bakımından, Sèvres'e kadarki bölümünü incelediğim bu dönemde, Batı Müttefiklerinin tutumunu ve olayları izlerken, Clemenceau'nun, Lloyd George'un, Nitti'nin, Curzon'un, Churchill'in, Millerand'ın -ve tek başına, ayrı bir planda, Venizelos'un- başrollerini oynadıkları bu uluslararası oyundaki etkilerini sezmemek olanaksızdır. Daha ikinci bir planda gözüken ünlü askerler olarak Mareşal Foch'un, Mareşal Wilson'un ve Konferans salonlarında adları geçen -General Milne, Mareşal Franchet d'Esperey, Amiral Bristol-'un; ünlü diplomatlar olarak, Berthelot, Cambon, Scialoja, İmperiali Markisi gibi kişilerin özel duygu ve tepkilerinin ne ölçüde etkili olduğunu görmemek de olanak dışıdır.

Bugünün diplomasi dünyasından çeşitli açılardan farklılık gösteren Birinci Dünya Savaşı son günlerinin ortamı esasen çok kısa bir süre sonra, kendi ülkeleri temsilcilerinin bile tanıyamayacağı biçimde değişecektir. Yıkılan İmparatorluklara bakarak kendisini değişmez gören kimi savaş yeneni, kısa süre içinde, kendisi de tanınmaz hale gelebilecektir. Ama yıl henüz 1919'dur. İngiltere'de, İkinci Dünya Savaşında görülecek durumun tersine, utkuyu hazırlayan kabine henüz düşürülmemiştir. Sadece Parlamento büyük yitiklerden ve süregiden savaş giderlerinden rahatsız olmağa başlamıştır. Buna karşılık Fransa ve İtalya'da süratli değişiklikler olmaktadır. Savaş yıllarında düşmana karşı direncin ve utkunun simgesi haline gelmiş, «kaplan» diye anılan Clemenceau'nun istifası yakındır. Ocak 1920'de yerini Millerand'a bıra-

kacaktır. Orlando'nun yerinde ise Nitti yer almış bulunmaktadır. Temsilci heyetleri, hele İngiltere ve İtalya'da, 1815 değilse bile, 1856 ya da 1878 Kongrelerinin yapısını anımsatacak adlardan oluşuyor. Büyük Britanya adına konuşanlar, Lord Curzon, Lord Derby, Lord Beatty; İtalyan heyetinde İmperiali Markisi, Colonna Dükü; Japon temsilcisi olarak Chinda Vikontu iken, askerî heyetler de çeşitli soyluluk ünvanları ile dolup taşmaktadır. Bu çağdışı görüntü, II. Dünya Savaşına yaklaşıldıkça giderek yok olmuştur.

Bu heyetlerin tartıştıkları ise, aslında kendilerinin farkına varmakta zorluk çektikleri bir dünya değişmesidir. Rus sorunu karşısındaki tavırları ve vardıkları sonuçlar çocuksudur. Ara sıra gerçekçi bir ses yükseldiğinde, çabucak susturulmaktadır. Osmanlıyı parçalarken, biçimsel ödünlerle Türk ulusunu kandırmağa verilen önem, aynı tükenmiş dünya görüşünün Türkiye'deki uzantılarında da sezilir.[60] Sürre alayının geleneksel törenle yola çıkarılmasına ilişkin hüküm ile Osmanlı Bütçesinin Parlamento'da onaylanmasından önce Müttefiklerarası Maliye Komisyonunun izninden geçmesi hükmü, birbirini dengeler sayılabilmektedir!

Pek çoğu siyasal ve diplomatik kurnazlık ürünü olsa bile bir bölümünün gerçek değerlendirme yanılgısına dayandığı açık olan davranışlara rastlanmaktadır. Ayrıca, o dönemin ulaşım ve iletişim araçları, zamanlama konusunda, bugünkü, anında haberleşebilme olanaklarıyla koşullandırılmış anlayışımıza ters düşen durumlar yaratmaktadır. Mart 1920'de, İstanbul'un işgali olayı ile sonuçlanan süreç içinde, bu zamanlama yanlışlıklarına özellikle rastlanmaktadır.

2) Bu uzunca girişten sonra, çeşitli ülkelerin bellibaşlı temsilcilerinin tutumları üzerinde durmak istiyorum:

İngilizler :

İngiltere temsilcilerinin tümü açık bir Türk düşmanlığı havasındadır. Sözlü ve yazılı olarak, Türklük hakkında kullandıkları sözler, çok daha sert ve açık tartışmaların geçtiği bugünkü uluslararası diplomasi forumlarında, eşine az rastlanabilecek kabalıktadır. Ancak şunu da belirtmek yerinde olur ki, birbirleriyle tartışmalarında da Müttefikler, zaman zaman diplomatik incelikle şaşılacak ölçüde bağdaşamayacak bir üslup kullanmaktadırlar. Böyle olunca, can düşmanları Türkiye'ye karşı kullandıkları dile şaşmamak gerekir.

Büyük Britanya temsilci heyetinin başında Başbakan Lloyd George (1863 - 1945) yer almıştır. Boer Savaşı sırasında, İngiltere'ye başkaldırmış olanlardan yana olacak kadar ileri bir Gal ulusçusu ve Parlamentonun en kavgacı fakat en parlak kişisi olmakla ün yapmış olan busiyaset adamı, Kabineye girdiği 1905 yılından başlayarak, savaş Bakanlığı ve Başbakanlık yaptığı Dünya Savaşı döneminde, dostu Churchill'in deyimiyle, «Yirminci Yüzyılın ilk çeyreğinin tarihinde, savaş ve barış alanında İngiltere'nin yazgısını en çok etkiliyen kişi»

[60] Bk. aşağıda S. LXX - LXXI.

olmuştur. Buna karşın çok sert ve uzlaşma bilmez kişiliği nedeniyle hiç bir gerçek dostu olmadığında tüm yazarlar görüşbirliğindedir. İşte böyle bir kişi, Türk dostu olmayan bir partiden gelerek, hristiyan ve «elen kültürü»nün savunucusu olmak savı ile görüşme masasına oturmuştur. Lloyd George, Türkiye'nin tutumunun ve savaşta seçtiği yanın İngiltere İmparatorluğuna çok pahalıya mal olduğunun bilinci içindedir. Bugünün hıncı ile hareket etmese, partisinin geçen yüzyıldan miras kalan Türk düşmanlığı, davranışını açıklamağa yeter.[61] Çok sağlam mantığı, acımasız akılcı yaklaşımı ile Konferansa kişiliği ile egemen olan bu devlet adamının siyasal körlüğe varan Yunan yanlılığının örnekleri sayılamayacak kadar çoktur.[62]

Başbakandaki bu duyguları Dışişleri Bakanı Lord Curzon'da, soyluluğun bazı İngilizlere verdiği, küstahlığa yaklaşan kendini beğenmişlikliğe de karışmış olarak görmek olanağı vardır. Curzon (1859-1925) Asquith'in Koalisyon kabinesine girdiği 1915 yılına kadar, en önemlisi Hindistan Genel Valiliği (Viceroy) olmak üzere, çeşitli görevlerde bulunmuştu. Lloyd George Hükümeti kurulunca, Savaş Kabinesi'ni oluşturan dört bakandan biri olmuş ve savaştan sonra, Paris Konferansının bitiminde, B. Balfour'un yerine Dışişleri Bakanlığına gelmiştir. Bu sıfatla katıldığı Konferanslarda, herhalde Hindistandaki görevinden kalma alışkanlıkla olsa gerek, son derece sert ve Lloyd George'u aşan bir davranış ve söz saldırganlığı göstermiştir. Kararsız davranışları nedeniyle Amerika'ya, yukarda değinilmiş bir sıra anlaşmazlık konusuna ek olarak, kişiliği nedeniyle Mareşal Franchet d'Esperey'e karşı çıkarken, ya da Yabancı Lejyon'la ilgili bir tartışma sırasında Fransa'ya, Uzak Doğu, Boğazlar ve benzeri konularda Japonya'ya en ağır deyimlerle saldırmasının örneklerine tutanaklarda rastlanacaktır.

Lord Curzon'un kişiliğinin bir parçası olan bu davranışı, eşit koşullarla karşısına çıkacak olan bugün hor gördüğü Türkler'in Lausanne'daki utkuya ulaşmış temsilcisine, İsmet Paşa'ya karşı, daha da büyük bir hırçınlıkla görülecektir. Yukarda (S. XXXII) Mareşal Lyautey'in kendisi hakkındaki görüşlerini dile getiren bir mektubundan söze etmiştik. İngiliz halkı arasında, öyküleşecek kadar yaygın biçimde bilinen Lord Curzon'un bu tutumu, o kuşak sömürgeci devlet adamlığının bir simgesi olsa gerektir.[63]

---

[61] Hem Padişahlık-Halifelik hakkındaki görüşleri, hem İstanbul'un Türk olma niteliği hakkındaki olumsuz görüşleri için Bk. Bölüm I, Toplantı No. 6/2.

[62] Bk. Bölüm I, No. 50/1; No. 55/1; Bölüm II, No. 74; Bölüm III, No. 4/3; Bölüm III, No. 11; Bölüm III, No. 15/2.

[63] Halk arasında, İngiltere'de 1920'lerde Lord Curzon için şu taşlama dilden dile dolaşırmış: (Bunu, şu sırada Birleşmiş Milletler Genel Sekreter Siyasi İşler Yardımcısı olan B. Brian E. Urquhart'an öğrendim)

'My name is George Nathaniel Curzon,
I am a most superior person,
My face is smooth, my hair is sleek
And I dine at Blenheim once a week.'

(Adım George Nathaniel Curzon'dur. Benden üstününü bulmak zordur. Yüzüm tüysüz saçım pırıl pırıldır. Haftada bir Blenheim'da yemeğe konukumdur.)
Sözü edilen Blenheim, Churchill'in de bağlı olduğu Marlborough Dükalığı ailesinin ünlü şatosudur.

Çevresindeki herkesi küçük gördüğü gibi, yargılarında da tümüyle duygusalmış izlenimini veren Lord Curzon'un, bu duygusal yapısının ne Rusya'da olanları ne de Türk ulusal hareketini anlamasına, doğaldır ki olanak yoktu.

Buna karşılık Winston Churchill'de (1874-1965), temeldeki Türk düşmanlığı ve Çanakkale yenilgisinin, hem savaşın, hem İngiltere'nin hem de kendi kişisel siyasal yazgısının üzerindeki olumsuz etkilerine karşın, çok daha gerçekçi bir yaklaşım, Türk gücüne olsun, Müttefiklerin yapabileceklerinin sınırlılığına olsun çok daha sağlıklı bir anlayış görülmektedir.[64] Düş gücü yüksek, yaratıcı bir zekası olan Churchill'in, Türk Barış Andlaşması görüşmelerinde ikincil bir rolü olmasına karşın, örneğin İstanbul'un işgali konusundaki kararın oluşmasına katkıları ilginç olmuştur. Kendi Başbakanından ve Dışişleri Bakanından çok daha sakıntılı ve dikkatlidir. Halbuki, en çok yüreklilik isteyen ve akla en zor görünen düşünceleri ve uygulamaları benimsemek ve önermek konusunda, bir çeyrek yüzyıl sonra, olaylar kendisini II. Dünya Savaşının önderleri arasına yeniden getirdiğinde, Churchill'i bir kez daha göreceğiz ve o yine, uzak serüvenlere atılmağa hazır, askeri harekatta en dış kanatlarda sonuç sağlama peşinde olacaktır. Bu yıllarda, 'İkinci Cephe' için Batı'da planlar yapıldığı sırada, o, Birinci Dünya Savaşının gerçekleşememiş düşlerini bir süre daha izleyecek ve Boğazlar ve Türkiye üzerinden, bu kez de eski can düşmanı Komünist Rusya'ya yardımcı olmayı düşünecektir.[65]

Fransızlar :

3) Fransız temsilcileri arasında, özellikle incelediğim dönemin sınırları içinde, İngilizlerde rastlanan renklilikte ve boyutta kişilikler göze çarpmamaktadır. Fransızların, İngilizlerden geri kalmayan din ve soy bağnazlıklarına karşın, sorunlara yaklaşımları genellikle daha sakıntılıdır. Temsilci Heyetinin başına, Ocak 1920'de, 18 Ocakta, Başbakanlık ve Dışişleri Bakanlığı görevlerini üstlendikten sonra geçen B. Millerand'ın bu görevi dokuz ay sürmüştür. Eylül'de kendisini Cumhurbaşkanı olarak, başka görevler bekleyecektir. Bu kısa dönemde, Paris dışında toplantılara katılmayı külfet sayan B. Millerand (1859-1943)'ın daha çok B. Lloyd George ile, öncel'i B. Clemenceau arasında varıldığı İngilizlerce ileri sürülen türlü anlaşmalara anlam vermeğe savaşır durumda olduğu görülür. Heyet başkanı dışındakiler ise klasik Fransız diplomatı görüntüsünde kişilerdir. B. Cambon'un İstanbul Büyükelçiliği (tıpkı İtalyanların İmperiali Markisinde olduğu gibi), kendisine bazı konularda uzmanca konuşmak hakkını vermektedir.[66] Fransa, müslüman dünyasını İngilizlerin

---

[64] Bk. Bölüm I, No. 50/1. 10 Mart 1920 tarihli bir toplantıda 'Mustafa Kemal'le temas aranmasını' önerecek kadar gerçekçidir: Bk. Bölüm I, No. 55/1.

[65] Bk. Averell Harriman ve Elie Abel'in «Special Envoy to Churchill and Stalin, 1941-1946» adlı yapıtı (Random House, New York, 1975, ilk baskı) Sayfa 215: 'Churchill'in bu savaşta, tıpkı birincisinde olduğu gibi merkezdışı (eksantrik) harekata karşı büyük bir düşkünlüğü vardı'. Yine bu yapıta göre, (S. 275),Churchill, Kasım 1943'te, Tahran'da Stalin'e, Boğazları açıp yardım önerisinde bulunduktan ve savaş sonunda Rusya'nın sıcak denizlere inmesi gereğini anladığını bildirdikten sonra, Stalin, «Lord Curzon böyle düşünmüyordu» yanıtını vermiş ve, hemen ardından, yine kendisi, «o zamanki Rusya da başkaydı ya!» sözlerini eklemiştir.

[66] Bunun bir örneğine Bölüm I'in 6/2 sayılı toplantı tutanağında rastlanabilir.

ele geçirmemesini sağlamak çabası içindedir. Yunanlılara -hiç değilse incelediğim dönem konferanslarında-, İngilizlerin gösterdiği aşırı sevgi ve saygıya Fransızlarda rastlanmamaktadır. Hatta Yunanlıların İzmir yöresindeki insanlık dışı davranışlarından yakınmaları Müttefikler arası toplantılarda B. Clemenceau'nun ortaya atması üzerinedir ki (18 Temmuz 1919 tarihli toplantı), İngiliz temsilcisi Balfour bile olayları doğrulamak ve Venizelos'un da bunları yadsıyamadığını belirtmek zorunluğunu duymuştur. Ayni toplantıda İtalya, bu koşullar altında Türklere ancak Yüce Kurulun güvence sağlayabileceği görüşünü dirençle savunmuştur. Buna karşılık, Ermeni sorununda, konuşmalarının tonundan bağnaz bir hristiyan olduğu izlenimini sürekli olarak veren, Fransız Dışişlerinin Siyasal İşler Müdürü B. Berthelot'nun, özellikle Fransızların, büyük ölçüde kendilerinin neden oldukları Maraş olaylarında, İngilizlere göre çok daha yan tutar biçimde Ermeni çıkarlarını savundukları görülür.

Amerikalılar :

4) Ermeni sorununa değinildikçe, Başkan Wilson'u ve Amerikalıları anımsamamak olanak dışıdır. 1919 başlarında Paris'teki Müttefiklerarası Barış Konferanslarının en etkin öğesi olan Başkan Wilson (1856 - 1924), Nobel Barış Konferanslarında en etkin öğesi olan Başkan Wilson (1856-1924), Nobel rış ödülünü de almış olarak Amerika'ya dönüşünden sonra, siyasal yaşamı hem sağlık sorunları hem siyasal nedenlerle artık bitmiş bir kişi oluvermişti. Osmanlı Barış Andlaşmasının görüşüldüğü toplantılar her iki dönemi de kapsar. Başta Wilson, kesin Türk düşmanı davranışları ile, Andlaşmanın ve Türkiye'ye yönelik tüm siyasal ve askerî önlemlerin önderi olacağa ve Türkiye'nin bir bölümü, hiç değilse doğuda kurulacak Ermenistan üzerinde *mandataire*'liği kabul edeceğe benzerken, Osmanlı Andlaşmasının sistemli biçimde ele alınmağa başlandığı Birinci Londra Konferansında, artık sadece gölgesinin varlığı duyulan bir kişi olmuş, bir süre sonra da, -San Remo'daki biraz daha sürekli, ama fazla etkin olmayan ilgi dışında-, Amerika'nın Osmanlı Barışındaki rolü tümüyle sönmüştür. Bu süre içinde toplantılara katılan Amerikan temsilcileri, yönergeleri dinlemekten ileri gitmeyen ve sesleri hiç duyulmamış diplomatlar olmuştur.

İtalyanlar :

5) Birinci Dünya Savaşı sonrası konferanslarından en çok Osmanlı Barışı ile ilgili olanlarına katılmış olan İtalyan Başbakanı Nitti (1868-1953), sadece Türkiye konusunda değil, o sırada pek az devlet adamının anlayabildiği Rusya konusunda da, zeki, anlayışlı, gerçekçi kişiliğini sürekli olarak kanıtlamaktadır. 1919'da Orlando'nun yerine Hükümet kurmuş olan bu eski Ekonomi ve Maliye Profesörü'nün iktidar ömrü, San Remo'dan önce ve sonra birer kez istifaları bir yana bırakılacak olsa bile, Sèvres'in imzalanmasından önce 1920 Haziranında sona eren Başbakanlığı ile, kısa sürmüştür. İnançları bakımından kendisine ters düşen faşizmin ülkesinde doğuşunun toplumda meydana getirdiği huzursuzluk ortamı içinde, hırçın bir Parlamento'ya karşı, kendisine hem güvenmeyen hem de ikinci sınıf Müttefik gözüyle

bakan İngiltere ve Fransa ile,[67] onların şımarttığı ve, serüveninin hiç te iyi olmayacağını herkesten iyi anlamış olduğu Yunanlılar ve B. Venizelos arasında, güç bir tutumu sürdürebilmeyi başarmaktadır.

Japonlar :

6) Japon temsilcileri son derece silik bir rol oynamakla sanki, Batı Kulübüne lütfen kabul edilmiş olmalarının ezikliğini yansıtır gibidirler. Boğazlar konusunda ve Rusya'ya karşı alınacak önlemler konusundaki iki önemlice çıkışları dışında varlıkları ile yoklukları bir gibidir. Zaman zaman Batılılar, Doğululara nasıl davranılması gerektiği, onların sözlerine ne ölçüde güvenilebileceği -daha doğrusu güvenilmemesi gerektiği-, sömürge birliklerinin «beyaz»lardan oluşan birliklerle ölçülemeyecek kadar yetersiz olduğu yolunda demeçler verdikleri zaman, ya da «Doğulu» Türklerin Avrupa'da yerleri olmadığını, tartışmaları sırasında, her türlü incelikten ve nezaketten yoksun sözcüklerle dile getirdiklerinde, Japon temsilcilerinin «onursal batılı» olmaktan ne ölçüde hoşlandıklarını düşünmemek elden gelmiyor. Ama o dönemin Japonyası, henüz batılı olma isteminde o derece tutkuludur ki, batının tepkilerinin kendisinde bir kompleks uyandırması, hatta duraksamalar yaratması için bile, vakit henüz erkendir. Fakat buna karşın, tüm bu karmaşık kavram ve duyguların sınırına da varılmış olduğu, zaman zaman ufak tümcelerden, kullanılan bir sıfattan anlaşılmağa başlanmaktadır.[68]

Yunanlılar :

7) Barış Andlaşmasını hazırlayan Konferansların, Türkiye bakımından önemli rol oynayan kişileri arasında Venizelos'a özel bir yer verilmesi gerekir; bu dönemde Yunan tarafında ondan başka kimsenin adı da geçmemektedir. Son derece hareketli, her yere kolayca sokulmayı bilen B. Venizelos'un (1864-1936) Osmanlı Devletinin yazgısı ile ilişkileri Girit'in İmparatorluğundan kopması ile başlar. B. Venizelos'un bundan sonraki amaçları Türkiye'nin yok edilmesi; hiç olmazsa, Türklerin Avrupa'dan atılması; İstanbul'u ele geçirmek; Trakya'yı, Ege'yi, yunanlaştırmak; Pontus Rum Devletini kurmak;[69] eğer Türk kalacak topraklar olacaksa, bunlarda bir sömürge düzeni kurdurmak ve, herhalde, Yunanistan'ı en az Türkiye ile eşit nüfus ve genişlikte bir ülke haline getirmektir. Bunlardan teker teker vazgeçmek zorunda kalışını ve bunun savaşımını nasıl verdiğini, tüm bu dönem tarihini kapsayan belgelerden izlemek olanağı vardır.

Ancak, incelediğimiz bu sınırlı dönemde, bu istemlerinden sadece bir bölümünden vazgeçmek durumunda kalışını izleyebileceğiz. Henüz tüm gücü, küstahlığı, Türk düşmanlığı, hesapsız konuşmaları, Türkü ve başlayan bağımsızlık savaşını hafife alma eğilimi ortadadır.[70] Lloyd George'dan büyük

---

67 Bk. Bölüm I, Toplantı No. 50, No. 53/2, No. 55/1.

68 Bk. Birinci Bölüm, No. 12/1 ve No. 48/2.

69 Bu sav'ın tutarsızlığı Müttefiklerce daha baştan anlaşılmıştı. Bk. Bölüm I, Toplantı No. 10 ve Bölüm II, Toplantı No. 67/1.

70 Bk. Venizelos'un tutumundan örnekler için: Bölüm I, Toplantı No. 8/2-8/3; Bölüm I, Toplantı No. 55/1; Bölüm II, Toplantı No. 62/5.

saygı görmekte ve «Kendi Kralına karşın Entente Devletlerine yardım eden gerçek dost» olarak tanımlanmaktadır.[71]

Tüm Müttefiklerin şımarttıkları bu devlet adamı, Girit'in Osmanlı İmparatorluğundan koparılmasındaki uygulamaların İzmir'de nasıl denenebileceğini de, hem bilmekte, hem göstermektedir.[72]

Venizelos hem siyasal toplantılara, hem askerî komitelere katılmakta ve, bir aralık, gücünü Müttefiklerin bölgedeki en büyük askerî kuvveti, onların kararlarının bir çeşit uygulayıcısı ve çıkarlarının denetimcisi ve koruyucusu olmaktan almağa başlamaktadır. Bir Yunan tümeni ile Mustafa Kemal hareketini durdurma düşünü, kendisi gördüğü gibi, müttefiklerin bir bölümüne de gördürebilmektedir.[73] Yunanistan'da iktidara yabancı süngülerin getirdiği bir kişi olarak, ancak bir askerî yenginin kendisini iktidarda tutabileceğine inanmış olan B. Venizelos, Paris'te karşılaştığı B. Lloyd George ile karşılıklı bir hayranlık havasına girmiştir. Arnold Toynbee, İngiltere Başbakanının Venizelos'tan dolaylı yoldan Anadolu ve Orta Doğu'ya egemen olmak üzere bir araç olarak yararlanmayı düşündüğü kanısındadır. Daha ilginç bir gözlemi de şudur: Lloyd George, Venizelos'u Anadolu'ya yöneltmekle, Giritli devlet adamının aklını Kıbrıs konusundan uzaklaştırmayı da başarmıştır: Savaş sonrasında Wilson ilkeleri, nüfus oranı Rumlar lehinde olan Kıbrıs'ta (hele Yunanistan da Müttefiklerden biri olunca) İngiltere'nin 5 Kasım 1914 tarihli tek yönlü ilhak kararının yeniden tartışma konusu olmasına yol açabilirdi. Lloyd George Venizelos'u kazanmak için daha da ileri giderek, Yunanlıların Ege'deki kırımını saptayan raporun yayınlanmasına engel olmak için, Venizelos kadar çaba göstermiştir. Ama sonuç şu olmuştur: «Yunanlıların karaya çıktıktan sonra neden oldukları yabanıllık olaylarının üzerinden onbeş ay geçtikten ve başlatmış oldukları savaş ta içerlere kadar yayıldıktan sonra, 10 Ağustos 1920'de Sèvres'de -ilgili tüm ülkeleri temsile yetkili sayılamayacak temsilciler aracılığı ile- Türkiye ile bir Barış andlaşması imzalanmış ve bu andlaşmanın 65-83 maddeleri ile de Anadolu topraklarının İzmir çevresindeki bir bölgesi geçici olarak Yunanistan'a verilmiştir. Bu B. Venizelos'un başta istemiş olduğundan çok daha küçük bir toprak parçası idi; ama tüm istedikleri kendisine verilmiş olsaydı bile, sonuçları Büyük Britanya ve Fransa, Türkiye ve Yunanistan, B. Venizelos'un kendisi ve, hatta belki ilersi bakımından, B. Lloyd George açısından bundan daha talihsiz olamazdı.»[74]

Bu konuda son bir gözlem olarak, gerek İzmir'de yaratılmak istenen hukuk ucubesine, gerek Türkler'in yok edilebileceği düşüne karşı en keskin bir mantıkla direnç gösterenlerin İtalyan temsilcileri olduğunu da kaydetmek isterim. Venizelos onlar dışında tüm müttefikleri kandırabilmiştir.[75]

---

[71] Bk. Bölüm I, No. 20/2 ve No. 7/3

[72] Bk. Bölüm I, No. 20/2'den No. 26/3'e kadar (İzmir sorunu). Bu konuda özellikle İtalya ile öteki Müttefiklerin tutum ayrılıkları ilginç boyutlara varmaktadır.

[73] Örneğin bk. Bölüm III, Toplantı No. 9/5 Bölüm I, Toplantı No: 50/1 ve 55/1. (Churchill'in herkesten ayrı düşen gerçekçi tutumu).

[74] Bk. Arnold J. Toynbee, The Western Question in Greece And Turkey, S. 79-80.

[75] Venizelos'un, Sèvres Andlaşmasının imzalanmasındaki rolü, incelediğimiz tutanaklardan anlaşılabildiğinin de ötesinde etkin ve kesin olmuştur. Türklerin kabul edemeyecekleri kadar ağır koşulların, zorlama ile yürütülebileceğine, birçok deneyimi yaşamış ve yıllanmış

8) Entente Devletlerinin Türkiye hakkında, Türkler hakkında ve Doğulular hakkındaki bağnaz düşüncelerine, hem bu bölümde, hem başka vesilelerle değinilmiştir. Bu konuda, tutanaklara dayanarak, temsilcilerin genel tutumları hakkında, özet niteliğinde bir kaç söz daha söyleyerek bu sorunu bir kez daha vurgulamakta yarar görmekteyim. Genellikle doğuluları, özellikle Müslümanları ve Türkleri küçük görme, o dönemde, hemen hemen tüm batılıların ortak niteliği olmakla birlikte, renk körlüğüne varan bir soy anlayışının varlığını görmek ilginç oluyor. Büyük ermeni koruyucusu İngilizlerin ve hele Fransızların, toplantılarda, «beyaz birlikler» «renkli (tenli) birlikler» ayırımı yaparlarken, içinde ermeni askerleri bulunanlara da bu ikinci tanımlamayı uyguladıklarını görmek, Doğulu insana karşı aşağılama duygularının her şeyin üstünde olduğunu kanıtlamaktadır.[76]

Yine bu dönemde, örneğin bir Lord Curzon'un kullandığı, «uygar dünya»[77] deyimi, bugünkü ölçülerle, ancak Güney Afrika Cumhuriyetinin ya da Rodezya'nın tutucu bir yazarının kaleminden veya politikacısının ağzından çıkacak, «beyaz toplum» sözcüğü ile kıyaslanabilecek bir bağnazlığın işaretidir.

V Osmanlı Barış Andlaşması dışında kalan, o dönemin güncel önemli bazı Sorunları :

1) 10 Ağustos 1920 tarihinde Sèvres'de, Osmanlı Barış Andlaşmasından başka, kimi Osmanlı Devletini dolaylı olarak ilgilendiren kimi de o dönem siyasal yaşamının başka sorunlarına ilişkin olan yedi belge daha imzalanmıştır: 1) Trakya'da Bulgaristan topraklarından bir bölümünü Yunanistan'a aktaran ve Bulgaristan'a Ege'ye çıkış kolaylığı tanıyan anlaşma; 2) Doğuda ekonomik sözdinletirlik alanlarını saptayan üçlü anlaşma; 3) Oniki adayı Yunanistan'a, Rodos'un yazgısını da kamuoyu yoklaması sonuna bırakan İtalyan-Yunan anlaşması; 4) İlerde kurulacak Ermenistandaki azınlıklar konusunda Ermenistanla Büyük Devletler arasındaki anlaşma; 5) Yunanistan işgalindeki topraklardaki azınlıklara ilişkin anlaşma;6) İtalya ile Avusturya-Macaristan'ın mirasçısı Devletler arasındaki sorunları çözen Andlaşma ve 7) Orta Avrupa'da henüz saptanmamış olan sınırlar sorununu çözen Andlaşma.

Avrupalı devlet adamlarını inandırmak için Yunan ordusunun kullanılabileceğini ve bu ordunun böyle bir işin üstesinden gelebileceğini, konferanslar içinde ve dışında sürekli olarak savunmuş ve Osmanlı Devletinin 26 Haziran ve 14 Temmuz 1920 tarihli son yumuşatma ricalarını reddettirmiştir. Bu konuda Académie Diplomatique Internationale'in yayımladığı Dictionnaire Diplomatique'de, Sèvres Andlaşması maddesinde, yunanlı B. Frangulis'in imzasıyla çıkan şu satırlar ibret vericidir: «... 14 Temmuz'da Türkiye'nin gönderdiği ikinci nota... İstanbul'da, müttefiklerin denetimi altında, varlığını yitirmiş bir Hükümetten geliyordu... ve Müttefiklere son bir uyarıda bulunuyordu. 17 Temmuzda, Konferans (Spa Konferansı) B. Millerand'ın imzası ile Osmanlı temsilcilerine bir yanıt verdi: İstanbuldaki varlığını yitirmiş Hükümetin imzasıyla bu belgenin kullanılamayacağını ve yeni bir askerî çaba yapılmadan kabul ettirilemeyeceğini bile bile, andlaşmanın hükümleri hiç bir bakımdan yumuşatılmıyordu. Aldatıcı vaadleriyle Konferansı gerçeklerden uzaklaştıran B. Venizelos'a kanarak, katı bir tutum yolunu seçmişlerdir.»

[76] Bk. Birinci Bölüm, Toplantı No. 36/1, 38, 45/1, 2, ve 55/1 v.b.

[77] Bk. Bölüm I, No. 12/1

Bu konulara, Osmanlı Barış Andlaşması ile ilişkili olarak değinildikçe, çevirisi yapılmış olan tutanaklarda rastlamak olanağı bulunacaktır. Bunun dışında, yer yer, gündemde Osmanlı Barış Andlaşması dışında hangi maddelerin de bulunduğunu bilmenin yararlı olabileceği düşüncesiyle, bu maddelerin başlıkları, bazen de özet tutanakları da bu çeviride yayınlanmaktadır.

Gerçekten de, Osmanlı Barış Andlaşmasının iyice anlaşılması ve değerlendirilmesi, bir yerde, hazırlandığı ve imzalandığı siyasal ortamın koşullarının iyice bilinmesine bağlıdır. Bunun yansıtılması ve tümüyle incelenmesi, bu yapıtın yazarı olarak, hem bilgi, hem yetenek bakımından sınırlarımı aşmaktadır. Bununla birlikte, o dönemde güncel olan bazı gelişmeler karşısında, zamanın «Büyük Devlet» temsilcileri olan kimi ünlü kişilerin tepkilerinin, bu tutanaklar çerçevesi içinde kalınarak yapılacak çok yüzeysel bir incelenmesi bile, ortaya ilginç sonuçlar ya da ipuçları çıkarttığı için, bunlardan birkaçı üzerinde durdum. Özellikle o dönemin, ilerisi bakımından en önemli tarihsel olayı niteliğini taşıyan Rus Devriminin değerlendirilmesinde karşılaşılan tepkiler, insanı devlet adamları ve diplomatların «uzağı görme» yetenekleri hakkında ciddi kuşkulara düşürebilecek türdendir.

Rusya :

2) 19 Şubat 1920 tarihli Müttefikler Konferansında (Londra'da), Fransa'nın Rus iç durumu hakkındaki çözümlemesi, yarım yüzyıl sonra bakıldığında, ürkütecek kadar ilkel, tek yanlı, hatta çocukçadır.[78] Fransa, Bolşevik sistemin başarıya ulaşma olanağı bulunmadığını ve bu rejimle ilişki kurmanın utanılacak bir şey olduğu görüşünü savunmuştur. Aynı tarihlerde, İtalya, çok daha gerçekçi bir yaklaşımla, hiç olmazsa ticaret ilişkilerinin normale çevrilmesini, Rusyanın ham maddelerine sanayilerinin yaşamsal bir gereksinim içinde olduğunu, bütün gücü ile savunmaktadır. Japonya temsilcisi ise Bolşevikliği Sibirya'da durdurmak için ülkesinin verdiği savaşımdan söz ederek, bunu tek başına sonuna kadar yürütemeyeceğine öteki müttefiklerin dikkatini çekmektedir.

Aynı toplantılarda, Lloyd George ise, Bolşevikliğin yıkılması için her türlü önlemi önermekle birlikte, tek bir kuruş harcayamayacağını belirtmekte ve, günün koşullarına karşın, gerçekçilik yolunu tutarak, Troçki'nin askerî dehasını övmekten geri kalmamaktadır.

Rusya konusunda Müttefiklerin sayısız hesap yanlışlarının çeşitli örnekleri[79] arasında, Batumun savunabilirliği konusundaki tartışmalar ilgi çekicidir. Sovyet devrimi, düşünsel bakımdan olduğu kadar, eylemsel bakımdan da henüz Batılılarca hiç anlaşılamamaktadır. Savaş başında Müttefiklerin, özellikle İngiltere'nin, geleneksel siyasasını bile bir yana iterek, İstanbul'u Rusya'ya bırakmağa hazır olduğu ve, yine İngiltere'nin, koskoca Çanakkale savaşının tüm özverilerinin karşılığını Rusya'ya armağan ettiği anımsanmalı-

[78] Bk. Documents on British Foreign Policy, First Series, Cilt VII, No. 18.
[79] Bk. Bölüm I, Toplantı No. 17 ve Bölüm III, No. 10/4, 12/6 ve 13/2.

dır.[80] Bunun hemen ardından, Rusya'da egemen olan rejime ve onun temsil ettiği değer yargılarına karşı başlayan başkaldırmanın gerçek bir devrime dönüştüğüne inanılamaması, ister istemez akla, 1789'u izleyen yıllarda, tâ Kutsal Bağlaşma ve Metternich sistemine uzanan dönemi getirmektedir. Aradaki fark, olayların çok daha çabuklaştığı XX. Yüzyıl dünyasında, gerçekleri kavrama ve bunlara ayak uydurma sürecinin de çok çabuklaşmış olmasıdır. Bunun kanıtlarına, hem bu kitabın çeşitli bölümlerinde, hem de Türk andlaşması görüşmelerine koşut yürütülen, fakat bu kitabın çerçevesi dışında kalan temaslarla ilgili belgelerde rastlamak olanağı vardır.

Müttefiklerin Sovyetler Birliğinde olan bitenleri değerlendirme hatalarının bir simgesi de, 1917 olaylarından iki yıla yakın bir süre sonra, Paris Barış Konferansına, Amiral Kolçak Hükümetini temsil eden bir grup rus delegesinin, «Yeni Rusya» adına isteklerde bulunmak üzere başvurmuş olabilmeleridir. 5 Temmuz 1919 tarihini taşıyan mektupları[81] şöyle özetlenebilir:

«a) Boğazların Rusya için yaşamsal bir önemi vardır. Ekonomi ve savunma bakımından incelendikten sonra, Boğazlar için şöyle bir rejim önerilebilir:

i) Savaşta ve barışta ticaret gemilerine tam geçiş özgürlüğü,

ii) Savaşta ve barışta Karadenizde kıyıdaş devletlerin savaş gemilerine tam geçiş özgürlüğü,

iii) Tüm öteki devletlerin savaş gemilerine geçiş yasağı.

b) İstanbul'un tek başına hiç bir Devletçe yönetilmesi kabul edilemez ve uluslararası bir yönetimde Rusya'ya en geniş ölçüde katılma ve katkıda bulunma olanağı öngörülmelidir.

c) Ermenistan'da, normal koşullar altında bir Rus **mandat**'sı olması gerekmekte idiyse de, şu sırada Milletler Cemiyetince bu görev kime verilirse verilsin, görevi alanın, hem Ermenistan'ın hem de orada edinilmiş haklardan yararlananların çıkarlarını koruması beklenir.

d) Kutsal Yerler'e hıristiyanların verdikleri büyük önem nedeniyle, özellikle rus ulusunun çoğunluğunu oluşturan ortodokslar, bu bölgede barış ve hoşgörü düzeninin yerleşmesini istedikleri için, yönetimin Milletler Cemiyetine verilmesine umut bağlamışlardır; çünkü dinsel görüşlerden birinden yana olan bir devlete verilecek **mandat** zorluklar doğurabilir. Güvenilir ve ortodoks haklarına saygılı bir rejim kurulması koşuluyla, Rusya, Müttefik ve Ortak Devletler istiyorlarsa, Filistinde siyonistlerin istediği bir «Yahudi Yurdu» kurulmasından yana olduğunu bir kez daha doğrular.

e) Aynaroz'un yazgısını Ortodoks Devletlerin saptamaları gerekir.

f) 27 Ağustos/9 Eylül 1914'de[82] Kapitülasyonların kaldırılması kararının hukuksal temeli yoktur ve türkçe konuşulan ülkelerdeki çeşitli yasaların ve mahkemelerin yerine tek bir uluslararası yargı katı kurulmalıdır. Bu yargı organının kuruluş ve işleyişine Rusya da katılmalıdır.

g) Rusya mali ve ekonomik istemler bakımından öteki Müttefiklerle eşitlik ister. Rus Devletinin ya da uyruklarının savaş öncesinde yararlandıkları tüm ayrıcalıkların, kendilerine yeniden tanınması gerekir (burada, 1909 tarihli Petrograd anlaşmasıyla, 74 yıllık ödentisinin 40 yıllığı bağışlanmış olan bir rus alacağının, 1950'den başlanmak üzere, 34 yıl süre ile, yılda 850.000 Türk lirası olarak

---

[80] Bk. aşağıda, Savaş Dönemi Belgeleri: İstanbul Anlaşması, Mart 1915, S. LIV.

[81] Bk. Documents on British Foreign Policy, Cilt IV. Sayfa 670'de bu metin No. 450'nin Ek 1'ini oluşturmaktadır.

[82] Rumî/Gregoryen takvim değişikliğinden doğan 13 günlük fark yansımaktadır.

ödenmesinin istendiği gibi, ayrıntılı bazı hesaplara girilmektedir). Yeşilköy (Ayastafanos)'deki Rus kilise ve askeri anıt-mezarın yıkılmasından ötürü ödence verilmelidir. Brest-Litowsk Andlaşması ile ona bağlı sözleşmeler yok sayılmalıdır.»

Ancak gerçeği tam yansıtmış olmak için şunu da belirtmek gerekir ki, 1920 görüşmelerinin, Londra Konferanslarındaki olsun, San Remo Konferansının olsun tutanakları dikkatle incelendiğinde, Entente Devletlerinin yavaş yavaş, yukardaki mektubun sahibi Rusya'nın yerini başka bir güc'ün almakta olduğunun bilincine yaklaştıkları da görülmeğe başlamıştır.[83]

Filistin :

3) Müttefiklerin Rusya konusunda gösterdikleri aymazlık, bir bakıma Filistin konusunda da kendini göstermektedir. Bu konuda her ne kadar, oynanan oyunlar, en azından İngilizlerin çıkarlarına bir kuşaktan daha uzun bir süre hizmet etmiş ise de, bölgenin bugün içinde bulunduğu kargaşanın tohumları o dönemde atılmıştır ve bu kargaşa bugün artık Batılı devletlerin çıkarlarına uygun sayılamayacak bir noktaya varmıştır.

Yukarda Filistin başlığı altında kısaca değinildiği gibi, Balfour demecinden sonra bunun yorumlanması konusunda, Türkiye ile Barış Andlaşmasının görüşüldüğü dönemi de kapsayan bir süre içinde, Müttefikler arasında ciddî anlaşmazlıklar su yüzüne çıkmağa başlamıştır.

İngiltere Başbakanı Lloyd George, *mandat* düşüncesini, «müslüman halkın korunması» için ileri sürdüğü savındadır. Kendi deyimiyle, aksi halde «müslüman halkı hıristiyan komşularına teslim etmek, İslâm dünyasında yankılar uyandıracak bir haksızlık olurdu». Ancak Anadolu hakkında ileri sürdüğü ve, içtenlikliği çok tartışma götürür olan bu sav, görüşmeler sırasında, Filistin konusuna uygulanarak, bizzat kendi Dışişleri Bakanı Lord Curzon'dan şu yanıtla karşılanmıştı : «Filistinde de durum aynı değil mi ki?». Oynanan oyunu göstermesi bakımından, Lloyd George'un buna tepkisi ilginçtir : «Hiç bir ilgisi yok. Savaş sırasında, yahudilerin desteğini sağlamak için, askerî nedenlerle bir söz verilmişti. Oysa, Erzurum'un ermeni olacağına değgin bir söz verilmiş değildir. Erivân Cumhuriyeti dışında Ermeni bölgesi yoksa, Ermenilere başka toprak verilmeyecektir.»

Yukardaki tartışma, hem o dönemde 'büyük ilkelerin' gerçek yüzünü, hem sırtlarını Batılı Büyük Devletlere dayamış olan Siyonistlerin de, Ermenilerin de, bir noktada, emperyalist güçlerin gözündeki gerçek değerlerini göstermek bakımından ibret vericidir.

Filistin Statüsünün bir aralık ayrıntılarıyla Osmanlı Barış Andlaşmasında yer alması söz konusu olması nedeniyle olduğu kadar, sorunun siyasal yönünün bugün de güncelliğini koruması nedeniyle üzerinde biraz daha durulmağa değdiği kanısındayım.

Filistin üzerindeki oyunlar, Müttefikler arasındaki kökü derinlere giden, Orta Doğudaki sözdinletirlik alanları savaşımının, dinsel rekabetlerin, Os-

---

[83] Bk. Bölüm III, Toplantı No. 13/2.

manlı Devletine bu bölgede son verirken yerine konulacak Arap sisteminin içinden çürütülmesi için Yahudi Yurdunun iyi bir ortam oluşturacağı ve böylece bölerek yönetme yönteminin uygulanabileceği varsayımının bir sonucudur. Yahudi kamu oyunu okşamakla birlikte müslüman dünyasını da olanak ölçüsünde uyuşturabilmek çabası sürdürülürken[84] bir yandan da İngiltere'nin Balfour demeciyle yaratmış olduğu olup bittiye karşı, zaman geçtikçe öteki Müttefiklerde tepkiler oluşmağa başlamıştır. Örneğin, incelediğimiz dönemde, konu Yüce Kurul'da görüşüldüğü zaman, Japon temsilcileri, Japonya'nın bu demeci resmen kabul ettiğini anımsamadıklarını açıklamışlardır. Bunun gibi, çeşitli konuşmalarından tutucu bir katolik olduğu izlenimini veren B. Berthelot'nun ağzından Fransa, kendi vatandaşı yahudilerin kesinlikle siyonizmle ilgileri olmadığını ve bu demeci kabul etmediklerini açıklamıştır. Siyonizm'i «önemsiz bir olay» saymak aymazlığı içinde olduğu bilinen[85] B. Berthelot'ya, Balfour demecine karşı tutumu dolayısıyla verdiği yanıtta, Lord Curzon, kendisinden beklenebilecek saldırgan eda ile şunları söylemiştir: «Fransa, bu girişim (yani, Yahudi Yurdu'nun kurulması girişimi) kendisinden gelemediği içindir ki, bugün karşısına çıkıyor!».

Lord Curzon, daha da ileri giderek, Fransa'nın bu konuda kendisinden önce davranan İngiltere'yi kıskandığını anlatmak istercesine, ve alaylı biçimde: «Yahudiler ne istediklerini herhalde bilirler, bunu yorumlamak da size düşmez» anlamına gelecek sözlerle, Filistin sorununda Fransanın yerini küçülttükten sonra, Balfour Demecinin hukuksal geçerliliği konusunda, bunun «istenirse demeç değil sadece ilke» sayılabileceğini de ileri sürmekten de çekinmiyor.

Fransa, yine B. Berthelot'nun ağzından, bir Andlaşmada (ki söz konusu olan Osmanlılarla yapılacak Barış Andlaşmasıdır), tüm ilgililerce kabul edilmemiş bir belgeden, adına ister demeç, ister ilke densin, söz edilemeyeceğini savununca, bu kez Curzon'un, üstü kapalı, şu gözdağı ile karşılaşıyor: İngiltere Filistin *mandat*'sını almak heveslisi değildir. Almayı kabul etmesi koşulları arasında, Balfour demecinin varlığı unutulmamalıdır. Bu İngiliz gözdağının arkasında, bölgede kendisinden başka bir Entente Devletinin bu işi üzerine alamayacağına olan kesin inancının yatmakta olduğu kuşkusuzdur.

Filistin'de İngiliz yönetimini siyasal nedenlerle olduğu kadar dinsel nedenlerle de yadırgayan Fransa, bu bölgede yüzyıllardır Kutsal Yerlerin koruyuculuğunu ve hıristiyanların temsilciliğini yaptığını savunurken, bir mezhep dayanışması içinde -ve her halde iç politika nedenleriyle- İtalya da, bu rolü Fransa'nın oynamakta devam etmesi gerektiği görüşünü ileri sürmektedir.[86] İngiltere ise, Türklerin yönetimi bırakması ile Filistin'de artık «uygar yönetim»e geçileceği için, mezheplerin tümünün korunmasının bir sorun olmaktan çıkacağını açıklamaktadır.[87]

---

84 Bk. Bölüm III, Toplantı No. 15
85 Bk. idem.
86 Bk. idem.
87 Bk. idem.

4) Henüz kurulmakta olan Milletler Cemiyetine Ermenistan konusunda olsun, Türkiye'nin denetimi konusunda olsun verilmek istenen ve verilemeyen görevler sorunu, Amerika Birleşik Devletlerinin bu örgüt karşısında takınmağa başladığı tavır, yenik düşen ülkelerin gelecekte bu örgüt ile kurulacak ilişkileri konusu, her biri ayrı bir incelemeye konu oluşturacak nitelikte sorunlar olarak, yer yer bu tutanaklarda görülebilecektir.

Bunun gibi, devletler hukukuna ilişkin bazı sorunların, nasıl yüzeysel biçimde değinildikten sonra oluruna bırakılarak geçiştirildiğini görmek de o dönemin bu en yüksek düzeydeki uluslararası forumlarının bile bazen ne denli ciddilikten yoksun olabileceğini kanıtlamaktadır. Yukarıda kısaca üzerinde durduğumuz, İzmir'in statüsü konusunda ortaya çıkan, egemenlik-metbuluk tartışması gibi, işgal ordularının taşınır ve taşınmaz mallara el koyma hakkı üzerinde de ciddi sonuca bağlanamayan tartışmalara tanık olunmaktadır.[88] Filistin statüsü tartışılırken ortaya çıkan ve siyasal haklarla vatandaşlık hakları (medenî haklar) kavramlarının da[89] tam bir açıklığa kavuşmamış olduğunu gösteren bir başka örnek de, o dönemin her bakımdan bir geçiş dönemi olduğunu ve bir çok kavramın ve değer yargısının yeni baştan gözden geçirilmesi gerektiğini bir kez daha kanıtlamaktadır.

VI. Mustafa Kemal (Atatürk)'in ve Anadolu savaşının değerlendirilmesi:

1) Bu dönemde diplomasi dünyasında, Türkiye'nin yazgısı kendi katılmadığı toplantılarda tartışılırken, bu toplantıların yapıldığı salonlara, gittikçe artan bir ölçüde, Mustafa Kemal'in gölgesinin düştüğünü sezmemek olanaksızdır. Kendisine en çok kızılan, kendisinden en çok korkulan ve, yavaş yavaş, kendisine karşı saygının başlangıcı olduğu kuşku götürmeyen duygular duyulmağa başlanan Atatürk hakkında yeni bir şey söylemek, hele o dönemin çerçevesi içinde ve hele şu kısa bölümde, olanak dışı görünmekte ise de, hakkında rastlanan birkaç ilginç değerlendirmeğe dikkati çekmekte, Entente Devletlerinin içine düştükleri çelişkili ve gerçeküstü havayı daha iyi anlayabilmek bakımından yarar olabilir.

Bu kitabın konusu olan dönemin biraz sonrasında, tarihçi Toynbee'nin kaleminden çıkmış olan şu satırlar, «Başlıca Müttefik Devletlerin» Mustafa Kemal Paşayı anlamamakta ve yadsımakta direnme diye tanımlanabilecek davranışlarını açıklamaktadır: «.....bu tutum, yerleşmiş düzenin, kendisine meydan okuyanlara karşı takındığı bilinen, deve kuşu tutumudur. Atalarımız, hiç kuşkusuz, Amerikalılardan «Washington'cular» diye söz etmekte idiler; bugünkü Avusturyalılar da Çekleri «bir alay küstah Mazarikçi» diye görmekteydi. ... Bu, İmparatorlukların yazgısı olagelmiştir. Mustafa Kemal Paşa'yı ben hiç görmedim. Ama onun bir «Kemalist» olmadığından eminim. O bir Türk ulusçusudur. Ben 1921'de bu niteliği taşımayan, olsa olsa yarım düzine Türk gördüm ya da varlığını duydum. Biri İzmir yöresinde bir taşra kasabası taciri idi ve benim önümde, Ulusçulardan en az Yunanlılardan ettiği kadar

---

88 Bk. Bölüm III, Toplantı No. 8/3

89 Bk. Bölüm III, Toplantı No. 15/2

nefret ettiğini söylemişti. İkincisi Padişahın mutsuz damadı Ferit Paşa... Üçüncüsü (söylentilere göre) Padişahın kendisi. Bunlara bir de, iyi niyetli Prens Sabahattin ile arkadaşları... başkentteki belirsiz sayıda bir takım İslâm din adamları ile 'Filozof' Rıza Tevfik Bey eklenebilir.»[90]

İstanbul'un işgalinden önceki günlerde, bunun bahanesi arandığı sırada Mustafa Kemal'in artık bağımsız bir güç haline geldiği Müttefiklerce kabul edilmektedir. 28 Şubat 1920 tarihli toplantıda Fransız temsilcilerince dile getirildiğini gördüğümüz bu durumu bütün açıklığı ile belirten yine de İngilizler oluyor. 5 Mart 1920'deki toplantıda Lloyd George'un söyledikleri ilginçtir:[91] «Mustafa Kemal'in komutası altında,güçlü, düzenli, iyi örgütlenmiş ve iyi yönetilen bir ordunun bulunduğu»nu öğrendiklerini, «Mustafa Kemal'in bayağı bir haydut ya da bir soyguncu başı değil, Türk Hükümetince atanmış, o Hükümetçe açıkça sevilen» bir kişi olduğunu ve «önce Mustafa Kemal'in işine son verilmesinin istenmesi, sonra da İstanbul'un bir Müttefik kuvvetiyle işgal edilmesi» gerektiğini vurguluyor. Ayni toplantıda Lord Curzon,[92] Mustafa Kemal'in işten uzaklaştırılmasını istemekle bir şey elde edilemeyeceğini, zira «bu ele avuca sığmaz yaratığın, bugün Sivas'ta yarın Erzurum'da, ele geçirilmesinin olanak dışı» bulunduğunu dile getirmektedir. Yine ayni toplantıda İtalyan temsilcisi B. Scialoja en gerçekçi değerlendirmeyi yapıyor: «Ulusçular şu sırada Türkiye'de önemi olan tek topluluktur ve hiç bir zaman bizim koşullarımızı kabul etmeyeceklerdir. Biz, hiç kuşkusuz, Osmanlı Hükümetinin Mustafa Kemal'i Erzurum Valiliğinden atmasını sağlayabiliriz ama bunun uygulamada etkisi sıfırdır. Mustafa Kemal, barış koşullarına karşı çıkmayı kendilerine ödev sayacak, çok sayıda ılımlı kişinin de bu kez kendisine katılmasıyla büsbütün güçlenecektir...»[93]

Görüldüğü gibi, koşullandırılmış kafalar için oldukça sağlıklı sayılabilecek, gerçeğe yönelik yargılar yavaş yavaş belirmeğe başlamaktadır. Ancak Batının Mustafa Kemal olayını, Türk bağımsızlık savaşını ve hele devrimlerin başlangıcı sayılabilecek İstanbul-Ankara, Halife/Sultan-Büyük Millet Meclisi çatışmalarını doğru değerlendirmeğe başlaması için daha çok beklemek gerekecektir. Yukarda, başka bir vesile ile, «Türk dostu» olarak tanınmış Maréchal Lyautey'in İngiltere'nin tutumuna ilişkin değerlendirmelerine değinmiştik. Ayni Lyautey'in 21 Aralık 1920'de zamanın Fransa Başbakanı B. Leygues'e gönderdiği bir mektuptan alınan şu satırlar, belki o sırada Magrip ülkelerindeki bazı duyguları doğru aktarmış olsa bile, yazılış biçimi, o dönem Batı düşünürlerinin tutucu kanadının görüşünü yansıtmaktadır: «Fas'ta bu günlerde bir ajanımın katılmış olduğu bir ülema toplantısında yapılan bir durum tartışması şöyle özetlenebilirmiş. Konuşmacılar İstanbul'u ve İstanbul'daki Sultanı da içeren, bütünlüğü tam bir Türkiye sağlanmadıkça Müslümanlar bakımından sürekli bir barış kurulamayacağı inancında olduklarını dile getirmişler. İçlerinden biri Balkan haritasını gösterip, Makedonyalı, Bulgar, Sırp, Rumen, Yugoslav ve özellikle Yunan tehlikesinden söz edince, orada bulunan

---

90 Arnold J. Toynbee, The Western Question in Greece and Turkey, Constable, London, 1922, Sayfa 181.

91 Bak. Bölüm I, Toplantı No. 50/1

92 Bak. (idem).

93 Bak. (idem).

herkes, «Türklere kötülük edilmeğe devam edilirse biz bundan çok üzüntü duyarız» demiş. Herkes, düzenlik ve ölçü Partisinin başı olarak gördükleri Kemal'den yanadır. Ancak şu koşulla ki, 'Sultana karşı daha iyi davranmalı, ona gerçek yetkilerini geri vermeli, yerini almayı düşünmemeli -İslam dünyası Ankara'da, başkanı Kemal olacak bir Cumhuriyeti kabul edemez.' Bundan çıkarılacak sonuç, hiç değilse Fas'ta, Sèvres Andlaşmasının yeniden gözden geçirilmesi Osmanlı İmparatorluğunun hiç olmazsa kısmen canlandırılması, ve Fransa'nın girişimi ve korumanlığı altında, İstanbul'daki Sultanın temsilcisi olacak Kemalle anlaşmaya varılması ile büyük bir ferahlık yaratacağıdır.»[94]

Bütün bunlardan kesin olarak ortaya çıkan şudur ki, 1920 başından sonra, istemeseler de, Batılılar için Türkiye konusunda en önemli öğe, artık Mustafa Kemaldir.

2) Türk gücünü, başlamış olan bağımsızlık savaşını ve Mustafa Kemal'i küçük görme ve önemsememe davranışını, incelediğimiz dönemde, hiç değişmeden sürdürenler, buna inanmak gereksinimi içinde olan Ermeni ve Yunan temsilcileridir. Ermeniler Türklerin yenilebilir, kendilerinden korkulmaması gereken, sayıca az askeri bulunan bir ulus haline geldiğini dünyaya gösterebildikleri ölçüde yardım elde edebilecekleri hesabı içindedir. Ama daha başta, kendilerini en çok tutanların bile buna inanmadıkları görülür. İnanmak işlerine de gelmez, çünkü Türkler zayıf ise, Büyük Ermenistanı kurmamak için neden kalmamaktadır. Oysa, tüm batılılar bilmektedirler ki, kurulacak olan Ermenistan'ın -ister büyük, ister küçük olsun- sürekli yardım görmesi ve sonuna kadar savunulması gerekecektir.

Yunanlılara gelince, Türklerle eşitlik savındadırlar. Daha önce de belirtildiği gibi, Batının Barış Andlaşmasını zorla Türklere uygulatma aracı olmağa gönüllüdürler. Bu bakımdan Türklerin korkulacak bir güç olmadığına hem kendilerini, hem başkalarını inandırmak zorundadırlar. Yunan-Türk karşılaştırılmasında sonucun ergeç Yunanlıların zararına olacağına, baştan beri inanmış tek Müttefik ülkesi İtalya'dır. Fransa'nın kuşkuları daha sonra başlar.İngilizlerde de ilk duraksama Churchill'de sezilir.

3) Mustafa Kemal'in ve Türk Ordusunun gücü, Yunanlıların Türkleri Anadolu'da yenmeleri olasılığı bulunup bulunmadığı konularının tartışıldığı çeşitli toplantıların bir dizelgesi aşağıda çıkartılmıştır.[95] Başka konular görüşülürken de, bu yaşamsal sorunun ele alındığına ayrıca rastlanabilir. Özet olarak, Lloyd George ve Lord Curzon'un sistemli biçimde, Boğos Nubar Paşa ve B. Aharonyan adlı ermeni "temsilcileri" ile B. Venizelos'un doğal olarak Türkleri küçük görmekte direndikleri; Fransızların genellikle, duygusal olarak karşı, akılcı açıdan dikkatli oldukları, profesyonel askerlerinin ise tam gerçekçi değerlendirmeler yaptıkları ve, örneğin Mareşal Foch'un Türkiye'ye karşı ancak300-400 bin kişilik bir kuvvetle harekete geçilebileceğini (Bk..

---

94 Bak. Atatürk et le Maréchal Lyautey, Fuat Pekin, a.g.y. Sayfa 19.

95 Bk. Bölüm I, Toplantı No. 38, No. 45/5, 50/1, 55/1; Bölüm II, Toplantı No. 66/1; Bölüm III, No. 8/2, 9/5, 11/1-2, 12/1, 13/2; 13/3; Bölüm IV, Toplantı No. 26/1; Bölüm V, No. 33/2. Bunlar dışında pek çok örnek verilebilir.

Bölüm V. No. 33) belirttiği; B. Winston Churchill ile İngiliz askeri uzmanlarının da çok sakıntılı yargılara vardıkları; İtalyanların ise, Başbakan Nitti, B. Scialoja, Kont Sforza ya da Marki İmperiali olsun, sürekli olarak Türk Ordusunun gücü ile Yunan Ordusu ya da Ermeni kuvvetleri arasında doğru değerlendirmeler yaptıkları ve öteki Müttefiklerini uyarmağa çalıştıkları (aynı gerçekçiliği Rusya konusunda da gösterdiklerine yukarıda değinilmişti) söylenebilir.

VII. Buraya kadar, Osmanlı İmparatorluğunun yenik düşmesinden sonra kendisine zorla kabul ettirilecek Barış Andlaşmasının yenen tarafca hazırlanmasının koşullarını ana çizgileriyle gözden geçirdik. Bundan sonra, ayrı bir bölümde, savaş sırasında İmparatorluğu paylaşma konusunda yapılan bazı önemli anlaşmaların metin çevirileriyle, Osmanlı Barış Andlaşması açlışmalarına koşut bazı başka girişimler hakkında özet bilgi vermeğe çalışacağız.

1) Osmanlı İmparatorluğunun parçalanması girişimleri sadece savaş sırasındaki gizli anlaşmalarda kalmamıştır. Savaş sonrasında müttefikler arasında ikili ya da daha çok yanlı anlaşmalarla ve bir de, Dünya Savaşında yenilenlere kabul ettirilen öteki barış andlaşmaları ile de aynı amacın sürdürüldüğüne tanık olmaktayız.

Örneğin 29 Temmuz 1919 tarihli Venizelos-Tittoni anlaşmasında, Yunanistan'la İtalya, daha önce değinilmiş olan düşmanlıklarına karşın, ortak çıkarları için işbirliği hususunda anlaşabilmişlerdir.[96] İtalya, Korfu adasının yansızlaştırılması ve Valona üzerinde kendisine egemenlik tanınması karşılığında, Yunanistan'ın Kuzey Epir, Doğu ve Batı Trakya üzerindeki toprak istemlerini desteklemeyi kabul etmekteydi. Yunanistan, Trakya ve Epir'de doyurulduğu takdirde, Batı Anadolu'da, Menderes havzası ötesini İtalya'ya bırakmağa hazır olduğunu da bildiriyordu. Buna karşılık, İzmir'de özel ayrıcalıklar elde etmek koşuluyla İtalya, Ege'de işgal ettiği adaların -Rodos dışında- egemenliğini Yunanistan'a vermeyi kabul etmekteydi. Görüldüğü gibi, tüm bu pazarlık, Barış Andlaşması görüşmeleri bile başlamadan, Türkiye'nin sırtından yapılmaktaydı.

Ama iş bununla da bitmiyordu. Almanya ile Barış Andlaşmasında, yani 28 Haziran 1919 tarihli Versailles Andlaşmasında, Almanya, İngiltere'nin Mısır üzerindeki koruyuculuğunu kabul etmekteydi (Madde 147). Ayni Andlaşmanın 155. maddesiyle Almanya, Müttefiklerin, Türkiye ve Bulgaristan üzerindeki haklarını diledikleri gibi kullanmalarını baştan kabul ediyordu. Bağdat Demiryolunu da kapsamak üzere, Osmanlı İmparatorluğu toprakları üzerindeki Alman çıkarları üzerinde alınan bu kararlar da, Türkiye ile Barış andlaşmasının görüşülmesine geçilmeden yürürlüğe sokulabiliyordu. Kaldı ki, devletler hukuku bakımından daha da önemli bir adım sayılabilecek biçimde, Versailles Andlaşmasının bir parçası olarak kuruluş koşulları saptanan Milletler Cemiyeti Misakı da, *mandat*'lar rejimi ile Osmanlı İmparatorlu-

[96] Bk. Yukarda Sayfa XXXV - XXXVI.

ğundan koparılacak topraklar üzerinde önceden karar verebiliyordu (Madde XXII).[97]

Yine bölgeyi ilgilendirmesi bakımından, 27 Kasım 1919 tarihli Neuilly Andlaşmasının da, Bulgaristan ile barış koşullarını saptarken, ister istemez Osmanlı İmparatorluğunun yazgısını da etkilemekte olduğu kaydedilmeğe değer.

Bütün bunlar gösteriyor ki, Birinci Dünya Savaşının bitiminde, yenen taraf, yenilenlerin her biri ile Barış Andlaşmalarına son biçimini vermeden bile, ayrı ikili anlaşmalarla olsun, yenilenlerden biri ile yapılan bir Anlaşma ile olsun, başka bir yenilen ülkenin yazgısı üzerinde karar alabilme yetkisini kendinde bulmaktaydı. Bunu yaparken de, hiç değilse Osmanlı Devleti söz konusu olduğunda, daha savaş sırasında yapılmış olan, genellikle gizli, paylaşma anlaşmalarının etkileri seziliyordu.

2) Biz bu alt-bölümde, Savaş başladıktan sonra yapılan İstanbul Andlaşması (Treaty of Constantinople) (1915), Sykes-Picot adıyla anılan[98] 1916 tarihli anlaşmalar, Saint Jean de Maurienne (1917) Anlaşması metinlerinin çevirileriyle, Savaşın bitiminden sonra, Osmanlı toprakları üzerinde kurulacak *Mandat*'lara ilişkin bazı andırılarla Padişah Hükümetinin, Barış Andlaşmasına değgin mutsuz bazı girişimleri hakkında özet bilgi vermekle yetineceğiz.

A. Savaş Dönemi Belgeleri:

İstanbul Anlaşması:

Türkiye'ye karşı Birinci Dünya Savaşı düzenlemelerinin ilk gizli anlaşması olarak bilinen bu Anlaşma aslında, o dönemin yazışma ve iletişim sistemi içinde, bir aylık bir süre içinde gerçekleşmiştir. Bu mektup alışverişi biçimindedir.

a) İlk mektup, 4 Mart 1915 tarihinde Petrograd'da İngiltere Büyükelçisi Sir G. Buchanan'a Rus Dışişleri Bakanı B. Sazonof tarafından verilen bir andırıdır. Ayni metin 6 Mart 1915'de Fransızca olarak Londra'daki Rus Büyükelçisince, Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey'e sunulmuştur. Metnin Türkçe çevirisi (Fransızca metninden) şöyledir:

> «Son olayların akışı nedeniyle, Majeste İmparator Nikola, İstanbul ve Boğazlar sorununun kesin biçimde, Rusya'nın, kökü yüzyıllara giden istemlerine uygun olarak çözülmesi gerektiğini düşünmeğe başlamıştır.

---

[97] Osmanlı Barış Andlaşmasının hazırlık çalışmalarının yapıldığı ve bu kitaba konu olan çeşitli konferanslarda Milletler Cemiyetinin görev ve yetkilerine ve bu yeni örgütten neler beklendiğine değgin ilginç tartışmalar yer almaktadır. Bk. Bölüm II, Toplantı tutanağı No. 57, 58, 62; Bölüm III, No. 6.

[98] Bu anlaşmanın teknik ayrıntılarını aralarında saptayıp imzalamış olan, Fransa'nın Suriye Yüksek Komiserliği görevini de yapmış, Orta Doğu uzmanı Büyükelçi Georges-Picot ile İngiltere'nin, Orta Doğu'da «özel görevlerde» kullandığı, asker-devlet adamı, yaşam öyküsü bazı açılardan Albay T.E. Lawrence'i anımsatan Sir Mark Sykes'ın adıyla anılan anlaşmalar.

İstanbul kenti, İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile Marmara Denizinin batı kıyıları ile Enez-Midya çizgisine kadar Güney Trakya, Rus İmparatorluğunun içine alınmadıkça, varılacak tüm çözümler eksik ve eğreti kalacaktır.

Ayni biçimde, stratejik gereksinmelerle, Asya kıyısının İstanbul Boğazı ile Sakarya Irmağı ve İzmit körfezi üzerinde saptanacak bir nokta arasındaki bölümü ile Marmara denizi adaları, Bozcaada ile Gökçeada İmparatorluk içine alınmalıdır.

Yukarda tanımlanan bölge içindeki Fransız ve Büyük Britanya özel çıkarlarına özenle saygı gösterilecektir.

İmparatorluk Hükümeti, yukardaki düşüncelerin iki Müttefik Hükümetçe anlayışla karşılanacağını ummak ister. Adıgeçen Müttefik Hükümetler, Osmanlı İmparatorluğunun başka bölgeleri ya da başka yerler hakkında besleyebilecekleri emellerin gerçekleştirilmesinde İmparatorluk Hükümetinden ayni anlayışı bulabileceklerinden emin olabilirler.

Petrograd, 19 Şubat/4 Mart 1915[99]

b) Buna 27 Şubat/12 Mart 1915[99] tarihinde, yine Petrograd'da verilen İngiliz yanıtında şöyle denilmektedir.

«Savaşın başarılı bir sonuca dek sürdürülmesi ve ulaştırılması ve burada sözü edilen Rus bildirisinde işaret edildiği gibi, Büyük Britanya ve Fransa'nın Osmanlı İmparatorluğunda ve başka yerlerdeki istemlerinin de gerçekleşmesi koşuluyla, Majesteleri Hükümeti, metni geçen 19 Şubat/4 Mart'ta Ekselans B. Sazonof tarafından Majeste Britanya Kralı Büyükelçisine verilmiş olan İstanbul ve Boğazlara ilişkin Rus Hükümeti andırısını kabul edebilir.»

c) Bu yanıtı açıklayan ayni tarihli bir andırıda şöyle denilmekte idi:

«Majestelerinin Büyükelçisi, Büyükelçiliğin 27 Şubat/12 Mart 1915 tarihinde İmparatorluk Hükümetine sunmakla onur kazandığı andırı hakkında aşağıdaki gözlemleri ileri sürmekle görevlendirilmiştir.

İmparatorluk Hükümetinin 19 Şubat/4 Mart 1915 tarihli andırısında ileri sürdüğü istemler, bir kaç hafta önce B. Sazonof'un olabileceği izlenimini vermiş olduğu istemlerin boyutlarını çok aşmaktadır. Majestelerinin Hükümeti, son barış hükümlerinde kendi istemlerinin başka alanlarda neler olması gerekeceğini irdelemek olanağını bulamamış olduğu bir sırada, Rusya, tüm savaşın belki de en zengin ödülü sayılabilecek bir şey üzerindeki isteminin yerine getirileceğine değgin kesin söz verilmesini istemektedir. Bu bakımdan Sir Edward Grey, Majesteleri Hükümetinin, yukardaki andırıdaki sözlerden daha büyük bir dostluk kanıtını vermek olanağına sahip olmadığının B. Sazonof tarafından anlaşıldığını umar. Bu belge, Majesteleri Hükümetinin geleneksel politikasının tümden tersine dönmesi anlamına geldiği gibi, bir zamanlar İngiltere'de herkesin toptan paylaştığı ve, halâ da, tümüyle ortadan kalkmış olduğu söylenemeyecek olan duygu ve düşüncelere de kesinlikle aykırıdır. Bu nedenledir ki, Sir Edward Grey, İmparatorluk Hükümetinin, B. Sazonof'a yakınlarda verilmiş olan genel sözün en dürüst ve kapsamlı biçimde yerine getirilmiş olduğunu kabul edeceğinden emindir. Bu andırıyı şimdi sunmakla, Majesteleri Hükümeti, Rusya ile Büyük Britanya arasında sürekli bir dostluğun, önerilen anlaşma gerçekleşir gerçekleşmez, kurulacağını ummakta ve buna güvenmektedir.

Britanya andırısından da anlaşılacağı gibi, Majesteleri Hükümetinin istemleri, dünyanın başka yerlerindeki Britanya çıkarları açısından ne denli önemli olurlarsa olsunlar, Rusya'nın 19 Şubat/4 Mart 1915 tarihli andırısında tanımlanan topraklar üzerindeki denetimine zarar verecek koşullar içermeyecektir.

[99] Ortodoks takvimindeki 13 günlük ayrılık.

İstanbul'un her zaman için Güney-Doğu Avrupa ve Küçük Asyanın bir tecim ambarı olarak kalacağı bir gerçek olduğuna göre, Majesteleri Hükümeti, Rusya'dan, bu kente sahip olacağı zaman, Rusya dışı ülkelere ya da ülkelerden transit geçecek mallar için bir serbest liman kurulmasını isteyecektir. Ayrıca, Majesteleri Hükümeti, B. Sazonof'un söz vermiş olduğu gibi, Boğazlardan geçen ticaret gemilerine ticaret özgürlüğü tanınmasını da isteyecektir.

Majesteleri Hükümetinin şu sırada Çanakkale Boğazında girişmiş bulunduğu deniz ve kara askeri eylemlerinin Müttefiklerin ortak davasına olabilecek katkısı bir yana bırakılacak olursa, bu eylemlerin ne denli başarılı olurlarsa olsunlar Majesteleri Hükümetine, son barış hükümlerinde hiç bir yarar sağlamayacakları artık açıkça anlaşılmıştır. Savaş başarı ile sonuçlanırsa, bu eylemlerin meyvalarını doğrudan doğruya Rusya toplayacaktır. Bu nedenle, Majesteleri Hükümetinin kanısınca, Rusya, Müttefiklerle, akla uygun koşullar altında, işbirliğinde bulunma önerisinde bulunan herhangi bir Devletin yolunu engellememelidir. Boğazlardaki harekâta katılabilecek durumda olan tek Devlet Yunanistandır. Amiral Carden, Amirellikten daha fazla destroyer gönderilmesini istemişse de, Amiralliğin elinde de kalmadığı için, sağlanabilecek olsaydı, bir Yunan filotillasının yardımı, Majesteleri Hükümeti bakımından değeri biçilemeyecek kadar yararlı olurdu.

Çanakkale'deki harekâta girişirken, Majesteleri Hükümetinin başlıca amaçlarından biri, yansız Bakan Devletlerini Müttefiklere katılmağa özendirmek idi. Majestelerinin Hükümetinin umudu odur ki, Rusya, Boğazlar ve İstanbul'un kendi eline geçmesinin Bulgaristan ve Romanya'nın zararına olmayacağı hususunda bu iki Devletin kaygularını ortadan kaldırmak için elinden geleni yapacaktır. Majestelerinin Hükümeti, ayrıca, Rusya'nın, bu iki Devletin işbirliğini, kendileri için çekici hale getirmek yönünde de gücü yettiğince çalışmaktan geri kalmayacağını da umar.

Sir E. Grey, doğal olarak, şimdiki Asya Türkiyesinde, Fransa ile Büyük Britanya'nın gelecekteki çıkarları sorununu bir tüm olarak ele almak gerekeceğine de dikkati çeker; Majesteleri Hükümetinin Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki istemlerini dile getirirken, Fransız ve Rus Hükümetleriyle danışacağını da belirtir. Ancak savaşın bitiminde, İstanbul'u Rusya'nın alacağı öğrenilir öğrenilmez, Sir E. Grey şunu bildirmek ister ki, tüm görüşmeler sırasında, Majesteleri Hükümeti, Müslüman Kutsal Yerleri ile Arabistanın, her koşulda, bağımsız Müslüman egemenliği altında kalacağını belirtegelmiştir.

Sir E. Grey, Britanya istemleri üzerinde hiç bir noktada, hiç bir belirli öneride bulunacak duruma henüz gelememiştir; ama bunlardan biri, kuşkusuz, 1907 tarihli İngiliz-Rus Andlaşmasının Acem Bölümünü, bugünkü yansız bölgeyi bir Britanya bölgesine dönüştürülecek biçimde gözden geçirilmek olacaktır.

Müttefikler Balkan Devletlerine ve özellikle Bulgaristan ile Romanya'ya, ele geçirmek istedikleri bilinen sınırlarına bitişik topraklar hakkında, ilerde neler bekleyebileceklerine değgin, doyurucu bazı güvenceler verebilecek hale gelmedikçe; ve son barış koşullarına ilişkin Fransız ve İngiliz istemleri üzerinde daha ileri bir andlaşma aşamasına erişilmedikçe, Sir E. Grey'in kanısınca, Rus, Fransız ve Britanya Hükümetleri arasında şimdi varılan görüş birliğinin gizli kalmasında büyük yarar vardır.

Petrograd, 27 Şubat/12 Mart, 1915.»

d) 12 Nisan 1915'de, Fransa'nın Petrograd Büyükelçisi B. Paléologue'da B. Sazonof'a, İngiltere'nin vermiş olduğu yanıtın tıpkısını vermiştir.

e) İstanbul Andlaşması, 1917'de Devrim nedeniyle son bulmuştur.

Sykes-Picot Anlaşması :

Birinci Dünya Savaşında, Osmanlı İmparatorluğunun yazgısı ile ilgili anlaşmalar arasında, önemli bir yer tutanlardan biri de Sykes-Picot Anlaşmasıdır. Benzerleri (İstanbul ve Saint Jean de Maurienne) gibi, mektup alışverişi biçiminde ve birkaç aylık bir dönemde oluşmuştur. Bu mektuplar sırasıyla şunlardır :

a) Rus Dışişleri Bakanı B. Sazonof'un Petrograd'daki Fransız Büyükelçisi B. Paléologue'a mektubu (13/26 Nisan 1916)

«Sayın Büyükelçi,

İmparatorluk Dışişleri Bakanlığının Fransa Büyükelçiliğine göndermiş olduğu 4/17 ve 8/21 Mart tarihli bu yılki andırılara dayanarak, Fransa ile İngiltere arasında, bir Arap Devleti ya da bir Arap Devletleri Federasyonu kurulması ve Suriye, Kilikya ve Mezopotamya topraklarının paylaşılması konusunda varılacak anlaşmanın tanınmasına ilişkin olarak, Fransız Hükümeti özel temsilcisi B. Georges Picot ile yapmış olduğum görüşmeler sonucunda, İmparatorluk Hükümetinin, aşağıdaki koşullarla, kendisine bildirilen temeller üzerinde, varılmış olan anlaşmayı onamağa hazır olduğunu Ekselanslarına bildirmekle onur duyarım.

1. Rusya, Erzurum, Trabzon, Van ve Bitlis bölgelerini, Trabzon'un batısında Karadeniz kıyısında saptanacak bir noktaya kadar, kendisine bağlayacaktır;

2. Kürdistan'ın, Van ve Bitlis'in güneyinde, Muş, Sert, Dicle'nin akım yolu, Ceziret-ül-ibn-Ömer, Amadiya'ya egemen dağların tepeler çizgisi ile Mergavar bölgesi arasındaki bölümünün Rusya'ya verilmesi karşılığında Rusya, Aladağ, Kayseri, Akdağ, Yıldız Dağı, Zara, Eğin ve Harput arasında kalan toprakların iyeliğinin (mülkiyetinin) Fransa'nın olmasını kabul etmektedir. Ayrıca, Mergavar bölgesinden sonra, Arabistan'ın sınırı şimdiki Osmanlı-Acem sınırını oluşturan dağların tepe çizgisini izleyecektir. Bu sınırlar genel olarak belirtilmekte olup, ilerde yerinde toplanacak olan Sınırlandırma Komisyonunun önerebileceği ayrıntılara değgin, değişiklikler saklı kalacaktır.

İmparatorluk Hükümeti ayrıca, Osmanlı İmparatorluğunun böylece Rusya'ya bırakılmış olan toprak parçalarının her yerinde, Osmanlı Hükümetince Fransızlara tanınmış olan demiryolu ya da başka ayrıcalıkların korunacağını da kabul eder. İlerde, İmparatorluk Hükümeti, bunların, İmparatorluk yasalarına uyumluluklarını sağlamak için değiştirilmeleri istemini belirtecek olursa, bu değişiklik Cumhuriyet Hükümetiyle anlaşarak yapılacaktır.

İki ulusa ait din, eğitim ve sağlık, kurum, yönetim ve kuruluşlarına gelince, bunlar, Osmanlı Hükümetiyle yapılmış andlaşma, anlaşma ve sözleşmelerle elde etmiş oldukları ayrıcalıklardan yararlanmayı sürdüreceklerdir. Ancak, bu çekinceyi öne sürerken, iki Hükümetin, Rusya ve Fransa'ya bağlanacak bölgelerde, ilerde, yargı hakları, dinsel koruyuculuk ve Kapitülasyonları sürdürmek amacını değil, bugün varolan kurum ve kuruluşların yaşamlarının sürdürülmesini sağlamak ve barış imzalandıktan sonra da, iki ülke arasındaki dostluğun başarılı bir sonuca ulaştıracağından kuşku duyulmaması gereken görüşmelere yol açmak amacını güttükleri anlaşılmaktadır.

Son olarak, iki Hükümet de, ilke olarak, Türk topraklarını kendilerine bağlayacak olurlarsa, Osmanlı Borçlarının anapara ve faiz ödemelerine katılacaklarını kabul etmektedirler.

Saygılarımın...

Sazonof».

b) B. Paléologue, bu mektubu olduğu gibi yineleyen bir yanıtla, Rus Dışişleri Bakanına karşılık vermiştir. Bu mektubun tarihi de 13/26 Nisandır.

c) Fransa'nın Londra Büyükelçisi B. Paul Cambon, 9 Mayıs 1916 tarihinde, Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey'e gönderdiği bir mektupta, Hükümetinin, bir Arap Devleti ya da Devletleri Konfederasyonu kurulmasını kolaylaştırmak yoluyla Arapları Türkiye'den ayırmağa çalışmanın gereğine inanmış olarak görüşmelere girişmeyi kabul etmiş olduğuna işaretle, hem Londra hem de Petrograd görüşmeleri sonucunda, Sir Mark Sykes ile B. Georges Picot arasında saptanan haritalarla varılan anlaşmaları kabul ettiklerini bildirmektedir.

d) Sir Edward Grey, 9 Mayıs notasına ayrıntılı olarak yanıt göndermeden önce, 15 Mayıs tarihli bir önyanıt göndermiş ve bunda, Fransız Hükümetinin, anlaşma gereğince tümüyle Fransız olacak ya da, içinde Fransız çıkarlarının üstünlüğü kabul edilecek olan bölgelerdeki varolan İngiliz ayrıcalıklı işletmelerinin, gemicilik hakkının ve İngiliz, dinsel, eğitimsel ya da sağlık kurumunun hak ve ayrıcalıklarının olduğu gibi saklı tutulacağını doğrulamasını istemiştir. Doğal olarak, İngiliz Hükümetinin de İngiliz bölgesinde bunun karşılığını vermeğe hazır olduğunu da yazısına eklemiştir.

e) Aynı tarihte, buna gönderdiği yanıtta B. Cambon, savaş öncesinde bu bölgelerde yerleşmiş İngiliz ayrıcalıklarının tanınacağını bildirmekte, din, öğretim ve sağlık kurumlarının eskisi gibi işleyeceklerini, ancak bu topraklar üzerinde yargı hakkı ve kapitülasyonların sürdürülmesi anlamına gelmeyeceğini belirtmektedir.

f) Sir Edward Grey'in 16 Mayıs 1916 tarihli ve «Gizli» işaretini taşıyan, B. Cambon'a yanıtı, Sykes-Picot Anlaşması adı ile anılan yazışmaların temel belgesini oluşturmakta olup, aynen şöyledir:

> «Ekselans,
>
> Fransız Hükümetinin, gelecekteki bir Arap Devleti ya da Devletleri Konfederasyonu ile, Suriye'nin Fransız çıkarlarının üstün bulunduğu bölümlerinin sınırları ve bunlara bağlı bazı koşulları, Londra ve Petrograd'da son zamanlarda yapılmış görüşmelerin sonuçlarına uygun biçimde kabul ettiğine ilişkin olarak Ekselanslarının 9 Mayıs tarihli notalarının alındığını bildirmekle onur duyarım.
>
> Yanıt olarak Ekselanslarına, bugünkü biçimiyle tüm tasarının kabulünün, önemli Britanya çıkarlarından vazgeçilmesi demek olacağını, ancak, Majestelerinin Hükümetinin, Türkiye'de daha elverişli bir iç siyasal durum yaratmanın Müttefiklerin davasına genel olarak sağlayacağı çıkarları gözönünde tuttuğu için, Arapların işbirliği elde edilmiş olmak ve, Arapların koşulları yerine getirip, Homs, Hama, Halep ve Şam kentlerinin kendilerine sağlanmış olması kaydı ile, şimdi varılmış olan düzenlemeyi kabule hazır olduğunu bildirmekle onur duyarım.
>
> Buna göre, Fransız ve Britanya Hükümetleri, aşağıdaki hususlarda anlaşmaya varmış bulunuyorlar:
>
> 1. İlişik haritada[100] (A) ve (B) işaretlerini taşıyan bölgelerde, bir Arap önderinin metbuluğu[101] altında, bağımsız bir Arap Devleti ya da Devletler Konfederasyonunu tanımağa ve korumağa, Fransa ve Büyük Britanya hazırdır. (A) bölgesinde Fransa ve (B) bölgesinde Büyük Britanya, girişimlerde bulunmak ve yerel borçlanmaya gitmekte önceliğe sahip bulunacaktır. (A) bölgesinde Fransa ve (B) bölgesinde Büyük Britanya, Arap Devleti ya da Arap Devletleri Konfederasyonunun istemi üzerine, danışman ya da yabancı görevli sağlamak hakkına tek başlarına sahip olacaklardır.

---

100 Bu harita, LIX sayfadan önceki renkli haritadır.

101 Metbuluk, «suzeraineté» karşılığı kullanılmıştır. Bu konudaki hukukî kavram kargaşasına XXX. sayfanın dipnotunda değinilmektedir.

Karadeniz
Rus Bölgesi
C
A
B
Akdeniz
Sykes-Picot Anlaşmaları
Mavi - Fransız Bölgesi
Kırmızı - İngiliz Bölgesi
Yeşil - İtalyan Bölgesi
Kahve - Uluslararası Bölge
A Fransız sömürgecilik bölgesi
B İngiliz sömürgecilik bölgesi
C İtalyan sömürgecilik bölgesi

2. Mavi bölgede Fransa ve kırmızı bölgede Büyük Britanya, istedikleri ve, Arap Devleti ya da Arap Devletleri Konfederasyonu ile anlaşarak düzenleyecekleri, doğrudan doğruya ya da dolaylı yönetim ya da denetimi kurmak hakkına sahip olacaklardır.

3. Kahverengi bölgede, biçimi Rusya ile danışma sonucunda ve, daha sonra da, öteki Müttefiklerle ve Mekke Şerifinin temsilcisi ile danışılarak, sapanacak uluslararası bir yönetim kurulacaktır.

4. Hayfa ve Akka limanları Büyük Britanyaya verilecek ve (A) bölgesinde, Dicle ve Fırat ırmaklarından (B) bölgesine belirli ölçüde su sağlanması güvence altına alınacaktır. Majesteleri Hükümeti de kendi açısından, Fransız Hükümetinin önceden rızası olmadan Kıbrıs'ın bir üçüncü Devlete verilmesi için hiç bir zaman görüşmelere girişmemeyi yükümlenmektedir.[102]

5. İskenderun, Britanya İmparatorluğu ticareti bakımından serbest bir liman sayılacak ve liman resimleri ve kolaylıkları açısından, Britanya gemilerine ve mallarına ayırım gözetici işlem yapılmayacaktır; mallar ister kırmızı bölgeye, (B) bölgesine ya da (A) bölgesine gidişte, ister bu bölgelerden gelişte olsun, mavi bölgeden demiryolu ile ya da İskenderun'dan geçen İngiliz mallarına transit özgürlüğü tanınacaktır; yukarda sözü edilen bölgelerin hiçbir demiryolunda, İngiliz mallarına ve hiçbir limanında İngiliz mal ve gemilerine karşı doğrudan doğruya ya da dolaylı hiç bir ayırım gözetici işlem uygulanmayacaktır.

Hayfa, Fransa ile Fransa'nın egemenliği ve korumanlığı altında bulunan ülkelerin ticareti bakımından serbest bir liman sayılacak ve liman resimleri ve kolaylıkları bakımından Fransız gemilerine ve mallarına ayırım gözetici işlem yapılmayacaktır. Mallar, ister mavi bölgeye, (A) bölgesine ya da (B) bölgesine gidişte, ister bu bölgelerden gelişte olsun, Hayfa'dan ya da Britanya demiryollarıyla kahverengi bölgeden geçen Fransız mallarına transit özgürlüğü tanınacak ve yukarda sözü geçen bölgenin hiçbir demiryolunda Fransız mallarına ve hiçbir limanında Fransız mal ve gemilerine karşı doğrudan doğruya ya da dolaylı hiçbir ayırım gözetici işlem uygulanmayacaktır.

6. Bağdat'ı Fırat vadisi boyunca Halep'e birleştirecek bir demiryolunun yapımı tamamlanmadıkça, ve o zaman da, ancak iki Hükümet kabul etmedikçe, Bağdat Demiryolu (A) bölgesinde Musul'dan öteye güneye ve (B) bölgesinde Samarra'dan öteye kuzeye uzatılmayacaktır.

7. Büyük Britanya'nın Hayfa'yı (B) bölgesine birleştirecek bir demiryolu yapmağa, yönetmeğe ve bunun tek başına sahibi olmağa hakkı bulunacağı gibi, bu demiryolu üzerinde her zaman asker taşıyabilmek yetkisine de süresiz hakkı olacaktır.

Her iki Hükümet de, bu demiryolunun amacının Bağdat'ı Hayfa'ya rayla bağlamak olduğunu ve, ayrıca, mühendislik bakımından karşılaşılacak zorluklar ve giderlerin yüksekliği, bu bağlama hattının kahverengi bölgeden geçişinde, projeyi uygulanamaz hale getirecek olursa, Fransız Hükümetinin, adıgeçen demiryolunun (B) bölgesine varabilmek için Banyas-Keys, Marib-Salhad Tel, Otsda- Mesmiye[103] beşgeninin içinden geçmesi olasılığını da gözönünde tutmak durumunda olacağını kabul etmektedir.

8. Türk gümrük tarifeleri bugünkü biçimiyle yirmi yıl daha, mavi ve kırmızı bölgelerin tümünde ve (A) ve (B) bölgelerinde geçerli kalacak ve iki devlet birlikte karar vermedikçe, ne resimler yükseltilebilecek ne de ad valorem tarifeden spesifik tarifeye geçilebilecektir.

---

[102] Bak. Sayfa: XLIV.

[103] Bu yer adları İngilizce metindekilerdir. Ayni adlar Fransızca metinde şöyledir: «Barries-Keis, Maril-Silbrad-Tel, Hotsda-Mesuire».

Yukarıda sözü edilen bölgelerin hiçbiri arasında, iç gümrük engeli bulunmayacaktır. Ülke içine gidecek mallar üzerinden alınabilecek gümrük resimleri, giriş limanında alınacak ve malın gideceği bölge yönetimine teslim edilecektir.

9. Fransız Hükümetinin, Majesteleri Hükümetinin önceden uygun bulmasını sağlamadıkça, Arap Devleti ya da Arap Devletleri Konfederasyonu dışında hiçbir Üçüncü Devletle, mavi bölgedeki hakların aktarılması görüşmelerine hiçbir zaman girişmeyeceği ve bunları aktarmayacağı kabul edilecek ve Britanya Hükümeti de, kendi bakımından, kırmızı bölgedeki haklarına ilişkin olarak Fransız Hükümetine karşı ayni yükümlülüğü kabul edecektir.

10. Britanya ve Fransa Hükümetleri, Arap Devletlerinin koruyucuları olarak, Arap Yarımadasında kendilerinin toprak elde etmeyecekleri ve üçüncü Devletlerin elde etmesine rıza göstermeyecekleri gibi, üçüncü bir Devletin, ne doğu kıyısında ne de Kızıldeniz adalarında deniz üssü kurmasına da izin vermeyeceklerini kabul edeceklerdir. Doğal olarak bu, son Türk saldırıları üzerine Aden sınırında yapılması gerekebilecek değişiklikleri önlemeyecektir.

11. Araplarla, Arap Devleti ya da Arap Devletleri Konfederasyonunun sınırları hakkında yürütülen görüşmeler, iki Devlet adına, şimdiye kadarki yollardan sürdürülecektir.

12. Arap topraklarına silâh sokulmasının denetimi için alınacak önlemler her iki Hükümetçe incelenecektir.

Ayrıca, şunu belirtmekle onur duyarım ki, anlaşmayı tamamlamış olmak için, Majesteleri Hükümeti, Rus Hükümetine, Ekselanslarının Hükümetiyle geçen 26 Nisan'da yaptıkları gibi bir nota alışverişine girişilmesini önermek niyetindedir. Bu nota alışverişi yapılır yapılmaz, örnekleri Ekselanslarına da iletilecektir.

Yine Ekselanslarına anımsatmak isterim ki, işbu anlaşmanın yapılması, uygulama açısından, İtalya'nın 26 Nisan 1915'de İtalya ile Müttefikler arasında imzalanan anlaşmanın 9. maddesinde öngörüldüğü biçimde, Türkiye'nin Asya topraklarının bölünmesi ya da yeniden düzenlenmesinde payına düşecek topraklar sorununu da ortaya çıkarmaktadır.

Majestelerinin Hükümeti ayrıca, şimdi varılan anlaşmalardan Japon Hükümetine de bilgi verilmesi gerektiği düşüncesindedir. Saygılarımın.....

E. Grey».

g) Sir Edward Grey'in Londra'daki Rus Büyükelçisi Kont Benckendorff'a gönderdiği, 23 Mayıs 1916 tarihli mektup:

«Ekselans,

Londra'daki Fransız Büyükelçisinden, geçen ayın 26'sında Rus ve Fransız Hükümetleri arasında, Ekselanslarının Hükümetinin, bazı koşullar altında, bir Arap Devleti ya da bir Arap Devletleri Konfederasyonu kurulması ve, Arapların işbirliği sağlanması kaydıyla, Suriye, Kilikya ve Mezopotamya topraklarının bölüşülmesi hakkında Büyük Britanya ile Fransa arasında yapılan düzenlemeyi kabul ettiğini bildiren nota alışverişinin örneklerini aldım.

Majestelerinin Hükümeti, bu düzenlemede yer alan sınırları Ekselanslarının Hükümetinin kabul etmesini memnunlukla kaydeder ve ben de, şimdi, Ekselanslarına, Majestelerinin Hükümetinin de, kendi bakımından, anlaşmayı tamamlamış olmak için, geçen ayın 26'sında Petrograd'da alınıp verilen notalarla, Rus Hükümetince ileri sürülmüş ve Fransız Hükümetince kabul edilmiş olan koşulları kabul etmeğe hazır olduğunu bildirmekle onur duyarım.

Bu düzenlemelerin Rusya ile Büyük Britanya arasındaki ilişkileri doğrudan doğruya etkilediği ölçüde, Ekselanslarının Hükümetini, aşağıdaki hususlar üzerinde bir anlaşmayı kabule çağırmakla onur kazanırım:

«1. Rusya'nın, Erzurum, Trabzon, Van ve Bitlis bölgelerini, Trabzon'un batısında Karadeniz kıyısında ilerde saptanacak bir noktaya kadar kendisine bağlayacağına;

2/ Kürdistan'ın, Van ve Bitlis'in güneyinde, Muş, Sert, Dicle'nin akım yolu, Ceziret-ül-ibn-Ömer, Amadiya'ya egemen dağların tepeler çizgisi ile Mergavar bölgesi arasındaki bölümünün Rusya'ya verileceğine; ve Mergavar bölgesinden başlayarak, Arap Devletinin sınırının, şimdiki Osmanlı ve Acem topraklarını ayıran sınırı oluşturan dağların tepe çizgisini izleyeceğini (kabul ederler). Bu sınırlar genel bir biçimde belirlenmekte olup, ilerde, yerinde toplanacak olan Sınırlandırma Komisyonunun önerebileceği, ayrıntılara değgin değişiklikler, saklı tutulmaktadır.

3. Rus Hükümetinin, Osmanlı İmparatorluğunun, böylece Rusya'ya bırakılmış olan toprak parçalarının her yerinde, Osmanlı Hükümetince Britanya uyruklarına tanınmış olan tüm ayrıcalıkların korunacağı yükümlenilmektedir. İlerde Rus Hükümeti, bunların, İmparatorluk yasalarına uyumluluklarını sağlamak için değiştirilmeleri istemini belirtecek olursa, bu değişiklik sadece Britanya Hükümetinin uygun görmesiyle yapılabilecektir.

4. Böylece Rusya'ya bırakılmış olan Osmanlı topraklarının her yerinde, var olan İngiliz gemicilik ve geliştirme hakları ile herhangi bir İngiliz din, eğitim ya da tıp kurumunun haklarının korunacağı yükümlenecek. Majesteleri Hükümeti de kendi bakımlarından, bu anlaşma koşulları gereğince, tümden Britanya'nın olacak, ya da içinde Britanya çıkarlarının üstünlüğünün tanınacağı bölgelerdeki benzer Rus hak ve ayrıcalıklarının korunacağını yükümlenir.

5. Her iki Hükümet de, ilke olarak, Osmanlı İmparatorluğunun herhangi bir parçasını alan her Devletin, Osmanlı Borcunun anapara ve faiz ödemesine katılması gerekeceğini kabul etmektedirler. Saygılarımın...

E. Grey».

h) B. Cambon, 25 Ağustos 1916'da Vikont Grey'e şu mektubu gönderdi:

«Sayın Vikont,

Suriye sorunu konusunda, geçen 9 ve 16 Mayıs günlerinde karşılıklı mektup yazışmamızda kullanmış olduğumuz («protéger un Etat arabe indépendant» ve «protect an independent Arab State») «bağımsız bir Arap Devletini korumak» deyiminin, amacımız sadece yeni Devletin tam bağımsızlığının güvence altına alınması olduğu halde, bir çeşit «koruyuculuk» (protectorat) sanısını doğurabilecek yanlış yorumlara yol açabileceği kanısı Soylu Kişiliğinizde doğduğuna göre, kendi bakımımdan, bu deyimlerin, bana belirttiğinizi sandığım isteğe uygun biçimde değiştirilmesinde hiç bir sakınca görmemekteyim.

Bana kalırsa, («soutenir» ve «uphold») «desteklemek» sözcüğü düşüncemizi daha kesin biçimde dile getirmiş olurdu. Soylu kişilikleri bu görüşü paylaşacak olurlarsa, asıl metinde bu değişiklik yapılabilir. Saygılarımla...

Paul Cambon».

i) B. Cambon'un önerisi İngiliz Dışişlerince kabul edildi ve metinlerde gerekli değişiklikler yapıldı.

j) Rusya'nın Londra Büyükelçisi Kont Benckendorff, Dışişleri Bakanı Vikont Grey'e, 1 Eylül 1916'da yazdığı bir mektupta şöyle demektedir:

«Sayın Vikont,

Soylu kişilerinden 23 Mayısta aldığım bir nota'da, Londra'daki Fransa Büyükelçisinden, bu yılın 26 Nisanında Fransız ve Rus hükümetlerinin arasındaki nota alışverişinin örneklerini aldığınızı bildirmek nezaketini göstermiştiniz. Bu

notalarla, İmparatorluk Hükümeti, bir Arap Devleti ya da bir Arap Devletleri Konfederasyonu kurulması ve Arap işbirliği sağlanması kaydıyla, Suriye, Kilikya ve Mezopotamya topraklarının bölüşülmesi hakkında Büyük Britanya ile Fransa arasında yapılan anlaşmayı, bazı koşullarla kabul ettiğini bildirmekte idi.

Soylu kişileri, ayrıca, Krallık Hükümetinin, anlaşmayı tamamlamış duruma getirmek için, İmparatorluk Hükümetince ileri sürülen ve Fransız Hükümetince, Petrograd'da 26 Nisan 1916'da alınıp verilen notalarla kabul edilmiş bulunan koşulları kabule hazır olduğunu da bildirmiş bulunuyor.

Bu durumda, Soylu kişilerine, Majeste Britanya Kralının Hükümetiyle İmparatorluk Hükümetinin şu konularda görüş birliğine varmış bulunduklarını bildirmekle onur kazanırım :

(Burada, yukarda (g) işaretli belge olarak İngilizceden çevrilen, Sir Edward Grey'in Kont Benckendorff'a gönderdiği mektubun 1-5 numaralı paragrafları yinelenmekte, sadece 4'ncü paragraftan sonra şu ek alt-paragraf yer almaktadır] :

«Ancak şu çekinceyi ileri sürmekle de görevlendirilmiş bulunuyorum : Bu madde ile tanınan yararlar, Rusya ile çeşitli başka Devletler arasında imzalanmış birçok uluslararası anlaşmada da özel çekince konusu olmuş bulunan, İmparatorluğun kabotaja ilişkin yasalarını ilgilendirdiği için, İmparatorluk Hükümetinin görüşüne göre, bu konu şimdiden bir hükme bağlanamaz, fakat ilerde, her iki taraf için de memnunluk verici bir çözüme bağlanmak üzere, iki Devletin dostça incelemesine sunulabilir.»

k) 23 Ekim 1916 tarihli yanıtında, Vikont Grey, bu çekinceyi Hükümetinin 'not etiğini' ve bunun, Karadenizdeki «*grand cabotage*» konusunda Rus Hükümetinin haklarına saygı gösterilmesi ve «ilerde ilgili taraf Hükümetlerince dostça bir inceleme konusu olması» demek olduğunu kaydettiğini bildirdi.

Savaşın bitiminde, Sykes-Picot Anlaşmasında değişiklikler yapıldı[104] B. Lloyd George, B. Clemenceau'dan Musul'un Fransız «sözdinletirlik alanın-

---

[104] Bu konuda, A. J. Toynbee'nin, (a.g.y. Sayfa 48-57'deki) gözlemleri ilginçtir. Özetle şunları söyler : «Mayıs 1916'da yanlış olarak Sykes-Picot Anlaşması adını almış olan Üçlü Anlaşma, Petrograd arşivleri bolşeviklerin eline geçtikten sonra kamu oyuna açıklanmıştır. Ortaya çıkardığı gerçekler şöyle sıralanabilir:

1) Kral Hüseyin Müttefiklerin kendisine bağımsızlık değil aralarında Arap topraklarını paylaştıklarını anlamış ve büyük düş kırıklığına uğramıştır.

2) Müttefiklere yardım ettikleri için Türklerin kırımına uğrayan Ermenilere bu müttefikler, karşılığında, hiç bir yüküm altına girmemişlerdir. Daha da kötüsü Ermenilerden boşalan topraklara 1916/1917'de General Yudeniç'in Kazak'ları yerleşmiş ve sürekli sayılan bu yerleşme düzeni içine Rusya Ermenilerinin katılmasına Ruslar izin vermemişlerdir.

3) Fransızlar Kilikyada bir özerk Ermenistan kuracakları savı ile binlerce Ermeni gönüllüsünü Doğu Lejyonuna asker yazdırıp savaşta kullanmış ve savaş sonunda kendi hallerine bırakıvermiştir.

4) İngiltere Türkiye'ye savaş ilan edince kendi topraklarına kattığı Kıbrıs'ı 1915'de Yunanistan'a önerip sonradan bu öneriden vazgeçmiş sonunda da Fransa'nın izni olmadan Ada üzerinde hak el değiştirilmemesine karar vermiştir.

5) Kral Hüseyinden olduğu gibi İtalyanlardan da gizlenilen bu Anlaşma aslında bu Hükümetçe öğrenilmiştir. 1917 Saint Jean de Maurienne anlaşmasında Fransa ve İngiltere'nin bir çeşit İtalya'ya karşı, arkasından yaptıklarının karşılığını ödeme eğilimi sezilebilir. Asıl üçlü çözüm ise 10 Ağustos'ta Sevres'de Türk Barış Andlaşmasına koşut olarak imzalanan İngiltere-Fransa-İtalya anlaşması ile getiril-miştir.

Bütün bunlardan sonra savaş sonucunda, gizli anlaşmalara taraf olanlardan örneğin İtalya hiç bir toprak edinemezken, bu anlaşmalarda adından bile söz edilmeyen Yunanistan büyük ödünler koparmış ve çıkarlar sağlamıştır.]

dan» İngiliz alanına aktarılmasını sözlü olarak kabul etmesini sağladı. Bundan başka, Filistin'in uluslararası yönetim altında değil, İngiliz yönetimi altında olması da Clemenceau'nun Lloyd George'a sözlü olarak verdiği bir ödün oldu. Her iki değişiklik, Fransız Başbakanının; Yüce Kurul toplantısı için, Aralık 1918'de Londra'ya yaptığı gezi sırasında kararlaştırılmıştır.

Ocak 1919'da Filistin konusunda, Siyonist Örgütü temsilcisi Dr. Weizmann ile Şerif Hüseyin'in oğlu Emir Faysal arasında bir Anlaşmaya varıldı.

Mart 1919'da Yüce Kurul'daki bir görüşme sonunda, Başkan Wilson, Yakın Doğu'da bir Müttefik Araştırma Komisyonunun görevini saptamak işini üstlendi.

Nisan 1919'da Fransa Başbakanı, Emir Faysal'a, Suriye'nin bağımsız olması hakkını tanıdığını ve buna yardıma da hazır olduğunu bildiren bir mektup gönderdi. Ancak, Faysal'ın bu mektuba göndermeyi kabul edeceği yanıt, Fransa'nın istediği nitelikte olduğu takdirdedir ki, Clemenceau'nun sözü edilen mektubu resmen gönderilmiş sayılacaktı. Emir Faysal'ın yanıtı, yerel Arap önderleriyle ve halkla görüşmeden kendini bağlayıcı bir yükümlülük altına giremiyeceği biçiminde olduğu için, B. Clemenceau'nun bu mektubu da, sonuçta, gönderilmemiş sayıldı.

Bütün bu öykü, Rusya'nın aradan çıkmasına, İtalya'nın ve Yunanistan'ın Türkiye'den pay elde etme yolunda yeni çabalarının belirmesine ve Wilson'un «ilke»lerinin Savaş sonrası yeni sınırların saptanmasında en önemli öğe haline gelmesine karşın, Sykes-Picot anlaşmasının etkilerinin Osmanlı Barış Andlaşmasına kadar sürdüğünü göstermektedir.

Saint Jean de Maurienne Anlaşması :

19 Nisan 1917'de, İngiltere, Fransa ve İtalya Başbakanları, B. Lloyd George, B. Ribot ve B. Bozelli, Saint Jean de Maurienne'de toplanarak, savaş amaçları konusunda ve özellikle Küçük Asya (Anadolu)'daki İtalyan istemleri hakkında anlaşmaya varmışlardır. «Kararlar» adını taşıyan bu belgenin, konumuzla ilgili bölümü, ingilizce metne göre, şöyledir :

> «Küçük Asya (Asia Minor).
>
> B. Ribot, Mersin ile Adana'nın İtalya'ya ayrılmasına karşı çıkmış, fakat, İskenderun ve Hayfa'da da olduğu gibi, içerisiyle ticareti Mersine doğru kolaylaştıracak önlemler alınmasını kabul etmiştir. İtalyan bölgesi, Mersin'in batısında saptanacak bir yerden başlayacaktır.
>
> Baron Sonnino (Dışişleri Bakanı), İtalyan işgal bölgesine, B. Balfour haritasında (29 Ocak 1917'de, Londra'da Dışişleri Bakanlığında yapılan bir toplantıda çizilmesi kararlaştırılan bu haritanın saptadığı sınırlar, B. Balfour'un açıklamasına göre, şöyledir: 'Doğu'da Fransız etki bölgesi, Güney'de Akdeniz, Batı'da Ege denizi ve Kuzey'de, İzmir körfezinin güney kıyısını oluşturan yarımadanın tam güneyindeki Kuşadası (Scala Nova) körfezinden batı-doğu yönünde uzanan ve Ürgüp'ten geçen çizgi') görünen her yerin alınmasını istemiştir. Ayrıca, İzmir İlinin kuzey bölümünün de bu bölge kapsamına girmesini istemiştir. B. Lloyd George ve B. Ribot, bu istemleri hükümetlerine sunmayı kabul etmişlerdir.
>
> Çeşitli bölgelere yerleşmiş bulunan öteki Devletlerin çıkarlarının büyük dikkatle gözönünde tutulacağı, fakat bu çıkarlarla ilgili Devletlerin, bunları siyasal eylem aracı olarak kullanmayacakları kararlaştırılmıştır.

Barış sırasında Osmanlı İmparatorluğu konusunda Müttefik Devletler bakımından ortaya çıkacak durumun ne olabileceğine ilişkin olarak görüş alış verişinde bulunulmuştur. Görüşmelerden sonra B. Lloyd George, kabul edilen şu öneriyi ileri sürmüştür:

«Barış yapıldığı sırada, Fransa, Büyük Britanya, İtalya ve Rusya arasında, kendilerine Osmanlı İmparatorluğunun bir parçası verilmesi hususunda yapılmış bulunan anlaşmalarla öngörülen toprakların tümü ya da bir bölümünün, söz konusu Devletlerden biri ya da birkaçına verilmesi olanağı bulunamamış olursa, bu Devletlerin çıkarları yeni baştan, hak gözetir biçimde ele alınacaktır.»

Bu Belgenin sonunda, «Bakanların yukardaki kararları Hükümetlerine öğütlemeyi yükümlendikleri» belirtilmektedir.

Asıl Saint Jean de Maurienne Anlaşması diye bilinen metin, 18 Ağustos 1917'de, Londra'da, 21/22 Ağustos 1917'de Paris'te (sade İtalya ile Fransa arasında) ve 26 Eylül 1917'de de, yine Londra'da, Fransız Büyükelçiliğinin, 18 Ağustos tarihli ilk mektubun, Paris'te Başbakana da ulaştırıldığını bildiren son bir mektubundan oluşan, bir mektuplar alışverişinde yinelenen bir andırıdır.

18 Ağustos 1917 tarihinde, Londra'daki İtalyan Büyükelçisi İmperiali Marki'sinin B. Balfour'a yazdığı mektup şöyledir:

«Sayın Bakan,

Aldığım buyruğa uygun olarak, Ekselanslarına, Fransa, Büyük Britanya ve İtalya Hükümetleri arasında, Saint Jean de Maurienne'de ve daha sonraki konferanslarda, Küçük Asya hakkında yapılmış olan görüşmelerin sonucunu oluşturan aşağıdaki hükümleri, Majesteleri Hükümetinin [burada İtaya Kralından söz ediliyor] kabul ettiğini bildirmekle onur duymaktayım. Bu hükümlerin gizli kalması gerekmektedir:

[Burada andırının Fransızca metni yer almaktadır]

Majeste Britanya Kralının Hükümetinin bunları resmen kabul ettiğini bildiren bir yanıt göndermekle beni onurlandırmanızı Ekselanslarından rica eder ve saygılarımın.....

Imperiali».

Buna aynı tarihli B. Balfour'un yanıtı şöyledir:[105]

«Ekselans,

Ekselanslarının 18 tarihli notasına yanıt olarak, Ekselanslarına, Fransa, Büyük Britanya ve İtalya Hükümetleri arasında, Saint Jean de Maurienne'de ve daha sonraki konferanslarda, Küçük Asya hakkında yapılmış olan görüşmelerin sonuçlarının aşağıdaki hükümleri içerdiğini, Majesteleri Hükümetinin kabul ettiğini bildirmekle onur duymaktayım. Bu hükümlerin gizli kalması gerekmektedir:

«Rusların da kabul etmesi koşuluyla:

İtalyan Hükümeti, 9 ve 16 Mayıs tarihli Fransız-İngiliz anlaşmalarının 1 ve 2. maddelerindeki hükümleri kabul etmektedir. Öte yandan, Fransa ve Büyük Britanya Hükümetleri, benzer yönetim ve ilgi koşulları altında, ekli haritada yeşille gösterilen bölge ile C bölgesinin İtalya'ya verilmesini kabul ederler.[106]

---

[105] Bu mektuplaşmada, Marki İmperiali'nin mektubu fransızca, B. Balfour'un mektubu ingilizce, ama içindeki andırı fransızcadır.

[106] Bk. Sayfa LIX'daki harita. Görüleceği gibi, Saint Jean de Maurienne anlaşması, Sykes-Picot Anlaşması temel alınarak, İtalya eklenmek suretiyle düzenlenmektedir.

2) İtalya, Fransa'nın, sömürgelerinin ve koruduğu ülkelerin ticareti ve Britanya İmparatorluğu ile ona bağlı ülkelerin ticareti bakımından, İzmir'i bir özgür liman haline getirmeyi yükümlenir. İtalya, yukarda sözü edilen anlaşmaların 5. maddesi uyarınca, Fransa ile Büyük Britanyanın birbirlerine İskenderun, Hayfa ve Akkâ limanlarında karşılıklı olarak tanımış oldukları hak ve ayrıcalıklardan yararlanacaktır. İtalya'nın, sömürgelerinin ve koruduğu ülkelerin ticareti bakımından Mersin bir özgür liman sayılacak ve burada İtalyan gemilerine ya da mallarına ne ayrılık gözetici bir işlem yapılabilecek ne de liman resimlerinde sağlanan bir yarar reddedilebilecektir. İtalyan bölgesinden gelen ya da o bölgeye giden malların Mersin'den ve Adana İl'inden geçen demiryolundan özgürce transit etmesi sağlanacaktır. İtalyan bölgesi içinde hizmet gören herhangi bir demiryolu üzerindeki İtalyan malları ile, aynı bölge boyunca Kilikya limanlarındaki İtalyan malları ile gemileri zararına, doğrudan doğruya ya da dolaylı, ayrılık gözetici işlem yapılmayacaktır.

3) Yukarda sözü edilen 9 ve 16 Mayıs tarihli anlaşmanın 3. maddesindeki sarı bölgedeki uluslararası yönetimin biçimi İtalya ile anlaşarak saptanacaktır.

4) İtalya, kendi bakımından, aynı anlaşmaların 4 maddesinde yer alan, Hayfa ve Akkâ ile ilgili düzenlemeleri kabul etmektedir.

5) İtalya, yeşil bölge ve C bölgesi bakımından, Fransız-İngiliz anlaşmalarının 8. maddesinin, mavi ve kırmızı bölgelerle (A) ve (B) bölgelerinde korunacak olan gümrük rejimine ilişkin iki paragrafına katılmaktadır.

6) Her iki Devletin, başka Devletlere ait bulunan bölgelerdeki çıkarlarına özenle saygı gösterileceği, fakat bu çıkarlarla ilgili Devletlerin bunları siyasal eylem aracı olarak kullanmayacakları kesindir.

7) Fransız-İngiliz anlaşmalarının 10, 11 ve 12. maddelerinin, Arap Yarımadası ile Kızıldenize ilişkin hükümleri, İtalya için de, tıpkı bu Devlet de, Fransa ve Büyük Britanya gibi, bu maddelerde bağıtlı taraf olarak yer almış gibi, geçerli olacaktır.

8) Barış yapıldığı sırada, Müttefik Devletlerce, kendi aralarında, her birine Osmanlı İmparatorluğunun bir parçasının verilmesi hususunda yapılmış bulunan anlaşmalarla öngörülen yararlar tümüyle sözkonusu Devletlerden biri ya da bir kaçına verilememiş bulunursa, 26 Nisan 1915 tarihli Londra Anlaşmasının 9. maddesi uyarınca, savaş sonucu Osmanlı İmparatorluğu illerinde yapılacak her türlü değişiklik ya da düzenlemede, Akdeniz dengesinin haksever biçimde korunması gözönünde tutulacaktır.

9) İşbu andırının, görüşlerini bildirebilmesi için, Rus Hükümetine de iletileceği konusunda anlaşmaya varılmıştır. Saygılarımın.....

A.J. Balfour».

Yukarda da belirtildiği gibi, anlaşmanın tamamlanması için, İngiliz Dışişleri, Londra'daki Fransız Büyükelçiliğinde B. de Fleuriau'ya, Paris'teki İtalyan Büyükelçiliğinden de B. Salvago Raggi imzasıyla, Fransız Dışişleri Bakanlığına eş anlamda mektuplarla ayni andırıyı göndermişler ve karşılıklı olarak bunu hem kabul ettiklerini hem de gizli kalması gerektiğini birbirlerine bildirmişlerdir.

Sonradan, Paris Barış Konferansında B. Lloyd George, Anlaşmanın geçerliliği kalmadığını ileri sürmüş ve buna neden olarak, Rusya'nın da kabul etmesi koşulunun yerine getirilemediğini ve İtalya'nın da Türkiye'ye karşı savaşa büyük katkıda bulunmadığını söylemiştir.

3) Mondros Bırakışmasından sonra, bunun uygulanmasının gözetim ve denetimi İstanbul'daki Üç Devlet Yüksek Komiserine ve Türkiye ile Müttefik-

lerin genel siyasal ve askerî ilişkilerinin düzenlenmesi de Paris'te Dörtler Kuruluna bırakılmıştır. Bu kurul, 12 Mayıs 1919'da, İzmir'e Yunan kuvvetlerinin çıkmasına izin vermiştir. Bu kuvvetlerle birlikte, başka bazı Müttefik birliklerinin de çıkması uygun görülmüş ve bu, yukarda da açıklandığı gibi, bir İtalyan-Yunan çatışmasına yol açmıştı. Yunan uçaklarının ve topçusunun İtalyan kuvvetlerine ateş açması olayı, 12 Temmuz 1919 tarihli Beş Büyükler toplantısında, Paris'te ele alınmış ve bu arada, Yunanlıların kendilerine izin verilen bölgenin sınırlarından taştıkları bir kez daha saptanmıştı.

Bu olaylar sırasında, İtalya, bölgeye asker çıkarma hakkını, Müttefikler arasında, daha önce de sözü edilen,[107] gizli anlaşmalardan, tarih bakımından ikincisi olan 26 Nisan 1915 tarihli Londra Andlaşmasına dayanmakta olduğunu açıklamıştı. Bu andlaşmanın ilgili 9. Maddesi şöyledir :

> «Genel olarak, Fransa, Büyük Brintanya ve Rusya, İtalya'nın Akdenizdeki güç dengesiyle ilgili bulunduğunu ve, Asya Türkiyesinin tümünün ya da bir bölümünün paylaşılması halinde, İtalya'nın, bir İtalyan-Britanya sözleşmesine de konu olan hak ve çıkarlar elde etmiş olduğu, Antalya İl'ine bitişik Akdeniz Bölgesinde kendisine hakgözetirliğe uygun bir pay verilmesine hakkı olacağını kabul etmektedir. İlerde, İtalya'ya verilecek olanbölgenin sınırları, günü geldiğinde, Fransa ve Büyük Britanya'nın varolan çıkarları da dikkate alınarak saptanacaktır.
>
> Osmanlı İmparatorluğunun toprak bütünlüğü korunacak ve Devletlerin çıkar bölgelerinde değişiklikler yapılacak olursa da, İtalya'nın çıkarları gözönünde tutulacaktır.
>
> Savaş sırasında, Fransa, Büyük Britanya ve Rusya, Asya Türkiyesinde toprak işgal edecek olurlarsa, Akdeniz bölgesinin, Antalya İline komşu, yukarda gösterilen sınırlar içindeki bölümü İtalya'ya ayrılacak ve İtalya burasını işgal etmek hakkına sahip olacaktır.»

B. Savaş Sonrası Dönemi Belgeleri :

Bu alt-bölümde, Savaş sırasında imzalanmış, Osmanlı İmparatorluğunun parçalanmasına ilişkin anlaşmaların bir tür uygulaması anlamına gelen, ancak Barış Andlaşması görüşmeleri çerçevesinin dışında kalan bazı belgeler ile, Osmanlı Devletinin Müttefiklere, barış görüşmeleri başlamazdan önce sunduğu bir andırı ve buna verilen yanıt ile Büyük Britanya Hükümetinin bu konudaki görüşünün oluşmasında bir aşamaya örnek sayılabilecek, Hükümet-içi bir andırının çevirileri yer alacaktır.

Bunların incelenmesi, kitabı oluşturan asıl görüşme tutanaklarının daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunabilir.

15 Eylül 1919'da Paris'te, Savaş Bakanlığında, B. Clemenceau'nun odasında yapılan ve Amerikan Dışişleri Bakanı B. F. L. Polk, İngiltere, Fransa, Başbakanları B. Lloyd George ile B. Clemenceau ve İtalya Dışişleri Bakanı B. Tommaso Tittoni'nin katıldıkları, Japonya'yı da B. Matsui'nin temsil ettiği bir toplantıda, Kilikya ve Suriye konusunda, ilginç görüşmeler olmuştur.

Türkiye üzerinde bir *mandat* kurulması konusunun etkin biçimde konuşulması olanağı bulunmadığı saptandıktan sonra, Türkiye'den ayrılacak ya da

---

[107] Saint Jean de Maurienne Anlaşmasını oluşturan «Andırının» 8. maddesinde sözü edilen Anlaşma.

çeşitli etki bölgeleri olarak düşünülen toprakların işgali konusu üzerinde, B. Lloyd George, B. Clemenceau'ya, metni aşağıda sunulmuş olan bir andırıyı vermiş olduğunu bildirmiş ve özetle şu açıklamayı yapmıştır :[108]

«İngiliz kuvvetleri Kilikya'dan derhal ve 1 Kasım'dan sonra da Suriye'den çekilecektir. Sykes-Picot Anlaşmasına göre, Şam, Humus, Hama ve Halep, Arap Devleti sınırları içine alınmış bulunuyor. Bu nedenle, İngilizler, garnizonları Emir Faysal'a teslime hazırlanmaktadır. Sykes-Picot çizgisinin batısındaki garnizonlar da Fransızlara teslim edilecektir. Bu bölgede, Suriye-Mezopotamya ve Suriye--Filistin sınırları konusunda Fransız Hükümeti ve Faysal ile bir anlaşmaya varılamayacak olunursa, İngiltere, Başkan Wilson'un göstereceği bir hakemin kararını kabule hazırdır.

«Emir Faysalı Avrupaya İngiltere göndermiştir. Britanya Hükümeti, İngiliz askerlerine büyük yardımda bulunan Kral Hüseyin'e bazı vaadlerde bulunmuştu. Araplar bu sözlerin karşılığında, Türkleri çok rahatsız etmiş ve sürekli olarak 30-40 bin Türk askerini uğraştırmakla, ülkenin ele geçirilmesinde bize büyük ölçüde yardım etmiştir.

«Emir Faysal, Sykes-Picot anlaşmasıyla İngiltere Hükümetinin Araplara ait bir şeyleri ellerinden aldığı kanısındadır. Halbuki Kral Hüseyin'e, her zaman, Şam, Humus, Hama ve Halep batısındaki ülkeyi, karakter bakımından arap saymadığımızı söylemişizdir. Şimdi Emir'e bunlar anlatılacaktır.»

B. Clemenceau, Türkiye *mandat*'sı konusunda, Başkan Wilson'dan halâ bir ses çıkmaması karşısında, Türkiye'nin yazgısı belli olmadan alınacak öteki kararların geçici niteliği üzerinde durmuş; Ermenistan'a asker göndermenin güçlüğünü bir kez daha belirtmiş ve Suriye ile Kilikya'ya Fransız askeri gönderilmesi, andırının tümünü kabul etmiş olmak anlamına gelecekse, asker göndermemeyi yeğleyeceğini söylemiştir. B. Lloyd George'un, bunun bu anlama gelmeyeceğine dair güvencesine dayanarak, sadece İngiliz işgal kuvvetlerinin yerini almak üzere Fransız askeri göndermeyi kabul etmiştir. Sözü edilen Andırının metni aşağıdadır :

«Mandat'lar konusunda alınacak karara değin, Suriye, Filistin ve Mezopotamya'nın işgaline ilişkin Andırı :

1. Toros tünellerini de içermek üzere, Suriye ve Kilikya'nın Britanya Ordusunca boşaltılması için, derhal önlemler alınacaktır.

2. 1 Kasım 1919'da Suriye ve Kilikya'nın boşaltılmasına başlamak hususundaki niyetimiz hakkında, hem Fransız Hükümetine hem de Emir Faysal'a bilgi verilmektedir.

3. Boşaltılan bölgede, çeşitli yörelere garnizon yerleştirme sorumluluğunun kime verileceği kararlaştırılırken, Britanya ve Fransız Hükümetlerinin sadece birbirlerine karşı yaptıkları demeçlere ve üstlendikleri yükümlülüklere değil, bunlarla Araplar arasındakilere de dikkat edilecektir.

4. Bu siyasanın bir gereği olarak, Suriye'de, Sykes-Picot çizgisinin batısında ve Kilikya'daki garnizonların yerini Fransız kuvvetleri alacak ve Şam, Humus, Hama ve Halep'teki garnizonların yerini de Arap kuvvetleri alacaktır.

5. Kuvvetlerinin çekilmesinden sonra, ne Britanya Hükümetinin ne de Britanya Başkomutanı'nın, Ordunun çekilmiş olduğu bölgelerde bir sorumluluğu kalacaktır.

6. Bunun sonucu olarak, Britanya birliklerinin işgalinde olacak topraklar, Dan'dan Birüssobi (Berşeba)'ye uzanan eski sınırına göre tanımlanmış olan Fi-

[108] Bu konuda Bk. yukarda Sayfa XVIII-XXI.

listin ile, Musul'u da içeren Mezopotamya [Irak] olacak ve böylece, B. Clemenceau ile B. Lloyd George arasında, Aralık 1918'de varılan anlaşmaya uyum sağlanmış bulunacaktır.

7. Britanya Hükümeti, Filistin ile Suriye ve Mezopotamya ile Suriye arasındaki sınırları herhangi bir zamanda görüşmeğe hazırdır. Yukardaki sınırların üzerinde bir anlaşmazlık çıkması halinde, Britanya Hükümeti, sorunu Başkan Wilson tarafından atanacak bir hakemin hakemliğine sunmağa hazırdır.

8. Sykes-Picot Anlaşması ilkeleri gereğince, Fransız Hükümeti, Deyr-i-zor enlemine varan bir kuzey çizgisine kadarki bölgenin herhangi bir yerinde, inceleme sonucu saptanacak bir yol üzerine döşenecek ve Hayfa'yı Mezopotamya'ya bağlayacak bir demiryolunun yapımı, yönetimi ve tek sahipliğini yapma konusunda, Britanya Hükümetine Arap Devletlerinin hak tanımasına karşı çıkmayacaktır. Britanya Hükümetinin, demiryolu yapmakla birlikte, akaryakıt boruhattı yapmak hakkı da bulunacaktır. Britanya Hükümetinin, ayrıca, bu demiryolları ve petrol boru hatlarının kolaylıklarını her zaman iyileştirmek ve demiryolundan asker taşımağa süresiz hakkı bulunacak ve bu hakları, Fransız Hükümetinin ya da Arap Devletinin yansızlığını bozmaksızın, savaş sırasında bile kullanabilecektir. Demiryolu ve Boru hattı çizgisinin saptanmasında anlaşmazlık çıkacak olursa, Britanya Hükümeti bu konuyu, Başkan Wilson'un atayacağı bir hakemein hakemliğine sunmağa hazırdır.

9. Yukarda sözü edilen yapım haklarını kullanmak gereksinmesinden kaçınabilmek üzere, Britanya Hükümeti, demiryolu ve boru hattının geçeceği çizgiyi, olabilirse, tümüyle Britanya mandat'sı içinde saptayabilmek için, şimdiden bir araştırmaya girişmek niyetinden, Fransız Hükümetini ve Emir Faysal'ı haberli kılar.

10. Filistin ve Mezopotamya sınırları saptanıncaya kadar, Britanya Başkomutanının, Britanya Hükümetince üzerinde hak ileri sürülen sınırlara uygun olarak, ileri mevziler işgal etmeğe hakkı olacaktır.

11. Fransız Hükümeti, Ermeni halkının korunması sorumluluğunu üzerine almış olduğuna göre[100] Britanya Hükümeti, bu amaçla İskenderun ve Mersin üzerinden Fransız birliklerinin derhal gönderilmesini kabul edecektir.

Paris, 13 Eylül 1919».

İmparatorluğun, bugünkü Türkiye'nin güneyindeki bölümlerinin paylaşılması süreci içinde, öte yandan İstanbul Hükümeti de, kendi kendini yeniden örgütlemek suretiyle Müttefiklerin iyi niyetini kazanma çabasına düşmüş görünmektedir. Damad Ferit Başkanlığında Paris Barış Konferansı ile temas kurmak üzere gönderilen bir heyet, 11 Haziran 1919 tarihinde Barış Yüce Kurulu huzurunda davasını savunduktan sonra, metinlerinin çevirileri aşağıda sunulmuş bir mektup ve ekindeki andırıyı bu Kurula sunmuştur:[110]

«Barış Konferansındaki Osmanlı Temsilci Heyeti.

23 Haziran, 1919

Sayın Bay,

Ekselanslarına, Osmanlı İmparatorluğunun yeniden örgütlenmesine ilişkin bir andırıyı ilişikte sunmakla onur duymaktayım. Bu andırı, 17 Haziran'da, Barış Yüce Kurulunun toplantısında, gönderileceğini bildirmiş olduğum belgedir.

---

[109] Bu konuda Bk. yukarda, Sayfa XXIII-XXIV.

[110] Bu metin için Bk. Documents on British Foreign Policy, Cilt IV. Sayfa 647-651. Damad Ferid'in 11 Haziran tarihli sunuşundan sonra, 17 Haziranda vermeyi vaad edip 23'ünde sunduğu andırı konusu incelenirken, XLV. sayfanın dipnotunda sözü edilen B. Frangulis'in makalesinde, Damad Ferid'den «Kendi adamları olduğu için Osmanlı Hükümetinin başına getirttikleri kişi» diye söz edildiği kayda değer görülmüştür.

Bu denli önemli bir belgenin hazırlanışı uzun çalışmaları gerektirmiş olduğu için, size ulaştırılmasındaki gecikmeden dolayı Ekselanslarının beni hoş görecekleri umarım. Saygılarımın.....

Damad Ferid.

Ekselans B. Clemenceau'ya».

[İlişikte sunulan Andırı]

«23 Haziran 1919

Tam Yetkili Müttefik Temsilcilerle, 17 Haziran'da yapmakla onur duyduğu görüşme sırasında, Ekselanslarının belirttikleri istek üzerine, Osmanlı Temsilci Heyeti, İmparatorluğun yeni örgütlenmesi hakkında Osmanlı İmparatorluk Hükümetinin görüşlerini aşağıdaki biçimde sunmakla onur kazanır:

Türkiye, her ne kadar, siyasal ve ekonomik durumu ve Batı Devletleriyle yıllardan beri süregelen dostluk ilişkileri, onlara karşı dostça bir yansızlık davranışı içinde bulunmasını zorunlu kılmakta idiyse de, talihsiz bazı koşullar altında ve ulusal istenç (irade)'nin açık karşı koymasına karşın, uğursuz bir savaşa sürüklenmiştir.

Bu son dört yıl içinde yapılmış olan ve, Müslüman halka en az Hristiyanlara olduğu kadar acılar çektirmiş bulunan kötülükler üzerinde uzun uzun durulmasının bir yararı olamaz.

Türkiye'nin ünlü bir tarihi ve şanlı bir geçmişi vardır. Sadece savaş alanlarında değil, düşün düzeyindeki görüntüleriyle de gücünü kanıtlamış olduğu gibi, dünyanın en geniş imparatorluklarından birini, düzenleyebilmiş olması bile, her şeyden önce, çok belirgin bir siyasal anlayışı bulunduğunu kanıtlamaktadır. Osmanlı İmparatorluğu, onun yıkılmasında çıkarları bulunan kimilerinin ileri sürdükleri gibi, hiçbir zaman Cengiz ya da Timurlenk İmparatorlukları biçiminde bir bela ya da bir kasırga olmamıştır. Siyasal örgütü, bir aralık çeşitli kıtalarda yerleşmiş ayrı ayrı soy ve dinden yüz milyonlarca uyruğuna barış içinde yaşam sağlamakta idi. Akıllı ve hoşgörülü bir yönetim sayesinde, Patriklikler, Dinsel toplumlar ve Mezhepler, inanç konusunda geniş bir dinsel özerkliğe sahip bulunuyordu.

Türkler, Avrupa uygarlığının yararlarını anladıkları gün, bir dizi reform kabul etmekte duraksama göstermediler; çağdaş uygarlığı içlerine sindirmede ilgili bir yardım gördüler ve bu o denli etkili oldu ki, bir çeyrek yüzyıl bile geçmeden, Türkiye, Avrupalılar toplumuna kabul edildi. Böylece edinmiş oldukları parlak durumu anımsayan Türkler, Batının Büyük Devletlerinin yardımı ile, düzelmeye doğru ileri gidişlerine başlamaktan başka bir şey istememektedirler.

Geçmişte olanları böylece saptadıktan sonra, Osmanlı, Temsilci Heyeti bugünü etkileyen sorunlara gelerek, en başta, Türkiye'yi ilgilendiren konu, üç yönlü görünmekle birlikte, çözüm bakımından birbirlerinden ayrılamıyacak, aslında tek bir konu oluşturduklarını belirtmek ister; bu noktalar şunlardır:

a) Avrupa'da Trakya,

b) Türkiye'nin Asyadaki bölümleri,

c) Arabistan.

Bu bakımdan, Osmanlı Temsilci Heyeti, Barış Konferansına aşağıdaki gözlemlerini sunmakla onur duyar:

1. Trakya

Avrupanın bu bölgesinde sürekli bir barış sağlayabilmek için, başkentin güvenliği kendisine bağlı olan Edirne kentine kolaylıkla saldırılmasını engelleyecek bir sınır çizgisi çizilmesi doğru olur. Türklerin büyük çoğunlukta oldukları Batı Trakya'yı da içermek üzere, Edirne İlinin Kuzey ve Batısındaki yörelerin, Başkan Wilson'un ilkeleri bakımından olduğu kadar, ekonomik nedenlerle de, bu il sınırları içine alınması gerekmektedir. Bu sorun 1878'de, Berlin'de, Büyük Britanya ve

Rusya temsilcileri arasında uzun uzadıya incelenmiş ve onlar da, içerlerde Demirhane'den (Demir-Halny) Mustafapaşa'ya, oradan da Kara Balkan'a uzanan ve Zeytinburnu'ndan başlayıp Karadeniz'e ulaşan bir sınır çizgisi kabul etmekten başka bir çözüm bulamamışlardı. Kösova (Keucheva)'dan sonra sınır, Taşoz adasının tam karşısında, Kavala'nın doğusunda Ege denizine dökülen Karasu Irmağını izlemelidir.

2. Küçük Asya

Asya'da Türk topraklarının Kuzey sınırı Karadeniz, Doğu sınırı ise, savaş öncesindeki durumlarıyla, Türk-Rus ve Türk-Acem sınırları olup, Güney'de Musul ve Diyarbakır İlleriyle Akdeniz'e kadar Halep İlinin bir bölümünü içermektedir.

3. Kıyıya yakın Adalar

Tarih ve ekonomi açılarından Küçük Asya'nın bir parçası oldukları için, kaçakçılığın önlenmesi ve kıyıların güvenliğinin sağlanabilmesi için, büyük bir özerklik içinde, Osmanlı egemenliği altında kalmalıdır.

4. Ermenistan

Erivan'da kurulan Ermeni Cumhuriyeti, Entente Devletlerince tanınmakta ise, Osmanlı Temsilci Heyeti, bu yeni cumhuriyeti Osmanlı Devletinden ayıracak olan sınır çizgisini, **ad referendum** (onaya bağlı olmak üzere) görüşmeyi kabul edecektir. İmparatorluk Hükümeti, yeni cumhuriyete yerleşmek üzere göç etmek isteyecek Ermenilere elinden gelen her türlü kolaylığı gösterecektir. Türkiye'de kalmak isteyecek ve, Trakya, Kafkasya, ya da başka yerlerde dağılmış olanlar ise, tüm öteki azınlıklar gibi özgür ekinsel (kültürel), tinsel (moral) ve ekonomik gelişmeden yararlanacaklardır.

5. Arabistan

Türk ülkelerinin güneyindeki Arap İlleri, Suriye, Filistin, Hicaz, Asir, Yemen ve Irak ile, savaş öncesi Osmanlı İmparatorluğunun bütünleyici bölümleri olarak tanınmakta olan tüm öteki bölgeleri de içermek üzere, Padişah'ın (Majeste) Temsilcileri atanacak ve bunların sınırlı sayıda onur birlikleri bulunacaktır.

Kutsal Yerlere her yıl Sürre Alayının (Kutsal Kervan) gönderilmesi kutsal geleneği, bu Alay'ın gönderilmesi Halifelik Katı'nın eski bir ayrıcalığı olarak, bilinen törenleri ve alışılmış biçimiyle sürdürülecektir.

Vakıfların gelirlerinin dağıtımı, eskiden olduğu gibi engellenmeden sürdürülecektir. Bu vakıfların bir bölümü Osmanlı Padişahı, bir bölümü de özel kişilerce kurulmuş olup, her zamandan Halifelik Katınca yönetilegelmişlerdir. Bu yöntem de tümüyle, olduğu gibi, ayakta tutulacaktır.

Kendisiyle doğrudan doğruya en çok ilgili Devletle anlaşmaya varılarak özel biçimde örgütlenmesi tanınabilecek olan Hicaz dışında, özerk illerden her birinin Valisi (Majeste) Padişah tarafından atanacaktır. Bütün Arap ülkelerinde Emirliklerin, ya da Özerk İllerin toprakları üzerinde Osmanlı Bayrağı dalgalanacaktır. Adalet (Majeste) Padişah adına dağıtılacak ve paralar üzerinde Tuğrası bulunacaktır.

6. Mısır ve Kıbrıs

Osmanlı Hükümeti, zamanı geldiğinde, Britanya Majestesinin Hükümetiyle, Mısır'ın ve Kıbrıs adasının siyasal statüsünü açıkça tanımlamak amacıyla, görüşmelere başlamayı içtenlikle diler.

İmparatorluğun yeni düzenlenmesi hakkındaki görüşlerini böylece yukarda belirtmiş olan Osmanlı Hükümeti, Barış Konferansına, daha sonra, maliye, ekonomi ve yargı konularındaki görüşlerini bildirmek hakkını da saklı tutar.

Bu düzen yerleşir yerleşmez, geçici olarak, Arabistan'ın kimi bölümlerinde kalmaları gerektiği haller dışında, anlaşma ile saptanacak kısa bir süre içinde, Müttefiklerarası işgal kuvvetleri, Osmanlı topraklarından çekilecektir.

Türkiye'de hiç kimse, içinde yaşadığımız anların önemini anlamıyor değildir. Bununla birlikte, Osmanlı ulusunun düşünceleri kesin biçimde belirlenmiş bulunmaktadır.

İmparatorluğunun parçalanmasını, ya da çeşitli mandat'lara bölünmesini ulus kabul edemez. Aralarında bunca yüzyıllardan beri kurulmuş ve kutsallaşmış Osmanlı Birliği'nden ayrılmayı kabul etmeyecek, Toroslar ötesi halklarının ve hatta Çöl bedevilerinin de bulunduğu Ulus'un istencine hiç bir Hükümet karşı çıkamaz.

İllerde kurulan çok sayıda yurtsever Komite'nin gösterileri ve (her kez yüzbinlerce yurttaşın katıldığı) İstanbul'daki büyük halk toplanmaları ve Hükümetin, her gün, her sınıf halktan aldığı telgrafların dili, bir tek düşünceyi dile getirmektedir: birlik ve bağımsızlık.

Barış Konferansının adalet duygularına güvenen Osmanlı Ulusu, haklı isteklerine uygun ve Doğu'da, pek çok gereksinmesi duyulan, sürekli bir barışı sağlayabilecek bir çözüm bulunabileceğinden umudunu kesmemektedir.»

Görüldüğü gibi, zayıf, gerçekçilik'ten uzak, duygusal, biçimsel açıdan kötü kaleme alınmış, sorunların ağırlığı açısından yanlış değerlendirmelere açık bu belge, Atatürk'ün Nutkunda kullandığı deyimle 'güçsüz, onursuz ve korkak' bir hükümetin 'soysuzlaşmış ve kendini ve tahtını koruyabileceğini umduğu alçakça yolları araştıran'[111] Padişah'ın isteklerini dile getirdiği ve inandırıcılığı da olmadığı için, Müttefiklerce çok sert bir biçimde yanıtlanmıştır.

Başlıca Müttefik ve Ortak Devletler Konseyinde, 23 Haziran 1919'da uygun bulunan Metin.

«Başlıca Müttefik ve Ortak Devletler Konseyi, Ekselanslarınca 17 Haziran'da sunulmuş olan andırıyı en büyük bir özenle okumuş ve, verilen söze uygun olarak, bu metin üzerindeki görüşlerini aşağıda bildirmeğe karar vermiştir:

Türkiye'nin savaşa girişi sırasındaki siyasal entrikaları ve bunu izleyen ağlatıları sayıp dökerken, Ekselansları, Türk Hükümetinin o sırada sorumluluğunu taşıdığı suçları haklı göstermeğe ya da nitelemeğe bile çaba göstermemiştir. Doğrudan doğruya, ya da üstü kapalı biçimde kabul edilmektedir ki, Türkiye'nin 'Entente' Devletleri ile hiçbir kavga nedeni yoktu; Türkiye, Almanya'nın elinde bir aygıt gibi kendini kullandırtmıştır; nedensiz başlatılmış ve amansız olarak sürdürülmüş olan savaşın yanında, yazılı tarihte eşine rastlanamayacak korkunçlukta hesaplı kırımlar da yer almıştır. Ama, sav odur ki, bu suçlar, kötü davranışlarından Türk ulusunun sorumlu tutulamayacağı bir Türk Hükümetince işlenmiştir; bu suçların öğeleri arasında dinsel bağnazlık yer almamıştır; müslümanlar da, en az hıristiyanlar kadar, bunların acısını çekmişlerdir; bu suçlar, Türklerin kendi egemenlikleri altındaki soylara davranışlarının tarihte görülmüş geleneğine tümden ters düşmektedir; Osmanlı İmparatorluğunun korunması dünyanın dinsel dengesi için zorunludur; ve, sonuç olarak, adalet ve siyaset, Osmanlı topraklarının, savaş patladığı sıradaki durumlarında, hiç azalmamış olarak, olduğu gibi geri verilmesini gerektirmektedir.

Konsey ne bu sonucu, ne de dayandığı mantığı kabul edebilir. Kuşkusuz, bugünkü Türk Hükümeti, kendinden öncekilerin izledikleri siyaseti, gerçekten, kesinlikle beğenmemektedir. Ahlak nedenleriyle olmasa bile (ki, kuşkusuz bu nedenler de vardır), çıkarlar açısından bile, bunun böyle olması gerekir. Bugünkü Hükümetin üyeleri, kişisel olarak da, ülkeleri için bu denli zararlı olmuş olan eylemleri reddetmek için her türlü nedeni bulabilirler, her türlü hakka sahiptirler. Ama, genel olarak, bir ulus, onu yöneten, dış politikasına yön veren, ordularını deneten

111 Bk. Söylev (Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun kısaltarak basıma hazırladığı metin); 2. Bası, Sayfa: 21. (Çağdaş Yayınları, Temmuz 1978), İstanbul.

Hükümete göre yargılanmalıdır. Türkiye'de, tarihin en zor döneminde, yönetimi her türlü ilkeden ve acıma duygusundan yoksun olması bir yana, başarılı bile olamamış bir takım insanların eline düştüğü için, bu doktrinin yasal ve doğal sonuçlarından kurtulmak savını ileri süremez.

Ancak, öyle anlaşılıyor ki, Andırı'da öne sürülen, toprakların tümüyle geri verilmesi görüşü, sadece Türkiye'nin, onu yöneten bakanların günahlarının cezasını çekmemesi gerektiği savına da dayanmamaktadır. Bu savın kökleri daha da derine inmektedir. Geçmişteki Türk yönetimi tarihine ve, İslâm dünyasının bugün içinde bulunduğu koşullara dayanmaktadır.

Pek doğal olarak, Konsey gereksiz tartışmalara girmek istemediği gibi, Ekselanslarına ve yanlarında gelmiş olan Delegelere, gereksiz yere acı da vermek istemez. Konsey, Türk ulusunun iyiliğini ister ve pek yüksek niteliklerine değer verir. Ama, bu nitelikler arasında, yabancı soyları yönetebilmek yeteneğinin de sayılabileceğini kabul edemez. Bunun deneyi o kadar uzun süredir yapılmakta ve o kadar çok kez yinelenmiş bulunmaktadır ki, sonucu artık hiç bir kuşkuya yer bırakmamaktadır. Tarih bize, pek çok Türk yengisinden ve pek çok Türk yenilgisinden, bağımsızlığını yitirmiş uluslardan, kurtarılmış uluslardan söz eder durur. Andırıda bile, yakın zamanlara kadar Osmanlı egemenliği altında bulunmuş olan toprakların küçülmesine değinilmektedir. Ancak şu da bir gerçektir ki, bu değişikliklerin hiç birinde, ister Avrupa'da, ister Asya'da, isterse Afrika'da olsun, herhangi bir ülkede Türk yönetiminin kurulmasını, o ülkenin maddi gönenç ve ekin (kültür) düzeyinde bir azalmanın izlememiş olmasına rastlandığı görülmemiştir; yine ayni biçimde, Türk yönetiminin sona ermesi sonucunda, maddi gönencin artmadığı ve ekin düzeyinin yükselmediği de görülmüş değildir. Ne Avrupa Hıristiyanları arasında, ne de Suriye, Arabistan ve Afrika müslümanları arasında, Türk eline geçirdiği yerleri yıkmaktan başka bir şey yapmış değildir; savaşla elde ettiğini, barış içinde geliştirme yeteneğini hiç bir zaman gösterememiştir: Türk'ün nitelikleri arasında bu yoktur.

Bu sayılanların doğal sonucu şu olmalıdır: değil mi ki Türkiye, kendisine hiç bir meydan okuma yapılmamış iken, hiç bir nedene dayanmadan, Entente Devletlerine bilerek saldırmış ve yenilmiş bulunuyor, kendi çok öğeli imparatorluğunun birbirine benzemez halklarının yazgısını saptamak gibi çok ağır bir görevi de yenen Devletlere yüklemiş olmaktadır. Başlıca Müttefik ve Ortak Devletler Kurulu, bu görevi, olabildiğince bu halkların kendi istek ve sürekli çıkarlarına uygun bir biçimde yerine getirmek istiyor. Ama ne yazık ki Kurul, bu Andırı ile konunun, sözde dinsel rekabetlere dayandırılan, çok değişik bir düşünce düzeyine getirilmek istendiğini görmektedir. Öyle anlaşılıyor ki, Osmanlı İmparatorluğu, sınırları içinde yaşayan müslümanların, ya da hıristiyanların yararına olacağı için değil, Türk boyunduruğunu hiç bir zaman çekmemiş ya da ona katlanmak zorunda olanlara ne denli ağır geldiğini unutmuş olan kimilerinin dinsel duyguları bunu böyle istediği için, olduğu gibi korunacaktır.

Olaylara böylesine ters düşen bir duyguya rastlanmamış olduğu kuşku götürmez. Tüm savaşın oluşumu bunun boşluğunu kanıtlamaktadır. Protestan Almanya, Katolik Avusturya, Ortodoks Bulgaristan ve Müslüman Türkiye'nin, komşularını soymak için bir araya gelmelerinden doğan bir kavgada, hangi dinsel sorunlardan söz edilebilir? Bu alışverişte, gözle görülebilir tek bağnazlık görüntüsünü, Türk Hükümetinin buyruğu üzerine Ermenilerin kırımında bulmak olanağı vardır.

Ama, yine Ekselanslarının işaret ettiğine bakılırsa, ayni zamanda ve ayni yetkililerce, herhangi bir dinsel yanlılık kuşkusunu tümden kaldıracak kadar olmasa bile, büyük ölçüde azaltacak kadar çok sayıda suçsuz müslüman da, yeterince korkunç koşullar altında boğazlanmıştır.

Demek oluyor ki, savaş sırasında, Hükümetlerden hiçbirinde, dinsel düşmanlık sayılabilecek bir davranıştan söz etmek için pek neden olmamıştır; hele Entente Devletleri bakımından hiç bir kanıt yoktur. Savaştan bu yana da bu yargıyı de-

> ğiştirecek bir şey olmamıştır. Herkesin vicdanına saygı gösterilmiştir: kutsal anısı olan yerler özenle saklı tutulmuştur; savaştan önce Müslüman olan Devletler ve halkları müslüman olmayı sürdürüyor. Dine ilişkin hiç bir şey değişmemiştir, belki dinsel işlevlerin yerine getirilmesindeki özgürlük dışında..; bu da, Müttefik denetiminin olduğu yerlerde, hiç kuşkusuz olumlu yönden değiştirilmiştir.
>
> Buna yanıt olarak, tarihsel bir Müslüman Devletinin topraklarında azalma olmasının, tüm ülkelerdeki müslüman davasına zarar vereceği söylenecek olursa, kanımızca bunun yanlış bir sav olduğuna, saygı ile, dikkati çekmek isteriz. Tüm dünyadaki, düşünen Müslümanlar için, İstanbul'da yerleşmiş Hükümetin çağdaş tarihi, bir kıvanç ve övünç kaynağı olacak gibi değildir. Belirtmiş bulunduğumuz nedenlerle Türkler, kendi yeteneklerinin dışında bir işe giriştikleri için, bu konuda çok az başarı elde edebildiler. Bırakalım da artık, daha mutlu koşullar altında çalışsınlar; Türk, gücünü kendi düşün yapısına daha uygun bir ortamda harcamağa çaba göstersin, daha az karışık ve zor, yeni koşullarda, bozuk ahlak ve entrikaya dayanan kötü geleneklerden kendisini koparmış ve bunları, belki de unutmuş olarak, her zaman pek belirgin biçimde gösteregelmiş olduğu yüreklilik ve düzene bağlılık gibi niteliklerden daha başka niteliklerle, niçin hem ülkesine ve dolaylı olarak da dinine yeni bir ün kazandıramasın?
>
> Yanılmıyorsak, Ekselansları bizim umutlarımızı anlıyor olmalıdırlar. Andırınızın pek etkili bir bölümünde, ülkenin tarihsel görevinin «yoğun bir ekonomik ve düşünsel ekin geliştirmek» olduğunu belirtiyorsunuz. Hiç bir değişiklik bu denli etkin ve şaşırtıcı olamaz; hiçbiri bundan daha yararlı da olamaz. Ekselansları, Türk soyundan insanlarda, bu büyük gelişme sürecini başlatabilecek olurlarsa, size verebileceğimiz tüm yardımı hak edecek ve sağlamış olacaklardır.»

Osmanlı Devletinin yazgısını çizecek olan önemli bir öğe de Padişah ve çevresinin, yukarda da değinildiği gibi, tuğra, sürre alayı ve hassa taburu gibi biçimsel ve yüzeysel simgelerle gerçek egemenliği, içlerinden inanmasalar da, dışa karşı yeterli bulabilecekleri izlenimini yaratacak davranışlar içinde olmalarıdır. Paris'te, Barış Konferansında Yüce Kurula sunulan andırı ve Müttefiklerin buna yanıtı bu konuda her türlü kuşkuyu ortadan kaldıracak nitelikte idi. Bu dönemi incelemiş bir Batılı araştırıcının deyimiyle, «Sultanın temsilcileri Osmanlı İmparatorluğunun savaşı yitirmekle kalmayıp, bu savaş nedeniyle ve onun sonucu olarak, ortadan kaldırılacağı gerçeğini bir türlü görmek istemiyorlardı. Fransızlar, İngilizler ve İtalyanların, yenik imparatorluğu ganimet saydıklarını ve bunu, aralarında ve uyduları arasında, paylaşmağa kararlı bulunduklarını da anlayamıyorlardı.»[112]

28 Haziran 1919 Cumartesi günü, saat 17'de, Versailles Sarayı'nın Senato Salonu avlusunda, Almanya ile Barış Andlaşmasını imzalamaktan çıkar çıkmaz toplanan, Wilson, Lloyd George, Clemenceau, Sonnino ve Japon Temsilcisi Baron Makino, B. Balfour'un Türk heyetine gönderilmek üzere kaleme almış olduğu şu mektup metnini uygun bulmuşlardır:

> «Başlıca Müttefik ve Ortak Devletler, Türk Temsilci Heyetine, Barış Konferansına sunmak iznini istemiş olduğu demeçler nedeniyle teşekkür ederler. Bu demeçler, hak ettikleri dikkatli irdelemeden geçmiş ve daha da geçecektir. Ancak bunlar, Türkiyeninkiler dışında bazı çıkarlara da değindikleri gibi, derhal çözüme ulaştırılması ne yazık ki, olanaksız bulunan uluslararası sorunlar da ortaya atmaktadırlar. Bu nedenle her ne kadar Kurul, barışın biran önce kesin olarak sağlanması özlemi içinde bulunmakta ve, şimdiki kararsızlık döneminin uzamasının sakıncalarını tümüyle bilmekte ise de, durumun derinliğine irdelenmesi, bir süre daha geçikilmesinin kaçınılmaz olduğu kanısına vardırmıştır.

---

112 Norbert de Bischoff, La Turquie dans le Monde, Paris-1936, Sayfa 135-137

Bu koşullar altında Kurul, Türk Hükümetinin Fransa'ya göndermek iznini istemiş olduğu Türk Temsilci Heyetinin Paris'te daha çok kalmasından fazla bir yarar edinilemeyeceği görüşündedir. Doğaldır ki, yeni görüş alışverişlerinin yararlı olabileceği izleniminin edinileceği bir döneme girilince, bu sonucun ivedilikle ve kolaylıkla sağlanması için en iyi yöntem hakkında, Türk Hükümetine bilgi vermekten geri kalmayacaktır.»

Padişah'ın temsilcisi damat Ferit Paşa ile görüşmeler bu katı ve duraksamaya yer bırakmayan kesin demeçle sona ermiş bulunuyordu. Görüşmede artık yarar kalmadığını anlamamakta direnen Damat Ferid'e, ilk trenle İstanbul'a dönmesi de söylenmiştir.[113] Norbert de Bischoff, bu davranışı, «istenmeyen bir yabancıya sınırdışı edilme buyruğunun duyurulması» niteliğinde saydığını yazmaktadır. Aynı yargıya, Dictionnaire Diplomatique'in Sèvres maddesinde de varılmaktadır.

Bütün bunlardan sonra, 30 Haziran 1919'da, Osmanlı Dışişleri Bakanının yanıtında şu sözler hâlâ yer alabilmektedir:

«Fransa'dan ayrılmadan önce, Müttefik Devletler Kuruluna, Heyetim ve kendim adına, barışın yeniden kurulması konusunda, verdikleri güvenceler için teşekkürlerimi sunabildiğim için mutluyum.

Osmanlı Hükümeti, şimdiki kararsızlığı sürdürmenin ciddi sakıncalarının bilincine varmış olarak, içerde akıllı ve adaletli bir örgütlenme içinde, vakit yitirmeksizin, düzen ve dinginliği sağlamak ve Osmanlı İmparatorluğunun dış ilişkilerini akılcı bir kural üzerinden yeniden kurmak için, kesin bir barış düzenine, olabildiğince erken bir tarihte dönülmesinin özlemini duymaktadır.»

Bu tarihten sonra, Müttefiklerle Osmanlı Hükümeti arasında Barış andlaşmasına değgin en önemli yazışma, son biçimini almış olan Andlaşma tasarısına Osmanlı değişiklik önerilerini içeren andırı ile, Müttefiklerin buna verecekleri küçültücü red yanıtı olacaktır.[114]

Kitabın bu Başlangıç Bölümünde yer vereceğimiz son belge, yine Savaş sonrası dönemine ait ve Barış görüşmelerinin henüz resmen başlamamış olduğu bir sırada, Osmanlı Heyetinin Paris'te, yukarda değinilen, sunuş ve andırıları verdikleri günlerde, 26 Haziran 1919'da, Başbakan Lloyd George'a, B. J. Balfour'un, bir örneğini de ardıl'ı olacak olan Curzon Kontuna göndermiş olduğu, Türk topraklarına ne yapılması gerektiği hakkında, kendi görüşlerini içeren andırısı olacaktır. Bu andırı şöyledir:

«Anladığıma göre Başkan [Wilson'dan söz edildiği anlaşılıyor] yakında Amerika'ya dönmek niyetindedir. Başbakan yakında İngiltereye dönmeyi tasarlıyor ve İtalya'nın da, son on beş aydır, Paris'te olan bitenleri pek az bilebilecek bir Bakan tarafından temsil edilmesi olasılığı vardır.

Yüce Kurul'un en önemli iki üyesinin, Türkiye'ye ilişkin düzenlemenin ana çizgileri üzerinde, az çok bir anlaşmaya varılmadan, ayrılmayacaklarını içtenlikle umarım. Yeni düzenlemenin ne olması gerektiği hakkındaki kişisel görüşlerimi bir çok kez dile getirmişimdir: bunları bir kez daha yinelemekliğime izin veriniz:

1) Osmanlı İmparatorluğunun Arapça konuşan bölümlerinin tümünün İmparatorluktan ayrılması ve Mandat altına alınması gerekmektedir. Mandat'cı Devletlerin kesin yetkileri henüz saptanmış değildir.

---

113 Benoist-Méchin, Mustafa Kemal ou la mort d'un empire, 1954, Albin Michel, S. 219.

114 Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri, Seha L. Meray-Osman Olcay, A.Ü.S.B.F. yayını No. 409'da Sayfa: 7-34'e bk.

2) Suriye'nin **mandataire**'i Fransızlar, Mezopotamyanınki İngilizler, Filistininki Amerikalı ya da İngilizler, Ermenisan'ın ve Boğazların (İstanbul)ki Amerikalılar ve Kafkasyanınki de, belki, İtalyanlar olmalıdır.

3) İlk üçüne değgin henüz çizilmemiş sınır sorunları olduğunun farkındayım. Hiç olmazsa Büyük Devletler açısından, bunların, stratejiye az önem verilerek ve ekonomik konulara ise çok büyük önem verilerek saptanmasını isterdim. Bir örnek vermek gerekirse, sanıyorum ki askerler, Filistin'in kuzey sınırlarından söz ederken, Mısır'ın savunmasını düşünmektedirler. Bu tür savların pek fazla ağırlığı olmayacağını ummak isterim. Filistin sınırları saptanırken akılda tutulması gereken tek şeyin, Filistin'in ekonomik gelişmesini tam sağlayarak, Siyonist siyasetine olanak tanımak olduğu kanısındayım. Yani Kuzey sınırı, Filistin'e, coğrafya bakımından Suriye'ye değil Filistin'e ait olan su gücü üzerinde tam bir denetim sağlayabilmelidir; buna karşılık, Doğu sınırı, Hicaz demiryolunun tümüyle Araplara bırakılmasıyla uyumlu olarak, Şeria'nın sol kıyısında tarımın gelişmesine en geniş olanakları sağlayacak biçimde çizilmelidir.

4) Fransız **mandat**'sına, her ne kadar Suriye'ye ait olduğu tarihsel bakımdan söylenemezse de, İskenderun da katılmalıdır. Ancak, Anadolu kıyıları boyunca Fransız **mandat**'sı bölgesinin batıya önemli biçimde uzanmasını üzüntü ile karşılarım; bu üzüntüm Fransa'ya bunu çok gördüğüm için değil, sadece Doğu Akdeniz'de Fransa'nın her isteğinin yeni bir İtalyan istemine yol açmasından dolayıdır.

5) Kuzey'de Karadeniz kıyılarının çoğunu ve güneyde Akdeniz kıyılarını da içermek üzere, Anadolu'nun büyük bir bölümü yeni Türk Devletini oluşturmalıdır. Sınırları doğu'da Ermenistan'a, batıda da, Yunanlıların, nüfusunun çoğunluğu rum olan İzmir Sancağına, ya **Mantaire** olarak, ya da, tüm egemenliğiyle sahip olmaları koşulu ile, Ege Denizine uzanacaktır. Avrupa'nın hiç bir parçası Türk Devleti içinde bırakılmamalı, ne de, bu Devlete, Karadeniz ve İstanbul Boğazı su yollarına, İstanbul ve Boğazların korunmasından sorumlu **mandataire**'i zor durumda bırakabilecek kadar yakınında toprak edinmesine izin verilmelidir. Bu **Mandataire**'e, Marmara Denizi Asya kıyısı boyunca bir toprak şeridi verilip verilmemesi bir görüşme konusudur.

6) Benim kişisel eğilimim, Türkiye için bir **Mandataire** atamamaktır. Yeni Türkiye'nin, maliye danışmanlarına ve başka biçimlerde Müttefik yardımına gereksinme duyacağı bir gerçek olmakla birlikte, Türkiye'nin, eski Osmanlı İmparatorluğunun bir parçası, ya da ele geçirilmiş bir Alman sömürgesi işlemi görmektense, örneğin Macaristan ya da Bulgaristan gibi, Avrupalı bir düşman devlet gibi sayılmasının, elden keldiği kadar korunmasına çalıştığım daha önemli düşünceler saklı kalmak koşuluyla, Türk Devletinin saygınlığına bir şeyler katacağını düşünmekten de kendimi alamıyorum.[115]

7) Bir çok hallerde olduğu gibi, burada da, zorluk İtalyanlardan çıkıyor. Üzerinde hiç İtalyan yaşamayan Oniki Ada'ları, Rodos'u da içermek üzere ele geçirdiler. Londra Andlaşması gereğince, Doğu Akdeniz'de, öteki Müttefiklerle eşit işlem görmek hakkına sahip bulunuyorlar ve bu Deniz çevresinde hiç bir bölge yoktur ki, benim çizmeğe çalıştığım geniş plan çerçevesi içinde, İtalyanlara, **mandataire** Devlet olarak üzerinde kurulmasına olanak tanınabilsin. Bu durumda ortaya çıkan sorun şu oluyor: bundan azına razı olabilirler mi?

---

[115] B. Balfour Dışişleri Bakanlığından ayrıldıktan sonra, İngiliz davranışında Lloyd George-Curzon ikilisinin tam olumsuz etkisiyle, bu kadarcık olsun insancıl bir yaklaşıma pek rastlanamayacaktır.

8) Umudum odur ki, olabilirler. Şayet Türklerle Barış Andlaşmamızda, ya da İtalya ile Türkler arasında başka bir benzer Andlaşmada, Güney Anadolu'da kendilerine ayrıcalıklar vadedilebilirse, belki de doyurulmuş olabilirler. Özellikle üzerinde Mandat kurulacak halk Türk ve Mandat'yı kullanacak olan Hükümet de İtalyan olacaksa, mandataire'lik sorumluluğu sakıncalı ve kârsız olacak demektir. Oysa, İtalyanlar ayrıcalıkların değerini abartmalı olarak hesap etme eğilimindedirler ve her ne kadar ben kendilerine demiryolu ya da madenler üzerinde, ilk öneri hakkından başkasını vermeyecek isem de, onlar bu hakkı bile çok yüksek sayacaklardır.

Benim, Avrupa dışında Türk İmparatorluğu için önerebileceğim en kaba toprak düzenlemesi planım budur. Bunu, Fransızlar, İtalyanlar ve Britanyalılar arasında, Afrika'da ve Doğu'da sürekli olarak anlaşmazlık noktaları ortaya çıkaran, küçük fakat rahatsız edici sorunların çözümü ile bir araya getirebilir ve böyle bir anlaşma ile, bu Müttefik Uluslar arasındaki küçük kıskançlıklar ve entrikalar sona erdirilebilir ise, bundan sadece bu üç Müttefik ülke değil, tüm dünya çok yararlı çıkmış olur. Böyle bir sonucun erişemiyeceğimiz kadar uzak olduğunu sanmıyorum ama, buna eğer erişilecekse, hemen şimdi harekete geçmemiz gerekiyor.»

Bir süre sonra hem Dışişlerinin hem Osmanlı Barış görüşmelerinin tüm sorumluluğunu üzerine alacak olan Lord Curzon bu andırı üzerine, kendi el yazısıyla şu notu düşürmüştür :

«Bu andırı, genel olarak, bana doğru düşünülmüş gibi görünüyor. İzmir'in Yunanlılara verilmiş olmasına çok karşıyım. Ama öyle sanıyorum ki bu, onları aramıza almakla yapmış olduğumuz vahim hatanın kaçınılmaz sonucudur.

Pek çok şey, Amerikan Kongresi'nin, Başkan Wilson'un herhangi bir mandat kabul etmesine izin verip vermeyeceğine bağlıdır.

Bundan çok kuşkum var.

Şimdilik dağıtılmaması yerinde olur.

C. [Curzon] 5/7.»

Notun ilginç yanı, Lord Curzon'un, hiç olmazsa savaş yıllarında ve hemen sonunda, Yunanistanla ilişkiler konusunda, Lloyd George'la değişik bir tutum içinde olduğunu kanıtlamasıdır.

SEVRES BARIŞ ANDLAŞMASI HAZIRLIKLARI TUTANAKLARI

BÖLÜM I

Birinci Londra Konferansının hazırlık toplantıları 12 Şubat - 10 Mart 1920

No 1

12 Şubat 1920 Perşembe günü saat 11'de, Downing Street, S.W., 10 numarada[1] yapılan bir Müttefikler Konferansına ilişkin İngiliz Yazmanının Notları (I.C.P. 24)[2]:

Katılanlar: Britanya İmparatorluğu: Çok Sayın D. Lloyd George, Başbakan; Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; **Yazman**: Sir M. Hankey

Fransa: B. Millerand, Başbakan; B. Berthelot; **Yazman**, B. de Béarn.
İtalya: B. Nitti, Başbakan; **Yazman**, B. Trombetti.

Çevirmen: Profesör P. J. Mantoux.

Barış Konferansının gelecekteki işleri

B. LLOYD GEORGE kurulun, Barış Konferansının gelecekteki işlerinin genel görüşülmesine başlamasını önerdi.

B. MILLERAND ve B. NİTTİ kabul ettiler ve B. Lloyd George'un görüşmeyi açmasını dilediler.

B. LLOYD GEORGE çözüm bekleyen konular hakkında bazı genel gözlemlerini sunacağını söyledi. En başta Türk andlaşması konusu gelmektedir. Alman andlaşmasının uygulanmasına ilişkin başka güç hatta tehlikeli konular da vardır. Türk andlaşmasına gelince, kanısınca konferans bu sorunu ele almak için tehlikeli sayılabilecek kadar fazla bir zaman beklemiş durumdadır. Bunda konferansın bir kabahati yoktur. Güçlük Başkan Wilson'un, Amerika Birleşik Devletlerine döndükten çok kısa bir süre sonra, Amerika Birleşik Devletlerinin bir **mandat** kabul edip etmeyeceği hususundaki kararını bildirecek durumda olacağına konferansı inandırmış olmasından çıkmıştır. Başkan Wilson bunu en geç Ağustos ya da Eylülde yapabileceği umudunu besliyordu. Halbuki güçlükler, beklediğinden çok fazla oldu. Sonuç olarak, Eylülde yanıtlayacağına, bugün bile bir yanıt verecek durumda olmadığı gibi bundan üç ay sonra da olamayacaktır. Bu nedenle, ilgili öteki Devletlerin konuyu bir sonuca ulaştırmaları doğru ola-

---

[1] Başbakanlık konutu

[2] I.C.P. serisinin ilk 23 belgesi Documents on British Foreign Policy (1919-1939)'un First Series C. II.'dedir.

caktır. Ayrıca kendi güçlüklerimizin de göz önünde tutulması gerekir. Bildiğine göre hem İngiliz hem Fransız basını hatta İtalyan basını bile, yapılacak tek şeyin Hükümet Başkanlarının birbirleriyle açık yüreklilikle konuşması olduğunu belirtmektedir. Basının Barış Konferansına verdiği tek yerinde öğüt de bu olmuştur.

[B. LLoyd George burada Hükümet Başkanları düzeyinde toplantıların doğurduğu maddî güçlüklerden, özellikle uzun süre başkentlerden uzaklaşmanın sakıncalarından söz ettikten sonra...]

kendisinin konferansların başkentlerden birinde yapılmasına karşı çıktığını, ancak B. Clemenceau'nun yaşını ileri sürerek Fransanın her ulustan çok acı çektiğini anımsattığı için, özellikle söz konusu olan da Alman andlaşması olduğu için bu çağrıya karşı çıkmadığını söyledi. Ancak Türkiye karşısında en çok acı çeken Fransa olmamıştır. Britanya İmparatorluğu Türklere karşı savaşta pek çok binlerce yaşam yitirmiş; Türklere karşı savaşta yaklaşık olarak birbuçuk milyonluk bir kuvvet kullanmış ve 750 milyon sterlin harcamıştır. Bu verilere dayanarak andlaşmanın Londra'da görüşülmesi savını ileri sürmek istememekle birlikte, bu savın Türk andlaşmasının Pariste görüşülmesi için kullanılamayacağını göstermek istemektedir. Bu nedenle Fransız Bakanlarının meslekdaşlarının gereksinmelerini de göz önünde tutmalarını rica etmektedir. İki noktayı açıkça belirtmekte yarar vardır : Birincisi İngiliz Bakanlarının Türk andlaşması üzerinde çalışmak üzere Parise gitmeleri olanağı yoktur, ikincisi de Türkiye bize karşı savaş durumunda bırakılamaz. Fransız Bakanları bu önerileri kabul edemeyecek olurlarsa, iki ülke arasında süregelmiş olan iyi niyeti ciddî biçimde tehdit eden bir durumla karşı karşıya kalmış olacağız. İstenirse bu konuda tartışmayı sürdürmeğe hazır olduğu gibi, meslekdaşları yeğlerlerse, Türk andlaşması hakkındaki demecini vermeğe de hazırdır.

B. NİTTİ konferanstan, işin yapılması için Londra'da geçirilmesi zorunlu olan süreyi olabildiğince kısaltmak için elinden geleni yapmasını rica ettiğini bildirdi. İtalya'da durum, özellikle Parlamento açısından, son derece güçtür...

[B. Nitti burada İtalya'nın iç güçlüklerinden, tüm Avrupadaki karışık durumdan, Rusya'daki gelişmelerden ve bolşevik ilerlemelerinden söz ettikten ve bu konferansın Bolşeviklerle savaş edilemiyeceğine göre ne yapılması gerektiğini düşünmesi, Almanya'nın durumunu incelemesi, Türk sorununa eğilmesi ve Adriyatik sorununu ele alması gerektiğini belirttikten sonra sözlerini şöyle bitirdi]

Konferansın bu sorunların esasını çözmeden dağılmaması rica olunur. Aksi halde Avrupadaki tüm devrimci güçlerin bize karşı aralarında birleşmelerinden korkulabilir. Bu nedenlerle, Avrupanın barışı için temel nitelikte olan bu dört sorun bir karara bağlanmadıkça dağılmamak gerekmektedir.

B. MILLERAND Londraya gelebilmiş olmaktan mutluluk duyduğunu ve meslekdaşlarınca bilinen ve önemi anlaşıldığını sandığı nedenlerle burada kalış süresini istediği kadar uzatamayacağı için üzüntülü olduğunu belirttikten sonra...

[Türkiye ile biran önce barış yapmanın önemli ve ivedi bir sorun olduğunu, başkentte fazla kalınamayacağını ve B. Lloyd George'un 1919'da Alman andlaşması için olduğu kadar zamanı Pariste harcayamayacağını anladığı gibi bugünkü koşullarda hiç bir Hükümet Başkanının bunu yapamayacağını, Müttefik ülkelerin,

ayaklandırma amacı güden Bolşevik sızmaları tehdidi altında olduğunu ve Almanya'nın bundan yararlanma yolları aradığını, Türk andlaşmasının Alman andlaşmasından değişik bir usulle ele alınması gerektiğini söylemiş ve şöyle devam etmiştir]

..... Acaba Hükümet başkanları arasında daha az ve temsilcileri arasında daha çok görüşmeye yer verilemez mi? İşi başka türlü ele almak olanağı bulunmadığına göre böyle olabilmesi gerekiyor. Barış Konferansının merkezinin Paristen Londraya aktarılması konusu ortaya atılmış değildir. B. Lloyd George böyle bir şey söylemedi. B. Lloyd George haklı olarak, Türkiyeye karşı savaşta en büyük özverileri Britanya İmparatorluğunun verdiğini söyledi. Onların özverilerinin başka uluslarınki ile ölçülemeyecek kadar fazla olduğunu kabul etmektedir. Ancak, Barış Konferansının merkezi olarak Paris seçildiğinde, bu Fransanın Almanyaya karşı en çok özveri veren ülke olduğu için değil, Fransanın tüm savaşta en büyük özveride bulunan ve herkes adına acı çeken ülke olmak ayrıcalığına sahip olduğu için seçilmişti. En çok insan yitiren ve ülkesi en çok yıkıma uğrayan Fransaydı. Bu nedenledir ki Almanya ile Barış Andlaşmasının Pariste, Avusturya ile andlaşmanın Roma'da ve Türkiye ile andlaşmanın da Londra'da yapılmasını önermiş değiliz. Konu bir tüm olarak ele alınmış ve andlaşma görüşmelerinin merkezinin Paris olması kararlaştırılmıştı. Andlaşmanın yerinin değiştirilmesinin söz konusu olmadığını anlamaktadır. Demek ki bu noktada bir güçlük çıkmayacaktır. Türk temsilci heyeti andlaşmayı almak için Parise çağrılacak, andlaşma orada imzalanacak ve onaylanacaktır. Bununla birlikte, gerçek işin Londra'da yapılmasını kabul etmeğe hazırdır. Her bakımdan karşılıklılık olmalıdır. Fransız Hükümetinin başkanı olarak bunu anlamaktadır ve gerektiği kadar sık Londra'ya gitmek konusunda bir güçlük çıkarmayacaktır.

[B. Millerand aralarındaki uyumun her şeyden önemli olduğunu ve basının yersiz açıklamalarının zararını belirten sözler söyledikten sonra B. LLoyd George ve B. Nitti ile karşılıklı olarak genel siyasal durum üzerinde görüşmüşler ve sorunun bir Paris-Londra yeğlenmesi sorunu değil işi biran önce bitirme sorunu olduğunu söylemişlerdir. Lord Curzon ise çevirmenin B. Lloyd George'un en önemli sözünü atladığını belirterek demiştirki: «B. Lloyd George'un söylediğine göre, barışı Paris ya da Londra'da düzenlemek konusunda güçlük çıkacak olursa, ayrı barış yapılması tehlikesi ciddi olarak ortaya çıkabilir. Tek sonuç her ulusun kendi anlaşmasını kendi başına yapması olur.» B. Millerand da bunu yanıtlayarak «ittifak bozulacak olursa her ulusun kendi anlaşmasını kendi yapacağı kesindir» dedi ama konunun çözüldüğünü sandığını bildirdi.]

2. Savaş yasalarının çiğnenmesi (.....)

(Konferans saat 13.30'da aynı gün saat 15.30'da yeniden toplanmak üzere dağılmıştır.)

Not

[Bundan sonra 14 Şubat 1920'ye kadar yapılan ve belgeler dizisinde 2, 3, 4 ve 5 numaralarını taşıyan toplantılarda Türkiye ile Barış Andlaşması konusunun esasına hiç değinilmemiştir. Konunun gündeme alındığı ilk toplantı 14 Şubat 1920 tarihli 6 numaralı toplantıdır.]

No 6

14 Şubat 1920 Cumartesi günü saat 10.30'da Londra, S.W.I'da Downing Street, 10 numarada yapılan bir Müttefikler arası Konferansa ilişkin İngiliz Yazmanın Notları : (I.C.P. 28).

Katılanlar : Britanya İmparatorluğu : Çok Sayın D. Lloyd George, Başbakan; Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. Vansittart; **Yazmanlar,** Sir M. Hankey, Tuğgeneral S. H. Wilson, Yarbay Storr.

Fransa : B. Millerand, Başbakan; B. Cambon, B. Berthelot, B. Kammerer, B. de Fleuriau; **Yazman :** B. de Beam.

İtalya : B. Nitti, Başbakan; B. Galli; **Yazman,** B. Trombetti.

Japonya : Vikont Chinda.

Çevirmen : Profesör P. J. Mantoux.

1. Kayzerin Geri Verilmesi. (.....)

2. Türkiye ile Barış Andlaşması.

B. LLOYD GEORGE kurulun bu sabah Türkiye ile Barış Andlaşmasının genel ilkelerini incelemekle yetinmesini önermiştir. Üyelerden birinin bildirilecek özel bir gözlemi yoksa, Lord Curzon'un yanıt bekleyen konuları kısaca belirtmesini ancak bu aşamada bu konularda hiç bir düşünce ileri sürülmemesini istedi.

B. Millerand, B. Nitti ve Vikont Chinda bunu uygun gördüklerini belirtince,

LORD CURZON kurul'un ilke sorunlarını görüşeceğini, kendisinin de şimdilik bunlar üzerinde hiç bir düşünce bildirmeksizin bu sorunları anlatacağını söyledikten sonra, kendi bildiğine göre, kurul'un tüm Müttefiklerce kabul edilen şu bazı ilkelerden hareket ettiğini söyledi :

a) Türkiye yenilmiş olmakla birlikte, şu veya bu biçimde bir bağımsız Türk Devletinin ayakta tutulmasının istendiği.

b) Çanakkale ve Karadeniz Boğazlarının uluslararası denetimini sağlamak için bir mekanizma kurulması gerektiği.

c) Dünya barışını bozabilecek ve tehdit edebilecek büyük Türk kuvvetleri bırakılmasının istenmediği.

d) Müttefiklerin bağımsız bir Ermenistan kurmakla yükümlü bulundukları.

e) Devletlerin kesin niyetinin, asıl Türkiye'den Türk olmayan Suriye, Mezopotamya [Irak], Filistin, v.b. Devletleri ayırmak olduğu.

f) Türkiye'deki Hristiyan azınlıklara gerçek korunma sağlanması gerektiği.

Andlaşmanın görüşülmesindeki gecikme sadece Devletlerin Birleşik Devletlerin kararını beklemesi zorunluğundan doğmuştur. Birleşik Devletlerin, yükün kendi payına düşeni taşımağa hazır olduğu hakkında gelebilecek her işareti memnunlukla karşılamağa hazır olan Devletler, artık bunu beklemenin yararsız olduğu sonucuna, istemeyerek de olsa, varmışlardır. Amerika açıkça hiç bir **mandat** kabul etmemek kararını göstermiştir. Kanısınca hiç bir Avrupalı Devletin bağımsız bir Türkiye üzerinde **mandat** kabul etmesi akıllıca bir davranış

olmaz. Bugün için kurul'un aşağıdaki konular üzerinde kararına gereksinme vardır :

i) Boğazlar üzerinde denetimi hangi makam yapmalıdır? Bu bir komisyon mu olmalıdır? Evetse kuruluş biçimi ne olmalıdır? Buyruğunda hangi kuvvetler bulunmalıdır? Yetki alanı ne olmalıdır? Yönetim ve yürütme yetkesinin genişliği ne olmalıdır?

ii) Türkiye'nin Avrupadaki geleceği bakımından: Padişah ve Hükümeti İstanbul'da bırakılmalı mıdır? Bırakılacaklarsa yetkileri ne olmalıdır? Ne. gibi kara ve deniz kuvvetleri bulunmalıdır? Yetki alanları ne olmalıdır? Yetkileri komisyonunkilerle nasıl bağdaştırılmalıdır? İki ayrı makamın, yani Türk Hükümeti ile Komisyonun, ayni zamanda Avrupa Türkiye'sinde yetkelerini kullanmaları nasıl düzenlenebilir?

iii) Edirne İli ile Boğazlar kuzeyindeki Türk İmparatorluğu konusunda: bu bölgeler ne olacaktır? Bunlar Yunanistana mı verilecek ve verilecekse hangi sınırlar içinde?

iv) Boğazların öteki yakasına gelince, Türklerin orada kalacağı varsayılır ve bu topraklar üzerinde hiç bir Devletin mandat istemeyeceği varsayılır ise, egemenliğin biçim ve derecesi ne olacaktır? Mali denetleme derecesi ne olacaktır? Devletlerin, siyasal, coğrafya ya da ticaret konularında sözdinletirlik alanları[3] bulunacakmıdır? Bu da İzmir'in Yunanlılarca işgali konusuna götürür. Bu ne kadar sürmelidir? Yine İtalyanların Antalya ve başka yerlerde bulunması ve Kilikya Türk İlinin Fransızlar tarafından işgali konuları da vardır.

Kanısınca bütün bu yukarda sayılanlar Asya'da bağımsız bir Türk Devleti konusuna bağlıdır. Kurul, merkezi ister İstanbul'da ya da başka bir başkentte olsun, gelecekteki Türk yönetimi üzerinde ne ölçüde bir denetim uygulanacağını incelemelidir. Savaş öncesi borçların ve Müttefik kuvvetlerce işgalin giderlerinin ödenmesi, ödence istemleri, Türk Borcu [Düyunu-Umumiye]nun gelecekteki yönetimi ve Hıristiyan azınlıklara sağlanacak güvence gibi başka sorunlar da ortaya çıkıyor. Türk Borcu'nun tasfiyesinin doğurduğu, şimdiye kadar Türk olan topraklar üzerinde kendilerine mandat verilen çeşitli Devletlerin, bu illerin savaş öncesi borçtan paylarına düşeni ne ölçüde hesaplayacakları konusu vardır. Ayrıca, Türkiye'nin bir donanması olacak mıdır? Ona kalırsa herhalde olmamalıdır. Ordu ne ölçüde azaltılacaktır? Jandarmasının sayısı ve kuruluşu ne olmalı ve bu Avrupa denetimi altında mı bulunmalı? Bağımsız bir Türkiye'nin boyu ve sınırları ne olmalı? Son olarak da, yeni Ermenistan'ın sınırları, Suriye, Filistin ve Mezopotamya [Irak] mandat'larının nitelikleri gibi konular üzerinde bir karara gereksinme vardır. Arabistan konusunda, Müttefikler Bağımsız bir Hicaz Devleti üzerinde anlaşmaya varmış bulunmaktadır. Lord Curzon sözlerini, bugün Müttefiklerin temsilcilerinin kurula yukarda sayılan sorunların hangi yoldan çözülmesini düşündüklerini bildirmeleri gerektiğini sandığını belirtmekle bitirmiştir.

B. MİLLERAND Lord Curzon'un durumu hayranlık verici bir biçimde anlattığını sandığını ve ekleyecek bir sözü olmadığını bildirdi. B. Nitti'nin ileri süreceği genel bir gözlem yoksa, kurulun her konuyu inceden inceye gözden geçirmeğe başlamasını ve bundan sonra da Britanya Hükümetinin kendi görüşlerini açıklamasını isteyeceklerini söyledi.

[3] «Sphere of influence» karşılığı kullanılmıştır.

B. NİTTİ B. Millerand'ın görüşünü paylaştığını bildirdi.

B. LLOYD GEORGE Kurulun önce İstanbul sorununu ele almasını önerdi. Padişah orada kalacak mıydı? Kalacaksa, durumu ne olacaktır ve Boğazların korunması için ne gibi önlemler alınacaktır?

B. MİLLERAND bu konuya getirilecek çözümün kurulun onu hangi koşullar altında incelediğine bağlı olduğunu belirtti. Türkiye ile Barış Andlaşmasının kaçınılmaz hale gelen gecikmesinden sık sık yakınmışlardır. Nedeni ne olursa olsun gecikme bugün için bir oluntudur ve bunun kaçınılmaz sonuçları da vardır. Devletler bugün, bundan onbeş ay önce yapabileceklerini artık yapamazlar ve koşullar da artık ayni değildir. Kurula Fransa'nın büyük Müslüman çıkarları olduğunu ve İstanbul sorununu incelerken bunları gözönünde tutmak zorunluğunu duyduğunu anımsattı. Türkleri başkentlerinden atmak, ortaya çok büyük bir sorun çıkaracak ve Fransa'nın, Türkiye'nin kendi içinde ya da Fransız Müslüman topraklarında ne gibi sonuçları olabileceğini hesaplayamadığı için, girişmekten çekineceği gerçek bir serüvene dönüşecektir. Bugün, ve bunu yine özellikle belirterek söylemek ister ki, Devletlerin Türkiye'nin yazgısı konusunda ayni hareket özgürlüğü kalmamıştır. Fransız Hükümeti, çok inandırıcı nedenlere dayanarak, Türklerin İstanbul'da bırakılması gerektiğini sanmaktadır. Boğazlar üzerinde uluslararası bir denetim kurulmasının bir zorunluk olduğu görüşündedir.

B. NİTTİ başka Barış Andlaşmalarının uygulanmasından edinilen deneyin bize, sağlayabileceğimizden emin olmadığımız şeyleri istemenin gereksiz olduğunu öğrettiğini söyledi. Bu özellikle Doğulu ülkeler bakımından öğütlenebilir. Kurul'un önündeki sorunun, kanısınca, basit bir sorun olduğunu belirtti. Türkiye halklarını kendimize düşman etmemeliyiz; liberal davranmalı ve siyasal değişiklikler peşinde değil, ekonomik yararlar -kendi yararımıza olduğu kadar halkların da yararına- peşinde koşmalıyız. Kendi görüşüne göre, Türk nüfusunun yaklaşık olarak yüzde 80'e vardığı İstanbul'dan Türklerin atılması söz konusu edilmemelidir.

B. LLOYD GEORGE söze karışarak bu sayıyı kabul edemeyeceğini, anladığına göre Türklerin yüzde 40'dan fazla olmadıklarını bildirdi.

LORD CURZON aldığı bilgilere göre Türk oranının yüzde 40 ile 50 arasında bulunduğunu söyledi.

B. NİTTİ her halde Balkan istatistiklerine pek güvenilemeyeceğini belirtti. Padişahı ve Osmanlı nüfusunu İstanbul'da bırakıp bırakmamak konusunda, Türk ulusunun başının hem Sultan hem Halife olduğunu, yani hem (siyasal) (temporal) cismani hem dinsel egemenlikten yararlandığını söyledi. Sorunun bir çözüm yolu, Padişahı Müslümanların ruhanî başı olarak, tıpkı Vatikan'da Papa'nın Katolik Roma Kilisesinin ruhanî başı olduğu gibi, tutmak olabilir. Kendisi kişisel olarak Padişahın İstanbul'da, sözcüğün tam anlamıyla, hem cismanî hem ruhanî nitelikte, hükümdar olarak kalması gerektiğine inanmaktadır. Boğazlara gelince, bu suların tam özgürlüğünün güvence altına alınması tüm Avrupa'nın ortak çıkarıdır. İtalya, Güney Rusya'dan gelen ham maddelere büyük gereksinme duyduğu için bu konu ile özel biçimde ilgilidir. Çözülmesi gereken ilk noktanın İstanbul ve Boğazlar sorunu olduğu görüşüne katılır.

B. LLOYD GEORGE Vikont Chinda'nın söyleyeceği bir şey olup olmadığını sordu.

VİKONT CHİNDA Japonya'nın kurulun şu sırada önünde olan sorunlara olan ilgisinin, Japonya'nın, öteki Müttefiklerin aksine, doğrudan bir ilgisi olmadığı için, genel nitelikte olduğunu söyledi ve bu nedenle, şimdilik, hiç bir görüş ileri sürmek istemediğini bildirdi.

B. LLOYD GEORGE Padişah'ın İstanbul'da bırakılması konusunda Majesteleri Hükümetinin vardığı sonucun, en dikkatli bir inceleme sonunda, isteksiz olarak, duraksama ve kaygı ile varılmış bir sonuç olduğunu ve şimdi bile en sonunda kabul etmiş oldukları bu tutumun doğruluğu hakkında kayguları bulunduğunu söyledi. Kişisel görüşü odur ki, Padişahın İstanbul'dan kovulmasına karşı ileri sürülen karşı görüşler kuramsal niteliktedir. Türkler yüzyıllardır Avrupadadırlar ve hep bir belâ, bir baskı öğesi ve bir karışıklık kaynağı olagelmişlerdir. Türk hiç bir zaman Avrupa'lı olmamış, Avrupa uygarlığını içine sindirememiş ve sürekli bir savaş nedeni olmuştur. Türklerin bu niteliklerinin değişebileceğini beklemek büyük iyimserlik olur. Ayrıca İstanbul'da tüm öteki başkentlerden başkadır : şöyle ki, Paris görünür biçimde Fransızdır; Londra Britanyalıdır; Roma İtalyandır; ama İstanbul Türk değildir, ve nüfusunun çoğunluğu Türk değildir. Ayrıca Hükümet merkezi oradan uzaklaştırılacak olursa İstanbul'daki Türk nüfusu da büyük ölçüde azaltılmış olacaktır. Kentin hemen çevresindeki nüfus rumdur. Demek oluyor ki biz Padişah'ı İstanbul'da tutmakla Müttefiklerin sorunlarının çoğunu çözdükleri ilkelerden ayrılmış oluyoruz ve yabancı bir hükümdarı yabancı bir halka egemen olarak bırakıyoruz. Padişah İstanbul'da, Batılı Devletler arasında sürekli bir çekişme, kıskançlık ve entrika kaynağı olacaktır. Onun oradaki varlığının bize Küçük Asya üzerinde baskı olanağı vereceği söylenmektedir. Kendisi buna inanmamaktadır. Türkler onun yayımlayacağı her buyruğun kendisine yabancı baskısınca dikte edildiğini bilecekler ve bunları bilmezlikten geleceklerdir. Türkleri İstanbul'da bırakmak, korkulur ki, sorunun çözümlenmesi anlamına gelmeyecek, sadece yeni güçlüklere bir başlangıç olacaktır. Öbür yönden söylenecek çok şey olduğu da bir gerçektir. Önce Müttefiklerimizin, ne yazık ki, İngiltereninkinden değişik görüşte oldukları; sonra, Avrupa ve Birleşik Devletlerde kendi dertlerimiz bulunduğu ve Türklerin atılmasının İslam dünyasında da dert anlamına geleceği; B. Nitti'nin Türkleri kovmanın maddî güçlüğünü abarttığı görüşündedir. Müslüman dünyasında oldukça büyük bir dinsel tepki olasılığı bulunduğu bir gerçektir. Ama bunlara karşılık, Avrupa'yı bu vebadan ve karışıklık kaynağından tümden ve bütünlük kurtarmak fırsatını belki de kaçırmakta olduğumuzu da düşünmek gerekir. Müttefiklerinin ısrarla ileri sürdüğü görüşü desteklemek kararını Britanya Hükümeti büyük güçlük ve isteksizlikle alabildi; ancak bu konuda karşı çıkmamış ise, Padişahın İstanbul ve Avrupa'daki etkisinin olabildiğince kısıtlanması konusunda ısrar edecektir. Kurulun şimdi de Boğazlar üzerindeki denetimin niteliğini incelemesini önerdi.

B. CAMBON bunun İstanbul'da Padişah üzerine uygulanacak denetim hakkındaki kurul kararına bağlı olduğunu söyledi. Bu denetim çok sıkı olacaksa, Boğazların denetimi güç bir iş olmaz. Berkitilmiş yerler yıkılmıştır. bunların yeniden yapılmamasına özen gösterilmek gerekir. Boğazların yansızlaştırılması gerekir; geçiş özgürlüğünü güvence altına alacak kuvvetler bakı-

mından da, sadece genel bir denetim işi görecek ve çeşitli müttefik donanmalarının temsil edileceği karma bir deniz birliğinin[4] İstanbul'da bulunması en basit plan olur. Bir de Boğazlardan sürekli olarak özgür geçiş vermek için gerekli düzenlemeleri gözetim altında tutacak bir özel Komisyon olmalıdır. Bu mekanizmanın başka herhangi bir biçimde genişletilmesi gereksizdir. Önemli olan, çok duygusal bir ulus olan ve önyargılarına saygı gösterilmesinde yarar bulunan Türklerin duyarlılığını incitmemektir. Denetim olabildiğince az gösterişle yapılmalıdır. İnce bir davranış içinde bulunulduğu sürece Türkü yönetmek de denetlemek de olanaklıdır. Kanısınca en iyi formül, komisyonun, gerçekte yetkileri çok daha geniş nitelikte olacak olsa bile, Türk maliyesini denetlemekle görevli olduğunu söylemektir. Komisyon bir bütçe hazırlayacak, toplanan paraların yerinde harcandığını denetleyecek ve gümrük yönetimini gözetim altında bulunduracaktır. Kesenin denetimi yetkesi gerçekte tüm Hükümetin denetimi demek olacaktır. Birkaç yıl önce Devletler Makedonya üzerinde bir malî denetim kurmuşlar ve kalanı Türk Hükümetine verilmek üzere yönetim giderlerini karşılayacak kadar para toplayabilmişlerdi. Bu yönetim altında Makedonya dinginliğe kavuşmuş ve bu sistem devrime kadar süregitmiştir[5]. Bu bir somut örnek olabilir. Tıpkı B. Nitti gibi, Padişahın İstanbul'da hem cismanî hem ruhanî hükümdar olarak kalması gerektiği görüşündedir. Tüm Hıristiyan tarihi, bu iki tür egemenlik bir tek kişide toplandığında Papa'nın cismanî istemlerinden vazgeçmesine dek Avrupa'da görüldüğü gibi, çekişmelerin süregittiğini gösterir. İslam dünyasında ise durum başkadır. Orada saltanat süren hükümdarın hem cismanî hem ruhanî yetkesi bulunması önem taşır, aksi halde gücünü yitirir. Sonuç olarak, kanısınca en iyi sistem, gerçekte tüm yönetim yetkilerini kullanacak olan bir Maliye Komisyonu kurulmasıdır. Padişah Küçük Asya'ya gönderilecek olursa, Milliyetçi partinin lideri olur, Milliyetçi ordunun başına geçer ve sonsuz dertler açabilir. B. Cambon'un görüşüne göre, Kurul, kusursuz olmasa bile uygulanma olanağı bulunan bir çözüm biçimi bulmakta güçlük çekmeyebilir.

B. NİTTİ B. Cambon'un ruhanî ve cismanî egemenlik konularında söylediklerine katıldığını belirtti. Boğazlar konusunda, uluslararası bir denetim altında tam bir geçiş özgürlüğü olmasının büyük önemi vardır zira çok büyük değerde Rus malları böylece Avrupalı Devletlere ulaşabilecektir. Kontrol Komisyonu bütün dünya hesabına çalışacağından, yönetim giderlerini karşılamak için gereken vergi ve gümrük resimlerini almağa hakkı bulunmalıdır. İstanbul'un ve Padişahın ve Türk Hükümetinin denetimi sorunu çok daha güç bir konudur. Niteliği ve geleneği açısından İstanbul sürekli karışıklıklar kentidir. Önemli olan Komisyona hiç bir siyasal görüntü vermemektir. Bu nedenle, İstanbul'daki Müttefik Büyükelçileri aracılığı ile denetim hiç istenmeyecek bir şeydir çünkü sadece aralarında kavgaya yol açar. Komisyonun başlıca niteliği malî olmakla birlikte, B. Cambon'un da dediği gibi, gerçekte genel olarak yönetimi denetleyecektir. Yetkilerinin çok açık biçimde belirtilmesi gerekecektir.

---

[4] İngilizcesi «naval division»

[5] İngilizce aslındaki dipnotta bunun 1908 Jön Türk devrimi olduğu ve o dönem Makedonya sorunu için G.P. Gooch ve Harold Temperley'in «British Documents on the Origins of War 1898-1914 (London, 1926f), Cilt: V'e bakılması belirtiliyor.

B. LLOYD GEORGE İstanbul'un genel denetimi konusu çözülecek olursa daha küçük bir sorun olan Boğazlar konusunun kolaylaşacağının doğru olduğunu söyledi.. Kendi görüşüne göre, Boğazların denetimi büyük ölçüde askerî bir sorundur. Boğazları nasıl açık tutacağız? Savaştan önce Padişah üzerinde bir ölçüde bir denetim kurabilmiştik, ama savaş patlar patlamaz kapıyı suratımıza kapattı ve bizim Romanya'ya ve Rusya'ya en kısa yoldan destek sağlamamızı engellediği için savaşı en az iki yıl uzattı. İlerde bunun yine yapılmasını nasıl önleriz? Dediği gibi, bu bir askerî sorundur : uygulamada denetimi nasıl sağlayacağız? Gelibolu ve Çanakkale'de garnizon bulundurmamız ve buraları tutmamız mı gerekecek? Sonra, Gelibolu'yu tutacak olursak, Karadeniz Boğazını da mı tutmamız gerekir? Gelibolu'yu elimizde bulundurmak bize ne olursa olsun Karadeniz'e geçiş açıldığı anlamına gelmez. Öte yandan her iki ucun tutulması, Britanya kara ve deniz askerî uzmanlarına bakılacak olursa, en aşağı 30.000 kişilik bir kuvvet bulundurulması ve bunların Büyük Britanya, Fransa ve İtalya tarafından sağlanması demek olacaktır. Büyük Britanya kendi 10.000'ini büyük güçlüklerle sağlayabilecektir; Fransa'nın Ren'de, İtalya'nın ise başka yerlerde çeşitli yükümlülükleri vardır. Üç Müttefikten hiç birinin bu yükün altına girmek istemeyeceği beklenebilir. Bu konunun, askerî yanının, Kurul tarafından ilk önce Mareşal Foch'a sunulması ve Mareşal'in Fransız, [? İtalyan][6], Japon ve Britanya askerî uzmanları ile görüşüp daha sonra Kurula bir rapor sunmasını önerdi. Kurul'un genel denetim gibi daha geniş olan bir konuya geçmeden önce bu sorunu çözebileceğini umar. Lord Curzon'un dediği gibi, Birleşik Devletlerin, Fransa, İtalya ve Büyük Britanya'nın omuzlarına yüklenen ve gerçekten de ağır olan yükü taşımağa katılacağına güvenmek yersiz olur; yük ağır olduğu içindir ki, kurulun konuyu bugünkü yükümlülüklerini arttırıcı yönde değil azaltmak düşüncesi ile görüşmesini öğütlemektedir. Bundan sonra B. Lloyd George, bir haritadan da yararlanarak, Devletlerin Geliboluyu ellerinde bulunduracak olurlarsa, çok fazla önemli kuvvetlere gereksinme kalmayacağını, zira Türklerin yazgısının Müttefik donanmalarının eline geçmiş olacağını açıkladı. Ermenilerin topluca öldürüldüğü geçmiş günlerde, biz karşı çıktığımız zaman, Türkler tehditlerimizin belli belirsiz olduğunu biliyorlardı çünkü bunları uygulama olanağından yoksunduk. Bugün, Geliboluyu tutarsak, Türkün de başkentinin de yazgısı elimizde olacaktır.

B. CAMBON Boğazların kontrolunun bir kara ve deniz askerî konusu olduğunu ve sorunun ayrıntıları ile ilgili olarak Müttefik deniz ve hava uzman makamlarının görüşlerinin alınması gerektiğini kabul etmektedir; Lord Curzon'un da işaret ettiği gibi, kurul hem genel ilkeleri hem de bunların uygulanmasını göz önünde tutmalıdır. İlgili bütün Devletlerin tek bir kaygusu vardır : Türkiye'ye askerî ya da deniz kuvveti göndermemek ve , gönderilmesi kaçınılamayacak bir zorunluk olursa, bu kuvvetlerin büyüklüğünü kesin olarak sınırlı tutmak. Kendisinin Boğazları denetlemek için bir deniz birliği[7] gönderilmesinden yana oluşu işte bu nedenlerdir.

B. NİTTİ konunun çok güç olduğu kanısında değildir. Boğazların denetiminin çözümü, B. Lloyd George'un dediği gibi, İstanbul'un ve Türk Hükümeti-

---

6 İngilizce aslındaki köşeli ayıraç sözcüğün unutulduğunun sanıldığı anlamındadır.

7 Bak., Sayfa (8)'deki ilk dipnotu.

nin denetimine bağlıdır. Öyle sanmaktadır ki, kurul üç nokta üzerinde genel bir anlaşmaya varmış bulunuyor : bir, Padişahın İstanbul'da kalması gerektiği; ikl, İstanbul'un ilerde, geçmişte olduğu gibi Avrupa barışı için bir tehdit haline gelmesini önleyecek önlemler alınması gereği; üç, İstanbul'un Yakın Doğunun en büyük pazarlarından biri, askerî değil ticaret açısından ilgi çeken ve önünde çok gönençli bir gelecek açılan bir yer haline gelmesini istemektedirler. Padişahın bu başkentinde asker bulundurmasına izin verilip verilmeyeceğine kurul karar verecektir. Roma İmparatorluğu zamanında kente Türk askeri girmesine izin verilmişti ama[8] şimdi kendisi de, Padişahın onur ve kişisel koruma birliği olarak bir piyade alayı bulundurmasına izin verilmesine karşı çıkmayacaktır. Boğazların denetimini sağlamak için bulundurulmasına karar verilecek askerî kuvvet ne olursa olsun İtalya, Fransa ve Büyük Britanya ile eş sayıda asker katkısında bulunmağa hazırdır. B. Lloyd George'un belirttiği gibi tam10.000 kişilik bir birlik vermek İtalya için güç olacaktır; ama Türkiye tümden silahsızlandırılacak olursa ve Yugoslavya ile büyük güçlükler çıkmazsa 30.000 kişilik bir garnizona gereksinme duyulacağını sanmamaktadır.

LORD CURZON kurulun biri birinden ayrı olarak ele alınması gerektiğini düşündüğü tümden birbirinden değişik iki konuyu görüşmekte olduğuna dikkati çekti. Birincisi İstanbul'da kurulacak denetimin nitelik ve derecesi sorunu; ikincisi Boğazların denizden ve karadan askerî denetimi sorunudur. İstanbul'da ilerde de sürekli olarak beceriksiz ve her buyruğa boyun eğecek bir Türkün bulunacağı varsayımına dayanan eğilimi kınamaktadır; tam aksine, kendisi, burada etkin, gözü yükseklerde, bize düşman ve güçlü bir ulusçuluk içgüdüsü olan bir Devletle karşılaşılacağı görüşündedir. Önlemeğe çalışmamız gereken şey, bu Devletin örneğin Almanya ile entrikalara girişmesi ya da canlanmış bir Rusya ile anlaşmasıdır. Bunu nasıl önleyebiliriz? Bu ancak Türkün yazgısını elimizde tutmakla olur ki bunun için Boğazları kara ve deniz kuvvetleri ile elimizde tutmamız gerekir. İstanbul'un maliye ve yönetim bakımlarından denetimi ayrı bir konudur. Padişaha bırakılacak topraklar hangileridir? Bu noktada alınacak bir karar Boğazlar konusunun askerî yönünün güçlüğünü çözebilir. Örneğin, Müttefikler Çatalca hattına kadar denetimlerini genişletip Tekirdağ, [Rodosto] (Tekfurdağ?)yu ve Marmara Denizinin kuzey kıyılarını işgal edecekler mi? Bu bile tüm Boğazlar sorununu çözmeğe yeterli değildir. Türkiye'nin Marmara Denizinin güney kıyılarını berkitmesine izin verilecek midir? Bunlar, üzerinde Müttefik kara ve deniz askerî danışmanlarının görüşlerinin alınması gerektiğini kabul ettiği sorunlardır : ancak bu arada kurulun Padişahın yetkesi altında olacak toprakların sınırlarının tanımlanması konusunu ele alabileceği düşüncesindedir.

B. LLOYD GEORGE kurulun genel eğilimi, eğer düşündüğü gibi Lord Curzon'un önerilerini kabul etme yönünde ise, Mareşal Foch'tan, Müttefik kara ve deniz askerî uzmanlarını toplantıya çağırarak şu görevin yapılmasını rica edilmesini önermektedir :

1) Boğazların özgürlüğünü saklı tutmak için gerekli toprakların uluslararası bir askeri işgal altına alınması gerektiği;

---

[8] Anlamsız görünen bu tümce ile Roma İmparatorluğunda askerin kent dışında tutulması ilkesi uygulandığı denmek istenmiş olabilir.

2) Gerekli kara ve deniz askeri katkısının bu amaçla bağdaşabilecek en düşük düzeyde tutulması gerektiği ve Boğazların özgürlüğünü sağlamak için zorunlu değilse İstanbul ve çevresinin işgalinin siyasal nedenler bakımından istenmeyen bir eylem olacağı;

3) Türklerin işgal ettikleri kıyı topraklarının tümden askersizleştirileceği.

Varsayımdan hareketle, dört Hükümetin (İngiliz, Fransız, İtalyan ve Japon) kara ve deniz askerî danışmanları, Mareşal Foch'un başkanlığında, şu konularda görüşlerini derhal bildirmeğe çağrılacaklardır :

a) Süresiz olarak işgal edilmesi gereken topraklar hangileridir?

b) Boğazları açık tutmak için ne kadar kara ve deniz kuvvetine gerek vardır?

Bu kararlaştırıldı.

B. LLOYD GEORGE İstanbul sorununun önemli bir de deniz sorununu içerdiğini söyledi ve Fransız deniz danışmanlarının hazır bulunup bulunmadıklarını sordu. Bununla birlikte konunun genel bir tartışmasına geçilmesinde bir sakınca yoktur. Çatalca hattını kimin tutması gerekeceğini, doğaldır ki, bize Mareşal Foch söyliyecektir : şayet Türklerde kalacaksa, konuya dost bir Devletin elinde kalmasından başka biçimde bakılmak gerekecektir. Paris'te, kendisinin katılmadığı bir konferansta, Trakya'nın bir bölümünün Yunanistan'a verilmesinin kararlaştırıldığını sanıyor; konu Yunanistan'ın Trakya'yı Çatalca hattına kadar tutup tutmayacağıdır. Sandığına göre, söz konusu bölgede nüfusun çoğunluğu Rumdur. Genel bir görüşme, konunun kesin çözümüne ulaşmasa da isteklerin yönü hakkında bir fikir verebilir.

B. MİLLERAND bu konunun çok daha siyasal olan ve daha önce çözülmesi gereken, İzmir'in geleceği sorunu ile yakından ilgili olduğu görüşündedir. Ama gerekiyorsa Fransız deniz uzmanlarının gelecek Pazartesi burada bulunmalarını sağlayabilir.

B. LLOYD GEORGE saat 16'da olmasını önereceği öğleden sonraki toplantıda İzmir sorununun ele alınmaması için bir neden olup olmadığını sordu.....

(**Buna karar verildi** ve konferans öğleden sonraya ertelendi).

No : 7

[6 No.lı toplantı ile ayni gün, ayni yerde, saat 16. da Britanya İmparatorluğu Heyetinde, B. Vansittart'tan sonra B. Forbes Adams'ın adının eklenmesiyle ayni katılanlarla yapılmıştır.] (I.C.P.29)

1. **Adriyatik. (.....)**

2. **Türkiye ile Barış Andlaşması. Avrupadaki Türk topraklarının nüfusları.**

B. LLOYD GEORGE bir önceki 6 numaralı toplantının (I.C.P.28) tutanağından söz ederek, Avrupa'daki Türk topraklarının nüfusu hakkında istatistik istedi.

Elde olan sayılar Britanya Dışişleri Bakanlığınca hazırlananlar olup B. Lloyd George, bu toprakların durumu hakkında soruşturma yapmış olan Paris'teki komisyona sunulmuş olan sayıları da görmek istemektedir.

(Bu sayıların sağlanması **kararlaştırıldı**).

B. LLOYD GEORGE Mareşal Foch'a danışılmazdan önce Çatalca hattını kimin tutacağının incelenmesi gerektiğini sandığını, zira hattı dost ya da dost olmayan bir Devletin tutmasının askerî görüşü etkileyebileceğini söyledi. Bir başka çözüm yolu da askerî danışmanlardan konuyu iki değişik varsayıma göre ele almalarını istemek olabilir; hatta böylece konferansa, sınırları saptarken karara varmakta yardım da edilmiş olabilir. Bu nedenle askerî danışmanlardan konuyu her iki görüş açısından incelemelerini istemenin en iyisi olacağını düşünmektedir.

(Böyle yapılması **kararlaştırıldı**.)

3. İzmir.

B. LLOYD GEORGE sözlerine devamla, incelenmesi gereken bundan sonraki konunun İzmir sorunu olduğunu ve B. Millerand'ın görüşlerini dinlemek istediğini bildirdi.

B. MİLLERAND bu konunun kendisine çok güç gibi geldiğini söyledi. Yunanlılar İzmir'e gitmeğe Müttefik Devletlerce çağrılmıştır ve sorun sadece kendi duyguları açısından olsa, Yunanlıların İzmir'de bırakılmaları gerektiğine hiç kuşku bulunmadığını söyleyeceğini belirtti. Ancak, dün B. Nitti'nin öğütlemiş olduğu genel ilkeyi gözden kaçırmayarak, Türkiye'ye olabildiğince az düşmanlık gösterilmesi gerektiği de unutulmamalıdır. Bu **Entente**[9] Devletlerinin çıkarları bakımından son derece önemlidir. Yunanlıların İzmir'de bulunmalarının Türk sorununun en dikenli yönü olduğunu belirtirken hiç bir abartma yapmadığından emindir. Onların orada bulunuşunun Türkler için başka yerlerde İngiliz ya da Fransız kıtalarının bulunuşundan çok daha başka bir anlamı olduğu için bu kanıya varmıştır. Bugün var olan koşullara dayanan sürekli bir barış isteniyorsa, kanısınca, Yunanlılar İzmir'den çekilmelidir. Bu sonuca varmaktan üzüntü duymakla birlikte, koşullar başka bir seçenek bırakmamaktadır. Yunanlılara İzmir bıraktırılabilirse, kendilerine başka bir yerde çok cömert davranmak gerekecektir. İzmir'deki Yunan ekonomik çıkarlarını da korumak gerekecektir. Bu varılması, acı bir sonuç olmakla birlikte, bunun kabul edilmesi gerektiği kanısındadır.

B. LLOYD GEORGE konferansa, düşünülmek üzere, biraz değişik bazı görüşler sunacağını söyledi. Yunanlılardan İzmir'i işgal etmelerini **Entente** Devletlerinin istediği bir gerçektir. Bunu, İzmir Sancağının temelde Rum olduğu sonucuna varmış olan, Konferansça atanmış bir komisyonun raporlarını aldıktan sonra kararlaştırmışlardı. Nüfus Rumdu ve ticarette, zekâda, her şeyde Rum çıkarları üstün görünüyordu. Bu nedenlerledir ki İzmir in Yunanistan'a verilmesi gerektiğini düşünüyordu. B. Venizelos'tan oraya asker çıkarması istendiğinde, Başkan Wilson bunu yapmasına başlangıçta karşı çıkmış fakat sonraları İzmir' in Yunanlılara verilmesini kabul etmişti. İtalyanlar da kabul ettiler ve B. Ve-

---

[9] Osmanlıcası «İtilaf» olan ve İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Birinci Dünya Savaşında oluşturdukları ittifak cephesidir. Ama «entente» üyeleri kendilerine «Alliés» Müttefik adını vermekte olduklarından, düşmanları olan müttefiklerin bağlı olduğu ve osmanlıcası İttifak Devletleri olan toplulukla ad karışıklığına yol açar.

nizelos oraya kıtalarını, geçici bir önlem için değil sürekli işgal için gönderdiğinde, kendisi emindir ki, B. Venizelos Büyük Devletlerin bu adımı sadece sürekli işgalin bir başlangıcı saydıkları izlenimi altında bulunuyordu. Konferansın şimdi bu kararından cayarak B. Venizelos'u bir yana itecek olursa bunun ne demek olacağını sormak istemektedir. B. Venizelos savaş süresince **Entente** Devletlerinin gerçek bir dostu olagelmiştir. Müttefik devlet adamlarından herhangibirinden daha büyük kişisel tehlikelere göğüs germiştir. Alman yanlısı olan ve düşmanlarımıza toplar, kaleler, hatta tüm bir tümen teslim etmekte bulunan kendi Kralına karşı isyan bayrağını çekmiştir. B. Venizelos bunu **Entente** adına yapmıştır ve şimdi kendisi (B. Lloyd George) kişisel nedenlerle bile olsa, bunun yapılmasını gerektiren dayanılmaz nedenler yoksa, B. Venizelos'un bir yana atılmamasını rica edecektir. Yunanlılar İzmir'den vazgeçmek utancına zorlanacak olurlarsa bundan sonuçta limanın zararlı çıkacağı kuşkusuzdur. Acaba burayı Türklere bırakmanın, onların bundan vazgeçmek istememelerinden ve bunu düşmanca bir davranış sayacaklarından başka bir nedeni var mıdır? Hal böyle olunca, Türklerin Mezopotamya [Irak], Suriye ve Ermenistan'dan çıkarılmaları için de aynı şey söylenebilir. Türklerin İzmir'i vermek istememeleri doğaldır. Ama onların Avrupa'ya meydan okudukları ve sonucuna katlanmaları gerektiği de unutulmamalıdır. Türkler **Entente** Devletlerini yok etmek için ellerinden geleni yaptılar ve neredeyse başarıyorlardı. Bu durumda onlara karşı hiç bir anlayış gösterilmesine hak kazandıklarını sanmamaktadır. Söze konu olan toprakların Türk olduğu açık yüreklilikle söylenebilse, yine de onların elinden alınmaması gerektiğini kabul ederdi; ama gerçek odur ki, 1914'e kadar İzmir nüfusunun çoğunluğu Rumdu ve kentin tüm yaşamı Rumdu. Şimdi Türklere bırakılacak olursa kenti, yönetme yeteneğinden tümden yoksun olduklarını kanıtlamış bir ulusa teslim etmiş vedüşmanı memnun etmek için dostu bir yana itmiş olacağız. Kendisi (B. Lloyd George) kişisel olarak Türkleri İstanbul'dan atmaktan yanadır ama konferans Müslüman önyargılarını göz önünde tutarak bunu yapmamağa karar vermiştir. Bu kadar bir ödün Türklere yetmez mi? Onlar, kendileri için bir anlam taşımayan İzmir'den çok daha fazla İstanbul'a önem verirler. Zaten, kanısına göre, ne yapılsa Türkler rahat vermeyeceklerdir ve ilerde olay çıkarmayacakları düşüncesi temelden yanlıştır zira kendi görüşüne göre her zamanki kadar büyük bir baş ağrısı olmakta devam edeceklerdir. Son yüz yıl içinde Fransa ve İngiltere Türkiye'yi bir çok kez yok olmaktan kurtarmışlardır. Bu Devletler, tehlikeye düştükçe ona askerleri ile ve para ile yardım etmemiş olsalardı bir kaç kezortadan silinebilecekti. Ve ilk fırsatta onları arkadan hançerlemeğe çalıştı. Türkün İzmir'de kalmasına izin vermekle onu olduğundan daha iyi yapmak umudu bulunduğunu sanmamaktadır. Ayrıca İzmir'de, çıkarları **Entente** Devletlerinin tıpkısı olan bir Devletin elinde bir köprübaşı bırakmanın önemi unutulmamalıdır. Bu vesile ile, Yunanlılar 1914'de İzmir'de bulunmuş olsalardı bunun savaşta ne büyük bir değişiklik yapmış olacağına dikkati çekmek ister. İlerde Anadolu'da güçlük çıkacak olsa, **Entente** Devletleri İzmir'i kullanamadıkça buraya nasıl gidebileceklerdir. Kendisi, uygarlık çıkarları adına, bu büyük limanın **Entente** yanlısı olan bir Devletin elinde olması gereğine inanmaktadır. Bu nedenledir ki, kendilerine yardım etmek için her şeyini gözden çıkarmış bu devlet adamını İzmir'den atıp yerine dünyaya belâ olmuş en kötü yöneticiyi yerleştirmenin **Entente**'ın aklından bile geçmeyeceğini içtenlikle umar. Bir de şunu eklemek ister ki, şayet namuslarını kurtarmak için,

Türklere, İzmir'de Türk bayrağını çekmelerine izin verilerek, sözde bir egemenlik verilmesi yolu ile bir anlaşma yapılacak olursa, güçlüklerin bir çözümü bulunmuş olur.

B. Lloyd George sabahki oturumda B. Cambon tarafından ortaya atılmış olan Asya'da Türkiye üzerinde uygulanacak denetlemenin derecesinin saptanması konusunun kurulca çok yakından incelenmesini öğütledi ve bunun çok önemli bir sorun olduğunu belirtti. Bu denetleme sadece malî mi olmalı yoksa yönetimsel bir yönü de bulunmalı mı? Başka bir deyimle Türkü siyasal bakımdan denetlemek mi gerekecek yoksa gerçekten bağımsız mı olacak; yani Türkiye, başka herhangi bir ülke gibi, kendi kurtuluş yolunu kendi bulmakta özgür mu bırakılacaktır?

B. CAMBON savaştan önce Devletlerin bir malî denetim sistemi uyguladıklarını, yani Türk Borcunu yönettiklerini söyledi. Bu, yabancı alacaklıların haklarını elde etmelerini güvence altına almak amacı ile kurulmuş özel bir yönetim idi. Şimdi bu sistemin tam denetimi sağlayacak biçimde genişletilmesi düşünülebilir. Türklerin onuruna gerekli saygı gösterilmeli ama bu koşul dışında malî kontrolumuza bir de yönetim rengi verilmemesi için neden görmemektedir. Tam yetkili bir maliye komisyonu kurup ona tüm yönetimin denetim altına alınmasını sağlamak yönergesi verilebilir. Sabah da söylediği gibi Türkler dış görünüşe büyük önem verirler ve alınganlıklarını doğurmamağa özen gösterecek olursak, kabul edebilecekleri etkin bir evrensel denetim kurabiliriz.

B. NİTTİ denetimin temelde malî olmasını ve siyasal bir renk taşımamasını kabul edebileceğini söyledi. Ne olursa olsun, komisyonu kurarken onu kuran Devletler arasında her çeşit kavga ya da kıskançlık olasılığının ortadan kaldırılması çok önemlidir. Ayrıca komisyon ülkenin yararına olacak biçimde yönetmelidir. Türkiye, kendi haline bırakılacak olursa paramparça olur; bu bakımdan bir çeşit dış denetim kurulması zorunluğu vardır. Şimdilik B. Cambon'un önerilerini genellikle kabul etmeğe hazırdır; şu kadar ki, komisyonun esas olarak bir maliye ve yönetim organı olup hiç bir bakımdan siyasal bir organ olmayacağı bilinmelidir.

B. CAMBON kendisinin Türkiye'de yedi yıllık bir deneyi olduğunu söyledi.[10] Her ay, birbiri ardından çeşitli reform planlarını Sultan Abdülhamid'e sunmuştur. Padişah şaşmaz biçimde bu planları kabul etmekte fakat hiç birini uygulamamakta idi. Bu nedenle de hiç bir zaman Türkiye'nin yönetimi üzerinde gerçek bir denetim kurmuş değiliz. Böyle bir denetime en yaklaştığımız sıra, 1908 devriminden hemen önce idi. Komisyona gerçekten yetkili kişiler seçilecek olursa Devletlerin şimdi birşeyler başarabileceğini düşünmektedir. Bununla birlikte konunun önce Müttefik maliye uzmanları tarafından incelenmesi gerektiği görüşündedir.

B. LLOYD GEORGE kurulun önerilen denetimin ayrıntılarını daha derinden incelemesini istemektedir. İç işlerine karışmakla Türkiye'nin ulusal duygularını karşımıza almaktan çekinmektedir. Türkiye kendi kendini bildiği gibi yönetmek istiyorsa bu isteğe nasıl karşı çıkılabileceğini bilememektedir. Alt tarafı, Türkiye Acemistan'dan daha yeteneksiz değildir. Bu ülkeyi gerçekten

---

[10] İngilizce aslındaki dipnotunda B. Paul Cambon'un, 1891-1898 arasında Fransa'nın Türkiye Büyükelçisi olduğu kaydedilmektedir.

yönetmek istiyorsak, bu davranışımızın ne Türkiye'de barış ne de aramızda anlaşma doğuracağını sanmamaktadır. Hangi vergilerin alınacağına Devletler mi karar verecek? Bu B. Cambon'un önerisinden doğabilecek güçlüklerden sadece bir tanesidir. Kendisi Devletlerin Türkiye'yi gerçekten yönetme girişiminde bulunabileceklerini hiç sanmamaktadır. Bir takım vergilerin alınmasına karar verecek olsak ve bunlar alınmasa, ödenmeleri için nasıl ısrar edebileceğiz? Abdülhamit Devletlerin önerdikleri vergileri toplamayacak olursa, bunların bu vergileri almak için Türkiye'ye el atma niyetinde olmadıklarını gayet iyi biliyordu. B. Cambon'un planı Türkiye yönetiminin bir maliye komisyonu aracılığı ile denetlenmesi demektir; fakat Türkiye bu komisyonun buyruklarını yerine getirmeyi reddedecek olursa bunların askerî bir eylemle uygulattırılması gerekecektir. Devletler böyle bir eyleme geçmeğe hazır mıdır?Kendi görüşü odur ki, denetimimiz tümden yetersiz olduğu için, savaştan önce bizi bütün dünyanın alay konusu haline getiren bu eskimiş boş gösterişten artık vazgeçilmelidir. Ermenileri ve Arapları Türk egemenliğinden kurtarmış bulunuyoruz, ayni biçimde Türkiye'nin Rum uyruklarını da kurtarmak niyetindeyiz. Öyle ise Devletler ne diye Türkiye'yi kendi öz işlerini kendi bildiği gibi yönetmesine izin vermesinler? Sözünü ettiği, tümden ayrı bir konu olan, Türk borcunun tasfiyesini sağlamak için alınacak önlemler değildir. Asıl sorun şudur : Devletler Asya Türkiyesinin yönetiminden sorumlu olmağa hazır mıdırlar değil midirler? Yoksa sadece borcun tasfiyesini sağlamak için gerekebilecek önlemleri mi almak niyetindedirler? Büyük Britanya ve Fransa zaten birçok ağır yükümlülükler altına girmiş durumdadır : öyle sanmaktadır ki, her iki ülke de yerine getirmek olanağını bulamayabilecekleri başka yükümlülüklerden kaçınmaktadır.

B. CAMBON önerisinin memnunluk verecek biçimde yürüyebileceğini sanma eğilimini saklı tutuyor. Hiç kuşkusuz kendi önerdiği biçimde bir maliye sistemi gerçekte gizli bir yönetim denetimi demek olacak ama bu, Türk'lerin kabul edebilecekleri bir sistem olacaktır. Devletlerin Türk Borcunu düzenlemek için kurdukları yönetim tam bir başarıya ulaşmıştır. Bu yönetime belirli sayıda Türk memurları da katılmıştır; bunlar hem iyi eğitilmiş hem iyi niyetli kişilerdi ve Türkiye'de kimse bu yönetime karşı çıkmamıştır. Kendi deneyine dayanarak bu sistemin sonuçlarının çok iyi olduğunu söyleyebilir. Türkiye'de bulunduğu sırada, bir tek karşı çıkışı Sultan Abdülhamit'ten duymuştur ki o da Sultanın kendisine sorduğu şu soru olmuştur : «Benim bakımımdan bu denetlemenin yararı ne? Bu yönetimin sağladığı tüm gelirler yine kendi giderleri için harcanıyor.» Kendisi Padişaha bu yönetimin etkisiyle Avrupa'da Türkiye'nin malî itibarının ve iyi şöhretinin sağlandığını anlatmıştır. Türk iyi disiplinli bir kişidir ve yabancı denetimini kabule de hazırdır; daha doğrusu, Türk memuru maaşını alacağından emin olursa bu denetime razıdır. B. Lloyd George kendisinin (B. Cambon'un) öngördüğü denetimi kabul etmenin gerçekte ülkeyi yönetmek demek olacağını söyledi ki, bu doğrudur. Ama bu ülkeyi Devletler yönetmeyecekse kim yönetecektir? Kanısı odur ki, şimdi elimize Türkiye'yi doğru yolda yönetmek için büyük bir fırsat geçmiştir. Şayet Devletler bu fırsatı kullanarak Türkiye'nin yönetimine el atmaz ve denetlemezlerse, Türkler kolayca eski bozuk düzenlerine saplanıp kalırlar.

B. LLOYD GEORGE B. Cambon'un demecinde açıkça Devletlerin Türkiye'nin yönetiminden sorumlu olmalarını istediğini göstermiştir, dedi. Kendi görüşü

ise, Türkiye'yi bir maliye komisyonu aracılığı ile yönetme olanağının bulunmadığı merkezindedir zira, bu uzun vadede kuvvet kullanılmasını gerektirir. Devletler bu sorumluluğu taşımağa hazır mıdır? Bu son savaşın sonucu olarak Müttefiklerin zaten omuzlarına aldıkları sorumluluklara yeni ve dev boyutlu bir sorumluluk daha eklenmektedir ki, önemi ne kadar abartılsa azdır. Anladığına göre B. Cambon 1914 den önceki malî denetimden çok daha fazlasına gidilmesini önermektedir.

B. CAMBON savunduğu sistemin Müttefiklere dolaylı olarak Türk yönetimindeki kötü davranışları durdurmak ve yerel makamları doğru yönetim yönünde etkilemek olanağını vereceği görüşündedir. Doğrudan denetimin tehlikeli olacağını kendisi de kabul eder. Başka bir yol da, gözetimle görevli Avrupalı müfettişler bulundurmaktır. Kanısınca, bu, sorunun çözülmesi bakımından kendi önerdiğinden çok daha az uygun bir yöntem olur. İstenmesi gereken, Türkiye'nin de yararına olacak bir denetim biçimidir. Devletlerin Türkiye'de çok önemli ticarî ve siyasal çıkarları vardır ve bu ülkede düzenin yerleşmesi zorunludur. Bundan başka Devletler Türk olmayan halkları Türk boyunduruğundan kurtarmak ve şimdi Padişahın yetkisi altında bulunan Hristiyan azınlıkları korumak da istemektedirler.

B. LLOYD GEORGE şu sırada yapılan tek gerçek kontrolun donanmamızın topları aracılığı ile İstanbul'un kontrolu olduğunu belirtti.

B. NİTTİ başlangıçta kendisinin B. Cambon'un bir malî denetim sistemi kurulması önerisinden yana olduğunu ama B. Lloyd George'un söylediklerinin kendisini çok etkilediğini belirtti. Şu sırada Kurulun önünde olan sorun, Türkiye'nin kendisinin denetimi sorunudur. Acaba B. Cambon'un öğütlediği gibi yönetim denetimini malî denetim yolu ile kurmak girişiminde bulunalım mı? B. Lloyd George bu çözümü kabul edecek olursak sorumluluklarımızın nereye varacağını güçlü biçimde açıkladı. Bunun anlamı Türkiye'nin tüm iç politikasını yönetmek zorunluğunda kalınamız olacaktır ki bu Türk Borcunu yönetmeğe benzemeyebilir. Müttefiklerarası Maliye Komisyonu yönergesiyle hareket eden bir Türk borç tahsildarının öldürülmesi gibi bir halde, Müttefikler nasıl bir eylemde bulunacaktır? Belirtildiği gibi Devletler, Türkiye'nin gönençli olmasında çıkarları bulunmakla birlikte, buyruklarının yerine gelmesini sağlayacak eylem olanağına sahip olmadan ağır sorumluluk kabul edemezler. Tıpkı B. Lloyd George gibi, bir maliye komisyonu aracılığı ile Türkiye'nin genel denetimini kurmanın çok güç olduğu düşüncesindedir. Kurul'a Müttefiklerin, sadece Türkiye'deki Hristiyan azınlıklar bakımından değil, Türkiye'nin kendisi bakımından da büyük sorumlulukları olduğunu anımsatmak ister.

B. LLOYD GEORGE B. Nitti'nin dediklerine katıldığını bildirdi. Ayrıca Türkiye topraklarının Müttefik kuvvetlerce işgali giderlerinin hiç değilse bir bölümünün Türkiye tarafından üstlenilmesi hususunda Devletlerin ısrar etmesi gerektiğini düşünmektedir. Sandığına göre Lord Curzon ve B. Berthelot bu konuda aralarında danışmışlar ve çözümü için bazı öneriler hazırlamışlardır : örneğin, Boğazlardan geçecek gemilerden Süveyş Kanalından geçenlerden alınan resmin üçte birini almak gibi. Bu 1.000.000 sterlin kadar bir şey getirebilir. Şunu da ayrıca belirtmek ister ki, şimdi ilk kez İstanbul'un yazgısı kesin olarak Müttefiklerin eline düşmüş bulunuyor. Geçmişte Ermeniler kırıma uğrarken İn-

giltere'nin işe karışmak istediği günlerden çok değişik bir durum vardır. O zamanlar, Dışişleri Bakanımız olan Lord Salisbury, İstanbul'a bir İngiliz filosu göndermeyi düşünmüştü. Ama o sıralarda Boğazlar Türkiye'nin denetimi altında idi. Bugün Boğazları deneten biziz. Bugün gerektiğinde Türkiye'yi dize getirmek gücünün elimizde olmasına sevinmemiz gerektiği görüşündedir.

B. MİLLERAND Kurul'un şu hususlarda karara vardığını sandığını bildirdi:

1) Türkiye'nin savaş öncesi borçlarını ödemesinin sağlanması gerektiği;

2) Türk topraklarının Müttefik kuvvetlerce işgali giderlerinin Türkiye'den alınması gerektiği,

Bu nedenle, yukardaki iki gereğin yerine en iyi nasıl getirilebileceği konusunda öğütlemelerde bulunan ve incelenmek üzere Kurula sunulacak olan bir planı hazırlamak üzere Kurulun danışmanları olan maliye uzmanlarını görevlendirmesini önerdi. Kendisi ertesi gün Fransa'ya dönmek zorundadır ama yerinde bırakacağı B. Berthelot bu konuyu Londra'da öteki Müttefik uzmanlarla incelemeğe hazır olacaktır. Ayın 23'ünde yeniden Londra'ya dönebileceğini umut etmektedir.

B. BERTHELOT B. Millerand'ın yokluğu sırasında Londra'da bulunan öteki Müttefik maliye uzmanları ile temasa geçerek, B. Millerand'ın dönüşüne kadar olabildiğince çok iş görmeğe çalışacaklarını belirtti.

B. LLOYD GEORGE kurulun şimdi ertelenerek gelecek Pazartesi yine toplanmasını önerdi ve gelecek toplantıda Britanya Hükümeti adına İzmir konusunda kesin öneriler sunacağını bildirdi.

B. Venizelos'un şu sırada Londra'da bulunduğunu bildiğini ve acaba kurul'un, Pazartesi toplandığında, kendisini hazır bulunmağa çağırmak isteyip istemediğini sordu.

B. NİTTİ B. Venizelos'un çağrılmasını kabul ettiğini söyledi.

B. BERTHELOT kurulun henüz hiç değinmediği çok önemli bir konunun bulunduğunu ve bunun Rusya olduğunu söyledi.

(Kurul ertesi Pazartesi saat 11'de toplanmak üzere saat 19.5 de dağıldı.)

No 8

16 Şubat 1920 Pazartesi günü saat 11 de Londra S.W.l'da Downing Street 10 No.da toplanan bir Müttefikler Konferansına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları (I.C.P. 30.)

Katılanlar: Britanya İmparatorluğu: Çok Sayın D. Lloyd George, Başbakan; Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. Vansittart, B. Forbes Adam, B. Philip Kerr; **Yazmanlar**, Sir M. Hankey, Yarbay Storr, Binbaşı Caccia.

Fransa: B. Cambon, B. Berthelot, B. Kammerer.

Yunanistan: B. Venizelos, Başbakan; Sir John Stavridi.

İtalya: B. Nitti, B. Galli; **Yazman**: B. Trombetti.

Japonya: Vikont Chinda.

Çevirmen: Profesör P. J. Mantoux,

1. **Resmî Bilgilerin Sızması.**

2. **Türkiye ile Barış Andlaşması.**

B. LLOYD GEORGE kurul adına, bu sabah aralarına katılmak olanağını bulmasından memnunluk duydukları B. Venizelos'a, hoş geldin dedikten sonra, Kurul'un Trakya, İstanbul ve İzmir konularını görüşmesini önerdi. İstanbul hakkında kurulun, Türklerin orada kalmasının istendiğine ve Müttefiklerin de Boğazları denetlemesi gerektiğine şimdilik karar verdiğini belirtti. Bu denetlemenin gerçekte ne kadar kuvvet gerektireceği ve sağlanması için ne kadar toprağın işgaline gereksinme duyulacağı konuları, Müttefiklerin kara ve deniz askerî uzmanları ile danışılarak incelenmek üzere kurulca Mareşal Foch'a bırakılmıştır. Trakya konusunda, Türkiye ile Yunanistan arasındaki sınırın nereden geçirileceğini saptamaları gerektiğini söyledi. Yani Çatalca hattı mı, Enez - Midya ya da başka bir çizgi mi? İzmir'e gelince, biçimsel egemenliğin Padişahta bırakılması fakat gerçek yetkenin Yunanlıların elinde bulunması kararlaştırılmıştır. B. Venizelos'u, yukardaki konularda Yunan görüşünü bildirmek üzere kurulda konuşmağa çağırdı.

B. VENİZELOS Trakya konusunda, Türk'ün İstanbul'da kalmasına kurul karar vermiş ise, Avrupa'daki Türk topraklarının olabildiğince sınırlı tutulması gereğinin bunun sonucu olmak gerektiğini söyledi. İstanbul'dan kuzeye doğru çıkar çıkmaz çoğunlukla rum olan ahali ile karşılaşırsınız, önceki konferanslarda Enes-Midya çizgisinden sık sık söz edilmiş ve bu, Balkanlarla Türkiye arasında, kabul edilebilir bir uzlaşı sayılagelmiştir. Ancak önerilen bu sınırın ne herhangi bir coğrafya çizgisi ile ilgisi ne de stratejik, ekonomik ya da etnolojik bakımdan savunulabilirliği vardır. Çatalca ile Enez-Midya arasında, yaklaşık olarak 86.000 Müslüman, 18.000 Ermeni, 3.000 Bulgar ve 145.000 Rumdan oluşan 260.000 kişilik bir nüfus vardır. Enez-Midya çizgisi sonsuz gümrük zorlukları çıkaracak çok uzun bir sınır demektir. Gelibolu'ya gelince, savaş öncesi nüfusu çoğunlukla Rum'du. Savaş sırasında bunlar yarımadayı boşaltmışlardı fakat şimdi geri geliyorlar. Büyük Britanya, Fransa ve İtalya'nın Gelibolu'yu işgal için karma bir garnizon göndermelerine karşı çıkmak istememekle birlikte, Boğazların bir yakasının bu üç Müttefik öteki yakasının ise Yunanlıların elinde olması gerektiğini düşünmektedir. İstatistiklere pek güvenilemez hele Doğululların istatistikleri daha da az güvenilir niteliktedir. Bununla birlikte Yunan Hükümetinin elinde 1894 tarihli ve İstanbul'daki Müttefik garnizonundaki Yunan taburunca gönderilen resmî bir Türk belgesi vardır ki, bunun içerdiği nüfus istatistikleri Yunan İstatistikçilerinin hazırladıkları sayılarla karşılaştırıldığında, bu sonuncuların genellikle doğru olduğu ortaya çıkmaktadır. Gelibolu'da yaklaşık olarak 64.000 Ruma karşılık 26.000 Türk vardır. Dedeağaç konusunda Bulgarlara güvence verilmesi konusunda da bir şey söylemek istiyor. Önerisi, Dedeağaçta, bir Yunanlı, Bir Bulgar bir de Milletler Cemiyetinin atayacağı temsilciden oluşacak küçük bir komisyon kurularak bu limandan Bulgar sınırına giden demiryolunu denetlemesi ve Bulgaristan'ın denize özgür çıkışını sağlamasıdır.

LORD CURZON kurulun İzmir'i görüştüğü sırada, nüfusun azınlık öğesinin çıkarlarını korumak üzere özel düzenlemeler yapılabileceğini düşünmüştü, dedi. Şimdi B. Venizelos'tan, Edirne'de de, yerel bir Türk yönetimine olanak vere-

cek benzer bir düzenleme yapılabilip yapılamayacağını öğrenmek istemektedir. Kurul, Edirne'nin kutsal bir kent olduğunu ve Müslümanların kutsal saydıkları bir çok cami ve benzeri yerleri bulunduğunu düşünerek buna önem vermektedir.

B. VENİZELOS İzmir'in görüşülmesine geçilmeden, Edirne'de Müslüman duygularını okşamak için, kurul üyelerinin isteklerini yerine getirmeyi memnunlukla vadedebileceğini belirtti. İstatistikler burada da 30.000 kadar Türk ile 28.000 Rum olduğunu göstermektedir. Bu konuyu incelemek ve kurulun onayını sağlayacak bir formül bulmak üzere küçük bir komisyon kurulmasının iyi olacağı görüşündedir.

B. LLOYD GEORGE, B. Venizelos'un istatistiklerini neye dayandırdığını sordu.

B. VENİZELOS sayıların, geniş bir yönetimi denetleyen ve olabildiğince kesin sayılar sağlamağa çalışan Rum Patrikliğince sağlanan bilgilere dayandığını söyledi. Patrikten bu sayıları kendisine, propaganda amacı için değil, bölgenin ilerdeki yönetimi konusunu çözmek için sağlamasını istemiştir. Andlaşma ile saptanan Bulgar sınırının güneyinde, Trakya'da,Yunan sayıları Rumların 50.000 kişi fazla olduğunu gösterirken Türk sayıları da bunu 40.000 olarak saptamaktadır. Bu önemli bir fark olmayıp, iki hesabın ayrı ayrı zamanlarda yapılmış olması ile de açıklanabilir. 1894 tarihli Türk istatistikleri Türk-Yunan savaşından önce düzenlenmişti. Savaştan sonraki istatistikleri çok daha hileli olmuş ve kuşkuyu çekecek niteliğe bürünmüştür.

3. İzmir.

B. LLOYD GEORGE İzmir'in Yunanlılarda kalması konusunda B. Venizelos'u bir demeç vermeğe çağırdı.

B. VENİZELOS İzmir konusundaki görüşlerini açıklamadan ve konferans başkanınca ileri sürülen önerileri yanıtlamadan önce, Yunanistan'ın istediği toprakların etnografik durumuna dikkati çekmek istediğini söyledi. Kanısınca bu görüş konferans tarafından yeterince dikkate alınmamıştır. Şu sırada Küçük Asya'da Yunanistan'ın işgalindeki topraklar İzmir'in tüm sancakları ile Saruhan ve Aydın sancaklarının bir bölümünü ve Ayvalık kazasını kapsamaktadır. Bu topraklarda 590.000 Rum, 350.000 Türk ve 90.000 Ermeni, Yahudi, Avrupalı ve daha başka Türk soyundan olmayan, yani yaklaşık olarak, üçte biri Müslüman, toplam 1.030.000 nüfus yaşamaktadır. Bu sayıların da gösterdiği gibi, kara bölgesi nüfusunda bile çok büyük bir Rum çoğunluğu vardır. Ama bundan başka, tarih, coğrafya ve ekonomi açılarından Küçük Asya'nın bu bölgesine ait olan Sisam [Samos], Midilli [Mitylene], Oniki Adalar v.b. gibi bitişikteki adaların nüfusu da hesaba katılacak olursa, sadece 380.000 olan Türklere karşı 1.000.000'den fazla Rum bulunduğu ortaya çıkar.

Sözkonusu toprakların etnografik durumunu böylece saptadıktan sonra, konferansın ileri sürdüğü öneriler üzerindeki görüşlerini sunmak istemektedir. Siyasette çoğu zaman çözüm demenin uzlaşı demek olduğunu kabul etmekle birlikte, Padişaha bu toprak üzerinde biçimsel [nominal] bir egemenlik bırakarak Türklerin memnun edilmesinin bunu yapmakla Yunanlılara ve daha geniş

anlamdaki çıkarlara verilmiş olacak zararları herhangi bir biçimde karşılayabileceğinden büyük kuşkusu vardır. Bu biçimsel egemenliğin bırakılmasından doğabilecek ciddî güçlükler hakkında iyi bir fikir edinmek için 1898'den beri Girit tarihine bakmanın yeterli olacağını belirtti. Örneğin, halkın derhal temsilcilerinin Atina'da toplantılara katılmalarını isteyeceği ve Türklerin de doğal olarak, egemenlik haklarına dokunduğu gerekçesiyle, buna karşı çıkacakları kesindir. Önerilerin yarar ve zararları tümüyle incelendiğinde görülecektir ki bu sonuncular çok daha baskın çıkacaktır.

Sözünü ettiği sayılar şu sırada Yunan birliklerinin işgali altındaki topraklara ilişkindir. Bu toprakların tümünün Yunanlıların elinde kesin olarak kalması gerektiğini savunuyor değildir. Örneğin Yunanlıların işgal altında bulundurdukları Aydın Sancağı bölümünün bırakılması buna karşın Edremit İlçe Kazasının, onun bir parçası olmak üzere Ayvalık ilçesine katılması gerektiğini, zira Edremit ilçesinin Yunan bölgesine katılmasını gerektiren coğrafya ve strateji nedenleri yanında özellikle ekonomik nedenler de bulunduğunu söyledi.

B. LLOYD GEORGE İzmir kenti dışındaki nüfusa ilişkin sayıları sordu.

B. VENİZELOS şu sayıları verebileceğini belirtti

		Türk	Rum
İzmir	Kazası/İlçesi/	100.000	240.000
Urla/Vurla	»	4.000	40.000
Çeşme		7.000	50.000
Karaburun		8.000	15.000
Sivrihisar		9.000	11.000
Foça		2.000	19.000
Tire		20.000	5.000
Menemen		10.000	11.000
Kuşadası		8.000	11.000
Bayındır		9.000	6.000
Ödemiş		19.000	7.000
Bergama		22.000	25.000

Görüleceği gibi, oniki kazanın /ilçe/ sade üçünde Türk çoğunluğu, gerisinde ise Rum üstünlüğü vardır, Edremit ilçesinin kendilerine verilmesini sadece stratejik ve coğrafî nedenlerle değil, ayni zamanda Midilli Adası halkının çoğunlukla Edremit ilçesinde toprak sahibi olmaları nedeniyle istediğini belirterek, böylece iki toprağın değişik yönetimler altına düşmesinin önlenmiş olacağını söyledi. Yunanistan'ın savunduğu ve kendisinin sözünü ettiği başlıca iki sınır değişikliğinden başka yapılması gerekecek bazı ufak tefek düzeltmeler de olacağını ve bunun konferansça atanacak bir komisyona verilebileceğini, bu komisyona geçen Martta Konferansa sunulmuş olan Yunan İşleri Komisyonunun raporunda da bildirilmesi gerekeceğini söyledi. Sonuç olarak, söz konusu topraklar üzerinde biçimsel bir egemenliğin Türkleri gerçekten doyurmayacağını ve tam aksine gelecekte en büyük güçlükleri doğuracağını en kesin biçimde belirtmek istediğini söylemiş ve kanısınca konferansın Türklerin isteklerine ne kadar boyun eğecek olursa yeni ödünler koparmak için baskı yapmağa o kadar cesaretlendirilmiş olacağını ve Türk kafa yapısının bunu gerektirdiğini bildiğini sözlerine eklemiştir.

B. LLOYD GEORGE Edremit İlçesinde, Rumlara göre Türk çoğunluğunun ikiye bir oranını bulduğunu anımsattı.

B. VENİZELOS bunu kabul etti. Ancak Edremit ve Ayvalık ilçelerinin her ikisinin de Bursa iline bağlı olduğunu belirtti. İki ilçe birarada ele alınacak olursa açık bir Rum çoğunluğu bulunur ve ayrıca, daha önce de belirttiği gibi, Edremit ilçesindeki topraklar çoğunlukla Midilli halkına aittir. Türk isteklerinin yanıtlanması konusunda ise, Yunanlılarca boşaltılmasını önerdiği Aydın Sancağının istedikleri Edremit'ten çok daha fazla nüfusu ve önemi olduğunu ayrıca Aydın'ın Küçük Asya'nın en zengin bölgesi olduğunu ekledi.

B. LLOYD GEORGE B. Venizelos'a iki soru sormak istediğini söyledi : Önce, bu toprakları elde tutmak için gereken sürekli garnizonun gücü ne olmalıdır? Sonra, B. Venizelos, İzmir'in Türklerin de tam olarak kullanabilecekleri bir serbest liman olması gerektiğini kabul ediyor mu?

B. VENİZELOS birinci soru hakkında kesin sayı verilemeyeceğini söyledi. Ancak genel olarak denilebilir ki, sözü geçen topraklarda bulundurulacak asker sayısı Yunan topraklarının başka herhangi bir yerinde nüfusa oranla bulundurulacak kuvet kadar olabilir. Sözü edilen topraklarda çoğunlukla Rum nüfusu yaşadığı topraklar olduğu unutulmamalıdır. Çevre adaları da gözönünde tutulacak olursa tüm nüfusta 1.000.000 kadar Yunanlı bulunmaktadır. Demek oluyor ki, bir güçlük çıkacak olursa bir kaç gün içinde 100.000 kişi kadar seferber edilebilir.

B. LLOYD GEORGE bu toprak sürekli olarak Yunanistan'a verilecek olursa, B. Venizelos'un dışardan Türk milliyetçi kuvvetlerince bir saldırıdan korkup korkmadığını sordu.

B. VENİZELOS son sekiz ay içinde tüm bu tür saldırılara karşı koyabildiklerini ve barış imzalanınca bu çeşit saldırı olasılıklarının çabucak ortadan kalkacağından emin olduğunu söyledi. En kötü olasılıkla, bir Türk Devleti olarak kurulmak istenen topraklardaki nüfusun aşağı yukarı Barış Andlaşmasından sonraki Yunan Devletinde yaşayacak nüfusa eşit, yani 9.000.000'a karşı 7.500.000 olacağına işaretle, bugün tanımlandığı biçimdeki Türk topraklarında ayrıca 2.500.000 yabancı olacağından, gerçek Türk nüfusunun sadece 6.500.000 inmiş bulunacağını da sözlerine ekledi.

İzmir'de bir serbest liman kurulması konusunda öneriyi, Yunanlılara bile açıkça yarar sağlayacağı için, kesinlikle kabul etmektedir. Daha da ileri giderek, İzmir limanının doğal olarak sadece bir bölümünü kapsayacak olan bu serbest limana Milletler Cemiyetinin bir temsilcisinin de atanmasını memnunlukla kabul edecektir. Böylece serbest liman Milletler Cemiyetinin gözetimi altına girmiş olacaktır.

B. LLOYD GEORGE konunun coğrafya yönünün konferansça atanacak bir küçük komisyona verilmesini önerdi. Sınırları konferansın kendisinin çizmesinin olanak dışı olduğu düşüncesindedir. Bu nedenle Büyük Devletlerden her birini temsil eden bir kaç uzmanın atanmasını ve B. Venizelos'un önerilerini ayrıntıları ile bu komisyon önüne serebileceğini söyledi. Komisyon üyelerinin adlarının bugün öğleden sonra verilmesini istedi. Sonuç olarak B. Venizelos'a konferans önünde yaptığı açıklayıcı demeç için bir teşekkür etti.

(Müttefik konferansının her bir üyesinin, söz konusu toprakların sınırlarına ilişkin önerilerde bulunmak üzeer küçük bir uzmanlar komisyonu ataması ve B. Venizelos'un bu komisyona kendi önerilerini ayrıntıları ile açıklamağa çağrılması,

Kararlaştırıldı.)

Türkiye Malî Denetim.

B. CAMBON Müttefikler konferansının son oturumunda Devletler'in Türkiye'deki malî denetimini, tüm denetimi ele geçirecek biçimde genişletmeğe yönelik bazı öneriler sunduğunu anımsattı. Gerçekte, tam yetkili ve yönetimin tam denetimini sağlamağa çalışmak yönergesiyle hareket edecek bir maliye komisyonu kurulmasını önermişti. Oturumdan ayrılırken edindiği izlenim konferansın bu önerileri kabul etmek olanağını bulamadığı ve B. Nitti'nin de B. Lloyd George'un sözlerine ve görüşlerine katıldığı merkezinde idi. Bu koşullar altında konferans başkanına sunulmuş bulunan bir andırı [muhtıra] hazırlanmıştır (Ek). Bunun gözden geçirilmesini rica edecektir.

B. LLOYD GEORGE B. Cambon'un bir nüshasını aldığını ve incelemekte olduğunu bildirdi. Konunun ertesi gün görüşülebileceğini sandığını söyledi. O gün öğleden sonra yapılacak oturumda şu konuların ele alınmasını önermektedir :

i) Başkan Wilson'a yanıt.

ii) Ermenistan ve Kilikya

Ayrıca biran önce Suriye, Mezopotamya [Irak], Kilikya v.b. uygulanacak mandat'nın niteliğinin saptanması gerekmektedir.

5.

Almanya ile Barış Andlaşması. Madde 160.

(Kurul öğleden sonra saat 17.15'de toplanmak üzere saat 13.15'de dağıldı.

8 numaralı tutanak Ek'i

Türkiye Kamu Borcu ve Türk Maliyesinin Gözetimi
B. Berthelot'un Başbakana sunduğu not,

16 Şubat, 1920

ÖZEL :

Aşağıdaki iki ilkenin, olabildiğince bağdaştırılması gerekir :

1) Kaçınılmaz bir zorunluk olmadıkça Türkiye'de hiç bir yeni yükümlülük almamak, yani Türkiye'nin kendine ait olmakta devam edecek olan toprak içinde kendi başına bırakılması ve ancak kesin bir zorunluk çıkarsa işine karışmak.

2) Bununla birlikte aşağıdaki amaçlarla, en alt düzeyde de olsa bazı mali güvenceler elde edilmesi :

a) Yabancıların, savaş sırasında yoksun kalmış oldukları eski haklarının geri verilmesi (Dış Borçların faizleri) (Service of the Exterior Debt).

b) Türkiye kaynaklarının, Barış Andlaşmasından doğabilecek, ödence, onarım, yerine koyma gibi mali yükümlülüklerini karşılayabilecek düzeyde gelir sağlayabilecek biçimde, olabildiğince, geliştirilmesi.

Bu sonuca şöyle bir yöntemle varılabilmesi olanağının bulunduğu düşünülmektedir

1. Osmanlı Kamu Borcu (Düyunu Umumiye: Osmanlı Kamu Borcunun bugünkü yönetim sisteminin ana çizgileri ile korunması. Son otuz yıldır Birleştirilmiş Türk Borcu ve çeşitli Türk borçlarının güvencesi yükümünü taşıyan bazı gelirleri toplamış olan bu yönetimin hem yabancı tahvil sahiplerinin hem de gelir kaynakları böylece gelişmiş ve düzelmiş bulunan Türkiye'nin yararına çalışmış olduğu hereksçe bilinmektedir. Bu gelirlerin bir kısmı doğrudan ödenmekte idi (aşar ve ağnam[11] resmi gibi bazı illerde alınan vergiler; başka bir kısmı ise, çeşitli rejilerin, tekellerin ve bağlı gelirlerin tutarı, («revenus affermés»)[12] doğrudan toplanmayıp Osmanlı Kamu Borcunun hiç ilgisi olmaksızın toplayan makamlarca ödenmekte idi. Osmanlı Kamu Borcu bu amaçlarla bir tahsildar kadrosu kullanmaktadır. Hemen hepsi yerli olan bu tahsidarlara maaşları düzenli olarak ödendiğinden namuslu olduklarını güvenilebilir.

Türk dış borçları tahvillerinin yabancı sahiplerinin bu yönetimi sürdürmeğe kesin hakları vardır ve onların sağlam temellere dayanan haklarının çiğnenmesi söz konusu olamaz. Bu tahvil sahiplerinin yüzde 80 kadarı Fransız ya da İngilizdir ve Fransız kamu oyu bunların dolandırılmasına razı olamaz.

Yönetimin sürdürülmesi ne yeniden bir işlere karışma ne de Türkiye açısından yeni yükümlülük getirmeyecektir.

Osmanlı Kamu Borcunun doğrudan doğruya vergi toplama hakkının andlaşma gereği genişletilmesine bir karşı çıkış olacağı sanılmamaktadır; savaştan kısa bir süre önce Osmanlı Hükümetinin kendi isteği üzerine böyle bir işlem yapılmıştı. Örneğin bazı il ve sancaklarda bazı vergiler zaten Osmanlı Kamu Borcu tarafından toplandığına göre ayni vergilerin başka il ve bölgelerde de yine onun tarafından toplanmasında sakınca görülmeyebilir; ayni biçimde, Osmanlı Kamu Borcunun görevlerinin, kararlar dikkatli alınmak ve her durumun özel nitelikleri incelendikten sonra harekete geçilmek koşulu ile, başka dolaylı vergilere, örneğin yeni vergiler, tekeller, tüketim vergilerine (tuz, kahve, şeker v.b.) de genişletilmesine de karşı çıkılmaz.

Şunu da kaydetmek gerekir ki, bugüne kadarki uygulamada, vergilerin Osmanlı Kamu Borcu'nca toplanması vergilerin yabancı bir denetimce toplanması ile ayni nitelikte sayılmamalıdır. Osmanlı Kamu Borcu Türk iç yasa düzeninin bir sonucu olup gelişmelerinin içerde dikkati çekmiyeceği kesinlikle söylenebilir. Ona zaten alışmış bulunan yerli halkın kesin olarak kabul edeceği hususunda garanti verilebilir. Yani bu gelişme, ülkenin içinde herhangi bir yabancı karışmasına yol açacak değildir.

2. Uluslararası Gözetim: Dolaylı vergiler yolu ile gelirleri arttırmak yeterli değildir. Ayrıca görevleri giderleri yapmak olan Türk kurumları üzerinde olduğu kadar doğrudan vergilerden edinilen gelirleri üzerinde de denetim kurmak gereği vardır. Gerçekte Türk vergi yükümlüsünü vergi toplayıcısı ile çok açık biçimde temasa ya da çatışmaya getirebilecek olan, Türk vergilerinin yabancı tahsildarlarca toplatılmasının hiç düşünülmemesi doğru olur.

Demek oluyor ki söz konusu olan, tüm görevlerini saklı tutacak ve salt Türk kalacak olan Türkiye Maliye Bakanlığının yönetimine doğrudan karışmak değildir.

Ama en düşük düzeyde bile olsa bir denetleme şarttır. Türk kalacak olan tüm dallarında ajanlar aracılığı ile denetim görevi yapacak büyük bir yönetim kurulması söz konusu değildir. Çok geniş olmayan ve Hükümet merkezinde görevli yetenekli kişilerden kurulu, Fransa, Büyük Britanya ve İtalya (ilerde Birleşik Devletler ile Rusya) temsilcilerinin de katılacağı bir Müttefikler-Arası Komisyon ye-

---

[11] Halk dilinde öşür diye bilinen tarım ürünleri üzerinden alınan yüzde onluk vergi ile koyun anlamına gelen ganem'in çoğul biçimi olan ağnam vergisi doğrudan köylüden alınan vergilerdi.

[12] İngilizce aslında Fransızca olarak kullanılmıştır.

terlidir. Bu Denetim Komisyonunun emrinde, savaştan kısa bir süre önce kurulan ve etkinliğini göstermeğe başlamış bulunan, Türk maliyesinin teftiş örgütü bulunacaktır. Bu müfettişlerin, şimdiye kadar olduğu gibi Türk olmalarında bir sakınca yoktur; böylece bunlar üzerindeki denetim dışardan ve pek az görülebilir bir biçimde olmuş bulunacaktır. Müttefik Devletlerin Türk Yönetimi üzerindeki denetimini gerçekte salt Türk olan işte bu müfettişler örgütü yapacaktır. Bu denetim ne kadar küçük ve örtülü olursa olsun, etkin olabilmesi için, Mali Yönetmin tüm dallarına yayılması gerekmektedir. Maliye Bakanlığınca hazırlanan bütçeyi gözetimi altında tutmalı, belirlenecek bazı hallerde kendisine danışılmalı ve Osmanlı Kamu Borcu ile yakın ilişki halinde kalmalıdır.

Biri şu sırada var olan bir kurumun bazı akla uygun genişletilmeleri ile devamı niteliğinde olan öteki de sınırlı sayıda memuru bulunacak ve olabildiğince gizli tutulacak yeni bir kuruluş olan bu iki yabancı kurum Türkiye'nin mali yaşamını denetim altında bulunduracaklardır. Birincisi elverişli koşullar altında bazı gelirler sağlayacak, ikincisi ise maliye hizmetlerinin gelişmesini ve manevi bakımdan iyileşmesini gözetimi altında tutacak, salt Türk maliye kurumları ise (Maliye Bakanlığı ve şubeleri gibi) kullanılma bakımından gelirleri yine de Müttefiklerarası denetim altında kalacak dolaysız vergiler gibi toplanması en güç olanlar üzerinde tüm sorumluluğu taşıyacaktır.

Bu öneriler, öyle geliyor ki, Osmanlı Kamu Borcu tahvilleri yabancı sahiplerinin haklarına saygı gösterilmesi gerektiğini kabul etmekle birlikte, Türkiye maliyesi üzerinde çok ileri gidecek ve çok doğrudan doğruya yapılacak bir denetimin Müttefik Devletlerin Türkiye'deki sorumluluklarını tehlikeli biçimde genilşetmiş olacağından korku duyan Britanya Başbakanının kaygu ve duraksamalarını karşılayacak niteliktedir.

No 10

16 Şubat 1920 Pazartesi günü saat 18.30'da, Londra S.W.1'da Downing Street No. 10'da toplanan bir Müttefikler konferansına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları (I.C.P. 32.)

Katılanlar Britanya İmparatorluğu: Çok Sayın D. Lloyd George, Başbakan, Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. Vansittart, B. Forbes Adam; **Yazmanlar**: Sir M. Hankey, Binbaşı Caccia.

Fransa: B. Cambon, B. Berthelot, B. Kammerer, B. de Fleuriau

İtalya: B. Nitti, B. Galli; **Yazman**, B. Trombetti.

Japonya: Vikont Chinda.

Çevirmen: Profesör P. J. Mantoux.

Ermenistan.

LORD CURZON Ermenistan konusunun bir siyasal bir de coğrafya yanı bulunduğunu söyledi. Konunun coğrafya yanı, sınırların saptanmasını kapsamaktadır bu, ancak yerinde çalışacak bir komisyonca çözülebilir. Sorunun siyasal yanına gelince, Müttefiklerin uğrunda savaştıkları ve sağlamağa çalıştıkları amaçlar arasında bağımsız bir Ermenistan Devletinin kurulması da vardı. Bu amacın gerçekleşmesine tüm Müttefikler aynı derecede and içmiş durumdadır. Bu nedenle sözlerini kurulacak olan bu Devletin nitelik ve sınırları konuları

çerçevesinde tutmakla yetinecektir. Bu konuda iki belirli görüş vardır. Biri, altı Türk ilini içeren ve Karadeniz'den Akdenize uzanan bir Büyük Ermenistan kurulmasından yana olanlarınki; öteki ise daha küçük bir Ermenistan kurulmasından yana olanlarınkidir. Bir Ermeni Devletinin çekirdeği, başkenti Erivan olan özerk varlığı ile zaten sağlanmış bulunmaktadır. Paris'teki Konferans bu **de facto** Devletin bağımsızlığını tanımış bulunuyor, dolayısıyle şimdi iş sadece buna neler ekleneceğini saptamağa kalıyor. Britanya Hükümeti Milletler Cemiyeti korunmasında bağımsız bir Ermeni Devleti kurulmasından yanadır. Bir aralık, Amerika Birleşik Devletlerinin Ermenistan **mandat**'sını kabul edebileceği düşünülmüştü. Şimdi artık buna olanakgörülmüyorsa da, Amerika Birleşik Devletleri, büyük bir olasılıkla, yeni Ermeni Devletine malî bakımdan yardım edecektir. Kurul'un yansız bir Devleti bu **mandat**'yı kabul etmeğe çağırmak isteyeceğini sanmamaktadır. Bunu sadece bir ayrı seçenek olarak belirtmektedir zira kendi görüşüne göre, en iyi plan, Ermenistan'ı Milletler Cemiyetinin koruması altına koymak olacaktır.

Ermenistan Devletinin kapsamı içine girebilecek topraklar konusunda önemli görüş farkları vardır. Daha büyük bir Ermenistan kurulmasından yana olanlar buna Erzurum İlinin doğu bölümü ile Erzurum kalesini ve Karadeniz üzerinde Trabzon'u katmaktadırlar. Britanya askeri makamları ise, Türklerin gözü üstünde olacağı için Ermenistan için sürekli bir tehdit öğesi olacağı düşüncesiyle Erzurum kalesinin bu kapsama girmesine karşı çıkmaktadır. Öte yandan Erzurum kalesinin Ermenistan'ın dışında bırakılması kararlaştırılacak olursa, berkitilmiş yerlerin yıkılması için önlemler alınması gerekecektir. Kimileri de, Ermenistan'a, genişlemesi için yeterli alan ve Karedeniz'e çıkış verilmesini savunmaktadırlar.

Yeni Ermenistan Devletinin doğu ya da Kafkas yanında Gürcüstan ve Azerbaycan'la bir sınır çizilmesi gerekecektir. Ne mutlu ki, son zamanlarda bu çeşitli Devletler arasında ilişkiler dostluk düzeyine girmiştir ve böylece sınır çizgilerinin yerinde bir komisyonca saptanması olabilecektir. Azerbaycan ile Ermenistan'ın ilişkileri şimdi dostça olmakla birlikte, sınırın bazı bölümlerinin, özellikle Zangezur ve Karabaş'ın anlaşmazlık konusu olduğunu ve bunun çözülmesinin güç olacağını da bilmiyor değildir.

Devletler Ermenistan sınırları hakkında bir karara varır varmaz bu Devletin bağımsızlığını sürdürmesinin sağlanması için yeterli bir kuvvet edinmesi için önlemler alınması gerekecektir. Bu kuvvet'in sayısı tam olarak şimdi saptanamazsa da bir 10.000'den söz edilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin böyle bir kuvvetin kurulması için malî ya da başka bakımlardan yardımda bulunacağına güvenilebileceği düşüncesindedir.

Son olarak, Ermenistan'ın denize çıkışı konusunda, önce Fransız işgalindeki Kilikya'nın Ermenistan içine sokulmayacağını sanmaktadır. Öte yandan acaba Ermenistan'a Karadeniz'de bir deniz çıkışı verilmeli midir?

Bununla ilgili olarak iki öneri ileri sürülmüştür. Birincisi, Karadeniz'in güney-doğu köşesinde Lazistan'ın bir çıkış yeri olarak Ermenistan'a verilmesi. Ne yazık ki bu bölgede oturanlar Ermeni değillerdir. Halkın Gürcüstan'la ilişkisi

olup dinleri Müslümanlıktır. Bu nedenle bu öneri ancak ticarî açıdan gözönünde tutulabilir. İkincisi, Devletlerin Batum'da çevre topraklarının küçük bir bölümü ile serbest bir liman kurup, burayı Milletler Cemiyetinin gözetimi altında, Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan için çıkış yeri yapmalarıdır. Batum her zaman çevredeki ulusların isteklerini üzerine çekegelmiştir. Berlin Andlaşmasına göre, Batum serbest bir liman olarak kurulacaktı.[13] Ama Ruslar orayı derhal işgal ettiler. Bundan sonra Türkiye'ye geri verildi ,onlardan geri alındı ve şu sırada, yakında orayı boşaltacak olan İngiliz kıtalarının işgalindedir. Bu nedenle Batum'un yazgısı çok güçtür. Çevredeki uluslardan hiç birine verilemeyeceği için, orada Milletler Cemiyetinin korumanlığı altında bir serbest liman kurulmasından yanadır. Çok şey, Lazistan ve Trabzon'un Ermenistan'a katılıp katılmamasına bağlıdır.

Ermenistan'da kurulacak hükûmet biçimi bakımından, nüfusun ermeni olmayan öğelerinin korunması için Türkiye'ye ilişkin olarak yapılanlara benzer düzenlemelere gidilmesi gerekecektir. Kendisi (Lord Curzon) bilinçli olarak, şu sırada Fransızlar tarafından işgal edilmiş bulunan Kilikya sorununu ortaya çıkaracağı için, Ermenistan'ın güney sınırlarına değinmemiştir. Fransa Kilikya için bir **mandat** alacak olursa, bu topraklardaki Ermenilere özel bir koruma sağlanmalıdır. Kilikya'da durum karışık ve tehlikeli görünmektedir. Fransızlar Türklerin saldırılarına uğramış ve bu hareketler sırasında, özellikle Maraş dolaylarında bir çok Ermeni yok edilmiştir. Demek oluyor ki, Ermeni sorunu Kilikya konusunun çözüme ulaştırılması nedeniyle de ortaya çıkacaktır -şimdilik bu konuya değinmek istememektedir.

B. BERTHELOT demecinin başında, Lord Curzon'un da bildiği gibi, ana konuda Büyük Britanya ile Fransa arasında tam bir anlaşmaya varıldığını belirtmek istediğini söyledi. Bu demektir ki, **de facto** Rus Devletinin yeni Ermeni Devletinin çekirdeği olarak alınması ve buna Türkiye Ermenistan'ından bazı bölümler eklenmesi kararlaştırılmıştır. Bu sonuncu bölümlerin saptanması, kuşkusuz, bazı güçlükler doğuracaktır. Büyük Ermenistan'ın kapsamına girmesi başta düşünülen topraklar Van gölüne kadar uzanıyordu ama, tümü yok edilmiş ya da göçe zorlanmış olduğu için bu bölgede şimdiki halde hiç bir Ermeni kalmamıştır. Bu nedenle de sorun büyük güçlükler göstermektedir. Eskiden Ermenilerin oturmakta oldukları ülkeye, çoğu başka yerde yerleşmiş bulunan Ermenileri orayı yeniden Ermenileştirmek için getirtmek gerekecek ve bunlar geri dönmeğe çağırılacaktır. Şimdi Acemistan'a [Persia], Amerika'ya ve başka yerlere yerleşmiş olan Ermeniler'den üçte biri ya da üçte ikisinin Türkiye Ermenistan'ına yeni nüfus oluşturmak üzere gelmesi olasılığı vardır ki bunların sayısı 300.000 ya da 500.000'i bulabilir. Bunun denenmeğe değer olduğuna ve Ermeni-

---

[13] İngilizce aslındaki dipnota, British and Foreign State Papers'in 9. Cildinin 766 sayfasına atıfla LIX. maddeye bakılması bildirilmektedir. Nihat Erim'in «Devletlerarası Hukuku ve Siyasî Tarih Metinleri adlı kitabının Cilt I 422. sayfasında (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1953) Berlin Andlaşmasının Ellidokuzuncu Bendi aynen şöyle alınmıştır: «Haşmetlu Rusya İmparatoru, Batum'u ticarete mahsus serbest bir liman yapmak efkârında olduğunu beyan eder.»

lere uğradıkları kırımlara karşı ödence vermek için elden gelenin yapılması gerektiğine inanmaktadır.

Ermenistan sınırları konusunda, Erzurum İlinin büyük bir bölümünün Ermenistan'a verilmesi gerektiği görüşünde olmakla birlikte, içinde pek az Ermeni bulunan Erzurum kentinin bunun dışında bırakılması gerekeceğine de inanmaktadır. Kendisi, kişisel olarak, öteden beri Britanya Hükümetinin Erzurum'un Ermenistan'ın bir parçası olması gerektiğine inandığını sanıyordu: ama şimdi Lord Curzon'un ileri sürdüğü düşüncelere katılmaktadır.

LORD CURZON burada söze karışarak, Britanya Hükümetinin değil, sadece Britanya askerî makamlarının görüşlerini aktarmış olduğunu belirtti.

B. BERTHELOT konuşmasını sürdürerek, denize çıkış verilmesi konusunda, Ermenilerin kendilerinin, Kilikya üzerinden bir çıkış sağlamak düşüncesini tümden terkettiklerini bildirmeğe yetkili kılınmış olduğunu belirtti. Ermeniler bunu istemiyorlar. Buna karşılık, Trabzon'da bir çıkış hususunda ısrar etmektedirler. Kendisi (B. Berthelot), Ermeni temsilcilerine Trabzon Ermeni olmadığı için bunu elde edemeyeceklerini açıkça söylemiştir; Trabzon Ermeni değil tümüyle Türktür. Ayrıca, Trabzon limanının kullanılabilmesi için güç ve dağlık bir bölgeden geçen bir demriyolu kurulması zorunluğu vardır. Görüşüne göre, sorunun yanıtını İsviçre vermektedir : demiryolu çıkışları yapımı gerekmektedir. Ermenistan bakımından üç demiryolu çıkışı sağlanması olasılığı vardır

1) Kars'tan Batum'a bir demiryolu yapılması ve Lord Curzon'un önerdiği ve kendisinin de tümüyle katıldığı gibi, ayni zamanda Batum'da bir serbest liman kurulması.

2) İskenderun'a giren bir demiryolu yapılması.

3) İstanbul üzerinden [bağlantı], ki bu da Erzurum'dan Ankara'ya bir demiryolu kurulmasını gerektirir.

Kanısınca bu son çözüm Ermenistan için en aklayakın ve en iyi çıkış biçimi olur ve ayrıca Erzurum ile Ankara arasında bir hat döşenmesi büyük güçlük çıkarmaz.

Ermenistan topraklarının savunulması konusunda, Fransız askerî uzmanlarının düşüncesine göre, 10.000 kişilik bir kuvvet açıkça çok azdır. Onlar, geri alınacak toprakların, bunları ellerine geçirmiş o savaşçı insanlardan alınması söz konusu olduğuna göre, 20.000 kişilik bir kuvvet gerekeceği kanısındadırlar. Her ne olursa olsun bu konu, verdikleri sayılar dikkatle incelenmek gereken, askerî uzmanlarca gözden geçirilecektir.

Lazistan'a gelince, Lord Curzon'un söylediklerine tümüyle katılmaktadır. Lazistan sadece Müslümanların yaşadığı bir bölge olmakla kalmayıp, üstünde Gürcistan'ın istekleri de vardır; Gürcistan Batum'u da istemektedir. Kurul'un herhalde anımsayacağı gibi, de facto Gürcistan Hükümeti Lazistan ile Batum limanı kendisine verilmeyecek olursa, Bolşevikliğin ilerlemesine karşı koymak için önlem alamayacağını bildiren ültimatom niteliğinde bir bildiriyi Büyük

Devletlere vermişti.[14] Bu nedenle tüm konuya büyük dikkat gösterilmesi gerekiyor. Batum'un Gürcistan'a verilmemesi gerektiğini kabul etmekle birlikte, Lazistan konusunda daha fazla incelenmesi gerektiği görüşündedir.

Şimdi de, Yunanistan'ın, Karadeniz boyunca, Trabzon çevresinde, Bağımsız bir Pontus Devleti kurmak için istediği toprak şeridi konusuna değinmek istiyor. Kanısınca bu gülünç bir istektir zira bölgedeki Rumlar tüm nüfusun ancak yüzde 5'ini oluşturmaktadırlar ve şayet özerk bir Devlet kurulacak olursa, tüm Rumlar boğazlanırlar.

Son olarak, Büyük Ermenistan'ın kurulması konusunda, Türk Ermenistan'ın nüfusu için bile yeteri kadar Ermeni bulunmayacağına göre, Büyük Ermenistan kurulacak olursa Ermenilerin toplam nüfusun ancak dörtte birini oluşturacaklarını dörtte üçünün ise Türk olacağını düşünmektedir. Demek oluyor ki, herhangi bir konu için halk oyuna başvurulacak olursa Ermenilerin oylarının ezilmemesi umudu yoktur. Bu koşullar altında Fransa bir Büyük Ermenistan kurulmasını göze alamaz. Kaldı ki, Ermenilerin kendilerinin de bunu istemediklerini söyleyebilecek durumdadır. Bu düşünce sadece, incelenmeğe bile değmeyecek savlara dayanılarak, Başkan Wilson'un çevresinden çıkmıştır.

İngiliz ve Fransız askerî haberalma örgütlerince hakkında bilgi verilen Türklerin Kilikya'daki saldırılarına değinmeğe gerek görmemektedir. Kanısınca konu büyük bir tehlike göstermemektedir ve Fransız askerî makamlarının görüşüne göre, Mustafa Kemal bir blöf oyunu içindedir. On kadar subayın ölmüş olduğu doğrudur. Üzücü olmakla birlikte aslında büyük bir tehlike sayılacak bir olay değildir. Türkleri İstanbul'dan atmağa karar verilmiş olsaydı, Türkler İzmir'de kalmış olsalardı, Fransa'nın Kilikya'nın tümünü sürekli olarak işgal etmek niyeti bulunsaydı, Türklerin bu konularda çileden çıkmaları nedeniyle ciddî tehlikeler ortaya çıkabilirdi. Kanısınca, bu tür saldırıların sürmesinin bağımsızlıklarına gölge düşüreceği bildirilerek Türkler tehdit edilecek olurlarsa, bu sorun tümüyle çözülebilecektir. Sonuç olarak şunu kesinlikle söylemek ister ki, Fransız Hükümetinin Kilikya'yı sürekli olarak işgal niyeti yoktur; Fransızlar, Türkiye'ye uygulanmasını önerdikleri malî kontrola benzer bir tüm denetim bırakarak, sırası gelince çekilmek niyetindedirler.

B. LLOYD GEORGE B. Berthelot'un çok önemli bir demeç vermiş olduğunu söyledi. Kilikya konusunun ise ertesi gün görüşülmesini önerdi.

B. CAMBON, B. Berthelot'nun verdiği demeç üzerinde bir açıklama yapmak istediğini belirterek Fransızların Kilikya'da çekilmelerinin, doğaldır ki, İtalya'nın Küçük Asya üzerindeki niyetlerine bağlı olduğunu söyledi.

B. NİTTİ bağımsız bir Ermeni Devleti kurlması gerektiğini kabul etmektedir. Genişliğine gelince, kurulacak Ermeni Devletinin Akdeniz'e uzanamayacağı besbellidir, çünkü aksi halde bu Ermenisiz bir Ermenistan demek olur. Çözüm bekleyen en önemli sorunlar Erzurum, Trabzon ve Batum'a ilişkindir. Görüşüne göre, Türkleri kızdırmamak için elden gelen her şey yapılmalıdır. Arabistan'ın Türk İmparatorluğundan çıkarılması, Yunanlıların İzmir'de kalmaları

[14] İngilizce aslındaki dipnotuna göre, Paris Barış Konferansındaki Gürcistan Temsilci heyeti 14 Mart 1919 tarihini taşıyan bir andırı ile Lazistan ve Batumu istemişti. (Cilt III. No :631)

ve Trakya'nın Yunanistan'a verilmesi kararlaştırılmıştır. Şimdi şunu sormaktadır Türklere ne kalıyor? Demek oluyor ki, yeni Ermeni Devleti Ermenilerinin kendilerini savunamayacakları, ayni zamanda Türklere de güçlük çıkartacak kadar büyük tutulmamalıdır.

Bu düşüncelerin sonucu olarak kanısınca, Erzurum Ermenilere verilmemelidir; Türklerin elinde kalmalıdır. Ermenilerin Trabzon limanını kullanmak hakkı bulunmalı ve son olarak da, Batum uluslararası bir liman yapılmalıdır. Gürcistan'ın Batum üzerinde bir hakkı olmadığı düşüncesindedir. Sonuç olarak görüşü şudur ki Ermeni Devleti çok geniş tutulmamalı ve kendini savunabilecek durumda olmalıdır.

B. LLOYD GEORGE bağımsız bir Ermeni Devleti kurulması konusunda genel bir görüş birliği olduğu izlenimini edinmiştir. Sınırlar konusunda ise, Erzurum'u da içine almak ve Batum'a ne yapılacağı konusunda duraksamalar ortaya çıkmıştır; ancak Trabzon'un Ermenistan'a katılmaması gerektiği konusunda anlaşma var gibidir. Bu sonuçları genel bir öneri olarak kabul ederek, sorunun tümünün bir komisyona gönderilmesini öğütledi. Müttefik temsilcilerinin her birinin bu konuda bir rapor sunmak üzere uzman göstermesini istedi.

1) Yeni bir bağımsız Ermenistan Devletinin sınırları hakkında rapor vermekle görevli uzmanların her bir Müttefik temsilcisince atanması,

2) Atanmış uzmanların adlarının ertesi gün saat 11'de bildirilmesi

Kararlaştırılmıştır.

(Toplantı 17 Şubat Salı günü 11'e ertelendi.)

[17 Şubat 1920 Salı günü saat 11'deki toplantı 10 numaralı toplantı ile aynı yerde aynı katılanlarla yapılmıştır. Sadece Britanya heyetine yazman olarak Yarbay Storr da katılmış ve Fransa heyetinden B. Berthelot sadece birinci madde görüşmelerine katılmıştır]. (I.C.P.33).

Türk Maliye Komisyonu. İzmir Komisyonu. Ermenistan Komisyonu.

1. Kurul'un önünde aşağıdaki komisyonların görevlerini tanımlayan belge tasarıları vardır

Türk Maliye Komisyonu,
İzmir Komisyonu,
Ermenistan Komisyonu,

Tartışma sonunda Kurul şunlara karar verdi:

a) Türk Maliye Komisyonunun görevlerini eblirleyen tasarının, Türk borcunun, Türkiye'den alınmış olan topraklar açısından tasfiyesi konusunu da kapsamına alacak; yani Türkiye'den bu toprakların sorumluluğunu üzerlerine alan Devletlerin, savaş öncesi borcun ödenmesinde, kendilerine düşenin aralarında paylaştırılmasını sağlayacak biçimde yeniden yazılması. [15]

b) İzmir Komisyonunun görevlerini belirleyen tasarının kabulü. (Ek. 2)

c) Ermenistan Komisyonunun görevlerini belirleyen tasarının aşağıdaki değişiklerle kabulü: A (ii) nin ikinci satıdına «paylar» sözcüğünün «bir pay» sözcüklerinin yerine konulması ve Lord Curzon'un toplantıdan, daha sonra, yaptığı bir önerinin eklenmesi (Bak. tutanakların 5. numaralı paragraf ve 8. Numaralı Not.) (Ek. 3).

---

[15] Bu Ek basılmamıştır. Aşağıda, tutanak 6'da sözü edilenin tıpkısıdır.

Hükümetlerin yukarda sözü edilen komisyonlara üye olarak atadıkları temsilcileri şunlardır.

	Türk Maliye Komisyonu	İzmir Komisyonu	Ermenistan Komisyonu
Britanya İmparatorluğu	B. Armitage Smith B. Blackett.	B. Forbes Adam. Savaş Bakanlığının bir temsilcisi.	B. Vansittart.
Fransa *	B. de Fleuriau. B. Kammerer.	B. de Fleuriau. B. Kammerer.	B. de Fleuriau. B. Kammerer.
İtalya	B. Carlo Galli. B. Nogara.	B. Carlo Galli. B. Nogara.	B. Carlo aGlli. B. Nogara.
Japonya	B. M. Nagai, Büyükelçilik Müsteşarı. B. K. Mori, Japon Hükümetinin Maliye Komiseri.	— —	B. I. Yoshida, Büyükelçilik Başkâtibi. Önyüzbaşı K. Anno.

(İki komisyon ayni zamanda toplanacak olursa, B. Berthelot, iki komisyonun birinde Fransız temsilcilerinden birinin yerini alacaktır.)

Fransa ile İtalya'nın bu üç komisyona aynı sayıda kişileri atadıkları için komisyonların aynı zamanda toplanmaları olanağı bulunmadığına ve bunun gecikmelere yol açacağına dikkat çekildi.

B. CAMBON ve B. NİTTİ atadıkları kişilerin her komisyonda bulunmaları gerekmediğini ve işleri aralarında paylaşacaklarını belirttiler.

Türkiye ile Barış Andlaşması. Yargı sisteminin yeniden düzenlemesi.

2. B. CAMBON Maliye Komisyonu sorunu yanında, kurulun ivedi bir karara varmasını gerektiren bir başka sorunun da mahkemelerin yargı sistemini yeniden düzenlemek için bir komisyon kurulması konusu olduğunu söyledi. Maliye Komisyonunun, kendisine verilmek üzere bulunan malî işler yanında, bu işe de girişebileceğinden kuşkuludur.

Şu anda Türkiye'de Kapitülasyonlar yürürlüktedir, ve bırakışmadan beri de durum budur, ancak ilerisi için Hıristiyan halkların çıkarlarına her türlü güvenceyi verecek bir mahkeme sistemi sağlamak gerekecektir. Fransız Hükümeti sorunu Paris'te hukuk danışmanlarına sunmuş ve bunlar, aylarca süren bir çalışma ile bu konuyu ayrıntılı bir biçimde inceledikten sonra, raporlarını vermişlerdir.

B. LLOYD GEORGE raporun kurula dağıtılmasını istedi. Kendisi, kişisel olarak Türkiye'nin iç yönetiminde hiç bir sorumluluk almayı istememektedir.

LORD CURZON gerçekte bir kölelik sistemi olan bugünkü Kapitülasyonlar sisteminin yerine birleştirilmiş bir sistem kurulması gerektiği düşüncesindedir. B. Berthelot ile ilk görüşmelerinde, yerinde tanık dinlemek ve konuyu incelemek için İstanbul'da toplanacak bir Müttefik komisyonu kurulmasının iyi olacağına karar vermişlerdi.

B. LLOYD GEORGE kurul herhangi bir karara varmadan önce raporun dağıtılmasının yerinde olacağını söyledi.

B. Cambon raporu Kurul üyelerine dağıtmayı üzerine alır.

B. CAMBON, kanısınca şimdilik tek yapılacak şeyin raporu ve sonuçlarını incelemek üzere bir komisyon kurmak olduğunu söyledi. Bu raporun bir komisyona verilip verilmemesi ve bir komisyonun Paris'te mi, Londra'da mı yoksa İstanbul'da mı toplanacağı karara bağlanmalıdır. Rapor genellikle B. Lloyd George'un belirttiği görüşlere uygun düşmekte ve kuvvetle umut ettiği gibi Türk duygularını okşayacak çözümler önermektedir. Kapitülasyonlar ortadan kalkar kalkmaz bunların yerine konacak hazır bir sistem bulunması öğütlenmeğe değer. Böyle bir önlem alınmayacak olursa ortaya ciddî bir durum çıkabilir.

B. NİTTİ kurulun her şeyin üstünde, vakit geçirmeden barış yapılabilmesi için ivedilikle kararlara varılması gereğini anlamış olduğunu umar. Türkiye ile Barış Andlaşmasının ana hatlarını çözüme kavuşturup ayrıntıların derhal uzmanlarca incelenmesine geçilmelidir. Türkiye'nin gelecekteki yargısal istemi konusunun Paris'te çok dikkatle incelendiğinden hiç kuşkusu yoktur. Kendisi B. Cambon'un önerdiği komisyonun kuruldan ivedilikle karar almak için Londra'da toplanması gerektiği kanısındadır. Komisyonun işleri bir hayli güç olacaktır. Devletlerin Türkiye'de yapmak istedikleri nedir? Genel siyasaları küçük ulusları özgürlüğe kavuşturmak ve küçük, bağımsız bir Devleti öz Türkiye'de kurmaktır. Malî denetim konusunda, amaçları Türkiye'yi kalkındırmaktır. Yasa ve düzen konusunda ise istedikleri Müslümanlık dışı görüş taşıyanlar için adalet ve din özgürlüğü sağlamaktır. Komisyona, varacağı sonuçların Türk duygularının en kabul edebileceği bir biçimde olması ve böylece Türk "izzeti-nefsi"-nin[16] korunması yönergesinin verilmesini öğütledi.

LORD CURZON B. Nitti'nin şimdiki sorunun özel niteliğini galiba biraz yanlış anladığını, Türkiye'de sadece Müslümanın Müslüman karşısındaki durumunu ilgilendiren Türk dinsel yasası[17] ile konunun bir ilgisi olmadığını söyledi. B. Cambon'un bu sabah ortaya atmış olduğu sorun, yabancıların korunması için var olan sivil mahkemelerin yargısı ile ilgilidir. Bu yargı erki bugüne kadar, Türk mahkemelerinin yolsuzluk ve kötü yönetimine karşı bir korunma çaresi olarak, Kapitülasyonlar gereğince kullanılmıştır. Şimdi düşünülen şey, Türk egemenliğine bir aykırılık oluşturan bu Kapitülasyonların, ne ölçüde, Türklerin de çıkarlarına uygun biçimde değiştirilebileceğidir. Bu tür Kapitülasyonların yetkili yerli mahkemeler sistemine geçilinceye kadar Japonya'da da var olmuş bulunduğunu Kurul'a anımsatır. Bu nedenle, konunun ivediliği hususunda B. Nitti gibi düşünmemektedir çünki yeni bir sistem uygulanıncaya kadar kapitülasyonlar sürecektir. Bu konuda en iyi fikir verebilecek kişiler Türkiye'de yaşayan İtalyanlar, Fransızlar ve İngilizler olduğu içindir ki yerinde bir soruşturmaya gereksinme vardır.

B. LLOYD GEORGE kurulun konunun tartışmasını sürdürmeden raporu incelemesi gerektiğinin açık olduğunu, bu nedenle de kurulu bu tartışmayı ertesi gün ya da onu izleyen gün devam etmeğe çağırdı.

B. NİTTİ Lord Curzon'un düşüncesini tümüyle anladığını söyledi Önemli olan Türkiye'de yaşayan herkese eşit adalet sağlamaktır ve soruşturma bu anlayış içinde yapılmalıdır.

---

[16] İngilizce aslında «amour-propre» sözcüğü fransızca kullanılmaktadır.

[17] Şeriat hükümlerinden söz edilmektedir.

B. BERTHELOT Japonya Kapitülasyonları kaldırdığı zaman, Avrupa'nın bunu yapacak başka şey olmadığı için kabul ettiğini söyledi. Bununla birlikte zorluklar olmuştur ve Türkiye'de bunlar daha da büyük olabilir zira Türk düşüncesi Japonya düşüncesinden çok daha az belgindir. İvedi bir durum olmadığı konusunda Lord Curzon'un görüşünü paylaşmamaktadır, kendisine kalırsa, Barış Andlaşmasına, Kapitülasyonların yerine uygun bir yargı sistemi konulmasını güvence altına alacak bazı hükümler konulması zorunluğu vardır. Görüşmenin sürdürülmesi ve komisyonun kurulmasının, Kurul raporu görünceye kadar, ertelenmesi gerektiği konusunda, tıpkı B. Lloyd George gibi düşünmektedir.

3. **Kilikya.**

B. BERTHELOT Fransa'nın Kilikya konusundaki görüşlerini bir kaç sözcükle açıklamağa çalışacaktır. İstanbul ve Küçük Asya konularında alınan kararların ve ayrıca Rum nüfusunun çoğunlukta olduğu yerlerde Rumlara özel haklar tanınması konusundaki kararın da gösterdiği gibi Türk halklarının istekleri gözönünde tuttukları anlaşılmaktadır. Kendisiyle normal ilişkilerin sürdürülebileceği bir Türk Devletini yeniden kurmanın akla uygunluğu konusunu bu sabah görüşmek istememektedir. Özellikle Kilikya'dan söz edecektir. Burada Fransa önemli özverilerde bulunmağa hazırdır ve şimdiden açıkça belirtebilir ki, ne şimdi ne ileride burayı kendilerine bağlamak amacı gütmektedirler. Bundan başka Fransa, Türkiye'nin, bu ilde sadece sözde bir egemenlik değil, gerçek bir egemenlik sahibi olmasını sağlayacaktır,şu kadar ki genel malî ve yönetimsel denetleme sürdürülecek ve düzeni korumak için, yabancı eğitmenlerin yetiştireceği bir yerli jandarma kurulacaktır. Öte yandan Fransız Hükümeti bazı koşulları kendisi için saklı tutmaktadır. Önce, kendilerinin önerdiği çok liberal çözüm biçimi Türkiye ile yapılacak düzenlemenin bir parçası olmalıdır ve Fransa bu düzenlemenin ne olacağını bilmedikçe bu önerdiği özverileri gerçekleştirmeyecektir; ikinci olarak da son alacağı biçimde Türkiye ile Barış Andlaşması, Fransa'nın ne Türk borcunda, ne Türkiye'deki Fransız ortaklıklarında ne de başkaca olan çıkarlarını tehlikeye sokmalıdır Müttefiklerin yengisinden sonra Fransa'nın Türkiye'deki durumunun savaş öncesindekinden kötü olmasını akıl alamaz. Bu nedenle ilk üzerinde durduğu, var olan ayrıcalıklarının olduğu gibi kalmasıdır; ikincisi, savaş öncesi borçlarının ödenmesi; üçüncüsü de Türkiye'deki Alman mal varlığı ve girişimlerinin tasfiyesidir. Demiryolları Almanların elinde bırakılacak olursa, Hükümetinin görüşü odur ki, kendimizi savaş patlamazdan önceki durumda bulmamız uzun sürmez. Yukardakiler Fransa'nın kurula sunmak istediği genel koşullardır. Şimdi daha ivedi bir önem taşıyan koşullara değinecektir. Fransa'nın kanısınca, Türk Hükümeti Milliyetçi hareketi durdurmağa ve şu sırada yapılan saldırılara bir son vermeğe ciddî çaba göstermeğe zorlanmalıdır; ayrıca Müttefikler kamu borçlarının denetiminde genel bir güvence sağlamalıdır; üçüncü olarak Kapitülasyonların yerini alacak sağlam bir yargı sisteminin yerleştirlmesinde ısrar etmeliyiz. Ülkesi buna büyük bir önem vermektedir ve bu nedenledir ki konuyu tümüyle incelemek üzere aylarca önce bir komisyon kurulmuştur. Dördüncü olarak, yerel jandarma yabancı eğitmenler yönetiminde yeniden kurulmalıdır. Beşinci olarak Kilikya'da Fransa haritada[18] mavi renkle gösterilen ayrıcalıklar üzerinde kendisine öncelik tanın-

[18] İngilizce aslındaki dipnotu bu haritanın dosyada bulunmadığına işaret ediyor.

masını ister. Bir yargı sistemi kurulup gerçekleşmedikçe ve sözünü ettiği güvenceler verilmedikçe Fransız kuvvetlerinin ülkeden çekilmesi olanağı yoktur. B. Berthelot sözlerini bitirirken kurtarılmış bölgelerin yenenler arasında kesin olarak paylaşılması söz konusu olamaz çünkü bu her Devletin savaş öncesinde elde etmiş bulunduğu durumu da göz önünde tutmalıdır.

B. LLOYD GEORGE B. Berthelot'nun demecinde, Fransa'nın Kilikya'da Müttefiklere bazı ödünler vermek niyetinde olduğu ve karşılığında da başka bir yerde **quid pro quo** beklediği izlenimini vermiştir. Buna yanıt olarak Büyük Britanya'nın Fransa'dan Kilikya'da hiç bir ödün vermesini istememiş olduğunu ve Fransa'nın sadece kendi çıkarlarını düşünmesi gerektiğini söylemek zorunluğunu duymaktadır. Kurul anımsayacaktır ki, Büyük Britanya, B. Clemenceau ile yapılan görüşmeler sonucu, Fransız kıtalarının gidebilmesi için Kilikya'dan kendi kıtalarını çekmeyi kabul etmişti.[19] Şimdiye kadar Büyük Britanya, Kilikya'daki davranışları nedeniyle Fransa'yaprotestoda bulunmuş değildir, İtalya'nın da bulunmadığını sanmaktadır. Fransa kendi başına, Kilikya'yı kendine bağlayıp doğrudan doğruya yönetmenin hata olacağı sonucuna varmıştır. Kendisi de bu görüşün doğru olduğu kanısındadır. Kilikya nüfusu hemen hemen sade Türklerden oluşan, salt Türk bir İldir. Kilikya, sadece bir kaç Türk'ün yaşadığı ve dolayısiyle, Türkiye'nin kendisine katılması için ulusal bir hak ileri süremeyeceği Suriye'ye benzememektedir. Kilikya'da halk Türktür; 75.000 Ermeni ve 20.000 Rum'a karşılık 290.000 Müslüman vardır. Bu koşullar altında Fransa'nın bu ülkeyi elinde tutmak ve yönetmek girişiminde bulunması halinde sadece başına dert alacağı görüşündedir. Ayrıca Kilikya Fransa'nın kaynaklarını sürekli harcayacağı bir yerdir. Bu nedenle Fransa Kilikya'yı yönetmenin kendi çıharlarına uygun olmayacağı sonucuna varmakla akıllılık etmiştir. Ama bu karar ne Büyük Britanya'nın ne de İtalya'nın bir baskısı sonucu alınmamıştır ki karşılığında Küçük Asya'da özel ödünler ve ekonomik çıkarlar istemeğe hakkı bulunsun.

Şayet Fransa sadece Kilikya üzerinde bir tür denetim kurmak istediğine karar verecek olursa, kurul, hiç kuşkusuz bu tür öneriyi değerlendirmeğe hazırdır; ancak Fransa'nın Kilikya'dan çekilme kararının kendisine Küçük Asya'da özel ayrıcalık tanınması için hiç bir hak verdiğini kabul edemeycektir.

B. BERTHELOT burada söze karışarak ayrıcalıklara değinen sözlerinin Küçük Asya'ya değil sadece Kilikya'ya ilişkin olduğunu açıkladı.

B. LLOYD GEORGE, konuşmasını sürdürerek, Büyük Britanya'nın Küçük Asya'nın her tarafında çok büyük ticarî çıkarları olduğunu söyledi; ancak şimdilik Kurul'un Kilikya'nın ilerdeki yönetimi ve bu konuda Fransa'nın ileri sürmek isteyebileceği önerilerin görüşülmesi ile yetinmesini öğütledi.

B. BERTHELOT Fransa'nın pazarlık etmek ve Kilikya'nın işgalinden vazgeçmesine karşılık başka yerlerde ödün elde etmek istediği iz'lenimini vermişse düşüncelerini hiçte iyi açıklayamamış olduğunu belirterek, Fransa'nın, savaş öncesi, eski Türk İmparatorluğunun her yanında sahip olduğu çıkarlar, başka ülkelerinki ile aynı ölçüde tam olarak tanınmadıkça, Türk sorununun genel çö-

[19] İngilizce aslındaki dipnotuna göre: Bak. Cilt IV, Bölüm II **passim**.

zümüne ilişkin hiç bir plana katılamayacağını söylemek istediğini açıkladı. Britanya ticaretinin eski Türk İmparatorluğunda üstün bir durumu olduğunu kabul ettiği gibi, Büyük Britanya'nın bu üstünlükle orantılı bazı çıkarlar sağlamasını da kabul etmektedir. Fakat aynı zamanda Fransa kendisine de aynı işlemin uygulanmasını istemektedir. Savaştan önce sahibi bulunduğu ticarî çıkarlardan yoksun kılınmak istemektedir.

Fransa'nın Kilikya'dan çekilmesinin başka yerlerde ödün gerektirdiği izlenimini vermişse Kilikya konusunda da yanlış anlaşılmış olmaktan korktuğunu söyledi. Fransa'nın bugünkü kararını, orada son zamanlarda olan olayların bir sonucu olarak verdiğini söylemek herhalde yanlış olmaz. Ama öte yandan, Büyük Britanya ile Fransa arasında, birincinin ikinci yararına Kilikya'da bazı kesin haklar tanıdığını gösteren bir anlaşmaya da varılmış olduğu bir gerçektir. Bu nedenle de Kilikya'dan çekilmekle ve bu haklardan vazgeçmekle Fransa, gerçekte, Büyük Britanya bir takım ödünler vermiş olmaktadır.

Genel olarak, B. Lloyd George'un tüm söylediklerini kabul etmektedir, yeterki, Fransa'nın bugün varolan hakları tümüyle korunmadıkça Türk sorununun çözümlenmesini Fransa'nın hiç bir zaman kabul etmeyeceği açıkça anlaşılmış olsun.

Sonuç olarak kuruldan, sade Fransa'nın çıkarlarını değil, genel çıkarları da korumak amacıyla hazırlanmış olan Fransız önerilerini dikkatle incelenmesini rica etmektedir.

B. LLOYD GEORGE ticarette öncelik konusunun açığa kavuşturulması gerektiğinde ısrar etti. Öyle sanmaktadır ki, Fransa'nın ileri sürdüğü isteklere benzer istekler, İtalya tarafından, Saint-Jean-de Maurienne Anlaşmasına göre İtalya'nın bazı ödenceler alması gerektiği savına dayanılarak Küçük Asya'nın güney bölümü için ileri sürülebilecektir. Hiç bir zaman onaylanmamış olduğu için ve Amerika da katılmadığı için bu Anlaşmayı tanımamaktadır. Bununla birlikte tıpkı Fransa'nınkiler gibi İtalya'nın isteklerinin de ciddî olarak gözönünde tutulması gerekir.

Fransız önerileri kabul edilecek olursa, Fransa ile İtalya'nın böylece daha iyi bir duruma geçmiş olacakları düşüncesindedir, zira düzeni korumak sorumluluğunu taşımaksızın ticaret alanında öncelikten yararlanmış olacaklardır. Fransa'nın Suriye **mandat**'sını isteyeceğini varsaymaktadır ve böylece Fransa Suriye'de ticarette bir öncelik elde edemiyecektir. Sadece bazı sorumluluklar yüklenecek ama ticarî öncelik alamayacaktır. Bu konuda B. Berthelot'dan, yapmış olduğu önerileri Milletler Cemiyeti Misak'ının «açık kapı» ve tüm uluslar için eşit haklar öngören hükümleri ile nasıl bağdaştırıbildiğini sormak istemektedir. Bu aşamada bir görüş ileri sürmek niyetinde değildir, sadece soruyu B. Berthelot'ya sormakla yetinecektir çünkü Büyük Britanya'da özellikle kuvvetli bir akımın, Musul ve Mezopotamya'da aynı isteklerin ileri sürülmesinden yana olduğu bir gerçektir. Bu nedenle bu konuda tam açıklıklığa gereksinme duymaktadır : Fransızların Kilikya hakkındaki önerileri Milletler Cemiyeti maddeleri ile çelişki halinde midir, değil mi dir? Somut bir örnek olarak, bir Amerikan ortaklığının bazı ticarî ayrıcalıklar elde etmek için Kilikya'ya gittiğini varsayalım, Fransa bu durumda kendi haklarının bir önceliği olduğu savı ile or-

taya çıkacak mıdır? Böylece bu Amerikan ortaklığı bir kenara itilebilecek midir? Ayrıca şunu da öğrenmek istemektedir : acaba Fransa'nın Kilikya'da ileri sürdüğü öncelik haklarının içeriğinde veto hakları da bulunmakta mıdır, yani Fransa hiç bir şey yapmazken başkalarını da bir ülkeyi geliştirmek için bir şeyler yapmasını önleyebilecek bir veto gücüne sahip olacak mıdır?

Kendisine öyle geliyor ki, iki önemli sorunun inceden inceye araştırılması gerekmektedir biri ticarî bir sorun öteki ise Dışişleri Bakanlığına ilişkin bir sorundur. Her halde, Güney Anadolu üzerindeki İtalyan istekleri, Kilikya'daki Fransız istekleri ve, belki de, Musul'daki Britanya istekleri hakkında bir karar alınmazdan önce, ortaya atmış olduğu türlü konuları incelemek üzere, bir bölümü ticaret işlerini, bir bölümü de Dışişleri Bakanlığını temsil edecek bir Komisyonun derhal atanması gerektiği düşüncesindedir.

B. BERTHELOT «açık kapı» ve hakeşitliği söz konusu olduğunda Fransa'nın hiç bir istemde bulunmadığı yanıtını verdi. Tüm limanlar özgür ticarete açık bulundurulacaktır. Böyle bir sorun ortada yok demektir. Fransa'nın ileri sürdüğü savlar sanayi girişimleri için öncelik elde etmeğe yöneliktir. Başka bir deyimle Fransa sadece bir ilk seçme hakkı istemektedir /first option/. Öte yandan, bu hakların olumsuz bir tekel içermeyeceğini de kabul etmektedir. Yani Fransa geliştirme hususunda bir öncelik hakkına sahip olacak fakat bu hakkını kullanmayacak olursa, başkalarının bunu yapmasına da engel olmayacaktır. Böyle olmakla birlikte B. Lloyd George'un önerdiği biçimde bir komisyonun atanmasını kabule hazırdır. Ancak bu komisyonun zorunlu olarak ticarî ve siyasal olması gerektiğini sanmamaktadır.

B. Berthelot kişisel olarak Kilikya'da Fransa'ya sanayi girişiminde öncelik tanınmasının sonucu olarak kurulun Amerika Birleşik Devletleri ile anlaşmazlığa düşeceği savını kabul edemeyecektir. Doğaldır ki, böyle bir öncelik, her tür uyruklunun hisse senedi satın almak hakkı buliunduğuna göre, var olan ayrıcalıklara uygulanmaz. Öte yandan, yeni ayrıcalıklar, bakır madenleri v.b. kurulması konusunda, bu, her yerde olduğu gibi, en yüksek fiyat önerisinde bulunana verilecektir. Her hangi bir ülkede en büyük denetleme olanaklarına ya da en geniş çıkarlara sahip ülkenin ortaya çıkabilecek bu tür ayrıcalıkları şaşmaz biçimde ele geçireceği kesindir. Gerçek zaten odur ki, çoğu yerde, üstün etki Amerika Birleşik Devletlerininkidir. Bu nedenle de her istediği ayrıcalığı elde etmek olanağı bulunacaktır.

B. LLOYD GEORGE kendisinin daha önce önerdiği gibi bir komisyon kurulmasını ve görevinin öğleden sonra yapılacak toplantıda görüşülmesini önerdi.

> Görev koşulları öğleden sonra yapılacak bir toplantıda görüşülmek üzere, Kilikyanın gelecekteki yönetimini incelemek üzere ticaret ve politika uzmanlarından oluşan bir komisyon kurulması,
>
> **Kararlaştırılmıştır.**

4. Kilikya'daki Ermeniler.

LORD CURZON, B. Berthelot'nun Ermenistan'ın [? Kilikya'nın] geleceğine ilişkin önerilerinden ortaya çıkan aşağıdaki bazı noktalara dikkati çekmek istemektedir

Birinci nokta Kilikya'daki Ermenilerin yazgısı konusudur. Şu sırada Kilikya'da 75.000 Ermeni vardır ve Müttefik Devletlerin, özellikle Fransa'nın, bu Ermeniler'e karşı özel yükümlülükleri bulunmaktadır. Fransa savaş sırasında, o bölgedeki Türklere karşı çarpışmak için Kilikya'da büyük Ermeni kuvvetleri toplamıştı. Bunun sonucu olarak Türkler bunları şimdiden yok etmeğe başlamışlardır ve Fransızlar çekilir çekilmez de Türkler kalanları olduğu gibi silip süpürmek eğinimine [temptation] kendilerini kaptırabilirler. Bu koşullar altında, dün kurulan Ermenistan komisyonunun Ermenistan sınırlarının acaba Kilikya'nın bazı bölümlerini de kapsayacak biçimde çizilip çizilmemesi gerektiğini ya da, bir seçenek olarak, Kilikya Ermenilerinin güvenliği bakımından, örneğin Küçük Asya'nın başka bölgelerine aktarılmaları gibi, ne önlemler alınabileceğini de incelemesi gerektiğini düşünmektedir.

İkinci nokta, B. Berthelot'nun barış, düzen ve güvenliğin jandarma aracılığı ile sağlanmasını söylemesine ilişkindir. B. Berthelot bunun Fransız jandarması olmasını mı öngörmektedir? Kilikya üzerinde şimdi ileri sürülen Fransız önerilerinin Fransa tarafından bir **mandat** üstlenileceği anlamını taşımadığı varsayımına dayanmakla yanlış bir düşünce izlemekte olup olmadığını öğrenmek istemektedir. Öyle sanmaktadır ki, Fransa sadece ticarî öncelik istemektedir, fazla bir şey değil.

Üçüncü noktaya gelince, Kilikya'nın Türkiye'ye geri verileceği varsayımına göre, Kilikya ile Suriye arasında yeni bir sınır çizilmesi gerekecektir. Böyle olunca, Fransa, Suriye'nin gelecekteki kuzey sınırının ne olması gerektiği düşüncesindedir?

B. BERTHELOT yanıt olarak Fransız Hükümetinin Kilikya'daki Ermenilerin güvenliği için özel garantiler sağlamanın önemini gereği gibi değerlendirmekte olduğunu söyledi. Şu anda Kilikya'da 70.000 Ermeni vardır ama yakın bir gelecekte önemli sayılara varacak bir dönüş olacağı ve toplamın 150.000'e ulaşacağı düşünülebilir. Sonuç olarak özel güvencelere gereksinme doğacak ancak bunların niteliğinin saptanması daha fazla bir incelemeyi gerektirecektir. Öte yandan, Fransız kıtaları Kilikya'dan, ancak Türkiye ile andlaşma yürürlüğe girdikten ve andlaşmada öngörülen güvence hükümleri gerçekte uygulamaya girdikten sonra çekileceklerdir.

Jandarmaya ve yönetimin öteki dallarına gelince, uygulanacak ilkeler Türkiye'nin başka bölümlerindekinin tıpkısı olacaktır. Başka bir deyimle, jandarmayı gözetim altında tutmak için Fransız subayları atanacak ve maliye ile yönetimin başka dallarını denetlemek için de Fransız danışman ya da müsteşarları atanacaktır.

Son olarak, Kilikya'nın gelecekteki sınırları konusunda, bir Müttefik uzman komisyonunca incelenmesi gereken türlü çizgiler ileri sürmüş durumdadır.

LORD CURZON çeşitli Hükümet Dairelerini denetlemek için danışman ve müsteşarlar atanmasının bir **mandat** oluşturacağı görüşündedir.

B. BERTHELOT Türkiye'nin tümüne hem malî hem yönetimsel bir denetim sisteminin uygulanması nasılsa gerekeceğine göre, ayni denetimin Kilikya'ya da uygulanacağı yanıtını verdi. Tek değişiklik Kilikya'da görevlendirilecek danışman ve müsteşarların Fransız olmasıdır.

B. LLOYD GEORGE böyle bir denetim sisteminin hiç kuşkusuz **mandat** sayılması gerekeceği görüşünde ısrar etti. Bu konuda Milletler Cemiyeti Misak'ının 22. Maddesindeki şu hükme dikkati çekti :

> 'Eskiden Osmanlı İmparatorluğuna bağlı bulunan kimi topluluklar, kendi kendilerini yönetmeğe yetenekli olacakları zamana kadar, yönetimlerine bir **mandataire**'in öğütleri ve yardımı kılavuz olmak koşuluyla, bağımsız uluslaro larak varlıkları geçici nitelikte tanınabilecek bir gelişme düzeyine erişmişlerdir.' [20]

B. BERTHELOT Türkiye'nin tümü için eğitmen ve danışman atanması gereğinin kesin olduğunu, kendi görüşü olarak savundu. Yani Türkiye'de bir jandarma örgütü kuracaksa, yabancı eğitmenler atanacağı da kesindir. Buna **mandat** denebilir mi?

B. LLOYD GEORGE Türkiye'ye danışmanlar ve müsteşarlar atandığı andan başlayarak Türkiye üzerinde bir mandat kurulmuş sayılacağı görüşündedir.

B. BERTHELOT denetimin bir içeriği olması gerektiğini ileri sürdü. Kendi görüşüne göre, Türkiye'de, dışardan bir çeşit yardım görmeden, hiç bir askerî, malî ya da yönetim kontrolü uygulanması olanağı yoktur. Ama bu **mandat** demek değildir. Kanısınca **mandat,** belirli bir bölgede önceden saptanmış bir Hükümet sistemi uygulanması kavramını içerir. Durum böyle olmayacaksa bu, Türkiye'nin tümden kendi haline bırakılacağı ve yakın bir gelecekte tam bir karmaşa ve karışıklığa gidileceği demek olacaktır.

LORD CURZON kurulun Küçük Asya'da Türkiye'nin parçalanmasına tehlikeli ölçüde yaklaştığı görüşündedir. Daha dün, İzmir bölgesinin çoğunlukla Rum olan bölümleri dışında Türkiye'nin Küçük Asya'ya sahip olmasına hiç karışılmayacağı karara bağlanmıştı. Ama bugün, kurul, İtalya'nın Küçük Asya'nın bir bölümünde, Fransa'nın ise Kilikya'da **mandat** yetkisi kullanacakları bir sisteme doğru gitmektedir. Kurul'un gerçek amacı bu mudur? Ekonomik denetim memur atanmasını içerir mi? Bununla ilgili olarak şunu belirtmek ister ki, Acemistan, Büyük Britanya ile Rusya arasında yapılan bir anlaşma hükmünce[21] ekonomik öncelikler de içeren iki denetim bölgesine ayrılmış olduğu zaman, ne Rusya ne de Büyük Britanya memur atamak hakkını ileri sürmüşlerdir. Konferansın ekonomik sözdinletirlik alanlarının [economic spheres of influence] memur atamak yetkisini de içerdiği ilkesini kabul etmeyeceğini ummaktadır. Kanısınca bu, **mandat** kurulması demek olur ve o zaman Barış Andlaşması yürürlüğe girer.

B. BERTHELOT'nun kanısınca her ne olursa olsun, Türkiye'de, Türk yönetiminin denetlenebilmesi için yabancı müsteşar, danışman ya da eğitmenin atanması zorunluğu olacaktır. Bu varsayıma dayanarak, Türk yönetimine belirli bir sayıda yabancının, kimi İngiliz, kimi Fransız, kimi de İtalyan olmak üze-

---

[20] Bu türkçe çeviri Sèvres Andlaşmasının. Seha L. Meray ve Osman Olcay tarafından yayınlanan Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri, Ankara Üniversitesi S.B.F. yayınları No. 409. adlı yapıtın 54'üncü sayfasındaki metninden aynen aktarılmıştır.

[21] İngilizce aslındaki dipnota göre sözkonusu anlaşma British and Foreign State Papers adlı yapıtın cilt c, s. 555 ff. de yayınlanmış olan 31 Ağustos 1907 tarihli İngiliz - Rus Anlaşmasıdır.

re, katılacağına inanmaktadır. Türk yönetiminin Fransız üyeleri Kilikya'da görevlendirilecek olurlarsa bu bir mandat **kurulması** demek değildir. Fransız danışmanların bir **mandat** kurulmaksızın Kilikya'ya atanamayacaklarını anlamakta güçlük çekiyor.

B. LLOYD GEORGE şu görüşte ısrar etmektedir ki, Fransız danışmanların sırf bir yere, İtalyanların sırf başka bir yere, Yunanlıların başka yere, İngilizlerin başka yere, Rusların da başka bir yere atanmaları gerçekte, kurulun yapılmaması gerektiğine karar vermiş olduğu, Türkiye'nin parçalanması demek olur.

Ekonomik etki alanları kurulmasına ilişkin konuyu görüşmeğe hazırdır. Ama bu konunun, önerilen bölüşmeden çok değişik bir konu olduğu açıktır. B. Berthelot tarafından ileri sürülen öneri gibi bir öneriyi Amerika Birleşik Devletleri'nin katılması hiç bir zaman beklenemez. B. Berthelot'nun isteklerini, ekonomik gelişmede öncelik isteğinin ötesine götürmeyeceğini umar.

B. BERTHELOT dile getirdiği ilkenin kabulü için ısrar etmek durumunda olduğunu belirtti. Görüşü odur ki, Türkiye'nin yönetimine yardımcı olmak üzere müsteşar ve danışmanlar atandığında, Suriye'nin Kilikya'ya yakınlığı nedeniyle ve Fransa'nın buradaki yerleşmiş hakları gözönünde tutulunca, Kilikya'ya Fransız müsteşar ve danışmanlarından başkasının gönderilmesinin akla uymadığını kabul etme olanağı ortaya çıkacaktır. İlkede, Fransa'nın Kilikya'ya sadece Fransız müsteşarlar atama hakkından vazgeçmeğe hazırdır; ama uygulamada bu müsteşarların çoğunluğunun Fransız olması zorunluğu vardır. Başka herhangi bir çözüm, aklın gereksinmelerine ve bu bölgelerin düzeninin çıkarlarına aykırı düşecektir.

Amerika Birleşik Devletlerinin karşıtlığını üzerimize çekmek [antagonize] konusunda gelince, şimdiye kadar bu ülkenin tüm karışmaları olumsuz olagelmiştir. Amerika sadece vetosunu kullanmış : hiç bir yapıcı yardımda bulunmamıştır. Son zamanlarda iki üç kez işlere karışmışsa da bunları en iyi, sönmekte olan bir lambanın son parıltılarına benzetmek yerinde olur. Konferans önümüzdeki altı ay için değil, gelecek için çalışmaktadır ve Amerika Birleşik Devletlerinin tüm dünya işlerinin hakemi kesilmesine izin verilmemelidir. Omuzlarına hiç bir yükümlülük almağa yanaşmamış olan Amerika, Türkiye'de izlenecek politikayı da dikte edemez. Amerika Birleşik Devletlerinin yaptığı hizmetleri tümüyle kabul etmekle birlikte bunun Amerikan düşüncelerine boyun eğmeyi gerektirdiği sanılmamalıdır. Amerika Birleşik Devletleri Türkiye bakımından hiç bir şey yapmamıştır. Türkiye'ye karşı savaşa girmemiştir. Hiç bir **mandat** kabul etmemektedir. Hiç bir yardıma yanaşmamaktadır. Bu nedenle de konferans, Amerika Birleşik Devletlerinin isteklerine göre yönünü çizemez.

B. LLOYD GEORGE'un görüşü odur ki konferans kendini, barış hükümleri Türkiye'ye sunulduğunda, bu ülkenin, bunları red için Amerikan desteğine güvenecek duruma getirecek bir davranışa girmemelidir. Kendi kanısınca B. Berthelot'nun önerileri tümüyle Başkan Wilson'un görüşlerine zıttır. Konferansın Türkiye hakkında varacağı kararların Amerika'ya ulaştırılması gerekecek ve Başkan belki de Yugoslavlara yaptığı gibi Türkleri de karşı koymağa özendirebilecektir. Türkiye hükümlerin MilletlerCemiyeti ilkelerine ters düştüğü izleni-

mini edinecek olursa, Büyük Devletler Türkiye'ye teslim olmak zorunda kalabilirler. Başkan Wilson'un kendi halkınca desteklenmesine yol açan Shantung anlaşması konusunda karşılaşılmış olan büyük güçlükleri konferansa anımsatmak gereğini bile duymamaktadır.[22]

B. Berthelot Küçük Asya'ya önemliFransız anamal yatırımı yapıldığını söymiştir. Bu paranın Türkiye'nin en üstün olduğu bir dönemde yatırıldığını anımsatmak ister. O tarihlerde ne ordu, ne donanma, ne kolluk kuvvetleri ne de maliye üzerinde herhangi bir denetim sözkonusu olduğu halde, Fransız anamalcıları /Kapitalist/ milyonlar yatırmışlardı. Halbuki ilerde İstanbul Fransız toplarının denetimi altında olacak ve şimdiye kadarkinden çok daha ağır baskılar yapılabilecektir.

Kendisi (kişisel olarak) kuruldan Türkiye yönetiminin Avrupalı eğitmenler denetimine verilmesinin isteneceğini hiç bir zaman düşünmemişti. Türkiye'nin de böyle bir öneriyi kabul edebileceğini sanmamaktadır. Türkiye, tıpkı Polonyalıların yaptığı gibi eğitmen isteyebilir. Ama kurulun Türkiye'ye yabancı eğitimcileri zorla kabul ettirmesi olanak dışıdır; konferans olsa olsa, Türkiye bu tür eğitmenler isteyecek olursa bunların Müttefiklerden olması koşulunu ileri sürebilir. Kendisi de, bir yandan bir **mandat**'nın hiç bir sorumluluğunu almadan tüm çıkarlarından yararlanılması demek olacak bir rejim kurularak Milletler Cemiyeti Misakının **mandat** ilkelerini bir yana isteyerek atılırken bir yandan da Müttefikleri açıkça Amerika Birleşik Devletleri ile uyuşmazlığa götürecek önerileri de kabul edemez.

Sonuç olarak, toplantının öğleden sonraya ertelenmesini ve Lord Curzon'un o toplantıda, bazı Devletlere bazı bölgelerde ekonomik etki alanları sağlayan andlaşmalardan bir özet vermesini istedi.

(Bu konunun görüşülmesinin öğleden sonraya ertelenmesi kararlaştırıldı.)

5. Ermenistan.

B. LLOYD GEORGE toplantı başında kabul edilen Ermenistan Komisyonu görev tanımlanmasına bir hüküm eklenmesini istedi; buna göre, Kilikya Türk egemenliği altında kalmakta devam edeceğine göre, bu topraklardaki Ermenilerin geleceğini korumak için de önlemler alınması zorunluğu olacaktır.

B. BERTHELOT, Türk Andlaşmasının hükümleri son biçiminde bir karara bağlanmadıkça Fransızların Kilikya'dan çekilmesi, konusu da çözülemeyeceğine göre, bu konuda şimdiden kendini bağlayamayacağını söyledi. Sadece Kilikya'daki Ermeni nüfusunun güvenliğinin güvence altına alınması için önlemler alınması gerekebileceğinin belirtilmesi ile yetinilebilir.

Lord Curzon şu metni önerdi:

(3) Kilikyadaki Ermeni gruplarının korunması için önlemler alınması.

(Bu öneri kabul edildi. Görev tanımlanmasına ilişkin belgenin son biçimi için Bak. Ek. 4J [23]

---

[22] İngilizce aslındaki dipnot: Bak. Cilt VI, Bölüm II **passim**.

[23] İngilizce aslındaki dipnot: «Basılmamıştır. Dosyadaki metinde yukardaki 3 numaralı ekle 4 numaralı ek yer değiştirmiştir. Görev tanımlaması belgesinin son biçimi 3 numaralı ektekidir...» demektedir. Bu çeviri açısından, Ek 3 okunduğunda durum açığa kavuşmaktadır.

6. Türk Maliye Alt-Komisyonu.

B. LLOYD GEORGE Türk Maliye Alt Komisyonu'nun görev tanımlanması konusunda, resmen kabul edilen aşağıdaki metni önermiştir :

Türkiye'nin, Müttefik ve Ortak Devletlerin bırakışmadan beri Türk topraklarının işgali için yaptıkları giderleri ve savaş öncesi Türk borcunun Türk payını ve eski Türk İmparatorluğundan ayrılacak toprakların yönetim sorumluluğunu kabul eden Devletler arasında, savaş öncesi Türk borcunun kendilerine düşen payın saptanması ve Türk uyruklularının Müttefik uyruklulara olan savaş öncesi yükümlülüklerini de içeren borçlarını özellikle sağlaması yönergesi ile, Türkiye ile andlaşmanın mali hükümlerinin kaba çizgilerle [skeleton draft] bir tasarısını Yüce Kurulun incelemesine sunulmağa hazırlamak için Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya ve Japonya'nın her birinin ikişer temsilcisinden oluşan bir komisyon kurulması.

(Toplantı öğleden sonra 15.30'da yeniden başlamak üzere dağıldı.)

Ek 2

İzmir Komisyonu

Görevlerin Tanımlanması

İzmir bölgesinin Yunan yönetimine geçeceği varsayımına dayanılarak ve egemenlik konusunu etiklememek kaydı ile, bu bölge hakkında Yunan temsilci heyetinin savlarını dinlemek ve coğrafi sınırlarına ilişkin önerilerde bulunmak üzere Britanya İmparatorluğu, Fransa ve İtalya'nın herbirinin ikişer temsilcisinden oluşan bir komisyon kurulması kararlaştırılmıştır.

Ek 3

Ermeni Komisyonu

Görevlerin Tanımlanması

GİZLİ :

Ermeni savlarını dinlemek ve aşağıdaki hususlarda önerilerde bulunmak üzere Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya ve Japonya'nın herbirinin ikişer temsilcisinden oluşan bir komisyon kurulması kararlaştırılmıştır :

a) Aşağıdaki varsayımlara dayanılarak Ermenistan'ın coğrafi sınırı hakkında

1. Bağımsız bir Devlet olarak kurulacağı.
2. Şimdiki **de facto** Bağımsız Erivan Cumhuriyeti ile çevre Türk İllerinin bazı bölümlerini içine alacağı.
3. Kilikyadaki Ermeni gruplarının korunması için önlemler alınması gerektiği.

b) Batum ile Lazistan Sancağının gelecekteki statüleri hakkında.

No : 12

[17 Şubat 1920 Salı günü saat 15.30'daki toplantı 11 No. lı toplantı ile aynı yerde aynı katılanlarla yapılmıştır. Britanya Temsilci Heyetine görüşmenin sonunda B. Philip Kerr de katılmıştır. Fransız temsilci heyetine B. de Fleuriau katılmamış, B. Kamerer sade sonuna katılmıştır.]

1. Türkiye ile Barış Andlaşması.

B. BERTHELOT, B. Lloyd George'un sabahki toplantının sonuna doğru (11. toplantının 4 ncü maddesi) söylediklerine karşılık olarak şu gözlemlerini sunmak istemektedir. Önce Türkiye konusunda Birleşik Devletlerle uyuşmazlığa düşülmesi olasılığına ilişkin olarak, böyle bir olasılığa meydan vermemek için elden gelenin yapılması gerektiğine o da inanmamaktadır; ancak Başkanla Adriyatik konusunda bir sürtüşmeye girmek olasılığının Türkiye sorununun çözümündekinden daha büyük olduğunu da belirtmek ister. [Burada tüm Adriyatik sorununun Başkan Wilson tarafından bir kişisel prestij konusu durumuna getirildiğini açıkladıktan sonra sözü yine Türkiye'ye getirerek B. Berthelot dedi ki] Türkiye konusunda B. Cambon geçenlerde, Birleşik Devletlerin Türkiye hakkındaki görüşmelerin bu aşamasında katılmak isteyip istemedikleri sorusunu yanıtlayan B. Jusserand'ın bir telgrafını almıştır.[25] Amerikan Hükümeti katılmak istemediğini bildirmektedir. Londra'daki Birleşik Devletler Büyükelçisi sessiz bir tanık olarak, sadece not almak için fakat görüş bildirmemek kaydı ile toplantılara belki katılabilir. B. Berthelot bu yanıtta Birleşik Devletlerin Avrupa ve Türk sorunlarından giderek çekilmek hususundaki belirgin bir eğiliminin işaretlerini sezmektedir. Buna karşın Müttefikler Orta Doğu konularında Washington'un yolunu izlemek gibi bir davranışı benimseyecek olurlarsa, özellikle Ermenistan'la ilişkin konularda büyük güçlükler çıkması kaçınılmaz olacaktır. Karadeniz'den Akdeniz'e uzanan bir büyük Ermenistan kurulması fikri ortaya atılmış ve B. Gerrard'dan yakınlarda gelen bir telgrafta tanınmış bir Amerikalının bu konudaki görüşlerine yer verilmektedir.[26] Ermenistan'a bu iki denize çıkış verilmesi kararlaştırılacak olursa kendisi (B. Berthelot) Türkiye'nin bu hükümleri çok sert bulmayacağı görüşündedir. Zaten bu çok önemli bir konu olmadığı için üzerinde ısrar etmek niyetinde de değildir. Şimdi ikinci noktaya, asıl Türkiye sorununa geçmek istemektedir. Türkiye'nin, tarafımızdan önerilen düzenlemelerden yakınacağını sanmamaktadır. Türklerin yabancıları tümüyle ülkelerinden dışarda bırakmayı düşünebilecekleri beklenemez ama Kilikya gibi bazı yerlerde biçimsel bir egemenliğe sahip olmakta devam etmek isteyeceklerdir. Kilikya da Fransa'nın durumuna gelince, kurulun bu konuyu incelerken, küçümsenemeyecek bir öğe olarak, duygusal konulara da eğileceğini kuvvetle umar. Herhalde Türklerin Kilikya'da su katılmamış bir egemenliğe sahip olmalarını bu konuda Fransız Başbakanına danışmadan kendisi kabul edemez. B. Lloyd George ve Lord Curzon tarafından ileri sürülen görüşlerin akla uygunluğunu gereğince değerlendirmekte ve Türkiye'nin çeşitli yerlerinde Devletlerin yapmak istdikleri arasında bir uyum bulunması gerektiğini kabul etmektedir.

---

25 B. Jusserand Fransa'nın Washington Büyükelçisidir. Kendisine gönderilen yönerge için ise, İngilizce asıl metindeki dipnota göre Cilt IV, 671 ve 675 numaralara bakılması öğütlenmektedir.

26 Berlindeki eski Amerikan Büyükelçisi B. J. W. Gerard (yukardaki gibi Gerrard değil)'ın 22 Aralık 1919'da kendi adına ve ileri gelen bazı Amerikalılar adına Lord Curzon'a bir telgraf gönderdiği İngilizce aslındaki dipnotta kayıtlıdır. Bu telgrafta B. Gerard «Ararat'ı Kilikya ile birleştiren bir Ermeni Devleti kurulmasını; Amerika'nın, sürekli bir politika gereği, kuruluş döneminde Ermenistana gerekli yardımda bulunmasını ve Ermeni Cumhuriyetini derhal tanımasını» istemekte ve «Biz Kilikyanın Ermenistanda olmasının zorunlu olduğuna inanıyoruz. Halkımızın Ermenistana karşı ne duygularla bağlı olduğunu bilirsiniz» demektedir

Türklere jandarma örgütleri için teknik danışman ve eğitmen verilmesinin önerilebileceğini düşünmekte ve Hükümetinin bunların sadece Fransız olabileceğinde ısrar etmediğini fakat çoğunluğunun böyle olması gerektiğini söyledi. Bu bir **mandat** niteliğinden çok uzaktır ama Fransız Hükümeti, Fransız kamuoyunun bundan azını beklemediği için, bu kadarı üzerinde ısrar etmek hakkına sahip olduğuna inanmaktadır.

B. LLOYD GEORGE şimdiye kadar söylediklerini yineleyeceğine işaretle Müttefiklerin kendilerini Türklere zorla eğitmen kabul ettirmek yükümlülüğü altına sokmamış olduklarını ve Fransa'nın da böyle bir girişimde bulunmayacağını umduğunu belirtti. Birleşik Devletler'in tutumuna gelince, şayet tek bir ulusa tekelci [exclusive] ticaret hakkı verilecek olursa, Birleşik Devletler'in sadece duyguları değil çıkarları da olumsuz yönde zorlanmış olur ki, böyle bir halde, belirli bir bölgenin belirli bir ülke tarafından ekonomik bakımdan geliştirilmesine karşı çıkabilir. Hal böyle olunca, B. Berthelot'nun Amerika'nın yola getirilebilirliği konusunda biraz fazlaca iyimser olduğu düşüncesini taşımaktadır. Eğer doğru anlamışsa, B. Berthelot şayet Türkiye yabancı eğitmenlerin yardımını isteyecek olursa, Devletlerin aralarında anlaşarak, ekonomik önceliğin Fransa'ya tanınacağı bölgede Fransız eğitmenlerinin yeğleneceğine karar vermelerini istemektedir.

LORD CURZON B. Lloyd George'un söylediklerinin, herkesçe paylaşıldığından emin olduğu, şu sonucu ortaya çıkardığını belirtti: eğitmen kullanmak ya da ekonomik ayrıcalıklar tanımak konusunda nasıl bir anlaşmaya varırsak varalım bunu açıkça andlaşma metnine koymamız olanağı yoktur; bunun Devletler arasında karşılıklı anlaşmalarla çözülmesi gerekecektir. Andlaşmada Türkiye'nin çıkar alanlarına bölüştürüleceği izlenimini verecek olursak Türkler bu koşulları hiç bir zaman kabul etmezler, Birleşik Devletler bunları reddeder ve uygar dünyanın duyguları yaralanmış olur. Bu nedenle andlaşmada paylaştırma havası veren hiç bir şey görülmemelidir. Ancak Türkiye eğitmen yardımı isteminde bulunacak olursa bunların sağlanması için Devletler aralarında anlaşmalıdır. Sözdinletirlik alanı [spheres of influence] konusunda, Müttefiklerce, İngiltere'de 'self-denying ordinance' diye bilinen, yöntem çizgisi izlenmelidir; yani karşılıklı anlaşarak Büyük Britanya'nın Fransa'ya ya da İtalya'ya düşen bölgelerin işine karışmaması ve hatta bu bölgelerin yönetiminde bu ülkelere doğrudan doğruya yardımcı bile olması ve **vice versa** [onların da karşılığında ayni şeyi yapmaları] sağlanmalıdır. Son olarak da Devletlerin bu nitelikte ne tür anlaşmalar yaparlarsa bunların en geniş ölçüde yayımlanması ve gizli kalmamasına önem verilmesi üzerinde durmaktadır zira uygar dünya duygusal bakımdan bu açıklığı beklemektedir.

B. LLOYD GEORGE bunu kabul etmekle birlikte, andlaşmada genel bir ilke olarak, Türkiye'nin Müttefiklere çeşitli bölgelerde ekonomik öncelik tanıması gerektiğinin belirtilebileceğinel işaret etti.

LORD CURZON sözünü sürdürerek, bir başka sorunun daha var olduğunu ve bunun, eğer gerçekleşecek olursa, ekonomik ayrıcalıklar alanları sorunu olduğunu belirtti. Şimdiye kadar Müttefikler hep Sykes-Picot haritası[27] diye tanınan

[27] İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. Cilt IV, Bölüm II, Giriş Notu, Not 1.

belgeye dayanarak hareket ettiler fakat Yunanistan'la yapılan son anlaşmalar haritada İtalyan bölgesi olarak görünen bölgelerde geniş değişiklikler getirmiş oldu.[28] Bu nedenle de, İtalyan ekonomik öncelik bölgesinin, Sykes-Picot haritasında kendisinin olarak gösterilen boyalı bölgenin tıpkısı olması beklenemez. Öyle sanıyor ki, bu bölgelerin yeni baştan gözden geçirilmesi gereği vardır.

B. BERTHELOT türlü ayrıcalıkları ve düşünülen ekonomik sözdinletirlik bölge bölüşmelerini andlaşmaya koymanın akıl ve mantık gereği olduğu düşüncesindedir. Böyle hükümler, «Türkiye paylaştırılıyor» izlenimini vereceği için eleştirmelere yol açabilir. Eğitmenlere gelince, Türkiye isteyecek olursa bunları vermeyi nasıl reddedebiliriz? Bütün Türkler sağlam bir yönetimden yana olduklarına göre, bunun andlaşmaya oldukça kesin biçimde konulabileceği düşüncesindedir. Türkler kendi Hükümetlerinin sağlayamadıkları, zamanında ödenen bol maaşlardan hoşlandıkları için, Avrupalıların denetimi altında kendilerine iyi olanaklar sağlayacak malî ve yönetimsel örgütlerden yanadırlar. Ekonomik önceliklerin çeşitli Devletler arasında mektup alışverişi yolu ile çözülebileceğini ve bunun ne özel bir güçlük ne de anlaşmazlığa neden olacağını kabul etmektedir. Ancak, Kilikya konusunda, konu ister yönetimin denetimi ister jandarmanın eğitimi olsun, bu kadar önemli bir sorunun kendisi tarafından Paris'e yansıtılması gerektiği için, kurulun o gün bir karara varmasını isteyememektedir. Çıkar bölgelerinin sınırları ve yüzeyleri konusunda gerçeklere ve akılcı bir yaklaşıma dayanacak olurlarsa Devletlerin bir anlaşmaya varmamaları için neden göremediğini söylemiştir.

B. LLOYD GEORGE bir kaç yıl önce, Rusya ile Büyük Britanya arasında karşılıklı bir anlaşma ile, Acemistan'ın kuzey ve güney bölümlerinin bu iki Büyük Devlete sözdinletirlik alanı olarak [sphere of influence] ayrılmış olduğunu söyledi. Rus-İngiliz Andlaşmasının bir nüshası Lord Curzon'un yanında bulunmaktadır ve her ne kadar durumlar tıpatıp benzer değilse de, andlaşmanın hükümleri öğretici nitelikte olabilir.

LORD CURZON zamanında bu andlaşmanın son derece beğenilmemiş olduğunu ve çok eleştiriye uğradığını söyledi; bu yetmezmiş gibi, bu belge hazırlandığında, Acemistan'a hiç danışılmamış bile olduğunu anımsattı.

(Lord Curzon Birleşik Krallık ile Rusya arasında, Acemistan'a ilişkin olarak, 31 Ağustos 1907 tarihinde yapılan bir sözleşmenin[29] 5. maddesinden alınmış bir metnin çevirisini Fransızca metninden okudu:

> «Büyük Britanya, Kasr-ı Şirin'den başlayıp ,İsfahan, Yezd, Kahk (Kakhk), dan geçerek Rus ve Afgan sınırlarının kesiştiği bir noktada biten bir çizginin ötesinde, kendisi adına, -demiryolu, banka, telgraf, yol, taşıma ve sigorta v.b. gibi- siyasal ya da ticari ayrıcalıklar sağlamağa çalışmamak ve bunları Britanya uyrukluları çıkarına ya da üçüncü Devlet uyrukluları çıkarları için desteklememek ve bu bölgede Rus Hükümetince benzer ayrıcalıklar için yapılacak istemlere doğrudan ya da dolaylı biçimde karşı çıkmamak yükümlülüğünü kabul eder. Yukarda adı geçen yerlerin, Büyük Britanyanın sözü edilen ayrıcalıkları sağlamağa çalışmayacağı bölge içinde sayılacağı da kararlaştırılmıştır.»)

---

[28] İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. Cilt IV, No: 17, Not 2.

[29] (Bu çevirinin 32. sayfasındaki ilk dipnotuna bakıla: Dipnot No. 21

B. BERTHELOT iki durum arasında gerçekte hiç bir benzerlik olmadığını belirtti ve aslında bunların tümden değişik olduğunu söyledi. Acemistan'ın gerçekte Büyük Britanya ile Rusya'nın elinde bulunduğunu Türkiye'nin durumunun ise böyle olmadığını sözlerine ekledi.

VİKONT CHİNDA kurula şu soruyu sormak istediğini söyledi: ekonomik öncelik alanları düşünceleri ile, Çin konusunda savundukları fırsat ve davranış eşitliği düşüncelerini nasıl bağdaştırmayı tasarlamaktadırlar?[30]

B. LLOYD GEORGE kurul'un Kilikya konusunda herhangi bir sonuca varmadan önce Türkiye'nin kalan bölümlerini ve Suriye, Filistin, Irak [Mezopotamya] v.b. gibi eski Türk İlleri gözden geçirmesi gerektiğini söyleyerek, bu iller hakkında B. Berthelot'nun nasıl bir öneride bulunduğunu öğrenmek istediğini belirtti. Genel Türkiye sorununu bölük pörçük çözülmesi olanağı yoktur. Şimdi adını saydığı bölgeler 1915'de Devletler arasında görüşme konusu olmuştur[31] ve Kilikya bu görüşmelerin ancak ufak bir parçası idi. Öyle anlaşılmaktadır ki, B. Berthelot bu anlaşmayı bir yana bırakarak bir öncelikler sisteminden yanadır.

B. BERTHELOT Kilikya konusunda, Paris'e bir telgraf çekerek bugün öğleden sonraki görüşmelerin bir özetini vereceğini ve Başbakandan, Fransız Hükümetinin ekonomik üstünlük [preference] ve eğitmenler konularındaki kesin görüşünü isteyeceğini bildirdi.

B. LLOYD GEORGE böyle bir karar istemek için vaktin henüz çok erken olduğu düşüncesindedir ve B. Berthelot'nun, ilgili başka konularda kurulun görüşbirliği içinde olup olmadığını beklemesini öğütlemektedir.

B. BERTHELOT kesin bir görüş istememeyi kabul etti ve sadece görüşmelerin bir raporunu göndermekle yetineceğini söyledi. Kalan sorunlar Suriye üzerindeki Fransız **mandat**'sı, çevre bölgeleri üzerinde Fransızlarla Araplar arasındaki anlaşma ve Büyük Britanya'nın Filistin, Irak [Mezopotamya] ve Hicaz konusundaki tutumudur. Fransızlar ayrıca Emir Faysal'la, ılımlılığı nedeniyle herkesin kabul edeceğini sandığı, geçici bir düzenleme de yapmıştır[32]. Suriye ile Filistin sınırı konusunda Siyonistlerin yakın bir ilgisi vardır ve başlıca ilgi konuları da su kaynakları sorunudur. Bu nedenle, Fransızlar, kesin bir anlaşma ile, Siyonistlere sulama için yeterli su sağlamak amacını gütmektedirler. Ayrıca Filistin'de bir Yahudi yurdu geliştirmek için ellerinden geleni de yapacaklardır, yeter ki bu gelişme asıl yerlilerin [original inhabitants] isteklerine ters düşmesin. Siyonistler, bilindiği gibi, Yarmuk ırmağını da almak istemektedir; halbuki Büyük Britanya bu ırmağı tasarlanan Hayfa-Bağdat demiryolunun doğal çizgisinin bir bölümü saymaktadır. Kurula, Fransız Hükümetinin, geçen 15 Aralık [?Eylül][33] tarihli ve Büyük Britanya'nın kuvvetlerini çekmeyi yükümlendiği anlaşmaya güvendiğini anımsattı fakat bu çekilmenin henüz tamamlanmamış olduğunu söyledi. Özetle, Siyonistler bakımından, Fransızlar kendilerine gereksinme duydukları tüm su gücünü vermeğe hazırdır. Öteki konularda, Fransa Britanya görüşlerini olumlu karşılamak için elinden geleni yapacaktır. Şim-

---

30 İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. Cilt VI. Bölüm II, **passim.**

31 İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. Cilt IV, Bölüm II, Giriş Notu

di bir de Musul sorununa gelince, bu güç ve hassas bir konuyu ortaya atmaktadır zira, Musul ne Fransa'ya ne de Britanya'ya ayrılmış olan bir bölgededir ve burası ile ilgili olarak varılacak herhangi bir anlaşmanın Araplarla anlaşarak yapılması zorunludur. Irak /Mezopotamya/ konusu geniş ölçüde kuzey sınırının ne olacağına bağlıdır. Kürdistan bir Türk ili olarak mı kalacaktır? İki **mandataire** Devletten birinin yönetiminde mi olacaktır? Her çeşit sorumluluk paylaşmasına karşı çıkışlar öngörülmektedir. Kudüs geleneksel olarak üç büyük dinin yurdu olarak özel kutsallığı olan bir yer olduğuna göre, Müttefiklerin genel olarak Filistin'in tüm uluslara açık olması gerektiğinde anlaştıklarını sanmaktadır. Bu ülkeyi Büyük Britanya yönetmek ve Filistin **mandat**'sını almak istiyorsa, Fransızların tek isteyeceği, İngilizlerin Fransız geleneksel haklarına saygı göstermesi ve Katolik dininden olan ve özellikle Katolik misyonlarına bağlı olan kişilerin çıkarlarını gözetmesi olacaktır.

B. LLOYD GEORGE'un görüşü odur ki, Irak [Mezopotamya], Musul, Filistin ve Suriye Türkleri artık ilgilendirmeyen konulardır ve bunun kendilerine söylenmesi gerekmektedir. Devletlerin bu illerin nasıl yönetileceği hakkında karşılıklı olarak anlaşmalarına kadar Türkiye ile barışı bekletmeğe hiç de gerek yoktur. Önemli olan Türk'e, bu bölgeler üzerinde ne egemenliği ne de en ufak bir yetke zerresi bulunduğunu ve buraların gelecekteki yönetim konularının çözüme bağlanması için Müttefiklere bırakılması gerektiği anlatılmalıdır. Türkiye ile barış yapılmadan önce Müttefiklerin kendi aralarında açık bir görüş birliğine varmaları büyük önem taşıyor. Kurul adına açık ve içtenlikli demeci için B. Berthelot'ya teşekkür etmektedir. Varılacak anlaşmanın, ne olursa olsun önce dostça olması gerekir, ayrıca sadece Türklerin değil, çeşitli illerin halklarının çıkarlarını ve bundan başka Büyük Britanya ile Fransa'nın da çıkarlarını gözetmesi gerekmektedir. Şimdi B. Berthelot'dan Fransızlarla Emir Faysal arasında varılmış olan anlaşmanın ne olduğunu sormak istemektedir.

B. BERTHELOT bu anlaşmanın Albay House tarafından, **«A»**[34] **Mandat**'sına ilişkin olarak hazırlanan bir tasarıya dayandığını söyledi. Kendisi bu tasarıyı Emir Faysal'a göstermiş ve Fransız koşullarının Araplar bakımından Amerikalıların önerdiklerinden daha elverişli olduğunu ona belirtmiştir.

B. LLOYD GEORGE bu tasarıyı görme fırsatının kendisine verilmesinden memnunluk duyacağını, zira, Fransızların Emir'le yapabilecekleri herhangi bir anlaşmanın İngiliz alanı için de uygulanabilir olması gerektiğini söyledi. Şunu da açıklamak zorunluğunu duymaktadır ki, aldığı bilgilere göre, Emir Faysal'ın Fransa'dan ülkesine hiç de uysalca duygular içinde dönmediğinden korkmaktadır.

Filistin konusuna gelince, Büyük Britanya'nın bu ülke üzerinde bir **mandat** kabul etmesi sürekli ve çok ağır bir yükün üstlenmesi anlamına gelecektir.

---

[32] İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. Cilt IV, Bölüm II, **passim.**

[33] İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. Cilt I, No: 57, Not. 10.

[34] İngilizce aslındaki dipnot pek açıklayıcı değildir. Bu tasarının anlaşılması için, David Hunter Miller'in, «My Diary at the Conference of Paris» (New York, 1924 f) cilt xx. s. 383-9 adlı yapıtında yayınlanan Albay House'un Başkan Wilson ve B. Lansing'e gönderdiği 9 Ağustos 1919 sayılı telgrafa bakılması öğütlenmekle yetinilmektedir.

Filistin verimli bir ülke değildir; Büyük Britanya'nın ülke kalkınması için yükleneceği giderleri karşılayabilecek bir ticaretten yoksundur. Bu nedenlerle Büyük Britanya ancak gerçek bir Filistin'in **mandat**'sını kabul edebilir, yani eski tarihlerinin Filistin'i ki, içinden geçen suların kesilmesi ile bir anda çöle dönüştürülebilecek olan ve Yuda /Judea/'nın çıplak kayalıklarından başka bir şeyler de içeren bir Filistin'dir.

B. Clemenceau ile anlaşarak Filistin'i Büyük Britanya'nın elinde tutması kararlaştırılmıştı. Bununla birlikte Filistin'in kapsamına girecek toprakların kesin sınırlarının tartışmaya açık bırakılacağı ve bu nedenle de üzerinde anlaşmaya varılamayacak hususların, Amerika Birleşik Devletleri Başkanınca atanacak bir hakeme sunulacağı karar altına alınmıştı. Fransız temsilcilerinin, Başkan'ın Fransa ile Büyük Britanya arasındaki bir uyuşmazlıkta son derece yansız davranacağından emin olduklarına inandığını belirtti. Filistin'in suları, yaşamının temelidir. Bu sular olmasa Filistin bomboş bir ülke olurdu; tüm Yahudilerin kanısı odur ki, Halilürrahim [Hebron]daki kaynaklarla Şeria [Ürdün-Jordan] ırmağının subaşları ülkenin varlığı bakımından yaşamsal önemdedir. Öte yandan aynı suların Suriye'yi elinde tutanlara hiç bir yararı yoktur. Ancak pazarlık amacıyla ya da Filistin'den ödün koparmak için kullanılabilirler. Bu nedenle Fransız temsilcilerinden, Filistin'in gelecekteki sınırlarının saptanmasındaki yükümlülükleri konusunda liberal bir tutum içine girmelerini rica etmektedir.

Bundan sonra, zor bir sorun olan Musul'a değinecektir. Bu konuda, B. Clemenceau'nun niçin Büyük Britanya ile kesin bazı anlaşmalara razı olduğunu açıklayacaktır. Sykes-Picot Anlaşması, anlaşmada sözü edilen ülkelerin özgürlüğe kavuşturulması amacıyla, Türkiye'ye karşı ortaklaşa bir Fransız-İngiliz saldırısı için çaba harcanacağı varsayımına dayanılarak imzalanmıştı.

Kendisi (B. Lloyd George), bu konuyu Mareşal Foch'la görüşmüş ve Fransız kıtalarının İskenderun'a çıkarak güneye doğru yürürken İngiliz kıtalarının Mısır'dan Filistin ve Suriye'ye ilerleyecekleri düşünülmüştü. Hareket ortaklaşa bir Fransız-İngiliz hareketi olacaktı; ama gerçekte tüm çaba yalnız başına Büyük Britanya'nın üzerinde kalmıştır. Katılan Fransız kuvvetleri anlamsız denecek kadar az sayıda kalmış ve olaylarıngelişmesinde hiç bir etkileri olmamıştır. Türkiye'nin zaptedilmesi Büyük Britanya'ya 750 milyon sterline mal olmuştur ki, bu yılda 30-40 milyon ingiliz liralık bir faiz ödemesi demektir. Ayrıca, insan bakımından Büyük Britanya'nın uğradığı yitik önemli olmuştur. Savaşa sürülen Britanya kuvvetlerinin sayısı 1/2 milyonu geçmiştir ve şayet Büyük Britanya bunu yapmamış olsaydı kurul bugün Musul, Filistin ya da Suriye'nin gelecekte nasıl düzenleneceğini tartışamayacaktı. Bırakışma sırasında Türkiye'ye henüz dokunulmamış bulunsaydı durum ne olurdu? Müttefikler kendi koşullarının kabulü için Türkiye'ye karşı savaşçı bir harekete mi geçeceklerdir? Bu amaçla ne asker ne de ödenek bulunamayacağından kendisi emindir. Gerçek olan şudur ki, Türkiye'ye karşı girişilen eylemler salt İngiliz eylemleridir. 1918'de kendisi (B. Lloyd George) Filistin'in zaptı için harekete geçilmesini önerdiğinde B. Clemenceau buna kesinlikle karşı çıkmıştı. Ve bunda Sir William Robertson'dan da destek bulmuştu[35]. Büyük Britanya, askerî danışmanlarını da

[35] İngilizce aslındaki dipnotuna göre, 1915-18 arasında İmparatorluk Genelkurmay Başkanı.

dinlemeyerek Fransa'nın karşı çıkışlarına karşın sefere girişmiştir. Büyük ve dürüst bir insan olan B. Clemenceau bu olayların doğruluğunu kabul etmişti. Büyük Britanya'nın bu işi tek başına başardığını ve bu nedenle sadece geçmiş anlaşmaların ileri sürülemeyeceğini sanmaktadır.

Büyük Britanya'nın Filistin'deki seferi yürütebilmek için Fransa'daki çabalarından bir eksiltme yapmış olabileceği de ileri sürülebilir. Durum hiç te böyle olmamıştır. Filistin'deki çabaları sırasında, Büyük Britanya Fransa'da en büyük yitiklere uğramıştır, hatta Fransa'nın kendi yitiklerinden bile daha güyük olan yitiklere. Büyük Britanya'nın Filistin'deki ağır özverilerini tümüyle anlayan B. Clemenceau onun Filistin ve Musul konusunda bu nedenle özel bir duruma sahip olma hakkını edindiğini kabul etmişti. Fransa Küçük Asya'daki yatırımları nedeniyle bir tür özel durum edindiği savını ileri sürmektedir. Ama onun bu yatırımları Büyük Britanya'nın Türkiye'yi fethetmek için harcadıkları ile ölçülemez bile. Bütün bu nedenlerle B. Clemenceau Musul'un İngiliz sözdinletirlik alanı içinde olmasını kabul etmişti. Büyük Britanya gerektiğinde petrol çıkarlarının korunması amacı dışında Musul'u ille de işgal etmek niyetinde değildir. B. Berthelot sözlerini, B. Clemenceau'nun bu topraklardaki Fransız isteklerinden vazgeçmeğe tam yetkisi bulunmadığını belirtmeğe getirdi. Halbuki Fransa sadece Musul'da ayrıcalık elde etmek konusunda öncelik hakkı elde etmişti ve vazgeçmiş olduğuda sadece bu haktır. Fransa'nın hakları sadece petrol sağlanması konuları ile sınırlandırılacak olursa, bir anlaşmaya varılmasının zor olmayacağı görüşündedir.

Özetlemek gerekirse, Britanya Hükümetinin görüşleri şunlardır : Suriye konusunda, Fransa **mandat** kabul edecek ve böylece, bu ülkede haklarını kullanmanın karşılığı olarak doğacak sorumlulukları da yükümlenecektir. Aynı biçimde Büyük Britanya da Filistin de bir **mandat** kabul edecektir. Çok nazik bir konu olan Kutsal Yerler konusu ortaya çıkmaktadır. Kendisine son günlerde, Kutsal Yerlerin denetiminin Fransa'ya bırakılmasına karşı bir çok protesto yazısı gelmiştir. Büyük Britanya Katolik bir Devlet değildir. Ama acaba Fransa ya da İtalya Katolik Devlet olmak savında mıdırlar? Bir yandan da gerçek şudur ki, Britanya İmparatorluğunda çok geniş bir Katolik nüfusu vardır; bu nedenle de Fransa'nın Filistin Katoliklerini koruma konusunda özel hakları bulunduğuna ilişkin olarak ileri sürdüğü görüşü dikatle incelemek istemektedir. Bu konuda Vatikan'ın görüşlerinin sağlanabilip sağlanamayacağını bilmemektedir. İngiltere Kutsal Yerler üzerinde hiç özel hak isteminde bulunmamaktadır; ama belki, işgüzarlık etmediği için ya da doğuştan adalet duygusunun etkisiyle olacak, Büyük Britanya tüm dinsel konularda tam yansız kalmayı başarmış ve şimdi de, hem Katoliklerin hem Yahudilerin ve hatta Müslümanların da özel ilgi duydukları Kutsal Yerlerle ilgili olarak yapılacak her şeyde aynı derecede yansız kalabilecektir.

Büyük Britanya Musul'u da içeren Irak [Mezopotamya] için de **mandat** kabul edecektir. Yani, Musul bu **mandat**'nın içinde olacaktır. Ancak Musul'a uygulanacak yönetimin ayrıntıları konusu, tıpkı Fransızların Halep ya da Suriye' nin başka bölümleri için yaptıkları gibi doğrudan doğruya İngilizlerle Arap Hükümetleri arasında çözülecektir. Bundan başka, Büyük Britanya, Irak /Mezopatamya/dan ve Musul'dan Akdeniz'e uzanacak bir demiryolu ve boru hattı için kolaylıklar istemektedir.

Son olarak, Kürdistan sorununun çözülmesinde ortaya güç bir konu çıkmıştır. Fransa'nın Kilikya için bir **mandat** kabul edeceği izlenimini edinmişti. Halbuki Fransa, kanısınca akıllı bir davranışla, başka bir karar vermiştir. Ama bunun sonucu Kürdistan ve Türkiye'nin sınırları birlikte olacak [Coterminous] ve Kürdistan'ın Türkiye İmparatorluğu içinde mi olacağı yoksa Azerbaycan gibi bağımsız mı olacağı sorusu ortaya çıkmış bulunuyor.

B. BERTHELOT B. Lloyd George'un Fransa ile Emir Faysal arasındaki anlaşma hakkında bir şey bilmediğini söylediğini anımsattı. Ayrıca Emir Faysal'ın Fransa hakkındaki duygularına ilişkin kuşkularını da dile getirdiğini söyledi. Kendisi (B. Berthelot) Fransız-Arap anlaşmasının hükümlerini B. Lloyd George'a bildirmeyi önermişti. Anlaşma geçici niteliktedir, ve Emir Fransa'ya dönüşüne kadar gizli kalmasını istemiştir. Buna karşın, metni **verbatim** bildirmeksizin, yarınki toplantıda belli başlı noktalarını açıklayacaktır. B. Lloyd Georgeun Emir'in iyi niyetinden olan kuşkularına gelince, tek söyleyebileceği, ayrılırken varılan anlaşmadan memnunluk ve kıvanç duyar görünmekte olduğu, ancak Arabistan'a döndüğünden beri ortaya güçlüklerin çıkmış olabileceğidir.

Filistin'in Büyük Britanya için taşınması ağır bir yük olacağı açıktır; ama bu yükü omuzlarına almayı kendisi istemiştir. Su yolları konusunda kuşkusuz güney Suriye ırmaklarının Şeria /Ürdün-Jordan/nın kuzeyindeki bölgelere biraz yararı olursa da bu pek önemli sayılmaz. Öte yandan Halilürrahman /Hebron/karları Şam kentinde egemen olup Suriye'nin dışında bırakılamaz. Ayrıca Litanya [**sic** - aynen] suları Suriye'nin en verimli bölgelerini sulamaktadır. Öte yandan İngilizlerin Şeria sularına ilişkin istemi daha kabul edilebilir nitelikte görünüyor. Sonuç olarak, her ne kadar tüm Filistin sularının su yollarını içermesi için Filistin'in Suriye içine kadaruzanmasına razı olamamakla birlikte, Filistin sularının korunması için bir anlaşmaya varılabileceğinden de emindir. Filistin'in tarihsel sınırları bilinmemektedir. Fakat öyle sanmaktadır ki, Taberiye [Tiberias] gölü enlemi o yönde Filistin sınırlarını aşağı yukarı göstermektedir.

Filistin'in toprak sınırları konusunda görüş ayrılığı çıkacak olursa Başkan Wilson'un hakemliğine başvurulması önerisi konusuna gelince, Fransızlar bu öneriyi kabul etmek olanağını görememektedirler, zira Başkan Wilson, çok kesin görüşleri olan B. Brandeis yol göstermektedir.[36]

Musul konusunda, 1918'de Türkiye'ye karşı ortak bir Fransız-İngiliz girişimi konusu görüşülmüş ve Fransızların İskenderiye'ye bir çıkarma yapmaları önerilmişti. Bu önerilerin ciddi olarak ortaya atılmış olduklarından kuşkusu vardır; fakat her ne olursa olsun, savaşa sokulan 1.500.000 Britanya askeri ile karşılaştırıldığında 20.000 ya da 30.000 Fransız askerinin pek az önemi olacaktı. Hiç kuşku yoktur ki, Büyük Britanya'nın çabaları çok önemli olmuştur ama unutmamak gerekir ki, osadece Türkiye'ye saldırmış olmuyor, Mısır'la Hindistan'ı da koruyordu. Buna göre, Fransa'nın Selanik'teki çabaları çok daha büyük ve herhalde çok daha çıkar düşüncesiz idi. Öte yandan, Müttefiklerden herhangi birinin çabalarını veya insan ve para olarak harcamalarını ayrı ay-

---

[36] Birleşik Devletler Yüksek Mahkeme üyesi olan Yargıç B. Brandeis, Amerika Siyonist Derneği başkanıdır.

rı gözden geçirmek doğru değildir. Bu nedenle, Fransızların Fransa'da uğradıkları yitiklere ve işgal edilmiş topraklarındaki yıkımlara değinmek istememektedir. Çabaları ayrı ayrı düşünmek yerinde olmaz çünkü savaşın ilk iki yılında, İngiltere hazırlanıp kuvvetlerini seferber ederken, Fransa Alman saldırısının tüm gücüne karşı tek başına karşı koymuştu. Çeşitli Müttefiklerin çabalarını ölçüye vurmak olanağı yoktur. Büyük Britanya elinden gelen her şeyi yapmıştır; Fransa da. Ama aynı nedenle, Büyük Britanya bazı savaş alanlarında Fransa'dan fazlasını yaptığı savı ile ortaya çıkmamalıdır. B. Lloyd George, İngilizlerin Filistin'deki çabası olmasaydı, bırakışma anında Türkiye'ye hiç dokunulmamış olacağını söylerken gerçeği söylemiş olmuyor. Kendi kanısına göre, Bulgaristan teslim olduktan sonra Türkiye'yi dize getiren Selânik harekâtı olmuştur. Hiç kuşkusuzdur ki, B. Clemenceau, Londra'da, yüreğinin cömertliğinden, bazı genel demeçler vermiş olabilir; ancak şimdi kendisi yapmış olabileceği bu tür vaadleri pek hatırlayamamaktadır ve bu vaadler de ödün istemek için sağlam bir temel oluşturmamaktadır. Bununla birlikte, Musul konusunda Fransa B. Clemenceau'nun yaptığı anlaşmaları bilmezlikten gelmek istememektedir, şu kadar ki, petrol yatakları konusunda, hak eşitliğine dayanan, bazı anlaşmalar yapılabilsin. Bu vesile ile, Fransız Başbakanının imzasını taşıyan bir anlaşma tasarısının B. Lloyd George'a kabul etmesi için, sunulduğunu da anımsattı.[37] Petrol yatakları üzerinde bir anlaşmaya varılmadığı sürece, Fransa haksızlığa uğramış olduğu duygusunu taşımağa devam edecektir.

Filistin konusunda, Fransa Büyük Britanya'nın **mandat**'yı almasını kabul etmektedir ancak kendisi Katolik olmadığı için, Kutsal Yerler konusunu B. Cambon'a bırakmayı yeğ tutmaktadır

Son olarak, Kürdistan'ın düzenlenmesi açık bir konu olarak kalmış görünmekle birlikte, Lord Curzon'un bu konuda söyleyecekleri olduğunu sandığını bildirdi.

B. LLOYD GEORGE askerî bir tartışmaya girmek istememektedir. Ama, hiç bir biçimde, Türk İmparatorluğunu Selânik'teki harekâtın çökerttiği görüşünü de kabul edemeyecektir. Türkiye kıtalarını, İngiliz saldırılarına karşı koymak için Filistin'e çekmiş olmasaydı, Selânik kuvvetleri Türkiye'nin orduları ile karşı karşıya gelecekti. Fransız Hükümetinin sunduğu Musul Petrol Anlaşması hakkında, bunu kabul etmekte duraksamaları olduğunu çünkü bu anlaşma ile bazı ortaklıklara haklar verilmekte olduğunu söyledi. Irak /Mezopotamya/nın yönetimi dev giderlere mal olacak ve elde edilen tüm kazançlar bu yönetim giderlerine harcanacaktır. Yönetim giderleri gelirlerden çok üstün olacaktır; şu anda Türkiye'nin bu ülkeden söküp alabildiğinin sekiz katına mal olmaktadır. Büyük Britanya'nın bu ülkeyi yönetmesine değip değmeyeceği hiç belli değildir ama ne olursa olsun, petrol alanlarının işletilmesinden elde edilecek kazançların özel ortaklıklara gitmemesi gerekmektedir. Kendisi kişisel olarak hiç bir Türk petrol ayrıcalığında hiç bir hakkı, bu tür anlaşmaların bir değeri olmadığı ve hiç bir mahkemece uygulanamayacakları için, tanımamaktadır. Sadece Fransa'nın petrolden payını almasını sağlayacak bir anlaşmayı tanımağa hazırdır; ama özel ortaklıklarla hiç bir iş yapmayı kabul edemez.

---

[37] İngilizce aslındaki dipnot: Bak. Cilt VI., No. 705

B. NİTTİ İtalya'nın ekonomik gereksinmeleri ve hakları açısından bazı çekinceler ileri sürmeği kendisi bakımından zorunlu görmektedir. Savaş sonunda İtalya ciddi bir durumla karşı karşıya idi. İtalya'nın nüfusu Fransa'nınki kadar olduğu halde, İtalya'nın yüzeyi Fransa'nınkinin beşte üçü kadardır ki bu, kilometre kare başına 560.000 kişi [sic- aynen] demektir. Bu nedenle İtalya için ham maddeler çok önemli bir gereksinmedir. Bu husus İtalya'ya bu bakımdan tüm garantileri sağlayan Londra Andlaşmasının 9. maddesinde kabul edilmişti. Umudu, Kilikya konusunda uluslararasıkarışıklığa neden olmayacak bir çözüm yolunun bulunacağıdır. Filistin'deki Kutsal Yerler konusunda bir çekince ileri sürmesi gerektiği düşüncesindedir. Söz konusu olan sorunun manevî nitelikte olduğunu kabul etmekle birlikte, Kutsal Yerlerin ilgili tüm uluslara tam eşitlik sağlayacak biçimde yönetilmesi gerektiği görüşündedir. Önereceği kesin bir formül yoktur ama her tapma biçimine saygı gösterilmesi ve her ülkenin eşit haklardan yararlanması gerektiğinde ısrar etmektedir.

B. CAMBON Kutsal Yerler korumanlığının sadece Müttefik Devletleri ilgilendiren bir konu olup Türkiye ile Barış Andlaşmasında hiç bir yeri olmadığı görüşündedir. Kutsal Yerler onbeşinci yüzyıldan beri Fransızların elindedir. Vatikan bu olguyu her zaman kabul etmiş ve her Fransız Hükümeti, hatta Roma ile ilişkilerini kesenler bile, bu sorumluluğu kabul etmiştir. Savaş sırasında bile Vatikan, Fransa'nın Kutsal Yerler üzerindeki korumanlık hakkını tanımıştır. Konu Fransız Katolikleri bakımından büyük önem taşımaktadır. Bunun sonucu olarak, Filistin'de Büyük Britanya'ya bir **mandat** tanınacak olursa, Fransa mutlaka Kutsal Yerler konusunda bazı çekinceler ileri sürecektir. Aksi halde Fransız Senatosunun anlaşmayı kabul etmesini beklemek zor olur.

B. LLOYD GEORGE B. Nitti'den bu konuda İtalyan Katoliklerinin ne düşündüklerini söylemesini diledi.

B. NİTTİ var olan hakların incelenmesinden ya da zorlanmasından bir yarar umulamayacağını söyledi. Bugünkü haklar bir Müslüman işgalinin zorunluklarından doğmuştur. Bu Müslüman işgali sona ermek üzere olduğuna göre, tüm Hıristiyan inanç gruplarına eşit hak verilmesi ve çeşitli Katolik ülkeler hakları arasındaki ayrılık gözetilmemesi gerektiğine inanmaktadır. İtalya, Fransa' nın Kutsal Yerler üzerindeki korumanlığını hiç bir zaman tanımamış ve bu nedenle zaman zaman özel anlaşmalar yapılmıştır. Kendi kanısına göre, Büyük Britanya **mandat**'yı kabul ettiğine görehiç bir maddi korumaya gereksinme duyulmayacaktır. Katolik partisi son seçimlerden beri İtalyan Parlamentosunda çok güçlendiği ve her dinsel soruna da büyük bir ilgi gösterdiği için İtalya da bu konuya büyük bir önem vermektedir. Bu nedenlerle İtalya'ya, başka herhangi bir Katolik ülkeye verilenlere eşit haklar verilmesi gerektiğini savunmaktadır.

B. LLOYD GEORGE, B. Nitti'nin tam eşitlik sağlanması ve her ülkenin kendi Katoliklerini ve kendi dinlerini korumasına ilişkin önerisini kurulun kabul edip etmediğini sordu.

B. CAMBON her Hükümetin kendi vatandaşlarını korumasına karşı çıkmamaktadır. Aslında Fransa medenî haklar açısından Fransızlar dışındaki uyrukları korumağa her zaman karşı çıkmıştı; ama Fransa'nın Kutsal Yerlerin korumanlığı konusunda gelenekleri saklı tutması gerekir. B. Lloyd George uygun

görürse, Fransız temsilcilerin İtalyan temsilcileri ile görüşerek konu hakkında tarafları memnun edici bir anlaşmaya varmaya çalışmalarını önermektedir.

B. NİTTİ B. Cambon'un konuyu birlikte görüşme önerisine karşı bir görüşü olmadığını söyledi. Ancak gözönünde tutulmalıdır ki, şimdiye kadar Müslümanların elinde kalmış olan Filistin'e yeni bir yönetim düzeni getirilmek üzere bulunulmaktadır. Bu nedenle, bu yeni durumun söz konusu sorunları nasıl etkileyebileceğinin de incelenmesi gerekeceği kanısındadır. Görüşüne göre, her Hristiyan ulusuna aynı davranışta bulunulmalıdır. Sorun şu ya da, bu ulus tarafından medenî hakların korunması sorunu değildir. Uyrukluğu ne olursa olsun her dinsel örgütün [Religious order] tam olarak korunması gerekir. Böylece Filistin' de yerleşmiş İtalyan Kapüsen'lerinin yakınmalarını kendi temsilcilerine bildirmelerine izin verilmelidir. Şimdiye kadar, Filistin'in Müslüman işgali nedeniyle, siyasal ve dinsel sorunlar birbirine karıştırılmakta idi ama ilerde, hiç kuşku yoktur ki, gerektiğinde, her ülkeninuyruklar isteyebilecekleri dinsel korunma için, kendi temsilcilerine başvuracaklardır. Bu nedenle de Kutsal Yerlere özel bir durum verilerek bunun güvence altına alınması gerekiyor. Hiç bir ülkenin ne bu Yerler ne de dinsel toplumlar açısından özel ayrıcalıkları bulunmamalıdır. Her ülke kendi vatandaşlarını, dinsel statülerinden bağımsız olarak, kendisi korumalıdır. Ayrıca, geçmiş yüzyıllarda ellerinden hakları alınmış olan Latinlerin bir çeşit öcalma durumu[38] da gözönünde tutulmalıdır.

B. LLOYD GEORGE Büyük Britanya'nın da bu konuda bazı ilgileri bulunduğuna dikkati çekmiştir. Büyük Britanya'da da çıkarları görmezlikten gelinemeyecek bir kaç milyon Katolik vardır. Geçmişte Filistin Müslüman egemenliği altında iken Kutsal Yerlerin Fransa tarafından korunmasına gereksinme duyulmuş olabilirdi. Ama şimdi kimse, Kutsal Yerlerde özel bir korumanlık kurularak Büyük Britanya'nın gözetim altında tutulması gerektiğini ileri sürebilir mi? Müttefikleri, bu konuda Büyük Britanya'nın kendi uyruklarına hakça işlem yapacağına güvenmediklerini mi kapalı bir biçimde belirtmek istiyorlar? Büyük Britanya'nın, Kutsal Tapınakları ziyaretleri sırasında Fransız ve İtalyan vatandaşlarını koruma yeteneğinden bile yoksun sayabilecek bir İttifaktan ne beklenebileceği sorusuna yanıt bulamamaktadır. Büyük Britanya'nın sadece Kudüs sokaklarını süpürüp, ana yolları denetleyip, manevî bir amaçla Kudüs'e giden bir İtalyan ya da bir Fransızı kimsenin soymamasını sağlayıp öte yandan Tapınakları korumağa yetenekli sayılmaması gerektiği mi söylenmek isteniyor? Öyle anlaşılıyor ki Büyük Britanya'dan ülkeyi yönetmek için para sağlaması bekleniyor ama Kudüs'teki Kutsal Tapınakları koruyabilme yeteneği kendisinde görülmüyor. Açıktır ki, Büyük Britanya böyle bir düşünceyi kesinlikle kabul edemez. Herhangi bir dinsel örgüt kendisini Fransa'nın ya da İtalya'nın korumanlığı altına sokmak isterse, bunların ileri sürebilecekleri herhangi bir yakınma konusunda Büyük Britanya bu iki Hükümetten biri ile iş görebilir. Ama Devlet içinde Devlet kurulması olanak dışıdır. Tüm ülkenin yönetim sorumluluğu Büyük Britanya'da olduğu bir sırada, Kutsal Yerlere ilişkin sorunların dışında bırakılmayı kesinlikle kabul edemez. Kendisi kişisel olarak, Müttefiklerden herhangi birinin Filistin'in yönetimini üzerine almak istemini ince-

[38] Öcalma deyimi metne biraz ters düşmekle birlikte, İngilizce aslında «vindication» sözcüğünün çevirisidir. Kaldı ki aslında da bu sözcük anlam bakımından ters sayılmış olacak ki metinde [sic] diye nitelendirilmek zorunluğu duyulmuştur.

lemeğe hazırdır. Ama bu takdirde Büyük Britanya, bu ülkeden Kutsal Yerleri ziyaret edebilecek herhangi bir Britanya vatandaşı konusunda özel haklarından vazgeçmesini isteyecek değildir. B. Nitti'nin ilk önerisini kabul etmeğe hazır olmakla birlikte, bu tartışmanın ertesi sabaha bırakılmasını yeğlemektedir.

(Bu görüşmenin ertesi gün saat 11.30'da sürdürülmesi kararlaştırılmıştır.)

2. Türkiye ile Barış Andlaşmasının kaleme alınması.

B. LLOYD GEORGE Türkiye ile Barış Andlaşmasının kaleme alınışı ile ilgili bazı önerilerde bulunmak istediğini söyledi. Geçmişte bir çok kez, kurulun aldığı kararların Barış Andlaşmasına konmak üzere yazıya döküldüğü sırada, bazı ilke sorunlarının henüz çözülmemiş olduğu farkedilmiştir. Tüm bu tür sorunların B. Nitti'nin gitmesinden önce çözülmesine büyük önem vermektedir. Bu nedenle aşağıdaki önerileri ileri sürmektedir :

1) Türkiye ile Barış Andlaşmasının yazılmasına başlamak üzere Barış Konferansı Yazı Komitesini Londra'da toplamak.

2) Türkiye ile Barış Andlaşması ile ilgili olarak kurulan çeşitli komisyonlara, incelemekte oldukları sorunlar hakkında Barış Andlaşmasına girecek biçimde madde tasarılarını raporlarına eklemeleri yönergesi verilmesi.

3) Britanya, Fransa, İtalya ve Japonya Hükümetlerinin kara, deniz ve hava askeri danışmanlarının, Mareşal Foch'un başkanlığında toplanarak Türkiye ile Barış Andlaşmasına konmak üzere kara, deniz ve havaya ilişkin askeri maddeleri hazırlamaları.

(Bu kararlar kabul edildi.)

B. LLOYD GEORGE ayrıca kuruldan, savaş yasalarının çiğnenmesini incelemek üzere bir komisyon kurulmasına gerek olup olmadığına da bir karar vermesini istedi.

No : 13

18 Şubat 1920 Çarşamba günü saat 11.30'da, Londra'da S.W.1. Downing Street No. 10'da yapılan bir Müttefikler Konferansına ilişkin İngiliz Yazmanın Notu. (I.C.P. 35).

Katılanlar : Britanya İmparatorluğu : Çok Sayın B.D. Lloyd George, Başbakan; Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. Vansittart, B. Forbes Adam, Albay Gribbon; **Yazmanlar,** Sir M. Hankey, Albay Abraham, Binbaşı Caccia.

Fransa : B. Cambon, B. Berthelot, B. Kammerer.

İtalya : B. Nitti, B. Galli; **Yazman :** B. Trombetti.

Japonya : Vikont Chinda.

Çevirmen : Profesör P. J. Mantoux.

1. Türkiye ile Barış Andlaşması. Kara ve Hava hükümleri.

B. LLOYD GEORGE Mareşal Foch'un Paris'e gitmek üzere Londra'dan ayrılmış olduğunu öğrendiğini söyledi. Bu durumda Türkiye ile Barış Andlaşmasının kara ve hava askerî hükümlerinin Versailles'a aktarılmasını öğütlemekte-

dir. Versailles'daki kurulun birarada kalması doğru olur. İlgili bütün ulusların orada temsilcileri bulunmakta ve Mareşal Foch da başkanlık etmektedir. Bu kabul edilirse sekreterden bu yönde bir telgraf çekmesini isteyecektir.

Bu öneri kabul edildi ve sekretere, Mareşal Foch'un başkanlığında Versailles'daki Müttefik Askerî Kuruluna bir telgraf çekerek, Türkiye ile Barış Andlaşmasının kara ve hava askerî hükümlerini kaleme almasını istemesi yönergesi verildi.

2. **Kilikya.**

B. LLOYD GEORGE B. Berthelot'nun bir demeç vereceğini belki de bir metin önereceğini söyledi.

B. BERTHELOT önereceği bir metin olmadığını ancak Kilikya konusunda Paris'ten yönerge istediğini söyledi. Eğitmen ve danışman konusunu ele alacak herhangi bir komisyona razı olabilmek için bu yönergeleri beklemek zorunda olduğunu açıkladı. İtalyan temsilcisini de ilgilendiren pek çok konu vardır. İtalyan Başbakanının da, büyük bir olasılıkla, İtalyan sözdinletirlik alanlarına da uygulanabilecek olan Fransız Hükümetince kabul edilebilecek hükümlerin tıpkısını kabul edeceğini sanmaktadır.

B. NİTTİ bu görüşü tümüyle paylaştığını söyledi.

B. BERTHELOT sözlerine devamla, ertesi gün Kilikya konusunda kesin bir şeyler söylemek olanağını bulacağını umduğunu belirtti.

3. **Filistin.**

B. BERTHELOT kurula Fransa ile Emir Faysal arasında varılan geçici anlaşmanın anahatlarını verebileceğini söyledi. Taraflar arasında konunun gizli tutulması kararlaştırılmıştır ve Emir'in kendi tarafı ile görüşebilmesine vakit kalması için anlaşma henüz geçici sayılmaktadır. Buna karşın, anlaşmanın anahatlarını Kurula açıklamağa hazırdır. Görüleceği gibi, anlaşma Albay House'un hazırladığı **mandat** tasarısının genel çizgilerini yakından izlemektedir.

Filistin ile Suriye arasındaki sınır konusunda B. Berthelot, herne kadar konu aslında Türkleri ilgilendirmemekte ise de, havada bırakılmayıp, Türk Andlaşması ile aynı zamanda çözülmesinin çok yerinde olacağını söylemiştir. İngiliz Hükümetinin görüşlerine uymak için yapabileceği her şeyi yapmağa hazır olduğu için, Lord Curzon'dan kendisine Sufeyd [Suffeid] İlçe [Kaza]sindeki ve Şeria [Ürdün-Jordan]nın subaşları yakınındaki bugünkü askerî işgal durumunun kesin sınırlarını bildirmesini istemiştir : başka bir deyimle mavi bölgede[39] Britanya kıtalarının işgal ettikleri alanı sormuştur. Her ne kadar kendisine verilen yönerge Fransız görüşünü savunma ise de, Hükümetinden Britanya kuvvetlerinin şu anda Sufeyd İlçesinde işgal etmekte oldukları bölgenin Filistin'e bırakılmasına razı olmalarını isteyecektir. Yanıtın ne olacağını bilememekle birlikte kendisi kişisel olarak bu çözümün kabulünü destekleyecektir.

Suriye ile Kilikya arasındaki sınırın saptanmasının zor bir konu olacağı görüşünde olan B. Berthelot, burada nüfusun çok karışık ve karşılıklı istatistik-

[39] Bu çevirinin S. 36'daki 27 sayılı ilk dipnotuna bak. Mavi bölge Sykes-Picot Anlaşmasındaki haritadaki mavi bölgedir.

lerin kuşku çekecek nitelikte olduğunu belirtmiştir. Ayrıca halkının çoğunlukla koyun otlatmakla geçindiği bir bölgesöz konusudur. Mevsim göçleri vardır. Örneğin Arap çobanları yılın bir bölümünü Maraş yakınındaki tepelerde geçirirken Türkler de sürülerini genellikle Arap sayılan bölgelere götürürler. Bu bölgede Fransa için temel sorun demiryoludur. Fransa sürekli olarak Bağdat Demiryolunda üçte bir payı elinde bulundurmuştur. Bu demiryolu sözügeçen bölgenin kenarından geçerek kuzey-doğuya doğru bir eğmeç çizmektedir. Bu eğmeç [kavis] çoğunlukla Türk olması olasıl bir bölgeden geçmektedir ama bölgenin nüfusu yoğun değildir. Her ne olursa olsun, bu eğmeç'in içinden geçtiği bölgenin Fransız Suriyesi alanında bulunması zorunluğu vardır. Doğuda Nusaybin yakınında, sınır Dicle'ye, salların genellikle karşıya geçme yeri olan noktaya kadar uzanmalıdır. Bu konuda kendileriyle görüşülen İngiliz uzmanları ile anlaşmaya varılmıştır. Bunlar, sınırların ne olması gerektiği hususunda kabaca bir tasarı oluşturmaktadır. İllerin şimdiki sınırlarını izlemek olanağı yoktur. Örneğin Halep İli Türk bölgesinin derinliklerine uzanmaktadır. Halep İlinin Türk bölümünün bırakılmış olması, daha önce sözünü etmiş olduğu demiryolu eğmeçinin Suriye içine alınmasını bol bol karşılamaktadır. Demiryolunun bu bölümü konusu, Sufeyd İlçesi konusu ile bir arada düşünülebilir.

LORD CURZON yanıt olarak B. Berthelot'un Fransız Hükümetini, Sufeyd İlçesinde Britanya kıtalarının şu sırada işgali altında bulunan bölgenin Filistin için istenen sınırlar olduğu düşüncesine yönelmemesi gerektiğini belirtmiştir. İşgal edilen bölge Filistin'in tarihsel sınırlarına sıkı sıkıya bir benzerlik göstermemekte, sadece geçici askeri gereksinmeleri karşılamak için seçilmiş bulunmaktadır. B. Lloyd George Filistin'den söz ederken, sık sık, Dan'dan Birüsdebi [Beersheba]ye kadar uzandığına işaret etmiştir. Banyas adı ile de tanınan Dan ne Fransızların, ne İngilizlerin ne de Arapların işgalindedir. B. Berthelot, Filistin'in kuzey sınırlarına ilişkin İngiliz görüşünün ne olduğunu pek iyi bilmektedir. Önceki bir toplantıda B. Berthelot'ya bir uzlaştırıcı bir çizgi önermişti[40]. B. Lloyd George da geçen gün, bu çizgi Fransız Hükümetince kabul edilemiyecek ise, konunun hakeme verilebileceğini söylemişti[41] Suriye'nin kuzey ve doğu sınırlarına gelince, B. Berthelot'ya anımsatmak ister ki, Suriye Emir Faysal'ın yönetimi altına girecek ve Fransa orada **mandataire** sıfatı ile bulunacaksa, Suriye halkının oyuna başvurulması kesinlikle gerekecektir.

B. LLOYD GEORGE B. Berthelot'nun kurula Fransız Hükümetinin Emir Faysal'a önerilerinin bir özetini vereceğini doğru mu anlamış olduğunu sordu.

B. BERTHELOT öteki maddeler hakkındaki görüşme bittiğinde niyetinin bu olduğu yanıtını verdi. Önce Lord Curzon'u yanıtlamak için bir şey söylemek istiyor. Kutsal Kitaplarda «Dan» adlı pek çok yer vardır ve bunlardan hangisinin Filistin'in kuzey ucu sayılacağı tartışmaya açıktır. Bu çeşit bir tartışmaya kendisi girmek niyetinde değildir; sadece Lord Curzon'un şimdiki «Banyas» olan yeri istediği «Dan»la özdeştirmeyiyeğ tuttuğunu kaydetmekle yetinmektedir. Şimdi Britanya kuvvetlerinin işgalinde bulunan bölgenin Filistin kapsamına alınmasının istenildiği izlenimini edinmişti. Britanya Hükümetinin Şam en-

---

40 İngilizce aslındaki dipnota göre: Bak. Cilt IV No: 404-5 (Lord Curzon ile B. Berthelot arasında bu sınırın tartışılması).

41 Bak. bu çevirinin S. 39-42 kapsayan bölümü

lemindeki bölgelere uzanan aşırı Siyonist isteklerini desteklemeyeceği kanısını taşıyordu. Aynı biçimde saçma karşı istemlerle, Filistin'de olduğu kuşku götürmeyen yerleri istemelerinin de gösterdiği gibi, herhalde bu isteklere Araplar karşı çıkacaktır. Bu nedenle kendisinebir harita üzerinde

a) İngiliz askerî işgali altında bulunan şimdiki bölgenin;

b) Filistin **mandataire**'ı sıfatı ile Britanya Hükümetinin en alt düzeydeki istemlerinin gösterilmesini istemektedir. Özellikle gerçek en az istem alanını görmek istemektedir. Bir önceki istek yeniden ileri sürülecek olursa olumsuz tutumunu sürdürmek zorunda kalacaktır, ki yazık olacaktır. Önerileni, pazarlıksız ve istenenin tam bir adalete dayanılarakistendiğine inanmış olarak olduğu gibi kabul edebilmeyi çok dilerdi. Suriye'nin kuzey sınırı konusunda Arapların oyuna başvurulacağı doğaldır ama, kişisel olarak, bu oya başvurmanın bir işe yarayacağına inanmamaktadır. İlgileri pek belli belirsiz olup Türklerle özel olarak anlaşıp haklarından azına razı olmamış iseler, büyük bir olasılıkla azını değil çok fazlasını istemeleri beklenebilir. Bu tür bir anlaşmanın yön veren ilkesi yerel Arapların görüşlerinden çok, Avrupa'nın Türkiye ile ilişkilerine egemen olan ilke olmalıdır. Toplantıdakilere anımsatmak ister ki, 1916 anlaşmasının Fransa'ya sağladıkları ile karşılaştırıldığında[42], Fransa çok azla yetinmektedir -üçte bir kadar. Bölgedeki Britanya çıkarlarının Fransız çıkarlarından daha büyük olduğunu yadsımamaktadır özellikle Büyük Britanya'nın Mısır'da, Hindistan'da ve şimdi de Acemistan'da yerleştiği göz önünde tutulacak olursa... Yakınmıyor da. Ama Fransa geçmişte, Türkiye'deki siyasal, manevîye dinsel durumu ile elde ettiklerinin hepsinden vazgeçemez. Fransa Suriye sınırının demiryolunun kuzeyinden geçmesinde ısrar edecektir. Bu olmazsa hiç bir anlaşmaya varılamaz. Kendisi hiç bir zaman aşırı isteklerin sözcüsü olmayı kabul etmez. Konferansta her neyi temsil ediyorsa, kişisel olarak, haklı bir öneri ileri sürdüğüne kendisi inandıktan sonra yapmaktadır.

B. LLOYD GEORGE B. Berthelot'nun konuya yaklaşımda gösterdiği uzlaşıcı ve yardımcı davranışa büyük değer verdiğini ve Britanya Hükümetinin de aynı davranışta bulunacağından emin olmasını söyledi. Bu konuları yarışmacılar arasında gibi değil dost ve Müttefikler arasında gibi çözmeliyiz. Kendi düşüncesine göre bu konferans sınır ayrıntılarının saptanacağı bir konferans değildir.

[Bundan sonra, B. Lloyd Geoorge sınırların eski haritalar dâ incelenerek Lord Curton ile B. Berthelot arasında başka bir toplantıda saptanmasını, Sykes-Picot anlaşmasındaki demiryolu ve boru hattı önerilerinin gözönünde tutulmasını ve Fransa'nın yaptığı özverileri İngiltere'nin kendisinden istememiş olduğunu belirten bir konuşma **yapmıştır.**

Kendisinden sonra Lord Curzon, **Mandat** biçimlerine ilişkin teknik bilgiler vererek «A» tipi **mandat**'ların Yakın Doğu için öngörülmüş fakat saptanmamış olduğunu anımsatmış ve Misak'a göre bunun için **Mandat** Komisyonunun toplanması gerektiğine değinerek Emir Faysal'la yapılan anlaşmayı örnek alarak öğrenmek istediğini anlatmıştır.

Yanıtında, B. Berthelot, Filistin sınırları hakkında önerilen kitapları okumağa hazır olduğunu, konuyu Lord Curzon'la görüşeceğini; demiryolları konusunda Bağdat hattını Hayfa'ya uzatmağa karşı çıkmayacağını ama İskenderun'a uzatılması-

42 Bu çevirinin 46'ncı sayfasındaki dipnotuna bak.

nın her iki Devlet için daha akıllıca olacağını; Emir Faysal'la anlaşmanın geçici niteliğinin unutulmaması gerektiğini ve Emiri Arapların bir temsilcisi olarak gördüklerini belirtti. B. Lloyd George'un isteğini yinelemesi üzerine de Fransız-Arap anlaşması hakkında şu özet bilgileri verdi: **Girişte Barış** Konferansından söz edilmemesi Faysal'ın ne **mandat** ne de Konferansın karışmasını kesinlikle istemesi nedeniyledir.

Birinci madde Suriye'deki Arap ulusunun bağımsılzık için birleşeceğini ancak bir Büyük Devletin danışma ve yön vermesine gereksinme duyulduğu için Fransa'ya bir çağrıda bulunulduğunu belirtir.

İkinci madde Fransa'nın Suriye'nin bağımsızlığını savunacağı hakkındadır. Fransa'nın Suriye'ye sağlayacağı danışman, eğitmen, v.b. söz eder. Bunların seçim ve görev biçiminin ayrı anlaşma ile saptanacağı belirtilir.

Üçüncü madde Suriye'ye mali kaynak sağlamakta Fransa'ya öncelik tanır.

Dördüncü madde Suriye'yi dışarda Fransa'nın temsil edeceğini, sade Paris'te bir Suriye temsilcisi bulunacağını öngörür.

Beş ve altıncı maddeler devlet dilinin arapça başkentin Şam olacağını, Fransız temsilcisinin Halep'te oturacağını saptar. B. Berthelot Faysal'la anlaşmada Suriye içinde Lübnan, Dürzü bölgesi gibi bölgelerin federal bir düzene sokulması ve Suriye Parlamentosunun seçim sistemi gibi sorunların çözülemediğini belirttikten sonra Emir'in Paris'ten memnun ayrıldığını, kendisine güvendiklerini ancak karakterinin zayıf olması nedeniyle düşmanla ve fransız düşmanları ile çevrili olduğu Şam'daki durumunun zayıf olduğunu ve yetkisini yitirecek olursa bu anlaşmanın da doğaldır ki yok sayılacağını açıkladı.]

4. Almanya ile Barış Andlaşmasının 160. maddesi.

5. Türkiye ile Barış Andlaşması.

Türkiye ile Barış Andlaşmasına ilişkin olarak şu görev saptamaları kabul edilmiştir :

1) **Ekonomik Hükümler**

Türkiye ile Barış Andlaşmasına konulmak üzere Yüce Kurul'un incelenmesine sunulacak, limanlar, su yolları ve demiryollarına ilişkin hükümleri kaleme almak üzere Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya ve Japonya temsilcilerinden oluşacak bir komisyon kurulması kararlaştırılmıştır.

2) **Limanlar, Suyolları ve Demiryolları**

Türkiye ile Barış Andlaşmasına konulmak üzere, Yüce Kurul'un incelenmesine sunulacak, limanlar, su yolları ve demiryollarına ilişkin hükümleri kaleme almak üzere Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya ve Japonya temsilcilerinden oluşacak bir komisyon kurulması kararlaştırılmıştır.

3) **Hava Ulaşımı**

Türkiye ile Barış Andlaşmasına konulmak üzere, Yüce Kurul'un incelemesine sunulacak, hava ulaşımı hakkındaki maddeleri kaleme almak üzere Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya ve Japonya temsilcilerinden oluşacak bir komisyonun kurulması kararlaştırılmıştır.

4) **Savaş Tutsakları ve Mezarlar**

Türkiye ile Barış Andlaşmasına konulmak üzere,

a) Savaş tutsaklarına,

b) Mezarlara,

ilişkin hükümleri Yüce Kurulun incelemesine hazırlamak için, Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya ve Japonya temsilcilerinden oluşacak bir askeri komisyon kurulması kararlaştırılmıştır.

5. [sic.] [Alman] (Veliahdinin mektubu.)

6. **Başkan Wilson'a yazılan mektubun yayınlanması konusu.**

(Toplantı öğleden sonra 15.00'de başlamak üzere 13.15'de dağıldı.)

No : 14

[18 Şubat 1920 Çarşamba günü saat 15.00 deki toplantı 13 No. lı toplantı ile aynı yerde, Büyük Britanya'dan son bölümüne B. Forbes Adam, B. Philip Kerr, Albay Gribbon'un katılanlara eklenmesi, Yazman olarak da Albay Abraham ile Binbaşı Caccia yerine Yarbay Storr'un katılması; Fransa'dan B. Kemmerer'den başkalarının; İtalya'dan aynıtemsilcilerinin katılması Japonya'nın da tutanağı sonradan Londra Büyükelçisinden sağlaması biçiminde yapılmıştır. — (I.C.P.36.)]

1. **Almanya ile ulaşım yolları.**

2. **Türkiye ile Barış Andlaşması. Karadeniz ve Çanakkale Boğazlarının denetimi.**[43]

Kurul'un önünde Boğazların (Karadeniz ve Çanakkale Boğazları) özgürlüğünü sağlamak için gerekli önlemler konusunu incelemek üzere Yüce Kurul'un 14 Şubat 1920 tarihli (C.P.-638 sayılı) yönergesi[44] uyarınca 16 Şubat 1920'de Londra'da Savaş Bakanlığında yapılan Müttefikler arası kara ve deniz askerî temsilciler toplantısının tutanakları vardır (Ek 1).

(Profesör Mantoux Fransızcaya çevrilmiş tutanakları okudu.)

B. LLOYD GEORGE kurulun Avrupa'da Türkiye ile Yunanistan arasındaki sınırı geçici olarak Çatalca hattı olarak saptamayı kabul edip etmediğini sordu.

B. BERTHELOT bu sınırın saptanmasının Türkiye hakkında Asya'da alınacak karara bağlı olmasının kararlaştırılmış olup olmadığını sordu. Ayrıca İzmir'de Türk egemenliğinin sürdürülüp sürdürülmeyeceğini de öğrenmek istemektedir.

B. LLOYD GEORGE buna geçici olarak karar verildiği yanıtını verdi. Bununla birlikte kendisi «egemenlik» deyimi yerine «metbuluk» [sovereignty-suzerainty]sözcüğünün kullanılmasını yeğlemektedir. Türkiye'nin İzmir'deki metbuluğu ile Türkiye-Yunanistan sınırının Çatalca'da olması her ikisi de geçici nitelikte olan anlaşmalardır.

B. CAMBON kurulun tasarısında Türkiye'nin İzmir üzerinde metbuluğundan hiç söz edilmemiş olduğunu sandığını söyledi.

B. LLOYD GEORGE Türkiye ile Barış Andlaşması özet tasarısı (A.J. 21) (Ek 2) 4'ncü sayfasının birinci paragrafına[45] dikkati çekti ve Bölüm IV (3)ün sonundaki notun silinerek yerine şununkonulmasını önerdi:

---

[43] İngilizce aslındaki dipnotuna göre: Bak. No: 15, No 1.
[44] İngilizce aslındaki dipnotuna göre: Bak. No: 6, tutanak 2.
[45] İngilizce aslındaki dipnotu: aşağıda Ektuna bak.

'(Not.) Türk metbuluğunun varolmağa devam edeceğine geçici olarak karar verildi.'

Liman üzerinde Türk metbuluğu bulunacağının ve İzmir sınırlarının saptanmasının İzmir Komisyonuna bırakılacağının varsayıldığını düşünmektedir.

LORD CURZON anımsadığına göre, kurulca İzmir'de bir Türk metbuluğu bulunacağının geçici olarak kabul edildiğini ancak B. Venizelos'un bu karara karşı çıkmak niyetinde olduğunu bildirdiğini söyledi.

B. LLOYD GEORGE gerek Avrupa'daki Türk-Yunan sınırı, gerek İzmir konularındaki anlaşmaların geçici olacağını yineledi.

a) Müttefikler-arası Kara ve Deniz askeri temsilcilerinin 17 Şubat 1920 tarihli raporunun (Ek 1) kabul edilmesi.

b) Avrupa'da Yunan ve Türk toprakları arasındaki sınırın Çatalca hattı olmasının geçici olarak kabul edilmesi.

c) İzmir bölgesinin Türk metbuluğu altında bulunmasının geçici oloarak kabul edilmesi.

d) Yukardaki tüm kararların Yazı Komitesine aktarılması.

Kararlaştırılmıştır.

3. Milletler Cemiyeti ve Uluslararası Çalışma Kurulu.

B. LLOYD GEORGE Türkiye ile Barış Andlaşmasına Milletler Cemiyetine ve Uluslararası Çalışma Örgütüne[46] ilişkin bir şey konup konmayacağını sordu.

B. BERTHELOT ilk soru ile ilgili olarak, İsviçre konusunda sorun'un ortaya çıktığını ve durumun özel koşulları nedeniyle Yüce Kurul'un bir kuraldışılık tanıdığını söyledi. Konu Yüce Kurulca inceden inceye dikkatle gözden geçirilmiş ve sonunda İsviçre'nin yansız bir ülke olarak özel bir durumda olduğuna ancak kendisine tanınan ayrıcalığın başka ülkelere de yaygınlaştırılmasına çünkü bunun Milletler Cemiyetini bir araya getirmekte sonsuz gecikmelere yol açacağına karar vermiştir. İki aylık gecikme konusu İsviçre bakımından kaldırılmış olduğuna göre, bu ülke Cemiyet üyesi olmak için Avusturya Andlaşmasının imzasından sonra iki aylık bir süre geçmesini beklemek zorunda kalmayacaktır. Çin'in durumu ise böyle değildir.

B. LLOYD GEORGE'un kanısına göre, Müttefikler Milletler Cemiyetini Türkiye ile yapılan andlaşmaya sokmayacak olurlarsa, Türkiye'nin Cemiyete girmesini istemediğimiz söylenecektir. Kendisi Türkiye'yi dışında bırakmanın doğruluğundan kuşku duymaktadır. İki aylık süre konusunda bazı düzenlemeler yapılmasında büyük güçlükler çıkacağını sanmamaktadır.

Kurul'un, kendisinin sabah üyelere dağıttırdığı Türkiye ile Barış Andlaşmasının özet tasarısını kabule ya da görüşmeye hazır olup olmadığını sordu. Bu tasarı Yazı Komitesinin üzerinde çalışabileceği bir temel olmaktan başka bir şey olarak hazırlanmış değildir.

---

[46] Uluslararası Çalışma Kurulu adı bu metindeki ingilizce aslına daha yakın olurdu zira aslında «International Council of Labour" denilmektedir. «Örgüt», «Organisation» daha sonra alacağı addır. Burada Sèvres Andlaşmasında geçen adı kullandık.

B. BERTHELOT düşünülmüş gözlemlerde bulunabilmek için özeti daha yakından incelenmesi gerektiğini söyledi. Özeti ertesi gün görüşmeğe hazır olacaktır.

B. Lloyd George'un ortaya atmış olduğu öteki konu, yani Uluslararası Çalışma Örgütünün Türkiye ile Barış Andlaşmasına konulması konusu hakkında kendisi Andlaşmada yer almasından yanadır.

LORD CURZON Avrupalı Devletlerle andlaşmalarımızda azınlıkların korunması için anlaşmalar koyduğumuzu belirtti. İlerde Türkiye'deki azınlıkları nasıl koruyacağız? Girişebileceğimiz tek eylem donanmamızı İstanbul'a göndererek Türk Başkentini bombalayacağımıztehdidini ileri sürmek olabilecektir. Bunun pek etkin bir tutum olacağı söylenemez. Barış Andlaşması yeniden yazılırken bu noktanın gözden kaçmayacağınıumar.

3. Basına resmî bildiriler.

[Basına başı boş bilgi verilmesini önlemek üzere günlük bildiri yoluna gidilmesi ve bunun için Sir M. Hankey, B. Berthelot ve B. Trombetti'den ooluşan bir küçük komite kurulması kararlaştırıldı.]

(Kurul ertesi gün saat 11'de toplanmak üzere saat 17'de dağıldı.)

No : 14'e Ek I

Londra'da, Savaş Bakanlığında, 16 Şubat 1920' de yapılan bir Müttefikler-arası Deniz ve Kara askerî temsilciler toplantısı Tutanakları

(Gizli)

Müttefik Devletler Yüce Kurulunun 14 Şubat 1920 tarihli (C.P.638) sayılı yönergesi uyarınca, aşağıda adları yazılı kara ve deniz üyeleri, Mareşal Foch'un başkanlığında, 16 Şubat 1920'de Londra'da Savaş Bakanlığında toplandılar

	Mareşal Foch (Başkan).
Fransa	General Franchet d'Esperey.
	Amiral Levavasseur.
Büyük Britanya	Mareşal Sir Henry Wilson.
	Oramiral Sir Osmond Brock.
İtalya	General Cavallero.
	Binbaşı Ruspoli.
Japonya	Korgeneral Otami [?Itami].
	Koramiral Oida [?Iida].

Boğazların (Karadeniz ve Çanakkale Boğazları) özgürlüğünü sağlamak için alınması gereken kara ve deniz askerî önlemleri konusunda aşağıdaki önerileri oybirliği ile kabul etmişlerdir

1. Komite, her şeyden önce, durumu bugünkü biçimiyle gözönünde tutmanın önemli olduğu ve, 3. paragrafta sayılan koşullar yerine gelinceye kadar, şu önlemlerin uygulanması gerektiği görüşündedir

a) Yaklaşık olarak (her biri dokuz taburluk) iki tümenlik bir kuvvet bulundurmak[47].

b) İstanbul'da uygun büyüklükte bir deniz birliği bulundurmak.

2. Andlaşma hükümleri yerine getirildikçe, yukarda belirtilen kuvvetler, belli bir oran içinde, aşağıdaki paragrafta belirtilen düzeyi buluncaya kadar, azaltılacaktır.

3. Barış Andlaşması şu hükümleri içermelidir :

a) Boğazlar ve Marmara Denizi kıyıları Bölgesi (ekli haritada tanımlandığı gibi)[48] ile Limni (Lemnos), Gökçeada (İmroz-İmbros), Semadirek (Samothrace), Bozcaada (Tenedos), Midilli (Mitylene) ve Maramara Denizindeki Adaların silahsızlandırılması ve üzerlerindeki tüm berkiilmiş yerler, kaleler ve bataryaların ortadan kaldırılması.

b) Yukardaki bölge ve adalarda bu gibi Überkitilmiş yapılar yapılması yasak olduğu gibi, gezici topçu kuvvetlerinin çabucak geirilmesine yarayacak yol ve demiryollarının yapımı da yasaktır[49]. Bu amaçla kullanılabilecek demiryolu varsa yıkılmağa hazırlanacaktır.

c) Yukarda sözü edilen bölge ve adalar, birlikte hareket eden, Boğazların özgürlüğünü garanti altına almış, Devletler dışında askerî amaçla kullanılamazlar.[50]

d) Boğazların özgürlüğüne zarar verebilecek bireyleme girişilmesi ya da böyle bir eylemin hazırlanmasını önlemeyi sağlamak için Boğazların her birinin kendi bölgesinde Müttefik askerî kuvvetleri bulundurulacaktır. Bunun için gerekecek kuvvetlerin üç tabur, iki batarya çakılı topçu ve, özellikle bir telsiz birliğini içerecek, yeterli teknik birlikten az olmayacağı hesaplanmıştır.

e) Boğazların işgali önlemlerinin amamlanması için, garanti veren Devletlerden her birinin bir karakol gemisinin denetimi altında yapılacak bir de denizden gözetim öngörülmesi gerekmektedir.

f) Komite ayrıca, kendi görev alanları içine girmeyen, aşağıdaki kısıtlamaları da gözden geçirmiştir :

Savaşta kullanılabilecek maddelerin (Boğazlardan) transiti yasaktır. Ancak, bu konuda Boğazlardan geçen tüm ticaret gemilerini araştırmak hakkı bulunan, garanti veren Devletler buna izin verebilir.

Boğazlardan geçmek isteyecek savaş gemileri, bir savaş gemisinin bir limana girmesini düzenleyen kurallar uyarınca önceden garanti veren Devletlerin iznini sağlamalıdır.

Yukardaki tüm koşullar, Yunanistan ile Türkiye arasındaki sınır ne olursa olsun uygulanacaktır.

Bu sınır Çatalca hattı olacak olursa, Boğazların özgürlüğünü sağlamakla sorumlu deniz ve kara kuvvetlerini sadece garanti veren Devletler sağlayacaktır.

---

[47] İngilizce aslındaki dipnotu : **Aslındaki Not** : : 'Yani, Boğazlar çevresinde'.

[48] İngilizce aslındaki dipnotu : Dosyadaki metne eklenmemiştir.

[49] İngilizce aslındaki dipnotu : **Aslındaki Not** : '(a) ve (b) paragraflarında öngörülen önlemler bir Müttefik Kara ve Deniz Askerî Komisyonunun denetiminde uygulanacaktır.'

[50] İngilizce aslındaki dipnotu : **Aslındaki Not** : '«Askerî» deyimi deniz ve havayı kapsamakadır.'

No : 14' Ek 2

(A.J. 21. Gizli.)

Türkiye ile Barış Andlaşmasının Özet Tasarısı

Giriş

(Öteki Andlaşmalardaki gibi)

Bölüm I. -Milletler Cemiyeti Misakı

(Öteki Andlaşmalardaki gibi)

Bölüm II. Türkiyenin Sınırları

1. Avrupa'da, Türk topraklarının sınırı ya (a) Çatalca hattı ya da (b) Enez-Midye hattı olacaktır.

2. Asya'da, Boğazların savunması için başka önlemler alınması gereği dışında, Türk Devletinin kuzeyi, Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi, Karadeniz Boğazı ve Ermenistan sınırına kadar da Karadeniz ile sınırlandırılacaktır.

3. Doğuda sınır, Ermenistan Komisyonu raporu hazırlandıktan sonra saptanacak bir çizgi üzerinden, Ermenistan olacaktır. (Kürdistan'ın geleceği ayrıca tartışma konusu olacaktır.)

4. Güneyde sınır Suriye'nin kuzey sınırı (ki bu konuda Fransız temsilci heyeti bir öneride bulunacaktır) ile İskenderun Körfezinden batıya doğru Akdeniz kıyıları olacaktır.

5. Batıda sınır Akdeniz olacaktır.

Bölüm III. -Boğazlar Bölgesi için Siyasal Hükümler

1. Barış hükümlerini dürüstçe yerine getirdikleri ve topraklarındaki azınlıkların haklarına saygı gösterdikleri sürece, Padişah ve Hükümetinin, Türkiye' nin başkenti olarak kalacak olan İstanbul'da kalmalarına izin verilecektir.

2. Türkiye, aşağıdaki koşullarla, eskiden Avrupa Türkiye'si olan ve Bulgaristan'dan alınan bölgeleri de içeren toprakların kalanının Yunan egemenliğine aktarılmasını tanıyacaktır :

a) Müttefiklerin Gelibolu Yarımadasını denetleme ve orada uygun görecekleri kuvvetleri bulundurma hakları.

b) Edirne'deki Kutsal Yerler üzerinde bazı Türk haklarının tanınması.

c) Bu kent halkına belediye hakları verilmesi önerisi.

d) Dedeağaçta bir serbest liman kurulması ve Milleler Cemiyetinin gözetimi altında Bulgar sınırından bu limana demiryolunun denetlenmesi.. (Bölüm XII' ye de bakılması.)

3. Türkiye, Müttefiklerin, izin verecekleri bazı vergileri alma yetkisi ve İstanbul'u da kapsamak üzere Avrupa Türkiyesi ve suyolları üzerinde, saptanacak yönetim yetkileri bulunacak bir Komisyonu, Akdeniz ve Karadeniz'i bağlayan suyollarının özgürlüğünü gözetim altında tutmak amacıyla kurmak haklarını tanıyacaktır.

(Not Komisyonu oluşturacak uluslar ile yetkilerinin ae saptanması gerekecektir.)

4. Türkiye, Müttefiklerin kararlaştıracakları biçimde kuvvet bulundurma, bunları Avrupa Türkiyesinin olduğu kadar hem Çanakkale hem de Karadeniz Boğazının güneyindeki bir bölge içinde herhangi bir yerde konmasına ya da hareketine karar verme hakkını tanır.

5. Yukardaki bölgeler içinde sadece Müttefiklerin (? ya da Komisyonun) zaman zaman karar verebileceği Türk kuvvetleri bulunabilecektir. İstanbul'da başka hiç bir düzenli birlik bulundurulmayacaktır.

6. Marmara Denizindeki Türk kıyıları yansızlaştırılacaktır.

Bölüm IV. **Boğazlar Bölgesi dışında Siyasal Hükümler**

1. Türkiye Ermenistan'ı Milletler Cemiyetine bağlı bağımsız bir Devlet olarak tanıyacaktır.

2. Türkiye Müttefik Devletler yararına, Kürdistan, Irak /Mezopotamya/, Suriye, Filistin ve Arabistan üzerindeki tüm haklarından ve sıfatlarından vazgeçer.

—Not: Aşağıdakilerin Türk Andlaşmasına mı ayrı bir belgeye mi girmesi gerektiği ayrıca kararlaştırılmakla birlikte yukardaki topraklar şöyle süzenlenecektir:

a) Suriye Fransız **mandat**'sı altında olacaktır. (Fransız temsilci heyeti kuzey sınırı hakkında bir öneride bulunacaktır).
Batı sınırı Akdeniz olacaktır.
Güneyde sınır aşağıda tanımlandığı gibi Filistinin kuzey sınırı oloacaktır (Bak. Filistin).
Doğuda sınır, henüz saptanmamış olan Irak/Mezopotamya/ın batı sınırı olacaktır.

b) Filistin'in sınırları, Dan'dan Birüssebi (Beershebal'ye kadar eski sınırlarına uygun olarak saptanacak ve Britanya **mandat**'sı altında olacaktır.

c) Irak /Mezopotamya/, Musulu da içermek üzere Britanya **mandat**'sı altında olacak ve sınırları ayrıca saptanacaktır.

d) Kürdistanın statüsü ve sınırları daha sonra saptanacaktır.

e) Filistin ile Suriye ve Irak /mezopoamya/ ile Suriye arasındaki sınırları konusunda anlaşmazlık çıkacak olursa, konu Amerika Birleşik Devletleri Başkanı tarafından atanacak bir hakemin hakemliğine sunulacaktır.

3. Türkiye, İzmir ve çevresindeki bölgenin yönetiminin, Yunan Hükümetince atanacak bir Yunanlı yöneticinin elinde olacağını kabul edecektir. Bu bölgenin yerel nüfusunun, Yunan Parlamentosuna temsilci ve Yunan ordusuna asker göndermesine izin verilecektir. Bu bölgenin yüzeyi ve sınırları 17 Şubat'ta Yüce Kurulca kurulan bir komisyonda inceleme konusudur. Bu komisyon olanak ölçüsünde nüfusun sayısal etkenlerinden esinlenecektir.

—Not: Türk metbuluğunun, o da kalacaksa, ne ölçüde sürdürüleceği ilerde saptanacaktır.

4. İzmir limanı Milletler Cemiyetinin güvencesi altında serbest bir liman olacak ve limanın elverişli bir bölümü Türk Hükümetine, İçel'in [hinterland][51] kullanması için ayrılacaktır.

Bölüm.V. **Kara, Deniz ve Havaya İlişkin Hükümler**

(Yüce Kurul'un 17 Şubat 1920 tarihli bir kararı ile Mareşal Foch'un başkanlığındaki Komisyona aktarıldı.)[52]

Bölüm VI. **Savaş Tutsakları ve Mezarlar**

Kesim 1. — **Savaş Tutsakları**

(Bu konunun bir Komisyona gönderilmesi gerekiyor.)

Kesim 2. — **Mezarlar**

Bu da bir komisyona gönderilmeli ve komisyona Gelibolu'da içinde Müttefik askerlerin mezarları bulunan bazı bölgeleri İmparatorluk [Savaş] Mezarları Komisyonunun eline teslim etmek üzere hükümler öngörmesi yönergesi verilmelidir.)

Bölüm VII. **Cezalar**

(Avusturya, Bulgaristan ve Macaristan ile barış koşullarına ilişkin maddelerin bir uyarlanması [adaptation].)

Bölüm VIII. **Onarım**

(Bu konuda daha hiç bir karar alınmadı.)

Bölüm IX. **Malî Hükümler**

(Bunlar, Yüce Kurul'un 17 Şubat 1920 tarihli bir kararı ile komisyona gönderilmiştir.)[53]

Bölüm X. **Ekonomik Hükümler**

(Bu çok teknik konu ile uğraşmak üzere özel bir komisyon kurulacaktır. Bu Komisyon ilerde saptanacak çeşitli bölgelerde çeşitli Müttefiklere ekonomik öncelik tanınacağı varsayımına dayanacaktır.)

—Not: Bu öncelik Müttefik Devleler arasında, kendi kendini kısıtlayıcı bir buyruk[54] biçiminde yayımlanacak bir anlaşma ile sağlanacaktır. Bununla bu Devleler karşılıklı ay da topluca 1) başlıca ilgili Devletçe bu öncelikten vazgeçilmedikçe yukardaki bölgelerin birinde ya da ötekinde ticarî ya da sınaî ayrıcalık istememeyi ve 2) Türk Hükümetinin bu bölgelerin yerel yönetimi ya da kolluk hizmei için yabancı yardımına başvurması halinde, başlıca ilgili Devletin öncelik savına karşı çıkmamayı yükümlenirler.

Bölüm XI. **Hava Ulaşımı**

(Bu öteki andlaşmaların uygun düşen kesimlerine **mutatis mantandis**[55] benzeyen maddeler yazılmak üzere bir komisyona aktarılmalıdır.)

Bölüm XII. **Limanlar, Suyolları ve Demiryolları**

(Bu çok teknik konu özel bir komisyona gönderilmelidir.)

Bu komisyona verilecek yönergeler arasında **inter alia**, Milletler Cemiyeti al-

---

[51] Bazı sözlükler artbölge sözcüğünü yeğlemektedir.

[52] No. 12'nin 2. tutanağına bak.

[53] No. 11'in 1. ve 6. tutanaklarına bak.

[54] İngilizcesi «self-denying ordinance»tır.

[55] Gerekli değişikliklerle.

tında bir Uluslararası Komisyon kurarak Dedeağaç limanını ve Dedeağaç demiryolunu Bulgar topraklarına girdiği noktaya kadar gözetim altında tutmasını; ayrıca serbest İzmir limanı ile bunu sade Türk yetkisi altındaki topraklara bağlayacak demiryolu hakkında hükümler koymasını öngören yönergeler de olacaktır.

Komisyon ayrıca Irak [Mezopotamya] ile Akdeniz arasında demiryolu ve boru hattı ulaşımını da öngörecektir.

Bölüm XIII. **Çalışma**

Bölüm XIV. **Çeşitli Hükümler**

No : 15

[Bu belge, 14. numaralı tutanaktaki 1 ve 2 numaralı bölümler arasında yapılan bir görüşmenin tutanağıdır.]

Türkiye ile Barış Andlaşması

B. LLOYD GEORGE kurulun çok güç bir duruma girmekte olduğunu belirtti. Fransa, Suriye ve Kilikya'da özel ayrıcalıklar ve ekonomik öncelik sağlamak istemektedir. Aynı biçimde, İtalya da Güney Anadolu'da benzer ayrıcalık ve öncelikler almak peşindedir. Kendisi bu isteklere karşı çıkmamakla birlikte, Kurula şunu bildirmek ister ki, Britanya İmparatorluğu da doğal olarak, İngiliz çıkarlarının üstün olduğu topraklarda tıpkı niteilkte ayrıcalıklara hakkı olduğunu savunmaktadır. Ancak, şu sırada kurula sormak istediği, bütün bunların Milletler Cemiyeti Misakı ile ne ölçüde bağdaştığıdır? Albay House'un kaleme aldığı **mandat** metninde, hiç bir Devlete hiç bir özel ayrıcalık ya da öncelik tanınmayacağı kesinlikle belirtilmiştir. Şimdi, Fransa, Kilikya ve Suriye' de, biraz önce de söylediği gibi, özel ayrıcalıklar istemektedir; İtalya Güney Anadolu'da benzer ayrıcalıklar istiyor ve Büyük Britanya da, Irak/Mezopotamya/ da ve başka yerlerde bu gibi ayrıcalıklar isterdi. Bu durum hem Birleşik Devletlerden hem de Japonya'dan şiddetli bir tepki çekmez mi? O zaman Devletlerin durumu ne olur? Kurulun olanak bulunursa, bu önemli konuda bugün öğleden sonra bir anlaşmaya varmasını ciddi olarak dilemektedir. Britanya Temsilci Heyetinin Ortadoğu Siyasal Bölümünün 14 Ağustos 1914 [1919 olacak] tarihinde Türkiye ile Müttefik Devletler arasında bir barış andlaşması tasarısı olarak hazırladıkları anahatlar özetinin 44. sayfasındaki "A" sınıfı **mandat** (Türkiye) genel biçimi tasarısı olarak Amerikalıların yaptıkları öneriden alınan şu bölüme özellikle dikkati çeker :[56]

'(2) **Mandataire** Devlet kendi vatandaşları için özel ayrıcalıklar sağlamağa çalışmayacağını kabul eder ve, ayrıca, Milletler Cemiyeti üyesi Devletlerin tüm uyruklarına, kendi vatandaşları ile eşit olarak, transit ve deniz ulaşımı özgürlüğü ile tam ekonomik, ticaret ve sanayi eşitliği sağlamayı yükümlenir, Bununla birlikte, Hükümeti temel bayındırlık iş ve hizmetlerini, haklı göreceği usul ve koşullar altında düzenlemekte özgür olacak ve işbu anlaşmanın hiç bir hükmü,

[56] Bak.: bu çevirinin 39. sayfasındaki dipnotu. İngilizce dipnotta Britanya Temsilci Heyetince hazırlanmış olan andlaşma tasarısının ilk özet anahtarları için Cilt. IV. No. 299, Ek'e bakılması öğütlenmektedir. Ancak bu metnin tam yayınlanmamış olduğu belirtilmekte ve zaten ayni Ciltte, No. 665'e bakıldığında değiştirilmiş bulunduğunun anlaşılacağı kaydedilmektedir.

fark gözetici hiç bir yanı olmamak koşulu ile, gerekli herhangi bir dışalım ve dışsatım vergisi konulmasını engelleyici nitelikte yorumlanmayacaktır.

(3) Toprağın doğal kaynaklarının geliştirilmesi için ayrıcalıklar,... Hükümetince, Milletler Cemiyetine üye Devletler uyrukları arasında, vatandaşlık bakımından fark gözetilmeksizin verilecek ancak yerel Hükümetin, kendi yetkesini ayakta tutmak için gerekli koşulları ileri sürebilmek hakkı saklı bulundurulacaktır.'

B. BERTHELOT B. Lloyd George belirttiği noktanın, sadece **mandat**'ya verilecek biçimle ilgili bulunmayan, çok ciddi bir zorluğu ortaya çıkardığını kabul etmektedir. Bazı hükümleri değiştirmekle bazı yararlar elde edilebilse bile, esastaki zorluk süregidecektir. Bu illerde yeretmiş çıkarlar vardır ve ilerde de birçok haklar ortaya çıkacaktır. Herhangi bir ilin yönetim sorumluluğunu üzerine alacak ve bunun gerektireceği giderleri yüklenecek olan herhangi bir Avrupa Devletinin bazı giderimlere [compensation] hakkı olacağı görüşündedir. Bunu andlaşmada belirtmek kolay değildir ve geçen öğleden sonraki oturumunda kurul Lord Curzon'un görüşüne uygun olarak, işin bu yönünün andlaşmaya sokulmayıp çeşitli Müttefiklerin herbirinin önceliklerinin aralarında alınıp verilecek belgelerle sağlanmasını ve bu belgelerin sonradan açıklanmasını yeğlemişti. Ayrıca B. Lloyd George'un, olanağı varsa Birleşik Devletler ve Japonya ile güçlük çıkartmadan kaçınılması gerektiği görüşüne de katılmaktadır. Lord Curzon'un ileri sürdüğü eylemin örnekleri vardır ve geçmiş yıllarda bir çok hallerde birçok ülkeler aralarında böyle peşin anlaşmalara ve uyuşmalara varmışlardır. Bu konuda bir benzetme yapmasına izin verilecek olursa, alıcılara önceden bazı bilgi ve garantilerin verildiği açık arttırmaları anımsata bilir. Bu nedenle, "A" **mandat**'sının metni kaleme alınırken, belirli illerde sorumluluk yükümlenmeyi kabul eden herhangi bir Devletin yapacağı giderlerin gideriminden de söz edilebileceğini sanmaktadır. Başlıca güçlük, şimdiki niyetlerini Birleşik Devletlere anlatmakta karşılarına çıkacaktır. Amerikalılar Müttefikler Kuruluna katılmayı reddetmiş ve Yazı Komitemize herhangi bir yardımda bulunmaktan kaçınmışlardır. Buna karşın, bu komitenin üzerinde anlaşmaya varacağı tasarıya, sonradan, herhangi bir zamanda, karşı çıkabilecektir.

B. NİTTİ durumun gerçekten çok sıkıntı verici olduğunu ama böylece karşılanması gerektiğini söyledi. Ne yazık ki Müttefikler Misak metnini imzalamış bulunmaktadırlar ve şimdi bundan geri dönmelerine pek olanak yoktur. Şimdiki durum nedir? **Mandat** hiç bir yarar getirmemekte, sadece sorumluluk ve görev yüklemektedir. **Mandataire**'in işlevleri, Roma hukukunun tanımına giren ve egelik görevinin[57] hesabını vermekle yükümlü peterfamilias (aile babası)ın görevleri olmaktadır. Şimdiki hallerde sorumlulukların edinilebilecek yararları aştığı kanısındadır. Misakın belirli maddeleri gereğince, bazı ülkelere (Arabistan, Suriye ve Irak /Mezopotamya/ gibi) Büyük Devletler, kendi başlarının çaresine bakabilecek hale gelecekleri güne kadar yardım edecektir. Görüşüne göre, nüfusu tümden Türk olan Kilikya ile Güney Anadolu'da Misak'ın 22. maddesi gereğince kurulabilecek olan **mandat**'ları üstlenecek olanlara bazı çıkarlar sağlanması zorunluğu vardır. Adriyatik [**sic**] konusu ekonomik açıdan önemi olmayıp esasında askerî bir sorundur. Antalya ve Kilikya için bir

---

57 Velâyet karşılığı olarak kullanılmıştır. (Bak. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Türkçeleştirilmiş metinleriyle birlikte Türk Medenî Kanunu ve Borçla Kanunu, 3. Cilt, Terim ve Sözcükler Kılavuzu, Ankara, 1975 Türk Dil Kurumu Yayınları.)

formül bulunabileceği düşüncesindedir ve bunun Türkiye'nin ayağa kalkmasına yardım edebilecek Devletlerin ortaklaşa bir **mandat**'sı biçiminde olabileceği akla gelmektedir. Ereğli [Heraclea] konusuna da değinmek zorunluğunu duymaktadır; kömüre olan gereksinme nedeniyle bu sorunun önemi vardır. B. Tittoni kendisine bir kez, toprak istemeyip sadece ekonomik çıkar aradığını söylemişti, o da o zamanki İtalya Başbakanına Başkan Wilson'un da aynı eğilimde olduğunu sandığını yanıt olarak söylemişti.

B. LLOYD GEORGE B. Nitti'nin bilgilerinin yanlış olduğunu sandığını çünkü Başkan'ın görüşlerinin bunun tam tersi olduğundan emin bulunduğunu belirtti.

LORD CURZON kurulun karşısında büyük zorluklar gösteren bir sorun bulunduğunu söyledi. Misak hükümlerine uygun olmakla birlikte, Misakın Birleşik Devletlerce yapılan yorumuna da ters düşmeyecek bir formül bulmaları gerekiyor. Kurul'un bir gün önceki toplantısında ileri sürülen, andlaşmaya ayrıcalıklar ve ekonomik öncelikler konusunda hiç bir şey koymayıp sadece, ilerde yayımlanmak üzere, ayrıcalıklı işlem bağışlayan ve 'kendi kendini kısıtlayıcı bir buyruk' adını verdiği biçimde uygulanacak özel anlaşmalar yapılması önerisi üzerine dün gece, kurula bir görüşme temeli olabilecek nitelikte sunacağı, bir formül kaleme almıştır. Başta olumsuz nitelikte iki **desiderata** (istem) yer almaktadır

a) Devletlerden her biri tanımlanacak bazı topraklar üzerinde (Antalya, Kilikya, Suriye, Irak /Mezopotamya/ gibi) ticaret ya da sanayi ayrıcalığı istememeyi yükümlenecektir; şu koşulla ki, bu toprakla özel ilişkisi olup da onu geliştirmeyi reddeden bir Büyük Devlet, ayrıcalıklı durumunu, başka bir dost Devletin bu toprağı geliştirmesini engellemek için kullanmayacaktır.

b) Türkiye jandarması, polisi, danışmanlar, uzmanlar, eğitmenler ve benzeri konularda dış yardım isteyecek olursa, özel ilgisi olan Büyük Devlet ayrıcalıklı işlem yapılacak ve öteki Devletler karışmamayı kabul edeceklerdir.

Her iki nokta da, görüldüğü gibi olumsuzdur ve kendisinin 'kendi kendini kısıtlayıcı buyruk' diye adlandırdığı tutumla ilgilidir. B. Lloyd George, kendisine, olumlu nitelikte bir üçüncü nokta önermiştir. Şöyle ki

c) Müttefik Devletler, bu tür ayrıcalıklar için istemde bulunacak herhangi bir Büyük Devlete İstanbul'da diplomatik destekte bulunmayı yükümlenirler ve bu Devleti özel bir dikkat görmeğe haklı sayacaklardır.

Kendisi kişisel olarak bu önerilerde misaka aykırı düşecek bir yön görmemekte ve yayımlanmasında da korkulacak bir şey olmadığı kanısındadır.

B. LLOYD GEORGE andlaşmaya konulması gereken tek hükmün, genel nitelikte ve Türkiye'nin Müttefik ülkelere kendisinin doğal kaynaklarını geliştirmede yardımcı olmaları için akla uygun gelen her türlü fırsatı tanımayı yükümlendiğini belirten bir hükmün olması gerektiğini söyledi.

B. NİTTİ Lord Curzon'un önerdiği formülü çok ilginç bulmaktadır. Müttefikler arasında olumsuz nitelikte bir anlaşma biçimindedir. Ancak, Müttefikleri dışardan gelecek Devletlere karşı korumamak gibi bir sakıncası vardır. İlerde Almanya'nın ve olasıldır ki Rusya'nın karşılarına çıkabileceğini öngörmek gerekebilir. Ayrıca, **mandat** altına alınacak ülkelerdeki petrol ve madenler nedeniyle Birleşik Devletleri de olasıl bir yarışıcı olarak düşünmek gerekir. Birleşik Devletlerin Orta Doğu'ya ilgisi salt platonik değildir. Bu nedenlerle de Lord

Curzon'un ileri sürmüş olduğu çözüm Müttefikleri dışa karşı koruyamamaktadır. **Mandat**'ların kullanılması ve her Müttefikin, zorluk çıktığında, ötekilere yardım etmesi gerektiğini kabul etmektedir. Lord Curzon'un formülü Müttefiklerin dostluğunu simgeleyecek fakat ne haklarını ne de istedikleri ayrıcalıkları sağlayabilecektir.

B. LLOYD GEORGE başlıca zorluğun bu olduğu konusunda B. Nitti ile aynı görüştedir. Müttefiklerin bu topraklara Birleşik Devletlerin belki de Almanya ve Rusya'nın da desteği ile girmesini önlemek için yapabilecekleri her şeyi yapmaları istenecek bir şey olmakla birlikte, ne tür bir andlaşma imzalarsak imzalayalım bunu önleyemeyiz. Ama öteki seçenek daha da ciddidir. Kurulun karşısında iki güç yoldan birini seçme zorunluğu bulunuyor fakat kanısınca Lord Curzon'un önerdiği en az tehlikelisidir. Andlaşmaya ayrıcalıklı haklara ilişkin istemlerini koydurmakta ısrar edecek olurlarsa, başlarına ilk gelecek şey Birleşik Devletlerden, bu tutumun misak hükümlerine aykırı olduğunu bildiren bir nota almaları olacaktır. Türkler Birleşik Devletlerin bu tutumu takındıkların anlayacaklar ve bu nedenle andlaşmayı imzalamayı reddedeceklerdir. Görüşü odur ki, en iyisi Müttefiklerin andlaşmada genel ilkelerle yetinmesi ve ayrıcalıklar ve öncelikler konularında karşılıklı olarak dostça anlaşmaya varmalarıdır. Öteki yolun benimsenmesi çok tehlikeli olur. Kurulun, Lord Curzon'un önerisini, her istediklerini sağlamasa bile, kabul etmelerinin akıllıca bir davranış olacağını belirtti.

B. BERTELOT kurul başkanının, uzman, danışman, eğitmen ve benzeri konularda yardım istemeyi Türkün kendisine bırakılmasını Müttefiklere öğütleyen bir biçimde konuştuğunu söyledi. Kendi görüşüne göre Türklerin böyle bir girişimde bulunmaları çok olasıldır çünkü bu tür yardımcıların bulunması birçoklarını tembellik ve rahat içinde yaşayıp bir yandan da dış dünyaya karşı, işlerin yabancı memurlarca yapıldığının güveni içinde, gösterişlerini sürdürmelerine olanak verecektir. Kendisi danışmanların seçilmesi hakkını Devletlerin kendilerinde alıkoymaları gerektiği kanısındadır. Ayrıca Türklerin şu ya da bu ilde şu yada bu Devlete kolaylıklar sağlamasını bir düzene bağlamamız gerekiyor; Herhangi bir formülü kabul ederken bununDoğuda geçerli olan koşullar ve alışkanlıklara uyup uymadığına da özen gösterilmesi gerekmektedir. Öyle sanmaktadır ki, Birleşik Devletlerin bu denetimciler ve uzmanlar arasında Amerikalıların da temsil edilmesi gerektiği yolunda bir isteği olmayacağıa göre Müttefiklerin işi kolaylaşmış bulunacaktır.

(Bu noktada B. Galli Kurul odasına girdi.)

B. LLOYD GEORGE bu öğleden sonra konunun daha fazla görüşülemeyeceği kanısındadır. Kimse andlaşmaya belirli uluslara ayrıcalıklı haklar veren maddeler konulmasını önermiş değildir.Bu çok tehlikeli olurdu.

(Bu noktada B. Cambon ve Albay Gribbon Kurul odasına girdiler.)

B. NİTTİ şimdi öne sürülen önerinin sade öz Türkiye'ye mi yoksa Irak/mezopotamya, Suriye, v.b.'e mi uygulanacağını kuruldan öğrenmek istemektedir. Türkiye'nin kendisi ile kurtarılmış ülkelerde ayni koşullar uygulanmayacak olursa, İtalyan parlamentosuna ülkenin kabul edebileceği bir açıklama yapma olanağını bulamayacağını belirtti.

B. LLOYD GEORGE hem Türkiye'nin kendisinde hem kurtarılan topraklardaki tüm illerde, doğal olarak, Müttefik Devletlerin birbirlerinin savlarını savunacaklarını söyledi.

B. NİTTİ söylemek istediğinin tam bu olmadığını belirtti. Asya Türkiyesinde, Kilikya ve Güney Anadolunun yönetileceği, buna karşılık Filistin, Suriye ve Irak Mezopotamya da **mandat** kurulacağı tasarlanmış bulunduğu için, ne yapılacağını bilmek istemektedir. Bu hususta Londra Andlaşmasının 9. maddesinde hüküm vardır. İki ayrı durum mu öngörülmektedir, yani,

a) Suriye ve Irak /Mezopotamya/ için **mandat**,

b) Antalya ve Kilikya için ise yönetim mi?

Şayet durum bu ise, İtalyan Parlamentosuna karşı son derece güç durumna düşülecektir.

B. LLOYD GEORGE'a göre Irak /Mezopotamya, Arabistan, Filistin ve Suriye'nin Türkiye'den bütünlük kesilmesi tasarlanmaktadır; buna karşılık Kilikya ile Antalya öz Türkiye'nin bir parçası olmayı sürdürecektir. İki durum biribirinden tümden değişiktir. Asıl Türkiye'nin parçalanması gibi bir sorun olduğunu hiç sanmamaktadır. Şu anda kurulun incelemesine sunulmuş olan düzenlemelerin tümü öz Türkiye'nin bütünlüğünü korumağa yönelik bulunmaktadır.

B. NİTTİ gerçek sorunun şu olduğunu belirtti Londra Andlaşmasının 9. maddesinde Türkiye'den ayrı bir Arap Devleti kurulması hiç bir zaman öngörülmemişti. Bu nedenle de, 1915'de imzalanmış olan bu andlaşmanın, İtalya'ya önemli ödenceler verilmedikçe değiştirilemiyeceği savındadır. Birleşik Devletlerin misakın 22. maddesini yorumlama biçiminden, Müttefik Devletlerin, Birleşik Devletlerin karışması korkusuyla birbirlerine karşılıklı olarak öncelikli ayrıcalık tanımayacakları anlaşılırsa, İtalya'ya haklı bir ödence verilmedikçe, 9. maddenin kesin hükümlerine bağlı kalınması gerekceğinde ısrar etmektedir.

B. LLOYD GEORGE İtalya'nın kesinlikle ne istediğini sordu. Bu bir sav konusu değil esasa ilişkin konudur. B.Nitti kesin olarak andlaşmaya ne koydurtmak istemektedir? Birleşik Devletlere bilgi verilmesi gerekceği içindir ki özellikle bunu soruyor.

B. NİTTİ şu anda bu konuya tam yanıt vermeğe hazır olmadığını bildirdi. Sorun önemlidir ve incelemek için zamana gereksinme vardır. Ertesi gün etraflı bir yanıt vermeğe hazır olacaktır.

Görüşmenin ertesi güne ertelenmesi **Kararlaştırıldı.**

No 16

19 Şubat 1920 Perşembe günü saat 11'de, Londra, S.W.1'da Downing Street No. 10'da yapılan bir Müttefikler Konferansına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları : **(İCP 37)**

Katılanlar : Britanya İmparatorluğu : Çok Sayın D. Lloyd George, Başbakan; Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. Philip Kerr; **Yazmanlar,** Sir M. Hankey, Albay Abraham, Binbaşı Caccia.
Fransa : B. Cambon, B. Berthelot.
İtalya : B. Niti; **Yazman,** B. Trombetti.
Japonya : Vikont Chinda.

1. **Adriyatik Milletler Cemiyetine atıf.**

2. **Resmî haberlerin sızması.**

3. **Türkiye ile Barış Andlaşması. Komisyonlar.**

B. LLOYD GEORGE dünkü oturumda Türkiye ile Barış Andlaşmasının tasarısı ile ilgili olarak (I.C.P. 35)[58] atanması kararlaştırılmış olan çeşitli komisyonlardaki temsilcilerinin adlarını Fransa Hükümetinin verebilecek durumda olup olmadığını sordu. Bu komisyonların biran önce işe başlayarak, B. Nittinin gelecek Çarşamba ayrılmasından[59] önce kurula önerilerini sunabilmelerine büyük önem verdiğini söyledi. Britanya ve Japon temsilcileri, Japon Hükümetinin temsil edilmek istemediği bir komisyon dışında, atanmış durumdadır.

B. CAMBON önerilen komisyonlarda çalışacak Fransız temsilcilerinin adlarını sağlamağa çalışırken, kendisi ve meslekdaşlarının bu komisyonların bir çoğunun atanmasının gereksiz olduğunu ve konferansın işini güçleştirmekten başka bir işe yaramayacakları sonucuna vardığını belirtti. Bu karara varmalarında etken olan nedenleri B. Berthelot kurula açıklayacaktır.

B. BERTHELOT [Yaptığı uzun açıklamada önceki Barış Andlaşmalarında edinilen deneylere dayanarak komisyon çalışmalarını daha kolaylaştırıcı, teknik görüşler ileri sürdükten sonra, sözlerini şöyle bitirmiştir] :

Dün dağıtılan 'Türkiye ile Barış Andlaşması Özet Tasarısı'ndaki bazı hükümler kurulca henüz kabul edilmiş değildir. Bazı konuların da daha açık bir biçimde kaleme alınması gerekmektedir. Bu nedenle yarınki toplantıya, sözkonusu özet tasarının yeni bir biçimini sunmasına izin verilmesini dilemektedir.

[Bunu yanıtlayan B. Lloyd George ve B. Nitti, en çok, zaman yitirilmemesi gereği üzerinde durmuşlar ve B. Berthelot çeşitli komisyonların ayni saatte toplanmamasını diliyerek temsilci atanmasını hızlandıracaklarını bildirmiştir.]

Versailes'deki Müttefikler-arası Askerî Komisyona, Yüce Kurulun incelemesine sunulmak üzere,

a) Savaş tutsakları.

b) Mezarlıklar.

konularında Türkiye ile Barış Andlaşmasına konulacak hükümler hazırlaması yönergesi verilmesi,

Kararlaştırılmıştır.

4. **Rusya**

[Rusyadaki durumun tartışıldığı bu bölümde Fransa temsilcisi B. Berthelot iç savaş ve iç ekonomik durum hakkında görüşlerini açıkladıktan sonra, sonuç olarak, Bolşevik sistemin başarıya ulaşamadığını ve ulaşamayacağını ve bu durumda Troçki hükümetiyle ve Rus kooperatif ortaklıkları ile ilişki kurmanın utanç konusu olacağını belirtmiştir.]

5. **Polanya. Alman tüfekleri sağlanması.**

(Toplantı saat 16'da devam etmek üzere 13.30 da dağıldı.)

---

[58] Bak. 13. No.lu toplantı

[59] İngilizce aslındaki dipnotu: 25 Şubat 1920. Ama, Bak. No. 46, 9. tutanak.

No : 17

[16 No.lı toplantı ile aynı yerde, aynı gün sat 16.da aynı katılanlarla yapılan bu toplantıda İngiliz temsilci heyeti yazmanlarından Albay Abraham yerine Yarbay Storr bulunmuştur I.C.P.38]

1. Rusyaya ilişkin Müttefik politikası.

(Rusyadaki durumun tartışılmasının sürdürülmesinde B. Nitti Müttefiklerin uyumlu bir politika gütmediklerinden Amerika'nın tutumundan yakındıktan sonra, Bolşevikliğe karşı savaşa girilemeyeceğine göre Rusyayı çevreleyen ülkelere yardımda bulunulmasını önermiş fakat ayni zamanda sade Rusyadan sağlanabilen bazı maddeler karşılığında bu ülkeye birşeyler satılmazsa büyük bir ekonomik bunalım tehdidinin ortaya çıkacağına değinerek İtalya bakımından Ruslarla ticaret ilişkileri kurulması gerektiğine işaret etmiştir.

Vikont Chinda ise Bolşevikliğin Sibirya ve dolayısıyla Çin için doğurduğu sorunlara değinmiş ve Baykal gölü ötesinde bolşevik ilerlemesini durdurmak sorunu üzerinde durmuştur. Japonya'nın tek başına Sibiryada 40-50 bin kişilik bir kuvvet bulundurduğuna işaretle bunun sürdürülemeyeceğini belirtmiş fakat Rus yönetimine cesaret verici davranışlardan da kesinlikle kaçınılması zorunluğundan söz etmiştir.

B. Lloyd George Müttefikler arasında görüş farkı olmadığını Bolşeviklerden aynı derecede nefret duyduklarını ve uygar davranışa dönüşmedikleri sürece tanınmalarının söz konusu olmayacağını belirttikten sonra, bununla birlikte Sovyetlerle savaşmak için tek bir kuruş harcanmasına da olanak bulunmadığına dikkati çekmiştir. Bundan sonra Rusyadaki gerçek durumun bilinmesi gerektiğine değinmiş ve hem Bolşeviklerin hem Beyazların korkunç kırımlar yaptıklarının bilindiğini söylemişir. Rusya ile ticaret konusunda bu ülkeye yiyecek verilmezse korkunç bir militarist gücün ortaya çıkmak zorunda kalacağına dikkati çekmiş ve Troçki'nin şaşırtıcı bir askeri yetenek gösterdiğine işaretle Lenin'in militarist olmadığını ve ülkeyi militarizmden kurtarma çabalarının Batı tarafından gösterilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ama kendileri savaşa girme olanağı bulamayan Müttefiklerin Polonyayı ileri sürmelerinin doğruluğu üzerinde de kuşkularını dile getirmiştir.

Konunun görüşülmesinin sürdürülmesi kararlaştırılmıştır.)

2. Başkan Wilson'un Adriyatik'e ilişkin bazı andırılar yayınlaması.

No : 18

20 Şubat 1920 Cuma günü sat 11.30'da, Londra, S.W.1'de Downing Strelet No: 10'da yapılan bir Müttefikler Konferansına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları:

Katılanlar : Britanya İmparatorluğu : Çok Sayın D. Lloyd George, Başbakan; Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. Vansittart, B. Forbes Adam, B. Philip Kerr; **Yazmanlar**, Sir M. Hankey, Yarbay Storr, Binbaşı Caccia.

Fransa : B. Cambon, B. Berthelo, B. Kammerer.
İtalya : B. Nitti, B. Galli, Albay Castoldi; **Yazman**, B. Trombetti.
Japonya : Vikont Chinda.
Çevirmen : Profesör P. J. Mantoux.

1. Türkiye ile Barış Andlaşması.

Kurulun önünde, İtalyan Başbakanı tarafından görüşmeye esas olmak üze-

re hazırlanmış, Türkiye ile Barış Andlaşmasına konulacak aşağıdaki madde tasarısı bulunmaktadır :

> 'Türk Hükümetinin yapmış bulunduğu isteme uygun olarak, İngiltere, Fransa ve İtalya adalet, maliye, jandarma ve polis örgütlerinin yeniden düzenlenmesi için gerekenlerle, ekonomik kalkınma için başka her türlü yardımı vermeği kabul etmektedirler."

B. LLOYD GEORGE Küçük Asya ile ilgili önerilerini açıklamayı önermiş olduğu için, kendisini görüşlerini anlatmağa çağırdı.

B. NİTTİ Küçük Asya konusunda hem misak hükümlerine uygun olacak hem de Devletlere, dünyanın bu köşesindeki halkların yararına, gerekebilecek eylemleri almalarına olanak tanıyacak bir çözüm bulunması gerektiğini söyledi. Kurul Ermenistan konusunda ne yapılması gerektiği hususunda anlaşmaya varmış durumdadır. İzmir konusunda ise gelecekteki yönetimi tam tanımlamamış olmakla birlikte, çoğunlukla Rum olacağını kabul etmiş bulunmaktadır. Burada, Rumların kendi çıkarları açısından bile, bu yönetimin sınırlarının fazla geniş tutulmaması gerektiği düşüncesindedir; aksi halde bu işgal yükü fazla ağır olabilir. Kilikya konusu Anadolu konusuna bağlıdır. Kurul aşağıdaki ilkeleri kabul etmiş durumdadır

a) Devletlerin Türk halkları ile dostça ilişkiler kurması gerekir.

b) Asıl Türkiye'nin bölünmemesi gerektiği ama Devletlerin, gerek kendi çıkarları gerek Türklerin de çıkarları bakımından, uygun bir adalet ve polis sistemi kurarak iç güvenliği yerleştirmek için gerekebilecek önlemleri almalarının görevleri bulunduğu.

Toplantılarının birinde Türkiye'nin kendiliğinden Batı Devletlerinin yardımını isteyeceği umudu dile getirilmişti. Hatta şimdiden Devletlerden birinden böyle bir yardımı, bağımsızlığı ve ulusal özsaygı /izzetinefis-amour-propre/sı korunmak koşulu ile, kabul etmeğe hazır olduğunu açıklamış bulunmaktadır. Böyle bir yardımı bir tek Devletten kabule hazır bulunmakta ise, üç Devletçe ortaklaşa verilecek olursa kabul etmek isteyeceği, kanısınca, doğaldır.

B. LLOYD GEORGE bunu kuşku ile karşılamak eğiliminde olduğunu söyledi.

LORD CURZON B. Lloyd George gibi düşündüğünü belirtti ve geçen 6 Ocak' ta Babıâli'nin [the Porte] İstanbul'daki üç müttefik ve Amerikan Yüksek Komiserlerine, içindeki koşulların Barış Konferansına sunulması ricasıyla gönderdiği notdan bir bölümü okumak için izin istedi (Lord Derby'nin, İstanbul'daki Britanya Yüksek Komiserinin 22 sayılı ve 9 [8] Ocak 1920 tarihli telgrafını içeren, Dışişleri Bakanlığına [Foreign Office] çektiği 1571 sayılı telgraf.)[60]

> 'Türkiye'nin geçmiş vesilelerle yapmağa çalıştığı reformların gerçekleştirilemeyişi talihsiz birtakım koşullar yüzünden olmuştur. Babıâli şimdi adliye, maliye ve polis reformlarının temeli olarak bizim örgütlerimizi (yeni örgütü) benimsemeğe istekli ve azınlıkların haklarını garanti etmeğe hazırdır. Babıâli bu işte Büyük Devletlerden birinin yardımını, Türk bağımsızlığına zarar vermeyecek ve ulusal onuru kırmayacak biçimde, kabule hazırdır.'

---

[60] İngilizce aslındaki dipnotu : Bu telgrafın Majestelerinin Paristeki Büyükelçisine maledilmesi yanlıştır. İstanbul'un Londra'da Dışişleri Bakanlığına 22 sayılı telgrafı (Bak. Cilt IV, No: 653.) Başbakanlıkça 1571 sayılı telgraf olarak Paristeki Barış Temsilci Heyetine tekrarlanmıştır.

Bu da, Lord Curzon'un kanısınca, Türkiye'nin aklından sadece bir tek bir Devlet yardımının geçtiğini açıkça göstermektedir.

B. NİTTİ konuşmasını sürdürerek, Lord Curzon'un dediğinin doğru olduğunu ve Yüksek Komiserlerin gönderdikleri belgede Türkiye'nin sadece bir tek Devletin yardımını istemiş olduğunu, ancak kanısınca, Müttefiklerin yanıtlarında, Türkiye'ye bu yardımı herhangi tek bir Devlete bırakmak istemediklerini ve bu işte Müttefik Devletlerin ortaklaşa katkısını yeğlediklerini bildirmeleri gerektiğini söyledi. Andlaşmanın yazılışı bakımından, Türkiye'nin reformları gerçekleştirmek için yardım istediği ve Müttefik Devletlerin de bu yardımın genel yarar açısından birlikte davranan üç Devlet tarafından verilebileceğini söylemeğe hakları olduğu anımsanabilir.

B. LLOYD GEORGE kurulun bu aşamada, kendisinin de henüz gördüğü B. Nitti'nin tasarısını kabul edebileceğini hatta bu sabah bunu dikkatle incelemek olanağını da bulabileceğini sanmadığını belirtti. Kurulun bir karara varmadan, uzmanların inceleme fırsatı bulması gerekecektir. Şu kadarını söyleyebilir ki, ilk bakışta B. Nitti'nin önerisinin başarı şansı, Türkiye'de, onu bağımsızlığından yoksun kılmak sonucunu verecek olan türlü maliye, ekonomi ve daha başka komisyonlar kurma önerisinden daha yüksek görünmektedir. Türkiye bir Devletin yardımından söz etmiş ise de, B. Nitti gibi kendisi de, bunun yerine iki üç Devletin bir aradaki bir girişimlerinin konamayacağını gösteren bir şey olmadığı kanısındadır. Kaldı ki bu yolda bir öneride bulunmakla andlaşmaya Türkiye'nin yabancılar tarafından yönetileceğine dair hüküm koymak arasında büyük fark vardır. Genel bir ilke olarak ise B. Nitti'nin Türkiye'nin isteğini ve bizim bunu yerine getirmeğe hazır oluşumuzu kaydetmekten daha ileri gitmesi gerektiği kanısındadır. Bu ilerde başka bir Batılı Devletten, örneğin Almanya'dan, yardım isteyecek olursa, Türkiye'yi hiç bağlamaz. B. Lloyd George'un görüşü odur ki, Türkiye'nin Müttefik ve Ortak Devletlerin izni olmadıkça bunlardan başkasından yardım isteyemeyeceğinin açıklıkla söylenmesi gerekmektedir. Bunun çok belirgin biçimde açıklanması gerekir. Amerikalıların Türkiye'nin geleceğinde önemli bir rol oynamalarını öteden beri öngördüğümüz için bu konuda Amerika Birleşik Devletlerini dışarda bırakmak niyetinde değiliz. Şimdilik Türkiye'nin Müttefik ya da Ortak bir Devlet dışında kimseye başvuramayacak duruma gelmesini sağlamakla yetinmeliyiz. B. Lloyd George, bu noktada, Fransız temsilcilerinin B. Nitti'nin tasarısı hakkında ileri sürecekleri bir gözlem olup olmadığını sordu.

B. BERTHELOT B. Nitti'nin katkısını iyice anlayıncaya kadar geçecek zaman içinde gözlemlerini saklı tutacaktır. Ancak bir düşüncesini hemen açıklamak istemektedir. Önerilen metinde "gerekenler" sözcüğünün kullanılmasının yerinde olduğundan çok kuşkusu vardır, çünkü bu sözcük nitelik bakımından hemen hemen sınırsız bir yükümlülüğe yol açabilir. Başka bir sözcük konulmasını öğütlemektedir.

B. LLOYD GEORGE tasarıdaki "gerekenler' 'sözcüğü yerine "yardım' 'sözcüğünün konmasını ileri sürdü.

B. BERTHELOT tasarıyı boş zamanında incelemek istediğini bildirdi. Gerekirse bundan sonra değişik bir formül önerebilecektir. İlerde Devletler arasında

çıkar eşitliği kurulmasından yanadır. Ama geçmişi de tümüyle silip kaldıramayacağımıza göre, Türkiye'nin herhangi bir Devlete olandan sonsuz ölçüde çok Fransa'ya borçlu olduğu da bir gerçektir. Maliyeyi ele alacak olursak, Fransa'nın Osmanlı Devlet Borcundaki payı yüzde 75'i bulurken Büyük Britanya'nın payı yüzde 8'den fazla değildir ve İtalya'nın payı ise sayılmayacak düzeydedir. Bu ülkelerin demiryollarındaki payları da aşağı yukarı aynı oranlardadır. Önce de söylediği gibi İtalya'nın kolaylık ve olanaklarının **ilerisi bakımından** kısıtlanması için bir neden yoktur ancak geçmişe ilişkin herbirinin yükümlülük ve çıkarlarının çok kesin biçimde tanımlanması da gerekmektedir. Ayrıca Alman çıkarlarının tasfiyesini de gözönünde tutmaları gerekiyor. Geçmiş çıkarların sıkı bir aritmetik orantı olarak hesap edilmesini önermemekle birlikte, bunların karşılaştırmalı büyüklüklerinin görmezlikten gelinemeyeceği kanısındadır ve ilerisi için de eşitlik ilkesinin yerleşmesini gözönünde tutmalıdırlar. Bu ilk düşüncelerini belirttikten sonra B. Nitti'nin formulünün görüşmeler için yararlı bir esas olacağını sanmaktadır.

B. NİTTİ kurulun şimdi ilke konusunda genellikle anlaşmış olduğunu sanmaktadır. Tasarısına B. Lloyd George'un getirdiği değişikliği kabul etmekte ve B. Lloyd George ile B. Berthelot'nun düşüncelerine genellikle katılmaktadır. Fransızların, büyük çıkarları nedeniyle, geçmişin hesaba katılmasını istemeleri doğaldır. Borç konusu, Türkiye'nin çeşitli bölümleri arasında paylaştırılınca, kolaylıkla çözülebilecektir. Belirtmek istediği bir husus daha vardır : gözönünde tutulması gereken, çeşitli ülkelerin Türkiye'deki sadece malî çıkarlarından başka şeyler de vardır. Personel konuları ve bu ülkeye gitmiş olan çok sayıda Batılı vatandaşlar da bulunmaktadır. Sade İstanbul'da, başka herhangi bir ülkenin insanlarından ölçülemeyecek kadar çok İtalyan yaşamaktadır; sayıları 30.000'i buluyor. Bu nedenle İtalya, Kurulun büyük bir dikkatle, Türkiye'nin yeni baştan kurulacak bölgelerine giden -usta ya da usta olmayan- İtalyan iş gücünün büyük yoğunluğunu da hesaba katmasını beklediğini ve bir formül kaleme alınırken bunun da gözönünde tutulmasını istediğini söyledi. İtalya'daki durum Japonya'dakine benzetilebilir. Her iki ülke de görevli olarak küçük, taşan bir nüfusa sahip ve bu nüfus fazlasına bir çıkış yolu bulmak isteğini taşımaktadır. Japonya böyle bir çıkış yolu bulmuştur.

B. LLOYD GEORGE zamanla Devletler arasında Türkiye'de yüklenecekleri işleve göre tam bir eşitlik kurulacağı düşüncesindedir. B. Berthelot Fransa'nın Türk Devlet Borcundaki payının yüzde 75 olduğuna işaret etmiştir; kanısınca bu sayı biraz abartılmış olacaktır çünkü kendi bilgisine göre bu oran yüzde 60'dan fazla değildir. B. Nitti Türkiye'de çalışan çok sayıda İtalyan işçisinin bulunduğunu ve bunun gözönünde tutulması gerektiğini belirtmiştir. Kendisi de Büyük Britanya adına şuna dikkati çekmek ister ki, savaş öncesi İngiliz ticareti başka herhangi bir ülkeninkinden iki kat daha büyük olmuştur. Borca gelince £. 144.000.000 olan bu sayının Fransa'nın payına düşen bölümü £. 85.000. 000'dur Ayrıca Kurula anımsatmak ister ki Britanya İmparatorluğu Türkiye'ye karşı savaşta £. 750.000.000 harcamış ve buna karşın hiç bir özel ayrıcalık istememektedir. Kendileri tam bir eşitlik üzerinden çalışmağa hazırdırlar ve umudu odur ki, bu ilke sağlam biçimde yerleştirilecek ve İstanbul'daki ortak Kuruluş (Joint Board) ta yeri olan hiç bir ülke temsilcisi ülkesinin sözde daha büyük çıkarları ya da özverileri nedeniyle üstün etki savı ileri sürmeyecektir zira

bu olsa olsa bizi uyuşmazlıklara ve entrikalara götürebilir. B. Nitti'nin eşitlik çağrısının hele, dediği gibi, üstün ticaretine karşın Büyük Britanya'nın hiç bir olağandışı çıkar sağlamakta ısrar etmediğine göre Fransızlar tarafından dinleneceğini içtenlikle umar.

B. BERTHELOT esasta kurul üyelerinin aynı görüşü paylaştıklarını söyledi. Ancak kuruldaki Fransız temsilcilerinin, Türkiye bakımından Fransız vatandaşlarının çok belirgin özel çıkarlarını savsaklamak hakkını kendilerinde görmediklerini de belirtmek istemektedir. Büyük Britanya'nın £.750.000.000 harcayıp karşılığında bir şey istememesi olayı hem burada Türkiye bakımından, hem de Paris'te, Almanya ile Barış Andlaşması kaleme alınırken kabul edilmiş olan genel ilkeye uygun düşmektedir. Fransızlar gelecekte kesin eşitlik olması gerektiğini kabul ederler ancak geçmişin silinmesine razı olamazlar. Örneğin bazı tahviller İngiliz ya da Fransız tahvil sahiplerinin malı ise bunların tümden yitirilmelerine izin verilmemesi gerekir. B. Nitti'nin ileri sürdüğü noktaya gelince, İşgücünün oynadığı rol hakkında da bir şey söylenmesi gerektiğini kabul etmekle birlikte, şimdilik bu sorunun yanıtını ertelemeyi yeğlemektedir.

Kurul,

B. Nitti'nin tasarısının görüşülmesinin, tasarı dikkatle incelenip B. Nitti'den görüşlerini daha da açıklaması isteneceği zamana kadar ertelenmesini

Kararlaştırmıştır.

2. Kapitülasyonlar

B. NİTTİ İstanbul'daki İtalyan temsilcisinden aldığı bir telgrafta, İstanbul' daki Yargı Komisyonunun, Yüksek Komiserlere yabancı uyrukların işlerile uğraşmak için geçici karma mahkemeler kurulmasına ilişkin bir plan tasarısı sunduğunun bildirilmekte olduğunu söyledi. Plandaki önerilerden biri, Babıâli plana taraf olacak olursa, karma mahkemelerin kararlarının Padişah adına yayımlanmasını öngörmektedir. Bu nedenle de Yüksek Komiserler bu konuda Kurul'un kararını istemişlerdir.

B. CAMBON B. Nitti'nin ortaya attığı konunun incelenmekte olduğu izleniminde bulunduğunu söyledi. Kendisi bu konuda, İstanbul'daki Fransız Yüksek Komiserinden soruşturma yapmadıkça görüşme olanağında değildir.

B. CAMBON bu vesile ile, kurulun dikkatini, bir yargı Komisyonu kurulmasına ilişkin olarak, sunmuş olduğu andırıya çekmek istediğini söyledi.

B. LLOYD GEORGE B. Cambon'un öneri tasarılarının, bir Komisyona aktarılmadan önce, kurulca incelenmeleri gerektiğini düşünmektedir. Konunun, Türkiye ile andlaşma tamamlandıktan sonra yerinde incelenmesi hakkında değişik bir öneri de ileri sürülmüştür. Öğütlenen soruşturmanın bir yıl kadar sürmesi olasıldır. B. Cambon'un önerileri şu sırada Britanya Dışişleri Bakanlığı uzmanlarınca incelenmektedir ve, şayet isteniyorsa, andırı gelecek hafta başında görüşülebilir.

B. CAMBON kabul etti. Ancak, andırısının sadece geçici bir tasarı olup, özellikle İstanbul'daki komiserlerden alınacak öğütlemeler ışığında, değiştirilebileceğinin tutanağa geçirilmesini istediğini belirtti.

B. BERTHELOT Kapitülasyonlara ilişkin soruşturmanın İstanbul'da yapılması hakkında B. Lloyd George tarafından yapılan öneriyi B. Millerand'a telgrafla bildirdiğini söyledi. B. Millerand bu öneriyi hiç bir koşul altında kabul edemeyeceği yanıtını verdi. Görüşüne göre soruşturma ya Paris'te ya Londra'da yapılmalıdır. Ayrıca bu soruşturma Türkiye ile Barış Andlaşması kaleme alınıncaya kadar bekletilemez. Kanısınca, Kapitülasyonlara ilişkin sorun ve yerinde konacak düzen, konferansın çözebileceği bir konudur.
(Konunun gelecek haftaya ertelenmesi kararlaştırılmıştır.)

3. Türkiye ile Barış Andlaşmasının Özet Tasarısı.

B. LLOYD GEORGE B. Berthelot'dan Türkiye ile Barış Andlaşmasının özet tasarısına getirmek istediği değişikliklerin neler olduğunu sordu (A.J.21.)[61]

B. BERTHELOT başka işlerinin çokluğundan değiştirilmiş bir tasarı metni hazırlayamadığını söyledi. Ancak önereceği bir kaç değişikliğe şimdi işaret edecektir.

İlk olarak, Bölüm II, paragraf 1. in şöyle olması gerekir:

'1. Avrupada, Türk topraklarının sınırı ya-

'a) 18 Şubat 1920'de Yüce Kurulca alınan geçici karar[62] uyarınca Çatalca hattı; ya'

'b) Enez-Midya Hattı, olacaktır.'

(Bu kabul edildi.)

2. 3, 4 ve 5. paragrafların şöylece yeniden numaralandırılması gerekir:

'2. Asyda

'a) Kuzeyde
'b) Doğuda
'c) Güneyde
'd) Batıda

(Bu kabul edildi.)

Paragraf 2. a. nın şöyle değiştirilmesini önerdi:

'Boğazların savunması için yansızlaştırma önlemleri ya da başka önlemler alınması gereği dışında, Türk Devletinin kuzeyi, Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi, Karadeniz Boğazı ve Ermenistan ile (belki de) Gürcüstan sınırına kadar da Karadeniz ile sınırlandırılacaktır.'

Paragraf 2. b. nin sonunda:

'Kürdistan'ın geleceği ayrıca tartışma konusu olacaktır' denilmesine gelince, kurulun geçici olarak Kürdistan Türk egemenliği altına koymayı kararlaştırmış olduğu izlenimini taşımaktadır. Bunun İngiliz Hükümetinin görüşü olduğunu sanmaktadır.

LORD CURZON B. Berthelot'nun, başta, Britanya Hükümetine, Kürdistan üzerinde bir Fransız-Britanya korumanlığı ilân edilmesini, resmî olmayan bir biçimde, önerrniş olduğunu anlattı.[63] Büyük Britanya Kürdistan işlerine karışmak istemediği için bu öneri Büyük Britanya Hükümetince kabul edilmemişti. Bu nedenle de sonunda, Fransa ve Büyük Britanya, Kürdistan'ın, ya tek bir Devlet olarak ya da bir özerk Devletler federasyonu içinde ,bağımsız olmasını

---

61 İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. No. 14, Ek 2.
62 İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. No. 14, tutanak 2.
63 İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. Cilt IV, No. 633-4.

kabul etmişlerdir. Bu topraklarda düzenin korunması için şu sırada Hint kıtaları kullanıldığı için, Kürdistan'ın gelecekte gireceği düzenle Hindistan Hükümeti büyük ölçüde ilgili bulunmaktadır. Bu nedenle kendisi (Lord Curzon) Hindistan Bakanlığı ile danıştıktan sonra Konferansa kesin bazı önerilerde bulunmasına izin verilmesini isteyecektir. Şu anda, Kürdistan Türkiye'nin egemenliği altında kalması gerektiği hususunda geçici bir demeci bile kabul edebilecek durumda değildir. Böyle bir demecin yapılmasının bile akıllıca bir davranış olmayacağı düşüncesindedir.

B. BERTHELOT kürdistan sorununun çözümünün Türkiye sorununun bir bütün olarak çözümlenmesinin ayrılmaz bir bölümü olacağının kesinlikle anlaşılması kaydı ile Lord Curzon'un önerisini kabul etmektedir.

Lord Curzon'un konferansa, Kürdistan hakkında, Türkiye ile Barış Andlaşması ile birlikte gözönünde tutulacak bir plan sunması,

Kararlaştırıldı.

B. BERTHELOT bundan sonra, paragraf 2.c.nin şöyle değiştirilmesini önerdi :

'c) Güneyde sınır, Fransız temsilci heyetinin demiryolu hattının kuzeyinde saptanmasını istediği (haritaya bak.), Suriye'nin kuzey sınırı ile İskenderun Körfezinden batıya doğru Akdeniz kıyıları olacaktır.'

Küçük Asya'nın etnografik haritası sözkonusu demiryolu hattının 20 ilâ 50 kilometre kadar kuzeyine Arapların yayıldığını gösteriyor. Fransız Hükümeti sınır olarak etnografik çizgiyi istemiş değildir; sadece Mardin ve Birecik kentlerini de içine alan ortalama genişliği 25 kilometrelik, demiryolu hattının kuzeyinde uzanan bir şerit istenmektedir. Sınır Maraş'a kadar uzanmayacaktır.

c) Paragrafının B. Bethelot'nun önerdiği biçimde değiştirilmesi kabul edildi.

B. BERTHELOT bundan sonra, pargraf 2.d.'nin Oniki Ada'yı da içerecek biçimde adalardan da sözetmesi gerekip gerekmediğini sordu.

B. LLOYD GEORGE adaların kuramsal olarak Türk egemenliği altında olduklarına göre bunlara ilişkin tüm hakların Türkiye tarafından kabulü gerektiği görüşüne katılır.

B. NİTTİ adalar konusunda kendisini içinde bulduğu çok nazik durum hususunda açıklayıcı bazı genel gözlemlerini bildirmek istemektedir. Londra Andlaşmasının 8. maddesi Oniki Ada üzerindeki hakkını İtalyan'ın alacağını belirtmektedir. Ayrıca andlaşmanın 9. maddesi İtalya'nın Küçük Asya'ya ilişkin herhangi bir düzenlemede hakkının gözetileceğini, özellikle Antalya üzerindeki hakları açısından öngörmektedir.

Bugünkü koşullarda İtalya'dan Oniki Ada üzerindeki haklarından vazgeçmesi beklenmektedir; bunun da ötesinde, Adriyatik sorununda kendisini en zor bir durumun içinde bulmaktadır. Tek kelime ile, İtalya'nın en meşru haklarının herhangi bir biçimde tanınması için, Milletler Cemiyeti öne sürülüyor. Ama öte yandan Milletler Cemiyeti Fransa'yı Suriye'yi işgal etmekten, Büyük Britanya'yı da Filistin ve Irak /Mezopotamya/'ı elde etmekten alıkoyamamıştır; halbuki, Londra Andlaşmasının açık bir biçimde İtalya'nın hakça işlem göreceğini belirtmiş olmasına karşın şimdi kendisinden İtalyan Parlamentosuna, koşulla-

rın İtalya'nın isteklerinden vazgeçmesini gerektirdiğini söylemesi beklenmektedir.

Kendisi kişisel olarak Oniki Adadaki İtalyan egemenliği konusunda ısrar etmek niyetinde değildir ve şu anda bu konuda Yunanistan'la bazı görüşmeler yapmaktadır. Kurul, ulusunun, ulusal gurur duyguları bulunduğunu anlamalı, kendisi de hem siyasal açıdan, hem ahlak açısından kendi sorumluluklarını taşımak zorunluğundadır. Bu koşullar altında kuruldan, durumu iyileştirmek için ne yapmayı düşündüğünü sormak ister. Kendisinin hem Londra Andlaşmasının var olduğunu hem de hiç bir anlamı olmadığını söylemesi olana kdışıdır. Herşeyden vazgeçmeyi kabul ettiğini de söyleyemez. Türkiye ile Barış Andlaşmasını imzalayamayacak bir durumda bırakılmaktan korkmaktadır.

B. BERTHELOT Londra Andlaşmasının Oniki Adaya ilişkin 8. maddesinin uygulanması konusunun çok zor bir konu olduğunu kabul etmekte ve B. Nitti' nin bir sonuca varabilmek için yaptığı girişimlerle omuzlarına büyük bir sorumluluk aldığı görüşündedir. Londra Andlaşmasının 8. Maddesi gereğince Oniki Adanın İtalyan egemenliği altında kalacağını kesinlikle kabul etmekle birlikte bu konuda İtalya ile Yunanistan arasında kesin bir anlaşmaya varılmış olduğu izlenimini edinmiş idi. Öteyandan, Oniki Ada hala biçimsel açıdan Türk egemenliği altında olduğuna göre, kurul konuyu Türkiye ile yapılacak Andlaşmada sözkonusu etmekten kaçınamaz. Bu nedenle B. Nitti'den bu konuda İtalya ile Yunanistan arasında varılabilecek herhangi bir anlaşmayı kurula bildirmesi için ricade bulunmaktadır.

Londra Andlaşmasının 9. Maddesine gelince, hiç kuşkusuz, "hakça" sözcüğü kullanılmıştır. Ancak şuna dikkati çekmek ister ki, "hakça" sözcüğü ille de "eşitliği" gerektirmez ve de "ülkesel" /territorial/ sözcüğü hiç bir zaman kullanılmamıştır. İtalyan savlarını küçümsemek aklından geçmemekle birlikte Müttefiklerin b uanlaşmayı ne düşünce ile yaptıklarını belirtmek ister.

B. NİTTİ artık kendisini büyük bir törenle gömmek hazırlığında bulunulduğundan kuşkusu kalmadığını söyledi. Ama, buna geçilmeden, durumun gülünç bir hal aldığını söylemeden edemeyecektir. Her gün bir başka şeyden vazgeçirtilmekte ve böylece her geçen gün İtalya'daki durumu biraz daha sarsılmaktadır. Müttefik ülkelerden her biri savaştan bir şey elde etmiştir. İtalya sadece Avusturya'dan bir kaç kıraç ve verimsiz tepe elde etmiştir ki bunlar da açık bir yitiktir. Avusturya ölmüş olduğu için Trieştenin değeri de yakında ortadan kalkacaktır. Kurul Adriyatik konusunun ne durumda olduğunu iyice bilmektedir. Sömürge konusunda ise ençok sayıda dışa göç edecek kişisi bulunan ve en küçük sömürge yüzeyi olan İtlya savaş sonunda durumunun hiç te iyiye gitmediğini görmektedir. Son olarak Küçük Asya'da İtalya'ya Londra Andlaşması ile hakça işlem yapılacağı güvencesi verilmişti ama öyle görünüyor ki, sonuçta hiç bir şey elde edemeyecekti. Bu koşullar altında aklına gelen soru acaba andlaşmayı imzalamayı reddedip Türkiye ile doğrudan ilişki kurması daha iyi olmaz mı sorusu olmaktadır.

---

64 Dıştaki azınlıkların anavatanla birleşme hareketine özellikle İtalyan Birliğinin oluşma sı sırasında verilen addır.

İtalya Parlamentosuna Londra Andlaşmasının 8. maddesinin var olmadığını ve 9. maddenin hiç bir anlamı bulunmadığını söylemesi olanağı var mıdır? Ve Türkiye Asya'da paylaşıldığı halde, bunun sonucu Yunanistan topraklarını bir kat arttıracağı halde, İtalya'ya hiç bir şey verilmeyecektir. Bu koşullar altında kendisini ulusal, ya da ekonomik, ya da ahlak açısından savunmasına olanak var mıdır? İleri sürebileceği herhangi bir kesin öneri yoktur. Tek istediği bu konunun bir tüm olarak daha geniş bir açıdan yeniden ele alınmasıdır.

B. LLOYD GEORGE, B. Nitti'nin İtalyan Parlamentosuna vereceği demeç konusunda gereğinden karamsar bir tutum içinde olduğu düşüncesinden kendisini alakoyamamaktadır. Kendi kanısına göre B. Nitti İtalya'nın savaşa girmekle elde ettikleri konusunda İtalyan ulusuna açıklama yapmakta hiç bir zorluk çekmeyecektir.

En başta İtalya sağlam bir doğal sınır, en büyük düşmanına yazgısını teslim etmiş durumdan büyük bir dağ kalesinin koruması altında bulunmak durumunu elde etmiştir. İrredentist[64] halkının tümü İtalyan Kırallığında artık birleşmiş ve en büyük düşmanı kesin biçimde yokedilmiştir. Ayrıca İtalya, dünyanın en büyük tahıl ambarlarından biri olan ve İtalya'yı bu bakımdan doyurmaya yardımı dokunacak olan Güney Anadolu'da büyük bir ekonomik gelişme alanını, pek büyük sorumluluklar yükümlenmeksizin elde etmiştir.. Irak /mezopotamya/ta, Filistin'de Büyük Britanya büyük para harcamaları ve önemli garnizonların kullanılmasını gerektiren topraklar sağlamış, buna karşın İtalya Anadolu'da sorumluluk taşımayan ve garnizon bulundurulmasını gerektirmeyen büyük ekonomik çıkarlar elde etmiştir.

Kanısı odur ki Müttefikler Türkiye'nin başını (İstanbul'u) bir kafakolla tutmuşken İtalya tüm Antalya hurmalarını ve Fransa tüm Kilikya bakırlarını cebinden alıvermektedir. B. Nitti'ye, İtalya'ya dev gibi zenginlikleri ile Kafkasya'da bir **mandat** önerildiğinde, İtalya'nın bu **mandat**'yı kabul edemediğini anımsatmak ister.

Ayrıca Afrika'nın en iyi pamuk yetiştiren binlerce kilometre karelik Jubaland toprakları İtalya'ya armağan edilmiştir. Bu ödünün İtalya'da hiç bir zaman söz konusu edilmemiş olmasını şaşkınlıkla karşılamakta olduğunu da, bu arada, belirtmeden geçemiyecektir. Son olarak da, Fransa, andlaşmadan doğan yükümlülüklerinin uygulanması bakımından, İtalya'ya Sahra Çölünden parçalar bırakmağa da hazırlanmaktadır. Bu saydığı şeylerin hepsini B. Nitti'nin, en çekici bir biçimde, Parlamentonun önüne serebileceğini sanmaktadır. Kaldı ki, iş bununla da kalmıyor, tümüyle Yunanlıların oturduğu, **self-determination** /kendi yazgısını kendi çizmek/ isteyen Egenin çıplak Yunan adalarının yönetiminin pek pahalıya mal olacağı ortaya çıkacak ve İtalya Jubaland topraklarına, Antalya'nın hurmalarına ve Sahranın çöllerine karşı buraları Yunan Hümetinin yönetimine memnunlukla bırakmayı isteyecekti.

4. Rusya.

(Toplantı ertesi gün saat 11'e ertelendi.)

No : 19

20 Şubat 1920 Cuma günü saat 16. da Downing Street No. 10'da yapılan bir görüşmeye ilişkin İngiliz Yazmanın Notları : /I.C.P. 39 A./

Katılanlar : Britanya İmparatorluğu : Çok Sayın D. Lloyd George, Başbakan; Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. Vansittart, B. Forbes Adam, B. Philip Kerr; **Yazmanlar**, Sir M. Hankey, Yarbay Storr, Binbaşı Caccia,

Fransa : B. Cambon, B. Berthelot.
İtalya : B. Nitti, B. Galli, Albay Gastoldi; **Yazman**, B. Trombetti
Çevirmen : Profesör P. J. Mantoux.

1. **Polonya.**

2. **Türkiye ile Barış Andlaşması.**

Kurulun önünde bir yandan üçlü olarak İngiltere, Fransa ve İtalya öte yandan Türkiye arasında bir anlaşma tasarısı bulunmaktadır; tasarı üyelere henüz dağıtılmıştır. (Ek.)[65]

B. BERTHELOT anladığına göre bunun sadece kaba bir taslak olduğu ve formülün son biçimi olarak kabulünün beklenmediğini belirtti. Tasarıyı bir kez okuduktan sonra Lord Curzon'un öğütlemelerinin, yazılışında, gözönünde tutulmuş olduğu izlenimini edindiğini söyledi.

B. NİTTİ bunun sadece kaba bir tasarı olduğunu ve son biçimini almış bir formül gibi işlem görmesini beklemediğini bildirdi.

B. BERTHELOT kurul izin verirse, B. Nitti'nin hazırlamış olduğu anlaşma tasarısını madde madde okuyacağını ve bir iki gözlemini belirteceğini söyledi.

a) Üç bağıtlı Devlet, çeşitli Türk kamu hizmetlerini (adalet ve maliye yönetimleri, jandarma ve polis) yeniden düzenlemek ve gözetim altında tutmakla görevli, ister var olsun ister kurulacak olsun, İstanbul'da toplanan tüm uluslararası komisyonların kuruluşunda tam bir eşitlik durumundan yararlanacaklardır.

Büyük Britanya ile Fransa'ya, hakları olan maliye alanındaki daha büyük söz sahipliğini vermek için kesin formüller konulmasına gerek olmadığı kanısındadır. Bu karşılıklı anlaşmalarla sağlanabilir.

b) Benzer bir[66] eşitlik, yukardakilere bağlı ve, memur ve subayların yerine göre Fransız ve İtalyan olacağı, Fransız ve İtalyan ekonomik bölgeleri dışında, Türk illerinde kurulacak çeşitli hizmet dallarında da sağlanacaktır.

---

[65] İngilizce aslındaki dipnotu : Basılmamıştır. Ekteki bu belge "(Çok Gizli) İtalyan Başbakanınca Dışişleri Bakanına özel olarak elden verilen Fransızca bir andırının çevirisidir -(20 Şubat, 1920)." başlığını taşımakta idi. İki bölümden oluşuyordu. Birinci bölüm, "Andlaşmaya konulacak Madde Tasarıları" başlığı altında, aşağıda yer alan B. Lloyd George'un demecinin (i) alt paragrafındaki madde tasarısının tıpkısıdır. "Üçlü bir Anlaşma Tasarısı" başlığı altındaki ikinci bölüm, B. Berthelotnun aşağıda okuduğu biçimde basılmış olan oniki madde içermektedir. Değişiklik, ekteki maddelerin (a) dan (l)'ye değil 1 den 12 ye numaralanmış olması ve dört yerde sözlerde, aşağıdaki dipnotlarda belirtilen farklar bulunmasıdır.

[66] İngilizce aslındaki dipnotu : bu sözcük ekteki metinde yoktu.

'Ekonomik bölge, deyiminin kullanılmasının anlamına gereğinden fazla açıkça durumu ortaya koyduğu ve değiştirilmesinin yararlı olacağı düşüncesindedir. Kurul, bir bölüşme düşüncesini akla getirebilecek her şeyden özenle kaçınılmasını kabul etmişti.

c) Bağıtlı üç Devletten her biri öteki iki Müttefik Devlete karşı, eski Osmanlı İmparatorluğundan öteki iki bağıtlı tarafa ayrılmış olan bölgede, hiç bir ekonomik öncelik ('girişim'),[67] kamu yararına bayındırlık işlerinde girmek (liman, demiryolu, v.b. gibi), ya da maden veya orman ayrıcalığı istememeyi ya da desteklememeyi[68] yükümlenir.

Bu madde hakkında söyleyecek bir şeyi yoktur.

d) İlgili Devletin vazgeçtiği ya da akla uygun bir süre içinde yerine getirmediği belirli öncelik hakları ('girişim') için kuraldışılık kabul edilmektedir.

Bu madde, özel ekonomik haklar ya da bir derece öncelik kendisine verilmiş olan bir Devletin bunlardan vazgeçmesi gibi çok önemli bir konuya değinmektedir. B. Nitti'nin ileri sürmüş olduğu formül daha da iyileştirilebilir. Bu konuda anlaşmaya varılmakta güçlük çekileceğini sanmamaktadır.

e) Yukarda sözü edilen ayrıcalıkların uygulanmasında, bağıtlı Devletler birbirlerine en etkin diplomatik desteği sağlamayı yükümlenirler.

f) Bağıtlı Devletlerden her biri kendi bölgesine yerleşmiş olan Müttefik çıkarlarını destekleyecektir.[69] Bu çıkarlar siyasal bir eylem aracı olarak kullanılmayacak fakat imzalayan Devletler, ilgili Devletin malî grupları ile yapmak isteyebilecekleri görüşmeleri kolaylaştıracaktır.

g) İmzalayan Devletler transit, gümrük v.b. bakımından ticaret yapmakta tam bir eşitlikten yararlanacaklardır.

Yukardaki üç madde hakkında özel bir yorumda bulunmayacaktır. Gereken tek şey, bağıtlı üç Devletin, sözügeçen maddelerde yazılı olanları sağlamak için birlikte uyumlu çalışmaları ve dostça anlaşmalarıdır.

h) Her bölgedeki tüm kamu girişimlerindeki ya da maden veya orman ayrıcalıklarındaki düşman payları ilgili Devlete ödence olarak saklı tutulacaktır.

Görüşüne göre, bu yeterlidir. Şimdiye kadar İtalyan toprak isteklerini karşılamak olanağı bulunamamıştı ama Müttefik Devletler özel malî yararlar sağlayarak kendisini memnun edebileceklerdir.

i) İtalya'ya ayrılan bölge (1917 anlaşmasına ek 'C' bölgesi ile yeşil bölge)[70] dir. İtalya'nın Ereğli Havzası bölgesinde, sade havzada işleyen ve işleyecek ve Ağustos 1914'den önce Müttefik ve yansız ülke uyruklarının sahip bulunduklarının dışındaki kömür madenleri bakımından hakları benzer biçimde tanınacaktır.

Ereğli Havzasında bazı Fransız madenleri de vardır ama Fransız hakları yukardaki maddenin 1914'e ilişkin hükmüyle korunmuştur. Bir de Alman firmalarına satılmış işlenmemiş maden ocakları vardır ki, Türkiye'deki Alman malvarlığının tasfiyesi bakımından dikkatle incelenmeleri gerekir. Çoğu kez kömürün niteliği pek yüksek değildir ama İstanbul bunsuz olamaz ve Devlet-

---

[67] Ayraç içindeki sözcük ingilizce aslında "initiative" sözcüğüdür.

[68] İngilizce aslındaki dipnotu: ekteki metinde 'ne istemeyi ne de desteklemeyi' denilmektedir.

[69] İngilizce aslındaki dipnotu: ekteki metinde 'saygı gösterecektir' denilmektedir.

[70] İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. Cilt IV, Bölüm III, Giriş Notu.

lerin Türk Başkentinin bu kömürden yoksun kalıp yakıtını sağlamak için uzaklara başvurmak zorunda kalmaması için önlem almaları gerekir. Bu havzanın tam işletilmesi büyük harcamalara ve sorumluluklara yol açar. Ereğli limanı hem küçük hem elverişsizdir ve gerek limanın gerek demiryolunun iyileştirilmesi gerekmektedir. Bölgeyi tanıyan uzmanlar bugüne kadar madenlerin işletilmesinin çok yüzeysel kaldığını ve yüzeyden biraz derinde daha iyi nitelikte kömür bulunmaması için bir neden olmadığını söylemektedirler. Fransızlar sadece andlaşma yolu ile değil, Müttefik Devletler arasında karşılıklı alınıp verilecek andlaşmalarla da İtalya'nın isteklerini yanıtlamak olanağının ellerine geçmesinden büyük kıvanç duymaktadır. Ayrıca orada yaşayan Fransızlarla İtalyanlar arasında dostça ilişkiler kurmuş bulunduklarına göre, Fransız anamalı ile İtalyan işgücünün birarada en çıkarlı biçimde kullanılmaması için bir neden görememektedir.

j) Kendi vatandaşlarına Osmanlı Hükümeti kendi ödence verecek ve olabilirse bunun araçlarını İtalya sağlayacaktır.
Bu konuda hiç bir gözlemi bulunmamaktadır.

k) Yukarda öngörülen anlaşmalar uygulanır uygulanmaz Fransa ve İtalya Anadoludaki kendi bölgelerinden kıalarını geri çekeceklerdir.

Kıtaların çekilmesi konusunda, son zamanlarda Nubar Bogos Paşa'yı ve B. Akaronian[71] [Aharonian]ı görmüş her ikisi de bugünkü durumdan açıkça çok kaygulu görünmüşlerdir. Gazetelerde Fransa'nın kıtalarını Kilikya'dan çekeceği dikkatlerine ilişmiş ve bunun yeni Ermeni kıyımlarına yol açacağından korkmaktadırlar. Bu konuyu kendileriyle görüşemeyeceğini, ancak, Yüce Kurul'un Müttefiklerin Ermenilere karşı görev ve yükümlülüklerinin bilincinde olduğunu söylemiştir. Bu Ermeni temsilcilerine ayrıca Yüce Kurul'un Ermenilerin korunması çarelerini bulmak üzere küçük bir komisyon kurmuş bulunduğunu da bildirmiştir. Haberler, hiç kuşkusuz ki, sarsıcıdır ve B. Berthelot Ermenilerin ilerde güvenliklerinin güvence altına alınmasının hiç te kolay bir iş olmayacağı görüşündedir. Barış imzalandıktan sonra kırım sürecek olursa, bize olan güven bundan yaralanır, bu nedenle de bunu önleyici önlem almak da yine bize düşer.

l) İngiltere, Fransa ve İtalya arasındaki yukarda belirilen anlaşmaları kaydeden Türkiye, bunlara katıldığını ve tümüyle kabul ettiğini bildirir.

B. Berthelot Türkiye'nin kendisine yardım yapılması konusunda belirtmiş olduğu istekten de sözedilmesi gerektiği ve bu yardımla ilgili olarak yapılacak herhangi bir anlaşmaya Türkiye'nin de katılması gerektiğinin açıkça belirtilmesi zorunluğu bulunduğu görüşündedir. Tasarının hükümleri, istenenin esasını sağlamakla birlikte, en ılımlı ve yumuşak bir biçimde olmalıdır. Kanısınca, kurul üyeleri görüşlerini bildirdikten sonra, B. Philip Kerr gereken formülü hazırlamağa yeteneklidir. B. Berthelot sözlerini bitirirken gözlemlerinin çok yüzeysel olduğunu ve B. Nitti'nin tasarısına ivedilikle göz atmış olmasına dayandığını belirtti.

B. LLOYD GEORGE bazı bölgelerde geliştirme önceliğinin belirli Devletlere verilmesini sağlayacak biçimde Devletlerin kendi aralarında anlaşmaları konu-

[71] İngilizce aslındaki dipnotu: Barış oKnferansındaki Ermeni temsilcileri.

sunda genel olarak konuşulduğunda lehde söylenecek çok şey bulunduğunu söyledi. Ancak şunu da gizleyemeyiz ki, bu olay Birleşik Devletlerde rahatsızlık doğuracak ve bu nedenle de bugünkü biçiminde, tasarının kabul edilmesi olanaksızdır. Bu bakımdan oldukça ciddî nitelikte bazı öğüt ve yorumları olacaktır. Önce, liman, demiryolu, sulama v.b. konularda ne gibi öncelik hakkı tanınırsa tanınsın ,hiç bir ülke kendisine ayrıcalıklı ticaret hakkı sağlayamamalıdır. Ticaret ilişkilerinde tam eşitlik olmalıdır. Bu son derece önemli bir konudur ve tam ticaret eşitliği sağlanamayacak olursa, Britanya Parlamentosunu andlaşmayı kabule inandırması sözkonusu olamaz. Ayrıca, daha önce de söylediği gibi, Birleşik Devletlerin bu belgeye katılması sağlanamaz. İkinci nokta onarımlara ilişkindir. B. Nitti'nin niyetini anlayamamaktadır. Örneğin belirli bir bölgedeki alınan hisse senetleri sadece o bölgede kendisine öncelik tanınmış olan ülkeye mi verilecektir? Kendi kişisel görüşü ise, tasfiye edilecek tüm Alman hisse senetlerinin biraraya getirilmesinin yerinde olacağıdır. Fransa'nın Türkiye'den en çok alacağı olan ülke olduğu doğrudur ama kimse onun bu toplanan hisselerden daha fazlasını almak hakkından kuşku duymuyor ki. Ancak Britanya İmparatorluğu, ekonomik üstünlüğü olan ülkenin bu ek çıkardan da yararlanmasını kabul edemez. Kaldı ki Almanya ile andlaşmamız hükümlerine göre de tüm Alman hisse senetleri bir araya toplanacaktır. Ama bunlar da, göreli olarak küçük konulardır. Üçüncü nokta, İtalyan bölgesinin kesinlikle ne olduğu noktasıdır. B. Berthelot kendisinin Fransız bölgesi olarak neyi kastettiğini belirtti. B. Lloyd George B. Nitti'nin bu noktayı açıklığa kavuşturacağını ve öngörülen İtalyan bölgesini daha kesin bir biçimde tanımlayacağını umud etmektedir. Dördüncü olarak, bu anlaşma üç Müttefik Devlet arasında olup bu Devletlerle Türkiye arasında değildir. Suriye ve Irak /Mezopotamya/ açısından durum ne olacaktır? Devletler, bu ülkeler üzerinde kendilerine **mandat** verilen ulusların özel ticaret hakkı bulunmasını kabul edecekler midir? Eğer öneri bu ise, yine belirtmek ister ki Britanya Parlamentosu başka ülkelerin ticaretini engellemeyi amaçlayan karşılıklı bir siyaseti hiç bir zaman kabul edemez. Beşinci nokta, yazıldığı biçimde anlaşmanın, Kilikya halkının ve Güney Anadolu Hristiyan halklarının korunmasına ilişkin hiç bir yükümlülük içermemekte olmasıdır. B. Berthelot, Fransızların ekonomik üstünlükten yararlanacakları iKlikya' dan çekilmeleri karşısında Ermenilerin İçine düştükleri korkudan söz etmişti. Kanısınca üç Devlet aralarında öyle anlaşmalı ki, nerede Devletlerden birinin özel ekonomik hakları varsa, orada o Devlet, bir biçimde, karşılık bir yükümlülük olarak Hrıstiyan halkın korunmasını da üzerine almalıdır; Örneğin Kilikya'da Fransa ve Güney Anadolu'da İtalya. Altıncı olarak, kendisi Andlaşmaya, Türkiye'nin Müttefik ve Ortak Devletlerin izni olmadıkça bu Devletlerden birinden başkasına Yardım için başvuramayacağının Türkler tarafından yükümlendiğine ilişkin bir hüküm konulmasını istemektedir. Şimdi de, kurula kendisinin temel bir zorluk saydığı ve tasarının son hükmü olduğu gibi bu belgeyi Türkiye ile Barış Andlaşmasının bir bölümü haline de getiren maddeden söz edecektir. Devletler kendi aralarında, Lord Curzon'un "kendi kendini kısıtlayıcı buyruk" diye tanımladığı biçimde her türlü anlaşmaya varabilirler; ama andlaşmaya Türkiye'yi ekonomik öncelikler tanımağa zorlayan bir hüküm konulur konulmaz, bu Versailles Andlaşması hükümlerinin bozulması anlamına gelir ve bizi derhal Birleşik Devletlerin arkasında yer alır. Bu durumda, sabahki toplantılarında da söylediği gibi, Türkiye Birleşik Devletlerin Müttefik Devletler gibi dü-

şünmediğini anlayacak ve Türkiye, doğal olarak, andlaşmayı imzalamaktan kaçınacak ve Devletlere meydan okuyacaktır. Almanya ve Rusya da buna karışıp, sözde Müttefiklerin açgözlülüğüne karşı savaşmak için, yeni ve dev gibi bir Devletler birleşmesi ile karşı karşıya kalınabilir. Versailles Andlaşması hükümlerine uymak zorunluğunda olduğumuz kesindir ve ekonomik önceliklere ilişkin tüm maddeler Müttefiklerin kendi aralarındaki anlaşmalar sınırı içinde kalmalıdır. Andlaşmaya sadece şunları koymaktan yanadır :

i) B. Nitti'nin bu sabah görüştükleri : «Türk Hükümetince yapılmış bulunan istek uyarınca, İngiltere, Fransa ve İtalya, adalet, maliye, jandarma ve polisin yeniden düzenlenmesi için gereken her türlü yardım ile ekonomik gelişme için başka her türlü yardımı da vermeği kabul ederler.» madde tasarısını.

ii) Türkiye'ye, Müttefiklerin izni olmadıkça, Müttefiklerden başka herhangi bir Devleten yardım aramama yükümlülüğünü yükleyen bir şey.

B. NİTTİ hazırlamış olduğu andırının son tasarı niteliğinde olacağını düşünmemiş olduğunu söyledi. Andırının sadece görüşme temeli olacak notlar olarak kabul edilmesini istedi. Bunlara verilecek son biçimin daha bulunması gerektiğinin kendisi de farkındadır. Tek yaptığı şey, Lord Curzon'un önerilerini ele alarak bunları eski Osmanlı İmparatorluğundaki duruma uydurmak olmuştur.

Sunduğu öneriler hiç bir bakımdan Türkiye'nin haklarını çiğnememektedir çünkü andırı tasarısı sadece Müttefikler arasında, karşılıklı yarışmayı önlemeyi amaçlayan bir anlaşmayı öngörmektedir. Türkiye Müttefiklerden hiç birine hiç bir ayrıcalık tanımak zorunda bırakılmamakta, ancak bunu yapacak olursa, Müttefikler birbirlerine karşı yarışmaya girmemeyi kabul etmektedirler. Bundan başka, Fransa, İtalya ve Büyük Britanya bu anlaşmaya, tanınmış çıkarları bulunan Akdeniz Devletleri oldukları için girmektedirler. Bu nedenledir ki anlaşma ne Amerika Birleşik Devletlerine ne de Japonya'ya uygulanacaktır. Öte yandan, anlaşmanın hiç bir hükmü başkalarının olan hakları kısıtlamak amacını gütmemektedir. Anlaşmaya son biçimini verirken Müttefiklerin bir ayrıcalık sistemi kurulmakta olduğu izlenimini verecek her türlü deyimi kullanmaktan kaçınmaları gerektiğini de kabul etmektedir.

Notunda demiryollarının Fransız ve İtalyan İşletmeleri için saklı tutulan özel çıkar bölgelerinden geçen kesimlerine özellikle değinmiştir. Ancak demiryollarının bazı kesimleri bu bölgeler dışında kalacağına göre, bundan yararlanılarak başka bazı ilgililere özel ödence verilmesini öğütlemektedir. Alman andlaşması Müttefiklere, düşman mallarını aralarında paylaşmak hususunda tam yetki vermiştir ve bu andlaşma hükümlerini bozmak isteğinde değildir.

B. LLOYD GEORGE "özel sözdinletirlik bölgelerinde Müttefikler arasında yarışma olmayacaktır" formülünün aynı biçimde Suriye ve Irak /Mezopotamya/a da uygulanıp uygulanmayacağını sordu.

B. NİTTİ kabul edilebilecek bir formül aranması gerektiği düşüncesindedir.

Son ileri sürmek istediği nokta Türkiye'nin anlaşmayı imzaya zorlanmasına ilişkindir, aksi halde öyle sanıyor ki Türkler, Amerika Birleşik Devletlerinin de desteğiyle karşı koymağa özendirilebilir. Kendisi kişisel olarak Türklerin, an-

laşma kendilerine bir yükümlülük yüklemediğine göre, karşı koymayacakları düşüncesindedir. Herhalde şu sırada Türkiye'den herhangi bir yükümlülük altına girmesini istemek akıllıca olmaz. Bunun zamanının, andlaşma imzaya hazır olup, andlaşma uyarınca kurulacak örgütler ortaya çıkınca, çözüleceği kanısındadır. Şimdilik tek düşüncesi zorluk çıkmasını önlemek için yapılabilecek olanı yapmaktır.

LORD CURZON Başbakanın demecinde değinmemiş olduğu birkaç nokta üzerinde durmak istediğini söyledi. B. Nitti'nin bu andırı tasarısının şimdilik biçimini almamış olduğunu ve yeniden kaleme alınmasını gerektiren sadece bazı öneriler içerdiğini belirtmiş olmasını memnunlukla karşılar.

Bunun ışığında önce sormak istediği, eğer anlaşma yayınlanacaksa hangi koşullar altında yapıldığını açıklayan bir girişi de olmasının daha iyi olup olmayacağı hususudur. Giriş Müttefik Devletlerin aralarında bu anlaşmayı, Türkiye'ye içtenlikle yardım etmek isteğiyle ve kendi aralarında rekabeti önlemek amacıyla yaptıklarını belirtmelidir. Müttefikler bu düşünce ile, Türkiye'ye daha iyi olanak tanımış olmak için ve kendi aralarında ciddî uluslararası olaylara götürebilecek anlaşmazlıklar çıkmasını nlemek için uzak durmak hususunda karara varmışlardır.

Şimdi B. Nitti'nin andırısındaki çeşitli paragrafları **seriatim** [sıra ile] ele alacaktır. İkinci paragrafta B. Berthelot 'ekonomik bölge' sözcüklerine takılmıştı. Bu sözcüklerin fazla kesin ve bir bölüşme planının varlığı biçiminde yorumlara açık olduğunu kabul etmektedir. Paragraf yeniden kaleme alınırken daha iyi bir deyim bulunacağını düşünmektedir. Paragraf 2'nin memur ve subaylarının yerine göre Fransız ve İtalyan olacağı Fransız ve İtalyan ekonomik bölgelerinden sözeden tümcesi için de aynı eleştiride bulunabilir. Bu sözcükler Türkiye'nin bir yanı sadece Fransız, öteki yanı sadece İtalyan olacak çeşitli parçalara bölüneceği izlenimini yaratmaktadır. Fransız ve İtalyan subaylarına ilişkin tümcenin başka biçimde yazılabileceğini düşünerek şu metni önermektedir.

> 'Osmanlı İmparatorluk Hükümetinin kendi denetimi altında kalmış bir bölgenin yerel yönetimi ya da polisi için dış yardım sağlamak istemesi halinde, bağıtlı Devletler bu bölgede özel çıkarları kabul edilmiş olan Devletin bu yardımı sağlama konusundaki öncelik hakkını tartışmayacaklardır.'

Kamu yararına bayındırlık işleri (limanlar, demiryolları v.b.) yolu hakkında ne öngörüldüğünü pek açık anlayamamıştır. Bağdat Demiryoluna ilişkin ayrıcalıkların ortadan kaldırılacağı izlenimini edinmişti. Sözkonusu paragraf Bağdat demiryolunun İtalyan sözdinletirlik bölgesi içindeki kesiminin İtalya'ya, Fransız sözdinletirlik alanı içine giren kesiminin de Fransa'ya gideceği anlamına mı yorumlanacaktır? Böyle bir planın tüm demiryolu sistemi bakımından zorluklar doğuracağı düşüncesindedir. Ayrıca anlaşma tasarısı özel olarak Kilikya ve Ermenistan'daki durumla uğraşmak amacıyla kaleme alınmış olmakla birlikte paragraf 3'de 'eski Osmanlı İmparatorluğuna' değinilmiş olması daha geniş bir alanı kapsamaktadır zira bu sözcükler hem Irak /Mezopotamya/ hem de Suriye'yi içine alır.

6. paragrafın ilk tümcesi der ki : 'Bağıtlı Devletlerden her biri kendi bölgesine yerleşmiş olan Müttefik çıkarlarını destekleycektir.' Bu maddenin bu biçi-

mi ile kamulaştırmayı olanak dışı halegetirmiş olmasından kuşkuludur. Bazı koşullar altında, özellikle Filistin'de, bazı toprakları kamulaştırmak zorunlu olabilir ve anlaşma bunu olanaksız hale getirmemelidir. Maddenin son bölümüne doğru bir yorum getirmekte de zorluk çekmektedir. Öte yandan Başbakanın ticaret özgürlüğü hakkında söylediklerinin de açıklanması gerekir.

8. paragrafa gelince. bu onarımlarla ilgilidir. Başbakan Almanya ile Barış Andlaşmasının 260. maddesinin bu andlaşma gereğince kurulacak olan Onarım Komisyonunun, Rusya, Çin, Türkiye v.b. ülkelerde işlemekte olan herhangi bir kamu yararına girişimin ya da ayrıcalığın Alman vatandaşlarınca sahip olunan hak ve çıkarlarının Alman Hükümetine geçmesini istemeğe yetkili kılındığını belirtmişti.

Türkiye'de aynı usulün uygulanabileceğini ve Alman Onarım Komisyonuna benzer bir Onarım Komisyonunun burada da kurulabileceğini düşünmektedir. Başka bir deyimle belirli bir sıraya göre dağıtım yapabilecek bir toplanma yeri olacaktır.

Bundan sonra 11. paragraf 'yukarda öngörülen anlaşmalar uygulanır uygulanmaz Fransa ve İtalya Anadolu'daki kendi bölgelerinden kıtalarını geri çekeceklerdir.' demektedir. Bu maddenin yazılmasında, doğrudan doğruya askerî bir tehdit havası verilmemesi için çokbüyük özen gösterilmesi gerektiği düşüncesindedir. Bu maddenin, Fransa ve İtalya'nın kendi bölgelerini ,andlaşmanın tüm hükümleri yerine gelinceye kadar işgal etmekte devam edecekleri biçiminde yorumlanmaması gerekmektedir.

Son olarak anlaşma tasarısında Kilikya'daki Ermenilerin korunması için allınması gerekecek önlemlerden hiç söz edilmemiş olmasını çok ciddi bir eksiklik olarak dikkatlere sunmak istemektedir. Anlaşma hükümlerine göre Fransızlar Kilikya'dan çekilmek niyetindedir ama Ermeniler orada kalacaklardır; ve Fransızlar bu Ermenilere karşı özel yükümlülükler taşımaktadırlar. Ermenistan'ın sınırları görüşüldüğü sırada, Kilikya Ermenilerinin Ermenistan Devleti kapsamına girmeyeceği kararlaştırılmıştı. Halbuki Kilikya'daki Ermenilerin sayısı önemlidir ve Milliyetçi Türk kuvvetleri şimdiden bunların kıyımına geçmiştir ve hiç kuşkusuz öldürmeyi sürdürecektir. Şimdiye kadar Fransızlar çare olacak hiç bir önlem önermemişlerdir. Bundan sonra Padişahı suçlamak ya da onun Kilikya Ermenilerini korumasını beklemek olanağı da kalmayacaktır. Ama deneyler de göstermiştir ki öldürülme tehlikesi ile karşı karşıya kaldıklarında bile Ermeniler kımıldamak istemeyeceklerdir. Bu koşullar altında, kanısınca, bir askerî kuvvetin koruması biçiminde doğrudan doğruya bir güvence verilmelidir. Kendisine öyle gelmektedir ki, Fransa Ermenileri korumayı istemediğine göre, Müttefiklerin benimsemek durumunda kalacakları tutum, sorumluluğun tüm Müttefiklerce alınması zorunluğunun doğması olacaktır. Müttefikleri, bu ülkelerden ne koparabilirlerse kopardıkları, ceplerine para doldurdukları ve Ermenileri öldürülmeğe bıraktıkları suçlamasına açık bir duruma getirmek kabul edilebilecek bir şey değildir.

Fransa ve İtalya'ya ekonomik öncelik bölgeleri sağlanması konusunda, dolaylı biçimde Yunanistan sorunu ortaya çıkmaktadır. İzmir'de bir Yunan bölgesi kurulması önerilmişse de Türk metbuluğunun kalıp kalmayacağı ve Yunan-

lılara mülkiyet hakkı tanıyıp tanınmayacağı konularında bir karara henüz varılmamıştır. Ayrıca öyle görünüyor ki,Küçük Asya bir Yunan bölgesi, bir Fransız bölgesi bir de İtalyan bölgesine bölünecektir; bununla ilgili olarak Küçük Asya'nın geri kalan bölümünün tümüyle genel bir kapışmaya mı açılmak istendiğini de öğrenmek istemektedir.

Kanısınca, son noktada Türkiye'den anlaşmayı kabul etmesini ve ona taraf olmasını istemenin kurulun önceki toplantısında kararlaştırdığı ile tam bir çelişkiye düşmesi demek olacaktır. Türkiye'ye bu anlaşma kabul ettirilecek olursa bu, anlaşmanın andlaşmanın bir parçası olması anlamına geleceği düşüncesindedir. Acaba anlaşma hükümlerini Türk Hükümetine, anlaşmanın nasıl hazırlandığını açıklayan bir mektup ekinde bildirmek ve aynı zamanda Türk Hükümetinin işbirliğini istemek yeterli olmaz mı? Herhalde Müttefiklerin Türk Hükümetini bu anlaşmayı kabule zorlayamayacağı düşüncesindedir.

B. BERTHELOT Kilikya'daki Ermenilerin yazgısının Fransa için ciddî bir kaygu konusu olduğundan Lord Curzon'un emin olabileceğini söyledi. Zorluk, Fransa'nın Ermenileri koruma bahanesiyle Kilikya'yı sürekli olarak elinde tutmak niyetini taşıdığı biçiminde yorumlanmayacak namuslu ve kesinkes bir formülün bulunmasıdır. Fakat her ne olursa olsun Fransa Kilikya Ermenilerini korumak ve savunmak niyetindedir.

B. CAMBON, Başbakan'ın Türkiye Padişahının görüşülen anlaşmayı imzalamağa zorlanamayacağını belirttiğine dikkati çekti. Ama Padişah imzalamayacak olur ve saklı bölgelerde ayrıcalıklar vermeği sürdürecek olursa bu zorluk nasıl çözülebilir? Müttefikler hiç kuşkusuz birbirlerine karşı yükümlülüklerine saygı gösterirler ama Padişah, örneğin bir Almana ayrıcalıklar verecek...

B. LLOYD GEORGE sözü keserek, Almanya ile Barış Andlaşması uyarınca böyle bir olasılık düşünülemiyeceğini açıkladı.

Kendisi (Lloyd George) anlaşmada Fransa'nın kendi sözdinlerlik alanında Hıristiyan nüfusa karşı onları kırım ve kötü işlemlerden korumak yükümlülüğünü üzerine aldığını kesinlikle belirtmenin yerinde olacağı düşüncesindedir.

İngiltere Dışişleri Bakanlığının, Lord Curzon'un B. Nitti'nin belgesi üzerinde yaptığı yorumlara uygun bir değiştirilmiş metin hazırlaması konusunda kesin bir öneride bulunmak istemektedir. Böylece kurulun gelecek toplantısında her iki belgeyi birlikte incelemek olanağı bulunmuş olacaktır.

B. NİTTİ kabul ediyor. Lord Curzon'un söylediklerini büyük ilgi ile dinlemiştir. Demiryollarının bölüştürülmesi konusunda Marmara yönündeki demiryollarının sadece Türk topraklarından geçtiğine dikkati çeker. Demiryolunun bu kesimlerinin ödence olarak Müttefiklerden bazılarına verilebileceğini düşünmüştür.

Yunan sözdinletirlik alanı konusunda kendisi kişisel olarak tüm Yunan isteklerini desteklemeğe hazırdır. Ama Türkler Yunanlılardan nefret ederler bu nedenle de Türk yıldırımını çekecek bir Yunan yıldırımsavarı kurmamak hususunda büyük özen gösterilmesi gerekir. Girişte Müttefikleri öngörülen anlaşmayı yapmağa yönelten yüksek ahlak ilkeleri üzerinde durulması gereği hakkında Lord Curzon her söylediğini desteklemektedir.

B. LLOYD GEORGE B. Nitti'nin Bağdat Demiryolu hakkındaki demecini şöyle yorumlamasının doğru olup olmadığını sordu : sözü geçen demiryolu bir Türk kesimi; bir Yunan kesimi; bir İtalyan kesimine bölünecek; İtalya'nın malı olan da bir Fransız kesimi ile bir Britanya kesimine bölünecektir.

B. CAMBON uluslararası bir demiryolunda, tek bir uluslararası yönetim altında bir çıkar bölüşmesi sağlanabileceğini anlattı. Gerçekte bu sistem zaten vardı.

Britanya Dışişleri Bakanlığının, Başbakan ve Lord Curzon'un önerilerini[72] içeren yeni biranlaşma tasarısı hazırlaması; ikinci anlaşma tasarısının (B. Nittininki ile İngiltere Dışişleri Bakanlığınınki) kurulun gelecek toplantısında görüşülmesi,

Kararlaştırıldı.

(Toplantı yarın saat 11'de başlamak üzere saat 18.15'de ertelendi.)

No : 20

21 Şubat 1920 Cumartesi günü saat 11.de Londra, S.W.1'de Downing Street No. 10'da yapılan bir Müttefiklerarası Konferansa ilişkin İngiliz Yazmanın notları : [I.C.P.40].

Katılanlar : Britanya İmparatorluğu : Çok Sayın D. Lloyd George, Başbakan; Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. Vansittart, B. Forbes Adam, B. Leeper. **Yazmanlar** : Sir M. Hankey, Binbaşı Caccia. Yarbay Storr.

Fransa : B. Cambon, B. Berthelot, B. Kammerer.

İtalya : B. Nitti, B. Galli, Albay Castoldi; **Yazman**, B. Trombetti.

Çevirmen : Profesör P. J. Mantoux.

1. Konferansın usulü.

[Toplantı başında **B. Nitti** Roma'ya dönmek zorunluğu karşısında önündeki birkaç gün içinde en önemli konuları çözecek bir çalışma düzenine gereksinme duyduğunu belirterek bunları şu sıra içinde açıkladı :

— Adriyatik sorunu :.....

— Türkiye ve Küçük Asya : «Kuruldan Türkiye İmparatorluğu ve Küçük Asya konusunda bir karara varması istenecektir. Geçen hafta yapılan görüşmelerin ışığında, zorluk çıkmadan bir anlaşmaya varılacağını umut etmektedir.»

— Rusya :

— Almanya :

— Karadağ :

B. Nitti'den sonra söz alan B. Lloyd George liderler dağılınca konferans çalışmalarının güçleştiğine, bu nedenle Fransız ve İtalyan temsilcilerinin, ilkeler saptandıktan sonra şu önemli konularda, ayrıntılar üzerinde karara varabilecek kişileri Londra'da bırakmalarını istediğine değindi : Küçük Asya, Suriye, Irak (Mezopotamya) ve Boğazlar.

---

[72] İngilizce aslındaki dipnotu : Daktilo ile yazılmış metinde bu tümce şöyle düzeltilmiştir : «.....; iki anlaşma tasarısının...».

B. Lloyd George'un kanısına göre: «Kurul şu noktalarda karara varabilecek durumdadır:

i) **Türkiye'de yargı sistemi ve Kapitülasyonlar:**

Bu konuda B. Cambon genel hareket çizgilerini belirten bir belge dağıtmıştır ve kanısınca, her ne kadar ayrıntıların saptanması doğal olarak uzun zaman alacaksa da, B. Millerand gelir gelmez sorun çözülecektir.

ii) **Türkiye ile Barış Andlaşmasının Onarım maddeleri:**

iii) **Türkiye ile Barış Andlaşmasının Azınlıklar maddeleri:**

Bu her iki konunun incelenmesi gerekmektedir.

iv) **Boğazlar yönetimi ile Türkiye-Padişah arasındaki ilişkiler: Padişahın Boğazlar üzerindeki işlevi.**

Bu konuda Müttefik Hükümetlerden biri açık seçik öneriler ileri sürecek olursa, bunun sorunun çözümünde büyük yararı olabileceğine inanmaktadır.

B.Cambon'un bu konuda Boğazlar Askeri Komisyonunun raporunu (No: 14'ün Ek 1'i) anımsatması üzerine B. Lloyd George bu raporda sadece askeri açıdan inceleme yapıldığı kendisinin deniz ulaşımının da ele alınmasını önerdiğini belirtti. Lord Curzon, Britanya Dışişleri Bakanlığının konu hakkıda kurula bir plan hazırladığını söyledi ve kurul bunun incelenmesini kararlaştırdı.

v) **Küçük Asyada ekonomik etki alanları.**

iv) **Suriye, Filistin ve Irak/Mezopotamya/ mandat'larının biçimi.**

vii) **Karadağ.**

viii) **Rusyadaki Müttefik politikası.**

ix) **Baltık İlleri**

B. Lloyd George bu konulardaki görüşlerini bildirdikten sonra sonuç olarak Türkiye ile barış yapılmasının zorunluluğuna yeniden değindi. Arkadan söz alan **B. Berthelot**'da çeşitli konular hakkında görüşlerini açıklarken Suriye ve Filistin mandat'larına değinerek şunları söyledi:

'Suriye ve Filistin mandat'larının biçimi konusunda Paris'e telgraf çekerek Albay House planının bir kopyasını istedim. Britanya Hükümetinin Irak (Mezopootamya) mandat'sının biçimi hakkındaki görüşlerini biliyorum. Bu nedenle, başka topraklar için kabul edilmiş mandat sisteminin bugün varolan biçimini, Milletler Cemiyeti Misakının metnini ve ilgili Hükümetlerinin görüşlerini temel olarak aldıktan sonra, kurulun onayına sunulacak bir plan tasarısı hazırlamak olanağı var demektir.'].

Kurul,

a) B. Berthelot'nun Suriye, Filistin ve Irak /Mezopotamya) için mandat biçimleri saptayan bir plan sunmasını.

b) B. Nitti'nin Karadağ hakkında bir belge dağıtmasını.

Kararlaştırmıştır

2. Türkiye ile Barış Andlaşması. Özet Tasarı.

B. LLOYD GEORGE konferansın, Türkiye ile Barış Andlaşmasının özet tasarısının Boğazlar Bölgesi için Siyasal hükümler başlıklı Bölüm III.ünün[73] incelenmesini sürdürmesini önerdi.

[73] İngilizce aslındaki dipnotu: Bak No. 14, Ek. 2.

B. BERTHELOT 1. paragrafın şöyle değiştirilmesini önerdi :

'Barış hükümlerini dürüstçe yerine getirdikleri ve topraklarındaki azınlıkların (güvenceleri Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya ve Japonya'nın her birinin bir temsilcisinden oluşacak küçük bir komisyonca hazırlanacak) haklarına saygı gösterdikleri sürece, Padişah ve Hükümetinin, Türkiye'nin başkenti olarak kalacak olan İstanbul'da kalmalarına izin verilecektir.'

Azınlıkların hakları konusu Fransız Hükümetince her açıdan tam olarak incelenmiş bulunmaktadır ve akla gelebilecek her olasılığı yanıtlayabilecek çeşitli plan tasarıları hazırlanmıştır. Bu planların, bir görüşme esası olmak üzere küçük bir komisyona verilmesini önerdi.

Türkiye ile Barış Andlaşmasından ortaya çıkabilecek azınlıkların korunmasına ilişkin tüm konuları incelemek üzere, aşağıdaki biçimde oluşacak bir komisyon kurulması :

Büyük Britanya için B. Vansittart,
Fransa için B. Kammerer,
İtalya için Albay Castoldi,
Japonya için B. Uchida.

Kararlaştırılmıştır.

LORD CURZON 1. paragrafın sonuna şu tümcenin eklenmesini önerdi : 'Türk Hükümetinin bu koşulları yerine getirememesi halinde, Müttefik Devletler kararlarını yeniden gözden geçirmekte kendilerini serbest [erkin] sayacaklardır.' (Bu kabul edildi.)

B. BERTHELOT 2 c) paragrafının 2 b) ile birleştirilmesini önerdi. (Bu kabul edildi.)

B. BERTHELOT 2 a) paragrafına şu tümcenin konmasını önerdi : 'Mareşal Foch'un başkanlığındaki Askeri Komisyonun öğütlemesi uyarınca.' (Bu kabul edildi.)

B. BERTHELOT'ya göre, 2 c) paragrafı konusunda, Dedeağaçta bir serbest liman kurulması ve Bulgar sınırından bu limana giden demiryolunun denetimi için yapılacak planın, Büyük Devletlerden herbirinin ve İspanya'nın birer temsilcisi ile bir Yunanlı ve bir Bulgar üyeden oluşan bir komisyonca hazırlanması ve böylece hazırlanacak planın,uygulanmasını güvencesi altına alacak olan Milletler Cemiyetine sunulması Paris'te karara bağlanmıştı.[74]

Kurul bu kararı hala sorunun en iyi çözümü olarak görmekte ise,, 2. paragrafın şöyle değiştirilmesini önerir :

'Dedeağaçta bir serbest liman kurulması ve Milletler Cemiyetinin gözetimi altında Bulgar sınırından bu limana demiryolunun denetlenmesi. Bu amaçla, konuyu incelemek için, Milletler Cemiyeti gözetiminde, Fransa, Büyük Britanya, İtalya, Yunanistan ve Bulgaristan'ın herbirinin bir temsilcisinden oluşacak bir komisyon kurulacaktır.'

LORD CURZON Türkiye ile Barış Andlaşmasında Dedeağaç'tan söz edilip edilmeyeceğini sordu. Türkiye'nin Dedeağaç üzerinde hiç bir hakkı yoktur ve Bulgaristan'a Dedeağaç üzerinden bir serbest çıkış sağlanmasından ibaret olan gereksinme de Bulgaristan andlaşmasına zaten konulmuş bulunuyor. Daha baş ka bir şeye gerek varsa ayrı bir belge hazırlanması daha doğru olur.

---

[74] İngilizce aslındaki dipnotu : Bak. No. 16, not : 13. (Bu çeviride özetlenen bir bölüme ilişkin olan bu dipnotu Cilt I No. 49 tutanak 3 b) ile No. 52 tutanak 5'e atıfta bulunmaktadır.

B. BERTHELOT bu görüşe katılmaktadır. Dedeağaç hakkında, Trakya sorunu çözüldüğü sırada ayrı bir karar alınmış olduğu olgusunun kabul edilmesi yeterlidir.

B. NİTTİ Bulgaristan'ın denize çıkışları olmasının sağlanmasının önemine işaret etmek ister. Bu bakımdan, kanısınca, Bulgaristan için tek deniz ulaşım çıkış yolu olabilecek Meriç Irmağı konusunun kurulca incelenmesini önerir.

Şuna **karar verilmiştir :**

a) B. Berthelot'nun yukarda önerdiği gibi 2 c) paragrafından vazgeçilmesi.
b) Bu madde gereğince kurulacak komisyonun Meriç konusunu incelemesi.

B. LLOYD GEORGE 3. paragrafın şu tümcesine karşı çıkmaktadır : '...İstanbul'u da kapsamak üzere Avrupa Türkiye'si ve suyolları üzerinde saptanacak yönetim yetkileri...'

Kanısınca Müttefiklerin ne Avrupa Türkiye'sini ne de İstanbul'u yönetmeyeceklerinin açıkça anlaşılması gerekmektedir. Bu nedenle de, "İstanbul'u da kapsamak üzere Avrupa Türkiye'si" sözcüklerinin çıkarılmasını önermektedir.

(Bu kabul edildi.)

B. CAMBON Boğazlar konusu ile ilgili olarak iki sorunun çözüm beklediğini söyledi :

i) Boğazlardan özgür geçiş: yani mayin ve mühimmat taşıyan gemilerin geçişinin önlenmesi.
ii) Boğazlardan ticaret gemilerinin geçişi ki, bazı bayındırlık işlerinin yapılmasını gerektirebilir.

Bu sorunların birincisi askerî nitelikte, ikincisi ise, gerekli işlere girişilebilmesini sağlamak için sürekli bir komisyonun kurulmasını gerektirmektedir.

B. BERTHELOT Boğazlarda ulaşımın denetimi konusunda, Fransız Hükümetinin bir plan sunmağa hazır olduğunu bildirdi. Anladığına göre Britanya Dışişleri Bakanlığı da bir plan hazırlamış bulunuyor, bu durumda Fransız ve İngiliz uzmanlarının bir araya gelerek iki planı tartışmaları ve ortak bir anlaşmaya varmalarını önerir.

B. Berthelot'nun o akşam saat 17. de Britanya Dışişleri Bakanlığı uzmanları ile buluşarak Boğazlarda deniz ulaşımı ile ilgili bir plan hazırlamaları ve B. Galli'nin de İtalyan Hükümetini temsil etmek üzere katılması

Kararlaştırılmıştır.

VİKONT CHİNDA 3. paragrafın sonundaki Not'a :

'Komisyonu oluşturacak uluslar ile yetkilerinin de saptanması gerekecektir' deyimine dikkati çekti. Bu komisyonların kuruluşunun nasıl olacağını sordu. Japon Hükümeti Türkiye'nin siyasal işleriyle ilgili değildir ama tüm ticaret işleriyle çok yakından ilgilidir. Bu nedenle, Boğazlardaki ulaşımı denetlemekle ilgili bir komisyon kurulacak olursa, bu salt ticari bir soıun olacağı için, Japon Hükümeti de bunda temsil edilmek ister.

a) Boğazlardaki ulaşım denetimi için plan hazırlanırken Japon Hükümetinin katılma isteminin yerine getirilmesi
b) Paragraf 3. ün sonundaki Not'un kaldırılması.

Kararlaştırılmıştır.

B. LLOYD GEORGE 4. paragrafın ikinci satırının şöyle değiştirilmesini önerdi :

> hem Çanakkale Boğazı ve Marmara Denizinin güneyinde hem de Karadeniz Boğazı üzerindeki Askerî Komitece önerilen bir bölge içinde...'

(Bu kabul edildi.)

BÖLÜM III

Paragraf 5 "Yukardaki bölgeler içinde sadece Müttefiklerin (ya da Komisyonun) zaman zaman karar verebileceği Türk kuvvetleri bulunabilecektir. İstanbul'da başka hiç bir düzenli birlik bulundurulmayacaktır."

B. BERTHELOT bu maddeye, 'İstanbul'da' sözcüğünden sonra 'kuruluşu Mareşal Foch'un Kurulu tarafından saptanacak Padişah'ın koruma birliği dışında' tümcesinin eklnemesini önermiştir.

> Paragrafın şu biçimi alması kararlaştırıldı :
>
> 'Yukardaki bölgeler içinde sadece Müttefiklerin zaman zaman karar verebileceği Türk kuvvetleri bulunabilecektir. İstanbul'da, sayısı Versailles'daki Müttefik Askeri Kurulunca saptanacak Padişah'ın koruma birliği dışında, hiç bir düzenli Türk kıtası bulunmayacaktır.'
>
> Altparagraf 6 : «Marmara Denizindeki Türk kıyıları yansızlaştırılacaktır.»

LORD CURZON "yansızlaştırma" deyimine ne anlam verildiğini kesin olarak bilmek ister. "Yansızlaştırma" yerine "askersizleştirilecektir" denmesini öğütler.

B. NİTTİ Marmara Denizinin Türk kıyıları askersizleştirilecekse, Yunan kıyısının da askersizleştirilmesini sağlayacak bir hükmün tasarıya konması gerekeceği görüşündedir. "Türk" sözcüğünün çıkarılmasını önerir.

B. BERTHELOT Versailles'daki Askerî Kurulun askersizleştirme çizgisini saptadığını belirtti.

> Altparagrafın şöyle değiştirilmesi **kararlaştırıldı** :
>
> 'Marmara Denizi kıyıları, Mereşal Foch'un Komitesinin saptadığı askersizleştirme çizgisine uygun olarak askersizleştirilecektir.'

BÖLÜM IV

Paragraf 1 "Türkiye Ermenistan'ı Milletler Cemiyetine bağlı bağımsız bir Devlet olarak tanıyacaktır."

LORD CURZON Milletler Cemiyetinden kesin olarak ne anlaşıldığını sordu. Çeşitli zamanlarda Birleşik Devletler, Fransa ve Büyük Britanya Ermenistan için olasıl **mandataire**'ler olarak ileri sürülmüş fakat bu devletlerden hiç birisi bu görevi üstlenmek olanağını bulamamıştır. Bir seçenek olarak **mandat**'nın küçük bir yansız devlete verilmesi düşüncesi de ortaya atılmıştır.

B. BERTHELOT Millletler Cemiyetinin Ermenistan'ı denetleyemeyeceğinin açık olduğunu ancak ona yardım edebileceğini söyledi. Milletler Cemiyetinden söz edilmesinin, kurulun gönüllü göç gibi ayrıntıları daha sonra görüşüp, bu

tür tüm işlerin Milletler Cemiyeti altında toplanmasına karar verilmesine kadar ertelenmesini öğütlemiştir.

Paragrafın şöyle düzeltilmesi **kararlaştırıldı** :

'Türkiye Ermenistanı bağımsız bir Devlet olarak tanıyacaktır.

Paragraf 2 : «Türkiye Müttefik Devletler yararına, Kürdistan, Irak /Mezopotamya/, Suriye, Filistin ve Arabistan üzerindeki tüm haklarından ve sıfatlarından vazgeçer.'

Yukarıdaki ülkelere Ege adalarının da eklenmesi önerilmiştir.

B. BERTHELOT bu eklemenin şöyle olmasını öğütledi :

'Şimdi Türk egemenliği altında kalmış olan adalar.'

Bu paragrafın ilk bölümünün aşağıdaki biçimde değiştirilmesi kararlaştırıldı :

'Türkiye Müttefik Devletler yararına, Kürdistan, Irak /Mezopotamya/, Suriye, Filistin, Arabistan ve Türk egemenliği altında kalmış adalar üzerindeki tüm haklarından ve sıfatlarından vazgeçer.'

Paragraf 2 (devam)

B. LLOYD GEORGE Suriye bakımından zorluğun doğu sınırı olduğunu çünkü kurulun hala Halep, Şam ve Humus konularını çözmemiş olduğunu belirtti.

B. BERTHELOT Lord Curzon ile bir görüşmesinde doğu sınırını tanımlamanın en kolay yolunun Fırat ile Dicle'nin birleştiği noktadan başlayarak, Habur Havzasının batısında bir boylam derecesi almak olacağına karar verildiğini söyledi. Kendisi 1917 andlaşmasına[75] atıfta bulunmuştu; buna göre kuzeyde sınır Cezire yakınından Habur Irmağı havzasını izleyerek 10'ncı enlem çizgisine inecektir. Kuzey sınırı için de şunu önermektedir :

'Suriye sınırı İskenderun Körfezinde Ceyhan Irmağı [Djaihul Irlak]nın ağzından başlayacak; bu ırmağın yatağını (Osmaniye İstasyonu kuzeyinde) Araplıya kadar, Arslan Bataklığını elverişli biçimde koruyacak ve yerinde saptanacak bir uzaklıktan demiryoluna kuzeyden egemen tepeden; buradan Dicle'ye giden demiryolunun kuzeyinden geçen ve Suriyede kalacak olan Antep, Birecik, Urfa, Mardin ve Ceziret-ibn-Ömer kentleri çizgisini izleyecek bir çizgi'[76]

Altparagraf (a) nın şöyle düzeltilmesi **kararlaştırıldı** :

'a) Suriye Fransız **mandat**'sı altında olacaktır (kuzey sınırı yukarda B. Berthelot tarafından tanımlandığı biçimde).
'Batı sınırı Akdeniz olacaktır.
'Güney sınırı aşağıda tanımladığı biçimde (Filistin) Filistince tanımlanacaktır [**sic** : aynen].[77]
Doğuda sınır Lord Curzon ile B. Berthelot arasında anlaşmaya varıldığı biçimdedir.

'b) Filistin'in sınırları, Dan'dan Birüssebi [Beershebal ya kadar eski sınırlarına uygun olarak saptanacak ve Britanya **mandat**'sı altında olacaktır.

'c) Irak /Mezopotamya/, Musulu da içermek üzere Britanya **mandat**'sı altında olacak ve sınırları ayrıca saptanacaktır.

---

[75] İngilizce aslındaki dipnotu : Saint-Jean-de-Maurienne Andlaşması.

[76] Bu metnin çevirisinde görülecek karışıklık aslında da vardır. Yer adları da Ceyhan Irmağı örneğinde görüleceği gibi oldukaç tanınmaz biçimlere sokulmuştur.

[77] Bu tümce de aslında bu biçim hatalıdır.

'd) Kürdistan'ın statüsü ve sınırları daha sonra saptanacaktır.

'e) Filistin ile Suriye ve Irak /Mezopotamya/ ile Suriye arasındaki sınırlar konusunda anlaşmazlık çıkacak olursa, konu Amerika Birleşik Devletleri Başkanı tarafından atanacak bir hakemin hakemliğine sunulacaktır.'

B. LLOYD GEORGE B. Clemenceau ile Filistin'in Britanya **mandat**'sı altına gireceğini kararlaştırdıklarını söyledi. Filistin'in kuzey ve güneydeki tarihsel sınırları Dan ve Birüssebi [Beersheba]'dan geçerdi ve İngilizlerin, bu kentlerin ötesinde bir genişleme istemeğe niyetleri yoktur. Halk elverişli bir su kaynağı sağlamak için özel anlaşma yapmak isterse, Suriye'deki **mandater** olarak bunu Fransa ile yapmalıdır. Böyle bir konuda Fransa'nın en eliaçık biçimde davranacağından emindir.

LORD CURZON bu konudaki anlaşma kurulun daha önceki bir toplantısında varılmış bulunduğunu belirtti.[78] Kürdistan hakkında ise Britanya Dışişleri Bakanlığı, pek yakında kurulun incelemesine sunacağını umduğu, bazı öneriler hazırlamaktadır.

B. BERTHELOT son alt paragrafın konulmamasını, zira bunu B. Millerand yokken görüşmeğe hakkı bulunmadığı kanısında olduğunu söyledi. Görüşülmekte olan tasarının tüm paragraflarının kendisi tarafından kabulünün, B. Millerand'ın onayına değin geçici sayılmasını kuruldan rica etmektedir.

B. LLOYD GEORGE Filistin sorununu bir yana bırakmadan kurulun bilgisine Başkan Wilson'un dostu olan Washington'daki Yüksek Mahkeme üyesi Yargıç Brandeis'in B. Weizmann'a[79] gönderdiği ve bir kopyasını B. Weizmann'dan sağladığı önemli bir telgrafı sunacağını bildirdi.

B. Berthelot Fransız Hükümetinin de bu telgrafın tıpkı bir örneğini aldığını söyledi.

B. NİTTİ bildiğine göre İtalyan Hükümetinin bu telgrafı görmemiş olduğunu söyledi.

PROFESÖR MANTOUX aşağıdaki telgrafın Fransızca bir çevirisini okudu:

'34. 16 Şubat. Başbakan Lloyd George'a adıma ve Amerika Siyonist Örgütü ile ilgilenen tüm kişiler adına lütfen aşağıdaki mesajı iletiniz:

' «Amerika Siyonist Örgütü ortaklarımın Paristen telle bildirdiklerine göre, Türkiye Andlaşması konferansında, Fransa şimdi de Sykes-Picot Anlaşması hükümleri üzerinde direnmektedir. Fransızların bu görüşü başarıya ulaşacak olursa bir Yahudi Yurdu umutlarının tam gerçekleşmesi yenilgiye uğramış olur çünkü Sykes-Picot Anlaşması ülkeyi tarihsel sınırları hiçe sayarak bölmektedir; kendi kendine yeterli bir topluma gerekli, akla yakın, kuzey ve doğu sınırları ve ülkenin Kuzey Filistinde ekonomik gelişmesi için, doğuda Litany Irmağı ve Hermon'un Lebel-i-Drüzsu setlerini /watersheds/ ve Jaulan Havran Ovasını içermelidir; öteki Müttefik ve Ortak Devletlerce olduğu kadar Fransa tarafından da onaylanan Balfour Demeci[80] eğer gerçekleştirilecek ise, bu sınırların Filistine verilmesi gerekir. Bundan azı, vadedilen Yurdu sakatlamak demek olur. Balfour Demeci Hükümetinizin kamu oyu karşısında açıklanmış bir sözü olup Müttefik Devletlerce de onaylanmıştır. Filistin sınırlarının hakça saptanmasıyla Hristiyan ulusların devlet adamları İsrail'e karşı verilmiş olan bir resmî sözü tutmuş olacaklardır.» '

---

[78] İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. No. 12, tutanak 1 ve No. 13, tutanak 3.

[79] İngilizce aslındaki dipnotu: Siyonist Örgütü Yürütme Kurulu Temsilcisi.

[80] İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. Cilt IV, Bölüm II, Giriş Notu.

B. BERTHELOT telgrafın içeriğinin Yargıç Brandeis'in kendi önemini çok abartan bir kişi olduğunu gösterdiği yolunda bir yorumdan sonra, B. Lloyd George'un kendisine vermek lutfunda bulunduğu Filistin hakkında yetenekli biçimde yazılmış bir yapıtı dikkatle incelediğini söyledi. Bu kitap açıkça göstermektedir ki Filistin'in tarihsel sınırları hiç bir zaman Dan ve Birüssebi [Beersheba]'yı geçmemiştir ve kendisi de bunuHükümetine gerçek sınır olarak tanınmak üzere öğütlemeğe hazırdır. Yargıç Brandeis'in Yahudi Yurdunun Litani Irmağını, Hermon su setlerini ve Jaulan ve Havran Ovasını içermesi gerektiği hakkındaki görüşü biran için bile gözönünde tutulamayacak kadar ciddilikten uzaktır. Hakça sayılabilecek istek, Filistinlilerin Dan'ın güneyindeki suları kullanabilmeleridir. Litani ırmağı hiç bir zaman Yahudi Devleti içinde olmamıştır. Siyonistler kendilerine Büyük Devlet süsü vermek girişimi içindedirler ve bu kendilerini sadece gülünç kılmaktadır. Siyonist hareketi geniş ölçüde gizemci[81] bir nitelik taşır ve belki de bu yönü Müttefiklerce de biraz özendirilmiş olabilir. Pratik açıdan bunu Rusya ve Orta Avrupa'da çok sayıda zavallı Yahudiyi kurtarmak için bir araç olarak kullanmışlardır. Oysa, bu sözde-Yahudilerin büyük çoğunluğunun damarlarında çok az gerçek Yahudi kanı bulunması olasıldır. B. Brandeis'ın sözünü ettiği B. Balfour'un demecine gelince, bunun resmî bir Müttefik bildirisi ve Müttefiklerin bağıtlayıcı bir yükümlülüğü sayılmayacağını söylemesinin, herkesin çok sevdiği bir kişi olan B. Balfour'u küçük düşürücü nitelikte yorumlanmamasını rica etmektedir.

B. LLOYD GEORGE B. Berthelot'dan okumasını rica ettiği kitabın Filistin konusu hakkında İngiliz dilinde yazılmış en yetkili yapıt olduğunu söyledi. Agrippa[82] zamanında sınırlar Dan ve Birüssebi [Beersheba]'nın ötesine biraz taşmışsa da bu iki kent Filistin'in tarihsel sınırı olagelmeyi daima sürdürmüştür. Lord Allenoy[83] ve öteki ilgililerle danıştıktan sonra Britanya Hükümeti buraları geleceğin sınırları olarak kabul etmeğe karar vermiş ve bunlar B. Clemenceau tarafından da kabul edildiği gibi,onun bu kabulü şimdiki Fransız Hükümetince de sadakatli biçimde sürdürülmektedir. Bu nedenle niyeti Yargıç Brandeise verilecek yanıtta coğrafya bilgisinin yanlış olduğunu belirtmek ve elinde bulunduğu anlaşılanlardan daha doğru ve yetenekli biçimde hazırlanmış haritaları incelemesini öğütlemektir.

(Bu noktada Albay Gribbon Kurul Salonuna girdi.)

B. BERTHELOT B. Lloyd George'un yanıtında, Fransa'nın da, bir an için de olsa Yargıç Brandeis'in ileri sürdüğü saçma savları kabul etmeyecek olmakla birlikte, düşmanca bir davranışa girmek niyetinde olmadığını ve Siyonist halklara su sağlamak hususunda liberal anlaşmalar yapmağa hazır olduğunu eklemesini rica etmiştir.

B. LLOYD GEORGE kesin sınırların İngiltere Dışişleri Bakanlığınca B. Berthelot ile birlikte saptanmasını önerdi.

B. BERTHELOT B. Millerand'ın dönüşünde, Britanya Hükümetinin petrol kaynakları konusunda yapmağa hazırlandığı düzenlemeleri incelemek isteyece-

---

81 Mistik

82 İsadan önce 63-12 yılları arasında yaşamış Romalı asker ve devlet adamı.

83 İngilizce aslındaki dipnotu: Majestelerinin Mısırdaki Yüksek Komiseri.

ğini söyledi. İki seçenek vardır 1) iki ülkedeki ticarî ortaklıklar arasında ayrıntılı anlaşmalar yapılması, ya da 2) konunun iki Hükümet başkanı arasında anlaşma ile çözülmesi.

B. LLOYD GEORGE ilk önce her bir Hükümetin konuyu incelemek için kendi uzmanlarını atamasının en iyisi olacağı görüşündedir.

B. BERTHELOT bir uzman olduğunu savunacak durumda olmamakla birlikte bilimsel çalışmalarla özdeşleşmiş bir aileden geldiği için, bu konuda Paris'te kendisiyle resmî olmayan bazı görüşmelerde bulunmuş olduğu Sir Hamar Greenwood[84] ile tartışabilecek kadar bilgi sahibi bulunduğunu sanmaktadır.

Sir Hamar Greenwood'dan petrol kaynakları konusunu, kendi Hükümetlerinin uygun bulmasına sunulacak somut bir anlaşma tasarısı hazırlamak üzere B. Berthelot ile görüşmesinin istenmesi **kararlaştırıldı.**

Alt-paragraf d)nin şöyle değiştirilmesi:

Kürdistan: statüsü ve sınırları daha sonra saptanacaktır; Lord Curzon öneriler sunacaktır.'

Alt-paragraf e) nin B. Millerand Londra'ya dönünceye dek görüşülmemesi,

Kararlaştırılmıştır.

B. NİTTİ tasarıda Ege Adaları hakkında daha fazla birşeyler söylenmesi gerektiği düşüncesindedir.

Kurul bu konuya daha sonra yeniden dönülmesini **kararlaştırdı.**

Paragraf 3:

«Türkiye, İzmir ve çevresindeki bölgenin yönetiminin, Yunan Hükümetince atanacak bir Yunanlı yöneticinin elinde olacağını kabul edecektir. Bu bölgenin yerel nüfusunun, Yunan Parlamentosuna temsilci ve Yunan ordusuna asker göndermesine izin verilecektir. Bu bölgenin yüzeyi ve öğeleri [sic - aynen][85] 17 Şubat'ta Yüce Kurulca kurulan bir komisyonda inceleme konusudur. Bu komisyon olanak ölçüsünde nüfusun sayısal etkenlerinden esinlenecektir.»

(Not - Türk metbuluğunun, o da kalacaksa, ne ölçüde sürdürüleceği ilerde saptanacaktır.)

SİR M. HANKEY ilk satırda 'bölge' sözcüğünden önce şu sözcüklerin konması gerektiğini söyledi

'Türk metbuluğu altında kalacak olan.'

(Bu kabul edildi.)

LORD CURZON 'metbuluk'[86] sözcüğünün kesin anlamını sordu.

B. LLOYD GEORGE niyetlerinin Türklerin Yunan yönetimine hiç bir biçimde karışma yetkisi bulunmaması olduğunu söyledi. Bu hükümlerin konulmasının amacı sadece özsaygılarını korumaktır. Kendilerine olsa olsa bayraklarını çekmek hakkı tanınacaktır.

Yukardaki paragrafın sonundaki notu kaldırıp yerine 'Britanya Dışişleri Bakanlığı 'metbuluk' teriminin anlamı hakkında örnekler vermeyi yükümlenmiştir' sözlerinin konulmasına

Karar verilmiştir.

---

84 İngilizce aslındaki dipnotu: Britanya Petrol İşleri Bakanı

85 No. 14. Ek 2'de doğru olarak, «sınırları» denilmiştir.

86 Sugeraineté» «Suzerainty» sözcüğünün çevirisi olarak kullanıyoruz.

B. BERTHELOT ertesi gün Londra'ya döndüğünde B. Millerand'ın yanında B. Fromageot'nun[87] da bulunacağını ve kendisinin (B. Berthelot) 'metbuluk' sözcüğünün gerçek anlamı hakkında ona danışacağını bildirdi. Anladığına göre o kadar çok ve değişik tanımlamalar vardır ki istenildiği gibi yorumlanabilmektedir. İzmir hakkında, bazı teknik konuların çok dikkatle incelenmesi gerektiği kanısındadır; örneğin gelecekteki yönetim sorunu, çok önemli olan gümrükler sorunu ve para birimi sorunu İzmir'in çevresinde Rum yönetimi altında olacak bölgenin sınırları konusunun incelenmesini bitirmiş olan İzmir Komisyonuna şimdi de yukardaki sorunu incelemek yönergesi verilmelidir. Bu bölgenin Yunan Parlamentosuna temsilci göndermesine izin verilmesi konusunda kendisinin hiç bir karşı çıkışı olmamakla birlikte, B. Millerand gelinceye kadar bir karar alınmamasını rica etmektedir.

B. LLOYD GEORGE karar vermekte gecikme olmamasını, B. Venizelos'un konuya verdiği büyük önem nedeniyle diler.

B. NİTTİ karar bekleyen iki sorun olduğunu belirtti Birincisi İzmir bölgesinin Yunan yönetimi altında olmasıdır. Bu bölgenin fazla geniş olmasının Yunanlıların da yararına olmayacağı düşüncesindedir, zira Yunanlılar geniş toprakları yönetmekte güçlükle karşılaşabilirler. Ayrıca her ne kadar limanda rum öğesi çoğunlukta ise de, dışında durum böyle değildir. İkinci konu İzmir'in Yunan Parlamentosuna milletvekili gönderip göndermemesidir. Bu, kanısınca, İzmir'in **egemenliğinin** Türklerde mi kalacağına Yunanlılara mı aktarılacağına bağlıdır. Şayet Yunanlılar sadece bir **mandataire** devlet olarak kalacaklarsa, Rum halkın Atina'da temsilci bulundurması bu tür yönetim biçimine aykırı düşecektir. B. Venizelos'un Girit Türk metbuluğunda iken Girit Milletvekili seçilmiş olduğunu yanlış anımsadığını sanmaktadır. B. Venizelos doğaldır ki, böyle bir öneriye karşı çıkmayacaktır. Çok saygı değer bir İtalyan subayı son zamanlarda Fiume'den İtalyan Parlamentosuna üye seçilmiştir fakat kendisi (B. Nitti) onu, şayet Parlamento'da yerini almağa kalkarsa polisin derhal tutuklayacağı hakkında uyarmıştır. Kaldı ki yabancı ülkelerde 10.000.000 kadar İtalyan yaşamaktadır ve İtalya Hükümeti, bu göçmenlerin aile ocaklarını taşıdıkları ülkelerin Hükümetlerine sadakat borçları bulunduğu görüşünü savunduğu için bunların Roma'ya temsilci gönderme girişimlerine daima karşı koyagelmiştir. Görüşü odur ki kurul ya İzmir'in Yunan toprağı olmasına izin vermeli ya da oradaki rum halkın Atina'ya milletvekili göndermek hakkını, bunun çok tehlikeli bir şey olacağı için, reddetmelidir.

B. CAMBON Devletlerin, Yunanistan Kralının oğlunu, yürütmenin başı yaparak, Girit'in sözde özerkliğine izin verdikleri zaman, Giritlilerin Atina'ya temsilci göndermelerine de izin verilmesinin hiç söz konusu olmadığını söyledi. Daha sonra B. Venizelos geçici olarak siyasal yaşantıdan ayrılmış iken kendisine Yunan Parlamentosunda bir yer önerilmişti. B. Venizelos'un kişisel olarak kendisine Girit'li olmadığını ve Yunanistan'da doğduğunu söylediğini belirtti. Bu nedenle de Yunan Parlamentosuna seçilmeyi kabul etmiş ve buraya hiç bir zaman Girit halkının temsilcisi olarak girmemiştir. Girit Türk egemenliği altında olduğu sürece B. Venizelos Giritlilerin Atina'ya milletvekili göndermelerine karşı çıkmıştır.

---

[87] Fransız Dışişleri Bakanlığı Hukuk Danışmanı ve Barış Konferansı Yazı Komitesi Başkanı

B. LLOYD GEORGE B. Nitti'nin verdiği dışardaki İtalyanların Roma'da temsil edilmeğe çalışmaları örneğinin bugünkü konu ile pek ilgisi bulunduğunu sanmadığını belirttikten sonra, Türklerin İzmir üzerindeki metbuluklarının sadece biçimsel olacağını söyledi. Daha bir süre Yunanlılar İzmir ve çevresinde önemli ölçüde kuvvet bulundurmak durumunda olacaklardır. Bu kuvvetlerin bulundurulması Yunanlıların karşılamaları gerekecek, büyük giderlere yol açacaktır. İzmir çok gönençli bir limandır, belki Atina'nın kendisinden de daha gönençli. Bu koşullarda Yunanistan'a İzmir'den hiç bir vergi almasına izin verilmeyecek midir? Eğer buna izin verilecekse, İzmir'in kalabalık nüfusu Atina Parlamentosunda temsil edilmeden vergi nasıl saptanabilecektir? Demokratik bir ulus olarak, çoğunluğu kendi soylarından olan özgür bir halkı zorbaca yönetemezler. B. Nitti temsilin Türk metbuluğu ile bağdaşamayacağını söyledi. Ama Devletler İzmir'in Atina'da temsilci bulunduracağına karar verecek olurlarsa, bunu kim durdurabilir? Buna engel olan doğal hiç bir aşılmaz yasa yoktur. Görünüşte bir aykırılık var gibi olduğunu kabul etmekle birlikte, temsil yasaklanacak olursa B. Venizelos'un İzmir'deki Türk metbuluk hakkına karşı savına güçlü bir kanıt sağlanmış olur. Kurulun andlaşmaya Rumların Atina'da temsil hakkı olmayacağı hakkında bir hüküm koydurması mı istenmektedir? Kurula Müttefiklerin, eski Kral Konstantin Almanları desteklediği sırada, Selanik'te Müttefik kıtaların yanında savaşa katılmak için iki tümen oluşturmuş olan Yunanistan'ın demokratik öğelerine büyük bir borçları olduğunu anımsatır. Zorluklar doğuracağı için İzmir üzerinde Türk metbuluğunu kendisi savunmamıştı ama Türk özsaygısını korumak çaresi olarak önerilmişti. Şayet bunun sonucu İzmir'deki Rum halkını demokratik bir ulusun en olağan haklarından yoksun etmek olacaksa, buna karşı çıkacaktır. İzmir bölgesindeki sınırlara gelince, bunların Rum halkı nereye kadar uzanırsa oraya kadar uzanacağını ummaktadır. Bu Rumlara [self-determination] kendi yazgısını kendi çizmek hakkını tanımaktan başka bir şey değildir. Bu konuda halkın yazgısını kendi çizmek hakkını tutmamız gerekir. Yunanlılar bu bakımdan özel bir istekle karşımıza çıkabilirler çünkü İzmir'de çoğunluk kendilerindedir. Öte yandan Antalya'da İtalyan çoğunluğu yoktur; Kilikya ve Suriye'de Fransız çoğunluğu yoktur; Irak /Mezopotamya/da İngiliz çoğunluğu yoktur. Bu koşullar altında kurul, bölgenin boyutlarını saptarken Yunanlılara karşı cömert davranmak zorundadır.

B. NİTTİ B. Lloyd George'un söylediklerinin ortaya çok ciddi sorunlar çıkarmakta olduğunu söyledi. Kendi görüşüne göre, metbuluk bir Devlette iken temsilcilerin başka bir Devlet Parlamentosuna gitmesi olanağı yoktur. Bu durumda kurul iki seçenek karşısındadır. Birincisi kesin kes bir çözüm olan İzmir'in Yunanlıların olacağını söylemektir. Öteki de İzmir üzerinde bir Türk metbuluğu bulunduğuna göre bu il halkının başka bir Devletin Parlamentosuna Milletvekili gönderme yetkisi olmadığını söylemektir. B. Lloyd George'un, liman içinde ve dışında, Rum öğesinin çoğunluğu hakkında söyledikleri ise, İtalyan Hükümetinin elindeki istatistiklerce tümüyle doğrulanamamaktadır .Çok sayıda Müslüman ve Türk vardır. Kurul oradaki Türk ve Müslümanların, mutlaka isteyecekleri gibi, Türk başkentine Milletvekili göndermelerine izin vermiyecek midir? Şayet böyle ise, ortaya saçma bir durum çıkmış olacaktır, sonuçları Arap ülkelerine kadar uzanabilecek uzak etkili bir durum. Türkiye'nin metbuluğu-

nu yitirmesi sonucunu doğuracak bile olsa açık ve kesin bir sonucu yeğlemektedir. İzmir'de Türk metbuluğu altında Rumların Atina'ya milletvekili göndermelerini kabule yanaşamayacaktır. Çeşitli çözüm yöntemleri vardır; Dominyonlardaki Britanyalı göçmenlerin kendi Parlamentoları vardır; İzmir'in kendi Parlamentosu olması ve bu Parlamentoya kendi üyelerini seçmesi düşünülebilir. Böyle bir çözüme karşı çıkmayacaktır.

B. CAMBON B. Nitti'nin mantık ve hukuk yönlerini ortaya çıkardığını söyledi. B. Lloyd George değişik bir çözüm önermişti. Bu tür bir tartışma bitmek tükenmek bilmez bir duruma getirilebileceğine göre, kendisi, tasarıda İzmir'deki Rumların Atina'ya Milletvekili göndermelerinden hiç sözedilmemesini ve sorunun kendi kendine çözümlenmeğe bırakılmasını önermektedir.

(Kurul aynı öğleden sonra saat 16'da toplanmak üzere 13.45'de ertelendi).

No : 21

[Aynı gün aynı yerde saat 16'da yapılan oturuma Büyük Britanya'dan Albay Gribbon B. Leeper'in yerine ve Yazman olarak Tuğgeneral S.H. Wilson Binbaşı Caccia ile Yarbay 'Storr'un yerine katılmışlardır; Fransa heyetine B.Kammerer katılmamıştır.]

1. Türkiye ile Barış Andlaşması. İzmir.

B. LLOYD GEORGE konferansın İzmir'le ilgili görüşmeyi sabah B. Nitti' nin bıraktığı yerden sürdürmesini önerdi. B. Nitti çok güçlü bir karşı çıkma göstermiş ve Türklere metbuluk tanırken aynı zamanda yerel rum halkına Yunan Parlamentosuna milletvekili ve Yunan ordusuna asker göndermek olanağı sağlayan özet tasarıdaki planın uygulanmasını çok ciddi biçimde sarsacak bir tutum almıştır. Hatta belki de ortaya çıkarılan zorlukla başedilmesi olanaksız olacaktır. Bu durum kesin bir çözüme gidilmesi ve andlaşmaya sadece görünüşte ve biçimsel bir düzenleme konulmakla yetinilmemesi ve gerçek bir çözüm gerektiği görüşünü çok güçlendirmektedir; Britanya Hükümeti bakımından da çözüm İzmir'in Yunanistan'ın bir parçası sayılması olacağa benzemektedir. Britanya Hükümeti böyle bir çözüme karşı çıkmayacaktır. Bu konuda B. Berthelot ile B. Nitti'nin düşüncelerini öğrenmek istemektedir.

B. BERTHELOT bu konuda söyleyecek fazla bir şeyi olmadığını bildirdi. Ancak B. Millerand'ın söylediklerine atıfta bulunabilir; onun da görüşünü değiştirip değiştirmediğini ancak kendi bilebilir. İzmir'de bir Türk metbuluğunun sürdürülüp Rum halkının Yunan Parlamentosuna milletvekili göndermesine izin veren herhangi bir sistem her türlü sakınca ile dolu olacaktır. İzmir konusu Girit durumundan çok daha zordur zira her ne kadar Girit'te de Müslüman bir öğe var idiyse de gerçek bir Türk halkı yoktu. Geçici bir önlem olarak, iki öneri arasında varılabilecek bir çözümün çare olabileceğinden emin değildir. Küçük bir yerel Parlamentonun bir süre yaşayabileceğini ama sürekli olamayacağını düşünmektedir. Belki de tümüyle Yunanistan'a bağlamak iyi olabilir ama yine de, Yunanistan bakımından, Türk nüfusunun sayısı açısından böyle bir bağlamanın az bir süre için bile olsa ertelenmesinde yarar olabilir zira Türkle-

rin namusu kurtarabilmeleri ve Türk bayrağının dalgalandığının gösterilmesi gerekmektedir. Kesin bir çözüm kendisine de en iyisi gibi geliyorsa da, bu noktada konferanstan B. Millerand'ın bu konuda ne diyeceğini bekleyip dinlemesini rica etmek durumundadır.

B. NİTTİ konunun önemi nedeniyle bu tartışmanın B. Millerand hazır bulununcaya kadar ertelenmesinin uygun olacağı görüşündedir. Belirtildiği gibi, görünüşte iki seçenek vardır ve her ikisi de Türk metbuluğunu öngörmektedir; biri rum halkına Yunan Parlamentosuna temsilci göndermek hakkını tanıyacak öteki de küçük bir yerel Parlamento öngörecektir. Kendisi kişisel olarak Yunanistan'a bağlanmaktan yanadır. Fakat İzmir'de ve çevresinde güçlü bir Türk öğesi vardır ve bu halkın Yunan ordusunda askere alınması tehlikeli durumlara yol açabilir. Hiç değilse şimdilik, B. Berthelot'nun da öğütlediği gibi, geçici bir düzene gitmek daha doğru olabilir. Konferansın görevi, olabildiğince, çıkabilecek zorlukları önceden görerek bunları önleyecek bir çözüme varabilmektir.

B. LLOYD GEORGE B. Berthelot'nun söylediklerinden sonra görüşmeleri B. Millerand'ın gelişine kadar[88] ertelemekten başka çare olmadığını belirtti. Ancak Konferanstan, bir karara varmadan önce acaba B. Venizelos'un da görüşlerinin alınması gerekip gerekmediğini sormak ister. Kendisi gerektiği kanısındadır ve dolayısı ile, görüşmeler yeniden başladığında, konferansın kendisine B. Venizelos'u çağırarak bu konuda görüşünü bildirmek için hazır bulunmasını istemeğe izin vereceğini umut etmektedir.

(Görüşmeler B. Millerand'ın hazır bulunacağı tarihe dek ertelendi).

2. İzmir limanı.

B. LLOYD GEORGE bundan sonra incelenecek noktanın İzmir'in Milletler Cemiyeti güvencesi altında özgür bir liman olması önerisi olduğunu söyledi. (Bu kabul edildi.)

B. Lloyd George sözüne devamla, limanın uygun bir kesiminin, İçel'in kullanılabilmesi için, Türk Hükümetine ayrılması önerisi konusunda çok kuşkusu olduğunu belirtti. Kendisine öyle gelmektedir ki, tek istenen şey, tüm limanın ticaret amaçları için özgür olmasıdır.

LORD CURZON B. Lloyd George'un değindiği hükmün konulmasına hiç bir karşı çıkış olacağını sanmadığını söyledi.

(Sözkonusu maddenin konulması kabul edildi.)

3. Azınlıkların hakları.

B. LLOYD GEORGE bundan sonra görüşülmesini istediği konunun azınlıkların haklarının güvence altına alınması olduğunu ve buna ilişkin bazı maddeler eklenmesini öğütleyeceğini söyledi. Ayrıca Kilikya ve Anadolu konularında, bu toprakları işletmek hakkı bulunan Devletlerin azınlıkların haklarını özel olarak güvenceleri altına almaları gerektiği de açıkça belirtilmelidir.

---

[88] İngilizce aslındaki dipnotu: B. Millerand Paristen Londraya dönmek üzere idi.

4. Kara, Deniz ve Hava hükümleri.

B. LLOYD GEORGE kara, deniz ve hava askerî hükümlerinin Mareşal Foch başkanlığında bir komisyona, Yüce Kurul'un 17 Şubat tarihli bir kararı ile verilmiş bulunduğunu söyledi.[89]

(Şimdilik yapılacak bir şey olmadığına karar verildi.)

5. Savaş tutsakları. Mezarlar.

B. LLOYD GEORGE Savaş tutsakları ve Mezarlar konularının da Mareşal Foch'a aktarılmış bulunduğunu belirtti.

6. Cezalar.

B. LLOYD GEORGE cezalarla ilgili hükümlerin Avusturya ile Barış Andlaşmasının maddelerinden bir uyarlama olacağını söyledi.

LORD CURZON Avusturya, Bulgaristan ve Macaristan Barış Andlaşmalarında cezalarla ilgili maddelerin yazıldıkları biçimde yeterince geniş olmadıklarını ve, Türkiye örneğinde, Ermeni kırımını kapsayamayacağını öğrenmiş olduğunu söyledi. Bu nedenle ,sözkonusu andlaşmaların sözlerini uyarlarken Ermenistan gibi durumları da kapsamına alabilecek kadar genişletilerek değiştirilmesini önermektedir.

B. LLOYD GEORGE bu konu ile ilgilenmek üzere bir mekanizma kurulmuş olup olmadığını ve Alman andlaşmasıyla ilgili koşulları kimin kaleme aldığını sordu. Kanısınca en doğrusu konuyu, şu sırada Britanya Lord Chancellor' unun[90] da bulunduğu, Paris'e aktarmak olacaktır.

LORD CURZON önceleri konuyla uğraşmış olan komisyonun ortadan kalktığını ama yeniden kurulması gerekeceğini belirtti.

(Bu uygun görüldü.)

7. Onarımlar.

B. NİTTİ onarımlar konusu incelenirken buna Almanya durumundakinden çok değişik bir bakış açısından bakılması gerekeceğini söyledi. Türkiye çok zor bir durumda bırakılmıştır. Ermenistan ve daha başka topraklar elinden alınacak ve yitirecek çok az şeyi kalmış durumda olacaktır. Türk topraklarını geliştirmek **Entente** Devletlerinin kendi yararlarınadır ve Türkiye'den onarım bakımından fazla bir şey beklenmesi olanaksızdır. Hoşgörülü olmalı ve fazla ağır bir yük altına girmesini isteyip ezmemek gerektiğini unutmamalıyız. İsteyebileceğimiz para tutarının çok önemsiz olacağı da bir gerçektir.

LORD CURZON Türkiye'nin her halde bazı yükümlülükler taşımağa çağrılması gerekeceği düşüncesindedir. Boğazları denetlemek için bulundurulacak müttefikler-arası kuvvetlerin giderleri olacaktır. Biri bu, ikincisi de (eğer kuru-

---

89 İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. No. 12 tutanak 2.

90 Yürütmenin en yüksek hukuk makamı, Lordlar Kamarası Başkanı ve Kabine üyesidir. Tam tanımlama için Bk. «The Compact Edition of the Oxford English Dictionary», Oxford University Press, 1971 sayfa: 376-77.

lacaksa) Boğazlardaki geliş gidişi düzenlemekle görevlendirilecek komisyonun giderleridir. Üçüncüsü savaş öncesi borçlarının karşılanmasını sürdürmesi gereğidir. Gözden uzak tutulmaması gereken iki nokta daha vardır ki onlardan biri, Türkiye'de yaşayan Müttefik uyruklarının uğradığı zarar karşılığında ödence verilmesi zorunluğudur. Çok büyük sayıda taşınmaz mal yıkılmış, demiryolları kapanmış ve bunun sonucunda yüzbinlerce liralık zarara uğranmıştır. Hiç bir ülke böyle yitiklere karşı ödence vermek yükümlülüğünden bağışlanamaz. Bir de Türk soyundan olmayan ve evlerinden barklarından edilen Türk uyruklularına ödenecek ödenceler konusu vardır. Bunların çoğunluğunun yeniden yerleştirilmesi gerekecektir. Bu konuda Britanya Dışişlerinin görüşü budur ve tüm bu alanlarda onarım sağlanmalıdır. Bunun dışında, kendisi, iflas etmiş bir ülke olan Türkiye'ye karşı başka malî savlardan vazgeçilmesi eğilimindedir zira bu Devleti yeniden ayakta durabilecek duruma getirmek Entente Devletlerinin çıkarınadır. Hiç kuşku yoktur ki, zengin bir devletten beklenebilecek ödencelerin Türkiye'den aynı ölçüde beklenmesi yersiz olur.

B. CAMBON Lord Curzon'un Türkiye'nin uğranılan zarar ve yitiklere karşı ödence vermesi yolundaki, ödence ilkesini korumakla birlikte isteklere ölçülülük gösterilmesi gibi bir yararı da olan önerilerine tümüyle katılmaktadır. Britanya Dışişleri Bakanının saydığı konularda Türkiye'den ödence alınmasını kabul etmektedir.

B. NİTTİ Lord Curzon'un durumu çok iyi özetlediğini ve Türkiye'den ne yapması beklendiğini açıkça tanımladığını söyledi. Ancak, açıklık bakımından, ileri sürülen savlardan bazılarının onarım başlığı altında sayılamayacağını ve andlaşmanın başka bir bölümüne konması gerekeceğini belirtmek ister. Örneğin Boğazlardan geliş gidişi denetlemek için kurulacak bir komisyonun giderlerinin onarım sayılması pek akla yakın gelmemektedir. Türkiye'den istemlerde bulunulurken kaçınılması gereken başlıca husus büyük bir ödence istenmesidir, yoksa toplumlar ve kişilerin uğradığı zararlar ve yitikleri için Türkiye'den ödence koparılması gerektiğine kesinlikle inanmaktadır.

B. LLOYD GEORGE şimdi duyduğuna göre bu konunun belki de şu anda bir Malî Komisyon'da görüşülmek olduğunu söyledi; eğer bu doğru değilse, bu tür bir komisyonun konuyu irdelemesi için gerekli işlemlerin yapılmasını önerir.

8. Ekonomik hükümler.

B. LLOYD GEORGE ekonomik hükümlerden sözederek bu konuda bir tasarı sunulması için hazırlıklar yapıldığını ve tasarı hazırlanıncaya kadar bu konunun görüşülmesinin ertelenmesi gerektiğini düşündüğünü bildirdi.

(Böyle yapılması kararlaştırıldı.)

9. Hava ulaşımı.

B. LLOYD GEORGE hava ulaşımı konusunun bir komisyona aktarılmış olduğunu ve öteki anlaşmalardaki bölümlere uygun maddeler hazırlaması istendiğini bildirdi.

Bu konuda şimdilik başka bir şey yapılmasına gerek görülmediği **Kararlaştırıldı.**

10. Limanlar, suyolları ve demiryolları.

B. LLOYD GEORGE limanlar, suyolları ve demiryolları konusunun da bir özel komisyona verilmiş olduğunu bildirdi.

Bu konuda şimdilik başka bir şey yapılmasına gerek görülmediği **Kararlaştırıldı.**

11. Çalışma.

B. LLOYD GEORGE Çalışma konusunda ne yapıldığını sordu.

SIR M. HANKEY çalışma ile ilgili maddelerin öteki andlaşmalardaki hükümlere benzer bir çizgide olması gereğine değinmiş ve konunun Yazı Komitesine aktarılmış bulunduğunu bildirmiştir.[91]

12. Marmara Denizi.

B. BERTHELOT Marmara Denizinin her iki kıyısında da bir bölge işgal etmenin düşünülmekte olup olmadığını sordu.

Konferansın Mareşal Foch'un bu yöndeki öğütlemelerini kabul ettiği belirtildi.[92]

13. Ege'deki Adalar.

B. NİTTİ Ege adaları konusunu ortaya attı. Londra Andlaşması gereğince Oniki Adaların tümünün İtalya'ya verilmiş olduğunu söyledi. Oysa, İtalya ile B. Venizelos arasında yapılan bir anlaşmaya göre[93], İtalya Rodos dışındaki bütün bu adaları Yunanistan'a bırakmayı kabul etmiştir. Ayrıca, sonradan saptanacak koşullar altında, halkın hangi Devlet egemenliği altında yaşamak istediğini anlamak amacıyla bir kamuoyu yoklaması yapılması hususunda da bir anlaşmaya varılmıştı. Kendisinin Meis adası /Castellorizo/ ile[94] ilişkin küçük bir ricası da olacağını bildirmiş ve bu adanın Fransa tarafından İtalya'ya geri verilmesini istemiştir. Fransa bunu yapacak olursa büyük bir gönülborcu duyacağını, bunun çok az nüfusu olan küçücük bir ada olduğunu ve Fransa'nın gerçekten üzerinde hiç bir hakkı bulunmadığını söyledi.

B. Nitti'nin belirttiği biçimde öneriler kabul edildi.

B. LLOYD GEORGE bugün artık Türkiye ile andlaşma konusunun yararlı biçimde Konferansça görüşülmesine olanak kaldığını sanmadığını ve B. Millerand'ın gelişine kadar ertelenmesi gerektiğini söyledi. Gelecek pazartesi tartışılmağa hazır hale gelecek iki konu olacağını bunlardan birinin Rusya ötekinin ise İzmir olacağını belirtti. Adriyatik sorunu Başkan Wilson'un yanıtı alının-

---

91 İngilizce aslındaki dipnotu: Bk. No. 14, tutanak 3.

92 İngilizce aslındaki dipnotu: Bk. No. 14, tutanak 2.

93 İngilizce aslındaki dipnotu: Bk. Cilt IV, No. 17, Not 2.

94 Metnin içinde B. Nitti'nin «Castelloriza» dediği /sic/ işaretiyle belirtilmiştir.

caya kadar sınırlar konusu da komisyonların raporları hazırlanıncaya kadar ele alınamayacaktır. Ayrıca görüşülecek B. Cambon'un Kapitülasyonlar ve Arttırma-Eksiltmeler hakkındaki raporu da bulunmakla birlikte, Britanya Dışişleri Bakanlığı bekledikleri bir mektubu henüz almamış olduğu için buna da şimdilik olanak bulunmadığını söyledi. Gelecek Pazartesi konferans toplandığında Rusya hakkındaki görüşmenin sürdürülmesi ve İzmir konusunun yeniden ele alınması düşünüldüğünün B. Millerand'a bildirilmesini B. Berthelot'dan rica etmektedir.

(Konferans gelecek Pazartesi'ne ertelendi.)

No : 22

23 Şubat 1920 Pazartesi günü saat 11.'de Londra, S.W.I. Downing Street No. 10'da toplanan Müttefikler Konferansına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları : /I.C.P.42./

Katılanlar : Britanya İmparatorluğu : Çok Sayın D. Lloyd George, Başbakan; Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. Philip Kerr, B. Gergory; **Yazmanlar.** Sir M. Hankey, Yarbay Storr, Binbaşı Caccia.
Fransa : B. Millerand, Başbakan; B. Cambon, B. Berthelot, B. Kammerer.
İtalya : B. Nitti, B. Scialoja; **Yazman.** B. Trombetti.
Japonya : Vikont Chinda.
Çevirmen : Profesör P. J. Mantoux.

Rusya'ya ilişkin Müttefik politikası.

[Müttefik heyet başkanları Rusya'ya karşı ortaklaşa tutum saptamağa çalışmakta, orada olup bitenleri, bolşevik yönetimi tanımadan izlemek ve etkilemek yollarını tartışmakta ve Polonya'ya Rusya'ya karşı yardım konularını incelemektedir. İtalya en gerçekçi yaklaşımla, Japonya'nın Sibirya'da bolşeviklere karşı hareketini sürdürmeyeceği, müttefiklerin doğrudan bir savaşı göze almadıkları için ve Rusya'nın ham maddelerine Avrupa'nın gereksinmeleri açısından tanımayı önermektedir. Tüm öteki müttefik temsilcileri bu görüşe karşı çıkmaktadır. Fransa Bolşevikliğin yakında çökeceği düşüncesini açıklarken, B. Nitti bunun yanlışlığını kanıtlamaya çalışmaktadır. Varılan tek somut sonuç Milletler Cemiyeti aracılığı ile Rusya'daki gelişmeleri izlemeğe çalışmak kararıdır.

No : 23

/I.C.P.43/

[İngiliz heyetinde Yarbay Storr yerine, Albay Abraham; İtalyan heyetine sabahkilere ek olarak İmperiali Marki'si'nin katıldığı aynı yer ve tariheki bu toplantıda Rusya konusunun tartışılmasına devam edildi. Polonya ve Romanya'ya, şayet Rusya'ya karşı çarpışmağa devam ederlerse pek de yardım edilemeyeceğinin ortaya çıktığı bu görüşmeler Milletler Cemiyetinin araştırma-soruşturma görevini kendisi doğrudan doğruya mı Uluslararası Çalışma Bürosu aracılığı ile mi yapmasının daha doğru olacağı üzerinde yapıldı. Sonunda Müttefiklerin Sovyet Hükümeti ile diplomatik ilişkileri «ancak Bolşevik rezaletleri bittiğine ve bu Hükümetin tüm uygar ülkelerin diplomatik yöntemlerine uymağa başladığına inandıkları» zaman yeniden kuracaklarını belirten bir karara varıldı. Gündemdeki öteki maddeler Avrupa'daki fiyatların olağandışı yüksekliği ve Sırpların Arnavutluğa girmesi olayı idi.]

No : 24

24 Şubat 1920 Salı günü saat 11.'de Londra'da S.W.1., Downing Street No. 10'da toplanan bir Müttefikler Konferansına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları : /I.C.P.44/.

Katılanlar : Britanya İmparatorluğu : Çok Sayın D. Lloyd George, Başbakan; Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. Gregory; Sade 3. madde : B. Vansittart, B. Forbes Adam; **Yazmanlar**, Sir M. Hankey, Albay Abraham, Binbaşı Caccia.
Fransa : B. Millerand, Başbakan; B. Cambon, B. Berthelot, B. Kammerer.
İtalya : B. Nitti, B. Scialoja, İmperiali Markisi, B. Galli, Albay Castoldi Yazman, B. Trombetti.
Japonya : Vikont Chinda
Çevirmen : Profesör P. J. Mantoux

1. **Rusya'ya ilişkin Müttefik politikası.**

[.....Rusya konusunun görüşülmesi sürdürüldü]

2. **Londra Andlaşmasının yayımlanması.**

[.....İsteyen Hükümetin Londra Andlaşmasını yayınlayabileceği kararlaştırıldı.]

3. **İzmir.**

B. LLOYD GEORGE, İzmir konusunda karar bekleyen iki nokta bulunduğunu söyledi. Birincisi Yunan bölgesi üzerinde Türk metbuluğunun sürdürülüp sürdürülmeyeceği konusu; ikincisi sürdürülecekse, B. Venizelos'un istediği gibi, milletvekillerinin oradan Atina'daki Yunan Parlamentosunda görev almalarına izin verilip verilmeyeceği konusudur.

B. NİTTİ bu iki öneriyi bağdaştırmanın çok güç olduğunu söyledi. Ülkenin Yunan Parlamentosunda temsili açıkçaTürk metbuluğu ile bağdaşamayacak bir durumdur. Ya Türk ya Yunan metbuluğu olmalıdır. İkincisi aykırılığı ortadan kaldırır ama savaşa sürükleyebilir. Öteyandan Türk metbuluğu altında bir yerel Parlamento da olabilir, öyle bir Parlamento ki sadece Rumlar değil nüfusun tüm öğeleri içinde temsil edilsin. Ayrıca ülkeyi Türk metbuluğu altında bırakıp Milletvekillerinin Atina'ya gitmesine izin vermek çok kötü bir emsal oluşturabilir. Örneğin Türkiye'de kalmış olan Araplar da Suriye Parlamentosuna temsilci göndermeğe kalkabilirler.

B. LLOYD GEORGE bu konuda bir sonuca varmadan önce, bu sorunun henüz kendisine sorulmadığı anlaşılan B. Venizelos'u dinlemekte yarar olacağı görüşünü ileri sürdü.

B. MİLLERAND buna karşı çıkmayacağını ama B. Nitti'nin sözlerine bir şey eklemek istediğini söyledi. Paris'e dönmek üzere konferanstan ayrılmadan İzmir için en az kötü olan çözümün Türk metbuluğunu sürdürmek olduğunu söylemişti. Türk metbuluğu ile ülkenin Yunan Parlamentosunda temsili arasında tam bir aykırılık olduğunu düşünmektedir. En iyi plan Türkiye'nin metbuluğunu koruduğunu açıklayıp Yunan hükümetinin o bölgede yapabileceği en

iyi düzenlemeyi kendi kararına bırakmaktır. B. Venizelos'un Girit'te yarattığı başarılı bir örnek de vardır. Bundan İzmir'de ne olabileceği de kolaylıkla hesaplanabilir.

MARKİ İMPERİALİ Girit'te o kadar sıkıntıya yol açmış olanın işte bu tutum olduğunu söyledi.Giritliler milletvekillerini Atina'ya göndermekte ısrar ettiler Babıâli ise bu haklarını şiddetle reddetti. Bu durum büyük gerginliklere ve savaş tehditlerine yol açtı.

B. MİLLERAND kurulun Atina'ya milletvekili gönderilmesine karşı çıkacağını varsaydığını belirtti.

Görüşmenin B. Venizelos kurula katılıncaya kadar ertelenmesi **kararlaştırıldı.**

4. Kayzerin geri verilmesi.

[..... [Kayzer'in] Alman İmparatorunun yargılanmak üzere geri istenmesi konusunda Hollanda ile ilişkiler tartışıldı.]

B. Venizelos Kurul salonuna girdi.)

6.[95] İzmir.

B. LLOYD GEORGE B. Venizelos'a İzmir konusunda, bu bölgede Türk egemenliği korunacak olursa bölge temsilcilerinin Atina'daki Parlamentoya katılmalarına izin verilmesinin öne sürüldüğünü anlattı. Ancak, bunun olağandışı bir durum yaratacağının düşünüldüğünü zira bu usul sonucu Türkiye'ye bağlılık andı içmiş kişilerin Atina'ya gidip Yunanistan Kralına da bağlılık andı içmesi gibi olmayacak bir durum ortaya çıkacağını belirtti. Öte yandan yabancı bir Devletin uyruğunun bir Yunan Parlamentosuna katılmasına da herhalde izin verilemez.

Bir başka seçenek de ileri sürülmüştür ki, buna göre İzmir toprakları için bir yerel parlamento kurulabilir. Şimdi B. Venizelos'dan bu öneriler hakkındaki görüşlerini bildirmesini istemektedir.

B. VENİZELOS Türkiye'ye bağlılık ile İzmir halkının istediği, Atina'ya temsilci göndermek hakkı arasındaki bağdaşmazlığın farkında olduğunu söyledi. Yanıt olarak, hiç duraksamadan, temsilcilerin Atina'ya gitmesini önlemektense Türk egemenliğini sürdürmemek gerektiğini bildirmek ister. Bu demeci niçin yapmış olduğunu açıklamadan önce, İzmir'in Küçük Asya'nın bir parçası olmadığını kanıtlamak amacı ile bir kaç giriş sözü söylemesine izin verilmesini rica etti. Yunanistan'a verilecek olan bölgede 960.000 kişi bulunmaktadır. Bunlardan 562.000'i Rum, 91.000'i Ermeni ve 306.000'i Müslümandır. Yani Türkler bölgenin tüm nüfusunun üçte birinden az sayıdadır. Küçük Asya'nın coğrafya açısından bir bütün olduğu ve bu nedenle de Küçük Asya'nın belirli bir yerinde nüfusun tümüyle Rum olması olgusuna önem verilemeyeceği savı çok kullanılmıştır. Ama Küçük Asya bir coğrafya birimi değildir. İtalya dışındaki hiç bir Akdeniz yarımadası bir birim oluşturmamaktadır. Ne İberik yarımadası, ne Balkanlar ne de birbirinden tümden ayrı, Anadolu Yüksek Yaylası ile deniz kı-

[95] Metnin aslında [sic] işaretiyle yanlışlık belirtilmiştir. 5. madde olması gerekir.

yıları gibi iki bölümü içeren Küçük Asya için bu birim savı geçerlidir. Bu noktada biri Alman öteki Fransız -Philippson ve Reclus- iki büyük coğrafyacıyı tanık olarak göstermek ister. B. Elisée Reclus "Nouvelle Géographie Universelle" nin dokuzuncu cildinde şöyle der : "Gerçekte dağların eteklerine ve iç yaylalara kadar Anadolu'nun adaları, yarımadaları ve ırmaklarının vadilerinin Asyalı niteliği yoktur; buraları coğrafya ve tarih bakımından Avrupa'ya bağlıdır." Dr. Alfred Philippson da, "Reisen und Forschungen in Kleinasien" adlı yapıtında şöyle demektedir "Batı Küçük Asya ile Yunanistan arasında, insanı her ikisinin Ege birimi diye adlandırılabilecek bir coğrafya birliği oluşturduklarını kabule zorlayan ortak nitelikler göze çapmaması olanağı yoktur."

B. LLOYD GEORGE B. Venizelos'tan İzmir'de bir yerel Parlamento kurulması konusundaki görüşlerini bildirmesini rica etti.

B. VENİZELOS giriş sözlerinde Yunanistan'ın İzmir bölgesine ilişkin savlarının sadece işgal olayına dayanmayıp, bu topraklarda oturan Rum halkın Türkiye'ye bağlanma olasılığına karşı korunması gerektiğini göstermek istediğini söylemiştir. Öyle sanmaktadır ki, hal ne olursa olsun, sözü geçen bölgenin ancak bir yerel parlamento ile yönetilebileceği kabul edilmiş bulunuyor. Ama kendi görüşüne göre, yerel parlamento ile yönetilebileceği kabul edilmiş bulunuyor. Ama kendi görüşüne göre, yerel parlamentonun, çıkması kaçınılmaz olan zor sorunları çözmek olanağı bulunmayacaktır. Yunanistan'daki durum Büyük Britanya'daki İrlanda sorununun tam tersidir. İrlanda'da halk kendi parlamentolarını istemekte ve Londra'da temsil peşinde koşmamaktadır. Yunanistan'da durum bambaşkadır. Yunanlılar ayrı bir parlamentoyu kabul etmemekte ve temsilcilerini Atina'ya göndermek istemektedirler. Kurul Girit'te olanları anımsamalıdır; aynı şeylerin tıpkısı İzmirde'de olacaktır. İzmir Parlamentosu Atina'ya temsilci göndermek için direnecektir.

Diplomasının daha büyük zorlukları, örneğin savaşı önlemek için yarım önlemleri kabul zorunda olduğunu bilmektedir. Ama bu durumda savaş zaten yapılmış ve yenenler istedikleri koşulları kabul ettirebilme durumundadırlar. Bu koşullar altında yenenlerin gelecekte çatışma konusu olabilecek durumlar yaratmalarının akıllıca bir davranış olmayacağını düşünmektedir. Atina'da temsil sorununun şimdiden kesinlikle çözülmesi zorunluğu yoktur. Buna karşılık kurul' dan ülkeyi Türk egemenliğinden bütünlükle kurtarmasını ve bağımsız bir toprak yaratmasını rica etmektedir. Yerel halk bundan sonra, self-determination /kendi yazgısını kendi çizme/ temeli üzerinden, bir kamu oylaması sonucu olarak, Atina'ya temsilci göndermek isteyip istemediklerine karar verebilecektir.

Son olarak, komşu kara ile çok yakın ilişkileri olan Oniki Adalar hakkında da birkaç söz söylemesine izin verilmesini rica etmektedir. Adaların kıyı toprakları ile aynı ülkenin bölünmez bir parçası olmak isteyeceklerinden emindir. Müttefikler bunu önlemek isteyebilirler mi?

Yoksa istenen bu birleşmeyi, Padişahın karışarak önlemesi olanağı mı vardır? Önerilen sözde bir Türk egemenliğinin Türkiye'yi memnun etmesi beklenemez. Kanısı odur ki, Türkiye sözde bir egemenliği sadece bu toprakları ilerde yeniden tümüyle ele geçirmek için bir araç olarak kabul eder ve böylece ilerisi için bitmez tükenmez bir sıkıntı kaynağı oluşturur.

(B. VENİZELOS bundan sonra ayrılmış ve görüşme sonraya ertelenmiştir.)

7. **Karadağ.**

8. **Başkan Wilson'la Adriyatik yazışmaları.**

(Toplantı öğleden sonra saat 16.'ya ertelendi.)

No : 25

25 Şubat 1920 Salı günü saat 16'da Londra'da S.W.1, Downing Street No. 10'da toplanan bir Müttefikler Konferansına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları : /I.C.P.45./

Katılanlar : Britanya İmparatorluğu : Çok Sayın D. Lloyd Geoorge, Başbakan; Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. Vansittart (bir bölümü için), B. Forbes Adam (bir bölümü için), B. Leeper (bir bölümü için), B. Philip Kerr, **Yazmanlar**, Sir M. Hankey, Yarbay Sorr, Binbaşı Caccia.

Fransa : B. Millerand, Başbakan; B. Cambon, B. Berhelot.

İtalya : B. Nitti, B. Sciajola, İmperiali Markisi, B. Galli, Albay Castoldi; **Yazman**, B. Trombetti.

Japonya : Vikont Chinda.

Çevirmen : Profesör P.J. Mantoux.

1. **İzmir.**

B. LLOYD GEORGE toplantıyı B. Venizelos'un yandaki odada bulunduğunu ve üyelerden birinin kendisine soracak sorusu varsa toplantıya katılabileceğini bildirerek açtı.

(Başlangıçta görüşmelerin B. Venizelos hazır bulunmadan yapılmasının daha uygun olacağına karar verildi.)

B. LLOYD GEORGE B. Venizelos'un İzmir'in Türkiye'den tümden ayrılmasından yana kanıtları büyük bir güçle ortaya koyduğu görüşündedir. Ayrıca B. Nitti'nin geçen haftaki toplantıda öne sürdüğü, Türkiye'nin metbuluğunu koruması ve aynı zamanda Atina Parlamentosunda temsilin zorluğu kendisine çözülemeyecek nitelikte görünmektedir. Dikkatli bir irdelemeden sonra İzmir üzerinde Türk metbuluğu konusunu tümden bir yana atmanın daha doğru olacağı sonucuna varmak eğilimindedir. Yunanlılar İzmir'i yönetmenin pahalı bir iş olacağını göreceklerdir ama kendilerini yerel Parlamento, vergi toplamak ve genel olarak yönetim konularında diledikleri düzenlemeyi yapmakta serbest bırakmayı önermektedir.

B. NİTTİ B. Venizelos'un tek çare olarak Yunanlıların salt egemenliği üzerinde direndiğini belirtti. Bunun yanında B. Venizelos böyle bir çözümün, kesin biçimde düşmanlarından yana olan ve dolayısıyla özsaygılarını yaralayacak herhangi bir çözüme fena halde alınacak olan Türklere karşı doğuracağı zorlukları anlamıyor değildir. B. Nitti'nin görüşüne göre Türkler, bir çeşit sözde egemenlikleri korunmak koşulu ile, hiç bir sorun çıkarmazlar. Libya'da bu geniş ölçüde kanıtlanmıştır.[96] İzmir üzerinde Yunanistan'a tam egemenlik verilecek olursa ortaya çok ciddi bir durum çıkabilir. Yunanistan yarım yamalak

yerleşmiş bir egemenlikle kendisini, Edirne sorununun da çözülmemiş bulunduğu bir sırada kızgın ve içerlemiş bir Türkiye'yi karşısında bulacaktır. Yerel bir Parlamento kurup Atina'da temsile izin vermemek olanağı yokmudur? Her ne olursa olsun tam bir Yunan egemenliğini son derece tehlikeli saymaktadır. Müttefiklerin bugünkü başlıca amacı Türkiye ile barış yapmak ve onunla barışçı ilişkiler sürdürebilmektedir. Müttefikler İzmir'de tam bir Yunan egemenliğine ve bir yerel Parlamentoya karar verecek olurlarsa, halkın Atina'da temsil istemesi kaçınılmaz bir şeydir. Kendisi yerel Parlamento düşüncesine karşı olmamakla birlikte bundan çıkacak tehlikeleri öngörebilmektedir; ama Yunanistan'a İzmir'de tam egemenlik tanımanın yakın bir gelecekte savaş olasılığı demek olacağı görüşündedir. Böyle bir egemenlik tanımadan önce Devletlerin, arada bir yerel Parlamento kurmak ve sözde bir Türk egemenliği tanımakla daha tam ve uygun bir çözüme yol açmağa çalışmalarını öğütlemektedir.

B. MİLLERAND'ın kanısı odur ki, kurul bu nazik konuya bir çözüm bulacaksa bunu ancak bir uzlaşma ile yapabilecektir. Konuyu ilk incelediğinde en iyi yolun, hıristiyan halk için elverişli güvenceler sağladıktan sonra İzmir'i Türkiye'ye geri vermek olduğu görüşüne varmıştı. Yunan Hükümetine yapmış olduğumuzu gördüğü vaadler nedeniyle bu görüşten ayrılmış bulunuyor. Ancak bir aşırı uçtan ötekine geçmekten nefret ettiği için kurulun herhangi bir rastgele karardan kaçınması gerektiğine inanmaktadır. B. Venizelos'un Türk metbuluğuna karşı belli başlı karşı çıkışları nelerdir? Bunlar gerçekte sağlam temellere dayanıyor mu? Onun görüşlerine kendimizi kaptıracak olursak kendimizi ilerde yeni anlaşmazlıklara atmış olmazmıyız? Öyle sanmaktadır ki, yakın bir gelecekte en son isteyecekleri şeyin yeni çarpışmalar olduğunu söylerken tüm kurulun duygularını dile getirmektedir. Ama İzmir yöresine Yunan egemenliğini yerleştirecek olurlarsa savaş çıkması, hem de derhal çıkması kaçınılmaz olacaktır. Buna karşılık, sözde bir Türk metbuluğuna izin verecek olurlarsa, B. Venizelos ve onun Yunan Yönetimi bazı güçlüklerle karşılaşır. Fakat B. Venizelos herhangi bir durum değişikliğine kendini uydurabilecek yetenekte olduğunu kanıtlamış bulunuyor. Zaman çok önemlidir ve öyle umar ki kurul yakın bir gelecekte savaş anlamına gelecek bir karar kabul etmeyip hem bu felâketi önleyecek hem de gerekirse daha sonra B. Venizelos'un görüşlerine uygun biçime sokulabilecek bir çözüme varacaktır.

B. LLOYD GEORGE zamanın her şeyi çözeceği konusunda B. Millerand kadar güveni olmasını çok isterdi. Bunun genel olarak doğru olduğunu kabul etmekle birlikte Türkiye'nin olağan dışı bir ülke olduğunu ve her gecikmenin durumu daha beter hale getirdiğini sanmaktadır. Zaman, bir çözüm yolu olarak, Ermenistan konusunda ve Balkanlarda denenmişti fakat sonuç sadece durumun daha kötüye gitmesi olmuştur çünkü Türkiye temelde çürümüş bir imparatorluktur. B. Millerand ile B. Nitti İzmir bölgesini Türkiye'den tümüyle ayırmakla birlikte, burasını sözde bir Türk metbuluğu altında bırakmayı ve Türk bayrağını dalgalandırmayı öneriyorlar. Bu öneri kabul edilecek olursa kendilerine önce, biçimsel bakımdan halkı başka bir egemenlik altında olacak olan bu yörenin Yunanistanla ilişkilerinin ne olacağını sormak istemektedir. Yunanista-

---

[96] İngilizce aslındaki dipnotu: Bk. 15 Ekim 1912 tarihli Geçici Lausanne Barış Andlaşmasının 1. Maddesi. (British and Foreign State Papers, Cilt CVI, S. 1097).

nın vergi alma hakkı olacakmıdır? Bu koşullar altında Yunanlılar nasıl uygun bir yönetim kurabilecekler ve böyle bir yönetimin giderlerini nasıl karşılayabileceklerdir? İkinci nokta da şudur, varsayalım ki İzmir'de kurulması öngörülen yerel Parlamento, Yunan bayrağından yana oyunu kullanacak olsun acaba Türklerin buna razı olması olasılığı varmıdır? Başka bir deyimle, Devletlerin üzerinde baskı yapmak olanaklarının bulunduğu bugünden daha fazla razı olması olasılığı varmıdır? Beş yıl sonraki bir savaş yarınki bir savaştan daha mı az üzüntülü olur? İstediğimiz tek şeyin savaşlardan olabildiğince uzaklaşmak olduğu konusunda B. Millerand gibi düşünmektedir. Bu çözümde hiç bir süreklilik öğesi görememektedir. Bu koşullar altında, önümüzdeki dört beş yıl içinde en ciddi sıkıntılara yol açacak bir durumu ortada bırakmaktansa kesip atmak daha doğru olmaz mı? Kurul Türkün İstanbul'da kalabileceğine karar vermiştir ki, bu onun beklemek hakkı olanın çok fazlasıdır. Hatta bu konuda şu sırada İngiltere'de bu kararı protesto eden çok yaygın ve etkin bir hareketin kendini duyurmakta olduğunun kurulca da farkedilmiş olduğuna da dikkati çekmek ister. Türkü İstanbul'da bırakmakla, İzmir'den dışarı atılmış olmaktan üzülmeğe kendisine çok daha az neden verilmiş oluyor. Kurulun zaman ve biçim bakımından geçici ve ilerisi için tehlikeli olasılıklarla dolu çözümleri amaçlamayarak konuyu kesin olarak çözmek fırsatın kaçırmamağa çalışmasını önermektedir.

B. MİLLERAND B. Lloyd George'un dediği gibi, Türkiye sözkonusu olduğunda, zamanın hiç bir şeyi memnunluk verici biçimde ne çözdüğünü ne de çözebileceğini ve zamanın büyük olasılıkla bugünkü soruna da kabul edilebilir bir çözüm getiremeyeceğini genellikle kabul ettiğini bildirdi. Türkler bu ülkeler üzerinde bir çeşit egemenlik sürdürdükleri sürece Ermeni ve Balkan sorunlarının da bu nedenle hiç çözülemediğini de kabul etmektedir. B. Lloyd George kurula, Türk metbuluğunun İzmir yöresi Rum yönetimi üzerindeki etkisi hakkında bazı sorular sormuştur. Yanıtın çok güç olmadığını düşünmektedir. Yunanistan orada Yunan kuvvetleri bulunduramaz mı? Elbette bulundurabilir; anladığına göre, düzeni korumak amacıyla subayları Müttefiklerce sağlanacak bir Türk jandarma ve polis kuvveti kurulması öngörülmektedir. B. Lloyd George Yunanistan'ın vergi toplayıp toplamayacağını da sormuştu. Aksine bir neden görmemektedir. Türklerin sözde metbuluğu altında, Yunanistan tarafından yönetilecek yörede, Yunanistan danışmanlar, deneticiler, yöneticiler v.b. sağlayacaktır. Devletlerin niyeti, Türkiye'de, az çok Müttefiklerin kılavuzluğuna bağlı yönetimler kurmağa çalışmaktır. Bu önerinin kesin bir çözüm getirmemekle birlikte hiç olmazsa hemen bir çatışmaya da götürmediğini kabul etmek gerekir. İzmir yüzünden Yunanlılarla Türklerin birbirlerine girmesinin sonuçlarının ne olabileceğini düşünmek bile istememektedir. Türkiye'de önemli çıkarları olan tüm Büyük Devletler -örneğin Fransa, Yunanistan, İtalya- kaçınılmaz biçimde karışmış olacaktır. Patlama sınırlı kalmayacak ve bütün Türk İmparatorluğuna yapılacak ve Devletleri savaş girişimlerine itecektir. Kanısınca, sonuçları şimdiden hesaplanamayacak bir savaş tehlikesini göze almaktansa mantık dışı bir çözümü kabul etmek yeğdir. Herhangi bir öneriye karşı çıkılabilir ama en önemlisi, kabul edecekleri çözümün en az karşısına çıkılabilecek olan olmasıdır.

B. LLOYD GEORGE B. Millerand'ın tıpkı Antalya, Kilikya ve Suriye koşulları altında yönetilen bir İzmir düşündüğü izlenimini edindiğini belirterek, buralardaki durumların çok değişik olduğuna dikati çekti. İzmir'de çoğunlukla rum

olan bir halk vardır ve İzmir için bir Rum yönetimi önerirken sadelce self-determination /kendi yazgısını kendi seçme/ilkesini uygulamış oluyoruz. Buna karşılık Kilikyada hemen hemen hiç Fransız yoktur; Antalya'da İtalyan yok gibidir; Irak'ta /Mezopotamya/ İngilizler önemsiz sayıdadır. Demek oluyor ki durumlar kıyaslanamaz. B. Milerand İzmir yönetimine Türk jandarması sokulmasını da önermiştir. Antalya'da da niyet böyledir halbuki öteki durumda nüfus çoğunlukla rumdur.

B. NİTTİ İzmir sorununun çözülmesi çok zor bir sorun olduğunu söyledi. Nüfus tek türden olsaydı durum başka olurdu ama öyle değil. Ne yazık ki, durum, nüfusun tek bir soydan olması halindeki kadar basit değildir. İstatistiklere fazla değer vermek eğiliminde olmamakla birlikte, aşağıdaki sayıları kurula sunmak cesaretini gösterecektir. Paris'teki barış temsilcilerine sunulmuş olan sayılara göre, İzmir Sancağında, 325.000 Müslüman, 375.000 Rum, 18.000 Ermeni ve 40.000 Yahudi vardır. Öte yandan, Saruhan Sancağında 350.000 Müslüman, 95.000 Rum ve 7.000 Ermeni vardır. Görüldüğü gibi, durum, çeşitli ulusların dağılımı nedeniyle çok karışık bir görüntüdedir.

B. LLOYD GEORGE Saruhan'ın İzmir için olduğu gibi Avrupa yönetimi altında konması düşünülmediği için bu son sayıların konu ile ilgisi olmadığını belirtmek için söz almıştır.

B. NİTTİ devamla, İzmir nüfusunun rum olduğunu kabul ettiği gibi Devletlerin İzmir'de ve genellikle Türkiye'de düzeni korumakla özel olarak ilgilendikleri konusunda B. Millerand'a da katılmaktadır. Bu konuda Yunanistan'ın dostu gibi davranmak istemekte ise de, hiç bir Türk metbuluğu olmadan İzmir yönetimini olduğu gibi Yunanlılara vermekle Yunanistan'ın gerçek çıkarlarına uygun mu hareket edilmiş olacağını, hele Trakya sınırlarının henüz çözümlenmemiş olduğu bir sırada, kuşku ile karşılamaktadır. Sorun en büyük bir naziklik ve ince düşünce ile ele alınması gereken türden bir sorundur. Savaşı önlemek ve tehlikeyi yaklaştırmanın yaşamsal önemi vardır.

B. LLOYD GEORGE Lord Curzon'un kendisine olasıl bir çözümün ana başlıklarının bir kaba taslağını verdiğini söyledi. Bu başlıkları kurula okumak niyetinde olduğunu ve şayet kurul bunları değer görürse bu akşam B. Venizelos'a incelenmek üzere ulaştırıp ertesi sabah kurula B. Venizelos'un Lord Curzon'un önerileri hakkındaki görüşlerini bildirmesinin istenmesini önerdi.

i) Türk metbuluğunun tek işareti olarak Türk bayrağı.

ii) Yunan yönetimi.

iii) Yunan garnizonu (Not: Türk metbuluğu altındayken İngilizlerin Mısır'da işgal orduları vardı.)

iv) Yerel Parlamento (Rumlar ve Türkler).

v) İki yıl sonunda yerel Parlamentonun Yunanistan'la birleşmek üzere Milletler Cemiyetine başvurma hakkı: Milletler Cemiyetinin, gerekli görürse, bir kamuoyu yoklaması yapılması için ısrar etmek hakkı.

B. MİLLERAND yerel halkın görüşlerini saptamak için en iyi yol olarak niçin derhal bir yerel kamu oyu yoklamasına gidilmesinin düşünülmediğini sordu.

B. LLOYD GEORGE bir kamuoyu yoklaması kararını, bu yolu seçtiklerinde yapılması için ısrar etmek hakkı ile birlikte Milletler Cemiyetine bırakmak eğiliminde olduğunu söyledi.

Ertesi sabah Lord Curzon'un önerileri hakkında görüşlerini bildirmek üzere B. Venizelos'un çağrılmasına **karar verildi**.

(Bu noktada B. Vansittart, B. Forbes Adam ve B. Leeper Kurul salonuna girdiler.)

2. **Karadağ.**

3. **Yüksek fiyatlar ve kambiyo.**

4. **25 Şubat gündemi.**

B. LLOYD GEORGE 25 Şubat 1920 günü saat 11'de yapılacak toplantı gündemine şu konuların konulmasını önerdi :

(1) İzmir.
(2) Batum.
(3) Lahey'deki Müttefik Elçilere Kayzer hakkında yönerge tasarıları.
(4) Gelecek Cuma saat 15'de Barış Andlaşması hakkında verilecek Macar yanıtı.

(Toplantı saat 18'de ertesi gün saat 11'e dek ertelendi.)

No 26

25 Şubat 1920 Çarşamba günü saat 11.30'da Londra, S.W.1, Downing Street No. 10'da toplanan bir Müttefikler Konferansına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları I.C.P.46./

Katılanlar : Britanya İmparatorluğu : Çok Sayın D. Lloyd George, **Başbakan**; Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. Vansittart, B. Forbes Adam; **Yazmanlar**, Sir M. Hankey, Yarbay Storr, Binbaşı Caccia
Fransa : B. Millerand, Başbakan; B. Cambon, B. Berthelot.
Yunanistan : B. Venizelos (Tutanak 1 için).
İtalya : B. Nitti, B. Scialoja, İmperiali Markisi, B. Galli; **Yazman**, B. Trombetti.
Japonya : Vikont Chinda.
Çevirmen : Profesör P.J. Mantoux.

B. LLOYD GEORGE kurulun önceki öğleden sonrası toplantılarında, Türkiye'nin ilerdeki yönetimine ilişkin bazı önerileri, görüşlerini almak için B. Venizelos'a sunmayı kararlaştırmış olduğunu söyledi. B. Venizelos şimdi yandaki salonda bulunmakta olup, bu öneriler üzerinde görüşlerini bildirmeğe çağrılması önerilir.

(B. Venizelos Kurul Salonuna girdi.)

B. VENİZELOS gönderilen belgeyi okuduğunu bildirdi. Bu belgedeki öneriler, sadece sözde kalmasına niyet edilmiş olsa da, İzmir üzerindeki bir metbuluk sisteminin sakıncalı yönlerini büyük ölçüde ortadan kaldırmaktadır. Öneri-

len yönetimin geçici olması ileri sürülmekte ve yerel Parlamentonun, iki yıl sonra, Yunanistan'la birleşmek üzere, Milletler Cemiyetine başvurması öngörülmektedir. Kurul kendisine tam bir açık yüreklilikle konuşmasına izin verirse, sınırlı bir süre için bile metbuluğun kalmasına gerek görmediğini belirtmek ister. Türk Hükümetini memnun etmek amacıyla değil, Müslüman dünyasında doğuracağı öfke nedeniyle Türklerin İstanbul'da kalmalarına izin verilmesinin gerekli görülmesini anlamaktadır. Halbuki İzmir yöresinde Türk metbuluğunun sürdürülmesi sadece Türk Hükümetinin özsaygısını [**amour-propre**] yatıştırmak amacına yönelik olup, kurul gerektiğinde zora başvurmak olasılığını gözönünde tutmadan barışa varmak istediği için kendisi, kurula, Doğulularla iş görürken en önemli şeyin güçlü olmak ve güçlü bir tutum takınmak olduğunu anımsatmak ister. Bu özellikle Türkler açısından böyledir. Ancak kurul kendisini bugünkü önerileriyle bağlı saymakta ise, kendilerinden, metinde ek bir hükme yer vermelerini rica edecektir ki, o da, Türk bayrağı çekildiği zaman, bunun kent dışındaki bir kaleye çekilmesidir. Bu bayrak kentin içinde herhangi bir resmî ya da başka yapıya çekilecek olursa, oradaki karma halkın duyguları üzerindeki etkisi bakımından, hakarete uğramasına yol açabilecektir. Buna karşılık, dış kalelerden birine bayrak çekileceği belirtilirse, kendisi (B. Venizelos) hiç bir sakıncalı olaya meydan verilmemesini sağlayacak önlemlerin alınması sorumluluğunu taşımağa hazırdır.

B. CAMBON B. Venizelos'un şimdi ileri sürdüğü biçime bir örnek olay gösterebileceğini söyledi. Girit Türk metbuluğu altında iken Türk bayrağı körfezde küçük bir ada üzerinde dalgalanıyordu. Bayrak koruyucu Devletlerin savaş gemilerince korunmakta, hem de tam anlamıyla korunmakta idi ve hiç bir tatsız olay olmamıştı.

B. LLOYD GEORGE B. Venizelos'tan, İzmir'e çok yakın adaların da, İzmir Yönetim ve Parlamentosu altında Yunanistan'a bağlanmasını isteyip istemediğini öğrenmek istedi.

B. VENİZELOS bu yapılacak olursa Yunanistan'ın çok memnun edilmiş olacağını ve Müttefik Devetlerin, bu adaların deneme dönemi süresince İzmir Yönetimi altında kalmasını sağlayacaklarını umduğunu bildirdi. Adalar halkının kamuoyu yoklamasında oy kullanmaları gerektiğini demek istememekle birlikte, bunları genel yönetim sistemi kapsamına almanın uygun olacağını düşünmektedir.

B. MİLLERAND B. Venizelos'u aralarında görmek ve karşılamak fırsatını bulmaktan büyük kıvanç duyduğunu ve yaptığı konuşmayı dinlemekten memnun olduğunu söyledi. B. Venizelos'un ülkesinin ortak dava uğrundaki özverilerinin büyük değerini bilmektedir. B. Venizelos'un Türk bayrağı hakkında önerdiklerini kabul etmektedir.

B. NİTTİ hiç bir karşı çıkışı bulunmadığını söyledi.

B. LLOYD GEORGE B. Venizelos'un limana egemen olan kalelerden birinden mi söz ettiğini sordu.

B. VENİZELOS kente en yakın fakat dışında olan kaleyi düşündüğünü bildirdi.

(B. Venizelos bundan sonra Kurul Salonundan ayrıldı.)

2. İstanbul Müttefik Yüksek Komiserlerinin işlemi.

LORD CURZON kendisini biraz kaygulandıran ve İstanbul'daki İngiltere Yüksek Komiserinden aldığı bir telgraftan söz etmek istediğini belirtti.[97] Müttefiklerin İstanbul'daki çalışmalarının dayandığı ilke Büyük Devletlerden herbirinin orada bir Yüksek Komiser bulunduracağı ve Devletler arasında herhangi bir görüş ayrılığı olabileceği düşüncesini ortadan kaldırmak için, her siyasal nitelikte bildirinin Yüksek Komiserlerce birlikte ve ortaklaşa yapılacağı ilkesiydi. Fakat bir iki kez, İngilizler Fransız temsilcilerin bağımsız davrandıklarından yakınmak durumunda kalmışlardır. Şimdi sözünü ettiği telgraf General Franchet d'Esperey'nin Türk basınında şu anlamda bir yayın yaptırdığını bildirmektedir

"İstanbul konusunda, Londra Konferansı Fransız görüşünü kabul etmiş ve Padişahı orada bırakmaya karar vermiştir."

Britanya Yüksek Komiseri bu bilgiyi aktarırken Fransız Başkomutanının biraz garip bulduğu bu davranışı hakkında yorumda bulunmaktadır. Son yıl içinde İstanbul'daki Fransız temsilcilerinin davranışlarının açıklanmasına gereksinme duyulması bir kaç kez olmuştur. Geçen yıl, Türk barış temsilci heyeti Paris'e çağrıldığı sırada, haber Türk Hükümetine önceden verilmiş ve bu ödünün sadece Fransa'nın araya girmesiyle sağlandığı kendilerine söylenmiştir. Daha da ileri gidilerek, Fransızlar, kendilerini Fransa'ya götürmek üzere, bir gemiyi çarçabuk bu heyete vermişlerdi. Bunları belirli bir biçimde dostluğa uymayan hareketler olarak nitelememekle birlikte, Devlet temsilcilerini oldukça zor duruma düşürdüğünü de belirtmek gerekir. Kendisiyle son derece iyi ilişkilerimiz olan şimdiki Fransız Yüksek Komiseri B.'de France'a karşı söylenecek hiç bir sözü yoktur. Ama Fransız Başkomutanı, bağımsız davranışları ile kendisini birden fazla kez güç durumda bırakmıştır.

B. MİLLERAND bu olayın Lord Curzon tarafından kurulun dikkatine sunulmuş olmasından çok memnun kaldığını çünkü kurula, başka koşullar altında meslekdaşlarının önüne getirmeyi düşünmeyeceği İstanbul'dan aldığı bir telgrafın içeriğini anlatmak fırsatını kendisine verdiğini söyledi. Bu telgrafta Fransız temsilcisi Londra Konferansı sonuçlarını ve Türkiye hakkındaki kararları öğrendiğini, fakat yapması gereken girişim hakkında resmî bir yönerge almadığı için, birlikte harekete geçmek üzere, meslekdaşlarının benzer bilgileri almasını beklediğini söylemektedir. Halbuki Britanya Yüksek Komiseri yukardaki bilgileri alır almaz, bağımsız olarak harekete geçmiş ve kurul kararını doğrudan doğruya Türk Hükümetine bildirmiştir. Hükümet bu kurala aykırı davranışa biraz şaşırmakla birlikte, Sadrazam[98] derhal haberi tüm Türk illerine telgrafla bildirmiştir. Bundan çıkması gereken sonuç, Devletlerin İstanbul'da Lahey'de de izledikleri tutumu izlemeleri, yani, temsilcilerinin daima en sıkı işbirliği içinde hareket etmeleri konusunda direnmeleri gerektiğidir.

---

[97] İngilizce aslındaki dipnotu: Bu telgraf 23 Şubat 1920 tarih be I.B.118 sayılı Karadeniz Ordusu Başkomutanı General Sir G. Milne'in Savaş Bakanlığına çektiği (24 Şubat'te alınan) telgraftı. Bunda, Doğu Müttefik Orduları Başkomutanı General Franchet d'Esperey'den söz ediliyordu. Bak: daha sonrası.

[98] İngilizce aslında Grand Vizier.

LORD CURZON Britanya Yüksek Komiserinin tutumunu açıklamak fırsatının kendisine verilmiş olmasından memnunluk duyduğunu söyledi. Bu yılın 15 Şubat'ında [sic.] kurul Türkleri İstanbul'da bırakmaya karar vermişti.[99] Amiral de Robeck bir çok kez, kurul kararına varıldığında kendisine resmen bilgi verilmesini ve Türk Hükümetinin bunu basından duymamasını istemişti. Dışişleri Bakanlığı da buna uygun olarak kararın alındığının Amiral de Robeck'e bildirilip bildirilmemesini kendisinden sorduğunda, burada konu resmen açıklanmışsa yapmaları yanıtını vermişti. Bunun üzerine Bakanlığı kendisine, içinde Müttefiklerin kararını bir gazeteye vermiş olan B. Millerand ile bir mülakatın yayınlandığı bir gazete sayısını göstermişti. Kendisi (Lord Curzon) bunu görünce konuyu gizli tutmakta hiç bir anlam kalmadığını anlamış ve Amiral de Robeck'e bir telgraf[100] çekilerek konuyu Türkiye'de açıklayabileceği bildirilmiştir. Ancak kendisine bunu resmen ve bağımsız olarak Türk Hükümetine bildirmesi konusunda hiç bir yönerge verilmemiştir ve bu davranışından Dışişleri Bakanlığı sorumlu değildir. Ancak kurulun dikkatini çekmek istediği nokta bu değildi. Yakındığı husus, Fransız Başkomutanının basına bilgi verirken, Müttefiklerin ortaklaşa kararını sanki sadece Fransa'nın yapıtı imiş gibi göstermesidir. Bu, öyle sanmaktadır ki, ciddi eleştiri konusu olabilecek bir davranıştır.

B. MİLLERAND bu haberleri basına vermek sorumluluğunun kendisinde olmadığını sandığını belirtti. İstanbul konusu birgün kurulda tartışılmıştı ve bir karara da varılmıştı ki, ertesi sabah bunun basına sızdırıldığını görmüştü. Her ne olursa olsun iki olay birbirinden çokdeğişiktir. Bir yandan General Franchet d'Esperey'nin yaptığı boşbağazlık. Öte yandan da Amiral Robeck'in Müttefik Konferansı kararı hakkında Türk Hükümetine tek başına ve meslekdaşlarından habersiz resmî bir bildiride bulunmakla yapmış olduğu boşboğazlık. Bu iki olay üzerinde fazla önemle durmağa gereksinme duymamaktadır. Asıl gerekli olan Müttefiklerin temsilcilerinden ağızlarını daha sıkı tutmalarını istemeleri, ayrıca da, Türk Hükümetine, Yüksek Komiserler birarada olmadıkça hiç bir resmî bildiride bulunulmaması hakkında sıkı yönerge verilmesidir.

B.LLOYD GEORGE B. Millerand'ın Lord Curzon'un sözünü ettiği olayın ciddilik derecesini iyi anlamış olduğunu üzüntü ile gördüğünü belirtti. B. Millerand'ın kurulun önemli bir kararını bildirdiği basın mülakatı hakkında yorumda bulunmayacaktır. Üzüntüsü bunun zamansız bir açıklama olduğu, kararın henüz geçici olduğu ve, bu açıklama nedeniyle Avam Kamarasında ortaya çıkan bir görüşmeye katılmak için ertesi gün öğleden sonra Kurul Salonunda hazır bulunmamış olduğu içindir. En kesin biçimde söylemek istediği, Devletlerin İstanbul'da birlikte hareket etmelerinin son derece önemli olduğudur. Bir kere aralarında küçük kıskançlıklara başlayacak olurlarsa sonucun felâket olması önlenemez. Amiral de Robeck'in davranışı boşboğazlık sayılabilir ya da sayılmayabilir ama herhalde Fransız Başkomutanının açıkça, Londra Konferansının Fransız görüşünü kabul ettiğini bildirmeğe benzememektedir. Fransız Başkomutanının bulunduğu çok yüce bir kattır bu nedenle de en büyük bir dikkatle davranması yakışık alır. Halbuki son yıl içinde ikinci kezdir ki, Fransız

---

99 İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. No. 6, tutanak 2.

100 İngilizce aslındaki dipnotu: İngiltere Dışleri Bakanlığının İstanbul'a çektiği 16 Şubat 1920 tarih ve 123 sayılı telgrafı: Bak. Noo. 45, Not 24.

temsilcisi bu biçimde davranıyor. Böyle devam edecek olursa, sonu ciddi bir kötülük olabilir. Bir Britanya generali böyle bir başboğazlık edecek olsaydı herhalde azarlanır, belki de geri çağrılırdı. Aslında, ikinci kez, hiç kuşkusuz derhal geri çağrılırdı. B. Millerand'ın Franchet d'Esperey'nin davranışının ciddi niteliğini anlamamış görünmesini üzüntü ile karşılamaktadır.

B. MİLLERAND özellikle Britanya Hükümeti bu kadar önem verdiği için konunun ciddi olduğunu kabul ediyor. Daha ileri gitmeden kendi kişisel savunmasını yapmak ister. Konferansın Türkü İstanbul'da bırakmak kararını basına verenin kendisi olduğunu en kesin ve salt biçimde yadsımaktadır. Olan şudur Bir gazeteci odasına girip kendisine : "Devletler Türkü İstanbul'da bırakacaklar. Biz herşeyi biliyoruz. Kurulun kararı budur, öyle değil mi?" demiştir. Olumlu ya da olumsuz bir yanıt vermemiş olmasına karşın gazetecinin becerikli kestirmesi ile karşı karşıya kalınmıştır. General Franchet d'Esperey'e gelince, B. Millerand Fransız Devletinin hizmetinde olan hiç kimsenin böyle bir davranışta bulunmasına göz yumamayacağını bildirmiştir. Ancak daha ileri gitmeden boşboğazlığın ne zaman ve nerede yapıldığı ve kullanılan sözcüklerin hangileri olduğu hakkında daha fazla ayrıntılı bilgiye gereksinme duymaktadır. Lord Curzon kendisine ilgili belge ve verileri sağlayacak olursa gereken önlemleri alacaktır. Esasta, böyle boşboğazlıkların ciddi biçimde ele alınması konusunda B. Lloyd George'la tam aynı görüştedir.

B. LLOYD GEORGE B. Millerand'ın verdiği demeçten memnunluğunu belirtmek ister. B. Millerand'a her iki olay hakkında da tüm veri ve belgeleri sağlamayı vadeder.

B. MİLLERAND konferansın bu konuda vardığı kararı doğru yorumladığından emin olmak istiyor, yani Müttefik Hükümetlerden herbiri İstanbul'daki görevlilerine verecekleri yönergelerde, siyasete ilişkin tüm konularda Türk Hükümetine ayrı ayrı girişimde bulunmak alışkanlığından bundan sonra kesin olarak vazgeçilmesini bildireceklerdir.

B. NİTTİ bu kararın genişletilerek askerî ateşelerin ne Türkiye Hükümetine girişimde bulunmağa ne de kamuoyuna demeç vermeğe yetkili bulunduklarına ilişkin yönergeler de eklenmesini istemiştir. Bu anlamda yönergelerin, zaman zaman askerî ateşelerin Yüksek Komiserlerden bağımsız olarak girişimlere girişmeleri nedeniyle gerekli olduğunu düşünmektedir.

> Müttefik Hükümetlerden her birinin İstanbul'daki kendi Yüksek Komiserleri ve askerî temsilcilerine yönergeler göndererek, Babıâliye bağımsız girişimlerde bulunmak davranışına son vermeleri istenecektir.

3. İzmir.

B. LLOYD GEORGE İzmir konusunda şu üç sorunun bir karar beklemekte olduğuna dikkati çekti

1) Konferansın İzmir konusunda aldığı kararların ayrıntıları yayımlanmalı mıdır?
2) Sözü geçen karar İstanbul'daki Müttefik Yüksek Komiserlerine bildirilmeli midir?
3) İstanbul'daki Müttefik Yüksek Komiserleri sözügeçen kararı Türk Hükümetine bildirmeli midirler?

Kendi kişisel görüşü, konferans kararlarının bölük pörçük yayınlanmasının istenmeyecek bir şey olduğudur. Türkiye ile Barış Andlaşması hükümlerini, üzerinde son karara varılınca, topluca yayınlamak çok daha iyi olmaz mı?

B. MİLLERAND andlaşmanın tüm hükümlerinin birden, aynı zamanda yayınlanmasının çok daha iyi olacağı görüşüne katılmaktadır. Öte yandan İzmir hakkında kararlaştırılanlara ilişkin doğru yanlış yayınları gerçekten önlemek olanağı varmıdır? Söylentilerin yayılmasına izin verip, yanıtlanması zorunlu olacak Parlamento soruları haline dönüşmesine yol açmaktansa, derhal yetkili ve kesin bir şeyler yayınlamak daha iyi olmaz mı?

B. LLOYD GEORGE her karar ayrı ayrı açıklanacak olursa kurulun kendisini çok daha güç durumda bulacağını söyledi. Bu gibi açıklamalar Parlamento'ya karışmak hakkını verir halbuki şimdi, İzmir hakkında soru sorulacak olursa, konunun şu sırada görüşülmekte olduğunu ve bu nedenle ele alınmayacağını söylemek hakkı kendisinde olacaktır. Bununla ilgili olarak, Avam Kamarası Dışişleri Komisyonunun, Parlamento'da Kilikya hakkında sorular sormak kararı aldığını bildirdi. Bugünkü koşullar altında bu gibi soruları yanıtlamayı reddedecektir. Ama Konferans İzmir hakkında bilgi verecek olursa gerek Kilikya gerek Antalya hakkında hiç bir şey söylemeyi reddetmek kolay olmaz.

VİKONT CHİNDA ile B. NİTTİ B. Lloyd George'un görüşlerine katıldılar.

B. MİLLERAND kişisel bakımdan varılan kararı yeğlediğini çünkü bunun durumunu çok kolaylaştırdığını bildirdi. Şimdi konferansın bir kararının kendisini bağladığını ileri sürebilecektir. Kurulun sadece, andlaşmayla ilgili hiç bir çeşit bilgi verilmeyeceği ve kurul üyelerinden her birinin bu karara, hem basın hem Parlamento karşısında da saygı göstereceği hususundaki kararı resmen tutanağa geçirmesini istemektedir.

B. LLOYD GEORGE bu konuda, ertesi gün Parlamento'da yapmak zorunluğunda olduğu açıklama bakımından durumunu aydınlığa kavuşturmak istemektedir. İstanbul hakkındaki karar kamu oyunda duyulmuş bulunuyor ama İzmir, Kilikya ya da Antalya hakkında hiç bir şey söyleyemeyecektir. Ancak, genel ilkelerle ilgili şu üç demeci vermeyi düşünmektedir :

Bir : eski Türk İmparatorluğunun herhangi bir yerinde başka bir soyun nüfus çokluğu açıkça saptandığında, bu toplumlar Türkiye'den koparılacaktır. (Bu demeç Filistin, Suriye, Irak /Mezopotamya/, v.b. ile ilgilidir.);

İki : Türkiye içinde azınlıkların korunması için önlemler alınacaktır; ve

Üç : Boğazların bekçiliğini Müttefikler üzerlerine alacaklardır.

Parlamentoya vereceği demeçte sadece bunları söylemek niyetindedir. Herhangi bir ayrıntıya girmeyi reddedecektir. Parlamentonun kararı kabul edeceğini umar.

Kurul'un İzmir hakkındaki kararının, Türkiye ile Barış Andlaşmasının tüm hükümleri açıklanıncaya dek ilân edilmemesi.

Kararlaştırıldı

B. LLOYD GEORGE devamla, kurulun İzmir hakkında vardığı kararın Yüksek Komiserlere bildirilip bildirilmeyeceği hususunun kararlaştırılması gereken ikinci nokta olduğunu söyledi.

Kurul'un İzmir hakkındaki kararının, şimdilik ne İstanbul'daki Yüksek Komiserlere ne de Türk Hükümetine bildirilmesi.

Kararlaştırıldı

B. LLOYD GEORGE yine devamla, İzmir hakkında B. Venizelos'la varılmış olan anlaşma hakkında da bir tasarı hazırlanması gerekeceğini söyledi. Bu görevin İzmir Komisyonuna verilmesi gereğinin kabul edilip edilmediğini sordu.

İzmir Komisyonunun B. Venizelos'la varılan anlaşmaya ilişkin bir tasarı hazırlayıp sunması; ve komisyona kurul tutanaklarının bu konu ile ilgili bir örneğinin verilmesi.

Kararlaştırıldı

B. LLOYD GEORGE kurulun komisyonun İzmir sınırları ile ilgili raporunu onaylayıp onaylamadığını sordu.[101]

İzmir Komisyonunun İzmir sınırlarına ilişkin önerilerinin kabul edilmesi.

Kararlaştırıldı

---

101 İngilizce aslındaki dipnotu: Bu komisyonun öğütlemeleri 21 Şubat 1920 tarihli şu raporda sunulmuştur:

'Kuruluşu

'Britanya İmparatorluğu: B.E.G. Forbes Adam, Yarbay W.H. Gribbon, C.M.G., C.B.E.
'Fransa: B. Kammerer (Başkan).
'İtalya: B. Galli, Albay Castoldi.

'İzmir Komitesine «İzmir bölgesinin Yunan yönetimine geçeceği varsayımına dayanılarak ve egemenlik konusunu etkilememek kaydı ile, bu bölge hakkında Yunan temsilci heyetinin savlarını dinlemek ve coğrafi sınırlarına ilişkin önerilerde bulunmak» yönergesi verilmişti.

'B. Venizelosun ayrıntılı bir demecini dinledikten ve konuyla ilgili ekonomik, coğrafi, etnolojik ve askeri görüşleri inceledikten sonra, Komite, Yunan yönetimi altına konacak bölge sınırlarının ekli haritada morla gösterilen sınırlar olmasını oybirliği ile önermiştir [basılmamıştır: notun sonuna bak.]. Bu haritada turuncu ve yeşil çizgiler, sırasıyla, 6 Mart 1919'da Paris'te Yüce Kurula sunulan Yunan toprak istekleri Komitesi raporunda Britanya ve Fransız temsilci heyetlerince öğütlenen Yunan bölgesi sınırı ile, Eylül 1919'de Yüce Kurulun yönergesiyle General Milne tarafından saptanan, Yunan kıtalarınca işgal edilen bölgenin sınır çizgisini [Bak. Cilt I, No. 70, Ek H] göstermektedir.

'Komite önündeki demecinde B. Venezelos, haritada mor çizgiyle gösterildiği gibi, İzmir Sancağı güney sınırını Salahattin Dağına dek en doğu noktasından ve burada Ayasoluk güneyinden kıyıda Skalanova [Kuşadasıl kuzeyinde bir noktaya kadar kabul etmeğe ve böylece, yukardaki raporda Fransız ve Britanya Temsilci Heyetlerince Yunanistan'a bırakılması öğütlenen Aydın ve Söke ilçelerini Türkiye'ye bırakmağa hazır olduğunu açıklamıştır. B. Venizelo'un Konferansa sunduğu Yunan istatistiklerine göre bu kazalar 45.783 Rum ve 59.565 Türkten oluşan bir nüfus içermektedir. Bu büyük rum azınlığının alınması konusundaki savından vazgeçmesine karşılık. B. Venizelos, Yunan bölgesinin sınırı olarak geri kalan bölümün Madaras Dağına kadar Milne hattı (ek haritada yeşil çizgi) yerine Pariste Fransız ve Britanya Temsilci Heyetlerince öğütlenen (ek haritada turuncu çizgi) hattı izlemesini istemiştir. Milne hattı ile Fransız-İngiliz hattı arasındaki bölgenin, Yunan sayılarına göre nüfusu: Soma - 5000 Türk, 1890 Rum; Kırkağaç - 35.373 Türk, 5173 Rum; Akhisar - 14.500 Türk, 9586 Rum ve 882 Ermeni olan Soma, Kırkağaç ve Akhisar ilçelerini de kapsadığını kabul etmiştir.

'Herhalde, Komitenin, bu savını kabul etmek olanağını bulamayacak olsa bile, Akhisar çevresinde Milne hattını, başta askeri nedenlerle, sınırı İzmir ve Manisa'dan Bandırma-Manisa demiryolu üzerinde uzaklaştıracak biçimde, genişletmeyi kabul etmesi gerektiği görü-

B. BERTHELOT İzmir'e ilişkin anlaşmayı yazmakla görevlendirilen İzmir Komisyonunca çözülmesi gereken çok önemli bir dizi yönetim konusu bulunduğuna dikkati çekti. Özellikle iki konu vardır ki, bunlar hakkında komisyon mutlaka yönerge isteyecektir; bunlar da

1) İzmir ile Türkiye arasındaki gümrükler konusu; ve

2) Para birimi konusudur.

Komisyonun izlemesi gereken ilkelerin Kurulca saptanması gerektiği görüşündedir. Örneğin, İzmir ile Türkiye'nin kalanı arasında bir gümrük hizmeti olmalı mıdır? İzmir'de hala pek çok Türk parası vardır ve Kurulun bu paranın ne olacağını söylemesi zor olacaktır. Yunanistan bu paranın bir bölümünü almağa zorlanmalı mıdır?

şündedir. Milne hattı bu noktada İzmir'den yaklaşık olarak 33 mil uzaklıktadır. Ayrıca, B. Venezelos'un savına göre, Milne hattı Yunanlılarla Türkler arasında yakın bir çarpışmayı durdurmak için saptanmış olup hiç bir biçimde askeri bakımdan Yunan bölgesinin sürekli bir sınırı olarak düşünülmemiştir. İkinci bir nokta olarak, böyle bir sınır düzeltmesinin Yunan bölgesine sadece Akhisar ilçesinin bir bölümünü ekleyeceğini belirtmiştir. Bu ilçedeki Rumların büyük çoğunluğu (9586) kentte toplanmış oldukları için, Yunan bölgesine katılacak ilçe bölümünde bir Türk çoğunluğu bulunmaması olasılığı da vardır.

'Komitenin kanısı odur ki, B. Venizelos'un istediği Fransız-Britanya hattı İzmir Sancağı Güney-doğu köşesinden Kasaba'nın kuzeyinde Belen dağına kadar izlenebilir ama bunun Madaras dağına kadar uzatılması olanağı yoktur çünkü böylece Yunan bölgesinde kalacak olan İlçelerin büyük bir Türk nüfusu çoğunluğu olur. Bununla birlikte B. Venizelos'un Akhisar kentini Yunan bölgesine alma nedenlerinin sağlam olduğu kanısına varmışlar ve Aydın bölgesinde Türk yönetimi altında bırakılacak olan Rum halkının Akhisar bölgesinde Rum yönetimi altına alınacak Rum halkından daha çok olduğunu da gözönünde tutmuşlardır. Bu nedenle komite ekli haritada, Belen Dağını dışarda bırakan, Akhisarı Yunan bölgesi içine alan, fakat Kırkağaç ve Soma ilçelerini dışarda bırakan, morla çizilmiş sınır çizgisini öğütlemektedir.

'Komite ayni zamanda B. Venizelos'un, Aydından çekilip Akhisara ilerlenmesi konusunda karşılıklı bir Yunan-Türk anlaşması olanağı hakkındaki önerisine de dikkati çeker.

'B. Venizelos, Yunan Bölgesi sınırının Madaras Dağından kuzeye, hem Milne hattı hem de Fransız-Britanya çizgisinin ötesine, ekli haritada kırmızı çizgi ile gösterilen ve Kemer ilçesinin tümü ile Edremit İlçesinin bir bölümünü kapsayacak biçimde uzatılmasını istemiştir. Yunan sayılarına göre bu İlçelerin nüfusu şöyledir:

— Kemer: 12409 Türk, 7239 Rum; Edremit: 27393 Türk, 13033 Rum.

'B. Venizelos bu genişleme için şu üç nedene dayanmaktadır:

'1) Bu çizginin daha iyi bir askeri sınır oluşturması;

'2) Bu havzanın tüm sularının Egeye dökküldüğü halde doğu ve kuzeyde kalan suların doğu ve kuzeye doğru akmaları;

'3) Edremit ilçesinde yaşayan Rum nüfusunun (13033) çoğunluğunun kıyılarda yani Edremit İlçesinin Yunanistan için istediği bölümünde yerleşmiş olduğu kanısında olması.

'4) Bu bölgede Midilli ve Ayvalıklı Rum toprak sahiplerinin büyük taşınmaz malları olduğu.

'Komite bu savı kabul edememiştir. Bunun nedeni hem bölgede esaslı bir Türk çoğunluğu bulunmadığına inanmadıkları hem de asıl, Konferans Kara ve Deniz Komisyonunca Boğazlar askersizleştirilmiş bölgesi sınırı olarak önerilen ve Konferansça onanan çizginin tam Kemer kentinin güneyinden geçmekte olmasıdır. Kemer ve Edremit İlçelerinde bu çizginin kuzeyindeki Rum nüfusunun korunması gerekecektir. Kaldı ki B. Venizelosun önerdiği sınır Edremitle ülkenin içi arasındaki başlıca bağlantı yolunu doğuda ve kuzeyde kesmiş olacaktı. Bu nedenle Komite, Madaras Dağının kuzey ve batısında Yunan bölgesi sınırının, Kemer

B. LLOYD GEORGE Maliye Komisyonuna, bazı öneriler ileri sürmek, yönergesi verilebileceğini söyledi. Para konusunun Maliye Komisyonu ile İzmir Komisyonunun bir ortak toplantısına aktarılmasını önerdi.

İzmir maliye ve gümrüklerine ilikşin konuların Maliye Komisyonu ile İzmir Komisyonu arasında bir Birleşik Komisyonda ele alınması.

Kararlaştırıldı.

4. Macaristan ile Andlaşma.

5. B. Berthelot'nun Kayzer'e ilişkin tasarısı.

(Toplantı ayni gün 16'da toplanmak üzere 14.15'de ertelendi.)

---

kenti ile Kemer-Edremit yolunu Yunan bölgesi dışında bırakacak biçimde, Boğazlar bölgesi askersizleştirme çizgisi ile ayni olmasını önermektedir.

'Komite genel önerilerini yaparken şu dört düşüncenin etkisinde kaldığını ayrıca bildirmek ister:

'(1) Ellerinde bulunan, yayınlanmamış, savaş öncesi en yansız ve en tamam istatistiklere göre, Yunan yönetimi altına konacak bölgenin en büyük bölümünü oluşturan İzmir Sancağında esaslı bir Rum çoğunluğu vardır. Paristeki Amerikan Barış Temsilci Heyeti uzmanlarından Profesör Magie'nin bu sayıları şöyledir: İzmir Sancağında 325.000 Müslüman; 375.000 Rum; 18.000 kadar Ermeni; 40.000, Yahudi.

'(2) Yunan yönetimine verilmesini önerdikleri Saruhan Sancağı bölümünde, önemli bir Rum azınlığı vardır. Sancağın tümü için Profesör Magie'nin verdiği sayılar şöyledir 350.000 Müslüman; 95 000 Rum; ve 7000 kadar Ermeni. Bu Rumlarla Ermenilerin çoğunluğu herhalde büyük kentlerde ve Sancağın İzmire yakın en batı bölümünde Akhisar, Kasaba ve Manisada yaşamaktadırlar.

'(3) Türkiye ile barış Andlaşmasında ya da Yunanistanla ayrı bir anlaşmada transit özgürlüğünü koruyan ve İzmir limanının bir bölümünü serbest liman olarak kullanılmak üzere Milletler Cemiyetine ayıran maddelere yer verileceği sanılmaktadır. B. Venizelosun bunu kabule hazır olduğu anlaşılmaktadır. Scalanova (Kuşadası) limanının geliştirilmesi ile Türk kalacak olan zengin Menderes Vadisinin güneyde çıkışı olabileceği gibi Edremit limanı da ayni biçimde Yunan Bölgesinin hemen kuzeyinde Türk bölgesine ticari bir çıkış noktası sağlayabilir.

'(4) Komite, Yunan yönetimi altındaki bölgede, Müslüman, Musevi ve Ortodoks olmayan Hıristiyan azınlıkların medeni, öğretim ve dinsel haklarının Türk Anlaşmasını ya da Yunanistanla ayrıca yapılacak bir andlaşmaya konacak uygun hükümlerle korunacağını varsaymaktadır. B. Venizelosun bunu kabule hazır olduğu anlaşılmaktadır.

'Bağlı Ek, Komitenin öğütlediği çizgiyi tanımlamaktadır. Yüce Kurul bu bölgenin egemenliği konusunda bir karara varır varmaz, bu tanımlama Türkiye ile Barış Andlaşmasının kapsamına alınmak üzere gerekli madde tasarılarına konabilir.

'Londra, 21 Şubat, 1920.'

Bu raporun asıl metnine ekli olarak bir de «Türkiye ile barış andlaşmasına konacak sınıra ilişkin Madde» de vardı. Bu madde tasarısı şöyle başlıyordu: «Sınır şöyle tanımlanmaktadır». Bundan sonrası Sèvres Andlaşmasının 66. maddesinde çizildiği biçimde sınırı anlatmakta, sadece tasarının sondan üçüncü tanımlamasında şöyle denilmekte idi: «Oradan, kuzeye doğru, Köylücenin aşağı yukarı 3 kilometre güneyinde toprak üzerinde seçilecek bir noktaya kadar.» (Böylece rapora ekli harita üzerindeki mor çizgi, Sèvres Andlaşmasına ekli 1. No. lu haritada gösterilen İzmir yöresi sınırlarına uymakatdır.) Madde tasarısında sınır çizimi tanımlanmasından sonra şöyle bir son paragraf yer almakat idi: «İşbu andlaşmanın yürürlüğe girmesinden onbeş gün sonra, yukarda tanımlanan sınır çizgisini yerinde çizmek için, üçü Büyük Britanya, Fransa ve İtalya ve biri Yunanistan biri de Türkiye tarafından atanacak, beş üyeli bir Komisyon kurulacaktır.»

No : 27

[26 No.lı toplantı ile aynı gün, aynı yerde, katılanlardan Britanya heyetine B. Philip Kerr'in eklenmesi, Fransa heyetinden B. Chambon'un çıkarılması, İtalyan heyetinden B. Galli'nin çıkarılması, Japon heyetinden Vikont Chinda'nın sadece 1. maddeden sonra katılması ve Yunan heyetinin tümden katılmaması ile saat 16'da yapılmıştır. —I.C.P.47]

1. Adriyatik. Başkan Wilson'un yanıtı. 25/2/1920.

2. Batum.

[Kurul Batum konusunu yeniden ele almış ve Loord Curzon'un açıklamalarını dinlemiştir. Lord Curzon'a göre, Berlin Andlaşmasına aykırı olarak Rusların ele geçirdikleri Batumdan İngilizler çekilecek olursa, Bolşevikler, Gürcüler ve Türkler burayı ele geçirmeğe çalışacaklardır. Gerek Baku-Batum demiryolu, gerek boru hattı nedeniyle limanın emin ellerde olması gerekmektedir. Ancak İstanbul'da durum gerginleştiği için Batumdakilerle birlikte bölgeden tüm İngiliz kuvvetlerinin İstanbul'da toplanmasına kabine karar vermiştir. Ancak Batumun Ermenistan'ın çıkış limanı olarak Milletler Cemiyeti korumanlığı altında bulunup bulunmayacağına Yüce Kurulca karar verilinceye kadar Batumun boşaltılması ertelenmiş bulunuyor. Ancak buna karar verilecek olursa, Müttefiklerin bu kentteki İngiliz kuvvetlerine yardımcı olacak birlikleri göndermeleri zorunludur.

İngiliz görüşünü destekleyen B. Berthelot, buradaki boşluğu Gürcüler yada Türklerin doldurabileceğini, halbuki buranın emin ellerde olması gerektiğini yinelemiş ve en iyi çarenin tüm ulusların ticaretine açık bir serbest liman kurulması olduğunu ve Milletler Cemiyetinin korumanlığı altındaki böyle bir limanı üç taburluk bir kuvvetin koruyabileceğini ve Fransa, İngiltere ve İtalya'nın birer taburla bunu yapabileceklerini belirtti.

B. Nitti de İtalya'nın başka yerlerde büyük kuvvet tutmak zorunda olmakla birlikte Batuma bir tabur gönderebileceğini bildirdi.]

a) Batumun Milletler Cemiyeti güvencesi altında serbest bir liman olması gerektiği.

b) Şimdilik Batumda, bir Britanya, bir Fransız ve bir İtalyan taburundan oluşan bir karma Müttefik garnizonu bulundurulması, **Kararlaştırıldı.**

3. Dağıstan

B. NİTTİ Lord Curzon'dan Kurula Dağıstan'ın dağ soylu nüfusunun şu sırada ne durumda olduğu hakkında bilgi vermesini rica etti.

LORD CURZON Dağıstan'ın dağlık bir bölge olduğunu ve halkının da dünyanın en kabına sığmaz insanları olduğunu belirttikten sonra, belki de -kurulda damarlarında dağlı kanı olanlara saygı göstermiş olmak için bu halkın hiç bir Hükümet tanımayan çok savaşçı bir soy olduğunu söylemesi gerektiğini ekledi. Hangi Hükümet başa geçse her iki ayda bir değişmektedir. Bu koşullar nedeniyle, tanınabilecek sorumlu bir Hükümet bulunamadığı için Dağıstan'da hiç bir Hükümeti tanıma olanağı bulunamamaktadır.

4. Besin fiyatları ve kambiyo.

No : 28

[26 Şubat 1920 sabahı saat 11.30'da yapılan bu toplantıda Adriyatik konusunda Başkan Wilson'a yazılacak bir yanıtın esasları görüşüldü ve öğleden sonra yeniden toplanılmak üzere Kurul dağıldı.]

No : 29

26 Şubat 1920 Perşembe günü saat 16'da Londra, S.W.1.'da Downing Street No. 10'da yapılan bir görüşmeye ilişkin İngiliz Yazmanın Notları. [I.C.P.47.B.]

Katılanlar : Britanya İmparatorluğu : Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. Vansittart, B. Forbes Adam, B. Leeper; **Yazmanlar**, Sir M. Hankey, Yarbay Storr, Binbaşı Caccia.

Fransa : B. Cambon, B. Berthelot.

İtalya : B. Nitti, B. Scialoja, İmperiali Markisi, B. Galli; **Yazman** : B. Trombetti.

Çevirmen : Profesör P. J. Mantoux.

(B. Lloyd George'un elde olmayan nedenlerle katılmaması sonucu[102] Lord Curzon üzerine aldı.)

—Türkiye ile Barış Andlaşması.

LORD CURZON kurulun önünde, Türkiye ile Barış Andlaşmasıyla Müttefiklere verilecek ekonomik alanlar konusunda yapılması uygun görülen düzenlemeleri bir anlaşma tasarısı biçimine sokma girişimi sayılabilecek bir belge olduğunu bildirdi.[103] Bu düzenlemeler o biçimde yapılmıştır ki, Müttefikleri, zaptedilmiş bir ülkede ganimet paylaşır durumda ya da belirli bir alanda tekelci gibi göstermemektedir. Bu kendisinin daha önce "kendi kendini kısıtlayıcı buyruk" olarak adlandırmış olduğu bir belge niteliğindedir yani, Antalya konusunda Fransızlar ve İngilizler İtalyan ekonomik önceliklerine karışmamak hususunda anlaşmışlardır. İngilizlerle İtalyanlar Kilikya konusunda benzer bir anlaşma yapmışlardır. Aynı biçimde, Kürdistan'da Diclenin doğusunda ve Sykes-Picot Anlaşmasının mavi bölgesi dışında, Fransızlarla İtalyanlar İngilizlere karşı özel ayrıcalıklar istememek hususunda anlaşmışlardır. Gerçekte amaçlanan, üç Müttefik arasında tam eşitlik olmuştur. Ayrıca başka ulusların da bu bölgelerin açılmasından yararlanmalarını önlemek niyeti bulunmadığının da açıkça belirtilmesi gerekiyordu. Tek istedikleri aralarında ortak bir anlayışa varmaktı. Müttefikler herbirine belirli bölgelerde verilecek özel ekonomik öncelikler konusunda anlaşacak olurlarsa,belirlenmiş olan bu bölgelerde aralarında yarışmayı kaldırmış olurlar ama aynı bölgelerde Japonya'nın, Belçika'nın ya da başka herhangi bir ülkenin kendine ayrıcalık aramaması için bir neden de yoktur. Tek yapmak istedikleri, belirli bir bölgede, iki Devletin üçüncüsü ile yarışmayacaklarını ve bu iki Devletin üçüncüye diplomasi desteğinde bulunacaklarını bildirmektir. Kurul anlaşmayı madde madde incelemeğe başlamadan bu kısa açıklamayı yapmak istemiştir.

—Kilikya.

B. BERTHELOT Kilikya ve Sykes-Picot Anlaşmasının zorladığı sınırlara ilişkin iki küçük gözlemi dile getireceğini söyledi. Ekonomik açıdan, siyasal etki, bugünkü anlaşma ile verilenden ötede çok az şey vermektedir. Bu görüş açısından Fransa'ya, var olan anlaşmalarla verilmiş bölgeden gelecek yarar son

---

102 İngilizce aslındaki dipnotu : Bak. aşağısı

103 İngilizce aslındaki dipnotu : Dosyadaki nüshaya ekli değil : Bk. No. 19, Not. 1.

derece sınırlı olacaktır. B. Berthelot bundan sonra Hükümetinin Kilikya için önerilen sınırlar hakkında ileri sürmek istediği bazı değişiklikleri harita üzerinde tanımladı.

LORD CURZON B. Berthelot'nun Fransız ekonomik öncelik alanını bu bölgede genişletmek için, mavi bölgenin doğuya doğru Van Gölüne genişletilip genişletilemeyeceği sorusunu ortaya attığını söyledi. Bu soru üzerine iki yorumda bulunacaktır birincisi bu öneriyi kabul etmenin tehlikeli bir zemine basmak demek olacağı zira Devletler şimdiye kadar Sykes-Picot Anlaşması temeline dayandıkları için bunun yeni bir başlangıç olacağı; ikincisi de, Fransa'ya verilmiş bulunan ekonomik öncelik alanının esasen çok geniş olduğu ve buna karşılık Büyük Britanya'ya verilenin çok küçük olup, B. Berthelot'nun harita üzerinde gösterdiği öneri de kabul edilecek olursa büsbütün kısılmış olacağıdır. Lord Curzon ne demek istediğini, tartışılan bölgelerdeki maden kaynaklarının dağılımını gösteren bir harita üzerinde anlattı. Küçük Asya'daki maden kaynaklarının hemen hemen tümünün Fransızlara, İtalyanlara ya da Yunanlılara ayrılan bölgelerde ya da Türklerde kalacak olan bölgelerde bulunduğunu belirtti. Bu koşullar altında Britanya bölgelerinin daha fazla daraltılmasını istemenin akla uygun olamayacağını düşünmektedir.

—Kürdistan.

B. CAMBON sorunun Kürdistan'ın bağımsızlığı sorunu olup olmadığını ve bunun konferansça çözümlenip çözümlenmediğini sordu.

LORD CURZON Kürdistan konusunun Kurul Salonunda çözülmediği yanıtını verdi. Kurul B. Berthelot ile kendisinin konuyu aralarında görüşmelerine karar vermişti ve geçen gün B. Lloyd George, kurulda Türk sorununun tümü hakkında bugün öğleden sonra Avam Kamarasında vereceği demecin ana hatlarını açıklamıştı.[104] B. Lloyd George, kurulun hareket noktası olan ilkelerden birinin, Türk İmparatorluğundan, Türk olmayan soyların yaşadığı tüm bölgeleri ayırmak olduğunu söylemek niyetinde olduğunu bildirmişti; bu soylar Araplar, Ermeniler, Suriyeliler ve, kesin olarak Türk olmadıklarına göre, Kürtler'dir.

B. BERTHELOT Kürdistan konusunda, Konferans, Fransa ile Büyük Britanya'nın Sykes-Picot Anlaşmasında saptanmış durumlarını karşılaştırmağa kalkacak olursa, her şeyin başlangıç noktasına döneceğini söyledi. Fransız bölgesi Sykes-Picot haritasında mavi ile işaretlenmiş olan bölge olup Musul yönüne doğru bir hayli daraltılmıştır. İngiliz bölgesine ise hiç dokunulmamış, aksine Musul yönünde genişletilmiştir. Kürdistan'a gelince, yeni bir öğedir ve geleceği Sykes-Picot bölgesinde çizilmiş değildir. Orada çeşitli madenlerin değerli ocakları olduğunu sanmaktadır. Kilikya'da bakır ve bazı başka madenler bulunmakta ise de, Britanya bölgesinde çok daha büyük değerde maden kaynakları olduğu savındadır.

LORD CURZON Konferansın bu ayrıntıları görüşmesinin zor olacağını söyledi. B. Berthelot Sykes-Picot Anlaşmasıyla mavi bölgede Fransızlara sanki özel ekonomik haklar verilmiş gibi konuşmaktadır. Kanısınca gerçek bu değildir.

---

[104] No. 26, tutanak 3.'e bak.

Fransızların bu bölgeye danışman atamak hakları vardır ama ekonomik öncelik hakları sadece "A" ve "B" bölgeleri için tanınmıştır. Bu nedenle tasarıda Fransızlara verilen, sözü geçen anlaşma ile aldıklarından gerçekte daha çok iken onlar Kilikya'da kendilerini her türlü askerî sorumluluktan da kurtarmak amacını gütmektedirler. Ayrıca Filistin'de bu haklara sahip olmak İngilizlere büyük yarar sağlamamaktadır hatta başka herhangi birine bunları seve seve aktarmağa hazırdırlar. Bundan başka, Britanya'nın Kürdistan'dan elde edeceği bir şey de yoktur; burası ile ilgileri yönetecekleri ülkenin komşusu olmasındandır. Biraz daha düşündükten sonra, B. Berthelot'nun Sykes- Picot Anlaşmasında öngörülen mavi bölge ile yetinebileceğini ummaktadır.

B. BERTHELOT, B. Millerand yokken tartışma niteliğine bürünen bir görüşmeyi sürdürmekte yarar olmadığı düşüncesindedir. Lord Curzon'un ileri sürdüğü görüşleri elbette hemen B. Millerand'a bildirecektir. Kürdistan'ın, kanısınca, Ermenistan ve Suriye-Geldani bölgesine [Syro-Chaldea] yapışık olmasından doğan özel bir anlam ve önemi vardır. Bu konuda Kurulun B. Millerand'ın görüşlerini dinlemeyi beklemesini öğütler. B. Millerand'ın kaygusu, Kilikya Ermenlerinin konuya verdikleri önemden doğmaktadır.

—Antalya.

B. NİTTİ Antalya bölgesi kapsamına girecek toprakların açıkça belirlenmemiş bulunduğunu söyledi. Konferansın, İtalyan bölgesine hem yeşil hem de "C" bölgelerinin girmesi konusunda karara varmış olduğunu sanıyor. Meslekdaşlarına anımsatmak ister ki, eski Osmanlı Devletinin gelirlerinin yüzde 20.si demek olan İzmir ve İzmir yöresini yitirmiş olan İtalyanlara şimdi verilen topraklar bir bölümü ile tarıma elverişli olsa da bir bölümü tuz ve çöldür. Sınırın çok kesin olarak çizilmesini istemekte ve Afyon Karahisar'dan denize uzanmasını yeğlemektedir.

LORD CURZON B. Nitti'nin son söylediğine değinerek, Sykes-Picot düzenlemesindeki yeşil bölgenin, İzmir'in Yunanistan'a verilmesiyle bir ölçüde değişmiş olduğunun doğruluğunu kabul ettiğini söyledi. Ancak B. Nitti'nin, bölgenin kuzeye doğru Karadeniz'e giden bir çizgiye uzanması önerisi kendisini ciddi olarak kuşkulandırmaktadır. Herkesce hükümleri görülmüş ve bilinen Sykes-Picot Anlaşmasından ayrılındığı anlamına gelir. Bu anlaşmanın dışına çıkılacak olursa, bütün dünya, Müttefiklerin şimdi de Türklerin güçsüzleşmesinden yararlanmak peşinde olduklarını ileri sürecektir. İzmir hakkındaki şimdiki düzenlemeyi Müttefikler siyasal nedenlerle kabul etmişlerdir. Türklerle büyük zorluklar çıkarabilecek olan bu önerisi üzerinde B. Nitti'nin direnmeyeceğini umar. B. Nitti'nin İtalyan bölgesini askersizleştirilmiş bölgeye kadar genişletmek istediğini sandığı için, bunun kapsamına Bursa'nın da girip girmediğini öğrenmek ister.

B. NİTTİ önerinin Bursa'yı da kapsamadığını bildirdi.

LORD CURZON bu haliyle bile çok zor durumda bulunduklarını söyledi. Belleğini tazelemek için "B" ve "C" bölgelerinin hangi hükümler altında olduğuna biraz önce bakmıştır. Bu hükümler Saint-Jean-de-Maurienne'de, "rusların da rızası kaydı ile"[105] kabul edilmişti. B. Balfour daha sonra İtalyan Hükü-

[105] Bu deyim metnin aslında fransızca olarak geçmektedir.

metine yazdığı bir mektupta, değişen koşullar nedeniyle, Saint-Jean-de-Maurienne'de kararlaştırılanların artık hükmü kalmadığını bildirmişti.[106] Kendisi (Lord

---

[106] İngilizce aslındaki dipnotu: «26 Kasım 1918'de, B. Balfour Londradaki İtalyan Büyükelçisi İmperiali Markisine, kendisinin B. Balfour'a 16 Kasımda gönderdiği bir mektubu yanıtlayan bir mektup göndermişti. (Yeni bulunmuş olan ve Cilt IV. ün III. Bölümü Giriş Notu ile birlikte okunması öğütlenen) Bu yazışma şöyledir:

a) **İmperiali Markî'sinden B. Balfour'a (20Kasımda alındı)**

(Çeviri.)

No. 4511

'Londra'daki İtalyan Büyükelçiliği
16 Kasım, 1918

'Sayın Bay,

'Geçen 30 Ekim tarihli bir Nota ile (basılmamıştır) Ekselansları beni Britanya Hükümetinin, 1916 tarihli Fransız-Britanya Anlaşmasında adıgeçen topraklar hakkında, İtalya, Birleşik Devletler, Fransa ve Büyük Britanya Hükümetleri arasında görüşmeler başlatılmasının yerinde olacağını düşündüğünden haberli kılmıştı.

'Aldığım yönergeler uyarınca, İtalyan Hükümetinin önerilen ve, bana bildirmiş olduğunuza göre Fransız Hükümetinin de katılacağı bu görüşmelere girmeğe hazır olduğunu vakit geçirmeksizin Ekselanslarına bildirmek istiyorum.

'İtalyan Hükümeti, Ekselanslarının bu görüşmelere girişilirken tümüyle yürürlükte ve geçerli kalacak olan 1915 Londra Andlaşmasının geçerliliğini sözkonusu etmek niyeti bulunmadığı hakkındaki demecini kaydetmektedir.

'Bununla birlikte İtalyan Hükümeti şunu eklemek iser ki, yeni bir anlaşmaya varılıncaya kadar, İtalyan Hükümetinin 1916 Fransız-Britanya Anlaşmasına katıldığını bildirdiği ve Anadolu,, Arabistan ve Kızıl Denizdeki çıkarlarının tanınmış olduğu, Ağustos 1917'de Londra'da Britanya, Fransız ve İtalyan Hükümetleri arasında yapılan anlaşmayı geçerli saymağa devam edecektir. Bu fırsattan yararlanılarak belirtmek istenir ki, İtalyan Hükümetinin görüşüne göre, Rusya bağıtlı Hükümet olarak varlığını yitirmiş olduğu ve bu nedenle konu üzerine söz söyleyebilecek durumda olmadığı için, 1917 Anlaşmasındaki Rusya'nın rızasına ilişkin çekince hiç bir bakımdan bu anlaşmayı geçersiz kılamaz.

'Öte yandan, bana verilen yönerge uyarınca Ekselanslarına şunu da belirtmekliğim gerekmektedir ki, bazı bölgelerde Araplarla kurulacak ilişkiler hakkında Büyük Britanya ile Fransa arasındaki **modus vivendi** konusunda Ekselanslarının isteklerine katılırken, İtalyan Hükümeti, sadece 1916 tarihli Fransız-Britanya Anlaşmasının değil, Ağustos 1917 Anlaşmasının da yürürlükte olduğunu varsaymaktadır.

'İtalyan Hükümeti, kendi bakımından, 1917 Anlaşmasının, kapsamına giren Anadolu bölgelerinde, kendi destek ve etkin yardımları ile, adaletin, normal işleyişi güvenlik ve yurttaşlar arası yaşamda ilerleme sağlamak ve ülkenin ekonomik kaynaklarını geliştirmek amacıyla, halkın özgür iradesiyle desteklenen bir Hükümet ve ulusal Yönetim kurmaktan başka bir amaç gütmediğini bildirmek ister.

(Saygı tümceleri...),
İmperiali'

b) **B. Balfour'dan İmperiali Markî'sine**

'Dışişleri Bakanlığı
26 Kasım, 1918

Ekselans,

'Bu ayın 16'sında, Britanya, Fransız ve İtalyan Hükümetleri arasında Londra'da 1917 Ağustosunda imzalanmış olan anlaşma konusunda, Ekselanslarının bana göndermek inceliğini gösterdiği 4511 sayılı notayı aldığımı bildirmekle onur kazanmaktayım.

'Majestelerinin Hükümeti, Ekselanslarının yanıtlanan notasında ileri sürülen savları kabul etme olanağını kesinlikle bulamamaktadır. Tüm anlaşmanın geçerliliğinin açıkca dayan-

Curzon) "C" bölgesi konusunda aksi bir savda bulunmak istememekle birlikte bu bölgenin, daha ötesine gidilmesi olanağı bulunmayan bir sınır oluşturduğu kanısındadır. Bu nedenle de, "C"ye bir şey demeyeceğini gözönünde tutarak, B. Nitti'nin artık bu konuda direnmeyeceğini ummaktadır.

Lord Curzon bundan sonra konferansın tasarıyı madde madde görüşmesini önerdi. İlk iki maddenin ilke sorunlarına ilişkin olmaları nedeniyle, bunların görüşülmesinin B. Lloyd George'un hazır bulunacağı bir zamana ertelenmesini istedi.

B. BERTHELOT üçlü anlaşmanın Kürdistan'a ilişkin son bölümü hakkında iki çekincesi bulunduğunu söyledi : birincisi burada sözü edilen bölgenin, Sykes-Picot Anlaşmasının mavi bölgesi diye tanımlanması; ikincisi de Fransız öncelik alanının Van güneyinde Ermeni sınırına kadar genişletilmesi gereğidir. Daha sonra önerilerini içeren bir tasarı sunacaktır.

LORD CURZON yönetim yardımı konusundaki hüküm hakkında bazı çekinceler ileri sürmek zorunluğu duyduğunu söyledi. İngiliz Dışişleri Bakanlığının, İtalyan temsilcilerinin saptadıkları ve sadece Fransa ve İtalya için yaratılacak ekonomik öncelik alanları ile ilgilenen bazı önerilere dayanarak bir anlaşma tasarısı kaleme almak yönergesini aldığı izlenimini edinmektedir. Şimdi incelenmekte olan tasarıyı pek az bir süre önce görmüş ve bu anlaşmanın ekonomik etki bölgeleri yaratmaktan çok öteye gitmekte olduğu kanısına varmıştır. İkinci maddede sanayi ve maliye önceliklerine tanınan üstünlüğün tıpkısının Osmanlı Hükümetinin yerel yönetim ve polis konusunda elde etmek isteyebileceği yardımların verilmesini de kapsayacak biçimde genişletildiğini görmüştür. Bu konu kurulda daha önce de görüşülmüş fakat anımsadığına göre hiç bir karara bağlanamamıştı. Gerçekten sözü geçen hükmün B. Lloyd George tarafından kabul edileceğinden kuşkusu vardır. Bu nedenle bu maddeler üzerinde varılmış olan herhangi bir anlaşmayı kendisi ancak B. Lloyd George'un rızasına bağlı olarak kabul edebilecektir.

B. BERTHELOT gerek İtalyan gerek Fransız Hükümetlerinin yardıma ilişkin maddeyi anlaşmanın esaslı bir parçası saymakta olduklarını belirtti. Belleği kendisini yanıltmıyorsa, B. Lloyd George'un Osmanlı Hükümetinin yerel yönetim ya da polis konusunda yardım kabul etmeğe zorlanamayacağı fakat Müttefiklerin bu bölgelerde özel çıkarları kabul edilmiş olan Devletlerin bu yardımı sağlamakta öncelik savlarına karşı çıkmamak hususunda aralarında anlaşabilecekleri görüşünü dile getirdiğini söyledi.

---

dırılmış bulunduğu, Rusya'nın rızasının sağlanması zorunluğunu öngören koşul yerine gelmemiş bulunmaktadır. Majesteleri Hükümetinin görüşüne göre, yerine gelmeme nedenlerinin ne olduğunun önemi yoktur. İtalyan çıkarlarını korumak için, Fransa ile Birleşik Devletler arasında görüşmelere dayanacak yeni bir anlaşma önermekle, Majesteleri Hükümetinin en büyük bir çaba gösterdiği Ekselanslarınca anımsanacaktır. Bu dostça önerilerinin karşılığında, temel koşullarından biri yerine getirilmemiş olduğu halde bir anlaşmanın bağlayıcı olmakta devam ettiğinin resmen savunulmasını gerçekten üzüntü ile karşılamaktadırlar.

'Bu koşullar altında, Majesteleri Hükümeti, İtalyan Hükümetince ileri sürülen resmi sava karşılık, bunu hiç bir bakımdan kabul edilebilir bulmadıklarını en kesin bir biçimde bildirmek zorunda kaldığı için üzüntü duymaktadır.

(Saygı tümceleri...),
Arthur James Balfour'

LORD CURZON yeniden düşününce B. Berthelot'nun B. Lloyd George'un niyetini iyi yorumladığı sonucuna vardığını söyledi. Aynı zamanda, bu maddenin B. Lloyd George'un da katılması koşulu ile kabul edilmesini istedi.

B. BERTHELOT üçüncü maddenin birinci paragrafındaki şu sözcüklere takıldığını bildirdi : ya da 'özel durumundan yararlanamıyor ise'. Kanısınca bu tümcenin şöyle değiştirilmesi uygun olurdu 'ya da haklarını kullanmak istemiyorsa.' Bu kabul edildi.

LORD CURZON 5 ve 6. maddeler arasına, her ne kadar üç bağıtlı Devlet kendi aralarında bağlayıcı bazı anlaşmalara varmışlarsa da, Barış Andlaşmasında aksine bir hüküm yoksa, dışarda kalan Devletlerin girmesini önleyecek hiç bir hükmün bu düzenlemede yer almayacağını belirten bir madde konulmasını önerdi. Kendisi, üç bağıtlı Devletin aralarında Türkiye'yi paylaştıkları eleştirisinden o denli çekinmektedir ki, öteki ulusların özgürce ileri sürebilecekleri savlara engel olunmadığını gösteren bir şeyin eklenmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu nedenle aşağıdaki hükmün eklenmesini önermektedir :

> 'Bu anlaşmada sözü edilen bölgelerden herhangi birine başka Devletler vatandaşlarının ticaret ve ekonomik amaçlarla özgürce girmesini önleyecek hiç bir hüküm, andlaşmadaki çekinceler ya da bu anlaşmayı imzalayanların kendileri için isteyerek kabul ettikleri çekincelere uygun olmak koşulu ile, bu anlaşmada yer almamıştır.'
>
> (Bu kabul edildi.)

B. BERTHELOT bundan sonra 6. maddenin, Türkiye ile Barış Andlaşması yürürlüğe girdikten sonra, Fransa ile İtalya'nın "özel çıkarlarının tanınmış olduğu bölgelerden kıtalarını geri çekecekler"ini belirten son bölümüne dikkati çekti. Kanısınca Türkiye'nin andlaşmayı imzalaması, azınlıkların güvenliği açısından, bu kıtaların derhal geri çekilmesini haklı göstermeğe yeterli değildir. Daha genel bir formül bulunması gerektiği görüşündedir ve ertesi gün böyle bir tasarı sunacaktır.

(Bu kabul edildi.)

B. NİTTİ İtalya'nın özel çıkarlarının tanındığı bölgeye yeniden değinmek için izin istedi. İtalya'nın Ereğli bölgesinde sadece kömür bakımından ayrıcalık almasına karar verilmişti. Sykes-Picot Anlaşmasına bağlı haritadaki yeşil bölgede İtalya'ya tanınan ayrıcalıkların tüm Ereğli bölgesini kapsayacak biçimde genişletilmesi ve böylece hem bu limanın hem de onu bağlayan demiryolunun geliştirilmesine olanak sağlanması için yeniden ısrar etmiştir.

B. CAMBON Fransızların Ereğli'dezaten bazı ayrıcalıkları bulunduğunu söyledi. Şayet Ereğli İtalyan etki bölgesi kapsamına alınacak olursa Fransız ayrıcalıkları İtalyan denetimi altına girmiş olacaktır. Ereğli limanında koşulların son derece kötü olduğunu kabul etmekle birlikte, Fransa'nın bu bölgedeki ayrıcalıklarına tümüyle sahip kalması gerektiği düşüncesindedir.

(Bu konu burada bırakıldı.)

B. NİTTİ çözülmesi gereken bir konunun da, karşılıklı ekonomik etki alanlarındaki düşman mallarının paylaşılması konusu olduğunu belirtti. Sandığına göre kurul üç Devletin kendi etki bölgelerine düşen Alman mallarının tümünü kendilerine saklayacaklarına karar vermişti.

LORD CURZON konunun daha önce ortaya atıldığı sırada B. Lloyd George'un bu öneriyi kabul edememiş olduğunu ve demiryollarının, kendi bölgeleri içinde, Fransa' ya da İtalya'ya aktarılması önerisine şiddetle karşı çıktığını konferansa anımsattı. Bu konuyla ilgili olarak B. Lloyd George'un 20 Şubat 1920'de konferansa verdiği demeçten bir parça okuyacaktır. (B. Lloyd George'un demeci için No. 19'a bakıla.)[107]

[30 ve 31 numaralı toplantılarda Türkiye ile ilgili konulara değinilmemiştir. Aşağıda görüleceği üzere, 32 No.lı toplantıda Konferans işlerinin bölünmesi üzerine tartışılırken Türkiye konusuna kısaca değinilmiştir.]

No : 32

[27 Şubat 1920 Cuma günü saat 11.30'da Londra, S.W.1'da Downing Street No. 10'da toplanan bu Müttefik Konferansının Türkiye'yi ilgilendiren 2. bölümünün çevirisi ile yetinilmiştir. Bunda sadece B. Lloyd George söz almıştır]

2. Konferansın iş bölümü.

B. LLOYD GEORGE kurulun yüksek fiyatlar ve kambiyo konusu gibi çok önemli bir konunun incelenmesine başlamak üzere olduğu ve kamuoyunun görüşmelerin sonucunu en derin ilgi ile izleyeceği için kurulun tüm zamanını bu konuya vermesi gerektiğine inandığını söyledi. Bu konunun bir günde bitmeyeceği kesinlikle bellidir, iki günde bitirilmesi olasılığı da azdır ve belki de üç, dört gün alabilecektir. İncelemenin sonucunda bir rapor, ya da bu en yetkili kuruluştan geleceği için büyük etkisi olabilecek bir öğütlemeler dizelgesi çıkarılması yerinde olabilir. Bu sırada Türkiye andlaşması işinin durması çok talihsiz bir şey olur. Bu andlaşmanın çeşitli bölümlerine ilişkin komisyonların raporları birer ikişer gelmekte ve incelenmeleri gerekmektedir. Bu durumda Konferansın kuvvetlerini bölmesi ve Türkiye ile Barış Anlaşmasıyla ilgilenen üyelerin Dışişleri Bakanlığında toplanmasını önermektedir. Herhangi biri herhangi bir noktada konferansın tümünün görüşüne gereksinme duyacak olursa bu amaçla bir sabah ya da bir öğleden sonra oturumu düzenlenbilir. Meslekdaşları da kabul ederlerse, Türk andlaşması toplantılarının Dışişleri Bakanlığında, Downing Street'te önermektedir.

> Bu öneri Fransız ve İtalyan temsilcilerce kabul edilmiş ve,
>
> Türkiye ile Barış Andlaşması konusunda, Dışişleri Bakanlığında ilk toplantının, ayni gün, saat 16'da yapılması
>
> **Kararlaştırılmıştır.**

---

[107] İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. No. 19 (I.C.P. 39A).. İşbu tutanağın daktilolanmış metninde ayraç içindeki tümcenin yerinde B. Lloyd George'un No. 19'un 2. tutanağındaki ilk deımecinden «Örneğin, belirli bir bölgedeki alman hisse senetleri» sözcükleriyle başlayıp, «biraraya getirilmesinin yerinde olacağıdır» sözcükleriyle biten bölümü vardır. Daktilolanmış metinde bu bölümden sonra şöyle denilmekte idi: Türkiyeye yönetim alanında yardımda bulunulmasına ve ülkenin ekonomik gelişmesine ilişkin öneri tasarıları, toplantıda ileri sürülen çekinceler uyarınca değiştirildikten sonra yeniden bir daha gözden geçirilmesi kaydı ile, genellikle kabul edilmiştir. Ayrıca değiştirilmiş tasarının ertesi günü toplantıda ikinci kez okunması da kararlaştırılmıştır.'

No : 34

27 Şubat, 1920 Cuma günü saat 18'de Whitehall, S.W.1'da Britanya Dışişleri Bakanlığında, Bakanın Odasında yapılan bir Dışişleri Bakanları ve Büyükelçiler Konferansına ilişkin İngiliz Yazmanının Notları : /I.C.P.51/

Katılanlar : İngiliz İmparatorluğu : Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. Vansittart, B. Malkin (Tutanak 1 için), Albay Gribbon; **Yazmanlar**, Yarbay Storr, Binbaşı Caccia, Binbaşı Young.

Fransa : B. Cambon, B. Berthelot, Albay Chardigny, B. Kammerer.

İtalya : B. Scialoja, İmperiali Markisi, Ascanio Colonna Dükü, B. Galli Albay Castoldi.

Japonya : Vikont Chinda, B. Magaoka (Nagaoka).

1. Türk Barış Andlaşması : İmzalayacak Devletler

LORD CURZON gündemdeki ilk sorunun Türkiye ile Barış Andlaşmasını imzalayacak olan Devletler konusu olduğunu söyledi. Bu konuda Yazı Komitesi, Konferansa okuyacağı bir andırı sunmuştur.

(Lord Curzon, bundan sonra, Türk Andlaşmasını imzalayacak Devletlere ilişkin, Yazı Komitesinin bir notunu okudu (Ek 1, A. J. 45).)[108]

Türk Barış Andlaşmasının Amerika Birleşik Devletlerince İmzalanması.

a) Lord Curzon konuşmasını sürdürerek, konferansın kararlaştırması istenen ilk sorunun, Birleşik Devletlerin andlaşmayı imzalamağa çağrılıp çağrılmayacağı olduğunu söyledi. Birleşik Devletler Türkiye'ye savaş ilân etmemiş fakat diplomatik ilişkilerini kesmişti. Son bir kaç aydır, Birleşik Devletler Hükümeti Barış Konferansının, çalışmalarından kendisini uzak tutmaktadır. Paris'teki Büyükelçiler Konferansına, Amerikan Büyükelçisi, olanları Başkana bildirebilmek amacıyla katıldı ama görüşmelere resmî hiç bir katkısı olmadı. Barış Konferansının şimdiki oturumu ile ilgili olarak Amerikan Hükümeti daha da ileri gitmiştir. Konferans Londra'da toplandığında, kendisi (Lord Curzon), Amerikan Büyükelçisini katılmağa çağırmıştır. Büyükelçi buna yetkisi olmadığı yanıtını vermişti. Bu nedenle de konferansta alınacak kararlardan Birleşik Devletler Hükümetinin bir sorumluluğu bulunmayacaktır. Hazır bulunanların bir çoğu bu kararı üzüntü ile karşılamışlardır fakat kendisi, (Lord Curzon), o düşüncededir ki, Müttefik Hükümetler Türkiye ile andlaşmayı sona erdirmeden Birleşik Devletler, şu ya da bu biçimde, içine girmek isteyeceklerdir. Adriyatik konusunda olanları anımsamak, bu konuda, yeter. Ancak konferansın bu döneminde olayları olduğu gibi kabul etmek gerekmektedir. Amerika kendisini açıkça çalışmalardan ayrı tutmuştur. Bu nedenle de şimdilik andlaşmaya taraf olamaz ve, özellikle savaş etmediği bir ülke konusunda, temsil edilmeyi açıkça reddettiği sürece, alınan kararları imzalaması ve kabul etmesi istenemez.

B. CAMBON bugün için resmî bir karara varılmasına gerek olmadığını söyledi. Ancak andlaşma bitirildikten sonra Amerika Birleşik Devletlerine, yapacağı bir eleştiri veya karşı çıkışı var mı diye, bildirilebilir. O zaman Amerika Bir-

[108] İngilizce aslındaki dipnotu : Dosyadaki nüshaya ekli değildir.

leşik Devletleri imzalamak isteğinde bulunacak olursa, Türkiye ile savaş halinde olmamış bulunmasına karşın, yöntem ne denli usulsüz olursa olsun, buna izin verilmesi gerektiği görüşündedir.

İMPERİALİ MARKİSİ B. Cambon'un önerdiği yöntemi uygun bulduğunu ancak iyice bilinmesi gerekli olan noktanın, Amerika'nın karşı çıkışları olsa bile, katılmağa çağrıldığı halde bunu reddettiği için, konferanstan andlaşmayı yeni baştan yazmasının beklenemeyeceği olduğunu belirtti.

Türkiye ile Barış Andlaşmasının, bittiğinde, bir kopyasının Amerika Birleşik Devlelterine gönderileceği **kararlaşırıldı.** Böylece Amerikan Hükümeti andlaşmayı imzalayıp imzalamayacağına karar vermek fırsatını elde etmiş olacaktır.

Karadağ

b) İkinci soru'nun Karadağ'ı ilgilendirdiğini söyledi. Karadağ, Almanya, Avusturya ya da Macaristan ile olan andlaşmaları imzalamağa da çağrılmamıştı. Bu nedenle Türkiye ile olan andlaşmayı imzalamağa da çağrılmamalıdır.

Karadağ'ın Türkiye ile Barış Andlaşmasını imzalamaması **kararlaştırıldı.**

Ermenistan

c) Lord Curzon üçüncü konunun Ermenistan'ı ilgilendirdiğini söyledi. Ermenistan bağımsız bir Devlet olarak tanınmıştır. Her ne kadar şu ana kadar Başlıca Müttefik Devletlerce özerkliği tanınmış olan tek Ermeni Devleti eski Rusya Ermenistan'ı ise de, Türkiye ile Barış Andlaşmasında, Türk İmparatorluğundan bağımsız bir Ermeni Devleti kesip çıkarmak niyeti vardır. Eski Türk İmparatorluğunun bir parçası olarak Ermenistan'ın Türkiye'den kalıt olarak, Türk Borcundan kendine düşecek pay gibi, bazı yükümlülükleri üstlenmesi gerekecektir. Bu nedenle, Türkiye ile Barış Andlaşmasını imzalayacaklardan biri olması gerekecektir.

Ermenistan'ın Türkiye ile Barış Andlaşmasının imzasına katılması **kararlaştırıldı.**

Polonya ve Çekoslovakya.

d) Lord Curzon bundan sonra çözümü gereken sorunun Polonya ile Çekoslavakya'nın Türk Andlaşmasını imzalamaları gerekip gerekmediği olduğunu belirtti. Bu Devletlerin kapitülasyon hakları ve andlaşmada Müttefik Devletler yararına tanınacak başka her türlü yararları elde etmek üzere andlaşmayı imza etmek istedikleri anlaşılmaktadır.

B. KAMMERER Babıâli'nin savaş sırasında Kapitülasyonları ortadan kaldırdığını açıkladı. Barış Andlaşması gereğince, yeni bir hukuk düzeni kuruluncaya kadar, bu hakları yeniden kurmak öngörmektedir. Kanısınca, bu durumda, Polonya ve Çekoslovakya bakımlarından, andlaşmaya bu konu ile ilgili bir madde koymak yeterli olabilir.

LORD CURZON konferansın Polonva ve Çekoslovakya'nın kapitülasyon haklarından yararlanacaklarına karar verebileceğini söyledi. Herhalde, andlaşmanın bu konuya ilişkin maddeleri yazılıp kabul edilinceye kadar hiç bir karar alınmasına da gerek yoktur.

Polonya ve Çekoslovakyaya kapitülasyon haklarından yararlanmak olanağının tanınacağı ancak bunun kendilerine andlaşmayı imzalamak izninin verilmesi yolu ile mi, andlaşmaya özel bir hüküm koyarak mı sağlanacağına, andlaşma hükümleri yazılıp kabul edildikten sonra, karar verileceği **kabul edilmiştir.**

Rusya

e) Lord Curzon Rusya'ya gelince, kişisel eğiliminin, Konferansın Rusya'nın günün birinde yeniden ortaya çıkmasını öngörmesi gerektiği yönünde düşünmek olduğunu söyledi. Ergeç, bir gün ortaya bir Rusya çıkacağı ve bunun da Türkiye konusu ile ilgileneceği kabul edilebilir. Bu nedenle Türk Andlaşması öyle kaleme alınmalı ki Rusya'nın ilerde katılmasına bir açık kapı bulunsun. Sonuç olarak Andlaşmaya, Rusya'nın, Milletler Cemiyetine üye olduktan sonra yani yeterince güvence vermiş olarak, katılmasını öngören bir madde konmasını önermektedir.

Türk Andlaşmasına, Rusya'nın Milletler Cemiyetine üye olunca bu andlaşmaya katılmasını öngören bir hükmün konulması, **kararlaştırılmıştır.**

Andlaşmayı imzalayacak başka Devletler.

f) Lord Curzon bir de, Barış Konferansına katılan öteki Devletlerin ya da içlerinden kiminin imzalamağa çağrılıp çağrılmayacakları sorunu bulunduğunu söyledi. Bu sorunun yanıtının olumsuz olması gerektiği görüşünde olduğunu bildirdi.

Yukarda alınan karar uyarınca, sadece Yazı Komitesi notunun birinci paragrafında adıgeçen Devletlerin Türk Andlaşmasını imzaya çağrılmaları **kararlaştırılmıştır.**

Andlaşmayı imzalayanları tanımlayacak deyim.

g) Lord Curzon Yazı Komitesinin sorduğu son sorunun, "Müttefik ve Ortak Devletler"mi, "Müttefik Devletler"mi yoksa "Başlıca Müttefik Devletler" deyimini mi kullanmaları gerektiği sorusu olduğunu belirtti. Bu sorunun yanıtının, "Müttefik ve Ortak Devletler" deyiminin ancak Birleşik Devletler imzalamayı kabul ettiklerinde kullanılabileceği olduğunu söyledi. Aksi halde, Türkiye dışındaki tüm imzalayanları kapsayacak deyim olarak "Müttefik Devletler" deyiminin kullanılması gerekir. Ayrıca, bazı maddelerde, eskiden olduğu gibi, Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya ve Japonya'yı tanımlamak için "Başlıca Müttefik Devletler" deyimi de kullanılmalıdır.

Türk Andlaşmasında, Türkiye dışındaki tüm imzalayanları topluca tanımlamak için «Müttefik Devletler» deyiminin ve Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya ve Japonyayı tanımlamak için de «Başlıca Müttefik Devletler» deyiminin kullanılması gerektiği, **kararlaştırılmıştır.**

2. Ermenistan'ın sınırları.

LORD CURZON Ermenistan Sınırlarının Saptanması Komisyonunun rapor ve önerilerini okudu.[109]

---

[109] İngilizce aslındaki dipnotu: dosyadaki nüshada yoktur. Bu konuya ilişkin 24 Mart 1920 tarihli sonraki bir rapor için bk. No. 71, Ek 1.

Erzincan ve Trabzon.

a) Lord Curzon'a göre ilk sorun Erzincan ve Trabzon'a ilişkindir. Komisyon her iki yerin de Ermenistan sınırlarının içine giremeyeceğini söylemiştir.

ALBAY CHARDIGNY önerilen sınırın Ermenistan yüksek yaylasının kenarını izlediğini anlattı. Böylece stratejik ve uygulanabilir bir sınır konmuş oluyor. Kafkas ordusu tarafından bölgenin en iyi savunma yeri olarak seçilmiş bir çizgi. Öte yandan Erzincan çevresindeki yöre çok değişik olup içinde çok az sayıda Ermeni bulunmaktadır.

Erzincan ve Trabzon'un Ermenistan sınırları içinde alınmaması **kararlaştırılmıştır.**

Batum.

b) Lord Curzon bundan sonraki konunun Ermenistan'la Özgür Batum Devleti arasındaki sınıra ilişkin olduğunu söyledi. Komisyon Batum sınırlarının, yerinde, bir Müttefikler arası komisyonca saptanmasını önermiştir. Konferansın anımsayacağı gibi. Yüce Kurul ilke olarak, Batum kenti özgür liman olmak üzere küçük bir Özgür Batum Devleti kurulmasını kararlaştırmıştı. Ayrıca üç taburdan oluşan küçük bir Müttefik kuvvetinin geçici olarak Batum'da yerleşmesi de kabul edilmişti.[110] Haritada çizilmiş olan daha küçük ya da daha büyük bir Batum Devleti arasında bir seçime gereksinme vardır. Kendisi daha küçük olanından yanadır.

Ermenistan ile Özgür Batum Devleti arasındaki sınırın yerinde bir Müttefikler arası komisyonca saptanmasına, daha küçük bölge, yeğlenmek üzere, **karar verilmiştir.**

Gürcistan ve Azerbaycan

[c) Lord Curzon bu konudaki açıklamalarından sonra, bu ülkelerle Ermenistan arasındaki sınırların kendi aralarındaki anlaşmanın sonuçlanmasından sonra saptanması kararlaştırıldı.]

Lazistan.

d) Lord Curzon Lazistan'ın Karadeniz'in doğu köşesinde küçük bir kıyı şeridi olduğunu açıkladı. Bura halkının Müslüman dininden ve duygusal açıdan Türk olduğunu, dağlı ve işlerine karışılmasından hoşlanmayan kişiler olduklarını belirtti. Komisyon bu nedenlerle Ermenistan'ın sözde [nominal] [biçimsel?] metbuluğu altında, özerk bir Lazistan Devleti kurulmasını önermiştir. Kendisi (Lord Curzon), Ermenistan'ın metbuluğu altında özerk bir Devletin ne demek olduğu hususunda doğru bir karara varılabileceğinden kuşku duymaktadır.

ALBAY CHARDİGNY komisyonun niyetinin Lazistan'ın aslında bağımsız bir Devlet olması olduğunu ve Ermenistan'a, Bayburt'tan Sürmene'ye uzanan kötü yolları şose haline getirmek hakkını vererek Lazistan üzerinden kendisine Karadeniz'e bir çıkış sağlamak düşünüldüğünü söyledi. Komisyon, önerisinin eleştiriye yol açacağını biliyordu ama eldeki koşullarda daha iyisini bulamamıştır. Ermenistan'a Lazistan'dan geçen yolları kullanabilmek için başka bir çare

---

110 Bak No. 27, tutanak 2.

düşünülebileceğini bilmektedir. Örneğinuluslararası bir yükümlenim hakkı[111] kurulabilir. Ancak şu nokta unutulmamalıdır ki, Lazistan halkı Ermeni metbuluğu altında olmaktansa Türk metbuluğunu yeğler.

İMPERİALİ MARKİSİ ve B. CAMBON Lazistan'ın, halkı duygu bakımından Türk olduğu ve Ermenilere karşı bulunduğuna göre, yollar bakımından bir yükümlenim ile Türk metbuluğu altında kalmasını önermişlerdir.

LORD CURZON memnunluk verici bir çözüme varmakta zorluk çektiğini söyledi. B. Cambon Lazistan'ın Türk metbuluğuna bağlı kalmasını öneriyor. Bunun çok tehlikeli bir çözüm olacağı kanısındadır çünkü Ermenistan'ın bağımsızlığını tehlikeye düşüreceği gibi Batum'un geri alınması konusunda Türk isteklerini kamçılayabilir. Öte yandan komisyon Lazistan'ın özerk bir Devlet olarak kurulmasını önermişti ve kabul etmektedir ki, ister böyle kurulmuş olsun, ister olmasın, Ermenistan onu işgal edecek güçte olmayacağına göre kendi kendini özerk kılacaktır. Bu koşullar altında Lazistan Ermeni Devleti kapsamına alıp söz konusu olan bölgenin yönetimi konusunda Ermenistan'la Lazistan'ı aralarında karşılıklı doyurucu bir düzenlemeye varmak özgür bırakmakla da bir çözüm bulunabileceğini düşünmektedir. Hiç kuşkusuz, yolları kullanmak hakkını elde edecek olursa, ErmenistanLazistan'ı tümden kendi başına buyruk bırakır.

B. BERTHELOT "sözde" egemenliğin bayrak kullanmak hakkını içerdiği görüşünü ileri sürdü. Bu nedenle Komisyonun önerdiği, Ermenistan'ın sözde metbuluğu altında özerk bir Devlet kurulması, Lazistan'ın Ermenistan kapsamına alınmasına yeğlenecek bir çözümdür. Kaldı ki, B. Kammerer'in kendisine anlattığına göre, Trabzon'un Gürcistan içine alınmasının sakıncaları Lazistan'ın Türkiye içine alınması için de ileri sürülebilir.

LORD CURZON konferansın karşılaştığı sorunun Lazistan'ı, doğrudan doğruya Ermenistan'a bağlamakla birlikte, aynı zamanda memnun edecek olan formülü bulmak olduğunu belirtti.

> Bir süre daha tartışıldıktan sonra, Ermenistan'ın Sınırlarını Saptama Komisyonunun öğütlediği gibi Ermenistan'ın sözde metbuluğu altında özerk bir Lazistan Devleti kurulmasının önerilmesi **kararlaştırıldı.**

Trabzon'un içeli

e) B. BERTHELOT komisyonun Trabzon'un içelinde, Tirebolu, Ardeşen ve Sürmene arasında Türklerin asker bulundurması ve mühimmat depo etmesine izin verilmemesini önerdiğini söyledi. Komisyonun öğütlemelerinin yeterince ileri gitmediği kanısındadır. Kendisine Erzincan çevresindeki tüm toprakların, tâ Kürdistan'a kadar askersizleştirilmesi gerektiği öğütlenmiştir.

LORD CURZON komisyonun önerdiğinden fazla bir başka bölgenin de askersizleştirilmesi gerektiği görüşüne katılmaktadır. Sözü geçen bölgenin Tirebolu'dan Kemah'a kadar uzanmasını önermiştir.

---

[111] İrtifak hakkı «international servitude» karşılığı olarak Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun Türk Dil Kurumu'nca, Ankara, 1975 de yayımlanan Türk Medeni Kanunu ve Borçlar Kanunu'nun türkçeleştirilmiş metninin 3. Cilt Terim ve Sözcükler Kılavuzundan alınmıştır.

Trabzon içelinde, Tirebolu ile Kemah arasında Türklerin ne asker ne de mühimmat deposu bulundurma hakları olmaması **kararlaştırıldı.**

Ermenistan'dan Türk kıtalarının çekilmesi

f) LORD CURZON Müttefiklerce saptanacak bir süre içinde, Türk kıtalarının Ermenistan'a ayrılan bölgeden çekilmesi zorunluğuna konferansın oybirliği ile karar vereceğinden emin olduğunu söyledi. Ancak önerilen biçimde Türk askerleri çekildikten sonra ilk ortaya çıkacak soru Ermenistan'ın kendisini savunabilecek durumda olup olmayacağı sorusu olacaktır. Yani bir askerî güce gereksinmesi olacakmıdır? Müttefik ve Ortak Devletlerden toplanacak gönüllü isteyecek midir? Silâh ve cephane gereksinmesi olacakmıdır? Ordu beslemek için ve bu orduyu kurmak için gerekli gereçleri satınalmak için paraya gereksinme olacakmıdır? Şu anda konferansa sunabileceği kesin bir görüşü bulunamamaktadır; ama Türk andlaşması yapıldığında Müttefik Hükümetlerin bu soruların yanıtlarını verebilmeleri gerekecektir. Başka bir deyimle, Ermeni Devleti kurulur kurulmaz, Müttefik Hükümetlerin onun güvenliğinin nasıl korunacağını söylemeleri zorunluğu ortaya çıkacaktır. Kanısınca, tüm dünyada Ermenistan'a duyulan sevgi nedeniyle bir ordu kurulması için gereken para sağlanabilecektir. Aynı nedenlerle, Müttefik ve Ortak Devletlerden toplanacak gönüllülerin, subayları da içermek üzere, bulunacağını düşünmektedir.

İMPERİALİ MARKİSİ Lord Curzon'un ağır sorumluluklar alınmasına yol açabilecek o denli önemli bir sorun ortaya atmış olduğu görüşündedir ki, bunun Yüce Kurula götürülmesi gerektiği kanısındadır.

LORD CURZON bu konferansın konuyu çözemeyeceğini kabul etmekle birlikte Başbakanlar Kuruluna öğütlemelerde bulunabileceğini düşünmektedir. Ermenilerle görüşen Britanya Genel Kurmayı kendisine, Ermenistan'ın kendi topraklarını korumak için 40.000 kişilik bir ordu kurabileceğini söylemiştir. Tek istediği, bu ordunun eğitimi için Müttefikkurmay subaylarının yardımıdır. Hiç olmazsa, Ermenilerin, komisyon raporunda önerilen gönüllülere gereksinme duymadığı anlaşılmaktadır.

ALBAY CHARDİGNY Ermenistan'ı yeniden kurmak için, ilk iki üç yıl, ülkede Avrupa'lı asker bulundurulması ge-rekeceğini söylemiştir, çünkü, kanısına göre, Müslüman halk, konferans kararlarını, özellikle bu kararlar bazı bölgelerden Müslümanların kaldırılıp yerlerine Ermenilerin yerleştirilmesini gerektireceğine göre, kesinlikle kabul etmeyecektir. Bunun sonucu, ilk iki üç yıl Ermenistan'da, bu ülke içinde ve çevresindeki Müslümanları korkutmak için, kuşkusuz 15-20.000 kişilik Müttefik kıtaları bulundurmak zorunluğu olacaktır. Bu kuvvet, bir Ermeni ordusunun kuruluşu için kadro görevi görebilir ve böylece iki üç yıl sonra geri çekilmesi haklı gösterilmiş olur. Bu Müttefik kuvvetleri kimin sağlayacağı konusunda karar vermenin zor olduğunun farkındadır, ama bu yapılmadıkça, ülke, Müslümanların saldırısına açık bırakılmış olacaktır.

İMPERİALİ MARKİSİ Albay Chardigny'nin ancak Başbakanlarca çözülebilecek çok büyük bir sorun ortaya çıkarmış olduğunu belirtti.

LORD CURZON'un Müttefik Devletlerin Ermenistan'a garnizon yerleştirmek için 15-20.000 kişilik kuvvet sağlamayı yükümleneceklerinden kuşkusu vardır.

Bu öneri iki büyük zorluk çıkarmaktadır birincisi bu kadar büyük bir kuvveti sağlamak, ikincisi de askerlerini göndermekle Müttefik Devletlerin Ermenista'nın güvenliğinin sorumlusu olmaları ve geri çekilmenin olanaksız hale gelmesidir. Bu koşullar altında, konferanstan şu iki soruyu yanıtlamasını isteyecektir : kendisine silâh, para ve mühimmat verilecek olursa Ermenistan'ın bir ulusal ordu kurabileceğine güvenilebilir mi? Silâh, para ve mühimmat yetmezse, gönüllü sağlanabilir mi ve nereden sağlanabilir?

İMPERİALİ MARKİSİ Ermenistan'a para sağlanmasının hiç bir Müttefik Hükümetin üstlenemeyeceği büyük bir yükümlülük demek olacağı görüşündedir.

B. BERTHELOT bu zorluğa çare olarak, gönüllü toplamak, cephane silah ve öteki gereçleri sağlamakla ilgili tüm konularda karar sorumluluğu kendisine bırakılabilecek olan Milletler Cemiyetinin akla gelebileceğini ileri sürdü. Milletler Cemiyeti her ne kadar yeni çalışmağa başlamışsa da, bu tür sorunları çözmesi ilerde kendisinden beklenecektir. Örgütün büyük bir yetkisi vardır ve bağımsız bir Ermenistan Devletinin kurulması için uygar Hükümetlerden gerekli para, gönüllü ve başka yardımlar sağlamak için çağrıda bulunabilir. Milletler Cemiyetinin böyle bir çağrısının, bir zamanlar Ermenistan mandat'sını kabul edeceği düşünülmüş olan Amerika Birleşik Devletlerince derhal yanıtlanacağından emindir. Ayrıca şu sırada Müttefik ve Ortak Devletlerin her birinde yaşamakta olan Ermeni zenginlerinin de, hiç kuşkusuz, bir Ermeni Devleti kurulmasına yardımcı olmayı isteyecekleri düşünülebilir.

LORD CURZON B. Berthelot'nun görüşmelere büyük bir katkıda bulunduğunu ve konferansın onun ileri sürdüğü görüşü izlemeyi sürdürmesi gerektiğini söyledi. Bağımsız Ermenistan Devletinin Milletler Cemiyetine bağlı olacağı kararlaştırılmıştı. Bunun sonucu olarak, bundan sonraki bir aşamada, konferansın Milletler Cemiyeti Konseyine bir mektup göndererek, bağımsız bir Ermenistan Devletinin kurulcağını haber vermesi ve, savunması için, sağlam bir ulusal ordu kurulmasında karşılaştığı güçlüklerin bildirilmesi düşünülebilir. Bu Devletin Cemiyetin güvencesi altında yaşayabileceği gerekçesiyle, Milletler Cemiyeti Konseyinden para, silâh ve mühimmat sağlamak konusunu ele alması istenebilir. Bu çağrı, kendileri sorumluluktan kaçtıkları için değil, Hükümetlerin kendi başlarına para, silâh ve mühimmat için çağrıda bulunamayacakları için yapılacaktır.

B. BERTHELOT Lord Curzon'un söylediklerine tümüyle katıldığını söyledi. Milletler Cemiyetinin Ermenistan'ın Anayasası bakımından karar vermesi gerekecektir. Yeni Devlette pek çok kaynak bulunacaktır. Bu bakımdan özellikle Milletler Cemiyeti ile birlikte bir düzenleme yapılacak olursa, gereken paraların toplanmasında büyük zorluklarla karşılaşılmayacağını sanmaktadır. Nasıl ki Milletler Cemiyetinden Rusya'ya bir Soruşturma Komisyonu göndermesi istenmişse, şimdi öngörülen görevi de üzerine alması istenebilir.

İlerdeki bir tarihte, Milletler Cemiyeti Konseyinden, Ermenistan'a, ulusal bir ordu kurulması için gerekli gereç ve paranın sağlanması ve gerekecek olursa, yeni Devlete hizmet için, Müttefik ve Ortak Devletlerden gönüllü toplanması olanaklarını araştırmasının istenmesi **kararlaştırılmıştır.**

Kilikya'daki Ermeniler.

g) LORD CURZON Ermeni Komisyonun raporunun incelenmesini bitirmeden, konferansın dikkatini, Kilikya'da kalacak Ermenilerin korunması konusu gibi çok zor bir soruna çekmek istediğini bildirdi.

(Konu üzerinde yapılan tartışmada, Kilikya Ermenilerinin çoğunlukla ticaretle uğraşan kentli nüfustan oluştukları için, Küçük Asya'nın başka bölgelerine taşınmayı hiç istemedikleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca, Kilikya Ermenilerini kötü işlem ve kıyımlardan korumak görevinin şu sırada orasını askeri işgal altında bulunduran Müttefik Devlete, yani Fransa'ya düştüğü kabul edildi.)

(Toplantı bundan sonra ertelendi.)

No : 36

28 Şubat 1920 Cumartesi günü saat 11.30'da Whitehall, S.W.1'da Britanya Dışişleri Bakanlığında, Bakanın Odasında yapılan bir Dışişleri Bakanları ve Büyükelçiler Konferansına ilişkin İngiliz Yazman'ın Notları : /I.C.P.53./

Katılanlar: Britanya İmparatorluğu: Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. Vansittart; **Yazmanlar**, Yarbay Storr, Binbaşı Caccia, Binbaşı Young.

Fransa: B. Cambon, B. Berthelot, B. Kammerer, Albay Chardigny.

İtalya: B. Scialoja, İmperiali Markisi, B. Nogara, B. Galli, Ascanio Colonna Dükü.

Japonya: Vikont Chinda.

Çevirmen: B. Camerlynck.

1. Ermenilerin kırımı.

LORD CURZON gündeme geçmeden Ermenistan'da olup bitenler konusuna değinmek istediğini söyledi. Bu sabahki 'Times' gazetesinde Kilikya'da çok ciddi bir durumun varlığını ortaya koyan bir telgraf yayınlanmıştır. Barış Konferansındaki Ermeni temsilci heyeti başkanı Boğos Nubar Paşa'nın İstanbul'daki Ermeni Patriğinden aldığı bu telgrafta şöyle denilmektedir : 'Fransız kıtalarının 9'unda Maraş (Kilikya)'ı boşalttıklarını bildirmekle üzüntü duymaktayım.. Ertesi gün 3000 Ermeni ilk çıkışlarını yapmışlar ve öldürülmüşlerdir. Başka 1500 Ermeni İslahiye'ye varmayı başarmışlar (Maraş ile İskenderun arası) fakat çok sayıda insan donmuştur. Maraş'ta kalan 29.000 Ermeni'den 16.000'i yok edilmiştir.'

Dün bu telgrafı aldıktan sonra B. Berthelot ile konuşmuştur. O sırada vardıkları sonuç, daha önce aldıkları hiç bir raporun doğrulamadığı bu bilgilerin çok abartılmış olduğu idi. O zamandan beri Britanya Dışişleri Bakanlığına gelmiş olan tüm raporlara bir göz atmış bulunuyor ve şimdi bunları tarih sırasıyla Konferansa özetleyecektir.

Geçen 17 Şubat'ta Beyrut'taki Britanya temsilcisi, General Gouraud'nun[112] bir konuşma sırasında kendisine, Maraş çevresinde şiddetli çarpışmalar olduğu-

[112] Suriye'deki Fransız Yüksek Komiseri ve Ortadoğu [Levant] Ordusu Başkomutanı.

nu ve bunun sonucu, kentin önemli yıkımlara uğradığını söylediğini bildirmiştir. General Gouraud, Milliyetçilerin ayaklanan bu kıtalara yardımda bulunup bulunmadığını kesinlikle söyleyememekte ise de Kilikya'daki durumu büyük kaygu ile karşılamaktadır. 19 Şubat'ta Beyrut'taki Britanya temsilcisi Fransız kuvvetlerinin Maraş'tan büyük zorlukla çekilebildiklerini bildirmiştir. Ertesi gün çektiği telgrafta ise, Fransız makamlarının kendisine Kilikya'da kendi eylem alanlarının dışında Ermeni kırımı olduğunu bildirdiklerini fakat sayı konusunda ayrıntılara giremediklerini bildirmekte idi.

Aynı tarihte, 20 Şubat 1920'de, Britanya askerî makamları üç piyade taburu ile yarım bölük süvariden oluşan Fransız destek kuvvetlerinin şiddetli çarpışmalardan sonra Maraş'a varıp oradaki garnizonu kurtardığını raporlarında bildirmişlerdir. Düşmanın makineli tüfekleri karşısında Fransızların yitiği 250 kişi olmuştur. Ayrıca Fırat doğusunda bir Fransız birliği de hala yolları kesilmiş durumdadır.

21 Şubat'ta, Beyrut'taki Britanya temsilcisinden alınan bir telgraf da İstanbul'daki Ermeni Patriğinin çektiği telgrafı doğrular gibidir. Fransızlarla birlikte Maraş'tan ayrılan Amerikalıların, Maraş çevresinde 5000 Ermeniye kıyıldığını ve orada geri kalanların da aynı biçimde yokedilme yazgısı ile karşı karşıya olduklarını söylediklerini bildirmektedir. Birkaçı Fransızlarla birlikte kaçmayı başarmış fakat gerisinin yolları kesilmiştir.

Son olarak, en kötüsü, İstanbul'daki Akdeniz Filosu Başkomutanının Perşembe günü[113] çektiği bir telgrafta, sadece 3000 Fransız askerinin bulunduğu İskenderun Sancağında bir savaş halinin varolduğunu ve Kilikya'da Fransızların şiddetli çarpışmalardan sonra Sancağı boşalttıkları bildirildikten sonra şöyle denilmektedir 'Savaş sırasında ve sonrasında pekçok Ermeni yokedilmiştir, belki de 15-20.000. Kilikya'da Fransızlar 12.000 kişiden fazla değillerdir, düşman ise 25-30.000 arası.' Britanya Akdeniz Donanması Başkomutanı ayrıca General Gouraud'nun duruma egemen olabilecek kadar kuvveti bulunduğu kanısında olduğunu fakat Kilikya'daki Fransız Yöneticisinin Maraş'ı geri alabilmek için önemli yardıma gereksinme olduğu kanısını taşıdığını bildiriyor.

Konferansa şimdi verdiği bu bilgilerin çok ciddi bir durum olduğunu gösterdiğini ve doğrulanacak olursa, bu bilgilerin Büyük Britanya ve Fransa'da kamuoyunu şiddetle etkileyeceğini söyledi. Hiç kuşkusuz, sorumluluğun nerede olduğu sorulacak ve Ermenileri korumak ve kıyımlardan sorumlu olanları cezalandırmak için ne gibi önlemler alındığı öğrenilmek istenecektir. Başbakan bu konuyu o denli önemli görmektedir ki, bu sabah bunu görüşmek için bir Yüce Kurul toplantısı yapılacaktır; bu nedenle Konferansı, konuyu görüşmek üzere Downing Street'e gitmeğe çağırmaktadır. Sonuç olarak Ekselans Fransız Büyükelçisinin ya da B. Berthelot'nun konferansa verebilecekleri bir bilgileri olup olmadığını sordu.

B. CAMBON Maraş'ta olanlar hakkında daha yeni bir haberi olmadığını söyledi. General Gauraud'dan aldığı son haber, sadece durumun son derece kötü olduğunu ve Maraş'ın kurtarıldığını bildiriyordu. İki gün önce Ekselans Boğos Nubar Paşa'yı gördüğünde ise, şimdi bildirilen olaylara hiç değinmemişti.

---

[113] İngilizce aslındaki dipnotu: 26 Şubat 1920.

Sadece şunu eklemek ister ki, General Gouraud çok yetenekli ve güçlü bir önder olduğuna göre, kuvvetlerinin bu durumla başa çıkmağa yeterli olduğunu söylüyorsa kendisine inanılabilir. Öte yandan, Milliyetçilerin karışması ile, bir süreden beri bu bölgelerde durum gittikçe ciddileşmektedir : şimdi düşman kuvvetlerini Hükümetin denetimi altında olmayan düzenli Türk kıtaları ile Milliyetçiler oluşturmaktadır.

B. BERTHELOT alınan haberlerin değişik kaynaklardan geldiğini ve kabul edilmezden önce dikkatlice ayıklanması gerektiğini belirtti. Fransız kıtaları ağır kar tipisinin neden olduğu doğa güçlükleri yanında çok dağlık ve engebeli bir yörenin koşullarına karşı koymaktadır. Ayrıca bu bölgede şu sırada kullanılan Fransız kıtaları genç ve eğitimsizdir. Bununla birlikte şunu kabul etmeğe hazırdır ki, Maraş'taki durum hiç kuşkusuz ciddidir; ama Maraş dışında sadece küçük karışıklıklar olmuştur. Bu nedenle durum incelenirken, Maraş'ın Kilikya'nın ve Suriye'nin öbür kısımlarından ayrı düşünülmesi gerektiğine işaret etmek ister. Maraş uzakta kalmaktadır. Kentin kendisi yıkıma uğramış ve düşman düzenli kıtaları ve silahlı çeteleri ile çevrilmiş durumdadır. Hiç kuşkusuz bu bölgede olan bitenlerden Mustafa Kemal'in sorumluluğu son derece büyüktür.

Kırıma uğrayan Ermeni sayısına gelince, 5000 sayısını en yüksek olarak kabul etmek gerektiği düşüncesindedir. Ama sayı ne olursa olsun bu kırımlara göz yumulamayacağını küçümsemek istememektedir.[114] Şu anda, hiç bir Büyük Devlet, yerinde eyleme geçebilecek durumda değildir. Bu nedenle, İstanbul üzerinde baskı yapılması gerekecek ve Babıâli sorumlu sayılacaktır. Mustafa Kemal'in İstanbul'la sürekli teması olduğu bilinmektedir. Bunun içindir ki, Büyük Devletlerin, Yüksek Komiserleri aracılığı ile İstanbul'da Türk Hükümetine birlikte bir girişimde bulunmalarını önermektedir.

LORD CURZON B. Berthelot'nun önerisine tümden katıldığını bildirdi; yalnız bir adım daha ileri gildilmesinden yanadır. Kanısınca iki çeşit eyleme gidilmelidir.

Birincisi, İstanbul'da siyasal eylem. Türk Hükümeti kırımlardan sorumlu tutulmalıdır. Mustafa Kemal hiç kuşkusuz İstanbul'daki Hükümetle yakın ilişki halindedir ve onun uygun görmesi ve yardımı ile hareket etmektedir. Bu nedenle İstanbul'a en şiddetli girişimlerde bulunulmalı ve Müttefikler ya Türkleri İstanbul'dan çıkarmak tehdidindebulunmalı ya da Başbakanların kararlaştıracakları başka bir harekette bulunmalıdır.

İkincisi, yerel eylemlere de geçilmelidir. Anladığına göre, şu anda Kilikya' daki Fransız kıtalarının büyük kütlesi beyaz askerler değildir; bir bölümü yerinde toplanmış Ermeniler, bir bölümü de renkli askerlerdir. Kanısınca bu kıtaların yerine beyaz askerler gönderilmesi konusunun incelenmesi gerekir ve bu noktada Fransız temsilcilerinin görüşüne gereksinme duymaktadır. Ayrıca kabul olunur ki savaş gemilerinin varlığı çok güçlü ve caydırıcı etki sağlar. Fransızların bu amaçla hiç bir gemi sağlayamamaları olasılığı bulunduğunu sanıyor ama iyi bir raslantı ile, Britanya donanması İstanbul'da toplanmış ve Haliç açıklarında yatmaktadır. Bu bakımdan bu gemilerden kimisinin Mersin'e gönderilmesinin pek yerinde olacağını düşünmektedir. Konu şimdi bir İttifak ko-

[114] Bu tümcenin ingilizcesi de böyle bozuktur.

nüsü olmuş ve çözümü tüm Devletler için eşit bir zorunluk olmuştur. Başbakanlara somut önerilerle gidilmesi iyi olur. Bu nedenle, konferansa şu üç soruyu sormak istiyor :

1) Fransızların yakınlarda, bu durumla başa çıkabilmekte kullanılabilecek beyaz kıtaları var mı?

2) Fransız temsilcileri Mersin'e Fransız gemileri gönderilmesi konusunda bir öneride bulunabilirler mi?

3) Babıâliye yapılacak ortak Müttefik girişimine nasıl bir biçim verilmelidir?

B. BERTHELOT konunun bir Müttefikler sorunu halini aldığı hakkındaki Lord Curzon'un görüşüne katılmaktadır. Lord Curzon'un üç sorusuna da şu yanıtları verecektir

Bir, Kilikya'daki durumla başa çıkmak için yeterince beyaz Fransız askeri sağlanabileceğini sanmaktadır. Kesinlikle söyleyememekle birlikte, General Gouraud'nun bir süre önce destek kuvveti istediğini de sanıyor. Her ne olursa olsun, olsun, konu derhal eyleme geçilmek üzere Paris'e aktarılacaktır. Bununla ilgili olarak şunu da belirtmek ister ki, General Gouraud bir çok silâhlı çetenin başka başka kesimlerde saldırılarına karşı koymak durumunda kaldığı için kuvetlerini dağıtmak zorunda kalmıştır, bu ayrıca Maraş'ı geri almak olanağını bulamamasını da açıklar.

İki, Kilikya bölgesine gemiler gönderilmesine gelince, Paris'e bu yolda bir öneride bulunulmuştur. Çeşitli nedenler sonucu Fransızların şu anda hazır tek bir gemileri vardır ki bu da, İstanbul'da yatan 'Jurien de la Gravière' kruvazörüdür.

Üç, İstanbul'daki Müttefik Yüksek Komiserleri, Babıâliye, Yüce Kurulca gönderilecek kesin yönergeler uyarınca,ortaklaşa girişimde bulunmaları gerekir. Kıyım durmayacak olursa İstanbul'dan derhal atılacağı tehdidinin Türke hemen yapılması gerektiğini sanmamaktadır; daha genel bir demeçle, örneğin Devletlerin Padişaha, Barış Andlaşmasını hazırlarlarken göstermeyi kararlaştırmış oldukları saygıyı göstermekten vazgeçeceklerini belirtmekle yetinilebilir.

LORD CURZON derhal Türkü İstanbul'dan çıkarmak tehdidiyle işe girişmeyi düşünmediğini söyledi. Ancak, Yüksek Komiserlerin Babıâliye yapacakları girişimde kullanılacak sözlerin saptanması gerektiğine inanmaktadır. Padişah büyük bir olasılıkla, kendisini çok üzen bu kırımlardan sorumlu tutulamayacağını söyleyecektir. Böyle olursa, şu anda, Ermenistan'daki kırımı önleyebilecek ne gibi bir tehditte bulunulabilir?

İMPERİALİ MARKİSİ önemli olanın derhal yerine getirilebilecek bir tehditte bulunabilmek olduğunu belirtti. Kendisi bu tehdidin niteliği hakkında bir öneride bulunabilecek durumda değildir; ama en tehlikelisi, Müttefiklerin sonradan gerçekleştirmeği göze almadıkları bir tehditte bulunmaları olur.

B. CAMBON uygulanamayacak bir tehditte bulunmanın yarardan çok zarar getireceği görüşüne katılmaktadır. Bununla birlikte, Müttefik Hükümetlerin Osmanlı Hükümetine, Barış Andlaşmasının hükümlerinin hazırlanmasında büyük saygı göstermiş olduklarını Babıâli'ye bildirebileceklerini düşünmektedir; örneğin Türkü İstanbul'da bırakmak kararını vermişlerdir. Bu kararı vermekte

çok zorluk çekmişlerdir fakat Türk Hükümeti bu kırımlara bir son veremeyecek olursa, bu kararlarını yeniden gözden geçirmek zorunda kalabilirler.[115]

B. BERTHELOT Türk Hükümetinin Barış Konferansına başvurarak temsilcilerinin biran önce çağrılmasını dilediklerini belirtti. Bu nedenle şimdi Babıâliye gönderilecek bir yanıtta Konferansın Türk Hükümetinin isteklerini yerine getirmek için elinden geleni yaptığının bildirilmesi akla gelebilir; ama süregiden kıyımlar nedeniyle Konferans temsilci heyetini kabul etmeği reddedebilir ve eğer bu kıyımlar sürecek olursa Müttefikler Türkleri İstanbul'da bırakma konusunu yeniden gözden geçirmeğe zorunluluk duyabilir.

LORD CURZON B. Berthelot'nun ileri sürdüğü önerinin ortaya, bu dehşet verici olayların yinelenmesinde, Müttefiklerin hangi belirli bir anda, Barış Andlaşması Tasarısını yırtıp Türkleri İstanbul'dan çıkarmağa karar vermekte kendilerini haklı gösterebilecekleri sorusunu çıkardığı görüşündedir. Ayrıca, B. Berthelot'nun öğütlediği nitelikte bir uyarma yapıldığında Padişah, kolaylıkla, Kilikya'ya gitmeyi Müttefiklerin kendileri seçtiklerini ileri sürebilecektir, 'ben çağırmadım ki' diyebilecektir. Bu nedenle de bu bölge halkını korumak için yeterli kuvvet bulundurmanın Müttefiklere düştüğü açıkça bellidir. Bu Padişahın işi değildir. Padişah böyle olayların olmasından çok üzüntü duyduğunu ve yinelenmelerini önlemek için elinden geleni yapacağını söyleyecek fakat sorumlu tutulamayacağını da belirtecektir. Kendisi (Lord Curzon) sorduğu sorunu yanıtlamanın zorluğunun farkındadır ama bir yanıt bulmak zorunluğuna da inanmaktadır.

B. SCİALOJA şu anda Padişaha bir tehditte bulunmamanın daha doğru olduğu düşüncesindedir. Öte yandan hazırlanmakta olan andlaşma bir silah olarak kullanılabilir. Padişah Müttefiklerin andlaşmayı hazırlamakta olduklarını ve Türkiye'ye karşı iyi duygular beslediklerini bilmektedir. Ama Türkler bu ante bellum (savaş öncesi) yabanıl yöntemlerini bugün de sürdürecek olurlarsa, Müttefikler tutumlarını değiştirmek zorunluğunda bırakılmış olurlar ve andlaşma hükümlerinin sertleştirilmesi gerekir. Bu nitelikte bir tehdit çeşitli biçimlerde gerçekleştirilebilir. Örneğin, Türkiye zararına Yunanistan'a daha büyük ödünler verilebilir. Ancak bu tehditlere ek olarak bir deniz ve kara askerî gösterisine de gerek bulunduğunu düşünmektedir.

LORD CURZON B. Scialoja'nın önerilerini gerçekleştirmenin uygulama alanında zorluk çıkaracağını düşünmektedir. Yani, Müttefikler bu tehditlerini zamanın hangi belirli anında gerçekleştireceklerdir? Andlaşmanın genel planı kabul edilmiş bulunuyor. Şimdilik bunu durdurmak mı gerekir; ve yeni kırımlar olur olmaz bu andlaşmayı yırtıp yenisi mi yapılmalıdır? Kanısınca kırımlar yeniden başlayacak olursa derhal uygulanabilecek tehditler bulunmalıdır Öyle bir kesin, gerçek ve etkin bir tehdit bulunmalı ki, zorluğu ne olursa olsun, Müttefik Devletler uygulamayı kararlaştırmış bulunsun. Örneğin Müttefikler Padişahı tahttan indirebilmeli ya da Hükümeti sürebilmeli.

B. CAMBON Lord Curzon'un demeçlerinin sağlam temellere dayandığı kanısında olmakla birlikte, İstanbul'da yapılacak tehditlerin kırımları durdurabi-

---

[115]Müttefiklerin bu tür tehdit ve küçük düşürücü sözleri, Sévres Andlaşmasının imzasından hemen önceki son notalarında bile görülür. Bk. Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri, s. 32, 33. (S.B. Fakültesi yayını, 1976).

leceğinden çok kuşkuludur. Kanısınca kırımlar, Mustafa Kemal'in ortaya attığı yerel karışıklıklardan doğmaktadır. Ve her ne kadar Mustafa Kemal'le İstanbul arasında doğrudan doğruya bağlantı olduğu kuşku götürmez idiyse de Padişahın onun üzerinde hiç bir denetimi olabileceğini sanmamaktadır. Mustafa Kemal Ulusçu bir ordu kurmuş ve İstanbul'dan bağımsız hareket edegelmiştir.

B. BERTHELOT B. Cambon'un biraz önce söylediğine katılmaktadır. Ayrıca Mustafa Kemal'in İstanbul'daki Ulusçu liderlerle doğrudan doğruya ilişkileri olduğunu da kuvvetle sanmaktadır. Ama Büyük Devletler bu Ulusçulara karşı savaşa girmeye hiç bir zaman karar verebilir mi? Şu zamana kadar Müttefikler bu amaçla kuvvet ayıramayacaklarını söylemişler ve bu nedenle de İstanbul Türklerin elinde bırakılmıştır. Kanısınca Müttefiklerin kabul ettikleri siyasal davranış kendilerini Türklere karşı teslim olmayı sürdürmelerine yol açacaktır. Çeşitli Müslüman soyları, karışıklık çıkarmak ve canavarlık yapmak hususunda anlaşmışa benziyor ve Türkler de durmadan kendilerine çizilmiş sınırlardan taşmayı sürdürüyor. Artık bir şey yapmak zamanı gelmiştir.

İMPERİALİ MARKİSİ alınacak karar her ne olursa olsun harfi harfine uygulanması gerektiği üzerinde durmuştur. Bununla ilgili olarak, bundan birkaç yıl önce üç gün süre ile Ermeniler toplu olarak öldürülürken, İstanbul'daki Büyük Devletler Büyükelçilerinin durumu tartışmakla vakit geçirmiş olduklarını anımsattı. Üçüncü gün, bir karara varılıp karar Babıâliye bildirildiğinde kırım birden bire kesilmişti.

LORD CURZON, o sıralarda toplu öldürmelerin kesinlikle İstanbul'un buyruğu ile yapıldığını, halbuki şimdi yerel olarak ortaya çıktığını söyledi. Bu nedenle, tehditte bulunmayı kabule hazır olmakla birlikte, bu tehdidin etkin olacağından da emin olmak istemektedir. Sonuç olarak, İstanbul'daki Yüksek Komiserlerce Babıâli'ye yapılacak danışıklı girişimin biçimi konusunun Yüce Kurul tarafından çözüme bağlanması gerektiği düşüncesindedir. Müttefik temsilciler herhalde Yüksek Komiserleri ziyaretle, Sadrazama verilecek mesajın türü hakkında öğütlemelerde bulunacaklardır. Burada konferansın bu mesajın yazılış biçimi üzerinde bir karara varmasının zor olacağını sanmaktadır.

(Konunun görüşülmesi Başbakanların hazır bulunacakları bir toplantıda yeniden ele alınmak üzere, ertelenmiştir.)

2. Limanlar, Suyolları ve Demiryolları Komisyonu.

LORD CURZON gündemdeki ilk maddenin, Limanlar, Suyolları ve Demiryolları Komisyonu Başkanından alınan ve Türkiye ile Barış Andlaşması konusunda bazı bilgiler isteyen mektubuna ilişkin olduğunu söyledi (Ek, A.J.43).[116] Komisyon, şimdi konferansa sunacağı, şu altı soruyu sormaktadır

(1) — Suriye ile Filistin arasındaki sınır hakkında, konunun Britanya ve Fransız temsilcileri arasında görüşülmesi kararlaştırılmıştı.[117] Bir karara varılır varılmaz bu, komisyona bildirilecektir.

(2) — İstanbul ve Boğazlar konusu ile özel bir komisyon uğraşmaktadır ve kesin raporu bir iki güne kadar beklenmektedir.

---

[116] İngilizce aslındaki dipnotu: dosyadaki nüshaya eklenmemiştir.

[117] İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. No. 13, tutanak 3.

(3) — İzmir hakkında, kurul İzmir Komisyonu ile Maliye Komisyonunun yönetim konusunu görüşmek üzere ortaklaşa bir toplantı yapmalarını kararlaştırmıştı[118] ve raporları beklenilmektedir.

(4) — Batum hakkında, komisyonun öğütlemesi Limanlar, Suyolları ve Demiryolları Komisyonuna iletilecektir.

(5) — Türkiye'yi etkilemeyen, sadece gelecekte **mandat** altına girecek topraklarla ilgili konuların, **mandat'lara** ilişkin ayrı belgelerde ele alınıp Türk Andlaşmasına sokulmayacağına, bununla birlikte Türk Andlaşmasında Türkiye'nin **mandat** altına alınacak topraklar hakkında neler yapılacağını tanımasının isteneceğine Konferansın **karar** vermesi gerekecektir.

(6) — Konferans, Limanlar, Suyolları ve Demiryolları Komisyonunun, Ekonomik Komisyonca ayrıcalıklı işletmeler hakkında hazırlanmakta olan maddeler tamamlanıncaya kadar, bazı konularda çalışmalarını ilerletemeyeceğini kabul etmektedir.

Limanlar, Suyolları ve Demiryolları Komisyonu başkanına yukarda belirtilen biçimde yanıt verilmesi kararlaştırılmıştır.

(Konferans 1 Mart 1920 Pazartesi günü saat 11.30'a kadar ertelenmiştir.)

No : 37

28 Şubat 1920 Cumartesi günü saat 13.15'de Downing Street, S.W.1, No. 10' da yapılan bir toplantıya ilişkin İngiliz Yazmanın notları : /I.C.P.54./

Katılanlar : Britanya İmparatorluğu : Çok Sayın D. Lloyd George, Başbakan; Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. Vansittart, B. Philip Kerr; **Yazmanlar**, Sir M. Hankey, Yarbay Storr.

Fransa : B. Cambon, B. Berthelot, Albay Chardigny.

İtalya : B. Nitti, B. Scialoja, İmperiali Markisi, B. Galli; **Yazman**, B. Trombetti.

Japonya : Vikont Chinda.

Türkiye ile Barış Andlaşması. Ermeni Kırımı.

B. LLOYD GEORGE Yüce Kurulun, Kilikya'da son zamanlarda meydana gelen Ermeni kırımlarının ortaya çıkardığı durumu ilk önce incelemek görevini Dışişleri Bakanları ve Büyükelçiler Konferansına vermiş olduğunu bildirdi. Şimdi bu Konferansa başkanlık eden Lord Curzon'u bir demeç vermeğe çağırmaktadır.

LORD CURZON başkanlığı ile onur duyduğu Konferansın bu sabah Ermenilerin kırımı konusu üzerinde en az bir saat süren bir görüşme yaptığını söyledi. Konferans en başta, Maraş yakınında 20.000 Ermeninin öldürüldüğü hakkında, gazetelerde çıkan ve Parlamentoda da sözkonusu edilen telgrafı incelemiştir. Konferansa, önceki akşam B. Berthelot ile görüştüğünü ve kendisinin Fransızlara bu şaşırtıcı haberi doğrulayan bir bilgi gelmediğini söylediğini bildirmiştir. Daha sonra konferansa, Britanya Hükümetine gelen son telgrafları okumuş ve toplantı sırasında Akdeniz'deki Başkomutanlığımızdan gelen bir telg-

[118] İngilizce aslındaki dipnotu : Bak. No. 26, tutanak 3.

rafın kendisine iletilen örneğinden, o zamana kadar doğruluğu kuşkulu görülerek karşılanan, 15-20.000 Ermeninin kırıma uğradığı haberi doğrulanmıştır. Bu telgrafın içeriğini de derhal konferansa bildirmiştir. Konferans bundan sonra, a) yerel durumu, b) İstanbul'da alınabilecek uygun önlemleri görüşmüştür.

Birinci konuda, ne yazık ki Ulusçu Türkler General Gouraud buyruğu altındaki Fransızlardan sayıca üstündüler. Fransız kıtalarının sayısı 26.000'i geçmemekteydi ve bunun da üçte biri beyaz,[119] geri kalanı Cezayirli ya da yerel olarak silah altına alınan Ermeni idi. General Gouraud Trakya ve Bulgaristan'daki Fransız kıtalarından destek birliği sağlamağa çalışmıştır. İstediği, komutası altındaki kuvveti, İngilizlerin Suriye ve Kilikya'yı işgal ettikleri zamanki kuvvtlerinin sayısı olan 48.000'e çıkarmaktı ama şu anda Fransızlar sayıca aşağıda oldukları için yapabilecekleri tek şey General Gouraud'nun istemiş olduğu destek kuvvetlerinin gelişini beklemektir. Lord Curzon bu yöreye savaş gemisi gönderilmesi konusunu ortaya atmış olmasının nedeninin, savaş gemilerinin görünmesinin tinsel etkisinin her zaman çok iyi olduğunun deneylerle kanıtlanmış bulunması olduğunu söyledi. Fransızların İstanbul'da bir tek savaş gemileri vardır ve o da birinci sınıf bir gemi değildir. İyi bir rastlantı sonucu, Malta savaş filosu son günlerde İstanbul'a doğru yola çıkmış ve iki üçgündenberi de bu kente varmış bulunuyor. Konferans Yüce Kurula, İstanbul'daki bu filo'dan ayrılacak iki ya da daha fazla gemiyi, iki günlük bir uzaklıkta bulunan Mersin'e göndermenin yararını incelemesini önermektedir. Konferansta meslekdaşları, bunun salt bir Fransız sorunu değil Müttefik sorunu olduğu hakkındaki görüşünü paylaşmışlardır. Müttefiklerin, Türkler tarafından yapılan aşağısamalı meydan okumayı hoşgörü ile karşılamaları olanak dışıdır ve buna gereken cezayı vermekte üçünün biraraya gelmesi gerekmektedir. İstanbul'daki duruma gelince, bu, B. Lloyd George'un ve kendisinin Britanya Parlamentosunda açıkladıkları sorunları ortaya çıkarmaktadır.[120] Yüce Kurul Padişahın İstanbul'da kalmasına niçin karar vermişti? İlerde Türkiye'de herhangi bir karışıklık çıktığında yazgısının Müttefiklerin elinde olması için değil mi? Şimdi bu durum ortaya çıkmış bulunuyor. Konferans ayrıca kırımlardan Sadrazama ve bugünkü Türk Hükümetine düşecek sorumluluk konusu üzerinde de durmuştur. Yüksek Komiserlerimiz Sadrazama bu konuyu açacak olurlarsa, onun omuz silkip bu işle hiç bir ilişkisi olmadığını zira Mustafa Kemal ve Kilikya'daki Ulusçu Türkler üzerinde hiç bir etkisi kalmadığını söyleyecektir. Bu savın hiç bir geçerliliği bulunmadığı açıktır çünkü Sadarazamı iktidara getiren Mustafa Kemal'in kendisidir.

Konferans bundan sonra, Yüce Kurula ne yapılabileceği hakkında nasıl bir öğütlemede bulunabileceğini görüşmüştür. Bir çok öneriyi inceledikten sonra, İstanbul'daki Yüksek Komiserlerin herbirine danışmadan daha ileriye gidilemeyeceği konusunda anlaşmaya varmışlardır. Bu Yüksek Komiserler ne yapabilir? Topluca Sadrazama gidip şunları söyleyebilirler 'Bu kıyımların sürmesine izin

---

[119] Bu renk ayırımı, bölgede kullanılan birliklerin yetenekleri ile ilgili olarak sürekli olarak ortaya atılmakta olup, emperyalist ülkelerin o dönemde kurtarma savında oldukları toplumlara karşı davranışlarında bile ne denli bağnaz bir tutumda olduklarını göstermek bakımından ilginç bulunmaktadır.

[120] Lord Curzon'un bu konuşmasında Parlamento'da yapıldığını söylediği görüşmelerin Parliamentary Debates, 5. Seri, Cilt 125'in 1958-71 ve 2060-2 sütunlarında yer aldığı metnin bu sayfasındaki çeşitli dipnotlarından anlaşılmaktadır.

verecek olursanız, Devletlerin, hükümleri sert olmaktan çok uzak bulunan bu Andlaşmayı kökünden değiştirmekten başka çareleri kalmayacak ve Hükümetinizi İstanbul'dan kovacaklardır.' Şu sıradaki toplu öldürmeler hangi noktaya varmalıdır ki, Devletler andlaşmayı yırtıp yeni baştan yazmaya karar verebilsinler? Bu yönde bir girişim (**démarche**) Yüksek Komiserler açısından sadece bir **brutum fulmens**[121] olarak kalabilir. Bu nedenle Konferansa, bu durumda yapılması gerekenin, hem çarpıcı, hem ilgi çekici nitelikte hem de niyette ciddiliği kanıtlayacak bir hareket olması gerektiğini belirtmiş ve Konferans bunu benimseyerek Yüce Kurula aktarılmasını istemişti. Yüksek Komiserlere verilecek yönerge Sadrazama 'Bu kırımları derhal durdurmanız gerekiyor. Yinelenecek olurlarsa, Padişah sürgün edilecek ve Boğazın öteki yanında tutuklu olarak saklanacaktır.' demeleridir. Lord Curzon'a göre, dünyaya ve özellikle Türklere, siyasal tutumumuzun değerini kanıtlamak zamanı gelmiştir. Devletlerin Türk politikası şimdi ne yapacaklarına göre değerlendirilecektir. Son olarak, konferansın aşağıdaki hususlar üzerine genellikle görüş birliğine vardığını söyledi

(a) Müttefiklerin bu konuda birlikte hareket etmeleri gerektiği.

(b) Türk Hükümetine yapılacak girişimin niteliği konusunu Yüksek Komiserlere aktarmanın yerinde olacağı.

(c) Bu girişimin, Yüce Kurul tarafından kabul edildikten ya da değiştirildikten sonra, üç Yüksek Komiserce birlikte yapılması gerektiği.

(B. Lloyd George'un önerisi üzerine. görüşmeler, öğleden sonra ayni yerde saat 16. da yeniden başlamak üzere ertelendi.)

No : 38

28 Şubat 1920 Cumartesi günü saat 16'da, Londra, S.W.1, Downing Street No. 10'da yapılan bir Müttefikler Konferansına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları : /I.C.P.55./

Katılanlar : Britanya İmparatorluğu : Çok Sayın D. Lloyd George, Başbakan; Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; Çok Sayın W.S. Churchill, M.P., Savaş ve Hava Bakanı; Tümgeneral Sir P.P. de B. Radcliffe, Askeri Harekât Başkanı; B. Vansittart, B. Philip Kerr. Albay Gribbon; **Yazmanlar,** Sir M. Hankey, Yarbay Storr.

Fransa : C. Cambon, B. Berthelot, Albay Chardigny.

İtalya : B. Nitti, B. Scialoja, İmperiali Markisi, General Cavallero, B. Galli; **Yazman,** B. Trombetti.

Japonya : Vikont Chinda.

Çevirmen : Profesör P.J. Mantoux.

Türkiye ile Barış Andlaşması. Ermeni kırımı.

B. LLOYD GEORGE, Fransızlara General Gouraud'dan ya da Kilikya'daki başka Fransız makamlarından yeni bir haber gelip gelmediğini sordu.

B. CAMBON hiç bir yeni haber gelmediğini söyledi.

---

[121] İngilizce aslındaki dipnotu : hedefine varamayan yıldırım (aimless thunderbolt).

LORD CURZON sabahki Yüce Kurul toplantısında Mustafa Kemal'in İstanbul Hükümetiyle suç ortaklığından söz ettiği sırada, aralarındaki ilişkinin şimdi öğrendiği kadar sıkı olduğunu bilmediğini söyledi. Mustafa Kemal'in şu günlerde Erzurum'a Vali olarak atandığını şimdi öğrenmiş bulunmaktadır. Erzurum yeni Ermenistan içine alınacağına göre bu olay daha da anlam kazanmaktadır. Böyle bir adamın atanması, yeni Devletin olabilecek başarı şanslarını da tümüyle ortadan kaldıracaktır.

B. LLOYD GEORGE Yüce Kurulun çok zor bir durumla karşılaştığını söyledi. Elinde bu haberler haliyle eksik olup İstanbul'dan alınmıştır. Bu sabah Akdeniz'deki İngiliz Başkomutanından bir telgraf alınmış ve içeriği Lord Curzon tarafından sabah toplanan Dışişleri Bakanları ve Büyükelçiler Konferansına bildirilmiştir. Buna göre, Maraş'ta şiddetli çarpışmalardan sonra, Kilikya'da Maraş[122] sancağı Fransızlar tarafından boşaltılmıştır. Çarpışma sırasında ve sonrasında pekçok Ermeni öldürülmüştür. Gerçek sayıyı saptamak zor olmakla birlikte 15.000 ile 20.000 arasında olması olasıldır. Kilikya'da 12.000'den fazla Fransız askeri yoktur oysa düşman kuvvetleri 25.000 ile 30.000 arasında hesaplanmaktadır. Kilikya'daki başlıca yönetici Maraş'ı geri almak için derhal eyleme geçileceğini söylemiş, General Gouraud ise, durumla başa çıkacak yeterli kuvvete sahip olduğundan emin görünmüştür. B. Lloyd George, Boğos Nubar Paşa' dan 27 Şubat tarihli bir mektup aldığını ve ilişiğinde Piskopos Narayon'un şu telgrafının bulunduğunu söyledi

> 'İstanbul, 25 Şubat 1920. — Fransız kıtalarının gece Maraş'ı boşalttıklarını üzülerek bildiririm. Ne yazık ki kimseye haber de vermediler. Ertesi sabah, bu beklenmedik geri çekilmenin şaşırttığı 3000 Ermeni ilk çıkışlarını yapmış ve yok edilmişlerdir, başka 1500 Ermeni İslahiye'ye varmayı başarmıştır. Birçoğu donmuştur. Kentte kalan 20.000'den 16.000'i kırıma uğramıştır.'

Bu bölgeden sorumlu olan General Gouraud'dan yeni bir haber olmadığı anlaşılmaktadır. Yapılacak ilk şeyin, Fransız Hükümetinden, elindeki bilgilere göre durumun ne olduğunu General Gouraud'dan kesinlikle öğrenmesini istemek olduğunu söyledi. Bu arada, Britanya Hükümetinin aldığı haberlerin doğru olduğu varsayımına göre hareket edilmelidir. Anlaşıldığına göre, belki bazı Arapların da desteklediği, önemli ve düzenli bir Türk kuvveti, 30.000 askerle, Fransızları Maraş'tan atmıştır. Bir Fransız taburunu çevirmişler ve, Müttefiklerin koruyacaklarına söz verdikleri, 20.000 kadar Ermeniyi yok etmişlerdir. Kendisi, tüm Müttefiklerin prestiji bakımından bundan daha öldürücü bir şey düşünemezdi. Derhal güçlü bir eyleme geçilmeyecek olursa prestijleri onulmaz bir yara almış olacaktır. Bunun anlamı, yerinde ezici üstünlükte Müttefik Kuvvetleri yoksa andlaşmamızın hiç bir değeri olmayacağıdır. Andlaşmaya "karakol yetkisi", "sözdinletirlik alanları" ve benzeri hükümler koydurtmak çok iyi de, Türklerin buna en ufak bir önem vereceği olmadığı gibi, azınlıkların korunması için konulacak karşılıklı hükümlerin de en ufak bir değeri olabileceği sanılmamalıdır. Gerçek şudur ki, Türkiye ile barış yapılması öngününde [arife] Devletler son derece ağır bir durum karşısında herhangi bir şey yapamıyacak bir hale düşmüş bulunuyorlar. Bu durumu ekonomik öncelik haklarının uygulanmasının bir örnek olayı olarak ele alarak, geçen hafta ekonomik öncelik konusunun kurulda gö-

---

[122] Metinde 'Sanjak of Marago' denilmektedir.

rüşüldüğü sırada, kendisinin, aynı zamanda bazı sorumlulukları da üstlenmeğe hazır olmadıkça hiç bir Devletin bu yükümlülüğü üzerine almaması gerektiğini ileri sürmüş olduğunu anımsattı.[123] İngilizler Musul'da öncelik hakkını sadece petrolü kullanmak için istemiyorlar; bunun yanında ora halkını bir dış saldırıya karşı savunmak yükümlülüğünü de kabule hazırdırlar. Bir sözdinletirlik alanı sorumluluğunu üzerlerine alan öteki Devletlerin de benzer yükümlülükleri kabul etmeleri gerekir. Geçen Eylül'e kadar Maraş Britanya askerî işgali altındaydı ve bu işgalin devamı süresince tam bir düzenli yaşam sürmüştür; İngiliz subayları tam bir güvenlik içinde Maraş'ın 20-30 mil dışında ava çıkabilmekte idiler. O zamandan bu yana ve bu yöre Fransızlara aktarıldığından beri, Türk ulusçuluk hareketi gittikçe genişlemiş ve niteliği gittikçe daha ürkütücü olmağa başlamıştır. Anladığına göre Fransız işgal kuvvetleri arasında pek çok Cezayirli ve orada askere alınan Ermeniler de bulunmakta idi ve olabilir ki, bu Ermenilerin Fransız üniforması ile gezerken takındıkları küstah tavırlar Maraş'ın karma nüfuslu halkını rahatsız etmiştir; ama her ne olursa olsun, gerçek ne yazık şudur ki, Fransız garnizonu Ermenileri bu son kırıma karşı koruyamamıştır. Müttefiklerin, yeni baştan düzeni kuruncaya kadar bir Barış Andlaşması hükümleriyle uğraşmalarının anlamı yoktur. Bu konuda başlıca sorumluluk Fransızlara düşer. Büyük Britanya geçen Eylül'e kadar görevini yapmıştır. Her ne kadar, dediği gibi, başlıca sorumlu Fransa ise de, tüm öteki Devletler de konu ile ilgilidir. Britanya Hükümeti kıtalarını, aylardan beri Fransız devlet adamlarınca yapılan baskı sonucu, Fransa'nın Ermenilerin korunmasını üzerine aldığı düşüncesi içinde, geri çekmiştir. Devletler şimdi Fransa'nın ,durumu onarmak, kalan Ermenileri korumak ve genellikle Müttefiklerin saygınlığını ayakta tutmak için ne gibi önlemler almayı düşündüğünü merak etmektedir. Yerel durum böylece gözden geçirildikten sonra, İstanbul konusuna geçildikçe, Lord Curzon'un bu sabah da dediği gibi, Yüce Kurulun Türkleri orada tutmağa karar verişinin nedeni, Padişah ve Hükümetinin Müttefik topları altında İstanbul'da kaldıkları sürece, Müttefiklerin, bazı hallerde onlar üzerinde baskı yapacak durumda olacakları kanısını taşımaları idi. Bu hallerden biri ortaya çıkmış bulunuyor. Kurulun öğrendiğine göre, Kilikya'daki son dehşet verici olayların sorumlusu gibi görünen Mustafa Kemal, İstanbul Hükümetinin yüksek bir memuru olup son günlerde Erzurum'a vali olarak atanmıştır. Müttefikler hiç bir şey yapmayacaklar mı? Türkleri uyarmak yetmez. Bunu pek çok kez yaptık. Şimdi güçlü bir eyleme geçmenin ve çarpıcı bir şeyler yapmanın zamanı gelmiştir. Ellerindeki bilgilerin General Gouraud tarafından doğrulanmasını sağlamaya çalışılmasını ve bunun yaklaşık olarak doğru olduğu saptanacak olursa, Türk Hükümetine el konmasını önermektedir ;yani Sadrazam ile Savaş Bakanları [Bakanı?] gerekirse öteki Bakanlar tutuklanmalı ve durumun düzeltilmesi için Hükümetçe önlemler alınıncaya kadar ya Boğazın karşı yakasında hapsedilmeli ya da Müttefik gemilerinin birinde tutulmalıdırlar.

B BERTHELOT izin verilirse B. Lloyd George'un demecinde ortaya atmış olduğu bazı noktaları yanıtlamak istediğini belirtti. General Gouraud'dan daha fazla bilgi almağa çalışılması önerisinin gereksiz olduğu kanısındadır. Fransız Hükümeti şimdiye kadar General'den, en sonuncusu bir iki gün önce gelmiş olan, en az yüz telgraf almıştır. Esas olarak General Gouraud'un Fransız Hüküme-

[123] İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. No. 19, tutanak 2.

tine gönderdiği haberler Londra'da alınanlara uymaktadır. Fransız kıtaları bölgenin işgalini İngilizlerden kendi üzerine aldıkları zaman General Gouraud'nun karşılaştığı ilk zorluk güneyde aşırı eğilimli Araplardan gelmişti. Sonradan bunlar aşırı Ulusçu Türklere karşı çıkınca önemli sıkıntılar ve karışıklıklar doğmuştur. Mustafa Kemal'in hiç bir zaman İngilizlerin Kilikya'da kalacağını sanmadığını ve Fransız işgali başlayınca durumun tümden değiştiğini belirtmek ister. Yüce Kurul Fransa'nın bu toprakları işgal etmeyi hiç bir zaman istemediğini biliyor ama buna gereksinme duyuldu. Belki de bir Fransız işgali olacağı Türklere bildirilmiş olsaydı daha iyi olacaktı. İngiliz kuvvetlerinin Kilikya'da bulundukları sırada zorlukla karşılaşmamalarının bir nedeni de Türklerin, bu işgalin sınırlı bir süre için olacağını sanmış olmalarıdır. Gerek Britanya işgali sırasında, gerekse Fransız işgalinin başlangıcında halkın dinginlik içinde bulunması, Fransız askerî komutanlığını hiç bir karışıklık olmayacağı sanısına yöneltmiştir. Halbuki, birden bire şiddetli,silahlı ve kararlı, düzenli askerî nitelikte bir karşı koyma karşısında kalmıştır.İçine düştüğü yanılgı bir ruhbilim yanlışlığından mıdır? Daha önce de dediği gibi karışıklıklar güneydeki bir Arap hareketiyle başlamıştır. General Gouraud Kuzey Afrika'dan Arapları tanımaktadır ve yapabilecekleri hiç bir şey kendisini korkutmamakta idi. Ancak karşılaştığı zor durumla başa çıkmağa yetersiz sayıda kuvveti bulunduğu bir gerçektir. Kendisinin karşısına çıkan Türkler tam disiplinli ve deneyden geçmiş kıtalardı ve Gouraud hiç bir zaman bu çeşit bir karşıkoymayı beklememekteydi. Karışıklıklar ilk ortaya çıktığında, türlü köyve kasabalarda ara sıra patlak veren ve kolaylıkla bastırılan olaylar biçiminde idi. Ama Maraş'taki durum çok değişik nitelikte oldu. Maraş yüksek dağlar arasında kaybolmuş bir yer olup tüm bölge şu sırada derin karlar altındadır. Oradaki küçük kuvvet saldırıya uğrayınca, onları kurtarmak için 2000-2500 kadar Fransız askerinin gönderilmesi zorunluğu ortaya çıkmıştır. Daha önemli kuvvet yollanması çok daha tehlikeli durumlara yol açardı. Ermenilere gelince, Türk kafasının bu zavallı insanlara ilişkin anlayışı herkesçe bilinmektedir. Türkler bunlardan nefret ederler ve bu nefret, bunların Fransız birliklerinde hizmet ettiklerini görünce büsbütün artmıştır. Maraş'ta bu nefret ettikleri Ermenileri sokaklarda Fransız üniformaları içinde kurula kurula geçerken görmekle yeterince alevlenmiştir. Bununla birlikte, B. Berthelot Maraş'ta yok edildiği söylenen 20.000 Ermeni sayısının ölçüsüz bir abartma olduğunu sanmaktadır. Bunun doğrusu herhalde aşağı yukarı 5000 kişidir. Maraş'ın şu anda, kentin önemli bir bölümü yakıldığı için, yarı yıkıntı halinde olduğu unutulmamalıdır. Devletlerin şimdi ne yapmaları gerektiğine gelince, varolan koşulla raltında General Gouraud'nun kendisinin de fazla bir şey yapabilme olanağı bulunmadığından korkmaktadır. Yerel kavgalarla uğraşmaktan başka bir işe yetişebilecek vakti kalmamıştır. Buyruğu altındaki kuvvetlerin ancak üçte biri beyaz askerlerden oluşmaktadır ve daha önce de işaret ettiği gibi, Maraş karlarla örtülü dağlık bir bölgededir. Yüce Kurulun Fransız Hükümetinin vakit geçirmeden, olabildiğince etkili biçimde eyleme geçmesiniöğütleyebileceğini düşünmektedir. Kurul kabul ederse bu kararı bu akşam Paris'e telleyebilir ve Fransız Hükümetinin ivedilikle eyleme geçmek niyetinde olduğu yanıtını derhal alabileceğini umar. Mustafa Kemal'in savaş gemileri gönderilmesinden pek fazla etkileneceğini sanmamaktadır. Maraş'ın denizden çok uzakta olduğu anımsanmalıdır. Bununla birlikte, Mersin'de bir kaç Müttefik savaş gemisinin görünmesinin tinsel bir etkisi olabilir ve hiç değilse, Müttefik-

lerin uyumlu hareket ettiğini göstermiş olur. Fransa'nın Kilikya'da üstlendiği sorumluluğa gelince, kendilerinin omuzlarına, İngilizlere Musul'da ve başka yerlerde düşen sorumluluğun tıpkısının düştüğünü kabul etmektedir. Ama Kurula anımsatmak ister ki, şimdi bir geçiş dönemi yaşanmaktadır ve Fransa resmen Kilikya'ya ilişkin olarak daha hiçbir sorumluluk kabul etmiş değildir. B. Lloyd George Britanya işgali altındaki Kilikya'nın dingin durumunu Fransızlar işgal ettikten sonra şimdiki durumu ile karşılaştırmıştır.

B. Berthelot şunu belirtmek ister ki, Fransız kıtalarının, İngilizler gittikten sonra kendilerini büyük zorluklar içinde bulmaları, sadece durumun tümüyle değişmesi nedeniyledir. Kaldı ki, İngilizlerin, aralarında daha çok sayıda beyaz askerler ve daha büyük oranda süvari bulunan 48.000 kişilik kuvvetine karşılık sadece 26.000 kişilik bir kuvvetleri vardır. Ayrıca, Fransızlar yöreyi işgal ettiklerinde, bütün Müttefiklerin zor bir askerlikten salıverme sorunu ile karşı karşıya bulundukları zamana rastlamışlar ve Fransa'nın durumu bu bakımdan İngilizlerinkinden daha da ileri bir aşamada idi. Ne gibi bir önlem alınabileceği konusuna yeniden değinerek, kanısınca, yerindel derhal bir eyleme geçmenin zor olacağını belirtmek ister. General Gouraud şu sırada Maraş'a yeter güçte ve uygun sayıda beyaz asker içeren bir kuvveti gönderecek durumda değildir ama ilerde destek alınca bunu belki yapabilir. Bu arada, olabildiğince sağlam bir cephe görüntüsü vermesi gerekir ve bunun için gerekiyorsa, Emir Faysal'la bir çeşit anlaşma da yapabilir. Bir de İstanbul'daki genel durum kalmaktadır. Bu konuda, tıpkı B. Lloyd George gibi bir şey yapılması zorunluğu olduğuna inanmakta ve genellikle Britanya Başbakanının önerdiklerine katılmaktadır.

B. LLOYD GEORGE B. Berthelot'nun demecinin memnunluk ve cesaret verici olduğunu söyledi.

B. NİTTİ, öngörülen girişim konusunda B. Lloyd George'un önerdiğine tümüyle katıldığını ve hiç bir çekince ileri sürmeyeceğini söyledi. Ancak bir noktaya değinmek istediğini, bunun da Devletlerin, İstanbul'un Mustafa Kemal üzerindeki gerçek etkisinin ne olduğunu anlamağa çalışmaları zorunluğu bulunduğu noktası olduğunu söyledi. Mustafa'nın buyruğu altında 150.000'e yükseldiği hesaplanan bir kuvvet bulunduğu sanılmaktadır; bu askerlerin Asya'dan toplandığı anlaşılmaktadır. Hal böyle olunca işin doğrusu İstanbul'un Mustafa'yı kontrol ettiği değil Mustafa'nın isteklerini İstanbul'a zorla kabul ettirdiği değilmidir? Yine bugünkü sorunla ilgili bir karara varırken Yüce Kurulun bu kararın genel etkisinin ne olacağını iyice gözönünde tutması gerektiği düşüncesindedir. Doğal olarak bütün sorun, Küçük Asya'nın geleceğinin ne olacağının çözülmesine bağlıdır.

B. CAMBON Albay Chardigny'nin Yüce Kurula Mustafa Kemal'in kuvvetinin yapısı hakkında bazı ayrıntılar verebileceğini söyledi.

ALBAY CHARDİGNY Türk ordusunun hala yaşamını sürdürmekte olduğunu ancak çeşitli tümenlerin kuvvetinin önemli ölçüde azalmış bulunduğunu söyledi. Şu anda 15 kadar düzenli tümeni vardır ki her biri yaklaşık 3000 kişiden oluşmakta böylece toplam kuvvetleri belki 50.000'e varmaktadır. Bu 50.000 asker iyi eğitim görmüş ve disiplinlidir, ama bunların ötesinde, büyük bir olasılıkla, 100 ya da 150 kişilik, her biri bir ya da iki subay yönetiminde çok sayıda küçük çeteler de bulunmaktadır. Dört tümenden oluşan birinci kolordu, 7000

kişisiyle Erzurum'dadır. Ancak Mustafa bu kıtalarını besleyip gereçlerini sağlamakta, taşıt eksikliği ve levazım hizmetlerinin iyi işlememesi nedeniyle büyük zorluk çekmektedir. Hatta bu yüzden bunları dağınık tutmak zorundadır çünkü besleme zorluğu nedeniyle biraraya toplayamamaktadır.

B. LLOYD GEORGE kurul dağıldığında Dışişleri Bakanlarının toplanarak İstanbul'daki Yüksek Komiserlerine gönderilecek ortak bir telgrafı hazırlamalarını önerdi.

LORD CURZON görüşmelere temel olabilecek çok kaba bir taslak yazıverdiğini söyledi.

(Lord Curzon bu taslağını okudu ve Profesör Mantoux Fransızcaya çevirdi.)

B. LLOYD GEORGE kurulun şimdi dağılmasını ve Dışişleri Bakanlarını, Lord Curzon'un tasarısı üzerinde çalışmağa bırakmasını önerdi.

B. BERTHELOT Lord Curzon'un tasarısını eksiksiz bulduğunu söyledi. Sadece onunla ilgili bir iki öğütlemesi olabileceğini, ve bunu da daha sonra Dışişleri Bakanlarına yapabileceğini söyledi.

B. CAMBON kurulun sabahki toplantısında Lord Curzon'un, İstanbul ve Küçük Asya'daki Fransız deniz gücünün ikinci sınıf bir tek savaş gemisinden oluştuğu hakkındaki sözlerine değinerek, bunun gerçeği tam olarak yansıtmadığını çünkü hem İstanbul'da hem Beyrut'ta bir iki başka Fransız gemisi bulunduğunu söyledi.

B. LLOYD GEORGE Dışişleri Bakanlarının tasarıya, Yüce Kurulun bundan böyle Türk Hükümetiyle diplomatik notalar aracılığıyla değil, bunların yerine koyacakları, güçlü eylem biçimini alacak başka bir yöntem kullanarak iş göreceklerine ilişkin bir şeyler konulmasını önerdi. Bunun açıkça, altı çizilerek ama yine de diplomatik bir dille belirtilmesi gerektiği kanısındadır. Mustafa Kemal'in Türk ordusunu ayakta tutmak için kimin para verdiğini öğrenmek istemektedir. İstanbul'daki Türk Hükümeti mi para veriyor?

B. BERTHELOT Mustafa'nın askerlerinin para almadıklarını, ülkenin kendilerini beslediğini söyledi.

B. CHURCHİLL Müttefiklerin şimdi İstanbul'da girişecekleri herhangi bir eylemin gerçekte herhangi bir önemli etkisi olabileceğini kuşku ile karşılamaktadır. Türkiye tümü ile düzenden çıkmış durumdadır ve güçlü bir merkez denetimi kalmamıştır.

B. LLOYD GEORGE Müttefiklerin şimdi girişmek niyetinde oldukları eylemin şimdiki Türk Hükümetinin denetiminin yaygınlık derecesi hakkında bir deney niteliğinde olacağını söyledi.

Yüce Kurulun gelecek Pazartesi sabahına kadar ertelenmesi ve Üç Müttefik Hükümetin Dışişleri Bakanlarının kalarak, Lord Curzon'un tasarısına dayanan, ve her birinin İstanbul Yüksek Komiserine gönderilecek, ortak ve tıpkı bir telgraf hazırlamaları **kararlaştırıldı.**

(Dışişleri Bakanlarınca son biçimiyle onaylanan telgraf bu notlara ek olarak ilişiktedir.)

(Yüce Kurul saat 17.30 da dağıldı.)

No : 38'in Eki

İstanbul'daki Müttefik Yüksek Komiserlerine Telgraf Tasarısı

Akdeniz'deki Deniz Kuvvetleri [afloat?] Başkomutanından alınan 9172 sayılı telgraftaki Kilikya Ermenilerinin kırımına ilişkin bilgiler -sayılar gerçek ya da abartmalı olsun- o denli ciddidir ki, bu hususta tam görüş birliği içinde olan Müttefik Hükümetler, hem sorumlu tarafların cezalandırılmalarını sağlamak, hem de bu yabanıl cinayetlerin yinelenmesini önlemek için derhal eyleme geçmek zorunluğundadırlar. Bu eylem hem Kilikya'da hem İstanbul'da yapılmalıdır.

Kilikya'da Fransız Hükümeti, askerî işgal durumunda olduğundan, düzenin yeniden kurulması sorumluluğunu olduğu gibi üzerine almış ve General Gouraud'ya bu yönde açık yönergeler göndermiştir.

Fakat Müttefik Hükümetler İstanbul'daki Türk Hükümetini sorumluluktan aklayamazlar; Müttefikler yetkelerinin hafife alınamayacağını derhal kanıtlamak zorunda oldukları gibi, Türkleri İstanbul'da bırakan geçici kararın, bunlara bu korkunç eylemleri yapmakta özgür oldukları anlamını taşımadığını da göstermelidir.

Yüce Kurul sert bazı önlemlerin alınması gerektiği görüşündedir; bunlar Savaş Bakanlığı ya da başka önemli birHükümet binasının işgali ve Sadrazam ile Savaş Bakanının, ya da başlıca sorumlu olan herhangi başka Bakanların kişisel olarak tutuklanmaları ve, sorun hakındaki yeni soruşturmaların sonuçlanmasına değin, ya kararda ya da bir Mütefik savaş gemisi içinde hapsedilmeleri biçiminde olabilir. Bu konuda derhal meslekdaşlarınızla ve deniz ve kara Başkomutanları ile danışarak, vakit geçirmeden, bu ya da başka bir yönde, öğütleyebileceğiniz önlemler hakkındaki görüşlerinizi bildirmeniz gerekmektedir.

Türk Hükümeti, artık kesinlikle anlamalıdır ki, bu gibi haller ortaya çıktığında, bir daha, eski diplomatik nota vegirişim yöntemleri izlenmeyecek, yerine, bu kez olduğu gibi, Müttefik Hükümetlerce derhal eyleme geçilecektir.

Ortak görüşünüz, böyle bir gösterinin Ermenileri yeniden saldırılara uğramaktan korumağa yardımcı olabileceği yönünde ise, deniz Başkomutanlarına aynı zamanda, Mersin'e bir ya da daha fazla Müttefik savaş gemisi göndermesi için buyruklar gönderilmektedir.

Bu telgrafı derhal Fransız ve İtalyan Yüksek Komiserleri ile deniz ve kara Başkomutanlarına iletmeniz rica olunur.

No : 40

1 Mart 1920 Pazartesi günü saat 11.30'da Whitehall, S.W.1'da Britanya Dışişleri Bakanlığında, Lord Curzon'un odasında yapılan bir Büyükelçiler ve Dışişleri Bakanları Konferansına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları : /I.C.P.57./

Katılanlar : Britanya İmparatorluğu : Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. Vansittart, B. Forbes Adam, General Mance, B. Malkin;

Yazmanlar, Yarbay Storr, Binbaşı Caccia, Binbaşı Young.

Fransa : B. Cambon, B. Berthelot, B. Kammerer.

İtalya : B. Scialoja, İmperiali Markisi, B. Galli, B. Nogara, Don Ascanio Colonna.

Japonya : Vikont Chinda.

Çevirmen : B. Camerlynck.

Boğazlar ve Maramara Denizi Suyollarının Yönetimi. Komitenin Raporu.

LORD CURZON konferansın bu sabah Boğazlar ve Marmara Denizi Suyolları Yönetimi Komitesinin raporunu ele alacağını söyledi.

VİKONT CHİNDA görüşmeye başlamadan, konferansın bu konuyu görüşeceğini çok az bir süre önce öğrenmiş olduğunun tutanağa geçirilmesini istediğini bildirdi. Bu sabah Türk Maliye Komisyonu raporunun ele alınacağını sanmaktaydı. Bu nedenle Boğazlar suyollarının yönetimi hakkında ileri sürülen önerileri okumak fırsatını bulamamıştır, halbuki Japon Hükümeti bu konu ile çok ilgilidir.

Boğazların suyollarının yönetimi konusu Yüce Kurulda ele alındığında, Britanya ve Fransa Dışişleri Bakanlıklarınca birbirinden bağımsız karara bağlanmıştı. Bugünkü durumda, Japon Hükümetinin adıgeçen Komiteye katılmış olması gerekeceğinde ısrar etmektedir. Rapor yeniden gözden geçirilmeyi gerektirecek önemli ilke sorunları ortaya çıkarmaktadır. Yapılandan yakınmak istememektedir; ama bunları, sadece, bu sabah Japon Hükümetinin görüşlerini ileri sürebilmekte kendisinin ne kadar yetkisiz bulduğunu açıklamak için söylemeğe gereksinme duymuştur.

LORD CURZON konferansın bu sabah Türk Maliye Komisyonunun raporunu görüşmesi gerektiğini söylerken Vikont Chinda'nın gerçeği söylemiş olduğunu belirtti. Ancak bunun için, komisyon başkanı B. Blackett'in de hazır bulunması gerekeceği düşünülmüştü. Halbuki B. Blackett'in Downing Street'deki toplantıya katılması gerektiği anlaşılınca, raporun incelenmesi haliyle öğleden sonraya ertelenmiştir.

B. CAMBON Boğazların yönetimine ilişkin raporun, yeniden gözden geçirilmek üzere komisyona geri gönderilmesini gerektirecek önemli ilke sorunları ortaya attığını söyledi. Örneğin pek çok önerilerinin, Kara ve Deniz askerî Komisyonu, Limanlar, Demiryolları ve Suyolları Komisyonu v.b. gibi Komisyonların raporları ile karşılaştırılmadıkça kabulü olanaksızdır. Bu nedenle Japon temsilcisinin isteyebileceği her değişiklik önerisini ileri sürmesi için bundan böyle de pek çok fırsat çıkacağını sanmaktadır.

VİKONT CHİNDA raporun bu sabah görüşülmesini, ilerde bir tarihte, belirli karşı çıkmalarda bulunmak hakkını saklı tutmak kaydı ile, kabul ettiğini bildirdi.

LORD CURZON konferansın şimdi, Türkiye ile Barış Andlaşmasına konulmak üzere hazırlanan ve Boğazlar ve Marmara Denizi suyollarının yönetimine ilişkin madde tasalarını okuyup madde madde görüşmesini istedi. (Ek 1).

B. CAMBON 1. maddenin Boğazlardan gemilerin geçişinden söz ederken 'Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi ve Karadeniz Boğazını kapsamak üzere' dediğine dikkati çekti. Yani, Boğazlar Yüksek Komisyonu, Boğazlar dışında Marmara Denizini de denetleyecek demektir.

LORD CURZON komisyonun yetkisinin ister istemez Marmara Denizini de kapsamına alması gerektiği görüşündedir, yoksa, gemiler Çanakkale Boğazına Komisyonun yetkisi altında girecekler, sonra Marmara Denizine girince bu yetki alanından çıkmış olacaklar ve biraz ötede yeniden komisyonun yetki alanına gireceklerdir. Bunun sonucu olarak, ortadaki gemiler, hiç bir yetkiye bağlı olmayacaklardır.

İMPERİALİ MARKİSİ tümünün tek bir geçiş olarak tek bir denetim altında olması gerektiğini kabul etmektedir.

(1. maddenin kabul edilmesi kararlaştırıldı.)

(2. madde değişikliksiz kabul edildi.)

B. KAMMERER karasuları sınırının genişliği konusunda önemli görüş ayrılıkları bulunduğunu açıkladı; ama 3 mil kabuledilegelmiş genişlik olarak benimsenecektir.

(3. maddenin değişikliksiz kabulü kararlaştırılmıştır.)

LORD CURZON 4. maddenin önemli bir sorun ortaya çıkardığını söyledi. Başlangıçta, şimdi öngörülene benzer nitelikte bir komisyonun kurulması B. Berthelot tarafından ortaya atıldığında, böyle bir komisyonun sadece Büyük Devletlerin temsilcilerinden değil, bu sularda gemilerin geçişiyle ilgili Küçük Devletlerin[124]de temsilcilerinden oluşması gerektiği sonucuna varılmıştı; yani Romanya ile Yunanistan da girecekti. Şimdiki madde ilerde Rusya'nın da girmesini öngörüyor : 'Rusya Milletler Cemiyetine üye olursa ve olunca'. Ama günün birinde Rusya'nın alınmasını gerektiren nedenler Romanya için de vardır. Bu nedenle, Romanya'nın dışarda bırakılması olanağı olup olmadığı sorusunu ortaya atmak istemektedir.

Bundan sonra, Yunanistan bakımından, bu ülkenin Boğazların kuzey yakasına ilişkin savları geçici olarak çözülmüş ve bunun sonucu Çatalca'nın kuzey ve batısındaki topraklar Yunanistan'a verilmiştir. Bu koşullar altında, Komisyonda kendisine yer verilmeyecek olursa Yunanistan ne der? Sonra, yine ilerde, Milletler Cemiyetine üye olur olmaz Bulgaristan sorunu ortaya çıkacaktır. Bu nedenle B. Berthelot ile kendisi bu çeşitli ulusların isteklerini karşılayabilmek için, Büyük Devletlerden her birine ikişer temsilcilik ve yukarda adıge-

---

[124] Bu ayırım ingilizce metinde Great Powers ve Minor Powers olarak yapılmaktadır.

çen daha küçük Devletlerere de birer temsilcilik vermeyi kabul etmişlerdi. Bu karar bir kenara itilip şimdi sadece üç Büyük Devletle Amerika Birleşik Devletleri ile Rusya'ya birer temsilci atamak hakkı tanınması önerilmektedir. Kanısınca böyle bir karar birçok eleştiriye yol açacaktır. Bu nedenle komisyon üyelerinden, Romanya ile Yunanistan'ı dışarda bırakmaya kendilerini yönelten nedeni öğrenmek istemektedir.

İMPERİALİ MARKİSİ Romanya veYunanistan'dan başka, Gürcüştan, Azerbaycan ve Ermenistan gibi, tanınmak isteyecek daha başka yeni Devletler de bulunduğuna dikkati çekti. Bunun sonucu, küçük Devletlerden herhangi birini dışarda bırakmak haksızlık sayılacaktır. Herhalde, kanısınca, Bulgaristan'a, Milletler Cemiyetine üye olur olmaz, bir yer ayırmak zorunludur. Bu bakımdan şimdilik önerisi, komisyona Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan'ın bir temsilcisinin alınması olacaktır.

B. BERTHELOT Lord Curzon'un sözünü ettiği görüşmede, İstanbul'da önemli bir komisyon kurulmasının sözkonusu edildiğini açıkladı; halbuki şimdiki öneri, sadece Boğazların yönetimi ile uğraşacak çok daha sınırlı niteliktedir. Bu nedenle de, bu komisyonda sadeceAkdeniz'de çok büyük çıkarları olan, Fransa, Büyük Britanya ve İtalya gibi Devletlerin temsilcilerini bir araya getirmek düşünülmüştür. Kanısınca, Yunanistan'la Romanya'nın temsilcilerine yer vermenin sakıncalarından biri, Türkiye'yi de almak zorunluğu olacaktır. Küçük Devletlerden biri -Romanya, Yunanistan, Bulgaristan- girecek olursa, artık durmak olanağı kalmayacak ve tüm küçük Devletler eşit işlem isteyecektir. Bu nedenle komisyon şu iki önemli ilkeyi kabul etmeyi kararlaştırmıştır birincisi, komisyonun Büyük Devletler temsilcilerinden oluşması gerektiği; ikincisi de, sözügeçen bu Devletlerin sadece Akdeniz Devletleri olması. Aksi halde, ilgili tüm Devletlerin alınması gerekirdi, yani Yunanistan, Romanya, Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan'ın.

Ayrıca komisyonun yetkileri de çok geniş olmayacaktır; bunlar tanımlanmış ve kısılmıştır. Bu nedenle de, kanısınca, izlenen amaca varmanın en iyi aracı Milletler Cemiyeti güvencesi altında hareket eden Büyük Devletler olacaktır. Bu çözüm kendisine en akla uygun gelmektedir. Sorumluluk, ticarî ve siyasal bakımdan en çok ilgili olan ve kendilerine düşecek görevi yerine getirebilecek en iyi olanaklara (deniz gücü) sahip olan Akdeniz'in Büyük Devletlerine verilmiştir.

Kendisi sadece Britanya, Fransız ve İtalyan Hükümetleri temsilcilerinin girmesini yeğlemekle birlikte, Amerika Birleşik Devletleri, Japonya ve Rusya gibi başka Büyük Devletleri eklemek olanağı, kabul etmeğe hazır olduğu bir ilkedir. Ama küçük Devletlerin herhangi bir temsilcisinin kabulüne şiddetle karşı çıkacaktır.

B. KAMMERER, B. Berthelot'nun ileri sürdüğü savların Komisyonun kararına ışık tuttuğunu söyledi. İki çözüm biçimi olasıl bulunmuştu, ya temsilcileri sadece Büyük Devletler seçecek, ya da Türkiye ve Bulgaristan'ı da içermek üzere tüm küçük Devletler temsil edilecekti. Romanya'nın alınmasına bir karşı çıkışı yoktur. Ancak konferansın anımsayacağı gibi, Mareşal Foch, Yunanistan'ın, Boğazların her iki yakasındaki toprakları nedeniyle Boğazların askerî işgali-

ne katılmasına izin verilmemesini öğütlemişti.[125] Ayrıca Türkiye ve Bulgaristan, kendilerine şu sırada temsil hakkı tanınamayacak olan düşman ülkelerdir.

LORD CURZON B. Berthelot'nun komisyonun kararına varmasını etkilemiş olan nedenleri büyük bir açıklıkla belirtmiş olduğunu söyledi. Ancak bu görüşleri kabul edemeyeceklerini de ekledi. Örneğin B. Berthelot Yunanistan'ın küçük bir Devlet olduğunu ileri sürmektedir. Onun şimdi bir Büyük Devlet haline getirilmiş olduğunu söylemek daha doğru olurdu, kaldı ki, Trakya, İzmir, Marmara Denizinin kuzey kıyıları v.b.'nin de eklenmesiyle yakında bir Büyük Akdeniz Devleti de olacaktır. Bu koşullar altında, onun küçük bir Devlet olduğu savı ile komisyonda temsil edilmesini önlemek olanaksızdır. Yine, ticaret konusu bakımından, Yunanistan'ın Boğazlardan geçen ticaretinin oylumu Büyük Devletlerden herhangi birininki ile olumlu biçimde karşılaştırılabileceği gibi, Yunanistan'ın Karadeniz'le olan ticaretinin giderek artacağı kuşkusuzdur. Sonra, bir Müttefik olan Romanya'yı toprağı fazla küçük olduğu bahanesiyle, içeri almamak olur mu?

Kanısınca soruna bir çözüm biçimi, 4. maddede adları geçen her bir Büyük Devlete ikişer oy hakkı tanıyan ve ayrıca, temsilcileri sıra ile atanacak olan küçük Devletlerin tümüne de iki yer verilmesini öngören bir plan olabilir. Küçük Devletleri büsbütün dışarda bırakmanın akılıca bir davranış olmayacağını düşünmektedir.

İMPERİALİ MARKİSİ örneğin Yunanistan'ın bir yıl temsil edilip ertesi yıl dışarda kalmayı hiç bir biçimde kabul etmeyeceğini söyledi. Lord Curzon'un önerisinin daha küçük Devletler arasında kavgalara yol açacağı düşüncesindedir. Kendisi, Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan'ın her birinin bir temsilci atamalarını, Bulgaristan'ın ancak Milletler Cemiyetine üye olduktan sonra katılmasını öngören bir öneriyi kabule hazırdır.

LORD CURZON konferansın önündeki önerinin, Birleşik Devletler Hükümetinin (bu Hükümet katılmayı isterse ve istediğinde), Britanya Hükümetinin, Fransız Hükümetinin, İtalyan Hükümetinin ve Rus Hükümetinin (Rusya Milletler Cemiyetine üye olursa ve olunca) ikişer oylu birer temsilci atamalarını ve Yunan Hükümetinin, Romanya Hükümetinin ve Bulgar Hükümetinin (Bulgaristan Milletler Cemiyetine üye olursa ve olunca) birer oyu olacak birer temsilci atamalarını öngörmekte olduğunu söyledi.

B. BERTHELOT Türkiye'nin dışarda bırakılmasının mı istendiğini sordu. Türkiye'ye bir danışma oyu tanınmasını öğütledi.

LORD CURZON Boğazlar Komisyonunun Türkiye'ye, savaşta yenildiği için ve ilerde kötü yola sapmasını önlemek için zorla kabul ettirildiği görüşünde direndi. Bu nedenle Türkiye Yunanistan ve Romanya'ya eşit sayılamaz. Aslında Türkiye'ye bir yükümlenim konulmaktadır.

B. CAMBON Lord Curzon'un ileri sürdüğü öneriyi kabul edeceğini bildirdi.

Madde 4'ün şöyle değiştirilmesi kabul edildi :

---

[125] İngilizce aslındaki dipnotu : Bak. No. 14, Ek 1.

Komisyon, Birleşik Devletler Hükümeti (bu Hükümet katılmayı isterse ve istediğinde), Britanya Hükümeti Fransa Hükümeti, İtalya Hükümeti, Rusya Hükümeti (Rusya Milletler Cemiyeti üyesi olursa ve olduğunda), Yunan Hükümeti, Romen Hükümeti ve Bulgar Hükümeti (Bulgaristan Milletler Cemiyeti üyesi olursa ve olduğunda) tarafından atanacak temsilcilerden oluşacaktır. Her ulus bir temsilci atayacaktır. Amerika Birleşik Devletleri, Büyük Britanya, Fransa, İtalya ve Rusya temsilcilerinin ikişer oyu olacaktır. Yunanistan, Romanya ve Bulgaristan temsilcilerinin birer oyu olacaktır. Her komisyon üyesi ancak kendi Hükümetinin izni ile görevinden alınabilecektir.

(Madde 5 değişikliksiz kabul edildi.)

B. CAMBON 6. maddenin komisyona ayrı ve bağımsız varlık tanımakta olduğunu söyledi. Tuna Komisyonuna bir bayrak verilmiş olduğunu da anımsatmakta ise de, bu yapıldığında Balkan Devletleri ortada yoktu. Ayrıca, Tuna Komisyonu sadece teknik konularla uğraşmaktadır. Öte yandan Boğazlar Komisyonu, 2. maddede belirtildiği üzere yetkilerini Türk Hükümeti adına kullanacaktır. Bu nedenle de kendi bayrağı olmayacaktır. Bayrağın Türk bayrağı olması gerekecektir.

Komisyonun kendi bütçesi olmasına gelince, bunun ne demek olduğunu tam anlamıyla anlamış değildir. Konferansın anımsayacağı gibi, Yüce Kurul görevleri Türkiye'nin maliyesini yeni baştan düzenlemek ve Türk Hükümetinin kendi izni olmadıkça, borç almasını önlemek olacak bir Uluslararası Maliye Komisyonunun İstanbul'da kurulması önerisini ilke olarak kabul etmişti.[126] Demek oluyor ki, Boğazlar Komisyonuna da borç edinme yetkisi verilecek olursa, Uluslararası Maliye Komisyonunun düzeni altüst edilmiş olur. Kanısınca, maliye konularında, Boğazlar Komisyonu, Müttefikler-arası Maliye Komisyonunun yetkesi altına konulmalıdır.

Aynı şey yargısal konularda da ileri sürülebilir, zira İstanbul'da bir de Uluslararası Yargı Komisyonu kurulacaktır; şundan emin olunabilir ki, Türkiye ile Barış Andlaşmasına taraf olmayacak olan Amerika Birleşik Devletleri ile yansız Devletler, bu komisyonun yargı kararlarını hiç bir zaman kabul etmeyeceklerdir. Boğazlar Komisyonunun, gerek maliye gerek yönetim bakımından örgütlenmesini ilgilendiren ayrıntıların daha fazla incenlemek ve yeniden bir rapor yazılmak üzere komisyana geri gönderilmesi gerektiği düşüncesindedir.

LORD CURZON B. Cambon'un büyük önemi olan noktalara değindiğini söyledi. Bütçeye ilişkin konunun ancak Uluslararası Maliye Komisyonunun yetkileri saptandıktan sonra kesinlikle tanımlanabileceğini o da kabul etmektedir. Öte yandan, komisyonun, limanlara, doklara, iskelelere v.b. yaklaşma kanallarını iyileştirmek için zorunlu görülen işlerin yapımında harcanmak üzere paraya ve vergi toplamağa gereksinme duyacağı da bir gerçektir. Bu giderler bir bütçe hazırlanmasını zorunlu kılacaktır.

Ayrıca, Boğazlar Komisyonunun denetim yetkilerini Türk Hükümeti adına kullanacağını kabul etmekle birlikte, bunun onun kendine özgü bir bayrağı olmasını engellemeyeceğini, çünkü bir çok başka kurum, örgüt ve Tuna Komisyonunun da kendi bayraklarının bulunduğunu söyledi.

---

[126] İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. No. 42, tutanak 3 (a).

İMPERİALİ MARKİSİ B. Cambon'un eleştirilerinin iki ayrı ve belirli noktaya değindiğini belirtti. Birinci nokta komisyonun Boğazları kullanan gemilerden alınan resimlerle para toplayacak olmasıdır. Bu paralar daha sonraki bir maddede görüşülmüştür. Bundan başka, öyle anlaşılıyor ki, komisyona ayrıca borç edinme yetkisi de tanınmaktadır ki, B. Cambon'un Uluslararası Maliye Komisyonuna danışılmadan komisyona borç edinme yetkisinin verilmemesi gerektiğini ileri sürerken haklı olduğu kanısındadır.

B. CAMBON karşı çıkışının bundan daha da ileri gittiğini söyledi. Kanısınca, komisyonun kendi ayrı bütçesi olmamalıdır çünkü, bir ilke konusu olarak her Devletin yönetiminin tüm dallarını kapsayan sadece bir tek bütçesi olmalıdır. Düşüncesine göre, komisyonun kendi ayrı bütçesi olmasına izin verilerek Türkiye konusunda bu ilkeden vazgeçilecek olursa, ortaya çok tehlikeli bir durum çıkabilir.

İMPERİALİ MARKİSİ B. Cambon'un düşündüğü nitelikte hiç bir zorluk çıkmaması için, komisyonun kendi toplayacağı tüm gelirlerin ayrı bir özel bütçeye konulması ve tüm borçlanmaların da Uluslararası Maliye Komisyonu aracılığı ile yapılması gerektiğini belirtti.

B. CAMBON Boğazlar Komisyonunun maliye konularında, tümüyle Uluslararası Maliye Komisyonunun altına konulması gerektiğinde direnmektedir. Sadece bu sonuncu komisyondur ki, maliye konularını, ilgili çeşitli Devletleri etkilemeler açısından siyasal yönleriyle tartışabilecektir.

B. SCİALOJA Boğazlar Komisyonunun Uluslararası Maliye Komisyonundan bağımsız olması gerektiği görüşünü savundu; çünkü Padişah İstanbul'dan uzaklaştırılacak olsa da Boğazlar Komisyonu görevini sürdürecek ve yetkileri aynı kalacaktır.

LORD CURZON Uluslararası bir Maliye Komisyonu kurulması tasarısında sadece Büyük Britanya, Fransa ve İtalya'nın temsil edilmelerinin öngörülmüş olduğuna işaret etti. Ama, tüm ulusların gemilerinin geçişiyle uğraşacak olan Boğazlar Komisyonunun ayrı ve daha geniş bir örgüt olacağı bellidir. Ayrıca bir komisyon, bölgede görevli deniz ve karakuvvetleri dışında, tam malî yetki ve bağımsız yetke ile kurulmalıdır. Borç edinme konusu, incelenmekte olan belgenin 9. maddesinde yer almaktadır. Komisyona para bulunmasını gerektirecek bazı yapım işlerinin gerçekleştirilmesi sorumluluğu verilecektir. Şapka elde, Uluslararası Maliye Komisyonuna mı gitsinler? Çözüm bu olursa, bu konuda görevlerini yerine getirmeleri olanaksız hale gelir. Uluslararası Maliye Komisyonunun örgütlenme ve görevleri konusu çözülünceye kadar, konferansın, gecici olarak, incelenmekte olan önerileri olduğu gibi kabul etmesini önermiştir. Konferans, Uluslararası Maliye Komisyonuna verilen yetkilerin Boğazlar Komisyonunkilerle ne ölçüde bağdaştığını incelemek fırsatını bu birincileri görüştüğü zaman bulacaktır.

(6. madde Britanya ve İtalyan temsilcilerince, içerdiği malî düzenlemenin tümünün, Türkiye ile barış koşullarının malî yönüne ilişkin öneriler görüşüldüğünde yeniden ele alınmak kaydıyla kabul edilmiştir.)

B. CAMBON Boğazlar Komisyonuna, 7 (h) maddesinde önerildiği biçimde karantina denetimi ve gemilerin limanlardaki tüm sağlık işlerinin verilebilip

verilemeyeceğini sonrmak istemektedir. İstanbul'da, uluslararası bir anlaşma ile bir Uluslararası Sağlık Komisyonu kurulmuş olup görevi, ana örgütçe çıkarılan kuralları uygulamaktadır.

LORD CURZON açıklamasında, (h) alt-maddesinin önerdiği şeyin sadece İstanbul Sağlık Komisyonunun yetkilerinin Boğazlar Komisyonuna aktarılması olduğunu söyledi. Anladığına göre İstanbul Sağlık Komisyonu, yabancı temsilcilerin katılıp öğütlemelerde bulunmasına izin verilmekle birlikte, Osmanlı Hükümetinin bir dairesidir.

B. CAMBON başlangıçta her ne kadar İstanbul'daki Sağlık Komisyonu bir Osmanlı kurumu olmuş idiyse de, sonraları bir Uluslararası Komisyon haline dönüştüğünü açıkladı. Vergi toplayıp böylece, Osmanlı Hükümetinin her zamandan el koymağa çalıştığı önemli paralar biriktirmiş durumdadır. Osmanlı Hükümeti büyük olasılıkla, Boğazlarda karantina denetimine ve gemilerin sağlık işlerine ilişkin konuların Boğazlar Komisyonuna verilmesine karşı çıkmayacaktır. Ama buna karşılık şimdi İstanbul Komisyonunda temsil edilmekte olan öteki Devletlerden bazılarının, ülkelerinin korunması için önlem alınmasında söz sahibi olmaktan çıkarıldıkları savı ile bu işlevlerin ortadan kaldırılmasını protesto etmeleri beklenebilir.

LORD CURZON İstanbul'daki Sağlık Komisyonunun kuruluş ve yetkileri konusunda bazı kuşkular bulunduğunu söyledi. Bu kurumun, şu sırada Londra'da bulunan başkanının bu konuda bilgi vermeğe çağrılmasını önerdi.

(İstanbuldaki Sağlık Komisyonunun kuruluşu ve yetkileri hakkında daha fazla bilgi toplanıncaya kadar madde 7 (h)'ın incelenmesinin ertelenmesine karar verildi.)

LORD CURZON Boğazlar Komisyonuna verilen görevlerin madde 7 (a)-(g) de açıklıkla belirtildiğini söyledi. Türk Hükümetinin ya da Müttefikler-arası Maliye Komisyonunun gemilerin gidiş gelişi üzerindeki yetkilerini, örneğin gümrük bakımından, hangi belirli aşamada kullanabileceklerini, öğrenmek istemektedir.

B. KAMMERER Lord Curzon'un ortaya attığı soru'nun, Limanlar, Demiryolları ve Suyolları Komisyonunca çözülmesi gerektiği görüşünü ileri sürdü. Boğazlar Komisyonu bu konuyu yetkisi dışında buldu. Bununla birlikte, Komisyon, Türk Hükümetinin gümrük yükseltmek yetkisine karışmak istememektedir. Sonuç olarak bu ve buna benzer birçok sorunların çözümü, Maliye Komisyonu, Limanlar, Demiryolları ve Suyolları Komisyonu, Sağlık Komisyonu ve başkaları gibi komisyonların varacakları kararlara bağlı olacaktır.

(7. maddeyi (a)'dan (g)'ye kadar kabul etmek kararlaştırıldı.)

B. CAMBON uygulamada deniz ve kara kuvvetlerinin yardımlarını sağlamanın çok büyük zorluklar çıkardığını çünkü deniz ve kara askerî makamlarının ya kıtaların niçin istendiğini öğrenmek istediklerini ya da bunları sağlamak olanağını, asker eksikliği nedeniyle, bulamadıkları yanıtını verdiklerini belirtti. Boğazlar Komisyonunun kendi kararlarını yerine getirtmek için kendine yeterli bir jandarma gücü olması gerekip gerekmeyeceği hakkında bir karar verilebilmeli.

B. KAMMERER komisyonun, bu konuyu tartışırken, komisyonun yetkilerinin sadece gemi geliş geçişi ile mi sınırlanması gerektiği yoksa askerî ve de başka konuların denetimini de kapsamısının mı iyi olacağını görüşmüş olduğunu bildirdi. Sonunda bir uzlaşı olarak, komisyona, Boğazlardan geçiş özgürlüğünü sağlamak için deniz ve kara kuvvetlerinin yardımını sağlamak[127] yetkisi verilmiştir. Bu karara varılırken de komisyon, eskiden Doğudaki Fransız konsolosların deniz kuvvetlerinin yardımını alma yetkisi[127] ile donatılmış olmalarını örnek olarak almıştır. İvedi bir gereksinme ortaya çıktığında komisyonun, Hükümetlerden yönerge gelinceye kadar bazı askerî eylemlere girişebilme yetkisi bulunması gerektiği sonucuna varılmıştır.

LORD CURZON söz konusu olan asker sağlama hakkının[127] sadece kara ve deniz kuvvetlerinin yardımını istemek değil bunu buyurmak hakkı[128] olduğunu açıkladı.

B. CAMBON bu nedenle 'sağlamak'[127] sözcüğünden hoşlanmadığını zira bunun amirallerin ve öteki komutanların alınganlığını doğurabileceğini düşündüğünü söyledi. 'Başvurmak'[129] sözcüğünün kullanılmasını yeğler.

LORD CURZON 8. madde yerine şu metnin konulmasını önerdi

> 'Komisyon, aşırı bir eylem sonucu geçiş özgürlüğünün tehdit edildiği kanısına varacak olursa, Müttefik kuvetler komutanına haber verecek ve komutan bu tehdidi ortadan kaldırmak için en uygun olarak bulunacak eyleme karar vermek sorumluluğunu üstlenmiş olacaktır.'
>
> Madde 8. yerine şu hükmün konulması **kararlaştırıldı**:
>
> 'Komisyon, aşırı bir eylem sonucu, geçiş özgürlüğünün tehdit edildiği kanısına varacak olursa, Müttefik kuvvetler komutanına haber verecek ve komutan bu tehdidi ortadan kaldırmak için en uygun olarak bulunacak eyleme karar vermek sorumluluğunu üstlenmiş olacaktır.'
>
> 9. ve 10. maddelerin yukarda 6. ve 7 (h) maddeler hakkında ileri sürülen çekince kapsamına girdiği **kararlaştırıldı.**
>
> (Boğazların suyollarının yönetimi hakkındaki Raporun görüşülmesi ertelendi.)

Türkiye ile Barış Andlaşması. Deniz hükümleri.

LORD CURZON Devletlerin Paris'teki deniz danışmanlarının Türkiye ile barışın denize ait hükümlerini incelemekle görevli kılınmış olarak Konferansın kararına sunulmak üzere bazı sorunları sunduklarını söyledi (Ek 2).[130] bu konuların, ancak Yüce Kurulun çözebileceği ilke sorunları ortaya çıkardığını bildirdi.

> Türkiye ile barış koşullarına ilişkin olarak, Devletlerin Paris'teki deniz danışmanlarınca sorulan soruların Yüce Kurula sunulması, **kararlaştırıldı.**

(Toplantıya son verildi.)

---

127 İngilizce metinde, bizim 'sağlamak' diye çevirdiğimiz sözcük 'requisition' yani elkoyma biçiminde kullanılmaktadır. Biz sağlama'yı 'kendisine sağlanması zorunluğu' anlamına kullandık. Metin genellikle bu anlamı vermektedir.

128 İngilizce metinde 'istemek' ve 'buyurmak' diye çevirdiğimiz sözcükler 'to request' ve 'to demand' karşılığıdır.

129 Bu sözcüğün karşılığı ingilizce metinde 'have recourse to' dur.

130 İngilizce aslındaki dipnotu: Basılmamıştır. Bu Ek, No. 45'e ilişik Ek 1'in değişik bir biçimidir; ayrıca bak. No. 42, tutanak 2.

No. 40'ın Ek 1'i.

Boğazların ve Marmara Denizinin Sularının Yönetimine İlişkin Olarak Türkiye ile Barış Andlaşmasına konulacak madde Tasarıları

1. Boğazlarda gemi ulaşımı, Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi ve Karadeniz Boğazını de içermek üzere, gelecekte, hem barışta hem savaşta (aşağıda öngörülen haller dışında) Müttefik ve Ortak Devletlerin, Milletler Cemiyetine üye olan tüm Devletlerin ve Milletler Cemiyeti Konseyine yapılacak bir başvuru üzerine Konseyce kabul edilmek koşulu ile, işbu düzenleme hükümlerini kabul edecek olan, Milletler Cemiyetine üye olmayan Devletlerin gemilerine açık olacaktır. Milletler Cemiyetinin bir kararının uygulanması dışında, bu sular abluka edilemez, buralarda hiçbir savaş hakkı kullanılamaz ve hiçbir düşmanca eylemde bulunulamaz.

2. Türk [Osmanlı] Hükümeti, 1. maddede öngörülen ulaşım özgürlüğünü sağlamak için yeni önlemler alınmasını kabul ettiğinden, Boğazlar Yüksek Komisyonu adını alacak (aşağıda bundan böyle komisyon olarak anılacak) bir Komisyonu, 3. maddede belirtilen suların, aşağıda öngörüldüğü biçimde, denetimine yetkili kılar; denetim Türk Hükümeti adına yapılacaktır.

3. Komisyonun yetki alanı, Akdeniz yönünde Çanakkale Boğazının girişi ile, Karadeniz yönünde Karadeniz Boğazının girişi arasındaki suları, bu girişlerin her birinde üç mil açıklara kadar kapsayacaktır.

4. Komisyon, (bir gün Komisyona katılmak isterse ve katıldığı günden başlayarak) Birleşik Devletler Hükümetinin, Britanya Hükümetinin, Fransız Hükümetinin, İtalyan Hükümetinin ve (Milletler Cemiyetine üye olursa ve olduğundan başlayarak) Rusya Hükümetinin atayacakları temsilcilerden oluşacaktır. Komisyon üyelerinden [komiserlerinden] herhangi biri, ancak kendi Hükümetinin izniyle görevinden alınabilecektir.

5. Komisyon üyelerinden [komiserlerden] her biri diplomasi ayrıcalık ve dokunulmazlıklarından yararlanacaklardır.

6. Komisyon işbu Andlaşma ile kendisine tanınan yetkileri, yerel Hükümetten tümüyle bağımsız olarak kullanacaktır. Kendi özel bayrağı, özel bütçesi ve ayrı bir örgütü olacaktır.

7. Komisyon, 3. maddede saptanan yetkisi sınırları içinde, aşağıdaki görevleri yapmakla yükümlü olacaktır :

a) Geçitlerin, ya da limanlara, doklara (havuzlara) ve rıhtımlara girişlerin iyileştirilmesi için gerekli görülecek tüm işlerin yapılması.

b) Geçitlerin aydınlatılması ve şamandıralar konulması.

c) Kılavuzluk ve yedek çektirme işlerinin denetimi.

d) Gemilerin demirledikleri yerlerin denetimi.

e) Dok (havuz), rıhtım ve limanların denetimi ve gerekebilecek fazla dok (havuz) ve rıhtımın sağlanması.

f) Kazaya uğramış gemilerin kalıntıları ile, çatışma, karaya oturma ya da herhangi bir nedenle yara almış gemilerin kurtarılmasına ilişkin tüm işlerin denetimi.

g) Mavnalardan ya da başka araçlardan, rıhtımlara ya da kıyıya, ya da buralardan mavnalar ya da başka araçlara yük doldurma ve boşaltma işlerinin denetimi.

h) Karantina ile limandaki gemilerin sağlığına ilişkin tüm konuların denetimi.

8. Komisyon, (aşağıda öngörülen komisyon polisinin yetkilerine girmeyen hallerde) barış ve düzeni korumak için, bu andlaşmanın... bölümünün... maddesinde[131] öngörüldüğü gibi, Boğazlar bölgesinde yerleşmiş deniz ve kara kuvvetlerinin yardımını sağlamak hakkına sahip olacaktır.[132]

9. Komisyonun, gereksinme duyulabilecek malların alınması ve sürekli işlerin yapılması için gerekli göreceği borçlanmalara girişme hakkı olacaktır. Bu borçlanmalara, olabildiğince ,aşağıda öngörüldüğü üzere, Boğazlardan geçecek gemilerden alınacak harçlar güvence gösterilecektir.

10. Sağlık Yönetimi ile başka herhangi uluslararası örgütlerin 3. maddede belirtilmiş sular içindeki yetki ve görevleri Komisyona aktarılacaktır.

11. Şimdiki durumda fenerlere, havuzlara, rıhtımlara ve bunlara benzer işletmelere ilişkin ayrıcalıkları ellerinde bulunan kişilerin ve ortaklıkların hakları, Komisyona tanınan genel denetim yetkisi altında, korunacaktır; ancak komisyon, Boğazların yönetiminin genel yararları bakımından gerekli görürse, işbu andlaşmanın bölümünün maddesindeki[133] koşullara uygun olarak, sözü edilen bu ayrıcalığı elinde bulunduranın haklarını satın almağa ya da değiştirmeğe yetkili olacaktır.

12. Komisyon, işbu kesimin kendisine yüklediği görevlerin yerine getirilmesinde kendisine yardımcı olmak amacıyla, olabildiğince Boğazlar bölgesi yerel halkından derlenecek ve komisyon üyelerinin uyrukluğundaki polis üstlerinin komutası altında bulunacak yeterli bir yerel polis gücü kurmağa yetkili olacaktır.

13. Komisyon, çıkaracağı yönetmelik ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak amacıyla, işbu andlaşma ile komisyona tanınan yargı yetkisini kullanacak adalet görevlileri atayacaktır. Bunların, komisyon üyelerinin yönetmelikleri çiğnendiğinde, verilecek para cezalarını saptamak yetkisi bulunacaktır.

Bu görevlilerin özellikle, bir Devletin mahkemelerinde kendi karasularındaki yabancı gemiler üzerinde genellikle kullandıkları ve komisyonun denetimi altındaki sulardaki gemilerle bunların subayları ve adamlarına ilişkin davaları dinlemek ve karara bağlamak yetkileri olacaktır. Bir geminin bu kurallardan herhangi birini çiğnemesi halinde ona ceza kesmek ve bu cezayı alabilmek için gemiyi durdurmak ve tutuklamak yetkileri bulunacaktır. Komisyon denetimi altındaki sularda barış ve düzeni bozacak herhangi bir suçtan dolayı bir geminin subay ya da adamlarına ya da herhangi bir kimseye komisyonun herhangi bir kuralını çiğnediğinden dolayı gereken cezayı vermek yetkileri olacaktır.

---

131 İngilizce aslındaki dipnotu: dosyadaki metinde bu boşluk vardır.

132 Bak. Bu çevirinin 209. sayfasının 127 ve 128 no.lu dip notları.

133 İngilizce aslındaki dipnotu: Aslındaki not: 'yani, bu andlaşmanın ekonomik hükümler bölümünde.

14. 3. maddede belirlenen sularda, karada ya da denizde işlenmiş herhangi bir suç yüzünden, komisyonun denetimi altındaki sulardaki herhangi bir ticaret gemisinin subayları ya da gemi adamları karada, Türkiye'nin yönetimi altındaki polis ya da komisyonun polisince tutuklanacak olursa, komisyonun polisine teslim edilip haklarında adalet görevlilerince işlem yapılacaktır.

15. Komisyon, adalet görevlilerince verilen kararların yerine getirilmesi için gereken düzenlemeleri yapacaktır. Özellikle bu kararlar, komisyon isteği üzerine, yerel makamlar, yabancı konsolosluk görevlileri, ya da, komisyonun yetki alanı dışındaki sularda, işbu andlaşma hükümlerine katılan Hükümetlerce yerine getirilecektir.

16. Komisyon yükümlü olduğu görevleri yerine getirebilmek için yardımlarını zorunlu gördüğü her türlü başka subay ve görevliyi atayabilecektir.

17. Komisyonun denetimi altında bulunan sularda gidiş geliş bakımından, bu kesimdeki hükümleri kabul eden tüm ulusların gemileri, tam bir yansızlık üzerinden işlem göreceklerdir.

18. 11. madde hükümleri saklı kalmak üzere, 3. maddede belirlenen sularda, gemilerden ya da yüklerinden (gerek Osmanlı Hükümetince doğrudan doğruya, gerek uluslararası kuruluşlarca ya da özel ortaklıklarca) çeşitli amaçlarla harç ve resim almak hakkı komisyona aktarılacaktır. Komisyon, bu harç ve resimleri, ulaşım yararına yapılmış işlerin ve yerine getirilmiş hizmetlerin karşılanması için yapılması aşırı olmayacak bir ölçüde, komisyonun yönetiminin genel giderlerini de karşılamak üzere (bu kesimin ekinin C maddesine de bakılması) saptayacaktır. Sade bu amaçlarla ve Milletler Cemiyeti Konseyinin ön izniyle, Komisyon, şimdi varolanlardan başka harçlar ve vergiler de koyabilecek ve bunların tutarını saptayabilecektir.

19. Komisyonca konulacak bütün vergiler ve harçlar, gemiler arasında, bağlama, varış ya da çıkış limanları, bayrakları ya da malikleri, ya da yüklerinin uyrukluğu ya da malikleri bakımından hiç bir ayırım gözetilmeksizin tam bir yansızlık ve eşitlik düzeyinde alınacaktır.

20. Komisyon, işbu andlaşma ile yükümlendiği görevleri yerine getirebilmek için gerekecek tüm yetkileri karada kullanmak hakkına sahip olacaktır.

21. Osmanlı Hükümeti, komisyonun kendisine verilen görevleri etkin biçimde yerine getirebilmesi için edinmek zorunluğunu duyacağı toprak ve binaları edinmesini kolaylaştırmayı yükümlenir.

22. Savaş gemileri, 3. maddede belirlenen sulardan, Komisyonca çıkartılmış yönetim kurallarına hareketlerini her bakımdan uydurmak koşulu ile, özgürce geçebileceklerdir. Boğazlardan geçmek isteyen her savaş gemisi Komisyonu haberli kılacak ve onun verebileceği yönergelere uyacaktır. Komisyon özellikle denetimi altındaki sularda aynı zamanda bulunabilecek gemi sayısını, geçişin tamamlanması için gereken zaman suresini, demirlemelerine izin verilebilecek süreyi ve gemiye almalarına izin verilecek gereçleri bildirebilir.

23. Barış zamaninda, 3. maddede belirlenen sulardan transit geçirilen savaş için kullanılabilir gereçlerin Komisyona bildirilmesi gerekmektedir. Savaş

zamanında, savaş gereçleri ve kaçaklar, gemileri gezme ve arama hakkı bulunacak olan komisyona aynı biçimde bildirilmelidir.

Ayrıca, Türkiye'nin savaşan olup saldırgan olmadığı bir savaş halinde, Türkiye'nin düşmanlarına savaş gereçleri ve kaçak geçmesine komisyon engel olacaktır.

24. Tüm savaş gemilerine uygulanan 1 ve 22. madde hükümlerine aykırı düşmeden, bir savaşan ülkenin gemileri, komisyonun denetimi altındaki sularda, ancak Boğazlardan geçişlerini tamamlamalarını ve yanaşabilecekleri en yakın limana varabilmelerini sağlamak için kesinlikle zorunlu olan ölçüler içinde yeniden komanya alabilirler ve depolayabilirler; bunlar gemi adamlarının sayısını ve hiç bir biçimde savaşım etkinliklerini arttıramazlar. Düşman eyleminden olan zararlar onarılamayacağı gibi, hiç bir onarım gemilerin denizde yüzmesini sağlamak için gereknin ötesinde olamaz. Bu gemilerin geçişi olabildiğince en kısa süre içinde yapılacaktır. Bu sularda, savaşan, karşı taraf gemisinin ayrılmasından yirmidört saatten fazla bir zaman kalmayacaktır.

Türkiye'nin savaşan durumunda olup saldırgan olmadığı bir savaş halinde, Türkiye'nin düşmanlarının gemilerinin bu sulardan geçmesini Komisyon engelleyecektir.

25. Ganimetler her bakımdan savaşan gemileri gibi işlem görecektir.

26. Hiç bir savaşan, komisyonun denetimi altındaki sularda kıta, savaş mühimmatı ya da savaş için kullanılabilir gereç indirip bindirmeyecektir; kaza nedeniyle gecikme durumu bu hükmün dışında olup, bu durumda da, transit olabildiğince ivedilikle sürdürelecektir.

27. 23, 24, 25 ve 26. maddelerin hiç bir hükmü, Milletler Cemiyeti Konseyinin bir kararının uygulanması eyleminde bulunan bir savaşanın ya da savaşanların yetkilerini kısıtlar sayılmayacaktır.

28. İşbu andlaşma ile, Yunan Hükümeti, 3. maddede belirlenen suların ya da bu sulara bitişik karaların herhangi bir bölümü üzerinde egemenlik elde edecek olursa, Yunan Hükümeti komisyona, bu kesimde Türk Hükümetince aktarılmış olan yetkilerinin tıpkısını aktaracak ve komisyona aynı kolaylıkları gösterecektir.

İlişik

(a) Komisyonun Başkanlığı, iki yılık bir süre için, ilgili ülkelerin adlarının abece sırasına göre, ve sıra ile, komisyon üyeleri arasından olacaktır.

Komisyon kararlarını oyçokluğuyla alacak ve oyların eşit bölünmesinde Başkanın oyuna üstünlük tanınacaktır. Çekimser her oy, tartışılan öneriye karşıt bir oy sayılacaktır.

Komisyon üyelerinden [komiserlerden] her birinin, toplantıda bulunamayacağı zaman, kendisini bir vekille temsil ettirme hakkı olacaktır.

(b) Komisyon üyelerinin ücretleri kendilerini atayan Hükümetlerce karşılanacak ve, Komisyonda temsil edilen Hükümetlerce kabul edilen ve vakit vakit

yeniden gözden geçirilecek anlaşmalarla, akla yakın bir esas üzerinden saptanacaktır.

(c) Adalet görevlilerinin (madde 12), polis üst görevlilerinin (madde 11), 15. madde gereğince atanabilecek öteki görevli ve subayların maaşları ile yerel polisin maaşları (madde 11) gemilerin geliş gidişinden alınan vergi ve harçların gelirlerinden karşılanacaktır.[134]

Komisyon atayacağı üst görevlilere ve görevlilerin işe alınma koşullarına ilişkin yönetmelikleri hazırlayacaktır.

(d) Komisyon, işbu kesim ile işbu Ek uyarınca, görevlerini yapabilmesi için gereksinme duyacağı gemileri buyruğu altında bulunduracaktır.

(e) Komisyon işbu kesim ile işbu ek hükümlerinin kendisine yüklediği tüm görevleri, saptanan sınırlar içinde, yerine getirebilmesi için gerekli yönetmelikleri hazırlamağa, yayımlamağa ve uygulamağa yetkili olacaktır. Bu yetki, şimdi yürürlükte olan yönetmelikleri, gerekirse, değiştirme, ya da sona erdirme hakkını da kapsamaktadır.

(f) Komisyon denetimi altına konulan tüm gelir ve gider hesaplarının ne biçimde tutulacağına, bu hesapların incelenmesine ve bu hesaplar konusunda her yıl tam ve doğru bir rapor yayınlanmasına ilişkin yönetmelikler hazırlayacaktır.

No. 42

2 Mart, 1920 Salı günü Saat 11'de Londra, S.W.1'de Downing Street No. 10'da toplanan bir Müttefikler Konferansına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları /I.C.P.59./

Katılanlar: Britanya İmparatorluğu: Çok Sayın D. Lloyd George, Başbakan; Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; Çok Sayın W. Long, Amirallik Birinci Lordu; Donanma Amirali Kont Beatty, Birinci Deniz Lordu ve Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanı; B. Blackett, Hazine, Malî Kontrolörü; B. Vansittart, B. Philip Kerr; **Yazmanlar,** Sir M. Hankey, Yarbay Storr, Binbaşı Caccia, Albay Abraham.

Fransa: B. Cambon, B. Berthelot, B. Kammerer, B. Avenol (Tutanak 3 için).

İtalya: B. Nitti, B. Scialoja, İmperiali Markisi, Binbaşı Ruspoli (Tutanak 2 için), B. Galli, Ascanio Colonna Dükü, B. Nogara (tutanak 3 için); **Yazman,** B. Trombetti.

Japonya Vikont Chinda, B. Kengo Mori.

Çevirmen: B. Camerlynck.

1. B. Millerand

[B. LLOYD George Yüce Kurul adına B. Millerand'nın Fransa'daki demiryolu grevini bastırmasını kutlar. Bu arada Fransız Başbakanının bir süre toplantılara katılamayacağı anlaşılır.]

---

[134] Buradaki madde numaraları ile konular birbirini tutmamaktadır. Bu yanlışlığa İngilizce esas metinde işaret edilmiş değildir.

2. Türkiye ile Barış Andlaşması. Deniz hükümleri.

B. LLOYD GEORGE kurulun gündeme dönmesini ileri sürdü. Birinci konu, Versailles'da Mareşal Foch'un başkanlığında toplanmış olan Müttefik Askerî Komitesinin, deniz temsilcilerinin, oybirliği ile, denize ilişkin hükümleri kaleme alabilmek için, Yüce Kurul'dan, ilişik notta yer alan bazı noktalar hakında yönergeye gereksinme duydukları hakkındaki raporudur. Bu noktalar şunlardır :

(i) Türkiye'nin, sadece kıyılarının korunması için gerekli olanla sınırlı düzenli bir donanması olmasına mı izin verilecek?

(ii) Türk donanması sadece kolluk hizmeleri ile balıkçılığın korunmasına yetecek boyutlara mı indirilecek?

(iii) Yukardaki her iki hal için, kıyılarının ne uzunlukta olacağının ve kuvvetlerin hangi makamın buyruğu altında olacağının bilinmesine gereksinme vardır.

Britanya Amirallik dairesinin görüşü, birinci sorunun yanıtının olumsuz; ikinci sorunun yanıtının ise olumlu olması; kıyı boyunca kolluk hizmeti için de yedi **sloop** [ganbot?][135] ile iki ganbot'un tam yeterli olacağıdır.

B. CAMBON, Türkiye'ye düzenli bir donanma bulundurmak hakkının verilmesi hususundaki Britanya Amiralliği görüşünü paylaştığını söyledi. Ancak kolluk görevlerinin yerine getirilebilmesi ve kıyılarını koruyabilmesi için yeterli sayıda uygun gemi bulundurmasına izin verilmesi gerektiğini de kabul eder. Mareşal Foch Komitesinin üzerinde durduğu üçüncü nokta hakkında ise, bunun Yunanistan'ın kesin sınırlarının nerede olması gerektiğine ilişkin ve henüz çözülememiş bir konuya bağlı olduğu görüşündedir.

B. LLOYD GEORGE aralarında bir Fransız deniz danışmanı bulunmayan Fransız temsilcilerinin, Britanya Amiralliğince, Türkiye'nin bulundurmasına izin verilmesini önerdiği yedi **sloop** ve iki ganbottan oluşacak kuvvetin büyüklüğü hakkında başka bir önerileri olup olmadığını sordu.

B. CAMBON kıyılarını kollayabilecek kadar gemisi olması koşulu ile tam büyüklüğün fazla önemi olmadığı düşüncesini taşıdığını bildirdi. Bu sonradan da çözülebilecek bir husustur. Önemli olan Türkiye'nin bir deniz gücü olmaktan çıkarılmasıdır.

LORD CURZON Türkiye'ye kalacak kıyı boyunun kurulca hemen hemen saptanmış bulunduğuna işaret etti. Geçici olarak, Türkiye'nin kuzey sınırının Çatalca hattına uzanacağı, yani savaş öncesi Türkiye'sinin tüm kuzey kıyılarının şimdi Yunanistan'ın olacağı kararlaştırılmış bulunuyor. Geleceğin Türkiye'sinin kıyıları, Karadeniz'de, Trabzon yakınlarında, Lazistan'ın batı yanından başlayarak batıya doğru Karadeniz Boğazına gitmektedir. Karadeniz Boğazı, Marmara Denizi ve Çanakkale Boğazının tüm deniz denetimi Müttefiklerin elinde olacağından Türklerin bu sularda savunma deniz gücüne gereksinmesi olmayacaktır. Çanakkale'den Türk kıyısı İzmir'e doğru uzanacak ve orada gerekli koruma görevi Yunanistan'a düşecektir. Türk kıyısı İzmir'den sonra Antalya'yı geçinceye

---

135 Bu 'sloop' deyimi Sèvres Andlaşmasının 181. maddesinde de geçmekte ve Osmanlıca çevirilerinde ganbot olarak kabul edildiği için, Meray-Olcay (adı geçen yapıt) türkçe çevirisinde ayni deyim kullanılmıştır. 'Şalupa', 'İslup' gibi çevirileri de vardır. Oysa burada hem 'sloop' hem de 'gunboat' deyimleri geçmektedir.

kadar uzanacak ve Kilikya'da henüz saptanmamış bir noktaya dayanacaktır. Bu bakımdan kurulun bu sabah, Türkiye'nin kıyılarını gözetim altında tutabilmek için gereksinme duyacağı deniz gücünün aşağı yukarı boyu hakkında bir karar almağa yetkili olduğunu düşünmektedir.

B. NİTTİ iki sorun olduğunu belirtti. Biri Türkiye'nin kuzey sınırı konusudur; Enez-Midya hattına kadar mı, Çatalca hattına kadar mı uzanacağı sorunu. İkincisi de Türkiye'nin ilerde bulunduracağı deniz kuvvetlerini saptamaktır. Bir de üçüncü sorun akla gelmektedir ki, kanısınca öteki ikisinden de daha önemlidir : Türk gümrükleri sorunu. Küçük Asya'nın Türk kıyılarında her zamandan çok büyük bir kaçakçılık yapılagelmiştir, bu bakımdan, Türkiye'nin korunma amacıyla bulunduracağı gemilerin, kaçakçılıkla etkin biçimde savaşabilmesi için personelinin deniz kuvvetlerince sağlanması gerekir. Ayrıca, Britanya Amiralliğince önerilen **sloop** ve ganbotların yeterince korunma sağlayabileceğinden de kuşku duymaktadır. Yapmaları gereken görev için fazla yavaş olmalarından korkulabilir. Kesinlikle çok hızlı teknelere gereksinme duyulacağı kanısındadır.

B. LLOYD GEORGE B. Cambon'un deniz kuvvetlerinin büyüklüğünü kurulun değil Maliye Komisyonunun saptamasını öğütlemiş olup olmadığını sordu.

LORD CURZON anladığına göre B. Cambon'un Maliye Komisyonunun niteliğini saptamak için kurulmuş olan komisyondan sözettiğini ve bunun da B. Nitti'nin ortaya attığı gümrükler sorunu hakkında da bir karara varması gerektiğini söyledi.

B. LLOYD GEORGE kurulun Alman andlaşmasında izlediği yolu benimsemesini önerdi. Bu andlaşma ile Almanya'ya, iç düzenini korumak için yeterli sayıda bir ordu tutmak izni verilmişti. Özel bir hükümle de, bu kuvvetin amacını yerine getirmeğe yetersiz olduğu anlaşılacak olursa, Almanya'nın kurula başvurmak hakkı olduğu belirtilmişti. Hatta, son zamanlarda, Almanya bu yönde bir başvuruda bulunmuş ve kurul, konuyu önce Mareşal Foch'un Askerî Komitesine gönderdikten sonra, Almanya'ya önümüzdeki iki üç ay için, ordusunu iki katına çıkarma izni vermiştir. Bu nedenle şimdi, kurulun Britanya Amiralliğinin önerisini kabul etmesini ve andlaşmaya, ilerde Türkiye gümrüklerinin yönetiminden sorumlu olacak kuruluşun bu deniz kuvvetini yetersiz bulacak olursa, arttırılması için Müttefiklere başvurabileceği hakkında bir hüküm konulmasını öğütlemektedir.

(Kurul B. Lloyd George'un bu görüşünü kabul etmeyi kararlaştırdı.)

3. Malî Hükümler :

a) Maliye Komisyonu yetkileri.

B. LLOYD GEORGE, Türk Maliye Komisyonu başkanı B. Blackett'ten, Türkiye ile andlaşmanın malî hükümleri ile ilgili olarak kurulca çözülmesi gereken önemli bir ilke sorunu kalıp kalmadığını bildirmesini rica etti.

B. BLACKETT kurulun incelenmesi gerekecek olan ilk büyük sorunun, Maliye Komisyonuna verilecek yetkiler konusu olacağını söyledi. Türkiye ile barışın malî koşullarına ilişkin öneri tasarılarına göre, kurulması düşünülen Mali-

ye Komisyonuna, gümrüklerin denetimi ile, Maliye Bakanlığının eylem bölümü olan ve, borcun yönetimi nedeniyle, Türkiye'nin savaş-öncesi dış borçlarının tahvil sahiplerinin ipoteği altında bulunan tüm özel gelirler üzerinde önemli bir denetim kuracak durumda olan Maliye Teftiş Heyetinin denetimini de içeren oldukça geniş yetkiler verilmektedir. Komisyon böyle bir denetim yetkisinin malî açıdan istenir bir şey olacağı sonucuna varmış ancak bu denetimin siyasal açıdan da istenilir bir şey olup olmadığının kararını Yüce Kurula bırakmıştır.

B. LLOYD GEORGE 'gümrüklerin denetimi'nden kesin olarak ne kastedildiğini sordu.

B. BLACKETT madde 14'e göre, 'gümrüklerin yönetiminin, Maliye Komisyonunca atanacak ve görevden alınabilecek ve kendisine karşı sorumlu olacak bir Genel Müdürün altında olacağını; Gümrük vergileri tarifesinin ancak Maliye Komisyonunun uygun bulmasıyla değiştirilebileceğini' yanıt olarak söylemiştir.

B. CAMBON gümrüklerin Maliye Komisyonunca denetlenmesinin Yönetimin bağımsız ve Türk olmasını engellemediğini ileri sürdü. Kanısına göre, Gümrükler Yönetiminin, önerildiği gibi, Osmanlı Maliyesinin düzgün işlemesinden sorumlu olması gereken Maliye Komisyonunca denetlenmesinin önemi çok büyüktür. Bu nedenle de, Gümrükler Genel Müdürünün Maliye Komisyonunca atanması ve ona karşı sorumlu olması kabul edilmiştir. Bu öneri, hiç kuşkusuz Türk yönetiminin işlerine bir ölçüde karışmak anlamına gelmektedir. Ancak bu kaçınılmaz bir zorunluktur. Büyük Devletler yönetime bir ölçüde karışmadıkça, Türk Hükümetinin bir şey yapacağı yoktur.

B. KAMMERER söz konusu maddenin Türk Maliye Komisyonunca bir uzlaşı olarak kabul edilmiş olduğunu; amacın, bir yandan, çok önemli olduğu oybirliği ile kabul edilen, Türk yönetimi üzerinde bir gözetim hakkı kullanmak gereksinimi ile öte yandan, sonunda karışıklıklara ve hatta askerî bir eyleme sürükleyebilecek bir önlem olarak görülen ülkenin iç yönetimine karışma tehlikesini ortadan kaldırma durumunu bağdaştırmak olduğunu açıkladı. Komisyon İstanbul'da girişilen bir eylem ile ayni eylemin ülkenin içerlerinde yapılması arasında bir fark gözetilmesi gerektiği düşüncesindedir. Gümrük resimlerinin sınırlarda toplanıldığı unutulmamalıdır. Bunun sonucu olarak da yapılacak denetimlerin pek belirgin olmayacağı da bellidir. Komisyon, olabildiği ölçüde, bu konuda Britanya Başbakanı tarafından ileri sürülen görüşlere yer vermeğe çalışmıştır.

İMPERİALİ MARKİSİ şu biçimde kaleme alınmış olan 2. maddeye dikkati çekti :

'Maliye Bakanınca, her yıl, Osmanlı Parlamentosuna sunulacak bütçe, ilk önce, Maliye Komisyonuna sunulacak ve Komisyonca uygun bulunan biçimde Parlamento'ya sunulacaktır. Parlamento'nun getireceği hiç bir değişiklik, Maliye Komisyonunun uygun bulması alınmadıkça, yürürlüğe giremeyecektir.'

Görüleceği üzere, bütçenin kontrolü Maliye Komisyonunun elindedir.

B. LLOYD GEORGE'un maddeyi yorumuna göre, çeşitli ülkelerin Türkiye'ye satacakları malların hangilerinden hangi oranda vergi alınacağına Maliye Ko-

misyonu karar verecektir. Şöyle ki, Türk Maliye Bakanının bütçesinde bir tarife önerdiği (yani dışardan gelen mallara vergi koymak istediği) varsayılacak olursa, bu bütçe daha önce söz konusu malları satacak olan ülkelerin temsilcilerine sunulacaktır. Sonuçta, Türkiyeye satacakları mallardan ne vergi alınacağına bu malı satan ülkeler karar vermiş olacaktır.

B. KAMMERER Türkiyede durumun biraz daha değişik olduğunu açıkladı. Varolan andlaşmalara göre, Türkiyenin savaştan önce kendi tarifesini saptamak hakkı zaten yoktu. Türkiye ile barış andlaşmasının ekonomik hükümleriyle 1907 tarifesinin yeniden yürürlüğe konulması düşünülmektedir; ayrıca da, Türk Maliye Komisyonunun önerdiği yöntemle, Türkiyeye, kabul edilen tarifede değişiklik isteminde bulunmak hakkı verilmektedir. Türkiyeye böylece verilmekte olan bu yeni yetkilerin durumu çok iyileştireceği kanısındadır. Tarife konusunun başka bir maddede ele alındığına da ayrıca işaret etmek ister.

İMPERİALİ MARKİSİ Türk Hükümetinin, Kapitülasyonlar altında kendi istediği tarifeyi saptamak hakkı bulunmadığı hususunda B. Kammerer gibi düşünmektedir. Bu rejim altında her türlü dışalım üzerinden yüzde 11 tutarında **ad valorem** (değer üstünden) bir resim almak zorunluğunda idi ve bunu yükseltmek yetkisi yoktu. Ama Türk Maliye Komisyonunun şimdi önerdiği hükümlerle, Türkiye, Maliye Komisyonunun onayı ile, tarifelerini değiştirmek hakkını kazanmaktadır. Bu kesin bir iyileşmedir.

B. LLOYD GEORGE Türkiyenin her zamandan, Büyük Devletlerin izni ile, tarifeyi değiştirmek hakkının bulunduğunu savundu. Şimdi ise, sadece üç Büyük Devleti temsil eden bir komisyonun mallardan hangi oranda vergi alınacağına karar vermesi önerilmektedir. Maliye Komisyonunda temsil edilmeyen başka Devletlerin önerilen bu yönteme karşı çıkabileceklerini düşünmektedir.

VİKONT ÇHİNDA tartışılan bu konunun Japon çıkarlarını ciddî biçimde ilgilendirdiğini söyledi. 14. maddeye göre, 'gümrük vergileri tarifesi ancak Maliye Komisyonunun uygun bulmasıyla değiştirilebilecektir'. Yani, üç Büyük Devlet -Büyük Britanya, Fransa ve İtalya- başka hiç bir Büyük Devlete sormadan, tarifede değişiklikleri onamağa yetkili olacaklar ve böylece Maliye Komisyonu başka ülkelerin ticaretine karışma yetkisini kuşkusuz elde etmiş bulunacaktır.

B. NİTTİ Türkiye'de durumun yeterince anlaşılmamış olduğunu sanmaktadır. Kurul Türkiyeden, sanki sanayiini koruyucu gümrük resimleri ile korumak isteyen bir sanayi ülkesiymiş gibi sözedegelmektedir. Gerçekte ise Türkiye'nin böyle bir sorunu yoktur; onun gümrüklerinin amacı ekonomik değil malî olacaktır. Bu nedenle de gümrük bakımından bir ülkeye ötekinden ayrı işlem yapılması söz konusu olmayacaktır. Maliye Komisyonunun görevi de sadece malî konular arasında uyum sağlamak olacak ve Komisyonca toplanan gelirler belirli amaçlar için harcanacaktır. Bütün ülkelere eşit işlem yapılacaktır; tek fark, üç Büyük Devletin -Büyük Britanya, Fransa ve İtalya'nın- gerçekte zaten varolan bir denetimin yapılmasından sorumlu olmalarıdır. Bu bakımdan, ayrıcalıklı bir tarife uygulanması olasılığı diye bir sorun ortaya çıkmayacaktır. Konunun, bazı maddelerin hafifçe düzeltilerek yeniden yazılmasıyla aydınlığa kavuşturulabileceği düşüncesindedir.

B. LLOYD GEORGE şu ana kadar sadece bilgi alma durumunda olduğunu söyledi. Kendisi de, Japon temsilcisi gibi, ayrıcalıklı bir tarife uygulayabile-

cek bir komisyonun kurulmasına karşı idi, ama şimdi böyle bir şey olamayacağını anlamış bulunuyor.

VİKONT CHİNDA söze karışarak, amacının ayrıcalıklı tarifelerden söz etmek olmadığını söyledi. Maliye Komisyonunun sadece genel uygulamalı tarife değişmeleri önerebileceği ve dolayısıyla bundan hiç bir ülkenin zarar göremeyeceği söylenmiştir. Bununla birlikte, belirli malları ilgilendiren değişikliklerin bir ülkeyi başka birinden daha çok etkiliyebileceğini savunmaktadır. Karşı çıktığı husus da işte budur.

B. LLOYD GEORGE Vikont Chinda'nun belirttiği tehlikeyi kendisinin de kabul ettiğini söyledi. Ama başka bir seçenek ileri sürmekte büyük zorluk çekmektedir. Bir bakıma zaten denetim altına alınması gereken Osmanlı Borcunun varlığı nedeniyle, bir bakıma da kırımların önlenmesi için bir çeşit dolaylı denetimin zorunlu olması nedeniyle, maliyenin denetiminin tümüyle Türklerin eline bırakılmasının olanaksızlığını kurul herhalde kabul etmektedir. Bu nedenle, bu zorluktan herhangi bir başka çıkış yolu gösterilmiş olsaydı şimdiki önerileri kabul etme eğiliminde olmayacaktı. Ama bu koşullar altında, kurulun 2 ve 14. maddelerdeki önerileri ilke olarak kabul etmesini bunların uygulamada nasıl işleyeceğini düşünmeyi de Büyükelçiler ve Dışişleri Bakanları Konferansına bırakmayı öğütler.

> İlke olarak 2 ve 14. maddelerin kabul edilmesi kararlaştırılmış; bu önerilerin uygulamada nasıl işleyeceğini inceleme işi Büyükelçiler ve Dışişleri Bakanları Konferansına bırakılmıştır.

b) Türkiye'ye karşı ödeme istemleri.

B. BLACKETT komisyonun, konferansın dikkatini çekmek istediği ikinci noktanın, Türkiyeye karşı olan ödence istemlerinin hangi öncelikle ele alınmasının düşünüldüğü konusu olduğunu söyledi. 1. madde gereğince, Müttefik ve Ortak Devletler Türkiyenin kaynaklarının tam ödence vermeğe yeterli olmadığını kabul etmişlerdi. Ama buna karşın, 5. madde ile, Türk Hükümetinin, Osmanlı Devlet Borcunun faiz ve anapara ödemelerinin karşılığı olarak verilmiş ya da ipotek olarak gösterilmiş gelirleri dışındaki tüm kaynaklarının, bunları aşağıdaki sıraya göre kullanacak olan Maliye Komisyonu emrine verildiği belirtilmiştir :

1. Maliye Komisyonunun aylıkları ile günlük giderlerinin karşılanmasında.
2. Bırakışma gününden andlaşmanın onaylanması tarihine kadar Müttefik kara ve deniz işgal kuvvetlerinin giderlerinin karşılanmasında.

Maddelerin bugünkü yazılış biçimi Britanya ve Japon üyelerin görüşlerini yansıtmaktadır. Fransız ve İtalyan üyeler ise, Filistin, Suriye ve Irak /Mezopotamya/ nın ya da andlaşma gereğince Türkiyeden ayrılabilecek tüm öteki toprakların işgalinden doğabilecek giderlerin bundan düşülmesini istemişlerdir. Yani Türkiye, sadece Türk kalan toprakların işgal giderlerini ödemekle yükümlü olacaktır.

Türk Maliye Komisyonu bu konuyu uzun boylu görüşmemiştir zira temeldeki bu görüş ayrılığını ancak Yüce Kurul ortadan kaldırabilecektir.

c) Osmanlı İmparatorluğunda işgal ordusu giderleri.

B. CAMBON Türk kalmayacak toprakların işgali giderlerinin Türkiye tarafından karşılanmasına öncelik tanınacak olursa, paylaşılacak hiç bir şey kalmayacağına dikkati çekti. Bu, Türkiyenin kalkınmasını olanaksız kılar ve kimse hiç bir ödence alamaz hale gelir. Örneğin Irak/Mezopotamya/ daki giderler büyük tutarları bulmaktadır. İzmir Yunanlıların elinde kalacak olursa Yunanlılar bu toprakların işgal giderini Türklerden alabilir mi? Bu Türk maliyesinin ortadan kaldırılması demek olur. Bu nedenle, Fransız Hükümeti, Bulgar andlaşması örneğini izlemekten yanadır. Trakyanın işgalinden ötürü Bulgaristandan, bu topraklar Bulgar kalmayacağı gerekçesiyle hiç bir karşılık alınmadı. Avusturya andlaşmasında da benzer hükümler kondu. Türk maliyesinin çıkarları bakımından, böyle bir ödeme istenmemesi gerektiği kanısındadır.

B. NİTTİ, B. Lloyd George'dan, böyle bir istemde direnmemesi için, B. Cambon'a katılarak, ricada bulunacağını söyledi. Her şeyden önce uygulama olanakları gözönünde tutulmuştur. Türkiyenin, kendi denetiminden alınacak toprakların işgal giderlerini ödemesi olanaksızdır. İstemde bulunabilir ama Türkiye bunu hiç bir zaman ödeyemez. Ayrıca neyin hakça istenebileceği sorusu da akla gelmektedir. Bu topraklar Türkiyenin yararına işgal edilmiş değildir. Örneğin Türkiye'nin İzmir'de bulunmak doğal hakkı iken, biz kendisine : "Hem İzmir'i yitirecek hem de yitiğin bedelini ödeyeceksin" demekteyiz. İzmir ve çevresi yöresi Türkiye'nin gelirlerinin yaklaşık yüzde 25'ini oluşturmaktadır. Gerçekten bu kadarını istemek biraz fazla oluyor. Türk kalacak olan bölgelerin işgalinin, Türklere ödetilmesi haklı olabilecek bir hizmet olduğu ileri sürülebilir; ama aynı şey, üzerlerinde her türlü haklarından vazgeçeceği topraklar için söylenemez. Bu bakımdan, B. Lloyd George'un Türkiye'nin bunu ödemesine olanak bulunmadığını anlayarak bundan vazgeçeceğini ummaktadır.

B. LLOYD GEORGE Türkiye'den alınacak toprakların işgali giderlerinin Türkiyeden istenemeyeceği hususunda B. Nitti ve B. Cambon'un görüşlerine katıldığını söyledi. Bu Filistin, Irak/Mezopotamya/ ve İzmir için böyledir. Ama yine de ortada bir zorluk kalıyor. Örneğin Kilikya Türktür ve Türk kalacaktır. Bununla birlikte İngiliz kıtaları bir yıldan fazla süre, Kilikya'da garnizon olarak kalmıştır. Suriye, Türk olarak kalmayacak olmakla birlikte Britanyaya da geçmeyecek olduğu halde, Britanya kıtaları bir yıldan fazla süre Suriye'de garnizon olarak kalmıştır. Suriye ve Kilikya'nın işgalinin karşılığı olmayacak mıdır? Osmanlı İmparatorluğu'nun, Britanya kıtaları tarafından ele geçirilip işgal edilen bölümlerinin Britanya denetimi altına geçmeyecek iseler, işgallerinin nasıl karşılanması düşünülmektedir? Anımsatmak ister ki, Büyük Britanya bu topraklardaki ekonomik çıkarlarından bile vazgeçmiştir. Kilikya'nın Türkiye'nin bir parçası gibi işlem göreceği varsayılmaktadır. Peki Suriye konusunda ne yapılacak?

B. CAMBON Suriye'nin işgali giderleri özel konusunu Hükümetine sunacağını söyledi.

d) Madde 21.

B. NİTTİ İtalyan temsilci heyetinin 21 madde hükümlerinden biraz kaygu duyduklarını söyledi. Söz konusu olan, bu madde hükümleri gereğince Müttefik

Devletlerin bazı istemlerini karşılayacak olan bazı altın para tutarlarıdır. Kendi temsilci heyeti bu paranın, Türk parasına yeniden değer vermek üzere kullanılması gerektiği kanısındadır. Bu ya yatırılabilir ya da piyasaya sürülebilir. Her iki halde de Türk kağıt parasının değeri düzelmiş olur. Altın çabucak Müttefiklerce sindirilecek olursa Türk kağıt parasının değeri azalır. Türkiye'yi yeniden işler hale getirmek herkesin çıkarınadır ve bunu yapmanın başka yolu da yoktur. Türk kağıt parası değerini tümden yitirecek olursa tüm Müttefikler bundan zarar görür. Söz konusu altın miktarı Müttefik Devletlerin servetini etkileyecek önemde değildir. Buna karşılık Türkiye'nin akçalı durumunu düzeltebilir. İstedikleri ödenceler kendilerine işe yaramayan kağıtla ödenecek olursa bundan Müttefikler Türkler kadar zarar görmüş olur. Öte yandan, Türk parasına bir altın temeli bulunacak olursa, bundan tüm taraflar yararlanmış olurlar.

B. LLOYD GEORGE Britanya temsilci heyetinin bu derece yüksek duygu ve görüşle hareket etmesinin kolay olmadığını söyledi. Önerinin gerçek anlamı, önce Büyük Britanyanın, ikinci derecede de Fransa'nın, Türk parasına esas olacak altını sağlamalarıdır. Başka bir deyimle, Britanya işgal kuvvetlerinin ve Fransız kıtalarının giderleri ödenmeyecektir. Türk kağıt parasının Alman kağıt parasından da daha değersiz olacağını sanmamakta olduğu gibi, Türkiye'nin, bu altınlar kasalarına yerleştirilecek olursa bunu iyi bir amaçla kullanabileceğine de inanmamaktadır. Türkler bu parayı almayı beklememektedirler ve B. Nitti'nin Büyük Britanya'nın ve Fransa'nın da, Türkiye'deki çok büyük giderlerini görerek bu konuda ısrar etmeyeceğini ummak ister.

B. NİTTİ altınları Türkiye'ye vermekten söz etmediğini söyledi. Önerisi, bunların Maliye Komisyonunca saklanması ve parayı düzeltmek amacı için kullanılması idi. Maddenin şöyle kaleme alınmasını önermektedir :

> 'Avusturya ile andlaşmanın 259 (1) ve (2). maddesi ve 210. maddesi ve 210. maddesi hükümleri gereğince Almanya ve Avusturya tarafından Müttefik ve Ortak Devletlere aktarılacak olan altın ve Alman Hazine bonolarından oluşan paralar, Türk parasının altın karşılığını temsil ettikleri için, Maliye Komisyonunun buyruğuna verilecek ve Komisyonca adı geçen paranın iyileştirilmesi ve yeniden değer kazanmasında kullanılacaktır.'

Böylece altın Türkiye'ye değil Maliye Komisyonuna verilmiş olacaktır. Şunu kabul etmek gerekir ki, hiç yatırılmış altın bulunmasa, Büyük Britanya ile Fransa, İtalya'ya göre daha büyük olan çıkarları ölçüsünde daha fazla zarar görürler. Ne kadar çok değersiz kâğıt ellerine geçecek olursa durumları o ölçüde kötüleşir. Ayrıca Türkiye'deki fiyatlar yükselmeğe başlar ve kısa bir süre sonra Müttefikler Viyana'da olduğu gibi İstanbul'a da yardım göndermek zorunda kalırlar. Başka bir deyimle, ceplerine biraz altın indirebilmek için Müttefikler omuzlarına ağır bir yük almış olurlar. Önerisi, kanısınca duygusal değil ticarî çıkar yaklaşımıdır.

B. LLOYD GEORGE konunun Büyük Britanya için de bir alışveriş sorunu olduğunu belirtti. Gerçek sorun Türk maliyesinin tümüyle Büyük Britanya hesabına mı düzeltileceği sorunudur. Müttefikler giderleri paylaşacak olsalar durum başka olurdu. Türk parasının değerini kurtarmak için £.6.000.000 altın'a gereksinme varsa, başlıca müttefiklerden her biri ikişer milyon sterlinlik katkıda bulunsun. Bugünkü biçimiyle öneri yükün hemen hemen tümünü Büyük

Britanya'nın üstüne, geri kalanını da Fransa'ya yüklemektedir. Bunun hakça olduğunu sanmamaktadır.

B. NİTTİ B. Lloyd George'un konuyu çok rahatsız edici bir biçimde ortaya koyduğunu söyledi. İtalya'yı, el parasıyla cömertliğe kalkmakla suçlamaktadır. Bu nedenle bu konu üzerinde daha fazla duramayacaktır. Bununla birlikte, Türk parasının değerini geri verecek bir çare bulunacağını ummaktadır.

B. CAMBON şayet B. Nitti önerisini geri çekiyorsa, bunu Fransız temsilci heyeti adına kendisinin ileri süreceğini bildirdi. Türk parasının değerinin kurtarılmasının büyük önemi olduğu kanısındadır. B. Nitti'nin önerdiği tasarıya şu sözlerin de eklenmesini öğütler :

> 'Maliye Komisyonunca yukarda belirtilen amaç için kullanılmayan tüm paralar, Müttefik Kuvvetlerin işgal giderlerinin ödenmesinde kullanılacaktır.'

B. LLOYD GEORGE B. Cambon'un geri alınmış bir önergeye değişiklik önermek durumuna düşer gibi olduğuna dikkati çekti. Bu önergenin babalığını üzerine almakta direnmekte ise, bu görüşülebilir. Ancak anımsatmak ister ki, şimdi yapılmakta olan öneri komisyonda Fransız temsilcisince geri çekilmiştir. Bu önerinin Türkiye'nin hemen hemen tek başına Büyük Britanya zararına kalkındırılması anlamına geleceğini söylemiş bulunuyor. Buna karşın B. Cambon'un görüşünde direnip direnmediğini sordu.

B. CAMBON direnmek zorunluğunu duyduğunu söyledi.

B. LLOYD GEORGE bu koşullar altında kendisinin de karşı çıkmak zorunluğunu duyduğunu belirtti. Yükü Müttefikler arasında eşit biçimde paylaştıracak her öneriyi kabule hazır olduğunu söyledi. Bir bölümü Fransa'ya gidecek olan toprakları ele geçirmek için şimdiye kadar 750.000.000 £ harcamış olan Britanya vergi vereni üzerine tüm yükü yükleyecek olan hiç bir şeyi kabul edemeyecektir.

B. CAMBON Türk parasını yeniden canlandırmanın o derece önemli olduğuna inandığını söylemiştir ki, B. Lloyd George'un karşı çıkmalarını yanıtlayabilecek bir çözüm bulmak için her yolu denemeğe hazırdır. Şimdilik başkaca bir yol göremediğini söylemek zorundadır. Belki, Müttefik Devletlerin bu altını Maliye Komisyonuna ilerde geri alınmak üzere, ödünç vermeleri yöntemi de düşünülebilir. Bu da durumu düzeltebilir.

B. NİTTİ Türk kâğıt parasının yeniden düzeltilmesi gerektiği hususunda genel bir görüş birliği olduğu düşüncesindedir. Konu kurulda görüşüldüğüne göre en iyi yapılacak şeyin, bunu yeniden komisyona göndermek olacağını sanmaktadır. Büyük Britanya'nın, Osmanlı Borcu ile ilişkisi o derece çoktur ki, değersiz kâğıtla kendisine ödenme yapılmasını herhalde isteyemez.

B. LLOYD GEORGE Türk parasının yeniden kurulması yollarının incelenmesini, bu inceleme 21. maddeye bağlanmamak koşulu ile, kabul edeceğini söyledi.

B. CAMBON 21. maddenin konunun incelenmesinden kesinlikle çıkarılmasına karşı olduğunu bildirdi. Kanısınca komisyon, B. Lloyd George'ün gördüğü sakıncaları da gözönünde tutarak, bir çare aramakta tümüyle özgür bırakılmalıdır.

B. LLOYD GEORGE esası sözcük biçimleri altında gizlemeye kalkmanın bir işe yaramayacağını belirtti. 21. madde 5. maddeye bağlanmaktadır; 5. madde ise, Türkiye'nin borç yükümlülüklerinin bir öncelik sırasını saptamaktadır. B. Cambon, Britanya'nın zararına bunun değiştirilmesini öneriyor. Tek kabul edebileceği husus, ne yapılırsa yapılsın, yükün üç Devlet arasında eşit olarak bölüştürüleceği olabilir. Britanya temsilci heyeti konuyu ancak bu esas üzerinden görüşmeğe hazırdır. Bu bakımdan komisyona açık yönerge verilmesi gerekir. Şayet anahatlarını belirttiği bir yönerge verilecek olursa kendileriyle birlikte olabilir. Önerisi 21. maddenin olduğu gibi bırakılması ve komisyondan Türk parasını, Müttefik Devletlerin ortaklaşa ve eşit çabalarıyla kalkındırmanın yollarını incelemesinin istenmesi olacaktır. Bundan daha azını Britanya Parlamentosunda savunması olanak dışıdır.

B. NİTTİ temelde bir görüş ayrılığı olduğunu anladığını söyledi. B. Lloyd George, 5 ve 21. maddelerin değiştirilemeyeceği görüşündedir. Büyük Britanya giderlerin çoğunu yüklenmiş ve artık başka zararlara uğramak istememektedir. Britanya'nın çıkarlarını savunmaktadır - ki bu da anlaşılır bir şeydir. İtalyan temsilci heyetinin istediği sadece Türk parasını düzeltme çaresi bulmaktır ama bunu yaparken bir özveriye de razı değildir. Kurula, Almanya'ya borç verilmesi konusundaki kararı anımsatmak ister. Aynı çizgide bir şeyler yapılması olanağının komisyonca araştırılabileceğini düşünmektedir.

B. LLOYD GEORGE her Devletin 'niçin ödeyecekmişiz?' demesini doğal karşıladığın söyledi. Ancak, B. Cambon'un önerisi, çırılçıplak soyulduğunda, Büyük Britanya'nın dört, beş milyon altın ödemesi anlamından başka bir şeye gelmez. Gerçekte bu gider Türkiye'ye düşmeliydi; herhalde Müttefiklerden sadece birinin sırtına binmemelidir.

B. KAMMERER şimdi ele alındığı biçimiyle sorunun 5. madde içinde toplandığını söyledi. Öncelik sırasını değiştirmek ve 21. maddede sözü edilen altını sağlanca olarak vermek[136] (terhin etmek) olanağı bulunmadığına göre, 3. maddede öngörülenin dışında yapılacak başka bir şey görememektedir.

B. NİTTİ buna karşın konunun komisyona gönderilmesi gerektiğini belirtti.

B. LLOYD GEORGE sadece yükün eşit biçimde paylaşılmasını kabul edebileceğini bildirdi. Büyük Britanya'nın Müttefiklerinin kendisinden, hazinesinden dört ya da beş milyonluk bir katkıda bulunmasını istememeleri gerekir. İngiliz vergi yükümlüsüne, herkesin yararına Türk parasını kurtarma yükünü niçin kendisinin tümüyle taşıması gerektiğini açıklamak olanağı yoktur. Bu nedenle, konu üzerinde artık durulmayacağını ummaktadır. Britanya Temsilci heyeti her halde, 3, 5 ve 21. maddelerin yazıldığı biçimde kalmasından yanadır.

e) **Ek. 2.**

B. NİTTİ Ek 2'nin ikinci paragrafı üzerine dikkati çekmek zorunda olduğunu söyledi :

> 'Fransa ve Büyük Britanya'nın malî ilgilerinin önemi göz önünde tutularak yıllık başkan sıra ile Fransız ve İngiliz temsilcisi olacaktır.'

---

136 Bak. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, a.g.e.

Meslekdaşlarından bu konuda direnmemelerini rica etmektedir. İtalya'nın, bu maddede kendisinin düşürüldüğü durumu almaktansa komisyonda bütünlük çekilmesini yeğlemektedir .Komisyonun üçten fazla üyesi olsaydı bu duruma göz yumulabilirdi; ama üçlü bir komisyonda, İtalya için saygınlık yitirlmesi zarar verecek biçimde olur.

B. CAMBON malî ve siyasal çıkarlar arasında bir farklılık gözetmek gerekebileceği düşüncesindedir. Fransız ve Britanya malî çıkarları İtalyanınkilerden tartışılamayacak kadar daha önemlidir. İtalya'yı küçük düşürme söz konusu olamaz. Bu hüküm sadece Osmanlı Borcu Konseyindeki (Düyunu-Umumiye Meclisi) alışılmış yöntemin yinelenmesidir. Bunun İtalya'ya hiç bir zararı olabileceği düşünülemez.

B. LLOYD GEORGE bu yeni durumun öncekinden değişik olduğunu düşünmemezlik edemediğini söyledi. Gerçekte Maliye Komisyonu Türkiye üzerinde bir çeşit siyasal denetimde bulunacaktır. Bu durumda da onu oluşturan üç Müttefik arasında fark gözetilmesi çok zordur. B. Kammarer, Maliye Komisyonunun Türkiye'yi gırtlağından yakalayıp böylece, ülke içinde azınlıklara karşı dürüst davranmağa onu zorlayabileceğini söylemişti. İtalya'nın da Türkiye'nin gırtlağına sarılabilmek hakkına tam sahip olmasının doğru olacağını düşünmektedir.

B. NİTTİ bu desteğinden dolayı B. Llloyd George'a teşekkür etti. B. Cambon'un da bu görüşü kabul edeceğini umduğunu söyledi. İtalya'nın bu biçim ayırım gözetici bir işlemle karşılaştığı bir andlaşmayı imzalaması olanağı yoktur.

B. CAMBON, B. Nitti'nin söylediklerinden sonra karşı çıkmanın kabalık olacağını söyledi. İtalya'nın hoşuna gitmeyecek bir davranışta bulunmayı istemez. Ancak, bir zorluk çıkabileceğine de işaret etmeden geçemiyecektir. Madde 14 gereğince Borç Konseyi, üç yıl sonra Maliye Komisyonu içine alınacaktır. Osmanlı Borcu yönetimi, Türkiye'nin batkınlığı (iflası)[137] üzerine kurulmuştu ve konsey üyelerini tahvil sahipleri atamışlardı. Fransız ve Britanyalı üyenin sıra ile başkanlıkları konusu Muharrem Kararnamesinin[138] kapsamı içindedir. Tahvil sahipleri katılmadan yeni bir konsey kurulabilir mi? Kavgacı bir tahvil sahibi, kendi rızası alınmadan yönetimi değiştirdiği için Hükümetlere karşı dava açabilir. Bu bakımdan işin bu yönünün bir yetkili hukukçuya danışılmasını önermektedir.

B. LLOYD GEORGE anladığına göre, Borç Konseyi ile Maliye Komisyonunun birleştirilmesi konusunun Dışişleri Bakanlığında toplanmış olan konferans bölümünce göz önünde tutulmadığını söyledi. Hiç kuşkusuz sorunun tümüyle incelenmesi gerekir ama bir İtalyan başkanın eklenmesinin esası pek değiştireceğini sanmamaktadır.

B. CAMBON İtalya'nın da kendi sırası gelince başkanlığı almasını kabul etmiş bulunduğunu söyledi. Öteki konunun ortaya atılmasını istemektedir. Aklı-

---

137 Bak. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, a.g.y.

138 İngilizce aslındaki dipnotu: Osmanlı İmparatorluğu'nun Birleştirilmiş Kamu Borçlarının anapara ve faiz ödemelerini düzenleyen 28 Muharrem 1299 (8/20 Aralık 1881) tarihli Kararname.

na, 14. maddede, 'komisyonca kararlaştırılacaktır' sözcüklerinden önce 'tahvil sahipleriyle danışıldıktan sonra' sözcüklerinin konması gelmektedir.

B. LLOYD GEORGE B. Cambon'dan bu önerisini Dışişleri Bakanlığında yapılacak toplantıya saklamasını rica etti.

(Konferans burada ertelendi.)

No. 44

2 Mart 1920 Salı günü saat 11.30'da Whitehall, S.W.1'da Britanya Dışişleri Bakanlığında Lord Curzon'un odasında yapılan bir Büyükelçiler ve Dışişleri Bakanları toplantısına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları : /I.C.P.61/

Katılanlar: Britanya İmparatorluğu: Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. Vansittart, B. Forbes Adam, General Mance, B. Malkin, Dr. Clemow; **Yazmanlar**, Yarbay Storr, Binbaşı Caccia, Binbaşı Young.

Fransa: B. Cambon, B. Berthelot, B. Kammerer.

İtalya B. Scialoja, İmperiali Markisi, B. Galli, B. Nogara, Ascanio Colonna Dükü, B. Castoldi.

Japonya: Vikont Chinda, B. Nagioka [Nagaoka].

Çevirmen: B. Billot.

1. Boğazlar ve Marmara Denizi Suyollarının Yönetimi. Komitenin Raporu 7 (h) - 10. Maddeler.

LORD CURZON konferansın Boğazlar ve Marmara Denizi Suyollarının Yönetimi Komitesinin raporunu[139] incelemeyi sürdüreceğini söyledi. Pazartesi günü görüşmeler ertelendiğinde, madde tasarıları arasında yer alan 7 (h) ve 10. maddelerde sözkonusu olan karantina denetiminin Barış Andlaşmasına aktarılmasının bazı Devletlerce, İstanbulda'ki karantina yönetiminde zaten yararlanmakta oldukları haklarla çatışabileceği düşüncesiyle, karşı çıkışlarına yol açabileceğine işaret edilmişti. Konferansa şu sırada var olan sistemi açık biçimde tanımlamak ve İstanbul'daki Uluslararası Büroda temsil edilmekte olan Devletlerden bir protesto gelmesi olasılığı hakkında bilgi vermek üzere Dr. Clemow'un[140] çağrılmasına karar verilmiştir. Kararlaştırılması gereken konu, başka Devletlerin protesto etmek haklarının bulunup bulunmadığı ve bu hakkı kullanma olasılıklarının ne olduğudur.

Dr. CLEMOW şimdiki İstanbul Uluslararası Sağlık ve Karantina Bürosunun 1838'de kurulduğunu anlattı. Kuruluş nedeni Kapitülasyonlardır. Zaman zaman çeşitli merkezlerde uluslararası kuruluşlarca yapılan toplantılarda birbiri ardından yapılan sözleşmeler nedeniyle Türkiye ile Kopitülasyonlardan yararlanan Devletler arasında anlaşma ile varılan ve geliştirilen düzenlemelere gidilmiştir. Düşünülen aktarmadan, İstanbul bürosu görevlerinden etkilenecek olan tek bölümü, su yollarında sağlık düzenlemeleri ile karantina kontrolu olacaktır. Türkiye'nin kalan sınırlarının korunması için başka düzenlemeler düşünül-

---

139 Bak. No. 40, Ek. 1.

140 Türkiye ve Yakın Doğu toplum sağlığı konusunda uzman bir İngiliz.

mekte olduğunu da varsaymaktadır. Öngörülen aktarmadan etkilenmeyecek olan görevleri bakımından Uluslararası Büronun yazgısının ne olacağını bilmeden, başka Devletlerce karşıt çıkışlar olasılığı hakkında bir tahminde bulunmak pek zordur.

B. CAMBON zorlukların Karantina Sözleşmesine taraf olup Türkiye ile andlaşmaya taraf olmayan Devletlerin, Boğazlar Komisyonuna verilecek bölgedeki karantina anlaşmalarında temsil edilmediklerini görmelerinden çıkabileceğini söyledi. Uluslararası Büronun Türkiye'nin öteki bölümlerine ilişkin şimdiki görevlerini yerine getirmek için var olmakta devam edeceğini varsaymaktadır.

İMPERİALİ MARKİSİ Boğazlar Komisyonunun karantina ve sağlık konularını gözden geçirmek istediğinde Uluslararası Büronun bir üyesini toplantıya katılmağa çağırmasının yeterli olabileceği görüşünü ileri sürdü.

LORD CURZON Boğazlar Komisyonunun siyasete ilişkin konuları görüşmesinin söz konusu olamayacağına işaret etti. Onlara aktarılması düşünülen sadece, çeşitli uluslararası sözleşmelerin hükümlerinin yerine getirilmesi için gerekli günlük yönetim eylemleridir. Boğazlar bölgesine ilişkin bütün öteki yetkilerin komisyona bırakılmış olduğu bir sırada özellikle karantina yetkilerinin bunlardan ayrı tutulmasının akla yakınolmayacağını düşünmektedir.

B. CAMBON öteki Devletlerin -örneğin Birleşik Devletlerin- olabilecek karşı çıkışlarının, karantina denetiminin komisyona 'aktarılmak' yerine 'adına yaptırılması' biçimi uygulanacak olursa karşılanabileceğini düşünmektedir.

Dr. CLEMOW bu önerinin anlamının İstanbul, Uluslararası Bürosunun sürdürülmesi olacağını belirtti. Bildiği kadarıyla, uluslararası sağlık açısından Türkiye'ye bırakılan bölgenin sınırları, bugünkü büyük Uluslararası Büronun varlığının sürdürülmesini gereksiz gösterecek kadar küçülmüş olacaktır.

Madde 7 (h) ile madde 10'un yerlerine şu madde önerilmiştir

> (a) 'İstanbul Sağlık Yüksek Meclisince ve bu Meclisin yönettiği Osmanlı Sağlık Yönetimince eskiden yapılan görevlerle, Karadeniz Boğazı'ndaki Kurtarma Gemileri Uluslararası Yönetimince yapılan görevler, 3. maddede saptanan sınırlar içinde, Komisyonun denetimi altında ve Komisyonca saptanacak biçimde yapılacaktır.
>
> 'Osmanlı Hükümeti Yüksek Sağlık Kurulunun ve Osmanlı Sağlık Yönetiminin ya da Uluslararası Karadeniz Boğazı Kurtarma Gemileri Yönetiminin elindeki paraları haklılığa uygun biçimde kullanmak üzere Müttefik Devletlerce, gerektiğinde üçüncü Devletlerle de anlaşarak, alınmış ya da alınabilecek bütün kararları kabul etmeyi şimdiden yükümlenir.
>
> 'Komisyon, hastalıkları önlemek ve hastalıklarla savaşmak üzere Milletler Cemiyeti'nin kabul ettiği ortaklaşa her politikanın gerçekleştirilmesinde işbirliğinde bulunacaktır.'

B. KAMMERER bu maddenin ikinci paragrafının Türkiye ile Barışın Maliye Koşulları tasarısının 23. maddesinde esasen öngörülmüş olduğunu bildirdi.

> Madde 7 (h)'ın çıkarılması ve madde 10'un yerine şu metnin konması kararlaştırıldı
>
> 'İstanbul Sağlık Yüksek Meclisi ve bu Meclisin yönettiği Osmanlı Sağlık Yönetimince eskiden yapılan görevlerle, Karadeniz Boğazı'ndaki Kurtarma Gemileri

Uluslararası Yönetiminee yapılan görevler, 3. maddede saptanan sınırlar içinde Komisyonun denetimi altında ve Komisyonca saptanacak biçimde yapılacaktır. 'Komisyon, hastalıkları önlemek ve hastalıklarla savaşmak üzere Milletler Cemiyetinin kabul ettiği ortaklaşa her politikanın gerçekleştirilmesinde işbirliğinde bulunacaktır.'

Barış Andlaşmasının sonundaki çeşitli hükümlere aşağıdaki maddenin eklenmesi de kararlaştırılmışır:

(b) 'İşbu andlaşma ile saptanan sınırları içinde, (... maddede tanımlanan bölge dışında kalmak koşulu ile), Türkiye, İstanbul Yüksek Sağlık Kurulunca ve bu Kurulun yönetimi altındaki Osmanlı Sağlık Yönetiminee daha önce ele alınmış herhangi bir soruna ilişkin olarak Müttefik Devlelerce, gerektiğinde üçüncü Devletlerle de anlaşarak, alınmış bütün kararları kabul etmeyi ve bunların yürütülmesi için işbirliğinde bulunmayı yükümlenir.'

Madde 9.

B. CAMBON Boğazlar Komisyonuna, Maliye Komisyonunun izni olmadan borç edinme hakkının tanınmasına karşı daha önce ileri sürdüğü karşı çıkışı yineledi.

LORD CURZON Tuna ve Kongo Komisyonlarının böyle bir hakları bulunduğunu ve kendi görüşüne göre, komisyonun işlevlerini yerine getirebilmesi için zorunlu görünen borçlanmalarda bulunduklarını söyledi. Maliye Komisyonunun yetkisini sağlamaları gerektiğine karar verilecek olursa sonuçta, beş hatta belki de altı Devletin temsil edildiği bir Komisyon, içinde ancak üç Devletin temsil edildiği bir Komisyona bağlı kılınmış olacaktır.

İMPERİALİ MARKİSİ 'olabildiğince' sözcüğünün çıkarılmasını önerdi. Böylece komisyonun sadece Boğazları kullanan gemilerden alınacak resimlerin güvence olarak gösterilmesiyle alınacak borçlara yetkisi olduğu açıkça belirtilmiş olacaktır.

VİKONT CHİNDA bu öneriyi destekledi ve komisyonun şimdi var olan ya da gelecekte varolacak havuzlar ya da başka taşınmaz malları karşılık göstererek borç edinmesine de izin verilmesini önerdi.

LORD CURZON komisyonun borç edinme yetkileri İmperiali Markisi tarafından ileri sürülen biçimde sınırlanacak olursa, güvenceler eksik geldiğinde komisyonun vergileri yükseltmek eğilimine düşebileceklerini söyledi. B. Cambon'un bir sorusuna yanıt olarak, denetimin temsilcileri komisyonda yeri olan Devletlerce yapılacağını bildirdi. Kanısınca iki seçenek karşısında bulunulmaktadır: ya komisyonu doğrudan doğruya Maliye Komisyonu buyruğu altına koymak, ya da akla uygun bir bağımsızlık tanımak.

İMPERİALİ MARKİSİ egemen düşüncenin Boğazlarla ilgili her şeyin Türkiye'nin elinden alınması olduğunu söyledi. Bu ise, Boğazlar Komisyonunu Maliye Komisyonunun altına koymak seçeneğini ortadan kaldırdı.

(9. maddenin değişikliksiz kabulü kararlaştırıldı.)

Madde 11.

Maliye Komisyonuna ne gibi ekonomik yetkiler verileceği kararlaştırılıncaya kadar, bu maddenin görüşülmesinin ertelenmesi kabul edildi.

Madde 12.

LORD CURZON Boğazlar bölgesinde yaşayan halk arasında olabildiğince oluşturulacak yerel polisin Rumlar, Yahudiler, Ermeniler ve Türklerden oluşan garip bir örgüt görüntüsüne bürüneceğini söyledi. Erlerin derleniş biçimiyle ilgili hükümleri kabul etmekte fakat üstrütbelilerin uyrukluklarını komisyon üyesi ülkelerinkiyle sınırlamak gereğini anlayamamaktadır. Kanısınca komisyon, bölge yerli halkının uyrukluğu dışında uygun görülecek herhangi bir uyrukluktaki subayı atamaya yetkili kılınmalıdır.

Maddenin yeniden şöyle kaleme alınmasını kararlaştırdı:

'Komisyon, olabildiği ölçüde, Boğazlar bölgesi yerli halkından derlenecek uygun bir yerel polis gücü kurmağa yetkili olacaktır. Bunlar komisyonca atanmış yabancı polis üstlerinin komutası altına verilecektir.'

Madde 13. 14 ve 15.

B. CAMBON adalet görevlilerine çok geniş yetkiler verilmesinin söz konusu olduğunu sandığını ve Fransız Parlamentosunun buna razı olacağından kuşkusu bulunduğunu söyledi.

LORD CURZON pek yakında Kapitülasyonlar incelendiğinde, yeni bir yargı düzeni ve yeni bir mahkeme kurulması zorunluğunun duyulacağını söyledi. Kanısınca Boğazlar Komisyonu denetimi altındaki mahkemenin, daha büyük mahkeme kuruluncaya dek geçici olacağını saptamak olanağı vardır. Kapitülasyonlar gözden geçirilinceye kadar geçecek süre içinde Boğazlarda bir tür mahkeme ve bir adalet sistemi kurulmasının açıkça zorunlu olduğunu aksi halde her sanığın kendi uyrukluğu mahkemesinde yargılanması gerekeceğini belirtti. Kapitülasyonların gözden geçirilmesi için bir yıldan fazla bir süreye gereksinme olacağını sanmadığını, bu nedenle de bu maddede öngörülen karışık yargı sistemini kurmağa gerek bulunmadığını düşündüğünü belirtti.

İMPERİALİ MARKİSİ Kapitülasyonlar gözden geçirilinceye dek **status quo**'nun saklı tutulmasının çok daha kolay olacağını söyledi. Komisyona, bir sanığı, var olan Konsolosluk Mahkemeleri önüne çıkarmak yetkisi verilmelidir.

VİKONT CHİNDA Boğazlar Komisyonunun denetimi altında bir yargı sistemi kurulmasının, Yunanistan'a aktarılması düşünülen bölgelerde Yunan egemenliğinin korunması için özel hükümlere gereksinme doğuracağına dikkati çekti.

B. CAMBON Boğazlar Komisyonu yönetmelik ve tüzüklerine karşı işlenecek suçlarla, onun yetkisi dışında kalan genel yasalara karşı işlenecek suçlar arasında bir ayrılık gözetmek gerekeceğini söyledi.

Madde 13'ün yerine şu metnin konulması kararlaştırıldı:

maddede öngörülen Osmanlı yargı örgütü reformunun yürürlüğe konulmasını beklerken, komisyonun koyduğu kural ve hükümlere aykırı hareket edenler, Konsolosluk mahkemelerine verileceklerdir. Müttefik Devletler kendi Konsolosluk Mahkemelerini bu bakımdan yetkili kılmak hususunda anlaşmış bulunmaktadır.'

Madde 14. Maddenin sonundaki 'adalet görevlileri' sözcüğü yerine 'yetkili yargı makamı' denmesi kararlaştırıldı.

Madde 15. Madde 15'in çıkarılması kararlaştırıldı.

Madde 16-28.

Madde 16. Lord Curzon'un önerisi üzerine bu maddenin son satırındaki 'başka' süzcüğü yerine 'ast' süzcüğünün konması kararlaştırıldı.

Madde 17. Vikont Chinda'nın önerisi üzerine maddenin son satırındaki 'yansızlık' süzcüğü yerine 'eşitlik' sözcüğünün konması kararlaştırıldı.

Madde 18. Bu madde kabul edildi.

Madde 19. Bu madde, Vikont Chinda'nın, uluslar arasındaki salt eşitliğin, komisyonun ton başına alınacak resmi saptama yetkisine dokunulmaksızın güvence altına alınması gerektiği, karşıt çıkışını yanıtlayacak biçimde Yazı Komitesince yeniden yazılması koşulu ile, kabul edilmiştir.

Madde 20. Bu maddenin çıkarılması kararlaştırıldı.

Madde 21. Bu madde kabul edildi.

Madde 22-26. Bu maddelerin Paris'te toplanan Ortak Deniz ve Kara Komisyonuna gönderilmesi kararlaştırıldı.

Madde 27. Bu madde, Paris'te toplanan Ortak Deniz ve Kara Komisyonunun görüşü alınmak koşulu ile konferans bakımından benimsendi.

Ek Paragraf (a).

İMPERİALİ MARKİSİ bu maddenin ilk paragrafının Yunanlıların, Romenlerin ve belki de ilerde Bulgarların Boğazlar Komisyonuna katılmalarının kabul edilmesinden önce kaleme alınmışa benzediğini söyledi. Düşüncesine göre, komisyonun başkanlığı, üyelikleri, tasarı hazırlanırken düşünülmüş olan Devletlerin temsilcileriyle sınırlandırılmalıdır.

B. CAMBON başkanlığın ilgili ülkelerin adlarının abece sırasına göre değişmesi önerisinin sakıncasının komisyona ilk başkan olarak bu işe en uygun görülen üyenin seçilmesine kapıları kapatmasıdır. Ayrıca kurulması öngörülen öteki komisyonların başkanlıkları için de benzer bir hüküm konulacak olursa, hiç değilse ilk dönemde, ayni Devletin tüm komisyonların başkanlığını elinde bulundurmasına yol açılmış olacaktır.

LORD CURZON bu iki noktanın da, başkanlığın komisyonun ikişer oyu olan üyeleri arasında sıra ile yapılacağını, bu sıranın nasıl başlayacağından söz etmeksizin belirtilmesi ile karşılanabileceğini, ileri sürdü.

'A' paragrafının, "ilgili ülkelerin adlarının abece sırasına göre" tümcesi yerine "ikişer oyu olanlarından" sözcükleri konularak kabul edilmesi kararlaştırıldı.

Paragraf (b).

B. Cambon'u yanıtlayan Lord Curzon, komisyon üyelerinin ücretlerinin Türkiye'ye yükletilmemesine karşı çıkışın nedeninin Türk Hükümetinden üç ya da

daha fazla memura maaş vermesini isteyip sonra bir memurun yeterli olabileceği savıyla karşı karşıya kalmak tehlikesinden kurtulmak ve ayrıca da, Türk Hükümetinin ödemelerindeki güvensizlik öğesinin komisyon üyelerince pek hoş karşılanmaması olasılığının varlığı olduğunu belirtti.

(Bu maddenin kabulü kararlaştırıldı.)

Paragraf (c).

'Adalet görevlilerinin (Madde 12)' sözcüklerinin çıkarılması koşulu ile kabul edildi.

Paragraf (d), (e) ve (f)

Kabul edildi.

(Toplantı ertelendi.)

No. 45

3 Mart 1920 Çarşamba günü saat 11'de Londra S.W.1'da Downing Street No. 10'da yapılan Bir Müttefikler Konferansına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları: /I.C.P. 62/

Katılanlar: Britanya İmparatorluğu: Çok Sayın D. Lloyd George, Başbakan; Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; Çok Sayın W.S. Churchill, Savaş ve Hava Bakanı; Mareşal Sir H.H. Wilson, İmparatorluk Genelkurmay Başkanı; Tümgeneral Sir W. Thwaites, Askeri Haberalma Başkanı; Hava Korgenerali Sir H.M. Trencharo, Bart., Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanı; B. Vansittart, Albay Gribbon, B. Philip Kerr; **Yazmanlar**, Sir. M. Hankey, Albay Abraham, Bnb. Caccia.

Fransa: B. Cambon, B. Berthelot, General de la Panouse Vikontu, B. Kammerer.

İtalya B. Nitti, B. Scialoja, İmperiali Markisi, General Cavallero, B. Galli, B. Nogara; **Yazman**, B. Trombetti.

Japonya: Vikont Chinda.

Çevirmenler: B. Camerlynck ve B. Billot.

1. Türkiye ile Barış Andlaşması. Askeri hükümler.

B. LLOYD GEORGE Türkiye ile Barış Hükümlerinin kara ve havaya ilişkin askeri maddelerinin Versailles'da yazılmış olduğunu bildirdi. (A.J. 56) (Ek. 1) Kendisi Türkiye'nin 50.000 ya da 60.000 kişilik bir kuvvet bulundurmasının öğütlenmiş olmasını hayretle karşılamıştır. Anımsadığına göre Avusturya'ya sadece 30.000 ya da 40.000 kişilik kuvvete izin verilmişti.

GENERAL CAVALLERO Avusturya'ya 30.000, Macaristan'a da 35.000 kişilik izin verildiğini belirtti.

LORD CURZON dengeli ve yararlı bir kuvvetin ilk koşulunun parasının ödenmesi olduğunu söyledi. Türkiye genellikle maaş ödeme bakımından pek kötü örnek vermiştir. 60.000 askere nasıl para verebilecektir? Kanısınca vereme-

yecektir. Doğuda her parasını alamamış asker bir haydut ve olasıl bir Ermeni katili olarak hesaba alınmalıdır.

B. CAMBON bu noktada Lord Curzon'la ayni görüşte olduğunu söyledi. Belki de askerî danışmanlar Türkiye için Avusturya'dan daha geniş bir kuvveti, Türkiye'nin denetilmesi daha zor bir ülke olduğu için öğütlemişlerdir.

GENERAL CAVELLERO nedenin gerçekten bu olduğunu söyledi. Türkiye'ye bırakılacak topraklar çok geniştir; ulaşımı çok kötüdür; ayaklanmalar görülür ve kıtaların bir yerden bir yere taşınmasında büyük gecikmeler olabilmektedir. Türklere göreli olarak tanınan daha büyük sayıdaki kuvvet, hareket edebilirlik eksikliğini tamamlamak içindir. Ayrıca askerî danışmanların görüşüne göre Türkiye kendisini hem sınırlarında Araplara karşı hem de Karadeniz'den Akdeniz'e kadar uzanan bir hat üzerinde savunabilmelidir.

LORD CURZON Türklerin sınırlarını Araplara karşı savunmalarının gerekmeyeceği düşüncesindedir; her ikisinin birlikte Hıristiyanlara karşı gelmesi daha büyük bir olasılıktır. Bir jandarma örgütü kurulması düşünülmektedir ve öyle sanıyor ki, Türkiye'nin herhangi bir bölgesinde özel çıkarları olan her ülke, Türk Hükümeti istediği takdirde, bu jandarmanın kuruluşuna yardım etmek, eğitmen müfettiş ve subay sağlamak durumundadır. Böyle bir kolluk örgütü kurulacak olduktan sonra 50.000 kişilik bir orduya ne gerek kalır?

B. NİTTİ askerî konularda bilgi sahibi olduğunu savunacak olmamakla birlikte siyasal nedenlerle Lord Curzon gibi düşünmektedir. Türkiye'ye üretime geçme olanağı verilmesi gerekir. Bu nedenle de büyük bir ordu yükü altına sokulmamalıdır. Düzeni sağlayacak bir jandarmaya gereksinmesi vardır. Hatta bir ordu, önerilen biçimdeki bir jandarma gücüne karşi, özellikle yabancı subayların buyruğunda olacaksa, düşmanlık da besleyebilri. Bu nedenle, Türk ordusunun olabildiğince azaltılmasından yanadır. Ancak bununla ilgili bir zorluk olduğunu da kabul etmektedir. Başka yerlerde de erlerin salıverilmesinin göreli olarak kolay olduğunu ama çok sayıda subayın sivil yaşamda iş bulamayabildikleri görülmüştür. Azaltma döneminde meslekten Türk subayları için bazı kolaylıklar düşünülmesi gerektiğini, aksi halde bunların haydutluğa başvuracaklarını sanmaktadır.

GENERAL DE LA PANOUSE kara kuvvetleri hükümleri görüşülürken orada bulunmadığını fakat kanısınca andırının 7. sayfasındaki 9. maddede (A.J. 56), Türkiye'nin sahip olacağı ordunun zaten bir jandarma gücü olacağının anlaşıldığını zira askerî kuvvetlerle kolluk kuvvetlerinin birleşmekte olduğunu söyledi.

LORD CURZON 'jandarma' dan söz ederken şimdi var olan değersiz kuvvetten değil, Türk Hükümetinin çağrısı üzerine, Müttefik Devletlerin korumanlığı altında kurulacak olan jandarmayı kastettiğini söyledi. Yeni bir kolluk kuvvetine gereksinme duyulmaktadır. Eskisi bir yana atılabilir. Ordu da en az 30.000'e indirilebilir.

SIR HENRY WİLSON etkin bir kolluk kuvveti kurulmasının yıllar alabileceği kanısında olduğunu söyledi. Bu arada Türkiye'deki düzenin korunmasından Padişah sorumlu olacak ise, bunun olanağının kendisine verilmesi gerekir. Öngörülen 50-60.000 kişi bir çeşit askerî kolluk gücü niteliğindedir. Topları ol-

mayacak; tüfek ve makineli tüfekleri sınırlı olacak; ve hemen hemen hiç taşıtı bulunmayacaktır. Devletlerin Türk jandarmasına subay sağlamayı kararlaştırdıklarını bilmiyordu. Yine de örgütlenmesi bir çok yıl alabilir. Padişaha verilmesi öngörülen kıtalar illere bölününce gerçekte bir ordu oluşturuyor sayılamazlar.

B. LLOYD GEORGE askerî danışmanların, Türkiye'nin Müttefik işgal giderlerini ödedikten başka bir de böyle bir örgütün giderlerini de ödeyebilip ödeyemeyeceğini göz önünde tutup tutmadıklarını sordu.

SİR HENRY WİLSON bu konunun düşünülmediğini söyledi.

LORD CURZON Sir Henry Wilson'u yanıtlamak istediğini söyledi. Türk ordusunun topçusu olmayacağı hakkındaki demecin yanıtı Türkiye'nin topla dolu olduğunun herkesçe bilinmekte olduğudur. Böyle bir kuvvet de elbette bunları ele geçirir. Kağıt üzerinde bu kuvvet illere dağıtılır ama herhangi bir Ulusçu hareket, şimdiki gibi, bu dağılmış kuvvetleri toplayarak koşulların gerektirdiğine göre İzmir'e ya da Ermenistan'a karşı kullanabilir. Müttefikler bunu önlemek için ne yapabilirler? Jandarma gücünün yetiştirilmesi için gerekecek süre hususunda da Sir Henry Wilson'un görüşlerini paylaşmıyor. Acemistan'da olsun Hindistan sınırlarında olsun İngilizlerin böyle birlikleri kurmakta büyük deneyleri vardır. Doğu Jandarma oluşturmakta en iyi nitelikte öğelerle doludur. İyi bir jandarma adayı özel nitelikleri bakımından bir hırsızdır. Dolgun ve düzenli biçimde maaş alırsa sizin hesabınıza hırsız olur. Tek gereken şey, ona inanacağı bir subay sağlamaktır; bu olursa yeni niteliğine dönüşme bir yıl içinde tamamlanabilir.

İMPERİALİ MARKİSİ Makedonya reformları sırasında, uluslararası subaylar buyruğunda bir jandarma gücünün iki yıldan az bir süre içinde oluşturulduğunu söyledi. O kadar başarılı olmuş ki, devrim sırasında Jön Türkler bunların eğitiminde görev almış subayların kalmasını rica etmişlerdir.

SİR HENRY WİLSON Türkiye'de top bulunmasının doğal olduğunu ve bunları ancak zor kullanarak çıkartmak olanağı bulunacağını bildiğini söyledi. Bu Türkiye'de bulunmasına izin verilecek kıtalara 'ordu'da dense 'kolluk' da dense değişmez. Gelecekteki Türk kuvvetlerinin kendilerini bazı illerle sınırlayan maddeleri hiçe saymaları da olasıldır. Kendilerini ancak zor zaptedebilir. Devletlerin böyle bir gücü olup olmadığınısöyleyebilecek durumda değildir. Kolluk kuvvetlerinin eğitimi için gereken süreye gelince, her şey kendilerinden ne işlev beklenmekte olduğuna bağlıdır. Amaç bütün Türkiye'de Padişahın buyruğunu kabul ettirmek ise, bu amaca göre eğitilmesi için yıllar geçmesi gerektiği kanısındadır. Avrupalı subaylara derhal saygı sağlanabileceğinden de emin değildir. Türkler Maraş'ta Fransızlara pek iyi davranmakta değillerdir ve şu sırada Türk jandarmasına Fransız subayları sağlanmasının pek etkin olacağını sanmamaktadır. Askerî danışmanların verdikleri sayılar kaba bir tahmindir. Mareşal Foch'un belirli sınırlar içinde bunları indirmeyi kabul edebileceğini sanmaktadır ve kendisi bunu ona önermeğe hazırdır. Ancak unutulmamalıdır ki şayet düzenden Padişah sorumlu sayılacaksa, onu korumak olanaklarının kendisine verilmesi gerekecektir.

B. CAMBON şayet Türkiye hem Lord Curzon'un hem de Sir Herny Wilson' un dedikleri gibi silahla dolu ise, bunlar Türk ordusunun eski silahları olma-

lı; ama bırakışma Türk ordusunun silahsızlandırılmasını öngörmüştü. Öyle ise niçin uygulanmadı? Bulgar ordusu, bırakışma gereğince silahsızlandırılabilmiştir.

LORD CURZON bırakışmanın bize Türkiye'nin sadece bazı bölümlerine girebilme hakını vermiş olduğunu sandığını söyledi.[141] Silahlar, kuşkusuz, bizim ilerlemek olanağını bulamadığımız bölgelerde gizlenmiştir. Sir Henry Wilson'a yanıt olarak bir şey söylemek ister. Tarihte ilk kez Türk Devleti, Yunanlıların, Suriyelilerin ve Arapların Türk egemenliğinden çıkarılmaları ile, Türklerden oluşturulacağı bir sırada Padişahın Türkiye üzerindeki iradesini kabul ettirebilmesi için niçin kendisine büyük bir kuvvet sağlamak gereği duyulmaktadır? Türkiye ulusal bir Devlet haline dönüşmektedir; büyük bir olasılıkla da bunun için çok zor kullanılması gerekmeyecektir.

B. CHURCHİLL, anladığına göre, güdülen siyasanın Padişahı, Müttefik Devletlerin kendisini denetim altında tutabilmeleri için İstanbul'da bırakmak ve onun aracılığı ile Türkiye'de düzenve uygar bir yönetim sağlamak olduğunu söyledi. Eğer amaç buysa, 60.000 kişilik bir kuvvetin Türk Hükümetinin buyruğunda olmasını fazla bulmamaktadır. Anladığına göre 60.000 sayısı en yüksek düzeyi göstermektedir. Bunun sadece yarısı gerçek kuvveye girecektir. Bunun bu kabına sığmayan ve savaşçı halk için çok sayılmaması gerekir.

B. LLOYD GEORGE, B. Churchill'in kanısınca bu kıtaların parasını kimin ödeyeceğini sordu.

B. CHURCHİLL Türklerin parasını verebileceklerinden fazla kıta beslemeyeceklerini sandığını söyledi.

B. LLOYD GEORGE buna güvenilemeyeceği görüşündedir.

B. NİTTİ 60.000.000 nüfuslu Almanya'ya 100.000 kişilik bir ordu için izin verildiğini belirtti. Türkiye, andlaşmada alacağı biçimle, 9 ya da 10,000.000 nüfuslu olacak ve buna karşın 60.000 kişilik bir ordu bulundurmasına izin verilecektir. Böyle bir oranın savulması birhayli zordur.

B. LLOYD GEORGE konunun Versailles'daki askerî danışmanlara, kurulun, Türk kuvvetleri için öğütlenen kıtaların çok fazla bulunduğuna ilişkin güçlü biçimde bir görüşü ile birlikte geri gönderilmesini önerdi. Askerî danışmanlar ayrıca bir kolluk gücü kurulmasını da incelemeli ve bu amaçla aralarına, jandarma konusunda uzman Britanyanlı, Fransız ve İtalyanları almalıdır.

(Bu kabul edildi.)

2. Hava maddeleri.

B. LLOYD GEORGE herhangi bir temsilci heyetinin havaya ilişkin maddeler üzerinde yorumda bulunmak isteyip istemediğini sordu.

(Hiç bir yorumda bulunulmadı.)

---

141 İngilizce aslındaki dipnotu Mondros Bırakışmasının 7. maddesine bakılmasını söylüyor. Bunun için Bk. Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri (S.B.F. yayınları No. 409 Seha L. Meray ve Osman Olcay Ankara 1977.) adlı yapıt.

3. Fransız Yabancı Lejyonuna ilişkin hükümler.

B. LLOYD GEORGE A.J.56'nın son paragrafına dikkati çekti.

GENERAL DE LA PANOUSE tüm öteki andlaşmalarda, Fransız Yabancı Lejyonunun korunması yararına, benzer kuraldışılıklar kabul edildiğini açıkladı.

4. İstanbul'dan Amiral de Robeck'in telgrafı.

B. LLOYD GEORGE Amiral de Robeck'den kurula aktarılması gerektiğine inandığı bir telgraf aldığını söyledi. Bu telgraf kurulun son mesajının alınmasından önce çekilmiştir,[142] fakat bu, telgrafı daha da anlamlı kılmaktadır.

(Telgraf (Bak Ek 2) okundu.)

B. CAMBON, kurulun telgrafının, herhalde, Amiral de Robeck'in eline geçmiş olacağını söyledi. Bir ölçüde sorunlarına peşin bir yanıt niteliği taşımıştır. Hiç kuşkusuz İstanbul'daki komiserler aralarında bunu tartışmaktadırlar. Kendi kanısınca, duruma çare olabilecek önlemleri Padişahın kendisinin buyurması gerekir. İlk adım olarak da Ulusçu önderler tutuklanmalıdır. Türkler, tüm Doğulular gibi, kendilerine yumuşak davranılınca küstahlaşırlar. Bu bakımdan Padişaha, bu kişileri derhal tutuklatmasını, aksi halde bunu bizim yapacağımızı söylememiz gerekir.

B. LLOYD GEORGE başından beri, Türklerin andlaşmayı kabul etmeleri için gerçek bir kuvvet gösterisi gerekeceği kanısını taşıdığını, aksi halde, kabul etseler bile uygulamayacaklarını söyledi. İstanbul'u işgal etmek gerektiği görüşündedir.

B. CHURCHİLL Müttefiklerin İstanbul'u zaten denetimleri altında bulundurmakta olduklarını söyledi.

B. LLOYD GEORGE resmî binalara ve belki de Padişahın sarayına nöbetçi konulmasını düşündüğünü belirtti. İstenen destek kuvvetlerinin kolaylıkla sağlanabileceğini sanmaktadır. General Franchet d'Esperey uzakta değildir; olmazsa Mısır'dan Britanya kıtaları da gönderilebilir. Bunun hiç bir zorluğu yoktur. İngilizler tek başlarına gereken her şeyi yapabilecek durumda olmakla birlikte, kuşkusuz, bunun bir müttefikler-arası girişim olması yeğdir. Bununla birlikte, geçen Cumartesi kurulun göndermiş olduğu telgrafa İstanbul'dan bir yanıt gelmesini beklemeyi kabul eder, fakat B. Nitti o zamana kadar gitmiş olacağına göre, öngörülen eylem hakkında ne düşündüğünü bilmek ister.

B. NİTTİ görüşünü hemen bildirebileceğini söyledi. Türkiye'de düzeni geri getirmek Müttefik Devletlerin hem çıkarları gereği hem de haklarıdır. Zorlama gerekecek olursa kara ve deniz kuvvetleri göndererek işbirliğinde bulunmağa hazırdır. Ancak bir yandan Padişaha baskı yaparken, kanısınca Müttefikler kendisine Ulusçulara karşı koymak için biraz cesaret de vermelidirler. Türkiye'de bir kamu oyu vardır ve Padişahın durumu bu kamu oyu önünde tüm saygınlığını yitirtecek hale getirilmemelidir. Ona gözdağı vermeğe ve İstanbul'a donanmalar göndermeğe hazır olmakla birlikte ayni zamanda, Padişaha Ulusçular-

[142] İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. No. 38'in Eki.

la başa çıkmak için olanak bırakacak bazı sözler de kullanılması gerektiğine inanmaktadır.

B. CAMBON bu eylemin nasıl karşılanacağından çok kuşkuludur.

B. BERTHELOT andlaşmanın hangi düşüncenin ürünü olarak kaleme alındığını Türklerin pek iyi bildiklerini söyledi. Her ne zaman iyi niyet gösterilse, şiddet gösterilerine boyun eğdiğimizi sanırlar. Gerçekte hep ayni yöntemi uygulamaktayız. Biz başından, bazı şeyleri yapmaktan kaçınacağımızı resmî ya da yarı resmî demeçlerle bildirerek elimizi kolumuzu bağlarken Türkleri serbest bırakıyoruz. Türkler bunu bizim sayıflığımızdan sanıyorlar, ki bir ölçüde de doğrudur. Amiral de Robeck'in telgrafında Ulusçuların niyetinin İzmir'i, Trakya'yı ve Kilikya'yı almak olduğu bildiriliyor. İlk ikisini alamayacaklardır. Bunu öğrenir öğrenmez, İstanbul ve Anadolu'nun kendilerinde kalacağını anlayınca, çabalarını İzmir ve Trakya'ya karşı yoğunlaştıracaklardır. Yunanlıların İzmir'e daha çok asker çıkardıkları ve subayların büyük olaylar beklediklerini söyledikleri kendisine bildirilmiştir. Bu, kuşkusuz genç subaylar arasında doğal bir konuşma biçiminden başka bir şey değildir. Ayrıca Türk Ulusçularının saldırıya hazırlandıklarından da kuşkulanılmaktadır. Maraş'ta durum düzelir gibidir ve oranın gereksinmelerini sağlamak için bir Türk memuru gönderilmiş bulunuyor. Ermenilerin yarısının kaldığı sanılıyor. Bu genel koşullar altında kurulca Padişaha başvuru biçiminde herhangi bir özel davranış inceliği gösterilmesinde yarar olduğundan çok kuşkusu vardır. B. Nitti'nin öğütlediği iki yöntemin birbirini geçersiz hale getirdiği görülmektedir.

B. LLOYD GEORGE verdiği demeç, İstanbul'daki güncel durumun güçlü bir görüşünü çizmiş olan B. Berthelot ile tam görüş birliğinde olduğunu söyledi. Padişaha resmen İstanbul'da kalabileceği söylenmiştir. Sonuçta ne oldu? Ermeniler kırıma uğradı ve, Amiral de Robeck'in telgrafında da işaret edildiği gibi, Barış Konferansı kararlarına direnmeyi özendiren etkiler her zamankinden daha fazla arttı. İşte bu, Türklerle tatlı konuşmanın sonucudur. Geçmiş deneylerin fazlasıyla kanıtladığı gibi, Müttefiklerin bir şey yapamayacağı kanısına vardıkça Türk direnir. Abdülhamid ayni politikayı izlerdi. Padişaha : "Size Türkiye'den küçük bir parça bırakacağız; kanatlarla göğüs bizim olacak ama bir kaç kemiğinde siz tadını çıkartabileceksiniz"[143] demenin hiç anlamı yoktur. Gerçekte Türkiye'ye ne kalacaktır? Eski Osmanlı İmparatorluğu'nun yarısı, en zengin ve en verimli bazı bölümlerini de içermek üzere, ellerinden alınacaktır. Ayrıca Boğazlar Müttefiklerce işgal edilecek ve bunun da parası Türklerden alınacak. İstanbul Padişah için bir gelir kaynağı olamayacak çünkü bu gelir Müttefik işgal kuvvetlerinin giderlerini karşılayacaktır. Bu nedenle, Müttefikler, İstanbul'u kendisine bırakacakları muştusunu vermekle Padişahın kalkmış yüreğine su serpmiş olmayacaklardır. Şu husus iyice anlaşılmalıdır ki, Müttefiklerin kendisine verecekleri muştu yoktur ve şayet olsaydı, bunun tek sonucu Padişahın kendi kendine "Direnince ne olduğunu görüyorsun. Biz korkudan sininçe Müttefikler İzmir'i ve İstanbul'u almağa kalktılar; ama Mustafa Kemal'in ortaya çıkardığı dert sonucu şimdi İstanbul'u geri alıyoruz ve direnmemizi sürdürecek olursak, sonunda İzmir'i de alırız" demesi olurdu.

---

143 B. Lloyd George'un bir yakışıksız demecinde "Turkey Türkiye, Turkey hindi" üzerinde bir sözcük oyunu da oynamak istediği anlaşılıyor.

Kanısınca, Türklerin akıllarını başlarına toplamaları için önüne geçilmez bir kuvvet gösterisinde bulunulması gerekiyor. Türkler korkunç değillerdir. Yalnız olduklarında, belki Yunanlılar dışında herkes tarafından yenilmişlerdir. Türkiye'nin yarısı, hatta belki de üçte biri kadar bir ülke olan Bulgaristan bile onları yenmiştir. Türkiye'nin yalan, düzmece bir adı çıkmışlığı vardır ve Müttefikler halâ bu korku altında yaşarlar. Bu nedenle kesin eyleme geçme zamanın geldiği kanısındadır. Büyük Britanya buna katkıda bulunmağa hazır olduğu gibi, gerekirse tek başına da yapılması istenen işi yapmağa hazırdır. Şu hususu özellikle belirtmek ister ki, Büyük Britanya Müttefiklerinin askerî desteğini, işi tek başına yapamayacağı için değil, bütün Müttefiklerin temsil edilmesi ve birleşik bir cephe gösterisinde bulunmaları gerektiğine inandığı için istemektedir. Sonuç olarak, Türkiye'deki durumun, bu ülkenin kesin olarak yazgısını bilebilmesi için, olabildiğince az bir gecikme ile hükümlerinin Türklere bildirilmesi gereken Barış Andlaşmasının ivedilikle bitirilmesinin ne ölçüde yaşamsal bir önem kazandığını gösterdiğini sanmaktadır.

B. CHURCHİLL konunun askersel yönünün gözden kaçırılmaması gerektiği görüşündedir. Müttefiklerin, donanmaları ve orduları ile temsil edilen gücünün İstanbul ve Osmanlı yönetimi üzerinde sınırsız olduğunu kabul etmektedir. Gemilerin toplarının verdiği gözdağı ile her çeşit eyleme geçilebilir ve Büyük Britanya tek başına İstanbul'da gereken her şeyi yapabilir. Ama şu da gözden uzak tutulmamalıdır ki, gerçek zorluklar İstanbul'dan ve denizden uzak yörelerde karşımıza çıkacaktır. Bu uzak yörelerdedir ki Barış Andlaşması hükümlerine karşı sert direnmeler başlayacaktır ve Müttefiklerin şimdilik bu yörelerde etkin bir denetimde bulunabilecek bir kuvvet kaynağı yoktur. Türkiye'nin Asya'daki ordularının, etkinlik bakımından, savaş sırasında kullandığı eğitim görmüş kuvvetleri ile karşılaştırılamayacağını kabul etmekle birlikte, kendilerine karşı gönderilecek herhangi bir küçük kuvvete ağır yitikler verdirecek yetenekte olacağı da unutulmamalıdır. Bu nedenle de, konferans, kararlarının uygulanmasını istiyorsa bu uzak bölgelerde birinci derecede önemli askerî harekât göze alınmalıdır. Şu da kesin olarak bilinmelidir ki, İstanbul'daki Osmanlı Hükümetinden zorla alınabilecek hiç bir şiddet kararının Asya'daki Türk ordularının denetimi üzerinde hiç bir etkisi olamaz. Yani, İstanbul'da nasıl bir eyleme geçilirse geçilsin buna bütün Türkiye'de uyulmasının sağlanabilmesi söz konusu olamaz ve, bundan da ötede, Müttefiklerin İstanbul dışında gerekli eyleme geçebilecek yeterli güçleri de yoktur.

B. LLOYD GEORGE yine de konferansın Türkleri Trakya'nın dışına atmak hususundaki ve İzmir'e ilişkin kararlarını uygulatma olanağının bulunduğunu düşünmektedir. Konunun, İstanbul'daki Yüksek Komiserlerin yanıtları alınıncaya dek ertelenmesini önerir.

Konunun, 28 Şubat 1970 tarihinde gönderilen mesaja İstanbul'daki Yüksek Komiserlerden bir yanıt alınıncaya dek ertelenmesi, **kararlaştırıldı.**

5. Türkiye ile Barış Andlaşması. Yazılmasının tamamlanması.

B. LLOYD GEORGE Türkiye ile Barış Andlaşması tasarısının ne zaman hazır olacağını sordu.

B. BERTHELOT gelecek haftanın sonuna kadar tasarının tümünün yazılmış olabileceğini sandığını söyledi.

LORD CURZON B. Berthelot'nun durumu biraz iyimserlikle gördüğü düşüncesindedir. Büyükelçiler ve Dışişleri Bakanları Konferası daha Boğazların denetimi konusunu ve Maliye Komisyonunun raporunu ele alacaktır. Şimdiye kadar o konferans üyelerinin Yüce Kurul toplantılarına katılmaya çağrılmaları nedeniyle büyük gecikmeler olmuştur. Bu nedenle de, Barış Andlaşması maddelerinin gelecek hafta sonuna kadar hazır olabileceğinden kuşku duymaktadır.

B. BERTHELOT Türk barış delegelerinin 22 Mart Pazartesi günü Paris'te bulunacak biçimde çağrılabileceklerini ileri sürdü.

B. LLOYD GEORGE Türklere, Barış Andlaşması hükümlerini öğrenmek üzere Paris'te ne zaman bulunmaları gerekeceğinin biran önce bildirilmesinden kuşkusuz iyi sonuçlar elde edileceği kanısını beslemektedir.

Genellikle herkes Barış Andlaşmasını, 22 Mart Pazartesi günü Türk temsilcilerine verilebilecek biçimde bitirmenin amaç edinilmesinden yana olmakla birlikte, 28 Şubat telgrafına Yüksek Komiserlerden yanıt alınıncaya kadar hiç bir girişimde bulunulmaması eğilimindedir.

6. [Uzun bir tartışmadan sonra Yüce Kurul Müttefiklerin Barış Andlaşmasının onaylanmasından sonra üç ay içinde Berlin'e Büyükelçi atamalarını kararlastırdı.]

(Toplantı saat 15.30'a ertelendi.)

No. 45'in Ek 1'i

Mareşal Foch'tan B. Lloyd George'a

(A.J.56.)

Versailles Müttefik Komisyonu, 28 Şubat 1920.

Bay Başkan,

18, 19 ve 21 Şubat tarihli mektuplarınızla[144] bana Yüce Kurul'un, aşağıdaki hususlar üzerinde bir karara varmak üzere, Britanya, Fransız, İtalyan ve Japon Hükümetlerinin kara, deniz ve hava temsilcilerini bir toplantıya çağırmamı isteyen kararlarını bildirmek nezaketinde bulundunuz

— Türkiye ile Barış Andlaşmasına konulacak kara, deniz ve havaya ilişkin askersel hükümler.

— Bu andlaşmada, Padişahın özel koruma birliğiyle savaş tutsakları ve mezarlar konularında gerekecek hükümler.

Size ilişikte, bu kara, deniz ve hava temsilcilerinin 27 Şubat 1920 tarihli oturumlarında kabul ettikleri maddelerin metnini sunmak ve dikkatinizi aşağıdaki çekinceler çekmekle onur duyarım :

---

144 İngilizce aslındaki dipnotu: Dosyada yok. Belli ki bu mektuplar Yüce Kurulun, No. 13, tutanak 1, No. 16 tutanak 3 ve No. 20, tutanak 2'deki kararların iletmekteydi.

1. Deniz temsilcileri oybirliği ile, deniz maddelerini yazabilmek için, Yüce Kuruldan ilişik notta[145] ayrıntılarına girilen bazı hususlarda yönergeye gereksinme duydukları görüşüne varmışlardır.

2. Kara ve hava maddelerinin yazılmasında:[146]

   (a) Türk silahlı kuvvetlerinin toplam gücü iki seçenek olarak bırakılmıştır: Barış Andlaşmasıyla Türkiye'ye bırakılacak toprakların genişliğine göre, 50.000 ya da 60.000 kişi.

   (b) Britanya askeri temsilci heyeti ilişik metnin I. Çizelgesindeki birlikler ile Padişahın özel koruma birliği hakkında bir çekince ileri sürmüştür.

   (c) 16 Şubatta Londra'da kara ve deniz temsilcilerince Boğazların[147] özgürlüğü konusunda üzerinde anlaşılan öneriler ekli metnin VIII Kesiminde yer almaktadır. Bununla birlikte, Britanya deniz temsilcisinin isteği üzerine, bu kesimin 24. maddesinin 6. paragrafı hükümleri çekinceli olarak kabul edilmiştir.

   (d) Son olarak, Barış Andlaşmasına girecek, Savaş Tutsakları ve Mezarlara ilişkin maddelerle, 30 Ekim bırakışmasının[148] kalması istenebilecek bazı hükümleri, Savaş Bakanlığından yönerge alınıncaya dek, Britanya temsilci heyetince çekinceli tutulmuştur.

Saygılarımla,
F. Foch.

İlişik 1

Deniz Danışmanlarının Görüşü

27 Şubatta toplanan deniz danışmanları, aşağıdaki noktalarda yönerge almadıkça, Türkiye ile Barış Andlaşmasının denizle ilgili maddelerini sunmak olanağını bulamayacakları görüşüne oybirliği ile varmışlardır

1. Türkiye'nin, sadece kıyılarının korunması için gerekli olanla sınırlı bir düzenli donanması olmasına mı izin verilecek?[149]

2. Türk donanması sadece kolluk hizmetleri ile balıkçılığın korunmasına yetecek boyutlara mı indirilecek?

3. Yukardaki her iki hal için, kıyılarının ne uzunlukta olacağının ve kuvvetlerin hangi makamın buyruğu altında olacağının bilinmesine gereksinme vardır.

İlişik 2.

Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerine İlişkin Hükümler

Türkiye, Bütün Ulusların silahlarının genel bir sınırlanmasına hazırlık yapılmasına olanak sağlamak için, aşağıda sayılan kara, deniz ve hava kuvvetlerine ilişkin hükümleri kesinlikle yerine getirmeyi yükümlenir.

---

145 İngilizce aslındaki dipnotu: **Aslındaki not** 'İlişki 1.)

146 İngilizce aslındaki dipnotu: **Aslındaki not**: 'İlişik 2.)

147 İngilizce aslındaki dipnotu: Bak No. 14'ün Ek 1'i.

148 30 Ekim 1918 Mondros Bırakışması'ndan söz edilmektedir.

149 İngilizce aslındaki dipnotu: 26 Ocak 1920 tarihli Büyükelçiler Konferansında alınan bir karar gereğince, 30 Ekim 1918 bırakmasıyla teslim edilen Türk savaş gemilerinin büyük çoğunluğunun yokedilmesi gerektiği anımsanmalıdır.

Kesim 1. Kara Kuvvetlerine İlişkin Hükümler

Alt-Kesim I — Genel Hükümler.

Madde 1.

İşbu andlaşmanın yürürlüğe girmesinden sayılacak üç aylık bir süre içinde, aşağıda öngörülen silahlı kuvvetler dışındaki, varolan jandarmayı da kapsamak üzere, tüm kara kuvvetleri terhis edilecek ve dağıtılacaktır.

Madde 2.

Andlaşma ile bulundurulmasına izin verilen Osmanlı silâhlı kuvvetinin şu görevleri olacaktır :

1. Padişahın oturduğu yerde ve gezilerinde kişisel güvenliğini sağlamak.
2. İç düzen ve güvenliği sağlamak ve azınlıkların korunmasını güvence altına almak.
3. Sınırların denetlenmesi.

Alt-Kesim II — Kara Kuvvetlerinin Sayısı, Örgütü ve Kadrosu.

Madde 3.

Türkiye'nin silahlı kuvvetlerinin toplam personeli, kurmay kurulları, subaylar, hizmetler, okul personeli ve depo birliklerini de kapsamak üzere (50.000) (60.000)[150] kişiyi geçmeyecektir.

Madde 4.

Padişahın özel koruma birliği bir kurmay kurulu ile, personel sayısı subay ve er olarak 1500'ü geçmeyecek yaya ve atlı birliklerinden kurulabilecektir. Bu kuvvet yukardaki 3. maddede öngörülen toplam personel sayısı kapsamına girecektir.[151]

Madde 5.

İç düzeni sağlamakla görevli birlikler Osmanlı İmparatorluğu toprakları üzerine dağıtılacaktır; bu topraklar bu amaçla her biri birkaç ili içeren altı yersel askerî bölgeye bölünecektir. Bu bölgelerin sınırları (Kesim IV) 6. madde hükümlerine göre saptanacaktır.

Her yersel bölgede yaya ve atlı, makineli tüfeklerle silahlandırılmış ve yönetim ve sağlık hizmetleriyle donatılmış askerlerden oluşan bir birlik (lejyon) kurulacaktır; bu birlikler illerde, sancaklarda ve ilçelerde, v.b., bulunduğu yere

---

150 İngilizce aslındaki dipnotu: **Aslındaki not**: 'Barış Andlaşmasıyla Türkiye'ye verilecek toprakların genişliğine göre.'

151 İngilizce aslındaki dipnotu: **Aslındaki not**: 'Britanya Temsilciliğince yeniden gözden geçirilmek üzere çekince konmuştur.'

bağlı bir güvenlik hizmeti kurulması için gerekli kıtaları sağlayacak ve bölgenin bir ya da birkaç yerinde gezici yedek kuvvetler bulunduracaktır.

Özel görevleri yüzünden, bu birliklerin, topçusu da teknik silâhları da bulunmayacaktır.

Bu birliklerin toplam personel sayısı 3. maddede öngörülen kara kuvvetinin toplam personelinin içinde sayılmak üzere, 33.500 (43.500)[150] kişiyi geçmeyecektir atlı askerin yaya askere oranı 1'e 9'u geçmeyecektir.

Tek bir birliğin toplam personel sayısı, birliklerin toplam personelinin dörtte birini aşmayacaktır. İlke olarak herhangi bir birliğin öğeleri Müttefik Devletlerin özel izni olmadıkça kendi bölgesi sınırları dışında kullanılmayacaktır.

Madde 6.

Sınırlar üzerindeki yersel bir bölgedeki birlikler gerektiğinde, sınırları gözetleyebilmeleri ve savunmalarını sağlayabilmeleri için özel birliklerle güçlendirilebilirler.

Bu özel güçlendirme birliklerinde yaya, atlı, dağ topçusu, istihkâm birlikleriyle, bunların herbirine uygun teknik ve genel hizmetler de bulunabilecektir; bunların toplam personeli, 3. maddede öngörülen toplam personelin içinde sayılmak üzere, yuvarlak hesapla, 15.000 kişiyi aşmayacaktır.

Bu özel güçlendirme birliklerinin kuruluşuna girecek çeşitli silahlar ve hizmetler oranı II. çizelgede saptanmıştır.

Bu kuruluşun sınır bölgeleri dışında konumu ya da kullanılması, Müttefik Devletlerin özel izni olmadıkça yasaktır.

Madde 7.

5. ve 6. maddelerde sözü edilen kuruluşlarda, kurmay ve hizmet personeli de sayılmak koşulu ile, subay oranı toplam personelin yirmide birini, astsubay oranı da aynı toplamın onikide birini aşmayacaktır.

Madde 8.

Yukarda, hangi nitelikte olursa olsun, sözü edilen kuvvetlerin ya da bunların taşıma araçlarının her çeşit seferberlik önlemleri ya da bunların seferberliğine ilişkin ya da güçlendirilmesi yolundaki tüm önlemler yasaktır.

Madde 9.

1. maddede saptanan süre içinde, şimdi varolan tüm jandarma kuvvetleri, 5. maddede tanımlanan birlik kıtaları haline getirilecektir.

Madde 10.

Andlaşmanın işbu kesiminde öngörülmüş herhangi bir birliğin kurulması yasaktır.

İzin verilen (50.000) (60.000) kişilik personel sayısını aşan kuruluşların ortadan kaldırılması, işbu Barış Andlaşmasının imzalanmasından başlayarak, 1.

madde hükümleriyle uygun olarak, işbu andlaşmanın yürürlüğe girmesinden en geç üç ay sonra tümüyle gerçekleşecek biçimde, giderek yapılacaktır.

Osmanlı Savaş Bakanlığı ile Genelkurmayı ve onlara bağlı yönetim birimlerindeki subay ve benzeri personel aynı süre içinde, Osmanlı silahlı kuvvetlerinin genel hizmetlerinin iyi işlemesi için kesin olarak gerekli personel sayısına indirilecektir; bu personel 7. maddede öngörülen en yüksek sayı içinde olacaktır.

Alt-Kesim III. Askere Alma

Madde 11.

Osmanlı kara kuvvetleri (silahlı kuvvetleri) gelecekte yalnız gönüllülerden alınacak ve kurulacaktır. Askere yazılma, soy ve din ayrılığı gözetilmeksizin Osmanlı İmparatorluğunun bütün uyruklarına eşit olarak açık bulunacaktır. 5. maddede sözü edilen birliklere gelince, bunları askere alma, ilke olarak bölgesel olacak ve her bölgedeki halkın, Müslüman olan ya da olmayan öğelerinin, olanak ölçüsünde ilgili her birliğin toplam personeli içinde ve bölge toprakları üzerinde halkın sosyal ve dinsel niteliğini temsil edecek biçimde düzenlenecektir.

Madde 12.

Astsubayların ve erlerin hizmet süresi aralıksız oniki ay olacaktır. Hizmet süreleri bitmeden, hangi nedenle olursa olsun, hizmetten bağışlanan erlerin yerine her yıl konulacakların oranı, işbu andlaşmanın 3. maddesinde saptanan toplam personel sayısının yüzde beşini geçmeyecektir.

Madde 13.

Bütün subaylar meslekten olacaktır. Şu sırada orduda ve jandarmada hizmet gören ve yeni kara ordusunda kalacak olan subaylar en az kırkbeş yaşına kadar hizmette kalmayı yükümleneceklerdir. Şu sırada orduda ve jandarmada hizmet gören ve kuvvede kalmayacak olan subaylar her çeşit askerî hizmet yükümlülüğünden kesin olarak bağışlanacaklar ve kuramsal ya da uygulamalı hiç bir askerlik alıştırmasına (talime) katılmayacaklardır.

Yeni atanan subaylar, aralıksız en az yirmibeş yıl eylemsel hizmette bulunmayı yükümleneceklerdir.

Hizmet süreleri bitmeden, hangi nedenle olursa olsun, hizmetten ayrılan subayların yerine her yıl konulacakların oranı, 7. maddede öngörülen toplam subay sayısının yüzde beşini geçmeyecektir.

Alt-Kesim IV - Okullar, Eğitim Kurumları, Askerî Kurumlar ve Dernekler

Madde 14.

İşbu andlaşmanın yürürlüğe girişinden başlayarak üç aylık bir süre içinde, Türkiye'de ancak izin verilen birliklere gerekli subay ve assubayların ye-

tiştirilmesi için kesinlikle zorunlu bulunan aşağıda belirtilmiş okullar kalacaktır :

Subaylar için hizmet sınıfına göre birer okul.

Her yersel bölge için birer assubay okulu.

Bu okullarda öğrenim görmek üzere alınacak öğrenci sayısı, subay ve assubay kadrolarındaki boşluklarla kesin orantılı olacaktır.

Madde 15.

Önceki maddede sözü edilen öğrenim kurumlarının dışında kalan öğrenim kurumları ile her çeşit spor kurumları ya da başka kurumlar, hiç bir askerî konuyla ilgilenmeyeceklerdir.

Alt-Kesim V. - Gümrükçüler. Yerel Polis

Madde 16.

Gümrük görevlilerinin, il ya da belediye polisi ile benzer görevlilerin sayısı, işbu Andlaşma ile saptanan Türkiye ülkesi sınırları içinde 1913'te, benzer görevlerde çalışanların sayısını geçmeyecektir.

Gelecekte bu gibi görevlilerin sayısı, ancak görevli bulundukları yerlerdeki ya da belediyelerdeki nüfus artışına uygun bir oranda arttırılabilecektir.

Demiryolu hizmetinde çalışan işçi ya da görevliler, herhangi bir askerlik alıştırmasına (talim) katılmak amacıyla toplanamayacaklardır.

Alt-Kesim VI. — Silahlar, Cephane ve Gereçler

Madde 17.

İşbu andlaşmanın yürürlüğe girişini izleyecek üç ayın bitiminde, Osmanlı topraklarının çeşitli kuruluşlarında hizmette ya da yedekte bulunan silahların sayısı, ekli III sayılı Çizelgede 1000 kişi için saptanmış olan toplam sayıyı geçmeyecektir.

Madde 18.

Türkiye'nin hazırlayabileceği cephane deposu ekli III sayılı çizelgede saptananı geçmeyecektir.

Madde 19.

Andlaşmanın yürürlüğe konmasını izleyecek üç ay içinde, izin verilen sayıyı aşan silah, her çeşit cephane ile savaş araçları ve gereçleri,... maddede öngörülen Müttefikler-arası Denetim Komisyonunca gösterilecek yerlerde teslim edilecektir.

Bunlara ne yapılacağına Müttefik Devletler karar verecektir.

Madde 20.

Silahlar, cephane ve savaş gereçleri yapımı ancak Müttefiklerce izin verilecek fabrikalar ya da kurumlarda yapılabilecektir.

İşbu andlaşmanın yürürlüğe konulmasından başlayarak üç aylık bir süre içinde, her çeşit silahların, cephaneninya da herhangi savaş araç ve gereçlerinin yapımı, hazırlanması, depolanması ya da incelenmesi ile uğraşan tüm öteki kurumlar ortadan kaldırılacak ya da sadece ticaret amacıyla kullanılmaya yarar biçime dönüştürülecektir.

İzin verilmiş cephane stokları için depo olarak kullanılanlar dışındaki tüm silah depolarına da aynı işlem uygulanacaktır.

İzin verilmiş yapım gereksinmelerini aşan kurumlardaki ve silah depolarındaki aygıtlar... maddede öngörülen Müttefikler-Arası Askerî Denetim Komisyonu kararları uyarınca kullanılamaz duruma getirilecek ya da yalnız ticaret amacıyla kullanılır biçime sokulacaktır.

Madde 21.

Türkiye'ye her çeşit silahlar, cephane ile savaş araç ve gereçleri sokulması kesinlikle yasaktır. Aynı biçimde yabancı ülkelere gönderilmek üzere, her çeşit silahlar, cephane ve savaş araç ve gereçleri yapımı ve bunların dışsatımı da yasaktır.

Madde 22.

Alev-makinelerinin, zehirli nitelikte boğucu gazlar ile her türlü benzer sıvıların, kovanların ya da araçların kullanılması yasak olduğundan, bunların Türkiye'de yapımı ya da Türkiye'ye sokulması kesinlikle yasaktır.

Aynı biçimde sözü geçen madde ya da araçların yapımına, saklanmasına ya da kullanılmasına yarayan özel aygıtlar da yasaklanmıştır. Zırhlı taşıtların, tankların ya da savaş amaçları için kullanılan bunlara benzer her türlü araçların Türkiye'de yapımı ya da Türkiye'ye sokulması da yasaktır.

Alt-Kesim VII. — Berkitilmiş Yerler

Madde 23.

Aşağıdaki 24. maddede tanımlanan Boğazlar ve Adalar bölgesinin içindekiler dışında var olan berkitilmiş yerler, şimdiki durumlarıyla kalabilecek ancak silahtan arındırılacaktır.

Alt-Kesim VIII. — Boğazların Özgürlüğü'nün Korunması

Madde 24.

Boğazların özgürlüğünü güvence altına almak için aşağıdaki hükümler kararlaştırılmıştır

1. İşbu andlaşmanın yürürlüğe girişinden başlayarak üç aylık bir süre içinde, ilişik haritaya uygun olarak Marmara Denizi kıyıları ile Boğazlarda sap-

tanan bir toprak şeridi ile Limni, Gökçeada (İmroz), Semadirek, Bozcaada, ve Midilli adaları ile Marmara Denizi adalarında tüm yapıların, berkitilmiş yerlerin ya da bataryaların silahsızlandırılması ve yıkılması gerçekleştirilecektir.

Sözü geçen bölgeler ve adalarda, bu yapıların yeniden yapılması ile buralara gezginci bataryaların hızla getirilmesinde kullanılabilecek yol ve demiryolu kurulması yasaktır.

Müttefik Devletler bu amaçla kullanılabilecek var olan yol ve demiryollarını kullanılamaz duruma getirmek haklarını saklı tutarlar.

2. Yukardaki 1. paragrafta öngörülen önlemler Müttefikler-arası Denetim Komisyonunun (Kesim IV'ün 8. maddesi) denetimi altında uygulanacaktır.

3. Yukardaki 1. paragrafta sözü edilen Boğazlar ve Adaların toprakları, askerî amaçlarla ancak, birlikte davranan başlıca Mütefik Devletlerce kullanılabilecektir.

4. Bu Devletler, Boğazların özgürlüğüne dokunabilecek bir eylemin yapılmasını ya da hazırlanmasını önlemek özel amacıyla, bu topraklarda kara kuvvetleri bulundurmak yetkisine sahip olacaklardır.

5. Bu işgal, deniz bakımından, garanti veren Devletlerden her birinin bir karakol gemisi yönetiminde yapılacak gözetleme ile tamamlanacaktır.

6. (Britanya Deniz Danışmanının istemi üzerine çekincelidir). Başlıca Müttefik Devletlerin izni olmadıkça Boğazlardan savaş için kullanılabilir gereçlerin transiti yasaktır. Bu Devletlerin Boğazlardan geçen tüm ticaret gemilerini denetlemek hakları olacaktır.

Savaş gemileri, bu gibi gemilerin bir limana girişi hakkındaki kabul edilen kurallara uygun olarak, başlıca Devletlerden önceden geçiş izni istemelidir.

Çizelge I — **Padişahın Koruma Birliğinin Kuruluşu**

Birlikler	**Gücü**	**Düşünceler**
Karargâh	200	Bu Personel sayısına şunlar girer:
Yaya	820 Subay ve Er	a) Sultanın Özel Koruma Birliği Karargâhı.
Atlı	350 »	b) Sultanın askeri kuruluşuna bağlı generaller, her sınıf ve rütbeden subaylar ile askeri görevliler.
Hizmetler	130 »	
Toplam	1500	

Britanya temsilci heyetinin istemi üzerine çekincelidir.

Çizelge II — **Özel Güçlendirme Öğelerinin Kuruluşuna Giren Çeşitli Sınıflar ve Hizmetlerin Personel Sayıları**

Birlikler	**En yüksek personel sayısı (Subay ve Er)**
Karargâh	100
Yaya	8.200
Topçu	700
Atlı	2.000
İstihkâm ve teknik birlikler	2.000
Teknik ve genel hizmetler	1.500
Toplam	15.000

Çizelge III — En Yüksek Silah ve Cephane Miktarı

Gereçler	Miktar: her 1000 kişiye[152]			Miktar: Tüfek ya da top başına cephane		
	Sultan'ın Koruma Birliği	Birlikler	Özel Gülendirme Birlikleri	Sultan'ın Koruma Birliği	Birlikler	Özel Güçlendirme Birlikleri
Tüfek ya da Filintalar[153]	1.150	1.150	1.150	1.000	1.000	1.000
Tabancalar	Subay ve bindirilmiş assubay başına 1. tabanca			Tabanca başına 100 mermi		
Ağır ya da hafif makineli tüfekler	15	10	15	50.000	100.000	100.000
Dağ topları[154]			5[155]		"	1.500

Kesim II [I]. — Kara ve Deniz Havacılığına İlişkin Hükümler

Madde 1.

Türkiye'nin askerî kuvvetlerinde hiçbir kara ya da deniz hava kuvveti bulunmayacaktır. Güdümlü hiç bir balon elde bulundurulmayacaktır.

Madde 2.

İşbu Andlaşmanın yürürlüğe sokulmasından başlayarak iki ay içinde, şu sırada Türk kara ve deniz kuvvetlerinin kadrosunda görülen tüm havacı personel terhis edilecektir.

Madde 3.

Osmanlı ülkesinin Müttefik birliklerinden tüm boşaltılmasına değin Müttefik Devletlerin uçakları Türkiye'nin tüm toprakları üzerinde havalardan geçiş, transit ve iniş özgürlüğüne sahip olacaklardır.

Madde 4.

İşbu Andlaşmanın yürürlüğe girişini izleyecek altı ay süresince, her çeşit uçakların, yedek parçaların, uçak motorlarıyla uçak motoru parçalarının yapımı, ülkeye sokulması ve çıkarılması bütün Türk topraklarında yasaklanacaktır.

Madde 5.

İşbu andlaşma yürürlüğe girer girmez, kara, deniz ve hava kuvvetlerinin bütün gereçlerini, Türkiye, giderlerini kendi yüklenmek üzere, Başlıca Müttefik Devletlere teslim edecektir. Bu teslim işi adı geçen Devletlerin Hükümetle-

---

[152] Aslındaki dipnotu: 'Yedekler için fazla hesaplananları da kapsamak üzere'.

[153] Aslındaki dipnotu: 'Otomatik tüfekler ve filintalar hafif makineli tüfek sayılmaktadır.'

[154] Aslındaki dipnotu: 'Hiçbir sahra topu ya da ağır topa izin verilmemektedir'.

[155] Aslındaki dipnotu: 'Toplam 15 bataryaya dört toplu bir batarya artı bir yedek top.'

rince gösterilecek yerlerde yapılacak ve bu gereçlerin nereye gideceğine de bunlar karar verecektir.

Gereçlerin teslimi üç ay içinde tamamlanacaktır. Bu gereçler içinde özellikle, savaş için kullanılmakta, kullanılmış ya da kullanılabilecek olan aşağıdaki gereçler de yer alacaktır :

Tamamlanmış, yapım, onarım ya da montaj durumundaki uçaklar ve deniz uçakları. Uçabilecek durumda, yapım, onarım ya da montaj durumundaki güdümlü balonlar.

İdrojen yapımında kullanılan aygıtlar, güdümlü balon hangarları ile her çeşit uçak barınakları.

Güdümlü balonlar, teslim edilinceye kadar, Türkiye hesabına idrojenle şişirilmiş olarak saklı tutulacaktır; güdümlü balonlar teslim edilinceye kadar, idrojen yapımında kullanılan aygıtlar ile güdümlü balonların barınakları, adı geçen Devletler isterlerse, Türkiye'ye bırakılabilecektir.

Uçak motorları.

Uçak gövdeleri [Cells].

Silahlar (toplar, makineli tüfekler, otomatik tüfekler, bombalar, torpidolar, zamanlama ve nişan aygıtları).

Cephane (mermiler, kovanlar, dolu bombalar, bomba gövdeleri, patlayıcı madde stokları ya da bunların yapımında kullanılan maddeler).

Bağlama (?)[156] aygıtları.

Havacılıkta kullanılan telsiz telgraf, fotoğraf ve sinema aygıtları ile yukarda sayılan kategorilere ilişkin yedek parçalar.

Türkiye'de bulunan, ne çeşit olursa olsun, tüm havacılık gereçleri, **a priori** (önsel) olarak savaş gereci sayılacak ve bu nedenle, nitelikleri hakkında, işbu andlaşmanın... maddesinde öngörülen Müttefikler-arası Havacılık Denetleme Komisyonunca bir karar verilinceye kadar, yurt dışına çıkartılabilecek, ne başkasına aktarılacak, ne ödünç verilebilecek, ne kullanılabilecek ne de yok edilebilecek ve hiç değiştirilmeden olduğu yerde tutulacaktır. Bir uçağın ya da çeşitli havacılık gereçlerinin askerî tipte olup olmadığı konusunda karar vermeğe tek yetkili bu komisyon olacaktır.

Kesim IV. — Müttefikler-arası Denetleme Komisyonu

Madde 1.

İşbu andlaşmadaki tüm kara, deniz ve hava kuvvetlerine ilişkin olup yerlerine getirilmesi için belirli süreler tanınmış olan hükümler Türkiye tarafından, bu amaçla Başlıca Müttefik Devletlerce atanmış Müttefikler-arası komisyonlarca denetimi altında yerine getirilecektir.

---

[156] İngilizce aslında da "Binding (?) instruments" denilmektedir. Sevr Andlaşmasının bunun karşılığı olan 195. maddesinde burada "Yönetim-güverte aygıtlarından" söz edilmektedir.

Yukarda sözü edilen komisyonlar, kara, deniz ve havaya ilişkin hükümlerin yerine getirilmesiyle ilgili her konuda, Başlıca Müttefik Devletleri Osmanlı Hükümeti Sarayı katında temsil edeceklerdir. Bunlar Türkiye makamlarına, Başlıca Müttefik Devletlerin almayı kendi yetkilerine bulundurdukları kararları ya da sözü edilen hükümlerin yerine getirilmesinin gerekli kılabileceği kararları bildireceklerdir.

Madde 2.

Müttefikler-arası Denetleme Komisyonları örgütlerini İstanbul'da yerleştirebilecekler ve gerekli olduğu kanısını edindikçe, Osmanlı ülkesinin herhangi bir yerine gitmek ya da buralara alt-komisyonlar göndermek, bir ya da birkaç üyelerini buralara gitmekle görevlendirmek yetkisine sahip olacaklardır.

Madde 3.

Osmanlı Hükümeti, Müttefikler-arası Denetleme komisyonlarının görevlerini yerine getirmek için gerekli görecekleri her çeşit bilgi ve belgeyi kendilerine verecek ve kara, deniz ve havaya ilişkin hükümlerin tümüyle yerine getirilmesini sağlamak için, yukarda adı geçen Komisyonların gereksinme duyabilecekleri tüm kolaylıkları, gerek personel, gerek araç olarak verecektir.

Osmanlı Hükümeti, her Müttefikler-arası Denetleme Komisyonu yanına, bu Komisyonun Osmanlı Hükümetine gönderebileceği bildirimleri almak ve isteyebilecekleri her çeşit bilgileri vermek ve belgeleri sağlamakla görevli, yetkili bir temsilci atayacaktır.

Madde 4.

Denetim komisyonlarının yönetim ve giderleri ile işlemlerinden doğan harcamalarını Türkiye karşılayacaktır.

Madde 5.

Müttefikler-arası Kara Kuvvetleri Denetleme Komisyonunun görevleri özellikle şunlar olacaktır

1. Türkiye'nin (Kesim I) 16. madde uyarınca elinde bulundurmasına izin verilecek gümrük görevlisi, yerel ve belediye polisi ve benzeri görevlilerin sayısını saptamak.

2. Osmanlı Hükümetinden, cephane stoklarının ve depolarının yerlerine, berkitilmiş yapıların, kalelerin ve berkitilmiş yerlerin silahlarına, silah, cephane ve savaş gereçleri yapımevlerinin yerlerine ilişkin bildirimleri almak.

3. Silah, cephane, savaş gereçleri ve bunların yapımına yarayacak aygıtları teslim almak, bu teslimin nerelerde yapılacağını saptamak ve işbu andlaşma ile öngörülen işe yaramaz duruma getirme ya da biçim değiştirme işlerini denetim altında tutmak.

4. Bunun yanında komisyonun, Osmanlı Hükümeti ile işbirliği ederek, Kesim I'de öngörülen hükümler uyarınca, o kesimin 5. maddesinde belirtilen al-

tı yerel bölgenin sınırlarını saptamak ve yeni Osmanlı silahlı kuvvetlerinin bu bölgelere dağılımı ve örgütlenmesi görevi de olacaktır.

Komisyon bu amaçla, Osmanlı Hükümetinden, yeni Osmanlı silahlı kuvvetlerinin komuta ve yönetimine ilişkingerekli yürütme yetkilerini alacaktır.

Madde 6.

Müttefikler-arası Deniz Denetim Komisyonuna ilişkin hükümler.

Madde 7.

Müttefikler-arası Havacılık denetleme Komisyonunun görevi, özellikle, şu sırada Osmanlı Hükümetinin elinde bulunan havacılık gereçlerinin sayımını yapmak ve uçak, balon ve uçak motoru ile silah fabrikaları ve havadan kullanılabilecek cephane ve patlayıcı maddeleri denetlemek, Osmanlı toprakları üzerindeki tüm hava alanlarını, hangarları, iniş alanlarını, parkları ve depoları gezmek ve gerektiğinde öngörülen gereçlerin taşınması ve teslim alınması için hazırlıkları yapmaktır.

Osmanlı Hükümeti, Müttefikler-arası Havacılık Denetleme Komisyonuna, havacılıkla ilgili hükümlerin tam olarak yerine getirilmesini sağlamak için gerekli göreceği tüm bilgilerle, yasal, yönetimsel ya da başka belgeleri ve, özellikle, Türkiye'de bütün havacılık hizmetlerinde çalışan personelin sayısı ile, yapılmakta ya da ismarlanmış olan tüm gereçlerin durumu ile havacılık işi yapan tüm fabrikaların tam bir dizelgesini ve bunların yerleriyle tüm hangar ve iniş alanlarının yerlerinin bir dizelgesini sağlayacaktır.

Madde 8.

İşbu andlaşmanın 24. maddesinin[157] 1. ve 2. paragrafında sayılan hükümleri yerine getirmekten sorumlu olmak üzere, Kara, Deniz ve Hava Denetleme komisyonları personelinden oluşacak bir karma komisyonu kurulacaktır.

Kesim V. — Genel Hükümler.

Madde 9.

İşbu andlaşmanın yürürlüğe girmesinden üç aylık bir süre geçtikten sonra, Osmanlı yasalarında değişiklik yapılmış olmalı ve işbu andlaşma hükümleri gereğince Osmanlı Hükümetince uygulanmalıdır. Aynı süre içinde, Osmanlı Hükümetince, işbu andlaşmanın hükümlerinin yerine getirilebilmesi için yönetimsel ya da başka önlemlerin alınmış bulunması gerekmektedir.

Madde 10.

30 Ekim 1918 bırakışmasının bazı hükümlerinin yürürlükte bırakılmaları olasılığına ilişkin madde.

---

[157] Yani yukardaki I. Kesimin 24. maddesi demek isteniyor.

Madde 11.

Türkiye işbu andlaşmanın yürürlüğe konulması tarihinden başlayarak, hiçbir yabancı ülkeye, herhangi bir kara, deniz ya da hava kuvvetlerine ilişkin heyeti görevle atamamayı, göndermemeyi ve gidişine izin vermemeyi yükümlenir, ayrıca Osmanlı uyruklarının, herhangi bir yabancı Devletin ordusuna, donanmasına ya da hava kuvvetlerine katılmak, ya da eğitimine yardım etmek için ona bağlanmak ya da yabancı bir ülkede kara, deniz ve hava kuvvetlerinde eğitim görmek için ülkeden ayrılmasını önlemek için uygun göreceği önlemleri almayı yükümlenir.

Müttefik Devletler de, kendi bakımlarından, işbu andlaşmanın yürürlüğe girişinden başlayarak, kendi ordularına, donanmalarına ya da hava kuvvetlerine askerlik eğitimi vermek için hiç bir Osmanlı uyruğu almayacaklarını, ya da genellikle, hiç bir Osmanlı uyrukluyu kara, deniz ya da hava kuvvetlerinde eğitmen olarak kabul etmeyeceklerini kararlaştırmışlardır. Bununla birlikte, bu hüküm, Fransa'nın Yabancı Lejyonu'na, Fransız askerlik yasa ve yönetim kurallarına uygun olarak asker alma hakkına hiç bir bakımdan aykırı sayılmayacaktır.

No. 45'in Ek 2'si

Amiral de Robeck'in İstanbul, 29 Şubat 1920 tarihli telgrafının açıklanmış (Paraphrasé) Metni.

109[158] ve 152[159] sayılı telgraflarımın devamı olarak, Barış Konferansının kararlarına karşı direnci doğuran etkenlerin her zamandan çok artmakta olduğu-

---

[158] İngilizce aslındaki dipnotu: Bak Cilt IV, No: 681.

[159] 21 Şubat 1920 tarihli (İngiltere Dışişlerince 23 Şubat'ta alınan) bu telgrafın metni, aslındaki dipnotunda şöyle verilmektedir:

"16 Şubat tarihli ve 123 sayılı (Bak No. 26, Not 3) telgraflarının içeriğini Dışişleri Bakanına sözlü olarak ilettim. Türklerin kötü davranışları sürdüğü takdirde Konferansın kararlarını değiştirme olasılığı hakkındaki yorumlarım sırasında, fırsattan yararlanarak, askeri makamlarca ve ulusal hareketin örgütleyicilerince girişilen bu gibi kötü eylemlerden örnekler verdim ve özellikle Hükümetin, bu sonuncuların yaptıklarından sorumlu olmamasını kabul edemeyeceğimiz üzerinde kuvvetle ısrar ettim... [metin anlaşılmıyor], görüşlerimi kurye torbası ile göndereceğim.

"Ayni gün, daha sonra, olanları Fransız ve İtalyan meslekdaşlarıma bildirdim. Her ikisi de henüz ilgi telgraflarında sözü edilen yönergeyi almamış durumda olmakla birlikte, Türklerin burada bırakılmaları kararını bir oldu-bitti (fait accompli) olarak kabul etmekteler ve Fransız Yüksek Komiseri 18 Şubat'ta Dışişleri Bakanı ile yaptığı konuşmada bu varsayıma dayanarak konuşmuştur.

"Dikkatinizi, illerde son günlerde, özellikle Ulusçular arasında hissedilir bir askeri canlılık göz çarptığı ve durumda gerginlik belirtileri olduğu hususuna çekmek isterim. Dışişleri Bakanlığı katında yapmış olduğum girişimin, genellikle illerde duyulmuş olması için yeterli bir süre geçmemiş olmakla birlikte bunun sakinleştirici etkisi olacağını ummaktayım. Ancak, yerel olarak elimizde yeterli askeri kuvvet bulunması, Kilikya'da Fransızların uğradıklarına benzer bir Ulusçular hareketinin bize karşı yapılmasını olanaksız kılmak bakımından bana zorunlu görünmektedir. Bunu sağlamak için de "A.B."nin [Bu dipnotun ingilizce aslında, A.B.'nin Army of the Black Sea, yani Karadeniz Ordusu demek olduğu ayrı bir notta açıklanmaktadır.] güçlendirilmesinin yararlı olacağı kanısındayım.'

nu açıkça gösteren olaylar nedeniyle, Müttefiklerle Türkler arasındaki ilişkilerin günden güne gerginleştiğini belirtmek isterim.

General Milne tarafından, bırakışmanın 20. maddesi uyarınca verilen yönergeleri Türkler sürekli olarak hiçe saymakta ve bunun sonucu olarak, bu olaylardan çıkan istemleri dile getirmek benden bekleniyor. İster yalnız, ister meslekdaşlarımla ortaklaşa yaptığım bu girişimlerde, Milne'in istemlerinin yerinde olması bakımından kendisiyle tam görüş birliği içinde olmakla birlikte, tek sonucun atlatma ya da savsaklama olduğunu, hatta son zamanlarda, açık meydan okuma eğilimleri de belirdiğini görüyorum. Tek başına askerî bir eylemi haklı gösterebilecek önemde bir olay olmuyorsa da, toplam sonuç, Müttefik Yüksek Komiserlerinin sorumlu Hükümetçe değilse bile, Hükümetin denetleyemediği Ulusçu örgüt tarafından, alaya alınmalarıdır. Böylece Yüksek Komiserler ters bir duruma düşürülmüş oluyorlar. Ayrıca, Ulusçu önderler, Müttefiklerin isteklerini her bakımdan, bırakışmanın sonucu olan konularda bile hiçe saydıkları gibi, barış hükümlerine sonsuzluğa dek pervasızca direnmenin sürdürülebileceğine inanmağa cesaretlendirilmiş oluyorlar. Kanımca, Yüksek Komiserlerin Babıâli'ye şaşmaz biçimde reddedilen ya da atlatılan başvurularda bulunmalarına hiç bir gerek kalmamıştır.

Durumun gelişmeleri gerektiğinde ya da Ulusçuların meydan okuyuş katlanabilme sınırlarını aştığında etkin bir eyleme geçebilmek için derhal hazırlıklar yapılmasına gereksinme duyulduğunu sanıyorum. Etkin eylemden anlaşılması gereken, askerî makamların olanaklı buldukları başka eylemlerle birlikte, İstanbul'un işgalidir. Böyle bir girişimin ters yönü, içerlerde Müttefik uyrukluların ve Hıristiyanların karşılaşabilecekleri tehlikedir.

Bu nedenle, Müttefikler, Türklerin bir kırıma kalkışmalarını önlemek için eyleme girişirken bunu açıklayacak demeçlerini iyice düşünerek yapmalıdırlar. Hıristiyanlar için bazı koruyucu önlemler alınması, bir eyleme geçilmesinin yararlılığı ve geçilecekse zamanlanmasının saptanması konuları hep Barış Konferansının niyetine bağlıdır. İstanbul konusu dışında, durumu kendisiyle görüştüğüm Fransız meslekdaşım bu noktada benim kadar bilgisiz durumdadır. Gerek Fransız meslekdaşım, gerek ben, Barış Andlaşması ile İzmir'le, Edirne'yi de kapsamak üzere Trakyanın Yunanlılara verileceği izlenimini edinmiş durumdayız. Bu izlenimimiz doğru ise, barışın silâh zoru ile kabul ettirilmesi gerekecektir ve bu takdirde, İstanbul'daki askerî durumu sağlamlaştırmak için önlemler alınabilmek üzere Yüksek Komiserler ve askerî makamlara zamanında fakat çok büyük bir gizlilik içinde bilgi verilmelidir. Öte yandan, izlenimimiz yanlış ve barış göreli olarak yumuşak olacak ise, bundan askerî makamlara ve Yüksek Komiserlere daha az gizli bir biçimde haber verilmeli ve, uygun görülüyorsa, barış olasılıklarının Padişaha duyurulmasına izin verilmelidir. Padişahın ve öteki Ulusçulara karşıt hareketlerin öğelerinin, barış hükümlerinin desteklenmesinden yana seferber edilebilmeleri, kabul edilecek hükümlerin yumuşaklığına bağlıdır; yani bu hükümler arasında, en az, Küçük Asya Doğu İlinin önemli bir bölümü üzerinde metbuluğun tanınması ve İzmir ile, Edirne'yi de içermek üzere, Doğu Trakya üzerinde Osmanlı egemenliğinin sürdürülmesi koşulu ile olanaklıdır.

No. 46

3 Mart 1920 Çarşamba günü saat 15.30'da Londra'da, S.W.1, Downing Street No. 10'da yapılan bir Müttefikler Konferansına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları : /I.C.P.62/A./

Katılanlar Britanya İmparatorluğu : Çok Sayın D. Lloyd George, Başbakan; Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. Leeper, B. Vansittart (son bölümlerde), B. Forbes Adam (son bölümlerde), B. Storr, Binbaşı Caccia, Tuğgeneral S.H. Wilson, B. Leith Ross.

Fransa B. Cambon, B. Berthelot, B. Kammerer.

İtalya B. Nitti, B. Scialoja, İmperiali Markisi, B. Galli, B. Nogara, Ascanio Colonna Dükü; **Yazman**, B. Trombetti.

Çevirmenler : B. Camerlynck ve B. Billot.

1. [Romanya ile Rusya'daki Bolşevik kuvvetler arasındaki savaş eylemlerinin görüşüldüğü bu bölümde Besarabya'nın Romanya ile birleştirilmesinin Müttefiklerce uygun görüldüğünün açıklanması kararlaştırılmıştır.]

2. Küçük Asya. Ekonomik Öncelikler.

LORD CURZON varılan anlaşma tasarısında kurul görüşmeleri, sırasında dolayısıyla kabul edilmiş bulunduğunu düşündüğü bir noktanın unutulduğunu söyledi. Kilikya görüşülürken, bu ildeki Ermenilerin yazgısı hakkında çok kaygı beslendiği dile getirilmişti. Müttefik Devletlerin bunları korunmasının sorumluluğunu yükümlendiği ve Fransız Hükümetinin de, İttifak adına bu yükümlülüğü kendi üzerine aldığı kabul edilmişti. Fransa bunu yapınca İtalya'nın da kendisine düşen 'C' bölgesi ile yeşil bölgede ayni şeyi yapacağını varsaymaktadır. Büyük Britanya da kendi bölgelerinde ayni şeyi yapacaktır. Türkiye'de bir takım Devletlere ekonomik öncelik bölgeleri tanındığı kamu oyunca duyulduğunda, karşıt pek çok eleştiri ile karşılaşılacağından ciddi olarak korkmaktadır. Ekonomik öncelik alan her Devlet, kendisine ayrılan bölgede azınlıkların korunmasını üstlenecek olursa bu eleştirilerin bir bölümünün susturulabileceğini düşünmektedir.

B. NİTTİ buna tümüyle katıldığını söyledi. Ekonomik öncelik elde eden Devletler bunu haklı göstermek için bazı ödevler yüklenmelidir. Ancak şunu açıkça bildirmek ister ki, her Devlet ancak kendi bölgesinde olan bitenden sorumlu olacaktır. Örneğin İtalya, Yunan bölgesindeki karışıklıklardan sorumlu olamaz. Kanısınca, Türkiye'deki Hristiyan azınlıkların korunmasına ilişkin yükümlülüğün Amerika'da büyük bir propaganda değeri olacaktır.

İMPERİALİ MARKİSİ İtalya'nın, İzmir'de Yunanlılarla Türkler arasındaki sürtüşmelerden çıkabilecek karışıklıklardan hiç bir biçimde sorumlu olmayacağının açıkça bilinmesine büyük önem verdiğini bildirdi.

LORD CURZON bunun anlaşıldığını söyledi. Örneğin Konya'da Yunanlılar kırıma uğrayacak olursa —Konya yeşil bölgede olduğuna göre—, İtalya sorumlu olacaktır.

B. NİTTİ böyle bir durumda İtalya'nın sorumlu olacağını ama kırım İzmir'de olursa, olmayacağını bildirdi.

Şu yazılış biçimi kabul edildi :

'Osmanlı İmparatorluğunun herhangi bir bölümünde özel ekonomik çıkarlardan yararlanan herhangi bir Büyük Devlet, o bölgedeki azınlıkların korunmasına ilişkin andlaşma hükmünün gözetiminin sorumluluğunu da yüklenmektedir.'

3. Fransız ve İtalyan Bölgelerinden Kıtaların Çekilmesi.

B. BERTHELOT yerel azınlıkların artık bir tehlike karşısında olmadıkları hakkında uygun bir güvence edinilinceye kadar Kilikya ve Antalya'daki Fransız ve İtalyan kıtalarının çekilmemesi gerektiğini düşündüğünü söyledi. Bu nedenle, Üçlü Anlaşmanın bugünkü yazılış biçiminin yerine başka bir önerisi olacaktır. Kendi tasarısı, kıtaların ne zaman çekilmesi gerektiği kararını Fransa ya da İtalya'nın görüşüne değil, Devletlerin ortaklaşa kararına bırakmaktadır. Şöyle bir metin önermektedir :

'İşbu anlaşma Türk Hükümetine de iletilecek ve Türkiye ile Barış Andlaşması ile ayni zamanda yürürlüğe girecektir.

Fransız ve İtalyan Hükümetleri, kendi özel çıkarlarının tanınmış olduğu bölgelerden kıtalarını, bağıltı tarafların ortak bir anlaşma ile, andlaşmanın uygulandığından ve Türkiye'nin, Hristiyan azınlıkların korunması için kabul etmiş olduğu önlemlerin yürürlüğe konduğu ve etkin bir güvence altında bulunduğundan emin olduklarını bildirmelerinden sonra çekeceklerdir.'

(Bu tasarı 6. maddenin yerini almak üzere benimsendi.)

4. Türkiye'deki Demiryolları.

LORD CURZON anlaşma tasarısında önemli bir konunun yer almamış bulunduğunu, bunun da demiryolları sorunu olduğunu söyledi. Anlaşmada hiç olmazsa Bağdat Demiryolu hakkında bir şeyler söylemenin önemini belirtti; aksi halde, bunun yeşil bölgeden geçen bölümünün bir İtalyan çıkarı sorunu ve Kilikya'dan geçen bölümünün Fransız çıkarı sorunu olacağı ve bu bölümlerin gelişmesiyle ilgili konuların ekonomik öncelik hakkı olan ülkenin saklı yetkisi altında olduğu anlamı çıkarılabilir. Bağdat Demiryolunun bu yöntemle yönetilebileceğini sanmamaktadır. Örneğin bir de İzmir-Aydın demiryolu vardır. Savaştan önce öngörülmüş olan bazı genişletmeler gerçekleştirlememiştir. Böyle bir işin ayrıcalığının sadece Yunanlılar tarafından tanınabileceği sanısına düşülmemelidir. Ekonomik çıkar önceliğinin var olan demiryollarının gelişmesini de kapsadığı sanısına kapılınmaması için bunu açıklığa kavuşturmak istediğini belirtti.

B. CAMBON demiryolları konusunun hiç kuşkusuz ayrıca ele alınması gerektiğini söyledi. Bir tek hat küçük küçük parçalara bölünmemelidir. Tüm hattı ilgilendiren bir tek anlaşma olmalıdır.

'Var olan demiryolları konusunun Dışişleri Bakanları Konferansınca, uzmanlarla danışılarak ele alınması gerektiği, **kararlaştırıldı.**'

5. Mandat altındaki topraklarda ekonomik öncelikler.

B. LLOYD GEORGE bir soru sormak istediğini söyledi. Türkiye'nin belirli bölümlerinde, belirli Devletlerin ekonomik öncelikleri bulunacağı kararlaştırılmıştır. Bu bölgelerden başka Fransa ve Büyük Britanya eskiden Türk olan geniş toprakları yöneteceklerdir. Bu bölgelerde bunların ekonomik öncelikleri olacak

mı olmayacak mı? Buralarda yönetimin tüm yükünü de taşıyacakları göz önünde tutulacak olursa, yönetmedikleri topraklarda ekonomik yararları olacakken bunlarda bundan yararlanmamaları kendisine garip gelmektedir.

B. BERTHELOT bu yönde bir hüküm konulacağını varsaymaktadır. Benimsenmiş **mandat** biçiminde sağlanması gerekecektir.[160] Şimdi var olan bazı mülkiyte haklarının, örneğin İngiliz Filistininde bulunacak olan Yafa-Kudüs Demiryolundaki Fransız haklarının, saklı tutulacağını da varsaymaktadır.

LORD CURZON bu demiryolu konusunun Ekonomik Komisyonca ele alınmış bulunduğunu söyledi. Kanısınca B. Lloyd George'un sorusunun yanıtı, bu sorun'un ancak Mezopotamya /Irak/, Suriye ve Filistin'e uygulanacak 'A' **Mandat**'sının alacağı biçim çerçevesinde çözülebileceğidir. Sanısınca, Mezopotamya ve Suriye'ye ayni biçimde bir **mandat** uygulanabilir ama Filistin'e herhalde başka biçimde bir **mandat** uygulanması gerekecektir. Andlaşmaya göre **mandat**'ları ya konferans ya da Milletler Cemiyeti kaleme alacaktır. Milletler Cemiyetinden, söz konusu ülkeler için **mandat**'ların yazılışında kendisine ve meslekdaşlarına yardımcı olmak üzere birini görevlendirmesini istemeyi önermektedir. Milletler Cemiyetinin göndereceği kişiyle birlikte yazılacak olan bu **mandat**'lar daha sonra Kurula sunulabilir.

B. LLOYD GEORGE **mandat**'lar bakımından Lord Curzon'un haklı olduğunu sandığını ve kurulun bir anlaşmaya varamaması için hiç bir neden göremediğini söyledi. Ancak, hiç bir **mandat** biçiminin Müttefiklere ne Mezopotamya'da, ne Suriye'de ne de Filistin'de ilgili Devletlerin Kilikya ve Antalya'da yararlanacakları ayrıcalık ve öncelik haklarını sağlayamayacağını belirtmek ister. Kendi görüşü, kurulun Suriye, Mezopotamya ve Filistin'de önceliklerin tıpkı Antalya ve Kilikya'daki öncelikler gibi sayılmasını sağlaması gerektiğidir. Kendisi **mandat**'lardan yana olmakla birlikte şimdiki önerilerin hiç te memnunluk verici bir biçimde her şeyi yanıtlayamayacağından kaygu duymaktadır.

B. CAMBON, anladığına göre, çeşitli öncelik biçimlerinin Barış Konferansınca ilgili ve iye [malik][161] durumunda olan Devletler yararına zaten kabul edilmiş bulunduğunu, ve her hangi bir Devlet öncelik haklarını kullanmama yolunu seçecek olursa, belirli bir süreden sonra, öteki Devletlerin bu alana girmesine izin verileceğinin de saptanmış olduğunu söylemiştir.

B. LLOYD GEORGE bunun, etki alanları (söz dinletirlik alanları) konusunu çözdüğünü ama, **mandat** altındaki toprakları kapsamadağını belirtti.

> Lord Curzon'un B. Berthelot ve Milletler Cemiyeti Konseyinin bir temsilcisi ile danışarak, Yüce Kurulun incelemesine sunulmak üzere, etki alanlarında ve **mandat** topraklarında ekonomik önceliğe ilişkin öneriler kaleme alması hakkındaki Lord Curzon'un önerisinin kabul edilmesi. Kararlaştırılmıştır.

6. Üçlü Anlaşmanın 4. Maddesi. Maliye.

B. NİTTİ kurulun incelemesi için, Üçlü Anlaşmanın İngilizlerce hazırlanan tasarısının şimdiki 4. maddesine, İtalyan temsilcilerince kurula sunulması

---

160 Bu tümcenin anlamı açık değildir. Çeviriyi yapana ışık tutan bir kavrama da görüşmenin başka bölümlerinde rastlanamadı. İngilizce aslı şöyledir: "It would have to be provided for in the form of mandate adopted."

161 Bk. H.V Velidedeoğlu, a.g. yapıt.

istenen bazı değişiklikleri sunmak için izin istedi. (Ek. 2). Bu değişikliklerin amacı, bu bölgelerde yerleşmiş haklar bulunduğuna göre, her bölge içinde malî işbirliğini, olabildiğince, kurmaktır.

B. BERTHELOT söze karışarak herhangi bir değişiklikte, demiryollarının bunun dışında kalması gerektiğini belirtti.

B. LLOYD GEORGE, İtalyan önerilerinin incelenmesinin, kurul genel olarak demiryolları konusunu ele alıncaya kadar askıya alınmasını önerdi.

B. Lloyd George'un önerisinin kabulü **kararlaştırıldı.**

7. Üçlü Anlaşmanın 5. Maddesi. Ereğli.

B. NİTTİ kurula, Üçlü Anlaşmanın İngiliz tasarısının 5. maddesinin ikinci paragrafı yerine İtalyanların önerdikleri değişik paragraf tasarısını sunmak istediğini söyledi. (Ek 2.).

B. LLOYD GEORGE bu öneri başta İtalyan ve Fransız Hükümetlerini ilgilendirdiğine göre, en iyisi önce İtalyan önerilerinin bu iki ülke temsilcileri arasında görüşülmesi olacağını söyledi.

B. BERTHELOT konuyu çözmekte bir ivedilik durumu olmadığına göre, İtalyan değişiklik önerisinin şimdilik saklı tutulabileceğini kabul ettiğini bildirdi.

> Britanya tasarısının 5. maddesine konulmak üzere İtalyanlarca önerilen değişik metnin, Fransız ve İtalyan temsilcilerince daha önce görüşülünceye kadar saklı tutulması, **kararlaştırıldı.**

8. [Macaristan'ın yazgısı üzerinde yapılan bir görüşmede, İtalya'nın, başlıca düşmanı olarak nitelediği Avusturya'ya karşı ve Macarları korur nitelikte konuştuğu, buna karşılık Fransa'nın, bir Macar ulusu ve soyunun varlığını yadsır bir tutum takındığı izlenmektedir. Fransa Çekoslovak ve Yugoslav savlarına karşı Macaristan'ın dinlenemeyeceğini söyleyecek kadar ileri gidince B. Lloyd George'un tepkisi ile karşılaşmıştır.]

9. Yüce Kurul'un gelecek toplantıları.

B. LLOYD GEORGE B. Nitti'nin yarın ayrılmasından büyük üzüntü duyduğunu söyledi. Bir daha karşılaşmalarının, yaklaşık olarak 22 Mart'ta Türk temsilci heyetinin Paris'e çağrıldığı günlerde olacağını ve o sırada ne yapılması gerektiğine karar vermek durumunda olacaklarını söyledi. Yüce Kurul şimdi Paris ve Londra'da toplanmış oluyor, sıra İtalyan üyelerin uygun görecekleri bir yerde toplanmalarına gelmiştir. İtalya'da bir toplantı yapılması konusunda B. Nitti'nin görüşünü öğenmek ister.

B. NİTTİ Yüce Kurulun gelecek toplantısının İtalya'da yapılmasını önermekle bu ülkeye verdiği onurdan ötürü B. Lloyd George'a gönül borcu duymaktadır. Toplantı Roma'da yapılabilir ama belki Roma'dan çok daha sakin olan San Remo'da yapılması daha da iyi olur. Bu öneriyi kabul etmekle büyük onur duyduğunu bildirdi.

10. [Gündemde sık sık yer alan fiyat artışları ve kambiyo konularına değinildi.]

(Konferans ertesi gün saat 12'de toplanmak üzere dağıldı.)

No. 46'nın Ek. 2'si.

Üçlü Anlaşmanın İngiliz tasarısının şimdiki 4. maddesine İtalyan Ek Önerisi

Bu anlaşma gereğince maddede tanımlanan bölgelerde, Bağıtlı Devletler uyruklarının çıkarlarının korunduğu ya da yenilerinin kurulduğu hallerin hepsinde, Bağıtlı Devletler, ilgili Devletin malî gruplarının, başka Bağıtlı Devletlerin malî grupları ile girişmek isteyebilecekleri görüşmeleri kolaylaştıracaklardır.

Üçlü Anlaşmanın İngiliz tasarısının 5. maddesinin şimdiki İkinci Paragrafı yerine konulmasını İtalyanların önerdiği metin.

İtalya'nın da, sadece kömür madenleri ve kömürü madenden taşıma araçları (demiryolları ve liman kolaylıkları gibi) üzerindeki çıkarları da, yansız ülke uyruklarının sahip oldukları ile Ağustos 1914'den önce Müttefik uyrukluların mülkiyetinde olanlar dışında olmak koşulu ile, Ereğli havzası bakımından, tanınmıştır.

Bağıtlı Devletler, maden sanayii ile ilgili işverme ve benzeri konulara ilişkin yönetmelikleri bugünün teknik ve sanayi koşullarını uygun hale getirmek ve özellikle bunu sağlamak için 1867'de yayımlanmış olan bugünkü yönetmeliğe getirilmesi gereken değişiklikleri yapmak için gerekebilecek Ereğli Kömür madenlerine ilişkin yeni kararnamelerin Osmanlı Hükümetince çıkarılmasını sağlamak üzere birbirlerine diplomatik destekte bulunacaklardır.

Londra, 3 Mart, 1920.

No. 48

4 Mart, 1920 Perşembe günü saat 11'de Whitehall, S.W.1'da Britanya Dışişleri Bakanlığında Lord Curzon'un odasında yapılan bir Büyükelçiler ve Dışişleri Bakanları Konferansına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları : /I.C.P.64./

Katılanlar Britanya İmparatorluğu : Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. Vansittart, General Mance, Sir A. Block; **Yazmanlar**, Yarbay Storr, Binbaşı Caccia, Binbaşı Young.

Fransa B. Cambon, B. Berthelot, B. Kammerer.

İtalya B. Scialoja, İmperiali Markisi, Albay Castoldi, B. Nogara. Ascanio Colonna Dükü.

Japonya Vikont Chinda.

Çevirmen B. Camerlynck.

1. Boğazlar ve Marmara Denizi Suyollarının Yönetimi Komitesinin Raporu. Vikont Chinda'nın ileri sürdüğü nokta.

LORD CURZON'un çağrısı üzerine VİKONT CHİNDA şu demeci okudu :

'Boğazların yönetimine ilişkin madde tasarılarının 4. maddesine göre, Boğazlar Yüksek Komisyonu, kendilerine Romanya ile Yunanistan'ın ortak olacağı ve belki de Birleşik Devletler, Rusya ve Bulgaristan'ın da katılacağı, Büyük

Britanya, Fransa ve İtalya temsilcilerinden oluşacaktır. Şu anda Türkiye ile Barış koşullarını saptamakla uğraşan başlıca dört Müttefik Devletten sadece Japonya bu Komisyonun dışında bırakılmaktadır.

'Görünüşte bu kararın nedeni, Japonya'nın Türkiye'de özel çıkarları bulunmamasıdır. Üç Müttefikimiz Devletin,Türkiye ile geçmişteki ilişkilerine dayanan, hem ticarî hem siyasal, özel çıkarlaı ve hakları bulunduğunu büyük bir açık yüreklilikle kabul ederim. Kimse benden çok bunları tanımağa ve saygı ile karşılamağa hazır değildir. Ancak şunu da işaret etmeden geçemeyeceğim ki, özel duruma sadece bu özel çıkar savının uygulanması Müttefik ve Ortak Devletlerin Boğazların denetimi bakımından bilinen politikalarıyla da bağdaşamaz. Genellikle bilindiği ve kabul edildiği biçimiyle, bu politikaya göre, Boğazların statüsü geniş bir uluslararası temele oturtulacak ve yepyeni bir rejim kurulacaktır. Boğazlar, yüzyıllar boyunca olduğu gibi bir anlaşmazlık kaynağı olacağına, dünya ticaretinin özgür ve açık bir yolu haline getirilecektir. Müttefik ve Ortak Devletler, Birleşik Devletlerden bölgede **mandat** kabul etmesini istedikleri zaman, besbelli ki bunu onun özel çıkarlarının üstünlüğünü tanımak açısından değil, Milletler Cemiyeti adına korumanlık yapması için istemişlerdi. Amerika'nın **mandat**'yı üstlenmeyi reddemesi, doğaldır ki, zorunlu olarak planlarda bazı değişikliklere neden olmuştur ama bu, söz konusu Boğazların denetimi bakımından ilk bakıştaki politikanın terkedilmesi için bir neden olmamalıdır.

'Ayrıca, Japonya'nın dışarda bırakılması, Paris'teki barış görüşmeleri süresince benimsenen ve izlenen genel ilkeye de tümden aykırıdır. Çok iyi bildiğiniz gibi, bu gibi durumlarda değişmez ilke, barış andlaşmalarının amaçlarını gerçekleştirmek için, tüm başlıca Müttefik ve Ortak Devletlerin topluca hareket ederek ortaklaşa sorumluluğu üstlenmeleri idi. Önümüzdeki olayda olduğu gibi, dünyanın bellibaşlı bir yolundan geçit özgürlüğünün güvence altına alınması, Müttefik Devletlerin bir bütün olarak sorumluluklarını ortaklaşa yükümlenmeleri sonucu, bu örneklere uygun olarak gerçekleştirilebilir. Japonya'yı bu topluluktan çıkarmakla, bu olayda yeni bir kuraldışılık yaratılmasına bir neden yoktur. Komisyona, coğrafya bakımından ilgili, küçük Devletlerin katılmasına niç bir karşı çıkışım olmamakla birlikte, daha önce, yukarda değinilmiş olan genel ilkenin korunması gerektiğine inanmaktayım.

'Sonuç olarak, Komisyonda temsil edilmeden bu madde tasarılarını imzalayacak olursak, Japon Hükümetinin kendini içinde bulacağı özellikle zor durumu özel ve iyi niyetli dikkatinize, sunmak isterim. Komisyona verilecek kimi yetkiler ulusumuzun çıkarları ve haklarına zararlı yönde işleyebilir. Bu konferansın dışında kalıp bu maddelerin hazırlanmasına katılmayacak olursak, durumumuz biraz daha az sıkıntılı olur ve hiç değilse ulusumuza, Türkiye tarafından devredilen yetkilere dayanılarak çıkartılmış tüm yönetmelik ve kurallara uymaları gerektiğini söylemekle yetinebiliriz. Ama, Türkiye'yi bu yetkilerini devretmeğe çağıran anlaşmalara kendimiz taraf iken, ulusumuzun çıkar ve haklarını korumak için gerekli önlemleri sağlamadan bu anlaşmaları kabul ettiğimiz için Hükümetimiz ulusuna karşı hesap vermek durumuna düşebilir.

'Japonya'nın davasını böylece adalet ve tüzegenlik (hakkaniyet) duygularınıza saygı ile sunuyorum.'

Vikont Chinda, Boğazlar Komisyonunda Japon temsili konusunun 21 Şubat 1920 Cumartesi günü, Downing Street No. 10'da yapılan Yüce Kurul toplantısında ortaya atılmış olduğunu söyledi. Tutanağa geçen kararda, Boğazlardan gemi geçişlerinin denetimi için plan yapılırken, Japon Hükümetinin temsil edilme isteminin de yerine getirlieceği belirtilmişti.

LORD CURZON bu kararın tutanağa doğru geçirilmiş olduğundan emin olmadığını söyledi. Anımsadığı kadarıyla, varılan karar, Büyükelçiler ve Dışişleri Bakanları Kurulunun Japon Hükümetinin istemini, Barış Andlaşmasına konulacak madde tasarılarını incelerken gözönünde tutacağı idi. Olayı iyice anımsamaktadır ve konunun Sadece Büyükelçiler ve Dışişleri Bakanları Kurulunun incelenmesine gönderilmiş olup başkaca hiç bir karara bağlanmadığından aklında hiç bir kuşkusu yoktur. Japon Büyükelçisinin güçlü demecini büyük bir saygı ile dinlemiş olup Fransız ve İtalyan meslekdaşlarının ne düşündüklerini bildirmelerini, kendi yanıtını vermeden önce bilmek istemektedir.

B. CAMBON ortaya atılan konu hakkındaki Fransız Hükümeti görüşünü bilmemekte olduğunu ve bir kaç soru sormakla yetineceğini bildirdi. Konferans ilke olarak, Boğazlar Komisyonunun sadece Boğazlarla doğrudan doğruya ilgili Akdeniz Devletleri temsilcilerinden oluşması gerektiğini saptamış bulunuyor. Bu Devletler açısından Boğazların özgürlüğü sadece bir ekonomik ya da ticarî konu değil siyasal yönü de olan bir konudur. Bütün savaşın tarihi Akdenizden Karadenize geçişin siyasal önemini belirtir nitelikte olmuştur. Bu nokta bir kez kabul dilecek olursa, başlangıçta Komisyonun kurulması ile görevlendirilen üç Devlete Romanya, Yunanistan ve belki de Bulgaristan'dan temsilciler katılmasının da aynı ilkeden esinlendiği anlaşılır. Japon Büyükelçisinin kendisi, Japonya'nın bu konuda Japonya ile Akdeniz Devletleri arasında belirli bir çizgi çizilebildi. Bu ilke bırakılıp Japonya kabul edilecek olursa, bölgede ekonomik ilgileri olan tüm öteki Devletlerin temsil edilmesavlarına karşı koyabilmek çok zorlaşacaktır.

Şimdilik Amerika'yı bir yana bırakacak bile olsak, Hollanda ile İspanya'nın ekonomik nedenlerle temsil isteminde bulunmaları olasılığı vardır. Japon Hükümetinin istemine tatsız engeller çıkarır durumda gözükmeyi hiç istemediğini ayrıca belirtmek ister.

B. BERTHELOT B. Cambon'un görüşlerine tümüyle katılmakla birlikte, izin verilirse, dört beş başka noktaya değinmek istediğini belirtti.

1) Vikont Chinda, Müttefik ve Ortak Devletlerin Birleşik Devletlerden Boğazlar bölgesi için bir **mandat** kabul etmesini rica ettiklerini söyledi. Hemen şunu belirtmek ister ki, Fransız Hükümeti böyle hiç bir resmî isteme katılmış değildir. Birleşik Devletlerin bu sorumluluğu kabul etmek isteyebileceği olasılığı hakkında bir konuşma geçmişse de bu yönde hiç bir resmî girişimde bulunulmamıştır. Fransız Hükümeti hiç bir zaman Birleşik Devletlerden, İstanbul, Boğazlar Bölgesi ya da Küçük Asya üzerinde bir **mandat** kabul etmesinin istenmesini düşünmüş değildir. Fransız Hükümetince bir Amerikan **mandat**'sının düşünülmüş olduğu tek bölge Ermenistan olmuş fakat bunda bile, tek yapılan şey Amerikan Hükümetine Ermenistan için herhangi biçimde bir sorumluluk kabul edip etmeyeceğinin sorulması olmuştur. Olumlu yanıt vermiş olsalardı, resmî bir çağrıda bulunmak gereği üzerinde düşünülecektir.

2) Japonya ile Amerika'nın, her iki Hükümet de Türkiye'ye karşı savaş ilân etmedikleri için, ayni durumda olduklarını belirtmek ister. Her iki Hükümete de, kendisiyle savaşa girmedikleri bir Devletle yapılan barış anlaşmasının görüşmelerine dostça bir biçimde katılmasından başka hiç bir öneride bulunulmuş değildir.

3) Boğazlar Komisyonunun kuruluşu konusunda üç temel vardı : birincisi, ki kabul edilen temeldir, komisyonda sadece üç Akdeniz Devletinin, Büyük Britanya, Fransa ve İtalya'nın temsil edilmesi idi; beş Büyük Devletin temsil edilmesi hakkındaki ikincisi, Türkiye'ye bu beş Devletten sadece üçünün savaş ilân ettiği nedeniyle bir yana itildi; son toplantıda görüşülen üçüncüsü ise, temsilin kapsamına Boğazların özgürlüğüne yerel bakımdan ikincil ilgi duyan kimi daha küçük Devletlerin de alınmasıydı. Şunu da eklemek ister ki, Bulgaristan'ın kabulünün yararlı olacağı konusunda kendisinin kuşkuları vardır. Komisyona bir düşman Devletin alınması, Almanya'nın ayni biçimde temsil edilme istemini doğurabilecek bir örnek olabilir.

4) Öyle görünüyor ki Japon Hükümeti, Boğazlar Komisyonunda temsil edilmek savlarını siyasal ya da Akdeniz'e ilişkin nedenlere değil, genel düzenin korunmasına duydukları ilgiye dayandırmaktadırlar. Bunun komisyonun bugünkü kuruluşu ile herhangi bir tehlikeye düşeceği kanısında değildir. Şimdiki anlaşmaya göre komisyonda temsil edilecek Devletlerin, başka Devletlerin hak ve ayrıcalıklarına hiç bir biçimde karışmak niyetleri olmadıktan başka, Japon Hükümetininkileri de içeren bu hakların korunması için para ödemekte ve asker sağlamaktadırlar.

5) Akdeniz Devletlerinin Boğazlar bölgesindeki tutumu Japonya'nın Uzak Doğu sularındaki durumuna benzer görünmektedir. Japon Hükümeti, o sularda, Boğazlar Komisyonunun Boğazlar bölgesinde izlemeyi tasarladığı politikayı şimdiden izlemektedir. Formoza'nın ve Sakhalin'in karşısındaki geçitleri denetlemekle, Çin'in deniz ticaretini tıkayabilecek bir durumda bulunuyorlar. Avrupalı Devletler bu denetimle hiç uğraşmamışlardır, bundan sonra da ilgilenmek niyetinde değillerdir.

Japon Büyükelçisinin demeci, bir ölçüde, inandırıcı ve dikkatle gözönünde tutulmağa değer ise de, kişisel olarak, Japonya'nın Boğazlar Komisyonuna girmesini kanıtlamış olduğunu sanmamaktadır.

B. SCİALOJA Boğazlar Komisyonunun siyasal bir işlevi olmayacağına işaret etti. Görevleri, Boğazların koluk işleri ve ortak çıkar yararına kapının açık tutulması olacaktır. Komisyon şimdi üzerine, kanısınca, doğrudan doğruya ilgili Devletlerle ortak çıkarlar için yapılmış yönetmelikleri uygulatma olanaklarına sahip Devletlerce yükümlenilmesi gereken, görevleri almaktadır. Bildiğine göre, Boğazlar bölgesinden önemli bir Japon ticaret oylumu geçmemektedir ve kanısınca Japon Büyükelçisinin önerisini geri çekmeyi kabul etmesi pek iyi olur. Ancak, Japon Hükümetince ileri sürülen planı haklı gösteren önemli bir nokta da bulunmakta olduğu görüşündedir. Barış Andlaşmasına eklenmesi istenen maddeler tasarısının 4. maddesinde gerektiğinde Birleşik Devletlerin katılması öngörülmüş bulunuyor. Buna karşı, Birleşik Devletler'in Japonya'dan çok daha geniş bir ticaret filosu olduğu ileri sürülebilir. Katılmayı kabul etmemeleri olasılığı da vardır. Japon gemileri genellikle Süveyş kanalından öteye git-

mezler ve Karadeniz'de Japon ticaretinin birden genişlemesi olasılığının yakın bir gelecekte belirmesi beklenmemektedir. Daha büyük bir olasılıkla, Norveç ve İsveç'in Karadeniz limanları ile ticaretlerinin, Japonlar ticarî nedenlere dayanarak temsilci atayacak olurlarsa, kendilerinin de temsil hakkı istemelerini haklı gösterecek bir ölçüde artması beklenebilir. Japon Hükümetinin savlarında direnmesi için güçlü bir neden göremekle birlikte, bunda kararlı iseler, karşı çıkmak niyetinde olmadığını belirtti.

LORD CURZON önce bir iki küçük noktaya değineceğini söyledi. B. Berthelot'nun Amerikan Hükümetine, Türkiye'nin herhangi bir bölümü için yapılmış olan **mandat** önerisine ilişkin demeci doğrudur. Hiç bir resmî öneride bulunulmamış ve doğal olarak da hiç bir resmî red de alınmamıştır. Birleşik Devletler Başkanının Ermenistan'la çok ilgilendiği bilinmektedir ve bu konuda arkasında, Amerikan kamu oyunun bir kesiminin bulunduğu izlenimi genellikle edinilmektedir. Amerikan kamu oyunun başka bir bölümünün de, hem İstanbul hem de Küçük Asya üzerinde bir **mandat** ister göründüğü bilinmektedir. Yapılan tek şey, resmî olmayan bir biçimde, Birleşik Devletler'in, Türkiye işlerinde ne ölçüde sorumluluk kabulüne hazır olduğunu soruşturmak olmuştur. İkinci nokta, B. Berthelot'nun Bulgaristan'ın Boğazlar Komisyonuna katılması olasılığına karşı sert tepkisidir. Her ne kadar bu konu aslında geçen toplantıda çözülmüş bulunuyorsa da, Bulgaristan'la öteki düşman Devletler arasındaki farkın Bulgaristan'ın Karadeniz'de limanları bulunması olduğunu belirtmekte yarar görür.

Rusya'nın Milletler Cemiyeti üyesi olması halinde ve olduğunda Rus Hükümetinin de katılması, Rusya'nın Karadeniz'deki durumu nedeniyle öngörülmüştü. Ayni nedenle Bulgaristan'ın da içeriye alınması mantık gereğidir.

B. Scialoja'nın üzerinde durduğu, Amerika'nın varsayımsal olarak Boğazlar Komisyonuna katılmağa çağrılmış olmasının Japon savını güçlendirdiği noktasına yanıt olarak, Amerikan ve Japon deniz ticaret filoları arasındaki farktan başka, tümüyle hala terketmemiş olduğu, ileriki bir tarihte, Birleşik Devletlerin kararlarından cayarak, Ermenistan için bazı sorumluluklar kabul etmeleri olasılığının varlığıdır. Bu olasılığın öngörülmesi fena olmayacağı gibi, Amerikan Başkan ve ulusunun bugün içinde bulundukları duygular karşısında Amerika'nın ilerdeki bir katılma olasılığına karşı kapıların kapatılmadığını göstermeğe de önem vermektedir. Konunun ele alınış ölçülerine gelince, Boğazların denetiminin ilgili Devletlerden oluşan bir Komisyona verilmesinin kararlaştırıldığı zaman, bu ilginin başlıca iki temel öğeye göre saptandığını söyledi. Bunlardan birincisi coğrafya, ikincisi ise ticarettir. Ticaret ilgisinin kanıtı İstanbul ve Karadeniz'le olan ticaretin oylumu ve buna katılan gemi sayısıdır. Japonya bu iki kategoriye de girmemektedir. Önünde savaş öncesi Karadeniz ticaretine ilişkin istatistikler bulunmaktadır. Japonya'nın bu ticaretteki payı o kadar önemsizdir ki sözü bile edilmemektedir. Konferans, biraz önce tanımladığı çift ilgi öğesi ilkesinin dışına çıkacak olursa nerede durulabilecektir? O zaman sadece B. Cambon'un sözünü ettiği yansız Devletleri değil bazı Müttefikleri de içeri almak gerekecektir. Tek bir örnekle yetinmek gerekirse, Brezilya'nın Boğazlardan Japonya'dan daha uzak olmadığı söylenebilir.

Japon Büyükelçisinin ileri sürdüğü bir başka nokta da, madem ki Japonya Paris görüşmelerine alınmıştır. Boğazlar Komisyonunun dışında bırakılmasının

bir kuraldışılık doğuracağı noktası olmuştur. Bu savın durumun doğru bir sunuluşu olmadığı görüşündedir. Şimdiye kadar olan şudur : Müttefikler, barış anlaşmasıyla ilgili olarak ortaya çıkan çeşitli konuların görüşülmesine seçkin Japon temsilcilerinin katılmasından ve onların geçici komite ve komisyonlarda yer almalarından yararlanmaktan büyük bir kıvanç duymuşlardır. Japon Hükümeti bu kez, Avrupalı Devletlerin birinci derecede ilgili bulundukları bir bölgenin ilerdeki denetiminde de Japonya'nın sürekli payı olmasını istemektedir. Asıl kural dışılık, kanısınca, bu olur. Japon Büyükelçisi görüşlerini büyük bir inandırıcıkla sunmuş ve güçlü biçimde savunmuştur; konferans da bunları anlayış ve saygı ile dinlemiştir. Ancak unutulmaması gerekir ki, her ne kadar Japon Hükümeti Müttefik davasına denizden büyük değerde yardımlarda bulunmuşsa da, Avrupa'daki kara savaşına katılmamıştır. Türkiye'ye karşı da hiç bir zaman savaş ilân etmemiştir. Boğazlarda asker bulundurmaları da şu sırada düşünülmemektedir. Karşılığında sorumluluk üstlenmeden ayrıcalık isteminde bulunmamaları gerekir. Genel görüş Japon Büyükelçisinin önerilerinden yana görünmüyorsa, Konferansın bu tutumunun hiç bir bakımdan, ne Japon Hükümetine güvensizlikten ne de onları daha aşağı bir duruma indirmek isteminden doğmadığını en açık bir biçimde belirtmek ister. Aksine, burada bulunan herkes tam bilincine varmış oldukları ve büyük değer verdikleri, Japon yardımını gönül borcu ile anımsamaktadır.

Bir nokta daha vardır. Coğrafya ve ticaret çıkarlarına ilişkin çift ilgi öğesi doğru saptanmış ise, doğal olarak Japonya'nın coğrafya durumunu değiştirmesi olanaksız ise de ,ekonomik ilgisini geliştirmemesi için bir neden yoktur. İlerde bunu gerçekleştirecek olursa, Müttefiklerin her birinin büyük bir memnunlukla göz önünde tutacağı bir isteme hak kazanmış olacaktır.

VİKONT CHİNDA Konferansın görüşlerini dinledikten sonra, kendisi için yapılacak tek şeyin, sorunun tümünü çekince altında sayıp Hükümetinden yeni yönerge istemek olacağını söyledi. İlerisürülen bazı görüşlerden, Japon Hükümetinin niyetlerinin belki de yanlış anlaşıldığı sonucuna varmaktadır. Avrupa politikasına karışmak akıllarından bile geçmemektedir. Boğazlarla ilgilerinin tek istem temeli sadece ticarettir. Boğazlar, dünya ticaretinde, tüm denizci ulusların ilgilenmek zorunda oldukları yollardan biridir. B. Berthelot'nun sözünü etmiş olduğu Formoza ile Sakhalin karşısındaki geçitler için aynı şeyin söylenebileceğini hiç sanmamaktadır.

(Konferans Vikont Chinda'nın çekincesini tutanağa geçirdi.)

2. Türkiye ile Barış. Mali Koşullar Öneri tasarıları.

LORD CURZON konferansın Türkiye ile Barışın Malî Koşullarına ilişkin önergeleri inceleyeceğini söyledi. (A.J.27)[162] B. Venizelos başvurarak bu konudaki görüşlerini konferansa bildirmek istediğini söyledi. B. Venizelos'un hangi belirli nokta üzerinde dinlenmek istediğini bilmediğini, ancak önce konferansın önerileri görüşmesini sonra da B. Venizelos'u başka bir oturumda görüşlerini sunmağa çağırmasını önerir. Osmanlı Kamu Borcu (Düyunu Umumiye) Başkanı Sir Adam Block'un, konferansa yerel konularda uzmanca bilgisinden yararlan -

[162] İngilizce aslındaki dipnotu : Dosyadaki nüshaya ekli değil. Bak No. 70 ve No. 77, Ek.

mak üzere çağrıldığını ve şimdi burada bulunmasının mutlu bir olay olduğunu söyledi.

Madde 1. 1. ve 2. paragraflar kabul edildi.

Paragraf 3.

LORD CURZON onarım maddelerinden vazgeçilmesine ilişkin, bu paragrafta yer alan ilkeyi konferansın kabul etmesini istedi.

B. KAMMERER Fransız temsilci heyetinin, bu ilkeyi kesinlikle ve resmen kabul ettiklerini tutanaklara geçirmeden, bunu şimdi incelenmekte olan öteki malî ve ekonomik hükümler saklı kalmak koşulu ile kabul etmiş olduklarına dikkati çekmek ister. Osmanlı Hükümetinden hiç bir altın ödencesi istenmeyeceği anlamına geliyorsa, ilkeyi kabul etmektedirler.

(Bu çekince ile kabul edildi.)

Paragraf 4.

LORD CURZON anladığına göre Yunan Hükümetinin, Maliye Komisyonuna bir de Yunanlı komiser katılması görüşünü savunabileceğini söyledi. Konferansın bu noktayı görüşmeden önce B. Venizelos'un görüşlerini beklemesini önerdi.

İMPERİALİ MARKİSİ konunun şimdi ilke bakımından çözülmesi gerektiği düşüncesini öne sürdü. Kanısınca, Yunanlıların da alınması, konferansın tüm yaptıklarının yıkılması sonucunu doğurabilir.

LORD CURZON tasarının yazılış biçimiyle Yunanlıların dışarda bırakılacağının zaten kararlaştırılmış bulunduğunu, zira tasarıda hiç bir Yunan Komiserinden söz edilmediğini belirtti. Öte yandan, Türkiye'nin maliyesiyle uğraşacak bir komisyonda, Türk Hükümetinin, bir biçimde, temsil edilmesinin mantık gereği olması nedeniyle, komisyona bir Türk komiserin de katılması önerilmiştir.

(4. paragraf kabul edildi.)

Madde 2.

1. paragraf kabul edildi.

Paragraf 2 ve 3.

LORD CURZON gelecekteki Türk bütçelerinin tümüyle Maliye Komisyonunca denetilmesini öngördüğü için bu paragrafların çok önemli olduğunu söyledi. Kendi anlayışına göre, bu plan üç basamaklı bir merdivene benzetilebilir. İlk ve en önemsiz basamak Türk Hükümetidir. İkinci basamak Türk Maliye Müfettişliği ve üçüncü ve en önemli basamak da Maliye Komisyonu olacaktır. Türk Maliye Müfettişliği (Teftiş Kurulu) geliştirilecek ve Maliye Komisyonunun hizmetinde, yeni bir biçime bürünecektir.

B. CAMBON Türkiye'de yaşamış ve Türk yönetiminin işleyişini görmüş olanlar için, tüm malî kontrolun Türklerin ellerinden alınmasının zorunlu olduğunu anlamak kolaydır. Bununla, Türk görevlilerin kullanılmamasını söylemek

istememektedir. Borç yönetimi (Düyun u-Umumiye), Türk görevlileri üzerinde Türk olmayan bir denetimle elde edile bilecek sonuçların güzel bir örneğidir. Başka bir örnek de, Makedonyada kısa bir süre için kurulan ve olağan üstü iyi işlemiş olan Maliye Komisyonu ile jandarma örgütü olmuştur.

İMPERİALİ MARKİSİ B. Cambon'un düşüncelerine katılmış ve Makedonya'daki jandarma Genel Müfettişinin Maliye Komisyonunun buyruğu altında bulunduğunu anımsatmıştır.

SİR ADAM BLOCK, Türk ve Ermeni, onbeş, yirmi müfettişten oluşan Türk Maliye Müfettişliği Örgütünün (Teftiş Heyeti) tümden dağılmış bulunduğunu söyledi. Lord Curzon'un bir sorusunu yanıtlarken müfettişlerin Maliye Komisyonunun buyruğunda bağlı olmasının kesinlikle zorunlu olduğunu söyledi. Tasarıda öne sürülen sistemin uygulanabilirliği hakkında bir şey söyleyecek durumda değildir çünkü tasarıyı henüz görmüştür.

Müfettişlerin atanmasının her ne kadar Türk Hükümetince yapılacak idiyse de Komisyonun onamasına bağlı olacağı genellikle kabul edilmiştir.

VİKONT CHİNDA bu paragrafın sonunda, yeteneksiz Hükümet görevlileri hakkında önerilen eylem yetkisinin, tüm Hükümet görevlilerini kapsaması nedeniyle, Maliye Komisyonunun mantık bakımından kullanması gereken yetki sınırını aşar göründüğünü söyledi.

Lord Curzon bu görüşe katıldı ve bir süre daha tartışıldıktan sonra, 3. paragrafın şöylece yeniden kaleme alınması **kararlaştırıldı.**

> 'Maliye Komisyonu, Osmanlı İmparatorluğunun bütçeleriyle mali yasalarının ve yönetmeliklerinin uygulanmasını denetleyecektir. Bu denetleme, Maliye Komisyonunun doğrudan doğruya buyruğu altında bulunacak ve üyeleri bu Komisyonun uygun bulunmasıyla atanabilecek olan Osmanlı Maliye Müfettişliği aracılığı ile yapılacaktır. Osmanlı Hükümeti, bu müfettişlere, görevlerini yapabilmeleri için gerekli bütün kolaylıkları sağlamayı ve Hükümetin maliye hizmetlerinde çalışan yetersiz görevlilere ilişkin olarak Maliye Komisyonunun önerebileceği önlemleri almayı yükümlenir.'

Madde 3.

Kabul edildi.

Madde 4.

Kabul edildi.

Madde 5 : Giriş.

LORD CURZON bu maddenin dayandığı ilkenin, Osmanlı Hükümetinin Osmanlı Dış Borçlarının faiz ve anapara ödemesinin güvencesi olarak ayrılmış ya da verilmiş gelirleri dışındaki bütün kaynaklarının Maliye Komisyonunun buyruğu altına konulması olduğuna dikkati çekti. Bu, üzerinde konferansın görüş birliğini istediği, çok önemli bir noktadır.

(Uygun görüldü.)

Paragraf (i).

LORD CURZON Maliye Komisyonunun aylıkları ile günlük giderlerinin Osmanlı Hükümetinin gelirleri üzerindeki ilk hak sahibi olarak bu derece önemli gösterilmesini kınamaktadır.

YARBAY STORR'un önerisi üzerine, (i) ve (ii). paragrafların tek bir paragraf olarak birleştirilerek şöyle başlaması kabul edildi

> Maliye Komisyonunun aylıkları ile günlük giderleri ödendikten sonra, ilk sırada... Müttefik deniz ve kara kuvvetlerinin giderleri gelecektir.

Paragraf (ii).

LORD CURZON, B. Lloyd George'un 2 Mart'ta Yüce Kurulun Downing Street 10 numarada yaptığı toplantıdaki bir demecine dikkati çekti.[163] O zaman B. Cambon Suriye'nin işgali giderleri konusunu Fransız Hükümetine sunmayı üstlenmişti.

B. CAMBON bu yönde bir telgraf çekmiş bulunduğunu ama bir yanıt almadığını söyledi. Bunun andlaşmayı ilgilendirmediğini ve Fransa Hükümetleri arasında çözülecek bir konu olduğunu sandığını belirtti.

LORD CURZON Türk Hükümetine işgal giderlerinin ödettirilmemesi ilkesinin tarafından kabulünü, Britanya'nınSuriye'nin işgali giderleri konusunda istediğini elde etmesi koşuluna bağlı kalacağını bildirdi.

B. CAMBON ortada birbirinden ayrı iki konu bulunduğunu belirtti. Yüce Kurulca 2 Mart tarihinde karara bağlanan birinci konu, Türkiye'den ayrılacak toprakların işgal giderlerinin Türkiye'ye yükletilmemesi gerektiği konusudur. Suriye'nin işgali giderlerine ilişkin ikinci derecedeki konu ise Britanya ve Fransız Hükümetleri arasında çözümlenecekbir sorundur.

LORD CURZON bu savı kabul etmemektedir. Tasarının şu anda madde madde görüşüldüğünü ve herhangi bir temsilcinin herhangi bir maddeyi çekince ile kabul etme hakkı olduğunu belirtti. Britanya Hükümeti temsilcisi olarak bu maddenin kabulünü Suriye'nin işgali giderleri hakkında bir karar verilmesine dek çekinceli saymaktadır. 2 Mart'takesin bir karar alındığını kabul etmemektedir. Konferans, B. Nitti'nin saptadığı, bütün bu konunun Yüce Kurulca kendilerine aktarılmış bulunduğu, ilkesine göre çalışmağa çaba harcadığı için, B. Cambon'un görüşüne katılmayacaktır.

B. CAMBON belleğinde çok açık olarak kaldığına göre, B. Nitti'nin demecinden sonra, B. Lloyd George, Türkiye'den alınacak toprakların işgali giderlerinin Türk Hükümetine yükletilmesini kabul etmişti. Suriye konusu ayrı bir sorun olarak bırakılmıştı.

B. SCİALOJA Suriye'nin işgali giderlerinin ödenmesi konusunun sadece Fransız ve Britanya Hükümetleri arasındaki bir sorun sayılmayacağını, önemli bir örnek olma sorunu ortaya çıkacağınıve konunun Konferansça çözülmesi gerektiği kanısında olduğunu söyledi.

---

163 Bakı. No. 42, Tutanak 3 (c)

LORD CURZON 2 Mart tarihli Yüce Kurul toplantısı tutanaklarından çıkardığı anlamın, B. Lloyd George'un, genel ilkeyi uygun bulmakla birlikte, Suriye'nin işgal giderleri özel sorununun B. Cambon tarafından Fransız Hükümetine sunulmadıkça, bunu resmen kabule hazır bulunmadığı, olduğunu bildirdi.

(Konferans (ii). paragrafın görüşülmesini, B. Cambon'un telgrafına Fransız Hükümetinin yanıtı gelinceye dek ertelemeyi kararlaştırdı.)

(Toplantı ertelendi.)

[Katılanlar dizelgesine sade Britanya Temsilci heyetinde General Mance'dan önce B. Blackett'in de, Yazmanlar arasına Binbaşı Young'dan önce Albay Abraham'ın da ekleneceği bu toplantı ayni gün, yer ve katılanlarla saat 16.da yapıldı /I.C.P.65/

1. Türkiye ile Barış Andlaşması. (Malî Koşullara ilişkin Önergeler.) Madde 5 (i)

LORD CURZON konferansın anımsayacağı gibi bu sabahki toplantıları Madde 5 (i) görüşüldükten sonra dağılmıştı. Toplantıdan sonra görüştüğü Başbakan kendisine, Suriye'nin Mütefiklerce askerî işgalinin giderleri konusunu çekince altında tutmak istediğini söylemekle, düşüncelerini doğru biçimde dile getirmiş olduğunu bildirdiğini söyledi. Bu nedenle Başbakan, Fransız Hükümetinden B. Cambon'un telgrafına bir yanıt gelinceye kadar bu konunun görüşülmesinin ertelenmesini konferansa önermektedir. Bu konferansın esasen bu sabah almış olduğu kararı doğrular niteliktedir.

Ayrıca ödencelere ilişkin başka bir noktayı da açıklığa kavuşturmak istemektedir. Müttefik ve Ortak Devletlerin vazgeçtikleri ödence haklarının sadece Osmanlı İmparatorluğundan koparılacak toprakların kara ve denizden askerî işgalinin giderlerine ilişkin haklar olduğunun iyice anlaşılması gerekir. Ama Kilikya'nın işgali giderleri, ister İngilizler, ister Fransızlarca ödenmiş olsun, Osmanlı İmparatorluğundan geri alınacak ödenceler içinde yer alacaktır.

Madde 5 (iii).

LORD CURZON 5 (iii) maddesinin şimdi 5 (ii) paragrafı olması ve paragraftaki 'üçüncü' sözcüğünün 'ikinci' olarak değiştirilmesi gerektiğini söyledi.

(Bu kabul edildi.)

LORD CURZON, devamla, bunlardan bağımsız bir konuya daha değinmek istediğini söyleyerek, Hristiyan Türk uyrukluların uğradıkları yitiklerden ötürü ödence istemlerinin buraya alınıp alınmaması konusunu ortaya attı. Yerli halkın pek çoğu mallarının ve köylerinin yıkıldığını görmüşler ve şimdi de bu yıkılmış ocaklara dönmek durumundadırlar. Konu, B. Venizelos'un ortaya atmak iznini istediği konulardan biridir. Bunu İstanbul'daki Britanya Yüksek Komiseri de ileri sürmektedir; kuvvetle üzerinde durduğu husus, Müttefik Devletlerin sadece kendi halklarının uğradığı yitikler için ödence istemekle kalmayıp, yıkıma uğramış bölgelere dönmek zorunda kalacak olanlara da ödence sağlanmasıdır. Maliye [Azınlıklar?] Komisyonundaki Britanya temsilcisi B. Vansittart'ın da bu konuda kesin bazı düşünceleri vardır; ancak komitelerde neler olduğunu bilmemektedir; hatta herhangi bir karar alınıp alınmadığını da bilmemektedir. Kanısınca bu konu iki yönden ele alınabilir. Birincisi Müttefiklerin, bu ödenceyi istemek hususunda tartışılmaz haklarının varlığı; ikincisi bunu istemenin yararı

olup olmayacağıdır. Bu sonuncusu Osmanlı İmparatorluğunun ilerdeki malî kaynaklarının varlığına bağlı olacak bir sorundur.

B. CAMBON kendisinin de, azınlıkların çektikleri acıların hesaba katılması gerektiği görüşünde olanlar arasında yer aldığını söyledi. Bu nedenle, bu amaç için yeterince para bulunabilip bulunamayacağı hususunda fazla bir umut beslenmese de, çektiklerinin göz önünde tutulmuş olduğunu bilmek halk üzerinde olumlu bir moral etki yapacağı görüşündedir.

B. KAMMERER Madde 5 (iii)'i kaleme alırken komisyonun Osmanlı İmparatorluğu uyruklarına ödence vermek konusunu hiç bir zaman düşünmediğini söyledi. Bunun da nedeni, komisyonun 1. maddede Türkiye'nin tam bir ödence vermeğe kaynaklarının yeterli olmadığını kabul etmiş olmasıdır. Sözü edilen konu çok geniş kapsamlı olup zor teknik ayrıntılara girilmesini gerektirecek niteliktedir. Bu bakımdan konu ilk önce kesin öneriler hazırlayıp sunabilecek olan komisyonca incelenmelidir.

B. VANSİTTART Britanya temsilcilerinin konferansın incelenmesine sunulabilecek bir sıra madde tasarısı hazırlamış bulunduklarını belirtti. Bununla birlikte tüm bu konunun Maliye Komisyonuna geri gönderilip, ona sunulacak çeşitli öneriler hakkında bir olasılık raporu vermesi daha doğru olur.

İMPERİALİ MARKİSİ kendi uyruklarının zararına olmamak koşulu ile, sözü edilen halkların zararlarının giderilmesi için bir şeyler yapılmasının, gereği konusunda Lord Curzon ve B. Cambon tarafından ileri sürülen görüşlere ilke olarak tümü ile katıldığını söyledi.

LORD CURZON Türk uyruklarına ödence verilmesinin Maliye Komisyonu buyruğu altındaki Osmanlı Devleti gelirleri üzerinde üçüncü bir yük oluşturacağına dikkati çekti ve bunun ancak Müttefik Devletlerin istekleri karşılanabildikten sonra gözönünde tutulabileceğini söyledi. Maliye Komisyonunun bir yeni madde 5 (iii) olacak bir tasarı hazırlamasını önerdi.

B. KAMMERER Maliye Komisyonuna tüm ödenceler konusunu incelemek görevinin verilmesinin gerektiği düşüncesindedir. Şu ana kadar ödence edinmek hakkı konusunda hiç bir çözüme varılmamıştır. Ödenceler verilmesine gidilirken iki ayrı nitelikte kişiler grubu gözönünde tutulmak gerekecektir : Müttefik Devletler uyruklarının istemleri ve ikinci olarak da, savaşın başladığından bu yana Müttefik vatandaşı olmuş bulunabilecek kişilerin istemleri.[164]

LORD CURZON anladığına göre ödenceler konusunun Maliye Komisyonunda bütün yönleriyle görüşülmemiş bulunduğunu söyledi. Bu durumda şimdi bunu yapmalarının kendilerinden istenmesini uygun görmektedir. Ayrıca komisyon yeniden toplandığında B. Venizelos'u da dinlemelidir, kaldı ki B. Venizelos bu konuyla ilgili olarak kesin bir de plan hazırlamıştır.

i) Maliye Komisyonunun tüm ödenceler konusunu ayrıntıları ile incelemesi ve Türk Hükümetinin savaş içindeki eylemleri yüzünden yitik ve zarara uğrayan Osmanlı uyruklarının istemlerini karşılayacak 5 (iii) numarasını taşıyacak

[164] Aslında bu tümce açık değildir, aynen çevrilecek olsa "savaşın başladığından bu yana Müttefik olmuş bulunabilecek vatandaşların istemleri" demek gerekirdi.

bir maddeyi de içermek üzere, Türkiye ile barışın mali koşulları kapsamına girecek kesin önergeler sunması; ve

ii) Maliye Komisyonunun bu konuda B. Venizeloos'u dinlemesi **kararlaştırılmıştır.**

SİR ADAM BLOCK 5. maddenin birinci paragrafında sözü edilen Ek'in içinde Muharrem Kararnamesinde tanımlandığı biçimde borç'tan söz edilmediği için, eksik olduğuna dikkati çekti.

B. KAMMERER Maliye Komisyonunun söz konusu ekin son hazırlıklarını uzmanlara bırakmayı kararlaştırmış olduğunu açıkladı. Bugünkü biçimiyle eksik olduğunun farkındadırlar.

Konferans Ek 1'in uzmanlarca yeniden yazılacağını not etti.)

Madde 5 (iii).

B. BLACKETT madde 5 (iii) deki şu hükme dikkati çekti :

"Bu nitelikteki tüm istemler hakkında Maliye Komisyonu karar verecektir." Anladığına göre Ekonomi Komisyonu Milletler Cemiyetinin koruması altında özel bir mahkeme kurulmasını önermiş bulunuyor. Konferans, bu gibi konularla Milletler Cemiyetinin mahkemesinin görevlendirilmesi olasılığını herhalde kabul edecektir.

SİR ADAM BLOK tüm ödence istemleri üzerinde karar vermeğe en elverişli kuruluşun Maliye Komisyonu olacağı görüşündedir. Kanısınca Maliye Komisyonundan daha adaletli bir mahkeme kurulması olanaksızdır.

B. BLACKETT ödence istemlerinin tüm Müttefik Devletler uyruklarından gelebileceğini, halbuki Maliye Komisyonunun Büyük Devletlerden sadece üçünü temsil edeceğini işaret etti.

LORD CURZON konferansın Maliye Komisyonunun önerilerini kabul etmesini ve Ekonomi Komisyonunun bir diyeceği olursa bunu söylemekte özgür olacağını söyledi.

"Bu nitelikteki tüm istemler hakkında Maliye Komisyonu karar verecektir" tümcesinin madde 5 (iii)'de kalması **kararlaştırıldı.**

Madde 5 Not.

LORD CURZON Boğazların özgürlüğünü sağlama giderlerinin bir bölümünün başka kaynaklardan karşılanabileceğine ilişkin, Madde 5.'in ikinci notuna dikkati çekti. Başka para bulunmayacağı belli olup kabul edildiğine göre bu notun kaldırılması gerekir.

(Madde 5 (iii)'in ikinci notunun kaldırılması kararlaştırıldı.)

Madde 6.

Karşı Çıkma olmadan kabul edildi.

Madde 7.

Karşı Çıkma olmadan kabul edildi.

Madde 8.

LORD CURZON bu madde ile Maliye Komisyonuna çok geniş yetkiler tanınmakta olduğunu söyledi. Kendisine pek şiddetli gibi görünen bu nitelikte bir başka yükümlenim örneği olup olmadığını soruşturduğunu söyledi.

İMPERİALİ MARKİSİ Türk Parlamentosu kendi bütçesini özgürce saptamak hakkından yoksun bırakılanlarla karşılaştırıldığında bu maddenin pek de o kadar şiddetli görünmeyeceğini belirtti.

SIR ADAM BLOCK böyle bir maddeye gereksinme olup olmadığını sordu. Nasıl olsa, Türk Devletine yükümlülük yükleyecek her ayrıcalık bütçede görünecektir.

LORD CURZON bazı durumları çözmek için bir hükme gereksinme duyulabileceğini söyledi. Örneğin, biri ortaya çıkıp Türkiye adına ormanlarını yönetmeğe kalkabilir ya da gülyağı çıkarmak için ayrıcalık isteminde bulunabilir. Bu gibi ayrıcalıklar Türk Devleti bakımından hiç bir harcamaya yol açmayabilir. Böyle bir ayrıcalık bir Almana ya da başka bir eski düşman ülke uyruğuna verilmeli mi ve biz de işe karışamamak durumunda kalmalı mıyız?

B. CAMBON Türkiye'ye hiç bir malî yükü olmayacak fakat bazı mal varlığını Müttefik kontrolundan kaçırmasına yol açacak bazı önerilerin Türklere yapılabileceğini kabul etmektedir.

(Biraz daha tartışıldıktan sonra, maddeyi yazıldığı gibi, değişikliksiz bırakmak kabul edilmiştir.)

Madde 9.

LORD CURZON, anladığına göre, hem Kutsal Yerleri içerdiği için hem de hiç parası olmayacağından dolayı, Hicazı bu madde kapsamı dışında bırakmanın düşünülmüş olduğunu söyledi.

B. KAMMERER herhangi bir kural dışılık belirlemenin çok tehlikeli bir örnek sayılabileceğini söyledi. Örneğin Ermenistan'a bir süre hiç bir malî yüküm kabul edemeyecek yanıp yıkılmış topraklar kalıt olarak kalacaktır. Makedonya, Karadağ, v.b. ayni nedenleri ileri sürebilecektir. Kanısınca ilke en kesin biçimde belirtilmeli; uygulamada değişiklikler yapılabilmelidir. Yükler kaynaklara göreli olarak dağıtılmalıdır.

LORD CURZON bunun en doğru yol gibi göründüğünü kabul etti.

Terkedilen topraklarda Osmanlı Devlet malları konusu.

LORD CURZON dikkatine sunulan yeni bir hususa değinerek, malî hükümler tasarısında, başka Devletlere aktarılan topraklardaki Osmanlı Devlet Mallarının aktırılmasının öngörülmediğini belirtti. Öteki Barış Andlaşmalarının tümünde bu konu malî hükümler arasında yer almıştır. Sorunun, bu mal ve mülklerin bedel karşılığı olmaksızın mı, aktarılacağı, yoksa bu Devletlerin savaş öncesi Osmanlı Borçlarından paylarına düşecek yükümlülüğe mi ekleneceği konusu olduğu düşünülecek olursa, en doğrusu malî hükümler arasında ele alınması olacaktır.

B. KAMMERER öteki Barış Andlaşmalarında bu nitelikteki mal ve mülkün alacak kaydedilen bir fiyat karşılığında Onarım Komisyonlarına aktarılmış olduğunu söyledi. Türkiye'de ise bu mal ve mülkler bedava olarak yeni iye (malik)[165]ye geçecektir. Bunun nedeni, ödenceler konusunda Türkiye'ye çok yumuşak davranılmış olması ve bu parasız mal aktarımının bir çeşit ödeme sayılabileceği düşüncesidir. Andlaşmanın başka bir yerinde konuya değinilmiş olduğunu ve bunun Alt-kesim 34 olduğunu söyledi. Metin şöyledir :

> 'Yararlarına Osmanlı toprağı aktarılmış olan Devletler, bu topraklar üzerinde Osmanlı İmparatorluğunun ya da 'Hazine-i Hassa'nın olan tüm mal ve mülkleri elde edeceklerdir.'

Bu maddeyi, şayet Konferans isterse, malî hükümler arasına aldırtmağa hazırdır.

B. SCİALOJA Türk Devlet malının Avrupa'daki Devlet malından daha az belirgin olduğunu söyledi. Türk Devletinin özel iyelik (mülkiyet)[165] üzerinde ve vakıflar üzerinde alışılmamış hakları vardır. Bunun sonucu olarak da Türk Devlet Malı denilince ortaya çıkan değerler Avrupa'daki Devletlerin malının değerinin çok üstündedir. Şayet Türkiye'den ödence bekleyen Devletler bunun karşılığında Türkiye'den toprak almış olsalardı, B. Kammerer'in yaptığı açıklama olağan üstü iyi olurdu. Ama durum böyle değildir. Yani bu yöntem tüm hak sahiplerine tam ödence verildiği anlamına gelmemektedir. Bazıları ise belki de hiç bir şey almamış olacaktır. Büyük Britanya ile Fransa, özellikle birincisi, ne denli çok harcadıkları da gözönünde tutulacak olursa, haklı olarak bir hayli alacaklardır. Ama, çok az harcamış olan Yunanistan, Türkiye'nin en gönençli bölümünü almakla kalmayacak, bir de buralardaki Hükümet mal ve mülklerinden çok geniş iyelik hakları elde edecektir. Böylece çok haksız bir bölüşmeye gidilmiş olacaktır ve kanısınca konunun yeniden ele alınması gerekecektir.

LORD CURZON Yunan olayına başka bir açıdan da bakılabileceğini söyledi. Konferans daha önce Türklerin kurbanı Ermeni ve Rumlara ne gibi ödenceler verilebileceğini irdelemiş. Bu daha çok tinsel açıdan yapılmış ve genellikle bu kurbanlara, zararlarını giderici ödence verilmesinin söz konusu olamayacağı sonucuna varılmıştı. Yunanistan, hiç kuşkusuz, kendisine verilen toprakları işler hale getirebilmek için büyük harcamalar yapmak zorunda kalacaktır. Bu bakımdan, alacağı şeylerin, bunların bir karşılığı sayılabileceğini düşünmektedir. B. Scialoja'dan, başka kesin bir seçenek ileri sürecek durumda olup olmadığını sormak ister.

B. SCİALOJA belirli bir öneri ileri sürecek durumda olmadığını söyledi. Söyledikleri, önerilenlerin eleştirisi niteliğinde idi. Kanısınca konunun yeniden gözden geçirilmesi gerekir. Türkiye'deki Rumların çektikleri acılara gelince, zarar gören Rumların çoğunun Türkiye'de kalacağı düşünülecek olursa, bu acıların Türk [Yunan?] Devletini zenginleştirmekle dindirilemeyeceğini sanmaktadır. Türk Devlet mallarının Yunan Hükümetine aktarılmasından bunların yarar görebilmeleri için, Yunan gelirleri üzerinde bunlar yararına bir alacak hakkı konulması gerekecektir.

---

[165] Bak. H.V. Velidedeoğlu, a.g.y

B. KAMMERER her ödence isteminin tam karşılığını sağlamanın hemen hemen olanaksız olduğunu söyledi. Yapılabilecek tek şey, kabaca hesaplarla temelde adaleti sağlamağa çalışmaktır. Bu nedenle, ayrıntılarına bakıldığında eşitsiz işleyecekmiş gibi görünse bile, maddeyi olduğu gibi bırakmak gerektiği görüşündedir.

SİR ADAM BLOCK Türk Devlet malından ne anlaşılmak gerektiğinin özenle tanımlanması gerektiğini söyledi. Ortada çok karışık Vakıf[166] iyeliği ve dinsel bağış (hibe)lar karşımıza çıkabilir. İtalyan temsilci heyetinin dediğinden, Vakıflar konusunun Paris'teki Azınlıklar Komisyonunda ele alındığını anlamaktadır.

B. KAMMERER Azınlıklar Komisyonunun Vakıf iyelikleri konusunda kesin bazı kararlar aldığını ve bu konuda Andlaşmaya bir hüküm konulacağını söyledi. Bu hüküm Küçük Asya'yı kapsamaktadır ama genişletilmesi gerekecektir. 'Türk Devlet malı' deyiminin kapsamına kimi Vakıf mallarının da gireceğini kabul etmekte bu bakımdan bu deyimin tanımının yapılması gereğine inanmaktadır. 9. Maddenin Vakıflar bakımından irdelenmesi gerektiği sanısındadır. Maddenin başına, andlaşmada tersine herhangi bir hükmün ışığında bu maddenin içeriğinin çekince altında olacağını belirten bir formül konulmasını önermiştir.

> Madde 9'un başına şu sözcüklerin eklenmesi uygun görülmüştür:
> 'Bu andlaşmaya konulabilecek herhangi bir tersine hükmün ışığında konabilecek bir çekince...'

Madde 10.

Kabul edildi.

Madde 11, 12 ve 13.

Kabul edildi.

Madde 14.

1. ve 2. paragrafları kabul edildi.
Paragraf 3.

VİKONT CHİNDA bu paragrafın son tümcesine karşı çıktı; bu tümce gümrük tarifesinde Maliye Komisyonunun izin verecekleri dışında hiç bir değişiklik yapılamayacağı hakkında olup, buna Yüce Kurulda görüşüldüğü sırada da karşı çıkmıştı ve, yanılmıyorsa, bu görüşü Başbakan tarafından da desteklenmişti. Kanısınca, gümrük resimlerinin üstüne çıkarılamayacağı yüzde 11 sınırı içinde bile herhangi bir değişiklik dış ticaret konusunda büyük bir önem taşıyabilir. Bu tümcenin çıkarılmasını önermektedir.

İMPERİALİ MARKİSİ bu tümcenin en belli başlı noktalardan biri olduğunu ve büyük önem taşıdığını ileri sürdü.

---

[166] İngilizce aslında sözcük 'Wakf' olarak kullanılmakta ve bir dipnotu ile anlamı açıklanmaktadır.

B. KAMMERER, durum şudur ki, Türkiye'nin, Kapitülasyonlar rejiminin bir parçası olan gümrük resimlerini değiştirmek özgürlüğü yoktur. Bu rejimin çok eskimiş olduğu ve daha etkin bir sistemle değiştirilmesi gerektiği genellikle kabul edilmektedir. Ekonomi Komisyonu gümrük resimlerinin yükseltilmesi için bazı öneriler getirecektir ve buna karşı çıkması gereken Devletler olacaksa, kanısınca bunların, Türk gümrüklerindeki toplu ilgileri yüzde 90'ı geçmekte olan Büyük Britanya ve İtalya olması gerekirdi. Japon ticaretinin Türkiye ile ilgisinin göreli önemsizliği karşısında Japon Büyükelçisinin karşı çıkışından vazgeçeceğini umar.

VİKONT CHİNDA sade Japonya adına değil, Komisyonda temsil edilmeyecek tüm Devletler adına konuştuğunu belirtti. En yakından ilgili üç Büyük Devletin, içinde temsil edildikleri Maliye Komisyonunun denetimine karşı çıkmayacaklarını anlamakla birlikte, Japonya'dan başka, kimi Devletlerin karşı çıkışları olabileceğini düşünmektedir.

LORD CURZON Japon Büyükelçisinin savını kabul etmek eğilimindedir. Bu olasılığın Ekonomik Hükümlerin 3. maddesinde öngörülmüş olduğunu sandığını belirtti. Aynı zamanda bu maddenin sadece Müttefik ve Ortak Devletleri ilgilendirmekte olduğuna da işaret etti.

B. KAMMERER Kapitülasyonlar rejiminin daha çok, I. François'nın eski Kapitülasyonuna[167] dayandığını belirtti. Küçük Devletler çoğunlukla kapitülasyon niteliğindeki haklardan değil, en çok kayrılan ulus kuralından yararlanmaktadırlar. Kapitülasyonlar değiştirilecek olursa, bu kuralın da geeçrliliği kalmayacak ve küçük ülkelerin savları suya düşecektir. Düşünülmekte olan ekonomik korunma önlemleri gerçekleştirilecek olursa, öteki Devletlerin karşıt çıkışta bulunmalarına haklı bir neden kalmayacaktır.

LORD CURZON B. Kammerer'in görüşünü anladığını, ancak gerçekte de sözü edilen ekonomik hükmün yansız Devletler küçük azınlığını hiç etkilemediğini söyledi. Öngörülen haber verme işleminin niçin Müttefik ve Ortak Devletlere sınırlandırılması gerektiğini anlamadığını belirtti. Kapitülasyonların gözden geçirilmesiyle küçük Devletlerin haklarını yitirecekleri gerçek ise, düşünülen değişikliklerden haberli kılınmaları daha da zorunlu görünmektedir.

B. KAMMERER haber verme işleminin yansız Devletlere de uygulanmasında çözülmeyecek bir zorluk görmemektedir. Ekonomik Komisyonun, ekonomik maddeleri görüşmek için toplandıklarında, 3. maddeyi yansız Devletleri de kapsamına alacak biçimde genişletmenin yararlarını da gözönünde tutmalarını önerir.

VİKONT CHİNDA andlaşmanın ileriyi de göz önünde tutacak biçimde yapılmakta olduğuna değinerek, bu paragrafın son tümcesinin çıkarılması görüşüne katıldı.

---

[167] İngilizce aslındaki dipnotu: Fransa yararına bu sözde kapitülasyonlar için bak Hertslet'in 'Türkiye ile Yabancı Devletler arasında Andlaşmalar, v.b., 1535 - 1855 (Londra 1855) adlı yapıtı, S. 169 - 74; ayrıca da, Gaston Zeller'in Revue d'Histoire moderne et contemporaine'in Nisan-Haziran 1955, cilt ii, s. 127 ve devamında yayımlanmış 'Une légende qui a la vie dure: les capitulations de 1535' (Ölmek bilmeyen masal: 1535 kapitülasyonları) başlıklı yazısı. (Hertslet'in yapıtının ingilizce adı: 'Treaties etc., between Turkey and Foreign Powers 1535 - 1855'dır.)

LORD CURZON küçük Devletlere protesto etmek ve seslerini duyurmak hakkının tanınmasının doğru olacağını kabul etmekle birlikte, bunlara, gelişmeleri engelleyebilecek bir duruma gelmeleri olanağını tanımanın öngörülmediğini belirtti.

B. KAMMERER görünüşe göre Japon Büyükelçisinin, bu tümcenin tek amacının gümrükler yönetimi üzerinde bir çeşit denetim olanağı sağlamak olduğunu tam olarak anlayamamış olduğunu söyledi.

VİKONT CHİNDA Maliye Komisyonuna başka bakımlardan zaten o denli geniş yetkiler verilmiş olduğunu ki, bir de gümrükleri denetlemeyi onlara bırakmanın zorunluğunu anlayamadığını belirtti.

İMPERİALİ MARKİSİ gümrük resimlerini arttırmanın Türkiye'nin gelirlerini arttırmanın en iyi yolu olduğu görüşündedir. Konsey[168] denetimsiz bırakılacak olursa, bu resimleri başlıca ilgili üç Devlete gereksiz zarar verecek ölçüde arttırmaları nasıl önlenebilir?

LORD CURZON sözü edilen tümce çıkarılacak olursa, şimdi var olan sistemin olduğu gibi geçerli kalacağını ve resimlerin hiç arttırılamayacağını söyledi. Acaba Vikont Chinda Osmanlı Hükümetinin gümrük resimlerini hiç bir denetime uymadan dilediği gibi özgürce arttırmasını mı önermektedir? Yüce Kurulun bu konuda bir ilke kabul etmiş bulunduğunu ve önceden ilerde çıkabilecek karşı çıkışları yanıtlamağa çalışmanın gereksiz olduğu görüşünü savundu.

İMPERİALİ MARKİSİ Türkiye ile ticaretin yüzde 90'ı ile ilgili olan Britanya, Fransız ve İtalyan Hükümetlerinin, Osmanlı Hükümetinin gümrük resimlerini ölçüsüz bir biçimde yükseltmesine izin vermelerinin olasılığı bulunmadığına dikkati çekti.

VİKONT CHİNDA sadece resimlerin yükseltilmesi olasılığını düşünmediğini, tarifelerde, başka Devletlerin de zorunlu olarak ilgilenecekleri değişiklikler de olabileceğini söyledi.

LORD CURZON bu tümcenin şu biçimde yeniden kaleme alınabileceğini ileri sürdü

> 'Gümrük vergileri tarifesi, ancak Maliye Komisyonunun uygun bulmasıyla değiştirilebilecektir.'
>
> (Bu değişik yazış biçimi uygun görüldü; Japon Büyükelçisi çekince ile kabul etti.)

Paragraf 4.

B. CAMBON geçenlerde Yüce Kurulda ortaya atılmış olan ve kesin bir kararа bağlanmamış olan bir konuyu yeniden ortaya attı.[169] Osmanlı Devlet Borçlarının kuruluş yasasının (charter) tahvil sahiplerine danışılmadan değiştirilip değiştirilemeyeceğini sordu. Bunu bir karşı çıkış olarak değil, bir hukuk sorunu olarak ortaya attığını belirtti.

SİR ADAM BLOCK tahvil sahiplerinin herhangi bir karşı çıkışlarına verilecek yanıtta, Türkiye'nin toprak yitirmesi nedeniyle, savaş sonucunda Muhar

---

[168] İngilizce aslındaki dipnotu: Yani Osmanlı Devlet Borcu Konseyi: Bak. No. 77'nin Ek'indeki 16. madde tasarısı.

[169] İngilizce aslındaki dipnotu Bak. No. 42, tutanak 3 (e)

rem Kararnamesinin zaten geçersiz hale gelmiş bulunduğunun ve bu nedenle de, karşı çıkış için hiç bir hukuk temeli kalmadığının doğru olarak ileri sürülebileceği kanısında olduğunu bildirdi.

B. CAMBON bu yanıtın yeterli olmayacağını söyledi. Borç temel yasası değiştirilmiş değildir ve, kanısınca, tahvil sahiplerinin hukuk bakımından protestoya hakları bulunmaktadır.

LORD CURZON paragrafta sadece Müttefik Devletlerin, 1923'te Maliye Komisyonunun Borç Konseyinin yerini almasını sağlamak için ellerinden geleni yapacaklarının öngörüldüğünü söyledi. Bu konunun görüşülmesini bugünkü görev süresinin bitimine bırakmanın yeterli olup olmadığın sordu?

B. KAMMERER'in önerisi üzerine tümceye şu sözcüklerin eklenmesi kararlaştırıldı :

'Hisse senedi sahipleriyle danıştıktan sonra.'

Madde 15-26.

Tümüyle kabul edildi.

Ekler Ek 2, madde 1'de sözü edilen komisyon başkanlığı hakkındaki Yüce Kurul kararına bağlı olmak üzere kabul edildi.

(Toplantı bundan sonra dağıldı.)

No. 50

5 Mart 1920 Cuma günü saat 11'de Londra'da, S.W.1, Downing Street No. 10'da yapılan bir Müttefikler Konferansına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları : /I.C.P.66/

Katılanlar Britanya İmparatorluğu : Çok Sayın D. Lloyd George, Başbakan; Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; Çok Sayın A. J. Balfour, Krallık Kurulu Başkanı (Kraliyet Meclisi Başkanı) (Lord President of the Council); Çok Sayın A. Bonar Law, Özel Mühür Bakanı (Mührü-Hâs) (Lord Privy Seal) (Adalet Bakanı); Çok Sayın W. H. Long Amirallik Birinci Lordu (Deniz Kuvvetleri Bakanı);[170] Donanma Amirali Beatty Kontu, Birinci Deniz Lordu ve Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanı; Mareşal Sir H. H. Wilson, Baron, İmparatorluk Genel Kurmay Başkanı; **Yazmanlar**, Tuğgeneral S. H. Wilson, Yarbay Storr, Binbaşı Caccia.

Fransa B. Paul Cambon, B. Berthelot, General de la Panouse Vikontu, Deniz Binbaşısı Blanpré.

İtalya B. Scialoja, İmperiali Markisi, Albay Castoldi, Dz. Bnb. Ruspoli Ascanio Colonna Dükü.

Yunanistan B. Venizelos (sadece bir bölümüne katıldı.)

Japonya Vikont Chinda.

Çevirmen B. Camerlynck.

---

[170] İngilizce aslındaki dipnotu : Savaş ve Havacılık Bakanı Çok Sayın Winston S. Churchill'in de, hiç olmazsa toplantının bir bölümüne katıldığı açıkça anlaşılıyor. Bak, aşağıdaki tutanaklar.

1. **İstanbul.**

B. LLOYD GEORGE konferansın bu sabah İstanbul'da ne çeşit bir eyleme geçilmesinin düşünüldüğünü saptamak için toplandığını söyledi. Anladığına göre üç Müttefik Devletin Yüksek Komiserlerine danışılmış ve Britanya Yüksek Komiseri bir iki de telgraf göndermiştir ama kendisi (B. Lloyd George) Britanya Yüksek Komiserinin ne salık vereceğini kesinlikle bilemediğini söyledi. Amiral de Robeck'in ilk telgrafı ile Yüce Kurulun kararı üzerine kendisine gönderilmiş olan telgrafı yolda karşılamış ve[171] bunda Yüksek Komiserin İstanbul'u ele geçirip işgal etmemizi salık verdiği izlenimi ediniliyor idi. Amiralin ikinci telgrafında Türklere önerdiğimiz barış koşullarının niteliği hakkında bilgi istenmekteydi : bu koşullar Türkleri yumuşatacak gibi miydi? Şayet öyle ise, Yüksek Komiserimize göre, hiç bir harekete geçilmesine gerek yoktu. Ama Konferansın da bildiği gibi, koşullarımız aksine çok serttir ve düşmanı hiçte yatıştırıcı nitelikte değildir. Bunlar arasında Ermenistan'ın, Mezopotamya'nın, Trakyanın, İzmir'in, Suriye'nin ve Filistin'in koparılması olduğu gibi bazı hükümleri de Osmanlı İmparatorluğunun Küçük Asya'daki kalan bölümünü denetim altına koymakta, daha doğrusu zincire vurmaktadır. Bu nedenle, konferansın yapılacak eylem hakkında bir karara varıp, hemen gereken yönergeleri vermesi gerekmektedir. Son Ermeni kırımının uygar dünyada büyük rahatsızlık uyandırdığı kuşkusuzdur ve şimdi şiddetli önlemler alınmayacak olursa, bize meydan okuyan Türkler yine başarıyla meydan okumalarını sürdüreceklerdir. Tarafımızdan gösterilecek durağanlık tüm dünyayı düş kırıklığına uğratacaktır. Ayrıca Türklerin koşullarımızı ve yapmak istediğimiz denetimi kabul etme eğilimlerini azaltacağı için bizim karşılaştığımız zorlukları da arttırmış olacaktır. Bundan başka, aldığımız bilgilere göre, Mustafa Kemal'in komutası altında, güçlü, düzenli, iyi örgütlenmiş ve iyi yönetilen bir ordunun bulunduğu Kilkya'daki Fransızların zorlukları da artacaktır. Mustafa Kemal bayağı bir haydut ya da bir soyguncu başı değil, Türk Hükümeti tarafından atanmış, açıkça o Hükümetçe sevilen, Erzurum İlinin Valisidir. Bu Türk Valisi bizim Müttefikimize saldırıyor ve biz hiç bir tepki göstermiyoruz! Kendi kişisel kanısı hemen, girişilebilecek en şiddetli eyleme geçilmesi gerektiğidir. Önce Mustafa Kemal'in işine son verilmesini istememiz sonra da İstanbul'u bir Müttefik kuvvetiyle işgal etmemiz gerekir.

B. CAMBON Fransız Hükümetinin İstanbul'daki Yüksek Komiserlerinden Britanya Hükümetinin Amiral de Robeck'den aldığı mesajın hemen hemen tıpkısı olan bir mesaj aldığını söyledi. Fransız Yüksek Komiserinin kanısı odur ki, Yüce Kurul sıkı barış koşulları elde etmek istiyorsa, hemen etkin bir eyleme geçilmesi gerekecektir; yani İstanbul'un işgali ve askerî makamların gerekli görebilecekleri başka önlemlerin alınmasına geçilmelidir, zira, Türkler eski İmparatorluklarından İzmir'i kesip atmak ve Trakya'yı da Çatalca hattına kadar geri çekmek niyetinde olduğumuzu öğrenecekolurlarsa, hiç kuşkusuz hıristiyan kırımına başlayabilirler; bu bakımdan Müttefik Devletler eylemlerine geçerken, Türkiye'nin Hıristiyan halklarına olabildiğince koruyabilmek için ne gibi bildirilerde bulunmaları gerektiğini de büyük bir özenle incelemelidirler. Bu açıdan bakılınca, Türk başkentindeki Yüksek Komiserler ile askerî makamlara zamanında

[171] Bak. No. 38, ek ve No. 45, tutanak 4 ve ek 2.

haber verilip, askerî durumu sağlamlaştıracak önlemler alınabilmesi sağlanmalıdır. Öte yandan, barış hükümleri göreli olarak daha yumuşak olursa Yüksek Komiserler işin ayni derecede gizli tutulmasına neden olmayacağı kanısında olup, bu hükümlerin niteliği hakkında Padişaha ve öteki ılımlı çevrelere açıklamalarda bulunmak hususunda özgür bırakılmayı istemişlerdir. Fransız Yüksek Komiseri böyle düşünmektedir. Kendi kanısına göre ise, Müttefiklerin şimdi, gerçekte bir çeşit savaşın sürdürülmesi anlamına gelecek bir durumu göze almaları gerekmektedir. Fransız destek kuvvetlerine gelince, iki tabur Berutta karaya çıkmış bulunuyor ve yedi tabur daha Marsilya'dan ayrılmak üzeredir. Bu birliklerin tümü tam donatılmış durumdadır ve yanlarında yeterince savaş gereci, taşıt v.b. vardır. Deniz harekatına gelince, Fransız Hükümeti İstanbul'a daha başka gemi göndermek niyetinde değildir fakat şu sırada orada bulunan Fransız deniz kuvvetleri, gerekli görülecek olursa, herhangi bir zamanda, Suriye [**sic.** - Türkiye olması gerekir] kıyıları önüne gidip Mersin'de bir gösteride bulunmağa hazırdır. Sonuç olarak şunu sormak istemektedir : Müttefikler İstanbul'u işgal edecekler midir? Kendisi, Müttefikler bakımından bunu yapmanın sakıncalı bir hareket olacağını çünkü orada bir kırım olacak olursa Müttefiklerin tüm dünyanın gözünden düşeceklerini düşünmektedir. Türk başkenti içinde bazı noktaların ele geçirilmesi ile birlikte çevresinde de daha geniş bir işkal hareketine geçilmelidir. Osmanlı Hükümeti üzerinde, Mustafa Kemal'in atılmasını sağlamak için ağır baskı yapılması gerektiği konusunda tıpkı B. Lloyd George gibi düşünmektedir. Bu arada Fransız Hükümeti gerekli askerî önlemleri almakta ve dediği gibi, gerekirse Kilikya açıklarında bir deniz gösterisi yapmağa da hazır bulunmaktadır. Bir soruya yanıt olarak, B. Cambon, bildiğine göre İstanbul'un içi ve çevresinde ondört kadar Fransız taburu bulunduğunu ve Bulgaristan'da da bazı Fransız birlikleri olduğunu söyledi.

B. LLOYD GEORGE Britanya Hükümetinin yardımsız da İstanbul'u işgal etmeğe hazır olduğunu fakat belli nedenlerle, Müttefikleri Fransızlarla İtalyanların da kendileriyle işbirliği yapmasının çok iyi olacağı görüşündedir. B. Cambon'un da dediği gibi, yapılacak ilk şey, Mustafa Kemal'in atılmasını istemek olmalıdır. Hiç kuşkusuz sözkonusu olan bir Alman olsaydı bunu şimdiye kadar çoktan yapmış olurduk.

LORD CURZON Müttefiklerin ne biçimde harekete geçebilecekleri konusunda bazı düşüncelerini dile getirmek istediğini belirtti. Yüksek Komiserler gerçekte iki politika öne sürdüler. Birincisi, ki adına **bloc** (Blok) politikası denmektedir, Padişahı aklı başında bir kişi gibi sayarak korumanlığımız altına almamızı, çevresine ılımlı öğeleri toplamamızı ve bunların Ulusçulara karşı dirençlerini güçlendirmemizi öngörmektedir; bunun gerçekleşmesi için Komiserler yumuşak bir barış öneriyorlar : yani Türkleri İstanbul'da bırakmamız - ki buna karar vermiş bulunuyoruz; Yunanlıları İzmir'den atmamız ki olanak dışıdır; Türklerin Trakya'da kalmalarına izin vermemiz ki politikamıza aykırı düşmektedir. Yumuşak hükümler Ermenistan'ı yeniden kurmak umutlarımızın yıkılması ve bir Türk Kürdistanoluşması demek olur. Başka bir deyimle Müttefiklerin izlemeğe karar verdikleri politikanın tersine çevirilmesi demek olur. İkinci seçenek, B. Lloyd George ile B. Cambon'un sözünü ettikleri sert politika güdülmesidir. Kurulun üzerinde görüş birliğine vardığı siyasal tutumun bu olduğunu sanıyor. Bunun gerçekleştirilmesi için şimdi neler yapmak gerekiyor? Ortaya çıkan

ilk güçlük Yüksek Komiserlerimizin bizim aklımızdan ne geçtiğini ve niyetimizin ne olduğunu kesin olarak bilmemelerinden doğmaktadır. Demek oluyor ki ilk adım olarak, geçici olarak izlemek niyetinde olduğumuz politikanın anahatları hakkında Yüksek Komiserlere gizli olarak bilgi vermemiz gerekecektir : yani kendilerine, niyetimizin. Padişahın doğru dürüst davrandığı sürece, İstanbul'da bırakılması; Çatalca hattına kadar Trakya'nın Yunanlılara verilmesi; Padişahın biçimsel metbuluğu altında İzmir'in Yunanlılarca yönetilmesi; belirli boyutlar içinde bir Ermenistan kurulması olduğunu söylememiz gerekmektedir. Ayrıca, bu koşulların, **bloc** siyasasını olanaksız kılacak kadar sert olduğunu ve silâh zoru ile kabul ettirilmesinin zorunlu olacağa benzediğini de kendilerine açıklamalıyız. Hal böyle olunca, bunları zorla kabul ettirmek için en uygun zaman nedir; bunlar nerede kabul ettirilmelidir; bunun için ne kadar bir kuvvete gereksinme duyulacaktır? Kanısınca en önemli soru da bu sonuncudur. Müttefiklerin sadece İstanbul'da ve Klikya'da direnme ile karşılaşacakları çok büyük bir olasılıktır. Ayrıca, her ne kadar Mustafa Kemal şu sırada iyi örgütlenmiş güçlü kuvvetleriyle kuzeyde bulunuyor idiyse de, bu kuvvet son derece hareketli olup, Ermeni öldürme isteğine düşerlerse bunu pek çok yerde yerine getirmek olanağına sahiptirler. Müttefikler bakımından, sorun'un İstanbul ve çevresindeki ondört ya da daha fazla taburlar ve Mersin açıklarında bir kaç geminin görülmesi ya da Fransızların Kilikya'daki bazı girişimleri ile bu işin çözüleceğini sanmak çok tehlikeli olur. Bu bakımdan, barış koşullarının niteliklerinin gizlice Yüksek Komiserlere bildirilmesini; Komiserlerin bu koşulların zorla kabul ettirilmesi için gereksinme gördükleri kuvveti hesaplamalarının istenmesini bundan sonra da harekete geçmelerine izin verilmesini önermektedir. Bir nokta daha kalıyor : bir bakıma, bir kağıt parçası üzerine bir iki sözcük karalamakla Mustafa Kemal'e işten el çektirilmesi veya kendisinin atılmasının sağlanması çok kolaydır. Bu iktidardaki Türk Hükümetinin hangisi olacağına bağlıdır; ama şunu konferansa anımsatmak ister ki, Osmanlı Hükümeti geçen gün düşmüş ve yerine Padişahın yeni Hükümeti kurmağa çağırdığı adam, tüm Müttefiklerin hakkında derin bir kuşku duydukları İzzet Paşadır. Yetenekli bir asker olmakla birlikte siyasal bakımdan adı kötüye çıkmış ve Bakan olarak güvenilemeyen bir kişidir. Kaldı ki yarın iktidardan o da düşebilir. Yine kaldı ki, Mustafa Kemal'in atılmasını isteyecek olsak Osmanlı Hükümeti buna sözde razı olabilir ama Kemal'in kendisi ele avuca sığmaz bir yaratıktır, bugün Sivas'ta yarın Erzurum'da olabilir, ve ele geçirilmesi hemen hemen olanak dışıdır. Lord Curzon sonuç olarak Müttefiklerin bir sıra sakıntı önlemleri almaları gerektiğini ve yukardaki öğütlemelerinin sadece, konferansın kabul etmek üzere olduğu ilzenimini edindiği politikayı gerçekleştirmek için alınması gerektiğini sandığı önlemleri belirtir nitelik taşıdığını söyledi.

B. SCİALOJA İstanbul'daki İtalyan temsilcisinden kendisinin doğrudan doğrudan doğruya alınmış bilgisi olmadığını söyledi, bu bakımdan B. Lloyd George ile B. Cambon'un ilettikleri bilgileri kabul etmek durumundadır. Hiç kuşkusuz Müttefikler çok zor bir sorunla karşı karşıya bulunuyorlar. Kendi kendilerine karşı, her ne kadar bu savaş bu güne kadar sadece bir sıra yeerl nitelikte saldırı biçiminde olmuşsa da Türkiye ile bir savaş durumunda oldulkarını artık gizleyemezler. Her şey Türk Ulusçu topluluğunun takınacağı tutuma bağlıdır. Kanısınca Lord Curzon Müttefiklerin alması gereken önlemlerin niteliğin doğru tanımlamıştır. Tıpkı B. Lloyd George gibi, kararlı ve ivedi olarak eyleme geçilme-

si gerektiğine ve bugün karara varmanın zorunluluğuna inanmaktadır. Durumun gerçek yönünü görmemezlik etmemek ve şiddetli bir eylemin neler doğurabileceğini anlamak zorunluğundadırlar. Müttefiklerin bugüne dek izleyegeldikleri politikaya gelince, hiç bir biçimde Padişahı desteklemek ya da ona yardımcı olmak sonucunu doğurmamış, tam tersine Ulusçulardan yana diye tanımlanabilecek bir görüntü bile göstermiştir. Ulusçuların takımı şu sırada Türkiye'de önemi olan tek topluluktur ve herhalde hiç bir zaman bizim koşullarımızı kabul etmeyeceklerdir. Padişah ve çevresindekileri olabilseydi, güçlendirmek herhalde çok iyi olurdu ama, ne çare ki, bu yönde yapılacak pek bir şey yok gibidir. Hiç kuşkusuz, Osmanlı Hükümetinin Mustafa Kemal'i Erzurum Valiliğinden atmasını sağlayabiliriz ama bunun uygulamada etkisi sıfırdır. Mustafa, barış koşullarına karşı çıkmayı ödevleri sayacak olan çok sayıda ılımlının da katılmasıyla büsbütün güçlenecek olan Ulusçu partiyi yönetmesini sürdürecektir.

(Bu noktada B. Venizelos konferansa katıldı.)

B. Scialoja devamla, Müttefiklerin şu sırada o bölgelerdeki kuvvetlerinin ne olduğunu bilmediğini söyledi. İtalyanlar bakımından gerçeğe yakın bir sayı verecek durumda olmamasının nedeni, İtalyan askerî temsilcisi General Cavallero'nun Londra'da bulunmamasıdır ama kendisini gelecek Pazar günü beklemektedir. Toplam olarak 11.000 kadar İtalyan askeri olduğunu sanmaktadır ama gerçek sayının 10.000'den az olması da olasıldır. B. Nitti'nin son yönergeleri, bir saldırı harekatının tersi yönündeydi ve İtalyan kıtalarına içerlerden kıyılara doğru çekilmeleri için buyruklar gönderilmiştir. Deniz kuvvetleri açısından, İtalyanların Taranto'da, gerekirse Türkiye'ye gönderebilecekleri bazı gemileri bulunmaktadır. Kendi kanısına göre, bizim Yüksek Komiserlere ne yaptığımız, izlemek niyetinde olduğumuz politika ve koparmak kararında olduğumuz koşullar hakkında bilgi vermemiz sonra da kendilerine gerekli eyleme geçmeleri yönergesini vermemiz gerekmektedir. Türkiye'yi çok iyi tanıyan Marki İmperiali, geçen günkü bir toplantıda, Hükümetlerin çok uzakta oldukları için durumu yanlış bir gözle görebileceklerini belirtmişti; hiç kuşkusuz yerindeki kişiler kadar kesin bir yargıya varabilecek olanaklarla donatılmış da değillerdir. Kendisine anlatıldığına göre, çok saygı değer bir Bakan, gelen tüm telgraf ve mesajları saklayıp bunları yıllarca sonra, yerinde bulunmayan kişilerin ne gibi büyük yanlışlıklar yaptığını saptamak için, gözden geçirmeyi alışkanlık haline getirmişmiş.

B. LLOYD GEORGE B. Venizelos'tan orada ne kadar Yunan kıtası bulunduğunu sordu.

B. VENİZELOS İzmir ve çevresinde savaşa hazır altı Yunan tümeni, Batı Trakya'da da yine savaşa hazır bir tümenleri olduğunu söyledi; Doğu Trakya'da bir Yunan taburu vardır. Toplam olarak Yunan kuvvetleri 100.00 kişi kadardır.

B. LLOYD GEORGE Türkler hiç söz dinlemeyecek olurlarsa, elde ne kadar Müttefik kıtaları bulunduğunun hesabını Konferansın yapmağa çalışmasında yarar gördüğünü söyledi. İzmir'deki Yunanlıların 90.000 kadar olduğu; Filistin dışında, Türkiye'deki Britanya kıtalarının aşağı yukarı 12.000 kişi olduğu; Fransa'nın Kilikya'da 18.000 - 20.000 arasında askeri bulunduğu; iki taburun yeni ka-

raya çıktığı yedi taburun da pek yakında yola çıkacağı söylenmektedir. Fransızların Trakya'da ondört taburları ve İstanbul'da 8000 kadar askerleri vardır. İtalyanların da yaklaşık olarak 10.000 askerleri vardır. Bu demektir ki, toplam olarak 80.000 kişilik Türk kuvvetlerinekarşı Müttefiklerin 160.000 kişi vardır.

Müttefik Devletlerin bugüne dek Türklerin gücünü abartma eğiliminde olduğunu düşünmekten kendini alamamaktadır. Kanısınca, Türklerin geçmişte büyük bir askeri devlet olduğunu ama bugün için bu durumu yitirdiklerini söylemek daha doğru olur. Türkler Bulgarlar tarafından yenilgiye uğratılmıştır ve yine, son savaşta Türk cephesinde Britanya Hükümeti, yeni silah altına alınmış, acemi, çok az sayıda beyaz kıtalarla desteklenmiş, Hintli askerler kullanmış ve bunlar yine de Türkleri yenmiştir. Şayet iki, ister Fransız, ister İngiliz ister İtalyan ya da Yunanlı asker bir Türkü yenemiyorsa, o zaman Müttefikler bu konferansa yeni baştan başlayıp, Türklerden barışı hangi koşullar altında yapmayı lütfen kabul buyuracaklarını sorması gerekir. Tek kelime ile, Müttefikler akıllarını başlarına toplayıp Türklere, Barış Andlaşması hükümlerini yerine getirmek gücüne sahip olduklarını kanıtlamalı ya da onları hiç çağırmamağa karar vermelidir. Ayrıca, o kanıdadır ki, Türk Paris'e gelmeden, orada iradelerini kendi bilmelidir; aksi halde, sözdinletilebilirlik alanlarından, Boğazların işgalinden ve azınlıkların korunması gibi konulardan söz etmenin hiç bir anlamı olmayacaktır. Kurulca, İstanbul'a çok kesin yönergeler göndererek Yüksek Komiserlerin, tasarlanan eylemlerin İstanbul'da nasıl gerçekleştirilebileceği hakkında incelemelerde bulunmak üzere, kara ve deniz uzmanlarına danışarak aralarında toplanmaları sağlanmalıdır. İtalyan Hükümetinin, özellikle Anadolu'da üstlendiği ağır sorumluluklar karşısında, tasarlanan görevde kendisine düşen payı yerine getirebileceğini içtenlikle ummaktadır.

B. CAMBON Lord Curzon'un çok doğru bulduğu bir sözüne dikkati çekmek istemektedir. Son telgraflarının birinde İstanbul'daki Yüksek Komiserler, Türk Barış Andlaşması hükümlerine ilişkin tasarıların kendilerine çok gizli olarak bildirilmesini istemişlerdi. Bunun şimdi yapılması ve Yüksek Komiserlerden bu konudaki düşüncelerini de bildirmelerinin istenmesi pek yerinde olur. Ayrıca Konferans düşünülen kara ve deniz askerî harekâtı hakkında, İstanbul'daki Müttefik kara ve deniz komutanlarınıngörüşlerini de almalıdır. Londra'daki kara ve deniz ateşeleri görüşlerini tüm olayları tam olarak bilerek verecek durumda olmayacaklardır.

B. BONAR LAW söze karışarak, İstanbul'daki makamların görüşüne yeniden başvurmadan İstanbul'da derhal harekete geçilmesini istemekte Başbakan'ın çok haklı olduğu görüşünü savundu.

B. CAMBON, konuşmasını sürdürerek, B. Lloyd George'un ilk önerisi olan İstanbul'un işgalinin, kendisinin (B. Cambon'un) karşı çıkmadığı küçük bir hareket olduğunu belirtti. Ama şimdi anladığına göre Başbakan Türkiye'ye karşı büyük bir savaşa girmeyi düşünmektedir ki, bu konuyu yepyeni bir ışık altına sokmakta ve Parlamento onayını gerektirecek bir niteliğe büründürmektedir.

B. LLOYD GEORGE galiba ortada bir yanlış anlama olduğunu söyledi. Şimdiye kadar, B. Cambon'un, söylediklerini genel çizgileriyle kabul ettiğini sanmaktaydı. Konferansca incelenmesi istenen Türkiye'deki durum nedir? Bir ay önce

Türk düzenli kuvvetleri bir Müttefikimize saldırdı. Bunun sonucunda Müttefik kıtaları gerilemek zorunda kalmışlar ve bunların gözlerinin önünde bir çok Ermeni boğazlanmıştır. Ayni şey Almanya'da olmuş olsaydı, Konferans vakit geçirmeden, gerekli önlemleri almak kararını vermiş olacaktı fakat bugün, B. Cambon görüşleri istenmek üzere İstanbul'daki Yüksek Komiserlere bir not gönderilmesinden söz etmektedir. Kanısınca bu önerinin kabulü Müttefiklerin saygınlığını bütün Osmanlı İmparatorluğunda azaltmaktan başka bir işe yaramayacaktır; böyle bir davranış Büyük Devletlerin haysiyetiyle bağdaşamaz. Derhal ortak bir eyleme geçilip geçilmeyeceği hakkında Kurulun şimdi bir karara varması gerekiyor. Şuna da ayrıca işaret etmek isterki, olumsuz bir karara varılacak olursa, Büyük Britanya bağımsız hareket etmek zorunluğunda kalacaktır. Britanya Hükümeti Avam Kamarası önünde Ermeni kırımlarının yinelenmesini önlemek için İstanbul'un rehine [tutak] olarak elde tutulacağı hakkında kesin güvence vermiş durumdadır. Bu durumda Britanya Hükümetinin sözünden dönmesi olanaksızdır. Her şeye karşın, Müttefiklerin birlikte harekete geçeceklerini umar.

B. CAMBON kendisinin iki ayrı konuya değinmiş olduğunu söyledi. Birincisi Babıâli'nin Kilikya'daki Ermenilerin kırımına karşı yapması gereken onarımla ilgilidir. Bu Fransızların özellikle ilgilendiği bu konudur zira, Ermenilerin korunması sorumluluğunu yüklenmişlerdi. Fransızlar, böyle uzak bölgelerde sık sık olduğu gibi, baskına uğramışlardır; ama güçlendirme kuvvetleri gönderilmiş bulunduğuna göre General Goura ud Kilikya'da düzeni yeniden kurabilecek ve Maraş'ı geri alabilecektir. Türklerin Müttefiklere karşı işledikleri suçların karşılığında elde edilecek onarım konusu böylece çözülmüş oluyor. Bundan başka, Müttefikler, Mustafa Kemal'in işlediği suçları bilerek işleyen herhangi bir görevlinin bir yetki makamında kalmasına göz yumamazlar. Bu bakımdan Babıâli'ye, Mustafa Kemal'i derhal geri çağırması buyruğunun verilmesi gerekmektedir. Geçen Cumartesi varılan ve Başbakanın sözünü ettiği kararın İstanbul'un işgalini ve, kanısınca ayrıca, Mustafa Kemal'in de geri alınmasını kapsadığını kabul etmektedir.

Ancak, bugün B. Lloyd George Türkiye'ye karşı genel bir savaş açılmasını da içeren çok değişik bir ikinci sorun ortaya atmış bulunuyor. Bu amaçla, bölgede tüm kuvvetleri derleyip toplayarak ortaya 160.000 kişilik bir ordu toplamak olanağı bulunabileceği hesap edilmiştir. Bu 160.000 kişi, aşılması gereken uzak yollar, taşıt zorlukları ve beslenme sorunları nedeniyle aslında pek ufak bir kuvvet demektir. Türkiye'nin bugün bile, söylediği gibi kaynaklardan da yoksun olmadığı, göz önünde tutulması gereken düzenli bir ordusu olduğu unutulmamalıdır. İyi doyurulan ve iyi yönetilen Türk kıtaları her zaman büyük bir değer taşımıştır. Bu nedenle Kuruldan, Türkiye ile savaşa körükörüne karar vermeden önce tüm bilinen öğeleri gözönünde tutmağa özen göstermesini rica etmektedir. Bu nedenledir ki, İstanbul'daki Yüksek Komiserlerle ve onların deniz ve kara danışmanları ile, Türkiye'ye barış andlaşması koşullarının zorla kabul ettirilmesi için gerekli görülen ek önlemler hakkında danışılmasına ilişkin Lord Curzon'un önerisini desteklemektedir.

B. LLOYD GEORGE B. Cambon'un ileri sürdüğü görüşlere karşı çıkışta bulunmayacağını söyledi. Öyle anlaşılıyor ki, Türkiyeyi işgal etmek için büyük bir savaş tasarlamakta olduğu izlenimini yaratmışsa, pek yanlış biçimde konuşmuş

olsa gerektir. O bölgelerdeki Müttefik kuvvetlerin sayısını saptaması, büyük bir sefer hazırlığı için değil, fakat, Türkiye kızacak olursa, Müttefiklerin kendilerini savunamayacakları ya da savunmayacakları düşüncesini ortadan silmek içindi. Elde varolduğu bilinen 80.000 Türk askerine karşı, Müttefik Devletlerin fazla zorluk çekmeden yerinde 160.000 kişilik bir kuvveti çıkarabilmeleri, kanısınca, Türklerin kızacak olurlarsa, Yunanlıları İzmirden, Fransızları Kilikya'dan ve Suriye'den ve yine Yunanlıları Trakyadan kovabilecekleri hakkında söylenenlere yeterli bir yanıt olmaktadır. Müttefiklerin, Türk saldırıya geçecek olursa, kendisine karşı koyacak güçte kuvvete sahip olduğu herhalde kabul edilecektir. Şimdilik Müttefiklerin, İstanbul'da alınacak ivedi önlemler konusunda anlaşmaya vardıkları söylenebilir. Bundan sonraki aşama, burada kara ve deniz askerî danışmanları toplayarak, kurula başka önerilerde de bulunmalarını sağlamaktır.

B. BERTHELOT artık kurulun nasıl bir eyleme geçmeyi düşündüğünü saptamak zamanının geldiğini söyledi. İlk olarak kurul, İstanbul'u işgal etmeyi kabul etmiştir. Anladığına göre gerekli yönergeleri taşıyan bir telgraf hemen yazılıp İstanbul'daki Yüksek Komiserlere gönderilecektir. İkinci olarak, buradaki deniz ve kara askerî uzmanlarından, Türkiye ile Barış Andlaşmasının hükümlerinin kabulünü ve, sonra da, uygulanmasını sağlamak için gerekli olabilecek önlemleri incelemeleri ve bir rapor hazırlamaları istenecektir. Bunun için de, en yetenekli kişilerin çağrılması gerektiğine inanmaktadır; Fransızlar bakımından ya Genel Kurmay Başkanına ya da Mareşal Foch'un Kurmay Başkanına bu görevin verilmesi gerekecektir.

Üçüncü olarak, anladığına göre, Türkiye ile Barış Andlaşmasının hükümleri hemen İstanbul'daki Yüksek Komiserlere ve kara ve deniz askerî danışmanlarına bildirilecektir. Ayni zamanda Türklere yumuşak bir barış uygulanmayacağı kendilerine bildirilecek, Padişahın çevresinde bir **bloc** yaratmak politikasının kabul edilemeyeceği söylenecek ve andlaşma hükümlerine uyulmasını zorlamak için alınacak ek önlemler konusunda yerel kara ve deniz askerî komutanların görüşleri istenecektir.

B. LLOYD GEORGE yanıt olarak, İstanbul'un işgali ve Mustafa Kemal'in atılması için yönergelerin derhal gönderilmesini kabul etmektedir. Ayrıca Yüksek Komiserlere bir telgraf çekilerek Türk andlaşması tasarısı hükümleri hakkında kendilerine bilgi verilmeli ve zaten bir oldu bitti olacak İstanbul'un işgali dışında, andlaşmanın uygulattırılması için alınacak önlemlere ilişkin görüşlerini, kara ve deniz komutanlarına danıştıktan sonra bildirmeleri istenmelidir.

B. CHURCHİLL "İstanbul'un işgali" sözcüklerine gerçekte ne anlam verilmesi gerektiğini, Savaş Bakanlığı bu konuda açık yönerge isteyeceği için, öğrenmek istedi. Anlamı sadece, çeşitli Devlet binaları giriş kapılarına bir kaç nöbetçi konulması ve bu nöbetçileri sağlamak için de İstanbul'da küçük bir kuvvet bulundurulması mıdır?

B. LLOYD GEORGE amacın, Müttefiklerin İstanbul'un işgalini ilan etmelerine olanak verecek bir şeyler yapılması olduğunu söyledi.

B. CHURCHİLL, askerî makamlar İstanbul'u zaten işgal etmekte oldukları görüşündedirler, yanıtını verdi.

LORD CURZON B. Churchill'in sorusunun yanıtının Britanya Yüksek Komiserinin bir telgrafında bulunabileceğini söyledi; bu telgrafta, Yüksek Komiser

işgalin tanımlanmasını, İstanbul'un yönetimini üzerine almak anlamına yapmaktaydı.

B. CHURCHİLL bunun, Belediye Yönetimini ve İstanbul halkının ayrıntılı denetlenmesini üzerlerine almak mı demek olduğunu sordu. Bu konunun üstünde durduğu için üzüntü belirtmiş fakat Britanya kıtalarının İstanbul'un en iyi kışlarını işgal etmekte olduklarını anımsatmak istediğini söylemiştir. Bu askerler zaten oradadır. Niyetimiz İstanbul'a daha da fazla asker göndermek ise, bunuda yapabiliriz, yalnız bilelim ki bu, bizim askerî durumumuzu iyileştirmez.

B. CAMBON tinsel bir etki doğurmak için bir şeyler yapılması gerektiği görüşündedir.-Kentin yönetimini ya da Hükümeti elimize alma zorunluğu olmadan, bir gösteride bulunmak yöntemini bulmak yerinde olur.

B. LLOYD GEORGE B. Cambonun görüşlerine katılıyor. Savaş Bakanlığını (Harbiye Nezareti),[172] söylendiğine göre kentin en belirgin yapısı olarak, ele geçirme olanağı hakkında bilgi istemektedir. Kaldı ki, Kilikyadaki yıkımlara neden olan buyrukların verilmesinden sorumlu olan da bu Savaş Bakanlığı değil mi?

B. CAMBON Savaş Bakanlığının tüm İstanbul kentine yüksekten bakan bir yapı olduğunu kabul etmektedir. Padişahın, Sultan ve Halife olarak tahta çıktığı (cülus töreninin yapıldığı) yer olması nedeniyle, Savaş Bakanlığının ele geçirilmesinin olağanüstü bir etki yaratacağı kuşkusuzdur.

B. VENİZELOS bir düşünce olarak, Savaş Bakanlığını işgal etmek yanında, Müttefik Devletlerin ordu yönetimini de ellerine almaları gerektiğini, yani, Savaş Bakanlığından, Müttefiklerin de imzasını taşımayan ve onayından geçmemiş hiç bir buyruk gönderilmemesini ileri sürdü.

B. CHURCHİLL Türk Savaş Bakanlığı buyruk göndermek olanağından yoksun kılınacak olursa, İstanbul halkı da bu kent dışında olabileceklerin sorumluluğundan sıyrılmış sayılmalıdır, dedi. Kanısınca, Müttefiklerin İstanbul'daki şiddet eylemlerinin haberi Mustafa Kemale ulaşır ulaşmaz, buna kırımlarla yanıt verecektir ve İstanbul'dan da hiç bir buyruk dışarı gönderilemeyeceğine göre, buradaki Türk Hükümeti sorumlu tutulamayacaktır.

B. VENİZELOS Savaş Bakanlığından hiç bir buyruk yayınlanmamasını önermemiş olduğunu açıkladı. Öğütlediği sadece, verilen buyrukları Müttefiklerin görmesi, akla uygun buyrukların çıkarılmasını onamaları ve uygun bulmadıklarını durdurtmaları idi.

Ayrıca ikinci bir öneride bulunmak ister. Şu anda İstanbul'da bir çeşit Milletvekilleri Meclisi vardır. Bunun üyeleri usulüne uygun seçilmiş değildirler. Birçok Milletvekilleri sadece Mustafa Kemal tarafından atanmış durumdadır. Bu Meclis geçenlerde toplanmış ve Ferit Paşa'yı,[173] kendisinin Başbakanlığı sırasında, Jön Türk'lerden kırımların sorumlusu olanlara karşı giriştiği eylemlerin öcü-

---

[172] Şimdiki İstanbul Üniversitesinin Beyazıttaki yapısı.

[173] İngilizce aslındaki dipnotu: Ekim 1919'dan önceki Osmanlı Şadrazamı (Turkish Grand Vizier). Hakkında bak Cilt IV, Bölüm III **pasşim.**

nü almak için, özel bir mahkeme önüne çıkarmağa karar vermiştir. Bu kararı Müttefiklerin isteklerine meydan okurcasına almışlardır. Bu nedenle bu Meclisin ya kapatılmasını ya dağıtılmasını salık verir.

İMPERİALİ MARKİSİ Meclis, B. Venizelos'un dediği gibi kapatılacak olursa, Milletvekillerinin, devrim sonrası yaptıkları gibi, gidip başka yerde toplanacakları görüşündedir.

LORD CURZON son birkaç dakika içinde, bu toplantıda ileri sürülen görüşleri dile getiren ve İstanbul'daki Yüksek Komiserlere gönderilecek, bir telgraf taslağı kaleme aldığını söyledi. Telgrafın başında Türk Barış Andlaşmasının hüküm tasarıları yer almaktadır. Bundan sonra ,bloc politikasının niçin kabul edilemeyeceği açıklanmakta ve niçin derhal sert bir eyleme geçilmesi gerektiği anlatılmaktadır. Sonunda Yüksek Komiserler, Türklerin boyun eğmesini sağlamak ve azınlıkları koruyabilmek için ne gibi başka önlemler gerektiği hakkındaki görüşlerini bildirmeğe çağrılmaktadır.

(Lord Curzon bu telgraf taslağını okudu.)

B. BERTHELOT Lord Curzon tarafından okunan telgraf tasarısı hakkında ufak bir noktaya değinmek istediğini söyledi. Bu telgrafta, Türklerin daha da direnmesinin, barış koşullarının daha da ağırlaştırılmasına ve hatta Türkiye'nin parçalanmasına yol açacağı söylenmektedir. Bu tür bir demecin, şimdiye kadar alınmış kararlar bakımından, Paris'te karşı çıkmalara neden olabileceğini sanmaktadır. Bu neednle Osmanlı İmparatorluğunun dağıtılmasına ilişkin sözcüklerin çıkartılmasını önermektedir.

B. LLOYD GEORGE B. Berthelot'nun önerisini kabul etti. Bununla birlikte, telgrafın yazılışının bugün öğleden sonra Lord Curzon, D. Scialoja ve B. Berthelot arasında çözümlenmesini önermektedir (telgraf tasarısı için Bak. Ek 1.) Başkomutanın telgrafı konusunda ne yapılacağını sordu.

LORD CURZON'un açıklamasına göre, Savaş Bakanlığı gerekli eyleme geçecektir. Başkomutana, deniz komutanı ile işbirliği halinde, Yüksek Komiserlere gönderilen telgrafta saptanan politikayı izlemesi ve Yüksek Komiserlerin buyruğuna uyması yönergesi gönderilecektir.

B. CAMBON Yüksek Komiserlere gönderilecek telgrafın tasarısını B. Millerand'a vakit yitirmeden ulaştıracağını ve derhal yanıtlanmasını isteyeceğini söyledi. Ancak, B. Millerand'ın yanıtı alınmadan telgrafın Yüksek Komiserlere çekilmeyeceğini de varsaymaktadır. İstanbul'un derhal işgal edilmesi hakkında Başkomutan'a çekilecek telgraf için de ayni koşullar geçerlidir. Bu konuda General Franchet d'Esperey'e de buyruk gönderilmesi gerekir. Son olarak, burada kara ve deniz danışmanlarına sunulması düşünülen soruların Versailles'a aktarılmasının daha iyi olup olmadığını sormuştur.

B. LLOYD GEORGE İngilizlerin Versailles'da deniz temsilcileri bulunmadığını söyledi. Kendisi, konunun İstanbul'daki kara ve deniz danışmanlarına gönderilmesinin daha iyi olacağını düşünmek eğilimindedir. Kara ve deniz askerî uzmanlarına danışabilmek üzere bu toplantıda bir karar alınmamasını, kişisel olarak, yeğlemektedir.

(Toplantıya son verildi.)

No. 50'nin Ek 1'i.

İstanbul'daki Britanya Yüksek Komiserine Çekilecek Telgraf Tasarısı.
5 Mart 1920.

Yüce Kurul, Müttefiklerin şu dönemde İstanbul'da izleyebilme olasılığını bulabilecekleri politikaları özenle inceledi.

Bunlardan birincisi, 176 sayılı telgraflarının içeriği olan, aşırı Ulusçu partinin uzlaşmaz tutumuna karşı direnmek üzere Padişah ile ılımlı ve iyi niyetli Türklerle birlikte Müttefik Devletlerin bir **bloc** (blok) kurmaları önerisi idi. Fakat bu politikanın koşulu, sizin, göreli yumuşak bir barış olarak tanımladığınız şeydir. Böyle bir barış hakkındaki sizin tanımlamanızdan, bunun, bizim görüşmekte olduğumuz ve ergeç kabul ettirmek zorunluğunda olduğumuz andlaşma hükümlerinden çok uzak olduğu anlaşılmaktadır.

Size kişiye özel olmak, ve Müttefik Yüksek Komiserlerle deniz ve kara Başkomutanlarından başkasına hiç bir koşulda açıklanmamak üzere bildirilir ki, bu koşullar arasında, Trakya'nın Çatalca hattına kadar geçici olarak terkedilmesi, Boğazların tam bir uluslararası denetimi, bu bölgede uluslararası bir kuvvetin bulundurulması, Osmanlı Hükümetinin başkentten yapılacak sıkı bir malî gözetimi, sadece Türk metbuluğuna bağlı olarak, İzmir'in Yunanistan'a verilmesi, Erzurum'u da içermek üzere bağımsız bir Ermenistan'ın kurulması ve bağımsız bir Kürdistan'ın tanınması olasılığı da yer almaktadır.

Bu hükümler, **bloc** politikasının başarılı biçimde yürütülmesini olanaksız kılmağa yeterli olacak kadar serttir. Bu böyle ise, er ya da geç, zorla uygulattırılmaları gerekecektir. Bu koşullar altında yanıtlanması gereken sorular şunlardır Ne gibi önlemler alınmalıdır? Ne zaman ve nerede alınmalıdır? Hangi kara ya da deniz kuvveti ile uygulattırılmaları gerekir?

Yüce Kurulun görüşleri şöyledir

1. Başkentin her durumda, derhal Müttefik kuvvetlerince, şimdi açıklanacak koşullar altında işgal edilmesi gerektiği;
2. Kilikyadaki son olaylardaki sorumluluğu kuşku götürmeyen Erzurum Valisi Mustafa Kemal'in atılmasının Osmanlı Hükümetinden istenmesi;
3. Barış Andlaşması hükümleri kabul edilip yürürlüğe konuncaya kadar İstanbul'un askerî işgalinin sürdürüleceğinin Osmanlı Hükümetine bildirilmesi; ve
4. Bu, ya da bunlara benzer dokuncaların arkası kesilmeyecek olursa, önerilen hükümlerin daha da sertleştirileceği ve yerilmiş ödünlerin geri aldırılacağı.

Deniz ve kara komutanlarına, İstanbul'un askerî işgali için derhal yönergeler gönderilmektedir. Bu, Osmanlı Savaş Bakanlığı'nın da işgalini ve ordan gönderilen tüm askerî buyruk ya da telgrafların sansür edilmesini de kapsamaktadır. Fakat, kanımızca, 183 sayılı telgraflarının[174] son tümcesindeki, İstanbul'un sivil yönetiminin de üzerimize alınmasını içermemelidir.

---

[174] 4 Martta alınan İstanbul'un bu 2 Mart 1920 tarihli telgrafında şöyle deniliyordu. '28 Şubat tarihli 176 sayılı telgraflarıyla benim 29 tarihli 176 sayılı telgrafım yolda karşılaşmıştır. Bu sonuncusunu tüm durumu Fransız meslekdaşımla tartıştıktan sonra çekmiştim; Fransız meslekdaşım da telgrafımın çevirisini gördükten sonra Paris'e ayni genel yönde bir telgraf gönderdi. İtalyan meslekdaşımıza açılmamayı yeğledik. İtalyan Yüksek Komise-

Bu noktalar üzerinde ve, Türklerin boyun eğmesi ya da Türk toprakları üzerindeki Hrıstiyan azınlıkların başka saldırılardan korunması için alınabilecek, yukarda belirtilenlerden başka herhangi bir eylem hakkında meslekdaşlarınıza derhal danışmanız rica olunur.

No. 51

5 Mart 1920 Cuma günü saat 15.'de Londra, S.W.1'de Britanya Dışişleri Bakanlığında Lord Curzon'un odasında yapılan bir Büyükelçiler ve Dışişleri Bakanları Konferansı hakkında, İngiliz Yazmanın Notları. /I.C.P.67./

Katılanlar Britanya İmparatorluğu: Çok Sayın D. Lloyd George, Başbakan; Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. Vansittart, B. Philip Kerr; **Yazmanlar**, Tuğgeneral S. H. Wilson, Yarbay Storr.

Fransa: B. Cambon, B. Berthelot.

İtalya: B. Scialoja, İmperiali Markisi, Ascanio Colonna Dükü.

Japonya: Vikont Chinda.

Çevirmen: B. Camerlynck (son bölümde).

---

rının kişisel karakterine ve içten bağlılığına tam güvenim olmakla birlikte, buradaki resmî İtalyan politikasının kuvvetle Türklerden yana olduğunun, ne yazık ki, pek çok kanıtı vardır. Bu nedenle, 28 Şubat tarihli 176 sayılı telgrafınızı, son satırında belirtilen kişilere hemen bildirmekle birlikte, Fransız ve İtalyan meslekdaşlarımla ortak bir görüşme yapmadan önce Fransız Yüksek Komiserini ayrı olarak görmeğe karar verdim. Bugün öğleden sonra buluştuk ve İtalyan Yüksek Komiseri ile yarın bir toplantı yapmağa karar verdik. Bu yapıldıktan sonra görüşlerin tümünü telleyeceğim. Bu arada, Fransız Yüksek Komiseri ile benim ortaklaşa vardığımız sonuç, Yüce Kurul benim 29 Şubat tarih ve 176 sayılı telgrafımla Fransız Yüksek Komiserinin buna koşut telgrafını incelemedikçe yararlı hiç bir öneride bulunamayacağımız olmuştur. Üzerinde özellikle durmak istediğim husus, yakın bir gelecekte girişilecek herhangi bir eylemin niteliğinin çok büyük ölçüde Konferansın Türkiye'ye sunmak niyetinde olduğu barışın niteliğine bağlı olması gerektiği hususudur. Müttefiklerin izleyecekleri yolun, yönü ve hukuksal yapısı bakımından, Kilikyada olanların etkisinde kalmaması gerektiğine bütün gücümle inanmaktayım; orada olanlar nefretle anılacak olaylar olmakla birlikte, durumun bir kırıma dönüşmesinden daha çok Türklerin mi yoksa Fransızların mı sorumlu olduğunu saptamak çok zordur. Ulusal hareketin önderleri, kuşkusuz, bu yola dökülen bir durumu yaratmış olmaktan ağır biçimde sorumludurlar. Osmanlı Hükümeti de kuramsal olarak ulusal hareketin önderlerinin yaptıklarından sorumludur. Ancak bu sadece kuramdır. Şimdi girişilecek herhangi bir eylem Kilikyadaki durumu bir daha eski haline getiremez. Kanımca göze almaklığımız ve kendi davranışımızı ona göre ayarlamamız gereken husus, Ulusçuların sert bir barışa karşı koymaları ve Barış Konferansının da görünürdeki, ağır bir barış kabul ettirme niyetinin ortaya çıkardığı çok daha kapsamlı sorundur. Her ne kadar, belli nedenlerle bunu kendisine siz Sayın Lord'a açıkladığım biçimde açıklayamamış isem de, Fransız meslekdaşımın da yukarıdaki paragraftaki görüşe katılacağını sanmaktayım. Her ikimiz de, Kilikya kıyılarında bir Müttefik deniz kuvveti gösterisinin yararsız olacağı görüşündeyiz. Bu sularda herhangi bir deniz gösterisinin istenir bir şey olduğu sonucuna varılacak ise, bunu yapmayı sadece Fransızlara bırakmak daha yerinde olacaktır. Fransız amirali gerekli eyleme geçmeğe hazır olduğunu ve yeterince kuvveti olduğunu bildirmektedir. General Milne'i gördüm; genellikle görüşlerime katılmaktadır. 29 Şubat tarihli ve 176 sayılı telgrafımla ilgili olarak, Müttefiklerin İstanbul'u işgali zamanı geldiğinde, yönetimin Yüksek Komiserlerin elinde olması gerektiğini ve bunların buradaki tüm Hükümet Dairelerinin işleyişini doğrudan doğruya denetlemeleri gerektiği görüşündedir.

1. Kayzer'in geri verilmesi.

[Hollanda Hükümetinin, Alman İmparatoru II. Wilhelm'i savaş suçlusu olarak Müttefiklere geri vermeyi reddetmesi konusu enine boyuna tartışılmıştır. Kayzer'in, Napolyon örneği, Almanya'ya kaçması halinde doğabilecek tehlikeler üzerinde durulmuş ve Hollanda topraklarında göz altında yaşaması seçeneği incelenmiştir. Bu görüşmede en çok üzerinde durulan Kayzer'in Hollanda sömürgelerinden birine gönderilmesi olasılığı olmuştur.]

2. İstanbul.

B. LLOYD GEORGE konferans dağılmadan İstanbul'da bazı eylemlere geçilmesine karar verdikleri sabahki toplantıdaki bazı konulara değinmek istediğini söyledi. Müttefiklerin bu konudaki niyetlerinin Birleşik Devletlere bildirilmesinde ve Washington Hükümetini, isterlerse, bu eyleme yardım etmeğe ve onu desteklemeğe çağırmakta yarar bulunup bulunmadığını sormak istemektedir. Birleşik Devletlerden Ermenistan'a yardım için niçin bir şey yapılmadığını soran sayısız telgraflar aldık ve Amerikan basını, kırımları önleme konusundaki sözde yeteneksizliğimizi şiddetle kınamıştır. Kilikya'da bir Amerikan okulu saldırıya uğramış ve kimi Amerikan uyruklular öldürülmüştür. Ayrıca Ermenileri Amerika özel olarak koruyagelmiştir. Kanısınca şimdi Amerika Birleşik Devletleri Hükümetine, Müttefiklerin sert bir eyleme geçeceklerini bildirip Amerikalıların da buna katılmak isteyip istemediklerini sorabiliriz. Amerikalılar her zaman bu işlere çok yukardan bakan bir tutum takınmışlar ve bize durağanlığımızdan ötürü acı acı ders vermeğe kalkmışlardır. Öyle anlaşılıyor ki sorumluluğunu kabul edecekleri tek şey On Buyruk ile Dağdaki Vaız'ın[175] korumanlığı görevidir; ama ne zaman ki gerçek bir yardım ve sorumluluk söz konusu olmaktadır, bunu kabul etmeyi kesinlikle reddediyorlar. Bunun için şunu önermektedir: Washington'a bir telgraf çekilerek bir Ermen'i kırımının olduğu bildirilsin; Ermenilerin Amerikalıların özellikle koruduları kişiler olduğu anımsatılsın; Amerikan uyrukluların da öldürüldüğü bildirilerek, Birleşik Devletlerin, Müttefiklerce girişilmesi tasarlanan sert eyleme katılıp katılmayacağı sorulsun. B. Lloyd George, Amerikalıların hiç bir şey yapmayacağından emindir ama onların yardımda bulunmayı reddetmeleri ilerde onlarla uğraşmayı bizim için çok kolaylaştıracaktır.

LORD CURZON Amerikalılarla temas kurarak tutumlarını öğrenmenin iyi olacağı hususunda B. Lloyd George gibi düşünmektedir. Ancak, değişik bir yöntem önermek ister. Yüce Kurul bundan üç hafta kadar önce Londra toplantılarına başladığı sırada, Londra'daki Amerikan Büyükelçisine bir mektup yazarak, Yüce Kurulun oturumlarına başlayacağını bildirmiş ve kurul toplantılarına katılmayı isteyip istemediğini ve istiyorsa Hükümetinin kendisine herhangi bir sorumluluk vermeğe hazır olup olmadığını sormuştu. B. Davis verdiği yanıtta, toplantılara katılmağa hiç bir yetkisi bulunmadığını, dolayısıyla çağrıyı kabul edemeyeceğini fakat zaman zaman olanlardan haberli kılınıp tümden karanlıkta bırakılmayacak olursa gönül borcu duyacağını bildirmişti. Demek oluyor ki hem

---

[175] Eski Kitaptan (İsa'dan önce) Musa'nınon buyruğu (Evamiri aşere) ile Yeni Kitap (İsa'dan sonra) İncil'deki İsa'nın Hristiyanlığın temel ilkelerini koyduğu vaız. (Türkçe metni için bak. Kitabı Mukaddes, Ahdi Cedid, İncili Şerif, Mata, Bab. 5 (Amerikan Bible Society'nin İstanbul'da 1885'de bastırdığı metin.)

Birleşik Devletler hem de B. Davis kurul görüşmeleri hakkında bilgi sahibi **(au courant)** kılınmak istiyorlar. Kurul zamansız ve talihsiz açıklamalardan korktuğu için, Trakya, İzmir ve benzeri konularda, düşünülen eylemler hakkında bölük pörçük duyurular yapılmamasına karar verdiğinden, o tarihten beri B. Davis'i görmemiştir. Şimdi Kurul B. Lloyd George'un önerisini benimseyecek olursa, nasıl bir yanıtla karşılanabileceği çok kuşkulu olan bu bildiriyi Washington Hükümetine telgrafla göndermektense, kendisinin B. Davis'i Dışişleri Bakanlığına çağırarak, kendisine isteğini anımsatarak şunları söylemesinin daha doğru olacağını düşünmektedir : "Yüce Kurul şu sırada çok büyük bir zorlukla karşı karşıya kalmıştır; sizin vatandaşlarınız öldürülmüş bulunuyor; Amerikan okullarındaki çocuklar, öyle sanıyoruz ki arkada bırakılmış ve halâ tehlike altındadır; sizin kendilerine büyük ilgi gösterdiğiniz Ermeniler çok sayıda kırıma uğramıştır; Müttefik Devletler artık buna göz yumamayacaklarına karar vermişler ve, B. Millerand'nın uygun bulması koşuluna bağlı olarak, İstanbul'u işgal etmek ve kurulun bugün daha önce almış bulunduğu kararları uygulamak için harekete geçmeyi kararlaştırmışlardır. Amerikalılar da bize katılacak olurlarsa, işbirlikleri ve yardımları bizi fazlasıyla sevindirecektir." Lord Curzon bunun hiç değilse vicdanlarımızı rahatlatacağını ve Birleşik Devletlerin ilerde kınayıcı ve düşmanca bir tutum takınmasını zorlaştıracağını söyledi.

B. BERTHELOT, genellikle Lord Curzon'un söylediklerine katılmakla birlikte ufak bir noktaya değinmek istediğini belirtti. Her gün Amerikan basınında Müttefiklerin hiç bir şey yapmadıkları hakkındaki saldırıları okumak hiç kuşkusuz çok can sıkıcı olmaktadır. Ancak bir gazeteci kavgasına sürüklenmemeğe özen göstermekte yarar olabileceğini de düşünmek gerekir. Aslında konu, Amerikalılardan destek sağlamanın yarar ve sakıncalarının iyice tartılması konusudur. Bir kez Birleşik Devletlerden son zamanlarda bizimle işbirliği yapmasını istemiş ve bu isteğimiz reddedilmişti. Acaba yeniden isteyip yüz geri çevrilme tehlikesini göze almağa değer mi? Washington'daki Fransız Büyükelçisi B. Jusserand'ın bu konuda kendisiyle görüştüğü B. Polk[176] ile görüşmesine ilişkin ayrıntılı bazı bilgiler alınmıştır. B. Polk kendi ulusunun işbirliği konusunda hiç bir söz veremeyeceğini, bu nedenle Yüce Kurulun Amerika'nın katılması olasılığını hiç beklemeden, Türk Andlaşması hükümlerinin incelenmesini sürdürmesi gerektiğini söylemiştir. Belki de, tümüyle düşünülünce, yararlar zararlardan ağır basmaktadır ve Amerika'yı işe karışmağa ve bize yardıma çağırmak iyi de olabilir. Bu somut bir sorundur ve Birleşik Devletlerden, yapmayı tasarladığımız eylemde kıtalarının bizimkilerle işbirliği yapmasına izin vermesini isteyebiliriz.

B. LLOYD GEORGE Birleşik Devletlerden hiç bir yardım bekleyemeyeceğimizden hemen hemen emindir. Gerçekte gönderecek askeri de yoktur. Ama katkısını istemek bizim durumumuzu çok güçlendirecektir.

B. SCİALOJA Lord Curzon'un önerdiği girişim bakımından onun önerisinin kabulünden yanadır çünkü Vaşington Hükümetine gönderilecek bir notaya ne gibi bir yanıt alınabileceği çok kuşkuludur. Bununla birlikte, öyle umar ki, Amerika'ya, Müttefiklerin uygarlığı kendi başlarına savunabilecek durumda olmadıkları ve ellerinde Ermenileri korumak ve öçlerini almak olanağı bulunmadığı izlenimi de verilmesin. Onları katkıda bulunmağa çağırmalı ve işbirliklerini

[176] Amerikan Dışişleri Bakan Vekili.

memnunlukla karşılayacağımızı kendilerine söylemeliyiz ancak bizim hem kendimizi ve kendi çıkarlarımızı hem de uygarlığı kendi başımıza savunmak gücünde olmadığımızı sanmamaları gerekir.

Lord Curzon'un ertesi gün Londradaki Amerikan Büyükelçisi ile görüşerek yukardaki görüşmelerin belirttiği yönde kendisine girişimde bulunması, **kararlaştırıldı.**

3.

(Konferans saat 17'de ertelendi.)

No. 53

8 Mart 1920 Pazartesi günü saat 12.15'de Londra, S.W.1 Downing Street No. 10'da yapılan bir Müttefikler Konferansına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları I.C.P. 68 A.

Katılanlar Britanya İmparatorluğu: Çok Sayın D. Lloyd George, Başbakan; Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. Philip Kerr; **Yazmanlar**: Tuğgeneral S. H. Wilson, Binbaşı Caccia; Albay Abraham.

Fransa: B. Cambon.

İtalya: B. Scialoja, İmperiali Markisi.

Çevirmen: B. Billot.

1.

2. **İstanbul.**

B. LLOYD GEORGE B. Socialoja'dan İstanbul'daki İtalyan Yüksek Komiserine herhangi bir yönerge gönderip göndermediğini sormak istediğini söyledi. Britanya Hükümetinin aldığı haberlere göre, İtalyan Yüksek Komiseri Fransız ve İngiliz meslekdaşlarıyla birlikte çalışmamakta imiş. Bu ikisi İstanbul'un işgalinden yana iken İtalyan Yüksek Komiserinin bu önleme karşı çıkar gibi bir tutumu varmış. Acaba B. Scialoja geçilecek herhangi bir eylemde Fransız ve İngiliz meslekdaşlarının yanında yer alması için İtalyan Yüksek Komiserine yönerge göndermek istemez mi?

B. SCİALOJA bu izlenimi neyin yarattığını pek anlayamadığını söyledi. İtalyan Yüksek Komiserinden çok gecikme ile biraz önce aldığı bir telgrafın son kısmında, Komiserin birkaç gün önce kurulda egemen olan havaya çok benzeyen bir görüş taşıdığı görülmektedir. İstanbul'un işgalinin, andlaşma Osmanlı Hükümetine sunulduğunda yararlı bir koz olacağı görüşünü ileri sürmektedir. Andlaşmanın iyi karşılanma olasılığ yoktur ve bu bakımdan İstanbul'un elde bulunması yararlı olacaktır. Bütün bunlar kurulun politikasına tam tamına uygun gibi gelmektedir. Kurulda hazırlanan notun gönderilmesinde ufak bir yanlış anlaşma olmuşa benzemektedir. İngiliz tasarısının, B. Millerand'ın uygun bulmasına bağlı olarak kabul edildiği kararına varılmıştı. İtalyan temsilci heyeti de B. Millerand'nın belgeyi kabul ettiğinin kendilerine bildirilmesini bekliyordu. Bu hususta haber ancak bu sabah alınmış ve İstanbul'daki İtalyan Yüksek Komiserine hemen bir telgraf gönderilmiştir.

İMPERİALİ MARKİSİ bu sabah İngiliz Dışişleri Bakanlığına bir yazman göndererek B. Millerand'dan yanıt alıp almadıklarını sordurttuğunu anlattı. İtalyan Yüksek Komiserine bir telgraf yazmış bulunuyordu ve B. Millerand'nın kabul ettiğini anlar anlamaz B. Scialoja telgrafı imzalamış ve derhal gönderilmiştir. Bu telgrafta İtalyan Yüksek Komiserine, kurul adına gönderilen notu meslekdaşlarından sağlaması ve her bakımdan onların girişimlerine uygun davranması yönergesi verilmekte idi.

LORD CURZON Devletlerin bundan sonra alacakları önlemlerle ilgili olarak Yüksek Komiserlerin iki toplantı yaptıklarını söyledi. Birincisinde İtalyan Yüksek Komiseri Fransız ve Britanya meslekdaşlarının söylediklerini, kendisi hiç bir görüş ileri süremeden dinlemekle yetinmiş. İkincisinde ise İstanbul'un askerî işgali konusunda işbirliğini kesinlikle reddetmiştir. B. Millerand'nın yanıtı ise Cumartesi öğleyin gelmiştir. Dışişleri Bakanlığına verilen yönerge, bu notanın birer kopyasını Fransız Büyükelçiliği ile B. Scialoja'ya, B. Millerand kabul ettiğine göre, Britanya Yüksek Komiserliğine tellenmiş olduğunu bildiren bir yazı ekinde gönderilmesi idi. Anlaşılan bu yazı, B. Scialoja'ya gönderilen nota eklenmemiş olacaktır.

B. LLOYD GEORGE anladığına göre B. Scialoja'nın İtalyan Komiserine meslekdaşları ile birlikte hareket etmesi yönergesini vermiş olduğunu söyledi.

B. Scialoja bunu doğruladı.

(Konferans 13.20'de ertelendi.)

No. 55

10 Mart 1920 Çarşamba günü saat 12'de Londra, S.W.1, Downing Street No. 10'da yapılan bir Müttefikler Konferansına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları : /I.C.P. 70./

Katılanlar Britanya İmparatorluğu : Çok Sayın D.Lloyd George, Başbakan; Çok Sayın A. Bonar Law, Özel Mühür Bakanı (Adalet); Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; Sayın W. Long, Amirallik Birinci Lordu; Çok Sayın W S. Churchill, Savaş ve Hava Bakanı; Donanma Amirali Beatty Kontu, Birinci Deniz Lordu ve Deniz Kuvvetleri Kurmay aBşkanı; Tümgeneral Sir W. Thwaites, Askerî Haber alma Başkanı; B. Vansittart, B. Philip Kerr; **Yazmanlar**, Tuğgeneral S. H. Wilson, Yarbay Storr, Binbaşı Caccia.

Fransa : B. Paul Cambon, B. Berthelot, General Vikont de la Panouse, Binbaşı Blanpré.

İtalya : B. Scialoja, Markı İmperiali, General Cavallero, B. Galli, Düku. Ascanio Colonna, Binbaşı Ruspoli.

Japonya : Vikont Chinda.

Yunanistan : B. Venizelos.

Çevirmenler : B. Camerlynck ve B. T. d'Honincthun.

1. İstanbul.

B. LLOYD GEORGE Konferansın İstanbul konusunda bir toplantı daha yapmasına gereksinme duyduğunu söyledi. Fransız ve İtalyan temsilcileri de

herhalde Yüksek Komiserlerinden İstanbul'da alınması gereken başka önlemler hakkındaki görüşlerini bildiren telgraflar almış olsalar gerektir. Tüm Yüksek Komiserlerce tıpkı telgraflar gönderildiğini sanmaktadır. Her olasılığa karşı, Amiral de Robeck Britanya Hükümetine, telgrafının Fransız Yüksek Komiseriyle anlaşarak yazıldığını bildirmiştir. Anlaşılan, başlangıçta, İtalyan Yüksek Komiseri ile bir görüş ayrılığı başgöstermiş ise de, kuşkusuz bu şimdi düzeltilmiştir. Fransız ve Britanya Yüksek Komiserleri Konferansın önerdiğinden de daha sert önlemler alınmasını salık vermekte ve bu arada sade İstanbul'un işgal edilmekle kalmayıp, kentin sivil yönetimine de el konulması, uluscu önderlerin tutuklanması ve Osmanlı Parlamentosunun ortadan kaldırılması öğütlenmektedir. Aynı zamanda bu yolun tutulması nedenlerini açıklayan bir bildiri yayınlanması önerilmektedir. Kendisi (B. Lloyd George) Yüksek Komiserlerin öğütlemelerinin inceden inceye gözden geçirilmesi gerektiği görüşündedir. Britanya Hükümeti geçen Cumartesi gönderilen ve Türk Ordusuna Müttefik çıkarlarına aykırı buyruklar gönderilmesini önlemek üzere İstanbul'da Savaş Bakanlığının da işgal edilmesini içeren daha yumuşak yönerge ile yetinilmesinden yanadır. Konferans, buna karşın, daha başka önlemler de alınması gerektiği görüşünde olursa Britanya temsilcileri bunları da tartışmaya hazırdırlar. Bu arada Britanya Hükümeti, geçen gün Yüksek Komiserlerine telgraf çekip, her ne kadar Yüksek Komiserlerin görüşleri Konferansça gözönünde tutulacak idiyse de, şimdilik Yüksek Komiserlerin son telgraflarındaki aşırı önlemlerin hiç birine girişilmeden, Yüce Kurulun şu anda vermiş bulunduğu yönergelerin yerine getirilmesi için gereken önlemlerin alınmasını söylemiştir.

B. CAMBON Yüce Kurulun son toplantısında, B. Churchill'in İstanbul'un zaten Müttefiklerin işgali altında bulunduğunu belirtmiş olduğuna dikkati çekti. Kıtalar kentin ortasını işgal etmemekte iseler bunun tek nedeni, kent çevresinde kalmalarının daha uygun görülmüş olmasıdır. Konferans tinsel bir etki yaratmak ve Türk Hükümetine, Müttefiklerin kararlarını uygulattırmaya kararlı olduklarını göstermek için bir gösteri yapmak gereğinin bulunduğuna karar vermiştir. Bu amaç göz önünde tutularak Savaş Bakanlığının ele geçirilmesi kararlaştırılmıştır. Kentin iç yönetimi konusu da tartışılmış ve konferans büyük zorluklara yol açabileceği düşüncesiyle kentin sivil yönetimine karışmamağa karar vermiştir. Şimdi ise, Britanya ve Fransız Yüksek Komiserleri sadece sivil yönetiminin üstlenilmesini önermekle kalmamışlar —ki B. Cambon sonderece zor bir konu olarak görmektedir— bir de Osmanlı Parlamentosunun dağıtılmasını öğütlemektedirler. Bu Parlamentonun usulüne uyar biçimde seçilmediğini ve yetkilerinin değerinin çok kuşkulu olduğunu kabul etmeğe hazırdır; ama gerçek şudur ki bu Parlamento varlığını sürdürmektedir ve dağıtılması kaçınılmaz zorluklara neden olacaktır. Kanısınca, İstanbul'un Mütttefiklerce işgali karşısında, zorluk çıkaracak olursa, Osmanlı Parlamentosunun kapatılacağı tehdidi ile yetinilmelidir. Yukardaki bütün bu düşünceleri gözönünde tutunca, şimdilik Konferansın son toplantıda alınan kararlara bağlı kalması ve daha ileri gitmemeğe karar vermesini önermek ister.

B. SCİALOJA henüz İstanbul'daki İtalyan Yüksek Komiserinden bir yanıt almadığını söyledi. Bu nedenle konferansta edindiği bilgilere bağlı kalmak durumundadır. Bununla birlikte, konferansın geçen toplantısında vardığı kararları yerine getirmesi gerektiği kanısındadır. Yüksek Komiserlerin şimdi ileri sür-

dükleri bir çok görüşlerin kurulca geçen toplantıda ele alınmış bulunduğunu dikkati çekti. Osmanlı Parlamentosunun dağıtılması konusunu tartışmışlar ve yararlı bir sonuç vermeyeceği kararın varmışlardı; özellikle İstanbul'dan koğulacak olursa, bu Parlamentonun Küçük Asya'da bir yerde toplanıp, Mustafa Kemal için resmî bir örgütün çekirdeğini oluşturabileceği ve böylece çok daha tehlikeli bir durumun ortaya çıkabileceği düşünülmelidir.

Kurul İstanbul'u işgal etmeyi şu iki amaçla kararlaştırmıştır

(ii) Azınlıkların kırımını ve onlara kötü davranılmasını önlemek için Türkiye'yi tehdit etmek.

(ii) Barış koşulları Türklere bildirildiği sırada Müttefik Devletlerin ellerinde bir çeşit sağlanca bulunması ve böylece bunların kabulünün sağlanmasında baskı yapabilmek.

Bu iki amaca varmak için kurul önce, İstanbul'u işgal etmek, ikinci olarak da Savaş Bakanlığını denetim altına almak kararını vermiştir. Kanısınca Yüksek Komiserlerin öteki önlemlerini de benimsemek Müttefikleri sonunda ciddî savaş harekatında bulunmağa sürükleyebilir. Bu nedenle, bunları kabul etmeden, temsilcilerin kendi kendilerine, bu nitelikte geniş eylemlere girişmeğe hazır olup olmadıklarını sormaları gerekir. Hemen şunu belirtmek ister ki, İtalya açısından savaşın yenilenmesi olarak yorumlanması olanağı bulunan herhangi bir şeyin bile yapılması son derece zordur. Hiç kuşkusuz İtalya, İstanbul'un işgaline yardıma hazırdır; azınlıkların korunması sorumluluğundan payına düşeni almağa da hazırdır; ama kesinlikle savaşa götüreceği besbelli olan bir politika çizgisine katılmayı hiç bir zaman kabul edemez. Hükümetini böyle bir politikayı kabule bağlamayı hiç bir biçimde üstlenemez.

VİKONT CHİNDA söyleyecek bir şeyi olmadığını bildirdi.

B. LLOYD GEORGE Türkiye'de çıkacak her karışıklık Yunanistan'ı kaçınılmaz olarak etkileyeceği —ve de bu etki ciddi olacağı için, ayrıca da eski Osmanlı İmparatorluğu topraklarında öteki Devletlerin hepsinden daha çok Yunan işgal kuvveti bulunduğundan, B. Venizelos'u bu sabah çağırmayı kendiliğinden kararlaştırdığını söyledi. B. Venizelos'un görüşlerinin ne olduğunu bilmemekle birlikte konferansın kendisini dinlemekten memnun olacağından emin olduğuna işaret etti.

B. VENİZELOS alınması düşünülen önlemlerin iki amacın gerçekleştirilmesine yönelik olduğu kanısındadır :

i) İlerde başka kırımları önlemek.

ii) Barış koşullarının kabul edilmesini ve yerine getirilmesini güvence altına almak.

Amaç bu olunca, Doğulu bir Devletle uğraşıldığına göre, Müttefiklerin unutmamaları gerekir ki, Doğulu uluslar hele Türkler bakımından, bunların Müttefiklerin gücünün bilincine varması yeterli değildir, bir de, Müttefiklerin bu gücü, isteklerinin yerine getirilmesini sağlamak için kullanmağa hazır olduklarını da bilmeleri gerekir. Bu düşünceden hareketle, Yüksek Komiserlerin önerileri özenle incelenmeğe değer. Kendisi, kişisel olarak, bu önerileri tümü ile kabule hazırdır ama, B. Cambon ile B. Scialoja'nın karşı çıkmalarını da göz önün-

de tutarak, kentin sivil yönetiminin şimdilik Türklerde bırakılması fakat polis denetiminin Müttefiklerin eline geçmesi iyi olur görüşündedir. Kurul İstanbul' da Savaş Bakanlığını işgal edip denetimini ele almağa karar vermiş bulunuyor; mantık açısından aynı şeyin polis bakımından da yapılması gerekir çünkü kanısınca polis denetim altına alınmadan orduyu etkin biçimde denetlemek olanağı bulunamaz. Türk Parlamentosunun dağıtılması konusuna gelince, bu öneri oldukça kuşku ile karşılandığına göre, şimdilik, B. Cambon'un öngördüğü biçimde, sadece bu Parlamento'nun düşmanca herhangi bir eylemi görülecek olursa kapatılacağı tehdidi ile yetinilmesinin doğru olacağını düşünmektedir. Öte yandan, Mustafa Kemal'in temsilcilerinden başka bir şey olmadıkları kesin olan Ulusçu önderlerden bir kaçını yakalayıp tutuklamanın zorunlu olduğuna inanmaktadır. İstanbul'da alınacak önlemlerin Osmanlı İmparatorluğunun her yerinde tinsel bir etkisi olacağını kabul etmekte, hatta Mustafa Kemal üzerinde de bir ölçüde etki yapabileceğini sanmakla birlikte bu sonuncusundan hiçte emin değildir; Mustafa Kemal Anadolu'da kuvvetlerinin başında kaldığı sürece, sıkıntılar ve zorluklar çıkması kaçınılmazdır. Görülecektir ki, Mustafa Kemal'in kuvvetlerinin en önemli bölümü, Yunan kıtaları karşısında Aydın İlinde toplanmış durumdadır. Bu nedenle de, Türk Hükümetinden bu kuvvetleri derhal dağıtması istenmelidir. Türk Hükümetine gerekli buyrukların verilmesi için yirmidört saatlik bir süre tanınmalıdır; bu yerine gelmiyecek olursa, Müttefikler, bu işin Yunan kuvvetlerince görüleceğini kendilerine anlatmalıdır. B. Venizelos ayrıca şöyle bir öneride de bulunmak ister: Küçük Asya'daki Müttefik işgal kuvvetleri General Milne'ın komutası altındadır; Generale Yunan cephesini denetleme yönergesi verilsin; şayet bunun sonucunda General Milne, Yunanlıların karşısındaki Mustafa Kemal kuvvetlerinin dağıtılması gerektiği kanısına varmışsa, bu işi Yunan kıtalarının yapmasına izin vermeğe yetkili kılınsın. Oradaki Yunan kuvvetleri bu işi rahatlıkla yapabilecek durumdadır. Bu konuda şimdiden Yunan kıtalarının herhangi bir ilerlemesinin, Konferansça sınırlar konusunda alınmış olan kararlar üzerinde hiç bir etkisi olmayacağı hakkında gereken güvenceleri vermeğe hazırdır. Öngörülen askerî harekat biter bitmez Yunan kıtaları kendi sınırları içine döneceklerdir.

B. CHURCHİLL Britanya Savaş Bakanlığının Türk kuvvetlerinin konusu hakkındaki bilgilerin, B. Venizelos'un verdiği bilgilerden biraz değişik olduğunu belirtti. İngilizlerin ellerindeki sayılara göre, Yunan cephesindeki Türk kuvvetlerinin sayısı 2500 düzenli ve 16.000 düzensiz askeri geçmemektedir. Bundan sayıca sonra gelen en yoğun kuvvetler dört başka bölgededir fakat Yunan cephesinde çok az sayıda düzenli kuvvet bulunmaktadır. Savaş Bakanlığı açısından, ayrıca göz önünde tutulması gereken husus, bu noktada artık Büyük Devletlerin acaba Osmanlı İmparatorluğu içinde kendi buyruklarına karşı gelebilecek ve Kurulun varacağı kararları engelleyebilecek tek güç haline gelen Mustafa Kemal'le teması düşünmeleri gerekip gerekmediği hususudur. Yani, Türkiye'ye, Kurulun iradesine uymak husunda bir olanak tanınmak isteniyorsa, Büyük Devletlerin, İstanbul üzerinde baskılarını süredururken, bir yandan da Türk kuvvetlerinin gerçek sahibine, yani Mustafa Kemal'e de başvurmaları gerekmektedir. Kanısınca, İstanbul'da Osmanlı Hükümetine saldırırken, Mustafa Kemal'in varlığını görmezlikten gelmek, sorunu tek yanlı bir biçimde ele almak demek olacaktır.

LORD CURZON şimdiye kadar tartışmada üzerinde durulmamış bir nokta üzerine dikkati çekmek istemektedir. Geçen Cumartesi Yüksek Komiserlere gönderilen yönergede, Savaş Bakanlığının ele geçirilmesi, çekilen ve alınan tüm mesajların sansürden geçmesi amacıyla önerilmişti. Kendisi bu konuda bir başka öneride daha bulunmak zorunluğu duymaktadır ki, o da, Posta ve Telgraf yönetiminin ele geçirilmesidir; çünkü aksi halde, askerî makamlarla taşra örgütü arasındaki tüm iletişim ilerde sadece Savaş Baaknlığından Posta-Telgraf Yönetimine aktarılmış olur. Bu nedenle, kanısınca, Savaş Bakanlığının ele geçirilmesinin akla uygun sonucu, gerçekte postahanelerin işgali olmaldır.

Türk Parlamentosunun dağıtılması önerisine gelince, aslında doğru dürüst bir seçimle kurulmamış olduğuna göre bu Parlamentonun hiç bir anlam ve değer taşımadığı görüşündedir. Usulsüz atanmış bir sürü Ulusçunun bir araya gelmesinden başka bir şey değildir. Bu nedenle önerinin kabulünde hiç bir sakınca görmemektedir.

Polis konusuna gelince, Müttefik Hükümetler İstanbul'u ele geçirdiklerinde, polisin de bir ölçüde denetim altında bulundurulması kararlaştırılmış idi. Dışişleri Bakanlığı dosyalarının incelenmesi sonucu, Boğazın yarısına, tâ Üsküdar'a kadar uzanan bir Müttefikler-arası polis denetiminin var olduğunu öğrendiğini söyledi. Türk yönetimi ile işbirliği halinde çalışmak üzere Müttefik subay ve astsubaylarının atandığını görmüştür. Ayrıca Komutan Generalin buyruğunda askerî gezginci karakollar da kurulmuştur. Yani, tüm denetime el koymak aslında var olan bir sistemin genişletilmesinden başka bir şey olmayacaktır. Bu nedenle B. Venizelos'un önerisini tümüyle kabul etmektedir.

Son olarak, Ulusçu önderlerin tutuklanmasının yeni bir politika demek olmadığını belirtmek ister. Bu daha önce de yapılmıştı ve kimi Ulusçular şu anda Malta'da tutuklu bulunuyorlardı. Demek ki, herhangi bir kişi İstanbul'da tehlikeli bir tutuma girecek olursa, Müttefik temsilcilerin kendisinin hakkından gelebilmek için yeterli yetkileri zaten vardır. Sonuç olarak denebilir ki, bugün ileri sürülen ufak tefek noktalar, geçen Cumartesi alınan kararlara eklenince, zaten kabul edilmiş bulunan siyasal tutumun sürdürülmesinden başka bir şey olmayacaktır.

B. LLOYD GEORGE çevirmenden, Lord Curzon'un İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserine gönderilmek üzere kaleme aldığı bir telgraf tasarısının Fransızcaya çevirisini Kurula okumasını isteyeceğini bildirdi.

B. CAMERLYNCK aşağıdaki telgraf metnini okudu :

'Yüce Kurul Fransız Yüksek Komiserinin şu sayılı dört telgrafındaki önerileri özenle inceledi. Bunların içeriği ile sizin de görüş birliğinde olduğunuz anlaşılmaktadır. Kurul şu sırada sivil yönetimi üzerine almağa da, Türk Parlamentosunu dağıtmağa da, genel bir bildiri yayımlamağa da karşıdır. Kurul, henüz yerine getirilmemiş ise, derhal uygulanması gereken, ilk telgrafımızdaki yönergelere bağlı kalınması görüşündedir.

'Ancak, gizli iletişimi önlemek için Savaş Bakanlığı ile birlikte posta telgraf merkezlerini de ele geçirmeniz ve polisin tümüyle denetimini sağlamanız da gerekecektir.

'Tehlikeli Ulusçu önderlerin tutuklanması da daha önce izlenen politikaya uygun olacaktır.

'Deniz ve kara askerî komutanlarınızla danışarak, Türkiye'nin geri kalan bölümlerinde hristiyan azınlıkların korunması için gerekli önlemler hakkında görüşlerinizi bildirmeniz doğal olarak beklenmektedir.'

B. CAMBON B. Curzon'la tam görüş birliğinde olduğunu söyledi. Polisin askerî komutanlara bağlanması gerektiği kuşkusuzdur. Posta ve telgraf merkezleri de ele geçirilip denetim altına alınmalıdır. Mustafa Kemal sorununa gelince, İtalyanların Aydın ve Konya'da bazı birlikleri olduğunu duymuştur.

B. SCİALOJA Aydın'da hiç bir İtalyan kıtası olmadığını, sadece bölgede askerleri olduğunu söyledi.

B. CAMBON İtalyan komutanların Mustafa Kemal'le az çok temasları olduğunu sandığını söyledi.

B. SCİALOJA bunun doğru olmadığını bildirdi. İtalyan kuvvetleri ile Mustafa Kemal'in kuvvetleri karşı karşıya bulunmakta ise de, şu ana kadar hiç bir çatışma olmamış ve İtalyanlar hiç bir saldırıya uğramamıştır.

B. VENİZELOS Yunan kuvvetlerinin saldırıya uğradığını, hatta her gün bu saldırıların süregelmekte olduğunu bildirdi.

B. SCİALOJA İtalyan kıtalarına verilen görevin, sadece bir çizgiyi tutmak ve Türklerin bunun ötesine geçmesini önlemek olduğunu belirtti.

B. BERTHELOT İtalyanların herhalde, Mustafa Kemal'in ne kadar askeri olduğunu bilmeleri gerektiğini sanmaktadır. Mustafa Kemal'in Konya'da mı Erzurum'da mı olduğu hakkındaki bilgilerinin ne olduğunu sordu.

B. SCİALOJA ellerindeki tek bilginin, Türklerin Konya yakınlarında saldırıya geçmeğe hazırlandıklarını bildiren, uyarı niteliğinde bir telgraftaki haber olduğunu söyledi.

B. CAMBON, B. Churchill'in de işaret ettiği gibi, Mustafa Kemal'in çete savaşı taktiği uyguladığını, ve bugünkü koşullar altında bunun düzenli savaştan çok daha ürkütücü olduğunu belirtti.

GENERAL CAVALLERO, B. Berthelot'un dediklerine bakılacak olursa Mustafa Kemal'in Konya'da bulunması olasılığına inanıldığını, oysa kendi elindeki bilgilere göre orada olmadığını söyledi. Oradaki İtalyan komutanının Türklerin Konya'da saldırıya geçecekleri kaygusunda bulunduğunu halbuki bu tehdidin bir türlü gerçekleşmediğini söyledi. Yapılan tüm saldırılar, İtalyan kıtalarının bulunduğu güneyden değil, hep doğudan olmuştur.

B. VENİZELOS bunun gerçek olduğunu doğruladı.

B. LLOYD GEORGE kurulun Anadolu'da Müttefiklerin geniş kapsamlı bir askerî harekâtının söz konusu olamayacağı hususunda görüşbirliği içinde oldukları ve yönergelerle saptanmış bulunan, önceden kabul edilmiş politikanın dışına çıkılmaması gerektiği kanısındadır; ayrıca posta ve telgraf merkezlerinin ele geçirilmesine ilişkin Lord Curzon'un önerisinin de benimsendiğini sanmaktadır. Kurul kendilerine okunan telgraf taslağını kabul ediyorsa, bunu Britanya Yüksek Komiserine göndertecek ve örneklerini derhal meslekdaşlarına dağıttıracaktır.

B. CAMBON tasarıyı, onayını almak üzere önce B. Millerand'a göndermek gerektiği kanısındadır.

B. LLOYD GEORGE bunun önemli gecikmelere yol açacağını söyledi. Telgraf tasarısının gönderilen yönergelerde büyük değişiklik getirmediğini sadece kurulun kabul etmiş bulunduğu siyasal bir tutumu etkinleştirmek amacını güttüğünü açıkladı. Herhangi bir değişiklik öne sürülmüş olsaydı B. Millerand'a sorulmasını anlayabileceğini fakat böyle bir öneri bulunmadığını söyledi. Kısaca telgrafta Müttefiklerin yeni yükümlülükler altına girmeyi reddettiklerinin ve üç Hükümetçe kabul edilmiş bulunan politikaya bağlı kalacaklarının belirtilmekle yetinildiğini söyledi.

B. SCİALOJA telgrafın gönderilmesini ve B.Lloyd George'un dediklerini kabul ettiğini belirtti.

B. LLOYD GEORGE sözlerine devamla, kanısınca Müttefiklerin Türklerin ustalığını abarttıklarını ve bunların eğitim görmüş batılı kıtalar karşısında pek de korkulur düşmanlar olmadıklarının görüleceğini söyledi. Bunlardan ancak çeteci olarak korkulabilir ki, niyetleriAnadolu'yu işgal etmek değildir. B. Venizelos'a bir soru sormak istemektedir:Bir süre önce B. Venizelos, Yunan kıtalarının, düşmanı kovalamak için bile olsa, geçmelerine izin verilmeyen bir sınır çizgisinin varlığından çok sıkıntı çektiğinden yakınmıştı.[177]

B. VENİZELOS başından beri bu yasağın Yunan kıtalarının Türklere saldırmak ve onları kovalamak yeteneğini kesinlikle engellemiş olduğunu ve çok ciddi bir elverişsizlik nedeni yarattığını söyledi. Sonuç olarak kendilerini askerî bakımdan önemli biçimde kötü duruma sokmak olmuştur, zira saldırıya uğradıklarında karşı saldırıya geçip düşmanı işgal sınırı ötesinde kovalamak olanağını bile kaldırmıştır. Doğal olarak Türkler bundan yararlanmışlardır. İki ay önce, General Milne'a bu konuda başvurulmuş ve o da ilk yönergelerin, Yunanlıların 3 kilometre kadar ilerlemelerine olanak verecek biçimde değiştirmiştir. Bunun da sonucu Türklerin 4 kilometre geri çekilip, oturdukları yerden Yunan kıtalarının suratlarına gülmeleri olmuştur. Belki de, B. Churchill'in dediği gibi, Yunanlıların karşısında 20.000 kadar Türk bulunduğunu kabul etmektedir. Müttefik Kurulu, kuvvetlerine ilerleyip bu 20.000 Türkü dağıtmasına izin verecek olsa Mustafa Kemal'in saygınlığına şiddetli bir darbe indirilmiş olacaktır. Gerçek şudur ki Türkler pek te dövüşmek heveslisi değillerdir. Zorla silah altına alınan ve gönüllü olmayan Türk askeri, son savaşta öylesine yenilmiştir ki kendisinde yürek diye bir şey kalmamıştır. Müttefiklerin Yunanlılara bu Türkleri dağıtıp tutsak olarak almak ve böylece Mustafa Kemal'in saygınlığını yok etmek fırsatını verecekleri umudunu beslemektedir. Bu olmazsa, Müttefiklerin 3 kilometrelik sınırdan doğan elverişsiz durumu ortadan kaldıracaklarını ummakta ve, hareket sona erer ermez Yunan kıtalarının yine kendi hatlarına çekilmeleri koşuluyla, kendilerine 10-12 kilometrelik bir karşı saldırı olanağına izin verilmesini içtenlikle rica etmektedir.

B. CHURCHİLL daha geçen hafta General Milne'nin Yunan komutanlarına, dilediklerinde Türklere kendi hatlarının dışında saldırırabileceklerini ve onları oniki kilometre geçinceye kadar kovalayabileceklerini söylemiş olduğunu a-

---

[177] İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. Cilt II, No. 25 Ek B.

çıkladı. Şayet şimdiki öneri karar verme yetkisinin bu konuda General Milne'dan Yunan komutanına aktarılması anlamına geliyorsa, bunun incelenmesi gereken bir kuraldışı durum yaratacağını söyledi.

B. VENİZELOS B. Churchill'in söylediklerinin kendisi için yeterli olduğunu belirtti. Kendisi General Milne'a verilen bu yetkiyi hiç duymamıştı fakat General Milne'nin buyruğunun Yunan komutanına henüz erişmemiş bulunmasını olasıl görmektedir.

B. LLOYD GEORGE B. Venizelos'a Yunan Komutanına bu konuda derhal General Milne ile temasa geçmesi için yönerge göndermesini ve bu konuda başka zorluklar çıkacak olursa B. Venizelos'un konuyu Yüce Kurul önünde yeniden ortaya atmasını önerdi.

(Kurul bu öneriyi kabul etti.)

(Kurul saat 13.25'de ertelendi.)

No. 56

10 Mart 1920 Çarşamba günü saat 13.30'da Londra, S.W.1, Downing Street No. 10'da Britanya ve Fransız Temsilci Heyetleri arasında yapılan bir görüşmeye ilişkin İngiliz Yazmanın Notları : /I.C.P.70/

Katılanlar Britanya İmparatorluğu Çok Sayın D. Lloyd George, Başbakan; Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; Çok Sayın W. S. Churchill, Savaş ve Hava Bakanı; Tümgeneral Sir W. Thwaites, Askeri Haberalma Dairesi Başkanı; B. Philip Kerr; **Yazmanlar**, Tuğgeneral S. H. Wilson, Yarbay Storr, Binbaşı Caccia.

Fransa : B. Cambon, B. Berthelot.

Çevirmen : B. Camerlynck.

İstanbul'daki Askerî Komutanlık.

B. LLOYD GEORGE önemli bir konuya değinmek istediğini söylerek, İstanbul'daki Müttefik kıtaların komutasının hangi generale verileceği sorusunu ortaya attı. Bu konu daha çok Fransız müttefiklerimizle bizi ilgilendirdiği için, görüşmeleri bu iki Devletin temsilcileri arasında tutmayı yararlı görmektedir. Konu bir çok kez Paris'te ortaya çıkmış,[178] zaman zaman fırtınalı tartışmalara yol açmıştır ve kimse bunların yinelenmesini artık istememektedir. Konuyu yeniden açmak gereğini duymuş olması, General Franchet d' Esperey'nin İstanbul'a hareket ettiğini haber almış olmasındandır.[179] Şayet bunun anlamı, General Franchet d'Esperey'nin oradaki komutanlığı üstlenmek üzere yönergelerle donatılmış olarak yola çıktığı ise, hemen şunu belirtmek ister ki, bu iki Hükümet arasında, her ikisinin de kaçınmak istediğini umduğu, bir sorunu ortaya çıkarabilecek nitelikte bir olaydır. Büyük Britanya, General Franchet d'Esperey' nin İstanbul'da Başkomutan olmasını hiç bir zaman kabul etmemiştir. Anlayı-

---

[178] İngilizce aslındaki dipnotu : Bak. Cilt IV, No. 514, 518 ve 525.

[179] İngilizce aslındaki dipnotu : General Franchet d'Esperey son günlerde Pariste bulunuyordu.

şımız odur ki, Osmanlı başkentinde ve Boğazlar çevresindeki kıtalara General Milne komuta edecektir. General Franchet d'Esperey İstanbul'a gider ve komutayı üzerine alacak olursa ortaya çok zor bir durum çıkacaktır. Kendisi bugünkü sistemin iyi işlediğini ve böylece sürüp gideceğini ummaktadır.

B. CAMBON bugünkü sisteme göre, General Franchet d'Esperey'nin Boğazların Avrupa kıyısındaki toprak şeridiyle o yakadaki Müttefik kuvvetlerine komutanlık etmesi, General Milne'nın da Asya kıyısından başlayarak Asya Türkiye'sini baş komutanlığı altında bulundurması gerektiğini söyledi. Buna Lord Curzon ile kendisi karar vermişlerdi.

B. LLOYD GEORGE uygulamada, Türk başkentinde komutanın General Milne'da bulunacağının öteden beri kabul edilmiş bulunduğunu belirtti. Fransız meslekdaşlarının da gayet iyi bildikleri gibi, kendisi General Franchet d'Esperey'nin inceliğine tam olarak hiç bir zaman inanmamış ve bu konudaki görüşü B. Clemenceau'ya da açıkça iletilmiştir. General seçkin bir Fransız subayı ama incelikten pek yoksun bir kişidir. B. Lloyd George bu konuda herkesten çok açık yüreklilikle konuşabilecek bir kişi olduğunu çünkü 2.000.000'dan fazla İngiliz askerini Fransa'da, Fransız Başkomutanının buyruğu altına sokmak sorumluluğunu en çok taşıyan kişi olduğunu söyledi. Yani demek ister ki, bugünkü sorunu dar bir açıdan görmemektedir ve Britanya kuvvetlerini bir Fransızın komutası altına vermekten çekinmemektedir. Bunun tersini Fransa'daki tutumu ile kanıtlamıştır. Fransız meslekdaşları izin verirlerse, General Franchet d'Esperey'nin incelikten yoksun ve komutanlığını daima Britanya askerlerini küçük düşürecek biçimde yerine getiren bir kişi olduğunu söylemek ister. Kendisi daima, keşke Fransızlar olanak bulsalar da yerine General Gouraud'yu atayabilselerdi diye düşünmüştür. Fransa'da B. Clemenceau'yu General Henry'yi göndermeğe razı etmek için girişimlerde bulunulduğunu sanmaktadır. B. Clemenceau söz de vermiş fakat ne yazık ki bu yapılamamıştır. Her halde, B. Clemenceau General Franchet d'Esperey'yi geri çağırma eğilimi göstermiş ise de, şu anda B. Clemenceau artık Meclisin [**sic** - Hükümetin demek istediği anlaşılıyor] başkanı değildir ve General Franchet' d'Esperey'de olduğu yerde, yetkilerini dostça işbirliği ile bağdaştırılamayacak biçimde, kullanmakta devam ediyor...

[Her iki taraf da, General Franchet d'Esperey'nin tutumundan olduğu kadar savaş koşullarının doğurduğu bu ikilemi çözmek zorunluğu üzerinde uzun uzun konuştuktan sonra, B. Lloyd George Mareşal Foch ile Mareşal Haig'in örnek işbirliğinden sonra General Franchet d'Esperey'nin tutumunu bir kez daha eleştirmiş, B. Berthelot'da General Milne'nın da yetkilerini aşarak General Franchet D'Esperey'nin üzerinden İstanbul'a egemen olma eğilimi ve girişimleri üzerinde durmuştur. Sonuç olarak iki generalin İstanbul'da eşit yetkilerle ve danışarak çalışmaları olanaklarının aranması kararlaştırılmış ve bunun B. Millerand'nın onayı ile uygulamağa konulacağı belirtilmiştir.]

(Görüşmeler saat 14.20'de sona ermiştir.)

BÖLÜM II

Birinci Londra Konferansının son toplantıları —11 Mart—10 Nisan 1920

No. 57

11 Mart 1920 Perşembe günü saat 11.30'da, Londra S.W.1'da Whitehall'da Britanya Dışişleri Bakanlığında Lord Curzon'un odasında yapılan bir Büyükelçiler ve Dışişleri Bakanları Konferansına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları : /I.C. P.71/

Katılanlar Britanya İmparatorluğu, Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. Vansittart, B. Malkin; **Yazmanlar**, Yarbay Storr, Albay Abraham, Binbaşı Caccia.

Fransa : B. Cambon, B. Berthelot, B. Kammerer.

İtalya : B. Scialoja, İmperiali Markisi, B. Nogara, Albay Castoldi, B. Galli, Don Ascanio Colonna.

Japonya : Vikont Chinda.

Çevirmen : B. Camerlynck.

1. Maliye Komisyonu Delegelerin karar alma yetkileri.

[Çoğunluğuyla usule ilişkin bir tartışma olduğu için tutanağın bu bölümü, tıpkı No. 56'daki gibi, Türkiye'ye ilişkin olduğu halde özetle sunulmaktadır. 48 ve 49 numaralı görüşmelerde ele alınan konuların Fransız temsilci heyetince Paris'e aktarıldıktan sonra, yeni sorunların ortaya çıkması nedeniyle konuyu sonuca ulaştırmağa engel olunduğu savı üzerinde tartışılmıştır. İngilizler Fransızların maliye konularında her şeyi **ad referendum** kabul etmelerinin konferansı yerinde saydıracağını ileri sürmüşlerdir. Kendi anlayışlarına göre tüm temsilci heyeti başkanları tam yetkili kişilerdir. Bugün ele alınarak Azınlıklar Komitesi raporu da bu usule göre incelenecekse hiç başlamamak daha yerinde olur demişlerdir. B. Berthelot ise aralarından hiç birinin salt tam yetkili sayılamayacağını savundu. Lord Curzon bazı ilke sorunlarının Hükümetlere sorulması zorunluluğunu kabul etmekle birlikte, konferansın ilerleyebilmesinin bu tam-yetki konusuna bağlı kalacağına dikkati çekti. İlerde temsilcilerin emin olmadıkları konuları görüşme sırasında belirtmelerinde yarar olacağı hususunda görüş birliğine varıldı. Gündemin öteki maddelerine geçilmeden, Yazı Komitesinin çalışma durumu hakkında B. Malkinden bilgi istenmesi kararlaştırıldı.]

2. Yazı Komitesi.

[B. Malkın Yazı Komitesinin hem Macar hem de Türk Andlaşması ile uğraştığını ve gelecek hafta Türk Andlaşmasına sıra geleceğini belirtti. Komite üyelerinin tümünün biraraya gelmelerindeki bazı zorluklara değinildikten sonra, ertesi gün çalışma programı hakkında ayrıntılı bir rapor istendi].

Konferansın önünde Azınlıklar Komisyonunun raporu bulunmaktadır. (Belge - A.J.78.) [180]

3. Azınlıklar Komisyonu raporu.

LORD CURZON raporun uzun olduğunu ve en önemli düşüncelerin başlangıç kısmında olduğunu belirtti. Bu başlangıçta, bu nitelikteki hükümlerin geç-

---

[180] Belge dosyada yoktur. Bu raporun İngilizce metni şöyledir:

'Türkiye'deki azınlıkların korunması Komitesi

'Kuruluş

'Britanya İmparatorluğu: R. Vansittart, M.V.O.; E.G. Forbes Adam.

'Fransa: B. Kammerer.

'İtalya: Albay Castoldi.

'Japonya: I. Yoshida, C.B.

Komite aşağıdaki madde tasarılarını, Türkiye ile barış andlaşması metnine konulmak üzere oybirliği ile önerir. Bu maddelerde, bu konuda B. Venizelos tarafından ileri sürülen bazı öneriler de gözönünde tutulmuştur. Komite, bir de şu hususlara dikkati çekmek ister:

'Türk Hükümeti tarihte bir çok kez tam bu maddelerin kapsamına giren reformları yapmayı resmi biçimde yükümlenmiştir., 3 Kasım 1839 tarihli Gülhane Hattı Şerifi Şahanesi (İmperial Hatti Sherif), 18 Şubat 1856 tarihli Hattı Hümayunu Şahane (İmperial Hatti Humayoun) ve 1878 tarihli Berlin Andlaşması örnek olarak sayılabilir.

'Tüm bu verilen sözler hiçe sayılmış olup, Müttefikler Andlaşma ile gerçek güvenceler eağlayamayacak olurlarsa şimdi verilecek sözlerin de yerine getirileceğini beklemek fazla bir iyimserlik olur. Başkent yakınlarında Müttefik gemilerinin ve askerlerinin varlığı Hükümet ve başkent yakınlarındaki topraklar bakımından yeterli bir güvence oluştursa bile, bırakışmadan edinilen deneyler ve özellikle son Ermeni kırımları, İstanbul Hükümetince kağıt üzerinde imzalanan sözlerin bu arada yerine getirilmesinin gerçekleşmesi açısından başka güvencelere de gereksinme bulunduğunu açıkça göstermektedir.

'Komite, kanısınca, aşağıdaki ek güvencelerin de gerektiğini bildirmeyi görevlerinden sayar.

'(1) Türk jandarma ve polisinde, subay tutarının % 25'ini geçmemek üzere Müttefik ve Ortak Devletler ya da Milletler Cemiyeti Konseyince atanacak yabancı subaylar bulunmalıdır. Bu subayların yürütme yetkileri Türk subaylarınkinin tıpkısı olacak ve doğrudan doğruya Milletler Cemiyeti temsilcisine rapor verebileceklerdir (Madde 12).

'(2) Her bölgede, polis, jandarma ve yerel kır polisi ile orman bekçileri, temsil edilen soyların oranına uygun olarak nüfusa göre sağlanacak ve ayni oranda subay komutasına verilecektir. Müslüman olmayanlara, en yüksek görevlerden bir yüzde ayrılacaktır.

'Komite, ayrıca, Türk Hükümetinin bu Kesimdeki yükümlülüklerini yerin getirmemesi halinde, olasıl bir ceza olarak Türk Hükümetinin İstanbul'dan uzaklaştırılmasının Milletler Cemiyetince düşünülebileceği hükmünü eklemekle hazırlanan tasarının 13. maddesinin güçlendirilmesi eğilimini de duymamış değildir.

'Bununla birlikte Komite, Yüce Kuruldaki son görüşmeler ışığında, yukarda belirtilen güvenceleri bu kesime koymaktan genellikle kaçınmışsa da, yine de, yukardaki somut güvencelere benzer bir şey, ister azınlıklar kesimine, ister andlaşmanın başka bir yerine konulacak olursa, Müttefiklerin, bunca deneyden sonra, bir kez daha, Türkiyedeki azınlıkların korunması için kağıt üzerindeki güvencelerle yetinmiş olmak eleştirisinden kendilerini kurtaramayacaklarını belirtmekten kendini alamamıştır.

'Sonuç olarak Komite bir de şunu eklemek ister ki, başka azınlık andlaşmalarında genellikle, yeni devletlerin kurulması ya da var olan devletlere toprak aktarılması nedeniyle zorunlu hale gelen uyrukluk değişikliklerine ilişkin hükümler de bulunur. Türkiye'de ise, durum o denli karışık ve koşullar o derece olağan dışıdır ki, Komite, zamanı gelince, Türkiye ile barış andlaşmasına konulmak üzere, gerekli hükümlerin içinde ayrıca oluşturulacağı, vatandaşlıkla ilgili özel bir kesim hazırlayıp önermek istemektedir.

Londra, 9 Mart.'

mişte talihsiz örneklerine rastlandığına işaret edilmektedir. Türkiye önceleri de buna benzer maddeler imzalamış ve şaşmayan bir tutumla bunları hiçe saymış-

---

'Madde 1.

'Türkiye, bu kesimin 2, 6 ve 7. maddelerinin kapsadığı hükümlerin temel yasalar olarak tanınmasını ve hiç bir sivil ya da askeri yasa ya da tüzüğün, hiç bir Padişah Buyruğunun (İmperial İradeh) ya da resmi işlemin bu hükümlere aykırı ya da bunlarla çelişir olmamasını ve hiçbir yasanın, tüzüğün ya da resmi işlemin bunlardan üstün sayılmamasını yükümlenir.

'Madde 2.

'Türkiye, Türkiye'de oturan herkesin, doğum, bir ulusal topluluktan olmak, dil, soy ya da din ayırımı yapılmaksızın, yaşamlarını ve özgürlüklerini korumayı, tam ve eksiksiz olarak sağlamayı yükümlenir.

'Türkiye'de oturan herkes, her inancın, dinin ya da mezhebin gereklerini, ister açıkta ister özel olarak, özgürce yerine getirme hakkına sahip olacaktır.

'Madde 3.

'1 Kasım 1914'den bırakışmanın imzalandığı tarihe kadar Osmanlı İmparatorluğunda bir ürkü (tedhiş) rejimi bulunduğu ve İslam dinine geçişlerden hiçbiri olağan koşullar altında gerçeklemiş olamayacağı için, bu tarihler arasındaki İslamı benimsemelerin tanınmaması ve 1 Kasım 1914'den önce Müslüman olmayan kişilerin, özgürlüklerine kavuştuktan sonra, kendi istekleriyle İslamı benimsemeleri için gerekli işlemleri yerine getirmedikçe Müslüman sayılmamaları süregidecektir.

'Türk Hükümeti, tümüyle ya da bir bölümüyle Müslüman olmayan bir aileden olup, 1 Kasım 1914'den sonra İslam dinine geçen ve toplumları ya da ailelerince resmen istenen, erkek, kadın ve çocukların bulunması için hertürlü yardımda bulunacaktır. Ayrıca yitik kişilerin özel ev ya da kurumlarda, ilgili toplumun bir temsilcisi, Türk Hükümetinin bir görelvisi ve Milletler Cemiyeti temsilcisinin görevlendireceği bir kişi tarafından yapılacak (bak, aşağıdaki madde 12.) aramalarına en geniş biçimde hak tanıyacaktır.

Madde 4.

'Türkiye, soy azınlıklarından olan kişilerin karşılıklı ve gönüllü göçlerine ilişkin olarak Müttefik Devletlerin uygun görecekleri hükümleri tanımayı yükümlenir;

'Türkiye özellikle, Yunanistan ile Bulgaristan arasında, karşılıklı göç konusunda, 27 Kasım 1919'da Neuilly-sur-Seine'de imzalanan anlaşmaya, sözü geçen Andlaşmanın 16. Maddesi hükümleri gereğince, katılmayı yükümlenir.

'Madde 5.

'Türk Hükümeti, Bırakılmış Mallar (Emval-i Metruke) konusundaki 1915 tarihli Yasa ile ek hükümlerin haksızlığını kabuleder ve bunların tümüyle hükümsüz ve, gelecek için olduğu gibi geçmişte de, geçersiz olduklarını bildirir.

'Türk Hükümeti, 1 Ağustos 1914'den beri, topluca öldürülme korkusuyla ya da başka herhangi bir zorlama yüzünden, yurtlarından kovulmuş, Türk soyundan olmayan Osmanlı uyruklarının yurtlarına dönüşlerini ve yeniden işlerine başlayabilmelerini, olabildiği ölçüde kolaylaştırmayı resmen yükümlenir. Türk soyundan olmayan sözü edilen Osmanlı uyruklarıyla, bunların üyesi bulundukları toplulukların malı olan ve yeniden bulunabilecek taşınır ya da taşınmaz malların, kimin elinde bulunurlarsa bulunsunlar, bir an önce, onlara yükletilmiş olabilecek her türlü kısıtlamadan ve vergiden sıyrılmış olarak ve bugün onlara sahip olanlara ya da onları ellerinde tutanlara hiç bir ödence ödenmeksizin, geri verilecektir; şu kadar ki, bunların, iyelik (mülkiyet) ya da elde bulundurma hakkını kendilerinden edindikleri kişilere karşı dava hakları saklı tutulacaktır.

'Türk Hükümeti ayrıca, Türk soyundan olmayan Osmanlı uyrukların ya da üyesi bulundukları toplulukların yararına (Mali Hükümlerin, 5. maddesi gereğince) Maliye Komisyonlarında saptanacak paraların, işbu madde hükümleri gereğince kullanılmasını da kabul eder.

tır. Bu nedenle Komisyon özel garantiler, Türk jandarmasında Müttefik ve Ortak Devletleri temsil eden belli sayıda yabancı subay bulundurulması ve her bölgedeki polis gücünün bölge nüfusundaki soyların oranına göre sağlanması gibi önerilerde bulunmuştur. Komisyon ayrıca, Türk Hükümetinin, bazı koşul-

---

'Türk Hükümeti, gerekli görülecek her yerde, Milletler Cemiyeti Konseyince ya da (12. maddede sözü edilen) temsilcilerince hakemlik komisyonları atanmasını kabul eder. Bu komisyonları her biri, Osmanlı Hükümetinin bir temsilcisi ile zarara uğramış ya da bir üyesi zarara uğramış olabilecek topluluğun bir temsilcisinden ve Milletler Cemiyeti temsilcisince atanan bir Başkandan oluşacaktır. Hakemlik Komisyonları işbu Madde kapsamına giren tüm istemleri inceleyecek ve bunları basit yöntemle karara bağlayacaktır.

'Hakemlik Komisyonları aşağıdaki konularda karar verme yetkisine sahip olacaklardır:

'(a) Gerekli ve olanaklı görecekleri her çeşit yeniden yapım ve onarım işleri için Osmanlı Hükümetinin işgücü sağlaması. Bu işgücü, Milletler Cemiyeti temsilcisince sözü geçen işlerin yapılmasına gerek görülen topraklarda yaşayan soylardan kişiler arasında eşit oranlarda sağlanacaktır;

'(b) Soruşturma sonucu, topluca öldürmeler ya da zorla yerinden etmelere eylemsel olarak katıldığı, ya da bunlara yol açtığı kanıtlanan her kişinin görevinden uzaklaştırılması; bu gibilerin malları konusunda alınacak önlemleri Komisyon gösterecektir;

'(c) Bir topluluğun üyesi olup, 1 Ağustos 1914'den beri mirasçısız olarak ölmüş ya da yitik olan kişilerin tüm taşınır ya da taşınmaz mallarının kime aktarılacağı. Bu mallar Devlet yerine, topluluğa aktarılabilecektir;

'(d) 1 Ağustos 1914'den sonra taşınmaz mallar üzerinde yapılan tüm satış işlemleriyle, hak yaratan her türlü işlemin geçersiz sayılması. Bu malları ellerinde bulunduranlara, işbu madde gereğince, ödence ödenmesi, geri vermenin geçiktirilmesine bahane olarak bulunmayacak biçimde, Osmanlı Hükümetinin yükümlülüğünde olacaktır. Ancak, **sözü edilen malları şimdi ellerinde bulunduranlarca bir ödemede bulunulmuşsa**, hakemlik komisyonunun ilgililer arasında hak gözetirliğe uygun bir çözüm yolu getirme yetkisi olacaktır. [Altı çizili ümce Fransızcasında yokur.]

'Osmanlı Hükümeti, Komisyonların işleyişini ve, kesin nitelikte olacak kararlarının yerine alınma, yüksetilme ve onurlanma ya da kolaylaştırmayı yükümlenir. Hiç bir Osmanlı yargı ya da yönetim makamının hiçbir kararının bu Komisyon kararlarından üstün sayılmasına izin verilmeyecektir.

Madde 6.

'Tüm Osmanlı uyrukları, yasa önünde eşit olacaklar ve soy, dil, ya da din ayrılığı gözetilmeksizin aynı yurttaşlık haklarıyla siyasal haklardan yararlanacaklardır.

'Din, inanç ya da mezhep ayrılığı, hiçbir Osmanlı uyruğunun, örneğin kamu hizmetlerine alınma, yükseltilme ve onurlanma ya daçeşitli meslek ve iş kollarında çalışma gibi, yurttaşlık haklarıyla siyasal haklardan yararlanmalarına engel olmayacaktır.

'Herhangi bir Osmanlı uyruğunun, gerek özel gerekse ticaret ilişkilerinde ,din, basın ya da her çeşit yayın konularıyla açık toplantılarında, dilediği bir dili kullanmasına karşı hiç bir kısıtlama konulmayacaktır. Türkçenin başka bir dil konuşan Osmanlı uyruklarına, mahkemelerde, ister sözlü, ister yazılı olsun kendi dillerini kullanabilmeleri bakımından uygun düşecek kolaylıklar sağlanacaktır.

'Madde 7.

'Soy, din ya da dil azınlıklarından olan Osmanlı uyrukları, hem hukuk hem uygulama bakımından öteki Osmanlı uyruklarıyla ayni işlemlerden ve ayni güvencelerden yararlanacaklardır. Bunların özellikle, bağımsızolarak ve Osmanlı makamları hiçbir biçimde karışmaksızın, giderlerini kendileri ödemek üzere, her türlü hayır kurumlarıyla, dinsel ya da sosyal kurumlar, ilk, orta ve yüksek okullarla, başka her çeşit öğretim kurumları -buralarda kendi dillerini özgürce kullanmak ve kendi dinlerini özgürce uygulamak hakkına da sahip olarak- kurmak, yönetmek ve denetlemek konularında eşit hakka sahip olacaklardır.

lar altında İstanbul'dan çıkarılabileceği tehdidinde bulunulmasını da önermiştir. Bu öneriler, Komisyon bunları yetkisi dışında saydığı için, maddelerin içine konulmamıştır. Bunlar geniş politika sorunlarıdır. Tasarı ister madde madde incelenir ve başlangıç bölümü sonra ele alınır, ister bunun tersi olan yöntem uygulanır. Her halde konunun Yüce Kurula da aktarılması gereklidir. Konferanstan, hangi yöntemi yeğlediklerini bildirmelerini istemektedir.

B. KAMMERER, tasarıyı önce madde madde inceleyip, aslında Komisyonun yetkisi dışında kalan siyasal bir nitelik taşıyan başlangıç bölümünün saklı tu-

---

'Madde 8.

'Soy, dil ya da din bakımından azınlıklardan olan Osmanlı uyruklarının önemli bir oranda bulundukları kentlerde ya da bölgelerde, söz konusu azınlıklar, Devlet bütçesi ile, belediyeler ya da öteki bütçelerce eğitim ya da hayır işlerine kamu gelirlerinden sağlanacak paralardan yararlanmağa hak gözetirliğe uygun bir ölçüde katılacaklardır.

'Söz konusu bu paralar, ilgili toplulukların yetkili temsilcilerine verilecektir.

'Madde 9.

'Osmanlı Hükümeti, Türkiye'deki tüm soyazınlıklarının kilise ve okul konularında özerkliklerini tanımayı kabul eder. Osmanlı Hükümeti, bu amaçlağ Müslüman olmayan soylara, kilise, okul ya da adalet konularında. Padişahlarca verilmiş tüm özel buyruk ya da (ferman, hat ve beratlar v.b. gibi) buyrultularla, Bakanlık ya da Sadrazamlık buyrukları ile tanınmış ayrıcalıklarla bağışıklıkları tümüyle doğ-rular ve gelecekte de destekleyeceğini bildirir.

'Osmanlı Hükümetinin çıkardığı ve sözü edilen ayrıcalıklarla bağışıklıkların kaldırılmasını ya da değiştirilmesini öngören bütün yasalar, kararnameler, yönetmelikler ya da genelgelerin bu ayrıcalık ve bağışıklıklara ilişkin hükümleri geçersiz sayılacaktır.

'İşbu Andlaşma ile ya da bu Andlaşma hükümlerinin doğrudan doğruya sonucu olarak, Osmanlı adalet rejiminde yapılacak her değişiklik, bu değişiklik soy azınlıklarından kişileri etiklemekte ise, anlaşmazlık halinde, işbu madde'den üstün sayılacaktır.

'Madde 10.

'Hıristiyan ya da Yahudi dininden Osmanlı uyruklarının önemli oranda oturdukları kentlerde ev bölgelerde, Osmanlı Hükümeti, bu Osmanlı uyruklarının inançlarına ya da dinsel uygulamalarına bir saldırı sayılabilecek herhangi bir eylemi yapmağa zorlanmamalarını, ve hafta tatili günlerinde mahkemelerde hazır bulunmamaları ya da yasal bir işlemi yerine getirmemeleri yüzünden, haklarını hiçbir biçimde yitirmemelerini yükümlenir. Bununla birlikte, bu hüküm, bu Hıristiyan ya da Yahudi Osmanlı uyuklarını, kamu düzeninin korunması için, tüm öteki Osmanlı uyruklarına yükletilen yükümlülükler dışında tutar anlamına gelmeyecektir.

'Osmanlı Hükümeti, yerel geleneksel alışkanlık dışında, Hıristiyan ya da Yahudi hafta tatili gününde, genel ya da yerel seçim yapılmasını buyurmak ya da buna izin vermekten kaçınmayı ve bu günlerde seçim ya da başka amaçlarla kütüğe yazılma zorunluğu koymamayı kabul eder.

'Madde 11.

'Türkiye, yukardaki maddeler hükümlerinin, soy, din ve dil azınlıklarından kişileri etkilediği ölçüde, uluslararası nitelikte yükümlülükler olduğunu ve Milletler Cemiyetinin güvencesi altına konulacağını kabul etmektedir. Bunlar Milletler Cemiyeti Konseyinin çoğunluğunun izni olmadıkça değiştirilemeyecektir. (Birleşik Devletler), Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya ve Japonya, Milletler Cemiyeti Konseyinin çoğunluğunca, usulüne uygun olarak, bu maddelerde yapılması kabul edilecek değişiklikleri kabul etmekten kaçınmayacaklarını kabul ederler.

'Madde 12.

'Bu kesimdeki Maddelerin uygulanmasını gözetmek üzere, Konseye belirli aralıklarla rapor vermekle görevli, bir Milletler Cemiyeti Konseyi Temsilcisi İstanbul'a yerleşecektir. İş-

tulmasının daha doğru olacağını söyledi. Komisyon, kağıt üzerindeki hiç bir ko şulun istenen sonucu elde etmeğe yetmeyeceği kanısına varmıştır.

Görüşmeler sonucunda, tasarıyı madde madde incelemek kararı alınmıştır.

Madde 1.

Değişikliksiz kabul edildi.

Madde 2.

Değişikliksiz kabul edildi.

LORD CURZON Maliye Komisyonundan [sic - Azınlıklar demek istiyordur] 3. maddenin hangi nedenle konulduğunu öğrenmek istediğini söyledi.

B. VANSİTTART savaş sırasında çok yüksek sayılara varan yalandan din değiştirmeler olduğunu açıkladı. 3. Madde, Türklerin savaş sırasında yaptıkları en büyük haksızlıklardan birini onarmak amacına yöneliktir.

B. KAMMERER bu madde kaleme alınırken, yasadışı bir eylem yapılmamasını güvence altına almak için, çok büyük özen harcandığını belirtti. Bu nedenle de, yitik kişilerin özel evlerde ve kurumlarda aranmasının, zarar gören topluluğun bir temsilcisi ve Türk Hükümetinin bir görevlisi ile birlikte, Milletler Cemiyeti temsilcisinin bir delegesi tarafından yapılması kararlaştırılmıştır.

İMPERİALİ MARKİSİ komisyonun, önerilen söz konusu hükümlerin uygulamada ne demek olacağının bilincine tam olarak varmış olup olmadığını sordu. Kanısınca, Müslüman olmayan bir toplum temsilcisinin bir Türk köyüne girerek ev ev bir arama yapmasını önermek, çok ciddi ayaklanmalara ve kırımlara yol açabilir. Kendisi, Müttefik Devletlerin böyle bir şey istemeğe kendilerinde nasıl bir hak görebildiklerini bir türlü anlayamamaktadır. Bu amaçla kul-

---

bu kesim hükümlerinin herhangi birinin çiğnenmesini soruşturmak üzere yerinde araştırma yapmağa ya da yerine temsilcilerini göndermeğe hakkı bulunacaktır. Türk Hükümeti ve yerel Türk makamları bunlara, görevlerini yapmaları için her türlü kolaylığı gösterecektir.

'Madde 13.

'Türkiye, Milletler Cemiyeti Konseyi üyelerinden herhangi birinin, bu yükümlülüklerden herhangi birinin çiğnenmesi ya da çiğnenme tehlikesi olayını Konseyinin dikkatine sunmağa hakkı olacağını ve bunun üzerine Konseyin de, koşulların gerektirdiğini sandığı etkin ve uygun göreceği her türlü eylemi alabileceğini ve yönergeyi verebileceğini kabul eder. Osmanlı Hükümeti bu yönergeleri hemen ve tümüyle yerine getirecektir.

'Madde 14.

'Osmanlı Hükümeti, ayrıca, Osmanlı Hükümetiyle Başlıca Müttefik Devletler (ve Ortak Devletler) den herhangi biri ya da, Milletler Cemiyeti Konseyinin üyesi olan herhangi bir Devletle, bu maddelerle ilgili olarak ortayaçıkabilecek yasal ya da olguasl konulardaki herhangi bir görüş ayrılığının, Milletler Cemiyeti Misakının 14. maddesi gereğince uluslararası nitelikte bir anlaşmazlık sayılacağını kabul eder. Osmanlı Hükümeti, böyle herhangi bir anlaşmazlığın, anlaşmazlığa taraf olan öteki Devletçe istenecek olursa, Uluslararası Sürekli Adalet Divanına sunulmasını şimdiden kabul eder. Sürekli Divanın kararı kesin olacak ve Misakın 13. Maddesinde öngörülen kararlara eşit güç ve etkenlikte olacaktır. Şu kadar ki, bu maddenin hiç bir hükmü, kendisine işbu kesimin 12 ve 13. maddelerinin yüklediği yükümlülüklerin derhal yerine getirilmesini Türkiye bakımından geçiktiremeyecektir.'

lanılabilecek bir Müttefikler-arası jandarma kuvveti daha önceden kurulmuş bulunsaydı bu öneri başka bir renge bürünürdü. Ama, normal koşullara dönülüp yönetim Türklerin eline yeniden verildiği andan başlayarak, 3. Maddedeki önerilerin nasıl yürütülebileceğini anlamak olanağını bulamamaktadır.

B. CAMBON İmperiali Markisinin görüşlerine tümüyle katıldığını belirtti. Kendisi İstanbul'da görevli iken olan benzer bir olayı anımsamaktadır. O olayda bir Fransız Konsolosu, içerde kapatılmış bulunan bir Fransız kadınının kendisine teslimini istemek için bir Müslüman evine zorla girmeğe kalkmıştı ve sonuç olarak ciddi kargaşalıklar ve kırımlara yol açmıştı.

LORD CURZON aramanın zarar gören topluluğun temsilcisiyle birlikte bir de Türk Hükümetinin görevlisi tarafından yanlarında "Milletler Cemiyeti temsilcisinin bir delegesi" olduğu halde yapılacağına dikkati çekti. 12. Madde, "bir Milletler Cemiyeti Konseyi Temsilcisinin İstanbul'da yerleşeceği"ni söylemektedir. İstanbul'da oturan bir Milletler Cemiyeti temsilcisinin, Türk topraklarının her yerine, delegeler göndererek ya da görevli kılarak, içlerinde Hristiyanların kapatılmış olduğu sanılan Müslüman evlerini, yerinde araştırma yapmak üzere gezebileceklerini sahiden sanıyor muyuz? Milletler Cemiyeti nasıl böyle bir şey yapabilir? Cemiyet gerekli delegeleri nereden bulacak?

İMPERİALİ MARKİSİ İstanbul'da niçin bir Milletler Cemiyeti Konseyi temsilcisi bulunmasına gerek görüldüğünü sordu. Ayrıca, Türkiye'deki Azınlıkların Korunmasına ilişkin madde tasarılarının hemen hepsinde bir Milletler Cemiyeti temsilcisinden söz edildiğine de dikkati çekti. Bunun çok yeni bir kural dışılık olduğunu belirtti. Belki sonuç olarak bu öneri etkin olabilir ama, şu sırada, kendi kanısına göre, İstanbul'da bir Milletler Cemiyeti temsilcisinin varlığı, Büyük Devletlerin temsilcilerinin işlerini sadece karıştıracak ve gereksiz kılacak ve sonuçda büyük kargaşaya neden olacaktır. Kanısınca, Barış Andlaşmasının Azınlıkların Korunmasına ilişkin hükümlerinin güvence altına alınması için özel bir kuruluş yaratmaya hiç bir gereksinme bulunmamaktadır.

LORD CURZON 3. maddenin tartışılmasını sürdürmeden, kurulun 12. maddedeki genel hükmü, yani İstanbul'da bir Milletler Cemiyeti Temsilcisi bulundurulması konusunu incelemesi gerektiği düşüncesindedir. Sözü geçen hüküm bir ilke sorunu ortaya çıkarmaktadır. Türklerin İstanbul'da bırakılacakları varsayımından hareket edilecek olursa, İstanbul'da sırasıyla :

Bir, Türk Hükümetinin tüm kendi yönetim kadrosu;

İki, Maliye Komisyonu;

Üç, Boğazları Denetleme Komisyonu;

Dört, Müttefik Kuvvetler komutanları ile, şimdi önerildiği gibi,

Beşinci olarak da, Milletler Cemiyeti Konseyinin bir temsilcisi bulunacaktır.

Bu son önerinin çok dikkatle irdelenmesi ve özellikle işleme olasılığı bulunup bulunmadığına bakılması gerekmektedir. Kendisi, kişisel olarak, Devletlerin temsilcilerinden kurulu komisyonlarla Osmanlı İmparatorluğunun memnunluk verici biçimde yönetilebileceğinden çok kuşkuludur. Konferansa, yukar-

da sözü edilen 2'nci'den 4'üncüye kadarki komisyonları kurmakla Müttefik Hükümetlerin iyi mi etmiş oldukları sorulmadan bir de beşinci kuruluş yaratmak acaba yerinde olur mu? Milletler Cemiyeti, Barış Andlaşmasının bazı maddelerinin uygulanmasını gözetlemek için acaba yüksek yetkili bir kişiyi atamayı kabul eder mi? Edecek olsa, buyruğu altında hangi kuvvetler bulunacaktır? Kendisine verilecek yetkiler hangileri olacaktır? Kanısınca kağıt üzerinde Milletler Cemiyetinin İstanbul'a gitmesini önermekten kolay bir şey yoktur; sorun uygulama açısından düşünülmelidir. Madde tasarılarının bir çoğunda Milletler Cemiyeti temsilcisinden söz edilmesini kabul etmezden önce konferansın, şimdiye kadar kurulanlar dışında İstanbul'da bir ayrı, kendi dışında ve bağımsız makam daha kurmayı kabul edip etmediğini ve ediyorsa ona ne gibi yetkiler vereceğini ve görevlerini nasıl yerine getirmesinin düşünüldüğünü sormak ister.

(Bu noktada B. Fromageot Konferans salonuna girdi.)

B. SCİALOJA gereksinme duyacak olursa, Türk Hükümetinin Milletler Cemiyeti temsilcisinden nasıl yararlanacağını komisyonun düşünüp düşünmediğini sordu. Kendi düşüncesi odur ki, adıgeçen temsilci ya bir hiç ya bir diktatör olacaktır ve bu ikinci olasılıkta, şimdiden tüm öteki Müttefikler-arası makamları kaldırmak daha iyi olur.

İMPERİALİ MARKİSİ Büyük Devletleri temsil etmek üzere İstanbul'a bir Milletler Cemiyeti temsilcisi yerleştirmenin akla yakın bulunmuş olacağını belirtti; ama Büyük Devletler temsilcileriyle Milletler Cemiyeti temsilcisinin yanyana varlıklarının sadece karışıklığa neden olacağını ve çeşitli komisyonların çalışmalarını felce uğratacağını söyledi. Milletler Cemiyetinin bir temsilcisinin bulunması bile, çeşitli komisyon kararlarına karşı Milletler Cemiyeti Konseyine yakınmak hakkının varlığının işareti sayılabilecektir. Konsey ise İstanbul'dan çok uzakta ve büyük aralıklarla toplanan bir kuruluştur; sonuçta bir başvuruda bulunulacak olursa, Türkiye'deki tüm Müttefik yönetiminin çalışmaları uzun bir süre için tümden durdurulabilir.

B. CAMBON İmperiali Markisi ile görüş birliğinde olduğunu söyledi. 12. maddede önerilen mekanizmanın nasıl işleyebileceğini anlayamamaktadır.

B. VANSİTTART Milletler Cemiyeti temsilcisinin sadece belirli bazı görevleri yerine getirmek için tanacağını söyledi; bu görev, 1 Kasım 1914'den beri İslam dinini kabule zorlanmış olan erkek, kadın ve çocukların kurtarılmasına yardım etmektir.

İMPERİALİ MARKİSİ Milletler Cemiyeti temsilcisine, jandarmaya karışmayı da içeren daha pek çok başka görevler de verildiğini savundu. Ayrıca bu atama hiç kuşkusuz Türk Hükümetine Milletler Cemiyetine başvurma olanağını da sağlayacaktır ki Türklerin bundan yararlanacaklarını sanmaktadır. İstanbul'a bir Kral daha oturtmakla hiç bir yarar sağlanamaz.

VİKONT CHİNDA, incelenmekte olan sorunun 11. madde ile birlikte ele alınması gerektiğini, çünkü İstanbul'da Milletler Cemiyetinin bir temsilcisi bulunması zorunluğunu, bu maddenin açıkladığını söyledi.

LORD CURZON Milletler Cemiyetine değinen maddelerin, Milletler Cemiyeti Konseyinin andlaşma hükümlerini duraksamadan kabul edeceği varsayımı-

na mı dayanılarak yazıldığını sordu. Milletler Cemiyeti Konseyi, sorulduğunda, bu maddeleri güvence altında tutmayı reddedecek olursa Büyük Devletlerin tutumu ne olacaktır? Sorunların çok karışık ve çok zor olduğuna göre, İstanbul'un tüm yönetimini üzerine alacak bir dış örgüt bulunması varsayımından hareketle Milletler Cemiyetinin çağrılmasını bir bakıma anlamak olanağı vardı; ama bir Müttefik Denetim Komisyonu kurduktan sonra, dışardan Milletler Cemiyetini getirip ona da her çeşit sorumluluk yüklemenin son derece mantık dışı göründüğünü de belirtmek ister. Komisyon toplantısına katılmamış olmakla birlikte, Fransız ve İtalyan Büyükelçilerinin görüşlerine katılmaktadır. Konferansın dikkatine sunmak ister ki, 12. madde ile, Milletler Cemiyeti bir tek konu ile sınırlandırılmayıp, Barış Andlaşmasının o "kesimdeki maddelerin uygulanmasını gözetlemesi" beklenecektir.

B. CAMBON, 12. maddede yer alan önerinin, görevi sadece Devletler arasında çıkabilecek anlaşmazlıkları çözmek olan Milletler Cemiyetinin kurulmasını esinleyen görüşlere uygun olarak kaleme alınmamış olduğunu söyledi. Kanısınca kurul, ortaçağın Papaları gibi en yüce bir güç olarak kurulacak bir Milletler Cemiyetini kabul edemez çünkü öyle olsaydı ona donanmalar ve silahlar da sağlamak gerekirdi.

VİKONT CHİNDA bütün öteki Barış Andlaşmalarına 11. maddenin tıpkısı hükümler taşıyan maddeler konulduğuna işaret etti. Ama bu madde Milletler Cemiyetine hiç bir yönetme yetkisi vermemektedir. Sadece, azınlıkların korunması konusunda Barış Andlaşmasının bazı hükümlerinin uygulanmasının gözetlenmesi yetkisini Milletler Cemiyetine tanımaktadır. Milletler Cemiyetine andlaşmanın kendisinde değişiklik yapmayı önermek hakkını vermemektedir.

B. SCİALOJA Makedonya konusunda 12. madde hükmüne benzeyen bir hükmün konmuş olduğuna dikkati çekti. Ancak bu öneri Yüce Kurulca kabul edilmemişti.[101] Bu bakımdan da, konferansın şimdi Yüce Kurulun daha önceleri almış olduğu bir kararı değiştirmeğe kalkışmaması doğru olur.

B. KAMMERER bu toplantıda söylenenlerden sonra konferansın 12. maddeyi tutmakta direnmemesi gerektiği görüşündedir. Bu maddedeki hüküm, komisyonun öteki üyelerince pek destek görmeden, Britanya temsilcisi tarafından ileri sürülmüştü.

B. VANSİTTART, kanısınca, 12. madde olmadan, Türkiye'deki azınlıkların korunması hakkındaki çeşitli madde tasarılarının pek az değeri olacağını söyledi.

LORD CURZON madde tasarıları Yüce Kurulun önüne çıktığında, Kurulun İstanbul'da bir Milletler Cemiyeti Konseyi temsilcisi bulundurulması konusunun konferansça görüşüldüğü hakkında bilgisi olacağını söyledi. Böylece, Yüce Kurul dilerse, konuyu baştan yeniden açabilecektir.

Kendisi, açıkça, Milletler Cemiyetinin andlaşmanın sade bir bölümü, azınlıkların korunmasına ilişkin maddelerinden sorumlu kılınmasından hiç hoşlanmadığını bildirdi. Milletler Cemiyetine karşı böyle davranılamayacağı kanısındadır. Andlaşmayı bütünüyle Milletler Cemiyetine götürüp uygulanmasının güvence altına alınmasının istenmesini anlayabilmektedir, ama andlaşmanın bir iki parçasının gözetimini istemeyi mantığa aykırı bulmaktadır. Her halde görüşle-

rin çoğunluğu 12. maddedeki önerinin kabulüne karşı gibi görünmektedir. En iyisi, bu konuyu daha fazla ileri götürmektir.

Lord Curzon Vikont Chinda'nın ortaya attığı sorun'un 11. madde ele alındığında görüşüleceğini söyledi. Konferansın şimdilik 3. madde üzerinde dikkatini toplamasını önerdi.

B. SCİALOJA, madde 3'ün '1 Kasım 1914'den bırakışmanın imzalandığı tarihe kadar Osmanlı İmparatorluğunda bir ürkü rejimi vardı' diyen birinci tümcesine dikkati çekti. Bırakışmanın imzalanmasından sonra da pek çok ciddî olay lar olduğuna işaret etti. Bu koşullar altında bu sözcüklerin şöyle değiştirlmesini önerdi : '1 Kasım 1914'den işbu andlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihe kadar.'

(Birinci tümcenin böylece değiştirilmesi kabul edildi.)

B. Scialoja devamla, ikinci bir nokta üzerinde durmak istediğini söyledi. İkinci paragrafta kadın ve çocukları geri istemek hakkı, sadece ilgililerin ailelerine değil, dinsel topluluklara da tanınmıştır. Bu öneri görünüşte, dinsel topluluklara, ailelerin isteğine karşın kadın ve çocukları isteyebilme yetkisini verdiği için tehlikeli de olabilir. Kanısınca, Osmanlı İmparatorluğunda dinsel toplulukların gereğinden fazla yetki sahibi kılınmalarını önlemeğe büyük özen gösterilmesi gerekir. Deneyler göstermiştir ki, Hrıstiyan toplulukları tıpkı Müslüman toplulukları kadar suç ve yabanıllık yapma eğilimindedirler. Bu nedenle, bunları Müslümanlara karşı kullanabilecek olan Hrıstiyanların eline de hiç bir silah verilmemelidir.

LORD CURZON 3. maddenin ikinci paragrafının birinci tümcesinin şöyle değiştirilmesini önermektedir : 'Türk Hükümeti, tümüyle ya da bir bölümüyle Müslüman olmayan ailelerden olup, 1 Kasım 1914'den beri İslam dinine geçen ve, ya aileleri, ya da, aileleri yoksa, toplulukları tarafından resmen istenen, erkek, kadın ve çocukların bulunması için her türlü yardımda bulunacaktır.'

(Tümcenin bu biçimde değiştirilmesi kabul edildi.)

B. KAMMERER madde 3. ün sonunda madde 12'den söz edildiğini belirtti. Son tümcenin tümüyle çıkartılmasını önerdi. Arama yetkisinin kimde olacağının belirtilmemesinin daha doğru olacağını söyledi.

B. VANSİTTART arama hakkının kimin tarafından kullanılacağı belirtilmeden Türk Hükümetinin bu hakkın vermesinin istenip istenemeyeceğini sordu.

LORD CURZON 3. maddenin son tümcenin şöyle değiştirilmesini önerdi : ilgili toplumun bir temsilcisi ve Türk Hükümetinin bir görevlisi ile, sonradan saptanacak yabancı temsilcilerce yapılacak aramaya...'

Aşağıdaki biçimde değiştirilen 3. madde kabul olundu :

> "1 Kasım 1914'den, işbu Andlaşmanın yürürlüğe girdiği atrihe kadar Osmanlı İmparatorluğunda bir ürkü rejimi bulunduğu ve İslam dinine geçişlerden hiçbiri olağan koşullar altında gerçekleşmiş olamayacağı için, bu tarihler arasındaki İslamı benimsemelerin tanınmaması ve 1 Kasım 1914'den önce Müslüman olmayan kişi-

[181] İngilizce aslındaki dipnotu : Bak. Cilt I, No. 48, tutanak 1.

lerin, özgürlüklerine kavuştuktan sonra, kendi istekleriyle İslamı benimsemeleri için gerekli işlemleri yerine getirmedikçe, Müslüman sayılmamaları süregidecektir.

"Osmanlı Hükümeti,[182] tümüyle ya da bir bölümüyle Müslüman olmayan ailelerden olup, 1 Kasım 1914'den beri İslam dinine geçen ve, ya aileleri, ya da, aileleri yoksa, toplulukları tarafından resmen istenen, erkek, kadın ve çocukların bulunması için her türlü yardımda bulunacaktır. Ayrıca, yitik kişilerin özel ev ya da kurumlarda, ilgili toplumun bir temsilcisi ve Osmanlı Hükümetinin bir görevlisi ile, sonradan saptanacak yabancı temsilcilerle birlikte yapılacak aranmasına en geniş biçimde hak tanıyacaktır."

(Toplantı sona erdi.)

No. 58

12 Mart 1920 Cuma günü saat 11.30'da Londra, S.W.1, Whitehall'de Britanya Dışişleri Bakanlığında, Lord Curzon'un odasında yapılan bir Büyükelçiler ve Dışişleri Bakanları Konferansına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları : /I.C.P. 72./

Katılanlar Britanya İmparatorluğu: Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. Vansittart; B. Forbes Adam; **Yazmanlar**, Yarbay Storr, Binbaşı Caccia, Albay Abraham
Fransa: B. Cambon, B. Kammerer.
İtalya: B. Scialoja, İmperiali Markisi, Albay Castoldi, B. Nogara, B. Galli, Don Ascahio Colonna.
Japonya: Vikont Chinda.
Çevirmen: B. Camerlynck.

Türk Barış Andlaşması Yazı Komitesi. B. Fromageot ile M. Malkin'in raporları.

1. LORD CURZON Konferansa, Yazı Komitesi üyeleri B. Fromageot ile B. Malkin'in oradaki görevlerine katılmak için dün Paris'e gitmek üzere yola çıktıklarını, öteki üyelerin de zaten orada bulunduklarını bildirdi. Bu durumda B. Fromagoet ile B. Malkin'in, Türk Barış Andlaşmasının yazılma durumu hakkında, Paris'ten dönecekleri gelecek haftanın sonuna kadar bilgi vermelerine olanak bulunamayacağını söyledi.

İMPERİALİ MARKİSİ Türk Barış Andlaşmasının yazılmasının ne kadar süreceğinin hesaplanmakta olduğunu sordu. B. Scialoja'nın daha ne kadar süre Londra'da kalmasının gerekeceğini olabildiği kadar erken öğrenmek zorunluğundadır.

B. KAMMERER Türk Barış Andlaşmasının uzunluğunun ötekiler kadar olacağını söyledi. Bir çok maddeler öteki anldaşmalardakilerin tıpkısıdır. Buna karşılık, Türkiye'deki kuraldışı koşulları yanıtlayacak pek çok da yepyeni mad-

---

[182] Çeviri içinde bazen "Osmanlı" bazen "Türk" Hükümetinden söz edilmesi, iki kavram arasında özellikle ingilizcede, hiç değilse bu dönem konferansları tutanaklarında ayrılık yapılmamasındandır. Sevres Andlaşması metninde de durum budur. Fransızcada "Ottoman" deyimine daha sık rastlanmaktadır. Ama kesin ayrılığa bu dilde de önem verilmiyor.

de vardır. Bunları gözönünde tutarak, maddelerin metni onanmak kaydıyla, Türk Barış Andlaşmasının yazılması işinin on günde bitirilebileceği görüşündedir. Onama işine gelince, maliye hükümlerinin, ekonomik hükümlerin ve ayrıcalıklara ilişkin olanların daha incelenmemiş bulunduğunu anımsattı. Ayrıca demiryolları konusu ile limanlar, demir ve su yollarına ilişkin bazı maddeler de bulunmaktadır. Bununla birlikte tüm madde tasarılarının gelecek hafta sonunda hazır olacağını sanmaktadır.

LORD CURZON konferansın 24 Marta kadar Türk Barış Andlaşmasının madde tasarılarının incelenmesini bitirebileceği umudunda olduğunu belirtti.

Ermenistan.

2. LORD CURZON gündemdeki bundan sonraki maddeye geçmeden, dün öğleden sonra Lordlar Kamarasında Osmanlı İmparatorluğu konusunda verdiği bir demeç nedeniyle ortaya çıkan bir konuya değinmek istediğini söyledi. Ermenistan konusunda çözülmesi gereken iki sorun kaldığını, bunlardan birinin geçici olarak saptanmış olan sınırların kesinleştirilmesi, ikincisinin ise Devletin ilerde varlığının sağlanması yani, korunması için bir takım silahlı kuvvetler kurulması ve bunları ayakta tutacak para ve silahların sağlanmasıdır. Anladığına göre Ermeniler, belirli bir sayıda Müttefik subayı ile silah ve mühimmat bulunacak olursa, Devleti savunabilmeğe yeterli bir kuvveti oluşturacak insan gücünün tümünü olmasa bile büyük çoğunluğunu sağlayabileceklerdir. **Mandat**'yı kabul edecek yabancı Devlet bulunamayınca —ki burada özellikle Amerika Birleşik Devletlerinden söz etmek ister— Yüce Kurul yeni Devletin Milletler Cemiyetinin korumanlığı ya da güvencesi altında kurulmasına karar vermişti ve Cemiyetin de bu sorumluluğu kabul edeceği sanılmıştı. Ama bu arada, yeni Yönetimi kurmak işini başlatabilmek için hiç bir girişimde bulunulmadı.

Şu sırada, ara sıra, Fransa ve Büyük Britanya tarafından, bir miktar silah ve cephane gönderilmektedir. Örneğin Fransa uçaklar göndermiştir. Ayrıca Britanya ve Amerika yardım kampanyalarından Ermenistan'a çok para gönderilmiştir. Ama dün öğrendiğine göre bu fonlarda para suyunu çekmek üzere bulunuyor. Açıkça görülmektedir ki birinin artık Ermenistan'ın gelecekteki örgütlenmesiyle uğraşması gerekiyor ve eğer bu işi Milletler Cemiyeti üzerine alacaksa, kendileriyle derhal temasa geçilmesi ve bir mektup yazılarak, Cemiyetin Konseyine hem Büyük Devletlerin istekleri hakkında bilgi verilmesi hem de kuvvetleri örgütlendirmek ve istenen somut yardımları yapabilmek için ne gibi önlemler gerektiğinin öğrenilmesi gerekmektedir.

B. CAMBON Ermenistan gelecekte örgütlenmesini gözetim altında tutmak görevinin, kendisine daha önce danışılmadan Milletler Cemiyetinin omuzlarına yüklenemeyeceğini kabul eder. Ama şu sırada henüz oğulcuk durumunda olan Milletler Cemiyeti ne yapabilir ki?

B. SCİALOJA Milletler Cemiyeti Konseyinin bugün Paris'te özel bir toplantı yapmakta olduğunu, yarın da açık bir oturum yapacağını söyledi. Paris'e hemen bir telgraf çekilmesini önerdi.

LORD CURZON böyle bir telgraf göndermesine konferans izin verecek olursa, bu sabah, toplantı biter bitmez göndereceğini söyledi.

Britanya Dışişleri Bakanının bugün Milletler Cemiyeti Konseyine bir telgraf çekerek, Ermenistanın Milletler Cemiyetince ilerde örgütlenmesine ilişkin Yüce Kurul kararını kendilerine bildirip, kapsadığı önerileri kabul etmeğe çağırması (gönderilen telgrafın metni Ek 2.de)[183] **kararlaştırılmıştır.**

LORD CURZON Türkiye'deki azınlıkların korunmasına ilişkin madde tasarılarını sırasıyla incelemeyi sürdürmeden önce, Millletler Cemiyetinin toplantısında ortaya çıkan bir nokta ile bunun incelenen tasarı ile ilgisine değinmek istediğini belirtti. Dün Konferans, Barış Andlaşmasının bazı maddelerinin uygulanmasını gözetlemek üzere Milletler Cemiyeti Konseyince atanacak bir temsilcinin İstanbul'da oturmasına değgin bir maddenin, yani 12. maddenin andlaşmada yer almasının iyi olup olmayacağını tartışmıştı.

Gerek Fransız gerek İtalyan Büyükelçileri İstanbul'a bir Milletler Cemiyeti temsilcisinin atanmasına karşı çıkmışlardı ve kendisi de onlara katılmıştı. Şimdi hata ettiğini anlamış bulunuyor çünkü 11. madde ile uğraşılırken, bununla Milletler Cemiyetine verilen yetkinin bütün öteki andlaşmalarda bakışığının bulunduğunu gözden kaçırmıştır. Yani 11'nci maddeyi kabul etmekle konferans, başka yerlerde yapılanı yinelemekten başka bir şey yapmış olmuyor. Ancak 12. madde, Milletler Cemiyetinin bir temsilcisinin İstanbul'a yerleştirilmesini öne sürmekle bir yenilik getirmiş oluyor. Ayrıca, İstanbul'da bir Milletler Cemiyeti temsilcisi bulunacağı başka bir çok maddelerde de varsayılmıştır. Bu nedenle, Milletler Cemiyeti şu sırada toplandığına ve konferans da Ermenistan sorununu kendilerine aktarmayı henüz kararlaştırmış olduğuna göre, aklına, bu ikinci sorunu da kendilerine göndermenin sakıntılı bir davranış olacağı gelmiştir. Bu bakımdan Milletler Cemiyeti Konseyine derhal bir telgraf göndererek, andlaşmaya, tıpkı öteki andlaşmalarda olduğu gibi azınlıkların korunması ile ilgili bir madde konulmasının önerildiğini ve ayrıca, Konseye belirli aralıklarla raporlar göndermekle görevli bir Milletler Cemiyeti temsilcisinin, sözü edilen maddelerin uygulanmasını gözetlemek üzere İstanbul'a atanmasının da önerildiğinin bildirilmesini öğütlemektedir. Milletler Cemiyeti Konseyine, bu öneri üzerinde büyük görüş ayrılıkları olduğu ve ne Fransız ne de İtalyan delegelerinin bu öneriden yana oldukları, ancak kesin bir karara varmadan konferansın, bu konuda Milletler Cemiyetinin de görüşünü öğrenmek istediği bildirilecektir.

Sonuç olarak, bu öneri kabul edilecek olursa, onu içeren bütün maddeleri tek tek incelemeğe gerek kalmayacaktır. daha doğrusu, her madde yine ayrı ayrı incelenecek ama içindeki, Milletler Cemiyetinin İstanbul'daki temsilciliği konusu, bu incelemenin dışında bırakılacaktır.

B. CAMBON Milletler Cemiyeti Konseyine çekilecek telgrafta, Fransız ve İtalyan Büyükelçilerince öneriye karşı çıkıldığından söz edilmemesinin daha doğru olacağını belirtti. Kanısınca, kimler tarafından olduğunu söylemeden bazı karşı çıkışlar olduğunu belirtmekle yetinilmelidir.

LORD CURZON B. Cambon'un son söylediğine katıldığını bildirdi. Görüş ayrılığı bir yanda Fransızlarla İtalyanlar, öbür yanda İngilizler arasında sayıla-

---

[183] İngilizce aslındaki dipnotuna göre, bu Ek basılmamıştır. Metni Milletler Cemiyetince, Milletler Cemiyeti Konseyi Üçüncü Dönem oturumları Tutanaklarında (Cenevre 1921) S. 33'de 29 No.lı ek olarak yayımlanmıştır. Dipnotta Ermenistana bir mandataire bulunamadığı için Milletler Cemiyetinin yardımı istenilen bölümlerin de bulunduğu, metin değişiklikleri belirtilmektedir.

maz, çünkü kendisi de karşı çıkanlara katılmak eğilimindedir. Ayrılık Komisyonla Konferans arasındadır.

B. SCİALOJA bu aşamada Milletler Cemiyetine başvurulmasının Konferansın ilke olarak öneriyi benimsediği izlenimini yaratabileceği görüşünü savundu. Kanısınca konferans, ilk önce, bu öneriyi kabule kendisinin razı olup olmadığına kesinlikle karar vermesi gerekir çünkü, sonunda İstanbul'da Milletler Cemiyetinin bir temsilci bulundurmasını istemedikleri kararına varacak olurlarsa, konuyu Milletler Cemiyetine göndermenin hiç bir anlamı kalmayacaktır.

B. CAMBON konferansa bu konuda yapılan önerinin, Milletler Cemiyetinden, konferansı hiç bir biçimde bağlamayacak, bir görüş, bir değerlendirme istenmesi önerisi olduğunu söyledi. Gerek Marki İmperiali gerek kendisi ilgili maddedeki hükmün uygulanabilirliği üzerinde büyük kuşkuları olduğunu belirttikleri için, bu konuda bir de Milletler Cemiyetinin görüşünün alınması istenmiştir.

B. SCİALOJA görüşünde direnerek, Milletler Cemiyetinin görüşünü istemekle, konferansın, ister istemez, İstanbul'da Milletler Cemiyetinin bir temsilcisinin, olabilirse, bulunmasının iyi olacağını kabul ettiği izlenimini vereceğini, oysa İtalyan delegelerinin, İstanbul'da Milletler Cemiyetinin bir temsilcisinin işe karışmasının, zararlı olacağı ve andlaşmanın azınlıkların korunmasına ilişkin maddelerini uygulamada hükümsüz hale getireceği görüşünde olduklarını belirtti.

LORD CURZON konferansın, 11. madde ile, azınlıkların korunmasına ilişkin bazı sorumlulukları Milletler Cemiyetine yüklemiş olduğunu ve 12. madde ile de, İstanbul'a Milletler Cemiyetinin bir temsilcisinin atanması için yeni bir öneride bulunduğunu anımsattı. Şimdi, varsayılsa ki konferans bu son öneriyi içeren 12. maddeyi çıkarıp 11. maddeyi bırakmak kararını verdi Milletler Cemiyeti bunu duyunca, 11. madde ile kendilerine bazı sorumluluklar yüklendiğini ama bunları yerine getirmek olanağının, 12. maddenin kaldırılmasıyla ellerinden alındığını söyleyecektir. Bu tür bir karşı çıkma da konferansı gülünç duruma düşürebilir. İyisi mi, basit bir sakıntı gereği, bu konuda ne yapılacağına karar vermeden önce, konferans Milletler Cemiyeti Konseyini, ileri sürülen önerilerden haberli kılmalıdır. Böylece izlenecek yöntem hakkında hiç bir kuşku kalmamış olur.

B. SCİALOJA 11. maddenin tüm öteki andlaşmalarda yer aldığını, oysa 12. maddenin başka hiç bir andlaşmada bulunmadığını söyledi. Bu nedenle Milletler Cemiyetinin bu iki maddenin konulması ya da çıkarılması konusunda kendileriyle danışılmadığı için alınacaklarını hiç sanmamaktadır. Ayrıca, dünkü oturumda, Makedonya konusunda, bir Uzmanlar Komisyonunun çok açık öğütlemesine karşın Yüce Kurulun 12. maddedeki hükümleri kabul etmeyi reddetmiş olduğunu da anımsatmıştı.

LORD CURZON Yüce Kurulun Makedonya hakkındaki kararından bu yana durumun değişmiş olduğu görüşünü ileri sürdü. Öteki andlaşmalar yazıldığı zaman, şimdiki gibi, bir Milletler Cemiyeti yoktu. B. Scialoja'nın Konferansın önündeki öneriye karşı çıkma nedenini iyice anlamakta büyük zorluk çekmektedir, zira, Milletler Cemiyetinin konferansa yanıtı ne olursa olsun konferans bu öğütlemeyi dinlemek zorunda değildir.

B. KAMMERER Makedonya hakkındaki bakışık (mütenazır) maddenin, o sıralarda Ermenistandakilere benzer kırımların Makedonya'da da ciddi ölçülerde yapıldığına işaret etmiş olan Albay Castoldi tarafından kaleme alınmış olduğunu açıkladı. Makedonya hakkındaki önerilerin Yüce Kurulca reddedilmiş olması nedeniyle komisyon şimdiki önerileri de büyük duraksamalarla kabul etmiştir. Kendi kişisel görüşü bu önerinin yararlı olmakla birlikte kılgın (pratik) olmadığıdır.

VİKONT CHİNDA temelde Lord Curzon'la aynı görüşte olduğunu söyledi. Dün, 12. maddenin sadece 11. maddedeki önerileri dile getirmekte olduğu görüşünü savunmuştu. Milletler Cemiyeti Konseyinin, 12. maddenin verdiği yetkiler olmadan 11. madde hükümlerinin yerine getirilemeyeceği yolundaki bir karşı koymasını önlemek için daha önce kendisine danışılması önerisinden yanadır.

İMPERİALİ MARKİSİ 11. maddenin Milletler Cemiyetine, İstanbul'da ne karışmak hatta ne de temsil edilmeyi istemek hakkını verdiğini yineledi. 11. madde hükümleri bütün öteki andlaşmalarda yer aldığına göre, şimdi Milletler Cemiyetinin, 12. maddedeki yetkilerle donatılmadıkça 11. maddeyi uygulama olanağı bulamayacağı savı ile ortaya çıkması olanaksızdır.

> LORD CURZON 11. maddenin şu ilk tümcesine dikkati çekti:
>
> 'Türkiye, yukardaki maddeler hükümlerinin, soy, din ve dil azınlıklarından kişileri etkilediği ölçüde, uluslararası nitelikte hükümler olduğunu ve Milletler Cemiyetinin güvencesi altına konulacağını kabul eder.'
>
> B. SCİALOJA 13'üncü maddenin şu sözlerinin çözüm getirdiğini söyledi:
>
> 'Türkiye, Milletler Cemiyeti Konseyi üyelerinden herhangi birinin, bu yükümlülüklerden herhangi birinin çiğnenmesi..... Konseyin dikkatine sunmağa hakkı olacağını ve bunun üzerine Konseyin de, koşulların gerektirdiğini sandığı etkin ve uygun göreceği her türlü eylemi alabileceğini ve yönergeyi verebileceğini kabul eder.'

Buraya bir hüküm eklenerek, Konsey üyelerinden herhangi birinin çağrısı üzerine Konseyin Cemiyetin bir temsilcisini İstanbul'a gitmekle görevlendirmeğe yetkisi bulunacağı öngörülebilir.

B. VANSİTTART 12. maddenin yazılmasındaki amacın gecikmeleri önlemek olduğunu, oysa B. Scialoja'nın önerisinin ters etkisi olacağını belirtti.

LORD CURZON B. Scialoja'dan karşı çıkmasını geri almasını rica etti. Konuyu Milletler Cemiyetine sunarken gerek Fransız gerek İngiliz delegeleri bu öneriye çok karşı çıkıldığını açıklamağa hazırdırlar. B. Scialoja şundan emin olabilir ki, Milletler Cemiyetine çekilen telgraf hiç bir önyargı taşımayacaktır.

B. SCİALOJA bu durumda karşı koymayacağını söyledi.

> 'Azınlıkların Korunması' konusunda Türkiye ile Barış Andlaşmasına konulacak madde tasarılarının 12 ve 13. maddelerindeki hükümlerin, bu konudaki görüşü öğrenilmek üzere Milletler Cemiyeti Konseyine sunulması; Konseye ayni zamanda, bu maddelerin içerdiği hükümlerin çok karşı koyma ile karşılandığının bildirilmesi, **kararlaştırılmıştır.** (Gönderilen telgraf için bak. Ek. 3)[184]

---

[184] İngilizce aslındaki dipnotuna göre (tıpkı sayfa 202) deki gibi) bu Ek basılmamıştır. 12 Mart 1920'de Lord Curzon'un Paris'te Lord Derby'ye çektiği bu mesaj Milletler Cemiyeti Konseyi Üçüncü Dönem Oturumları Tutanaklarının 31. sayfasında, 26 No.lı Ek olarak yayımlanmıştır.

Madde 4.

Değişikliksiz kabul edildi.

Madde 5.

1. paragrafı kabul edildi.

B. SCİALOJA [2. paragrafın ingilizce ve fransızca metinleri arasındaki bir ayrılığa işaretle düzeltilmesini önerdi ve çeviride uyum sağlandı.]

LORD CURZON 2. paragrafta Türkiye'nin savaşa girişi tarihi yerine niçin 1 Ağustos 1914 tarihinin konduğunu sordu.

B. KAMMERER Türkiye'nin savaşa girmesinden önce de pek çok yasa dışı işlemler yapıldığına Komisyonun inandığını açıkladı.

(1 Ağustos 1914 tarihinin bırakılması kararlaştırıldı.)

3. Paragraf da kabul edildi. Henüz son biçimiyle kaleme alınmamış olan Malî Hükümlerin 5. maddesiyle bağlantısı olduğu da kabul edildi.

4. Paragraf kabul edildi. Şu kadar ki, sondan bir önceki tümcede 'Milletler Cemiyeti temsilcisi' yerine 'Milletler Cemiyeti Konseyi' denilecektir.

B. KAMMERER 5 (a) paragrafında yeni bir ilke göründüğünü söyledi. Ancak 'olanaklı' sözcüğü uygulamayı sınırlandıracaktır.

B. SCİALOJA ikinci tümcedeki 'eşit oranlarda' sözcüklerinin açıkça olanaksız bir şey olduğuna dikkati çekti.

'Milletler Cemiyeti temsilcisi' sözcüklerinin yerine 'Hakemlik Komisyonu' sözcüklerinin konması da kararlaştırıldı ve,
Bu değişikliklerle 5 (a) paragrafı kabul edildi.

İMPERİALİ MARKİSİ 5 (b)nin Türklere, yabanıllık yapmış Rumları uzaklaştırmak bahanesini vereceğini ve bunun Yunanistan'ı zor durumda bırakabileceğini söyledi.

LORD CURZON kararın Türklerde değil Hakemlik Komisyonunda olacağını belirtti.

Paragraf 5 (b) değişikliksiz kabul edildi.

Paragraf 5 (c) değişikliksiz kabul edildi.

Paragraf 5 (d) 'işbu madde gereğince' sözcükleri çıkarılarak kabul edildi.

Paragraf 5 (e) [sic.-böyle bir paragraf yok.] kabul edildi.

Madde 6, 7, 8.

6, 7, ve 8. maddeler kabul edildi.

Madde 9.

9. Madde, ikinci tümcesine 'işbu andlaşmanın aykırı düşen hükümleri saklı kalmak üzere' eklenmesiyle kabul edildi.

Madde 10.

10. madde son paragrafın çıkarılmasıyla kabul edildi.

Madde 11 ve 12.

Saklı tutuldu.

Madde 13 ve 14.

Değişikliksiz kabul edildi.

LORD CURZON malî hükümler konusunda ortaya çıkan durum karşısında temsilcilerden herhangi birinin kabulünü Hükümetinin onayına bağlamak isteyip istemediğini sordu.

B. KAMMERER 12. madde saklı tutulduğu sürece başka bir çekince öne sürmeyeceğini söyledi. Sadece bu maddelerin, malların geri verilmesi konusunun malî maddelere giren konularla yakın ilişkisi nedeniyle bilgi için Maliye ve Ekonomi Komisyonlarına gönderilmesini istemektedir.

(Bu kabul edildi.)

LORD CURZON kurulun şimdi de belgenin başlangıç bölümünü incelemesini önerdi. (A.J.78.) Komitenin kanısı, özel güvenceler olmadıkça Türkiye'nin bu anlaşmayı uygulaması olasılığının pek zayıf olduğudur. İlk öğütleme konusunda, şunun unutulmaması gerekir ki, Türk jandarması, kuruluşu hakkında henüz bir karara varılamamış olan bir örgüttür. Konu, Downing Street No. 10' daki bir toplantıda ortaya atılmış ve Askerî Komisyona gönderilmiştir.[185] Doğaldır ki, sonunda bu kuvvetin gücü hakkında ne karar verilirse verilsin, belirli bir yabancı subay oranı bulunacağı şimdiden saptanabilir.

İMPERİALİ MARKİSİ bu subayların doğrudan doğruya Milletler Cemiyetine karşı sorumlu olmalarını kabul edemeyeceğini söyledi. Bu, Milletler Cemiyetinin Türkiye'de bir temsilcisi bulunmasının tehlikesinin örneklerinden biridir.

LORD CURZON aynı biçimde birinci tümceye de karşı çıkılabileceğini söyledi. Kanısınca subayların, örgüt olarak subayları tanımayan ve uygun olanları kendisine tanıtması çeşitli Devletlerden istemek durumunda bulunan Milletler Cemiyetinden çok daha kolaylıkla Müttefik ve Ortak Devletlerce atanabileceği bellidir.

B. CAMBON Makedonya'da olduğu gibi her Devletin kendi subayını ataması gerektiğini söyledi.

B. KAMMERER tartışılan paragrafın komisyon üyelerince önerilen bir metin olduğunu belirtti. Bunun bir madde tasarısı olarak değil, jandarma konusu ile uğraşan komisyona, uygun görülen önerilerin incelenmesi için sunulan bir metin olarak sayılması gerekir. Başlangıç bölümünün geri kalanı ile doğrudan doğruya Yüce Kurul uğraşmalıdır.

---

[185] Bak No. 45 Tutanak 1.

LORD CURZON bu bölümü Kurula bu konferans gönderecek olursa konferansça onanarak gönderildiği izlenimi edinileceğini söyledi. Bu bakımdan biraz ayrıntılarına girilmesinin iyi olacağı düşüncesindedir.

Konu biraz tartışıldıktan sonra,

Birinci önerinin, birinci tümcedeki 'ya da Milletler Cemiyeti Konseyince' sözcükleri ve ikinci tümcede 'olacak' sözcüğünden sonraki tüm sözcüklerin çıkarılmasından sonra, Türk jandarması sorununu inceleyen Komisyona, irdelenmek üzere gönderilmesi, **kararlaştırılmıştır.**

LORD CURZON'a göre, ikinci öneri de biraz fazla kesin biçimde kaleme alınmıştır. Şöyle değiştirilmesini öğütlemektedir

'Her bölgede polis, jandarma ve yerel kır polisi ile orman bekçileri, yerel nüfusun soysal öğelerine göre sağlanacak ve komuta altına verilecektir. Müslüman olmayanlar özellikle en yüksek görevlerde temsil edileceklerdir.'

Bu metin kabul edilmiş ve yukardaki gibi Türk jandarma konusu ile ilgili Komisyona gönderilmiştir.

Başlangıç bölümünün geri kalanı görüşülmemiştir.

LORD CURZON kurulun A.J.63)bak Ek 1)teki önerileri incelemesi gerektiğini öne sürmüştür.

Bu belgenin Deniz ve Kara Komisyonuna gönderilmesi **kararlaştırılmıştır.**
(Konferans 16'da toplanmak üzere 13.30'da dağılmıştır.)

No. 58'in Ek 1'i.

Türkiye ile Barış Andlaşmasına göre Türk Adalarının durumu.

B. Vansittart'tan Sir M. Hankey'e

Britanya Dışişleri Bakanlığı
4 Mart 1920

A.J.63.

Sayın Hankey,

21 Şubat 1920[186] de Yüce Kurulca kabul edilen Türkiye ile Barış Andlaşmasının Özet Tasarısının Ek'inin[187] 3 (a) kesiminde, Limi/Lemnos/, Gökçeada/İmroz - İmpros/Semadirek/Samothrace/, Bozcaada/Tenedos/ ve Midilli/Mitylene adaları ile Marmara Denizindeki adaların askersizleştirilmeleri önerilmekte idi.

2. Bu arada şu hususlara dikkatimiz çekilmiştir bir, Midillinin kuzeydoğusunda hemen hemen Bozcaada büyüklüğünde Moskonisi adasının da bulunduğu ve, iki, bu çeşitli adaların çevresinde,andlaşmanın yazılış biçimiyle kapsamı altına alınmasında yarar bulunan pek çok adsız adacıkların da var olduğu.

---

186 Bak No. 20, tutanak 2.

187 Bak No. 14'ün Ek 1'i.

Bu iki noktayı dikkatinize, Yüce Kurulda ortaya atılmaları ve Kurul kabul edecek olursa yeniden yazılmak üzere Deniz ve Kara Komisyonuna gönderilmeleri için sunarım.

Saygılar,

Robert VANSİTTART

No. 60

15 Mart 1920 Pazartesi günü saat 12'de Londra, S.W.1'de Downing Street No. 10'da yapılan bir Müttefikler Konferansına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları /I.C.P.74./

Katılanlar: Britanya İmparatorluğu: Çok Sayın D. Lloyd George, Başbakan; Çok Sayın A. Bonar Law Özel Mühür Lordu (Adalet Bakanı); Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; Çok Sayın W. Long Amirallik Birinci Lordu; Çok Sayın W. S. Churchill, Savaş ve Hava Bakanı; Donanma Amirali Kont Beatty, Birinci Deniz Lordu ve Deniz Kurmay Başkanı; Tümgeneral Sir P. P. de B. Radcliffe, Kara Harekât Dairesi Başkanı; Albay Gribbon, B. Vansittart, B. Philip Kerr;

Yazmanlar: Sir M. Hankey, Yarbay Storr, Tuğgeneral S. H. Wilson.

Fransa: B. Cambon, B. Berthelot, B. Kammerer, General Vikont de la Panouse, Binbaşı de Blanpré.

İtalya: B. Scialoja, İmperiali Markisi, B. Galli, Albay Castoldi, Don Ascanio Colonna, Binbaşı Ruspoli, Binbaşı Marzillini.

Yunanistan: B. Venizelos.

Japonya Vikont Chinda.

Çevirmen: B. Camerlynck.

1. Almanya'da durum. Berlinde darbe. Kayzer.

[Bu bölümde 13 Martta Berlin'de 'Kapp Putsch' diye anılan ve birkaç günde sona eren bir Hükümete karşı zora başvurma olayının ilk tepkileri görüşüldükten sonra Kayzer Wilhelm'in durumu söz konusu edildi. Bu arada Stuttgart ve Dresden'de Berlindekine koşut (paralel) Hükümet kurulması olayları da tartışılmıştır.]

2. İstanbul.

B. LLOYD GEORGE kurulun şimdi gündemin ilk maddesi olan İstanbul'daki duruma eğilmesi gerektiğini söylemiş ve Lord Curzon'u bu konuda demeç vermeğe çağırmıştır.

LORD CURZON İstanbul'daki durumun şöyle özetlenebileceğini söyledi Londra'daki Kurul Yüksek Komiserlerine, bazı eylemlere girişmek üzere iki kez yönerge göndermiştir.[188]. İkinci kez gönderilen telgraf önceki Çarşamba günü kabul edilmişti ve Yüksek Komiserlerin kurulun kararlarını yürürlüğe koymak için gereken önlemleri alacakları beklenmekte idi. Bu konuda bir zorluk beklemek için bir neden görülmemektedir. İstanbul'da herkes kararın ne olduğunu

---

188 İngilizce aslındaki dipnotu: Bak No. 50, tutanak 1 ve Ek 1 ve No. 55, tutanak 1.

biliyorsa da bizim deniz ve kar gücümüz ezici durumdadır. Fransız Yüksek Komiseri Hükümetinden henüz öteki meslekdaşlarınınkine benzer yönerge almamış olduğu için bazı güçlükler çıkması olasıldır. Bu nedenle, Lord Curzon, dün B. Cambon'a bir mektup göndererek, Fransızların Müttefik Kurulunca kararlaştırılanları yerine getirmek konusunda bir duraksama göstermeyeceğinden emin olduğunu bildirdiğini söyledi. B. Cambon derhal telgrafla B. Millerand'a başvurmuş, o da, Fransız Yüksek Komiserine İstanbul'daki meslekdaşlarıyla işbirliğinde bulunmasını ivedi olarak bildirmiştir. Bu bakımdan komiserlerin bugün harekete geçmiş olmaları olasılığı vardır. Kurulun şimdilik, bu eylemin sonuçlarını beklemekten başka yapacak hiç bir işi yoktur. Sandığına göre Fransız Yüksek Komiserince ortaya atılmış olan bir sorun daha vardır ki o da, Müttefiklerin tasarladıkları sert barış koşullarının uygulanmasına karşı hem Asya hem Avrupa Türkiye'sinde ortaya çıkacak sonuçlardır. Kurulun anımsayacağı gibi, Yüksek Komiserler kendilerine Türklerin bekledikleri barış türünü bildirmişler ve Kurul da çok değişik nitelikte bir barış biçimi bildiren bir yanıt vermek zorunda kalmıştı. Bu konu askerî işgalden çok değişik bir konudur : tasarladığımız biçimde bir andlaşmayı kabul ettirmekle akıllıca bir iş yapmış oluyor muyuz? Bunu salt kendi koşulları içinde incelememiz gerekir ve anladığına göre, B. Millerand adına B. Cambon'un bugün kurulda ortaya atmak istediği sorun da budur.

B. CAMBON Lord Curzon'un biraz önce, bu konunun Fransız Yüksek Komiserince ortaya atıldığını söylemesi gerçeğe tam uymamaktadır, dedi. Fransız Yüksek Komiserinden alınan bir telgrafta, kendisinin meslekdaşlarıyla sıkı bir işbirliği içinde olduğu belirtilmektedir ki, her üç Müttefik Hükümetin kendi Yüksek Komiserlerinden tıpkı mesajlarda Lord Curzon'un kurula sunduğu sorunu olduğu gibi almış olmaları da bunu göstermektedir.

(B. Cambon, İngilizce değiştirilerek açıklanmış metni Ek 3. de olan telgrafı okudu.)

B. Millerand bu telgrafı aldıktan beri, Paris'te bir Kabine toplantısı yapmış ve telgrafın içeriğini toplantıya yansıtmıştır. Kabine, Yüksek Komiserlerin ileri sürdükleri noktalardan açıkça etkilenmiş ve B. Millerand'dan Yüce Kurula, komiserlerin ileri sürdükleri çeşitli görüşleri incelemesini söylemesini istemiştir. B. Millerand kendisinden bu konuyu Londra'da ortaya atmasını istemiştir ve şimdi de bunu yapmaktadır. B. Cambon, başka bir telgraftan ortaya çıkmış başka bir durum daha olduğunu söyledi. Birkaç gün önce Lord Curzon, Londra'daki Amerikan Büyükelçisi B' Davis'i İstanbul hakkında görmek düşüncesini ortaya atmıştı.[189] Aynı biçimde B. Millerand da Vaşington'daki B. Jusserand'dan, Başkanı görerek kendisine benzer biçimde, Müttefiklerin ne yaptığını ve ne yapmayı tasarladıklarını eksiksiz olarak anlatmasını istemişti. Ne yazık ki, B. Jusserand Başkanı görememiştir. Bunun üzerine, Vaşington'da Dışişleri Bakan Vekili olan B. Polk'u görmeğe gitmiş ve B. Polk, B. Jusseran'da kendisinin de Başkan Wilson tarafından kabul edilmek olanağı bulamadığını söylemiştir. B. Jusserand B. Polk'a mesajının özünün en kısa zamanda B. Wilson'a erişmesinin son derece önemli olduğunu belirtmiş ve Müttefiklerin Başkan Wilson'un, yaptıkları eylemler hakkında karanlıkta bırakıldığı duygusuna kapılmamasına bü-

[189] İngilizce aslındaki dipnotu : Bak No. 51, tutanak 2.

yük özen gösterdiklerini anlatmış; Müttefikler Başkanı bir oldu bitti karşısında bırakmak istemedikleri gibi, gizlice ve Başkanın arkasından iş görüyorlarmış diye suçlanmak da istememektedirler.

LORD CURZON, kurulun istediği gibi, 6 Mart Cumartesi sabahı B. Davis'i görerek, kurulun o tarihe kadar İstanbul konusundaki görüşmeleri hakkında tam bilgi verdiğini ve ayrıca kendisine Müttefiklerin almak niyetinde oldukları önlemleri de ayrıntılı olarak açıkladığını söyledi. Görüşmeden sonra bunun tam bir tutanağını hazırlayıp, gerekirse düzeltilmesi için bir kopyasını da B. Davis'e göndermiştir. B. Davis, olanları olduğu gibi yansıttığını bildirerek geri vermiştir. Ayni gün öğleden sonra B. Davis Vaşington'a telgraf çektiğine göre, Başkan ve Birleşik Devletler Hükümeti, iki kaynaktan, B. Davis ve B. Jusserand'dan, tam bilgi almış durumdadır. B. Davis'in Hükümetinden henüz hiç bir yanıt almadığı öğrenilmiştir. B. Davis Riviera'ya gitmek üzere yola çıkmış bulunuyor.

B. LLOYD GEORGE bu konuda şimdi anımsadığı oldukça önemli bir telgraf daha olduğunu söyledi ve Lord Curzon'dan okumasını rica etti.

LORD CURZON B. Lloyd George'un sözünü ettiği telgrafın, 11 Mart'ta Vaşington'daki Britanya temsilcisi tarafından çekilen ve geçen Cumartesi Londra'da alınan bir telgraf olduğunu söyledi.

(Lord Curzon, değiştirilerek açıklanmış metni Ek 4'de verilen bu telgrafı okudu.)

B. LLOYD GEORGE kurulun önündeki sorunun şu olduğunu söyledi : Türkiye ile tasarlanan Barış Koşullarının yerine getirilmesi sorununun, derhal incelenmek üzere, Versailles'daki kara ve deniz danışmanlarına gönderilmesi gerekmekte midir? Kendisi bundan yanadır.

B. BERTHELOT uzman danışmanlarına sadece hükümlerin yerine getirilmesi **yolları** sorulmak koşuluyla kabul ettiğini bildirdi. Konu hakkında hiç bir önyargıya yer verilmemesi için, uzmanların sadece bu hükümlerin uygulattırılması yollarını incelemekle yetinmeleri gerekmektedir.

B. LLOYD GEORGE de bunu kabul etmekte ve bunun özel bir toplantı olması gerektiğini düşünmektedir; yani, her üç Devlet Versailles'a özel temsilciler göndermeli.

B. CAMBON ve B. BERTHELOT konuyu Verailles Kuruluna, B. Berthelot'nun çekincesi ile, sunmayı, kurula özel temsilciler katılması koşuluyla kabul etmişlerdir.

B. SCİALOJA B. Berthelot'nun ileri sürdüğü çekince ile, meslekdaşlarının görüşlerine katıldığını belirtti. Askerî ve denizci uzmanlar konuyu sadece kara ve deniz askerî açılarından inceleyecekler fakat hiç bir karara varmak yetkileri bulunmayacaktır. Karar Yüce Kurulun işidir.

> Versailles'daki Kara ve Deniz Askerî Komisyonundan, Türkiye ile Barış Andlaşmasının tasarlanan hükümlerinin yerine getirilmesinin askerî yolları hakkında inceleme yapıp öğütlemede bulunmasının istenmesi ve Versailles'daki Askerî Kurulun bu irdeleme için, çeşitli Hükümetlerin isteyeceği deniz, kara ve hava ek uzmanlarınca desteklenmesi,
>
> **kararlaştırılmıştır.**

İMPERİALİ MARKİSİ kurulun bugün toplanacağını sandığını söyledi.

B. BONAR LAW gazetelerden Mareşal Foch'un Mainz'da olduğunu öğrendiğini bildirdi.

B. CAMBON bunun doğru olduğunu ancak Mareşal'in bir gecede Versailles'a dönebileceğini söyledi.

B. VENİZELOS Yunanistan'ın, özel ilgisi nedeniyle, bu konu görüşülürken Versailles Kuruluna katılmak üzere bir askerî temsilci göndermesine izin verilmesini rica edeceğini bildirdi.

B. LLOYD GEORGE bir sakınca görmediğini söyledi. Yunanistan hem konuyla gerçekten çok ilgilidir hem de Türkiye'de 100.000 asker bulundurmaktadır. Geçmiş günlerde, Batı Cephesindeki harekât görüşüldüğü zaman Versailles Kuruluna genellikle bir Belçika temsilcisinin katıldığını anımsamaktadır. Şimdiki andlaşmanın uygulattırılmasında Yunanistan'ın askerî desteğinin büyük önemi olacaktır. Kendi görüşüne göre, bir Yunan askerî uzmanı toplantıya katılmalıdır.

B. CAMBON en doğru yolun, işi Versailles'a bırakmak ve kurula, gerektiğinde, Yunanistan'ın ya da ilgilenebilecek başka herhangi bir Devletin askerî bir temsilcisini çağırmaları yönergesini vermek olduğunu söyledi. Sorun, Türkiye andlaşma hükümlerini yerine getirmeyi reddedecek olursa bunun nasıl zorla uygulattırılacağının görüşülmesi olup, böyle bir durumda girişilecek eylemin kararının daha sonra alınması gerekecektir.

B. LLOYD GEORGE Versailles Kurulunun, söz konusu bölgede en çok askeri olan Devletin bir temsilcisinin bulunmadığı bir toplantıda sorunu nasıl ele alabileceği hakkında kuşku beslemektedir. Herhalde Mareşal Foch, kendisi de, görüşme sırasında bir Yunanlı generalin bulunmasını yeğleyecektir.

B. CAMBON en kolay yöntemin, Büyük Britanya, İtalya ve Fransa temsilcilerinin görüşmeye başlamaları ve gereksinme duyacak olurlarsa bir Yunan temsilcisini de çağırmaları olacağını belirtti. Yunanistan'ın sözü edilen bölgede 100.000 kadar askeri olduğunu kendisi de bilmektedir. Saptanması gereken elde bulunması gerekecek toplam kuvvet sayısı ve öteki Devletlerin ne kadarını sağlaması gerekeceğidir. Bunları söylerken, bir Yunan temsilcisine de danışılmaması gerektiği izlenimini vermek istememekle birlikte, Versailles'daki kurulun Barış Konferansınca kurulmuş olduğunu ve bu aşamada kuruluş biçiminin değiştirilmesinde zorluklar çıkabileceğine işaret etmek istemiştir. Bu zorluğu önlemek için gerektiğinde hazır bulunacak bir Yunan temsilcisi istenmemesinin nedenini anlayamamaktadır.

B. VENİZELOS Versailles'daki kurul gereksinme duyduğunda, danışılmak üzere bir Yunan temsilcisinin çağrılması hakkındaki B. Cambon'un önerisini kabule hazır olduğunu söyledi. Sözkonusu bölgede herkesten fazla Yunan askeri bulunduğu için, bir Yunan temsilcisine danışılmasının zorunlu olduğuna inanmaktadır. Kendisi asker olmadığı halde sık sık Versailles Kuruluna katılması istenmiştir.

B. CAMBON bunu doğrulamış ve Versailles Kurulunun B. Venizelos'un görüşlerini memnunlukla dinlemiş bulunduğunu söylemiştir. Görüşülmesi tasarlanan konuda, bir Yunan generalinin görüşleri de ayni memnunlukla dinlenecektir.

B. LLOYD GEORGE Versailles'daki kurulun konuyu ele alması ve gerekirse bir Yunan askerî temsilcisinin de çağrılması konusunda görüş birliğine varıldığını bildirdi.

(Buna karar verildi.)

No. 60'ın Ek 3'ü.

İstanbul'daki Britanya Yüksek Komiserinin 10 Mart 1920 tarihli bir telgrafının değiştirilerek açılmış metni.

(Üç Devletin Yüksek Komiserlerinin tıpkı telgraflarının ingilizceye çevirisi)

İtalyan, İngiliz ve Fransız Yüksek Komiserleri, Londra'da 6 Mart 1920 tarihli bir telgrafla Yüce Kurulun İstanbul'un işgaline ilişkin yönergeleri ile gelecekteki Türk Barış Andlaşmasının hükümlerini aldıkları gibi, Erzurum'un Ermenistan'a, İzmir'in ve bütün Trakya'nın da, Marmara Denizi Kıyıları ile Edirne'yi de kapsayacak biçimde, Yunanistan'a verileceğini de öğrenmişlerdir. Doğaldır ki Yüksek Komiserler alacakları tüm yönergeleri yerine getirmek ve Yüce Kurulun vereceği kararları uygulamak için ellerinden gelen her şeyi yapacaklardır, ama bununla birlikte, tasarlanan andlaşma kadar sert bir andlaşmayı sunmanın sonuçları hakkında oybirliği ile vardıkları görüşlerini bir kez daha dile getirmeyi de ödevleri saymaktadırlar. Kanılarınca bu sonuçlar şunlar olabilir : Bir, Türkiye'nin andlaşmayı imzalamayı, ya da imzalanmışsa onaylamayı, onaylamışsa da uygulamayı reddetmesi. İki, Padişahın erkten el çekmesi (abdication) ya da düşürülmesi (hal edilmesi, déposition), yeni bir Padişahın tahta çıkması ve Asya'da yeni bir Hükümet kurulması, Parlamentonun Anadolu'ya kaçması, tüm Türk öğelerin ayaklanması ve Küçük Asya ve Trakya'da geniş çapta toplu öldürmeler ve Hıristiyan kırımı. Andlaşma koşulları öğrenilir öğrenilmez bu sonuçların ve özellikle kırımların, derhal başlaması tehlikesi vardır. Üç, Avrupa'da başlayacak ve süresiz olarak sürdürülecek, Bulgarlarla Türkler arasında Yunanlılara karşı her türlü eylemi sağlama girişimleri. Dört, ilerde, Asya'da, Bolşevikler, Araplar ve Türklerin ortak bir eyleme geçmeleri olasılığı.

No. 60'ın Ek. 4'ü.

Vaşington'daki Britanya Temsilcisinin 11 Mart 1920 tarihli bir telgrafından değiştirilerek açılmış alıntı.

Nota'nın[190] anlamı pek açık değildi ama Birleşik Devletler Hükümetini Türk Barış Andlaşmasına ilişkin görüşmelere doğrudan doğruya çağırmamakla birlikte, bu Hükümetin bunlara ilgisiz davranmayacağı umudunu dile getiriyordu. Dışişleri Bakanı Vekili, aslında ülkesinin görüşlerini bildirmeği hak olarak savunacak bir durumu bulunmadığını (no **locus standi**) kabul etmekle birlikte, olabilirse zorlukları önlemek için, Vaşington Hükümetince korunması zorunlu gö-

---

190 İngilizce aslındaki dipnotu: Sözü edilen Nota, 12 Mart 1920 tarihinde B. Jusserand tarafından Amerikan Dışişleri Bakan Vekiline gönderilen notadır. Bak. Papers relating to the Foreign Relations of the United States 1920. cilt iii., sayfa 748-750.

rülen belli başlı noktaların hangileri olduğu hakkında bilgi veren bir yanıt göndermek niyetinde olduğunu söyledi. Şu noktalara değindi : Bir, Boğazların uluslararasılaştırılması. İki, İstanbul konusunda Müttefikler bir karara vardıklarında, Rusya'nın da, görüşlerini bildirme olanağını bulduğu zaman, bildirmesini sağlayacak hükümlere yer verilmesi; B. Polk, bunun her türlü kararı süresiz erteleme anlamına geleceği hakkındaki görüşleri kabul etmemektedir. Üç, daha geniş bir Ermenistan konusu; bunun sınırları konusunda hiç bir belirli şey söylememekte fakat Kilikya'yı dışarda bırakıp Van Gölü çevresindeki bölgeyi ve Trabzon'u ve bu limanın batısındaki (sic) kıyının bir bölümünü içermesini düşünmektedir. B. Polk, hazırlanır hazırlanmaz, Britanya Dışişleri Bakanlığına iletilmek üzere, andırı'sını Londra'daki Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçisine telgrafla bildireceğini söyledi.

No. 62

16 Mart 1920 Salı günü saat 16'da Londra, S.W.1. Whitehall'da Britanya Dışişleri Bakanlığında Lord Curzon'un odasında yapılan bir Büyükelçiler ve Dışişleri Bakanlığı Konferansına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları /İ.C.P.76./

Katılanlar Britanya İmparatorluğu : Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. Vansittart, B. Forbes Adam **Yazmanlar**, Yarbay Storr, Albay Abraham.

Fransa : B. Cambon, B. Berthelot.

İtalya : B. Scialoja, İmperiali Markisi, B. Nogara, Albay Sastoldi, B. Galli, Don Ascanio Colonna.

Çevirmenler : B. Camerlynck ve B. Billot.

1. Görüşmelerin gizliliği.

[Konferansın aslında Yüce Kurulun pek çok yetkileri ile donatılmış olduğunu ve en az onun kadar gizlilik içinde yürütülmesi gerektiğini anımsatmak zorunda kaldığını bildiren Lord Curzon hem basına hem de İstanbul'a kadar uzanan sızmalardan yakınmıştır.]

2. İstanbul'un işgali.

LORD CURZON kararlaştırılan İstanbul'un işgalinin bugün saat 11'de başlaması gerektiğini anımsattı. Bu hususun bu oda dışında açıklanmayacağına güvenmektedir. Savaş Bakanlığı ile Deniz Kuvvetleri Bakanlığı ele geçirilecektir; tüm iletişim ile Boğaz üzerindeki ulaşım denetim altına alınacak sıkı yönetim ilan edilecek, gemilerden karaya asker çıkarılacak, donanma Boğazların her iki yakasını komutası altına alacak ve Kuzey Türkiye'nin çeşitli limanlarında Müttefik gemileri bulundurulacaktır. Hiç kuşkusuz bunun haberleri kısa bir süre sonra bütün gazetelerde yayınlanacaktır ama şimdilik bundan söz edilmemesi daha uygun olacaktır.

3. Türkiye ile Barış Andlaşmasında Milletler Cemiyetinin rolü.

LORD CURZON son toplantıda kendisine, azınlıkların korunması ve İstanbul'da bir temsilcilik kurulması konularında Milletler Cemiyeti Konseyine bir

telgraf çekmesine izin verildiğini konferansa anımsattı; bir de Ermenistan'ın korunması için telgraf çekmişti. Konferansın amacı, Ermenistan'ı, kendisini savunmak olanaklarını kendisine vereceği ve, Milletler Cemiyetinin özel katkılardan da elde edebileceği, yaşamını başlatabilmek için zorunlu olan parayı sağlayacağı umulan Milletler Cemiyetinin korumanlığı altında, özgür bir Devlet yapmaktır. Bu telgraflar geçen Cuma öğleden sonra gönderilmiş ve Milletler Cemiyeti Konseyi Cumartesi öğleden sonra, özel ve gizli bir oturumunu bu iki konuya ayırmıştır. Konseyin yanıtı başvurunun kendilerini biraz şaşırtmış olduğu ve ellerinde bir karara varmalarına olanak verecek çok az veri bulunduğu biçiminde olmuştur. Bu nedenle bu konudaki eldeki tüm bilgilerin kendilerine gönderilmesini istemişlerdir. Kanısınca bu akla çok uygun gelen bir istektir ve kendisi bunu yerine getirmeğe hazırdır. Konsey ayrıca, Milletler Cemiyetinden azınlıklarını güvence altına alınmasının önceki andlaşmalarla da istenmiş bulunduğunun bir gerçek olduğunu da belirtmektedir; örneğin Polonya'da durum böyledir; ama bir dereceye kadar da olsa örgütlenmiş bir Devlet olan Polonya ile Türkiye'nin ilerde alacağı olasıl bulunan durum arasında bir benzerlik aramak zordur. Bu son ülkede tehlike, merkez yetkesinin dışında kalacak çetelerin eylemlerinden doğacaktır. Türkiye'deki azınlıkları ülkenin her yerinde zaman zaman patlak verebilecek olan tehditlere karşı güvence altına almak Milletler Cemiyeti için alınması zor bir sorumluluk olacaktır. Azınlıkların korunması, kuruluş nedenlerinden biri olduğuna göre, Milletler Cemiyetinin sonunda reddedebileceğini sanmamaktadır. İstanbul'a Cemiyetin bir temsilcisini yerleştirmeğe gelince, Konsey bu konuda kuşkuludur ve daha fazla bilgi verilmesini istemektedir. Konferansta da B. Scialoja, B. Cambon ve kendisi bu konuda kuşkularını belirtmişlerdi. Milletler Cemiyetinin Konseyinin gelecek toplantısı 25 Nisanda Romada yapılacaktır. Belki de Konseyi daha erken bir toplantı yapı Ermenistan'ı görüşmeğe yöneltmek olanağı bulunabilir. Konsey Ermenistan konusunda Milletler Cemiyetine yüklenmek istenen sorumluluğun tam niteliğinin ne olduğunu öğrenmek istemiştir. Örneğin Cemiyetin paraları Ermenistan bütçesindeki açıkların kapatılmasında mı kullanılacaktır? Ayrıca, koruma konusunda Milletler Cemiyetinin, kendi buyruğu altında, şu anda hiç bir kuvveti yoktur. Konsey bu noktalar aydınlığa kavuşturulduktan sonra, konuyu Roma'da, ya da bir olasılıkla, Paskalyada Paris ya da Londra'da görüşmeğe isteklidir. Kendisi kişisel olarak Ermenistan konusuna o denli önem vermektedir ki, Konseyin daha önce Paskalya sırasında toplanması önerisini kabul etmek eğilimindedir. Bu nedenle, konferansın elindeki tüm bilgilerin Milletler Cemiyeti Konseyine verilmesi ve Ermenistan'ı görüşmek üzere erken toplantı önerisinin teşekkürlerle kabulünü önermektedir.

(Bu öneriler genel olarak kabul edildi.)

Lord Curzon Türkiye'deki azınlıkların güvencesi konusunun Milletler Cemiyeti Konseyince, 25 Nisanda Roma'da yapılacak toplantısından önce ele alınmayacağını söyledi. Andlaşmayı bu nedenle çerçevesiz bırakmak, kanısınca, doğru olmayacaktır. Güvenceler konusunda, koşula bağlı bir hükmün konmasını ve bunun için de Yazı Komitesine yönerge verilebileceğini ileri sürdü.

B. SCİALOJA Türkiye için bu kadar önem taşıyan bir konunun Türklere sunulacak andlaşmada askıda bırakılmasının kendisine biraz zor geldiğini belirtti. Milletler Cemiyeti Konseyinden, ilk önce bu konu ile uğraşması istenemez mi?

B. BERTHELOT öteki andlaşmalara Milletler Cemiyetinin genel güvencesinin bir çeşit platonik hüküm olarak konduğunu ve Cemiyete bu konuda hiç danışılmamış olduğunu söyledi. Türkiye'nin durumuna gelince, Milletler Cemiyetinden İstanbul'a bir temsilci ataması istenmiştir. Bu öteki andlaşmalardan öteye giden bir durum ve Cemiyet için de daha ağır bir sorumluluk demek oluyordu zira böyle bir temsilciye doğrudan başvurular yapılabilecekti. Ayni durum Cemiyetin Ermenistan'ın savunma maliyesinden sorumlu olması önerisinde çok daha önemle ortaya çıkmaktadır. Bu konular hiç kuşkusuz çok yakından incelenmeyi gerektirir ama genel güvence konusunda Cemiyetine sorulması gerektiğini bile sanmamaktadır.

LORD-CURZON bu görüşü tümüyle paylaşamamaktadır. Her şeyden önce, öteki andlaşmalar yapılırken Milletler Cemiyeti daha kurulmamış olduğu için doğaldır ki, kendisine danışılamazdı. İkinci olarak, Milletler Cemiyetinin Türkiye'ye karşı durumu, Polonya ve Romanya'ya karşı olduğunun tıpkısı olmayacaktır. Polonya ve Romanya Milletler Cemiyetinin üyesidirler ve azınlıklar konusunda herhangi bir anlaşmazlık çıkacak olursa, Polonyalı ve Romanyalı üye toplantıya çağırılacaktır. Türkiye ise üye değildir ve hiç bir Türk delegesi çağrılamaz. Bu görüşler Milletler Cemiyeti Konseyinin kendisince de ileri sürülmüştür, ama konferansın önerisini reddetmek için değil. Ancak konferasın, Milletler Cemiyetine, neler yükümlenebilecekleri hakkında düşünüp taşınma olanağını vermeden pek fazla yük yüklememesi gerektiği görüşündedir.

B. SCİALOJA Bulgaristan üye olmadığı halde Bulgaristan'daki azınlıklara Milletler Cemiyeti güvencesi verildiğini belirtti.

B. BERTHELOT çok büyük sorunların söz konusu olduğunu söyledi. Şimdiye kadar Milletler Cemiyeti, Türkiye için düşünülen nitelikteki sorumlulukları yanıtlayacak biçimde örgütlenmiş değildir. Milletler Cemiyetinin bol parası da, ordusu da yoktur. Şimdilik sadece tinsel gücü vardır. Maddî gücü, anlaşıldığına göre, gerektiğinde Büyük Devletlerce sağlanacaktır. Örneğin Polonya'da azınlıklara ilişkin hükümler yerine getirilmeyecek olursa, Milletler Cemiyetine bir başvuruda bulunulacaktır; ve eğer, araştırma sonucu, Polonya Devletinin kusuru olduğu ortaya çıkacak olursa, o zaman konu Büyük Devletlere sunulup, onlar yapılabilecek eylemi kararlaştıracaklardır. Ama Türkiye'de, Milletler Cemiyetinin, zor da kullanmak üzere azınlıkların korunmasını doğrudan doğruya üzerine alabileceği ve Ermenistan'a para yardımında bulunması da önerilmektedir. Milletler Cemiyetinin bugünkü kuruluş biçimiyle bu nitelikte işleri üzerine alabileceğinden kuşku duymaktadır. Amaç bu değilse, o zaman, Polonya andlaşmasındaki gibi bir hükümle yetinilebilir. Milletler Cemiyeti bir süper-devlete dönüştürülmeyecekse tutulacak yol bu olmalıdır.

LORD CURZON her iki halde de, Milletler Cemiyetinin hem Konseyi hem Genel Kurulu artık var olduğuna ve toplantılar yaptıklarına göre, kendilerine yükümlülük yükleyen bir hükmü, bunu tartışma olanağı kendilerine tanımadan, önermenin olanak dışı sayılması gerektiğini belirtti.

İMPERİALİ MARKİSİ'ne göre, sorun, önerilenin Milletler Cemiyetince kabul edilmesinin istenmemesinden doğmaktadır. İtalyan temsilci heyeti buna karşıdır.

LORD CURZON, anladığıma göre, İtalyan temsilci heyeti İstanbul'da bir temsilci olmasına karşı çıkmaktaydı ama genel bir güvenceye değil, dedi.

B. VANSİTTART azınlık maddelerinin 11'den 14'e kadar olanlarının kaldırılmasını ve yerlerine şu anlamda bir formül konmasını önerdi

> 'Başlıca Müttefik Devletler, bu bölümdeki hükümlerin yerine getirilmesini güvence altına almak için ne gibi önlemler alınması gerektiğini, Milletler Cemiyeti Konseyi ile birlikte inceledikten sonra saptayacaklardır. Osmanlı Hükümeti, bu konuda alınacak bütün kararları şimdiden kabul ettiğini bildirir.'

(Bu kabul edildi.)

Bunun gerekli sonucu olarak, bu maddelerden bir 'Milletler Cemiyeti temsilcisi'ne ilişkin sözcükler çıkarılmalı ve yerine 'Milletler Cemiyeti Konseyi' deyimi konulmalıdır.

4. Türkiye'deki Eski Yapıtlara ilişkin hükümler.

Konferans, Britanya temsilci heyetinin, Türkiye'deki Eski Yapıtlar konusundaki bir andırısını inceledi (Ek 1.).

LORD CURZON bu maddelerin Paris'te arkeoloji uzmanları tarafından kaleme alındığını söyledi. Büyük Britanya''yı Binbaşı Hogarth, Fransa'yı Profesör Cagnat, İtalya'yı B. Parabeni ve Amerika Birleşik Devletleri'ni de B. Butler temsil etmekteydi.

B. BERTHELOT bu maddelerin eski rejimi değiştirip değiştirmediğini sordu.

B. VANSİTTART eski rejimin bozuk olduğunu ve şimdi önerilen maddelerle değiştirildiğini söyledi.

Madde 1 okunup, 'Osmanlı Hükümeti eski yapıtlara ilişkin' sözcüklerinden sonra, 'şimdiki Osmanlı yasalarını yürürlükten kaldıracak' sözcüklerinin eklenmesiyle kabul edildi.

Bundan sonra Ek'in 1 paragrafı ele alındı.

B. BERTHELOT '1700' tarihine karşı çıktı. Görüşüne göre, Türkiye'de 18 nci Yüzyıl sanatı özel olarak korunmağa değer niteliktedir.

S. SCİALOJA 18 nci Yüzyılda yapılmış herhangi bir şeyin 'Eski Yapıt' tanımına girmesinin doğru olup olmadığını sordu. Kanısınca, 'tarihsel ya da sanat değeri olan yapıt' gibi bir formül kullanılması daha yerinde olurdu.

LORD CURZON maddeler eski yapıtlara ilişkin olduğuna göre, '1800' yerine '1600' denmesini yeğlediğini belirtti. Bu maddelerde sanat değerinde de söz edilmektedir ama, mademki bunları uzmanlar kaleme almış bulunuyor, olduğu gibi kabul etmek daha iyi olur.

(1. paragraf kabul edildi.)

2. paragraf okundu.

B. SCİALOJA eski yapıtlara ilişkin maddelerin, arkeoloji uzmanlarınca yazıldıklarına göre, tartışılmadan ilke olarak kabul edilmesini ve Yazı Komitesine, herhangi bir hukuksal eksiklik bakımından incelenmesi istemiyle, gönderilmesini önermiştir.

(Bu kabul edildi.)

B. Scialoja, 2. madde ile ilgili olarak Roma'da, Müsteşar'dan aldığı ve İtalya adına istediği ve aralarında, savaş öncesi İmparatorluk Müzesi için götürülmüş olan bazı mermer Roma yontularının da bulunduğu, sanat bakımından ilginç yapıtların bir dizelgesini içeren bir telgrafı okumak istediğini söyledi.

B. VANSİTTART Türklerin de İtalya tarafından alınıp götürülen bazı sanat yapıtlarını istemek durumunda olabileceğini anımsattı.

B. SCİALOJA bunların çok önemsiz kalacağını söyledi.

LORD CURZON hiç bir kuraldışılığa yer verilmemesinin iyi olacağı düşüncesini belirtti.

B. BERTHELOT bunun çok tehlikeli bir örnek olacağını ve herkesin eline geçirmek istediği yapıtları istemeye başlayabileceğini kabul eder.

LORD CURZON B. Scialoja'nın söylediklerini konferansın not etmesini önerdi. Hiç kuşkusuz bu olayda ve daha başka olaylarda ortaya sağlam bir savunulacak dava çıkabilir. Ancak, konferans böyle tek tek olaylara eğilemez.

B. SCİALOJA bu telgrafın bir kopyasını Paris'deki andlaşma uzmanlarına göndermek niyetinde olduğunu söyledi.

2. madde değişikliksiz kabul edildi.

3. madde değişikliksiz kabul edildi.

İMPERİALİ MARKİSİ dinsel bakımdan Şehislam (Şeyh-ül-İslam) makamının[191] yetkisini bilmezlikten gelmenin çok ciddî bir sorun olduğunu söylemiştir. Madde acaba yeteri kadar güvenlik sağlamakta mıdır?

LORD CURZON madde tasarısının şimdiki biçimiyle gereksinmeleri yanıtlar nitelikte olduğunu söyledi; örneğin şu tümce yeterlidir : "Padişahın ya da Osmanlı Hükumetinin hiç bir görevlisi yetkisini kullanmayacaktır," v.b....

4. Madde değişikliksiz kabul edildi.

İMPERİALİ MARKİSİ bütün Müslümanların derinliğine ilgilendikleri bir konu olduğu için, tüm ülkelerdeki Müslümanların temsil edilmelerini sağlayacak bir düzenleme yapılması gerektiği görüşündedir.

5. madde değişikliksiz kabul edildi.

6. madde değişikliksiz kabul edildi.

7. madde değişikliksiz kabul edildi.

5. Konferans İzmir Komitesinin, Türk Andlaşmasına, İzmir çevresindeki rejim hakkında konulacak hükümlerle ilgili raporunu (A.J.90) (Ek 2) ele aldı.

---

[191] İngilizce aslındaki dipnotunda, bizde eski adıyla Meşihat makamından Sheikh-ul-Islamat diye söz edilmekte ve Osmanlı İmparatorluğunda yüksek dinsel hukuk makamı olarak tanımlanmaktadır.

LORD CURZON raporun dayandığı temellere ilişkin 1. sayfasında, 'Türk egemenliğinin[192] tek tanımı olarak İzmir'in dışındaki belli başlı kaleler üzerinde Osmanlı bayrağının çekilmesi' denildiğine, aynı sayfadaki bir dipnotta 'Yüce Kurul daha sonra belirli bir kaleye çekilmesine karar verdi' açıklamasının yapıldığını, 4. maddede ise, 'Osmanlı bayrağının İzmir kentinin bir dış kalesine sürekli olarak çekili kalacağı'nın belirtildiğine işaretle, seçilen kalenin hangisi olduğunu öğrenmek istemiştir.

B. CAMBON konunun Yüce Kurulda görüşüldüğü sırada B. Venizelos'un kentin hemen dışındaki bir kaleden söz etmiş olduğunu bildirdi.

LORD CURZON'a göre, B. Venizelos'un bunu önermesinin gerçek nedeni bayrağın İzmir'de dalgalanmasını istemeyişidir. Kendisi de bayrağın kent içinde çekilmemesi gerektiğini kabul etmekle birlikte, belirli bir kalenin kesin olarak saptanması gerektiği görüşündedir.

B. CAMBON Girit'te Türk bayrağının adanın açığında küçük bir adacığa çekilmiş olduğunu anımsattı.

Konferans bundan sonra madde tasarılarını **seriatim**, sıra ile inceledi.

1. Madde değişikliksiz kabul edildi.

2. Madde değişikliksiz kabul edildi.

3. Madde değişikliksiz kabul edildi.

4. Madde'ye şu sözcüklerin eklenmesi kararlaştırıldı :

"Kaleyi Müttefik Devletler saptayacaktır."

5. Madde değişikliksiz kabul edildi.

6. Madde değişikliksiz kabul edildi.

B. SCİALOJA 7. maddenin, işin içine Milletler Cemiyetini soktuğu için çok önem taşıyan bir madde olduğunu söyledi. Milletler Cemiyeti Konseyi, bu madde ile kendisine verilen sorumluluğu kabul etmeyecek olursa, Yunan Hükümeti o zaman dilediğini yapabilecektir.

LORD CURZON maddenin amacının, Milletler Cemiyetine, Yunan Hükümetince önerilen seçim sistemi üzerindeki görüşünü açıklamak fırsatını vermek olduğunu söyledi. Kanısınca bunun başka bir seçeneği de yoktur ama konferans üyelerinden herhangi birinin başka bir önerisi olursa, bunu öğrenmekten memnun olacaktır.

B. SCİALOJA sorunun sadece bir azınlıkları koruma konusu olmadığını ileri sürdü. İzmir Meclisinin, bir kamu oyu yoklamasına başvurarak, İzmir Hükümetinin geleceği hakkında karar vermesi söz konusudur. Milletler Cemiyeti Konseyinden bir yanıt alınamayacak olursa son karar İzmir Meclisinin olacaktır. Bu olasılığa karşı bazı hükümler öngörülmesi gerektiğini düşünmektedir.

---

[192] İngilizce aslında bu deyim sovereignty değil suzerainty olarak geçmektedir ki, aslında -Sevres'in metnine de uygun olarak sovereignty yani egemenlik olması gerekir. Bu tartışma daha önce Yüce Kurulda cereyan etmiştir. Bak. No. 20, Tutanak 2.

LORD CURZON burada Milletler Cemiyeti Konseyinden söz edilmesinin nedeninin, ilerde nasıl olsa şimdiki Yüce Kurul'un yerini bu konseyin alacak olması olduğunu belirtti. Görüşüne göre iki seçenek vardır. Ya incelenmekte olan maddedeki hüküm kabul edilecektir yada, yetkileri bakımından Yüce Kurula eş ve kuruluşu benzer bir başka örgüt seçilecektir. Oysa, Yüce Kurul bazen Londra'da, bazen Paris'te, bazen de başka yerde toplanmakta ve sonuçta büyük gecikmeler ortaya çıkmaktadır. İzmir konusunda, işi biran önce başlatmakta büyük yarar vardır. İzmir'in iki yıl sonra Yunanistan'ın bir parçası olmayı seçme olanağı vardır. Müttefik Hükümetlerden herhangi biri herhangi bir konuyu, örneğin İzmir yasalarına ilişkin bir konuyu, yüce bir kurula sunmak gereksinmesi duyacak olursa, Cemiyet Konseyinin bir toplantısında yapma olanağı bulunmaktadır.

B. SCİALOJA Cemiyetin Konseyi bu konuyu ele almayı red edecek olursa ne olacağını sordu. O zaman bunu İstanbul'daki Uluslararası Komisyona göndermek olanağı bulunacak mıdır?

LORD CURZON B. Scialoja'nın hangi komisyondan söz etmek istediğini sordu; o kadar çok komisyon var ki.

B. SCİALOJA Maliye Komisyonunu düşündüğünü söyledi.

B. CAMBON maliye uzmanlarının bir seçim konusunu incelemeğe hiç bir yetkileri bulunmadığını belirtti. İstanbul'da bir hukuk örgütü kurmak ise, bir yeni komisyon daha kurmak demek olacaktır.

B. SCİALOJA Konseyin yapması gereken tek şeyin, İzmir Hükümetine yanıt olarak bildirilerinin alındığını ve incelenmekte olduğu hakkında bir mektup göndermek olduğunu belirtti. Ancak, Konsey üyesi ülkelerden herhangi birinin temsilcisi konuyu tartışmaktan kaçınacak olursa bu, sorunun bırakılması için yeterli olacaktır.

LORD CURZON bu olasılığın maddedeki şu sözcüklerle karşılanmış bulunduğunu söyledi "uygun bulununcaya kadar yürürlüğe girmeyecek olan"

B. Scialoja'nın, Milletler Cemiyeti Konseyinde temsil edildikleri için Yunanlıların bu Konseyin kararlarını etkilemek olanağına sahip olacakları konusu üzerinde durduğu tartışmalar sonucunda,

LORD CURZON ortada iki varsayım bulunduğunu söyledi. Birincisi, B. Venizelos'un, üyesi bulunduğu Konsey'e gidip o denli saçma bir sistem önereceği ki, Konseyin buna dokunmak bile istemeyeceği varsayımı; ikincisi, Konseyin kendilerine yüklenen bu sorumluluğa o kadar kızacağı ki, bu konuda hiç bir şey yapmayacağı varsayımıdır. Kendi kanısı ise, Milletler Cemiyetinin, tam tersine, kendi varlığını haklı göstermek gereksinmesini duyacağıdır. Konferansın, Milletler Cemiyetini söz konusu eden her öneriye karşı kuşku duyan bir davranış içinde girmesini kınamaktadır.

B. SCİALOJA bu durumda en azından, Milletler Cemiyetine bu sorumluluk yüklenmeden kendisine bunu kabul etmesi için çağrıda bulunulması gerektiğini söyledi. Bundan çok daha az önemli konularda bile, örneğin azınlıklar konusunda, sorumluluğu kabul etmesi kendisinden rica edilmişti. Andlaşmaya

Milletler Cemiyetini herhangi bir bakımdan sorumluluk altına sokan bir hüküm koymadan önce Müttefiklerin Cemiyetin Konseyine danışmasını görevleri gereği saydığını belirtti.

B. CAMBON, Milletler Cemiyetinin bu görevi üstlenmeyi reddedip, işlerinin öğütleme yazmak değil sadece görüşlerini bildirmek olduğunu söyleyebileceği görüşünü ileri sürdü.

LORD CURZON konferans üyelerinin Cemiyet Konseyine çok fazla sorumluluk yüklenmekte olduğunu düşünmek eğiliminde olduklarını sandığını söyledi. Kendisi bu görüşte değildir. İzmir Hükümetinin başvurusu Konseyce günlük işlerinden biri olarak ele alınacaktır. Bu madde niçin konulmaktadır? Konulma nedeni, Müttefiklerin azınlıkları korumak istemeleridir ve söz konusu olan azınlık azımsanamayacak kadar önemlidir. Kendisi B. Venizelos'un dayandığı sayıları kabul etmemekte ve, tüm sancakta bir sayım yapılsa, Türk ve Rum sayısının hemen hemen eşit olduğu sonucuna varılacağı kanısındadır. İstedikleri İzmir'de hak gözetirliğe uygun bir temsil sağlanmasıdır. Yansız bir kuruluşun konuyu incelemesi ve şu ya da bu yönde bir karara varmasını istemektedirler; bu iş için de Milletler Cemiyeti Konseyinden daha iyisi düşünülebilir mi? Kendisi başka bir seçenek düşünememektedir. B. Scialoja'nın önerdiği yöntemle sorun bir Dışişleri Bakanlığından ötekine, bir başkentten bir başkasına gönderilmiş ve sonsuz ertelemelere yol açılmış olur.

B. SCİALOJA, her durumda, 7. maddenin birinci paragrafının, Cemiyet Konseyince bir çeşit yanıt gönderilmesini sağlayacak biçimde değiştirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Ya Konseyin bir yanıt göndermeyi reddetmesini önlemek için bir şeyler yapılmalı ya da, daha önce de dediği gibi, Konseye bu sorumluluğu kabule hazır olup olmadığı daha önce sorulmalıdır.

LORD CURZON Fransız Büyükelçisinin söyleyecek bir sözü ya da bir önerisi olup olmadığını sordu.

B. CAMBON üç aylık bir süreden söz eden bölümün çıkarılması gerektiği kanısındadır.

LORD CURZON bu durumda birinci paragrafta buna ilişkin tümcenin çıkarılmasını önerdi.

VİKONT CHİNDA yine de bir süre saptanması gerektiği düşüncesindedir.

B. SCİALOJA bunun gerektiğinden emin değildir. Konseyde dokuz Devlet bulunduğunu ve bunların her birinin temsilcisinin Konseye soru sorabileceğine işaret etti. Japonya da Yunanistan da temsil edilmektedir. Yine de güvenceye gereksinme duyulmaktadır ve, sessizlik güvence sayılamaz.

B. VANSİTTART bu üç satır çıkarılacak olursa, tek bir Devletin tüm sorunu görüşülemez hale getirebileceğine işaret etti.

B. SCİALOJA konseyin oy çoğunluğu ile karara varabileceğinin söylenebileceğini düşünüyor.

VİKONT CHİNDA tümceyi öyle anlamadığını belirtti. Bu yazılış biçimiyle, madde Konseyi yanıt vermek zorunluğunu koyan bir hükmün eklenmesinden yanadır.

B. SCİALOJA böyle bir hükme gereksinme olduğu kanısında değildir. Japonya Konseyde temsil edilmekte ve ne zaman olsa konuyu dilediği gibi ortaya atabilecek durumdadır. Kanısınca korkulacak bir şey yoktur.

a) 7. maddenin ingilizce metninin 16 ncı satırına, 'böyle konsey' sözcüklerinden önce 'çoğunluğu' sözcüğünün eklenmesine; b) 'Milletler Cemiyeti Konseyinden yanıt alınmadan üç ay geçinceye kadar' sözcüklerinin çıkartılmasına, karar verildi. 8. den 14. maddeye kadar değişikliksiz kabul edildi.

15. maddenin ingilizcesinde sondan üçüncü satıda 'zarar vermeksizin' deyimi yerine 'bağlı olarak' denilmesi kararlaştırıldı.

16. madde değişikliksiz kabul edildi.

B. CAMBON doğal olarak, konferansça alınan tüm kararların, asker ya da başka uzmanlara danışıldıktan sonra, Yüce Kurulca değiştirebileceğini söyledi.

LORD CURZON Fransız Büyükelçisinin haklı olduğunu söyledi. Konferansın her kararı Yüce Kurulun onamına bağlıdır.

6. Özgür Batum Devletinin Sınırları.

[Batum hakkında Britanya makamlarının iç yazışmaları ve Gürcistan Temsilci heyeti başkanının Barış Konferansı Başkanına yazdığı mektup hakkında kısaca bilgi verildi.]

(Konferans 18.40'da dağıldı.)

No. 62'nin Ek 1'i

Britanya Temsilci Heyetinin Dışişleri Bakanları ve Büyükelçiler Kuruluna Sunulmak Üzere Andırısı.

Britanya temsilci heyeti, Türkiye ile Barış Andlaşmasının Siyasal ya da Çeşitli Hükümler bölümlerine konulmak üzere aşağıdaki madde tasarılarını önermektedir :

Madde 1 ve 2, Türkiye'de arkeolojiye ilişkindir.

Madde 3 arşivlere ne yapılacağına ve geri verilmelerine ilişkindir.

Madde 4 bırakılmış ya da aktarılmış topraklar üzerindeki yetkilerin ve, bu bu arada, Şeyhislamlık yetkilerinin sona ermesine ilişkindir.

Madde 5 Türkiye'nin Hicaz Demiryolları ile ilgisine ilişkindir.

Madde 6 Türkiye Vakıflar Yönetimine başvurulmasına ilişkindir.

Madde 7 genel af ile ilgilidir.

Madde 1.

İşbu Andlaşmanın yürürlüğe konmasını izleyecek oniki ay içinde Osmanlı Hükümeti, bağlı Ek'teki kurallara dayanan yeni bir Eski Yapıtlar Yasası çıkarmak için gereken önlemleri, Osmanlı Parlamentosuna sunulmazdan önce Ma-

liye Komisyonunun uygun bulmasına sunulacaktır. Osmanlı Hükümeti bu yasayı uygularken bütün uluslararasında tam eşitliğe saygı gösterecektir.

Ek

(1) "Eski Yapıt" sözcüğü 1700 yılından önceki her çeşit yapıt ya da insan emeği ürünü anlamına gelir.

(2) Aşağıdaki 5. maddede sözü edilen izni elde etmeksizin bir eski yapıt bulup da, bu buluşunu Millî Eğitim Bakanlığının bir görevlisine bildiren her kişiye, buluşunun değeriyle orantılı parasal bir ödül verilmelidir. Benimsenecek ilke korkutucu olmaktan çok özendirici davranışta bulunmak olmalıdır.

(3) Yukardaki Bakanlık dışında kimseye eski yapıt satılamaz; fakat bu Bakanlık herhangi bir eski yapıtı edinmekten vazgeçecek olursa, bu eski yapıt özgürce satılabilir. Hiç bir eski yapıt, sözü edilen Bakanlıktan izin belgesi alınmaksızın ülke dışına çıkartılamaz.

(4) Kötü niyetle ya da savsaklama sonucu bir eski yapıt ya da yapıyı yok eden ya da ona zarar veren kişiye, saptanacak bir ceza verilecektir.

(5) Yukarda sözü edilen Osmanlı Bakanlığının izin kağıdı dışında, eski yapıt bulmak amacıyla toprak açmak ya da kazı yapmak yasaktır ve para cezası gerektirir

(6) Tarih ya da arkeoloji bakımından önemli görülebilecek alanların geçici ya da sürekli olarak kamulaştırılmasına olanak verebilecek, hakgözetirliğe uygun, koşullar saptanacaktır.

(7) Kazı yapmak izni yalnız yeterli arkeoloji deneyi olduğu konusunda güvence gösteren kişilere verilecektir. Bu izinleri verirken Osmanlı Hükümeti, geçerli neden olmaksızın, hiçbir ulusun bilginlerini izinden yoksun kılacak biçimde davranmayacaktır.

(8) Kazıdan elde edilecekler, kazıyı yapan kişi ile Millî Eğitim Bakanlığı arasında, Bakanlığın saptayacağı oranda bölüşülecektir. Bilimsel nedenlerle, bölünme olanak dışı görülecek olursa, bulana, kazıda elde edilenin bir bölümü yerine, hakgözetirliğe uygun bir ödence verilmesi gerekecektir.

Madde 2.

Bugün Türkiye'nin bir parçası olmaktan çıkmış olan toprakların herhangi birinden, 1 Ağustos 1914'den beri alınmış din, arkeoloji ya da sanat önemi olan bütün nesneler, işbu andlaşmanın yürürlüğe konmasını izleyen oniki ay içinde, Osmanlı Hükümetince, sözü edilen nesnelerin alındıkları toprağın Hükümetine geri verilecektir. Bu nesneler özel bir kişinin iyeliğine (mülkiyetine) geçmişse, bu maddede öngörülen yükümlülüğü yerine getirmek için, komulaştırma yoluyla, ya da başka bir yolla, gerekli önlemleri almak Osmanlı Hükümetine düşecektir.

İşbu Andlaşmanın yürürlüğe konmasını izleyecek altı ay içinde bu madde gereğince geri verilecek nesnelerin dizelgeleri ilgili Hükümetlerce Osmanlı Hükümetine verilecektir.

Madde 3.

Türkiye, kendisinden ayrılan toprakların sivil, asker, maliye, adalet ya da başka yönetimlerinin arşivlerini, kütüklerini, planlarını, senetlerini ve her çeşit belgelerini, ilgili Hükümetlere vakit geçirmeden verecektir. Bu belgeler, arşivler, kütükler, senetler ya da planlar başka yere kaldırılmışsa, ilgili Hükümetin istemesi üzerine, Türkiye bunları geri verecektir.

Yukardaki paragrafta sözü edilen arşivler, kütükler, planlar, senetler ve belgelerden askerî nitelikte olmayanlar, aynı zamanda Osmanlı yönetimlerini de ilgilendirmekteyse ve, bu yüzden bunların sözü edilen yönetimler zarara uğratılmaksızın verilmesi olanağı yoksa, Türkiye, karşılıklılık koşuluyla, ilgili Hükümetlere bunların içeriğini bildirmeyi yükümlenir.

Madde 4.

İşbu andlaşma hükümleri gereğince Türkiye'nin bir parçası olmaktan çıkan ya da şimdiki statüsü Türkiye tarafından tanınan topraklarda Padişahın ya da Osmanlı Hükümetinin hiç bir görevlisi yetkisini kullanamayacaktır.

Madde 5.

Osmanlı Hükümeti, Hicaz demiryolunda sahip olduğu tüm haklardan vazgeçtiğini ve ilgili Hükümetlerce bunun işletilmesi ve bu demiryoluna bağlı ve bu demiryolu için kullanılan malların bölüştürülmesi için yapılan bütün düzenlemeleri kabul ettiğini bildirir. Bu düzenlemelerde, demiryolunun dinsel bakımdan özel durumu tam olarak tanınacak ve korunacaktır.

Madde 6.

İşbu andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılan topraklar üzerinde yetkesini kullanan Hükümetlere, karşılıklı olma koşuluyla, Osmanlı Hükümeti, sözü geçen topraklardaki Vakıf yönetimine ilişkin ya da bu topraklarda yerleşmiş kişilerin ya da kurumların ilgilendikleri -bulundukları yerler nerede olursa olsun- özel vakıflara ilişkin her türlü arşivlere ve belgelere başvurabilmelerini sağlamayı yükümlenir.

Madde 7.

Bölüm ..... (Yaptırımlar) hükümleri saklı kalmak üzere, Türkiye'de oturanların hiçbiri, 1 Ağustos 1914 tarihinden sonra, işbu andlaşmanın yürürlüğe girişine kadar, askerlik ya da siyasal davranışları, ya da Müttefik Devletlere ya da bunların uyruklarına yaptıkları herhangi bir yardımdan ötürü; hiçbir bahane ile rahatsız edilemeyecek ve incitilmeyecektir. Türkiye'de oturan bir kişiye ilişkin olarak, bu nedenle, verilen herhangi bir yargı kararı tümüyle yok sayılacak ve başlamış herhangi bir kovuşturma durdurulacaktır.

No. 62'nin Ek 2'si.

İzmir çevresindeki bölgedeki Rejime ilişkin olarak Türk Andlaşmasına konulacak Maddeler hakkındaki İzmir Komitesi Raporu.

(A.J.90.)

İzmir Komitesine şu yönergeler verilmişti

'İzmir'de kurulacak rejim hakkında, aşağıdaki geçici temellere dayanılarak bir rapor hazırlanması

1. Türk egemenliğinin tek tanımı olarak İzmir'in dışındaki bellibaşlı kaleler üzerine Osmanlı bayrağı çekilmesi'[193]

2. Yunan yönetimi.

3. Yunan garnizonu.

4. Yerel Parlamento (Rumlar ve Türkler).

5. Yerel Parlamento'nun iki yıl sonra, Yunanistan'a katılmak için Milletler Cemiyetine başvurma hakkı. Milletler Cemiyetinin, gerekli görecek olursa, Kamuoyu yoklaması istemek hakkı.

Komite, ayrıca, Yüce Kurulun "İzmir bölgesi ile Türk topraklarının geri kalan bölümü arasında bir gümrük servisi kurulmasına karar verdiğinden" de haberli kılınmıştı.

Komite, B. Venizelos'un görüşlerini de gözönünde tutan, ilişik, 1-10, 12, 13 ve 16 sayılı madde tasarılarını oybirliği ile öğütler. Sırasıyla, para birimi konusuna, Osmanlı Borcu konusuna ve İzmir bölgesindeki tuzlalardan sözeden 11, 14 ve 15. maddeler Maliye Komisyonunca kaleme alınmış olup, onların isteği üzerine raporu konulmuştur. Londra, 12 Mart 1920.

Türk sınırlarına ilişkin olarak Türkiye ile Barış Andlaşmasının Bölümüne konulacak Madde.

Türkiye'nin Batı sınırı, İzmir bölgesine ilişkin Bölüm hükümlerine bağlı olmak koşuluyla, Ege Denizi olacaktır.

İzmir Bölgesine ilişkin Bölüm.

Madde 1.

İşbölümün 16. maddesinde sözü edilen aşağıdaki 2. maddede tanımlandığı biçimdeki İzmir ve çevresi topraklarının kesin statüsü ile ilgili kararın alınmasına değin, bu topraklar aşağıdaki maddelerde belirlenen rejimle yönetilecektir.

---

[193] Gerek egemenlik-metbuluk (sovereignty, suzerainty) konusunda gerek bayrak çekilmesi konusunda bak. No. 20. Tutanak 2 ve No. 21, No. 25, No. 26.

Made 2.

(Toprak sınırlandırılması için, İzmir bölgesi sınırlarına ilişkin, İzmir Komitesinin 11 Şubat 1920 tarihli raporunun ekine bakılması.)[194]

Madde 3.

İşbu Barış Andlaşmasının geri kalan kesimlerinin uygulanması bakımından yukardaki 2. maddede sözü edilen topraklar aktarılmış ya da bırakılmış topraklar olarak sayılacaktır.

Madde 4.

Türkiye yukardaki 2. maddede tanımlanan topraklar üzerindeki tüm egemenlik haklarının kullanımını Yunanistan'a aktaracaktır fakat bu topraklar, bununla birlikte, Türk metbuluğu[195] altında kalacak ve bunu kanıtlamak üzere, Türk bayrağı sürekli olarak İzmir kentinin dışındaki bir kale üzerinde çekili bulunacaktır.

Madde 5.

Yunan Hükümeti sözü geçen toprakların yönetim sorumluluğunu üzerine alacak ve bunu, özel olarak bu amaçla atayacağı bir görevliler kurulunca yürütecektir.

Madde 6.

Yunan Hükümeti, bu topraklarda kamu düzeninin ve güvenliğin korunması için gerekli askerî kuvvetleri bulundurmak hakkına sahip olacaktır.

Madde 7.

Soy, dil ve din azınlıklarını da içeren ve halkın bütün kesimlerinin oransal temsilini sağlayacak nitelikte bir Yerel Parlamento ve seçim sistemi kurulacaktır. Yunan Hükümetinin, işbu andlaşmanın yürürlüğe girmesini izleyen altı ay içinde, Milletler Cemiyeti Konseyine yukardaki önerilere uygun bir seçim sistemi tasarısı sunması gerekecektir; bu sistem ancak bu Konseyce onaylandığında ya da, Milletler Cemiyeti Konseyinden yanıusız olarak üç ay geçtiği zaman yürürlüğe girecektir.

Yunan Hükümeti, Osmanlı makamlarınca, 2. maddede sözü edilen topraklara, oralardan kovulmuş ya da sürülmüş kişilerin dönüşlerine kadar seçimleri -bu süre işbu andlaşmanın yürürlüğe girişinden sonra bir yılı geçmemek üzere- erteleyebilecektir.

Madde 8.

Yunan yönetimi ile yerel Parlamento arasındaki ilişkiler, adı geçen yönetimce, Yunan Anayasası ilkelerine uygun düşecek biçimde düzenlenecektir.

---

194 Bak. bu çevirinin 96/244 sayfasındaki dipnotu.

195 İngilizce aslında "suzerainty" denilmektedir. Sèvres'de bu deyim yine egemenlik 'sovereignty' olarak geçmiştir.

Madde 9.

Yunanistan'la Müttefik Devletler arasındaki..... özel Andlaşmada öngörülen, soy, dil ve din azınlıklarının korunmasına ilişkin hükümler, 2. maddede tanımlanan topraklarda da uygulanacaktır.

Madde 10.

Yunan Hükümeti, 2. maddede sözü edilen topraklarda bir Gümrük Birliği kurabilecek ve adıgeçen toprakları Yunan gümrük sistemi içine sokabilecektir.

Madde 11.

Yunan Hükümeti, Türk parasının şimdiki değerini düşürmek sonucunu verebilecek hiç bir önlem almamayı yükümlenir. Bu para, İzmir ve bitişik toprakların kesin statüsüne ilişkin 16. maddede öngörülen kesin Statü kuruluncaya kadar yasal akçe niteliğini koruyacaktır.

Madde 12.

Uluslararası limanlar, serbest limanlar ve transit rejimine ilişkin olan işbu andlaşma hükümleri, 2. maddede sözü edilen topraklara uygulanacaktır.

Madde 13.

Uyrukluk bakımından, işbu andlaşma hükümleri gereğince başka herhangi bir uyrukluk savında bulunamayacak olan, 2. maddede sözü edilen topraklarda oturanlar, her bakımdan tam Yunan uyruğu işlemi göreceklerdir. Bunların ülke dışındaki diplomasi ve konsolosluk korunmalarını Yunanistan sağlayacaktır.

Madde 14.

Osmanlı Devlet Borcunun İzmir toprakları ile Türkiye'nin geri kalanı arasında bölüştürülmesi konusu, işbu andlaşmanın bırakılan topraklara ilişkin maliye hükümleri bölümünün 11. maddesi hükümlerine göre düzenlenecektir.

Madde 15.

İzmir'in ve bitişik toprakların kesin statüsüne ilişkin 16. madde hükümlerine göre kesin bir karar alınmasına değin, Osmanlı Devlet Borçları Yönetiminin olan, bütün araç ve gereçleri, makineleri, kara ve deniz taşıtları ile, Foça tuzlalarının işletme haklarında hiç bir biçimde ne değişiklik yapılacak ne de bunlara karışılacaktır. Bu süre içinde, sözü geçen tuzlalardan elde edilen tuzun üretimi, dışa satışı ve taşınmasından hiç bir vergi ya da harç alınmayacaktır. Yunan yönetimi bu topraklarda tuz tüketimini düzenlemek ve vergilendirmek hakkına sahip olacaktır. Belirlenen sürenin sonunda, Yunanistan yukardaki hükümleri değiştirmeyi uygun görürse, Foça tuzlaları ayrıcalıklardan sayılacak ve işbu andlaşmanın maliye hükümleri bölümünün 16. maddesi hükümlerine dokunulmamak koşuluyla, işbu andlaşmanın kesiminin maddesinde ayrıcalıklara tanınan güvencelerden yararlanacaktır.

Madde 16.

7. maddede sözü edilen yerel Parlamentonun ilk toplantısından iki yıllık bir süre geçtikten sonra, bu Parlamento, oyçokluğuna dayanan bir kararla, Milletler Cemiyeti Konseyinden 2. maddede sözü edilen toprakların kesin olarak Yunanistan Krallığına bağlanmasını isteyebilecektir. Konsey, kendi göstereceği koşullar içinde, daha önce bir halk oylaması yapılmasını isteyebilecektir.

Sözü geçen bağlanma, bir önceki paragrafın uygulanması sonucu gerçekleşecek olursa, 4. madde ile Tükiye'nin olduğu tanınmış olan metbuluk [suzerainty] hakkı sona erecektir. Bu durumda Türkiye, 2. maddede sözü edilen topraklar üzerindeki haklarından ve sıfatlarından, Yunanistan yararına vazgeçmeyi kabul eder.

[No. 62'nin Ek 4'ünün içerdiği iki belge Batum ili sınırlarının saptanmasına ilişkin olup, bizi ilgilendiren bölümü, ilin bazı kesimlerinde her ikisi de "müslüman oldukları için Gürcü işgaline karşı çıkacağı kesin olan Acaryanlarla Türklerin çoğunlukta olduğunu" ve en iyi çıkar yolun, ingilizler bakımından "ilin tümünü işgal etmek olduğunu" belirten tümcelerdir.]

No. 62'nin Ek. 5'i

Gürcü Temsilci Heyeti Başkanından Barış Konferansı Başkanına

(A.J.88.) Curzon Hotel, Londra, 28 Şubat 1920

Bay Başkan,[196]

Söylendiğine göre, Batum kenti ve yöresine uygulanacak rejim konusu, şu sırada Londra'da toplanan Yüce Kurulun gündeminde imiş.

Bununla ilgili olarak Gürcüstan Cumhuriyeti temsilci heyeti, aşağıdaki hususları belirtmek ister

1. Batum ili (Batum ve Artvin ilçeleri) gürcü ulusunca yasal ve tartışma kabul etmez, atalardan gelme, bir kalıt sayılmaktadır. Yüzyıllar boyunca bu toprağın tüm başına gelenlere ve uzun süren yabancı boyunduruğuna karşın, bu il temeldeki gürcü niteliğini korumuş ve bu nedenle anavatana, yani Gürcü Cumhuriyetine, hıristiyan ve müslüman tüm gürcü halkının isteklerine uygun olarak, bağlanması, Yüce Kurulca, adaletin gereği olarak onanmalıdır.

2. Batum limanı Gürcüstan'ın başlıca çıkış noktasıdır; komşu cumhuriyetler, Azerbaycan ve Ermenistan da onun yazgısı ile ilgilidir; ayrıca bu liman Acemistan [Perse] ile transit ticareti bakımından bilinen bir önem taşımaktadır. Bu koşullar altında Gürcü Hükümeti, bir taraftan Batum İli ve Kentinin egemenliğini Gürcistan adına isterken, öte yandan da, komşuları ile, Ermenistan ve Azerbaycan'a olduğu kadar, genellikle uluslararası ticaretin gereksinmelerine de yeterli güvence sağlayacak bir anlaşmaya varmayı içtenlikle istemekte idi. Batumda gürcü egemenliği temeline dayanacak böyle bir anlaşmaya varmanın en kolay yolu, kafkasötesi cumhuriyetlerin aralarında iyi komşuluk ve düzenli ilişkiler kurulması için çözülmesi gereken öteki ekonomik ve siyasal sorunlarla birlikte görüşülmesidir.

---

[196] Mektubun aslı fransızcadır. Türkçeye çevirisi aslından yapılmıştır.

Gürcü temsilci heyeti, gerekirse, Batum ili ve limanı hakkında her türlü açıklamaları yapmak ve ayrıntıları vermek üzere, Yüce Kurulun buyruğunu beklemekte olduğunu bildirir.

3. Yukarda belirtilen ilkeler, Gürcü delegelerce, bu 26 şubatta, Yüce Kurulca, Ermenistan'ın sınırlarını incelemek üzere kurulmuş olan komisyon önünde savunulmuştur. Aynı oturumda, müslüman Gürcüstan adını taşıyan bölgenin güney sınırının düzeltilmesi ile Lazistan sancağı ile Çoreş [Çoruk] vadisindeki bazı yerlerin Gürcistan Cumhuriyetine verilmesi konusunda bazı görüşler ileri sürülmüştür.

Gürcü temsilci heyeti, Lazistan'ın Gürcüstan'a verilmesini gerektiren tarihsel, etnografik ve benzeri nedenler gibi komisyona sunulmuş olanlardan başka, yukarda sözü edilen sınır düzeltilmesi sorunu, Ermenistan'a, Trabzon İli sınırında, Karadeniz'e çıkış sağlanması konusu ile birarada ortaya çıkmaktadır.

Saygılarımın kabulünü.....
Gürcü Cumhuriyeti Temsilci Heyeti
Başkanı
N. Çeitze.

No. 63.

18 Mart 1920 Perşembe günü saat 11.30'da, Londra S.W.1'da Whitehall'da Britanya Dışişleri Bakanlığında Lord Curzon'un odasında yapılan bir Büyükelçiler ve Dışişleri Bakanları Konferansına lişkin İngiliz Yazmanın Notları :

/I.C.P.77./

Katılanlar : Britanya İmparatorluğu : Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. Vansittart, B. Forbes Adam, B. Leeper, B. Payne, B. Fountain; **Yazmanlar**, Yarbay Storr, Albay Abraham.

Fransa : B. Cambon, B. Berthelot, B. Kammerer.

İtalya : B. Scialoja, İmperiali Markisi, B. Nogara, Albay Castoldi, B. Galli, Don Ascanio Colonna.

Japonya : Vikont Chinda.

Çevirmen : B. Camerlynck ve B. Billot.

1. Yunan temsilci heyetinin, Azınlıkların korunmasına ilişkin olarak Türkiye ile Barış Andlaşmasına konacak maddeler hakıkndaki düşünceleri.

LORD CURZON Yunan temsilci heyetinin azınlıkların korunmasına ilişkin düşüncelerinin (A.J.95) (Ek I.) ilgili komisyona gönderilmesinde yarar olacağını söyledi. Bu düşüncelerin kimisine Yunanlılar büyük önem vermektedirler. Komisyon belki bazı noktalarda kendilerinin isteklerini yanıtlamak olanağını bulabilir ve B. Venizelos'u dinlemeyi uygun görebilir. Bir sakınca görülmüyorsa, bu belgeyi, incelenmek üzere Azınlıklar Komisyonuna göndermeyi önermektedir.

(Buna karar verildi.)

2. Tapu kayıtlarının Osmanlı Hükümetince Yunan Hükümetine verilmesi.

LORD CURZON, B. Venizelos'un B. Lloyd George'e yazdığı 10 Mart tarihli mektupta, Türklerin boşalttıkları bölgelerdeki tapu kayıtlarına değinmiş olduğunu söyledi. Andlaşmaya, bir taslağını da sunmuş olduğu bir madde eklenmesini öneriyordu (A.J.80) (Ek 2.).

B. VANSİTTART B. Venizelos'un isteğine uygun olarak genişletilebilecek olan bir maddenin zaten önerilmiş bulunduğunu belirtti.

LORD CURZON bunu yapmakta bir sakınca görmediğini söyledi.

B. KAMMERER bir sakınca olmamakla birlikte bu noktada iki ufak sorun ortaya çıktığını söyledi. Birincisi, andlaşmanın savaş öncesi konularla da uğraşıp uğraşmayacağı konusu. İkincisi de, önerilen maddenin sadece Yunan savlarına mı ilişkin olacağı konusudur. Daha genel bir uygulamaya giderek Ermenistan'ı da kapsamına almasını sağlamak daha doğru olmaz mı?

İMPERİALİ MARKİSİ kanısınca maddenin genel bir biçimde olması gerektiğini söyledi.

Son toplantıda (I.C.P.76, Ek 1) benimsenen madde tasarılarından 3. maddenin, 1912'den beri Yunanistan'a verilen toprakları da kapsayacak biçimde, B. Venizelos'un istemine uygun olarak, yeniden kaleme alınması; bu kaleme alınışın, Yazı Komitesince genel deyimler kullanılarak yapılması, **kararlaştırılmıştır.**

3. Marmara Denizi Adaları.

LORD CURZON B. Venizelos'un Andırısında (A.J.83) (Ek 3.) Marmara Denizindeki adaların sahipliği konusunda ortaya attığı konunun yepyeni bir şey olduğunu söyledi. Bu adalar Türkiye'nin askersizleştirilecek bölgesi içindedirler. En doğrusu, belki, bu adalarda Yunan egemenliği kurulup kurulmaması konusundaki yarar ve zararları askersizleştirme konusu ile uğraşan Askerî Komisyona danışarak saptamak olacaktır.

İMPERİALİ MARKİSİ'ne göre, bu adalar Marmara Denizinde Türk kıyılarına o denli yakındır ki, bunları Yunanlı yapmak kendisine olanaksız gelmektedir. Bundan sürtüşme ve zorluklar çıkması kaçınılamaz.

LORD CURZON Askerî Komisyona daha baştan başvurulmasını bu nedenle önerdiğini söyledi. Son kararı yine konferans verecektir. Askerî Komisyon, bazı nedenlerle adaların Türk egemenliği altında olmasının yararlarını belirtebilir. Egemenlik konusunun askerî bakımdan hiç bir önemi olmadığı görüşünü de ileri sürmeleri olasılığı vardır. Her halde bu komisyonun görüşleri konferansın son kararı vermesinde yararlı olabilir.

B. BERTHELOT izlenmesi istenen yolda bir sakınca görmemektedir. Sadece konu Askerî Komisyona gönderilirken, gözönünde tutulması en başta istenen şeyin, Boğazların ve Marmara Denizinin özgürlüğü olduğunun belirtilmesinde yarar gördüğünü söyledi. En önemli olan husus budur ve tüm öteki düşünceler buna bağlı olmalıdır. Hiç kuşkusuz en iyi çözüm bu adaların ne Türkiye'ye ne de Yunanistan'a bağlı olmasıdır. Her halde komisyonun incelenmesi gereken şey bu adalara Yunanistan'ın sahip olmasının, Boğazların özgürlüğüne etkisi olup olmayacağıdır.

B. Venizelos'un (A.J. 83) (Ek 1) andırısının, yukardaki düşüncelerle birlikte, Deniz ve Kara Komisyonuna gönderilmesi **kararlaştırıldı.**

4. Müttefik Anamalı denetimindeki Türk kuruluşlarının durumu.

Konferansın önünde İmparatorluk Osmanlı Bankası yazmanının Yüce Kurul yazmanına gönderdiği bir mektup bulunmaktadır. (A.J.87) (Ek 4).[197]

LORD CURZON bu konunun Ekonomik Komisyonu ilgilendiren bir konu gibi göründüğünü belirtti.

B. KAMMERER mektubun Ekonomik Komisyonca görüşüldüğünü ve bu istemin olumsuz karşılandığını söyledi. Ekonomik Komisyon konuyu kapanmış saymaktadır.

Konunun Ekonomik Komisyonun son raporuna ilişkin olarak nasıl olsa konferans önüne bir kez daha geleceği saptandı.

5. Türkiye ile Barış Andlaşmasının Ekonomik hükümleri.

Konferansın önünde, Ekonomik Komisyon başkanının Sir Maurice Hankey'e yazdığı bir mektubun örneği bulunmaktadır (A.J.97) (Ek 5).

B. PAYNE maddelerin büyük çoğunluğunun Ekonomik Komisyonca oybirliğiyle kabul edildiğini açıkladı. Kalan bazı çekincelerin ise, kısa süre içinde çözüme bağlanacağını umut etmektedir.

LORD CURZON konferansın tüm belgeyi ayrıntılarına kadar incelenmesinin zor olacağını söyledi. Britanya Hükümeti, henüz karara bağlanmamış çekincelerin çözülmesi kaydıyla, maddeleri olduğu gibi benimsemektedir. Bu nedenle konuyu Fransız ve İtalyan meslekdaşlarına bırakmaktadır. Herhangi biri bu konuyu gelecek toplantılarda ortaya atmak isterse görüşmeye hazırdır. Böyle bir şey yoksa maddeler, yazıldığı biçimde kabul edilmiş sayılabilecektir.

B. KAMMERER Fransız delegasyonunun da ayni görüşte olduğunu bildirdi. Tasarıyı uygun bulmaktalar ve İngiliz temsilcileri gibi, çekinceler konusundaki koşullarla kabule hazırdırlar. İlerdeki bir aşamada bazı noktalar ileri sürülmesi için yönerge alınması olasılığı da, doğaldır ki, vardır.

B. SCİALOJA İtalyan delegasyonunun da bu görüşte olduğunu bildirdi.

Henüz karara bağlanmamış çekincelerle ilgili bazı noktaların ilerde ortaya atılabilmesi koşuluyla A.J.97, ilke olarak benimsendi.

6.

---

[197] İngilizce aslındaki dipnotu: Basılmamıştır. Bu mektupta Versailles Andlaşmasının 434. maddesinden söz edilerek, Türkiye ile Barış Andlaşmasına şu anlamda bir madde konulması önerilmekteydi: "Yasal ve teknik açıdan Türk olmakla birlikte, uygulamada Müttefik uyruklukların denetimi ve büyük ölçüde onların iyeliği (mülkiyeti) altında bulunan tüm ortaklık ve kurumlar, Almanya, Avusturya ve Bulgaristanla yapılan barış andlaşmalarında tanımlanmış olan Müttefik kurum ve vatandaşlarına tanınan hak ve kolaylıkların tıpkılarından yararlanacakdır. Bu gibi hak ve kolaylıkların kullanılması için bu andlaşmalarda saptanmış olan sürelerden herhangi biri, Türk Andlaşması yürürlüğe girmeden ya da yürürlüğe girdikten hemen sonra, dolacak olur ve bu yüzden, bu tür istemlerin ileri sürülmesini olanaksız kılacak olursa, teknik bakımdan Türk olan bu kurumlar için, ilk verilmiş olan süreye eşit uzunlukta yeni bir süre uzatması tanınacaktır."

7.

8. **Meis Adası (Castellorizo)**

LORD CURZON B. Venizelos'tan, Meis Adası (Castellorizo) üzerinde hak ileri süren bir mektup aldığını söyledi (A.J. 101) (Ek 8). Downing Street 10 numarada (Başbakanlıkta) yapılan bir görüşmenin sonunda, B. Nitti adanın Türk kalacağını ve Antalya bölgesi kıyısına çok yakın olduğuna göre, İtalyan etki alanının bir parçası olacağını umduğunu, üzerinde pek fazla durmadan, söylemişti. Herkes B. Nitti'yi memnun etmek istediği için de, bu öneri kabul edilmişti. Şimdi Bay Venizelos ortaya çıkıp Adada 12.000 kişilik bir Yunan nüfusu olduğunu ileri sürüyor. Ayrıca Oniki Adanın içinde sayıldığını ve, Türk yönetimi altında, tüm nüfusu rum olan öteki adalar gibi ayni ayrıcalıklardan yararlandığını söylüyor. Buna dayanarak da Konferansın, ada halkının Yunan Hükümeti yönetimi altına girmek hususundaki kesin istemini onamasını istiyor.

İMPERİALİ MARKİSİ Konferans vardığı karardan dönecek olursa bundan B. Nitti'nin acı bir şaşkanlık duyacağını söyledi. Ayrıca, B. Cambon'un da anımsayacağı gibi, 1913'de Ege Adalarının statüsü tartışıldığında, herkes, onun bir parçası sayılacak kadar Anadolu kıyısına yakın olan Meis'in Türkiye'ye bırakılmasında görüş birliğine varmıştı. Birkaç ay önce, Paris'te, B. Venizelos adada 1500 rum yaşadığını söylemişti; şimdi ise 12.000 rum bulunuyormuş. Yunanlılar ne kadar da doğurgan olsalar, bunda yine de şaşılacak bir taraf yok mu? B. Venizelos bir de şimdi adanın Oniki Adanın içinde olduğunu ileri sürüyormuş. Böylece on iki değil on üç ada ortaya çıkmış oluyor.

B' BERTHELOT adına karşın Oniki Adaların aslında yüz kadar olduğunu söyledi.

İMPERİALİ MARKİSİ her ne olursa olsun, konferansın konuyu yeniden açmayacağı umudunda olduğunu söyledi.

LORD CURZON doğrusunu söylemek gerekirse, Kurul B. Nitti'nin önerisini kabul ettiği sırada, karşı tarafın davasını hiç dinlememiş olduğunun kabul edilmesi gerektiğine işaret etti. B. Venizelos'un savının hiç incelenmeden bir yana itilmesinin doğru olmayacağı görüşündedir.

B. BERTHELOT adanın savaş sırasında, askerî nedenlerle, Fransız kıtalarınca işgal edilmiş olduğunu bildirdi. Ama Fransa'nın ada üzerinde hiç bir hak savı yoktur. Onu, yazgısını saptaması için Barış Konferansına teslim etmiştir. Fransa'nın bu konuda özel bir görüşü de yoktur; İtalyan görüşünü memnunlukla desteklemişti, ama B. Venizelos'un savının da incelenmesi gerektiğini düşünmektedir.

B. SCİALOJA İtalya Oniki adayı işgal edip Meis'i etmediğine göre bu adanın Oniki Adalar içeriğine girmediğinin açık olduğunu belirtti.

LORD CURZON bu ada karadan görülen bir açıklıkta olduğu ve başka adalarla da çevrili olduğuna göre Yunan hükümetini buraya sokmanın yarardan çok zararı olacağı sonucuna varılabilir. Konferans, konuyu inceledikten sonra, kurulun almış olduğu kararda hiç bir değişiklik önermek eğiliminde olmadığını

açıklayabilir. B. Venizelos da, isterse bu konuda Yüce Kurula başvurmakta doğal olarak özgürdür.

B. SCİALOJA B. Venizelos böyle bir başvuruda bulunacak olursa Kurulun, B. Nitti hazır bulunmadan bunu ele almayacağını umar. Yani böyle bir başvurunun dinlenmesi, Kurul İtalya'da toplanıncaya dek ertelenmesi gerekecektir.

Meis hakkındaki kararda hiç bir değişiklik önerilmemesi ve B. Venizelos'un, isterse, bu konuda Yüce Kurula başvurabileceği, **kararlaştırılmıştır.**

[Bu arada, İmperiali Markisi, Sırp ordusunun Arnavutluğun kuzeyine bir saldırıda bulunduğu haberini Konferansa iletti. İtalyanlar Arnavutluğu saldırıya uğramış gösterirken, Fransızlar Sırpları tutar biçimde yorumlarda bulunmuşlardır. Sonuçta, bölgedeki temsilcilerden bilgi istenmesi kararıyla yetinildi.]

(Konferans ertelendi.)

No. 63'ün Ek 1'i[198]

Etnik azınlıkların korunması hakkında, Türkiye ile Barış Andlaşmasına konulacak Maddelere ilişkin düşünceler.

(A.J. 95)

Barış Konferansındaki Yunanistan temsilci heyeti, Türkiye ile Barış Andlaşmasına konulacak, soy azınlıklarına ilişkin maddeler hakkında, geçen 25 Şubat tarihli mektubuyla Barış Konferansına sunmuş olduğu notaya dikkati çekmek ister.[199] Temsilci Heyeti Türkiye'deki müslüman olmayan ulusal topluluklara Padişah fermanlarıyla tanınmış olan hak ve ayrıcalıklar hakkındaki görüşünü korumaktadır. Bu konuda Türkiye'ye, Hıristiyan Devletlere ve özellikle Müttefik Devletlere aldırılan yükümlülüklerin tıpkısını aldırmağa çalışmak bir düşten başka bir şey olamaz. Böyle yapmakla, Türk Hükümet ve ulusunun gözünde, Padişahların resmî belgeleriyle, müslüman olmayan ulusal topluluklara İstanbul'un zabtı tarihinde verilmiş olan ayrıcalık ve güvencelerin yerine, müttefik devletler gibi en çok kayırılan devlet durumunda olmaları gerekenler için bile eşitlik getiren bir Avrupa rejimi konulmuş olacaktır. Bu, gelecekteki Osmanlı İmparatorluğundaki soy azınlıklarının özgürlüklerinin korunması için yerleştirilmek istenen güvencelerin etkisini azaltmak demek olacaktır.

Yunan temsilci heyeti, Türkiye'de, müslüman olmayan ulusal topluluklara en eski çağlardan beri, **ab antiquo,** tanınmış olan ayrıcalıkların doğrulanmasını sağlayan bir metin kabulü hususunda direnmektedir. Böyle bir sistem Türk ulusunun düşünce yapısına daha yatkın ve Osmanlı İmparatorluğu'nun yasal sisteminin ruhuna daha uygundur.

Türkiye'deki soy azınlıklarının korunmasına ilişkin özel hükümler hakkında, Yunanistan temsilci heyeti aşağıdaki düşüncelerini sunmakla onur duyar :

---

[198] Bu metin aslında fransızcadır.

[199] İngilizce aslındaki dipnotu: Britanya Dışişleri Bakanlığı arşivinde bulunamamıştır.

1. Soy azınlıkları yararına öngörülen güvencelerin uygulanması ve işleyişinin kolaylaştırılması koşulları şunlardır :

a) Türk Parlamentosunda soysal azınlıkların orantılı temsili;

b) Yönetimsel sınırların, çeşitli müslüman olmayan öğeleri olanak ölçüsünde biraraya toplayacak biçimde değiştirilmesi. Bu yönde, İller yasası da, İl, İlçe ve Sancak Meclislerinde daha geniş ve daha hakka uygun bir temsil sağlayacak biçimde değiştirilmelidir; ve

c) Soysal azınlıkların, sayılarına orantılı biçimde, yönetim ve kamu görevlerine ve özellikle polis ve jandarma hizmetlerine, aşama sırasının her düzeyinde katılmaları, sağlanmalıdır.

Şöyle bir maddenin benimsenmesi akla gelebilir :

'Osmanlı İmparatorluğunun anayasası ile yönetime ilişkin yasaları ve öteki yasaları şu hususları sağlayacaktır :

'(1) Soysal azınlıkların Parlamentoda orantılı temsilini;

'(2) Çeşitli soysal azınlıkların, olabildiğince, yönetimsel birimler içinde toplanması ve bu birimlerin meclislerinde bunların hakça temsil edilmeleri;

'(3) Soysal azınlıkların, sayılarına orantılı biçimde, yönetime ve öteki kamu görevlerine, aşama sırasının her düzeyinde katılmaları.'

2. Soysal azınlıklardan olan Osmanlı uyruklarının yaşam ve özgürlüklerinin korunması aşağıdaki güvencelerle tamamlanmalıdır :

a) Adi suçlardan hüküm giymiş olmak dışında, sürgün edilmelerin ve zorla oturma yeri ya da konul değiştirmelerin yasaklanması;

b) Haydutluk eylemlerinin ya da Türk halkının topluca saldırılarının kurbanı olanlara, resmî makamlar bu eylemlerden doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak sorumlu olduğu hallerde, Osmanlı Hükümetince ödence verilmesi yükümlülüğü.

3. Vicdan özgürlüğü konusunda bir genel ilke saptanmalıdır. Türk Hükümetinin, müslüman olmayanların islamı kabul etmesi olayının geçersiz olduğunu kabul etmesi zorunluğunu sadece savaş sırasındaki din değiştirmeleri ya da zorla din değiştirme olayı sayılan hallerle sınırlandırmak doğru değildir; böyle yapmakla, ilgilileri ya da ana-babalarını, bu din değiştirmenin ne zaman ve hangi koşullar altında olduğunu kanıtlamak zorunda bırakmak gibi zor bir durumla karşı karşıya bırakmış oluruz.

Dinini değiştirmiş müslüman olmayanlara ya da ana-babalarına kilise yetkilileri aracılığı ile, gerektiğinde İstanbul'daki Milletler Cemiyeti Konseyi temsilcisine de başvurarak, bu din değiştirmelerin hükümsüz sayılmasını ve ilk inançlarına dönmelerinin tanınmasını istemek ve sağlamak olanağının verilmesi, adalete uygun olur.

Buna ilişkin maddede şu hüküm bulunabilir

'İslamlığı kabul eden tüm müslüman olmayanların bu din değiştirmelerinin, tümden geçersiz olduğunu Osmanlı Hükümeti kabul eder ve bu konuda bir kararname yayınlamayı yükümlenir.'

Vicdan özgürlüğüne ilişkin andlaşma hükümleri bakımından, topluca islam dinine geçme olayları olarak, şu sırada Ankara yakınında [Ponte?] bölgesinde [Oflid'lerin, Stavriyot'ların, Klost'ların???] v.b. lerin dışarıya karşı korkudan

müslüman görünmekle birlikte gizlice Hrıstiyan dini gereklerini yerine getirenleri saymakta yarar görmekteyiz.

Buna ilişkin madde şöylece tamamlanmalıdır :

> 'Türk halkından, müslüman dinini istemeyerek uygulamakta olanlar, gizlice uyguladıkları dinden olduklarını, hiç bir kovuşturmaya uğramaksızın ve hiç bir ceza görmeden, açıklayabilmelidir.'

Öte yandan, Türkiye'deki azınlıkların kendi dinlerinin gereklerini özgürce yerine getirebilmelerini sağlamak için, müslüman halkı, çeşitli azınlıkların dinlerine karşı saygı göstermeğe zorlamak kesin bir zorunluktur. Bu nedenle de, buna ilişkin maddeye şöyle bir paragraf da eklenmesi gerekecektir :

> 'Osmanlı Hükümeti, yasalarında, azınlıkların dinlerine ya da bunların dinsel uygulamalarına karşı sövgü ya da saldırıları, müslüman dinine karşı olanlarla eşit saymağı ve ayni cezalarla cezalandırmayı yükümlenir.'

4. İmparatorluğun bütün uyruklarına eşit işlem sağlamak için, şöyle bir hüküm konmasında yarar olacaktır : 'Osmanlı uyruklarından soysal azınlıktan olanların, ister Türk üniversite ya da okullarından, ister tanınmış yabancı üniversite ya da okullardan aldıkları diplomalara dayanarak, meslek ya da sanatlarını özgürce yapmaları sağlanacaktır.'

5. Osmanlı uyruklarının, başka yere yerleşmek üzere Türkiye'den ayrılabilecekleri ve mal, hak ve çıkarlarının bu nedenle hiç bir saldırıya uğramayacağı gibi taşınır ve taşınmaz mallarını da saklayabilecekleri saptanmalıdır.

Bu amaçla, andlaşmaya şu hüküm konabilir :

> 'Osmanlı Hükümeti, başka yere yerleşmek üzere Osmanlı uyruklarının Türkiye'den ayrılmalarını hiç br biçimde engellemeyecektir. Malları, hakları ve çıkarları bu nedenle hiç bir saldırıya uğramayacağı gibi Türkiye'de, taşınır ve taşınmaz mallarını saklayabileceklerdir.
>
> 'Türkiye'de taşınmaz ya da başka malları bulunanlar, bunları istedikleri zaman, her türlü alıkonmadan ve vergiden bağışık olarak satabilirler ve satış karşılığı elde ettiklerini Türkiye dışına çıkarabilirler.'

6. 1 Ocak 1914'den beri Türk kıyılarından zarar görmüş Osmanlı uyruklarının mallarının kendilerine geri verilmesi konusunda Yunan temsilci heyeti geçen 23 Şubatta konferansa gönderilen notayı anımsatmak ister. Bu konuya ilişkin maddede, Türkiye'deki müslüman olmayan halklara uygulanan kıyım, kovulma ve sürgünler sonucu yapılmış malların el değiştirmesi işlemlerini öngören bir hükmün konulmasını zorunlu bulmaktadır. Zarara uğramış halkların hakkının geri verilmesi ancak bu işlemlerin, doğal olarak ödenmiş paraların geri verilmesi koşuluyla, hükümsüz kılınmasıyla olabilir.

Bu madde de şöyle yazılabilir :

> 'Osmanlı Hükümeti, işbu andlaşmanın yürürlüğe konmasından sonra bir aylık bir süre içinde, ["Emval-i-Metruke"] Bırakılmış Mallar hakkındaki yasayı hükümsüz kılan bir kararname çıkaracak ve 1 Ocak 1914'den beri mallarından, haklarından ve çıkarlarından edilmi şolan türk oolmayan osmanlı uyruklarının evlerine ve işlerine kavuşmasını sağlamak için gerekli hükümleri yürürlüğe koyacaktır.
>
> 'Bu geri verme içinde, gerekiyorsa, bu osmanlı uyruklarının evlerinin onarımı, yeniden yapımı ve uğradıkları maddi zarar için tam bir ödence (ya da hiç

olmazsa ekonomik çalışmalarına yeniden başlamaları için gerekenlere bir para ödenmesi) yapılacaktır. Bu amaçla, Milletler Cemiyeti Konseyince en kısa süre içinde bir komisyon kurularak bu onarımlar ve ödenceler gözetim altında tutulacaktır. "1 Ocak 1914'den sonra yapılmış mal el değiştirmesine değgin tüm sözleşmeler ve öteki hukuksal işlemler, olmamış [keenlemyekün] sayılacak ve bunlara konu olmuş olan taşınır ya da taşınmaz mal ilk sahibinde kalmış sayılacaktır, şu kadar ki, gerçekte ödenmiş olan fiyat geri verilecektir."

'Hiç bir hak sahibi kalmamışsa, mallar, yitikler ve ailelerinin üyesi bulundukları dinsel topluluğa geri verilecektir.'

Bu hükmü tamamlamak üzere, Osmanlı Hükümetine, rum manastırlarından haksız olarak el koyduğu ya da sattığı malların geri verilmesi yükümlülüğü de yüklenmelidir. Maddenin son paragrafından önce şu tümce eklenebilir :

Son olarak, bu maddenin onarımına çalışacağı kötü işlemlerin ilerde yinelenmesini önlemek üzere, sözü edilen maddeye konacak uygun bir hükümle 'kamu yararı dışında ve önceden ödence ödenmeksizin her türlü kamulaştırmanın yasaklanması' zorunludur.

7. Tüzel kişilikleri olmadığı ve 1917'ye kadar (hatta köylerde bugün bile) Osmanlı yasalarının taşınmaz bir malı tüzel kişi adına tapuya geçirmek hakkını tanımadığı için, dinsel toplulukların, kiliselerin, manastırların, okulların, hayır kurumlarının ve derneklerin Türkiye'de sahip oldukları malların iyeliği (mülkiyeti) ve yönetiminde ortaya çıkan zorluklar, bizi bunların ortadan kaldırılmasını istemeye yöneltmektedir. Türkiye bu çeşitli kurumların tüzel kişiliklerini tanımak ve bunların iyeliğinde olan kentsel ve kırsal malların adlarına tapuya geçirilmek için gerekli yasal önlemleri almayı yükümlenmelidir. Andlaşmaya şöyle bir hüküm konulabilir :

'Onarımlar ve ödenceler ve haksız olarak el konulan ya da satılan malların manastırlara ve keşişevlerine geri verilmesi gözetim altında tutulacaktır.'

'Osmanlı Hükümeti yasal bir hükümle, azınlıkların dinsel toplulukları, kilise, manastır, okul, hayır kurumu ve derneklerinin tüzel kişiliklerini tanımayı yükümlenir.

'Bu tüzel kişilerin mal edinmek ve ellerinde olan ve kendilerince ya da adlarına yönetilen malları adlarına tapuya yazdırmak hakları olacaktır.'

8. Öte yandan, dinsel topluluklarla bunların kilise makamlarının, ne zaman kilise, okul ya da hayır kurumu olarak kullandıkları yapıları kurmak ya da onarmak isteseler karşılaştıkları zorluklara bir çare bulmak da yararsız olmayacaktır. Gerçekten, şimdiye kadar, Padişah fermanı ile verilen bir ön iznin sağlanması gerekmekteydi. Bu yapıların onarım ya da yapımı haklı görüldüğü zaman bu alanda özgürlüğü temel sayan bir hükmün Osmanlı yasalarında yeralması yararlı olacaktır. Bu gereksinmeyi karşılamak için, bu konudaki hükme, şöyle kaleme alınmış bir paragraf eklenmesi yerinde olacaktır :

'Osmanlı Hükümeti, dinsel uygulamalara, eğitime ya da hayır işlerine ayrılmış yapıların yapımı ya da korunması konularında, bu iş, dinsel topluluğun gereksinmeleri ve yapıların durumu bakımından gerekiyorsa, hiç bir engellemede bulunulmaması için gerekli önlemleri almayı yükümlenmektedir.'

9. Osmanlı Hükümeti, soysal azınlıklardan olan türk uyruklu çocuklara kendi dillerinde eğitim görmelerinin sağlanması için gerekli kolaylıkları göstermeyi yükümlenmelidir. Soy, dil ya da din azınlıklarına; öteki türk vatandaşla-

rına yapılan işlem ile hak ve eylem olarak tanınan güvencelerin tıpkılarını tanımalı ve bunlara giderlerini kendileri ödemek üzere her türlü hayır kurumlarıyla, dinsel ya da sosyal kurumlar okullar ve başka eğitim kurumları -buralarda kendi dillerini özgürce kullanmaları ve kendi dinlerini özgürce uygulamaları hakkına da sahip olarak- kurmak, yönetmek ve denetlemek hakkını sağlamalıdır. Türkiye'de, çeşitli ulusal toplumların yardımları ya da üyelerinin para bağışları ile iş gören ilk, orta ve yüksek öğretim uklları vardır. Bu okullar öteden beri, Türk ortamının cahilliği içinde, bilimin, yazının ve sanatın ilerlemesine katkıda bulunmuş ışık kaynakları olmuş ve olmakta devam etmiştir.

Bu kurumların yararları bilinmemezlikten gelinemez ve bunların varlığının sürdürülmesine çalışılmalıdır. Bu amaçla, bu okulların işlemesini öngörmek gerekir ve bunların içinde azınlıkların haklarını müslüman türklere tanınan haklardan ayırırken, genellikle bu okulların yönetim ve işleyişine türk makamlarının karışmasının tümden yasak olduğu da saptanmalıdır.

Bu amaçla, andlaşmaya şöyle bir madde konulmalıdır

> 'Soy, din ya da din azınlıklarından olan Osmanlı uyrukları, hukuk ve uygulama bakımından, öteki türk uyruklarıyla ayni işlemi görecekler ve ayni güvenlikten yararlanacaklardır.
>
> 'Bu konuda öteki türk uyruklarına yapılan işlemden bağımsız olarak, bu azınlıkların, giderlerini kendileri ödemek üzere, her türlü hayır kurumlarıyla, dinsel ya da sosyal kurumlar, ilk, orta ve yüksek okullarla, başka her çeşit öğretim kurumları -buralarda kendi dillerini özgürce kullanmak ve kendi dinlerini özgürce uygulamak hakkına da sahip olarak- kurmak, yönetmek ve denetlemek hakkına sahip olacaklardır. Kamu düzenini ilgilendiren haller dışında, türk makamlarının bu kurumlara hiç bir biçimde karışmalarına izin verilmeyecektir.'

10. Soysal azınlıkların kendi dillerini kullanmaları konusunda, buna mahkemeler önünde olduğu kadar yönetim makamları önünde ve Türk Parlamentosuna yapılan başvurularda da izin verilmesi gerekecektir. Bunun için şöyle bir hüküm düşünülebilir :

> 'Türk Hükümetince bir resmî dil kabul edilmiş olmasına karşın, türkçeden başka bir dil konuşan Osmanlı uyruklarının, kendi dillerini, sözlü ya da yazılı olarak, mahkemeler, yönetim makamları ve Parlamentoya başvurularında kullanabilmeleri için gerekli kolaylıklar sağlanacaktır.'

11. Türkiye'de Milletler Cemiyeti Konseyinin bir temsilcisinin yerleşmesi, Türkiye'deki soysal azınlıkların haklarına ilişkin ilkelerin uygulanmasının bir güvencesi olacaktır. Bununla birlikte, bu temsilcinin haklarının ayrıntılı hükümlerle saptanması ve kendisine yetki ve hakları aynı biçimde kesinlikle saptanacak - özellikle olay yerlerine giderek soruşturma yapmalarını, aramalara girişebilmelerini ve yerel makamların yardımından da emin bulunmalarını sağlayacak- yetkileri de saptanmış olacak yardımcılar kullanmak olanağının verilmesi gerekecektir.

Kendisine ve yardımcılarına bu soruşturma hakkı tanınmadıkça, İstanbul'da yerleşmesi, kendisinin önerilmesine neden olan andlaşma hükümlerinin korunması görevini, saldırılara karşı ancak çok zayıf bir biçimde yerine getirebilmesini sağlar. Aşağıdaki madde benimsenebilir :

> 'Bu bölüm maddelerinin uygulanmasını gözetim altında tutmak ve konseye zaman zaman rapor vermek üzere, Milletler Cemiyeti Konseyince atanacak bir

temsilci İstanbul'da oturacaktır. Kendisine yardımcı olarak Türk makamlarınca İstanbul'da ya da illerde, bu bölüm hükümlerinin çiğnenmesi olaylarını saptamak amacıyla görevlendirebileceği personel de verilecektir. Gerek kendisinin, gerek yardımcılarının, soruşturma yapmak ve yerinde baskında bulunmak hakkı olacaktır. Osmanlı Hükümeti ve makamları görevinin yapılmasında kendisine her türlü kolaylıkları göstereceklerdir.'

12. Son olarak, Yunanistan temsilci heyeti, Padişah fermanları ile İstanbul Patrikliğine (Patriarcat Œcuménique) ve Türkiye'deki rum baspiskoposlarına tanınmış olan ayrıcalıkların, Türkiye ile Barış Andlaşmasının özel bir hükmü ile korunması gerektiği üzerinde ne kadar dursa azdır. Çeşitli toplumların öncelgesel (hiérarchique) örgütlenmesinin ve bunların tinsel üst makamları ile ilişkilerinin korunması zorunludur. Bu bakımdan Patrikliğin yetkilerinin doğrulanması ve kilise mahkemelerinin, müslüman olmayan Osmanlı-Türk uyruklarının kişisel durumlarına değgin konularda, yani : evlenme, boşanma, ayrılma, geçimlik (nafaka), kalıt (miras) ve **ab intestato** yasal kalıt (kanunî mirasçılık) konularındaki yetkilerinin korunması gerekmektedir. Bu nedenle Yunanistan temsilci heyeti, azınlıklar bölümüne şu maddenin eklenmesini önerir :

'Padişahlarca müslüman olmayan ulusal topluluklara özel beratlarla verilen ve (25 Şaban 1255/3 Kasım 1839) Hattı Şerifi, (10 Cemazi-ül-ahir 1272/18 Şubat 1856) Hattı Hümayunu gibi Padişah Buyrukları ile doğrulanan kilise, okul ve yargı işlemlerine ilişkin ayrıcalık ve bağışıklıklarla, özellikle rum ortodoks ulusal topluluğuna ilişkin olarak Hattı Humayunun uygulanması çerçevesinde çıkarılan ve 23 Şevval 1281 tarihli Padişah buyruğu ve 23 Cemaziül-ahir 1308 tarihli Sadrazamlık genelgesiyle onanmış olan ayrıcalık ve bağışıklıklar, en geniş kapsamları ile korunamkta ve doğrulanmakta olup, Türk Hükümeti bunlara ilerde tümüyle uymayı yükümlenmektedir.

'Sözü edilen ayrıcalık ve bağışıklıkları kaldıran, sınırlayan ya da değiştiren hükümler içeren, Türk Hükümetince çıkarılmış tüm yasa kararname, tüzük ve genelgelerin, sözü edilen ayrıcalık ve bağışıklıklara dokunan hükümleri bakımından, olmamış sayılacaktır.

No. 63'ünEk 2'si[200]

Tapu kütüklerinin Türk Hükümetince Yunan Hükümetine verilmesi

(A.J. 80) B. Venizelos'tan B. Lloyd George'a, Mart 1920.

1912'de Makedonya'nın Türk makamlarınca boşaltılması sırasında, birçok Türk görevlileri kadastro kayıtlarında kullanılan tapu kütüklerini yanlarında götürmüşler ya da yok etmişlerdir.

Bu kütük defterlerinin yitirilmesi, taşınmaz mal sahiplerinin gösterdikleri senetlerin denetimini olanaksız hale getirmiş ve ilgili kamu hizmetini, sonuç olarak, altüst etmiştir. Özellikle resmî makamların kadastro saptamak ve komşu köyler arasında sınır çizmek yolundaki çalışmalarını felce uğratmış bulunmaktadır.

Bu koşullar altında, andlaşmaya konulacak uygun, **ad hoc** bir hükümle Türk Hükümetinden sözü edilen bu kütük defterlerini Yunan Hükümetine vermesinin

---

[200] Bu metnin aslı ingilizcedir.

istenmesi zorunluluğu vardır. Bu kütük defterleri ortadan kalkmış bulunuyorsa, Yunan Hükümetine, andlaşma ile, İstanbul Merkez Tapu Sicilinden yerel tapu kütüklerinin, Türk makamlarının hatası yüzünden yoksun kaldıkları kayıtların kopyalarını elde etmek olanağı sağlanmalıdır.

Bu amaçla, B. Venizelos Yüce Kuruldan, aşağıdaki içerikte bir maddeyi andlaşmaya koydurtmayı onamalarını özellikle rica etmektedir :
"Madde...

"1912'den sonra Yunanistan'a geçirilen Osmanlı İmparatorluğu bölgelerindeki taşınmaz mallara ilişkin olup da, boşaltma sırasında Osmanlı makamlarının götürdükleri ya da götürmüş olabilecekleri yerel tapu kütükleriyle öteki kamusal kütükleri Yunan Hükümetine geri vermeyi Osmanlı Hükümeti özellikle yükümlenir.

"Bir ya da birkaç kütük defterinin yitirilmiş olması yüzünden ya da başka bir nedenle geri verilmesi olanağı bulunamayacak olursa ve Yunan makamlarına sunulan senetlerin doğrulanması bakımından bunların incelenmesi gerekiyorsa, Yunan Hükümetinin İstanbuldaki merkez tapu kütüğünden gereken yazıların örneklerini almaya hakkı olacaktır."

Londra, 10 Mart 1920. E. K. Veniselos

No. 63'ün Ek 3'ü[201]

Marmara Denizi Adaları
B. Venizelos'un Yüce Kurul'a Andırısı, 8 Mart 1920

(A.J. 83.)

Türkiye ile Barış Andlaşmasının topraklarla ilgili maddelerine ilişkin olarak yunan temsilci heyeti Yüce Kuruldan aşağıdaki hususları gözönünde tutmasını rica etmekle onur duyor :

Özgürlüğü bundan böyle etkin biçimde sağlanacak olan Marmara Denizinde, Türk egemenliği altında kalan tüm adalarda olduğu gibi, müslüman göçüne hiç uğramamış ve böylece salt yunanlı olmak niteliğini korumuş bir çok adalar vardır.

Bunlardan dördü, Halki (Kınalı), Antigoni (Burgaz), Proti (Heybeli) ve Prinkipo (Büyükada), ki Prens adaları adıyla tanınırlar (bizdeki adı sadece Adalar'dır), İstanbul Boğazının ve kentinin o kadar yakınındadır ki onun bağlı bir parçası hatta ayrılmaz bir bölümü oldukları için, zorunlu olarak ve soy bakımından salt yunanlı olmak niteliklerine karşın kentin yazgısına bağlı kalacaklardır.

Buna karşılık, yunan temsilci heyetinin bu nota ile yazgılarını Yüce Kurulun dikkatine sunmak istediği, ekli dizelgede sayılan, on adacık için ayni sav ileri sürülemez. Bunların toplam olarak 33566 olan nüfuslarının 33205'i rum, 245'i Türk kamu ya da kamu hizmetleri görevlisi ve 116'sı da yabancıdır.

Bu nedenle B. Venizelos kendi yazgısına kendi egemen olmak ilkesinin hakça bir uygulaması sonucu, bu adaları da Yunanistan'a verilecekler arasına almasını, bu haklı çözüme karşı hiç bir temel düşünce engeli de bulunmadığına göre, Yüce Kuruldan rica etmekle onur duyar.

---

201 Bu metnin aslı fransızcadır.

Bu adaların Yunanistan'a verilmesinin yanı sıra, Marmara Denizinin özgürlüğünü güvence altına almak için, yansızlaştırma ya da askersizleştirme gibi, gerekli görülebilecek önlemler de alınabileceği doğaldır.

Barış Konferansındaki Yunan Temsilci Heyeti,

Londra, 8 Mart 1920.

Marmara Adaları.

/Rumca adları/	Rum	Türk	Yabancı	Toplam
Marmara Adaları.-				
Köyler:				
Palatia	3.750	20	16	3.786
Aftoni	2.000			2.000
Klosati	350			350
Prostio	2.700			2.700
Marmara	4.600	150	100	4.850
Galimi	2.000	. .	. .	2.000
	15.400	170	116	15.686
Paşalimanı Adası.-				
Köyler:				
Paşaliman	3.000	37		3.037
Vori	1.700	30		1.730
Skopia	3.100			3.100
Aloni	2.500	3		2.503
Buhlia	1.900	5	. .	1.905
	12.200	75		12.275
Iutali Adası	2.000			2.000
Afisia Adası	1.800			1.800
Hayırsız Adalar:-				
Mamala				
Koyun Adası				
Panagia	.			. .
Kalolimnos	1.805		. .	[1.805]*
Toplam	33.205	245	116	33.566

* Aslında bu sayı unutulmuştur.

No. 63'ün Ek 5'i.

Türkiye ile Barış Andlaşması : Ekonomik Hükümler

Ekonomik Komisyon Başkanından Sir M. Hankey'e.

(A.J. 97.) Ticaret Bakanlığı, 15 Mart 1920

Türkiye ile Barış Andlaşmasına konulmak üzere Ekonomik Komisyonca önerilen maddelerin örnekleri ilişikte sunulmuştur.[202] Bu maddeler genellikle Komisyonun oy birliği ile vardığı görüşü yansıtmakla birlikte, 28, 35 (son parag-

[202] İngilizce aslındaki dipnotu: Basılmamıştır. 15 Mart 1920 tarihini taşıyan ve 'Ekonomik Hükümler' başlığı altında olan bu ek, 74 No.lı tutanakda görülecek 25 Mart 1920 tarihli ve (A.J. 97 Revised) sayılı tasarının şu ayrılıklarla tıpkısıdır:

rafı), 36, 41 ve 50. maddeler üzerinde çekinceler vardır ve komisyonda daha görüşülecektir.

Komisyon bu maddelerin görüşülmesini sürdürmek kararında olup, kısa bir süre sonra son öğütlemelerini sunabilecek durumda olabileceği umudundadır.

---

15 Mart tasarısının 28 maddesinin son paragrafında 'Bırakışmadan beri, bu gibi mal, hak ve çıkarlara, işgal makamlarınca yapılmış zararların ödencesi (bu gibi ayrılmış topraklar üzerinde yetkesi bulunan Devlet) ya da (sorumlu Müttefik Ordusu) na yüklenecektir.' denilmekteydi. Madde köşeli ayıraç içindeydi.

15 Mart tasarısının 32. maddesinin ikinci paragrafı : '30. ve 32. maddelerde gösterildiği biçimde kullanılmayan mallar, haklar, çıkarlar ya da bunların satışından elde edilen paralar sahiplerine geri verilecektir.' demekteydi.

15 Mart tasarısının 34. maddesinin metni : Kendilerine Osmanlı toprağı verilecek olan Devletler, orada Osmanlı İmparatorluğuna ya da Padişaha (Civil List) ait tüm taşınır ve taşınmaz mallara sahip olacaklardır.' idi.

15 Mart tasarısının 35. maddesinin üçüncü paragrafı şöyle idi : '(Tasfiyeden elde edilen gelirin ödenmesine ilişkin bu maddenin ilk paragrafı hükmü, ya doğrudan doğruya, ya da denetimleri altındaki bir ortaklıktaki çıkarları nedeniyle anapara ya da denetimi Almanya, Avusturya, Macaristan ya da Bulgaristan uyruklarının elinde bulunan, ya da 1 Ağustos 1914'de bulunmakta olan bir Osmanlı Ortaklığının iyesi (maliki) bulunduğu kamu hizmetleri işletme ya da ayrıcalıklarına uygulanmaz. Bu gibi durumlarda, tasfiyeden elde edilecek gelir, bu toprakları yöneten Hükümetin isteğine göre ya sahibine ödenecek ya da ortaklıkla doğrudan ya da dolaylı ilgisi olabilecek kişiler arasında bölüştürülecektir; Almanya, Avusturya, Macaristan ya da Bulgaristan'ın uyruklarına düşecek paylar, Müttefik ve Ortak Devletlerle sözü geçen ülke arasında yapılmış Barış Andlaş-masıyla kurulmuş olan Onarım Komisyonuna yatırılacaktır.)'

15 Mart tasarısının 36. maddesi köşeli ayraç arasında olup ikinci ve son tümcesi şöyledir : 'Bu bedelin tutarı Maliye Komisyonunca alınacak ve aktarılmış olan topraklarda Osmanlı uyruklarının sahip oldukları kamu işletmelerinin tasfiyesinde, 35. maddede öngörlüen biçimde bölüştürülecektir; şu kadar ki, bedelin Osmanlı Hükümetinin payına düşecek olan bölümüne, Maliye Komisyonunca, Mali Hükümler Bölümünün 5. maddesinde öngörülen amalçar için el konulacaktır.)'

15 Mart tasarısının 41. maddesi (a) köşeli ayraç içinde idi, (b) 25 Mart tasarısının birinci paragrafındadi şu cümleyi içermiyordu: '(Müttefik ve Ortak grupların denetimindeki Osmanlı ortakları dışında kalmak üzere.); (s) son paragrafı şöyledi :' Bu madde hükümleri, işbu Andlaşma ile Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmış olan topraklarda oturanlar olan borçlarla onların borçlarını etkilemez'

15 Mart tasarısının V. Bölümünün eki 25 Mart tasarısının benzer bölüm ekinin tıpkısıdır, ancak (a) 2. maddesinde şu sözlerle başlayan son paragraf yoktur : 'Kontratın yerine getirilmesi...'; (b) 9. maddede şöyle bir dördüncü paragraf bulunmaktaydı :' Bir sözleşme savaş sırasında, savaş önlemlerinin uygulanması sonucu, primlerin ödenmemesi nedeniyle geçersiz duruma düşmüşse, sigortalı ya da temsilcisi yada hak sahipleri, işbu andlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra üç ay içinde, yılda yüzde 5 faizle primlerin ödenmesi karşılığında sözleşmeyi yeniden işletmek hakkına sahip olacaklardır.'

15 Mart tasarısının, 'Özel hükümler' başlığından sonra gelen 49. maddesi 25 Mart tasarısının 53. maddesinin karşılığıdır.

50. madde şöyledir.

(Britanya önerisi olan madde)

İşbu madde ile Türkiye'den ayrılan topraklar üzerine yetkesini kullanan Hükümetin, ka-

(Fransızların önerdiği madde)

(1) Türk toprakları alan Devletler, ipsofacto, bunun doğal sonucu olarak, Türkiyenin bı-

Bunu yaparken de, kanılarınca, başak yetkili kuruluşların da görüşüne gereksinme gösteren noktalar üzerine dikkati çekebileceklerini sanmaktadırlar.

Saygılarla,

H.A. Payne.

---

mu çıkarı için, Osmanlı Hükümetince ya da yerel Osmanlı makamlarınca verilmiş olan ve bu aktarılmış toprakları ilgilendiren ayrıcalıklardan herhangi birini kaldırmak ya da değiştirmeyi uygun görmesi halinde, ayrıcalıktan yararlanana, aşağıdaki hükümler uyarınca hak gözeten bir ödence verilecektir. Bu ayrıcalıklar değiştirilmedikçe ya da kaldırılmadıkça olduğu gibi korunacaktır.

Taraflar arasında anlaşma yoksa, bu ödencenin tutarını saptamak üzere, hakem mahkemesi kurulacaktır. Bu mahkemeler, biri ayrıcalık sahibinin ya da, bir ortaklık sözkonusu ise, anamalın çoğunluk payına sahip olanların uyruğu oldukları Devlet, biri sözkonusu topraklarda yetke sahibi olan Devlet, üçüncüsü de anlaşma ile ya da Milletler Cemiyeti Konseyince atanmak üzere, üç üyeden oluşacaktır.

Mahkeme konuyla ilgili tüm olayları gözönünde tutacaktır ama kâğıt para çıkarılması nedeniyle ödence verilmesine gidilemeyecektir.

İmzalayan Devletler, aktarılmış topraklarda, Osmanlı Hükümetinin ya da yerel Osmanlı makamlarının 1 Ağustos 1914'den sonra vermiş oldukları herhangi bir ayrıcalığı ya da bu tarihten sonra Osmanlı Devletince ya da Osmanlı yerel makamlarınca verilmiş bir ayrıcalığın aktarılmasını tanımakla yükümlü olmayacaklardır. Tüm bu ayrıcalık verilmeleri ya da aktarılmaları, yapılmamış sayılabileceği gibi, geçersiz kılınmaları ödence istemine de yol açamayacaktır.

raktığı topraklarda ayrıcalıkları bulunanların ve sözleşmesi olan kişilerin karşısında Osmanlı İmparatorluğunun görev ve yükümlülüklerinin ardılıdırlar.

'Bu ardıllık toprak edinen her Devlet açısından, toprağı aktaran Andlaşma tarihinden başlar. Toprağı edinen Devlet ayrıcalıkların işlemesinin ve sözleşmelerin uygulanmasının ara verilmeden sürdürülmesini sağlayacak gerekli tüm önlemleri alacaklardır.

(2) Bununla birlikte, işbu belgenin imzalanmasıyla, toprakları edinen Devletle ayrıcalık sahibi ya da sözleşmeye taraf olanlar arasında, bu ayrıcalıkları ya da sözleşmeleri varolan ekonomik duruma ve bu Devletlerin yasa düzenine uygun hale getirmek amaciyla görüşmelere başlanabilecektir. Tam bir ödence verilmedikçe, sahiplerine, yasal ya da başka hükümlerle yeni ya da daha ağır yükümlülükler yüklenerek ya da eski güvenceler yerine konacak güvencelerin değerini azaltmak yoluyla zarar verilmeyecektir. Altı ay içinde bir anlaşmaya varılamazsa, Devlet ya da ayrıcalık veya sözleşme sahipleri, anlaşmazlığı, biri ayrıcalık sahibinin ya da bir ortaklık sözkonusu ise, anamalın çoğunluk payına sahip olanların uyruğu oldukları Devlet, biri sözkonusu topraklarda yetke sahibi olan Devlet, üçüncüsü de anlaşma ile ya da Milletler Cemiyeti Konseyince atanmak üzere, üç üyeden oluşacak bir hakemlik komisyonuna sunabileceklerdir.

Mahkeme konuyla ilgili tüm olayları, ayrıcalık sahibinin elde ettiği ya da edebileceği kazancı da içermek üzere, göz önünde tutacaktır.

Kâğıt para çıkarılması ile ilgili olarak hiç bir ödence tanınmayacaktır.

İmzalayan Devletler, aktarılmış topraklarda, Osmanlı Hükümetinin, ya da yerel Osmanlı makamlarının, 1 Ağustos 1914'den sonra vermiş oldukları herhangi bir ayrıcalığı ya da bu tarihten sonra, Osmanlı Devletince ya da Osmanlı yerel makamlarınca verilmiş bir ayrıcalığın aktarılmasını tanımakla yükümlü olmayacaklardır. Tüm bu ayrıcalık verilmeleri ve aktarılmaları, yapılmamış sayılabileceği gibi, geçersiz kılınmaları, ödence istemine de yol açamayacaktır.

15 Mart tasarısının 52. maddesi 25 Mart tasarısının 54. maddesinin karşılığıdır.

15 Mart tasarısında 25 Mart tasarısının 49 ve 52. maddelerinin karşılığı yoktur.

No. 63'ün Ek 8'i

Meis Adası.

Belge I.

B. Venizelos'dan Lord Curzon'a

(A.J. 101.) 12 Mart 1920.

Sayın Lord Curzon,

Meis Adası konusunda Barış Konferansına göndermekte olduğum bir notayı size ilişikte sunuyorum. Sayın Lord, dikkatinize sunduğum bu metni konferansın incelemesini sağlamanızı derin saygı ile yakarırım.

E.K. Venizelos

Belge 2.

Türkiye ile yapılacak Barış Andlaşmasıyla üzerlerinde yunan egemenliği tanınacak olan Takımadalar içindeki adalar konusunda, yunan temsilci heyeti, Yüce Kurulun dikkatini özellikle Meis adasına çekmek ister.

Türkiye'ye karşı savaş (1912) sırasında Yunanistanla birleştiğini ilan etmiş olan ve daha sonra Yunan kıtalarınca işgal edilmiş bulunan bu adacık, daha sonra, Dünya savaşı sırasında fransız kıtaları tarafından işgal edilmiştir. Dar alanına karşın tümüyle rum 12.000 kişilik bir nüfusu barındırmaktadır.

Ayrıca şunun da gözönünde tutulması gerekir ki, Meis Oniki Adalar arasında sayılmakta ve bunlar gibi, Türklerin, kendi gözlerinde bile salt yunanlı niteliği yadsınamayacak olan ve bu nedenle osmanlı egemenliğinin doğrudan doğruya ve etkin biçimde uygulanamayacağı adalara uyguladıkları özerk ve ayrıcalıklı rejimden yararlanmakta idi.

Yukardaki hususları kendisine sunarken, B. Venizelos, Yüce Kuruldan, benimsenen ilkelere uygun olarak, Meis halkının aldıkları kararı onamasını ve bu adayı, Barış Andlaşmasıyla Yunanistan'a verilecek adalar arasına sokmasını rica etmekle onur duyar. Londra, 12 Mart 1920

No. 65

19 Mart 1920 Cuma günü saat 16.30'da Londra, S.W.1, Whitehall'da Britanya Dışişleri Bakanlığında, Lord Curzon'un Odasında toplanan bir Büyükelçiler ve Dışişleri Bakanları Konferansına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları : /I.C.P.79./

Katılanlar Britanya İmparatorluğu: Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; Tümamiral Sir Osmond Brock, Albay Domvile (Deniz), Albay Wynne (Hava), Tümgeneral Sir W. Thwaites, B. Vansittart, B. Leeper **Yazmanlar**, Yarbay Storr, Albay Abraham, Binbaşı Young.

Fransa: B. Cambon, B. Berthelot, General Vikont de la Panouse, Binbaşı B. de Blanpré.

İtalya: B. Scialoja, İmperiali Markisi, Albay Castoldi, B. Galli, Don Ascanio Colonna, Binbaşı Ruspoli, Binbaşı Marzillini.

Japonya: Vikont Chinda, Tümamiral İida, Tümgeneral İtami.

Çevirmen: B. Billot.

1.

[Macaristan barış andlaşmasının ekonomik hükümleri, bu ülkenin komşuları ile ham madde ticareti açısından incelenmiştir.]

2. Türk Andlaşmasının, kara, deniz ve hava hükümleri.

LORD CURZON konferansın, Türkiye ile Barış Andlaşmasının deniz, kara ve hava askerî hükümlerinin değiştirilmiş metinlerini kapsayan, Mareşal Foch'un bir mektubunu incelemesi istendiğini bildirdi (A.J. 102) (Ek 1). Anımsanacağı gibi Askerî Komisyon Türkiye için 60.000 kişilik sürekli bir ordu önermişti. Downing Street 10 numarada yapılan bir toplantıda, kurul bunun gereğinden fazla bir kuvvet olduğuna karar vermiş ve Türkiye'nin gereksinmelerine bir jandarma kuvvetinin yeterli olacağı ileri sürülmüştü. İtalya temsilci heyeti, Doğu ülkelerinde bu nitelikteki kuvvetlerin başarısı üzerine dikkati çekmişti. Bu düşünceler Versailles'a aktarılmış ve orada irdelenmiştir. Bu irdelenme sonucu, konferansın önündeki belgedir. Bu önerilerin özeti şudur : İstanbul'da Padişahın küçük bir özel koruma birliği bulunacak ve Türkiye'nin toplam silahlı kuvvetleri, 35.000 kişilik bir jandarma kuvveti de içinde olmak üzere, 50.000 kişiyi geçmeyecektir. Yani düzenli asker sayısı 15.000 olacaktır. Meslekdaşlarının genel nitelikte belirtilecek görüşleri yoksa, en iyisi önerileri madde madde okumak olacaktır.

Madde 1 okundu ve kabul edildi.

Lord Curzon Padişahın özel koruma birliği için özel bir askere alma kaynağı düşünülmüş olup olmadığını sordu.

General de la Panouse böyle bir şey bilmediğini söyledi.

Madde, 2, 3 ve 4 okundu ve kabul edildi.

Madde 5 okundu.

Andlaşma Türkiye için bir **mandat** öngörmediğine göre birinci paragrafın o tümcesinin gereksiz olduğuna işaret edildi. 1 ve 2. paragrafların şu biçimde birleştirilmesine karar verildi :

'Jandarma Birlikleri Osmanlı İmparatorluğu üzerine dağıtılacaktır; ülke bu amaçla sınırları 8. maddede öngörüldüğü gibi saptanacak yersel bölgelere bölünecektir.'

Madde 5'in geri kalan bölümü okundu ve kabul edildi.

LORD CURZON bu maddenin son paragrafında sözü edilen komisyonun sürekli mi geçici mi olacağı konusunun 8. madde ele alındığında görüşülmesi gerekeceğini belirtti.

Madde 6 okundu.

Lord Curzon ikinci paragraftaki hükmün fazla kesin göründüğünü söyledi. '8. maddede öngörülen komisyonun özel izni olmadıkça' tümcesiyle sınırlandırılması gerektiğini söyledi.

Madde 6, bu değişiklikle kabul edildi.

Madde 7, okundu ve kabul edildi.

Madde 8.

LORD CURZON bu maddenin, durumu Büyük Müttefik Devletlerce saptanacak, biraz önce tartışılan çizgiler içinde gelecekteki Türk Ordusunun örgütlendirilmesi ile görevlendirilerek, Türkiye'nin askersel bakımdan bölünmesi gereken bölgelerin sınırlarını saptayacak ve Türk ordusu ve jandarmasının genel denetimi ile görevlendirilecek Müttefikler-arası bir Komitenin kurulmasını önerdiğini söyledi.

Bu ciddi bir konudur ve ilerdeki Türk Hükümetinin işlevini yapmasında kendisine yardımcı olacak bir komisyonun daha kurulması demektir. Kimse isteyerek bu komisyonlar sayısını arttırmaktan yana değildir. Şimdi, gemilerin ulaşımı bakımından Boğazlar Bölgesinin denetimi için ve maliyeyi denetlemek için komisyonlar olduğu gibi, Boğazlar bölgesindeki müttefik kuvvetlerin, birarada iş görecek olan ve bu bakımdan ayrı bir komisyon da sayılabilecek komutanları vardır. Bu kesimde önerilen düzenlemelerin bir çeşit komisyona verilmesinin kaçınılmaz olduğunu varsaymaktadır. Bunların Müttefik gözetimi altında olmadan yürürlüğe konulmasının hele yıllarca sürdürülmesinin olanaksız olduğu kanısına varmaktadır.

Konferansı bu komisyonun kimlerden oluşacağını ve kimin komutası altında olacağını kararlaştırmağa çağırdı. Karargâhının İstanbul olacağı anlaşılmaktadır ve herhalde, bir çoğu pek fazla yapacak işleri de bulunmayacak belirsiz sayıda Müttefik generalin İstanbul'da toplanmasının da istenir bir şey olmadığı herkesçe kabul edilecektir.

Aklına gelen, bu komisyon için, Boğazlar bölgesindeki Müttefik komutanların hizmetinden yararlanılmasıdır. Anlaşıldığına göre, işgal ordusu iki tümen ya da 30.000 kişiden oluşacak ve bunun 10'ar bini Büyük Britanya, Fransa ve İtalya tarafından sağlanacaktır. Zaman ilerledikçe bu kuvvet giderek azaltılacak ve belki 10.000 kişiye belki de bir tugaya indirilecektir. Kimse bu azaltmanın ne kadar yakın bir tarihte başlayabileceğini ve ne kadar zamanda tamamlanabileceğini şimdilik bilmemektedir. Bu arada, 30.000 kişilik bir ordu için Devletlerden herbirinin en az tümgeneral düzeyinde bir komutana gereksinmesi olacaktır. Büyük bir olasılıkla orgeneral rütbesinde bir başkomutana ya da kolorduya komuta edebilecek rütbede bir generale gereksinme duyulacaktır.

Bu dört yüksek subay İstanbul'da bulunacaklarına göre, Müttefik kuvvetlerin komutası yanında hizmetlerinden Türk ordusu ve jandarmasının örgütlenmesi ve denetimi için de yararlanılabileceği akla yakın gibi görünmektedir.

Fransız Büyükelçisi, ilgili üç Devletin temsilcilikleri yanındaki askerî ataşelerin bu amaçla kullanılabileceğini ileri sürmüşse de, seçeneklerden birisi bu olmakla birlikte, askerî ateşelerin zaman zaman değiştiği unutulmamalı, ayrıca da, esas görevleri kendi ülkelerinin çıkarlarını gözetmek olduğuna göre, nezdine gönderildikleri Devletin ordusunu denetlemelerinin kendileri için zor olabileceği de göz önünde tutulmalıdır.

Bir de şu vardır. 8. maddenin birinci paragrafında bu komisyonun sürekli bir kuruluş olduğu belirtilmektedir. Britanya askerî makamları ise bunun geçici olacağını düşünmek eğilimindedirler. Sürekli olacak olursa, İstanbul'daki Osmanlı Savaş Bakanlığı varlık nedenini yitirecek demektir. Türk Savaş Bakan-

lığı, yabancı generaller kurulunun izni olmadıkça tek bir birliği bile bir yerden bir yere gönderemeyecektir.

Sürekli bir Maliye komisyonunu gerektiren nedenler bambaşkadır. Burada Müttefik denetimi Türk Maliye Bakanlığının üstünde olacaktır. Türk gelirlerinin hem savaştan önce hem savaştan sonra yapılan giderleri karşılaması gerekecektir ve Türkler kendileri bile, bunu sağlamanın tek yolunun maliyelerinin dışardan düzenlenmesi olduğunu kabul etmektedirler.

VİKONT PANOUSE herhangi bir bölgeye destek birliği gönderilmesinin özel güçlendirme birlikleri personelinin üçte birini geçmemesi hakkındaki 6. maddenin ikinci paragrafının Türk Savaş Bakanının Lord Curzon'un dediği kadar çaresiz olmadığını kanıtladığını belirtti.

İMPERİALİ MARKİSİ Andlaşmanın uygulanmasında karşılaşılacağını öngördüğü tüm zorluklar nedeniyle, kesin bir zorunluk olmadıkça Türk Hükümetinin alınganlığını doğuracak hükümlerin konmamasında herkesin yararı olacağı görüşündedir. Bu askerî komitenin sürekli olmasının bir zorunluk olduğu kanısını kendisi taşımadığı için bu gibi, andlaşmayı yumuşatma fırsatlarının, tehlikeli bir yönü de yoksa kaçırılmaması gerektiğini ileri sürmektedir.

LORD CURZON komisyonun yeniden kurulacak Türk kuvvetlerini düzene sokmak ve örgütlendirmek için kurulmasının zorunlu olduğu konusunun çok önemi bulunduğunu söyledi. Beş yıl sonra konunun yeniden gözden geçirilmesini öngören bir hüküm getirilmesini önerdi. Marki İmperiali'nin, örgütlenme tamamlanır tamamlanmaz durumun gözden geçirilmesi önerisini yanıtlandırarak belirli bir tarih konmasının daha doğru olacağı görüşünü savundu. İtalyan Büyükelçisinin seçeneğinde sonu gelmez tartışmaların yolu açılabilir.

> Konferans komisyonun Müttefik işgal kuvvetleri subaylarından oluşmasını önermiş ve 8. maddeye şu paragrafın eklenmesini öğütlemiştir:
>
> 'Beş yıl geçtikten sonra, başlıca Müttefik Devletler Müttefiklerarası Askerî Komisyona gereksinmenin sürüp sürmediği konusunu yeniden gözden geçireceklerdir.'

Madde 9.

GENERAL THWAİTES jandarmanın düzenleme ve eğitiminde kullanılacak yabancı subayların sayısını sınırlamakta yarar olacağını sandığını söyledi. En yüksek sayı olarak 250 yabancı subaylık bir toplamın saptanmasını önerdi. Tasarlanan ölçüde bir kuvvet için bu gerekli görülecek Türk subayı sayısının aşağı yukarı yüzde 10'u demektir.

İMPERİALİ MARKİSİ jandarmaya kimin komuta edeceğini sordu. Bir yabancı generali mi, bir Türk generali mi? Buna Versailles'daki Müttefik Askerî Komisyonunca mı karar verileceğini bilmemektedir.

B. CAMBON Makedonya jandarmasında her kesimin başında ayrı bir yabancı subay olduğunu anımsattı.

İMPERİALİ MARKİSİ Padişahın bu yabancı subayların durumunu hiç bir zaman kabul etmemiş olduğunu ve bunlar aracılığı ile buyruk vermeyi reddettiğini söyledi. Her ne kadar jandarmayı gerçekte denetlemekte idiyseler de aslında komutanlığını hiç bir zaman yapamamışlardı.

LORD CURZON Versailles Komisyonunun bu çok önemli konuyu gözden kaçırmışa benzediğini söyledi. Tasarlanan 15.000 kişilik düzenli Türk ordusuna bir Türk generalinin komutan olacağı kuşkusuzdur. Jandarmaya gelince, oralardaki azınlıkların korunmasını üzerlerine almış olan Devletlerin bulunduğu bölgelerde bu Devletlerin, Türk Hükümetinin çağrısı üzerine jandarmaya komuta edecek subaylar sağlayacakları kararlaştırılmıştı ama bu kuvvetin İstanbul'daki başkomutanlığını kim yapacaktır? Bir Türk mü bir yabancı mı? Bu sorunun Versailles'a gönderilmesi gerektiği düşüncesindedir.

İMPERİALİ MARKİSİ Makedonya jandarmasının yararlı bir benzetme temeli oluşturabileceği kanısındadır. Her bir kesimdeki komutanlık görevinin o kesimdeki jandarmadan sorumlu olan Devletin bir subayınca yapıldığı bir gerçek ise de, biçimsel bakımdan Padişah tarafından verilen yürütme buyrukları, kendisince tanımayı reddettiği bu subaylara doğrudan doğruya değil, bunlara bağlı bir Türk subayına verilmekte idi. Bu Türk subayının, doğaldır ki, hiç bir gerçek yetkisi bulunmamaktaydı ama Padişahla ilgili yabancı subay arasında aracılık görevi yapmaktaydı. Temel sorun İstanbul'daki başkomutanlık sorunudur : burada bir komutana ve kurmay heyetine gereksinme vardır. Verilecek karar bu subayın Türk Hükümetinden olup olmayacağına ilişkin karardır.

LORD CURZON General Thwaites'in sözlerine değinerek 'yukardaki 7. madde' sözcüklerinden sonra 'sayıları 250'yi geçmeyecek' sözcüklerinin eklenmesini önerdi.

ALBAY CASTOLDİ bunun çok düşük bir sayı olduğunu sanmaktadır. Makedonya'nın İtalyan kesiminde her bir jandarma alayına on İtalyan subayı düşmekte iken bu bile yeterli değildi.

LORD CURZON Albay Castoldi'nin doğal olarak, kendisinin deneyini yaşamış olduğu sistemi savunduğunu ama kişisel olarak kendisinin, onun vardığı sonuçlara katılmadığını belirtti. Albayın vardığı sonuç, ilgili Müttefik Devletin jandarma birliklerine de komuta edeceği varsayımına dayanmaktadır. Kendisi ise bunun, Türklere hiç bir alan bırakmadığı için, hatalı olacağı görüşündedir. Hint ordusunun düzenli alaylarında ortalama bir düzineden fazla Britanya subayı yoktur. Albay Castoldi'nin görüşüne uyulacak olursa, Türkiye'deki jandarma düzenli Hint ordusuna çok benzeyen bir örgüt halini alır. Kendi görüşü ise bunun, her bir alayında üç ya da en çok dört İngiliz subayı bulunan Hindistan'ın sınır bölgelerindeki paralı kıtalar ya da milise benzer bir örgüt olmasıdır.

İMPERİALİ MARKİSİ Avrupalı subayların sayısının arttırılmasının ya da Albay Castoldi'nin önerdiği düzeyde olmasının yerinde olacağı bölgeler bulunabileceği gibi, bunun açıkça zararlı olabileceği yerler de bulunabileceğini söyledi. Ancak, ayni zamanda iki değişik ölçek kullanılmasının da yürüyebilecek bir usul olabileceğini sanmadığını belirtti.

B. Cambon'un dediği gibi konunun, Serez'deki Fransız kesimine komutanlık yapmış bir Fransız subayının da katıldığı Versailles Komisyonuna geri gönderilmesinde yarar görmektedir.

> Konferans 'yukardaki 7. madde' sözcüklerinden sonra 'sayıları fazla olmayacaktır' sözcüklerinin eklenmesinin Versailles Komisyonuna önerilmesine karar verdi. Yazmandan gereğini yapması istendi.

10. maddeden, 5. maddeye benzerlikle ilgili satırların çıkarılmasına karar verildi.

11. madde kabul edildi.

12. madde kabul edildi.

13. madde kabul edildi.

Lord Curzon'un bir sorusuna yanıt olarak B. VANSİTTART 14. maddedeki 'yürürlüğe koyma' sözcüklerinin bütün öteki andlaşmalarda benimsendiğini söy-

B. SCİALOJA her bir andlaşmanın sonunda, üç Müttefik Devletin onama belgelerini yatırmalarının andlaşmanın resmen yürürlüğe girme anı olarak sayılacağı hakkında bir madde bulunduğuna dikkati çekti.

(Lord Curzon'un önerisiyle, '50.000 kişilik' sözcüklerinden önce, 'Padişahın özel koruma birliği dışında' sözcüklerinin konulmasına karar verildi.

Marki İmperiali'nin önerdiği, 'kesin olarak gerektiği saptanacak personel sayısına indirilecek' sözcüklerinden önce 'sözü edilen Komisyonca' sözcüklerinin eklenmesi kabul edildi.)

GENERAL THWAİTES 15. maddenin 'ülke topraklarına dağılmış' sözcüklerinden sonrasının kaldırılmasını zira, bir bölgedeki jandarma dağılımını o bölgenin soysal ve dinsel yapısına göre yapmanın sakıncalı ve belki de olanaksız bulunacağını belirtti.

VİKONT PANOUSE 'olabildiğince' sözcüğüyle yeteri kadar güvence sağlamış olduğunu söyledi.

LORD CURZON tümcenin tamamının çıkarılmasının daha iyi olacağını söyledi. Gerçekten, düşündükçe uygulanmasındaki güçlükler ortaya çıkan böyle bir dağılım yapılmasını kimse isteyemez.

Konferans 'ülke topraklarına dağılmış' sözlerinden madde sonuna kadarki bölümün çıkarılmasını kararlaştırdı.

16. madde kabul edildi.

17. madde kabul edildi.

Albay Castoldi'nin bir jandarma okuluyla ilişkin bir madde öngörülmesi gerektiği hakkındaki bir önerisine yanıt olarak, Lord Curzon 'izin verilen birlikler' sözcüğünün, 18. maddede, jandarmayı da içerdiğini ve bir jandarma okulu için özel hüküm konacak olursa Padişahın özel koruma birliği için de bir okul öngörülmesi gerekebileceğini söyledi.

GENERAL THWAİTES, 'yersel bölge' deyiminin sadece jandarmaya değgin olabileceğini belirtti.

Maddenin olduğu gibi kabul edilmesi kararlaştırıldı.

19. madde kabul edildi.

Lord Curzon'un önerisiyle 20. maddeden 'şu sırada kullanılan' deyiminin çıkarılması kabul edildi.

21. madde kabul edildi.

22. madde kabul edildi.

Konferans VİKONT CHİNDA'nın önerisi üzerine 23. maddenin 2. paragrafındaki 'Müttefik Devletler' sözcüklerinin 'Başlıca Müttefik Devletler' yapılmasını kabul etti.

LORD CURZON 24. maddenin birinci paragrafında Müttefik Devletlerle Müttefikler-Arası Komisyonun işlevlerinin karıştırıldığına işaret etti. Türkiye'de silah ve mühimmat fabrikalarına izin verilmesi Komisyonun yetkisinde olup Müttefiklere sorulmayacaktır. Kuşkusuz bu, sadece Devletlerin yetkisine giren ve 23. maddede sözkonusu edilen, var olan silah ve mühimmata ne yapılacağı konusundan değişik bir sorundur.

SİR OSMOND BROCK, kanısınca silah fabrikalarına izin verilmesi ve başka fabrikaların mühimmat yapımında kullanılması olasılığı konusunun, Boğazlar Bölgesindeki Müttefik işgal ordusu subaylarından oluşacak ise, Komisyonun karar veremeyeceği, ekonomik sorunlar ortaya çıkardığını belirtti. Bu gibi fabrikaların denetimi Almanya söz konusu olunca yerel komisyonlara değil Versailles'daki Yüce Askerî Kurula bırakılmıştır.

LORD CURZON Türkiye'deki durumun Almanya'dakinden çok değişik olduğunu çünkü Almanya'ya ilişkin tüm bilgilerin Paris'te toplanmış bulunduğunu söyledi. Türkiye'de ise koşullar değişiktir. Versailles Kurulu konuları yerel komisyonlara göndermek zorunluğunu duyacak olduğuna göre en iyisi bu işleri bu komisyonlara bırakmaktır.

'Müttefiklerce' sözcüğünün yerine '8. maddede öngörülen Müttefikler-arası Askerî Denetim Komisyonunca' denmesi kararlaştırıldı.

25. madde kabul edildi.

26. madde kabul edildi.

Lord Curzon, Trabzon ve Erzincan çevresindeki bir bölgenin askersizleştirilmesini öngören 27. maddenin ikinci paragrafına dikkati çekti. Bunu zorunlu kılan yeni Ermeni Devletinin korunması gereği olmuştur. Erzurum'u yeni Ermenistan içine almak olanağı bulunmuşsa da, Ermenistan'ın Küçük Asya içinde Erzincan ve Trabzon'a kadar uzanması düşünülmemiş ve ayrıca Türk Hükümetince bu bölgede berkitilmiş yerler kurulması olasılığı ortadan kaldırılmak istenmiş olduğu için bölgenin askersizleştirilmesi önerisi bu amaca varmanın en iyi yolu olarak ileri sürülmüştür.

27. madde kabul edildi.

VİKONT CHİNDA Mareşal Foch'un sunuş mektubunun sondan bir önceki paragrafında yer alan, deniz danışmanlarının 11 Mart tarihli andırısına dikkati çekti. Bu andırılarında, deniz danışmanları, bugünkü biçimiyle 28. maddenin hangi Devletlerden söz edildiğini açıkça göstermediğini ve maddenin 1 ve 5'inci fıkralarındaki 'Müttefik Devletler' deyimi yerine 'Koruyucu Devletler' denilmesini ve 4. fıkrada da 'Devlet' sözcüğünün başına 'koruyucu' sözcüğünün eklenmesini önerdi. Tartışma sonunda bu maddede sözü edilen Devletlerin Büyük Bri-

tanya, Fransa ve İtalya'dan başkası olamayacağının çok açık olduğu görüşü ileri sürüldü.

LORD CURZON ilgili Devletlerin çeşitli madde fıkralarında adlarıyla anılmalarının daha iyi olacağı görüşünü kabul etti.

Bu öneri kabul edildi.

No. 65'inEk. 1'i[203]

Belge 1.

Mareşal Foch'dan B. Lloyd George'a

(A.J. 102. Gizli.) Paris, 13 Mart 1980

Bay Başkan,

2 ve 3 Mart tarihli mektuplarınızlabana, Türkiye ile Barış Andlaşmasının hazırlanması için, Yüce Kurulun benim size 28 Şubatta sunduğum kara ve hava askerî maddelerin tasarıları hakkındaki görüşleriyle Kurulun, deniz maddelerinin saptanmasına ilişkin yönergelerini göndermiştiniz.

Versailles'daki müttefik askerî Komite, 12 Mart tarihli oturumunda, ilk tasarılarını yeniden gözden geçirmiş ve denize ilişkin maddelerle, britanya temsilcisinin istemi üzerine incelenmesi saklı tutulmuş olan, savaş tutsakları ile mezarlara ilişkin maddeleri tamamlamıştır.

Böylece düzeltilmiş ve tamamlanmış olan tasarıyı size sunmakla onur duymaktayım.

Kara askerî hükümleri : Yüce kurulun düşüncesi, osmanlı ordusunun personelini azaltmanın yararlı olacağı, işlevini sadece jandarma olarak sınırlandırmayı ve Müttefik denetimi altına sokmayı gerektireceği yönündeydi.

Osmanlı silahlı kuvvetleri 50.000 kişiye indirildi (1500'den 700'e indirilen, Padişahın özel koruma birliği bunun dışındadır.)

Bu 50.000 kişi Osmanlı İmparatorluğunun gelecekteki nüfusu gözönünde tutulacak olursa, Avusturya, Bulgaristan ve Macaristan için kabul edilen asker sayısına göre uygun düşmektedir.[204]

Ancak, bu Devletlerde bu sayı sadece orduyu içermekte ve jandarma bunun dışında kalmakta iken, Türkiye'de kabul edilen bu 50.000 sayısının içinde, 35.000 kişi olarak öngörülen jandarmanın da bulunduğu tüm osmanlı silahlı kuvvetleri hesaba katılmıştır.

Geri kalan 15.000 kişi, her sınıftan oluşan gruplar halinde geniş topraklar üzerinde çabuk ulaşım olanaklarından yoksun olarak dağılmış olan bu jandarma için, soy ve din kavgalarının egemen olduğu bir ülkede öngörülebilecek karışıklıkların önlenmesi ve sınır bölgelerinde haydutluğa ve silahlı çetelerin saldı-

---

[203] Bu metnin aslı fransızcadır.

[204] İngilizce aslındaki dipnotu: Nüfusun yüzde 2'sine göre hesaplanan asker sayısının Osmanlı İmparatorluğu için 45.000 olması gerekirdi.

rılarına karşı çıkılabilmesi isteniyorsa, vazgeçilmez bir destek gücü oluşturacaktır.

Bu nedenle önerilen bu 50.000 kişilik kuvvetin azaltılması olanak dışı görünmektedir.

Müttefiklerin bu silahlı kuvvetin kuruluş ve kullanılışına ilişkin denetimleri ise 8. ve 9. maddeler hükmüyle etkin biçimde sağlanmış bulunmaktadır.

Hava kuvvetlerine ilişkin hükümler : Bu hükümlere ilişkin ilk tasarıda hiç bir değişiklik yapılmamıştır.

Deniz kuvvetlerine ilişkin hükümler Bu hükümlerin saptanmasında temel olarak alınan ilkeler deniz danışmanlarınca Versailles Müttefik Askerî Komitesine sunulan ve bir örneği ilişik olan tasarının giriş kısmında yer almıştır.

Bu tasarıda ayrıca Yüce Kurulun kararına sunulan şu iki andırı da yer almaktadır :

Birincisi, Askerî Hükümlerin 8. kesiminde, "Müttefik Devletler" deyimi yerine "Koruyucu Devletler" denilmesine ilişkindir.

İkincisi, Türkiye'nin denizaltı kabloları üzerindeki haklarından vazgeçmesine ilişkindir.

Savaş Tutsakları ve Mezarlara ilişkin hükümler : Bu hükümler yetkili müttefik makamlarınca atanan uzmanlara danışıldıktan sonra saptanmıştır.

Saygılarımla,

F. Foch.

Belge 2.

Türkiye ile Barış Andlaşması Tasarısı.
Bölüm V. — Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerine İlişkin Hükümler

Türkiye, bütün Ulusların silahlarının genel bir sınırlanmasına olanak sağlamak için, aşağıda sayılan kara, deniz ve hava kuvvetlerine ilişkin hükümleri kesinlikle yerine getirmeyi yükümlenir.

Kesim 1.

Kara Kuvvetlerine İlişkin Hükümler

Alt-Kesim 1. — Genel Hükümler[205]

Madde 5.[206]

Jandarma kıtaları Osmanlı İmparatorluğu ülkesine dağıtılacaktır; ülke bu amaçla, bir yandan yönetimsel bölümler bir yandan da, Müttefik Devletlerin

---

[205] Basılmamış olan bu kesim 1. ve 2. madde tasarılarından oluşmakta olup, tıpkı aşağıda görülecek öteki maddelerde olduğu gibi, çok ufak değişikliklerle, Sèvres Andlaşmasının 152 ve 153. maddesinin aynıdır. 2. madde tasarısında öngörülen süre üç ay idi.

[206] Basılmamış olan 3 ve 4. maddeler Andlaşmanın 154 ve 155. maddelerinin karşılığı idi.

mandat'ları altındaki bölgeler olarak, bu böleglerin her birine bir ya da daha çok belirli askerî bölge düşecek biçimde, sınırlandırılmış yersel askerî bölgelere bölünecektir.

Bu yersel bölgelerin sınırlarının saptanması 8. maddede tanımlanan koşullar içinde olacaktır.

Her yersel bölgede, yaya ve atlı, makineli tüfeklerle silahlandırılmış ve yönetim ve sağlık hizmetleriyle donatılmış birliklerden donatılmış bir jandarma birliği kurulacaktır; bu jandarma birliği, illerde, sancaklarda ve ilçelerde vb., bulunduğu yere bağlı bir güvenlik hizmeti kurulması için gerekli birlikleri sağlayacak ve bölgenin bir ya da birkaç noktasında gezici yedek kuvvetler bulundurulacaktır.

Özel görevleri yüzünden, bu jandarma birliklerinin topçusu da teknik silahları da bulunmayacaktır.

Bu jandarma birliklerinin toplam personel sayısı, 4. maddede öngörülen kara kuvvetinin toplam personelinin içinde sayılmak üzere, 35.000 kişiyi geçmeyecektir.

Tek bir jandarma birliğinin toplam personel sayısı, jandarma birliklerinin toplam personelinin dörtte birini aşmayacaktır.

Herhangi bir jandarma birliğinin öğeleri, 8. maddede öngörülen Müttefikler-arası Komisyonun özel izni olmadıkça, kendi bölgesinin toprakları dışında kullanılmayacaktır.

Madde 8.[207]

Kuruluşu Büyük Müttefik Devletlerce saptanacak bir Müttefiklerarası Komisyon, Osmanlı Hükümeti ile işbirliği ederek, işbu andlaşmada öngörülen temeller üzerinde, Osmanlı kara kuvvetlerini düzenlemek ve 5. maddede öngörülen yersel bölgeleri sınırlandırmak, çeşitli yersel bölgeler arasında jandarma birliklerinin dağıtımını sağlamak ve bu birliklerle bu öğelerin kullanılma koşullarını denetlemekle görevli olacaktır.

Bu amaçla, Osmanlı Hükümetinden, osmanlı silahlı kuvvetlerinin çeşitli komuta ve yönetimsel kuruluşlarına karşıgeçerli yürütme yetkilerini alacaklardır.

Madde 9.

Ayrıca, çeşitli Müttefik ya da tarafsız Devletlerin verecekleri subaylar, Osmanlı Hükümetinin yönetiminde, jandarmanın komutasına, örgütlenmesine ve eğitimine katılacaktır. Bu subaylar, yukardaki 7. maddede izin verilen personel sayısının dışında kalacaktır. 8. maddede sözü edilen Müttefikler-arası Komisyonun hazırlayacağı özel anlaşmalar, bu subayların uyrukluk bakımından oranlarını saptayacak ve bu Madde ile kendileri için öngörülmüş olan çeşitli görevlere katılma koşullarını düzenleyecektir.

---

[207] Basılmamış olan 6. ve 7. maddeler Andlaşmanın 157 ve 158. maddelerinin karşılığıdır; şu kadar ki 6. madde tasarısının ikinci paragrafında Müttefikler arası Komisyonun izninden söz edilmemekte ve son paragrafta da 8. madde tasarısına atıfta bulunulmaktadır.

Madde 10.

İlke olarak, aynı yersel bölgede, 8. maddede öngörülen müttefikler-arası komisyonun adına işgören ya da 9. maddede öngörülen koşullar altında Osmanlı Hükümetinin buyruğuna verilen tüm subaylar, aynı uyruklukta olacaklardır.

Bir Müttefik Devletin **mandat**'sı altındaki bölgelerde, bu çeşitli subaylar **mandataire** Devletin uyruğundan olacaklardır.

Madde 11.

Boğazlar bölgesinde, jandarma birlikleri bu bölgedeki müttefikler-arası işgal kuvvetleri komutanlığına bağlı olacaklardır.

Madde 14.[208]

İşbu kesimde öngörülmemiş herhangi bir birliğin kurulması yasaktır.

İzin verilen 50.000 kişilik personel sayısını aşan kuruluşların ortadan kaldırılması, Barış Andlaşmasının imzalanmasından başlayarak, 2. madde hükümlerine uygun olarak, andlaşmanın yürürlüğe girmesinden en geç üç ay sonra tümüyle gerçekleşecek biçimde, giderek yapılacaktır.

Türk Savaş Bakanlığı ile Genelkurmayı ve onlara bağlı yönetim birimlerindeki subay ve benzeri personel, aynı süre içinde, Osmanlı Silahlı Kuvvetlerinin genel hizmetlerinin iyi işlemesi için kesin olarak gereken personel sayısına indirilecek ve bu personel 7. maddede öngörülen en yüksek sayı içinde kalacaktır.

Alt-Kesim III — Askere Alma

Madde15.

Osmanlı kara kuvvetleri (silahlı kuvvetleri) gelecekte yalnız gönüllü olarak askere yazılanlardan kurulacaktır.

Askere yazılma soy ve din ayrılığı gözetilmeksizin, Osmanlı Devletinin bütün uyruklarına eşit olarak açık bulunacaktır.

5. maddede sözü edilen birliklere gelince, bunların kuruluşu ilke olarak bölgesel olacak ve her bölgedeki halkın Müslüman olan ya da olmayan öğelerinin olanak ölçüsünde, ilgili her birlik personelinde, temsil edilmelerini sağlayacak biçimde düzenlenecek ve bölge topraklarında dağılışının bu topraklarda yaşayan halkın soysal ve dinsel niteliklerine uyacak biçimde olması sağlanacaktır.[209]

Alt-Kesim V. — Gümrükçüler, Yerel Polis

Madde 20.

Gümrük görevlilerinin yerel ve kent polisinin ya da benzeri görevlilerin sa-

---

208 Basılmamış olan 12 ve 13. madde tasarıları sırasıyla 162 ve 163. maddeler karşılığıdır.

209 Basılmamış olan 16 ve 17. madde tasarıları ile yine basılmamış olan IV. Alt-Kesimi (Okullar, Eğitim Kurumları, Askeri Kurumlar ve Dernekler) oluşturan 18 ve 19. madde tasarıları sırasıyla 166-169. maddeler karşılığıdır.

yısı, işbu andlaşma ile saptanan Türkiye sınırları içinde şimdi hizmet görmekte olan ve 1913'de ayni işlevi bulunanların sayısını geçemez.

Gelecekte bu gibi görevlilerin sayısı, ancak görevli bulundukları yerlerdeki ya da belediyelerdeki nüfus artışına uygun bir oranda arttırılabilecektir.

Bu hizmetliler ya da görevlilere, demiryolu hizmetinde çalışanlar, herhangi bir askerlik alıştırmasına (talimine) katılmak için toplanamayacaklardır.

Alt-Kesim VI. — Silahlar, Cephaneler, Gereçler[210]

Alt-Kesim VII. — Berkitilmiş Yerler (Tahkimat)

Madde 27.

Aşağıdaki VIII. alt kesimde tanımlanan Boğazlar ve Adalar bölgesindeki berketilmiş yerlere ilişkin hükümler bu alt kesimde saptanmıştır.

..., maddesinde[211] tanımlanan Trabzon-Erzincan bölgesinde, her çeşit berkitilmiş yerler, işbu andlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra üç aylık bir sürede silahsızlandırılacak ve yıkılacaktır.

Bu bölgeler dışında, şu sırada varolan berkitilmiş yerler, şimdiki durumlarıyla olduğu gibi kalabilecek ancak ayni üç aylık süre içinde silahtan arındırılacaktır.

Alt-Kesim VIII. — Boğazların Özgürlüğünün Korunması

Madde 28.

Boğazların özgürlüğünü güvence altına almak üzere, aşağıdaki hükümler kararlaştırılmıştır :

1 — İşbu andlaşmanın yürürlüğe konulmasından üç aylık bir süre içinde, ilişik haritaya göre, Marmara Denizi ve Boğazlar kıyılarında saptanacak bir toprak şeridi ile Limni, Gökçeada, Semadirek, Bozcaad ve Midilli ile Marmara Denizi adalarında tüm yapıların, berkitilmiş yerlerin ve bataryaların silahsızlandırılması ve yıkılması gerçekleştirilecektir.

Sözü geçen yerlerde ve adalarda, bu yapıların yeniden yapılması ve buralara gezginci bataryaları hızla getirmekte kullanılabilecek kara ve demiryollarının yapılması yasaktır.

---

[210] Basılmamış olan bu Alt-kesim, sırasıyla 171-176 maddelerin karşılığı olan 21-26. madde tasarılarından oluşmakat idi. Ancak şu değişiklikler vardı : a) 21, 23 ve 24. madde tasarılarında öngörülen süre üç aydı; b) 23 ve 24. madde tasarısında 49. madde tasarısından söz edilmekte idi; c) 23. madde tasarısının son paragrarafı : 'Müttefik Devletler' sözleriyle başlıyordu; d) 24. madde tasarısının birinci paragrafı şöyle diyordu : 'Silah, cephane ve savaş gereçlerinin yapımı ancak Müttefiklerin izin verecekleri fabrika ya da işletmelerde yapılabilecektir.' e) 25. madde tasarısının birinci paragrafında şöyle denilmekteydi : 'Türkiye'ye her çeşit cephane ya da savaş gerecinin sokulması kesinlikle yasaktır.'

[211] Dosyadaki metinde burası boştur.

Müttefik Devletler bu amaçla kullanılabilecek şimdiki yolların ve demiryollarının kullanılamaz duruma sokulmasını hazırlamak hakkına sahip olacaklardır.

2 — Yukardaki 1. paragrafta öngörülen önlemler, IV. Kesimin 52. maddesinde öngörülen Müttefikler-arası Denetleme Komisyonunun denetimi altında uygulanacaktır.

3 — Yukardaki 1. paragrafta sözü edilen Boğazlar ve adalar toprakları, askerî amaçlarla ancak birlikte davranan başlıca Müttefik Devletlerce kullanılabilecektir.

4 — Bu Devletler buralarda Boğazların özgürlüğüne zararlı bir önlemin alınmasını ya da hazırlanmasını önlemek için bu topraklarda kara kuvvetleri bulundurmak hakkına sahip olacaklardır.

5 — Bu işgal deniz bakımından, müttefik Devletlerin her birinin birer karakol gemisinin yönetiminde yapılacak bir gözetimle tamamlanacaktır.

Britanya Deniz danışmanın isteği üzerine çekinceli

6 — Boğazlardan savaş gereçleri geçmesi, başlıca Müttefik Devletlerin izni dışında yasaktır. Bu Devletlerin, bu nedenle, Boğazlardan geçen tüm ticaret gemilerini denetleme hakları olacaktır.

Savaş gemilerinin, bir savaş gemisinin bir limana girişinde uygulanması kabul edilen kurallar gereğince, başlıca Müttefik Devletlerden geçiş izni istemeleri gerekecektir...[212]

Kesim II

Deniz Kuvvetlerine İlişkin Hükümler

Madde 38[213]

İşbu andlaşma yürürlüğe girer girmez İstanbul'daki telsiz telgraf istasyonları başlıca Müttefik Devletlere teslim edilecektir. Türkiye koruyucu Devletlerin işgalindeki topraklarda hiçbir telsiz telgraf istasyonu kuramayacaktır.

---

[212] 28. madde tasarısından sonra gelen ve basılmamış olan üç çizelge, andlaşmanın bu kesimindeki çizelgelerin ayni olmakla birlikte, tasarının son çizelgesinde 50.000 ve 100.000 sayıları yanlışlıkla dağ toplarının da karşısına yazılmıştır.

[213] 29.-37. madde tasarıları da basılmamış olup sırasıyla 181-189 maddelerin karşılığıdır. Şu değişiklikler gözönünde tutulmalıdır: (a) 29. madde tasarısının sondan iki önceki paragrafında gemileri seçecek komisyonun kuruluş maddesine atıf yoktur; (b) ayni maddenin sondan bir önceki paragrafında başvurulacak Devletler "Boğazların koruyucusu Müttefik Devletler" olarak nitelendirilmektedir; (c) 36. madde tasarısının son tümcesi şöyleydi: "Yukardaki kuvvet kapsamına girmemişse, Türkiye'de, Deniz kuvvetlerine bağlı olanlar dışında hiç bir kara ya da deniz kuvveti birliği ya da herhangi bir yedek birlik kurulamaz (d) 37. madde tasarısının ikinci paragrafında "Müttefiklerarası Deniz Kuvvetleri Denetleme Komisyonu" sözcüklerinden sonra ayıraç arasında (8. madde) sözcükleri eklenmiştir.

Madd 39 — Çanakkale ve Karadeniz Boğazları.

Gemilere ilişkin yönetmelikler, limanların işaretlenmesi ve kılavuzluk işleri, Türkiye'nin bıraktığı toprakların suları ve limanlarında itüm kumsal ve karasularındaki haklar ve bunlardan elde edilebilecek gelirler gibi, şimdiye kadar Türkiye'nin hak ve görevleri olanlar, koruyucu Devletlerce üstlenilecek ve karar verecekleri biçimde uygulanacaktır.

Kesim III. — Kara ve Deniz Havacılığına İlişkin Hükümler[214]

Kesim IV. — Müttefikler-Arası Denelteme Komisyonu

Madde 49[215]

Müttefiklerarası Denetleme Komisyonunun görevleri özellikle şunlar olacaktır :

1. Türkiye'nin (I. Kesimin) 16. madde gereğince elinde bulundurmasına izin verilecek, gümrük yerel kent ve kır polisi görevlileri ile benzer görevlilerinin sayısını saptamak;

2. Osmanlı Hükümetinden, cephane stoklarının ve depolarının yerlerine, berkitilmiş yapıların, kalelerin ve berkitilmiş yerlerin silahlarına, silah, cephane ve savaş gereçleri fabrikalarının ya da yapımevlerinin yerlerine ve işleyişlerine ilişkin bildirimleri almak;

3. Silah, cephane, savaş gereçleri ve bunların yapımına yarayacak aygıtları teslim almak, bu teslimin nerelerde yapılacağını saptamak ve işbu Andlaşma ile öngörülen, işe yaramaz duruma getirme ya da biçim değiştirme işlerini denetim altında tutmak.

Madde 50.

Müttefikler-arası Deniz Denetim Komisyonu, denize ilişkin hükümlerin yerine getirilmesi konusunda Türk Hükümeti ile temaslarda başlıca Müttefik Devletler Hükümetlerini temsil edecektir.

Özellikle görevi, tersanelere giderek gemilerin yıkımını, 6. madde gereğince denetlemek, deniz savaş silahlarını, cephaneyi ve gereçlerini teslim almak ve bunların yok edilmesini ve yıkımını denetlemektir.

---

214 Basılmamış olan bu kesim 191-195. maddelerin karşılığı olan 40-44 madde tasarılarından oluşmaktaydı. Sadece, a) 44. maddenin ikinci paragrafında sözü edilen süre üç aydı; b) Ayni maddenin son paragrafının biçimi şöyledir. "Bir uçağın ya da çeşitli havacılıkla ilgili gereçlerin askeri nitelikte olup olmadığına karar vermeğe tek yetkili, bu Komisyon olacaktır."

215 Basılmamış olan 45-48 madde tasarıları sırasıyla 196-199 maddelerin karşılığı idi. Şu değişiklikle ki, a) 45. madde tasarısının ilk paragrafında şöyle denilmekteydi: "İşbu Andlaşmadaki kara, deniz ve hava kuvvetlerine ilişkin ve uygulanmaları belirli bir süreye bağlanmış olan hükümler, bu amaçla başlıca Müttefik Devletlerce atanmış müttefiklerarası Komisyonların denetimi altında Türkiyece yerine getirilecektir."; b) 46-48 maddelerde "ve Örgütleme" sözcükleri yoktur; c) 47. madde tasarısında birinci paragrafın sonunda "giderleri kendisine yüklenmek üzere" sözcükleri yoktur.

Osmanlı Hükümeti, Müttefikler-arası Deniz Kuvvetlerini Denetleme Komisyonuna, Komisyonun, deniz kuvvetlerine ilişkin hükümlerin tam yerine getirilmesini sağlamak için gerekli göreceği bütün bilgileri ve belgeleri ve, özellikle, savaş gemilerinin planlarını, silahlarının nelerden oluştuğunu, top, cephane, torpil, mayın, patlayıcı madde, telsiz telgraf aygıtlarının ayrıntılarını ve modellerini ve genellikle deniz savaşı gereçlerine ilişkin her şeyle, yasal ya da yönetimsel belgeleri ve yönetmelikleri verecektir.

Madde 52.[216]

Kara, Deniz ve Hava Dentim Komisyonlarından üye alınarak oluşturulacak bir Karma Komisyon, işbu andlaşmanın 2. maddesinin 1 ve 2. paragraflarında öngörülen hükümlerin uygulanmasıyla görevlendirilecektir.

Kesim V.

Genel Hükümler

Madde 53.

İşbu andlaşmanın yürürlüğe konmasından sonra geçecek üç aylık bir sürenin sonunda, osmanlı yasaları, işbu andlaşmanın bu bölümüne uyacak biçimde değiştirilmiş ve bu biçimde korunmakta olmalıdır.

Ayni süre içinde, işbu andlaşmanın bu bölümü hükümlerinin uygulanması için tüm yönetimsel ve başka önlemler Osmanlı Hükümetince alınmış bulunmalıdır.

Madde 56[217]

İşbu andlaşma yürürlükte kaldığı sürece, Türkiye, Milletler Cemiyeti Konseyinin yapılmasını oyçokluğu ile gerekli bulacağı her türlü soruşturmayı kabul etmeyi yükümlenir.

BÖLÜM VI.

Savaş Tutsakları ve Mezarlıklar

Kesim 1. — Savaş Tutsakları

Madde 65.[218]

Osmanlı Hükümeti Müttefik Devletler uyruklarına ait olan ve Osmanlı makamlarınca alıkonmuş bulunan her türlü eşyanın, paranın, değerli kağıtların ve

---

216 Basılmamış olan 51. madde tasarısı 202 maddenin karşılığı idi.

217 Basılmamış olan 54-55. maddeler 206 ve 207. maddelerin karşılığıdır.

218 Basılmamış olan 57-64. madde tasarıları 208-215. maddeler karşılığıdır; şu kadar ki, a) 60. madde tasarısındaki tarih '1 Ocak 1920' idi ve, b) 64. madde tasarısı 215. maddenin sadece 1 ve 2. paragrafından oluşmaktaydı.

belgelerin, işbu andlaşma yürürlüğe girer girmez, vakit geçirmeksizin geri verilmesini yükümlenir.

Not Versailles Müttefik Askerî Komitesi, 12 Mart 1920 oturumunda, müttefik savaş tutsaklarının bakımı için Türk Hükümetinin borçlu bulunduğu paraların ödetilmesi konusunun, Türkiye ile Barış Andlaşmasının malî hükümleri arasına konulması kararını Yüce Kurula bırakmıştır.

Kesim II. — Mezarlar

Madde 66.

Osmanlı İmparatorluğu Hükümeti,, işbu andlaşma ile saptanan Türkiye sınırları içinde olan ve savaş alanında can vermiş, ya da aldıkları yaralar, kaza ya da hastalık sonucu ölmüş, silahlı kuvvetlerine bağlı askerlerin mezarlarının bulunduğu toprak parçalarıyla, sadece bu askerler için kurulacak mezarlıklar ya da dikilecek anıtlar için gereken toprak parçalarının ve buralara gidecek yolların tüm ve tekelci iyeliğini (mülkiyetini) İngiliz, Fransız ve İtalyan Hükümetlerinin her birine aktaracaktır.

Madde 67.

Aktarılacak olan bu topraklar, işbu andlaşmanın yürürlüğe girişinden başlayarak, altı aylık bir süre içinde Osmanlı İmparatorluğu Hükümetine, İngiliz, Fransız ve İtalyan Hükümetlerinin her birince bildirilecek ve bu hükümetlerin her birinin, ölülerin gömüldüğü ya da gömülmüş olabileceği bölgeleri araştırmak ve mezarların bir araya getirilmesini ve, gerektiğinde, mezarlıklar kurulacak yerlerin önerilmesi bakımından tek yetkili olacak bir Komisyon atamağa hakları bulunacaktır.

Kendisini bu Komisyonlarda temsil ettirebilecek olan Osmanlı İmparatorluğu Hükümeti, bunlara, görevlerini yerine getirebilmeleri için tüm yardımlarını sağlayacaktır...[219]

Belge 3

Bay Başkan, 11 Mart 1920

Deniz danışmanları, Türkiye ile Barış Andlaşmasının deniz kuvvetlerine ilişkin maddeleri tasarısını ve bu konuda açıklayıcı bazı görüşlerini sunmakla onur kazanırlar.

2. Kara kuvvetlerine ilişkin 24 [28]. maddenin yazılışı ve eski türk denizaltı kabloları hakkında da andırılar sunmaktadırlar.

3. Bu işlerin Müttefiklerarası Komitenin gelecek toplantısında görüşülmesini rica etmekten onur duyarlar.

11 Mart 1920

---

[219] Basılmamış olan 68-73. maddeler 220-225. maddelerin karşılığıdır. Ancak, a) tasarıda Yunan Hükümeti", "yunan makamları" ve "yunan egemenliğinden', söz edilmemekteydi; b) 70. madde tasarısının ilk tümcesi "Aktarılan topraklardan hiç bir çeşit Türk vergisi alınmayacaktır" demekteydi.

Belge 4.

Deniz danışmanları Türkiye ile Barış Andlaşması için ilişikteki deniz kuvvetlerine ilişkin maddeler tasarısını hazırlarken, Türkiye'de kalacak gemilerin boyutları ve silahları hakında bir karara varabilmek için, kolluk ve balıkçılık hizmetleri için Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan'a bırakılan benzer gemilerin ayrıntılarını gözden geçirmişlerdir.

2. Bunun sonucu olarak, Yüce Kurulun 2 Mart 1920 tarihinde Mareşal Foch'a ilettiği belgede sözü edilen iki ganbot yerine altı küçük torpido verilmesini, bu ganbotların sözkonusu hizmet için gereğinden fazla büyük olduklarını düşünerek, öğütlemişlerdir.

3. Müttefik deniz danışmanlarının anladıklarına göre, Boğazlar (Çanakkale ve Karadeniz) rejimi, koruyucu Devletlerce özel olarak atanan ve 'Boğazlar Komisyonu' adını taşıyan bir komisyonda hazırlanmaktadır. Bu nedenle, önerdikleri denize ilişkin koşullarda bu konuya dokunan hiç bir madde koymamışlardır.

(Deniz maddeleri için Bak. Kesim II (Andlaşma tasarısının 29-39 maddeleri).

11 Mart 1920

Belge 5

Müttefikler-arası Deniz Denetim Komisyonu

Müttefikler-arası Deniz Kuvvetleri Denetim Komisyonu, deniz kuvvetlerine ilişkin maddelerin uygulanmasıyla ilgili her konuda Türk Hükümeti ile görüşmelerde başlıca Müttefik Devletler Hükümetlerini temsil edecektir.

Özellikle görevi, tersanelere giderek gemilerin yıkımını 6. madde gereğince denetlemek, deniz savaş silahlarını, cephaneyi ve gereçleri teslim almak ve bunların yokedilmesini ve yıkımını denetlemektir.

Osmanlı Hükümeti, Müttefikler-arası Deniz Kuvvetlerini Denetleme Komisyonuna, Komisyonun, deniz kuvvetlerine ilişkin hükümlerinin tam yerine getirilmesinin sağlanması için gerekli göreceği bütün bilgileri ve belgeleri ve, özellikle, savaş gemilerinin planlarını, silahlarının nelerden oluştuğunu, top, cephane, torpil, mayın, patlayıcı madde, telsiz telgraf aygıtlarının ayrıntılarını ve modellerini ve genellikle deniz savaşı gereçlerine ilişkin her şeyle, yasal ya da yönetimsel belgeleri ve yönetmelikleri verecektir.

11 Mart 1920

Belge 6

Deniz danışmanlarınca yazılan Andırı

Kara kuvvetleri hükümlerinin 24. [28.] maddesi.

Deniz danışmanları Türkiye ile barışın kara askerî hükümlerinin 24 [28] madde tasarısında kullanılan 'Müttefik Devletler' ve 'Koruyucu Devletler' de-

yimlerine dikkati çekmek isterler. 'Koruyucu Devletler'in Büyük Britanya, Fransa ve İtalya olduğu varsayılmakta, 'Müttefik Devletler' deyiminin de daha çok sayıda ulusu kapsadığı sanılmaktadır.

24. maddenin 1 ve 4 [5]. maddelerinde 'müttefik' sözcüğünün yerine 'koruyucu' sözcüğünün konulmasını ve 4. maddenin (fıkranın) başına da eklenmesini önerirler.

Belge 7

Deniz Danışmanlarınca Yazılan Andırı **11 Mart 1920**

Denizaltı Kabloları

Deniz danışmanları, Almanya ile andlaşmaya uygun olarak, Türkiye ile Barış andlaşmasına da koşulları aşağıda gösterilen fakat andlaşmanın neresine konulacağı kararı projeleri hazırlayan komisyona bırakılan bir madde konulmasını öğütlemektedirler.

Kablolar

Türkiye kendi adına ve uyrukları adına, aşağıda saptanan denizaltı kabloları ya da bunların bir bölümü üzerinde hr türlü hak, ayrıcalık ya da sıfatlarından başlıca Müttefik Devletler yararına vazgeçer

Cidde-Suakkin.

Kıbrıs-Lazkiye.

Yukarda sözü edilen bu kabloların ya da bu kabloların bölümlerinin değeri, bunlar özel mülkiyet (iyelik) altında iseler, başlangıçtaki yapım değerinden kullanım için bir pay düşüldükten sonra hesaplanarak, onarımlar hesabında Türkiye'ye alacak kaydedilecektir.

No. 66

20 Mart Cumartesi günü saat 11.30'da Londra, S.W.1'de Whitehall'da Britanya Dışişleri Bakanlığında, Lord Curzon'un odasında toplanan bir Büyükelçiler ve Dışişleri Bakanları Konferansına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları :

/I.C.P.80/

Katılanlar Britanya İmparatorluğu: Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; Tümamiral Sir Osmand Brock, Albay Domville, Hava Albayı Wynne, Tümgeneral Sir W. Thwaites, B. Vansittart, B. Leeper; **Yazmanlar**: Yarbay Storr, Albay Abraham, Binbaşı Young. Fransa: B. Cambon, B. Kammerer, General Vikont de la Panouse, Deniz Binbaşısı de Blanpré.

İtalya: B. Scialoja, İmperiali Markisi, Albay Castoldi, B. Galli, Don Ascanio Colonna, Binbaşı Ruspoli, Binbaşı Marzillini.

Japonya: Vikont Chinda, Tümamiral İida, Tümgeneral İtami.

Çevirmen: B. Billot.

1. Türkiye ile Barış Andlaşması. Kara, Deniz ve Havaya ilişkin hükümler.

28. madde okundu.

"Müttefik Devletler" deyiminin yerine "Üç Devlet, Fransa, Büyük Britanya ve İtalya" diye adlarını belirtmenin daha uygun olacağı söylendi.

VİKONT CHİNDA "koruyucu Devletler" denileceğini sanmış olduğunu söyledi.

LORD CURZON "koruyucu" deyimini kullanmanın iyi olmayacağını belirtti.

MARKİ İMPERİALİ bunun Türkler için küçük düşürücü olacağını kabul etti.

1. paragrafta "üç Devlet, Fransa, Büyük Britanya ve İtalya" deyiminin kullanılması ve bundan böyle de ya bu deyimi ya "yukarda sözü edilen üç Devletin" deyiminin kabul edilmesi gerektiği -örneğin ayni maddenin 3 ve 5. paragraflarında- kararlaştırıldı.

LORD CURZON 6. paragrafı, Britanya deniz temsilcisinin çıkarmak istediğini sandığını söyledi.

AMİRAL BROCK konunun andlaşmanın Boğazların özgürlüğüne ilişkin başka bir maddesinde ele alınmakta olduğunu söyledi.

(6. paragrafın kaldırılması kararlaştırıldı.)

B. SCİALOJA Boğazları düzenleyecek olan Sivil Komisyon'la Türk kuvvetlerini denetleyecek olan Askerî Komisyonun ilişkilerinin tanımlanmamış olduğu kanısında bulunduğunu söyledi. Bir tanımlama yapılmayacak olursa, ikisi arasında bir anlaşmazlık çıkabileceği görüşünü ileri sürdü.

B. CAMBON bu iki örgüt arasında bir anlaşmazlığın önlenmesi gereğine inandığı halde, kağıt üzerinde kesin bir tanımlamaya gereksinme duyulacağı görüşünde değildir. İki komisyon da ayni yerde yaşayacağına göre, çok geçmeden aralarında bir çalışma anlayışına varabilirler.

LORD CURZON düşmanlıkların önlenmesinin önemini tümüyle kabul ettiğini, ancak konferansta alınacak önlemlerle bunun önüne kesinlikle geçilebileceğini sanmadığını belirtti.

28. maddeye bağlı çizelgeler kabul edildi.

29. madde okundu.

AMİRAL BROCK bu maddede sözü geçen Müttefikler-arası Denetim Komisyonunun 50. maddede kurulduğunu söyledi. Bu, Avusturya ve öteki Denizci düşman Devletler için kurulmuş olan komisyonun benzeri olup barış koşullarının uygulanmasını denetlemek içindir.

Bu maddenin 1, 2, 3, 4 ve 5. paragrafları bu değişiklikle kabul edildi.

"Müttefikler arası Denetim Komisyonu" sözcüklerinden önce "50. maddede öngörülen" sözcüklerinin eklenmesine ve "Koruyucu Müttefik Devletler" deyiminin 28. maddedeki değişikliğe göre değiştirilmesine karar verildi.

Madde 29 bu değişiklikle kabul edildi.

LORD CURZON bu konuda, Türkiye'nin teslim edeceği gemilerin, batırılmaları önlenecek biçimde korunup korunmadığını sordu.

AMİRAL BROCK gemilerin Haliç'te Müttefik Komisyonunun sorumluluğu altında bulunduğunu bildirdi.

30, 31, 32, 33, 34, 35 ve 36. maddeler okundu ve kabul edildi.

37. maddenin ikinci paragrafında 8. maddeden niçin söz edildiği soruldu.

Buna ilişkin tümcenin çıkarılması kararlaştırıldı.

37. madde bu değişiklikle kabul edildi.

38. madde okundu.

Amiral Brock'un isteği üzerine 'İstanbul' sözcüğünden sonra 've askersizleştirilmiş bölgeden' sözcükleri eklendi.

'Koruyucu Devletler' sözcüğü, 'yukarda sözü edilen üç Devlet' olarak değiştirildi.

39. madde okundu ve konusu andlaşmanın başka bir yerinde ele alınmış olduğu için, çıkarıldı.

40. madde kabul edildi.

41. madde kabul edildi.

42. madde kabul edildi.

43. madde kabul edildi.

44. madde kabul edildi.

LORD CURZON 45. maddede kaç Müttefikler-arası komisyonun öngörülmekte olduğunu sordu.

ALBAY CASTOLDİ üç tane olacağını açıkladı. Biri kara, biri deniz ve biri de hava kuvvetlerine ilişkin, görevleri sırasıyla 49, 50 ve 51. maddelerde tanımlanan komisyonlar. Bu öteki andlaşmalara benzetilerek yapılmıştır.

İMPERİALİ MARKİSİ Türkiye için neden ayrı bir hava kuvvetleri Komisyonuna gerek görüldüğünü sordu. Almanya'nın geniş bir havacılık hizmeti vardı ve Alman andlaşmasında bir alt-komisyon olması anlaşılabilirdi ama Türk havacılık hizmetleri o denli küçüktür ki bununla uğraşmak için bir alt-komisyon kurulmasına değmeyebilir.

SİR OSMOND BROCK bu komisyonların, her biri üç subayı geçmeyen, çok küçük kuruluşlar olacağını söyledi.

ALBAY WYNNE bunların varlık süresinin altı ayı geçmeyeceğini bildirdi. Havacılık bakımından, Türklerin uçak yapmamalarını sağlamak için bu süre içinde bir çeşit denetime gereksinme duyulacağını söyledi.

İMPERİALİ MARKİSİ komisyonları çoğaltmanın sakıncaları ve andlaşma maddeleri yayımlandığında bunun kötü etkisi olabileceği göz önünde tutularak, kurulması düşünülen komisyonların en önemlilerinden herhangi birinde deniz ve hava ataşelerinin bulunmasının yeterli olabileceği görüşünü savundu.

LORD CURZON İtalyan Büyükelçisinin eleştirisinin çok yerinde olduğunu belirtti. Kişisel olarak komisyonların çoğalmasını kesinlikle karşıdır. 8. maddede öngörülen komisyonun deniz ve hava sorunları ile uğraşmak üzere yetkili kılınmasını önerdi.

Vikont de la Panouse'un bir sorusuna yanıt olarak, bu komisyonun yetki belgesinde Türk 'silahlı kuvvetleri'nden söz edildiğine göre, bunun deniz ve hava kuvvetlerini de içerdiğini söyledi.

VİKONT CHİNDA, 8. maddede öngörülen komisyonda Japonya'nın temsil edilmemesine karşı çıktı.

LORD CURZON yanıt olarak, önerisi kabul edilecek olursa, tasarlanan alt-komisyonlara, varlıklarını sürdürecekleri dönem içinde, Japonya'nın da kabul edilmesi için özel bir hüküm konulmasını önereceğini söyledi. Bunların süresi, yıllarca yaşayacak olan asıl komisyonunkinden çok daha kısa olacaktır.

İMPERİALİ MARKİSİ 8, 45, 49 ve 51. maddelerin Versailles Komisyonuna geri gönderilmesini önerdi.

(Konu bir kez de 48-51. maddelerin görüşülmesi sırasında tartışıldı.)

46. madde kabul edildi.

47. madde kabul edildi.

İMPERİALİ MARKİSİ bu maddenin [48] andlaşma uyarınca kurulacak komisyonların sayısının azaltılması yönünde bir kanıt daha oluşturduğunu belirtti.

LORD CURZON 49-51 maddelere değgin olarak, İstanbul'daki ana komisyonun bu alt-komisyonları, bu üç maddede tanımlanan görevleri yerine getirecekllerse, her bir alt-komisyonun görevlerinin nerede başlayıp nerede bittiğinin daha belirli biçimde gösterilmesi gerekeceğini söyledi. Ana komisyonun kendisi, özellikle Boğazlar bölgesindeki Müttefik kuvvetlere komuta eden subaylardan oluşacak ise, bu maddelerde saptanan ayrıntılı görevleri yerine getirmesi beklenemez. Bu ancak alt-komisyonların görevi olabilir ve bu nedenle de ne ölçüde karar almaya yetkili olacaklarının açıklıkla belirlenmesinde yarar olacaktır.

İMPERİALİ MARKİSİ bu yetki aktarmasının, güvenli biçimde, kendi kurduğu alt-komisyonlar aracılığı ile çalışacak olan ana komisyona bırakılabileceğini düşünmektedir. Bu maddelere giriş bölümünün değiştirilmesine gerek görmemektedir.

B. CAMBON da İtalyan Büyükelçisi gibi düşünmektedir. Bu maddelerde öngörülen görevlerin ana komisyonca kurulmuş ve onun denetimi altında çalışacak alt-komisyonlarca yerine getirilmesi gerektiği bir kez daha kabul edildikten sonra, bu komisyonun yetkilerini hangi ölçülerde aktaracağının andlaşma ile saptanmasının doğru bir davranış olmayacağı görüşündedir. Bu gibi ayrıntıların da konulması andlaşmayı gereksiz şişirebilir.

MARKİ İMPERİALİ 48. maddeye yeniden dönerek, tasarlanan alt-komisyonların sayısını sınırlayacak bir madde konulmasında yine de yarar gördüğünü söyledi.

LORD CURZON 8. madde uyarınca kurulacak ana komisyonun giderlerinin nasıl ödeneceği konusundaki boşluğa dikkati çekti.

İMPERİALİ MARKİSİ 48. maddenin kaldırılmasını ve ne ana komisyon ne de kurulması tasarlanan alt-komisyonlara herhangi bir ödeme yapılmasına ilişkin hiç bir hüküm konulmamasını önerdi. Ana komisyon, Boğazlar bölgesindeki Müttefik kuvvetlere komuta eden subaylardan oluşacak ve bunlara bir iki deniz ve hava ataşesi eklenecek idiyse, özel bir ödeme hükmüne hiç bir gereksinme kalmayacaktır.

LORD CURZON İtalyan Büyükelçisinin ortaya attığı sorun'un arkasında daha büyük bir sorun yattığını söyledi. Geçen gün konferans ana komisyonun Boğazlar bölgesindeki Müttefik kuvvetlere komuta eden subaylardan oluşmasına karar vermişti. Ama şimdi Komisyon üyelerinin omuzlarına bir de üç alt-komisyonun denetlenmesi yükü de yüklenmek istenince, bu komutanlardan, kendi görevlerinin üstüne bir de bu işlevleri yüklenmelerini istemenin akıllıca bir davranış olup olmayacağından kuşku duymağa başlamıştır. Bu durumda bir gün önceki kararın değiştirilmesi gerektiğini düşünmek eğilimindedir.

VİKONT de la PANOUSE konferansın Mareşal Foch'a başvurarak, komitesinin kanısınca, ana komisyonla alt-komisyonların, yerinde bulunan Müttefik subaylardan mı kurulması gerektiğini yoksa bu amaçla özel bazı subaylara mı gereksinme olacağının sorulmasını önerdi.

LORD CURZON bunun çok yerinde bir düşünce olduğunu düşünmektedir. Ana komisyon ve tasarlanan alt-komisyonlar sorununun bir tüm olarak, şöyle bir mektup taslağı ile Mareşal Foch'a sunulmasını önerdi

> 'Konferansa katılan herkes kurulacak komisyonların sayısının olabildiğince azaltılmasından yanadır. Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerine ilişkin maddelerin uygulanmasını denetleyecek bir ana komisyonun gerektiğini kabul etmekteler ve 49 ve 51. maddelerde tanımlanan görevlerin bu ana komisyonca kurulacak alt komisyonlarca yapılmasını önermektedirler.
>
> Konferansa katılanlar, Boğazlar bölgesindeki işgal kuvvetlerinin başında sadece üç Müttefik Devletten her birinin bir generali ile başkomutan olacak bir dördüncü subay bulunmayacağı fakat yerinde görevli pek çok Mareşal Hoch'dan bu subaylardan ana komisyon ve alt-komisyonlarda nasıl yararlanılabileceğini incelemesini ve bu amaçla bunlara daha başka subaylar da eklenmesine gereksinme duyup duymadığını bildirmesini rica etmektedirler.'

VİKONT CHİNDA şimdiye kadar, tasarlanan bu alt-komisyonların kendi görevleri bakımından bağımsız olarak hareket edecekleri izlenimini edinmiş olduğunu söyledi. Japonya'nın -konferansın da kabul ettiği gibi- alt-komisyonlarda temsil edilmesi halinde, temsilcilerinin, Japonya'nın temsil edilmediği bir komisyonun buyruğu altında olmak gibi gülünç bir duruma düşebileceğine dikkati çekti.

LORD CURZON ana komisyonla alt-komisyonların karşılıklı olarak yapmaları gereken görevlerin neler olduğunun daha açık bir tanımlanmasını işte bu noktayı karşılamak için önermiş olduğunu söyledi. Alt-komisyonların yetkilerinin, ana komisyonca atndıklarında, andlaşmanın bir hükmü sonucu bağımsız olarak atanmış olduklarındakinden daha az olması için bir neden görememektedir. Japonya'yı, Japon Büyükelçisinin düşündüğü ikinci derecede bir durumda bı-

rakmak niyeti yoktur. Ayni konu 45. maddenin görüşülmesinde de ortaya çıkmıştı ve Mareşal Foch'a yazılan mektup tasarısında açıklanmıştır.

Konferans Mareşal Foch'a Lord Curzon'un önerdiği biçimde bir mektup yazılmasını **kararlaştırmıştır.**

İMPERİALİ MARKİSİ 52. maddede önerilen karma komisyonun şimdi ana komisyonun denetimi altında bir alt-komisyona dönüşeceğini sanmaktadır.

Konferans bu noktanın da Mareşal Foch'a yazılması tasarlanan mektuba konulmasını **kararlaştırdı.**

53. madde kabul edildi.

54. madde kabul edildi.

LORD CURZON 55. maddenin son paragrafına dikkati çekti. Maddenin tümü bütün Müttefik Devletlere uygulanabilirmiş gibi genel bir biçimde yazılmıştır.

Bununla birlikte, son paragraf Fransa yararına bir kuraldışılık getirmektedir. Bunun nedenini anlayamamaktadır.

B. KAMMERER Fransa'nın Yabancı Lejyon'a asker yazma hakkını veren bu son paragrafın bütün öteki Barış Andlaşmalarında yer aldığını söyledi.

LORD CURZON bunun, Türk andlaşmasında da yer almasını zorunlu kılan bir neden olamayacağını belirtti. Türkiye'de durum tümden değişiktir. Bu paragraf kabul edilecek olursa, Musul'da, Mezopotamya [Irak] da ve Filistin'de İngilizler Türk uyrukluları askere alamazken, sadece bir Yabancı Lejyonu bulunduğu için, Fransa Suriye'den asker toplayabilecektir.

B. KAMMERER bu noktanın yakından incelenmesi gerektiğini söyledi. Söz konusu paragraf herhangi bir artniyetle değil, şimdiye kadar bütün andlaşmalarda kabul edilmiş bir ilkeyi korumak için konulmuştur. Bu ilkeyi gözden çıkarmadan bu hükmün Türk andlaşmasından çıkarılması olanaksızdır. Şimdi Yabancı Lejyonda sadece sekiz Türk bulunduğuna işaret etmek ister. Bu paragrafın Versailles'a geri gönderilmesini önerir.

LORD CURZON B. Kammerer'in savlarına değer vermekle birlikte vardığı sonucu kesinlikle kabul edememekte olduğunu söyledi. Türkiye konusunda bu paragrafın kabul edilmesi, Fransa yararına özel bir ayrıcalık tanınması demektir ki, bu kanısınca hiç istenmeyecek bir durum yaratmaktadır. Konferans Türk ordusunu çok küçük bir sayıyla sınırlandırmaya karar vermiştir. Bunun sonucu olarak, askerlik çağında pek çok Türk, kendi ülkelerinde askerlik mesleğini kendilerine kapalı bulacaklardır. Doğal olarak başka yerde askerlik yapmak olanakları arayacaklardır. Nereye girebilirler? Bütün öteki Müttefik Devletler onları askere almamayı kabul ettiklerine göre Fransız Yabancı Lejyonuna başvuracaklardır. Belki şu anda Yabancı Lejyonunda sadece sekiz Türk bulunuyor ama bu paragraf kabul edilecek olursa 800, ya da 8000 Türkün yazılmasına engel görememektedir. Orta Doğu'da Fransa ve Büyük Britanya için geleceğini sezinlediği karışık ve bunalımlı günlerde bu insanları askere alabilme yetkisinin Fransa'ya büyük yardımı dokunacak, Büyük Britanya ise bunları kullanabilme olanağından yoksun kalmış olacaktır.

Bir başka önemli nokta da Yabancı Lejyonda askerî eğitim görmüş kişilerden Türkiye'ye doğru sürekli bir akın başlayacağı hususudur. Askerlik çağındaki erkeklerini başka yerde eğitime gönderme kapısı aralanacak olursa, Türk Hükümetine zorla kabul ettirilmek istenen kısıtlamaların hiç bir anlamı kalmayacaktır. Türkiye'nin durumunun tüm öteki düşman Devletlerinkinden çok değişik olduğu görüşünü taşımaktadır.

B. KAMMERER Fransız Hükümetinin sadece Yabancı Lejyonu ayakta tutmak istediğini söyledi. Büyük Britanya tarafından da benzer bir kuruluşa gidilmesinde hiç bir sakınca görmemektedir. Amaçları kendilerine, başka Devletlere yasaklanmış bir yarar sağlamak değildir. Geçmişte Almanya'dan, Lejyon konusunda büyük zorluklarla karşılaştıklarını ve dünyanın her yerinden bu örgüte asker yazmak hakları ilkesini korumakta direnmeleri gerekeceğini söyledi.

İMPERİALİ MARKİSİ herhangi bir ülkeye bir Yabancı Lejyon kurmak yetkisi verilmesinde kuraldışılık tanınacaksa, İtalya'ya da benzer haklar tanınmasını isteyeceğini bildirdi.

LORD CURZON Türkiye ile Barış Andlaşmasına, Türkiye bakımından bir ilkenin korunması için özel bir madde konulmasının nedenini bir türlü anlayamadığını söyledi. Yabancı Lejyonda sadece sekiz Türk olduğu söylendiğine göre, Fransız Hükümetince bu sayının büyük ölçüde yükseltilmesi düşünülmemekte ise, tüm savları bu sekiz kişinin hizmetini saklı tutabilmek için özel bir hüküm getirilmesi biçimine dönüşmektedir. İtalyan Büyükelçisi, İtalya'nın da bir Yabancı Lejyon kurmağa doğru gitmesi düşüncesini ortaya atmıştır. Kendisi bu düşünceye şiddetle karşıdır. Avrupalı Devletlerce büyük Asyalı ve Afrikalı Ordular kurulması çok sakıncalıdır. Fransız Hükümetinin şu sırada Kilikya'da karşılaştığı zorluklar büyük ölçüde Fransız üniforması taşıyan Senegalli ve Ermeni kıtalarının varlığı yüzündendir. Avrupalı Devletler Asyalı ve Afrikalı asker toplamayı sınırlandırmayı kabul etmedikçe dünya barışı ciddî tehdit altında kalacaktır. B. Kammarer'in Büyük Britanya'nın da bir Yabancı Lejyon kurmasına Fransa'nın karşı çıkmayacağı yolundaki yanıtı bu sakıncalara bir yanıt sayılamaz. Büyük Britanya'nın böyle bir niyeti hiç yoktur. Bu noktada gerilemesi olanağı bulunmamaktadır ve Fransız temsilcisi bu paragrafın kalmasında direnecek ise, konunun Yüce Kurula gitmesini istemek durumunda kalacaktır.

B. KAMMERER Yabancı Lejyonun her türlü ilerleme umudunu yitirmiş ve hem vatandaşlığını yitirmeğe hem öz vatanlarıyla tüm ilişkilerini koparmağa hazır kişilerden oluştuğunu anlattı. Yabancı Lejyona yazılmak için başvuran bir Türk, Türk olarak sayılmadığı gibi Türk kimliği altında bile kalmaz. Fransız Hükümeti, Lejyonun temelinde yatan ana ilkeyi yıkan bir hükmü hiç bir zaman kabul edemez. Lejyona giren Türklerin sayısı gözönünde tutulacak olursa Lord Curzon'un karşı çıkışı çözülemeyecek bir şey gibi görünmemektedir.

LORD CURZON Fransız Hükümetinin önünde seçim yapabilmek için bütün dünyanın bulunduğunu anımsattı. Bir Türkü tanımamak olanağı yoktur ve Fransız makamlarının İskenderun'daki asker alma bürosuna giren bir Türkün kimliğini anlamaması kabul edilemez. Bu küçük bir sorun değil çok önemli bir konudur. Fransız Hükümeti, hiç kuşkusuz, Suriye ve Kilikya'da büyük zorluklarla karşılaşacaktır. Yerli halk Afrikalı askerlerin sürekli varlığına uzun süre katlanamaz. Fransız makamları ister istemez Türkleri silah altına almak zorun-

luğunu duyacaktır. Bunun sonucunda, gelecekteki Türkiye'nin sınırları üzerinde, Fransız sancağı altında koskoca bir Türk ordusunun yetişmeğe başlaması olacaktır. Bu, önlenmesi için elinden gelen her şeyi yapacağı uluslararası büyük bir tehlike demektir.

Konferans konunun Yüce Kurula gönderilmesini **kararlaştırdı.**

B. SCİALOJA 56. maddenin, bu andlaşmanın yürürlükte kalmayacağı ya da Türkiye'nin hiç bir zaman Milletler Cemiyetine giremeyeceği anlamına gelen yazılış biçimini eleştirdi.

LORD CURZON maddenin kötü yazılmış olduğunu kabul etti. Öteki andlaşmalara da tıpkı buna benzer bir madde konulduğu anlaşılmakla birlikte bu niteilkte bir hükmün, kara, deniz ve hava hükümlerine ilişkin alt-kesime değil andlaşmanın daha uygun bir yerine konması gerektiğini düşünmektedir.

Konferans bu maddenin buraya konmaması gerektiğine **karar verdi.**

No : 67.

22 Mart 1920 Pazartesi günü saat 15.30'da Londra, S.W.1, Whitehall'de Britanya Dışişleri Bakanlığında Lord Curzon'un odasında toplanan bir Büyükelçiler ve Dışişleri Bakanları Konferansına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları :

/I.C.P. 81./

Katılanlar : Britanya İmparatorluğu : Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; Tümamiral Sir Osmond Brock, Deniz Albayı Domvile, Hava Albayı Wynne, Tümgeneral Sir W. Thwaites B. Vansittart, Tümgeneral Sir F. H. Sykes, Tümgeneral Sir Fabian Ware (İmparatorluk Savaş Mezarlıkları Komisyonu) **Yazmanlar,** Yarbay Storr, Binbaşı Young.
Fransa : B. Cambon, B. Berthelot, General Vikont de la Panouse, Binbaşı B. de Blanpré.

İtalya : B. Scialoja, İmperiali Markisi, Albay Castoldi, B. Galli, Don Ascanio Colonna, Binbaşı Ruspoli, Binbaşı Marzillini.

Japonya : Vikont Chinda, Tümamiral İida, Tümgeneral İtami.

Çevirmen : Albay Abraham.

1. Türkiye ile Barış Andlaşması. Kara, deniz ve hava hükümleri.

Konferans Türkiye ile Barış Andlaşmasının kara, deniz ve hava kuvvetlerine ilişkin maddelerinin incelenmesini sürdürdü.

57-64. maddeler konferansça, değişiklıksiz kabul edildi.

64. maddeye, Bulgaristanla Barış Andlaşmasına eklenene benzer yeni bir paragraf eklenmesi uygun bulundu.

> "(3) İşbu andlaşmanın VI. Bölümü (Yaptırımlar)nün öngördüğü ve Türkler tarafından, tutsaklıkları sırasında, savaş tutsakları ile müttefik uyrukların kişiliklerine karşı işlenmiş suçlarla ilgili cezaları gerektirecek eiyemlerin saptanması."

65. madde değişiksiz kabul edildi.

Buraya da yeni bir fıkra eklenmesi -(b) fıkrası)- uygun görüldü :

"Yüksek bağıtlı taraflar, kendi ülkelerinde savaş tutsaklarının bakımı nedeniyle birbirlerine ödeyecekleri paralardan karşılıklı olarak vazgeçtiklerini bildirirler."

66. madde değişikliksiz kabul edildi.

Kesim II. — Mezarlar.

Konferansın dikkati Mareşal Foch'un Yüce Barış Konferansının Başkanına 20 Mart 1920 tarihinde gönderdiği bir telgrafa (A.J.112.) çekilmiştir. Bu telgrafta, Müttefik Askerî Komisyonunun 19 Mart toplantısında, İngilizlerin, Türkiye ile Barış Andlaşmasının 67 madde tasarısına, Gelibolu Yarımadasında Suvla Körfezinin güney batısında bir kıyı şeridinin Britanya Hükümetine aktarılmasını öngören bir madde eklenmesi önerisini incelediği bildirilmekte idi.

Fransız ve Japon temsilcileri bu öneriyi kabul etmeğe hazır oldukları halde, İtalyan temsilcisi bunu kabul edemeyeceğini bildirmiş ve bunun yerine şu tasarıyı öne sürmüştür :

"Birçok Müttefik mezarlıklarının birbirine çok yakın bulunduğu bazı yerlerde, Müttefikler-arası Komisyon, Türk uyrukluların sözü edilen bu mezarlıkların aralarına hiç bir çeşit yeni yapı yapmak hakkına sahip olmayacakları kuralını koyacaktır."

LORD CURZON bu arada B. Scialoja'dan, İtalyan Hükümetinin İngiliz önerisine karşı çıkışını geri almağa hazır olduğunu ve kendi değişiklik önerileri üzerinde durmaktan vazgeçtiklerini öğrendiğini söyledi.

67. maddeye şu fıkranın eklenmesi kararlaştırıldı :

"Aktarılacak olan toprak parçaları arasında, özellikle Gelibolu yarımadasının ilişik haritada gösterilen bölümü de yer alacaktır; ancak bu toprakların sınırları, işbu maddenin birinci fıkrasına uygun olarak kesinlikle belirlenecektir. Şu kadar ki, toprak üzerindeki bu süresiz hak aktarılması (concession pérpétuelle) sonucu bundan yararlanan Hükümet ne bu toprakları ne de karşısındaki kıyıları, bunların veriliş amaçları dışında, hiçbir askerlik, denizcilik ya da ticaret amacıyla kullanmak hakkını, ne şimdi ne de ilerisi için kazanmış değildir."

68-73. maddeler değişikliksiz kabul edildi.

Denize ilişkin hükümler.

Konferansa, deniz kuvvetlerine ilişkin hükümlerin tümünün görüşülmüş ve kabul edilmiş bulunduğu anımsatıldı.

Havacılık maddeleri.

Konferansın önünde, Hava Ulaşımı Komisyonu Başkanının Yüce Kurul Yazmanına, Türkiye ile Barış Andlaşmasına konulmak üzere hava ulaşımını ilgilendiren madde tasarılarını sunmak için gönderdiği 20 [2] Mart tarihli (A.J.57) tarihli bir mektubun örnekleri bulunmaktadır.

GENERAL SYKES Hava Ulaşımı Komisyonunun, bir örneği Komisyonun Yüce Kurula sunduğu mektuba ekli olan Fransız Temsilci Heyetinin bir notunu incelediğini söyledi. Komisyonun görüşüne göre, Yüce Kurul Türkiye'yi, Fransız notasının 3. paragrafında belirtilen biçimde, sivil yönetimi açısından da özel bir

denetleme altında bulundurmak istemiyorsa, Türkiye ile Barış Andlaşmasına konulacak hava ulaşımına ilişkin hükümlerin öteki barış andlaşmalarınkine benzer biçimde olması gerektiği görüşündedir ve bu varsayıma dayanılarak hazırlanan maddeler Yüce Kurula sunulmaktadır. Öte yandan, Yüce Kurul Türkiye'deki sivil yönetimi böyle bir denetim altında tutmak kararında ise, Komisyon bu siyasal görüşün nitelikleri hakkında bilgi edinip hazırladıkları madde tasarılarını yeniden gözden geçirmek istemek durumunda olacaktır.

GENERAL de la PANOUSE, Fransız Temsilci Heyetinin Hava Ulaşımı Komisyonuna yazdıkları notada, Türkiye'nin, elindeki olanakların çok kısıtlılığı nedeniyle, gerçekten ve tümüyle Türk olan bir sivil havacılığı geliştirmek olanaklarına sahip bulunmadığı ve daha uzun süre de bulunamayacağı gerçeğine dikkati çekmiş olduğunu söyledi. Teknik Komite sivil havacılığın büyük bir hızla askerî havacılığa dönüştürülmesini önlemek olanağının bulunmadığı hususunda görüş birliğine varmıştır. Bu nedenle, hiç bir denetim önlemi de alınmadığına göre, Barış Andlaşmasının oluşturduğu sığınaktan yararlanarak ve bir Türk perdesi arkasında, Merkez Devletlerinin yardımı ile bir sivil havacılık örgütü geliştirileceğinden korkmak için her türlü neden vardır. Fransız temsilci heyetinin kanısınca, bundan doğabilecek tehlikeler küçümsenecek nitelikte değildir.

ALBAY WYNNE 24. maddede 'savaş gereçleri' sözcüklerinden sonra 'uçaklar ve yedek parçalar' sözcüklerinin de eklenmesini; 25. maddede de birinci paragraftan sonra, şu sözcüklerin eklenmesini: "Bağıtlı Devletlerin izni olmadıkça Türkiye'ye uçak ve uçak parçaları sokulması yasaktır" önerdi.

GENERAL SYKES bu önerinin kabulünün komisyonunun görüşlerini yanıtlamış olacağını söyledi.

24. ve 25. maddelerin yukarda Albay Wynne'in önerdiği biçimde değiştirilmesi kabul edildi.

Yukarda sözü edilen başkanın mektubuna (A.J.57) ilişik Hava Ulaşımı Komisyonunun, hava ulaşımına değgin sekiz maddesi Konferansça kabul edildi.[220]

Yaptırımlar.

Konferansın incelemesine, B. Jules Cambon'un 11 Mart 1920 tarihli, Yüce Kurul Başkanına yazılmış ve Türkiye'ye sunulacak barış koşulları arasına konulmamak üzere Sorumluluklar Komisyonunca kaleme alınmış, yaptırımlarla ilgili madde tasarılarını içeren bir mektubu sunulmuş bulunmaktadır.[221]

---

[220] Bu sekiz madde tasarısı (31-38. maddeler) ufak değişikliklerle Sèvres Andlaşmasının 318-323, 326 ve 327 maddelerinin tıpkısıdır. Değişiklikler şunlardır: a) Andlaşmada 'Müttefikler' dendiği yerlerde, tasarıda 'Müttefik ve Ortak' denilmekteydi. b) 32. madde tasarısında 'başlıca Müttefik Devletlerin onamı ile' sözcükleri yoktu, c) 33. madde tasarısı 320. maddenin sadece ilk paragrafının karşılığıdır; d) 34. madde tasarısında 'Başlıca Devletlerin onamını almış bulunacak ve' sözcükleri yoktur; e) 38. madde tasarısında şöyle deniliyordu:' Önceki hükümlerin zorunlu kıldığı yükümlülükler, o tarihten önce Türkiye Milletler Cemiyetine üye kabul edilmemişse, ya da Müttefik ve Ortak Devletlerinizniyle, bu Devletler arasında yapılmış olan Hava Ulaşımına iliskin Sözleşmeye katılmamışsa, 1 Ocak 1923'e kadar yürürlükte kalacaktır.'

[221] İngilizce aslındaki dipnotu: Bak No. 69, ek 8.

LORD CURZON Müttefiklerin Türkiye'den Enver ve Talat'ın teslim edilmelerini istemiş ve Almanya'yı da bu gibileri sakladıkları için protesto etmiş olup olmadıklarını sordu.[222]

B. CAMBON Müttefiklerin, ilgililerden hiçbirinin uyruğu olmayan kişlierin suçluların geri verilmesi işlemi içinde kendilerine verilmesini istemelerine olanak bulunup bulunmadığını sordu. Bu olayda, Müttefikler Almanya'dan ne Alman ne de Britanya vatandaşı olan kişilerin kendilerine teslimini istemektedir.

LORD CURZON bu noktanın tartışılmasının şimdilik geri bırakılmasını ve yaptırımlara ilişkin maddelerin sırasıyla, **seriatim**, ele alınmasını önerdi.

B. CAMBON 2 (a) maddesinin hukuk yönü konusunda ciddî kuşkuları olduğunu belirtti. Bu yukarda sözü edilen önemli noktayı ortaya çıkardığına göre, yaptırım maddelerinin görüşülmesinin ertesi güne ertelenmesini istedi ve bu arada Paris'teki hukuk danışmanlarıyla görüşeceğini bildirdi.

> Yaptırım hükümlerinin, B. Cambon Parisle görüşme olanağını buluncaya kadar, incelenmesinin ertelenmesi kabul edildi.

Azınlıklar.

Konferansın önünde, Türkiye'deki Azınlıkların Korunması Komitesinin ek raporu bulunmaktadır (A.J.110.);[223] Azınlıklar Komitesi üyeleri bu ek raporun Komitece oybirliği ile kabul edildiğini ve içinde özel bir incelemeyi gerektire-

---

[222] İngilizce aslındaki dipnotu: Osmanlı Savaş Başkanı (1914-18) Enver Paşa ile Sadrazam (Grand-Vizier) (1917-18) Talat Paşa, Birinci Dünya Savaşı sonunda Almanya'ya gitmişlerdi. (Enver Paşa oradan, sonunda başarıyla kimliğini gizleyerek Rusya'ya kaçmağa çalışmıştı: Bak Cilt II, No. 4, dipnotu 1 ve E.H. Carr'ın The Bolshevik Revolution, 1917-23 adlı yapıtı, cilt iii, sayfa 246-247.)

[223] Dosyasına konulmamış olan bu rapor şöyledir:

'Londra, 19 Mart 1920

'Ek Rapor. Türkiye'deki Azınlıkların Koorunması Komitesi

'Komite, Dışişleri Bakanları ve Büyükelçiler Kurulunun yönergesi uyarınca, Yunan Temsilci Heyetinin, andlaşmanın Türkiye'deki azınlıkların korunmasına ilişkin kesimine bazı maddeler konulmasını öneren (A.J. 95 (No. 63, Ek 1)) sayılı andırısını inceledi.

'Yunan andırısı, Yunan Temsilci Heyetinin konulmasını istediği maddeleir de içerdiği ve anlamlarını da tam olarak açıkladığı için, Komite B. Venizelosu bu konuda kişisel olarak dinlemeğe gereksinme duymamıştır.

'Yunan andırısının numaralandırılmış maddelerini sıra ile ele alan Komisyon oybirliği ile şu kararları almıştır:

'1. Kurulca kabul edilmiş ve onanmış bulunan azınlıkların korunmasına ilişkin bölümün 6. maddesinin ikinci fıkrasından sonra, şu fıkranın eklenmesi yararlı bulunmuştur:

'"Osmanlı Hükümeti, işbu andlaşmanın yürürlüğe girmesinden başlayarak iki yıllık bir süre içinde, Müttefik Devletlere, oy azınlıklarının orantılı temsili ilkesine dayalı bir seçim sistemi düzenlenmesi tasarısı sunacaktır."

'2. Bu istemler, kabul edilmiş bulunan madde tasarılarının sağladığı genel korunma ve 5. madde hükümleriyle yeterince karşılanmış durumdadır.

'3. Bu fıkra üç yeni madde önermektedir. Komitenin kanısınca ilk ikisi var olan 2 ve 3 numaralı maddelerle karşılanmış bulunuyor. Önerilen üçüncü maddeye gelince, Komite şimdiki 2. maddenin sonuna şu fıkranın eklenmesini öğütlemektedir:

'"Dinsel gereklerin yerine getirilmesi hakkına yapılacak saldırılar, ilgili din hangisi olursa olsun, ayni cezalarla cezalandırılacaktır."

'4. Komite bu öneriyi yerinde bulmuş ve aşağıdaki maddenin, şimdiki madde tasarıla-

cek bir nokta bulunmadığını bildirdiklerine göre, bu ek raporun değişikliksiz benimsenmesi kararlaştırıldı.

Pontus'un istemleri.

Konferansın önünde, B. Lloyd George'a gönderilen ve Trabzon Başpiskoposunun, Pan-Pontic Kongresinin Başkanının ve Paris'teki Euxine-Pontus Ulusal Derneği Başkanının imzalarını taşıyan, 10 Mart 1920 tarihli bir andırının örnekleri[224] bulunmaktadır.

LORD CURZON bu andırıyı imza edenlerin konferansın herhangi bir üyesi ya da Müttefik Hükümetlerin herhangi bir yetkilisi tarafından kabul edilmiş olup olmadıklarını sordu. Konferansa sunulmuş bulunan andırı Trabzon Başpis-

---

rının 6. maddesinin ya hemen arkasına, ya da Yazı Komitesinin andlaşmanın uygun bulacağı herhangi bir yerine konulmasını önermiştir:

'"Osmanlı Hükümeti, tanınmış yabancı üniversitelerden ve okullardan verilen diplomaların geçerliliğini tanımayı ve bunları almış olanların, bu diplomaların tanıdığı yeteneği gerektiren mesleklerde ve sanatlarda özgürce çalışmalarını kabul edecektir. Bu hükümler, Türkiye'de oturan Müttefik devletler uyruklarına da uygulanacaktır."

'5. Bu öneri, Komitenin, uyrukluk değiştirme konusuna ilişkin olarak Türk Andlaşmasına konacak hükümlere değgin öğütlemeleri arasında yer alan bir madde ile yeterince karşılanmış bulunmaktadır.

'6. Komitenin kanısınca, kabul edilmiş bulunan biçimiyle şimdiki madde tasarılarındaki 5. madde ile yine şimdiki madde tasarılarının 2, 6, 7 ve 9 numaralı maddelerinin sağladığı genel koruma önlemleri, bu paragrafta ileri sürülen önerileri, istenebileceğince ve olabildiğince karşılamaktadır.

'7. Komite, Osmanlı yasalarına karışma konusunda büyük sorunlar çıkaran ve özellikle yargı reformu konusunu ortaya atan bu öneriyi kabul edemeyecekleri görüşüne varmıştır.

'8. Komitenin kanısınca, şimdiki madde tasarılarında yer alan 7. maddenin azınlıklara sağladığı genel koruma, bu paragrafta önerilen madde ile istenenleri yeterince karşılamaktadır.

'9. Bu paragrafta önerilen madde, şimdiki madde tasarılarının 7. maddesinin hükümleriyle hemen hemen tıpkıdır.

'10. Komitenin kanısınca bu öneri, istenebileceği ve uygulanabileceği ölçüde, şimdiki madde tasarılarındaki 6. maddenin son paragrafıyla karşılanmış bulunmaktadır.

'11. Bu öneri, ilk madde tasarılarında yer alan ve, sonradan, Milletler Cemiyeti Konseyi ile yapılacak danışmalara dek, askıya alınacak bir madde konularak ortadan kaldırılan 12. maddenin içerdiği önerinin eşidir.

'12. Şimdiki madde tasarılarının 9. maddesi, Yunan Temsilci Heyetinin bu paragrafta ileri sürdükleri hususları karşılamaktadır.

'Bu raporunu sunarken Komite, Kurulun Yunan Temsilci Heyeti andırısını yanıtlamak isteyecek olursa, Yunan Heyetine, teşekkürlerle birlikte, genel olarak, önerilerinin yetkili komisyonca incelendiğini ve Yunan Heyetinin ortaya attıkları noktaları, Kurulca istenebilir ya da uygulanabilir görüldüğü ölçüde karşılayacak maddelerin andlaşmaya konulmak üzere hazırlandığını bildirebileceği görüşünü Kurula sunmak ister.'

[224] İngilizce aslındaki dipnotu: Ekte bulunmayan bu andırıda Trabzon Başpiskoposu özellikle şöyle demekteydi: 'Pontus'un bugünkü özlemi tam bağımsızlığına kavuşmaktır. Bu özlemin temelinde Yunan nüfusunun yoğun kütleleri bulunmaktadır. Ancak, daha genel düşünceler sonucu, bu çözüm olanaksız hale gelecek olursa, zamanında Lübnanda büyük başarı ile uygulanmış oloan özerk rejime benzeyen ve bir Avrupalı Vali, yerel bir kendi kendini yönetme yöntemi ve Avrupalı düzenleyicilerin yönetiminde yerel bir jandarmadan oluşacak bir rejim istemenin bize çok görülmeyeceği umudunu beslediğimizi belirtmek isterim.'

koposu ile Karadeniz kıyısındaki bu Yunan toplumunun başka üyelerince imzalanmıştır. Korkusu odur ki, Konferans bu andırıda ileri sürülen önerileri kabul edemeyecektir; ancak, imzalayanlara bir saygı gösterisi olarak, kendilerine bir yanıt verilmesini ve bunda, belgenin Yüce Kurula sunulduğunun ve içindekilerin Kurulca not edildiğinin bildirilmesini önermektedir.

B. VANSİTTART, Başkanın çağrısı üzerine, andırıda sözü edilen bölge nüfusu hakkında bazı istatistik bilgileri verdi. Pontus adı verilen bölgede, yani Trabzon ve Canik'te nüfusun 1.830.00'i Müslüman ve sadece 312.000'i Rumdur. Çeşitli bölgelerdeki yüzdeler Rumlara göre çok yüksek bir Müslüman çoğunluğunun varlığını kanıtlamaktadır.

LORD CURZON konferansa sunulan andırıdaki sayıların çok değişik olduğunu belirtti; Başpiskopos Pontus nüfusunda 850.000 Rum bulunduğunu ve bunlar arasında Güney Rusya ve Kafkasya'ya göç etmiş ve evlerine dönmek için Pontus'ün kurtuluşunu bekleyen bir çeyrek milyon göçmen de bulunduğunu söylemiştir. Kendi kişisel kanısına göre, bu göçmenlerden hemen hemen hiç biri, hiçbir zaman dönecek değildir ama dönmeleri olasılığı Başpiskopos'un savlarını güçlendirme bakımından yararlı biçimde kullanılmaktadır.

B. VANSİTTART andırıdaki sayıların savaş öncesi sayılar olduğunu ve bugün için hiç bir anlam taşımadıklarını söyledi.

> Andırıyı imzalayanlara, Lord Curzon'un önerdiği anlamda bir yanıt gönderilmesine karar ve yazmana gereğini yapması yönergesi verildi.

Malî Hükümler.

LORD CURZON duyduğuna göre, Fransız delegelerinin malî hükümler hakkında, kendileriyle İngiliz meslekdaşları arasında ciddi görüş ayrılığı olduğunu gösteren bir andırı hazırladıklarını söyledi. Bu koşullar altında bu andırının Yüce Kurula sunulması gerektiği görüşünde olduğunu belirtti ve bu andırının önce konferansta görüşülmeden doğrudan kurula gönderilmesinin daha doğru olacağını söyledi.

B. VANSİTTART her ne olursa olsun, Fransız andırısının ister kurulca ister konferansça görüşülebilmesi için, Fransız Hükümetinin Suriye hakkındaki yanıtını beklemek gerekeceğini anımsattı.[225]

> a) B. Cambon'un Parise telgraf çekerek, Fransız Hükümetinden, Suriye hakkındaki yanıtlarının çabuklaştırılmasını istemesi;
>
> b) Malî hükümlerin, konferansça ilk bir karardan geçirilmeden doğrudan Yüce Kurula gönderilmesi;
>
> c) Ekonomik Hükümlerin Konferansça erken bir tarihte ele alınması, **Kararlaştırıldı.**

İzmir.

LORD CURZON, İzmir Komitesinin raporu görüşüldüğü sırada, Türk bayrağının kentin dışındaki kalelerden birine çekilmesine izin verilmesinin ve Rum ve Türklerden oluşacak yerel Parlamentonun, iki yıllık bir süre sonunda, İzmir'in Yunanistan'ın bir parçası olup olmayacağı hakkında oya başvuracağının ka-

---

225 İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. No. 42, tutanak 3 (c) ve No. 48, tutanak 2.

rara bağlanmış olduğunu söyledi.[226] Bu karara vardıklarından bu yana, İzmir'in halkı ve koşulları hakkında çok iyi bilgi sahibi birçok kişiden, kanılarınca Yüce Kurul kararının büyük bir haksızlık olduğunu ve önemli anlaşmazlıklara neden olacağını sandıklarını duyduğunu bildirdi. Bu bakımdan, kendilerinin Yüce Kurul kararları ile bağlı mı oldukları yoksa konuyu yeniden açmak olanaklarının bulunduğu mu, hususunda meslekdaşlarının görüşlerini öğrenmek istediğini söyledi; yani başka bir deyimle, Konferans bu konuyu yeniden açmak hakkına sahip midir değil midir? Konferansa, kendisinin, yerel Parlamentonun Milletler Cemiyetine üç yıl sonra başvurmasını öneren kişi olduğunu anımsattı. B. Venizelos ise sürenin iki yıla indirilmesinde direnmiş ve kurul onun önerisini kabul etmişti.

B. CAMBON, Lord Curzon'un ortaya atmak istediği soru'nun, sürenin iki yıl mı, beş yıl mı olacağı sorusu mu olduğunu öğrenmek istedi.

LORD CURZON tek öğrenmek istediği şeyin, gerekirse bu konuyu yeniden gözden geçirmekte serbest olup olmadıkları hakkındaki meslekdaşlarının görüşü olduğunu söyledi. Lord Curzon kendisinin süreyi beş yıla çıkartmaktan yana olduğunu bildirdi. Bir süre önce Mareşal Foch'dan, andlaşma hükümlerinin uygulattırılması için, kanısınca gerekli olan silahlı kuvvet hakkında bir rapor istenmesinin kararlaştırılmış olduğunu anımsattı.[227] B. Cambon'dan Mareşal Foch'un raporunun hızlandırılmasını sağlamasını isteyecektir.

İMPERİALİ MARKİSİ kanısınca beş yılın Türkleri yatıştırmakta etkisi olmayacaktır: Türkler ya, süre ne olursa olsun, bu hükümleri kabul ederler ya da toptan reddederler.

LORD CURZON Marki İmperiali'nin maddelere herhangi bir süre konulmasını zorunlu görüp görmediğini sordu.

Bir süre tartışıldıktan sonra,

a) B. Cambon'un Parise telgraf çekerek, andlaşmanın hükümlerini yerine getirtmek için gerekecek silahlı kuvvet hakkında Mareşal Foch'un raporunun çabuklaştırılmasını istemesine;

b) Konferansın, gerekli görecek olursa, İzmir konusunu Yüce Kurulda yeniden açmakta serbest olduğuna, **karar verildi.**

(Konferans 18.20'de ertelendi.)

---

[226] İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. No. 25, tutanak 1 ve No. 26, tutanak 1 ve 3.
[227] İngilizce alsındaki dipnotu: Bak. No. 60, tutanak 2.

No. 69

23 Mart 1920 Salı günü saat 16'da, Londra, S.W.1, Whitehall'de, Britanya Dışişleri Bakanlığında, Lord Curzon'un odasında toplanan bir Büyükelçiler ve Dışişleri Bakanları Konferansına ilişkin İngiliz Yazmanın notları : /I.C.P. 83./

Katılanlar : Britanya İmparatorluğu : Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. Vansittart, Cir Ernest Pollock (2. madde için), B. Hurst; **Yazmanlar**, Yarbay Storr, Albay Abraham.
Belçika : Baron Moncheur (1. madde için.)

Fransa : B. Cambon, B. Berthelot (1. madde için), B. Kammerer.

İtalya : B. Scialoja, İmperiali Markisi, Binbaşı Baccari, B. Galli, Don Ascanio Colonna.

Japonya : Vikont Chinda.

Çevirmen : B. Camerlynck.

1.

[Eski Alman İmparatorunun göz altına alınması konusunda Hollandadan alınan notaya verilecek yanıt tartışıldı. Bu yanıtta eski Kayzerin ilerde bir tehlike oluşturmasının tüm sorumluluğunu Hollandaya yükleyen bir tutum takınılması kararlaştırıldı.]

2. Türkiye ile Barış Andlaşmasının yaptırımlara ilişkin hükümleri.

Konferansın önünde, B. Jules Cambon'un 11 Mart 1920 tarihli, Yüce Kurul Başkanına yazılmış ve Türkiye ile Barış Andlaşmasındaki yaptırımlarla ilgili maddelere ilişkin mektubu bulunmaktadır.

LORD CURZON bu mektubun incelenmesinin, geçen toplantıda, B. Cambon'a 2 a maddesi için Hükümetiyle görüşme olanağı tanımak için ertelenmiş olduğunu söyledi.

B. CAMBON maddeyi Paris'e sorduğunu ve gerek kendisinin gerekse Hükümetinin bunu olduğu gibi kabule hazır olduklarını belirtti.

B. SCİALOJA 1. maddenin[228] Almanya olsun, Avusturya-Macaristan ya da Bulgaristan koşullarına olsun tümüyle uygun düştüğü ama, kanısınca, Türkiye koşullarına uygulanamayacağı görüşünü ileri sürdü. Bu konuda düşündüğü, bırakılmış olup, bu eylem sonucu, **ipso facto**, bırakıldıkları Devletin ayrılmaz bir parçası olmağa dönüşmeyen topraklardır. Bununla ilgili olarak, konferansın dikkatini, Libya'ya ilişkin maddelere çekmek ister. Bunda Müttefikler Türkiye'nin Libya üzerindeki tüm haklarından vazgeçeceğini ve bunun sonucu, **ipso facto**, Libya'nın tüm halkının İtalyan uyrukluğunu elde edeceğini öngörmüşlerdir. İtalyan iç yasalarına göre bu halk İtalyan uyruğu olabilir ama İtalyan vatandaşı olamaz.[229] Bu bir çeşit sömürge uyrukluğudur ki, krallık içindeki vatandaşlık durumundan ayrıdır. Bu nedenle, bu iki durum arasındaki ayrılığı gösteren bir formül konulmasını önermektedir. Konferans kabul edecek olursa, biraz-

---

[228] İngilizce aslındaki dipnotu : Öyle anlaşılıyor ki, B. Scialoja madde tasarılarının vatandaşlığa ilişkin 1 maddesinden söz etmek istiyor : Bak. aşağıda tutanak **3 ve 4.**

[229] İngilizce : "Italian subjects and not Italian citizens."

dan, ilgili Devletlerin yerel yasalarına dayanan bir tasarıyı, incelemeleri için sunabilecektir.

(B. Scialoja'nın değişik tasarısı, toplantıda daha sonra, Konferansça incelenmiştir.)

SİR ERNEST POLLOCK, 1. maddede Müttefiklerden birinin tek başına bir başvurusunu 'ya da içlerinden kendisine başvuracak olanın istemi'ni öngören bir hükmün unutulmuş olduğunu ve bu hakkın Müttefiklerden herbirine tanınmasının yerinde olacağını söyledi.

LORD CURZON bunun yazılırken bir atlama olabileceğini söyledi. Konferansın, Sayın Başsavcının sözünü kabul edeceğini sandığını ekledi.

SİR ERNEST POLLOCK Alman andlaşmasıyla başka andlaşmalarda kullanılmış olan yazılış biçiminin burada da kullanılmasını önerdi.

> Bu konuda 1. maddede kullanılacak yazış biçiminin Alman andlaşmasında kullanılanın tıpkısı olması ve Yazı Komitesine buna göre yönerge verilmesi **kararlaştırıldı.**

Sir Ernest Pollock madde 2 nin metninin İngilizce çevirisinde Fransızcasına uygun olarak 'Müttefik Devletlerden birinin uyruklarına' biçiminde düzeltilmesi gerektiğini söyledi.

Sir Ernest Pollock 4. maddenin sonundaki istemin tüm Müttefiklerin istemi olarak göründüğünü, oysa Avusturya Andlaşmasında bunun ilgili Devletin de istemi olabildiğini belirtti. Türkiye konusunda bu gibi istemlerin öngörülmesinin istenip istenmediğini sordu. Her durumda toplu başvuruya gerek var mıdır? 'İlgili Devletin' de istemde bulunmak hakkı olmamalı mıdır?[230]

> Madde 4'ün son paragrafında, öteki andlaşmalarda olduğu gibi 'bütün Müttefik Devletlerin topluca istemeleri üzerine' ya da 'ilgili Devletin istemesi üzerine' denmesi ve Yazı Komitesine gerekli işlemi yapması yönergesi verilmesi, **kararlaştırıldı.**

Sir Ernest Pollock sözü edilen kırımların, sadece savaşın sürdüğü sıradakiler olduğuna dikkati çekti. İstenen, Ermenileri ilerdeki kırımlara karşı da korumak ve bunların suçlularını yargılamak için, andlaşma yürülüğe girdikten sonra da bu yetkiyi elde tutmak ise, şöyle bir metin bu amacı sağlayabilir :

> '1-4. maddeler, andlaşma yürürlüğe girdikten sonra da herhangi bir zaman Müttefik Devletlerce, ister savaş sürerken, ister andlaşma yürürlüğe girdikten sonra, Osmanlı İmparatorluğunun Müslüman olmayan halkına karşı suç işlemiş olmakla suçlanacak kişilere de uygulanacaktır.'

LORD CURZON Britanya Başsavcısının, aslında geniş bir politika sorunu olan bu konuyu ortaya atmak hakkı olduğu görüşündedir. Önlerindeki tasarı ile Müttefikler sadece, andlaşmanın imzalanacağı tarihe kadar olanların hesabını görmeyi tasarlamakta idiler. Ancak, iki nokta üzerinde durmak ister : birincisi, her ne kadar durumların çok başka olduğunu kendi de kabul etmekte idiyse de, Sir Ernest Pollock'un önerdiği ek güvencenin başka hiçbir andlaşmada bulunmadığıdır; ikincisi de, Müttefiklerin zaten iki güvence sağlamış olduklarıdır :

a) Belirli uluslar, belirli bölgelerde sorumluluğu üzerlerine alacaklardır.

b) Şimdi artık İstanbul elimizde olduğuna göre, bu sorumluluğun gereklerinin yerine getirilmesi, ilerde çok daha kolay olacaktır.

---

[230] Sir Ernest Pollock'un sözleri İngilizce aslında bir dipnotu ile düzeltilmiştir. Düzeltilmiş metni doğrudan doğruya aktarmayı yeğ tuttuk.

Bu nedenle, bu aşamada yeni bir politikaya yönelmenin doğru olacağını sanmamaktadır.

İMPERİALİ MARKİSİ tümden Lord Curzon gibi düşünmektedir.

B. KAMMERER madde şayet, 'yürürlüğe girinceye kadar' ki, yani andlaşmanın 'onaylanmasına' kadarki tüm topluca öldürmeleri kapsıyorsa, daha ileri gitmeye neden bulunmadığı görüşündedir.

'Yürürlükte' deyiminin kesin anlamı üzerinde bir süre tartışıldı.

SİR ERNEST POLLOCK 'savaş durumu sırasında' deyiminin, onaylama tarihine kadarki her şeyi kapsadığını açıkladı.

B. SCİALOJA bunu kabul etmekle birlikte, geçmiş tarihlerde, bir devletin, kendi kendine, savaşın sona erdiğini ilân etmesi durumlarıyla karşılaşıldığını belirtti.

SİR ERNEST POLLOCK bu konuya sadece bir hukuk sorunu olarak değinmiş olduğunu söyledi.

VİKONT CHİNDA madde hükümlerinin ileriye dönük varsayımlara dayandırılmaması gerektiği hususunda Lord Curzon gibi düşündüğünü söyledi.

LORD CURZON Yazı Komitesine, başka andlaşmalarda kullanılan deyimler kullanması yönergesinin verilmesini önerdi.

SİR ERNEST POLLOCK 2 a maddesinde Müttefik Devletlerin yukarda sözü edilen sanıkları, kendi atayacakları bir mahkeme karşısına çıkarmak ya da Milletler Cemiyeti, sözü edilen toplu öldürmelere bakmak için çok gecikmeden bir mahkeme kurmuş bulunursa, bu mahkemenin önüne çıkarmak hakkını saklı tuttuklarını söyledi. Bu yargı yetkisinin tanınacağı mahkeme hakkında açık seçik bir tanımlama yapılmayacak olursa zorluk çıkabileceğini de düşünmektedir. Kanısınca, Alman Andlaşmasında kullanılan deyimlerin tıpkısı kullanılabilir, şöyle ki : 'Alman Hükümeti... mahkemesinin yargı yetkisini tanır.' Bu, B. Socialoja'nın da önemini kabul edeceğinden emin olduğu bir hukuk gereğidir. Türkiye'nin de benzer bir biçimde, bu mahkeme ya da divanı 'tanıması'nın sağlanmasının çok yerinde olacağı görüşündeir.[231]

LORD CURZON 2 a maddesinin ilgili tümcesine, 've Türkiye de bu mahkemeyi tanımlamayı yükümlenir' gibi bir ek yapılmakla konunun çözülmesi olanağı bulunup bulunmadığını sordu.

SİR ERNEST POLLOCK kendisini kuşkulandıran hükmün, Mütefiklerce tanınan mahkeme ile bağımsız nitelikteki bir mahkeme arasında ayrılık gözeten hüküm olduğunu söyledi.

LORD CURZON bu formülün üçüncü fıkraya da konulabileceğini belirtti :

> '...ve Türk hükümeti bu mahkemeyi de ayni biçimde tanımayı yükümlenir.'

SİR ERNEST POLLOCK, B. SCİALOJA ve B. CAMBON kabul ettiklerini bildiklerinden,

> 2 A maddesinin 2 ve 3. fıkralarının buna göre düzeltilmesi ve Yazı Komitesinin gerekli düzeltmeleri metne koyması, **kararlaştırıldı.**

---

[231] Bak. 230 no.lu dipnotu.

SİR ERNEST POLLOCK 2 a maddesinin ayrıca Türk topraklarında yapılan toplu öldürmelerle eskiden Türk toprağı olan yerlerde yapılanlar arasında da bir ayrılık gözettiğine dikkati çekti.

LORD CURZON buna niçin gerek görülmüş olduğunu sordu.

SİR ERNEST POLLOCK bunun Paris'te yapılmış olduğunu ve herhalde Yazı Komitesinin aklında Ermenistan durumunun bulunduğunu sandığını söyledi.

LORD CURZON herhalde demek istediklerinin, Osmanlı İmparatorluğundan koparılmış olan parçalar olmayıp vaktiyle Osmanlı İmparatorluğu kapsamına giren tüm topraklar olduğunu sandığını belirtti.

Konu tartışıldıktan sonra,

1. fıkrada 'eski Türk toprakları' deyimi yerine '1 Ağustos 1914' tarihinde Osmanlı İmparatorluğunun parçası bulunan herhangi bir toprak üzerinde' denilmesine karar verildi ve bunun Yazı Komitesine bildirilmesi, **kararlaştırıldı.**

3. Uyrukluğa ilişkin maddeler.

Konferans Türkiye'deki Azınlıkların Korunması Komitesinin hazırladığı raporu ve madde tasarılarını inceledi (A.J. 109) (Ek 4).

Madde tasarılarının tümü, 1. maddede yapılan ufak bir değişiklikle, kabul edildi.

B. SCİALOJA'nın istemi üzerine,

Yazı Komitesinden, 1. madde sonuna, '...bu Devletlerin yerel yasasına göre...' anlamına gelecek bir ek yapılmasının istenmesi, **kararlaştırıldı.**

4. Mısır, Sudan ve Kıbrıs'a ilişkin maddeler.

Konferans bundan sonra, Britanya temsilci heyetinin Mısır, Sudan ve Kıbrıs'a ilişkin maddeler öneren bir andırısını inceledi (A.J. 111) (Ek 5).

Madde 1 okundu.

B. CAMBON, konunun Fas'la ilgili olarak[232] görüşülmekte olduğunu sandığını söyledi.

LORD CURZON anımsadığı kadarıyla bunun doğru olmadığını bildirdi. Fransa Mısır üzerindeki İngiliz korumanlığını kabul etmiştir, İtalya da tanıyacağına söz vermiştir.

B. KAMMERER Büyük Britanya'nın Fas üzerindeki Fransız korumanlığını tanıyıp tanımadığını sordu.

B. VANSİTTART çözüm bekleyen birkaç ayrıntı kaldığını söyledi.

Madde 2 okundu. Karşı çıkılmadı.

Madde 3 okundu. Karşı çıkılmadı.

Madde 4 okundu.

---

[232] İngilizce aslındaki dipnotu: Bak No. 76, dipnotu 11.

B. KAMMERER karşı çıkmak istemediğini ancak, Ekonomik Komisyonun buna çok benzer bir metin önerdiğini ve bunun kabul edildiğini söyledi. Andlaşmanın bu iki bölümünün uyumlu hale getirilmesi gerektiği düşüncesinde olduğunu belirtti.

Yazı Komitesinin bu noktaya dikkatinin çekilmesi kararlaştırıldı.

Madde 5 okundu.

B. KAMMERER bu hükmün vatandaşlık maddelerinde daha yerinde olup olmayacağını sordu.

B. VANSİTTART olduğu yerde bırakılmasının, Mısır hakkındaki hükümlerin olabildiğince tamam bulunması için daha iyi olacağını söyledi.

B. KAMMERER andlaşmaya bir kez konmuş olan bir ilkenin, belirli bir bölümü kendi kendine yeterli hale getirmek için yinelenmesinin usulden olmadığını söyledi; örneğin bu ilkenin Suriye ya da Ermenistan konusunda yeniden söylenmesine gereksinme görülmemiştir.

B. VANSİTTART ekonomik bölümün, Mısır'ın durumunun özelliğini kabul ettiğini söyledi.

İMPERİALİ MARKİSİ Yazı Komitesinin dikkatinin bu konuya çekilmesini önerdi.

(Bu kabul edildi.)

Madde 6 okundu. Karşı çıkılmadı.

Madde 7 okundu. Karşı çıkılmadı.

Madde 8 okundu. Karşı çıkılmadı.

Madde 9 okundu. Karşı çıkılmadı.

Madde 10 okundu.

İkinci paragrafta açık bırakılan yere 'madde 49' denilmesi gerektiği belirtildi.

Madde 11 okundu.

B. KAMMERER bu maddenin Maliye Komisyonunca incelenmesi gerektiği kanısında olduğunu söyledi. Bu önerileri ilk kez gördüğünü ve daha dikkatli incelemek gereksinmesini duyduğunu bildirdi.

B. CAMBON Mısır vergisine dayanan Türk borçlarının varlıklarını sürdürdüğünü söyledi. Halbuki vergi kalkmıştır. Bu bakımdan konu incelenmeğe değer.

B. VANSİTTART borcu güvence altına almak sorumluluğunu Britanya Hükümetinin almakta olduğunu söyledi. Böylece Britanya Hükümeti Fransa'yı kendi payına düşen sorumluluktan kurtarmış oluyor.

Fransız temsilci heyetinin bu maddeyi bir gün süre ile incelemesine ve istiyorlarsa bu konudaki görüşlerini ertesi gün bildirmelerine karar verild.

Madde 12. okundu. Karşı çıkılmadı.

Madde 13. okundu.

İMPERİALİ MARKİSİ Mısır Devlet Borcu örgütünün kaldırılmasının aralarında pek çok da İtalyan bulunan, birçok yabancı görevliyi işsiz bırakacağını söyledi. Kendilerini işlerinin tümden ortadan kalkmasının sonuçlarına karşı koruyacak bir şeylerin andlaşmaya konmasını önerdi.

B. VANSİTTART Mısır Hükümetine yazılacak bir mektubun, andlaşmaya konulacak her şeçit formülden daha çok bu amaca hizmet edebileceğini söyledi. Aslında konunun andlaşmayla bir ilgisi de yoktur.

B. CAMBON bu maddeyi de şimdilik incelemek üzere saklı tutmak istediğini söyledi. B. Cambon ayrıca tüm bu maddelerin kabulünün Paris'in onamasına bağlı olarak **ad referandum** olduğunu bildirdi.

> Bu çekince ve yukarda not edilen koşullarla, Mısıra ilişkin madde taserıları kabul edilmiş oldu.
>
> Sudan'a ilişkin ilki madde okundu ve karşı çıkılmadı.
> Kıbrıs'a ilişkin madde okundu ve uygun bulundu.

B. HURST buna bir tümce eklenerek, genellikle Kıbrıs'ta oturan Osmanlı uyruklarının, bu eylem sonucu, **ipsofacto,** Osmanlı uyrukluğunu yitirip Britanya uyrukluğunu elde edeceklerinin belirtilmesini önerdi.

(Bu, kabul edildi ve Yazı Komitesine gönderildi.)

5. İtalyan Delegeliğince Önerilen Libya ve Ege Adalarına İlişkin Maddeler.

Konferans, İtalyan temsilci heyeti tarafından Libya ve Ege Adalarına ilişkin olarak öne sürülen bazı önerileri inceledi (A.J.117) (Ek 6).

LORD CURZON bu belgede Meis adasının Türkiye'den İtalya'ya aktarılmasının istendiğine dikkati çekti. Konferansın anımsayacağı gibi, B. Nitti, Meis hakkında, yanılmıyorsa, adanın Türkiye'de kalmasından yana bir karar çıkartmıştı. B. Venizelos buna karşı Kurula başvurmuş fakat ilk karar korunmuştu. Şimdi ise, İtalyan temsilci heyetinin adayı İtalya için istediği anlaşılıyor.[233]

İMPERİALİ MARKİSİ 21 Şubat toplantısının tutanaklarını okuduğunu ve B. Nitti'nin adanın İtalya'ya verilmesini istediğini orada gördüğünü söyledi.

LORD CURZON bunun üzerine ICP. 41, Tutanak 13'ten şu bölümü okudu :

> 'Kendisinin (B. Nitti'nin) Meis adası (Castellorizo) ile ilişkin küçük bir ricası da olacağını bildirmiş ve bu adanın Fransa tarafından İtalya'ya geri verilmesini istemiştir. Fransa bunu yapacak olursa, büyük bir gönül borcu duyacağını, bunun çok az nüfusu olan küçücük bir ada olduğunu ve Fransa'nın gerçekten üzerinde hiç bir hakkı bulunmadığını söyledi.
>
> '(B. Nittinin belirttiği biçimde, öneriler kabul edildi.)'

Lord Curzon'un kanısınca, bu sözler, Marki İmperiali'nin anladığı gibi, Türkiye'den İtalya'ya bir aktarmayı kesinlikle kanıtlar nitelikte değildir.

İMPERİALİ MARKİSİ istenilip sağlanan hususun, Fransızların İtalya yararına çekilmeleri olduğunu söyledi. Fransa'nın ada üzerinde hiç bir hakkı ol-

---

233. İngilizce aslındaki dipnotu : Bak, Noo. 21, tutanak 13 ve No. 63, tutanak 8.

madığına ve hiç bir hak savında da bulunmadığına göre bu, aynı şey demektir. B. Nitti kesinlikle adanın İtalya'ya verildiği izlenimini taşımakta idi ve bu sonuç ancak Türkiye'nin İtalya'ya bırakması ile olabilir. Birkaç gün önce konu yeniden açılınca, B. Nitti büyük bir şaşkınlık dile getiren bir de telgraf çekmiştir.

B. CAMBON Fransa'nın bu adayı geçici bir amaçla, savaş sırasında işgal etmiş olduğunu ve şimdi de boşaltmakta hiç bir sakınca görmediğinin doğru olduğunu söyledi; ancak İtalyan temsilci heyetinin önergesinin İtalya'nın işgal etmekte olduğu tüm Ege Adalarının Türkiye tarafından İtalya'ya aktarılması biçiminde olduğu da dikkatini çekmiştir. İtalya'nın bunları Yunanistan'a bıraktığı izlenimini edinmişti.

İMPERİALİ MARKİSİ İtalya'nın başkasına aktarmadan önce, Türkiye'den bunların iyeliğini (mülkiyetini) elde etmesi gerektiğini söyledi.

LORD CURZON B. Nitti'nin I.C.P.41, tutanak 13'deki demecinin duruma ışık tuttuğunu söyledi ve şu tümceleri okudu :

> 'B. Nitti, Londra Andlaşması gereğince Oniki Adaların tümünün İtalya'ya verilmiş olduğunu söyledi. Oysa, İtalya ile B. Venizelos arasında yapılan bir anlaşmaya göre, İtalya Rodos dışındaki bütün bu Adaları Yunanistan'a bırakmayı kabul etmiştir. Ayrıca, sonradan saptanacak koşullar altında, halkın hangi Devlet egemenliği altında yaşamak istediğini anlamak amacıyla, bir kamuoyu yoklaması yapılması hususunda da bir anlaşmaya varılmıştı.'

İtalyan temsilci heyetinin öne sürdüğü maddeler bu anlayış içinde kabul edilmiştir.[234]

6.

(Konferans 18.45'de dağıldı.)

No. 69'un Ek 3'ü

Türkiye ile Barış Andlaşması : Yaptırımlara ilişkin Hükümler B. Cambon'dan B. Lloyd George'a

(A.J.104. Gizli) Paris, 11 Mart 1920

Sayın Bay,

Ekselanslarının 21 Şubat'ta bana göndermek iyiliğinde bulunduğu mektuba[235] yanıt olarak, Sorumluluklar Komitesinin, Türkiye'ye verilecek barış koşulları arasına konulmak üzere hazırladığıve kabul ettiği, yaptırımlara ilişkin madde tasarılarını ilişikte sunmakla onur duyarım.[236]

---

234 İngilizce aslındaki dipnotu : Daktilo ile yazılmış metinde bu karar şöyledir : 'İtalyan temsilci heyetinin öne sürdüğü maddeler (A.J. 117) (Ek 6) bu anlayış içinde kabul edilmiştir. 'Meclis Adası hakkında, Oniki Adalar kapsamına girmeyen bu adanın, Türkiye tarafından İtalya'ya bırakılacağı kabul edilmiştir.'

235 İngilizce aslındaki dipnotu : İngiltere Dışişleri Arşivinde bulunamayan bu mektup herhalde, 21 No.nın tutanak 6. sındaki kararın yerine getirilmesi için yazılmış olsa gerektir.

236 İngilizce aslındaki dipnotu : Basılmamıştır. 'Yaptırımlara ilişkin Madde Tasarıları' başlığı altındaki bu beş madde tasarısı, Sèvres Andlaşmasının VII nci Bölümünün karşılığı idi. 1'den 4'üncüye kadar olan maddeler, yukardaki iki numaralı tutanakta yer alan değ-

2 A maddesi ayrıca, Müttefik Yüce Kurulu barış koşulları arasına, Küçük Asya'daki kırımları yapan sorumluların kovuşturulması ile ilgili bir madde koymak isteyecek olursa kullanılmak üzere, kaleme alınmıştır.

Saygılarımla,
Jules Cambon.

No. 69'un Ek 4'ü

Türk Andlaşmasına konulacak Vatandaşlıkla İlgili Maddeler

(23 Mart 1920 tarihinde Büyükelçiler ve Dışişleri Bakanları Konferansında kabul edildiği biçimde.)

(A.J.109.)

Türkiye'de Azınlıkların Korunması Komitesi aşağıdaki maddelerin[237] Türk Andlaşmasına konulmasını oybirliği ile öğütlemektedir.

Komite bu madde tasarılarını kaleme alırken, Almanya ve Avusturya ile yapılan Andlaşmalarda benimsenen ilkelerin Türkiye konusunda da izlenmesi gerektiğini varsaymış ve özellikle, aktarılmış topraklar ya da yeni Devletlerde doğal olarak yaşamlarını sürdürmeleri beklenecek olan halkın, zamanı gelince, aktarılan toprağın kendisine verildiği Devletin ya da yeni Devletin uyruğu olmaları ilkesini uygulamıştır. Komisyon özellikle Avusturya andlaşmasının vatandaşlıkla ilgili hükümlerini, işbu madde tasarılarına örnek olarak almıştır.

Ekonomik Hükümlerin, Ekonomik Komisyonca önerilen, 8. maddesi (Kesim I) Türk uyrukluların yurt dışındaki uyrukluk durumuna değinmekte ve ilişkiteki 6.ncı madde kapsamına girmektedir.

şikliği de içermek kaydıyla ve çok ufak bazı değişikliklerle, Sèvres Andlaşmasının 226'dan 229'a kadar olan maddelerinin aynıdır. 4.ncü maddeden sonra konulmuş olan 2 A maddesi şöyle yazılmıştı:

'Osmanlı Hükümeti, Müttefik Devletlere, eskiden Osmanlı toprakları olan yerlerde, savaş durumunun sürmekte olduğu sırada, yapılmış olan topluca öldürmelerden sorumlu sayılan kişileri teslim etmeyi yükümlenir.

'Müttefik Devletler, bu nedenle suçlanan kişileri yargılamakla görevlendirilecek mahkemeyi göstermek hakkını kendilerine saklı tutarlar.

'Çok vakit geçirmeden, Milletler Cemiyeti, sözü edilen topluca öldürmeleri yargılamaya yetkili bir mahkeme kuracak olursa, Müttefik Devletler, yukarda sözü edilen sanıkları bu mahkemeye vermek haklarını saklı tutarlar.'

237 İngilizce aslındaki dipnotu: Basılmamıştır. Bu ek, 'Vatandaşlığa ilişkin Hükümler' başlığı altında, Sèvres Andlaşmasının III. Bölüm XII. Kesim'inin karşılığı olup dokuz maddenin ingilizce ve fransızca metinlerinden oluşmaktaydı. 1. Madde tasarısı şöyleydi: 'İşbu andlaşmanın hükümleri gereğince, Türkiye'den ayrılmış ülkelerde yerleşmiş Osmanlı uyrukları, bu eylem sonucu, ipso facto, bu ülke hangi Devlete bırakılmışsa, o Devletin yerel yasalarına uygun olarak, O devletin uyrukluğunu elde edeceklerdir.' 2-8 maddeler, ufak dil değişiklikleri ve aşağıdaki değişikliklerle andlaşmanın 124-130. maddelerinin karşılığı idi: 3. maddede a) 'on sekiz yaşını aşmış kişiler' sözcükleri yok, 'Hicaz' adı ile 'Irak' adı arasında 'Kürdistan' adı vardır; b) 6. maddenin birinci paragrafı andlaşmanın 128. maddesinin ikinci paragrafının karşılığıdır; tasarının ikinci ve son paragrafı şöyledir: 'Yukardaki hükümler, işbu andlaşma yürürlüğe girdikten sonra, Türk vatandaşlarının dışardaki uyrukrukluk durumuna uygulanacaktır.'; c) 7. maddenin yeri boştur; 9. Madde'de şöyle denilmektedir: 'İşbu kesimin hükümleri, İzmir toprakları için... maddede öngörülen son karar tarihinden sayılarak,... madde ile tanımlanmış olan, sözü geçen topraklara da uygulanacaktır.'

Bu bakımdan Komite, Ekonomik Hükümlerin 8. maddesinin kaldırılmasını ve bu konuda Yazı Komitesine de bilgi verilmesini önerir.

No. 69'un Ek 5'i.

Britanya Delegeliğince hazırlanan ve Mısır, Sudan ve Kıbrıs hakkında Türk Andlaşmasına konacak maddeler öneren Andırı.

(A.J.111.)

Kesim[238]

a) Mısır

Türkiye Mısır'daki ve Mısır üzerindeki bütün haklarından vazgeçer. Bu vazgeçme 5 Kasım 1914'den başlayarak geçerli sayılacaktır. Türkiye, Müttefik Devletlerce girişilen eyleme uygun olarak, İngiltere'nin 18 Aralık 1914'de Mısır üzerinde ilan ettiği koruyuculuğu tanıdığını bildirir.

2. 18 Aralık 1914'de Mısır'da yerleşmiş bulunan Osmanlı uyrukları -o tarihte geçici olarak Mısır'da bulunmayıp da, o tarihten sonra dönmemiş olanlar dışında- Mısır uyrukluğunu bütün haklarıyla elde edecekler ve Osmanlı uyrukluğunu yitireceklerdir. Bu son durumdakiler Mısır uyrukluğunu ancak Mısır Hükümetinin özel izniyle alabileceklerdir.

3. 18 Aralık 1914'den sonra Mısır'a yerleşen ve işbu andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinde yerleşmiş durumda olan Osmanlı uyrukları, Mısır uyrukluğuna hak öne sürebilecekler; bununla birlikte, bireysel durumlarda, bu istem, yetkili Mısır makamlarınca reddedilebilecektir.

4. İşbu andlaşmaya ilişkin bütün konularda, Mısır uyrukları Müttefik uyrukları imiş gibi işlem görecekler ve Mısır, Müttefik toprağı sayılacaktır.

5. 2. ve 3. maddeler hükümleri uyarınca Mısır uyrukluğunu alan ya da buna hak öne sürebilecek 18 yaşından büyük kişiler, işbu Andlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra geçecek bir yıl içinde, Osmanlı uyrukluğunu seçmek hakkına sahip olacaklardır. Sözü edilen kişiler Mısır halkının çoğunluğunu oluşturanlardan değişik bir soydan iseler, aynı süre içinde, kendilerine Osmanlı toprağı aktarılmış bulunan Devletlerden birinin uyrukluğunu —bu Devlet halkının çoğunluğu, seçme hakkını kullanan kişiyle aynı soydan ise— seçebilir.

Kocanın yaptığı seçme, karının durumunu, ve ana-babanın seçmesi, 18 yaşından küçük çocukların durumunu kapsar.

Yukarıda öngörülen seçme hakkını kullanmış kişiler, Mısır'da oturmalarını sürdürmeğe izin verilmiş değillerse, oturma yerlerini seçmiş oldukları Devlete taşınmak zorundadırlar. Bunlar taşınmaz mallarını Mısır'da ellerinde tutmak ve her çeşit taşınır mallarını da birlikte götürmek hakkına sahip olacak-

[238] İngilizce aslındaki dipnotu: Dosyadaki metinde Kesim numarası yoktur.

lardır. Bu yüzden kendilerine çıkış ya da giriş için hiçbir vergi ya da harç yüklenmeyecektir.

6. Mısır Hükümeti, Osmanlı uyruklarının Mısır'daki statülerini ve Mısır topraklarında hangi koşullar altında yerleşebileceklerini düzenlemekte tam bir davranış özgürlüğüne sahip olacaktır.

7. Mısır uyruklarının, yurt dışında, İngiltere'nin diplomasi korumasına hakları olacaktır.

8. Türkiye'ye giren Mısır malları İngiliz mallarına sağlanan işlemlerden yararlanacaktır.

9. Süveyş Kanalından geçiş özgürlüğüne ilişkin olarak 29 Ekim 1888'de İstanbul'da imzalanan Sözleşme ile Padişah'a [His İmperial Majesty the Sultan] tanınan yetkiler [Majeste] Britanya [Hükümdarının] Hükümetine aktarılmıştır.

10. Mısır'da Osmanlı Hükümetine ait bütün taşınır ve taşınmaz mallar karşılığı ödenmeksizin Mısır Hükümetine geçecektir.

Mısır'da (Mısır uyrukluğunu almayan) Osmanlı uyruklarına ait her çeşit taşınır ve taşınmaz mallar, işbu andlaşmanın... Bölümü (Ekonomik Hükümler)'ne göre işlem görecektir.

11. Türkiye, Mısır'ın daha önceleri ödemekte olduğu vergi üzerindeki tüm haklarından vazgeçer.

İngiltere, Mısır vergisi güvencesine dayanan Türk borçlanmalarının tüm yükümlülüklerinden Türkiye'yi kurtarmayı üstlenir. Bu borçlanmalar şunlardır:

1855 güvenceli borçlanması;

18854 ve 1871 değiştirilmiş borçlanmasının yerini alan 1894 borçlanması;

1877 değiştirilmiş borçlanmasının yerini alan 1891 borçlanması.

Mısır Hidivlerinin bir çok kez, sözü edilen borçlanmaların piyasaya çıkarılmasını üzerlerine alan kurumlara ödemeyi yükümlendikleri paralar, eskiden olduğu gibi, borçlar ödeninceye dek, 1894 ve 1891 borçlanmalarının faiz ve amortismanlarında kullanılacaktır. Mısır Hükümeti de güvenceli 1855 borçlanmasının faizlerinin ödenmesine eskiden yapmakta olduğu ödemeleri yapmayı sürdürecektir. Bu 1894, 1891 ve 1855 borçlanmalarının ödenmesinin sona ermesinde, Mısır Hükümetinin eskiden Mısır'ın Türkiye'ye ödediği vergiden doğan bütün yükümlülükleri sona erecektir.

1855 borçlanması faizlerinin ödenmesi Büyük Britanya ve Fransa Hükümetlerinin güvencesi altında olduğundan, Yüksek Bağıtlı Taraflar, Büyük Britanya Hükümetinin bu faizlere ilişkin tüm ödemeler hakkında, Fransız Hükümetine ödence vermeyi kabul ettiğini ve böylece bu Hükümeti, güvencesi altındaki tüm yükümlülüklerden kurtardığını kaydederler.

12. Mısır Hükümetince çıkarılan borçlanma senetleri taşıyanların çıkarlarını korumak için, Britanya Hükümeti, Güvenceli Borçlanmanın yıllık ödentileri ya da Ayrıcalıklı veya Birleştirilmiş Borçlanmaların faizleri Mısır Hüküme-

tince ödenmeyecek olursa, Mısır'da malî dengeyi yerine getirmek ve Mısır Kamu Borcu tahvil sahiplerinin çıkarlarını korumak için gerekli önlemleri alacağını bildirir.

13. Bir önceki maddede Britanya Hükümetince yapılan bildiri üzerine, Mısır Borçlanması senetlerini taşıyanların korunması için Mısır Kamu Borcu Komisyonuna gereksinme kalmadığından, Yüksek Bağıtlı Taraflar, Altes Hidiv'in 28 Kasım 1904 tarihli buyruklarının Mısır Hükümetince gerekli görüleceği gibi kaldırılmasını ya da değiştirilmesini kabul ederler.

14. [Majeste] Britanya [Kralının] Hükümeti, Mısır'ın siyasal statüsündeki değişiklik üzerine, 18 Mart 1855'de Londra'da imzalanan ve ayni yılın 25 Temmuz tarihinde anlaşma ile değiştirilen Anlaşma gereğince Mısır Hükümeti tarafından 1885 yılında alınan £.9.000.000'luk borcun faizleriyle amortismanı hakkında, Almanya, Avusturya, Fransa, İtalya, Rusya ve Türkiye Hükümetlerinin üstlendikleri tüm yükümlülüklerden bu Hükümetleri kurtarmayı kabul eder. Britanya Hükümeti yukardaki borçlanmanın faizlerine ayrılan yıllık £. 315.000'lik ödentinin düzenli biçimde ödenmesini güvence altına almak yükümlülüğünü taşıdığını yineler.

b) Sudan

1. Bağıtlı Yüksek Taraflar, İngiltere Hükümeti ile Mısır Hükümeti arasında, Sudan'ın statüsünü saptayan ve yönetimini düzenleyen 19 Ocak 1899'da imzalanmış Sözleşme ile, Suakin kentine ilişkin olarak bu sözleşmeyi değiştiren 10 Temmuz 1899'da imzalanmış ek Sözleşme konusunda bilgi edindiklerini bildirirler.

2. Sudan uyruklarının yabancı ülkelerde İngiltere'nin diplomasi korumasına hakları olacaktır.

c) Kıbrıs

1. Bağıtlı Yüksek Taraflar, İngiliz Hükümetince 5 Kasım 1914'de ilan edilmiş olan Kıbrıs'ın kendisine bağlanmasını tanıdıklarını bildirirler. Türkiye, bu adanın Padişaha ödenen vergiye olan hakkı da içermek üzere, Kıbrıs üzerinde ya da Kıbrıs'a ilişkin bütün haklarından ve sıfatlarından vazgeçer.

No. 69'un Ek 6'sı.

Belge I.

B. Scialoja'dan Sir M. Hankey'ye

(A.J.117.) Londra, 23 Mart

Sayın Bay,

Türkiye ile Barış Andlaşmasına konulmasını önerdiğim, Libya ve Ege Denizi adalarına ilişkin iki maddeyi ilişikte sunmaktan memnunluk duymaktayım.

Saygı ile,

Scialoja.

Belge 2.

(Çeviri)

Londra'daki Barış Konferansındaki İtalyan temsilci heyeti, Türkiye ile Barış Andlaşmasına aşağıdaki maddelerin konulmasını önermekle onur kazanır :

1. Türkiye Lozan Andlaşması gereğince, Libya'da Padişah'a bırakılmış olan bütün haklardan ve sıfatlardan kesinlikle vazgeçer.

2. Şu sırada İtalya'nın işgalinde bulunan Ege Denizi Adalarının (Stampalia, Rodos, Herkit, Kerpe, Kaşot, Piskopis, İncirli, Kalimnos, Loryos, Patnos, Limpos, Sümbeki ve İstanköy)[239] ve ayrıca Meis'in Türkiye tarafından İtalya'ya bırakıldığı; Türkiye'nin işbu andlaşma gereğince Osmanlı Hükümetinin sözü geçen adalar[240] üzerinde yararlandığı bütün haklardan ve ayrıcalıklardan vazgeçtiği.

No. 70

24 Mart 1920 Çarşamba günü saat 16'da Londra S.W.1, Whitehall'da Britanya Dışişleri Bakanlığında, Lord Curzon'un odasında toplanan bir Büyükelçiler ve Dışişleri Bakanları Konferansına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları : /I.C.P.84/

Katılanlar : Britanya İmparatorluğu : Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. Vansittart, B. Blackett (Tutanak 3 için.), Sir Adam Block (Tutanak 3 için), General Mance (Tutanak 4 için); **Yazmanlar,** Yarbay Storr, Albay Abraham.

Belçika : Baron Moncheur (Tutanak 1 ve 2 için).

Fransa : B. Cambon, B. Berthelot, B. Kammerer (Tutanak 3 için).
İtalya : B. Scialoja, İmperiali Markisi, Don Ascanio Colonna, B. Galli, B. Nogara (Tutanak 3 için).
Japonya : Vikont Chinda.
Çevirmen : B. Camerlynck.

1. [Eski Alman İmparatoru hakkında Hollanda'ya gönderilecek nota metni saptandı.]

2. [Almanya'da, özellikle Ruhr bölgesinde çıkan karışıklıklar üzerine Alman Hükümeti buraya asker gönderme girişiminde bulunmuştur. Fransa buna şiddetle karşı çıkmakta ve bu kuvvetlerin isyancı işçilerle işbirliği yapabileceğinden korkmaktadır. İngiltere de Müttefik birlikleri gönderilmesine yanaşmamaktadır. Hele Frankfurt ve Darmstadt'ın işgali önerisinde bulunan Fransızlara kesin karşı koymaktadır. Konu askıda kalmıştır.]

---

239 Sèvres Andlaşması ve Lausanne Andlaşması (1923) çevirilerinde kullanılan bu Türkçe adlar, ingilizce metindeki şu adların, sırasıyla, karşılığıdır : Stampalia, Rhodes Celki, Searpanto, Casos, Piscopis, Misiros, Calimnos, Leros, Patmos, Lipsos, Sini ve Cos. Meis'in karşılığı da Castellorizo'dur.

240 Bu metnin Fransızcasında 'jouissait sur les memes iles' dendiği için 'adalar' diye çevrilmiş olan bu sözcük, İngilizcesinde şöyle bir tümce içindedir : 'Enjoyed in the said island.' Çoğul biçimi yeğlerken Sèvres Andlaşmasının 122 maddesinden esinlenildi.

3. Türkiye ile Barış Andlaşması Malî Hükümler.

LORD CURZON bundan sonra ele alınacak konunun, B. Berthelot tarafından B. Lloyd George'a yazılan 24 Mart tarihli bir mektup (A.J.125) (Ek 2) nedeniyle ortaya çıktığını söyledi. Bu belgede B. Berthelot, andlaşmanın malî hükümleriyle ancak Teknik Komite ile Yüce Kurulun uğraşmağa yetenekleri olduğunu ileri sürmektedir; Dışişleri Bakanları ve Büyükelçiler Konferansının bir yetkisi olmadığını da bildirmektedir. Yüce Kurul ilk kez, Başbakanlıkta (10 Downing Street'te) toplandığında, B. Millerand ile B. Nitti kısa bir süre hazır bulunmuşlardı. Sonradan, andlaşmayı hazırlamak görevinin Dışişleri Bakanları ve Büyükelçiler konferansına aktarılmasına karar vermişlerdi. Bunun sonucu olarak da konferans, haftalardan beri, andlaşmanın bütün yönlerini incelemeği sürdürmektedir. Malî hükümler tasarılarının incelenmesine iki oturum ayrılmıştır. Bir kaç çekince ile tümü kabul edilmiştir. B. Berthelot o sırada yetkisizlikten söz etmiştir. Konferans hem yetkilidir hem de konuyu çözmek zorundadır. Komisyonun raporunu incelemek için iki oturum yapıldıktan, ve rapor genellikle kabul de edildikten sonra, Fransız Hükümetinin, kabul olunan tasarının temel ilkesinde değişiklik istediği izlenimini vermektedir. Üstelik bu değişiklik o denli önemlidir ki, ancak Yüce Kurulca elealınabilecektir. Hiç kuşkusuz Hükümetlerin arasındaki önemli görüş ayrılıkları Yüce Kurulda çözümlenir, ama bu demek değildir ki, konferans bu konuya değinmekten yasaklansın. Bu nedenle kendisi, başta başkanı olmak üzere komisyon üyelerin toplantıya çağırmak sorumluluğunu üzerine almıştır ve niyeti de, kendilerine, Yüce Kurula sunulması gereken görüş ayrılıklarının ne olduğunu sormaktır; kabul edilmiş bulunan maddeler ne olacaktır? bu koşullar altında konferans ne yapmalıdır? Bu sorunun tümüyle konferansın elinden alınması gerektiği biçimindeki bir demeci kabul etmesine olanak yoktur zira, böyle bir demeç, konferansın çalışması istendiği sırada ileri sürülen koşullara ters düşmektedir.

B. BERTHELOT sözü geçen mektubu Hükümetinin kesin ve ayrıntılı yönergesiyle yazmış olduğunu açıkladı. Lord Curzon'dan, işin kişisel hiç bir yönü bulunmadığına inanmasını özellikle rica etmektedir. Ancak söylediklerinden hiç birini geri alması olanağı da yoktur. Maliye Komisyonu bazı önerileri teknik yönden incelemişti; bunlar daha sonra siyasal açıdan incelendi ve Fransız Hükümeti bunları kabul edemeyeceği görüşüne vardı. Bu siyasal görüş ayrılığının Yüce Kurulda çözülmesi gerekir. Bu konferansın ne teknik ne de siyasal görüş ayrılıklarını çözemeyeceği göz önünde tutulacak olursa, önceden geçilmiş olan yolların yeniden denenmesinde yarar görmemektedir. Bunu söylerken Konferansın yetkilerini azaltmak amacını gütmemektedir. Ancak şunu da eklemek ister ki, malî konuların yeniden görüşülmesine başlanacak olursa, toplantıdan çekilmek zorunda kalacaktır. Bu konuda kesin buyruk altındadır. Lord Curzon kendisine, kesin bir karara katılma olanağı bulmadığı zamanlar önceden bunu bildirmesini, bir süre önce söylemişti. Şimdi bunu, yazdığı mektupta dediklerini doğrular biçimde, sözlü olarak yapmaktadır. Aldığı yönergeye göre, Fransız Hükümetinin önerilerinin, teknik nitelikte oldukları için, komisyonca irdelenmesi gerektiğini belirtmek zorunluğundadır. Hükümet başkanlarının bunlar üzerinde siyasal bir karar almalarından önce, incelenmeleri gerekiyor. İleri sürülen bütün noktalar çok önemli olmayıp, Hükümet başkanlarınca görüşülmesine başlanmadan, teknik konuların bir rapora bağlanması sağlanabilir. Mektubunun başkana,

Fransa'nın en yüksek önemi verdiği bu konferansın, öneminin küçümsendiği izlenimini vermesinden üzüntü duymuştur. Ancak, malî konulara ilişkin maddelerin burada görüşülmesinden yararlı bir sonuç alınamayacağı kanısındadır.

LORD CURZON malî bölümün Yüce Kurulda görüşülmüş bulunduğunu B. Berthelot'nun unutur gibi olduğuna dikkati çekti. Bu görüşmeden sonradır ki, tamamlanmak üzere, bu konferansa verilmiş bulunmaktadır.[241] Bu nedenle konuyla uğraşmak bu konferansın görevi haline gelmiştir. Alt tarafı Yüce Kurul nedir? Şimdiki toplantıya Britanya Başbakanının katılması değil midir? B. Millerand burada yoktur ve B. Nitti İtalya'da bulunuyor. Her ne olursa olsun, Yüce Kurulun kararını gerektiren birinci derecede önemli sorunların hangileri, konferansın kendisinin çözebileceği sorunların kendileri olduğunu saptamak da bu konferansın görevi değil midir? Bu nedenle, komisyon başkanından durumu açıklamasını istemek kararındadır.

B. BERTHELOT, ne yazık ki, kendisine verilen buyruğun, herhangi bir görüşmeye katılmasına izin vermediğini ve, çok özür dileyerek, görüşme başlayacak olursa çekilmek zorunda kalacağını bildirdi.

LORD CURZON, B. Berthelot'ya olan bütün saygısına karşın, toplantı başkanı olarak, herhangi bir komisyonun başkanından işlerin nasıl ilerlediği hakkında bilgi vermesini istemek hakkından vazgeçmeyeceğini söyledi. B. Berthelot'nun bir karara katılamaması durumunu tartışmadan tanımağa hazırdır ama herhalde B. Berthelot da konferans başkanının bilgi edinmek hakkını tartışma konusu etmeyecektir. B. Berthelot'nun sessiz de kalsa Konferansta hazır bulunmakla yararlı olmasını sürdüreceğini umar.

B. BERTHELOT başkanın soru sormak hakkını tartışmayı aklından bile geçirmeyeceğini ancak, daha önce de dediği gibi, kendisinin konuyu görüşemeyeceğini bildirdi. Fransız Hükümetinin görüşüne göre, önce teknik bir görüşmesi yapıldıktan sonra konu, siyasal yönleriyle, Hükümet başkanlarına sunulmalıdır. Lord Curzon'un, toplantıda kalması için kendisine yaptığı çağrıya teşekkür etmekle birlikte görüşülebilecek hususlar hakkında bilgi sahibi olmuş bulunmayı kabul etmediğini önceden bildirmek ister.

B. BLACKETT malî hükümler tasarısının, Yüce Kurul ve Dışişleri Bakanları Konferansında görüşüldükten sonra, bazı belirti noktaların incelenmesi için komisyona geri gönderildiğini söyledi. Komisyonun, İzmir'deki para birimi sorunlarını çözmek ve onarım maddelerini incelemek için B. Venizelos'u dinlemesi gerekiyordu. Komisyon bu nedenle, İzmir Komisyonuna gönderdiği bazı maddeleri kaleme aldı; B. Venizelos'u dinledi ve onarımlar konusunu görüştü. Bu konulardaki raporlar yakında hazır olacaktır. Komisyon ayrıca, yetkilerini birazcık aşarak, tasarıda bazı küçük ve çoğu biçimsel bazı değişiklikler de yapmıştır. O sırada Fransız temsilci heyetinin, Türk Hükümetinin yükümlülüklerinin öncelik sırası ve andlaşma ile kurluacak Maliye Komisyonu ile Osmanlı Borçları Konseyi arasındaki ilişkilere ilişkin 5 ve 15. maddelerin yeni baştan yazılması istemiyle karşılaşıverdik. Bu maddeler ilk yazılış biçimleriyle, Fransız ve İngiliz Hükümetlerinin görüşleri arasında bir uzlaşı niteliğinde idi. Britanya Hükümeti Osmanlı Devlet Borçları Konseyi ile ipotekli gelirleri kaldırmak istiyordu; ay-

[241] İngilizce aslındaki dipnotu: Bak No. 42, tutanak 3.

rıcâ borç senedi sahiplerinin isteklerini yanıtlamak sorumluluğunu Maliye Komisyonuna vermek ve Türkiye'nin tüm varlığını bu borcun ödenmesinin güvencesi saymak istiyordu. İngiliz görüşüne göre ilk yükümlülük işgal masrafları olmalıydı. Fransız görüşü bunun tam tersi idi. Uzlaşma sonucu, ipotekli gelirlerin Türkiye'nin toplam varlığından ayrı tutularak tahvil sahiplerinin alacaklarına karşı güvence olarak tutulması kararlaştırılmıştı. Ayrıca Osmanlı Devlet Borcu Konseyinin de derhal kaldırılmayıp üç yılda Maliye Komisyonuna birleştirilmesi de kararlaştırıldı. Fransız Hükümetinin, hareket noktası olarak İngilizlerin verdikleri tüm ödünleri kabul edip Fransız ödünlerinin tümünü geri alan yeni önerileriyle karşılaşınca, bu konuyla artık komisyonun uğraşmasına olanak kalmadığı sonucuna varmıştır. Ayrıca Britanya Hükümetinin de tutumundan bütünüyle vazgeçmesinin beklenemeyeceğini bildirmiştir. Kaldı ki, Fransız önerileri, doğrudan Yüce Kurulca, £. 5.000.000 sterlinlik altın konusunda alınmış olan bir kararın altüst olmasına da yol açmakta idi. Bu durumda bu konunun da Komisyonca ancak yetkili kuruluşun yönergesiyle yeniden açılabileceğini düşünmüştür. Bu önerilerin komisyonda görüşülmesinin anlamı olmayacağı kanısına varmıştır çünkü, Britanya temsilci heyeti ilk iş olarak önceleri vermiş bulunduğu tüm ödünlerden, bir uzlaşıya varmak amacıyla, vazgeçecektir; Borç Konseyinin kaldırılmasını ve Türkiye'nin tüm gelirleri ve varlığının tek bir kalemde toplanmasını öne süreceklerdir. Bunun ise, Fransız meslekdaşlarının işine yarayabileceğini sanmamaktadır.

LORD CURZON hiç bir değer yargısına gitmeden, Fransız önerilerinin, malî hükümlerin konferansça kabul edilen iki önemli noktasıyla Yüce Kurulca kabul edilmiş bir hükmün tersine çevrilmesine yönelik olduğunu sadece not etmekle yetindiğini söyledi. Komisyon başkanının zor durumda kaldığı kuşkusuzdur çünkü Fransız temsilciler kendi verdikleri ödünlerin hepsini geri aldıktan başka, onunkilerin de kalmasını beklemekte imişler. Sorunun Yüce Kurula gitmesi zorunluğu ortadadır ve umud eder ki, Fransız Hükümetinin Kurulda konuyu yetki ile savunacak bir temsilcisi bulunsun. Maliye Komisyonunun onarım ve azınlıklar konularında kendisine sunulan bazı sorunları da incelemiş olduğunu sandığını belirtti.

B. BLACKETT komisyonun bu konularda yaptıklarını açıklayacak bir raporun çok kısa bir süre sonra hazır olacağını bildirdi.

LORD CURZON konferansın bu küçük konuları en uygun bir zamanda incelemeğe hazır olduğunu söyledi.

İMPERİALİ MARKİSİ Yüce Kurul toplanacak ise, B. Scialoja'nın görüşüne göre, B. Nitti'nin hazır olması gerekecektir. B. Nitti'nin çok yakın günlerde İtalya'dan ayrılması pek zor olacaktır. İki kez Londra'ya gelmiştir ve Yüce Kurul'un son toplantısında gelecek toplantının San Remo'da yapılması kararlaştırılmıştı. Bu bakımdan meslekdaşlarından, Yüce Kurulun San Remo toplantısı tarihini biran önce saptamalarını özellikle rica etmektedir. B. Nitti kendilerini orada karşılamaktan büyük kıvanç duyacaktır. Şimdi görüştükleri konu doğal olarak, Yüce Kurulun uğraşacağı tek iş değildir. Daha pek çok sorun vardır, örneğin, Andlaşmanın Türkiye tarafından uygulanmasını sağlamak üzere gereksinme duyulan askerî önlemler hakkında Mareşal Foch'un raporu bunlardan biridir. Bu konunun görüşülmesinde B. Nitti'nin hazır bulunması zorunludur.

LORD CURZON ilk tasarlanan çalışma yönteminin Türk Andlaşmasının Londra'da bitirilmesini öngördüğünü söyledi. Britanya Hükümeti, Fransız ve İtalyan Hükümetinin temsilcilerine tam yetki vermiş olduğunu sanıyordu ve işin ay sonuna kadar bitirilebileceği umuluyordu. Yazı işleri de bitirilmiş olacak ve andlaşma Paris'te Türklere verilecekti. Türk temsilci heyetinin bir yanıt verebilmesi için geçecek bir süreden ve bu yanıt incelendikten sonra, andlaşma imzalanacaktı. Böylece Londra'da sonra ilk aşama Paris, ikinci aşama ise San Remo olacaktı. Şimdi bunun değişeceği anlaşılıyor. Konferans büyük bir olasılıkla Paskalyaya kadar Türk Andlaşmasını görüşecektir. Malî hükümler konusu en başta Büyük Britanya ile Fransa'yı ilgilendirmektedir. B. Millerand'ın bir karara varmak üzere Londra'ya gelebileceği umulur, çünkü San Remo toplantısına kadar konu askıda kalacak olursa, Türk Andlaşmasını tamamlamak çok zorlaşabilir. Mareşal Foch'un raporu gibi bazı konular, kuşkusuz B. Nitti'nin de hazır bulunmasını gerektirdiğinden, doğal olarak San Remo toplantısına kadar ertelenecektir.

İMPERİALİ MARKİSİ yapılacak bir iş yoksa B. Scialoja'nın yarın İtalya'ya hareket edeceğini söyledi. Yüce Kurulun artık Londra'da toplanamayacağı açıktır. Kendisinin hiç bir yetkisi yoktur.

LORD CURZON İtalyan ve Fransız temsilcilerinin tam yetkileri olmadıkça ne iş görülebileceğinin anlaşılamadığını belirtti. Kendisi gelecek hafta da çalışabilmeyi istiyordu.

B. BERTHELOT bir çok konularda sonucun elle tutulur hale geldiğini söyledi. Bu bakımdan iş sürdürülebilir. Malî koşullar konusunda ise aldığı yönerge çok kesindir. Bu koşullar önce komisyonda sonra Yüce Kurulda ele alınmalıdır. Başka herhangi bir koşul ileri sürülecek olursa Fransız Hükümeti görüşmelerden çekilecektir. Bu bakımdan önerilerin komisyona gönderilmesini yeniden rica etmektedir.

LORD CURZON Fransız ve Britanya Hükümetleri arasında bu denli bağdaşmaz bir görüş ayrılığı bulunduğuna göre, komisyonda da bir anlaşma olasıl değildir, dedi. Bu konuyu Yüce Kurula göndermeğe hazırdır ama bunun için B. Millerand'ın Londra'ya gelmesi gerekecektir. Bu konuyu San Remo toplantısına kadar ertelemenin iyi olmayacağı açıktır.

B. BERTHELOT yönergesi dışına çıkamayacağını söyledi. Komisyonu bir kez daha toplantıya çağırtmak istemenin çok büyük bir istek olmadığı kanısındadır. Bir iki toplantı sonunda, anlaşma olanağı görülmeyecek olursa, karar Yüce Kurula bırakılabilir.

LORD CURZON komisyondan konuyu bir kez daha incelemesini istemekte bir sakınca görmediğini ama hiç bir sonuç beklemediğini belirtti.

B. BERTHELOT komisyondaki İngiliz temsilcilerine hiç bir ödün vermemek yönergesi verilmiş ise, doğal olarak hiç bir sonuç elde edilemeyeceğini söyledi. Üyelerin özgür olacağını varsaymakta idi.

LORD CURZON £.5.000.000 sterlinlik altın konusunda komisyondaki Britanya temsilcisinin, Downing Street No.10'da alınan bir kararı değiştirmeğe hiç kuşkusuz yetkisi bulunmayacağını söyledi. Öteki önerileri görüşmekte kimse en-

gellenmeyecektir ama görüş ayrılığı kaldırılmazsa, işin Yüce Kurula gelmesi gerekecektir.

Yukarıdaki anlayış içinde, Türkiye ile Barış Andlaşmasının malî maddelerini yazmakla görevli Komisyonun yeniden toplanması, **kararlaştırıldı.**

4. Türk Andlaşmasında Limanlar Suyolları ve Demiryollarına ilişkin maddeler.

Konferans şu belgeleri inceleyecektir :

a) Limanlar, Suyolları ve Demiryolları Komisyonunun, Türk Andlaşmasının, limanlar, su yolları ve demiryollarına ilişkin konuları hakkındaki Raporu (A.J.118) (Ek 3.)

b) Limanlar, Suyolları ve Demiryolları Komisyonunun İstanbul ve Haydarpaşa limanlarına ilişkin Raporu (A.J.115) (Ek 4).

GENERAL MANCE, Limanlar, Suyolları ve Demiryolları Komisyonu başkanı olarak, komisyonun, Konferansın önündeki iki raporun eklerindeki bütün maddeleri oybirliği ile kabul etmiş olduğunu söyledi, bir iki önemsiz çekince kaldığını sözlerine ekledi. Bu çekincelerin bir bölümü raporların sunulmasından bu yana geri çekilmiştir; örneğin Fransız temsilcileri 27 madde'ye "Acemistan" (Persia) sözcüğünün konulmasına karşı çıkmaktan vazgeçmişlerdir. Öteki çekinceli maddeler de Paris'e gönderilerek, orada yapılabilecek çok küçük değişikliklerin kabul edileceği kaydı ile, şimdiden kabul edilmiş durumdadır.

Bö KAMMERER General Mance'ın demecine katıldı.

VİKONT CHİNDA madde tasarılarını, toplantıdan hemen önce eline geçmiş olan raporları daha dikkatli bir incelemeden sonra ileri sürebileceği görüşler saklı kalmak koşulu ile kabul edebileceğini söyledi.

GENERAL MANCE, İstanbul ve Haydarpaşa limanlarına ilişkin raporun (A.J.115) Boğazlar Komisyonuna gönderilmesini öğütledi. Komisyon kabul ettiğini ya da değişiklik önerdiğini bildirebilir.

a) Limanlar, Suyolları ve Demiryolları Komisyonunun İstanbul ve Haydarpaşa limanlarına ilişkin raporunun (A.J.115) bu konuda, isterse, düşüncelerini bildirmek üzere Boğazlar Komisyonuna yazman tarafından gönderilmesi;

b) Aşağıdaki kayıtlarla, Limanlar, Suyolları ve Demiryolları Komisyonunun iki raporunun kabulü;

i) öğütlenecek değişikliklerin konferansça kabul edilebilir görülmesi koşuluyla, Boğazlar Komisyonunun, İstanbul ve Haydarpaşa limanlarına ilişkin raporlar hakkında ileri sürülebileceği hususlar;

ii) Fransız delegelerin Paristan alacakları yanıt;

iii) Japon Büyükelçisinin ilerde yapabileceği gözlemler. **kararlaştırıldı.**

Konferans Limanlar, Suyolları ve Demiryolları Komisyonunun hukuksal açıdan, 38. maddedeki tarihi (1 Ağustos 1914) gözden geçirmeğe, Yazı Komitesinin yetkili kılınması hakkındaki önerisini **kabul etti.**

Konferans, Komisyonun görüşüne göre, **mandat** altındaki bölgelerin sınırları saptandığında, Hicaz Demiryolları ile bazı başka konularda birkaç madde eklenmesine gereksinme duyulabileceğini **not etti.**

5. İstanbul'un geleceği. Patrik Vekilinin B. Lloyd George'a mektubu.

Konferansın önünde, İstanbul'un geleceği hakkında, İstanbul Patriği (Ecumenical Patriarch) Vekilinin B. Lloyd Georgeîa gönderdiği 14 Şubat 1920 tarihli bir mektubun örneği bulunmaktadır. (A.J.108) (Ek 5).

Patrik Vekiline, mektubunun alındığını ve içeriğinin Yüce Kurulca dikkatle incelendiğini bildiren bir yanıt gönderilmesi, **kararlaştırıldı.**

No. 70'in Ek 2'si.

B. Berthelot'dan B. Lloyd George'a

(A.J.125.)[242] Londra, 24 Mart 1920

Bay Başkan,

Yüce kurul müttefiklerarası bir komisyona, Türkiye'de, çeşitli Müttefik Devletlerin çıkarlarını da kollamak üzere, Barış Andlaşmasının malî hükümle rinin bir tasarısını hazırlaması görevini vermiştir.

Bu komisyon bir ilk metin hazırlamış ve Fransız temsilci heyeti de, kesin yönergelere dayanarak, bunu Hükümetine sunmuştur. Hükümet, ilkelerin çoğunu kabul ettiğini bildirmekle birlikte, öteki Devletlerinkinden çok daha önemli olan Türkiye'deki Fransız çıkarlarının korunmasından vazgeçmedikçe kabul edemeyeceği önemli bazı yöntemlere de işaret etmiştir.

20 Mart'ta, Fransız temsilci heyeti, önemli buldukları bu gibi noktaları belirten bir andırı ve mektubu[243] size sunmakla onur kazanmış ve bu noktaları,

---

[242] Bu yazışmaların tümü fransızcadır.

[243] (A.J. 113) sayısını taşıyan bu mektup, 20 Mart tarihlidir ve ekinde tarihsiz bir andırı vardır. Bunların metni şöyledir:

'Bay Başkan,

'Fransız temsilciliği, Fransız Hükümetinin yönergesiyle, Dışişleri Bakanları ve Büyükelçiler Konferansı toplantısında, Lord Curzon'a, Fransız Hükümetinin, Londra görüşmelerinden sonra fransız heyetince kendisine sunulmuş olan mali hükümler tasarısının içerdiği bazı ilkeleri kabul edemeyeceğini söylemekle onur duymuştu.

'Gerçekten, Komisyonların çalışmaları, Türk topraklarının bölüştürülmesiyle ilgili olup, mali konular üzerinde ve Fransa'nın Türkiye'deki çıkarları üzerinde ağır etkileri görülen, siyasal nitelikteki genel kararlar tarafından koşullandırılıyor. Mali hükümler konusunda baştan düşünülmüş olan ilkeler bile şu önemli olayın ışığında değiştirilmek zorunda kalınmıştır: Osmanlı Dış Borçları tahvil sahiplerinin güvencesini oluşturan belli başlı Kaynaklar, İmparatorluktan ayrılması kararlaşmış bulunan topraklarda olduğu için bu güvenceler yitirilmektedir. Oysa borcun paylaştırılması, bu güvenceler gözönünde tutulmadan çeşitli Osmanlı illerinin genel gelirlerine göre yapılmaktadır ki, bu da Türkiye'ye ipoteğe bağlanmış gelirlerin amaçlarını bile sağlayamayacak bir düzeyde geliri olan iller bırakmaktadır.

'Konferansın, Türkiye'deki Maliye Komisyonunun yönetim ve örgütlenme biçimine ilişkin görüşmelerinden başka sonuçlar da çıkmaktadır: bunun sonucu olarak da hazırlanan metinlerin inceden inceye bir düzenlenmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Bu Fransız Hükümetini, kamu oyunun da Osmanlı Devlet Borçları Yönetimin geleceği konusunda istediği, bazı önlemleri almağa yöneltmiştir.

'Yukarda özetlenen siyasal nedenler, Fransız Hükümetinin, kabul edebilmek için maliyeye ilişkin metinlerde, yapılmasını istediği esaslı değişiklikleri gösteren ekli andırıyı sunmağa, fransız temsilci heyetini yöneltmiştir. Bundaki istemler, andırıda açıklanan nedenle-

daha yetkili biçimde bu işi yapabilecek ve karşılıklı çıkarların uzlaşmasının daha kolay yapılabildiği noktalarla, son çare olarak Hükümet Başkanları Yüce Kurulunun karar yetkisi ile çözülebilecek noktaları saptayan bir metin hazırlayabilecek olan Maliye Komisyonuna göndermenizi rica etmişti. Fransız temsilci he-

---

re dayanmakla birlikte, bu teknik nedenlerin yanında, Fransız Hükümetinin istemleri genel nitelikte siyasal düşüncelere de dayanmaktadır. Öte yandan, şurası da belirtilir ki, siyasal hükümler kesinlikle saptanmadıkça ve fransız ve ingiliz hükümetleri kendilerini özellikle ilgilendiren konularda anlaşmaya varmadıkça, Komisyon çalışmaları ancak geçici kararlar olmaktan öteye gidemez.

'Bu nedenle, Fransız Temsilci Heyeti, ekli andırının Maliye Komisyonunda görüşülmesini rica etmekle onur kazanmaktadır.

'Saygılarımın..... Berthelot'

'Mali Hükümler metninin, 4 Mart 1920 tarihinden sonraki son biçiminde yapılması istenen değişikliklere ilişkin Andırı. [Aslındaki dipnotu: (Basılmamış olan) ekte de görüleceği gibi, bir yanda mali hükümlere ilişkin metnin 4 Mart 1920 tarihli toplantıdan sonraki son biçimi, öte yanda da fransız heyetinin şimdi istediği çeşitli değişiklikler yer almaktadır.]

'Fransız temsilci heyetinin istediği değişikliklerin teknik nedenleri aşağıdadır.

'I. Türkiye'nin yükümlülüğünde kalan Osmanlı Kamu Borcu payı (Madde V)

'Osmanlı topraklarının kendilerine bırakıldığı Devletlerin yükümlendikleri katkı payları, bu bırakılmış illerdeki genel gelirlerin verimine orantılı olarak hesaplanır, yani hem borçlara güvence olarak gösterilen gelirler hem serbest gelirlerin toplamına göre. Türkiye'nin yükümlülüğü altında, geriye kalan bölümü de Türk egemenliği altında kalacak olan İmparatorluk topraklarındaki genel gelirlerden elde edilecek olanın oranında olacaktır.

'Türk Barış Andlaşması, böylece bölüştürülmüş olan borcun yıllık istenebilir ödentisinin eylemsel olarak ödeneceği hakkında borçlanma seneti taşıyıcılarına güvence vermelidir.

'Gerçekten de metinde Büyük Devletlerin kendilerine düşen payı ödemeyi yükümlenecekleri ve Balkan Devletleri ile yeni kurulan Devletlerin de buna gerekli tüm güvenceleri vermek zorunda olacakları açıkça öngörülmektedir. Oysa, Türkiye'nin borçlu olduğu bölüme gelince, bunun ödenmesi ,andlaşmanın sözlerine bakılacak olursa, Osmanlı topraklarında kalmış olan güvencelerin verimine bağlı kalmaktadır zira metinde (5. madde) Türkiye'nin, Osmanlı Devlet borcu yıllık ödentisinin Türkiye'ye düşen kısmının güvencesi olarak ayrılmış gelirler dışındaki tüm kaynaklarının, bunları 1) işgal giderlerinin ödenmesinde, 2) onarımların ve Türk Hükümetinin yönetim giderlerinin ödenmesinde kullanacak olan Maliye Komisyonunun buyruğu altına konulacağını belirtmektedir.

'Oysa hemen hemen kesinlikle denebilir ki, bu güvencelerin verimi, güvence altında tutmak amacında olduğu yıllık ödentiyi karşılamağa yetersiz kalacaktır.

'Bunun ilk nedeni, osmanlı topraklarının şimdi öngörülen bölüşmesinde, en çok sayıda ve en verimli güvencelerin verilmiş olduğu toprakların bulunduğu illerin Osmanlı Hükümetinin yetkesi altından çıkarılmakta olmasıdır. Özellikle Trakya'da ve Aydın İlinde (İzmir) durum böyledir. Osmanlı egemenliğinin sınırlarının kesinlikle ne olacağının bilinmemesi nedeniyle bu konuda kesin bir hesap yapılamamakla birlikte, yapılmadan denilebilir ki, Türkiye'de kalacak olan topraklardaki güvence oranı, bu toprakların Osmanlı Borcu içindeki payının saptanmasında kullanılan temeli oluşturan genel gelir oranının altında kalacaktır.

'Güvence olarak gösterilen gelirlerin yetersiz kalmasından korkmak için başka bir neden de, bunların karşılığının türk parası olarak alınmakta olması ve bu paranın da altına göre değer kaybının yüzde 500'ü bulmuş olmasıdır. Demek oluyor ki, Maliye Komisyonu para dolaşımını sağlıklı bir duruma getirmedikçe, borçlanma sözleşmelerinin pek çoğunda, gelirler üzerine konmuş değişmez yükümlülükler, Borcun anapara ve faiz ödemeleri için gerekli paranın ancak ufak bir bölümünü karşılayabilecektir. Bunun için ayrılan paraların altın türk parasına göre hesaplandığı varsayılsa bile, yetersizlik, azalmış olmakla birlikte yine de sürecektir çünkü güvence olarak gösterilen gelirlerin verimi, aşara bağlı malların fiyat artışı ad valorem vergiler nedeniyle artsa bile, bunların tarifesi nedeniyle sınırlıdır ve beş katına çıkmış bir yükü taşıyamaz.

yeti şu iki kurul yani işi hazırlayan Maliye Komisyonu ile son karar katı olan Yüce siyasal Kurul dışında herhangi bir görüşmeye karışmamak yönergesini almış bulunmaktadır.

'Maddenin bugünkü yazılış biçimiyle, böylece, başlıca borçlu olan Türkiye, yıllık altın ödentisinin az çok büyük bir bölümünü ödemekle yetinirken kendilerine toprak bırakılmış olan Devletler kendilerine düşenin tümünü ödeyeceklerdir. Hiç kuşkusuz Türk maliyesini düzene sokmak kararında olan Yüce Kurulun varmak istediği ters sonuç bu değildi.

'Bu sonucun en büyük tehlikesi de Osmanlı Borcunun ödenmesini tümden durdurması olasılığıdır zira görülen yetersizliğin giderilmesi sorumluluğunu çeşitli borç senedi taşıyıcıları birbirlerine atmak isteyeceklerdir. Tüm güvenceleri şu anda Türkiye dışında kalan bu gibi, örneğin % 4'lük Hudeyde-San'a borçlanması gibi, bir borcun tahvil sahipleri, toprak kendilerine aktarılmış olan Devletlerin yıllık ödentilerinin tamamının kendilerine ödenmesini isterlerken, örneğin 1911 İstanbul Gümrükleri borçları gibi tüm güvenceleri Türkiye'de kalmış olan bir borcun senetlerini taşıyanlar ise, bu görüşe karşı çıkacaklar ve yıllık ödenti katkılarının toplamı üzerine ambargo koymağakalkacaklardır.

'Bu bakımdan güvence olarak gösterilen gelirlerdeki eksikliklerin Türk Hükümetince tamamlanacağı daha doğrusu, onun tüm mali yetkileri Maliye Komisyonuna aktarılmış bulunduğuna göre, bu komisyonun buyruğuna verilen genel gelirlerden bu eksiklikleri, Türkiye'nin yükümlülüğü üzerinde kalan savaş öncesi Borçlar bölümünün ödenmesinin, daha sonraki tarihli borçlardan öncelikli olarak, yani ilk yükümlülük olarak tümünün ödenmesini sağlayacak biçimde karşılayacaktır. Maliye Komisyonu, savaş öncesi Türk Dış Borcunu, ki % 60 oranında Fransa, % 11 İngiltere ve % 4 oranında da İtalya'nın elindedir, önceden birleştirilmedikçe Türk maliyesinin gideceğini düzenleyeceği savı ile ortaya çıkamaz.

'Türk Barış Andlaşmasının en açık ve kesin biçimde, **ilk yükümlülük olarak**, Osmanlı Borcundan payına düşen bölümün yıllık altın ödentisini göstermemesini düşünmek bile olanak dışıdır.

'Ayrıca, bu eksik kalan bölüme ilişkin rakamlar, Maliye Komisyonu para sürümünü sağlıklı duruma getirdikçe giderek hızla küçülecek ve bir yandan da Komisyon Türkiye'deki vergi gelirlerini arttırabilmek için her türlü yetkiye sahip olduğundan bu eksiklikler daha kolay karşılanabilecektir.

'Fransız temsilci heyetinin bu noktadaki istemi hak eşitliğine dayanmaktadır; öte yandan uygulamada gerçekleşmesi de Maliye Komisyonunun kurulmasıyla kolaylaştırılmış oolacaktır; aslında bu 16. maddedeki Osmanlı İmparatorluğu genel gelirleri üzerinden yeterli bir güvence ya da ipotek alınması ilkesinin uygulanması demektir ki bu güvence ya da ipotekin altınla ödentinin bir bölümü için öngörülmüş olmasından çok tümünün ödenmesini sağlamak için öngörülmüş olması akla yakındır.

'II. Ödenmesi gecikmiş kuponlar (Madde V, ii)

'Savaş sırasında ödenecek duruma gelen kuponlar müttefik senet sahiplerine ödenmemiş, halbuki [Türk ve Avusturyalı-Alman düşmanlarımızla yansızlara ödenmiş bulunuyor. Aradaki eşitlik] (bu tümcedeki ayraç içindeki bölüm aslında da nedeni açıklanmamış olarak böyledir. -Çeviren) yeniden kurulmalıdır. Tasarının 19. maddesinde ancak bu gecikmiş ödemelerde kullanılabilecek bazı paraların ayrılması öngörülmüş olmakla birlikte, bunları yeretli olacağı sanılmadığı gibi, metin bu gecikmiş ödemelerin olduğu gibi tümüyle ödeneceği ilkesini de açıklıkla belirtmemektedir. Yeni süreler tanımak yolu ile bile olsa, bu ilkenin pekiştirilmesi, bunun içinde de 5. maddenin ii paragrafı başındaki ekte belirtilen yöntemlere uyulması gerekecektir.

'III. Osmanlı Kamu Borcu Konseyi (Madde XV)

'Tasarı Borç Konseyinin bugünkü biçimiyle 1923'e kadar korunmasını öngörmekte ve bu amaçla, bugünkü Konseyin yenilenmemesi için Müttefik Hükümetlerin her türlü çabayı harcamayı yükümlenmeleri gibi, gerekli önlemleri de saptamaktadır.

'Böyle bir yükümlülük sapaktır (anormal) çünkü, varlığı senet sahipleriyle yapılmış ve İngiliz, Fransız ve İtalyan Hükümetlerinin onadıkları bir sözleşmeye bağlı olan Borç Konse-

Bu durumda Fransız temsilci heyeti bugün öğleden sonra, Lord Curzon'un Başkanlığı altında, Dışişleri Bakanları ve Büyükelçiler toplantısında, malî ko-

---

yının kaldırılabilmesi için kendileriyle danışılması zorunlu olan bu senet sahipleri üzerinde bir baskı olasılığı anlamını taşımaktadır.

'Öte yandan, koşullar en uygun düşeceği bir sırada yapılması gereken, iki kurumun birleşmesi olayı için önceden kesin bir tarih saptanması sakıntısızlık (ihtiyatsızlık) olur. Zamanın uygunluğunu en iyi saptayacak durumda olacak olan Maliye Komisyonu ile Borç Konseyidir ve anlaşmalarını kolaylaştıracak bir öğe de, tasarının 15. maddesinin her iki konseyi, yeni gelirler sağlamak için bugünkü Borç Yönetiminin yetkilerini geliştirmek için bir program üzerinde işbirliği yapmakla görevlendirmesidir ki bu birleşmeyi duyulmadan yapılacak kadar kolaylaştırabilir. Bu koşullar altında senet sahiplerinin uygun bulmasını sağlamak da çok daha kolaylaşmış olacaktır zira biri 40 yıldır güvendikleri bir kurumla öteki henüz kendini kanıtlamamış bir kurum arasında bir seçim yapmak durumunda kalmayıp birbiri içine o derece girmiş ki sadece birini yaşatmakta yarar görülecek iki kurumla karşı karşıya kalmış olacaklardır.

'Fransız temsilci heyetinin istemi reddedilemez çünkü hem metni akılcı bir yönde değiştirmekte hem daha esnek bir kullanış sağlamaktadır.

'Son olarak da üzerinde ne kadar durulsa az sayılacak, önemli bir ödüne yol açmaktadır, şöyle ki, senet sahipleri, Borç Konseyinin, kendisini kuran ve bir özel hukuk sözleşmesi olduğu için, tarafların rızası olmadıkça, kamu hukuku çerçevesindeki bir andlaşmanın dokunamayacağı, sözleşmesindeki sürenin sonuna kadar varlığını sürdürmesini yasal olarak isteyebilirler.

'IV. İşgal Giderleri (Madde V, ii)

'Siyasal bir niteliği olan bu konu Hükümet Başkanlarının kararına bırakılmalıdır.

'V. Onarımlardan yararlanacaklar (Madde 5, ii)

'Ekonomik Hükümlerin 52. maddesinde, Andlaşmanın mali ve ekonomik bölümlerinde "müttefik uyruğu" deyiminin her kullanılışında nasıl tanımlanacağı açıklandığına göre ingilizce metne bu konuda bir ek yapılması gereksizdir. Hatta bu ekte getirilmek istenen açıklık tehlikeli de olabilir çünkü metne sanki müttefik ve ortak devletler uyruklularının denetimi altındaki Ortaklıklar onarım ve ödencelerden yararlanamazlarmış anlamını da verebilir ki, bunu metni yazan düşünmüş olamayacağı gibi, böyle bir anlam, ekonomik bölümün 28. maddesi genel hükümlerine de ters düşer.

'VI. Yeni Ayrıcalıklar (Madde VIII)

'Önerilen yeni formül daha iyi yazılmışa benziyor.

'VII. Kendilerine toprak bırakılan Devletlerin verdikleri güvenceler (Madde X)

'Maddî bir hata sonucu, paylarına düşecek Borcun ödenmesi için yeterli güvence vermek zorunluğu konusunda Asyadaki yeni Devletlerin Balkan Devletleriyle bir arada yer almaları unutulmuştur.

'VIII. Borcun yönetiminin Denetimi (Madde XV)

'Temsilci heyetinin çıkarılmasını istediği tümce bölümü, Maliye Komisyonunun Borç Konseyi karşısındaki görevine daha uygun düşmektedir.

'IX. Gümrükler (Madde X XV)

'Gümrüklere ilişkin fıkranın çıkarılması, bu metinde Maliye Komisyonunun yetiklerinin uygulanmasının öngörülmesinin gerekmediği görüşüne dayanmaktadır.

'X. Güvencelerin değiştirilmesi (Madde XVI)

'Sözleşmelerdeki güvencelerin değiştirilmesine ilişkin Komisyon kararlarının geçerliliğini sağlamak bakımından "senetleri taşıyanlar" deyiminin kullanılması zorunludur.

'XI. Bırakışmadan beri müttefik işgal birliklerinin almış olabilecekleri vergilerin geri verilmesi (Madde XIX)

'Temsilci heyetinin görüşüne göre, yararlarına toprak aktarılan Devletler Borcun kendi

nuları görüşmek yetkisine sahip değildir. Fransız heyetinin görüşüne göre bu toplantının, ne en başta varolması gereken teknik yeteneği ne de, sadece Hükümet Başkanlarında bulunan, siyasal karar verme yetkisi vardır.

Maliye Komisyonu, Fransız Hükümet Başkanının da katılacağı, Yüce Kurul toplantısına olanak verecek bir inceleme yapmağa çağırmanızı, saygı ile rica ederim. Berthelot.

No. 70'in Ek 3'ü

Belge I.

Türkiye ile Andlaşma
Limanlar, Suyolları ve Demiryolları Komisyonu Raporu

(A.J.118).

İlişik maddeler oybirliği ile kabul edilmiştir. Ancak : 1) 31. ve 35. maddeler Paris'ten beklenen bir bilgi alınıncaya kadar Fransız temsilcisince, geçici olarak, çekinceli sayılmaktadır ve 2) Fransız temsilcisince, 27. maddeye "Acemistan" sözünün konması, Büyükelçiler Konferansının kararına bırakılmıştır.

Görüleceği gibi, 8. maddede, **mandat** altına alınacak olan topraklardaki limanlarla, Türkiye toprakları dışında olan Dedeağaç ve Batum'dan söz edilmekte, ayrıca, 24. maddenin ilk fıkrasında, 27. ve 29. maddelerle 19. ve 20. maddelerde, Türkiyeye sunulacak olan andlaşmada belki de yer almaması da olasıl olabilecek biçimde Meriç ırmağına değinilmektedir.

---

paylarına düşen bölümünü Andlaşmanın onaylandığı tarihten alacaklarına göre, Bırakışmadan beri Borca ayrılan gelirlerden alınmış olan paraların da Konseye verilmesi adalete uygun olacaktır.

'XII. Almanya ve Avusturyada depo edilen altının ve Alman Hazine Bonolarının kullanılışı (Madde 22.)

'Fransız temsilci heyeti, kendi mührü altında Berlin ve Viyana'da depolanmış ve yaklaşık olarak 6 milyon türk liralık (ilk emisyon) paranın güvencesi olan altınların Borç Yönetimine bırakılması konusunda sonuna kadar direnmektedir. Bu altınlar tümüyle kendisinindir ve Müttefik Devletler kendisini bundan yoksun kılamazlar. Müttefikler malını kendisine geri vermelidirler; bu konuda kabul edilebilecek tek kısıtlama, Borç Yönetiminin, bu paraları, para reformunda kullanma hususunda Mali ve Komisyonu kararlarına uyması olabilir.

'Bu nedenle, Fransız heyeti, kağıt paranın güvencesi olan Alman Hazine Bonolarından elde edilecek altın hakkında önerilen metni kabul etmekle birlikte, Osmanlı Kamu Borcu adına yatırılan altınlara ilişkin olarak ayrı özel bir hüküm konulması üzerinde durmaktadır.'

[Dipnottaki metnin bundan sonrasında, Mali hükümlere ilişkin 27 maddelik Fransızca bir metnin, andırının aslına ekli bulunduğu açıklanmakla birlikte bu maddeler, esas olarak, aşağıda No. 77'nin Ekindeki maddelerin ufak değişikliklerle tıpkısı olduğu için yinelenmemektedir. Ayrıca tümden değişik olan ve yukardaki andırı'da yer almış olan madde metinlerinin buraya alınmasına gerek görülmemiştir çünkü hem, maddeleri işlenmemiş ve hatta yanlışlıklarla dolu olarak bırakılmış haldedir hem de, çevirilerden doğan değişiklikler düzeltilmemiş durumdadır. Esasen metnin son biçimine en yakın hali, 31 Mart tarihli 77 No.lı toplantının ekinde yer almaktadır.]

Bununla birlikte komisyon öğütlemelerinin tümünü sunmağa karar vermiş ve bunları gereken belgelerde kullanmak işini Yazı Komitesine bırakmak yolunu tutmuştur.

Ayrıca, Yazı Komitesine 38. maddedeki tarihi (1 Ağustos 1914) hukuk açısından incelemesi için yetki verilmesi de önerilir.

Mandat altında bulunacak toprakların sınırları saptandığında, Hicaz Demiryolları ile bazı başka konularda birkaç madde eklenmesine gereksinme duyulacağı da sanılmaktadır.

23 Mart 1920

H.O. Mance,
Limanlar, Suyolları ve Demiryolları
Komisyonu Başkanı

Belge 2.

Limanlar, Suyolları ve Demiryollarına İlişkin Madde Tasarıları

Kesim I. Genel Hükümler...[244]

Kesim II. Deniz Ulaşımı

Alt-Kesim III.[245] Meriç ve Tunaya İlişkin Hükümler

Madde 21.[246]

Tuna Avrupa Komisyonu, savaş öncesi yetkilerini yeniden alacaktır. Bununla birlikte, geçici bir önlem olarak, bu komisyonu sadece Büyük Britanya, Fransa, İtalya ve Romanya temsilcileri oluşturacaktır.

---

[244] Basılmamış olan bu kesim birkaç ufak değişiklikle Sèvres Andlaşmasının 328-333 maddelerinin karşılığı olan 1-6 maddelerden oluşmaktaydı. Andlaşmada 'Müttefikler' denen yerlerde bu tasarıda 'Müttefik ve Ortak' deyimi yer almaktadır. 330 maddenin ikinci satırındaki 'işbu Andlaşmanın içerdiği özel hükümler saklı kalmak koşuluyla' sözcükleri tasarıda yoktur. 5. maddede, 333 maddedeki 'suyolları' sözcüğü yoktur.

[245] Basılmamış olan Altkesim I'de andlaşmanın 334. maddesinin karşılığı olan 7. madde vardı, yine basılmamış II. Altkesimde ise andlaşmanın 335-345. maddelerinin karşılığı olan 8-18 maddeler tasarıları vardı. Şu değişiklikler olmuştur: a) 7. ve 9. maddelerde sağlık için kullanılan deyimle andlaşmadaki deyim ayni değildir; b) 8. madde tasarısı şöyledir: 'Aşağıda gösterilen limanlar, uluslararası önemde limanlar sayılıp aşağıdaki maddelerde tanımlanan rejime bağlı olacaklar ve içlerinde serbest bölgeler olacaktır: -İstanbul, Yeşilköy'den Dolmabahçe'ye kadar; Haydarpaşa; İzmir; İskenderun; Hayfa, Basra; Trabzon (28. maddedeki koşullar içinde); Dedeağaç (25. maddedeki koşullar içinde); Batum. İşbu andlaşmadaki tersine hükümler dışında, bu rejimin kabulü, yersel egemenliğin kısıtlanması anlamına gelmeyecektir.'; c) 10. madde tasarısının son fıkrasında: 'İstanbul'a ilişkin hükümlerin 18. maddesiyle bağlı kalınmak koşuluyla, tüm vergiler...'; d) 16. madde şöyledir: '17 madde hükümleri saklı kalmak üzere, yukardaki 11. maddede öngörülen vergiler, o maddede saptanan koşullar altında, serbest bölgeden liman egemenliğini ya da yetkisini elinde bulunduran Devlet ülkesinin topraklarına girişte ya da liman egemenliği ya da yetkesini elinde bulunduran Devlet ülkesi topraklarından serbest bölgeye girişte mallar üzerinden alınabilecektir.; e) 18. maddenin (345. maddenin 2. paragrafı) 'anlaşmazlıklar' sözcüğünden önce, 'İstanbul ve Haydarpaşa hakkında bu andlaşmadaki ...maddedeki ek hükümler saklı kalmak koşuluyla...' tümcesi vardır.

[246] Basılmamış olan 19 ve 20. maddeler Andlaşmanın 346 ve 347 maddelerinin karşılığıdır.

Madde 22.

Türkiye, işbu andlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonraki bir yıl içinde toplanacak olan ve Müttefik ve Ortak Devletlerin atayacakları Devletlerden oluşacak bir Konferans tarafından Tuna için saptanacak rejimi kabul edecektir.

Madde 23.

Türkiye, savaş sırasında komisyona verilmiş zararlardan ötürü tüm geri verme, onarım ve ödenceleri Tuna Avrupa Komisyonuna yapmakla yükümlü olacaktır.

Alt-Kesim IV. Kimi Devletlere bir takım Limanları Kullanma Hakkı Tanıyan Hükümler

Türkiye'ye Akdeniz ve Ege Denizine özgürce çıkışı (ve Bulgaristan'a Ege Denizine özgürce çıkışı) sağlamak için Osmanlı İmparatorluğundan (ya da Bulgaristandan) ayrılan topraklardan ve limanlardan transit özgürlüğü tanınır.

Madde 24.

Transit özgürlüğü, bu konuda Müttefik ve Ortak Devletler arasında genel bir Sözleşme yapılıncaya kadar, 1. maddede tanımlanan özgürlüktür; bu Sözleşme yapıldıktan sonra, onun hükümleri bunun yerini alacaktır.

Yukarıda tanınan hakkın kullanılması koşullarını, ilgili Devletler ya da Yönetimler, Türkiye söz konusu olduğunda Maliye Komisyonunun da izniyle, aralarında özel sözleşmelerle saptayacaklardır; özellikle limanlarla, bu limanlardaki özgür bölgelerin kullanılma biçimini, aktarmasız bilet ve yük belgelerini de içeren ortaklaşa uluslararası hizmetlerin ve tarifelerin kurulmasını ve, yeni bir Sözleşme ile değiştirilinceye kadar, 14 Ekim 1980 tarihli Bern Sözleşmesi hükümleri ile ek hükümlerin uygulanmasını düzenleyeceklerdir.

Transit özgürlüğü, posta, telgraf ve telefon hizmetlerine de genişletilecektir.

Madde 25.

İzmir Limanında, Türkiye'ye ve Dedeağaç limanında Bulgaristana, bu bölümün 14'den 17. maddeye kadar olan maddelerinde öngörülen serbest bölge genel rejimi altında olacak ve bu ülkelere giden ya da bu ülkelerden gelen malların doğrudan doğruya transitinde kullanılacak bir alan, kendilerine, Milletler Cemiyetince bir süre saptanmaz ise, süresiz olarak kiralanacaktır.

Madde 26.

Bu alanların sınırları, bunların varolan demiryolları ile bağlantıları, düzenlenmeleri, işletilme biçimleri ve genellikle bütün kullanılma koşulları ile kira tutarları, Türkiye ya da Bulgaristan'ın bir temsilcisinden, Yunanistan'ın bir Temsilcisinden ve Milletler Cemiyetinin atayacağı bir temsilciden kurulacak komisyonlarca saptanacaktır. Bu koşullar her on yılda bir, ayni biçimde gözden geçirilecektir.

Madde 27.

24. maddenin Türkiye'ye Akdeniz ve Ege Denizine çıkış hakkını veren hükümleri, **mutatis mutandis**, gerekli değişikliklerle, Gürcistan, Azerbaycan (Acemistan) ve Ermenistan (Lazistan'ı da içermek üzere)'ın Batum limanından Karadeniz çıkış haklarına uygulanacaktır.

Madde 28.

24. den 26.'a kadarki maddelerin Türkiye'ye, Akdeniz ve Ege Denizine İzmir limanı üzerinden çıkış hakkı ve bu limanda özel kolaylıklar sağlayan hükümleri, **mutatis mutandis**, gerekli değişikliklerle, Lazistan'ı da içermek üzere Ermenistan'ın Trabzon Limanı üzerinden Karadeniz'e çıkış hakkına uygulanacaktır.

Madde 29.

Bulgaristan'ın Milletler Cemiyeti Konseyinden istemesi üzerine, şu Devletlerin herbirinin birer temsilcisinden oluşacak uluslararası bir komisyon kurulacaktır : Büyük Britanya, Fransa, İtalya, Yunanistan ve Bulgaristan.

Bu komisyonun görevi, Dedeağaç ve buraya gidiş geliş bakımından, işbu andlaşmanın 8'den 18'e ve 24'den 26'ya kadar olan maddelerinde öngörülen rejimin uygulanmasını sağlamak olacaktır. Bu rejime ilişkin herhangi bir görüş ayrılığına önce, kararlarını basit çoğunlukla alacak olan yukardaki komisyon bakacaktır. Bu kararlara karşı çıkmak isteyen bir ilgili Devlet, Milletler Cemiyetinin yetkili makamına başvurabilecektir. Bu makamın kararı alınıncaya kadar, komisyonun kararı yerine getirilecektir.

Kesim III. — Demiryolları...[247]

Kesim IV. — Çeşitli Konular[248]

23 Mart 1920.

No. 70'in Ek 4'ü

Limanlar, Suyolları ve Demiryolları Komisyonunun İstanbul ve Haydarpaşa limanlarına İlişkin Raporu.

(A.J.115)

Boğazlar ve Marmara Denizi su yollarının yönetimine ilişkin madde tasarıları bakımından İstanbul ve Haydarpaşa limanları konusu incelendiğinde, Li-

---

[247] Bu kesimin basılmamış olan I-IV altkesimleri andlaşmanın 353-359 ve 361-362 maddelerinin karşılığı olan 30-38 madde tasarılarından oluşmaktaydı. Şu değişiklikler vardı : III. altkesimin başlığı ve 36. maddenin ilk tümcesinde, andlaşmada "başkasına geçirilmek"ten sözettiği halde tasarıda "bırakılmak", deyimi kullanılmaktadır. Ayrıca 37. maddenin ikinci paragrafında (361 madde) "yeni devletler" deyimi yoktu.

[248] Bu kesimin I-III. kadar Altkesimleri andlaşmanın 363, 364, 365, 366 ve 368 sayılı maddelerini sırayla izleyen 39-43. maddelerden oluşmaktaydı. Ayrıca V ve VI kesimler de andlaş-

manlar, Suyolları ve Demiryolları Komisyonu sorunu üç ayrı açıdan ele almıştır :

a) İstanbul ve Haydarpaşa havuz ve rıhtımlarının ticarî işletmesi ve geliştirilmesi.

b) Bütün ulusların gemi, uyruk ve mallarının bu limanları özgürlük, eşitlik ve süreklilik bakımından kullanabilmesi için gereken uluslararası rejim.

c) Boğazlar Yüksek Komisyonunca denetim.

(a) Bakımından, Limanlar, Suyolları ve Demiryolları Komisyonu, bu limanların işletme ve geliştirilmesi tümden ticarî girişimlere bırakılacak olursa en yüksek verimin elde edileceğini ve bunu sağlamak için böyle işlevlerin komisyonca üstlenilmesinin ancak son çare olarak düşünülebileceğini düşünmektedir. Ayni zamanda bu limanlarda mavnayla boşaltma yükleme işlerinin şu sırada, rıhtımların işletilmesinden sorumlu olan makamların denetimi dışında, kuraldışı bir rejimle yönetildiği öğrenilmiş olduğundan, mavnacılık işlerinin özellikle Yüksek Komisyonun genel denetimi altına alınması önerilmektedir.

(b) konusunda, Limanlar, Suyolları ve Demiryolları Komisyonu, İstanbul limanına da uygulanılabilirliği gözönünde tutularak hazırlanmış olan, bir uluslararası limanlar sözleşmesi tasarısından da yararlanmak olanağını bulmuştur; bu sözleşme tasarısı ilk kez Paris Barış Konferansının Limanlar, Suyolları ve Demiryolları Komisyonunca ele alınmış ve daha sonra, içinde birkaç yansız ülkenin de temsil edilmekte olduğu ve şu sırada Paris'te toplanan İletişim ve Transit Özgürlüğüne İlişkin Soruşturma Komisyonunca gözden geçirilmiştir. Komisyon, bu nedenle, bu sözleşmenin elde var olan en son tasarısını kabul etmekte bir zorluk çekmemiştir. Bunun hükümleri, İstanbul'dan başka limanlara da uygulanmak amacıyla, limanlar, suyolları ve demiryolları maddelerinin kapsamına alınmıştır. Daha ilerde bunların, İskenderun, Hayfa ve Basra gibi **mandat** altındaki limanlara da uygulanması yararlı görülebilir.

(c) ye gelince, yukarda (a) da belirtilen hususlar da göz önünde tutulunca, Yüksek Komisyonun tasarlanan yetkileri arasında, İstanbul ve Haydarpaşa limanlarında (b) de sözü edilen uluslararası rejimin uygulanmasını sağlamak için gerekli denetleme yetkisinin de bulunması ve bu rejime ilişkin bütün yakınmaların ilk önce Yüksek Komisyona sunulması gerektiği önerilmektedir.

Son olarak, silahlı kuvvetlerin denetiminin Yüksek Komisyonun işlevleri arasında yer almaması koşuluyla, bu Komisyon Milletler Cemiyeti adına işgörür sayılacak ve Devletler arasında başgösterecek ve bu Komisyonca düzenlenemeyen, Boğazların tümüyle ilgili rejim konusunu etkileyebilecek nitelikte anlaşmazlıklar Milletler Cemiyetince öngörülen biçimde çözülecektir. Bu önerinin

---

manın 369-373 maddelerinin karşılığı olan 44-46 ve 47-48 maddelerinden oluşmaktaydı. 40. maddede sadece 'telgraf' diye geçen deyim andlaşmada 'telgraf ve telefon' diye geçmektedir; tasarıdaki' IV. Kesimde "Denizaltı kabloları" başlıklı alt kesim yoktur; tasarıda Altkesim III için "geçici hükümler" başlığı, andlaşmada ise "Yürütme önlemlerine ilişkin hükümler" denilmektedir; 47. madde tasarısında şöyle deniliyordu : "...Milletler Cemiyetinin uygun bulmasıyla Müttefik ve Ortak Devletlerce, uluslararası transit, suyolları, limanlar ve demiryolları rejimi konusunda yapılabilecek genel sözleşmeler..."

kabulü, öteki andlaşmalardaki limanlar, suyolları ve demiryolları maddelerindeki ilkelere de uygun olacaktır.

2 Mart.ta dağıtılan madde tasarılarında, yukardaki öğütlemelerin etkisiyle yapılacak değişiklik ve eklemeler şunlardır :

Madde 7.

(a) 'Doklar ve rıhtımlar' çıkarılacak.

Madde 7.

(e) Çıkarılacak ve yerine 'İşbu andlaşmanın (limanlar, suyolları ve demiryollarına -uluslararası limanlar ve serbest bölgeler- ilişkin 8'den 17'ye kadarki maddeler) ...maddesinden... maddesine kadarki bölümde tanımlanan rejimin İstanbul ve Haydarpaşa limanlarında uygulanmasını sağlamak için gerekli denetim.' denilecektir.

Madde 7.

(g) Çıkarılacak ve yerine 'mavnayla taşımanın denetimi' denecektir.

Madde 11.

5 ve 6. satırlar. 'Boğazların yönetiminin' sözcüklerinin çıkartılması ve maddeye 'ya da kendisi yeni bir ayrıcalık almalı' sözcüklerinin eklenmesi,

Yeni Madde 29.

Devletler arasında, işbu altkesimdeki maddelerin ve İstanbul ile Haydarpaşaya ilişkin olarak da işbu andlaşmanın (limanlar, suyolları ve demiryollarına -uluslararası limanlar ve serbest bölgelere- ilişkin 8.'den 17.'ye kadarki maddeler) ...maddeden... maddeye kadarki bölümün yorum ya da uygulanmasından çıkabilecek anlaşmazlıklar Komisyona gönderilecektir. Komisyon kararının bir Devletçe kabul edilmemesi halinde, ilgili herhangi bir Devletin istemi üzerine, sorun Milletler Cemiyetince öngörülen biçimde çözülecek ve Cemiyet kararına kadar da Komisyonun kararı geçerli olacaktır.

7, 11 ve 29. maddeler, işbu önerilere uygun biçimde değiştirilmiş olarak bağlı ektedir.

22 Mart, 1920.

H.O. Mance, Limanlar, Suyolları ve Demiryolları Komisyonu Başkanı.

No. 70'in Ek 5'i

Ortodoks Patrik[249] Vekilinden B. Lloyd George'a

(A.J.108.) İstanbul, 14 Şubat 1920

Sayın Bay,

Ortodoks Patriği,[249] Barış Konferansına, Patrikliğin istemlerini açıklayan bir andırıyı[250] sunmakla zaten onur kazanmış bulunmaktadır.

Türkiye'nin yazgısı hakkında kesin kararlar alınmasının yakın olduğu şu günlerde, çıkar ve ilgileri öteden beri Doğu konusu ile yakından bağlı bulunagel-

---

249 İngilizcesi, Œcumencial Patriarch.

250 Daktilo edilmiş metinde 'bir sıra andırı' denilmektedir. İngilizce dipnotunda ayrıca Cilt IV. No. 552 ve 585 bakılması salık verilmektedir.

1. Türkiye ile Barış Andlaşması. Yüce Kurulun gelecek toplantı tarihi.

LORD CURZON gündeme geçmeden önce, Yüce Kurul'un gelecek toplantısının tarihi konusunu görüşmek istediğini söyledi. Şimdi eline geçmiş olan bir mektupta[253] B. Lloyd George'un, Londra Konferansının o denli ilerlemekte olduğu kanısında bulunduğunu ki, Türk temsilci heyetinin 10 Nisan dolaylarında, andlaşma koşulları kendisine verilmek üzere Paris'e artık çağrılabileceği görüşünün yer aldığını açıkladı. B. Lloyd George ayrıca, Türk heyetine o tarihten sonra, yanıtını vermesi için onbeş günlük bir süre tanınmasını da önermektedir.

B. SCİALOJA Yazı Komitesinin 10 Nisan'a kadar hazır olacağının sanılıp sanılmadığını sordu.

LORD CURZON sözüne devamla, onbeş gün geçtikten sonra Yüce Kurul'un, gerektiğinde andlaşmanın uygulattırılması için ne gibi önlemler alınması gerektiğini inceleyeceğini söyledi. Andlaşma 10 Nisan'a yetişecekse, önemli konularda ivedilikle karara varılması gerekmektedir ve sözünü ettiği mektupta, özellikle malî hükümler üzerinde durulmaktadır. Bu hükümler geçen gün konferansta görüşülmüş ve hiç olmazsa, bazı noktalarda bir anlaşmaya varılabilmesi için Maliye Komisyonuna geri gönderilmiştir. Bu sabah Maliye Komisyonu başkanını görmüştür ve B. Blackett'in bazı anlaşma temelleri bulmayı umduğu kendisine söylenmiştir. B. Blackett'in umutları doğru çıkmayacak olursa, ertesi gün Yüce Kurul'un bir kez daha toplanması gerekebilir. Saptanması gereken husus, konferansın kanısınca, malî hükümler dışında andlaşmanın 10 Nisan'da Türklere verilebilecek durumda olup olmayacağıdır.

B. CAMBON Maliye Komisyonunun çalışmaları hakkında, Fransız uzmanlarıyla kendisinin de bu sabah görüştüğünü ve anladığına göre bunların Hükümetlerine danışmak üzere derhal Paris'e gitmelerinin gerektiğini ve karara varmak yetkisini elde eder etmez olabildiğince erken döneceklerini söyledi. Bu gece yola çıkıyorlar. Bu nedenle, uzmanlar dönünceye kadar, malî konuların konferansca görüşülmesinin gereksiz olduğu görüşündedir.

B. BERTHELOT Paris'e giden uzmanların dönüşünden sonra Maliye Komisyonu çalışmalarının daha yumuşak biçimde ilerleyebileceğini umduğunu söyledi.

LORD CURZON genel çalışma programını sordu.

B. CAMBON Yazı Komitesinin andlaşmanın öteki maddelerini hazırlamaması için bir neden göremediğini söyledi. Ayrıca, 7 Nisan'da Londra'da gelebileceğini umud eden B. Millerand'ın gelişini beklemesi gereken çok büyük ilke sorunları da vardır.

B. BERTHELOT Türkleri 10 Nisan gibi erken bir tarihte çağırmanın doğru olup olmadığı hakkında kuşkusu olduğunu açıkladı.

B. SAMBON Türk Andlaşmasının Türklere Paris'te verilmesinin ve andlaşmanın bu başkentte imzalanmasının kararlaştırılmış olduğunu söyledi.

---

[253] İngilizce aslındaki dipnotu: Dışişleri Arşivinde bulunamamıştır.

LORD CURZON buna karşı çıkmadığını söyledi. B. Lloyd George'un önerisi Türk temsilcilerinin San Remo'da dinlenmesi ve bu arada da Yüce Kurul'un, şayet Türkler andlaşma hükümlerini kabul etmeyecek olursa bunu uygulatmak için ne gibi önlemler almak gerekeceğini düşünmesi hakkındadır. Andlaşmanın Paris'te imzalanmasının kararlaştırılmış olduğunu kabul etmektedir. Kanısınca bu iki öneri arasında hiç bir çelişki yoktur.

B. CAMBON Nisan sonunda San Remo'da bir toplantıya geçici olarak karar verilmiş olduğunu ancak Türk Andlaşmasıyla ilgili görüşmelerin Paris'te olmasının öteden beri kararlaştırılmış bulunduğuna göre Türk Andlaşmasının San Remo'da görüşülemeyeceğini söyledi. Görüşüne göre ilk programa bağlı kalmakta yarar vardır.

LORD CURZON B. Nitti'ye karşı bir saygı gösterisi olarak Yüce Kurul'un gelecek toplantısının İtalya'da yapılmasının kararlaştırılmış olduğunu ve B. Nitti'nin de büyük bir nezaketle toplantının San Remo'da yapılmasını önermiş olduğunu anımsattı. Yapılması ile yükümlü bulunulan şey, andlaşmanın ilk aşamalarının Londra'da geçeceği, bundan sonra Türklerin Paris'e çağırılacağı, kendilerine andlaşma koşullarını incelemek için bir süre tanınacağı ve Müttefiklerin de Türk yanıtını ister San Remo'da ister başka bir yerde görüşebilecekleridir; bundan sonraki en son aşama, yani andlaşmanın imzalanması, Paris'te olacaktır. Ancak andlaşmanın herhangi bir noktasının Londra'da ya da San Remo'da görüşülmesini engelleyen hiç bir karara varılmış olduğunu kabul etmemektedir. Bu noktanın açıkça belirlenmesi gerekiyor. B. Lloyd George'un önerisi kabul edilmekle Fransız Hükümetiyle varılmış bir anlaşma bozulmuş olmuyor, sadece üzerinde anlaşılmış bir program uygulanmış oluyor.

İMPERİALİ MARKİSİ programın tartışılmış olduğu toplantı tutanaklarına bakıldığında,[254] üzerinde anlaşmaya varılmış olan tek şeyin, Yüce Kurulun gelecek toplantısının San Remo'da yapılması olduğunu ve andlaşmanın hangi belirli konusunun orada görüşüleceğine ilişkin hiç bir şey bulunmaycağını söyledi.

B. CAMBON andlaşmanın Paris'te imzalanacağının baştan kararlaştırılmış olduğunu söyledi. Buna bağlı kalmanın zorunlu olduğunu ve andlaşmanın tümüyle irdelenmesi ve alınması gerekli görülebilecek zorlama önlemlerinin görüşülmesi için gereken tüm bilgilerin ancak Paris'e bulunabileceğini belirtti; başka bir deyimle, Versailles Konseyi ile çeşitli uzmanlar Paris'te olup San Remo'ya taşınmaları olanağı yoktur. Fransız temsilci heyetinin anladığına göre, Paris'te Türk temsilcilerine andlaşma verildikten sonra, Yüce Kurul başka konuları görüşmek üzere San Remo'da toplanacaktır.

LORD CURZON bunun böyle olmadığını ve bunu kanıtlayabileceğini söyledi. Downing Street'teki bir toplantısında, Yüce Kurulda B. Lloyd George bu konuyu ortaya atarak, andlaşma maddelerinin ne kadar zamanda hazır olabileceğinin sanıldığını sormuştu. Bunun yanıtı olarak kendisine, Andlaşmanın 22 Martta hazır olabileceği ve Türk temsilcilerinin de o tarihte Paris'te bulunacak biçimde çağırılabilecekleri söylenmişti.[255] Yüce Kurulun gelecek toplantısı-

---

[254] İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. No. 46, tutanak 9.

[255] İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. no. 45, tutanak 5.

nın San Remo'da yapılması kararlaştırılmıştı. Kendisi B. Lloyd George'a andlaşmanın 22 Martta hazır olabileceğinden kuşkusu olduğunu söylemişti. Yüce Kurulun andlaşmayı İtalya'da görüşmek niyetinde olduğu da apaçıktır. Bu konunun daha fazla tartışılmasında bir yarar görmemektedir. Hem B. Millerand'nın hem de B. Nitti'nin ayni zamanda hazır bulunacakları bir noktaya gelinmesi zorunluğu vardır. B. Nitti doğal olarak, bir çok kez Londra'ya ve Paris'e gitmiş olduğunu ve Yüce Kurulun İtalya'da toplanması zamanının artık gelmiş olduğunu söyleyecektir. Konferansın bu konuyu tartışmakla zaman yitirmesine gereksinme kalmamıştır; kendisi bu konu üzerinde sadece Fransız Büyükelçisi ile görüş ayrılıkları olduğu için durmuştur.

B. CAMBON anımsandığına göre, San Remo'da Türkiye sorunları kesinlikle görüşülmeyecekti. Kurulun oradaki toplantısı tarihi andlaşma hükümlerinin hangilerinin görüşüleceği konusundan bağımsız olarak, 20-25 Nisan arası olarak saptanmıştır.

İMPERİALİ MARKİSİ konferansın kolaylıkla anlayacağı gibi, İtalya Başbakanının sürekli olarak Roma, Londra ve Paris arasında gezip durması olanağı yoktur, dedi. Herkesin bildiği gibi Roma'dan olabildiğince az ayrılmasını gerektiren çok ivedi konular bulunmaktadır. Kendi belleğinde kalan, durumun Lord Curzon'un dediği gibi olduğudur. Üç Başbakanın da hazır bulunmasını gerektirecek bir toplantıya, yakın bir gelecekte gereksinme duyulacak olursa, İtalyan Başbakanının şu sıralarda İtalya'dan ayrılmak olanağını bulamayacağını şimdiden bildirmek ister. Kendi anladığına göre, kurulun gelecek toplantısının İtalya'da yapılması, görüşülecek konular hakkında herhangi bir şey saptanmamış olarak, kararlaştırılmış bulunmaktadır.

LORD CURZON, B. Cambon'un da dediği gibi, çeşitli uzmanların ve belgelerin Paris'te bulunduğu bir gerçektir, dedi. Ama bu, Yüce Kurulun San Remo'da bir toplantı yapmaması için neden değildir. B. Nitti toplantının San Remo'da yapılmasını isteyebileceği gibi, kanısınca, seçeceği başka herhangi bir yeri de önermek hakkına sahiptir. Kendisi ayrıca, toplanacak olan Kurulun dilediği herhangi bir konuyu görüşmek özgürlüğü bulunduğu görüşünü de taşımaktadır. Doğal olarak, B. Cambon'un bu konudaki görüşlerini bu akşam B. Lloyd George'a iletmeğe hazırdır. Japon Büyükelçisinin de söyleyecek bir sözü olup olmadığını sordu.

VİKONT CHİNDA neye karar verilmiş olduğunu kesin biçimde saptayabilmek için, konu görüşülürken toplantı tutanaklarına da bakılması gerektiğini söyledi.

LORD CURZON toplantı yerinden çok daha önemli olan konunun, tarihi olduğunu belirtti. Konferansa şunu sormak ister : andlaşmanın hazırlanmasında, Türkleri 10 Nisanda Yüce Kurulla buluşmağa çağırabilecek kadar ilerlenebilecek midir? Türk temsilcilerine andlaşma hükümlerini inceleyebilmeleri için onbeş günlük bir süre tanınması karara bağlanmış mıdır?

B. VANSİTTART andlaşmaya en son elden geçirmelerin iki üç hafta içinde yapılabileceğini sanmaktadır. Andlaşmanın Paris'te imzalanacağı kararlaştırılmıştır. Londra Konferansının işinin gelecek hafta sonuna kadar tamamlanacağı hesaplanmaktadır. Yazı Komitesine Paris'te kalmasının öğütlenebileceği ve bu-

radaki uzmanlarımızın da, konferansın gelecek hafta sonuna kadar işlerini bitirmeleri olanağı belirecek olursa, Fransız Başkentine gitmeleri için kendilerine yönerge akla gelmektedir. Böyle olursa Türkleri 20 Nisan dolaylarında çağırmak olanağı ortaya çıkabilir.

LORD CURZON tarihler arasında uyumun en iyi nasıl sağlanabileceği konusunda Konferansın görüşlerini istemektedir. O da B. Vansittart gibi, Yazı Komitesinin Paris'te kalmasından yanadır; Londra Konferansı da gelecek hafta sonuna kadar işine burada devam etmelidir; bundan sonra da tüm uzmanlar Paris'e gitmelidirler. Yazılma işinin bitirilmesi için onbeş, yirmi güne gereksinme vardır. Bu da B. Vansittart'ın önerdiği gibi, Türklerin 20 Nisana doğru Paris'e çağrılmalarına uygun düşmektedir. Ancak bir de B. Millerand'nın ayni ayın 7'sine doğru Londra'ya gelmesi sorunu vardır ki, acaba bu önerdiği düzenlemeye ters düşer mi ve Türklerin çağrılmasının ertelenmesini gerektirir mi? B. Millerand Nisanın ilk haftası sonunda gelecek olursa, onun gidişine kadar Yazı Komitesinin çalışmaları durur mu?

B. CAMBON Fransız temsilci heyetinin B. Millerand'a hangi maddeler hakkında anlaşmaya varıldığını bildirmelerini ve kendisinin gelmesine gerek olup olmadığı hususunda bunun üzerine karar vermesinin yerinde olacağını öne sürdü. B. Millerand konferansın kabul etti maddeleri kabul edecek olursa, Londra'ya gelmesine gereksinme kalmamış olacaktır; aksine bir durumda gelip, anlaşmazlık konusu maddeleri görmesi gerekecektir. Türklerin, Paris'ten üç günlük bir uzaklıkta oldukları ve son dakikada çağırılabileceklerinin unutulmaması gerekir.

LORD CURZON bütün bunların San Remo toplantısı tarihini etkilediğini belirtti. Türklerin çağrılabilecekleri en erken tarih 20 Nisan ise, San Remo toplantısının ertelenmesi gerekecektir.

İMPERİALİ MARKİSİ B. Millerand'nın Londra'ya 7 Nisanda gelmesi halinde, malî hükümleri tartışmak istediği anlaşılacağını belirtti. Ama B. Nitti'nin de ilgilendiği ve genel bir oturum yapılmadan karara bağlanamayacak önemli başka maddeler de bulunması olasılığı vardır. Bu nedenle, 7 nisanda B. Millerand'nın Londra'ya gitmesinden ise, o tarihte B. Lloyd George'la San Remo'da buluşsa daha iyi olmaz mı? Başlıca üç Müttefik Devletin başındakilerce incelenmesi gereken pek çok önemli nokta bulunduğu kuşkusuzdur, bu bakımdan da uygun bir çözüm yolu olarak andlaşmayı Türklere vermeden önce üç Başbakanın buluşarak hükümleri kesinlikle aralarında kabul etmelerini önermektedir. Yüce Kurulun gelecek toplantısının kesinlikle İtalya'da ve B. Nitti'nin de katılmasıyla yapılmasını önermektedir.

B. SCİALOJA bir iki söz eklemek için izin istedi. Andlaşmanın Türklerin eline verilmesi olayının son derece önemli bir siyasal olay olduğunda hiç kuşkusu yoktur. Öteki düşman Devletlere çeşitli andlaşmalar sunulmuştur am bu belge Müslüman dünyasında karışıklıklar doğurabilecek tek belgedir, bu nedenle de maddelerinin, andlaşmanın Türklerin eline verilmesi gibi, geri alınamayacak bir adım atılmazdan önce, tam bir anlaşma sonucu saptanmış olmasına büyük özen gösterilmelidir.

B. CAMBON işlerin bugünkü durumunda, B. Millerand'nın Londra'ya gelmesine gereksinme olup olmadığından çok duraksaması olduğunu söyledi. Kendi-

siyle sürekli danışılmıştır, andlaşmada bazı noktaların yeniden gözden geçirilmesi gerekebilir ve Versailles Kurulu da her zaman andlaşmanın değiştirilmesin igerektirebilecek öneriler ileri sürülebilir.

LORD CURZON'a göre, bazı noktalarda karar alınacağı sırada B. Millerand'nın hazır bulunması gerektiğinde kuşku yoktur. Bu bakımdan çeşitli temsilci heyetlerinin Londra'dan 8 Aralık'ta ayrılıp bir kaç gün Paris'te kaldıktan sonra San Remo'ya gitmek üzere yola çıkmalarını önerecektir.

İMPERİALİ MARKİSİ B. Scialoja ile kendisinin Fransız delegeleri ile aynı durumda oldukların söyledi; yani, bazı konuları çözüme kavuşturmak yetkisi kendilerinde bulunmamaktadır. Örneğin Filistin gibi, çok önemli bu gibi konuların çözümü için B. Nitti'nin hazır bulunmasında zorunluk görmektedirler.

LORD CURZON bu akşam B. Lloyd George'u görerek, geçici olarak sunduğu bu programın kendisi tarafından kabul edilip edilmeyeceğini öğreneceğini söyledi. Fransız ve İtalyan Temsilciliklerine, temasının sonuçlarını hemen bildirecektir.

B. BERTHELOT Fransız temsilci heyetinin, Lord Curzon görüşmesinin sonucunu kendilerine bildirinceye kadar, B. Millerand'a bu konuda bilgi vermeyeceğini söyledi.

LORD CURZON, önerdiği programa, Nisan'ın ilk haftasının son günlerinde yapılacak Milletler Cemiyeti özel toplantısının[255] ne gibi etkileri olacağını sordu.

B. BERTHELOT çeşitli temsilci heyetlerinin Londra'dan hareketlerini bir iki gün geciktirmenin yeterli olacağını söyledi : yani, Konsey 5 ya da 6'sında toplanacaksa, temsilciler 8 ya da 9 unda yola çıkabilecektir.

> Lord Curzon'un bu akşam B. Lloyd George'la buluşarak, programını ona sunması ve sonucu derhal Fransız, İtalyan ve Japon temsilcilerine bildirmesi,
>
> **Kararlaştırıldı.**

2.

3. Türk Andlaşması. İzmir çevresi bölgesi.

B. VANSİTTART İzmir çevresindeki bölgedeki rejime ilişkin olarak Türk Andlaşmasına konulacak maddeler hakkında bir iki ufak noktaya değinmek istediğini söyledi (A.J.90).[257] Birincisi, şöyle kaleme alınmış olan 8. madde ile ilgilidir : "Yunan yönetimi ile yerel parlamento arasındaki ilişkiler, adıgeçen yönetimce, Yunan Anayasası ilkelerine uygun düşecek biçimde düzenlenecektir."

Yunanlılara, Yunan uyruklu olmayan kişileri, askere alma hakkının tanınmasının çok büyük önemi vardır. Bu bakımdan, tasarıya şu sözcüklerin de eklenmesini önermektedir : "2. maddede öngörülen toprakların statüsü hakkında kesin karar alınıncaya kadar, sözügeçen topraklarda zorunlu askerlik hizmeti uygulanmayacaktır."

> Yukardaki sözcüklerin 8. maddeye eklenmesine ve yazmanın bu konuda Yazı Komitesine bilgi vermesine, **karar verilmiştir.**

---

[256] İngilizce aslındaki dipnotu : Bak. aşağıda tutanak 4 ve No. 62, tutanak 3.

B. VANSİTTART ikinci noktanın 13. maddeye ilişkin olduğunu söyledi. Madde şöyle diyor : "Uyrukluk bakımından, işbu Andlaşma hükümleri gereğince başka herhangi bir uyrukluk savında bulunamayacak olan, 2. maddede sözü edilen topraklarda oturanlar, her bakımdan Yunan uyruğu işlemi göreceklerdir." Konferansa anımsatmak ister ki, İzmir'de, orada doğmuş ve aileleri kuşaklardan beri orada yaşamış olan önemli sayıda İngiliz, Fransız ve İtalyan bulunmaktadır. Bu nedenle, Yazı Komitesinin, sadece Türk uyruklarından söz edildiğini çok açık biçimde belirtmesi ve bu topraklarda yaşayan, Türk-olmayanların çıkarlarını savunmak için gerekli önlemleri alması gerektiğini vurgulamakta yarar görmektedir. Türkler bu kişilerin Türk uyruğu oldukları savını hiç bir zaman ileri sürmemişlerdir ama, bunu karşılayacak hükümler konulmazsa, Yunanlıların ileri sürmesi olasılığı vardır.

Yazı Komitesinin 13. maddeye gereken güvence hükümlerini koyması ve gerekli işlemin yazmanlıkça yapılması **kararlaştırıldı.**

4. Gelecekte bir Ermeni Devleti Kurulması hakkındaki Komisyonun Raporu.

Konferansın önünde, gelecekte kurulacak Ermeni Devleti hakkında rapor hazırlamakla görevli Komisyonun bir raporu (A.J.120) (Ek 1) ile Gürcü temsilci heyeti başkanının Yüce Kurul Başkanına, Gürcistan'ın Batum limanı ve ili üzerindeki istemlerini sunan (A.J.107) (Ek 2) 16 Mart 1920 tarihli bir mektubunun örneği bulunmaktadır.

B. VANSİTTART komisyonun başkanı olarak, raporun önsüzüne dikkati çekti; bunda, raporun İtalyan ve Britanya temsilcilerince kabul edildiği, ancak başka işlerin baskısı altında ve ivedi bir toplantı yapılması gereği nedeniyle, Fransız ve Japon temsilcilerine danışmak olanağı bulunamadığı bildirilmektedir.

LORD CURZON önemli üç konunun ortaya atılmış olduğunu belirtti. Birincisi Milletler Cemiyetinden söz edilmesidir. Cemiyetin Konseyi, Ermeni sorununu görüşmek üzere özel bir toplantı yapmayı kabul etmiş ve bunun için de, kendilerine bazı bilgilerin verilmesini istemiştir. Bu bilgiler verilmiş ve Konsey konuyu 6 ya da 7 Nisan'da görüşecektir. Bu bakımdan Cemiyete yapılacak atıfların, Konseyin özel toplantısından sonraki bir tarihe ertelenmesi gerekecektir. İkinci nokta Batum konusudur. Bu konuda konferansın da anımsayacağı gibi üç aşamadan geçilmişti : birincisi içelli (hinterland) bir serbest liman kurulması; ikincisi bu içel'in sınırlarının belirli bir biçimde çizilmesi kararı; üçüncüsü de, bölgeyi tanıyan ve yerel koşulları bilen, İstanbul'daki Britanya Kuvvetleri Başkomutanı General Milne'in, bölge sınırlarının, konferansın öngördüğünden çok daha fazla Batum kentine yakın çizilmesi gerektiğini bildiren telgrafıdır.[258] Bu önerileri Konferans geçici olarak kabul etmişti.

Ancak, konu biraz daha incelenince görüldü ki, bu Gürcistan ve Ermenistan türlü zorluklara yol açabilecektir. Bunun üzerine bölgenin daha da daraltılmasını öngören bir öneri üzerinde durulmuş, yani gerçekte sadece serbest limanla yetinilmiştir.

---

257 Bak No. 62, ek 2.

258 Bak No. 62, tutanak 6.

B. CAMERLYNCK bunun üzerine raporun 1. sayfasındaki 'bu arada ortaya çıkan bazı koşullar' diye başlayan ve ikinci sayfadaki 'her ikisini de istedikleri' diye sonuçlanan bölümün fransızcasını okudu.

B. VANSİTTART yeni öneriyi harita üzerinde açıkladı. Komisyon, Gürcistan ile Ermenistan arasında dostça ilişkilerin sürdürülmesinin sağlanmasına büyük özen göstermiştir. Komisyonun genellikle görüşü, bu yeni önerilerinin şimdiye kadarki öneriler arasında en az zorluk çıkaracak olan gibi göründüğüdür. Lord Curzon'un son değindiği nokta Lazistan'dır. Komisyon ilk raporunda, Ermenistan'ın metbuluğu adı altında özerk bir Lazistan Devleti kurulması yönünde öneride bulunmuştu. Lazistanlılar hiç bir bakımdan bir ulusal birim olmadıkları gibi bir Lazistan özerkliği kurulmakla da ilk kez bir "Lazistan sorunu" ortaya atılmış olur. Ayrıca, bu özerk birim kurulacak olursa, Müslüman Türkiye'nin Batum'a doğru baskısı artabilir. Bu düşüncelerle Komisyon, Ermenilerin de, elde edeceğini umduğu Batum ilinin bir bölümünün yitirilmesine razı olacakları umuduyla, özerklik sorunundan vazgeçilmesini önermektedir. Bir de, Kars-Ardahan yoluyla Erivan ile Batum arasında ulaşım sağlanması konusu vardır. Başlangıçta, Batum Özgür Devleti sınırına kadar bu yolun Ermenistan'a verilmesi düşünülmüştü. Yeni öneriye göre yol Ardahan'la Batum arasında Gürcistan toprakları üzerinde kalmaktadır. Bununla birlikte, Ermenistan'ın ulaşımı, kendisine Batum'da çıkış sağlayan madde ile güvence altına alınabilecektir. Kaldı ki, Emir-Heri vadisi içine alınacak olursa, Ardahan'dan Çorum (Chorok) Vadisine kadar bir yol yapılması olanağı da ortaya çıkabilir.

B. BERTHELOT anladığına göre yeni öneriyle Batum'un Gürcistan'a verilmekte olduğunu söyledi.

B. VANSİTTART bunun böyle olduğunu bildirdi.

B. BERTHELOT Gürcistan'ın Azerbaycan'la ilişkileri gözönünde tutulmadan bunun yapılamayacağını söyledi. Gürcü tahditlerine boyun eğmek zorunda kalmış olsak da, Ermenilere bazı ödünler vermeleri için ısrar etmemiz gerektiği kanısındadır.

B. VANSİTTART'ın açıklamasına göre, komisyon Batum'un Gürcistan'a, Çoruh ve Emir-Heri vadilerinin Ermenistan'a verilmesini önermektedir; ancak bu, Gürcistan'a büyük bir ödün verilmesi anlamını taşıdığından, bu ülkeye, karşılığında Ermenistan'la dostça bir anlaşmaya varması gerektiği anlatılmalıdır. Konferans kendisine gerekli yetkiyi verecek olursa, General Milne'dan Gürcistan ile Ermenistan arasında şimdi önerilen sınırın savunulabilir olup olmadığını sormak istemektedir.

B. BERTHELOT B. Vansittart'ın şu sırada Londra'da bulunan Albay Chardigny ile de görüşebileceğini anımsattı.

B. CAMERLYNCK[259] Ermenistan için başlıca sorunun malî sorun olduğunu söyledi. Dışardan büyük malî yardıma gereksinme duyacağı besbellidir.

---

259 Sade çevirmen işlevi gören B. Camerlynck'in böyle bir konuşması ters göründüğü için, genellikle yanlışsız olan bu metinde gözden kaçmış bir yanlış olabileceği düşüncesiyle dikkat çekmeğe gereksinme duyulmuştur. Konuşan B. Cambon olabilir.

LORD CURZON B. Cambon'un bu çok önemli konuda konferansa görüşlerini bildirmesini rica etti. Milletler Cemiyetinin 7 Nisan'da Londra'da Ermenistan'ı görüşmesinin olasılığı bulunduğunu ve kendisinin de buna katılması gerekeceğini söyledi. İlk önce Konseye Ermenilerle görüşerek ülkelerinin dışarıya karşı nasıl savunulabileceği hakkında ve Ermenilerin kendilerinin bu korumayı hangi ölçüde sağlayabilecekleri hakkında görüşlerini öğrenmelerini salık vermeyi düşünmektedir. Ayrıca Ermenilerin yabancı subaya, silaha ve mühimmata gereksinmeleri olacak mıdır? Malî konuda Konseye bunun Ermenistan için yaşamsal olduğunu söylemek niyetindedir. Önümüzdeki birçok yıllar daha bütçesini dengeleştiremeyecek olan Ermenistan'a derhal geniş krediler sağlanması gereği vardır, ki bu da bir-iki milyon sterlin arasında bir gereksinmedir. Ayrıca, Milletler Cemiyetinin, Ermenistan'ın başına gelenleri büyük bir insancıl sorun olarak sunabileceğini ve Ermeni sorununa büyük ilgi gösteren dünyaya geniş ve güçlü bir çağrıda bulunarak para toplamasını sağlayabileceğini anımsatacaktır. Özellikle Amerikan'ın Ermenistan'a olan ilgisi pek büyük olagelmiştir, ve B. Morgenthau[230] kendisine, böyle bir iyi eylem çağrısına Amerikan ulusunun büyük istekle yanıt vereceğini sandığını söylemiştir. Lord Curzon, meslekdaşlarının bu öneriyi Milletler Cemiyeti Konseyine yapmasını uygun görüp görmediklerini bilmek istemektedir.

İMPERİALİ MARKİSİ Konferansa, ülkelerinde yaşamayan ve yardıma en başta katkıda bulunması gereken pek çok zengin Ermeni bulunduğunu anımsattı.

> Aşağıdaki koşullarla, Ermeni Komisyonunun, Batum serbest limanına ve Ermeni-Gürcü Devletlerinin sınırlarına ilişkin değiştirilmiş önerilerinin kabul edilmesi, **kararlaştırıldı:**
>
> a) B. Vansittart'ın, General Milne'in önerileri hakkında Albay Chardigny ile görüşmesinin sonuçlarına.
>
> b) General Milne'in yeni sınırın savunabilirliği hakkındaki raporuna.
>
> c) Ermenistan'ın, yeni Devlet içindeki azınlıkların korunmasına ilişkin uygun hükümler çıkarmayı kabul etmesine.
>
> d) Gürcistan'ın, demiryolu ile akaryakıt boru hattının korunması ve petrolün kesin özgür geçişine ilişkin olarak tam güvence vermesine.
>
> Ayrıca şu hususlar da **kararlaştırıldı:**
>
> Gürcistan'a, tasarlanan ödünlerin, kendisiyle Ermenistan arasında, hem doğu hem de batıdaki sınırları hakkında tam bir andlaşmaya varılmasına bağlı olacağının bildirilmesi.

B. VANSİTTART Boğazlar Komisyonunun, Kara ve Deniz Askerî Komisyonu ile Limanlar, Suyolları ve Demiryolları Komisyonunca uygun bulunması gereken bir rapor hazırlamış bulunduğunu bildirdi. Bu son Komisyon onayını dün gece kendisine bildirmişse de, Kara ve Deniz Komisyonundan henüz hiç bir haber almamıştır. Zaman yitirmemek için, Fransız ve İtalyan temsilcilerinin raporu lutfen incelemelerini ve ertesi gün görüşlerini bildirmelerini rica edecektir. Böylece Kara ve Deniz Askerî Komisyonunun yorumları dışında bitirilmiş olacaktır. Bunlar da alındığında, derhal Yazı Komitesine gönderilecektir.

---

[260] İngilizce alsındaki dipnotu: Türkiye'deki Amerikan Büyükelçisi 1913-1916.

No. 71'in Ek 1'i.

İlerde kurulacak Ermeni Devleti hakkında Rapor

(A.J.120.)

İlerdeki Ermeni Devletinin kuruluşu hakkında rapor hazırlamakla görevli Komisyon, Türk Andlaşmasına konulmak üzere ilişikteki madde tasarılarını sunmakla onur duyar.

Bu maddeler Kurula sunulmuş bulunan Komisyonun ilk raporuna[261] dayanmakla birlikte, aşağıda açıklanan nedenlerle ve ölçüde değiştirilmeleri gerekebilir.

Ayrıca, yaşamsal önemde bir noktanın, Milletler Cemiyetince üstlenilebilecek sorumluluğun ya da yapılabilecek yardımın genişliği konusunun, zorunlu olarak üzerinde durulmaması gerekmiştir.

12 Mart'ta Yüce Kurul, o sırada Paris'te toplanmış bulunan Milletler Cemiyetine telgrafla bu konuda sorular sormuştu.[262] 16 Mart'ta Cemiyetin yazmanı, bunun için Cemiyetin özel bir toplantı yapması gerekeceğini ve 6 Nisan'da böyle bir toplantı düzenlemeyi tasarladığını açıklamıştı. Öte yandan, Cemiyetin, bir karara varabilmek için, Ermeni istemleri hakkında daha kesin bilgiye ihtiyacı bulunuyordu.[263] Bu ayrıntılar Ermeni temsilci heyetinden sağlanıp, Cemiyetin Genel Sekreterine gönderilmiş bulunmaktadır. Bu nedenle,, Milletler Cemiyetinin, olabilirse, işbirliğini sağlamanın yaşamsal önemi gözönünde tutularak, andlaşmanın Ermeni kesimi, Cemiyet görüşünü bildirmeğe vakit buluncaya kadar, tamamlanamayacaktır.

Bu arada ortaya çıkan bazı koşullar, komisyonunun ilk raporlarını bir çok noktalardan yeniden gözden geçirmesi zorunluğunu düşünmek olasılığını doğurmuş bulunmaktadır.

İlk nokta, Özgür Batum Devletinin kurulmasının tasarlanması konusudur. Komisyon bu bölgenin olabildiğince sınırlı olması konusunda oybirliğine varmıştı. Bu bakımdan General Milne, 50 kilometre kadar genişlikte ve 20 kilometre kadar derinlikte bir alan önerince, Komisyon bunu ilerde kurulacak Müttefikle-rarası Sınırlandırma Komisyonuna temel olmak üzere kabul edilebilecek bir sınır olarak kabul etmeğe hazırdı. Bu kabulün üç nedeni vardı :

1. Savunulabilir bir sınıra duyulan gereksinme;
2. Yükümlülükleri sınırlandırmak isteği, özellikle Müttefik kıtaları uzunca bir süre için Batum'da kalacak idiyse;
3. Milletler Cemiyeti sorumluluk kabul etmek gerektiğine inandırılacak ise, bölgenin olabildiğince ufak tutulmasının gerektiği duygusu.

Şu anda, kabul edilmesi gereken gerçek şudur ki, Milletler Cemiyeti bu görevi hiç bir zaman üstlenmeyecektir. Bu bakımdan, şu anda Batum'da olan Müttefik garnizonunun süresiz orada tutulması niyeti yoksa, Özgür Devlet formü-

---

261 İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. No. 34, tutanak 2.

262 İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. No. 58, 4. dipnotu.

263 İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. No. 62, tutanak 3.

lünden de vazgeçilmesi gerekecektir. Bu da Komisyonun öğütlemeleri yeni baştan ele alınmasını gerektirecektir.

Özgür bir Devletin olanaksız hale gelmesi üzülünecek bir olay olmakla birlikte, şimdi sunulacak değiştirilmiş plan seçeneği de yararlı olabilir. Ermenistan'a Özgür Devletle doğrudan doğruya temas olanağı tanıması gerekli görülmüştü ve bu, özellikle General Milne'in tutumu kabul edildiğinde, Gürcistan'la karşılıklı varlıklarının dayanağı olacak uyumla bağdaşabilecek olandan fazla bir ölçüde Batum İli toprağının Ermenistan'a verilmesi demek olacaktı.

Şimdiyse, sadece Çoruh vadisiyle Emir-heri vadisinin Ermenistan'a, denize bir koridor olarak verilmesi sözkonusu edilmektedir. Batum'da özgür bir liman (Özgür bir Devlet değil) olmalı ve kent ile, Çoruh vadisi dışında, tüm İl, hem Ermenistan'a hem Azerbaycan'a transit özgürlüğü tanıyan koşullar altında Gürcistan'a verilmelidir. Yerel halkın Ermenistan'a olduğu kadar Gürcistan'a da düşman olduğunu gösteren işaretler olmakla birlikte, burada Milletler Cemiyeti dışında ayrı bir birey yaratmak da olanak dışıdır ve Batum doğal olarak, öteki istekliler arasında en çok Gürcistan'a yönelecektir.

Bu çözüm, her ikisini de isteyen Gürcistan'a Çoruh vadisiyle Lazistan'ı elde edememiş olduğu için bir denkleştirme öğesi olarak Ermenistan'la dostça ilişkileri —hatta ilerde bir federasyonu— olanaklı kılabilecek bir formül olarak gözükmektedir.

Komisyonun ilk raporu Ermenistan'ın biçimsel bir metbuluğu altında Özerk bir Lazistan Devleti öngörmekteydi. Bu hüküm bugün için bir yana bırakılıp Ermenistan, elde etmeği tasarladığı Batum İlinin bir bölümünün yitirilmesine razı edilebilir. Bunu haklı gösterecek bir çok nedenler bulunabilir. Lazlar hiç bir bakımdan ulusal bir birim ya da toplum değillerdir ve bir Laz özerkliğinin kurulması, şimdiye kadar varolmamış olan bir 'Lazistan sorunu' yaratabilir. Ayrıca bu, deniz kıyısı boyunca Batum'a doğru doğuya yönelik bir Müslüman Türk baskısının özendirilmesine de yol açabilir. Lazların, yeni Ermenistan'da öteki azınlıklardan daha çok bir özerklik savı olamaz ve tıpkı öteki azınlıklar gibi, hakları ve çıkarları, Ermenistan'ın yeni topraklara sahip çıkmadan imzalaması gerekecek olan Azınlıklar Andlaşması içinde güvence altına alınabilir.

Bu yeni önerilerin kapsamına girmeyen bir tek nokta kalmaktadır ki, o da Kars-Ardahan yoluyla Erivan'la Batum arası ulaştırma konusudur. Bu yol, Komisyonun ilk raporu gereğince, Batum Özgür Devleti sınırına kadar Ermenistan'a kalacaktı. Ama şimdiye kadar da belirtildiği gibi bu, Batum İlinden fazla bir bölümün Ermenistan'a verilmesi anlamına gelecekti. Yeni önerilere göre, bu yol Ardahan'la Batum arasında Gürcistan topraklarında olacaktır. Bununla birlikte, Ermenistan'a, kendisine Batum'a çıkış sağlayan maddelere dayanarak, ulaşım olanakları sağlanabilir. Kaldı ki, Emir-Heri vadisi içine alınacak olursa, Ardahan'dan Çoruh vadisine yapılacak bir yol da olanaksız görünmemektedir.

Ermenistan

Madde 1.

Türkiye Müttefik Devletlerce girişilmiş bulunan eyleme uygun olarak, Ermenistan'ı özgür ve bağımsız bir Devlet olarak tanır ve Ermenistan yararına,

maddede tanımlanan ve 2. maddede gösterilen sınırlar içinde kalan, Türkiye'nin sınırları dışındaki Osmanlı İmparatorluğu toprakları üzerindeki tüm hak ve sıfatlarından vazgeçer.

Madde 2.

Ermenistan'ın sınırları aşağıdaki gibi saptanasaktır :

1. Türkiye ve Kürdistan ile

Karadeniz'in güney kıyısında Yanbolu Deresi ağzının aşağı yukarı 1 km. batısında seçilecek bir noktadan, güney-güney batıya doğru, Çakar Göl Dağı üzerinde seçilecek bir noktaya kadar,

Yanbolu deresi havzasının batı sınırlarını oluşturan tepe çizgisi;

Oradan, güney-doğuya doğru, Zülfü Dağın 4. km. kadar kuzey-batısında Erzurum İlinin batı sınır çıkıntı noktasına kadar,

Hurşit Dere ile Yanbolu Dere havzalarının subölünme çizgisini oluşturan tepe çizgisi;

oradan, güney-güney batıya doğru, Hatip Dağı üzerinde seçilecek bir noktaya kadar,

Erzurum İlinin batı sınırı;

oradan, Mans'ın (?) aşağı yukarı 10. km. kuzey-doğusunda, Poluk Çayı ile Karasuyun kesiştiği noktaya kadar doğuya doğru,

Poluk Çayı havzasının kuzey sınırını oluşturan tepe çizgisini izleyen bir çizgi;

oradan, güney-güney batıya doğru, Bekir Paşa Dağının 10 km. kadar kuzeyinde, Karasu üzerinde seçilecek bir noktaya kadar,

Karasunun ağzına doğru akım yolu;

oradan, Kığı'nın 12. km. kadar kuzeyinde Büyüksu üzerinde bir noktaya kadar,

Bekir Paşa Dağı, Sultan Dağı, Aktaş ve Şabartı (?) Dağ tepe çizgisine varan ve bunu olabildiğince izleyen bir çizgi;

oradan, genel güney-doğu yönünde, Oğnut'un (?) 10. kilometre kadar kuzeydoğusunda Gönük Su ırmağı üzerinde bir noktaya kadar,

Şeytan Dağı v Şutiş Dağı (?) tepe çizgilerine varan ve olabildiğince bunları izleyen bir çizgi;

oradan, Masla Dere ile Murat Suyunun kesiştiği yere kadar genel olarak güney yönüne doğru,

Masla dere ile Gönük Suyunun su bölümüne çizgisini izleyen bir çizgi;

oradan Ardişin'in 15. km. kadar doğusunda, Murad Suyu üzerinde seçilecek bir noktaya kadar,

kaynağına doğru Murad Suyunun akım yolu;

oradan, genel olarak güney-doğu yönüne doğru Rus Suyu üzerinde Tatvan'ın 1 km. kadar kuzey-batısında seçilecek bir noktaya kadar, Kazma Dağı, Kurtik Dağı, Kaşraş Dağı ve Kamran Tepe, tepe çizgisine varan ve bunu olabildiğince izleyen bir çizgi;

oradan, güney-doğuya doğru, Şetek'in 2 km. kadar batısında, Bitlis Suyu üzerinde seçilecek bir noktaya kadar,

Şeyh Ömer Tepesi ile Kambuz Dağı tepe çizgisine varan ve bunu olabildiğince izleyen bir çizgi;

oradan, doğuya doğru, Olek Süfla (Aşağı Olek) (?)'nın 3 km. kadar güneyinde bir dereciğin Güzel Dere ile birleştiği noktaya kadar,

Bitlis Suyu ile Güzel Dere havzaları arasındaki sedde uzanan ve olabildiğince izleyen bir çizgi;

oradan, Kara Su ve Eckis Derenin, Karasu Süfla köyünün 7 km. kadar doğusunda birleştikleri noktaya kadar doğuya doğru,

Kurdağdan geçen ve Tamik Dere ile Karasu havzalarının güney sınırlarını izleyen bir çizgi;

Oradan doğuya doğru Darnis derenin Paşandaşt Duz'dan akan derecikle birleştiği noktaya kadar,

Eckis dere havzasının güney sınırına varan ve bunu olabildiğince izleyen, daha sonra Van Gölüne dökülen ırmaklar havzasının güney sınırını, daha sonra da Paşandaşt Duz ile Darnis Dere su bölünme çizgisini izleyen bir çizgi;

oradan, 3050 noktasına (Bak : Türk Kurmay Haritası.) kadar, toprak üzerinde saptanacak, olabildiğince Darnis Deresinin ağzına doğru akımını izleyecek bir çizgi :

oradan Vaviran Dağına doğru kuzey-doğuya yönelen,
Şatak Suyunun batısındaki tepe çizgisini izleyen bir çizgi;
oradan genel doğu yönünde Şakulan Dağına doğru,
Şatak suyu havzasının kuzey ve kuzey-doğu sınırlarını izleyen ve Kuş Dağı Başit Dağı ve Kuşkıran Dağından geçen bir çizgi;

oradan kuzeye ve sonra doğuya doğru, Karahisar'ın aşağı yukarı 4 km. güneyinde Türkiye ile Acemistan arasındaki eski sınırın çıkıntı oluşturduğu yerde seçilecek bir noktaya kadar,

Doğuda Hab suyu ve batıda Hoşab Suyu arasındaki su bölümü çizgisini izleyen bir çizgi;

oradan, kuzeye doğru Ağrı Dağına (Ararat) kadar, Türkiye ile Acemistan arasındaki eski sınır.

2. Acemistan'la

Türkiye ile Acemistan arasında var olan sınır.

3. **Azerbaycan'la**

4. madde hükümleri gereğince sonradan saptanacak bir çizgi.

4. **Gürcistan'la**

Batum İlinin eski doğu sınırı üzerinde Kani Dağına;

4. madde hükümleri gereğince sonradan saptanacak bir çizgi;

oradan batıya doğru, Ajaris-Tsehali Irmağı ile Mağahelis ırmağı su bölümü çizgisi üzerinde Batum'un yeni sınırında seçilecek bir noktaya kadar,

Ajaris-Tsehali ırmağı havzasının güney sınırını izleyen ve oradan, 4. madde hükümleri gereğince saptanacak bir çizgiye göre.

5. **Batumla**

Batum'a ilişkin kesimin 2. maddesinde öngörülen Müttefikler-arası bir Komisyonca.

6. **Karadeniz.**

Madde 3

(Üçü) Başlıca Müttefik Devletler, biri Ermenistan ve biri de Türkiye'ce atanacak (beş) üyeden oluşan bir Sınır Komisyonu, işbu andlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra onbeş gün içinde, madde 2 (1) de tanımlanan sınır çizgisini yerinde çizmek üzere kurulacaktır.

(Üçü) Başlıca Müttefik Devletler, biri Kürdistan ve biri de Ermenistan'ca atanacak (beş) üyeden oluşan bir Sınır Komisyonu, işbu andlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra onbeş gün içinde, madde 2 (2 -sic-) de tanımlanan sınır çizgisini yerinde çizmek üzere kurulacaktır.

Başlıca Müttefik Devletlerce üyeleri atanacak (üç) kişiden oluşan bir Sınır Komisyonu, işbu andlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra onbeş gün içinde, madde 2 (6 -sic-) da tanımlanan sınır çizgisini yerinde çizmek üzere kurluacaktır.

Madde 4.

Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan'ın her birinin aralarındaki sınırlar, ilgili Devletler arasında doğrudan doğruya anlaşmayla saptanabilecek biçimde olacaktır.

Bu andlaşmanın yürürlüğe girmesini izleyecek altı ay içinde, ilgili Devletler bu sınırlardan herhangi birini anlaşma ile saptamayı başaramamış olurlarsa, sözkonusu sınır çizgisi Başlıca Müttefik Devletlerce saptanacak ve yerinde çizilmesi işini de bunlar yapacaktır.

Madde 5.

Türkiye'nin, Ermenistan'ın batı sınırlarının batısında kalan askersizleştirilmiş bölgesinin sınırları aşağıdaki gibi olacaktır :

Karadeniz'in güney kıyısında Tirebolu'nun aşağı yukarı 3 km. güney-batısındaki bir noktadan, genel olarak güney yönünden Artabil Gedik'e kadar,

Hurşit Suyu havzasının batı sınırları;

oradan Beş Kilise'nin 1 km. kadar batısında eKlkit Çayı üzerindeki bir noktaya kadar,

bir düz çizgi;

oradan güneye doğru, Erzincan'ın aşağı yukarı 37 km. kuzey-batısında bulunan Karadağ'a kadar,

bir düz çizgi;

oradan, Kemah'ın 12. km. güney-batısında Fırat Suyu üzerinde bir noktaya kadar,

şu tepelerden geçen bir çizgi : Damevli Dağ, Ho Bey Tepesi (?), ve Marik Dağı;

oradan Kemah'ın 18 km. kadar güneyinde bulunan Orta Dağ'a kadar güney-doğu yönünde,

bir düz çizgi;
oradan genel olarak doğuya doğru Bekir Paşa Dağına,
Fırat Suyu havzasının güney sınırı;
oradan kuzeye doğru Karadeniz.e,

Ermenistan'ın, başlıca Müttefik ve Ortak Devletlerce saptanacak batı sınırı.

Madde 6.

(Ermenistan, 7. maddede öngörülen andlaşma hükümlerine uyumlu olarak, Lazistan'a, gelişmesine uygun bir yerel özerklik vermeyi kabul etmektedir.

Lazistan'ın sınırları aşağıdaki biçimde saptanmaktadrı :

Karadeniz'in güney kıyısında Yanbolu Deresi ağzının aşağı yukarı 1 km. batısında seçilecek bir noktadan, güney - güney-batıya doğru, Çakar Göl Dağı üzerinde seçilecek bir noktaya kadar,

Yanbolu deresi havzasının batı sınırını oluşturan tepe çizgisi;
oradan, güney-doğuya doğru, Zülfü

Dağın 4 km. kadar kuzey-batısında Erzurum İlinin batı sınır çıkıntı noktasına kadar,

Hurşit Dere ile Yanbolu Deresi havzalarının subölünme çizgisini oluşturan tepe çizgisi;

oradan kuzey-doğuya doğru, Türkiye ile Rusya arasındaki eski sınırla Kükürt Dağda birleştiği noktaya kadar,

Erzurum İlinin kuzey sınırı;

oradan kuzeye doğru, Karadeniz'e kadar, Türkiye ile Rusya arasındaki eski sınır.)

Madde 7

Ermenistan, Ermenistan'da oturanların çoğunluğundan, soy, dil ya da din bakımından ayrı olanların çıkarlarını korumak için, Başlıca Müttefik Devletlerin gerekli görecekleri hükümleri, bunları bu Devletlerle yapacağı bir Andlaşmaya da geçirmeğe rıza göstererek, kabul eder.

Ermenistan, ayrıca, transit özgürlüğünü ve öteki ulusların ticaret için hakgözetir bir rejimi korumak üzere Başlıca Müttefik Devletlerce gerekli görülecek hükümlerin bu Devletlerle yapılacak bir Andlaşmaya konulmasını kabul eder.

Madde 8.

Ermenistan'ın kendi egemenliği altına geçecek Türk toprakları nedeniyle üstlenmesi gerekecek, Türkiye'ye ait malî yükümlülüklerin ya da hakların oranı ve niteliği, işbu Andlaşmanın bölümünü (Malî hükümler) uyarınca saptanacaktır.

Madde 9

İşbu Andlaşma ile çözüme bağlanamayan ve sözü geçen toprakların aktarılmasından doğabilecek bütün sorunlar, daha sonra yapılacak sözleşmelerle çözüme bağlanacaktır.

BATUM

Madde 1

Batum işbu andlaşma ile özgür ve bağımsız bir Devlet olarak kurulmakta ve Milletler Cemiyetinin koruyuculuğu altına konulmaktadır.

Madde 2

Batum'un sınırları, yerinde, Başlıca Müttefik Devletlerce atanacak üç üyeden kurulacak bir komisyonca saptanacaktır. Bu komisyon işbu andlaşmanın yürürlüğe girmesini izleyecek onbeş gün içinde kurulacaktır. Komisyon, temel olarak, aşağıdaki yaklaşık çizimi izleyecektir :

Karadeniz'in güney-doğu kıyısında, Mikriali'nin 4 1/2 km. kadar güneyinde bir noktadan, Zalona Dağına kadar,

Türkiye ile Rusya arasındaki eski sınır;
oradan doğuya doğru Kvamtskala Dağına kadar,
Işkala Suyu ile Pehlivan Çay arasındaki su bölümü çizgisi,
oradan kuzey doğuya doğru Pehlivan Çayla Çoruh Suyunun birleşme noktasına kadar, Pehlivan Çayı ile Çoruh Suyu arasındaki su bölümü çizgisini izleyen bir çizgi;

oradan Skurdidi ırmağı havzası ile Çoruh Suyu arasındaki su bölümü çizgisi üzerinde, Kartaşinin 4 km. kadar kuzey-doğusunda bir noktaya kadar doğuya doğru,

Kartaşinin üzerinde bulunduğu ırmağın havzasının kuzey sınırlarını genellikle izleyen bir çizgi;

oradan, kuzeye doğru, Skurdidi ırmağının Maşakhelis Irmağı ile birleşme noktasına kadar,

Skurdidi ırmağı havzasının batı sınırını olabildiğince izleyen bir çizgi;
oradan, Hertvis'in 7 km. kadar doğusunda Ajaris-Tskhai (Çay?) Irmağı üzerindeki bir noktaya kadar kuzeye doğru,

toprak üzerinde seçilecek bir çizgi;
oradan genel olarak kuzeye doğru Terat Dağına kadar,

Batıda Koronivtavi ve Beklemari havzaları ile güneyde Ajaris-Tskhali arasındaki su bölümüne varan ve bunu izleyen bir çizgi;

oradan, Şahati'nin 2 km. doğusunda, Kintriş Irmağı üzerinde seçilecek bir noktaya kadar,

Kintriş ırmağı havzası ile Kintriş ırmağı arasında su bölümünü izleyen ve daha sonra, Phemlobani ve Varcanulinin hemen batısındaki tepe çizgisini izleyen bir çizgi;

oradan Batum İliyle Kutais arasındaki sınır üzerindeki çıkıntı üzerinde, Şahati'nin 3 km. kadar kuzey-doğusunda, bu çıkıntının güneyindeki bir noktaya kadar kuzeye doğru,

yerinde seçilecek bir çizgi;

oradan, Karadenizin güney-doğu kıyısında, Kordon'un 2 km. kadar güneyinde bir noktaya kadar,

Batum İlinin kuzey sınırı.

Madde 3

Milletler Cemiyeti Konseyince Batum için bir Yüksek Komiser atanacaktır. Görevi, en başta, Batum ile 6. maddede sözü edilen Devletler arasında, adıgeçen maddede öngörülen konular nedeniyle ortaya çıkabilecek görüş ayrılıklarıyla uğraşmak olacak ve ayrıca Cemiyetin Konseyinin uygun göreceği, yönetimsel işlevlere bakmakla da görevlendirilecektir.

Yüksek Komiser Batum'da oturacaktır.

Madde 4

Yüksek Bağıtlı Taraflar, Batum Devletince çıkarılacak ve 3. maddede sözü edilen Yüksek Komiserce onaylanacak bir vatandaşlık yasası gereğince Batum vatandaşı olacak olan bu Devlet halkını, Batum vatandaşı olarak tanımayı kabul ederler.

Mdde 5

3. madde hükümleri saklı kalmak koşuluyla, Batum'un dış ilişkileri ve Batum uyruklularının yurt dışındaki diplomatik korunmaları, Milletler Cemiyeti Konseyince seçilecek bir Devlete verilecektir.

Bu rapor Ermeni Komisyonundaki İtalyan ve Britanya temsilcilerince kabul edilmiştir. Başka işlerin baskısı ve erken bir toplantı yapmak zorunluğu nedeniyle Fransız ve Japon temsilcileriyle danışma olanağı bulunamamıştır.

No. 71'in Ek 2'si.

Gürcü Temsilci Heyeti Başkanından, Yüce Kurul Başkanına

(A.J.107) Curzon Oteli, Londra, 16 Mart 1920

Bay Başkan,

Gürcü ulusunun Batum liman ve iline sahip olmağa verdiği yaşamsal ve her şeyden üstün önemi göz önünde tutan Gürcü Cumhuriyeti Temsilci Heyeti, Batum ili ve kentinin geleceği hakında, tüm gürcü ulusunun oybirliği ile desteklediği görüşleri bir kez daha, aşağıdaki özet biçiminde sunmak zorunluğunu duymaktadır, şöyle ki :

1. Halkının çoğunluğu gürcü-müslüman olan Batum ve Artvin yörelerinden oluşan Batum İli, hem tarihsel ve benzeri nedenlerle hem de bu eski gürcü toprakları halkının iradesine uygun olarak Gürcü Cumhuriyetinin topraklarını kapsamına alınmalıdır.

Gürcü Hükümeti, halklarının gereksinmelerine ve düşünce yapısına uygun etkin kamu düzenini bu ülkeye getirebilecek tek kuruluştur.

2. Batum ilinin parçalanarak bu ilin herhangi bir bölümünün Gürcüstan'dan başka bir Devlete bağlanması, Kafkasya ötesinde yaşayan komşu halklar arasında derin anlaşmazlıklara yol açacağı gibi, bunların ilişkilerini zehirlemekten de geri kalmayacaktır.

3. Coğrafya, Topografya nedenleri ya da başka nedenlerle, Ermenistan'a verilmek istenen denize çıkış yolunun, gürcü ulusunca ulusal anamalı sayılan ve böylece tanınması istenen toprakların bir bölümünden geçmesi zorunluğu olduğu kanıtlanacak olursa, gürcü ulusunun haklarına da saygı gösterilmesi gerekir. Yukarda sözü edilen denize çıkış, yani Ermenistan demiryollarının Karadeniz'deki çıkış noktasına olacak bağlantısı, özel hükümlerle düzenlenebilir ve adıgeçen topraklar üzerindeki Gürcüstan egemenliğine dokunulmamış olur.

4. Batum'da, Batum ilinin bir bölümünü de kapsayacak özerk bir cumhuriyet kurulması, Kafkasötesi Devletler arasındaki karışık ilişkileri büsbütün karıştırmak gibi kaçınılmaz bir sonuç verecektir. Bu çözüm, gürcü ulusu için kendisini başlıca limanından yoksun kıldığı için çok acı bir düş kırıklığına neden olacak olmaktan başka, Gürcüstan'ın komşusu ülkelerin tecimsel ve ekonomik gereksinmeleri için yararı olmayacağı gibi, uluslararası ticarette mal transiti gereksinmeleri için, özellikle Acemistan'la ilişkiler açısından da gerekli değildir zi-

ra, önemleri Gürcü Hükümetince yeterince değerlendirilmekte olan tüm bu çıkarların doyurulması ve gerekli güvenceler, ilgili taraflar arasında özel düzenlemelerle, doğrudan doğruya ya da Yüce Kurulun veya Milletler Cemiyetinin koruyuculuğu altında sağlanabilir.

Bu temel üzerine kurulacak bir düzende, Batum limanı, Gürcistan egemenliği altında, üç kafkasya cumhuriyetinin gerçek bir ortaklaşa çıkış noktası ve ayni zamanda uluslararası ticaretin antreposu olabilir, ayni zamanda kentin içelinden yapay olarak ayrılması önlenmiş ve Gürcistan'ın Batum üzerindeki haklarına zarar verilmemiş olur.

5. Gürcü Hükümeti, Kars İlinin iki yöresinin, yani Ardahan ve Oltu'nun Gürcistan'a verilmesi hakkında, Barış Konferansı'na sunmuş olduğu andırıda belirtilmiş olan istekler[264] üzerinde durmakta devam etmektedir.

6. Genel siyasal nedenlerle ve barış andlaşmalarının uygulanmasını sağlamak bakımından Büyük Devletlerin Batum limanında bir kara ve deniz üssünü kullanmak istemeleri akla gelebilir. Bu amaçla Büyük Devletlere tüm kolaylıklar sağlanmalıdır ve bunun da en emin yolu, bunun için Gürcüstan'la gerekli anlaşma ve sözleşmelerin yapılmasıdır.

Yukardaki hususların Ekselanslarınca Yüce Kurul'a iletilmesi ricasıyla saygılarımın.....

Gürcü Temsilci Heyeti Başkanı,

N. Çeidze

No. 72.

26 Mart 1920 Cuma günü saat 15.30'da Britanya Dışişleri Bakanlığında, Lord Curzon'un odasında yapılan bir Büyükelçiler ve Dışişleri Bakanları Konferansına ilişkin İngiliz yazmanın notları : /I.C.P.86/

Katılanlar : **Britanya** İmparatorluğu : Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. Vansittart, B. Malkin (tutanak 4 için); **Yazman**, Yb. Storr.

Fransa : B. Berthelot, B. Kammerer, Albay Chardigny.

İtalya : B. Scialoja, İmperiali Markisi, B. Galli, Don Ascanio Colonna.

Japonya : Vikont Chinda.

Çevirmen : B. Camerlynck.

1. Yüce Kurulun gelecek toplantı tarihi.

LORD CURZON konferansın genellikle gündemindeki maddelerin görüşülmesine geçilmeden çözmesi gereken birikmiş işleri bulunduğunu söyledi. Bu kez ileri süreceği dört nokta vardı. İlki, kendisinin, geçen gün Yüce Kurul için görüştüklerini konferansın anımsayacağı geçici programı B. Lloyd George'a sunmayı üstlenmiş olmasıdır. Ne yazık ki, B. Lloyd George'un bir dizi söylev hazırla-

[264] Bak. No. 10 14 sayılı dipnotu.

mak zorunluğunda olması nedeniyle, Britanya Başbakanını görmek olanağını bulamamıştır, fakat Kabine yazmanına konferansın önerilerini açıklamış ve yazman B. Lloyd George'un yanına girmek fırsatını bulur bulmaz, isteklerini öğreneceğini ve konferansa aktaracağını vadetmiştir.

2. Mısır

LORD CURZON ikinci noktanın, Fransız temsilcilerin Mısır hakkında herhangi bir yanıt alıp almadıklarının öğrenilmesi olduğunu söyledi.[265]

B. BERTHELOT Lord Curzon'a Mısır konusunda bir mektup gönderdiğini bunda Londra'daki Fransız Büyükelçiliğinin aracılığı ile Paris'ten almış olduğu yönerge hakkında bilgi verdiğini söyledi. Fransız Başbakanı 9. ve 13. maddelerle ilgili karşı çıkışlarda bulunmuştur. Yukarda sözü edilen mektupta bu karşı çıkışlar ayrıntılarıyla açıklanmaktadır.

LORD CURZON konferansın B. Millerand'ın karşı çıkışlarını, bu konudaki görüşlerini içeren belge ellerine geçmedikçe görüşemeyeceğini söyledi.

3. Fransız Yabancı Lejyonuna Türklerin yazılması.

LORD CURZON, sözlerini sürdürerek, üçüncü noktanın Türklerin Fransız Yabancı Lejyonuna yazılmaları olduğunu ve bunun da Fransız Hükümetinin çekincesi altında olduğunu bildirdi.[266] Son durumun ne olduğunu öğrenmek istemektedir.

B. BERTHELOT bu konudaki tartışmanın havasını Hükümetine iletmiş olduğunu ve Paris'in yanıtının Fransa'nın bu konuda geri çekilemeyeceği biçiminde alındığını bildirdi. Almanya her zaman, Yabancı Lejyona karşı çok hareketli ve çok sert bir kampanya yürütmüştür ve hatta onu savaş ilânı için bahane bile yapmağa yeltenmiştir. Fransız Yabancı Lejyonu savaş sırasında en büyük hizmetleri görmüş kadrosundakilerin üçte ikisi ölmüştür; Fransız Hükümeti, savaştan utku ile çıkıldığı bir sırada ona dokunmanın akla bile gelmemesi gerektiği görüşündedir. Ayrıca, bu konu B. Lloyd George ve Başkan Wilson'un önlerinde ortaya atılmış ve kendilerine, Lejyonla ilgili olarak andlaşmaya konulacak hüküm hakkında bilgi de verilmişti. Kaldı ki, Türklerin Lejyona hiç bir zaman girmeyecekleri ve Fransızların da onları almak niyeti bulunmadığı da gözönünde tutulmalıdır. Şu anda Lejyonda tek bir Türk bile bulunduğunu sanmamaktadır. Fransız Hükümeti sadece bir ilke sorunu olarak, öteki bütün andlaşmalarda yer almış bulunan Yabancı Lejyonla ilgili hükmün bu andlaşmadan da çıkarılmamasını kuvvetle istediğini belirtmek ister.

LORD CURZON bu koşullar altında, konunun görüşülmesinin B. Lloyd George'un hazır bulunacağı bir oturuma ertelenmesi gerektiğini söyledi. B. Berthelot'nun şunu bilmesini de ister ki, hiç bir zaman Fransız Yabancı Lejyonuna saldırıda bulunmak aklından geçmemiştir. Tam tersine, kimse kendisi kadar, savaş sırasında Lejyonunun nasıl şan kazanmış olduğunun, ve dünyaca bilinen onurlu tarihinin bilincine sahip değildir. Tek sorun Türkleri Lejyona asker yazma ayrıcalığının Fransa'ya tanınıp tanınmayacağı konusudur. B. Bert-

---

265 İngilizce aslındaki dipnotu: Bak No. 69, tutanak 4.

266 İngilizce aslındaki dipnotu: Bak No. 66, tutanak 1.

helot Yabancı Lejyonda Türk bulunmadığını söylemektedir ama daha bir iki gün önce B. Kammerer sekiz dokuz Türk olduğunu söylemiştir.

B. KAMMERER söze karışarak bunun kaba bir hesap sonucu söylendiğini bildirdi.

LORD CURZON B. Berthelot'nun Fransızların ilerde de Lejyona Türk almak niyetinde olmadıklarını söylediğini belirtti. Bu çok anlamlı bir sözdür ve konu Yüce Kurulda tartışmaya açıldığında B. Berthelot'ya bunu anımsatacaktır. Her halde B. Berthelot'nun, kendisinin hiç bir zaman, Fransız Yabancı Lejyonu adındaki olağan üstü nitelikteki insan topluluğunu küçültücü hiç bir şey yapmayacağından emin olmasını beklediğini yineledi.

B. BERTHELOT Lejyonun özellikle Alzaslılardan, ya da Almanya'da askerlik yapmaktan kurtulmak ve Fransa'ya hizmet etmek için tek şanslarını kaçırmamak için Lejyona yazılan, sözde Almanlardan oluştuğunu söyledi. Bu nedenle Lejyonun gelenekleri kutsal sayılmaktaydı. İnsanlar yazılmak için başvurduklarında, uyruklukları na ilişkin hiç bir soru sorulmaz; tek aranan vücut yetenekleridir.

LORD CURZON dördüncü noktanın çok önemli olduğunu bildirdi. Yazı Komitesi şu sırada işini Paris'te sürdürmektedir. Bir gün önce konferans yazı işinin Fransız başkentinde süreceğini varsayarak, ingiliz temsilcilerinin Paris'te kalmaları kararlaştırılmış ve böylece işlerin önümüzdeki üç hafta içinde tamamlanarak, üç Başbakanın da katılacağı bir Yüce Kurul toplantısından sonra, Nisan sonunda andlaşma maddelerinin Türklere verilebileceği hesaplanmıştır. Bu sabah Paris'ten dönen, Yazı Komitesinin ingiliz üyelerinden biri olan B. Malkin, rahatsız edici haberler getirmiştir : anlaşıldığına göre Fransız Hükümeti Türklerin andlaşmayı imzalamamaları halinde zorlayıcı önlemler alınması olanakları hakkında Mareşal Foch'un ve onun Versailles'daki Komisyonunun raporu alınıncaya kadar tüm andlaşmayı askıda saymakta ve B. Millerand da Yazı Komitesinin işlerini tümüyle durdurmuş bulunmaktadır. Bunun çok yersiz ve yararsız bir durum olduğunu konferansın dikkatine sunmak ister. B. Millerand'nın yönergesinin sonucunda andlaşmanın hazırlanması aylarca geciktirilmiş olacaktır. Doğal olarak her Hükümetin istediği herhangi bir nokta üzerinde çekince koymağa hakkı vardır ama ayni zamanda Yazı Komitesinin üzerinde çalışabileceği o kadar çok şey vardır ki, herhangi bir gecikmenin etkileri çok zararlı olur. Örneğin, tutalım ki Mareşal Foch'un Komisyonu raporunu verdiği zaman, büyük değişiklikleri gerektiren bir neden bulunmasın, ne kadar büyük bir zaman yitirilmesi olmuş olur. Tersine, Mareşal Foch esaslı değişiklikler getirmek isteyecek olursa, bunlar ister Londra'da ister Paris'te görüşülebilir. Fakat Yazı Komitesinin işini tümden durdurmasına son derece karşıdır ve üzerinde tartışma olmayan maddelerin yazılmasını sürdürmeleri gerektiği kanısındadır. B. Malkin aralarında bulunduğu için, kendisinden bir demeç vermesini isteyecektir. Sonra da Konferans, B. Millerand'dan yasağını kaldırarak Yazı Komitesinin işini sürdürmesine izin vermesinin istenmesini önerecektir.

B. MALKİN geçen Pazartesi günü Londra'dan almış olduğu yönergeye göre, Yazı Komitesinin aşağı yukarı Perşembe gününden sonra Türkiye ile Barış Andlaşması maddelerini yazmak üzere Londra'ya geleceğini bildiğini söyledi. Bu yönergeyi aldığında B. Fromageot'ya bilgi vermiş, o da B. Millerand'ı görmüştü.

B. Millerand, Mareşal Foch Komitesinin raporu alınıncaya kadar Yazı Komitesinin işini sürdürmesinin bir yararı olamayacağını bildirmiş. Bu rapor alınıncaya kadar Komitenin işi bir yana itilebilir. Halbuki, şu sırada Yazı Komitesine birçok yeni belge gelmiş durumdadır ve B. Millerand'nın yasaklaması kaldırılacak olursa, çok yararlı iş görme olanakları vardır.

B. BERTHELOT herhalde bir yanlış anlamanın söz konusu olduğunu söyledi. Hiç kuşkusuz B. Millerand pek çok şeyin Mareşal Foch'un raporundaki kararа bağlı olacağını düşünmektedir; şöyle ki, Devletler ileri sürdükleri koşulları uygulattırmak için İstanbul'a gönderecek yeterli kuvvete sahip değillerse, bu koşulları bir ölçüde yumuşatmak zorunda kalabilirler. Yazı Komitesinin başka konular, özellikle üzerinde tam anlaşmaya varılmış olan konular üzerinde çalışmalarını sürdürmemesi için kendisi de bir neden görememektedir. Bu yönde Paris'e bir telgraf çekmek niyetindedir, Britanya Hükümetinin de Lord Derby'ye bir telgraf çekerek B. Millerand'a benzer bir girişimde bulunmasını isteyeceğini umar. Yazı Komitesinin zaman yitirmemesi gerektiği hususundaki görüşlere tümüyle katıldığını yinelemek ister.

LORD CURZON söylediklerinden ötürü B. Berthelot'ya gönül borcu duyduğunu belirtti. Kendisi de ortada bir anlaşamamazlık olduğu kanısındadır ve Paris'teki Britanya Büyükelçisine bir telgraf çekip B. Millerand'la bu konuda konuşmasını isteyecektir. B. Malkin'in Paris'e zamanında dönerek gelecek salı başlayacak çalışmalara katılması gerekeceğini sanmaktadır.

İMPERİALİ MARKİSİ Lord Curzon'la B. Berthelot'ya katılmaktadır; gerek B. Scialoja gerek kendisi Paris'teki temsilcilerine telgraf çekip B. Millerand'a benzer girişimde bulunmasını isteceklerdir.

VİKONT CHİNDA Yazı Komitesindeki Japon temsilcisine de Paris'te kalması yönergesini vereceğini söyledi.

a) Yazı Komitesinin çalışmalarını durdurmasının hiç istenmeyen bir şey olduğuna ve Müttefik Devletlerin üzerinde anlaşmaya varmış oldukları maddeler hakkındaki çalışmalarını sürdürmemesi için bir neden bulunmadığına,

b) Bu yönde B. Millerand'a girişimlerin B. Cambon tarafından doğrudan doğruya, dolaylı olarak da Paris'teki Britanya ve İtalya Büyükelçilerince yapılmasına,

c) Yazı Komitesinden, gelecek hafta başında işini sürdürmek üzere Paris'te toplanmasının istenmesine,

karar verildi.

5. Yeni Ermenistan Devleti.

LORD CURZON bir gün önce Konferansın B. Vansittart'ın yeni Batum serbest limanına ilişkin olarak tasarlanan Ermeni ve Gürcü sınırları hakkında Albay Chardigny'ye danışmasını kararlaştırmış olduğunu anımsattı.

B. BERTHELOT Albay Chardigny demecini vermeden bir kaç söz söylemesine izin verilmesini istedi. Kendisi Albay Chardigny ile görüşmüştür ve Albay'ın Batum'un (kent olarak Batum'dan söz etmiştir, Batum Devletinden değil) Gürcülere bırakılması halinde bunun nesnel ve tinsel sonuçlarının çok kötü olacağı görüşünü taşıdığını görmüştür. Hiç kuşkusuz Gürcüler isteyeceğimiz her güvenceyi vermeğe hazırdırlar ama bunları hiç bir zaman tutmayacakları da aynı derecede kesindir. Batum'un her çeşit ticaret ve özellikle petrol için özgür

bir çıkış yeri olarak kalmasının önemi büyüktür. Albay Chardign'nin görüşüne göre, daha bir kaç yıl, bu kentte bir küçük Müttefikler-arası garnizonun bulundurulması zorunluğu vardır. Bunun tinsel etkisi büyük olacaktır, Gürcülerin ise buna bir saldırıda bulunmaları olasılığı yoktur. Her bir Devlet sadece 500 kişilik bir katkıda bile bulunsa, bu kuramsal bir güç gösterisi olarak yeterli olacaktır. En önemli olan şey, önümüzdeki birkaç yıl tam bir ticaret özgürlüğünün korunabilmesidir. Bu kuvvetin bakımı ise Batum kentine pek âlâ yüklenebilir. Bu garnizonu ayakta tutarken geçiş dönemini uygun biçimde bağlayacak sakıntı önlemlerinin alınmasında yarar vardır. Doğaldır ki bu öneriye karşı çıkışlar yapılsın ama işleyebilecek bir sistem bulmak zorunluğu da olduğuna göre, yapmakta olduğu önerinin en az karışıklık ve kopukluğa yol açarken Müttefiklerin çıkarlarını da gözettiğine inanmaktadır.

LORD CURZON bir gün önce Konferansta, kendi kendine, konferansın Batum için kabul ettiği çözümün bozulmadan kaç gün dayanabileceğini sorduğunu söyledi; tahmini, onbeş gün bu formülün yaşayabileceği idi. Öyle anlaşılmaktadır ki, hem yanılmış hem de süreyi abartarak hesap etmiştir. Yirmidört saat geçmediği halde, Albay Chardiny bugün karşımıza yepyeni bir öneriyle çıkmaktadır. Hiç kuşkusuz Albay Chardigny büyük bir yerel bilginin verdiği yetki ile konuşmaktadır ve söylediklerinin bir çoğuna Lord Curzon da katılmak eğilimindedir; ama, her bir Devletin, bir Müttefik garnizonun bölümleri olarak 500'er kişi ayırabileceklerinin kolay olacağı hususunda Albay gibi düşünmemektedir. Kendi görüşü, bunun, kolay olmak şöyle dursun, tersine, son derece zor olacağıdır. Konferansa anımsatmak ister ki, Devletleri Batum'un işgaline kandırmakta büyük zorlukla karşılaşmıştı ve ancak, iş çözüme bağlanır bağlanmaz kuvvetlerini çekmek koşuluyla razı edebilmişti. Ayrıca albay, bu kıtaların bakım giderlerinin kentin ticareti üzerinden alınacak resimlerle karşılanacağı görüşünü ileri sürmüştür. Hiç kuşku yok ki, bu pek hoşa gidecek bir yöntem olmadığı gibi, ilke olarak da doğru değildir. Türkler düşmanımız olduğu ve onarım da savaşta yenik düşmenin kaçınılmaz sonucu olduğu için Türklerin ödemesini istemeyi anlayabiliriz; ama bağımsız bir Devleti ele alıp, onlara istemedikleri bir işgal kuvvetinin giderlerini ödetmek apayrı bir şeydir. Milletler Cemiyetine gelince, konferans Milletler Cemiyetinin arkasında bir ordu olmadığı için Batum konusunda hiç bir sorumluluk almak istemeyeceği varsayımından hareket etmişti. Şimdiki önerisi bu konunun Konferansta değil, gelecek hafta Milletler Cemiyeti Konseyinde ele alınması ve Konseye, hem karşılaştığımız zorluklar açık yüreklilikle anlatılması hem de Konferansın kanısınca Milletler Cemiyetinin yeni serbest liman ve bölgenin sorumluluğunu üzerine almasının çok yerinde bulunduğunun söylenmesidir. Konseyin, büyük bir olasılıkla, Milletler Cemiyeti adına bu sorumluluğu yüklenmeyi reddetmesi halinde bile, bu limanın tam ticaret özgürlüğünün korunmasının çok önemli olduğu görüşünü ileri sürmüştür. O zaman konferans Devletlere başvurarak gerekli birlikleri sağlamalarını isteyebilir. Devletler bunu da kabul etmeyecek olurlarsa, o zaman, geçen gün kabul edilmiş olan ilk önerimize döner ve Batum kentiyle Devletçiliğini, Gürcülere teslim ederiz. Bu en az istenebilecek olan üçüncü seçenek olmakla birlikte, uzun vadeli olarak başkası da bulunamayacağa benzemektedir. Albay Chardigny'nin, Gürcülerin verdikleri herhangi bir sözü ciddi biçimde tutmalarının hiç beklenemeyeceği hakkındaki düşüncelerine tümüyle katılmaktadır. Sonuç olarak, meslekdaşlarında, geçen gün-

kü kararlarını değiştirmekten ya da tersine çevirmektense, Milletler Cemiyeti Konseyinin görüşünü öğrenmesine izin verilmesini istediğini belirtti.

B. BERTHELOT bunun çok iyi bir düşünce olduğunu ve tümüyle katıldığını söyledi.

B. VANSİTTART başkanı olduğu Komite adına konuştuğunu belirterek Batum garnizonunun yerinde bırakılması hakkında Albay Chardigny'nin söylediklerine tümden katıldığını söyledi. Ancak bu, Ermenistan'ın sınırı konusundan başka bir konu olup, anladığına göre, konferansın kabul ettiği sınır, Batum'daki müttefikler-arası garnizonun, olabilirse, kalmasının yararlı olacağının da belirtilmesiyle, kalacaktır. Ayrıca Konferansa, Albay Chardigny'nin, komitesince önerilen sınırın kabulünde sakınca görmediğini bildirmek ister.

B. SCİALOJA Lord Curzon'un önerisini tam desteklediğini söyledi.

VİKONT CHİNDA da tümüyle desteklemektedir.

İMPERİALİ MARKİSİ anladığına göre Milletler Cemiyetine sunulacak konunun sınır konusu değil bir müttefikler-arası garnizonun tutulması konusu olduğunu söyledi.

ALBAY CHARDİGNY Ermenistan'dan denize giden tek yol olan, Kars-Ardahan-Batum yolunun tümüyle Ermenilerde kalmasının çok önemli olduğunu söyledi. Batum, Avrupa çıkarlarına sıkı sıkıya bağlı ayrıca Kafkas sorunu ile ilgili bir konudur. Batum Gürcülere verilecek olursa Ermenistan'ın bir daha buraya burnunu sokmak olanağı kalmaz. Kent yağma edilir ve bu nedenle buranın verilmesi Devletler hesabına ağır bir sorumluluk konusu olur.

B. BERTHELOT Batum'daki garnizon sorunu, buranın geleceği konusuna göre Milletler Cemiyetine sunulacak çok daha basit bir konudur, dedi. Konunun malî yönü Ermeniler için yılda üçyüz milyon frank demektir.

(B. Malkin bu noktada toplantıdan ayrıldı.)

a) Ermeni Komitesi raporunun (A.J.120) Giriş bölümünün sonuç paragrafının kaldırılması;

b) Lord Curzon'un, konferans başkanı olarak, Nisan'ın birinci haftası sonunda yapılacak toplantıda, Milletler Cemiyeti Konseyine, Batum kentinde, düzeni korumak ve petrolün özgür transiti ile tam ticaret özgürlüğünü sağlamak kosunda moral etkisi bakımından, her sınıftan kurulu küçük bir müttefikler-arası kuvvet bulundurulmasının yararlarını anlatmasının kendisinden istenmesi,

kararlaştırıldı.

Konferans ayrıca Ermeni Komisyonunca önerilen ve konferansın geçen günkü toplantısında geçici olarak kabul edilen yeni Ermenistan Devlet sınırlarını Albay Chardigny'nin kabul ettiğini not etmiştir.

6. Türkiye ile Barış Andlaşması. Mısır, Sudan ve Kıbrıs'a ilişkin hükümler.

I.C.P.83'ün tutanak 4'ünden söz eden VİKONT CHİNDA, ayın 23'nde konferansça görüşülen, Britanya temsilcilerinin Mısır, Sudan ve Kıbrıs hakkında Türk Andlaşmasına koydurtmak istedikleri maddeleri içeren andırı hakkında bir noktaya değineceğini söyledi. Yaptığı araştırma sonucu Japon Hükümetinin henüz ne Mısır üzerindeki Britanya korumanlığını ne de Kıbrıs'ın Britanya'ya

bağlanmasını tanımadığını öğrendiğini bildirdi. Bu nedenle tutanağa geçirilmek üzere, Alt-Kesim 'A' (Mısır)'ın 1. maddesi ile Alt-Kesim 'C' (Kıbrıs)yi ancak Hükümetinin onamasına bağlı olarak **ad referandum**, kabul edebileceğini açıkladı.

Konferans Japon Büyükelçisinin çekincesini not etti.

7.

[Yüce Kurul toplantısı hakkında B. Lloyd George'un beklenen yanıtı alındı. Buna göre Türklerin 20 Nisan'da Paris'e çağrılmasını kabul etmekte; San Remo'ya giderken Paris'te durulmasını gereksiz bulmaktadır. Konferans bu durumda Fransız ve İtalyan Başbakanlarından Londra'ya gelmek isteyip istemediklerini, yoksa doğruca San Remo'da mı buluşulmasının istendiğinin sorulmasına karar verdi.]

8.

[Hollanda Hükümetine eski Alman İmparatoru ile ilgili yeni bir girişim üzerinde tartışıldı.]

(Konferans 17.25'de ertelendi.)

No. 73

27 Mart 1920 Cumartesi günü saat 11'de Londra, S.W.1, Whitehall'da Britanya Dışişleri Bakanlığında, Lord Curzon'un odasında yapılan bir Büyükelçiler ve Dışişleri Bakanları Konferansına ilişkin, İngiliz Yazmanın Notları /I.C.P.87./

Katılanlar: Britanya İmparatorluğu: B. Vansittart, B. Forbes Adam; **Yazmanlar**: Yarbay Storr, Albay Abraham.

Fransa: B. Cambon (Başkan), B. Berthelot, B. Kammerer.

İtalya: B. Scialoja, İmperiali Markisi, B. Galli, Don Ascanic Colonna.

Japonya: Vikont Chinda.

Çevirmen: B. Camerlynck.

1. Yunan Azınlık Andlaşması.

B. CAMBON Yunan Azınlık Andlaşmasının (A.J.130) (Ek 1), Paris'te uzmanlarca irdelenmiş olduğunu, genel bir anlaşmaya varıldığını ve pek az bir iki nokta dışında B. Venizelos'un uygun bulmasının da sağlandığını söyledi.. Bu nedenle, konferansın, metni olduğu gibikabul ederek sadece B. Venizelos'un karşı çıkışları bulunan noktaların tartışılmasıyla yetinebileceğini söyledi. Bunların ilki 7. maddenin ikinci paragrafıdır. Bu paragraftaki hükümler kalacak olursa, Yunanistan, göreli temsil sistemini eski Yunanistan'da bile uygulamak zorunda kalacaktır. Bu da doğrusu biraz fazla bir şey istemek olur. Kaldı ki, göreli bir temsil sistemi, yeni elde edilen topraklarda bile pek uygulanabilecek bir yöntem gibi görünmeyebilir, zira bu yöreler halkları herhangi bir çeşit seçime alışık değillerdir.

İMPERİALİ MARKİSİ göreli temsilin yerleştirilmesinin, var olan oranları şiddet yolu ile bozmağa götürebileceği için, tehlikeil olabileceği görüşünü ileri sürdü.

Bir süre tartışıldıktan sonra,

(Fransızca metin üzerinde) 'seçim sistemi' sözlerinin 'soysal azınlıkların haklarını da gözönünde tutan' tümcesilye nitelendirilmesine; (İngilizce metinde) 'ilkesine dayalı' sözcüklerinin çıkarılıp şu (fransızca) tümcenin eklenmesine: 'Bu hüküm sadece Yunanistan'ın 1 Ağustos 1914'den beri elde ettiği topraklarda uygulanacaktır.'

B. CAMBON B. Venizelos'un takıldığı bir başka maddenin de 11. madde olduğunu söyledi. B. Venizelos yeni elde edilen topraklardaki, toprak iyeliği sistemini -değiştirmekten kendisini alakoyacak bir hüküm istememektedir. Oysa, madde, Yunan Hükümetinin sadece iki yıl süre ile toprak sistemini değiştirmesine engel olmaktadır. Yani aslında, B. Venizelos'un maddenin şimdiki biçimine karşı çıkmasına pek bir neden yoktur.

B. SCİALOJA. B. Venizelos'un düşündüğü reformun aslında düpedüz elkoyma niteliğini taşıdığını ve ivedilikle yapılabileceğini belirtti.

11. maddede bir değişiklik yapılmaması kararlaştırıldı.

B. CAMBON 15. maddenin yazılış biçiminin pek iyi olmadığını söyledi.

Bir süre tartışıldıktan sonra,

İkinci tümcenin şöyle değiştirilmesi (fransızca) kararlaştırıldı: '...de genellikle oturagelmiş olan soysal öğeler temsil edilecektir. Müslümanlar yürütme işlevlerine katılma hakkında sahip olacaklardır.'

Sonuç olarak şu karara varıldı:

a) Yukardaki değişikliklerle, maddelerin yazıldığı biçimde kabulü.

b) Bilgi için Yunan Temsilci Heyeti ile Ekonomik Komisyona, gereği için Yazı Komitesine derhal örnek gönderilmesi.

Yazmana sözü edilen örnekleri vakit geçirmeden sağlaması yönergesi verildi.

2. Ermenistan'la Andlaşma Tasarısı.

B. CAMBON Ermenistan'la Andlaşma tasarısının da aynı biçimde (A.J.128) (Ek 2) tüm Devletlerce kabul edilmiş olduğunu söyledi. Üzerinde durulması gerekebilecek tek noktanın, 4. maddenin 3. fıkrası olduğunu belirtti. Kanısınca 'göreli temsil' sözü, tıpkı Yunan andlaşmasında olduğu gibi burada da sakıncalı görülebilir. Öyle sanmaktadır ki, "soysal azınlıkların haklarına gereken saygıyı gösteren bir seçim sistemi" denmesi yeterlidir.

(Bu kabul edildi.)

a) Ermeni Temsilci Heyetine yapılacak başvuru (bak, aşağıda (c) fıkrası) saklı kalmak koşuluyla, yukardaki değişiklikle andlaşma tasarısının kabulü.

b) Bilgileri için Yazı Komitesine ve Ekonomik Komiteye örnekler gönderilmesi.

c) Yapılacak bir gözlemleri bulunup bulunmadığının da sorularak Ermeni temsilci heyetine de bir örnek gönderilmesi.

Yazmana, (b) ve (c) nin gereğinin yapılması yönergesi verildi.

3. Türkiye'de yargı reformu.

B. VANSİTTART, andlaşma Türkler'e 20 Nisan'da verilecek ise, yargı reformu konusunun tartışmasının zamanında bitirilmesine pek olanak bulunamayabileceğini söyledi. Bu nedenle hazırladığı bir andırıda, iki madde ile, Türkiye'yi, Devletlerin bu konuda verecekleri kararları önceden kabul etmek durumunda bıraktığını ve bu arada Müttefik mahkemelerinin varacakları hukuksal sonuçları da kabul etmekle yükümlü kıldığını belirtti (A.J.129) (Ek 3).

B. CAMBON bu konunun 20 Nisan'dan önce derinliğine görüşülemeyeceğini kabul etmektedir.

B. SCİALOJA birinci maddede öngörülen komisyonda bir Türk üyenin bulunmasında yarar olacağını söyledi.

B. CAMBON maddenin, Türk Hükümetiyle danışmayı öngördüğünü belirtti.

VİKONT CHİNDA Hükümetinden, bu tür komisyonlarda bir Japon üye bulundurulmasını istemek hususunda kesin yönerge almış bulunduğunu söyledi. Hükümetinin bu konuda niçin bu denli duyarlılık gösterdiğini de şöyle açıkladı : Gerek Japonya, gerek Türkiye, ticaret andlaşmaları yapmak istemişler fakat Kapitülasyonlar sistemi buna engel olmuştur. Türkiye, o sistem içinde Japonlara hiç bir hak tanıyamayacağını söylemiştir. Japonya ise daima, öteki Devletlerle eşit durumda olması gerektiğini savunagelmiştir. Bu nedenle Japon Hükümeti kendisine, Kapitülasyonlarla ilgili herhangi bir konuyla uğraşan tüm Komisyonlarda bir Japon üye bulunması gerektiği hususunda kesin yönerge vermiştir.

> Komisyonun, Fransa, Büyük Britanya, İtalya ve Japonya tarafından atanacak dört üyeden oluşacağı kararlaştırıldı.

B. KAMMERER Kapitülasyonların hukukî konular dışında çok daha geniş bir alanı kapsadıklarını belirtti. Bu bakımdan, 1. maddenin birinci tümcesinde şu değişikliği önermektedir :

"şimdiki yargı konularındaki Kapitülasyonlar rejimi."

(Bu kabul edildi.)

> Her iki maddenin, yukardaki görüşme tutanağı ile birlikte, Yazı Komitesine gönderilmesi, kabul edildi.
>
> Yazmana gereğini yapması yönergesi verildi.

4. Konferans, Limanlar, Suyolları ve Demiryolları Komisyonunun İstanbul ve Haydarpaşa limanlarına ilişkin olarak raporunda yer alan öğütlemenin Boğazlar Komisyonunca uygun görüldüğünü kaydetti. (A.J.115)[267]

Yazmana bunu Yazı Komitesine bildirmesi yönergesi verildi.

---

[267] No. 70'in Ek 4'ü

No. 73'ün Ek 1'i[269]

Yunan Azınlıklar Andlaşması hakkında Dışişleri Bakanları ve Büyükelçiler Kuruluna Andırı

(A.J.130)

Azınlıklar Komitesindeki Britanya ve İtalyan temsilcileri, ekteki madde tasarılarını, Türk barışı ile ayni zamanda imzalanmak üzere, Başlıca Müttefik ve Ortak Devletlerle Yunanistan arasında bir andlaşma oluşturmak üzere öğütlemekle onur duyorlar. İşin çokluğu ve konferansın işini biran önce bitirebilmek kaygusu ile, Fransız ve Japon temsilcilerinin son görüşlerini almak olanağı bulunamamıştır.

Ancak şunun belirtilmesi gerekir ki, Paris'teki Azınlıklar Komitesi geçen yıl işbu andlaşmanın 7. maddesinin 2. fıkrası ile 11 ve 15. maddeleri dışındaki tüm maddelerini kaleme almıştır. Anlaşıldığına göre B. Venizelos Paris'te yazılan bütün maddeleri kabul etmektedir ve Edirne'ye ilişkin 15. maddede onun önerilerini içermektedir. Toprak reformuna ilişkin 11. madde İtalyan temsilcisinin istemi üzerine konmuş fakat Britanya temsilcisi bu eklentiden yana olmakla birlikte, B. Venizelos'un bu maddeye çok karşı olduğunun sanıldığından Kurul'a bilgi verilmesinin yerinde olacağı düşüncesindedir.

Kurul madde tasarılarını uygun bulacak olursa, bir örneğinin derhal Yunan Temsilci Heyetine gönderilmesi, ayrıca bilgi i;in bir örneğinin Ekonomik Komisyona bir örneğinin de Yazı Komitesine gönderilmesi önerilir.

Londra, 26 Mart 1920

No. 73'ün Ek 2'si

Ermenistan'la yapılacak Azınlıklar Andlaşması hakkında Dışişleri Bakanları ve Büyükelçiler Kuruluna Andırı

(A.J.128)

Azınlıklar Komitesindeki Britanya ve İtalyan temsilcileri, ekteki madde tasarılarını, Başlıca Müttefik ve Ortak Devletlerle Ermenistan arasında özel bir andlaşma oluşturmak üzere öğütlemekle onur duyarlar. Bu andlaşma, Polonya ve Çekoslovakya gibi yeni Devletlerle yapılan özel andlaşmaların benzeri olacaktır.

---

[268] Her iki metin için de İngilizce aslında, bunların bu belgeler arasında yayınlanmamış olup Sèvres'de, 10 Ağustos 1920 tarihinde, yani Türkiye ile Barış Andlaşmasının imazlandığı tarihte bu andlaşma (ya da anlaşmaların) ların da imzalandığı kaydedilmekte ve metinler için başka kaynaklara atıfta bulunulmaktadır. Her iki belgede de önemli maddeler arasında, soysal azınlıklara, nüfus oranlarına göre hak tanınması ilkesi ile müslüman azınlıkları için birer Reis-ül-Ülema atanması konusu göze çarpmaktadır. Yunan anlaşmasında ayrıca müslümanların kamu görevine ve kent yönetimine katılmasını öngören hükümler yer almaktadır. Maddeler, çevrilen işbu metnin aslında, sadece değişikliğe uğradıkları ölçüde ve 73. No.lı toplantı çerçecesinde, dipnotunda yer aldıkları için, hem kesin bilgi verilememekte hem de, aslı bulunmayan değişikliklere yer verilmekle, bu metne gereksiz ve anlamsız bir uzatma ve karışıklığa neden olmamak istendiği için, bu açıklama ile yetinilmektedir.

Andlaşma özellikle Yunan Azınlıklar Andlaşması Tasarısını örnek almıştır. Milletler Cemiyetince, alışılmış güvence formüllerinin kabul edileceği varsayılmıştır.

İşin çokluğu ve konferansın işini biran önce bitirebilmek kaygusu ile, bu maddeler üzerinde Fransız ve Japon temsilci heyetlerinin görüşlerinin alınmasına vakit bulunulamamış olduğu üzüntü ile belirtilir.

Bu andlaşmanın Ermenistan tarafından, Türk Andlaşmasının imzalanması sırasında imzalanması beklenmektedir. Kurul bu hükümleri kabul edecek olursa, ileri sürülecek gözlemleri bulunup bulunmadığının da sorularak, bir örneğinin Ermeni temsilci heyetine gönderilmesi önerilir. Yazı Komitesi ile Ekonomik Komiteye de, bilgileri için örnekler gönderilmelidir.

Londra, 26 Mart, 1920

No. 73'ün Ek 3'ü

Britanya Temsilci Heyetinin Dışişleri Bakanları ve Büyükelçiler Kuruluna sunulacak Andırısı.

(A.J.129)

Britanya Temsilci Heyeti, aşağıdaki madde tasarılarını, Türk Anlaşmasının Yazı Komitesince uygun görülecek bir yerine konulması için öğütlemekle onur kazanır :

"1. İşbu andlaşmanın yürürlüğe girişini izleyen altı ay içinde, Britanya İmparatorluğu, Fransa ve İtalya'nın atayacağı üç üyelik bir komisyon, bugünkü Kapitülasyonlar rejiminin yerini alacak bir adalet reformu tasarısı hazırlayacaktır. Bu komisyon, gerekirse ve Osmanlı Hükümetiyle danıştıktan sonra, ya karma ya da birleştirilmiş bir adalet rejimi (yargı rejimi) öğütlemeğe yetkili bulunacaktır. Bu tasarı adıgeçen Devletlerin Hükümetlerine sunulacak ve onlar tarafından uygun bulunur bulunmaz yürürlüğe girecektir. Türkiye böylece kabul edilecek olan tasarıyı kabul etmeyi şimdiden yükümlenir.

"2. Türkiye, 31 Ekim 1918'den yeni adalet sisteminin yürürlüğe girmesine dek Türkiye'de görev yapan bir müttefik yargıç ya da mahkemenin verdiği tüm kararları kabul etmeyi yükümlenir."

No. 74

29 Mart 1920 Pazartesi günü saat 15.30'da Londra, S.W.1 Whitehall'da Britanya Dışişleri Bakanlığında Lord Curzon'un Odasında toplanan Büyükelçiler ve Dışişleri Bakanları Konferansına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları : /I.C.P.88/

Katılanlar : Britanya İmparatorluğu : Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. Payne, B. Fountain, B. Vansittart; **Yazmanlar :** Yarbay Storr, Albay Abraham.

Fransa : B. Cambon, B. Kammerer.

İtalya : B. Scialoja, İmperiali Markisi, B. Nogara, B. Galli, Don Ascanio Colonna.

Japonya : Vicont Chinda, B. Yoshida.

Çevirmen : B. Camerlynck

1. Yüce Kurulun gelecek toplantı tarihi.

[Yüce Kurulun gelecek toplantı tarihi hakkında 72 No.lı toplantının 7. tutanağında ele alınan konu üzerine Lord Curzon B. Lloyd George ile görüşmelerini anlatmış ve Başbakanın Mareşal Foch'dan hem Andlaşmanın askeri hükümleri hem de Andlaşmanın gerektiğinde zorla uygulattırılması için gerekebilecek kuvvetler hakkındaki raporunun çabuklaştırılmasını istediğini açıklamıştır.

San Remo Konferansının programı için de şunlar öngörülmektedir: 1 Nisan 1920'ye kadar Londra'da çalışmalar sürdürülecek ve Paskalya tatiline girilecektir. Uzun bir dinlenmeye gereksinme duyan İngiltere Başbakanı, San Remo'ya vapurla gitmekle bunu sağlamak üzere 10 Nisan'da yola çıkıp, 17'sinde Marsilyaya varacak ve oradan trenle San Remo'ya gidecektir. Yüce Kurulun ilk toplantısı 19 Nisan'da başlayıp 22 ya da 23'üne kadar sürebilir. Bu Arada 20-24 Nisan arasında Paris'e çağrılmış olacak Türk temsilci heyetini 24'ü ile 26'sı arasındaki bir tarihte Yüce Kurul kabul edebilir. İki üç hafta ara verilecek olan Yüce Kurul çalışmalarının durduğu sırada Türkler andlaşmayı incelerler ve böylece Mayısın ikinci yarısında Andlaşmaya son biçimi verilebilir.

Fransız ve İtalyan temsilcileri bu program tasarısını başkentlerine danışmak için gereğini yapacaklardır.]

2. İstanbul. Terkos Gölü.

B. VANSİTTART Mareşal Foch Komisyonunun 16 Şubat tarihli raporunda önermiş olduğu İstanbul'un çevresindeki askersizleştirilmiş bölgenin batı sınırı konusunu[269] yeniden ortaya atmasına izin verilmesini rica etti. Bu sınırlar yeniden irdelendiğinde Terkos Gölünün İstanbul'un tatlı su gereksinmesini karşıladığı saptanmış ve Britanya Dışişleri Bakanlığı, Savaş Bakanlığına, bu su kaynağının dıştan karışılmasına karşı korunması gerektiğini belirtmeğe gereksinme duymuştur. Bunun üzerinde Ordu Kurulu, Terkos gölünün tüm beslenme alanının askersizleştirilmiş bölge kapsamına alınmasını düşünmüş fakat ayni zamanda Çatalca hattının da bu bölge içine alınması gereğinin ortaya çıkacağına ve bölgenin sınırını artık oluşturamayacağına dikkati çekmiştir. Ordu Kurulu bu konuda General Sackville-West aracılığı ile konunun Paris'teki Mareşal Foch Komisyonunda ele alınmasını istemektedir.

B. CAMBON sınırın Çatalca hattı olması gerektiğine hiç bir zaman karar verilmemiş olduğunu söyledi. Geçici olarak bu sınırın Enez-Midya ile Çatalca çizgileri arasında bir yerde olacağı kararlaştırılmış olmakla birlikte kesin bir karara varılmış değildir.

LORD CURZON konferansın tüm kararlarının geçici nitelikte olduğunu ve ancak Yüce Kurulun onayıla kesinleştiğini söyledi. Konferansın yönergesi sınır çizgisinin Çatalca çizgisi olacağı varsayımına dayandığına göre, şimdilik bu varsayıma dayanılması gerekiyor. Doğal olarak, konu her zaman için Yüce Kurulda ele alınabilir.

Britanya Ordu Kurulu'nun Terkos Gölü ve Çatalca hattı konularını, askeri temsilcileri aracılığıyla Mareşal Foch'un Komisyonunda ortaya atmak önerileri kabul edildi.

Yazman'dan Britanya Savaş Bakanlığını haberli kılması istendi.

---

[269] İngilizce aslındaki dipnotu Bak No. 14, Ek 1.

3. Türkiye ile Barış Andlaşması. Amerika Birleşik Devletlerinin tutumu.

LORD CURZON Konferansa şunları anımsattı : Yüce Kurul Başkan Wilson'un son notasına yanıtını hazırladıktan sonra B. Millerand, B. Jusserand'a bir telgraf çekerek, olabilirse Başkan Wilson'dan kişisel bir görüşme isteminde bulunmasını istemişti; kendisi de, meslekdaşlarının da uygun görmesi üzerine, Londra'daki Amerikan Büyükelçisini görerek Müttefiklerin önerdikleri planın anahatlarını anlatmıştı.[270] Britanya Dışişleri Bakanlığı Başkan Wilson'un yanıtını almış bulunuyor. Konferansa, bunu sırayla yarın görüşülmesini önermekte ve bu arada da yazmandan telgrafın, değiştirilerek açılmış, bir örneğini üyelere dağıtmasını rica edeceğini bildirmektedir. Başkan Wilson'un ortaya attığı bir konu var ki, Lord Curzon bunu derhal Konferansın bilgisine sunmakta yarar görmektedir : Trakya'nın geleceği konusu. Müttefik Devletler, Çatalca ile Bulgar sınırı arasındaki bölgenin Yunanlılara verilmesini önermişlerdi. Amerikan Devlet Başkanı buna karşı çıkmakta ve bölgenin kuzey bölümünün Bulgaristan verilmesi gerektiğini savunmaktadır; yani Edirne kenti ile Edirne İlinin büyük bir bölümü. Bulgaristan'ın bu bölgeye ilişkin istemi Yüce Kurulca incelenmemiştir ve konu Downing Street'de ele alındığında, Bulgar sınırı ile Çatalca arasındaki tüm toprakların Yunanistan'a verileceği varsayılmıştı. Yine bu varsayıma dayanılaraktır ki, B. Venizelos'tan Edirne kentinin kendisiyle ilgili olarak, Müslüman Kutsal Yerlere v.b. ilişkin özel hükümler kabul etmesi istenmişti. Kanısınca, Amerikan Başkanına herhangi bir yanıt göndermezden önce, Konferansın B. Venizelos'un önerilerini dikkatle incelemesi gerekmektedir. Bu Bölgede Türklerin ve Yunanlıların ileri sürebilecekleri savlar dışında, buranın Bulgaristan'a verilmesi için, etnolojik açıdan ileri sürülebilecek hiç bir kanıt bulunmadığını sanmaktadır. Ama Başkan Wilson konuyu ortaya atmış bulunduğuna göre Konferansın üzerine eğilmesi gerekecektir. Bu nedenle, Paris'teki Komisyonun önüne konmuş olan tüm kanıtları toplayıp konferansın bunları irdelemesini ve Yüce Kurula, Washington'a verilecek yanıt hakkında öğütlemede bulunmasını önerecektir. Konuyu yarın konferansa getirmeyi tasarlamaktadır, çünkü Yüce Kurulun perşembeden önce toplanıp verilecek yanıtı görüşmek istemesi olasılığı vardır.

B. CAMBON anladığına göre Başkan Wilson Türk'ün Avrupa Türkiyesinin tümünden dışarı atılmasından yana olduğunu ve hem Edirne'nin hem tüm o bölgenin Bulgaristan'a verilmesini istediğini açıklamış bulunmaktadır.

İMPERİALİ MARKİSİ kararın Yüce Kurulca alınacağının belli olması koşuluyla konunun Konferansça görüşülmesinde bir sakınca görmediğini söyledi.

LORD CURZON çok doğal olarak, karar verme yetkisinin sadece Yüce Kurulda olduğunu belirtti.

Nota üyelere dağıtıldıktan sonra, konunun ertesi gün ele alınacağı kararlaştırıldı.

4. Maliye Komisyonun Raporu.

LORD CURZON Maliye Komisyonunun son raporunun (A.J.27 Revise) basılmakta olduğunu öğrendiğini ve konferansça yarın ele alınabileceğini umduğu-

---

[270] İngilizce aslındaki dipnotu : Bak No. 60, tutanak 2.

nu söyledi. Anladığına göre, ingilizce metin bu akaşm, fransızcası ise ertesi sabah hazır olacaktır. Bu usule karşı söylenecek bir şey olup olmadığını sordu.

B. KAMMERER raporun görüşmesinin bir gün ertelenmesi olanağının sağlanmasını rica etti. Paris'in herhangi bir zorluk çıkaracağını sanmamakla birlikte, Fransız maliye uzmanları başkente gitmek üzere yola çıkmış bulunduklarına göre, Fransız temsilci heyetinin görüşmelerin onların dönüşüne ve Paris'ten esasa ilişkin herhangi bir karşı görüşün ileri sürülmesi olasılığı kalıp kalmadığının kesinlikle anlaşılmasına değin ertelenmesini istemesi doğaldır.

Fransız temsilci heyetinin Fransız Hükümetini Maliye Komisyonu raporunu kabul edip etmediğini biran önce bildirmesi için yeniden sıkıştırmasına ve raporun, olabilirse, 30 Mart tarihinde öğleden sonraki toplantıda görüşülmesine karar verildi.

5. Türkiye ile Barış Andlaşması. Mısır.

LORD CURZON, 72 No. lı toplantının 2. tutanağındaki konuya değinerek, B. Berthelot'dan aldığı bir mektupta, Britanya, Temsilci heyetinin Türk Andlaşmasına, Mısır, Sudan ve Kıbrıs hakkında konulmasını önerdiği maddelerle ilgili 23 Mart öğleden sonraki toplantıda görüşülmüş olan andırısına değgin Fransız görüşünün açıklanmış olduğunu söyledi. B. Berthelot'nun mektubu şu anda Britanya Dışişleri Bakanlığında, konu konferansça ele alındığında hazır bulunmak isteyen B. Hurst tarafından incelenmektedir. B. Hurst şu sırada Londra'da olmadığı için, Lord Curzon B. Berthelot'nun mektubunun, onun döneceği Çarşamba günü öğleden sonra ele alınmasını önermektedir.

> Britanya temsilci heyetince önerilen Mısırla ilgili madde tasarıları hakkında B. Berthelot'nun Lord Curzon'a gönderdiği mektubun 31 Mart öğleden sonraki konferans gündemine alınması kararlaştırıldı.

6. Türkiye ile Barış Andlaşması. Ganimetler.

LORD CURZON, önünde Britanya Savaş Bakanlığı sekreterliğinden gelmiş 27 Mart 1920 tarihli bir mektupta, Almanya ile imzalanmış Barış Andlaşmasının özel hükümlerinin 245. maddesine benzer bir hükmün Türk Andlaşmasına da konularak, 1914'den beri Müttefiklerden alınan tüm ganimetlerin geri verilmesinin istenmesinin gerektiğine işaret edildiğini bildirmiştir. Bu hükmün özellikle 1916'da Kut'da (Kut-ül-Emare) Türklere teslim olan subayların kişisel eşya ve gereçlerine uygulanabileceği belirtilmektedir.

> Kısa bir tartışmadan sonra,
> Britanya Savaş Bakanlığının istediği biçimde, Müttefiklerden alınan ganimetlerin geri verilmesini öngören genel bir hükmün Türk Andlaşmasına konulması,
> Bunun için, Yazı Komitesi ile haberleşerek, yazmanın gereğini yapması,
> **kararlaştırıldı.**

7. Türkiye ile Barış Andlaşması. Ekonomik hükümler. Postanelerin yeniden kurulması.

Konferansın önünde, Türkiye ile Barış Andlaşmasının ekonomik hükümleri

tasarısı bulunmaktadır. Bunun yanında Ekonomik Komisyon Başkanının bir de raporu vardır. (A.J.97, Revise)[271] ile (A.J.127) (Ek. 1).

---

[271] Basılmamıştır. Bu belge aşağıda I. Ekteki A. J. 127 sayılı belgenin başında, Türkiye ile Barış Andlaşmasına konulacak Ekonomik Hükümler Tasarısı' başlığı altında ve 25 Mart 1920 tarihli olarak yayınlanmıştı. Sèvres Andlaşmasının IX Bölümün karşılığı olan yedi kesimden oluşan bu maddelerde 'Müttefik ve Ortak Devletler' deyimi son Sèvres metninde 'Müttefik Devletler olmuştur. Bunun dışındaki değişiklikler şunlardır:

Sèvres Andlaşmasının 261 maddesinin karşılığı olan 1. maddede 'yararına' sözcüğü yerine 'bakımından' denilmektedir.

2. madde, andlaşmanın 139. maddesinin 1. paragrafıdır.

3. madde, şu değişiklikle 263 maddedir: a) 1. paragrafta, '25 Nisan 1907 Sözleşmesinin Türkiye'de dışalım vergileri tarifesine ilişkin hükümleri bütün Müttefik ve Ortak Devletlerden bu Andlaşmayı imza edenler ve 1 Ağustos 1914'de kapitülasyon rejiminden doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak yararlanan tüm öteki Devletler yararına yeniden yürürlüğe konulacaktır' denilmekte; b) son paragraftaki süre de üç ay olarak saptanmakta idi.

4. madde, son paragraftaki sürenin üç ay olması dışında, 264. maddenin aynıdır.

5-7. maddeler, sırasıyla 265-267. maddelerdir.

8. madde, 128. maddenin 1. paragrafının karşılığıdır.

9-14. maddeler, sırasıyla 268-273. maddelerdir.

15. madde, 274. maddenin ilk sekiz paragrafının karşılığıdır.

16-22. maddeler, sırasıyla 275-81, maddelerdir.

23. madde sonundaki şu tümce dışında, 282. maddenin aynıdır: '...bu paragrafın hiç bir hükmü, son duruşması yapılmış bir karışma davasının Amerika Birleşik Devletlerinde yeniden açılması hakkını vermez.'

24 ve 25. maddeler 283 ve 284. maddelerin ayni olup her ikisinin de sonunda şu değişik hüküm yer almaktaydı: 'Bu madde bir yandan Amerika Birleşik Devletleriyle öte yandan Türkiye arasında uygulanmayacaktır.'

26-28. maddeler sırasıyla 285-87. maddelerdir.

29 ve 31. maddeler 288 ve 290. maddelerin ayni olup, tasarıda 'başka bir andlaşma' sözcüğünün başında her iki maddede de 'Müttefik ve Ortak Devletlerin taraf oldukları' tümcesi yer almaktadır.

30 ve 32. maddeler 289 ve 291 maddelerin aynidir, sadece her iki tasarı maddesinde, 1. paragraftaki tarih '1 Ağustos 1914'dür.

3. madde 292. maddedir.

34. maddede şöyle yazılıydı: '(Çıkarıldı: yerini Malî Hükümlerin 9. maddesi aldı.)'

35. maddenin ilk iki paragrafı 293. maddeden değişik olarak şöyledir: 'İşbu Andlaşma ile Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmış topraklar üzerinde yetkesini kullanan Hükümetler, bu topraklar üzerinde Osmanlı ortaklıklarının ya da Osmanlı uyruklarının denetimindeki ortaklıkların mallarını, haklarını ve çıkarlarını tasfiye edebileceklerdir. Bütün bu durumlarda, tasfiyeden elde edilecek gelir, doğrudan doğruya ortaklığa verilecektir.' 'Bu madde, 1 Ağustos 1914 tarihinde, Müttefik ya da Ortak Devletlerle mandataire Devlet uyruklarının çıkar çokluğunu ellerinde bulundurdukları ortaklıklara uygulanmaz.'.

36, 37, 37 A, 37 B, ve 38. maddeler sırasıyla 294-298. maddelerin aynidir.

38 A maddesi, içindeki tarihin 3 Kasım 1918 olması dışında, 299. maddenin aynidir.

39 ve 40. maddeler, sırasıyla 300 ve 301. maddelerdir.

41. madde 302. maddenin karşılığı olup, 1. paragrafı şöyle idi: 'Müttefik ya da Ortak gruplarca denetim altında bulundurulan Osmanlı ortaklıkları dışında, bir yandan Türk Hükümeti ya da işbu Andlaşmanın yürürlüğe konma tarihinde onun topraklarında oturan uyrukları, öte yandan Müttefik ve Ortak Devletler Hükümetleri ya da bunların 1 Ağustos 1914'de ne Osmanlı uyrukluğunda olan, ne Türkiye'de oturan ne de Türkiye'de iş yapan uyrukları arasında varolan ve işbu Andlaşmanın mali hükümlerinin 5. madde [6] siyle Ek I.'de sözü edilen Osmanlı Hükümetinin Devlet Borcu dışındaki borçları, ister savaştan önce, ister tümüyle ya da bir bölümüyle yerine getirilmesi savaş nedeniyle durdurulmuş ticaret işlemleri ya da sözleşmeler sonucu olarak savaş sırasında ödenmesi gerekli duruma gelmiş olsun, ilgili Müt-

LORD CURZON Ekonomik Bölüm madde tasarıları üzerinde geniş bir görüş birliği olduğunu duyduğunu söyledi.Komisyon başkanının ve meslekdaşlarının ileri sürmek isteyecekleri görüşler dışında, bu konunun çok fazla ayrıntıya girilmeden çözümlenebileceğini sanmaktadır.

---

tefik ve Ortak Devletlerin, sömürgelerinin ve korumaları altındaki ülkelerin, ya da İngiliz Dominion'ları ve Hindistan paraları ile borç hesabına geçirilecektir. Bir borcun başka bir para ile ödenmesi ya da hesaba geçirilmesi gereken durumlarda, savaş öncesi kambiyo değeri üzerinden, ilgili ülkenin, Müttefik ya da Ortak Devlet, sömürge, koruma altında ülke, Britanya Dominion'u ya da Hindistan, parasıyla ödenecek ya da hesaba geçecektir.'

42 ve 43. maddeler sırasıyla 303 ve 304. maddelerdir.

44. madde 305. maddenin aynıdır. Sadece a) 1. paragraftaki tarih 1 Ağustos 1914. idi ve b) ikinci maddenin paragrafta sözü edilen madde 45. maddedir.

45. madde 306. maddedir.

46. madde 307. maddenin aynıdır, sadece 'yürütme önlemleri'nden maddede söz edilmemekteydi.

47. madde şu değişiklikle 308. maddenin aynıdır: '...bulunan, ya da sonradan uyruğu olan...' ve 'ülkesi Türkiye'den ayrılmış' sözcükleri tasarı maddede yoktur. 48. madde 'ülkesi Türkiye'den ayrılmış' sözcükleri dışında 309. maddenin aynıdır.

Ek Tasarı, Kesim V'in eki olup, son biçimiyle metindeki Ekten şu bakımlarda değişiklik göstermektedir :

a) Tasarıda 'I. Genel Hükümler' başlığından önce şu giriş paragrafları yer almaktaydı: 'İşbu Ek'in 6-21. maddeleri hükümleri sadece bir yandan Türk uyruklara öte yandan Türkiye ile ticaret yapmaları yasalar ya da tüzükler bakımından yasaya aykırı düşmüş olan Müttefik ve Ortak Devletler uyrukları arasındaki sigorta ve yeniden sigorta sözleşmelerine uygulanacaktır.

'Aynı biçimde, sözü geçen hükümler, bir yandan Türk uyrukları ile öte yandan savaş nedeniyle Müttefik ve Ortak Devletlere ya da yeni kurulan Devletlere aktarılmış topraklarda yerleşmiş ortaklık ya da kişiler arasındaki sözleşmelere de uygulanmayacaktır.

'6-21. paragrafların özel hükümleri dışında kalmış olan sigorta ya da yeniden sigorta sözleşmeleri, 43. madde hükümlerine bağlı olacaktır.'

b) Tasarıdaki 6. madde şöyledir: 'Sonradan düşman olan bir başka kişi ile bir sigorta sözleşmesi yapmış olan kişinin yapmış olduğu bu sözleşme aşağıdaki paragraflar hükümlerine göre işlem görecektir.'

49. madde 310. maddenin aynıdır, ancaktasarıdaki 1. ve 2. paragraftaki tarih 5 Kasım 1914 idi.

50. madde tasarısı şöyle kaleme alınmıştı: 'Başlıca Müttefik Devletlerden ya da Ortak Devletlerden birinin yetkesine ya da korumanlığına konulmak üzere Türkiye'den ayrılan topraklarda 5 Kasım 1914'den önce Osmanlı Hükümeti ya da herhangi bir yerel Osmanlı makamınca kendilerine ayrıcalık tanınmış Müttefik ya da Ortak Devlet uyrukları ile Müttefik ya da Ortak grupların denetimi altındaki ortaklıkla elde ettikleri haklardan tümüyle yararlanmayı sürdürecekler ve ilgili Devlet kendilerine verilen güvenceleri olduğu gibi tutacak ya da eşdeğerde güvenceler verecektir.

'Bununla birlikte, bu Hükümetler bu ayrıcalıklardan herhangi birinin sürdürülmesinin kamu çıkarlarına aykırı olduğu kanısında olursa, işbu andlaşmanın yürürlüğe girme tarihinden altı aylık bir süre içinde, bu ayrıcalığı satın almak ya da içeriğinin değiştirilmesini önermek yetkisine sahip olacaktır; bu durumda, ayrıcalık sahibine, aşağıdaki hükümler uyarınca, hakgözetirliğe uygun bir ödence vermekle yükümlü olacaktır.

'Bu ödencenin tutarını saptamak için, taraflar arasında anlaşmaya varılmayacak olursa, Hakemlik Mahkemeleri kurulacaktır. Mahkemeler, biri ayrıcalık sahibini, -ya da söz konusu bir ortaklıksa- anaparanın çoğunluğuna sahip olanların uyruğu bulundukları Devletçe, biri sözkonusu toprak üzerinde yetkisini kullanan Hükümetçe üçüncüsü de anlaşma ile ya da Milletler Cemiyeti Konseyince atanacak üç üyeden oluşacaktır.

'Hem hukuka hem hakgözetirliğe göre davaya bakacak olan mahkeme, sonraki parag-

B. PAYNE Britanya temsilci heyetinin 1. maddede çok ufak bir değişiklik yaparak Müttefik Devletlerce Türkiye'de kurulan Postaneleri korumak istediğini söyledi. Bu konuda bir de not dağıtmıştır (Ek 2.)

İMPERİALİ MARKİSİ postaneleri yeniden canlandırma hakkının 1 Ağustos 1914'den önce Türkiye'de postane bulunduran Devletlerle sınırlandırılmasının önemli olduğunu sandığını söyledi. Başka Müttefik Devletlerin de postane açmalarına meydan boş bırakılacak olursa büyük zorluklar çıkabilir.

B. CAMBON Türkiye'nin bu postanelere hep karşı koymuş olduğunu ve çeşitli zamanlarda kapattırmak için girişimde bulunduğunu anımsattı.

LORD CURZON başka Devletlerin Türkiye'de postane kurabilme haklarının en çok kayırılan ulus kuralından çıktığını söyledi.

İMPERİALİ MARKİSİ bu hakkın hiç bir belgeye dayanmadığını sandığını bildirdi. Bu, Babıâli'nin sürekli direnmesine karşı ileri sürülmüş bir hak olup, bir keresinde Britanya postanesi zorla kapattırılmıştı. Bu oldukça ciddi bir diplomatik olay yaratmıştı. Ayrıca Türk Hükümetinden, posta hizmetleri karşılığı gelir sağlayabilmek olanaklarının büsbütün kaldırılmaması gerektiğine de inanmaktadır.

B. KAMMERER postanelerin yeniden kurulmasının iyi olacağı görüşündedir. Maddede bu hak, bu hakkı savaş öncesi postane kurmuş bulunan Devletlerin tekelinde bırakılabilir.

LORD CURZON bu tür bir konuyu, bu denli önemli konulardan söz eden ilk maddeye koymamanın da doğru olacağı görüşündedir. Ayrı bir maddenin daha uygun düşeceğini sanmaktadır.

VİKONT CHİNDA postanelerin yeniden kurulmasına Kapitülasyonların diriltilmesinin bir parçası olarak bakılmakta ise, bütün andlaşmayı imzalayanların bundan yararlanması gerektiğini söyledi.

B. VANSİTTART postane bulundurmak hakkının ,her zamandan, çok tartışılmış olduğunu ve aslında Kapitülasyonların bir sonucu olmadığını söyledi.

---

rafta da gösterildiği gibi, sözleşmenin duruma uydurularak korunması temeli üzerinden tüm değerlendirme öğelerini gözönünde tutacaktır.

'Ayrıcalık olduğu gibi kalacaksa, işbu maddenin ikinci paragrafında öngörülen sürenin bitiminden sonra altı aylık bir süre içinde, ayrıcalık sahibi, sözleşmenin yeni ekonomik koşullara uydurulmasını istemek hakkına sahip olacak ve ilgili Hükümetle doğrudan doğruya bir anlaşmaya vaarmazsa, karar, yukarıda sözü edilen mahkemeye bırakılacaktır.'

50 A. maddesi 312. maddenin karşılığıdır ancak, a) birinci fıkra şöyle başlar: 'İster 10 Ağustos 1913 Bükreş Andlaşmasıyla, ister işbu Andlaşma ile Türkiye'den ayrılmış olan topraklarda, yeni Hükümet hukukça (ipso facto)..'; b) 3. paragraf ise: 'Bununla birlikte, işbu Andlaşma imzalanır imzalanmaz..'.

50 B. maddesi şöyledir: '50 A. maddelerinin uygulanması için kağıt para çıkarılmasında hiç bir ödence tanınmayacaktır.'

50 C. maddesi 314. maddenin aynidir, ancak içindeki tarih 5 Kasım 1914'dür.

51. ve 52. maddeler sırasıyla 315. ve 316. maddelerdir.

53. maddenin başında 'Kesim VII, Genel Hüküm' başlığı vardı ve 104. maddenin karşılığı idi; ancak ilk tümcesi: 'Bu bölümdeki anlamında, Mısır ve Mısır uyrukları' diye başlamaktaydı.

54. madde 317. maddenin aynidir, şu kadar ki, 1. alt paragrafı şöyledir: 'Bir Müttefik Devletin ya da Ortak Devletin uyrukluğuna sahip kişilerle hukuksal varlıklara.'

VİKONT CHİNDA her ne kadar Japonya'nın önceleri Türkiye'de postanesi bulunmamış ise de, bugün en çok kayırılan ülke işleminden yararlanacak ise, postane kurmak hakkının kendisine tanınması akla ters düşen bir tutum olur, dedi. 'Başlıca Müttefik Devletler' deyiminin kullanılmasını önerdi. Bulgaristan Andlaşmasında, özellikle postaneler konusunda olmasa bile, Kapitülasyonlar konusunda benzer bir işlem yapılmıştı.

LORD CURZON postanelerin kapitülasyonla bir ilgisi olmadığını sanmaktadır; büyük zorluklara karşın bu ayrıcalıktan bazı Devletlerin yararlanabilmiş olmaları, zaman zaman zora dayanan baskılarla olmuştur. Yeni postaneler kurulacak olursa, karışıklık daha da artmış olacaktır.

VİKONT CHİNDA meslekdaşlarının bu yorumları karşısında önerisini geri aldığını bildirdi.

Yazı Komitesinden, 1 Ağustos 1914'den önce Türkiye'de postaneleri bulunan Müttefik Devletlerce postanelerin yeniden kurulmasını öngören bir madde koymasının istenmesi, **kararlaştırıldı.**

B. PAYNE üzerlerinde çekince bulunan çok az sayıdaki maddeler dışındaki tüm maddelerin Konferansa sunulmuş olduğunu söyledi. Bu kalanlardan da 35 ve 36. maddeler dışındakiler çözülmüş durumdadır. Bu ikisi İtalyan ve Fransız temsilci heyetlerinin çekinceleri altındadır. Bu çekincelerin şimdi kaldırılıp kaldırılmayacağını bilememektedir.

B. SCİALOJA İtalyan temsilci heyetinin 36. maddeyi saklı tutma zorunluluğunu duyduğunu bildirdi.

B. KAMMERER Fransız temsilci heyetinin durumunun tıpkı olduğunu söyledi.

LORD CURZON bu maddelerin konferansça ne zaman ele alınabileceğini sordu.

B. KAMMERER bu konuda Fransız Hükümetinin yanıtını malî hükümler hakkındaki yanıtı ile birlikte alabileceğini umduğunu söyledi.

B. SCİALOJA konunun siyasal nitelikte olduğunu söyledi. Bu nedenle B. Nitti ile danışmadan kendisi çözemeyecektir. Bu bakımdan San Remo toplantısına kadar saklı tutulması gerekeceğini sanmaktadır. Maddenin tüm demiryolları konusu ile geniş bir etkileşimi vardır.

LORD CURZON bu konunun San Remo toplantısına ertelenmesinin yazık olduğu görüşündedir. San Remo'da hem çok vakit olmayacak hem de bütün uzmanlar bulunmayacaktır. Anlayışı oydu ki San Remo toplantısında Andlaşmanın ayrıntıları değil temel sorunları görüşülecekti. Kaldı ki, kanısınca, bu konferans, Yüce Kurula danışmadan bu tür bir sorunu çözebilmelidir. B. Scialoja'dan bu konuda gelecek perşembe'ye dek bir yanıt alması olanağı bulunup bulunmadığını sordu.

B. SCİALOJA konunun İtalya bakımından, bu kesimdeki sorunların belki de en önemlisi olduğunu söyledi. İtalya'ya bir telgraf çekecektir ama yanıtının perşembeye kadar geleceğine değgin bir söz veremeyecektir.

36. madde konusunun ertelenmesi **kararlaştırıldı.**

B. KAMMERER 3. madde konusunda ufak bir noktaya değineceğini söyledi. Bu maddenin, şimdiki yazılı biçiminde, üçüncü fıkrasında üç aylık bir süreden söz edilmektedir. Fransız Hükümeti bunu fazla kısa bulmakta ve altı ay olarak değiştirilmesinden memnun olacağını bildirmektedir.

B. PAYNE bunda bir sakınca görmemekte ve kabul edilecek olursa 4. maddede benzer bir değişiklik gerektireceğini bildirmektedir.

B. KAMMERER doğruladı.

B. SCİALOJA'nın da bir karşı çıkışı olmayacaktır.

3 ve 4. maddelerde 'üç ay' yerine altı ay' denmesi **kararlaştırıldı.**

B. SCİALOJA 4. madde hakkında ufak bir nokta ileri süreceğini söyledi. İkinci paragraf Maliye Komisyonuna dışalım ve dışsatımları yasaklamak yetkisini vermektedir. Raporun (A.J.127) üçüncü paragrafında komisyonun başkanı ham madde dışsatımı üzerine yasaklama konmaktan kaçınılması gerektiği düşüncesinde olduğunu belirtmiştir. Kendisi de bu düşünceyi paylaşmaktadır ve bu bakımdan maddenin kapsamının daraltılmasından yanadır.

B. PAYNE komisyonun, istenmeyen bir şey olmakla birlikte, böyle bir hakkı kullanma zorunluğunun ortaya çıkabileceğini düşünmüş olduğunu söyledi. Kanısınca, maddenin içine Maliye Komisyonunun eyleme geçme yetkisini kısıtlayıcı bir hüküm koymak zordur.

B. SCİALOJA başkanın raporunun gözden kaçabileceğini ve Maliye Komisyonunun, başkanın çok yerinde öğütleriyle kendini bağlı saymayabileceğini belirtti.

LORD CURZON andlaşmaya bir kısıtlayıcı hüküm koymanın pek kolay olacağını sanmadığını söyledi. Ama Maliye Komisyonunda, Hükümetinden yönerge alan bir İtalyan temsilcisi de bulunacaktır. Hükümeti, hiç kuşkusuz kendisine, Türkiye'den ham madde dışsatımını yasaklama girişimlerine karşı koyması için yönerge verecek ve gerektiğinde, komisyonun dikkatin bu rapora çekebilecektir. Kanısınca bu, hakkın yersiz kullanılmasına karşı, yeterli bir güvencedir.

B. KAMMERER Fransız temsilci heyetinin B. Scialoja'nın görüşlerini anlayışla karşılamakla birlikte andlaşmaya kısıtlayıcı herhangi bir hüküm koymak olanağı bulunmadığı kanısında olduğunu belirtti.

B. SCİALOJA maddeye, Türkiye'den ham madde dışsatımına ilişkin yasaklamaların ancak geçici ve kuraldışı nitelikte olabileceğine değgin bir tümce konabileceği düşüncesindedir. Bu, raporda ileri sürülen görüşün andlaşmada yer alması demek olacaktır.

LORD CURZON bu konuda B. Scialoja'ya karşı tam bir anlayış beslediğini söyledi; ancak Türkiye'de kurulacak Maliye Komisyonu büyük zorluklarla karşılaşacağı için, elini kolunu da bağlamanın haksızlık olacağını düşünmektedir. Bu hakkın kullanılmasını komisyonun yetkisine bırakmak gerekecektir.

B. KAMMERER B. Scialoja'nın böyle bir eklentiden vazgeçebileceği görüşündedir. Maliye Komisyonu Avrupa'nın ham madde gereksinmesi içinde bulunduğunu bilecektir; yasaklamaya ancak çok olağanüstü durumlarda başvuracak-

tır. Kaldı ki, komisyonun tüm üyeleri kendi Hükümetleriyle sıkı temas halinde olacaklardır.

B. NOGARA Devletlerin öteki andlaşmaların hepsinde yasaklamayla ilgili maddelerden kaçınmış olduklarını belirtti. İtalyan Hükümeti dışalım ve dışsatımlar üzerinden vergi alınmasına karşı çıkmamakta, sadece ham madde akımının özgürlüğünü korumağa çalışmaktadır.

B. SCİALOJA önerisi üzerinde fazla durmayacağını fakat tutanakta, konferansın, Türkiye'de üretilen ham maddelerin dışsatımı üzerinde yasaklama konmaktan kaçınılması gerektiği hakkında raporun (3 bölümü) öğütlemesini benimsediğinin yer almasını istediğini bildirdi.

LORD CURZON buna karşı olmadığını ve tutanakta, görüşmeler sırasında Konferans üyelerinin raporun 3 bölümünü not ettiklerinin ve yasaklamalar konusunda bu bölümün içerdiği öğütlemeleri kabul ettiklerinin yer almasının gerektiğini söyledi.

B. PAYNE kalan maddeler hakkında söyleyecek bir şeyi olmadığını, sadece, raporda da belirtildiği gibi, kimisinin başka komisyonlara da gösterilmesi gerektiğini bildirdi.

B. KAMMERER örneğin, konu Vatandaşlık Komisyonunca ele alınmış bir kesimin kapsamına girdiğine göre 8. maddenin kaldırılabileceğini söyledi.

B. PAYNE ayni durumun 29. madde içinde söylenebileceğini belirtti.

Yazı Komitesinin 8. ve 29. maddelerinin şimdi gereksiz duruma gelip gelmediğini araştırmasının kendisinden istenmesi, **kararlaştırıldı.**

B. PAYNE, Yazı Komitesinin dikkatinin 23, 24 ve 25. maddeler de çekilmesi gerektiğini söyledi.

Yukarda tutanağa geçirilen yorumlarla, maddelerin tümü (A.J.97), raporla (A J 127) birlikte, konferansın genel uygun bulması ile, Yazı Komitesine gönderildi.

B. CAMBON Fransız temsilci heyetinin uygun bulmasının, **ad referendum** kabul edilmesi gerektiğini açıkladı.

(Konferans saat 17.15'de ertelendi.)

No. 74'ün Ek 1'i.

Ekonomik Komisyonun Raporu

(A.J.127.)

Türkiye ile Barış Andlaşmasına konulmak üzere ekonomik madde tasarıları hazırlamakla görevli Ekonomik Komisyon, tartışmalarının sonucu olan madde tasarılarını sunmuş ve bunlar komisyonca kabul edilmiş oldukları ölçüde Büyükelçiler ve Dışişleri Bakanları Konferansınca 18 Mart'ta kabul edilmişti. Komisyon şimdi görüşülmesi bitmemiş olan maddeler üzerinde de anlaşmaya varmış ve bazı ek maddeler de kabul etmiştir; böylece şimdi, andlaşmanın ekonomik bölümünün tam metnini, aralarında oybirliği ile kabul edilmiş biçimiyle

sunmaktadır. Konferansça henüz kabul edilmemiş olan maddeler bu metinde 28, 35, 36, 41, 49, 50, 50 A, 50 B, 50 C, ve 52 numaralarını taşımaktadır. 35 ve 36. maddeler daha Fransız ve İtalyan temsilci heyetlerince irdelenmektedir.

Ayrıca, 48. maddeden sonra gelen (sözleşmelere ilişkin) ek'in 2. paragrafında ufak bir değişiklik üzerinde anlaşmaya varılmış ve 11. [9?] paragrafından son tümce çıkarılmıştır. Eski metin 34. maddesi, içerdiği hüküm malî hükümler bölümünün bir maddesinin kapsamına girdiği için kaldırılmıştır. 32. maddenin ikinci paragrafı da Maliye Komisyonunun istemi üzerine değiştirilmiştir.

Komisyon, Büyükelçiler ve Dışişleri Bakanları Konferansının dikkatini, çözümleri Ekonomik Komisyonun yetkilerini aşan ve ekonomik maddelerin görüşülmesi sırasında ortaya çıkmış olan çeşitli konulara çekmek ister.

1. Konu hukuk uzmanlarınca incelenmekte olduğu için, komisyon hazırladığı hükümler arasına Türkiye'nin gelecekteki adalet rejimine ilişkin hiç bir hüküm koymamıştır. Bununla birlikte Komisyon, kapitülasyon rejiminin derhal bütün andlaşmayı imzalamış Müttefik ve Ortak Devletleri kapsayacak biçimde genişletilmesi için gereken hukuksal formülü sağlayacak bir maddenin konulmasını ticaret çıkarları bakımından yararlı gördüğünü açıklamak ister.

Ayrıca andlaşmanın uygun bir yerine, savaş sırasında Türkiye'deki Konsolosluk Mahkemelerince verilmiş her türlü kararları geçerli kılan ve karma davalara bakmak üzere kurulmuş herhangi bir Müttefikler-arası geçici mahkemede görülen davaları da kapsamına alan bir hükmün konmasını da komisyon önerir.

2. Komisyon hazırladığı madde tasarıları arasında bir de, Türkiye'nin, Türk uyruğu olmayan Müslümanlar üzerindeki "metbuluk" hakkından vazgeçmesini öngören madde (2. madde) öne sürmektedir; ancak komisyon bu maddenin öneminin ekonomik alanı aştığını da gözönünde tuttuğu için, andlaşmanın başka bir yerine konmasının daha uygun bulunabileceğini de düşünmektedir.

3. 4. madde konusunda, komisyon, kurulacak Maliye Komisyonunun, Türkiye'de üretilen hammaddelere dışsatım yasaklanması ya da dışsatım vergisi koymaktan olabildiğince kaçınması gerektiği hakkındaki görüşünün kayda geçmesini istemektedir.

4. Türkiye'deki özel koşullar nedeniyle, Komisyon, yeni uyrukluk kazanılmasına ilişkin 8. maddenin, kendi bakımlarından maddeye bir eklenti yapılması gerekip gerekmediğinin incelenmesi için Azınlıkların Korunması Komitesine gönderilmesini önerir. 29. maddenin de Azınlıklar Komitesine gönderilmesi gerekir.

5. (Endüstri Mülkiyeti'ne ilişkin kesimin) 23, 24 ve 25'inci maddelerinde, öteki andlaşmaların bunların karşılığı olan maddelerinde olduğu gibi özel olarak Birleşik Devletlerden söz edilmektedir. Birleşik Devletlerin Türkiye ile yapılan Andlaşmayı imza edenler arasında bulunmaması halinde, bu sözlerin çıkarılması gerekebilir.

6. Komisyonun kanısınca, İzmir yöresindeki topraklardan, Osmanlı İmparatorluğundan alınacak bölümler olacaksa, Türk ortaklıklarının mallarının tasfiyesi konusunda, 35. madde hükümlerine, Avusturya ile yapılan Barış Andlaşma-

sının 267. maddesindekine benzer bir kuraldışılık getirilmesi gerekecektir. Hiç kuşkusuz, bu kuraldışılık bu yöreye ilişkin özel maddeler arasında yer almalıdır.

7. (Sözleşmeler, Süre Aşımları ve Mahkeme Kararları'na ilişkin Kesimin) 43. madde'de, Japonya bakımından, tıpkı Almanya ile Barış Andlaşmasının 299. maddesinin (c) fıkrasındaki gibi bir kuraldışılık kabul edilmektedir. Bu kuraldışılığı, Türkiye ile andlaşmayı imzalayacak olurlarsa Amerika Birleşik Devletleri ile Brezilya'yı da kapsamına alacak biçimde genişletmek gerekecektir.

26 Mart 1920

H.A. Payne
Ekonomik Komisyon Başkanı

No. 74'ün Ek 2'si

Türkiye'deki Postanelerin yeniden kurulması hakkında Britanya Temsilci Heyetinin Notu

Kapütülasyonlar rejiminin bir parçası olarak, savaş öncesinde, Türkiye'de postane bulundurmak hususunda varolan hakkın, Müttefik ülkelerle Türkiye arasında posta ulaşımının etkin ve ivedi biçimde yürütülmesinin yararına olarak, Barış Andlaşması içinde yeniden kurulmasının uygun olacağı düşünülmektedir. Bu hak, Türkiye ile Rusya arasındaki 1783 Ticaret Andlaşmasına ve Türkiye ile Avusturya arasındaki 1784 tarihli Andlaşmaya[272] dayanmakta olup, öteki kapitülasyondan yararlanan Devletlerce de, en çok kayırılan ülke işlemine olan hakları nedeniyle yararlandıkları bir şeydir. Eylül 1914'de, tek taraflı bir eylem sonucu Babıâlinin kapitülasyon rejimini kaldırması üzerine, Türk Hükümeti Türkiye'deki tüm yabancı postaneleri kapatmıştı.

Bu koşullar altında, ekonomik hükümlerin 1. maddesinde, postane bulundurmak hakkının özel olarak belirtilmesi yararlı olabileceği için, bu maddenin şu sözlerle başlamasının uygun olacağı düşünülmüştür:

"Andlaşmalardan, sözleşmelerden ve yapılagelişlerden doğan ve postane kurmak ve bulundurmak hakkını da içeren, kapitülasyonlar rejimi yeniden kurulacaktır."

---

[272] İngilizce aslındaki dipnotu: 1783, 1784 tarihli bu andlaşmaların metinleri, Hertslet'in: "Treaties, etc. between Turkey and Foreign Poowers 1535-1855 adlı yapıtın 486-508 ve 115-11 sayfalarında vardır.

No. 75

30 Mart 1920 Salı günü saat 16.30'da Londra, S.W.1'da Whitehall'da Britanya Dışişleri Bakanlığında, Lord Curzon'un odasında yapılan Dışişleri Bakanları ve Büyükelçiler Konferansına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları : /I.C.P.89/

Katılanlar : Britanya İmparatorluğu : Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu Dışişleri Bakanı; B. Vansittart; **Yazmanlar,** Yarbay Storr, Albay Abraham.

Fransa : B. Cambon, B. Kammerer.

İtalya : B. Scialoja, İmperiali Markisi, B. Galli, Don Ascanio Colonna.

Japonya : Vikont Chinda.

Çevirmen : B. Camerlynck.

1.

[Polonya'nın Litvanyaya karşı saldırgan davranışından yakınılarak konunun hangi Müttefik kurulunda ele alınması gerektiğinin tartışıldığı bu bölümde, en doğru yerin Paris'teki Büyükelçiler Konferansı olacağı sonucuna varıldı.]

2. Türk ticaret gemiciliği.

Konferansın önünde, Britanya Temsilci Heyetinin, Türk ticaret gemileri hakkındaki bir andırısı bulunmaktadır. (A.J.98) (Ek 1).

LORD CURZON bu andırının sadece Britanya görüşlerini mi yoksa bir Komisyonun bulgularını mı içerdiğin sordu.

B. VANSİTTART bir Britanya önerisi olduğunu ancak içerdiği olguların büyük bir özenle doğrulanmış bulunduğunu söyledi.

B. CAMBON bu belgeyi Fransız deniz ataşesine verdiğini onun da Paris'ten telgrafla yönerge istediğini söyledi. Yarına kadar bir yanıt alınabileceğini ummaktadır.

B. SCİALOJA Türkiye'nin elindeki ticaret gemilerinin, aşağı yukarı Bulgaristan'ınkiler gibi, az sayıda olduğunu belirtti. Bulgaristan'a gemilerinin bırakılması kararlaştırılmıştı. Bulgaristan'dan daha da çok deniz ilişkileri olduğu da gözönünde tutulacak olursa Türkiye'ye de ayni işlemin uygulanması yerinde olur.

B. VANSİTTART toplam 160 gemiden sadece on tanesinin alındığını söyledi.

B. SCİALOJA bu on geminin Türklerin yolcu taşıyan gemileri olduğunu belirtti. Bu on geminin Müttefikler arasında paylaştırılmasına değmez. Akdeniz'de çok gemi yitirmiş olmasına karşın, İtalya bunlardaki payından vazgeçmeğe hazırdır.

Bu konunun, B. Cambon'un Fransız Denizcilik Bakanlığının yanıtını verebileceği ertesi güne bırakılması kararlaştırıldı.

3. Türk Andlaşması ve Birleşik Devletler.

LORD CURZON gündeme, Başkan Wilson'un Türkiye ile Andlaşma hakkın-

daki görüşlerini belirten bir telgrafı aldığını bildirdi. (A.J. 136) (Ek 2).[273] Bunu yanıtlamanın Kurulun işi olduğu kanısında değildir. Herhalde Yüce Kurul konuyu ele alacaktır ama, konferans üyelerinin Başkan Wilson'un görüşlerini öğrenmelerinde ve Yüce Kurulun sorabileceği soruları yanıtlayabilmek için bazı bilgileri ve sayısal verileri toplamakta yarar olacağını sanmaktadır. Meslekdaşlarının bir söyleyecekleri yoksa, B. Vansittart'tan Kuzey Trakya ve Edirne'ye ilişkin istatistik bilgilerini vermesini rica edecektir. Ancak daha başkaki bir tümcenin Başkan Wilson'un hangi belgeyi yanıtladığı hususunda kuşku uyandırdığına da işaret etmek ister : kendisine Amerika'da B. Jusserand'nın sunduğu belge mi, Londra'dan Amerikan Büyükelçisi aracılığı ile sunulan belge mi?

B. VANSİTTART bölgede anlaşılamayan bazı tümceler bulunduğunu söyledi; özellikle ilk iki paragrafta Londra'dan gönderilen belgedeki hiç bir hususun yanıtı olmayan şeylere rastlanmaktadır.

B. CAMBON, B. Jusserand'a, Müttefik Devletlerin görüşlerini Başkana açıklaması yönergesinin verilmiş olduğunu söyledi. Bunun üzerine Başkanla görüşmek isteğinde bulunmuş fakat kendisini görme olanağının bulunmadığı yanıtını almıştır. Bu kez, B. Polk'un Başkan'a Müttefik Devletlerin görüşlerini ne olduğunu anlatmasını rica etmişse de, öyle anlaşılıyor ki B. Polk da Başkanın yanına girememiştir. Bu durumda B. Jusserand'ın bazı noktaları kâğıda dökmüş olması olasılığı vardır.

LORD CURZON Başkanın yanıtlamış olduğu belgenin elde olmasında yarar olacağı düşüncesindedir. Bu bakımdan B. Cambon'dan B. Jusserand'ın sunmuş olabileceği herhangi bir belge varsa bunu Fransız Hükümetinden sağlamasını rica edecektir.

B. CAMBON, eğer varsa, bu belgeyi elde edebileceğini bildirdi.

İMPERİALİ MARKİSİ konferansta temsil edilmeyi kabul etmeyen Başkan Wilson'un, andlaşmanın hazırlanmasına katılma girişiminde niçin bulunmak isteyebileceğini anlayamadığını söyledi.

B. CAMBON Başkan Wilson'un Edirne ile niçin bu denli ilgilendiğini sordu.

B. SCİALOJA Başkan Wilson'un öteden beri Doğu Trakya'nın Bulgaristan'a verilmesi gerektiğine inandığını söyledi.

B. VANSİTTART'a göre, belgenin üçüncü paragrafındaki, Doğu Trakya'nın nüfus bakımından açıkça Bulgar olduğu ve Kırkilise (Kırklareli) ile Edirne kentlerinin hakça Bulgaristan'ın birer parçası olması gerektiği hakkındaki sav, yanlış verilere dayandırılmaktadır. Ülkenin bu kesimi hakkında çeşitli istatistikler vardır fakat hepsi de hem Rumları hem Müslümanların Bulgarlardan çok daha fazla sayıda olduklarını göstermektedir. Edirne ilçesine ilişkin Türk sayıları şöyledir :

---

[273] Basılmamış olan 26 Mart 1920 tarihli bu telgraf Amerikan Dışişleri Bakanının Fransız Büyükelçisinin 12 Mart tarihli notasının yanıtını içermekteydi. Nota için "Papers relating to the Foreign Relations of the United States 1920" adlı yapıtın Cilt III, 750-753 sayfalarına bk.

53.000 Müslüman,

36.000 Rum,

15.000 Çeşitli (aralarında Bulgar da olmak üzere).

Britanyalı uzmanların ellerindeki sayılar da hemen hemen aynidir, şu kadar ki, bunlardaki orantı Bulgarların daha da az olduğunu göstermektedir. Yalnız, o da sınırda olmak üzere, bir tek nokta vardır ki orada bir Bulgar çoğunluğu görünmektedir. Bu nedenle bir sınır düzeltilmesi önerilebilir ve esasında böyle bir düzeltme bir yıl kadar önce Paris'te düşünülmüştü.

LORD CURZON verilen bu sayıların sadece Bulgarlara karşı değil, ayni zamanda Yunanlılara karşı da Türklerden yana sonuçlar ortaya çıkardığına dikkati çekti.

B. VANSİTTART'a göre, buna karşı söylenecek olan şey, güneydeki bölge Yunanistan'a verileceğine göre, Türkleri Yunanlıların kanadında bırakmanın strateji açısından zararlı bir tutum olacağıdır. Yunanistan Çatalca hattına kadar uzanacak ise Edirne'nin de kendisinde olması gerekir. Aşağıdaki alıntıyı, B. Lloyd George'a, Halifenin gönderdiği heyeti kabul ettiği sırada kendisine veri sağlamak amacıyla yazmış olduğu bir mektuptan çıkarmıştır.[274]

'Trakya'ya ilişkin sayılar, B. Venizelos'un 1912'deki sayılarıdır :

'Doğu Trakya (Çatalca Sancağının yarısını da içermek üzere) —

'Rum	313.000
Türk	225.000

'Bulgaristan'ın bıraktığı Batı Trakya parçasında :

'Rum	48.000
'Türk	118.000
'Toplam —	
'Rum	361.000
'Türk	343.000

'Bu sayılar doğrudan doğruya B. Venizelos'tan alınmış olmakla birlikte onun toplamı değişiktir, çünkü : 1) İskeçe'yi artık nasıl olsa Yunanistan'a verilmiş saydığı için, bu hesabın dışında bırakmıştır, 2) Bulgaristan'a kalacak olan Ortaköyü hesaba katmıştır, 3) Çatalca Sancağının tümünü hesaba katmıştır, oysa, en İyi koşullarda kendisine ancak yarısı, yani Çatalca hattına kadar olan bölümü verilebilecektir. Dürüst davranmış olmak için size şunu söylemeği de zorunlu görüyorum ki, bu sayılar yantutucu niteliktedir ve gerçeği yansıtmamaktadır. Bizim Coğrafya Bölümümüz Batı ve Doğu Trakya için, Çatalca hattına kadar şu hesaba varmaktadır :

'Türk	365.000
'Rum	292.000

'Ancak bunlar da 1914'ün istatistikleridir. B. Venizelos'unkiler ise 1912'ninkilerdir. Bu iki tarih arasında Balkan savaşları olmuş ve pek çok Rum koğulmuştur ki bu durumu bizim Coğrafya Bölümünün Türkler için saptadığı toplamın hemen hemen B. Venizelosunkinin tıpkısı olduğu halde, Rumlar için saptadığı toplamın çok daha az olması da doğrulamaktadır.'

---

274 İngilizce aslındaki dipnotu : Bu mektup İngiliz Dışişleri arşivinde bulunamamıştır. B. Lloyd George 17 Haziran 1919'da Türk Barış Temsilci Heyetinin Paris'te Yüce Kurulca kabul edildiği sırada hazır bulunmuştu. (Bak. Cilt IV, Kesim III, Giriş notu).

Bundan çıkan anlam şudur ki, tüm bölgede, Balkan savaşları sırasında çok sayıda Rum dışarı atıldığı için, 1912'den önce bir Rum çoğunluğu olmuş bulunabilir.

LORD CURZON'un kanısına göre, Başkan Wilson'un yanıtı incelenirken bu istatistik bilgilerinin Yüce Kurulun önüne konulması gerekmektedir.

4. Meis

B. CAMBON Meis hakkında B. Millerand'dan bir yanıt aldığını bildirdi. B. Millerand İtalya'nın adayı, üzerinde egemenlik savında bulunmadan yönetmesinin en iyi yöntem olacağı düşüncesindedir.

İMPERİALİ MARKİSİ, B. Nitti'nin konuyu çözülmüş ve özellikle kendisine karşı gösterilen bir nezaket sonucu, istediği biçimde çözülmüş bildiği için, herhangi bir değişiklikten büyük düş kırıklığına uğrayacağını belirtti. İtalya Yunanistan'a onbir ada verirken, bu küçücük adanın elde tutulmasının çok önemsiz bir şey olduğu görüşünde idi. Bu adaya sahip olmanın duygusal nedenleri vardı.

B. SCİALOJA B. Cambon'dan B. Millerand'dan bu hususta anlayış göstermesini istemesini rica etmektedir.

B. CAMBON B. Millerand'nın ayrıca bu adanın askersizleştirilmesi konusunu da ortaya attığını söyledi.

B. SCİALOJA herhangi bir demeç verecek durumda olmadığını ama adanın 'askersizleştirilmesinin' olanak dışı olduğunu sandığını söyledi.

B. CAMBON sorunu yeniden B. Millerand'a yansıtacağını bildirdi.

No. 75'in Ek 1'i

Türk Ticaret Gemiciliği
Britanya Temsilci Heyetinin Dışişleri Bakanları ve Büyükelçiler Kuruluna Sunulacak Andırısı.

(A.J.98.)

Britanya Temsilci Heyeti, Türk ticaret gemiciliğine ne yapılacağı konusunda Türkiye ile Barış Andlaşmasına maddeler konulması sorununu ortaya atmak istemektedir. Alman ve Avusturya ticaret gemilerinin teslimi koşullarının Alman ve Avusturya andlaşmalarına konulmuş olduğunu anımsatarak, kurulun bu konuda Türkiye'yi herhalde Almanya ya da Avusturya'dan fazla kayırmak istemeyeceğini varsaydıklarını belirtirler.

Türk ticaret filosunun kuruluşunun kesin ayrıntılarının, yaklaşık olarak şöyle olduğu sanılmaktadır :

	Toplam Tonaj	
10 - 1600 ton ve üstündeki buharlı gemi	39.871	
5 - 1000-1599 ton arasında buharlı gemi	6.770	[6.779]
81 - 1000 tonun altındaki buharlı gemi	27.320	
Toplam	**73.880**	

Ve 12.806 toplam tonda kırkdört yelkenli gemi.

Britanya Temsilci Heyeti, Türkiye ile Barış Andlaşmasına, Türk Hükümetince, Müttefik Hükümetlerce saptanacak Müttefik limanlarına, deniz yolculuğuna elverişli durumda, şu gemilerin teslimini öngören bir maddenin konulmasını önermektedir : a) 1600 tondan yukarı on geminin Müttefiklerce kullanılmak üzere ve b) Alman andlaşmasına göre kurulmuş olan Onarım Komisyonunca kullanılmak üzere, 1 Ağustos 1914'den beri Türk sancağı taşıyan tüm Alman gemileri. Yukardaki çizelgedeki kalan Türk gemilerinin, yelkenliler dahil, Türkiye'ye bırakılmasını da önermektedir.

No. 76

31 Mart 1920 Çarşamba günü saat 12'de, Londra, Whitehall'de, Britanya Dışişleri Bakanlığında, Lord Curzon'un odasında yapılan bir Dışişleri Bakanları ve Büyükelçiler Konferansına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları : /I.C.P.90./

Katılanlar : Britanya İmparatorluğu : Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. Hurst, B. Vansittart; **Yazman :** Yarbay Storr.

Fransa : B. Cambon, B. Berthelot, B. Kammerer.

İtalya : B. Scialoja, İmperiali Markisi, B. Galli, Don Ascanio Colonna.

Japonya : Vikont Chinda.

Çevirmen : B. Camerlynck.

1. Yüce Kurulun gelecek toplantısı tarihi.

B. CAMBON konferansa başkanın Lord Derby'ye (Paris Büyükelçisi) telgraf çekerek, Mareşal Foch'la görüşmesini ve komisyonunu ilgilendiren çeşitli raporları biran önce sunmasını istemesini dilediğini anımsattı. Londra'daki Fransız askerî ataşesi bu sabah Mareşal Foch'dan aldığı bir telgraftan sözkonusu belgelerin 31 Martta özel kurye ile gönderildiğini ve bu gece Londra'ya varmaları gerektiğini öğrenmiştir.

LORD CURZON, Türkiye ile Barış Andlaşması hükümlerinin uygulattırılmasını sağlamak için gerekebilecek askerî önlemlere ilişkin Mareşal Foch Komisyonunun özel raporunun Müttefik Devletlerin başındaki kişilerce Yüce Kurulda görüşülmesi gereken ve konferansça ele alınamayacak çok ciddî bir belge olduğunu söyledi. Herhalde yarından önce örnek çıkarıp dağıtmağa zaman kalmadığı bellidir. Bu da, ortaya, bu sabah İmperiali Markisi ile görüştüğü, Yüce Kurulun gelecek toplantısı tarihi konusunu çıkarmaktadır.

İMPERİALİ MARKİSİ bu konunun görüşülmesinin B. Scialoja'nın gelişine kadar ertelenmesini rica etti. (Bak tutanak 5.)

2.

[Almanya'da çıkan iç çatışmalar tartışıldı.]

3. Türk ticaret gemiciliği.

LORD CURZON bir gün önceki toplantıda, Türk ticaret filosunun teslim edilmesiyle ilgili olarak Britanya temsilci heyetinin bir belgesinin görüşülmüş

olduğunu anımsattı (A.J.98, Revise). B. Cambon'un bu konuda Hükümetine yapacağı bir başvuru sonucuna kadar çekinceli kalmak koşulu ile İngiliz önerilerinin genellikle kabul edilmesi kararlaştırılmıştı. B. Cambon o toplantıda Hükümetinin görüşlerini bugün bildirebileceğini umduğunu söylemişti.

B. CAMBON Fransız Hükümetinden henüz bir yanıt alamadığı için üzgün olduğunu belirtti. Gecikmenin nedeni birden fazla daire ile görüşülmesi gerekmesidir. Bununla birlikte, ertesi sabah gereken bilgileri konferansa verebilecek durumda olacağını ummaktadır.

4. Türkiye ile Barış Andlaşması. Mısır, Sudan ve Kıbrıs'a ilişkin maddeler.

Konferansın önünde Britanya temsilci heyetinin, Mısır, Sudan ve Kıbrıs hakkında (A.J. 111) (Ek 1) Türk Andlaşmasına konulacak maddeler öneren bir andırısı ile, Fransız temsilci heyetinin, ayni konudaki 26 Mart 1920 tarihli bir notası (A.J. 137) (Ek 2), incelenmeğe hazırdır.

LORD CURZON Britanya temsilci heyetinin andırısının konferansın iki toplantısında görüşülmüş olduğunu söyledi (69 ve 72 No. lı toplantılar) ve B. Cambon'un bütün maddeleri Fransız Hükümetine danışmak üzere göndermek istediğini ve konferansın da bunu, doğal olarak, kabul etmiş olduğunu anımsattı. Şimdi Fransız yanıtını almış bulunuyorlar; bunda Fransızlar 9. ve 13. maddeler sorununu özellikle ortaya atmakta ve Mısır ve Fas konularında Fransız Hükümetiyle Britanya Hükümeti arasındaki resmî yazışmalara atıfta bulunmaktadırlar; ayrıca maddelerin bugünkü biçimine niçin karşı çıktıklarını da açıklamaktadırlar. Kanısınca İngiliz Hükümetinin, Fransız Hükümetince ileri sürülen savlara verilecek iyi yanıtları vardır ama daha önce Fransız temsilcilerinin notalarını daha fazla açıklamak ya da genişletmek isteyip istemediklerini öğrenmekte yarar vardır.

B. CAMBON 9. madde ile ilgili karşı çıkmalarının sadece bir yazış biçimi ile ilgili olduğunu söyledi.

LORD CURZON Fransızların bu maddenin neresine takıldıklarını anlayamadığını söyledi. Madde sadece Padişahın Süveyş Kanalı üzerindeki haklarından sözetmektedir.

B. BERTHELOT'nun kanısınca, Fransız notasında da açıklandığı gibi, 9 ve 13. maddeler İngiliz temsilci heyetince yazıldıkları biçimleriyle, Fransızları, Fas ve Mısır hakkında iki Hükümet arasındaimzalanması düşünülen anlaşma bakımından çok elverişsiz duruma düşürmektedir. Fransız Hükümeti, Türklerin Süveyş Kanalındaki haklarının Büyük Britanya'ya aktarılmasını ve Mısır Hükümetine verilen Mısır Kamu Borcu Komisyonunu değiştirmek ve kaldırmak yetkisini ancak Fas'tan eşdeğerde çıkarlar karşılığında ve 1904 anlaşmalarında öngörülen koşullar altında kabul edebilir. Kaldı ki, Fransız Hükümeti 9 ve 13. maddeleri bugünkü yazılış biçimleriyle kabul edememenin yanısıra, bunların Türkiye ile Barış Andlaşmasında yeri de olmadığı kanısındadır ;ünkü bu maddeler başlıca Müttefik Devletlerin birbirleriyle Mısır'daki karşılıklı ilişkilerini düzenlemekte, bu Devletlerin Türkiye ile ilişkilerinden söz etmemektedir. Ayrıca Türkiye, Mısır Kamu Borcu Komisyonunda temsil de edilmediğine göre 13. maddenin Türk Andlaşmasında daha da az yeri vardı. Şu anda Fransız ve İngiliz Hükü-

metleri Mısır hakkında görüşme halindedir. Fransız temsilcilerinin öne sürmek istedikleri öneriler aslında bu görüşmelerin özgür bir hava içinde, sıkıntısız yürütülmesini kolaylaştırmak amacını gütmektedir. Bunun dışında tek söyleyebileceği Hükümetinden, bu maddeleri bugünkü biçimleriyle kabul etmemek hususunda yönerge aldığıdır. 9. madde konusunda, Versailles Andlaşmasının 152. maddesinde tıpkı yazılmış olan, bir değişiklik önerileri vardır :

> "Türkiye, kendi açısından, 29 Nisan [Ekim] 1888'de İstanbul'da imzalanan Süveyş Kanalından geçiş özgürlüğüne ilişkin sözleşme ile Padişaha (to His Imperial Majesty the Sultan) tanınan, yetkilerin Britanya Hükümetine aktarılmasına razı olmaktadır."

LORD CURZONbu, bir bakıma, kullanılan sözcüklerin hukuk açısından yorumu demek olacağına göre bu konuda B. Hurst'un görüşlerini öğrenmek istemektedir.

B. BERTHELOT konunun sade biçimsel değil esasa da ilişkin olduğunu belirtti.

B. HURST Süveyş Kanalı Sözleşmesiyle, Türkiye'ye, metbu Devlet olarak, dıştan bir saldırıya karşı kanalın korunması için özel karışma yetkilerinin tanınmış olduğunu açıkladı. Mısır'ın Türkiye ile ilişkisi şimdi kesildiğine göre, bu yetkilerin ona bırakılmasının artık bir anlamı kalmamakta ve bu nedenle de, doğal olarak bunlar Büyük Britanya'ya aktarılmaktadır. Bu konunun Türk Andlaşması içinde ele alınması zorunluluğu, bu hakların Babîali'ye, ilgili yerel Devlet olarak verilmiş olmasından doğmaktadır. Aktarılacak hak ve görevler Türkiye'nin kullandığı hak ve görevler olduğu için bunları aktarmak ona düşer ve bu bakımdan Fransız notasında denildiği gibi, "bunların aktarılmasına razı olması" söz konusu olmamalıdır; bu bakımdan da Fransız değişiklik önerisinin yazılış biçimi uygun değildir.

B. BERTHELOT Fransızlar bakımından "razı olma' deyiminin çıkarılmasında bir sakınca görülmediğini ancak "kendi açısından sözlerinin kalması gerektiğini bildirdi. Konferansa, Türkiye'nin, Süveyş Kanalında hakları bulunan tek Devlet olmadığını anımsattı.

(B. Scialoja bu noktada Kurul Salonuna girdi.)

B. HURST "kendi açısından" sözcüklerinin kalamayacağını çünkü, Türkiye'nin yanında başka Devletlerin de ilgisi olduğu anlamının, durum böyle olmadığına göre, yanlış yorumlanacağını belirtti.

LORD CURZON, Türkiye ancak kendi haklarını aktarabileceğine göre, bununla başka hangi Devletin ilgilenmesi olanağı bulunabileceğinin sanıldığını anlayamadığını söyledi. Kimse başkasının haklarını aktaramaz ki.

B. BERTHELOT eğer ilk tasarıya uymak eğilimi varsa, daha baştan Paris' ten aldığı yönergelerin kendisini sımsıkı bağladığını bildirmekte yarar gördüğünü söyledi. "Kendi açısından" sözcüklerinin kalması hususunda diretecektir. Britanya temsilcilerinin ileri sürdükleri görüşleri anlamakla birlikte, hiç bir değişiklik kabul etmeğe yetkisi bulunmadığına göre, Hükümetinin yönergesine bağlı olarak, sorunu Paris'e aktarması gerekmektedir.

LORD CURZON göreli olarak önemsiz sayılabilecek konuların bu kadar sık Paris'e sorulması zorunluğunun ne yazık ki, Konferansın çalışmalarını geciktirdiğini belirtti. Yüce Kurulda edindiği izlenim, sadece önemli konuların konferansça Müttefik Hükümet Başkanlarına sunulmasına karar verildiği idi.

B. SCİALOJA "kendi açısından" sözlerinin maddenin anlamına hiç bir şey katmadığını belirtti.

B. BERTHELOT pek fazla gecikmeye neden bulunmadığını, çünkü Fransız Hükümeti bu sözcüklerin çıkarılmasını kabul edecek olursa konunun bir daha görüşülmesine gerek kalmayacağını söyledi.

B. Berthelot, bugünkü yazılış biçimiyle 13. maddenin, Mısır Hükümetine, Kamu Borçları Komisyonunu ortadan kaldırmak yetkisini vermekte olduğunu ve daha önce belirttiği gibi, Fransa'nın bu maddeyi kabul edebilmesi için Fas'ta eşdeğerde yarar elde etmesi gerektiğini anımsattı.

B. CAMBON, bu maddenin Türkiye ile Barış Andlaşması içinde biraz yersiz düştüğünü söyledi.

LORD CURZON önerinin anlamının, Mısır üzerinde korumanlığı üzerine alan Büyük Britanya'nın Mısır Borçlarının da sorumluluğunu üzerine alması olduğunu açıkladı. Mısır tahvilleri sahiplerine karşı Büyük Britanya sorumluluğu üzerine alınca bu gereksiz komisyona ne gereksinme kalabilir?

B. BERTHELOT Türkiye'nin bu Kamu Borçları Komisyonunda temsil edilmediğine işaret etti. Bu nedenle, bu komisyonu kaldırmak için buraya bir madde konulmasının gereğini anlamak biraz zor gelmektedir. Fransızlar 12. maddenin kalması üzerinde durmamaktadır. Bunun kalması için öneri vermiş değillerdir. Ama 13. madde hususunda aldığı yönerge açıktır ve bu maddeyi kabul edemeyecektir. Başka türlü davranmakla, Britanya Hükümetiyle görüşmelerinin konusu olan "**karşılık**"tan vazgeçmiş olurlar ki, bu, durumlarını elle tutulur biçimde zayıflatmış olur.

B. VANSİTTART Paris'te bu maddeler üzerinde tam bir anlaşmaya varılmış olduğunu söyledi. En son dakikada, Fransız Hükümeti karşılarına, anlamını bir türlü çözemediği, yepyeni bir sorun çıkarmıştır.

B. BERTHELOT "karşılık" sorununun B. Vansittart'ın dediği gibi Fransızlarca son dakikada çıkarılmamış olduğunu söyledi; uzun süredir görüşme konusu edilmekte idi. Baştan beri, Fas ve Mısır sorunlarının birbirine sıkısıkıya bağlı oldukları kabul edilmişti; ve Britanya Hükümetinin bugünkü önerileriyle, Fransızlar Mısır'da, Büyük Britanya'nın Fas'ta vermeyi kabul edeceğinden çok fazlasını vermiş olmaktadır.

B. VANSİTTART bir ayrı görüşmedeki gecikmenin, ötekini de geciktirmek için vesile olarak kullanıldığını söyledi. Herhalde bunun sorumluluğu İngilizlere düşmemektedir.

B. BERTHELOT dostu B. Vansittart'a olan büyük saygısına karşın tam ters bir görüş taşıdığını söyledi.

LORD CURZON B. Berthelot'nun 12. Maddeye bir karşı çıkışı olmadığını anladığını bildirdi.

B. BERTHELOT durumun tam böyle olmadığını, sadece bu maddenin konulmasında bir katkısı olmadığını söylediğini belirtti.

LORD CURZON, yani başka bir deyimle B. Berthelot'nun bunun konmasını istemiş bulunmadığını ama konmasına karşı çıkmayacağını söyledi. Britanya temsilcilerinin görüşü odur ki, 12. madde kalacaksa ve kabul edilecekse, Borç Komisyonunun (Caisse) kalması için hiç bir neden yoktur. B. Berthelot bu savı yanıtlamamış ve tartışmanın yönünü değiştirerek, bunun Fas hakkında yapılan görüşmeleri etkilediğini söylemiştir. Kendisi B. Berthelot'nun hangi konudan söz etmek istediğini pek bilememektedir. Fas hakkında görüşmeler yapılmakta olduğu bir gerçektir ve B. Millerand Londra'da iken, konuyu biraz daha deşmek için kendisi, B. Millerand ve İspanyol Büyükelçisiyle birlikte buluşmayı önermişti. Bu önerisi yanıtsız kalmıştı. Bir an için Fas meselesini de ilgilendirdiği kabul edilecek olsa bile —ki kendisi buna inanmamaktadır— barış andlaşmasını artık ivedilikle bitirme zamanının yaklaştığı unutulmamalıdır. Fransızlar adım başında herhangi bir konunun, Fas sorunu uygun bir çözüme ulaşmadıkça, görüşülmesine olanak bulunmadığını ileri sürecek olurlarsa, Konferans nasıl ilerleyebilir?

B. BERTHELOT, borcu ortadan kaldırmak için 13. maddeye hiç bir gereksinme görmediğini açıkladı. Fransa şu sırada bu borç konusu ile ciddi biçimde uğraşmakta olup, genel bir anlaşmaya varmadan bu konudaki tutumundan vazgeçecek olursa, karşılığında eşdeğerde bir yarar sağlamadan önemli bir öğeden yoksun kalmış olacaktır. Kaldı ki bu konuda çok kesin nitelikte bir yönergeye uymak zorunluğundadır ki, o da, Fransız Hükümetinin hiç bir zaman kabul edemeyeceği 13. maddenin kaldırılması üzerinde direnmesi zorunluğudur. Bunun yerine, daha geniş nitelikte, Türkiye'nin önceden Büyük Devletlerce üzerinde anlaşmaya varılacak kararları kabul etmesini öngören bir madde konulması olanağı vardır.

B. KAMMERER bu konunun, andlaşmanın ilerlemesini engellemeden ortadan kaldırılması olanağının var olduğu kanısındadır. Bu yöntem, Suriye, Filistin v.b. gibi henüz çözümlenmemiş başka sorunlarla ilgili olarak uygulanmıştır.

B. HURST Mısır Borç Komisyonunun sadece hisse senedi sahiplerinin korunması için varolduğunu anlattı. Majestelerinin Hükümetinin 12. maddede verdiği güvence Komisyonu gereksiz kılmaktadır zira senet sahiplerinin bu korumaya gereksinmeleri kalmamaktadır. Önceki tüm görüşmelerde hisse senedi sahiplerinin malî çıkarlarından başka bir şeyin düşünülmediği varsayılmış ve, Britanya Hükümetince, kuponların ödenmesini sağlamak için önlem alınmadıkça Komisyonun ortadan kaldırılmasını kabul etmeyeceklerini söyleyenler Fransızlar olmuştu. Bu önlemler 12. maddede vadedilmektedir ve 13. madde kabul edilmeyecek olursa, 12. maddedeki verilmiş sözün karşılığı kalmamış olacaktır. Mısır maliyesi, vergiye dayanan borçlanmalar ve fermanlarda yer alan borçlanma hükümleri nedeniyle Türk Andlaşmasıyla sıkı sıkıya bağlıdır. Andlaşmanın Mısır bölümünde maliyeden sözedileceğine göre, konunun tümünü ele almak daha doğru olacaktır.

LORD CURZON şunu sordu : Fransızlar 13. maddeye karşı çıktıklarına göre, İngilizlerin 12 ve 14. maddeleri geri çekmesini isterler mi? 12. madde İngilizlerce Fransızların baskısı üzerine konulmuştur. Britanya 13. madde konusunda-

ki Fransız baskısı karşısında geri çekilirse, Fransızlar 12 ve 14. maddelerin de çıkarılmasını kabul edecekler midir?

B. KAMMERER ortada bir yanlış anlama bulunduğunu söyledi. Fransız görüşü, 12, 13 ve 14. maddelerin esasını görüşmekten kaçılmamasıdır; Fransızların istediği Büyük Britanya'yı Türkiyeye karşı olan yükümlülüklerinden kurtarmaktır. Ama Mısır'a ilişkin görüşmelerin yeri, kanısınca, bu konferans değildir. Bu andlaşmaya, şu sırada yapılmakta olan görüşmelerin sonucunda ortaya çıkacak başka anlaşmaların öngördüğü konuların konulmasını kabul etmemektedirler. Türkiye'nin, Fransa ile Büyük Britanya arasında varılacak her anlaşmayı kabul etmeyi yükümleneceği bir maddenin dışında hiç bir maddenin konulmasını istemiş değillerdir. Britanya temsilci heyetince önerilen çok sayıda maddenin azaltılarak, sonunda şu anlamda genel bir maddeye indirgenebileceğini sanmaktadır :

> "Türkiye, Mısır konusunda, ya Müttefiklerle Türkiye ya da Büyük Britanya ile Fransa arasında varılabilecek her türlü anlaşmayı önceden kabul etmeği yükümlenir."

LORD CURZON bu konunun daha fazla görüşülmesinden bir sonuç alınamayacağını sandığını söyledi. B. Berthelot bu görüşmenin esasını Hükümetine bildirecek ve ayrıca kendisinden, Fransa'nın 13. maddeye karşı çıkmasını sürdürmesi halinde, Britanya Hükümetinin de, ciddi olarak, 11. maddenin son bölümü ile, 12, 13 ve 14. maddelerin tümünü geri almayı düşünebileceğin de bildirmesi rica edilecektir.

B. BERTHELOT, Lord Curzon'un düşündüğü gibi bazı maddeler geri çekilecek olursa, Fransız temsilcilerinin tüm maddelerin kaldırılıp yerlerine B. Kammerer'in önerdiği biçimde tek bir genel madde konmasını isteyebileceklerini belirtti.

> B. Berthelot'nun, derhal Fransız Hükümetine 9. ve 13. maddelerin değiştirilmesi ya da olduğu gibi kalmasından yana ve buna karşı savları telgrafla bildirmesi ve, bu arada, Fransız Hükümetinin 13. maddeye karşı çıkmakta direnmesi halinde, Britanya Hükümetinin de 11. maddenin son bölümü ile 12, 13 ve 14 maddelerin tümünün kaldırılmasını isteyebileceklerini bildirmesi ve görüşmelerin B. Berthelot Paris'ten bir yanıt alır almaz sürdürülmesi, **kararlaştırıldı.**

5. Yüce Kurulun bundan sonraki toplantı tarihi.

LORD CURZON yukardaki 1. tutanağa değinerek, Konferans toplantısı sırasında, bundan iki gün önce, Yüce Kurulun genel toplantısının bundan sonraki oturumunun 19 Nisan'da San Remo'da yapılmasının önerilmiş olduğunu söyledi. Toplantıların üç gün sürmesi; İngiliz ve Fransız delegelerin, oradan Paris'e dönmeleri ve Türk temsilci heyetinin, tamamlanmış andlaşmayı almak üzere 24 ya da 25 Nisan'da Fransız başkentine çağrılmaları; Türk temsilcilere yanıtlarını ya da ileri sürmek istedikleri gözlemlerini hazırlamak üzere iki üç haftalık bir süre verilmesi kararlaştırılmıştı.

> [Burada Lord Curzon B. Nitti'nin 18'inde Roma'da bulunmak zorunda olduğu için 12 Nisanı önerdiğini bunun da kendileri ve B. Lloyd George için olamayacağını açıkladıktan sonra, şöyle demektedir]

San Remo'daki toplantının, andlaşma Türkler'e verilmezden önceki son Yüce Kurul toplantısı olacağı üzerinde herkes anlaşmış durumdadır. Bu bakımdan

andlaşmaya ilişkin tüm konuların İtalya'daki Kurul toplantısından önce Londra'da sonuca bağlanması gerekecektir. B. Nitti'nin önerisine uyarak Yüce Kurul olarak 12 Nisan'da San Remo'da toplanılabildiği varsayılacak olursa, görüşmeye hazır olacak tek konu Mareşal Foch'un andlaşmanın uygulattırılmasına ilişkin önlemler hakkındaki raporu olabilir. Halbuki halâ çözülememiş bir çok önemli sorunlar bulunmaktadır. Ne yazık ki, gecikme, büyük ölçüde Fransız temsilcilerinin bu kadar sık Paris'te Hükümetlerine danışmak gereksinimini duymalarından doğmaktadır. Akla gelen sorunlar şunlardır :

Mali hükümler (büyük ilke sorunları ortaya çıkaran ve bugün öğleden sonra görüşülecek olup, bir anlaşmaya varılamaması olasılığı bulunan sorunlar).

Ermenistan (gelecek haftanın ortalarında Milletler Cemiyeti Konseyi ile görüşmesini gerektiren bir sorun; doğal olarak Ermeni sorununun bir oturumda çözülmesi beklenemez).

Filistin (İtalyanların da ilgi duydukları bir konu).

Suriye ve Kilikya (başlıca üç Devleti de ilgilendirmektedir).

Kürdistan ve Mezopotamya /Irak/ (esas olarak Büyük Britanya ile Fransa'yı ilgilendiren bir konu).

Bu sorunların tümünün, andlaşma son biçiminde Türkler'e sunulacak hale gelmeden, Yüce Kurulca çözülüp karara bağlanması gereken konulardır. Konferans bunlardan herhangi birini Yüce Kurula sunmak zorunluğunu duyabilir. Önümüzde on iki gün olursa bunlar Kurula sunulabilecek biçime nasıl getirebilir? [Lord Curzon sürenin darlığı konusunda açıklamalar yaptıktan ve İtalyan Parlamentosunun Başbakan Nitti'ye anlayış göstermesi gereğinden söz ettikten sonra sözlerini şöyle bitirdi]

İnsan dayanıklığının da bir sınırı vardır ve bu koşullar altında Türk barış koşullarının 12 Nisan'a kadar, uygun biçimde nasıl hazırlanabileceğini bilemiyorum.

B. SCİALOJA B. Nitti'den aldığı bir telgrafta B. Lloyd George'a, önerilen tarihte Parlamento'dan ayrılması olanağının bulunmadığını söylemesinin istendiğini bildirdi. Parlamentoyu erteleme olanağını bulamayacağına göre, Yüce Kurulun gelecek ayın 12'si dolaylarında toplanması gerekecektir.

(B. Scialoja bunun nedenlerini ayrıntılı olarak açıkladı.)

LORD CURZON B. Scialoja'nın B. Nitti'ye, Parlamentosunun kendisine birkaç günlük bir izin vermesi önerisini bildireceğini umduğunu söyledi.

[Tartışma bu kez Konferansın çalışma saatlerini arttırarak 12 Nisana yetiştirme olanağı bulup bulamayacağı konusu üzerinde sürdürüldü. Lord Curzon, dayanma güçlerinin buna olanak vermeyeceğinden korktuğunu belirtti. B. Berthelot, San Remo yerine Roma'da toplanılmasını önerdi. Lord Curzon gelecek hafta Çarşamba'dan ,Cumartesine kadar (Cumartesini de içermek üzere) toplantı yapmağa hazır olduğunu söyledi.]

B. Scialoja'nın, yukardaki tartışmaların ışığında Hükümetiyle İtalya'da yapılacak toplantının tarihi üzerinde haberleşmesi kararlaştırıldı.

No. 76'nın Ek 1'i

Britanya Temsilci Heyetinin, Türk Andlaşmasına konulmak üzere önerdiği, Mısır, Sudan ve Kıbrıs'a ilişkin maddeler hakkındaki Andırısı.

(a) Mısır

(A.J.111.)[275]

Türkiye, Mısır'daki ve Mısır üzerindeki bütün haklarından ve sıfatlarından vazgeçer. Bu vazgeçme, 5 Kasım 1914'den başlayarak geçerli sayılacaktır. Türkiye, Müttefik Devletlerce girişilen eyleme uygun olarak, İngiltere'nin 18 Aralık 1914'de Mısır üzerinde ilân ettiği koruyuculuğu tanıdığını bildirir.

Londra Konferansınca bazı düzeltmeler yapıldı. (Bak. No. 69.)

2. 18 Aralık 1914'de Mısır'da yerleşmiş bulunan Osmanlı uyrukları —o tarihte geçici olarak Mısır'da bulunmayıp da, o tarihten sonra dönmemiş olanlar dışında— Mısır uyrukluğuna bütün haklarıyla elde edecekler ve Osmanlı uyrukluğunu yitireceklerdir. Bu son durumdakiler, Mısır uyrukluğunu ancak Mısır Hükümetinin özel izniyle alabileceklerdir.

3. 18 Aralık 1914'den sonra Mısır'a yerleşen ve işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinde yerleşmiş durumda olan Osmanlı uyrukları, Mısır uyrukluğunu elde etmek üzere hak öne sürebileceklerdir. Bununla birlikte, bireysel durumlarda bu istem, yetkili Mısır makamlarınca reddedilecektir.

4. İşbu andlaşmayla ilgili bütün konularda, Mısır uyrukları Müttefik uyrukları imiş gibi işlem görecekler ve Mısır, Müttefik toprağı sayılacaktır.

4. Madde, Ekonomik Hükümlerin 49. maddesiyle (Bak No. 63 10. dipnotu) uyumlu kılınmalı.

5. 2. ve 3. maddeler hükümleri uyarınca Mısır uyrukluğunu alan ya da buna hak öne sürebilecek 18 yaşından büyük kişiler işbu Andlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra geçecek bir yıl içinde, Osmanlı uyrukluğunu seçmek hakkına sahip olacaklardır. Sözü edilen kişiler Mısır halkının çoğunluğunu oluşturanlardan değişik bir soydan iseler, aynı süre içinde, kendilerine Osmanlı toprağı aktarılmış bulunan Devletlerden birinin uyrukluğunu —bu Devlet halkının çoğunluğu, seçme hakkını kullanan kişiyle aynı soydan ise— seçebilir.

Kocanın yaptığı seçme, karının durumunu, ve ana-babanın seçmesi, 18 yaşından küçük çocukların durumunu kapsar.

Yukarıda öngörülen seçme hakkını kullanmış olan kişiler, Mısır'da oturmalarını sürdürmeğe izin verilmiş değillerse, oturma yerlerini seçmiş oldukları Devlete taşımak zorundadırlar. Bunlar taşınmaz mallarını Mısır'da ellerinde tutmak ve her çeşit taşınır mallarını da birlikte götürmek hakkına sahip olacaklardır. Bu yüzden kendilerine çıkış ya da giriş için hiçbir vergi ya da harç yüklenmeyecektir.

---

[275] Bak: No. 69, Ek 5

Yazı Komitesinin dikkati bu hükmün uyrukluk maddeleri arasına girip girmeyeceğine çekilmeli. Öte yandan Mısır'ın durumu özeldir ve tüm maddeler birarada olabilir.

6. Mısır Hükümeti ,Osmanlı uyruklarının Mısır'daki statülerini ve Mısır topraklarında hangi koşullar altında yerleşebileceklerini düzenlemekte tam bir davranış özgürlüğüne sahip olacaktır.

7. Mısır uyruklarının, yurt dışında, İngiltere'nin korunmasına hakları olacaktır.

8. Türkiye'ye giren Mısır malları İngiliz mallarına sağlanan işlemlerden yararlanacaktır.

9. Süveyş Kanalından geçiş özgürlüğüne ilişkin olarak 29 Ekim 1888'de İstanbul'da imzalanan Sözleşme ile Padişah'a tanınan yetkiler Britanya Hükümetine aktarılmıştır.

10. Mısır'da Osmanlı Hükümetine ait bütün taşınır ve taşınmaz mallar, karşılığı ödenmeksizin Mısır Hükümetine geçecektir.

Mısır'da, (Mısır uyrukluğunu almayan) Osmanlı uyruklarına ait her çeşit taşınır ve taşınmaz mallar, işbu andlaşmanın.../49/ [maddesi] Bölümü (Ekonomik Hükümler)'ne göre işlem görecektir.

11. Türkiye, Mısır'ın daha önceleri ödemekte olduğu vergi üzerindeki tüm haklarından vazgeçer.

İngiltere, Mısır vergisi güvencesine dayanan Türk borçlanmalarının tüm yükümlülüklerinden Türkiye'yi kurtarmayı üstlenir. Bu borçlanmalar şunlardır :

1885 güvenceli borçlanması;

1854 ve 1871 değiştirilmiş borçlanmasının yerini alan 1894 borçlanması;

1877 değiştirilmiş borçlanmasının yerini alan 1891 borçlanması.

Mısır Hidivlerinin birçok kez, sözü edilen borçlanmaların piyasaya çıkarılmasını üzerlerine alan kurumlara ödemeyi yükümlendikleri paralar, eskiden olduğu gibi, borçlar ödeninceye dek, 1894 ve 1891 borçlanmalarının faiz ve amortismanlarında kullanılacaktır. Mısır Hükümeti de güvenceli 1855 borçlanmasının faizlerinin ödenmesine, eskiden yapmakta olduğu ödemeleri yapmayı sürdürecektir. Bu 1894, 1891 ve 1855 borçlanmalarının ödenmesinin sona ermesinde, Mısır Hükümetinin eskiden Mısır'ın Türkiye'ye ödediği vergiden doğan tüm yükümlülükleri sona erecektir.

1855 borçlanması faizlerinin ödenmesi Büyük Britanya ve Fransa Hükümetlerinin güvencesi altında olduğundan, Yüksek Bağıtlı Taraflar, Büyük Britanya Hükümetinin bu faizlere ilişkin tüm ödemeler hakkında, Fransız Hükümetine ödence vermeyi kabul ettiğini ve, böylece bu Hükümeti, güvencesi altındaki tüm yükümlülüklerden kurtardığını kaydederler.

Fransız temsilcilerince Paris'e danışılmak üzere saklı tutuldu.

12. Mısır Hükümetince çıkarılan borçlanma senetleri taşıyanların çıkarlarını korumak için Britanya Hükümeti, Güvenceli Borçlanmanın yıllık ödentileri ya

da Ayrıcalıklı veya Birleştirilmiş Borçlanmaların faizleri Mısır Hükümetince ödenmeyecek olursa, Mısır'da malî dengeyi yerine getirmek ve Mısır Kamu Borcu tahvil sahiplerinin çıkarlarını korumak için gerekli önlemleri alacağını bildirir.

13. Bir önceki maddede Britanya Hükümetince yapılan bildiri üzerine, Mısır Kamu Borcu Komisyonuna gereksinme kalmadığından, Yüksek Bağıtlı Taraflar, Altes Hidiv'in 28 Kasım 1904 tarihli buyruklarının Mısır Hükümetince gerekli görüleceği gibi kaldırılmasını ya da değiştirilmesini kabul ederler.

Fransızlarca Paris'e sorulmak koşulu ile ad referandum kabul edildi.

14. Britanya Hükümeti (Majesteleri nin), Mısır'ın siyasal statüsündeki değişiklik üzerine, 18 Mart 1885'de Londra'da imzalanan ve aynı yılın 25 Temmuz tarihinde anlaşma ile değiştirilen Anlaşma gereğince Mısır Hükümeti tarafından 1885 yılında alınan £.9.000.000'luk borcun faizleriyle amortismanı hakkında, Almanya, Avusturya, Fransa, İtalya, Rusya ve Türkiye Hükümetlerinin üstlendikleri tüm yükümlülüklerden bu Hükümetleri kurtarmayı kabul eder. Britanya Hükümeti yukardaki borçlanmanın faizlerine ayrılan yıllık £.315.000'lik ödentinin düzenli biçimde ödenmesini güvence altına almak yükümlülüğünü taşıdığını yineler.

(b) Sudan

1. Bağıtlı Yüksek Taraflar, İngiltere Hükümeti ile Mısır Hükümeti arasında, Sudan'ın statüsünü saptayan ve yönetimini düzenleyen 19 Ocak 1899 da imzalanmış Sözleşme ile, Suakin kentine ilişkin olarak bu sözleşmeyi değiştiren 10 Temmuz 1899'da imzalanmış Ek Sözleşme konusunda bilgi edindiklerini bildirirler.

2. Sudan uyruklarının yabancı ülkelerde İngiltere'nini diplomasi korumasına hakları olacaktır.

(c) Kıbrıs

1. Bağıtlı Yüksek Taraflar, İngiliz Hükümetince 5 Kasım 1914'de ilan edilmiş olan Kıbrıs'ın kendisine bağlanmasını tanıdıklarını bildirirler. Türkiye, bu adanın Padişaha ödenen vergiye olan hakkı da içermek üzere, Kıbrıs üzerinde ya da Kıbrıs'a ilişkin bütün haklarından ve sıfatlarından vazgeçer.

Kıbrısta oturagelmekte olan Osmanlı uyruklarının ipso facto **Osmanlı uyrukluğunu yitirip Britanya uyruğu olacakları hakkında bir tümce eklenmesi gerekir.**

No. 76'nın Ek 2'si.

Fransız Temsilci Heyetinin, Fransız Hükûmetinin yönergesiyle sunduğu Not.

(A.J.137.) Londra, 26 Mart 1920

Türkiye ile yapılacak andlaşmaya Mısır'la ilgili olarak konulacak maddeler İngiliz andırısı, Fransız Hükümetinin şu gözlemlerde bulunmasını gerektirmiştir :

1. 9 ve 13. maddeler, Fransız ve İngiliz Hükümetleri arasındaki Fas ve Mısır'a ilişkin anlaşma tasarısının 14 ve 17. maddelerinin karşılıklılık değerini tümüyle ortadan kaldıracak niteliktedir.[276]

Türkiye'nin Süveyş Kanalı üzerindeki haklarının Büyük Britanya'ya aktarılması (Madde 9) ve Mısır Hükümetine verilen (madde 13) Mısır Kamu Borcu Komisyonunu değiştirmek, hatta kaldırmak yetkisi Fransız Hükümetince ancak, imzalanması, İngiltere'den Tanca konusunda beklediğimiz doyurucu davranışlara bağlı olan Fas-Mısır anlaşma tasarısında (1904 anlaşmalarına uygun olarak) öngörülen benzer yararların karşılık olarak Fas'ta sağlanması koşulu ile kabul edilebilir.

2. Fransız Hükümetinin kabul edemeyeceği 9. ve 13. maddelerin, Büyük Müttefik Devletlerin Mısır'daki ilişkilerinin kendi aralarında çözülmesine ilişkin olup bu Devletlerin Türkiye ile ilişkilerini ilgilendirmediği için, Türkiye ile yapılacak Barış Andlaşmasında da zaten yeri yoktur.

---

[276] İngiliz ve Fransız Hükümetleri daha önceleri Fas'ta ve Mısır'da, 1904 tarihli ortak İngiliz-Fransız demecini uygulamaya koyabilmek için görüşmelere başlamışlar ve 1919 Mayısında bir sözleşme tasarısı hazırlamışlardır. Bu sözleşmenin tam metni VII Cildin 76. numaralı toplantısı ekinin dipnotu olarak (burada) yerini almakla birlikte, Türkiye ile Andlaşma çerçevesinin çok dışına taşan niteliği bakımından olduğu gibi alınmasına gerek görülmemiştir. Şöyle özetlenebilir :

Sözleşme 19 madde ve bir giriş kısmından oluşmaktadır. Girişte son gelişmeler (Mısırda İngiliz, Fasta Fransız korumanlığı ve her iki ülkede yeni yargı rejimi) sonucunda birbirlerinin uyruklarına tanıdıkları rejimin saptanması amacı ile sölzeşmenin yapıldığı bildirilmektedir. İlk sekiz madde Fastaki İngilizlerin durumuna ilişkindir. Bunlar kendi özel ayrıcalıklarından vazgeçmekte ve Fransızlar ya da Fransadaki ingilizler gibi işlem görmek durumunu kabul etmektedirler; ayrıca Faslı "yerliler"den İngiliz koruması altında bulunanlar da yaşam boyunca Fransız mahkemelerinde yargılanmak ayrıcalığına da sahip olacaklardır. Genellikle, yenisi yapılıncaya kadar yürürlükte kalacak 7 Nisan 1906 tarihli Algesiras Belgesi (Acte d'Algésiras) gibi bazı anlaşmalar dışındaki tüm Anlaşmalar kaldırılmakta ve Fransa ile İngiltere arasındaki ikili ilişkilerdeki andlaşmalar bunların yerini almaktadır. İngiltere Fas Devlet Bankasındaki haklarını da Fransaya aktarmakta ve Fransa İngiliz tahvil sahiplerine karşı sorumluluğu yükümlenmektedir. İngiliz okulları eskisi gibi öğretim yapmakta özgür olacak ve genellikle yabancı okullara uygulanan denetimi kabul edeceklerdir.

9. maddeden 18. maddeye kadar (18'i de içermek üzere) olan maddeler benzer biçimde Fransızların Mısırdaki haklarını düzenlemektedir. Okullar konusunda çok daha ayrıntılı hükümler yer almakta, 8 Nisan 1934'e kadar Mısırdaki Eski Yapıtlar Yönetiminin başında bir Fransızın bulunacağı saptanmakta, Karantina Yönetimi gibi özel konulara değinilmektedir. Fransızların değerini yitireceğinden yakındığı 14ve 17 maddelerin çevirisi şöyledir :

Madde 14 : Mısır Hükümetine çıkarılan borçlanma senedi taşıyıcılarının durumunu korumak için, Büyük Britanya Hükümeti, Mısır Hükümetince güvence altındaki Borcun yıllık ödentisinin ve ayrıcalıklı ya da birleştirilmiş borçların faizlerinin ödenmemesi halinde, mali dengeyi yeniden kurmak ve Mısır Kamu Borcu senet ve tahvilleri taşıyıcılarının çıkarlarını korumak için önlemler alacağını bildirir.

Mısır Kamu Borcu Komisyonunun (Caisse) bu koşullar altında Mısır Borcu senedi taşıyıcılarının korunması bakımından bir yararı kalmadığına göre, Fransız Cumhuriyeti Hükümeti, Mısır Hükümetinin uygun göreceği ölçüde, Altes Hidiv'in 28 Kasım 1904 tarihli kararnamesinin kaldırılmasına ya da değiştirilmesine razı olmaktadır.

Madde 17 : Mısır'ın topraklarının savunulması ve kamu düzeninin korunması görevinde Osmanlı İmparatorluğu Hükümetinin yerinin Britanya Hükümetince alınması nedeniyle, Fransız Cumhuriyeti Hükümeti, Süveyş Kanalından geçiş özgürlüğüne ilişkin olarak 29 Ekim 1888'de İstanbul'da imzalanan Sözleşmeyle Padişaha tanınan yetkilerin, Korumanlık nedeniyle, Büyük Britanya Hükümetine aktarıldığını kabul eder.

Türkiye, Mısır Kamu Borcu Komisyonunda da temsil edilmediğine göre, 13. maddenin andlaşmadaki yerini açıklamak daha da zorlaşmaktadır.

Fransız temsilci heyeti 9. maddeyi Versailles Andlaşmasının 152. maddesinin benzeri bir biçimde, şöyle kaleme almayı önermektedir.

"Türkiye, kendi açısından, 29 Ekim 1888'de İstanbul'da imzalanan Süveyş Kanalından geçiş özgürlüğüne ilişkin sözleşme ile Padişah'a tanınan yetkilerin Britanya Hükümetine aktarılmasına razı olmaktadır."

Berthelot

No. 77

31 Mart 1920 Çarşamba günü saat 16'da Londra'da Whitehall'da Britanya Dışişleri Bakanlığında, Lord Curzon'un Odasında toplanan bir Dışişleri Bakanları ve Büyükelçiler Konferansına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları : /I.C.P.91/

Katılanlar: Britanya İmparatorluğu : Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. Blackett, Sir Adam Block B. Fass, B. Vansittart, **Yazmanlar,** Yarbay Storr, Albay Abraham.

Fransa : B. Cambon, B. Berthelot, B. Kammerer.

İtalya : B. Scialoja, İmperiali Markisi, B. Nogara, B. Galli, Don Ascanio Colonna.

Japonya : Vikont Chinda.

Çevirmen : B. Camerlynck

1. Türkiye ile Barış Andlaşması. Maliye Komisyonunun Değiştirilmiş Raporu.

LORD CURZON konferansın önündeki sorunun Türkiye ile Barış Andlaşmasının malî hükümlerini düzenlemekle görevli komisyonun raporunu incelemek olduğunu söyledi (A.J.27 Revise) (Ek).

Bu tasarı Komisyonda, Fransız ve İngiliz görüşleri arasında varılmış olan bir uzlaşının ürünüdür. Pek çoğu konferansça kabul edilmiş bulunan ve olduğu gibi kalmış olan maddelerin teker teker ele alınmasına gereksinme yoktur. Yeni eklentiler italikle (ya da altı çizilmiş) olup sadece bu bölümler üzerinde durmakla yetinilebilir.

Madde 1 ve 2 kabul edildi.

Madde 3 okundu.

B. BLACKETT italikle yazılmış olan ek bölümün uygulamada karşılaşılacak olan durumu yansıttığını söyledi. Kendisi kişisel olarak bundan söz etmemeği yeğlemekte idiyse de, Fransız meslekdaşının açık bir demeçten yana olduğunu belirtti.

Madde 3 kabul edildi.

Madde 4 ve 5 kabul edildi.

Madde 6 (i) okundu.

B. Blackett bu tasarıdaki değişiklikleri açıklayacağını söyledi. İlk tasarıda, Türklerde kalmayan toprakların işgal giderleri konusunun ortaya atılmış olduğunu söyledi. Şimdiki biçimiyle, Türkiye hem Türk kalan toprakların hem de, Türk olmaktan çıkmış olmakla birlikte, işgal giderlerini yükümlenmiş olan Devletin de elinde kalmamış olan toprakların işgal giderlerini ödemeği yükümlenmektedir.

LORD CURZON 'bırakılmış' deyiminin pek doğru olmadığına dikkati çekti. Örneğin Türkiye Suriye'yi bırakmış değildir; Suriye Türk egemenliğinden çıkarılmaktadır.

B. KAMMERER komisyonun çok kesin bir yazıştan çok genel ilkelerin konulması için çaba gösterdiğini söyledi.

İMPERİALİ MARKİSİ hükmün daha önce kabul edilen bir ilkeye ters düştüğünü söyledi; buna göre, Türkiye sadece Türk kalacak toprakların işgal giderlerini ödeyecekti.

LORD CURZON bu konunun mantığa pek uymadığını kabul etmekle birlikte, Suriye'nin işgali için Büyük Britanya'nın ödemede bulunup ülkenin Fransa'da kalması nedeniyle, tüm giderleri tek başına Büyük Britanya'nın ödemesinin de anlamsız olacağını belirtti. Zor durumdan çıkabilmek için yük Türkiye'nin omuzlarına yüklenmektedir.

Bir süre daha görüşüldükten sonra,

Yazı Komitesinden 'bırakılmış' sözcüğü yerine daha uygun bir deyim bulmasının istenmesine karar verildi.

Madde 6 (i) bu yorumla kabul edildi.

Madde 6 (ii) okundu.

B. BLACKETT son tümcelerin, açıklık getirdikleri gerekçesiyle Fransız temsilciliğinin isteği üzerine eklendiğini anlattı. Türkiye'nin bir büyük ödemede bulunamayacağı açıktır. Kendisine, dış borçlarının faizlerini de içermek üzere, öteki giderlerini karşılamasına olanak verecek biçimde hesaplanacak yıllık ödentilerde bulunmasına izin verilmesi gerekmektedir.

LORD CURZON bunun akla yakın göründüğünü söyledi. Komisyona, Suriye'nin ve öteki Türk topraklarının işgal gideri olarak herhangi bir sayıdan söz edilip edilmediğini sordu.

B. BLACKETT, kesin olmamakla birlikte, kaba bir hesapla, £.25.000.000 denebileceğini söyledi.

LORD CURZON yıllık ödentilerin ne kadar süreceğini sordu.

B. BLACKETT bunun Türkiye'nin malî durumuna bağlı olacağını söyledi. Yirmi, otuz yıl sürebilir; ya da Türkiye, Maliye Komisyonu öyle karar verecek olursa, borçlanmak yoluyla bu borcunu ödeyebilir.

LORD CURZON önerilenlerin, iyi denetim altındaki bir Türkiye'nin olanakları içinde bulunup bulunmadığı hakkında Sir Adam Block'un ne düşündüğünü sordu.

SİR ADAM BLOCK bunun Türkiye'nin olanakları içinde olduğunu sanmakta ve ayrıca, yeni Maliye Komisyonunun yönetiminde, Türkiye'nin dış borcun kendi payına düşen faizlerini de ödeye bileceği kanısındadır.

B. BLACKETT Yazı Komitesinin dikkatini, bu paragrafta, ekonomik hükümlerin 52. maddesine yapılan atıfa çekmekte yarar olacağını söyledi. Bu atıfın doğru olup olmadığından emin değildir ama kanısınca, 'uyruklar' sözcüğünü nitelendirmek için, örneğin, '1 Ağustos 1914'den önce Osmanlı uyruğu olmayan' gibi bir tümce konulması gerekebilir.

Yazı Komitesinin bu hususlara dikkatinin çekilmesine ve madde 6 (ii)'nin kabulüne **karar verildi.**

6-14. maddeler, 'bırakılmış' sözcüğünün kullanılışında gerektiğinde değişiklikler yapılmak koşuluyla, **kabul edildi.**

15. madde okundu.

B. Blackett bu maddedeki tarihin değiştirildiğini söyledi; bir önceki tasarıda tarih, 'işbu andlaşmanın onaylanması' tarihi idi. Ancak andlaşmanın onaylanması daha gecikebileceği için, bu hüküm kalacak olursa Türkiye'ye çok fazla ağır bir yük yüklenmiş olacağı düşünülmüştür. Bir uzlaşı olarak. '1 Mart 1920' söz konusu toprakların onları koruyacak olanların eline eylemsel olarak geçişi tarihi olarak seçildi. İşgal kuvvetlerinin bırakışmasından beri almış olduklarını geri vermeleri önerilmiş ise de, gerçekte bir şey alınmış olup olmadığı konusunda kesin bir şey bilinememektedir.

LORD CURZON 'bırakılmış sözcüğünün bu maddede kullanılışı hakkında da yukardaki yorumun yinelenmesi gerektiğini söyledi.

15. maddenin kabulüne ve Yazı komitesinin dikkatini Lord Curzon'un söylediklerine çekilmesine **karar verildi.**

16. maddenin dışında, tasarının geri kalanı **kabul edildi.**

VİKONT CHİNDA daha önceki çekincesini geri almağa yetkili kılındığını söyledi. (Bak No. 49 - tutanak 1.)

B. BLACKETT 16. maddenin yeni yazılışının bazı ufak değişiklikler dışında bir yenilik getirmediğini söyledi. Britanya Temsilci Heyeti başlangıçta Osmanlı Borcu Konseyinin (Düyun-u Umumiye Meclisi) derhal kaldırılmasını önermişti. Fransız Temsilci Heyeti ise kalması için direnmişti ve bir uzlaşı olarak üç yıl sonra ortadan kaldırılması üzerinde anlaşmaya varılmıştı. Şimdiki tasarıda ise kaldırılması hakkında kesin hüküm bulunmamakta fakat Britanya Temsilci Heyeti verdiği bütün ödüllerin Konseyin 1923'e kadar ortadan kaldırılmasına dayandırmaktadır. İtalyanların da desteklediği İngilizler Türkiye'nin, özel tahvil sahiplerine karşı değil, Devletlere karşı sorumlu olan tek bir makamın malî denetimi altında bulunması gereğine inanmışlardır. Britanya temsilci heyeti,, sağlıklı bir malî sistemin kurulmasına engel saydığı ipotekli gelirlerin de kaldırılmasından yanadır. Bunları kaldırmanın Maliye Komisyonunun yetkisinde olması gerektiği düşüncesindedirler.

LORD CURZON Britanya ve İtalyan temsilci heyetlerinin önem verdikleri ilkenin Osmanlı Borcu Konseyinin en geç 1923'de ortadan kalkması olduğunun

anlaşıldığını söyledi. Maddenin bugünkü yazılış biçiminde tarih yoktur. Bununla birlikte, Britanya temsilci heyeti, aynı ilkeye bağlı kalmakta ve Maliye Komisyonunun, hisse senedi taşıyıcılarının çıkarlarına zarar vermeksizin, malî durumu tümüyle denetimi altında bulundurması gerektiğine inanmaktadır. Fransız temsilci heyetinin bu görüşü kabul edip etmediğini sordu.

B. KAMMERER şimdiye kadar İtalyan temsilci heyetinin tutumundan emin olmadığını belirtti. Komisyonda İtalyan temsilcileri İngiliz görüşünü desteklediklerini açıkça belirtmemiştiler. Ama, öyle anlaşılıyor ki, şimdiki tutumları bu yöndedir. Bu konudaki Fransız Hükümetinin tutumu ise, Konseyle Maliye Komisyonunun eninde sonunda birleşmelerini kabule hazır olduğudur. Ayrıca Fransız Hükümeti bunu sağlamak için de elinden geleni yapacaktır. Bunun gerçekleşeceğini ummakla birlikte, kesin başarı vadedememektedir. Son aldığı yönerge, altı çizili sözcüklerin 16. madde sonuna konulmasını kabul etmemesi yönündedir. Bu tümcenin iki bölümünün birbirine ters düştüğüne dikkati çekmek ister; birincisi hisse senedi taşıyıcılarına danışılacağından söz ederken ikincisi onları etkisiz kılar Türk tahvilleri sahipleri Fransa'da çok güçlü bir baskı grubu oluşturmaktadır. Bunlar yakınmalarını duyurabilecek durumdadırlar ve karşı koyma durumuna geçecek olurlarsa andlaşmanın onaylanmasını tehlikeye düşürebliirler. 16. maddenin sonunda yer alan kesinlikte bir demeç Fransız Hükümetini son derece güç bir duruma düşürebilir. Kaldırılması ise gerçekte bir şey değiştirmiş olmayacaktır.

LORD CURZON tümcenin iki bölümü arasındaki çelişkinin kendisinin de farkında olduğunu söyledi; ama vardığı sonuç son bölümün değiştirilmesi gerektiği kanısına varmıştır. Altı çizili bölüm kaldırılacak olursa geriye ne kalır? Hem süre içindeki sınırlandırma ortadan kalkmış olur ve B. Kammerer'in Fransız Hükümetinin hisse senedi taşıyanları etkilemeye çalışacağı ve rızalarını sağlayacağı hakkındaki umuduna ilişkin verdiği güvence dışında, Konseyin kesinlikle kaldırılacağına değgin hiç bir işaret kalmamış olur. Bu son güvence de pek belirsiz görünmektedir ve hisse senedi taşıyanların kandırılması yıllar alabilir. İki kurulun birleşmesinin "en geç Konseyin şimdiki görev süresinin sonuna kadar gerçekleşeceğinin" belirtilmesini yeğlemektedir. Bu sözlere andlaşmada yer verilecek olursa Fransız Hükümetinin seçmenleri ile zor duruma düşmekten korktuğu anlaşılıyor. Acaba Fransız Hükümetinin bu güvenceyi, Fransa ile Büyük Britanya arasında yapılacak ayrı bir anlaşmada mı vermeyi yeğleyeceği hakkında B. Kammerer'in görüşü nedir.?

B. KAMMERER bunun yeğleneceğini sandığını söyledi.

LORD CURZON Fransız Hükümetinin, Konseyin 1923'de sona ereceği hakkında güvence vermeğe hazır olup olmadığını sordu.

B. KAMMERER istenen resmî bir anlaşma ise telgrafla yönerge istemek zorunda olacağını bildirdi. Söylenenlerin tutanaklara geçmesiyle yetinilip yetinilemeyeceğini sordu.

LORD CURZON bunun yetersiz olacağını ve önerdiği hükümden ancak Fransız Hükümeti resmî bir anlaşmayı kabul edecek olursa vazgeçebileceğini söyledi.

SİR ADAM BLOCK kendisini, kişisel olarak Türk tahvili taşıyıcılarına bu andlaşmada gösterilen aşırı iyiliğin şaşırttığını söyledi. Her bakımdan korunma

altına alınmış ve eskisinden çok güvence sağlamış durumdadırlar. İngiltere'de konseye hiç bir ilgi duyulmamakta ama tahvil sahiplerinin korunmasına önem verilmektedir. Bunların yakınmalarına hiç bir neden olmadığı görüşündedir. Andlaşmada Konseyin ortadan kaldırılması konusunda hiç bir şey söylenmeyecek olursa onu atayan tahvil sahiplerinin durumu Devletlerinkinden de üstün sayılmış olur.

B. KAMMERER kişisel olarak bu görüşe katılmıyor değil ise de, Fransız Hükümeti üzerindeki baskının sadece bir olasılık değil, var olan bir şey olduğunu da kaydetmek zorundadır. Fransız Hükümetinin işini kolaylaştırmak için formülün biraz değiştirilmesini düşünmektedir.

LORD CURZON Britanya temsilci heyetinin, Fransız görüşlerini karşılayabilmek için pek çok ödün vermiş olduğunu belirtti. Bu noktada gerilemesi artık olanak dışıdır. Andlaşma metnine çift anlamlı ve uygulama sırası geldiğinde zıt yorumlara yol açabilecek sözler koymanın Devlet adamlığına yakışmayacağı kanısındadır. Kendisinin kabul edebileceği ikiyol vardır : ya son tümcenin ikinci bölümünü daha güçlendirmek ya da tümüyle çıkarıp Fransız Hükümetinden, yerine, kesin ve resmî bir güvence almak. Bu konuda Fransız Hükümetinin parlamento zorlukları olabilir ama benzer zorluklarla Britanya Hükümeti de karşılamaktadır. Bir çok kişiler bu andlaşmanın gereğinden fazla malî çıkarların etkisi altında kaldığı kuşkusu içine girmişlerdir. Bu kişiler bu andlaşmanın bir 'tahvil sahipleri andlaşması' olduğunu söylemeğe başlarlarsa, Britanya Hükümetinin durumu en az Fransız Hükümetinin Fransız tahvil sahipleri karşısındaki durumu kadar zor ve kesin bir hüküm koymak olur. Şimdi de İtalyan temsilcilerinden, andlaşmaya bir hüküm mü koydurtmanın yoksa Fransız Hükümetinden ayrı bir güvence mi sağlamanın kendilerince daah yararlı göründüğünü söylemelerini isteyecektir.

B.NOGARA önce bazı açıklamalarda bulunmak istediğini söyledi. Geçen Haziran'dan beri Türkiye'de bir Maliye Komisyonu kurulması üzerinde çalışmış ve vardığı sonuç bu Komisyonun, özel kişilerin ve eski Hükümetlerin kurdukları bir yapıt olan Osmanlı Borçları Konseyinin yerine geçmesi gerektiği olmuştur. Britanya temsilci heyeti Konseyin derhal ortadan kaldırılmasını istemiş, kendisi bir uzlaşma formülü olarak, bugünkü görev süresinin sonuna kadar uzatılmasına izin verilmesini öne sürmüştü. Lord Curzon'un sorusunun yanıtına gelince, andlaşmaya bir hüküm koydurmak daha doğru olursa da, konu aslında bir diplomatik sorundur.

B. SCİALOJA andlaşmaya konacak bir hükmü yeğlemektedir.

B. KAMMERER bunu kabule yetkisi bulunmadığını söyledi metindekini kabule yetkisi bulunmadığına göre, bunun güçlendirilmesine haydi haydi yetkisi olmayacaktır. Ayrı bir anlaşma konusuna gelince, bunu bir öneri olarak Paris'e aktarmakla yetinebilir.

LORD CURZON bunu üzücü bir durum olarak nitelemiştir. Önlerindeki belge bir sıra İngiliz ödünü ile doludur. Ama artık daha fazlasını yapmak olanaksızdır. Tahvil sahipleri her bakımdan korunmaktadırlar. Fransız temsilcilerinden konuyu Paris'e yansıtırken, andlaşmada bu hususun kesin biçimde yer almasının daha doğru olacağı görüşünün konferansa egemen olduğunu bildirmelerini iste-

mektedir. Bu hem Britanya hem İtalyan temsilcilerinin görüşüdür. Vikont Chinda'dan bu görüşe katılıp katılmadığını bildirmesini isteyebilir mi?

VİKONT CHİNDA bu konuda bir düşünce ileri sürmemeyi yeğlediğini bildirdi.

B. BERTHELOT bu konuda Britanya temsilci heyetinin ödünler vermiş olduğunu doğrulamakla birlikte, Türkiye ileyapılan andlaşmanın tümü gözden geçirilecek olursa Fransa'nın Büyük Britanya'dan daha fazla ödün vermemiş olduğunun söylenemeyeceği görüşündedir.

Konu bir süre daha tartışıldıktan sonra,

16. madde hakkında Fransız temsilci heyetinin Paris'ten beklediği yönergeyi sağlamasının beklenmesine karar verildi.

[Belçika'nın öteden beri istediği Osmanlı Borçları Konseyinde ve şimdi de kurulacak Maliye Komisyonda üye olmak istemi tartışıldı, şimdilik, kaldırılmak üzere olan Borç Konseyine üyeliğinin gerektireceği işlemlerin, geçici bir iş için girişilmesine değmeyecek kadar karışıklığa neden olacağının kendilerine anlatılmasına karar verildi.]

No. 77'nin Eki.

Türkiye ile Barışın Malî Koşulları hakkındaki Önerilerin yeniden gözden geçirilmiş Tasarısı.

(A.J.27 **Revise**)

(Yüce Kurul ve Dışişleri Bakanları Konseyince incelendikten sonra, Maliye Komisyonunca yapılmış yeni öneriler **italik** yazı ile eklenmiş olarak)

Başkanın, Türkiye ile Barış Andlaşmasına konulacak, gözden geçirilmiş Malî Hükümlere ait Sunuş Notu.

4 Mart 1920'de yapılan bir Dışişleri Bakanları ve Büyükelçiler Konferansı toplantısında, Malî Hükümler Tasarısının aşağıdaki amaçlarla Maliye Komisyonuna geri gönderilmesi kararlaştırılmıştı :

1) Türk soyundan olmayan Türk uyruklarının oluşturduğu azınlıklara ödence verilmesi konusunun incelenmesi ve bu konuda B. Venizelos'un dinlenmesi; 2) andlaşmanın konu ile ilgili bölümüne konulmak üzere, İzmir bölgesindeki para birimine ilişkin bir madde kaleme alınması; 3) ve genellikle tüm onarım ve ödence sorununun yeniden gözden geçirilmesi.

Azınlıklar konusunda sunduğumuz özel raporun (A.J.105)[277] incelenmesinden de görüleceği gibi, Maliye Komisyonu, oybirliğiyle, andlaşmanın malî hükümleri arasına azınlıklar için onarıma ilişkin özel hükümler konulmaması görüşündedir.

İzmir bölgesindeki para birimi konusunda bir madde hazırlayıp İzmir Komisyonuna gönderdik.

---

[277] İngilizce aslındaki dipnotu : Britanya Dışişleri Bakanlığı arşivinde görülmedi.

Onarımlar konusunu genel açıdan bir kez daha gözden geçirdik ve a) "uyruklar" sözcüğünün anlamı ile b) Türkiye'nin onarması istenilen zararın niteliği hakkında daah kesin tanımlamalar yapmağa çalıştık.

Bize uygun görünen ve ilk sunuluş biçimindeki tasarının amaçlarını hiç değiştirmeyen bazı değişiklikleri bunları italikle (altı çizili) göstermek üzere, yapmak fırsatından da yararlandık.

B.P. Blackett,
27. Mart 1920. Türk Maliye Komisyonu Başkanı

Madde 1

Osmanlı Hükümeti, Almanya ile Avusturya-Macaristan'ın Müttefik ve Ortak Devletlere karşı açmış olduğu saldırı savaşına katılmakla, bunları, tümüyle ödemesi gereken her çeşit yitimlere ve özverilere uğrattığını kabul eder.

Öte yandan, Müttefik ve Ortak Devletler, Türkiye'nin kaynaklarının bu ödenceyi tümüyle karşılamağa yeterli olmadığını kabul ederler.

Bu durumda vel işbu Andlaşmanın sonucu olarak ortay çıkan yeni toprak dağılımının, Türk Devletine, eski Osmanlı İmparatorluğunun gelirlerinden ancak bir bölümünü bırakacağı göz önünde tutularak, Müttefik ve Ortak Devletlerce, Osmanlı Hükümetinden yalnız işbu andlaşmanın malî ve ekonomik maddeleri hükümleri saklı kalmak koşuluyla, tüm ödence istemelerinden vaz geçilmiştir.

Türk Devletine bir ölçüde destek olmak ve yardımda bulunmak isteyen Müttefik ve Ortak Devletler, Türk Hükümetiyle, danışma oyu bulunacak bir Türk komiserinin de katılacağı ve başlıca ilgili Müttefik Devletler olan, Fransa, Britanya İmparatorluğu ve İtalya'nın birer temsilcisinden oluşacak bir Maliye Komisyonu kurulmasını kararlaştırmışlardır. Bu komisyonun yetkileri ve görevleri aaşğıdaki maddelerde belirtilmiştir.

Madde 2

Maliye Komisyonu Türk Hükümetinin kaynaklarını korumak ve arttırmak için uygun göreceği önlemleri alacaktır.

Türk Maliye Bakanınca her yıl Parlamentoya sunulacak bütçe, ilk önce Maliye Komisyonuna sunulacak ve Komisyonca uygun bulunan biçimde Parlamentoya sunulacaktır. Parlamento'nun getireceği hiçbir değişiklik, Maliye Komisyonunun uygun bulması alınmadıkça, yürürlüğe girmeyecektir.

Maliye Komisyonu, Osmanlı İmparatorluğunun bütçeleriyle malî yasalarının ve yönetmeliklerin uygulanmasını denetleyecektir. Bu denetleme, Maliye Komisyonunun doğrudan doğruya buyruğu altında bulunacak ve üyeleri bu Komisyonun uygun bulmasıyla atanabilecek olan Osmanlı Maliye Müfettişliği aracılığ ile yapılacaktır. Osmanlı Hükümeti bu müfettişlere, görevlerini yapabilmeleri için gerekli bütün kolaylıkları sağlamayı ve Hükümetin maliye hizmetlerinde çalışan yetersiz görevlilere ilişkin olarak Maliye Komisyonunun önerebileceği önlemleri almayı yükümlenir.

Madde 3

Maliye Komisyonu, ayrıca, **Osmanlı Devlet Borcu Konseyi ve İmparatorluk Osmanlı Bankası ile anlaşmış olarak,** Türkiye'de para sürümünü düzenlemekle ve, uygun ve hakgözetir görülecek bütün yollarla, bunu sağlıklı bir duruma sokmakla görevli olacaktır.

Madde 4.

Osmanlı Hükümeti, Maliye Komisyonunun izni olmadıkça, hiçbir iç ya da dış borçlanmaya girişmemeyi yükümlenir.

Madde 5.

Osmanlı Hükümeti savaş sırasında ve işbu andlaşmamn onaylanması tarihine kadar, Türk makamlarımn bir eylemi ya da savsaklaması sonucu, Mttefik ve Ortak Devletler sivil uyruklarının kişiliklerinde ya da mallarında uğradıkları ve aşağıda tanımlanan her türlü zarar ve yitimi işbu andlaşma hükümleri gereğince ödemeyi yükümlenir.

Madde 6

Türk Hükümetinin, Osmanlı Dış Borcunu (Bak Ek 1) faiz ve anapara ödemelerinin güvencesi olarak ayrılmış ya da verilmiş gelirler dışındaki tüm kaynakları, bunları gereğine göre, aşağıdaki biçimde kullanacak olan Maliye Komisyonunun buyruğu altına konulacaktır :

(i) Birinci sırada, Maliye Komisyonunun aylıkları ve günlük giderleri ile işbu andlaşmanın onaylanması tarihinden sonra da Türk kalan topraklar üzerinde bulundurulabilecek Müttefik kara ve deniz işgal kuvvetlerinin olağan giderlerinin ödenmesinden sonra, Türk kalan topraklar üzerinde bırakışma tarihinden beri bulunan Müttefik kara ve deniz işgal kuvvetlerinin giderleri ile, işgal giderlerini yapmış olandan başka bir Devlete Türkiye'nin bu anlaşma ile bırakmış olduğu toprakların Müttefik kara ve deniz işgal kuvvetlerinin giderleri ödenecektir.

Bu giderlerin tutarı ile yıllık ödentilerin tutarları Maliye komisyonunca saptanacak ve bu Komisyon, bu yıllık ödentileri Türkiye'ye, dış borçtan kendi üstünde kalacak faizlerin ödenebilmesi için gerekecek parada olabilecek herhangi bir eksikliği saptamasına olanak verecek biçimde ayarlanacaktır.

(ii) İkinci sırada, Türk Devletinin malî durumu ve yönetiminin temel giderlerinin karşılanması zorunluluğu gözönünde tutulmak koşuluyla, Osmanlı Hükümetinin, **ekonomik hükümlerin 52. maddesinde tanımlandığı üzere,**[278] uyruklarının, savaş sırasında Osmanlı Hükümetinin eylemi sonucu kişiliklerinde ya da mallarında uğradıkları yitimler ya da zararlar yüzünden Müttefik Devletlerce öne sürülen istemlere karşılık olarak ödenmesi gerekecek ödenceler gelecektir. **Maliye Komisyonu, kişisel zararlar yüzünden öne sürülen istemlerin tüm tutarını saptayacak ve bunların ödenmelerini sağlayacaktır. Mala ilişkin istemler and-**

[278] Bak. No. 63, 14. dipnotu.

laşmanın ekonomik hükümlerine göre (madde 28) incelenecek, saptanacak ve ödenecektir.

Maliye Komisyonu, Müttefik ve Ortak Devletler buyruğuna verilen paralar (ekonomik hükümler, madde 28) bu yükümlülüğün yerine getirilmesinde yetersiz kalırsa, gerek kişilere gerek mallara ilişkin istemlerin ödenmesi için ayrılacak yıllık ödentiyi saptayacak ve bu yıllık ödentinin hangi akçe ile ödeneceğine karar verecektir.

Madde 7

Türk Hükümetince, savaş sırasında üstlenilen malî yükümlülüklerin (iç borçları da içine almak üzere) güvencesi olarak, savaş sırasında Türkiye'nin gelirleri üzerine konan ipotekler kaldırılmıştır.

Madde 8

Türkiye, Almanya ile imzalanan Barış Andlaşmasının 261. maddesi ve Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan ile yapılmış andlaşmaların bunun karşılığı olan maddeleri uyarınca, Almanya, Avusturya, Macaristan ya da Bulgaristan'ın kendisinden olan tüm alacaklarını Müttefik Devletlere geçtiğini kabul eder. Müttefik Devletler de, öte yandan, kendilerine bu yoldan geçmiş olan alacakları karşılığı Türkiye'den hiç bir ödeme isteğinde bulunmamayı kararlaştırmışlardır.

Madde 9

Maliye Komisyonu uygun bulmadıkça, Türk Hükümetince, ister Türk Devletinin uyruğu olsun ister herhangi bir kişiye, hiç bir yeni ayrıcalık verilmeyecektir.

Madde 10

Kendilerine Osmanlı toprağı verilmiş Devletler, bu topraklar üzerinde Osmanlı İmparatorluğu ya da Hazine-i Hassa adına kütüğe yazılmış her çeşit malı ve mülkü parasız olarak elde edeceklerdir.

Madde 11

Kendilerinden yana, Balkan Savaşından ya da şimdiki savaş sonunda Türk toprağı verilmiş ya da verilmekte olan Devletlerin, Osmanlı Devlet Borcunun 1 Kasım 1914'den önce borçlanılmış anapara ve faiz ödentilerine katılacakları, yüksek bağıtlı Taraflarca kabul edilmektedir.

Kendilerine bu toprakların verilmiş ya da verilmekte olduğu işbu Andlaşmayı imzalayan Balkan yarımadası Devletlerinin Hükümetleri, herbiri yıllık ödentilerden kendi payına düşenin ödenmesine ilişkin olarak yeterli güvenceler vereceklerdir.

Madde 12

Bu bölümün uygulanmasında, Osmanlı Devlet Borcu şimdiye kadar Muharrem Kararnamesine bağlı olan Borç ile bu Bölümün birinci ekinde sayılan borçlanmaları içerir sayılacaktır.

1 Kasım 1914'den önce yapılan borçlanmalar, Osmanlı Devlet Borcu'nun Türkiye, Balkan Yarımadası Devletleri ve Asya'da yeni kurulan Devletler arasında bölüştürülmesinde gözönünde tutulacaktır.

Bu bölüştürme şöyle yapılacaktır :

a) 17 Ekim 1912'den (Balkan Savaşları) önce yapılan borçlanmalara ilişkin yıllık ödentiler, Türkiye ile, (Arnavutluk da içinde olmak üzere) toprak almış olan Balkan Devletleri arasında bölüştürülecektir;

b) Bu ilk bölüştürmeden sonra, Türkiye'nin **üstünde kalacak** yıllık ödenti artıkları ile buna eklenecek, Tükiye'nin 17 Ekim 1912 ile 1 Ağustos 1914 arasında aldığı borçların yıllık ödentileri tutarı, Türkiye ile işbu andlaşma gereğince kendilerine toprak verilecek olan Devletler arasında bölüştürülecektir.

Madde 13

Her Devletin ödeyeceği yıllık ödentinin tutarını saptamak için şu genel ilke izlenecektir : saptanacak mikdarın, borcun anapara ve faiz ödemesi için gerekli toplam tutara olan oranı, aktarılan toprak parçasının ortalama gelirinin, Türkiye'nin, her bir durumda, 1907'de konulan gümrük ek-vergilerinin gelirini de içermek üzere, 1909-1910, 1910-1911, 1911-1912 üç malî yılı ortalama gelirine olan oranı kadar olacaktır.

Madde 14

Maliye Komisyonu işbu Andlaşma onaylandıktan sonra, olabildiğince en kısa süre içinde, 9. maddede [13?] konulan ilke uyarınca, sözü edilen maddeye konu olan yıllık ödentileri saptayacak ve buna ilişkin kararlarını Bağıtlı yüksek Taraflara bildirecektir.

Maliye Komisyonu Bulgaristan'la olan Barış Andlaşmasının 134 maddesinde öngörülen görevleri yerine getirecektir.

Madde 15.

Yukarda öngörülen biçimde hesaplanacak yıllık ödentiler, Türkiye'den **toprak ayrılmasına yol açan andlaşmaların** onaylanış tarihinden **ve işbu andlaşma gereğince ayrılan topraklara ilişkinse, 1 Mart 1920**'den başlayarak ödenecektir; (22. maddede öngörülen kuraldışılık saklı kalmak üzere) Borcun kesin olarak ortadan kalkışına kadar ödemeler sürdürülecektir. Bununla birlikte, Borcu oluşturan borçlanmalar giderek ödendikçe, yıllık ödentiler bunlarla orantılı olarak azaltılacaktır.

Madde 16.

Osmanlı Hükümeti, Muharrem Kararnamesi ve onu izleyen kararnamelerle sahip olduğu bütün haklarını Maliye Komisyonuna aktarır. Borç Konseyi İngiliz, Fransız ve İtalyan temsilcileriyle Osmanlı Bankası temsilcisinden kurulacak ve görevini eskiden olduğu gibi yapacaktır. Muharrem Kararnamesi ile

---

279 Japon Büyükelçisinin bu madde üzerinde çekincesi vardı.

kendisine verilen tüm gelirleri ve 1 Ağustos 1914'den önceki tüm borçlanma anlaşmalarının yönetimini kendisine bıraktığı bütün öteki gelirleri toplayacak ve yönetecektir. Müttefik Hükümetler aşağıdaki programın olanak ölçüsünde gerçekleştirilmesi amacıyla, Maliye Komisyonunca saptanacak koşullar içinde, Konseyin Osmanlı Maliye Bakanlığına yönetim yardımında bulunmasına izin verirler :

Şimdiki Osmanlı Devlet Borcu Yönetimince kimi gelirlerin doğrudan doğruya toplanması sistemi, Maliye Komisyonunca saptanacak koşullar altında olabildiğince genişletilecek ve Türk kalan tüm illerde uygulanacaktır. Maliye Komisyonunun uygun bulmasıyla, yeni gelirler ya da dolaylı vergiler kondukça, adıgeçen Komisyon bunların Osmanlı Hükümeti adına yönetiminin Devlet Borcu Konseyine bırakılması olanağını araştıracaktır.

Gümrük Yönetimi, Maliye Komisyonunca atanacak ve görevden alınabilecek ve ona karşı sorumlu bir Genel Müdürün yönetimi altında bulunacaktır.[279] Gümrük vergileri tarifesi, ancak Maliye Komisyonunun uygun bulmasıyla değiştirilebilecektir.

Borç Konseyi, yukardaki kuruluş biçimiyle borç tahvili taşıyıcıları, Maliye Komisyonu ile birleştirilmesine rızalarını bildirinceye kadar görevini sürdürecektir; iki kurul'un birleşmesinin Konseyin şimdiki görev süresi sona ermeden gerçekleştirilebilmesini sağlamak amacıyla, bu rızanın biran önce elde edilmesine çalışılacaktır.[280]

Madde 17

Komisyon ilerdeki bir tarihte, borçlanma senetleri taşıyıcılarına anlaşmalar ya da şimdiki kararname gereğince verilmiş güvenceler yerine yeterli başka güvenceler ya da Türkiye'nin genel gelirleri üzerinden bir ipotek konmasını önermeye yetkilidir. Müttefik Hükümetler, Maliye Komisyonunun bu konuda o zaman ileri sürebileceği tüm önerileri incelemeyi yükümlenir.

Madde 18.

Osmanlı Devlet Borcu Yönetiminin, taşınır ya da taşınmaz, bütün malları, nerede olurlarsa olsunlar, tümüyle bu kurumun yararlanma yetkisi altında kalacaklardır.

Devlet Borcu Konseyi, malların paraya çevrilmesinden doğacak her geliri, ister Birleştirilmiş Borç, ister İkramiyeli Türk Tahvillerinin olağanüstü amortismanında kullanmağa yetkisi olacaktır.

Madde 19

Osmanlı Hükümeti, Trablus Yedek Akçesi ve Ödencesi üzerindeki bütün haklarını Maliye Komisyonuna aktarmayı yükümlenir.

---

[280] Aslındaki not: Altı çizili tümce Britanya ve İtalyan temsilcilerince önerilmiş olup, Fransız temsilcisine Yüce Kurulun kararına sunulması istenmiştir.

Madde 20

Osmanlı Hükümeti, Maliye Komisyonunun kanısına göre, ülkenin malî durumunun elverdiğinde, Devlet Borcu Konseyine, Türk Devletinin egemenliği altında kalmış olan topraklarda, şimdiye kadar Osmanlı Devlet Borcunun anapara ve faiz ödemesine ayrılmış olup, Devlet Borcu Konseyine ödenmesi gerekmekle birlikte henüz ödenmemiş gelir tutarına eşit bir parayı (sözü geçen topraklar Müttefik kuvvetlerin işgali altında bulunmuş iseler, işgal süresi hesap dışı tutulmak koşuluyla) hesaba geçirip ödeyecektir.

Madde 21

Borç Konseyi, Konseyin savaş sırasındaki bütün işlemlerini gözden geçirecektir. Devlet Borcu Konseyinin, savaştan önce Muharrem Kararnamesiyle ya da başka türlü saptanmış olan yetiklerine ve yükümlülüklerine uygun düşmeyen giderleri, Maliye Komisyonu bunların ödenmesine olanak bulunduğu kanısına varır varmaz, Osmanlı Hükümetince, Konseye ödenecektir. Konsey, savaş sırasında Konseyce alınan bütün önlemleri yeniden gözden geçirmek ve, kanısınca, borçlanma senetlerini taşıyanların çıkarlarına zarar verici nitelikteki ve Devlet Borcu Konseyi yetkileri aykırı düşen yükümlülükleri geçersiz kılmak yetkisine sahip olacaktır.

Madde 22

İşbu andlaşma hükümleri gereğince, her yıl Osmanlı Devlet Borcunun anapara ve faiz ödemelerinden bir bölümünü üzerine almak durumunda bulunan Devletlerden herbiri, Borç Konseyine altı ay önce haber vermek koşuluyla, söz konusu yıllık ödentinin ilgili Devlet ile Borç Konseyinin ortaklaşa saptayacakları faiz oranı üzerinden anaparaya çevrilmesinden ortaya çıkacak bir para tutarının ödenmesiyle bu yükümlülükten kurtulabilecektir. Borç Konseyinin böyle bir yükümlülükten kurtulma isteminde bulunmaya hakkı yoktur.

Made 23

Almanya ile Andlaşmanın 259. maddesinin 1., 2., 4. ve 7. paragrafları ve Avusturya ile Andlaşmanın 210 (1) maddesi gereğince Almanya ile Avusturya'nın Müttefik ve Ortak Devletlere aktarmaları gereken altın para tutarları Maliye Komisyonunun buyruğu altına konulacaktır.

Madde 24

Versailles Andlaşmasının 259 (3). maddesi gereğince Almanya'nın aktarması gereken paralar hemen Borç Yönetiminin buyruğu altına konulacaktır.

Madde 25

Osmanlı Hükümeti, Osmanlı Sağlık Yönetiminin ve eski Yüksek Sağlık Konseyinin paraları ile **Yüksek Sağlık Konseyinin Osmanlı Hükümetine karşı olan istemi ve Karadeniz ile Boğaziçi Kurtarma Gemileri Yönetiminin paraları konusunda** Müttefik Devletlerin, **gerektiğinde başka Devletlerle anlaşarak,** alacakları kararları kabul etmeyi yükümlenir.

Müttefik Devletler, bu konuda, Maliye Komisyonuna kendilerini temsil etme yetkisini verirler.

Madde 26

Türk Hükümeti, Müttefik Devletlerle anlaşmış olarak, savaştan sonra Almanya'dan Türkiye'ye gönderilecek malların ödenmesinde, Osmanlı Hükümetince belli bir kambiyo fiyatı ile sürüme çıkarılan kağıt paraları kabul etmek konusunda savaş sırasında üstlendiği yükümlülükten Alman Hükümetini aklanmış sayar.

Maded 27

Andlaşmanın bu bölümünde belirtilen, Müttefiklerin Osmanlı Hükümetinden olan istemleri karşılanır karşılanmaz ve, savaş öncesi Osmanlı Borcu ödenir ödenmez, Maliye Komisyonunun görevinin son bulacağını Yüksek bağıtlı taraflar kabul etmektedirler. O zaman, Osmanlı Hükümeti Milletler Cemiyeti üyesi olan Devletlerin, Türkiye'nin yararına olarak Osmanlı Hükümetine yönetim desteklerinde ve yardımlarında yeniden bulunmaları gerekip gerekmediğini ve, gerekiyorsa, bu yardımın ve desteğin alabileceği biçimi, Milletler Cemiyeti Konseyi ile birlikte inceleyecektir.

Madde 28

Bu bölüm hükümlerinin uygulanması için yasal önlemler, Osmanlı Hükümeti ve ilgili Devletlerce, işbu Andlaşmanın imzalanmasından başlayarak altı ay içinde yayımlanacaktır.

[Ek I. Sèvres Andlaşmasında VIII Bölümün sonunda yer alan çizelgenin aynıdır. Ancak Nominal ilk Anapara sütununda (Sütun 5) sırasıyla, 1912 tarihli Osmanlı Bankası Hazine Bonoları ile Périer ve Ortakları hazine bonoları (1913) ün karşılığındaki rakkamlar, Sevr metninde: 2.724.893 ve 4.400.000 iken, bu tasarı metninde: 3.000.008 ve 5.500.000 olduğundan, toplamda da değişik biçimde, Sevr'de 161.845.116 ve tasarı metninde 163.220.231'dir.
Ayrıca tasarı metninin 5 Kasım 1914 deki anaparayı gösteren 6. sütunu boştur ve Çıkaran Bankayı gösteren son sütunun en son hanesinde Deutsche Bank (Anadolu Demiryolları Ortaklığı) demek gerekirken, tasarıda burası boştur.]

No. 78

7 Nisan 1920 Çarşamba günü saat 16'da Londra, S.W.1, Whitehall'de Britanya Dışişleri Bakanlığında, Lord Curzon'un Odasında toplanan bir Dışişleri Bakanları ve Büyükelçiler Konferansına iilşkin, İngiliz Yazmanın Notları :

/I.C.P.92./

Katılanlar: Britanya İmparatorluğu: Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. Vansittart; Yazmanlar, Yarbay Storr, Albay Abraham.
Fransa: B. Cambon, B. Kammerer.
İtalya: B. Scialoja, İmperiali Markisi, B. Galli, Don Ascanio Colonna.
Japonya: Vikont Chinda.
Yazman: B. Camerlynck.

1. Türk Ticaret Gemiciliği.

LORD CURZON I.C.P.90 (No. 76)'ın 3. tutanağı hakkında B. Cambon'un Britanya Temsilci heyetince Türkiye'den zorla alınması önerilen on gemiye ilişkin olarak Hükümetinden bir yanıt alıp almadığını sordu.

B. CAMBON aldığı yanıtta B. Millerand'ın B. Scialoja'nın görüşlerini paylaştığı ve bu gemileri Türkiye'ye bırakmanın daha doğru olacağını sandığının bildirilmekte olduğunu söyledi.

LORD CURZON anlaşıldığına göre Fransız ve İtalyan Hükümetlerinin İngiliz önerisine karşı çıktıklarını belirtti. Öyle görülüyor ki bu Hükümetler kendilerine verilmesi olasılığı pek bulunmayan el malıyla cömertlik gösterisi içine girmiş bulunuyorlar; göreli bir yitim hesabına girildiğinde büyük bir olasılıkla bu gemiler Büyük Britanya'ya verilecektir. Kendisi ayrıca, bunu hakkedecek hiç bir şey yapmamış olan Türkiye'ye gösterilen bu eli açıklığı da anlamakta güçlük çekmektedir. Meslekdaşlarının, Türkiye'ye karşı savaşta büyük yitiklerine karşılık olarak Büyük Britanya'ya verilecek ufak bir ödenceyi fazla görmeyeceklerini ummak isterdi.

B. SCİALOJA Türkiye'yi, kendi kendini kalkındırmanın her türlü olanaklarından yoksun kılmanın doğru olmayacağını savundu. Söz konusu bu on gemi Türkiye'nin elindeki, uzun sefer yapabilecek son gemileridir; bütün ötekiler kıyı gemileridir.

B. CAMBON bu gemilerin Müttefikler için özel bir değeri olup olmayacağını sordu.

B. VANSİTTART şimdiki gemi yokluğunda kuşkusuz ki değerleri olacağını belirtti.

LORD CURZON Vikont Chinda'dan Hükümetinin görüşünü sordu.

VİKONT CHİNDA Japon deniz ateşesine danıştıktan sonra Britanya andırısını kabul etmiş bulunduğunu ve daha önce belirttiği görüşünü değiştirmek istemediğini söyledi.

LORD CURZON bu durumda konferansın oylarının eşit olarak bölünmüş olduğuna dikkati çekti. Fransız ve İtalyan Hükümetleri görüşlerinde direnecek iseler, sorunun Yüce Kurula gitmesi gerekecektir. Konunun buna değecek önemde olduğunu sanmamakta ve Türkiye'ye iyilik etme zorunluğunun da bu kadar gerekli olduğuna inanmamaktadır.

B. SCİALOJA Yüce Kurulun Türkiye'nin hiç bir ödence vermeyeceğini kararlaştırmış olduğu sanısındadır. Bu bakımdan önerisi bu karara uygun düşmektedir.

LORD CURZON, kendi anlayışına göre Yüce Kurulun Büyük Britanya'nın Türkiye'ye karşı savaşta harcadığı 750 milyon sterlini geri almamasına karar vermiştir ve Britanya Hükümeti bu kararı yeniden tartışma konusu etmemektedir. Ama Türkiye ile yapılan andlaşmadan tüm onarım ve ödence hükümleri çıkarılmış değildir. B. Scialoja önerisi üzerinde durmayı yeğleyecekse Yüce Kurulca, bunun ilerde yeniden ele alınması gerekecektir.

B. SCİALOJA danışmanlarıyla görüşünceye kadar kararını saklı tutmak zorunda olduğunu söyledi.

B. CAMBON Hükümetinden aldığı yönergeden sonra, Lord Curzon'un dedik lerini Hükümetine aktaracağını bildirdi. Kanısınca Türkiye bu gemileri çok etkin biçimde kullanmasa bile, satıp eline biraz para geçebilir.

LORD CURZON Konferansın B. Scialoja'nın danışmanlarıyla görüşmesini bekleyeceğini ve konuyu daha sonra ele alacağını bildirdi.

2. Türk Polis ve Jandarmasında Müttefik subayları.

LORD CURZON konferansın, Türkiye ile andlaşmanın uygulattırılması için gerekli askerî önlemler hakkındaki Mareşal Foch raporunun esasına girmeden, kara ve deniz temsilcilerinin kendilerine sorulan bazı sorulara verdikleri yanıtın incelenebileceğini söyledi; bu arada, Türk polisinde Müttefik subayların kullanılması vardır. Bu konu (A.J.140) sayılı (Bak Ek 1) raporda 3. ekte yer almıştır.

Paragraf 1 (a) okundu.

Oldukça tartışıldıktan sonra, 'Türk polisi' ile 'Türk jandarması'nın tıpkı deyimleri olup olmadığı konusunda şu karara varıldı :

> 'Türk polisi'ni 'Türk jandarmasından' ayrı, Türkiye'nin sivil yönetiminin bir parçası sayılmasına ve Yazı Komitesinden, uygun bir yöre, yabancı subayların jandarma'da olduğu gibi ve ayni ölçüde poliste de görevlendirilebileceğine değgin bir hüküm konmasının istenmesine.

Paragraf 1 (b) okundu ve kabul edildi.

Paragraf 1 (c) okundu.

B. SCİALOJA 9. maddeye eklenecek ek paragrafta öngörüldüğü biçimde hem en yüksek hem en düşük iki düzey saptanmasında yarar olmadığını söyledi. Bir en yüksek düzey tutulmasında zorunluk görmektedir. Müttefikler tam sayıyı tutturamayacak olurlarsa, yürütmek için zorunlu bir tavan sayı üzerinde durulabilir. Bu en alt düzey bildirilecek olursa, Türkler bunu, bu sayının üstünde Müttefik subay atamalarına karşı çıkmak için kullanmak isteyeceklerdir.

LORD CURZON bu görüşe pek katılmadığını söyledi. Bir yazılış biçimi sorunu olan bu kadar ufak bir konu için herhalde bu maddeyi askerî danışmanlara geri göndermenin anlamı olmayacaktır.

Paragraf 1 (c) de kabul edildi.

Paragraf 2 (a) ve (b) okundu ve kabul edildi.

Paragraf 2 (c)'nin bir yanlış anlaşılmaya dayandığı sanılmaktadır; bu bakımdan üzerinde durulmadı.

Bununla birlikte 15. maddeye eklenti ile 20. maddenin değiştirilme önerileri kabul edildi.

20. maddeye eklenecek dördüncü paragrafın oranları değil sayıları ilgilendirdiği anlaşıldı.

Yazma Yazı Komitesine gereğini bildirmesi söylendi.

3. Askersizleştirilmiş bölge ve Ege Adaları.

Deniz ve kara temsilcilerinin gözlemleri okundu. Deniz ve Kara danışmanlarının Muskonisi adasının askersizleştirilmesine büyük önem vermedikleri saptandı.

B. VANSİTTART bu ada ve karşısındaki kıyının bir bölümü askersizleştirilecek olursa, İzmir bölgesinin sınırlarında bazı değişiklikler gerekebileceğini söyledi. Bu sınırlama yeniden yapılmayacak olursa, önerinin bugünkü biçimi, Yunanistan'ı, ezici çoğunluğu rumlardan oluşan Ayvalık kentinden yoksun bırakmış olur.

Muskonisi adasının askersizleştirilmemesi ve bu yönde yorumlanmış olan deniz ve kara temsilcilerinin görüşlerinin kabul edilerek Yazı Komitesine gerekli yönergenin verilmesi, **kararlaştırıldı.**

Deniz ve kara temsilcilerinin raporu okundu. (Bak Ek 1.) Kendilerine verilmiş olan metni incelemedikleri ve Konferansa sordukları sorunun yanıtlanmasına da neden bulunmadığına karar verildi.

4. Boğazlar ve Marmara Denizi Komisyonu Raporu. Madde 1 ve 8 ve 22-27.

LORD CURZON komisyonun önerdiği metne Britanya Amiralliğinin bazı karşı çıkışları bulunduğunu söyledi. Amiralliğin görüşlerini Paris'te Albay Fuller'in yansıtması gerektiğini varsaydığını ama anlaşıldığına göre bunların aktarılmamış olduğunu söyledi. Bu durumda Amiralliğe bilgi verip görüşlerini yansıtma olanağı aramalarını söyleyecektir.

İMPERİALİ MARKİSİ tüm Boğazlar konusunun yeni baştan mı açılacağını sordu?

B. VANSİTTART bazı sözlü değişikliklerin Amirallikçe istenebileceğini söyledi, bunların bazılarının esasa ilişkin olabileceğini belirtti.

Konunun Britanya Amiralliğinin görüşleri alındıktan sonra yeniden görüşülmesi **kararlaştırıldı.**

B. Vansittart, Konferans adına, bu konuda Britanya Amiralliği ile görüşmeyi üzerine aldı.

5. Marmara Denizindeki kimi Adalar hakkında.

Deniz ve kara temsilcilerinin görüşleri okundu.

LORD CURZON, özetle bu görüşün, garanti veren Devletlerce bir **mandat** kurulmayacağına göre, adaların Türk kalmasının öğütlenmesi olduğunu söyledi.

Bu Adaların Türkiye'ye bırakılması **kararlaştırıldı.**

Yazmana yukardaki kararı Yazı Komitesine bildirmesi yönergesi verildi.

6. Boğazların ve Marmara Denizinin Suyolları.

LORD CURZON (A.J.51 A (Alıntı) sayılı Belgede (Bak **Ek** 2) Boğazlar ve Marmara Denizi suyollarına değgin üç maddeye dikkati çekti.

Madde 5 okundu ve kabul edildi.

Madde 6 okundu.

B. KAMMERER çekincenin geri alınabileceğini sandığını söyledi.

Madde 6 yazıldığı biçimde kabul edildi.

Madde 11 okundu.

B. KAMMERER bu madde ile ilgili askıdaki sorunların çözülmüş bulunduğunu söyledi. Metindeki madde ve kesim'ler için boş bırakılan yerlerin doldurulmasından başka yapacak bir şey kalmamıştır.

Madde 11 yazıldığı biçimde kabul edildi.

Yazmana Yazı Komitesine gerekli bilgiyi vermesi söylendi.

7. Türklerin elindeki Ermeni kadın ve çocukların kurtarılması.

Konferansın incelenmesine, Ermeni temsilci heyetinin Barış Konferansı Başkanına 25 Mart 1920 tarihinde, Türklerin elindeki Ermeni kadın ve çocukların kurtarılması konusunda göndermiş olduğu bir mektubun örneği sunulmuş bulunmaktadır (A.J.133) (Bak Ek 3).

B. KAMMERER bu istemin Barış Andlaşmasının azınlıkların korunmasına ilişkin maddeleriyle karışlanmış bulunduğunu söyledi.

> Ermeni temsilci heyetine nazik bir yanıt gönderilerek, mektuplarının alındığının ve Müttefik Devletlerin, Türkiye ile Barış Andlaşmasına gerekli hükümleri koymağa çalıştıklarının bildirilmesi **kararlaştırıldı.**

Yazmana gereğini yapması söylendi.

8. Ermenilerin Türklerce zorla askere alınması.

Konferansın önünde, Ermeni temsilci heyetinin 25 Mart 1920 tarihli ve Barış Konferansı Başkanına yazılmış bir mektubu bulunmaktadır (A.J.134) (Ek 4); bunda, Ermeni temsilciler aldıkları inanılır sandıkları bilgilere göre, Türk makamlarının Ankara İlindeki Ermenileri zorla askere almak için önlemler aldıklarından yakınmakta ve Yüce Kuruldan, Ermenileri tehdit eden bu yeni tehlikeye karşı önlemler almasını rica etmektedir.

> Bu konuda Konferansın, yazmandan mektubun alındığını yazmasını istemekten öteye bir eyleme girişmemesi **kararlaştırılmıştır.**

9.

[Gürcü temsilci heyetinden Batumun Gürcistana verilmesi konusunda alınan bir mektuba konunun görüşülmekte olduğu yanıtının verilmesi kararlaştırıldı.]

10.

[Ermeni temsilci heyetinin, 73 No.nın Ek 2'sinde yer alan Ermenistandaki azınlıklara ilişkin Andlaşma tasarısında yapılmasını istediği bir değişikliğin, klasik hale gelmiş bu maddelerin değiştirilemeyeceği biçiminde yanıtlanması kararlaştırılmıştır.]

11.

[B. Venizelos'un Alman ticaret gemilerinin Müttefik Hükümetler arasında bölüştürülmesi konusundaki bir toplantıya katılma istemine değgin bir mektubu üzerine, kendisine hangi toplantıyı öngörmekte ise, onun Başkanlığına başvurmasının salık verilmesi kararlaştırıldı.]

12. Boğazlar ve Marmara Denizi yönetimi. Yüksek Komisyonun Kuruluşu.

VİKONT CHİNDA, Konferansın Boğazlar ve Marmara Denizinin yönetimi için kurulacak Yüksek Komisyonun kuruluş biçimini tartıştığı bir sırada (Bak.

No. 48, Tutanak 1) ileri sürmüş olduğu çekince hakkında konuşmak istediğini söyledi. Japon Hükümeti, konu üzerinde geçen tartışmalar hakkında kendisinin göndermiş olduğu ayrıntılı raporun ışığı altında konuyu yeniden ciddi biçimde irdeledikten sonra, komisyonun gerçek niteliği nedeniyle, Japonya'nın da, andlaşmanın sorumlu taraflarından biri ve Milletler Cemiyetinin başlıca Üye-Devletlerinden de biri olarak bu komisyonda bir üyeliğe sahip olması gerektiği hakkındaki ilk kanılarından vazgeçemeyeceğini saptamıştır. Bu koşullar altında, görevi, Japonya'nın bu sorununu, bir kez daha Konferansın incelemesine ve kararına sunmak olacaktır.

LORD CURZON bu konudaki ilk kararın, Komisyonun üç Büyük Devletin temsilcileriyle, Romanya ile Yunanistan'ın ve, zamanı gelince, Rusya ve Bulgaristan'ın, bu iki ülke Milletler Cemiyetine üye olduklarında, temsilcilerinden kurulmasını öngördüğünü anlattı. Geçen görüşmede, Japonya, başlıca Devletlerden biri olarak Komisyonda temsil edilmeyi istediği zaman, Japonya'nın bu bölgedeki çok sınırlı gemi oylumu ve ticaret çıkarları gözönünde tutularak, konu ile hemen hemen hiç ilgisi bulunmadığı düşüncesiyle, bu istem Konferansça reddedilmişti.

VİKONT CHİNDA bu istemin üzerinde durulmasının başlıca nedenlerinin, önce Japonya'nın andlaşmadan sorumlu Büyük Devletlerden biri olması, sonra da Milletler Cemiyetine katılan başlıca Devletlerden biri olması, olduğunu belirtti.

LORD CURZON bu konuda konferansa katılanların görüşlerini istedi.

B. CAMBON Fransız Hükümetine danıştığını ve öneriyi kabul etmeğe hazır olduklarını söyledi.

B. SCİALOJA, önceki görüşmede söylemiş olduğunu yineleyeceğini, yani İtalya'nın karşı çıkmayacağını bildirdi.

LORD CURZON, Majesteleri Hükümetinin meslekdaşlarınca öne sürülen yolu izleyeceğini söyledi. Ancak şunu da sormak istemektedir : bu koşullar altında Japonya, dünyanın bu bölgesinde askerî sorumluluk payı yüklenmeğe de hazır mıdır?

VİKONT CHİNDA bu soruya, Hükümetine danışmadan kesin yanıt vereme yeceğini bildirdi. Hükümeti konuyu bir ayrıcalık sorunu olarak ele almış ve bu bakımdan askerî denetime katılma isteminde bulunmamıştır. Ama şimdi konuyu Japonya'ya soracaktır.

LORD CURZON kesin bir öneride bulunmadığını anımsattı. Boğazlar garnizonunu üç Büyük Devlet sağlayacaktır. Şimdilik sadece bu saptanmıştır; ama ilerde bu Devletlerin bu garnizonu en yüksek düzeyde tutmaları zorlaşabilir. Şimdi Japonya Boğazların ulaşımının denetiminde söz sahibi olmak istediğine göre, tutumu sadece bu hakka sahip olmak isteği mi olacak, ortaya çıkan askerî yükü paylaşmayı kabul ettiğini bildirmek mi olacaktır? Vikont Chinda'dan şimdi yanıt beklememekte, sadece konuyu Hükümetine yansıtmasını istemektedir. Japon savının gemicilik ya da ticaret ilişkilerine değil, savaş sırasında Büyük Devletlerden biri olmuş bulunmasına ve Milletler Cemiyetine katılan başlıca ülkelerden biri olmasına dayandırıldığı anlaşılıyor. İlerde, Devletlerin, andlaşma-

nın uygulattırılması için askerî önlemler alması gerektiğini varsayacak olursak, acaba Japonya asker göndermeyi kabul edecek midir?

VİKONT CHİNDA Japonya'dan, Boğazların askerî denetimine katılmasının istenmemiş olduğuna işaret etti.

LORD CURZON Japonya'nın bazı ayrıcalıklar ve yararlar isteyip karşılığında hiç bir yükümlülük altına girmediğini belirtti.

VİKONT CHİNDA, Japonya asker sağlamağa hazır olduğunu bildirecek olursa, Yüce Kurulun, kendisini askerî denetimi paylaşmağa çağırıp çağırmayacağını öğrenmek istediğini söyledi.

LORD CURZON sorunun hiç te bu olmadığını söyledi. Japonya, şu anda ilk kez bazı ayrıcalıklar istemektedir, karşılığında bazı yükümlülükler kabul etmeğe hazır olup olmadığını öğrenmek isteniyor.

VİKONT CHİNDA Japonya'nın kendisine düşen görevi yerine getireceğini söyledi. Ama bunun sonucu, Boğazların askerî kontrolunu paylaşması öngörülmedikçe, askerî kuvvet göndereceği anlamına gelmez.

LORD CURZON anlamağa çalıştığı hususun, Devletler andlaşmayı uygulattırmak için asker kullanmak zorunluğunu duyacak olurlarsa, Japonya'nın buna katılmayı ve askerî yardım göndermeyi görevi sayıp saymayacağı olduğunu söyledi.

VİKONT CHİNDA askerî denetime katılmadığı sürece Japonya'nın böyle bir yükümlülüğü kabul edeceğini sanmadığını bildirdi.

LORD CURZON'a göre Japonya şunu söylemektedir : "Boğazların [Dardanelles] denetimi için ilk kez bir Komisyon kuruluyor, bize de bunda bir yer verilmesini istiyoruz. "Bunun anlamı Japonya'nın bundan böyle Doğu Akdeniz politikasında önemsiz sayılamayacak bir rol oynayacağı mıdır, yoksa sadece ulusal gururunu okşayan bir ayrıcalık sağlamak peşinde midir?

VİKONT CHİNDA Japonya'nın bunu, öteki andlaşmalarda yapılmış olana uygun olarak istediğini, yani Başlıca beş Devletin ortak sorumluluk almasını istediğini söyledi. Japonya Boğazların askerî denetimine katılmayı istemiş değildir. Şimdiki isteminin de ne siyasal ne de askerî işlerle ilgisi yoktur. Japonya sadece, komisyonda temsil edilmek hakkı olduğu için bunu istemektedir. Ama Japonya'nın askerî girişimlere katılması da beklenecek ise, o zaman askerî denetime katılması da doğaldır.

a) Japon Büyükelçisinin konuyu Hükümetine yansıtmasına.

b) Boğazlar ve Marmara Denizi sularının yönetimi hakkında, Türkiye ile Barış Andlaşmasına konacak 4. madde tasarısında, 'İtalyan Hükümeti' sözcüklerinden sonra, 'Japon Hükümeti' sözcüklerinin eklenmesine; ve ayni maddede 'İtalya' adından sonra 'Japonya' adının konulmasına karar verildi.

Yazmandan Yazı Komitesine bu yolda bilgi verilmesi istendi.

13. Türkiye ile Barış Andlaşması. Askerî Hükümler.

Konferansın önünde, Savaş Bakanlığı Sekreterinin, Yüce Kurulun İngiliz Yazmanına gönderdiği ve içeriği şöyle olan bir mektup bulunmaktadır :

'Ordu Kurulunun buyruğu üzerine, Türk Barış Andlaşmasının askerî maddeleri tasarısı hakkında, Dışişleri Bakanlığının, 17. maddeye, 15. maddede saptanan askere alma ilkesinin, subay atanmalarında da geçerli olduğunu açıkça belirten bir hükmün konmasında yarar gördüğünü bildirmekliğim gerekiyor.

'Ayrıca, 27. madde ile ilgili olarak, Trabzon-Erzincan bölgesindeki berkitilmiş yerlerin yıkılmasından Türklerin sorumlu olacaklarının da açıkça belirtilmesi gerkmektedir.

'Ordu Kurulunun her iki öneriyi de desteklediklerini ve kanılarınca, bununla en iyisi doğrudan doğruya Yazı Komitesinin uğraşabileceğini bildirmekle de görevlendirildim.'

Kısa bir tartışmadan sonra, Konferans,

Yukardaki her iki öneriyi de **kabul etti ve** Yazmana, Yazı Komitesine gereğini bildirmesi yönergesi verildi.

No. 78'in Ek 1'i.

Türkiye ile Andlaşma Tasarısı

Müttefik Kara ve Deniz Temsilcilerinin aşağıdaki konular hakkındaki Görüşü.

I. Türkiye'deki Azınlıkların Korunması Komitesinin raporunun giriş bölümünde ileri sürdüğü ve Yüce Kurulun 12 Mart toplantısında değiştirilen önleriler (B. Lloyd George'un 15 Mart tarihli mektubu) (No. 57, tutanak 3 ve No. 58, tutanak 3).

II. Muskonisi adası ile askersizleştirilmeleri Yüce Kurulca 21 Şubat 1920'de uygun görülmüş olan Ege Adalarına bağlı adacıkların askersizleştirilmeleri (B. Lloyd George'un 15 Mart'ta aktardığı, Yüce Kurulun İngiliz yazmanının 4 Mart tarihli A.J.63 sayılı mektubu) (No. 58. tutanak 3).

III. Suyolları, Boğazlar ve Marmara Denizinin Yönetimi Komitesi raporunun 1-8 ve 22-27. maddeleri (B. Lloyd George'un 15 Mart tarihli mektubu) (No. 44, tutanak 1).

IV. Marmara Denizindeki adaların bölüşülmesi (B. Venizelos'un 8 Mart 1920 tarihli ve B. Lloyd George'un 20 Mart tarihli mektubuyla aktarılmış olan A.J.83 sayılı andırısı) (No. 63'ün Ek 3'ü).

Azınlıkların Korunması Komitesinin, Yüce Kurulca değiştirilen Önerileri.

1. Türk Polis ve Jandarmasına, bu kuvvetin toplam subay sayısının yüzde 25'ini geçmeyecek oranda yabancı subayı Müttefik ve Ortak Devletler atayacaklardır; bu subayların yürütme yetkileri tıpkı Türk subaylarınınki gibidir.

I

Kara ve Deniz Askerî Temsilcilerinin Görüşleri

1. (a) Türk polisinde Müttefik subaylara gereksinme görülmemektedir; 12 Martta hazırlanan askerî hükümler tasarısının 9. maddesinde bulunan hükümler uyarınca, Türk jandarmasına yabancı subay alınması yeterli sayılabilir.

(b) Yukarda sözü edilen 9. maddede, Müttefik subayların "Osmanlı Hükümetinin yönetimi altında, jandarmanın komuta, örgütlenme ve eğitimine katkıda bulunacağı" belirtilmiştir. Bu da, Türk subayları kadar yürütme yetkisi vermeğe yeterli sayılır.

(c) Jandarmaya alınması öngörülen yüzde 25 Müttefik ya da yansız subay oranı, böyle 625 subayın kullanılması demek olacağına göre, hiç bir zaman varılamayacak yükseklikte bir sayı olma tehlikesi de taşımaktadır.

Oranın yüzde 10 ile yüzde 15 arasında tutulması daha doğru olur.

Yukardaki gözlemler ışığında, andlaşma tasarısının 9. maddesinin (askerî hükümler) sonuna şöyle bir paragraf eklenmesiyle tamamlanması yeterli olacaktır :

'Türk jandarmasına alınacak Müttefik ve yansız subayların toplam sayısı, Türk jandarma subaylarının toplam sayısının yüzde 10-15'ini geçmeyecektir.'

2. Her bölgede, polis, jandarma ve kır ve orman bekçilerinin göreve alınışı ve subaylarının atanmasında yerel nüfusun soysal yapısına bakılacaktır. Müslüman olmayan öğeler önemli görevlerde özellikle temsil edileceklerdir.

2. (a) Jandarmaya asker yazılırken yerel halkın soysal öğelerine bakılması gerektiği ilkesi, 12 Mart 1920'de kaleme alınan Barış Andlaşmasının askerî hükümlerinin 15. maddesinde (2. Paragrafta) yer almıştı. Bu madde şöyledir :

'Askere alma (birliklerde) ilke olarak bölgesel olacak ve o biçimde düzenlenecektir ki, her bir bölgenin Müslüman ve Müslüman olmayan öğeleri, olabildiğince o bölgedeki birliğin kuruluşunda, temsil edilmiş olsun ve bu bölgenin yersel yapısı içinde, bu yerin soysal ve dinsel niteliğine uygun bir biçimde dağılsın.'

Bu hükümlerin birliklere asker yazılması ve kadrolarının dağıtılmasına uygulanacağı gibi öteki kıtaların da askere alınması ve dağılımına uygulanacağını belirtmek yeterli olacaktır.

(b) Ayni ilkenin kapsamına polisle kırsal ve orman bekçilerinin göreve alınması, komutası ve dağılımını da almakta hiç bir sakınca görülmemektedir.

(c) Müslüman olmayan öğelerin önemli görevlerde daha çok temsil edilmeleri gerektiği hükmünün kabulü bazı zorluklar doğurabilir. Örneğin tümüyle Müslüman önemli bir merkezde uygulanacak olursa, yukarda belirtilen askere alma temel ilkesine ters düşmesi tehlikesi de olabilir. Bu ilkenin yöneldiği yol, tersine, jandarma ve polisin kuruluşunu her bölgede oranın soysal ve dinsel koşullarına uydurmaktır.

Yukardaki gözlemlerin ışığında :

1. Madde 15'e şöyle bir paragraf eklenmelidir :

'Yukardaki iki paragraf hükümleri hem üst hem ast kadronun sağlanması ve dağılmasına hem de erlerin sağlanması ve dağılmasına uygulanacaktır.'

2. Altkesim V, madde 20, şöyle değiştirilmelidir :

Başlık : 'Gümrükçüler ve Yerel Polis' yerine,

'Gümrükçüler, Yerel Kent ve Kır Polisi, Orman Bekçileri' denmeli.

Madde 20'ye şöyle bir 4. paragraf eklenmeli :

'Her yönetim çevresinde, yerel kent polisi ile kırsal ve orman bekçilerinin göreve alınması, komutası, ve dağılımı, 15. maddenin, ikinci, üçüncü ve dördüncü paragraflarında jandarma hakkında saptanan ilkelere göre yapılacaktır.'

Yüce Kurulun İngiliz Yazmanının 4 Mart tarihli A.J. 63 sayılı mektubundaki öneriler.

21 Şubat 1920'de Yüce Kurul Limni, Gökçeada, Semadirek, Bozcaada ve Midilli Adaları ile Marmara Denizinde-

II

Ege Adalarına İlişkin Hükümler Kara ve Deniz Askerî Temsilcilerin Görüşleri.

Limni, Gökçeada, Semadirek, Bozcaada ve Midilli Adaları çevresindeki

ki adaların askersizleştirilmesini uygun bulmuştu.

Bu adaların arasına Muskonisi Adası ile yukarda sözü edilen Ege adaları çevresindeki adsız adacıkların da alınması yerinde olacağa benzemektedir.

Su Yolları, Boğazlar ve Marmara Denizi Yönetimi Komitesinin hazırladığı tasarının 1, 8 ve 22-27. maddeleri.

adacıkların deniz ve kara bakımından askerî hiç bir önemi yoktur.

Muskonisi adasının askersizleştirilmesinde de bir sakınca görülmemektedir, yeter ki, Boğazların askersizleştirilmiş bölgesinin güney sınır çizgisi, Edremit Körfezinin güney kıyısı boyunca, Tuz Burnu yarımadasının Batı ucuna kadar uzatılsın.

III
Kara ve Deniz Askerî Temsilcilerin Görüşleri.

Deniz temsilcileri yanda adları geçen maddeleri görüştükten sonra, kara temsilcilerinin de katıldıkları, aşağıdaki görüşlere oybirliği ile varmışlardır :

Boğazlara İlişkin Yönetmelik Tasarısı

Deniz danışmanlarının 'Boğazların Özgürlüğünden' ne anlaşıldığını bilmedikçe önerilen yönetmelik hakkında bir görüş bildirmeleri ve bir görüş birliğine varmaları olanaksızdır.

Bunun anlamı hem savaş hem barış sırasında, bayrak ayrılığı gözetilmeksizin savaş ve ticaret gemilerinin özgürlüğü mü demektir?

Öyle ise, sunulan metinde, amaç ve sınırlarının tanımlanması gerekli olan bu özgürlüğü kısıtlayıcı çeşitli hükümler vardır.

Komisyon : Öyle sanılmaktadır ki, komisyonun olağan görevi hem 'Yüksek Komisyon' adına hem de 8. madde ile kendisine verilmiş olan deniz ve kara kuvvetlerinin yardımına başvurma yetkisine aykırı düşmektedir.

Akla en uygun gelecek kuruluş biçimi, özellikle 7. madde ile ona bağlı maddelerin uygulanmasını sağlamakla görevli, yönetici ve uzmanlardan kurulu olması daha da iyi olacak bir Boğazlar Komisyonunun kendilerine bağlı olacağı Yüksek Komiserler bulunmasıdır (bunlar Garanti veren Devletlerden herbirinin Büyükelçileri de olabilir).

B. Venizelos'un 8 Mart günlü andırısındaki (A.J.83) (No. 63 Ek 3) önerileri.

Marmara Denizi batısındaki adları andırı ekinde yazılı adaların nüfusu hemen tümüyle Rum. (Toplam 33566 kişiden 245 Türk ve 116 başka soydan kişiye karşı 33205 Rum.) B. Venizelos bu adaların Yunanistan'a bağlanmasını istiyor.

IV

Kara ve Deniz Askerî Temsilcilerinin Görüşleri.

Sözü edilen adalar üç Büyük Devletin gözetim ve güvencesi altında askersizleştirilecek olan bir bölgenin tam ortasındadır.

Marmara Denizini çevreleyen bu bölgenin bu bölümünün özel önemi nedeniyle, sözü edilen bu kesimin askersizleştirilmesinin etkin biçimde güvence altına alınması bu bölgenin tümünün, içindeki adalarla birlikte garanti edecek bir Devletin **mandat**'sı altına konulması ya da, garanti veren Devletlerin üzerinde ortaklaşa denetimde bulunacakları Türkiye'ye bırakılması ile gerçekleşebilir.

Bu nedenle, askerî bakımdan, B. Venizelos'un 8 Mart andırısındaki önerilerinin bazı sakıncaları bulunduğu sanılmaktadır.

Fransa :	**Büyük Britanya :**
Foch	Sackville-West
Le Vavasseur	**Fuller**
İtalya :	**Japonya :**
Bassteto	Watanabe
Grassi	Tagoshima

No. 78'in Ek 2'si

Yüce Kurulun İngiliz Yazmanının Notu.

(A.J.51 A (alıntılar).)

Boğazlar ve Marmara Denizi Suyolları Yönetimi Komitesi raporunun aşağıdaki alıntıları ile Büyükelçiler ve Dışişleri Bakanları Konferansınca değiştirilen madde tasarıları, bilgi için dağıtılmaktadır.

Bu iki konunun bugün öğleden sonra saat 16'da Dışişleri Bakanlığında yapılacak Büyükelçiler ve Dışişleri Bakanları Konferansınca inceleneceği umulur.

Madde 5.

Komisyon üyeleri (Komiserler) diplomatik ayrıcalıklardan ve dokunulmazlıklardan yararlanacaklardır.

Yukardaki madde değişikliksiz kabul edilmişti.

Madde 6.

Komisyon, işbu andlaşma ile kendisine tanınan yetkileri, yerel makamlardan tümüyle bağımsız olarak kullanacaktır. Komisyonun özel bir bayrağı, özel bir bütçesi ve kendisine özgü bir örgütü olacaktır.

Yukardaki madde Britanya ve İtalyan temsilcilerince, içerdiği tüm malî düzenlemeler, Türkiye ile barış koşullarının malî yönlerine ilişkin öneriler görüşüldüğünde yeniden gözden geçirilmek koşuluyla kabul edilmişti.

Madde 11.

Şimdiki durumda fenerlere, havuzlara, rıhtımlara ve bunlara benzer işletmelere ilişkin ayrıcalıkları ellerinde bulunduran kişilerin ve ortaklıkların hakları, Komisyona tanınan denetime ilişkin genel yetkiler saklı kalmak koşuluyla, korunacaktır. Bununla birlikte, Komisyon, genel yararlar bakımından gerekli sayarsa, işbu Andlaşmanın Bölümünün maddesinde belirtilen koşullara uygun davranılarak, sözü edilen hakları satın almağa ya da değiştirmeğe ya da yeni bir ayrıcalık üstlenmeğe yetkili olacaktır.

Maliye Komisyonuna ne gibi ekonomik yetkiler verileceği kararlaştırılıncaya kadar, yukardaki maddenin görüşülmesinin ertelenmesi kabul edilmişti.

No. 78'in Ek 3'ü

Ermeni Temsilci Heyetinden Barış Konferansı Başkanına

(A.J.133) Londra, 25 Mart 1920

Bay Başkan,

Savaşın ve Türk taşkınlıklarının Ermeni ulusuna yüklediği acılar arasında, önemli ve onarılması için gerektirdiği önlemler bakımından özellikle konferansın gönül yüceliği içinde göstereceği dikkati üzerine çekmek istediğimiz bir nokta vardır.

Savunmasız ermeni ulusunun kendisine insan sürüsü gibi davranıldığı sürgünleri sırasında, sayısı 100.000'den fazla olduğu hesaplanan pek çok kadın ya da çocuk, türk ve arap bölgeleri müslümanları arasında paylaşılmıştır. Evlendirilen bu zavallılar, şimdi kendilerini zorla kaçıranların evlerinde tutsak durumunda, 1915'den beri kurtuluşlarını beklemektedirler.

Bunun içindir ki Konferanstan, Türkiye ile Barış Andlaşmasına, bunların derhal Ermeni ulusuna geri verilmelerini ve kurtarılmaları koşullarını kesinlikle belirten ve, kendisini kaçıranların boyunduruğu altında yaşayan herhangi bir Ermeni kadın ya da çocuğunu Ermeni ulusuna geri vermek zorunluğundan şu ya da bu biçimde kendilerini sıyırmağa çalışacak kişilere özellikle ağır cezalar öngören bir madde konulmasını rica etmeğe geldik.

Saygılarımızın.....

A. Aharonian
Barış Konferansındaki Ermeni Cumhuriyeti
Temsilci Heyeti Başkanı
Boğos Nubar
Ermeni Ulusal Temsilci Heyeti Başkanı.

No. 78'in EK 4'ü

Ermeni Temsilci Heyetinden Barış Konferansı Başkanına

(A.J.134.) Londra, 25 Mart 1920

Bay Başkan,

Güvenilir kaynaklardan aldığımız haberlere göre, Ankara İline bağlı Boğazlıyan'daki ermeni halkının özellikle tehlikeli bir durumda olduğunu bilgilerinize sunmakla onur duymaktayız.

Türk makamları kırımlardan kurtulmuş Ermenileri zorla askere almakta ve sadece subaylardan oluşan sözde bir mahkeme kurarak, üstün körü bir yargılamadan sonra, Ermenilere hüküm giydirip hapsetmektedir.

Bu haberlerin ürkütücü yönü, bize bildirilen olayların 1915 kırımından önceki olayların tıpkı biçimde yinelenmesidir. O zaman da sözde askere yazılmalar yapılmış ve askerlik yaptırmak bahanesiyle götürülen Ermeniler birkaç kilo metre ötede öldürülmüşlerdir.

Bu olaylar mutsuz vatandaşlarımızı ürkü ve umutsuzluğa yöneltmekte ve bizi son derece kaygılandırmaktadır.

Bu nedenle Yüce Kuruldan, Ermenileri tehdit eden bu yeni tehlikeyi ortadan kaldırmak için etkin göreceği önlemleri almasını özellikle dilemekteyiz.

Saygılarımızın.....

[Ek 3'teki imzaların ayni]

No. 78'in Ek 5'i.

[Gürcü Temsilci heyetinin bir mektubundan oluşan bu ek, 71 No. lı toplantıya ve bu toplantının 9. tutanağına ilişkindir. Mektupta Batum'da yapılan seçimlerde 36 temsilciden 20'sinin gürcü oluşuna değinildikten sonra, Batum'u bir yandan 'Türk ulusçularının' bir yandan da 'Gürcülere karşı ortak bir düşmanlıkta birleşmiş olan Rus bolşevikleri ile Rus gericileri'nin tehdit ettikleri bildirilmekte, bu bakımdan Gürcü kuvvetlerinin Ardahan ve Oltu'ya kadar bölgeyi işgal etmeleri gerekeceğini Müttefiklere anlatmağa çalışan gürcü makamları askerî yardım isteklerinin halâ yerine getirilmediğinden yakınılmaktadır.]

No. 78'in Ek 7'si.

[B. Venizelos B. Lloyd George'a başvurarak, bu ekte yeralan mektup ve ilişiği çizelge ile Yunanistan'ın uğradığı gemi yitiklerini bildirmekte ve savaş sonunda Yunan limanlarında elkonulmuş durumda olan düşman gemilerinin bir dizelgesini vermektedir. B. Venizelos'a göre Yunanlılar 1925'te toplam oylumu 549.983 net ton 474 vapur ve ayrıca 884 yelkenliyle sahipti. Yitiklerinin toplamı 290.706 tonluk 209 gemi ile 14.853 tonluk 277 yelkenlidir. Yunan limanlarında Müttefik makamlarınca el konulmuş olan gemilerin adları da ayrı ayrı verilmektedir. Toplam 9 Alman ve 3 Avusturya gemisi söz konusudur.]

No. 79

10 Nisan 1920 Cumartesi günü saat 11'de Londra S.W.1'da Whitehall'de Britanya Dışişleri Bakanlığında Lord Curzon'un Odasında toplanan bir Dışişleri Bakanları ve Büyükelçiler Konferansına ilişkin, İngiliz Yazmanın Notları :

/I.C.P.93/

Katılanlar : Britanya İmparatorluğu : B. Vansittart; **Yazmanlar,** Yarbay Storr, Albay Abraham.

Fransa : B. Cambon (Başkan), B. Kammerer.

İtalya : B. Scialoja, İmperiali Markisi, B. Galli, Don Ascanio Colonna.

Japonya : Vikont Chinda.

Çevirmen : B. Camerlynck.

1. Türklerin Ermeni mallarını geri vermeleri.

Konferansın önünde, Ermeni Temsilci Heyetinin 27 Mart 1920'de Barış Konferansı Başkanına, Ermeni mallarının Türkler tarafından geri verilmesine ilişkin olarak yazdığı bir mektup (A.J.142) (Bak Ek 1) bulunmaktadır.

İMPERİALİ MARKİSİ istenenin andlaşma ile sağlanmış bulunduğunu sandığını söyledi.

B. KAMMERER bu görüşü doğruladı. Ermenilerle Yunanlılara ayni işlem yapılacaktır. Bunu belirten bir yanıt gönderilmesini önerdi.

Yazmanın Ermeni temsilci heyetinin mektubunun alındığını bildirmesine ve konunun konferansça incelenerek durumun gerektirdiği önlemin öngörülmüş buluduğu yanıtını vermesine **karar verildi.**

2.

[Azerbaycan Cumhuriyetinin Batum ve Karsı istediğine değgin Azerbaycan temsilci heyetinin bir mektubu üzerine, konunun Milletler Cemiyetinin kararına değin ertelenmesi kararlaştırıldı.]

3.

[Kuzey Trakya'nın Bulgaristan'a verilmesi konusunda B. Venizelosun bir mektubunun, bu konuda Başkan Wilson'a yanıt hazırlanmadığına göre, yanıtlanmasına neden bulunmadığına karar verildi.]

4. Yunan Azınlıklar Andlaşması.

Konferansın önünde, Yunan Azınlıklar Andlaşması konusunda B. Venizelos'un Sir M. Hankey'ye gönderdiği 8 Nisan 1920 tarihli bir mektup bulunmaktadır (A.J.145)Ek 2).

B. KAMMERER B. Venizelos'a 7. maddenin ikinci paragrafının Konferansça değiştirilmiş olduğunu anlattığını söyledi. Yapılan değişiklik, azınlıkların çıkarlarına özen gösterileceğinin öngörülmesi yönünde olmuştur. Kanısınca bu formül B. Venizelos'un komisyonca hazırlanan ilk tasarıdan doğan duraksamalarını ortadan kaldırmıştır. 11. maddeye gelince, Yunan Hükümetinin özgürlüğünü sadece iki yıl için kısıtladığına göre, B. Venizelos'un sadece biçimsel bakımdan **(Pro forma)** protesto etmiş bulunmak için protestosu ile karşılaşmıştır. Sadece bir noktada, B. Venizelos'un Yunanistan'a Romanya ve Yugoslavya'dan daha az

iyi davranıldığından yakınmasının yanıtlanması gerekebilir. Kendisine bu iki ülkenin ilgili oldukları Avrupa'daki durumla Türkiye'deki durumun birbirinden çok değişik olduğu anlatılmalıdır. Ayrıca görüşmeler sırasında da B. Venizelos bir başka noktaya değinmiştir. Bulgaristan'la Yunanistan arasında karşılıklı göç için yapılan bir anlaşma gereğince, göçmen gönderen ülke bunların giderlerine de katlanacaktır. Anlaşma bugünkü biçimiyle Asya'ya da uygulanabilir durumdadır. B. Venizelos ise ancak Avrupa'ya uygulanmasını kabul etmektedir. Ayni uygulamanın Küçük Asya'da da yapılması büyük karışıklıklara ve çok ağır yük taşınmasına yol açacaktır. Avrupa'da değiştirilecek 60.000 kişi varsa, Küçük Asya'da bu sayı 1.000.000'u bulabilir. Bu bakımdan uygulamayı Avrupa ile sınırlamak doğru olabilir.

B. CAMBON'un sandığına göre, B. Venizelos Karadeniz'deki, Trabzon v.b. yerlerdeki tüm Rumları kaldırıp İzmir'e yerleştirebileceğine ve bunlara yer açmak için de İzmir'deki Türkleri atabileceğine inanmaktadır.

B. VANSİTTART tasarıyı olduğu gibi bırakıp, zorluklarla, çıktıkça uğraşmak eğiliminde olduğunu belirtti.

İMPERİALİ MARKİSİ B. Venizelos'un, işine geldiği için Avrupa'da kabul ettiği ilkeyi, işine gelmediği için Asya'da reddettiğini belirtti. Bir ilke ya vardır, ya da yoktur.

B. KAMMERER bu düzenlemenin Avrupa için, bazı belirli bölgeleri Balkanlar gibi olmaktan kurtarmak için düşünülmüş olduğunu söyledi. Ayni şey ayni kolaylıkla Küçük Asya'da yapılmayabilir.

Biraz daha görüşüldükten sonra,

Karşılıklı göçle ilgili metinde değişiklik yapılmaması **kararlaştırıldı.**

Ayrıca,

Yazmanın, B. Venizelos'un mektubunun alındığını ve Konferansça incelenmiş olduğunu bildirmesi **kararlaştırıldı.**

5. Boğazların Suyollarının Yönetimi.

1 Nisan 1920 tarihli, Savaş Bakanlığının Yüce Kurula bir mektubu (A.J. 146) (Bak Ek 3), okundu.

B. VANSİTTART Savaş Bakanlığının değindiği noktanın karşı çıkılamayacak gibi göründüğünü belirtti. Konferans Boğazlar Yüksek Komisyonunun bağımsız bir örgüt olacağını zaten kararlaştırmış olduğuna göre, mektubun Yazı Komitesine gönderilmesi yeterlidir.

Buna karar verildi ve yazmana gereğini yapması yönergesi verildi.

6.

[Alman Savaş suçluları konusu görüşülmeden ertelendi.]

7. Türk ticaret filosunun teslimi.

Bir önceki toplantının ilk tutanağındaki konuyla ilgili olarak Konferans Britanya temsilci heyetinin (A.J.98, Revise) (Bak No. 75, Ek 1) andırısındaki Türk ticaret gemilerinin teslim edilmesi konusuna eğildi.

B. SCİALOJA konunun son görüşülmesinde ileri sürdüğü düşünce üzerinde durmayacağını söyledi.

B. CAMBON kendisine verilen yönergenin B. Scialoja'yı desteklemek olduğunu ve o, önerisini geri çektiğine göre kendisini izleyeceğini bildirdi.

Bu durumda, on gemi hakkında Britanya andırısında öngörülen işlemin yapılacağına (A.J.98, Revise) karar verildi.

Yazmana, buna göre Yazı Komitesine bilgi verilmesi yönergesi verildi.

8.

[Rutenya'da Polonyalıların yaptıkları canavarlıklar.]

9. Ayasofya Camisinin güvenliği.

Konferansın önünde İstanbul'dan General Milne'ın 31 Mart 1920'de Savaş Bakanlığına çektiği ve 3 Nisan 1920'de alınan bir telgrafın değiştirilerek açılmış metni vardır. Metin şöyledir :

'Barış koşullarının Türkiye için elverişli olmaması halinde, Ayasofya'nın yıkılması için hazırlıklar yapılmakta olduğu hakkında sürekli haberler alınmaktadır. Cami silâhlı Türk askerlerinin koruyucu işgali altındadır ve herhangi bir askerî eylem karışıklığa ve yapının yıkılmasına neden olabilir. Önerim, güvenliğinin sorumluluğunu üzerime alamayacağıma göre, Ayasofya'nın güvenliğinin barış koşullarından biri haline getirilmesidir.'

B. VANSİTTART andlaşmaya Ayasofya'nın güvenliği ile ilgili bir madde konulmasına karşı çıkmağa bir neden görmediğini söyledi.

İMPERİALİ MARKİSİ Türklerin andlaşmayı dinlememeğe niyetlenecek olurlarsa bu maddesini de dinlemeyeceklerini söyledi. Önerilen çarenin pek etkin görünmediğini belirtti.

B. CAMBON Müttefik birliklerce işgalden başka çare göremediğini söyledi.

ALBAY ABRAHAM caminin Müslüman Hint birliklerince korunması olasılığı üzerinde durulmasını öne sürdü.

B. Vansittart'tan bu öneriyi General Milne'a bildirmesi istendi.

Konferans, andlaşmaya Ayasofya'nın güvenliği hakkında özel hüküm konulmasında yarar görülmediği kararına vardı.

10. [Boğazların özgürlüğü konusunda Ek 5'deki mektup okundu ve konunun Paris'teki deniz temsilcilerince görüşülmesine değin bir eylemde bulunulmaması kararlaştırıldı.]

11. [Polonya'nın Kapitülasyonlardan yararlanmasını sağlayacak bir formülün Andlaşmaya konulması kararlaştırıldı. Bunun Polonya'nın andlaşmayı imzalayan Devletlerden olup olmadığına göre ayarlanması gerekecektir.]

12. Fas ve Tunus üzerindeki Fransız Koruyuculuğunun tanınması.

B. CAMBON B. Berthelot'nun 8 Nisan 1920 tarihinde (A.J.147) (Ek 6) Fas ve Tunus üzerindeki Fransız koruyuculuğunun tanınması konusunda B. Lloyd George'a gönderdiği bir mektuba dikkati çekti. B. Cambon bunun gündemde yer alması gerektiğini sandığını belirtti. Meslekdaşlarının da kuşkusuz bildikleri gibi, Türk Padişahı kendisini hala, ister başka Devletlerin uyrukları olsunlar, ister başka Devletlerin koruyuculuğu altındaki bölgelerde yerleşmiş bulunsunlar, dünyadaki tüm Müslümanların Egemen Başı (Hükümdarı) saymaktadır. Fransa kimi Müslüman ülkeler üzerinde koruyucu durumundadır ve bu nedenle ekonomik maddelerden 2. ve 54. maddenin yazılışında ufak bir değişiklik önermekte yarar görmektedir.

B. VANSİTTART bu konuyla uğraşmağa yetkili olmadığını söyledi. Ama ilerde bu konunun kolaylıkla çözülebileceğinden hiç bir kuşkusu da yoktur.

B. KAMMERER Fransız temsilci heyetinin, İngiliz meslekdaşlarınca Mısırlıların durumunu kapsamak üzere ileri sürülen bir madde tasarısını kabul etmekte hiç bir zorluk çıkarmamış olduklarını anımsattı. Büyük Britanya'nın da Fransız koruyuculuğu altındaki ülkeler hakkında benzer bir hükme karşı çıkmamaları gerektiğini söyledi. Sorun çok ufak olup, tartışmaya yol açmadan Yazı Komitesince çözülebilecek niteliktedir.

B. Berthelot'nun mektubundaki, ekonomik hükümlerle ilgili 2 ve 4. maddeler hakkındaki öneri, bu konuda İngiliz temsilci heyetince yapılabilecek gözlemler saklı kalmak koşuluyla, kabul edilmiştir.

B. CAMBON belgenin geri kalan bölümünde, Tunus ve Fas üzerindeki Fransız koruyuculuğunun Türkiye tarafından tanınmasını öngören iki madde konulması konusuna değinildiğini söylemiştir. Bu, Fransız temsilci heyetinin Mısır konusunda kabul etmiş olduğu koşulların karşılığıdır.

B. VANSİTTART Kurul'un San Remo'da yapacağı toplantı için saklı tutulması gerektiğini sandığı bu konuyu görüşemeyeceğini bildirdi.

B. SCİALOJA öneriyi kabul etmeğe hazır olduğunu söyledi.

VİKONT CHİNDA öneri Mısır konusunda Almanya ile andlaşmaya konulan hükmün tıpkısı bir biçimde ise, hiç bir karşı çıkışı olmayacağını bildirdi.

B. Berthelot'nun mektubunda, Tunus ve Fas üzerindeki Fransız koruyuculuğu konusu ile ilgili öneriler, Britanya temsilciliğinin çekincesiyle kabul edildi.

B. KAMMERER Fransız temsilci heyetinin, Mısır'a ilişkin Britanya önerisini, karşılığının da kabul edileceği varsayımıyla, çekincesiz kabul ettiklerini söyledi. Doğaldır ki, bu konudaki İngiliz çekincesi, Mısır'a ilişkin madde üzerinde de bir Fransız çekincesi demek olacaktır.

B. CAMBON B. Berthelot'nun mektubunun 4. kesimine karşı çıkış olup olmadığını sordu.

Hiç bir karşı çıkma olmadığına göre Yazmandan, gereği için Yazı Komitesine bilgi vermesi istendi.

[Son toplantı alışılmış karşılıklı nezaket sözleriyle sona erdi.]

No. 79'un Ek 1'i.

Ermeni Temsilci Heyetinden Barış Konferansı Başkanına

(A.J.142.) Londra, 27 Mart 1920

Bay Başkan,

Barış imzalandıktan sonra Türk Devletine bırakılacak topraklarda, savaş öncesi orada yerleşmiş olup, kırımlar, zorla göç ettirmeler, kötü davranışlar, salgın hastalıklar v.b.'nin kurbanı olarak ölen pek çok ermeni vardır. Bunların çoğunun mirasçıları, onlar da ayni koşullar altında öldükleri için, kalmamıştır. Toprakları, taşınmaz malları ya da başka malları, sonradan Türkler tarafından ele geçirilmiştir.

Ermeni ulusunun olan bu malların, toplu suçları işleyenlerin ya da bunlara ortak olanların ellerinde kalmasını Konferans herhalde haksız bulacaktır. Öte yandan mirasçısızlık durumunun hiç bir biçimde Türk Devletinin yararına olmaması gerekir.

Yüce Kuruldan, Türkiye ile Barış Andlaşmasına konulacak bir madde ile şunların resmen istenmesini rica etmekle onur duymaktayız :

1. Bu malların tümüyle Ermeni Devletine verilmesini.

2. Soygundan elde edilen bu mallar yok olmuşsa ve bu nedenle geri verilemeyecekse, adıgeçen Devlete karşılığının ödenmesini.

3. 'Bırakılmış Mallar Yasası' (Emval-i metrûke kanunu) adını taşıyan Türk yasası gereğince bile Türk Hükümetince saklanacak ve Ermeni ulusuna geri verilecek olan Ermeni kilise, manastır ve eğitim kurumlarının mallarının da ayni Devlete geri verilmesini. Değerli eşyalar, dinsel adak niteliğindeki değerli eşyalar ile değerli süs eşyası satılmış ve altından ve gümüşten olanların Türk Hükümetince maden para basılması için eritilmiştir. Bunların tutarının para olarak geri verilmesi, Ermeni ulusunun yoksun bırakılmaması gereken kesin bir hakkıdır.

4. Ayni yasa gereğince, ermeni kilise ve manastırlarına ödenmesi gereken taşınmaz malların kiralarının Türk makamlarınca toplanarak, savaş sonrasında bunların toplamı Ermeni ulusuna ödenmesi öngörülmüştür. Bu parların tümüyle Türk Hükümetince Ermeni Devletine ödenmesi gerekecektir.

5. Ayni yasa hükümlerine göre, sürgün edilmiş Ermenilerin ticaret malları ile taşınır malları Türk makamlarınca satılmış ve karşılığı 'bilinmeyen kişilerin' hesabına hükümet kasalarına yatırılmıştır. Bu paraların da Ermeni Devletine geri verilmesi gerekecektir.

Yukarda sayılanların, Türk Hükümetince Ermeni ulusuna karşı yerine getirilmesi gereken ve Barış Andlaşmasının özel bir bölümünü oluşturan, zarar-ziyan, ödence ve başka her türlü onarım yükümlülüklerinden bağımsız olduğu kuşkusuzdur.

Saygılarımızın.....

Barış Konferansındaki Ermeni Cumhuriyeti
Temsilci Heyeti Başkanı
Boğos Nubar
Ermeni Ulusal Temsilci Heyeti Başkanı

No. 79'un Ek 2'si.

[Bu Ek'te B. Venizelos'un, Müttefiklerce hazırlanan Azınlıkların Korunmasıyla ilgili ve Yunanistan'da uygulanacak Andlaşma tasarısıyla Romanya ve Yugoslavya ile imzalanan benzer andlaşmalar arasında karşılaştırma sonucu bazı maddelerinden yakındığı görülmektedir. B. Venizelos, en özgürlükçü anayasaya sahip olduğunu savunduğu ülkesinde, 'Parlamentoda onaltı Müslüman ve iki Musevî' üye bulunduğuna işaretle, yeni önerilen 7 (2) maddeyi gereksiz bulmaktadır. 11. maddede iki yıllık bile olsa Yunan Hükümetinin tapu rejimi üzerindeki yetkilerinin kısıtlanmasına karşı çıkmakta, buna karşılık Edirne kentinin rejimine ilişkin 15. maddeyi kabul etmektedir.

Metni bu yapıtta yayınlanmamış olan bu Andlaşma için hem 73 No.lı toplantı'da hem de Cilt II'nin 12. No. sında bilgi vardır.]

No. 79'un Ek 3'ü.

Savaş Bakanlığından Yüce Kurula

(A.J.146.) Londra, 1 Nisan 1920

Sayın Bay,

Boğaz sularının yönetimine ilişkin, Türkiye ile Barış Andlaşması madde tasarıları hakkında (Bak. No. 40, Ek 1 ve No. 71, tutanak 5) Ordu Kurulunun buyruğu üzerine, Boğazlar Yüksek Komisyonuna bağlı olarak kurulması tasarlanan yerel polisi de kapsayacak biçimde bu personel artışını karşılayabilmek üzere, askerî hükümlerle ilgili 5. Altkesimin 20. maddesine bazı sözcükler eklenmesi gerekeceğini bildirmekle görevli bulunuyorum.

Önerilen eklenti bu maddeye şu sözcüklerin konulmasıdır : ' Boğazlar Yüksek Komisyonu hizmeti için gerekecek polis örgütünün kurulmasından başka...'

Bu mektubun örnekleri Dışişleri Bakanlığı ile Paris'te Tümgeneral Sackville-West'e gönderilmiştir.

Saygılarımın..... B.B. Cubitt.

[No. 79'un Ek 5'i Mareşal Foch'un 8 Nisan tarihli ve Boğazlar ve Marmara Suyolları Komisyonunun 1 ve 8. maddelerle 22-27 maddelerle ilgili raporunu inceleyen askerî uzmanların 29 Mart tarihli raporlarının 3. paragrafının yanıtlanmasını istediklerini ve sözü edilen maddleer hakkında görüşlerini bundan sonra bildirebileceklerini belirten mektubudur.Ayrıca No. 71'in tutanak 5' ine ve No. 78'in tutanak 4 ve Ek 1'ine bakılması gerekmektedir.]

No. 79'un Ek 6'sı.

B. Berthelot'dan B. Lloyd George'a

(A.J.147.) Londra 8 Nisan 1920

Bay Başkan,

Şimdiki biçimiyle Türkiye Barış Andlaşmasının ayrıntılı olarak gözden geçirilmesi, Fransız temsilci heyetine, Fas ve Tunus üzerindeki Fransız koruyucu-

luğunun ve Cezayir, Tunus ve Fas müslümanlarının Fransız uyrukluğunun Türkiye'ce tanınması konusunda ayrıntılarında bazı eksikliklerin varlığını göstermiştir. Bu nedenle kuruldan, sadece biçimsel nitelikte ve Mısır için önerilenlere benzer aşağıdaki değişiklikleri kabul etmesini istemek yönergesini almış bulunuyorum; bu değişiklikler çeşitli temsilciliklerin üzerinde anlaştıkları ilkelere hiç bir bakımdan dokunmamaktadır.

1. Ekonomik Hükümlerin 2. maddesi, altı çizili şu sözcüklerin eklenmesiyle tamamlanacaktır :

'Türkiye, Türk Devletinden başka herhangi bir Devletin egemenliği **ya da koruyuculuğu** altında bulunan Müslümanlar üzerinde, ne nitelikte olursa olsun, her çeşit egemenlik ve yargı hakkından kesinlikle vazgeçer.'

2. Ekonomik Hükümlerin 54. maddesi aşağıdaki, altı çizili sözcüklerle tamamlanacaktır.

'Maliye bölümü ve ekonomik bölümü ilgilendirdiği ölçüde, "Müttefik ve Ortak Devletler uyruğu" deyimi şunlara uygulanır :

(1) Bir Müttefik ya da ortak Devletin vatandaşı **ya da uyruğu** olan **ya da Müttefik ya da ortak bir Devletin koruyuculuğu altındaki bir Devletin uyruğu** olan gerçek ve tüzel kişiler.'

Fransız temsilci heyeti ayrıca, 'uyruklar' tanımını daraltmamak için bu metinden 'maliye ve ekonomik bölümü ilgilendirdiği ölçüde sözcüklerinin de kaldırılabileceğini düşünmektedir.

3. Bu andlaşmaya, Mısır kesiminden sonra, Fas ve Tunus hakkında, aşağıdaki, Türkiye'nin bu iki korunan ülke ile ilişkilerine değgin ve Müttefik Devletlerin aralarında çözülmesi gereken konularla ilgisi olmayan, iki maddenin konması yerinde olur. Bu maddelerin yürürlüğe giriş tarihleri, Mısır kesiminde Britanya temsilci heyetince benimsenen usule uygun olarak, koruyuculuğun, korunan Devlet bakımından yürürlüğe girmesi tarihidir. Tunus bakımından, Avrupa savaşından önceki bir tarihin konulmasının özel bir önemi vardır çünkü Türkiye yıllardan beri Tunus uyruklarının Fransız uyrukluğu sıfatını tanımayı reddediyordu.

Önerilen Maddeler

(1) Türkiye Fas'ta (Şerif İmparatorluğunda) Fransa'nın koruyuculuğunu tanır ve bunun bütün sonuçlarını kabul eder. Fas mallarına, Türkiye'ye girişte, tıpkı Fransız mallarına uygulanan rejim uygulanacaktır. Bu tanıma 30 Mart 1912 tarihinden başlayarak geçerli olacaktır.

(2) Türkiye, Tunus üzerinde Fransa'nın koruyuculuğunu tanır ve bunun bütün sonuçlarını kabul eder. Tunus mallarına, Türkiye'ye girişte, tıpkı Fransız mallarına uygulanan rejim uygulanacaktır. Bu tanıma, 12 Mayıs 1881 tarihinden başylarak geçerli olacaktır.

4. Ayrıca Fransız temsilci heyetine gönderilen bir yönergede, Berlin Senedi ile Brüksel Senedi hakkında da, öteki temsilcilikler için bir zorluk çıkarma-

yacağı sanılan, özel bir madde konulmasının yararına dikkati çekmesi istenmektedir. Bu madde şöyle yazılacaktır :

'Osmanlı Hükümeti 26 Şubat 1885 tarihli Berlin Senedi ve 2 Temmuz 1890 Brüksel Senedi hükümlerinden yararlanmaktan vazgeçer, ve Müttefik Devletlerin bu Senetlerde yapabilecekleri değişikliklikleri önceden kabul edeceğini bildirir.

Şimdiki konferansın dağılmasına az zaman kalmış olması nedeniyle ve San Remo Konferansının gündemini hafifletmek için, Fransız temsilci Heyeti işbu mektubun dağıtımını ve konferansın gecek oturuma gündemine alınmasını sağlamanızı rica eder.

Saygılarımın.... Berthelot

BÖLÜM III

San Remo Konferansı Görüşmeleri 18 - 26 Nisan 1920

No. 1

18 Nisan 1920 Pazar günü saat 11.00'de San Remo'da /İtalya/, Villa Devachan'da Britanya, Fransa ve İtalya Temsilci Heyetleri Başkanları arasında yapılan bir topnlatının Not'ları : /I.C.P.94./

Katılanlar : Britanya İmparatorluğu : Çok Sayın D. Lloyd George, Başbakan; Çok Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı;

Yazman, Sir M. Hankey.

Fransa : B. Millerand, Fransa Başbakanı; B. Berthelot.

İtalya : B. Nitti, Başbakan; B. Scialoja, B. Garbasso, B. Trombetti.

Çevirmen : B. Vare.

/Konferans yazmanlığına B. Garbasso seçildikten ve San Remo Konferansının başlıca Müttefik devletler olan dört devletin en çok ikişer temsilcisinden oluşacağı, gerektiğinde başka devlet temsilcilerinin kendilerini ilgilendiren konularda çağırılabileceği ve steno not tutulmayacağı kararlaştırıldıktan sonra Başkan B. Nitti'nin çağrısı üzerine gündem konusuna geçildi ve öncelikle Türkiye ile Barış Andlaşması sorununun görüşülmesi ve alınacak karara göre Türk temsilcilerinin çağırılma tarihinin saptanacağı üzerinde anlaşmaya varıldı. Bu durumda B. Lloyd George'un önerdiği şu gündem kabul edildi :

1) Türkiye ile Barış Andlaşması.

Başkan Wilson'un notasının yanıtı.

Andlaşmanın uygulanmasının sağlanması yolları : Mareşal Foch Komitesinin raporu.[281]

Askerî hükümler : Madde 55 (Fransız Yabancı Lejyonuna alınma koşulları); komisyonların sayısının azaltılması.

Maliye hükümleri : Madde 16.
Ekonomik hükümler : Madde 30.

Etki alanları (spheres of influence) konusunda anlaşma.

Ermenistan; Milletler Cemiyetinden alınan bilgi.

---

[281] Müttefik temsilcileri Versailles Askeri Komitesi. Rapor için Bk. VII nci Cilt, 78 no.lı toplantı, tutanak 2.

Batum.

Azınlıklara ilişkin hükümler : Milletler Cemiyetinden alınan bilgi.

Kürdistan.

Mandat'lar.

2) Almanya.

3) Rusya.

4) Adriyatik..../

Ayrıca, Konferansın 19 Nisan 1920 Pazartesi günü saat 11.00'de toplanarak aşağıdaki konuları görüşeceği karara bağlanmıştır :

1) Türklerin Paris'e çağırılacakları tarih.

2) Türk Andlaşması konusundaki Başkan Wilson'un notasına verilecek yanıt.

Başbakan /Lloyd George/ ile B. Millerand arasında 18 Nisan 1920 Pazar günü saat 9.30'da yapılan bir görüşmenin notları

No. 2

(San Remo'da Hotel Royal'de)

1. —

2. — B. MİLLERAND işgal sırasında İstanbul'da (Constantinople) en az 3 denetleme komisyonu kurulmuş olduğunu ve her üçünün de başkanlıklarının İngilizlerde olduğunu söyledi. Başkanlıkların Büyük Britanya, Fransa ve İtalya, yani üç Devlet (Powers) arasında bölüştürülmesini önerdi.

B. LLOYD GEORGE bunun haklı göründüğünü söyledi ve soruşturma yapmayı yükümlendi.

5. — B. MİLLERAND, Türkiye ile Andlaşma yapılırken Mezopotamya[282] ve Filistin **mandat**'larının Büyük Britanya'ya ve Suriye **mandat**'sının da Fransa'ya andlaşma gereği verilmesini sağlayacak bir hazırlık yapılmasının önemi olup olmadığını sordu.

B. LLOYD GEORGE bu görüşü paylaşmaktadır. Çözümlenebilecek olan hiç bir konuyu açık bırakmak istememektedir. Açık sorunlar daima tehlikelidir.

6. — B. MİLLERAND ayrıca bir de petrol sorunu olduğunu belirtti.[283]

B. LLOYD GEORGE bunun sadece Fransa ile Büyük Britanya arasında değil, aynı zamanda şirketler /ortaklıklar/ konusu olarak ortaya çıkan çok güç bir sorun olduğunu söyledi.

---

282 Sevr Andlaşması çevirilerinde genellikle Irak diye tanımlanmıştır.

283 İngilizce metindeki bu dipnotu Dördüncü Cildin IV. Bölümüne atıf yapmaktadır.

B. MİLLERAND şirketlerin haklarını da gözönünde tutan bir tasarı hazırlamış olduğunu, fakat B. Lloyd George'un bunu redddettiğini anımsattı.

B. LLOYD GEORGE Fransız Hükümeti ile görüşmeye hazır olduğunu ancak şirketlere bulaşmak istemediğini söyledi. Bundan önceki önerileri tümüyle zihnine sindirebilmiş olmadığını, ancak anlatıldığına göre, ilk önerilere göre petrolün yüzde 25'ini yeterli bulan Fransa'nın şimdi yüzde 50 istemekte olduğunu belirtti.

B. MİLLERAND o zamandan bu yana konuyu bir bütün olarak ele alan değişiklikler getirilmiş olduğunu ve buna göre Fransa'nın yüzde 50 istediğini söyledi.

B. LLOYD GEORGE petrol tröstlerine karşı —Amerika'da Standart Oil Company ve Büyük Britanya'da da çeşitli petrol tröstleri— çok şiddetli duyguların gün geçtikçe artmakta olduğunu söyledi. Hükümetler, Mezopotamya petrollerini tröstlere —Anglo-Persian ve Anglo-Dutch, v.b.— teslim edecek biçimde pazarlık edecek olurlarsa, Hükümetin kendisini tröstlere sattığı savı ile Parlâmento'da ciddi güçlükler ortaya çıkabilir. Bu nedenle bunlara bulaşmaktan kaçınmak isteğindedir.

B. MİLLERAND bu durumda öteki öneriyi ele alarak şirketleri karıştırmadan Hükümetler arasında iş görülmesini isteyeceğini söyledi. Buna göre önerisi, petrolün iki hükümet arasında bölüştürülmesidir.

B. LLOYD GEORGE Fransa'nın yönetim giderlerini de eşit biçimde paylaşmayı isteyip istemediğini sordu.

B. MİLLERAND bunun da düşünülebileceğini söyledi.

B. LLOYD GEORGE Musul'un yönetiminden sözettiğini belirtti.

B. MİLLERAND sadece petrol'ün, yönetiminden sözettiği yanıtını verdi.

B. LLOYD GEORGE güçlüğün, Mezopotamya'nın yönetiminin çok pahalı olmasından çıktığını belirtti. Bugünkü askerî kuvvetler azaltıldığında bile bu ülke ancak zararına yönetilebilir. Tek gelir umudu petrol'dendir. İngilizler, Fransa'ya, Büyük Britanya'nın aldığı koşullar tıpkısında yüzde 25 vermeye razıdır; yani Mezopotamya'nın yönetim giderlerini düştükten sonra.

B. MİLLERAND B. Lloyd George'un çok nazik bir konuya değinmiş olduğunu belirtmiş ve muhatabının, hiç kuşkusuz, Fransız Meclisi'ndeki bir görüşme sırasında, B. Briand'ın 1916'da Musul'u Fransa'ya veren bir anlaşma imzaladığını ve bu anlaşmanın saygı göreceğine inandığını söylediği zaman Meclis'in alkışları ile karşılandığını duymuş olacağını sandığını sözlerine eklemiştir. Görüşmelere girmeye hazır olduğunu, ancak önceki anlaşma nedeniyle petrol ve Musul konularının birlikte incelenmesi gerektiğini bildirdi.

B. LLOYD GEORGE B. Briand bu anlaşmayı yapmış olmakla birlikte uygulanmasına olanak verecek herhangi bir önleme katılmayı kabul etmediğini anımsatmış ve kendisinin, kişisel olarak, Fransız Hükümetinden, Suriye ve Mezopotamya /Irak/nın ortaklaşa bir hareketle ele geçirilmesi amacıyla İskenderun'a kuvvet göndermesi için ricada bulunduğunu söylemiştir. B. Briand ise, sa-

dece nutuk vermekle yetinmiştir. Büyük Britanya bu toprakları nutuk çekerek ele geçirmemiştir. Sonuç olarak, B. Millerand'ı, Fransa'nın petrol konusunda ne istediğini açıkça yazıya dökmeye çağırmıştır.

(B. Millerand bundan sonra ayrılmıştır.)

No. 4

19 Nisan 1920 Pazartesi günü saat 11.00'de San Remo'da Villa Devachan'da yapılan bir Yüce Kurul toplantısına ilişkin, İngiliz Yazmanının notları: /I.C.P. 96/

Katılanlar: Britanya İmparatorluğu: Çok Sayın D. Lloyd George, Başbakan; Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. R. Vansittart;

Yazmanlar: Sir M. Hankey, Yarbay L. Storr.

Fransa: B. Millerand, Fransa Başbakanı; B. Berthelot, B. Kammerer.

İtalya: B. Nitti, Başbakan **(Başkan)**; B. Scialoja, B. Galli;

Yazmanlar, B. Garbasso, B. Trombetti.

Japonya: B. Matsui, B. Saito.

Çevirmen: B. Camerlynck.

B. NİTTİ başkan olarak, saat 11.00'de toplantıyı açtığını bildirdi ve konferansın, derhal dağıtılan gündemdeki konulara eğilmesini öğütledi. Önlerindeki ilk madde, Başkan Wilson'un Londra'daki Amerikan Büyükelçisine[284] Türkiye ile Barış Andlaşmasına ilişkin bir notasının İngilizce metnidir. Resmî çevirmen'den bu notayı Fransızcaya çevirmesini isteyecek, sonra da meslekdaşlarını bu konuda, varsa, görüşlerini bildirmeye çağıracaktır.

Çevirmen, Amerikan Dışişleri Bakanının 26/24/Mart 1920 tarihli notasını Fransızcaya çevirerek okudu).

B. Nitti, devamla, Kurul'un önündeki bu nota'nın Birleşik Devletlerin Türkiye ile barış koşulları karşısındaki tutumu konusunu tümü ile ortaya çıkardığını söyledi ve kurul'un ilk önce, kendi görüşlerine göre, Birleşik Devletlerin bu konu ile ilgisinin ne ölçüde kalmış olduğunu görüşüp saptamasının gerektiği kanısını taşıdığını belirtti.

B. LLOYD GEORGE Amerikan notasının, örneğin İstanbul, Trakya, Ermenistan, etki alanları (spheres of influence) ve benzerleri gibi, pek çok çeşitli sorunlar ortaya çıkardığını söyledi. Tıpkı B. Nitti gibi, görüşülmesi gereken ilk konunun, Müttefiklerin önceden Başkan Wilson ile danışmadıkça ve Birleşik Devletlerin onamını almadıkça Türkiye ile hiç bir andlaşma yapmamak hususunda kendilerini yükümlü görüp görmedikleri konusu olduğunu düşündüğünü söyledi.

B. BERTHELOT'ya göre Amerikan Dışişleri Bakanının mesajının son paragrafı, Müttefiklerin gönderecekleri yanıtı adeta önceden saptamaktadır. Birleşik Devletler Hükümeti, genel bir deyimle, Birleşik Devletlerin, savaşa ortaklaşa ka-

[284] İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. Cilt VII, No. 75, Not: 1.

tılmış olan öteki devletlere göreli olarak daha düşük bir durumda bırakılmayacağı umudunu dile getiriyor. B. Berthelot'nun görüşüne göre, Müttefiklerin şu veya bu eyleme niçin giriştiklerini ya da şu veya bu yolu niçin tuttuklarını adım adım Birleşik Devletlere anlatmakla yitirilecek vakitleri yoktur. Bugün ortaya çıkan özel koşullar altında Birleşik Devletlerin onamını beklemeleri sözkonusu olmamalıdır. Andlaşma Amerikan Başkanının keyfine bırakılamaz. Birleşik Devletler Türkiye'ye karşı hiç bir zaman savaş ilân etmemişler ve böylece oyunun dışında kalmışlardır. Aslında Başkan Wilson Türk Andlaşması ile çok genel çizgileriyle ilgilenmekte olup, Müttefiklerin onun görüşlerini not etmekle yetinmeleri ve andlaşmayı kendi başlarına yapmaları gerekir. Kaldı ki, Müttefikler, andlaşma hükümlerinde Amerika Birleşik Devletlerine karşı bir ayrıcalık uygulanmasını ya da değişik işlem yapılmasını önermekte değillerdir.

B. LLOYD GEORGE B. Berthelot'nun sözlerinin ilk bölümüne katıldığını söyledi. Müttefiklerin bu konuda Birleşik Devletlerle yazışmayı sürdürmesi katlanılacak bir durum değildir. Bunu yapacak olurlarsa, bu andlaşma hiç bir zaman imzalanamaz. Bu arada başlıca üç Müttefik devlet büyük masraflarla Türkiye'de çok büyük garnizonlar bulundurmaktadırlar ki, bunun da sınırsız bir süre sürdürülmesi olanağı yoktur.

LORD CURZON B. Berthelot'nun söylediklerine dayanarak, Birleşik Devletlerin andlaşma hükümlerine göre dahakötü bir durumda bırakılmadığını söylemenin doğru olmadığını ileri sürdü. Uygulamada, bu hükümlerden yararlanmayacaklar ve uyrukları bizim uyruklarımızın yararlanacakları ayrıcalık ve çıkarlardan yararlanamayacaktır. Örneğin kapitülasyonların, imzalayan Devletler dışındakiler için gözden geçirilmesi şu anda sözkonusu değildir. Doğaldır ki bunları Almanya'dan yana gözden geçirmek bizi ilgilendirmez. Buna karşılık, Amerika'nın kapitülasyonlardan yararlanma hakkı, kendisiyle savaş haline girmediği Türkiye ile aralarındaki daha önceki anlaşmaya dayanabilir. Ayrıca, mala verilmiş zararın ödencesine ilişkin hükümler, sadece imzalayan devletlerin uyruklarının mallarına uygulanmaktadır. Üçüncü bir nokta da, Türkiye'de ayrıcalık sahibi (concessions) imzalayan devlet uyruklarının, bu ayrıcalıkların yeni ekonomik koşullara uydurulmasını isteme haklarıdır. Başka Devletlerin uyruklarının yararına böyle bir madde konulmamıştır.

B. LLOYD GEORGE Lord Curzon'un kurul görüşmelerine esas olmak üzere bir yanıt tasarısı hazırlamış olduğunu, bunun üyelere dağıtılabileceğini ve konunun daha fazla görüşülmek üzere ertesi gün ele alınabileceğini söylemiştir.

B. NİTTİ Lord Curzon tasarısının derhal Kurul'a okunmasını önerdi.

LORD CURZON tasarının, üyelerin elinde metni olmadıkça, yararlı bir biçimde tartışılamayacak kadar uzun olduğunu sandığını belirtti.

B. NİTTİ Lord Curzon'un tasarısının çevrilmesi ve kopyalarının dağıtılması gerektiğini ve konunun kurul'un ertesi sabahki toplantısı gündemine konmasını önerdi.

2. Kurul, bundan sonra bu oturumda gündeme alınacak konular üzerinde kısa bir tartışma yaptı.

B. NİTTİ hazırladığı gündemin bundan sonraki maddesinin Türkiye ile Barış Andlaşmasının uygulanması için gerekli askerî önlemler konusu olduğunu bildirdi. Kendisine, konunun kurulda tartışılmasından önce çeşitli kara ve deniz askerî uzmanlarınca incelenebilmesi için ertesi güne ertelenmesinin öğütlenmiş bulunduğunu söyledi.

3. B. LLOYD GEORGE andlaşma hükümleri kendilerine verilmek üzere Türklerin Paris'e çağırılma tarihinin biran önce kurulca saptanmasının çok yerinde olacağını söyledi. Çeşitli başlıca Müttefik Devletlerin türlü uzmanları San Remo'da bulunmakta idi ve tarih ne kadar erken saptanırsa o denli iyi olacaktı.

B. NİTTİ'ye göre Yazı Komitesi üyeleri hazır bulunmadıkça bu konunun yararlı bir biçimde görüşülmesi olanağı yoktu. Bunların işlerini bitirip bitirmediğinden haberdar değildi.

(Yazı Komitesi üyelerinin bitişikteki odada bekledikleri belirtilince başkanın önerisi üzerine Kurul Salonuna çağırıldılar.)

B. LLOYD GEORGE anladığına göre Yazı Komitesinin andlaşmanın tümünün yazılması işini hemen hemen bitirmiş olduğunu söyledi.

B. NİTTİ Yazı Komitesi Başkanı B. Fromageot'dan, Komitesinin işlerini bitirip, andlaşmayı Türklere sunulacak hale ne zaman getirebileceğine ilişkin düşüncesini sordu.

B. FROMAGEOT komitesinin, Londra ve Paris Konferanslarınca kendisine sunulan tüm kesin hükümleri bitirdiğini söyledi. Bununla birlikte, üzerinde çekince olan bazı maddeler bulunduğunu ve andlaşma ile ilişkili, incelenmesi gerekli çeşitli coğrafya durumları bulunduğunu belirtti. Ancak, kalan tüm maddeler hakkında Yüce Kurul'un yönergelerini aldıktan sonra, komitesinin son tasarıyı ondört gün içinde sunmaya hazır olacağı kanısında olduğunu bildirdi.

LORD CURZON anladığına göre, durumun şöyle göründüğünü söyledi : Andlaşmanın büyük bir bölümü, üzerinde anlaşmaya varılan tüm maddeleri içerecek biçimde basılmış durumdadır. Karar bekleyen pek fazla konu kaldığını ya da bunların andlaşmada çok yer tutacağını sanmamaktadır. Şimdilik Yüce Kurul'un San Remo'daki işinin bugünden sayılarak daha bir hafta süreceği hesaplanacak olursa, beklenmedik bir gelişme olmadığı takdirde, bu oturum döneminin bitiminden sayılarak on gün içinde, yani yaklaşık olarak gelecek ayın 10'unda Türkleri çağırmak olanağı vardır. İngiliz Dışişleri Bakanlığından Bay Hurst'e danıştığını ve onun kanısınca Yüce Kurul'un işleri gereğinden fazla uzamayacak olursa, Türklerin Paris'e rahatlıkla 10 Mayıs'da çağırılması olanağı bulunduğunu söyledi.

B. BERTHELOT bu tarihin biraz iyimser olmak gibi bir kusuru olabileceğini sanıyor.

B. FROMAGEOT 15 Mayıs'ın yeğlenmesini önerdi.

B. LLOYD GEORGE Türkleri, Paris'e, gelecek ayın 15'inden önce çağırma olanağının bulunacağı umudundadır. Kurul'a İstanbul'un işgalinin Türkler üzerinde çok iyi bir etkisi olduğunu anımsattı ve andlaşmanın yapılması için geçe-

cek her haftanın ve her günün bu etkiyi zayıflatacağına dikkati çekti. Kendisi şuna inanmaktadır ki, imzalanmak üzere andlaşmayı Türklere bu sabah sunmak olanağı bulunsa, ses çıkarmadan imzalayacaklardır. Her geçen gün tehlike doludur. Türkler imzalamayı reddedecek olurlarsa, Devletler çok güç bir duruma düşebilirler. Bu, şimdi yapılmakta olan baskıların çok arttırılması gerekeceği anlamına gelebilir. Bu nedenlerle Türklerin Paris'e 10 Mayıs'da çağırılmalarını ve şayet bu tarihte andlaşma tam hazır olmayacak olursa, Türklerin de tıpkı Almanlar ve özellikle Avusturyalıların bekletildikleri gibi, Paris'de bekletilmelerini önerdi.

B. FROMAGEOT Yüce Kurul'un istemi olduğunu anladığı şeyi yerine getirmek için Yazı Komitesinin elinden geleni yapacağını bildirdi. Kişisel olarak, andlaşmanın tamamlanması için saptanan süre bakımından kendisinin biraz karamsar olduğunu açıkladı. Ancak bunun, kendi komitesinden değil, Yüce Kurul' dan geldiğini saygılı bir biçimde belirtmek ister. Kendi komitesi, Yüce Kuruldan kararlar alınır alınmaz derhal çalışmaya koyulmaktadır.

B. NİTTİ kurul üyelerinden herbirinin, B. Lloyd George'un kaygılarını ve andlaşmanın olabildiğince erken bir tarihte bitirilmesi isteğini tümü ile paylaştığından emindir. Yazı Komitesi de aynı görüştedir; fakat işlerini bitirebilmesi için, Yüce Kurul'un son kararlarını aldıktan sonra, ondört günlük bir süreye gereksinmeleri vardır. Bu nedenle, kurulun çalışmalarına hız vermesi gerekmektedir ve bu durumda Türklerin 10 Mayıs'da Paris'de hazır bulunmaya çağırılmalarını ve kurulun da bu tarihe göre çalışmalarını ayarlamasını önermektedir; ayrıca şunu da belirtmek ister ki, o tarihte hazır olunamadığı takdirde kabahat Yazı Komitesine değil, kurulun sırtına yüklenmelidir.

> Türkiye ile Barış Andlaşması hükümlerinin kendilerine verilebilmesi için, Türk Hükümetinin, temsilcilerini en geç 10 Mayıs 1920'de Paris'de bulunacak biçimde göndermeye çağrılmasına **Karar verilmiştir.**

4. [Bundan sonra, kalan ekonomik ve askerî konuların hangi sıraya göre görüşüleceği tartışılmış ve Başkan B. Nitti'nin deniz uzmanları beklenmeden askerî konuların görüşülmesine bir engel görmediğini söylemesi üzerine, şu görüşler öne sürülmüştür]

B. LLOYD GEORGE B. Nitti'nin görüşlerini paylaşmadığını, zira Türkiye ile Barış Andlaşması hükümlerini gerektiğinde uygulamak için alınabilecek önlemler sadece kara kuvvetlerini ilgilendirir nitelikte olmayabileceği için deniz uzmanlarının da hazır bulunması gerektiğini bildirdi. Bu önlemler, örneğin Trabzon gibi bazı limanların ele geçirilmesini kapsayabilir. Bu nedenle, kara ve deniz kuvvetleri uzmanlarının, öğleden sonra aralarında görüşerek genel sorunu incelemelerini ve Mareşal Foch toplantıya katılmaya ve saptadıkları görüşleri açıklamaya hazır olduklarını bildirir bildirmez, kurula katılmalarını önerir.

B. NİTTİ bunun, bu öğleden sonra yapılması olanağı olup olmadığını sordu.

B. LLOYD GEORGE olumsuz yanıt verdi. Kara ve deniz kuvvetleri ile ilgili sorunların bugün öğleden sonra ele alınmasına ve uzmanların toplantıya katılmasına ilişkin önerisini geri aldığını bildirdi. Bununla birlikte, uzmanların aralarında özel olarak görüşmeleri ve gerektiğinde hem denizden, hem karadan

baskı yapılabilip yapılamayacağını incelemeleri hususundaki önerisini yinelediğini ekledi.

B. NİTTİ bunu kabul etti ve kurulun öteki üyelerinin karşı bir görüşleri yoksa, Mareşal Foch'un görüşmeye hazır olduklarını bildirmesi koşulu ile, Barış Andlaşmasının uygulanması için alınabilecek kara ve deniz askerî önlemlerinin kurulca ertesi gün öğleden sonra ele alınabileceğini bildirdi. Kara ve deniz uzmanlarının bugün öğleden sonra toplanarak, sorunu B. Lloyd George'un işaret ettiği çizgiler üzerinden inceleyebileceklerini söyledi. Kanısınca görüşülüp karara bağlanması gereken iki sorun vardır. Bu sorunlardan biri siyasal, öteki askersel sorundur. Kurul, kendi görüşüne göre, Trakya'nın şunu, İzmir'in ise başka bir şey yapabileceği sonucuna varabilir. Esas sorun, andlaşma hükümlerinin yerine getirilmesine, bir bütün olarak, Türkiye'nin ne ölçüde karşı koyacağı sorunudur. Askersel sorun büyük ölçüde siyasal soruna bağlıdır. Kara ve deniz kuvvetleri uzmanlarının soruna yaklaşımlarının, temel olarak en kötü varsayıma, yani Türkiye'deki her kişinin bireysel olarak andlaşmanın uygulanmasına kararlı bir karşı koymanın ve bu durumla başetmek üzere düzenlenmesi gereken kara ve deniz baskısının boyutlarının ne olabileceğini kurula açıklamaya hazırlanmalıdırlar.

B. LLOYD GEORGE Kara ve Deniz Komisyonunun görevi saptanırken gözönünde tutulmasını istediği hususun işte tam bu olduğunu belirtti.

B. NİTTİ görüşmelerin genel olarak nasıl başlatılması gerektiği hakkında meslekdaşlarının görüşlerini sordu. İstanbul'dan mı, İzmir'den mi, Trakya'dan mı, ya da başka bir yerden mi başlamalı? Kendi kanısına göre, görüşmelerin bu sabah başlatılması için hiç bir neden yoktur.

B. LLOYD GEORGE B. Nitti'nin değinmiş olduğu konulardan çoğuna Başkan Wilson'un notasında kesin denebilecek bir biçimde de rastlanmaktadır dedi. Bu durumda, kurulun bu sabah erken dağılmasını ve öğleden sonra yeniden toplanarak, Başkan Wilson'un notası ile Lord Curzon'un yanıt tasarısının çeşitli paragraflarını **seriatim** (sıra ile) ele almasını önerecektir. Amerikan notası İstanbul'dan başlamakta, İzmir'e geçmekte ve kurulun incelenmesi gereken çeşitli konulara birer birer değinmektedir. Bu arada, kurul başkanından, bu sabah ortaya atılmasını istediğini ivedi bir konu olduğunu ve bunun Rusya'yı ilgilendirdiğini bildirdi. Britanya Hükümetinin, bu konunun gelecek Cuma'dan önce kurulda çözümleneceği umudunu taşıdığını sözlerine ekledi.

B. MİLLERAND, Türkiye ile Andlaşma hakkındaki Başkan'ın notasının kurulun bugün öğleden sonraki toplantısında görüşülmesi düşünülmekte ise, toplantıdan önce tasarının Fransızcaya yazılı olarak çevrilerek dağıtılabileceğinden kuşkusu olduğu için, resmi çevirmenden Lord Curzon'un yanıt tasarısının Fransızca okunmasını istemek gerekeceğini söyledi.

(Bu öneri kabul edildi ve çevirmen Lord Curzon'un Başkan Wilson'un notasına yanıt tasarısını sözlü olarak Fransızcaya çevirdi.

B. BERTHELOT Lord Curzon'un yanıtında Üçlü Anlaşma kastedilmekte ise, Birleşik Devletlere, bunun kendilerini ilgilendirmediğini söylemenin en ince ve akıllıca bir yol olduğunu belirtti. Fransız Temsilci Heyeti bakımından, Lord Curzon tasarısının hükümleriyle genellikle tam görüş birliğinde olduklarını söy-

lemeye B. Millerand'ın kendisini yetkili kıldığını bildirdi. Bununla birlikte, B. Millerand'ın ertesi gün öğleden sonraki toplantıda ileri sürmek isteyeceği bir iki küçük nokta da kaldığını söyledi.

B. MİLLERAND ilk bakışta, Lord Curzon tasarısının 1 inci maddesinin çıkarılarak, yerine, örneğin tasarıya bağlı nottaki sözler çizgisinde bir metin konmasının yerinde olacağını sandığını soyledi.

Kurul'un aynı gün öğleden sonra yapacağı toplantıda, Türkiye ile Barış Andlaşması hükümlerine ilişkin Amerikan Başkan'nın notası ile Lord Curzon' un yanıt tasarısını incelemesi, **kararlaştırıldı**

5.

[Rusya'ya Uluslararası Çalışma Örgütü ile ilgili bağımsız bir heyetin gitmesi konusu tartışıldı.]

6. B. BERTHELOT Osmanlı Devlet Borcu Konseyi (Düyunu Umumiye Meclisi) ile ilgili bir noktaya değindi. Londra'da, Konseyde görev almak üzere bir Belçika temsilcisinin atanabileceğinin kararlaştırıldığını sandığını söyledi.

LORD CURZON anımsadığına göre, Osmanlı Devlet Borcu Konseyinin daha bir iki yıldan falza sürmemesi olasılığının fazla olması dolayısıyla, Yüce Kurul, Londra'da, bu konseyin bugünkü kuruluşunu daha da genişletmenin anlamı olmayacağının Belçika Hükümetine bildirilmesine karar vermişti.

Osmanlı Borcu Konseyi konusu görüşülürken, şimdilik Belçika temsilcisinin Yüce Kurul toplantılarına katılmaya çağırılmamasına **Karar verilmiştir.**

7. Yüce Kurul'un yapacağı işler konusunda şu kararlar alındı.

a) Konferansı o gün öğleden sonra dörde ertelemek.

b) Öğleden sonraki toplantısında Yüce Kurul'un şu konuları ele alması :

i) Başkan Wilson'un 26 Mart 1920 tarihli notası ile Lord Curzon'un yanıt tasarısı.

ii) Türkiye ile Barış Andlaşmasının malî hükümleri.

iii) Ortaya çıkabilecek herhangi bir ivedi konu.

iv) Türkiye lie Barış Andlaşması hükümlerinin uygulattırılması için gerekecek önlemleri tartışmak üzere Mareşal Foch'un başkanlığında kara ve deniz askerî uzmanlarının ertesi sabah (20 Nisan 1920) toplanmaları.

v) Yüce Kurul'un ertesi öğleden sonra, Mareşal Foch'un raporunu (Bk. yukarda (iv) incelemesi.

4 sayılı toplantı notlarının İkinci Ek'i

(A.J.154)

Müttefik Hükümetler, Birleşik Devletler Hükümetinin görüşmelerinin içtenlikle açıklanmış olmasına değer vermektedir. Ancak, Dışişleri Bakanının notasının yanıtlanmasını, andlaşma hükümleri şu anda San Remo'da toplanmış

olan Yüce Kurul'a sunulacak biçimde yazılıncaya kadar ertelemek zorunda kalmışlardır.

Kurul, Birleşik Devletler Hükümetinin, Türkiye ile Barış Andlaşmasının görüşmelerini yapmakla görevli konferansta tam yetkili bir temsilci ile kendisini temsil ettirmek niyetinde olmadığını kaydeder ve bundan, Birleşik Devletler Hükümetinin bu andlaşmayı imzalayanlar arasında bulunmak da istemediği sonucuna varır.

Kurul, bununla birlikte, Birleşik Devletlerin Andlaşma hükümlerine yakın ilgi göstermekte olduğu güvencesini memnunlukla karşılamakta ve üzerinde anlaşmaya varılmış hususlar hakkında, bu fırsattan yararlanarak, Birleşik Devletler Hükümetine yeniden iblgi vermek ve açıklamada bulunmaktan kıvanç duymatadır. Müttefik Hükümetler, B. Colby'nin bilgi istemini, Türkiye ile yapılan görüşmelerin, notada ortaya atılan her bir noktanın Birleşik Devletler Hükümetiyle derinlemesine görüşülüp bu konuda kendileriyle anlaşmaya varılıncaya kadar ertelenmesi anlamına almamaktadırlar. Böyle bir anlam verilmesi, hiç kuşkusuz, bugünkü koşullarda, verimli görüşmelerde bulunmak olanağını ortadan kaldırmak demek olurdu.

Müttefik Hükümetler, Türkiye'nin haklı ve sürekli bir temel üzerinde yeniden kurulması anlamına gelecek olan andlaşmanın hazırlanması ve imzalanmasına Birleşik Devletlerin katıldığını görmek isteklerini hiç bir zaman gizlememişlerdir. Amerika'nın katılması umut ve bekleyişi içinde, Türkiye ile görüşmeleri, olumlu ve uygun herhangi bir anlaşmayı yeniden silâha sarılmaksızın sağlayabilme olasılığını ciddî bir tehlike pahasına ertelemişlerdir. Birleşik Devletler Hükümetinin, sonunda, andlaşmaya taraf olmak yolunu bulamama nedenlerini tümü ile anlayıp değerlendirmektedirler. Bu durumda, görüşmeleri yapma yükü —ki bu yük, bu koşullar altında, ne yazık ki, kaçınılmaz hale gelmiş olan ertelemeler sonucu, hafiflemiş de sayılmaz— sadece müttefiklerin omuzlarına yüklenmiş bulunuyor. Müttefikler bunu istekle kabul etmişler ve bu giderek güçleşen görevi akıl ve yeteneklerinin elverdiğince yerine getirmeye çalışmışlardır. Türk Hükümetine önermeye hazırlandıkları anlaşma koşullarının, Türkiye'nin eski müttefikleriyle savaşırken ve onlarla barış yaparken Birleşik Devletler'le ortak olarak esinlendikleri ilke ve ideallerle uyumlu bulunacağından emindirler. Birleşik Devletler'in, andlaşmanın tüm taraflar bakımından hak gözetir ve haklı sayılacak biçimde olması istemi, Müttefik Hükümetlerce de paylaşılmaktadır. Ancak, andlaşmanın "yenen, yenilen ve yansızların çıkarlarına en dikkatli saygı" gösterilerek yapılmasında ısrar edilmesine gelince, şunu anımsamak gerekir ki, bir yandan Almanya ile Avusturya Macaristan'ın saldırı savaşlarına tam bir sorumsuzluk içinde **(wantonly)** katılmış olan Türklerin çıkarları ile öte yandan Müttefiklerin sonsuz yaşam ve servet özverisi karşılığında kötü Türk yönetiminden kurtarmış oldukları Türkiye'nin uyruğundaki soyların çıkarları arasında, bir saygı eşitliği beklenilmesi hakça olmaz.

Müttefik Hükümetler, şimdi, B. Colby'nin notasındaki, belirlenmiş noktaların incelenmesine geçmektedir :

1. İstanbul konusunda [Constantinople], Padişah'ın [Sultan's] Hükümetinin Avrupa'da herhangi bir topraktan çıkarılmasının yarar ve zararları inceden inceye tartışılmıştır. Sorunun tüm açılardan derinliğine incelenmesi, böyle

bir siyaset aslında istenecek bir şey bile olsa kabulünün, kendileri için, ulusal çıkar ve yükümlülükleri bakımından, güvenlikle göze alamayacakları sorumluluklar, tehlikeler ve özveriler ortaya çıkaracağı kanısını Müttefik Hükümetlere vermiştir. Öte yandan Müttefik Hükümetler, bu sorumluluk, tehlike ve özveriler sadece kendilerine yüklenmeyip Amerika Birleşik Devletleri'nce de paylaşılmış olsaydı, sorunun bambaşka bir açıdan görülebileceğini de kabul etmektedirler.

2. Türkiye'nin güney sınırları sadece etnik değil, ekonomi ve coğrafya etkenleri (factor) de tam gözönünde tutul luktan sonra çizilmiştir. Birleşik Devletler Hükümeti, düşman devletlerle yapılan öteki andlaşmalarda da olduğu gibi, bu etkenleri ayırma olanağı bulunmadığını kabul edecektir. Kilikya bölgesinde, çıkarlarının korunması sorunu, Müttefik Hükümetlerin amacı olan sosyal öğelerin birbirine karışmış olmaları nedeniyle, alışılan ölçülerden de daha zordur.

3. Müttefikler, Birleşik Devletler Hükümetinin, andlaşmada Rusya'nın Boğazlar Komisyonunda temsil edilmesi için konan hükmü memnunlukla karşılamış olmasını kıvançla kaydederler. Ancak bu komisyonun yetkisinin İstanbul'un yönetimine kadar uzanacağını sanmakla, Birleşik Devletler Hükümetinin bir yanlış anlayış içinde olduğu sanılmaktadır.

4. Boğazlar konusu, geçiş özgürlüğünü sağlamak amacı ile uzun ve dikkatli bir inceleme konusu olmuştur ve Birleşik Devletler Hükümetinin, üzerinde anlaşmaya varılan hükümleri tümüyle uygun bulacağı inançla umulmaktadır. Ancak, Türk Andlaşmasının bu denli yaşamsal önemi olan bu bölümünün, ilerde Rusya'ya danışılabilmesi olasılığına bağlanarak, bekletilmesi doğaldır ki olanak dışı idi.

5. Müttefik Hükümetlerin, İstanbul bölgesi dışındaki Doğu Trakya'yı Yunanistan Krallığı içine almak kararı genellikle Birleşik Devletler Hükümetinin görüşlerine uygun görünmektedir. Müttefik Devletlerin ellerindeki istatistik verileri ise, B. Colby'nin Edirne ve Kırklareli (Adrianople and Kırk Kilissa) kentleri ile çevrelerindeki toprakların Bulgar olma niteliği hakkındaki savlarını doğrular yönde değildir. Tam tersi, başka yönlerden bazan aralarında uyum göstermeyen tüm kaynaklar, Bulgar nüfusunu, gerek Türkler, gerek Rumlara[285] göre tam bir azınlık olarak hesaplamakta görüş birliği içindedir. Ayrıca, 1913 tarihli Türk-Bulgar Andlaşmasının iç-göç hükümlerinin Kuzey Trakya'daki Bulgar öğesinin azalmasındaki etkisi de gözönünde tutulmalıdır.

6. Geçmişte Türk Hükümetinin siyasası, gerekli reformların uygulanmasını geciktirmek ya da yapmamak için Avrupa Devletlerini birbirine karşı oynamaya çalışmak olmuştur. Müttefikler, ilerde bu taktiğe engel olmak istemektedirler. Bu nedenle, Fransa, Büyük Britanya ve İtalya Hükümetlerinin niyeti, kendi aralarında her türlü rekabet ve yarışma görüntüsünü ortadan kaldıracak bir kendi kendini kısıtlayıcı (self-denying) kararı kaleme almaktır. Belirtmeye bile gerek yoktur ki, bu karar sadece imzalayanları bağlayacak ve hiç bir hükmü, başka devlet uyruklarının, Müttefik Andlaşmasında gösterilen bölgenin herhangi bir bölümüne ticaret ya da ekonomi amaçları ile özgürce girmelerini engellemeyecektir.

---

285 İngilizcede Yunanlı ve Rum anlamına sadece Greek deniliyor. Burada "Rum" denilmesi gerekir.

7. Müttefikler, Amerika'nın bağımsız bir Ermenistan kurulmasına gösterdiği ilgiyi tümüyle paylaşmaktadır. Ermenistan'a bugünkü gereksinmeleri ve ilerdeki gelişmesi için akla yakın bir biçimde isteyebileceği toprakların verilmesini içtenlikle istemektedirler. Bu bölgenin genişliği hesaplanırken, Müttefik Devletler, zorunlu olarak pratik düşüncelere dayanmışlardır. Birleşik Devletler Hükümetinin de bildiği gibi, Ermenistan'a verilmesi düşünülen toprakların bir bölümü, halâ Türk kıtalarının işgali altındadır. Öte yandan Ermenistan ile Kafkaslı komşuları arasındaki ilişkiler şu ana kadar güven verici olmanın tam tersi bir durumdadır. Müttefik Hükümetler, öyle inanıyorlar ki, bu ilişkileri, başarılı bir biçimde, uyuma sokma çabası içindedirler. Bu arada, Birleşik Devletler Türkiye Barış Andlaşmasına ve dolayısıyla anlaşmanın uygulattırılması için gereken önlemlere katılma olanağını kendinde görmediğinden, Müttefiklerin Ermenistan'ın güçlüklerine bir çare bulabilmek için yardım bekleyebilecekleri kaynaklar da, ne yazık ki, sınırlı bulunmaktadır. Bu koşullar altında, Ermenistan'a, tüm yapının güvenliğini tehlikeye düşürmeden taşıyamayacağı bir yük altına sokmaksızın işgal ve idare etmek olanağını bulamayacağı toprakları vermek hiç kuşkusuz onun çıkarlarına da aykırı düşer. Trabzon-Erzincan bölgesinin Ermeni sınırları içine konulması, işte bu nitelikte bir tutum olurdu. Erivan Cumhuriyeti'nin sınırlarından öte bölgelerdeki eski Ermeni nüfusu fiilen ortadan yokolmuştur ve yeni Devletin karşılaşacağı iş, Erzurum ötesinde düşman kuvvetlerinden temizlenmesi gereken ve düşman halkın yatıştırılması zorunluğu olan topraklarda yerleşip tutunabilmektir. Müttefik Hükümetler Ermenistan'a, istediği veya ona karşı sempatilerinin gerektireceği denli olmasa da alabileceğinin son ölçüsünde toprak verdiklerinin bilinci içindedirler. Öte yandan, Müttefik Hükümetler, ekonomik gereksinme ve hak açısından Ermenistan'a denize çıkış sağlamayı hiç bir zaman gözden uzak tutmamışlardır. Bunu, a) Batum ili ve kenti konusundaki anlaşma tasarıları, b) Sarmeneh[283] (sic) ve Of limanlarının Ermenistan içine alınması, c) yeni devletin daha büyük güven içinde olması amacıyla, askersizleştirilecek bölgeye Erzincan ile birlikte alınacak olan Trabzon serbest limanına ulaşım hakkı tanınması, sağlamaktadır. Bundan başka, Müttefik Hükümetler, Ermenistan'ın geleceğinin en iyi şekilde güvence altına alınması için gerekli önlemlerin saptanması ve eşgüdüme sokulması (koordone edilmesi) amacı ile Milletler Cemiyetine başvurmuşlar ve Milletler Cemiyetinin, karşılaştıkları engelleri aşmakta işbirliğini esirgemeyeceği umudunu pekiştiren bir yanıt almışlardır. B. Colby'nin notasında haklı olarak uygar dünyanın isteği ve umudu olarak tanımlanan bir amacın gerçekleşmesinde Birleşik Devletlerin sempatisinin kendileriyle birlik olduğunu görmekten Müttefikler mutluluk duymaktadır.

8. Müttefik Hükümetler, Türkiye'nin, Andlaşma ile, Irak /Mezopotamya/, Arabistan, Filistin, Suriye ve Adalar üzerindeki eski haklarından vazgeçmesi gerektiği hususunda Birleşik Devletler Hükümeti ile görüşbirliğindedir. Türk Andlaşmasında bu toprakların gelecekteki statülerinin düzenlenmesinde varılabilecek kesinlik, Türkiye ile andlaşmanın yapılmasında izlenmesi gereken ivediliğe bir ölçüde bağlıdır —Zira, daha önce de işaret edildiği gibi, bu andlaşmanın yapılması, ertelenebilirlik sınırlarına dayanmış bulunmaktadır.

---

[283] İngilizce aslında bu adın yanında "aynen" anlamında Latince (sic) denilmekle, bu ad üzerinde duraksama olduğu belirtilmektedir. Sürmene olacak.

9. İzmir bölgesine ilişkin düzenleme, Müttefik Hükümetlerin karşılaştıkları en güç sorunlardan biri olmuştur. Ellerindeki en yansız istatistikler gösteriyor ki, sözkonusu olan nüfus bu bölgeden zorla göç ettirilmezden hemen önceki bir tarihte, İzmir sancağında ve bazı çevre kazalarında[287] Rum çoğunluğu vardı[288]. Görülebilir biçimde baskıya karşın ulusal niteliklerini saklamış olan bu Rum halkına geçmişte Türklerin davranışının deneyleri, bunların Yunan yönetimi altına geçme istemlerinin Müttefiklerce yerine getirilmesine yol açmıştır. Öte yandan, Türk nüfusunun giderek artan bir biçimde Rumları farklı olarak geçtiği, bu bölgenin iç kesimleri ise ekonomik bakımdan İzmir'e bağlıdır. Gerçekten İzmir, Batı Anadolu'nun geniş bir bölümünün doğal ticaret çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bundan başka, Müttefik Hükümetlere, Anadolu ekonomisi ile bu denli yakından bağlı ve Türkiye'nin Asyalı illerinin bu kadar uzun bir süredir ayrılmaz parçası olmuş bulunan böyle bir bölgeyi derhal ve tam olarak aktarmanın, uygulamada, Türkiye için düşünülen düzenlemenin gerçekleştirilmesini zor, hatta olanaksız kılabilecek ölçüde ulusal duyguları ayaklandırabileceği söylenmiştir.

Müttefikler, bu çelişkili görüşlerini iyice tarttıktan sonra, dikkatle çizilmiş bir bölgeyi güvenli bir biçimde Yunan yönetimi altına koymakla birlikte, İzmir limanına Türk çıkışını sağlayan ve hiç değilse bir süre için, tüm bölge üzerinde Türk egemenliğini koruyan bir düzenleme kararlaştırmışlardır.

10. Türk Andlaşmasının ekonomik hükümleri öteki düşman devletlerle olan andlaşmalarda kabul edilenlerle genel uyum içindedir. Eski Türk İmparatorluğundaki ayrıcalık /imtiyaz: concessions/lar konusu açısından, bilindiği gibi, bunlar, oldukça sık olarak dürüst sayılmayacak biçimde ve bulundukları bölgelerin kalkınmasına ters düşecek koşullar altında elde edilmekte idi. Ayrıcalıkları gerekirse bozmak hakkı sadece başlıca Müttefik Devletlerin koruyuculuğu altına konacak topraklardakiler için düşünülmüştür. Bu yeni devletleri, yükümlülüğü altına girmekte söz sahibi olmadıkları bir yük altına gereksiz sokmanın haksız olacağı düşünülmüştür. Bu andlaşma ile sağlanmaya çalışılan şey, her egemen Devletin özünde olan, Devletin çıkarları ile bağdaşmayan ayrıcalıkları ya da geri almak hakkıdır; ancak bu gibi hallerin her birinde, ayrıcalık sahibinin, gerekirse hakemlik yolu ile, ödence alması da hükme bağlanmış bulunmaktadır. Andlaşmanın genel malî hükümlerine gelince, andlaşmanın amacı, malî gereksinmeleri nedeniyle uğrayabileceği sömürüden Türkiye'yi korumak ve kendisini yükümlülüklerini yerine getirebilecek ve ekonomik olanaklarının meyvalarını kendi toplayacak hale gelmesini sağlayacak sağlam bir maliye sistemi kurmaktır.

11. Son olarak Müttefik Hükümetler, bu fırsattan yararlanarak, Birleşik Devletler Hükümetine, Türk Andlaşmasında yer alan toprak değişiklikleri ve düzenlemelerle Müttefik Hükümetlerin kendi ortaklık ve uyruklarını, Amerikan ortaklık ve uyruklarına göre daha üstün bir duruma getirmeyi hiç bir biçimde aramadıkları hakkında güvence vermek isterler. Bununla birlikte, imzalamayan devletler adıan yükümlülük altına girmeleri sözkonusu olamayacağı gibi, bun-

---

287 İngilizce aslında "cezas".

288 Metnin aslında Greek deyimi kullanılıyor. Burada "Rum" anlamına geldiği kuşkusuzdur.

lar yararına koşullar saptamak olanağı da bulamayacaklarına işaret etmeyecek olurlarsa, içtenlikle davranmamış olacakları da bir gerçektir.

NOT: (11)inci Bölümü ve Amerikan notasının son paragrafına yapılan tüm atıfları çıkarmak belki de daha ihtiyatlı olur. Amerikalıların, **ipso facto** kendi uyruklarımız yararına olan ayrıcalık ve çıkarlardan memnunluk duyacaklarını söyleyemeyiz; örneğin: 1) İmzalayan Devletler dışında Kapitülasyonları yeniden yaşatmak niyetimiz yoktur. Bunları Almanya yararına canlandırmamız beklenemez; ama Amerika'nın Kapitülasyon hakkı, kendisiyle savaş haline girmediği Türkiye ile eski andlaşması sonucu olarak yeniden canlanabilir. 2) Mala yapılan zararların ödencesiyle ilgili tüm hükümler sadece imzalayan Devletler uyruklarının mallarına uygulanmaktadır. 3) Türkiye'de ayrıcalıklara sahip imzalayan Devlet uyruklarının bu ayrıcalıkların yeni ekonomik koşullara uydurulmasını istemek hakları olacaktır. Başak Devlet uyrukları yararına böyle bir hüküm konulmamıştır.

No. 5

19 Nisan 1920 Pazartesi günü saat 16.00'da San Remo'da, Villa Devachan'da yapılan Yüce Kurul toplantısı hakkında İngiliz Yazmanın Notları. [I.C.P.97.]

Katılanlar: Britanya İmparatorluğu: Çok Sayın D. Lloyd George, Başbakan; Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı! B. R. aVnsittart, Sir Adam Block (mali hükümler için), Mr. Fass (mali hükümler için).

Yazmanlar: Sir M. Hankey, Albay Abraham.

Fransa: B. Millerand, Fransa Başbakanı; B. Berthelot, B. Kammerer, B. Bexon (mali hükümler için).

İtalya: B. Nitti, Başbakan **(Başkan)**, B. Scialoja, B. Galli, B. Nogara (mali hükümler için), **Yazmanlar:** B. Garbasso, Teğmen Zanchi.

Japonya: B. Matsui, B. Saito.

Çevirmen: B. Camerlynck.

1. B. NİTTİ sabahki oturumda incelenen Amerikan notasına yanıt tasarısı hakkında Kurul üyelerinden herhangi birinin bir yorumu olup olmadığını sordu (A.J.136 sayılı belge).

B. BERTHELOT tek kuşkulu noktanın, Amerikan duygularını yaralayıcı sayılabilecek olan son paragraf olabileceğini söyledi.

LORD CURZON İngiliz görüşüne göre, bu nokta yanıtlanmamış olursa, Amerikalılar bunu yanıtlama olanağını bulamadığımıza yorabileceklerdir. Bugünkü biçimi ile nota Amerikalılara değil, konferansa yöneliktir. Bazı deyimler yumuşatılabilir ise de, herhalde bir biçimde yanıt verilmesi gerektiği görüşündedir.

B. BERTHELOT Fransız temsilci heyetinin bu paragrafın kalmasından yana olduğunu ve, biçim ve yönü bir yana, yapılması önemli olan bir demeç içerdiğini belirtti.

B. SCİALOJA aynı görüşü benimseme eğiliminde olduğunu söyledi. Bu savla ileri sürülmeyecek olursa Amerika'dan yeni bir nota gelebilir.

B. NİTTİ bu yanıtın hemen gönderilmesinin yerinde olup olmayacağının incelenmesini meslektaşlarından isteyeceğini söyledi. Trakya ve İzmir sınırları

son biçimiyle çizilmiş değildir. Ana hatlarıyla görüşmeler ve anlaşmalar yapılmıştır. Amerika'ya gönderilmesi düşünülen yanıt ise, konunun yeniden gözden geçirilmesine olanak bırakmayacaktır. Kurul, henüz askerî danışmanlarının düşüncelerini dinlemiş olduğu gibi, Trakya ve İzmir'e Yunanistan'a vermekle ne gibi askerî yükümlülükler altına girebileceğini de her yanı ile incelemiş değildir. Bu mektubu Başkan Wilson'a göndererek, Müttefikler için askerî sonucu ne olursa olsun, geçici düzenlemeyi geri dönülemez hale getirmek istenecek bir şey midir? Kurul üyelerinin bu düzenlemeyi kabul etmek ve sonuçlarının tümünü göze almak hususunda kararları varsa, mesele yok; ama öyle değilse, askerî uzmanların raporu gözden geçirilinceye değin, bu notanın gönderilmesini ertelemek yeğdir.

B. LLOYD GEORGE sorunun çözümlendiğini sandığını ve Kurul üyelerinden herhangi birinin Trakya ve İzmir hakkında varılan sonuçlardan vazgeçmeyi istediğini duymadığını söyledi. Ama şayet yanılıyorsa, notanın gönderilmesinin ertelenmesi daha iyi olacaktır.

B. MİLLERAND kendi bakımından, İzmir konusunda küçük bir biçimsel değişiklik istediğini söyledi. Bu öneriyi zamanında verecektir ama, B. Venizelos[289] kabul ettiğini bildirmiş olduğuna göre, kurulda gecikmeye yol açmayacağını ummaktadır.

B. NİTTİ şu andaki güçlüğün Türkiye'nin imzalayacağı bir andlaşma yapılması olduğunu belirtti. Bundan sonraki güçlük, ki daha da büyüktür, andlaşmanın onaylanmasının sağlanmasıdır; üçüncü ve en büyük güçlük ise, uygulanmasının sağlanmasıdır. Bir savaş andlaşması değil, bir barış andlaşması yapmak isteğindedir. Şimdiki hali ile notaya karşı bir şey söylemek istememekle birlikte, kurulun bunu göndermeden beklemesi görüşündedir. Yunanistan'la Türkiye arasında bir savaş hali başlaması olasılığı vardır,, hatta mutlaka başlayacaktır. O durumda Devletler ne yapacaklardır? Ne yapabileceklerdir? Kurul bunu henüz bilmemektedir. Kurul'un Küçük Asya'ya [Asia Minor] yirmi tümen gönderme olanağını düşünmesi gerekebilecektir. Böyle bir durum karşısında Kurul duraksayabilir. Hiç kuşkusuz Türkiye'nin kabul edebileceği bir çözüm bulmak çok daha tatlı olur, ama Müttefikler, kendilerini üçüncü bir tarafa karşı başından bağlayacak olurlarsa, askerî uzmanlarını dinledikten sonra tutumlarını gözden geçirmek olanağını yitirmiş olurlar. Bu nedenledir ki, notayı göndermeden onları dinlemek ister. Trakya'daki nüfus istatistiklerine gelince, bir Rum çoğunluğu bulunduğu hakkındaki Müttefik savının kuşku götürmez olduğundan pek emin değildir. B. Venizelos'un kendi istatistiklerine göre, Edirne İlinde 500.000 Türk, 366.000 Rum, 107.000 Bulgar vardır. Bu sayılar, konferansın şu sırada incelediği önerilere aykırı niteliktedir. Biraz sonra kurul, Adriyatik'de sadece bir iki binlik çoğunlukların istemlerini görüşmek durumunda olacaktır. Oysa buradaki Türk çoğunluğu 100.000'i geçmektedir. Yunanistan, bu durum nedeniyle, sadece Trakya'da değil, İzmir'de çok önemli güçlüklerle karşılaşacaktır. Kendisi için savaştan başka çare kalmayabilir. Bu takdirde Müttefiklerin onu güvence altına almaları ve çatışmada yardımına koşmaları gerekebilir. Bunun tek ve düşünülebilecek en iyi çözüm olması olasıl ise de, şu anda Müttefikler askerî yüküm-

---

289 Yunan Başbakanı

lülüklerinin nereye varabileceğini bilmektedirler. Bu nota Başkan Wilson tarafından kamuoyuna açıklanacak ve konferans kendini kesin olarak bağlamış bulunacaktır. Şu ana değin varılan sonuçlar yalnızca görüşmecilerin kendi aralarındaki bir sorundur. Bu nota gönderilecek olursa tüm dünya Edirne'nin Yunanistan'a verileceğini duyacak ve Müttefikler hazırlanmadan ve yükümlendikleri sorumlulukların bilincine varmadan derhal karışıklıklar başlayacaktır. Kendisi, Müttefikleri çok acı sürprizlerin beklediğinden kaygusu olduğunu kabullenmek durumundadır. Sakın Yunanistan'a karşı düşmanca bir tutum takındığı sanılmasın. Tek istediği, bu nota Amerika'ya gönderilmeden, Kurul'un askerî uzmanlarından, askerî yükümlülüklerinin ne olabileceğini öğrenmesidir.

B. LLOYD GEORGE B. Nitti'nin kaygularını anladığını, ama kararlaştırılmış siyasadan başka seçenek olacak bir önerisi olup olmadığını anlayamadığını söyledi. Edirne'nin Türk ya da Bulgar olmasını öneren kimse çıktı mı? Öyle olsaydı, kurulun görüşeceği bir konu ortaya çıkmış olurdu. Bildiğine göre, şu ana değin hiç kimse böyle bir öneride bulunmamıştır. Trakya'nın bütününde küçük bir Yunan çoğunluğu vardır, ama hiç kuşkusuz Edirne İlinde Türkler nüfusun en kalabalık öğesini oluşturmaktadırlar. Buna karşılık, güneyindeki bölgede Yunanlıların güçlü bir çoğunluğu vardır. Edirne İlini Türkiye'ye bırakıp, onu Türkiye'den, Yunanistan'a bağlı bir bölge ile ayırmak olasıl değildir. Başkan Wilson, Edirne'nin Bulgar olmasını önermektedir, halbuki Bulgarlar orada çok küçük bir azınlıktır ve şayet Kurul bu öneriyi kabul edecek olursa, bu topraklar sayıca üçüncü gelen nüfus öğesine verilmiş olacaktır; Bulgaristan'ın savaş sırasındaki tutumu da bu ölçüde kendisinden yana olunmasını haklı gösterecek nitelikte de olmamıştır. Demek oluyor ki, bir seçme sözkonusu olsa idi, bunun Bulgarlarla Yunanlılar arasında değil, Yunanlılarla Türkler arasında yapılması gerekirdi. Türklerin Avrupa'dan kovulması yönündeki çok güçlü duyguları gözönünde tutarak Trakya'nın tümünün Türkiye'ye bırakılmasını öneren kimse var mı?

B. NİTTİ Kurul'a yeni bir öneride bulunmadığını belirtti; yalnızca geleceğe ilişkin kaygularını dile getirmektedir. Bu notayı göndermeden önce, Türklerin Trakya'da ve Anadolu'da (Asia Minor) dövüşmeleri olasılığı bulunup bulunmadığı ve Yunanlıların tek başlarına başa çıkabilip çıkamayacakları hakkında Kurul'un bilgi sahibi olması gerektiğine inanmaktadır. Yunanistan'a, Osmanlı İmparatorluğu'nun nüfus durumu çok karışık en zengin parçaları verilirken, Yunanlıların buraları zorla elde tutmalarını sağlamak Müttefik Devletlerin omuzlarında kalabilir. Bu nota, sorunun bu yönü incelenmeden derhal gönderilecek olursa, Müttefikler daha hazır olmadan tüm İslâm dünyasını acaba ateşe vermi şolmaz mı?

B. LLOYD GEORGE bu notada daha önceleri söylenmemiş bir şey bulunduğundan kendisinin haberi olmadığını belirtti.

B. NİTTİ bu nota, kaçınılmaz olduğu bilindiği gibi, Avrupa'da yayınlanınca, işte o zaman ortaya yepyeni bir olgu çıkmış olacaktır.

Bir süre daha görüşüldükten sonra,

Notanın uygun bulunması, ancak gönderilmesinin, kara ve deniz askerî uzmanlarının Türkiye ile yapılacak andlaşmanın uygulattırılması yolları hakkındaki raporunun görüşülmesinden sonraya ertelenmesi kararlaştırılmıştır. Baş-

kan, bu arada yeniden gözden geçirilecek konular ortaya çıkarılmadığı takdirde, Yüce Kurul adına mesajı Çarşamba günü gönderecektir.

2. Türkiye ile Barış Andlaşması Mali Hükümler.

B. NİTTİ malî hükümler konusunda karara bağlanmayı bekleyen sorunun 16 ncı maddenin son bölümünde bulunduğunu söyledi. İngiliz Temsilci Heyeti Osmanlı Borcu [Düyunu-Umumiye] Kurulu'nun, 1923'den daha sonraki bir tarihe kalmamak kaydı ile, Maliye Komisyonu ile birleştirilmesini (merger) istemektedir. Fransız Temsilci Heyeti ise, bu tarihin saptanmasından kaçınmakta ve her iki kuruluşun birleştirilmesini tahvil sahiplerinin kabulüne bağlamak istemektedir.

B. MİLLERAND başkan izin verirse B. Bexon'un bir demeç vereceğini bildirdi.

B. BEXON'a göre, İngiltere'nin görüşü, kurul ile komisyonun birleştirilmelerinin 1923'den sonraya bırakılması gerektiğidir. 16 ncı maddenin son paragrafının ilk bölümünde ise, bu birleşme tahvil sahiplerinin rızasına bağlanmaktadır. Fransız Temsilci Heyetinin görüşü ise, iki fıkranın çelişkili olduğu merkezindedir : Birincisi tahvil sahiplerinin rızasından sözederken, ikincisi bunu bir hak olarak kabul etmektedir. Ayrıca Fransız Temsilci Heyeti, Borç Kurulu'nun belirli bir tarihte ortadan kalkmasının hem Türkiye, hem de Müttefik Devletler için tehlikeli olacağı kanısındadır. Türk Maliyesini iyileştirmek için başka girişimler de olmuş, fakat borcun yönetimi dışında şimdiye dek hiç bir başka başarı elde edilmemiştir. Bu durumda, yerine geçirilecek olan kurumun başarı gösterip göstermeyeceği belli olmadan bunu belirli bir tarihte ortadan kaldırmak ihtiyatsızlık olmaz mı? Fransa Hükümeti, Maliye Komisyonu'nun başarılı olmasını istemektedir ve bu başarıyı sağlamak için elinden geleni yapacaktır; ancak geçmiş deneyler, böyle bir başarının mutlaka gerçekleşeceğini beklemenin akla yakın olmadığını göstermektedir. Özellikle Fransa, Türk maliyesini iyileştirmek için çok çaba harcamıştır. Çok dikkati çekecek bir kişiliği olan B. Laurent[290] Türkiye'yi malî bakımdan yeniden örgütlendirmek için çaba göstermiş, fakat tüm yüksek kişisel niteliklerine karşın bu çabaları sonuçsuz kalmıştır. Bu nedenle Fransız Temsilci Heyeti, Borç Kurulu'nun, Maliye Komisyonu çalışmalarının verimli olabileceği hakkında kanıt verinceye kadar görevini sürdürmesini yeğler. Fransız Hükümetinin Maliye Komisyonuna karşı iyi niyetinin bir belirtisi olarak, İngiliz önerisinin hafif değiştirilmiş bir biçimi olan ve İngiliz meslekdaşlarının isteklerini de yerine getireceğini umduğu aşağıdaki tasarıyı önermesine izin verilmesini diledi :

Değişikliksiz

"Yukarıda belirtildiği biçimde kurulan Borç Kurulu, tahvil sahipleri Maliye Komisyonu ile birleşmesine izinlerini verinceye değin görevinde bırakılacaktır"[291]

Yeni

"Üç Müttefik Hükümet, birleşme projesinin tahvil sahiplerine sunulma tarihini saptamak ve bu danışmanın usulünü belirlemek için aralarında anlaşacak-

---

[290] 1908'de Türkiye Hükûmetinin malî danışmanlığını yapmış olan Bay Charles Laurent.

lardır, şu kadar ki, bu danışma, kurulun şimdiki görev döneminin bitiminden önce yapılmış olacaktır."[291]

LORD CURZON bu konuda bir uzman olarak konuşabileceği savında değildir. Ancak, bu konu daha önce, Londra Konferansı sırasında tartışılmıştı. İngiliz ve İtalyan temsilci heyetleri orada görüş birliğine varmışlar, fakat Fransız temsilci heyeti sorunu Paris'e danışmak zorunluluğunu duymuştu. Herkes Türkiye'nin maliyesinin onarılmasını sağlamak amacıyla Türkiye'de üç Büyük Devleti temsil eden bir maliye komisyonu kurulması gerektiği görüşünü paylaşıyordu. Bu kuruluşun yetkisi çok yüksek olacaktı. Ama ortada bir de, görevi 1923'de sona erecek bir Borç Kurulu vardı. Sorun, bunun varlığının, bu tarihten sonra da uzatılıp uzatılmayacağı idi. Türkiye'nin maliyesi, üç Hükümeti temsil eden bir kuruluş tarafından mı, yoksa özel kişileri temsil eden bir kuruluş tarafından mı denetlenecekti? Britanya Hükümeti, birincisinin, Türk maliyesini denetlemeye çok daha uygun kuruluş olduğu görüşündeydi. Fransız görüşünü karşılamak için her türlü çaba gösterilmiştir. Önünde, İngiliz Temsilci Heyetinin üzerinde ödün verdiği noktaların bir dizelgesi vardır. Borç Kurulu'nun derhal ortadan kalkması gerektiği görüşü ile başlanmış; 1923'e kadar işlemeye devam etmesi kabul edilmiştir. Başlangıçta, belirli bir amaca bağlanan gelirlerin kaldırılmasını önermiş; bundan da vazgeçmiştir. Her biri işgal giderlerinin geri alınmasıyla ilgili İngiliz istemlerini kısıtlayan daha bir çok noktalarda ödün verilmiştir. B. Bexon'un 16 ncı maddenin son paragrafındaki iki hüküm arasında varlığını saptadığı çelişkiye gelince, bunun varlığı kuşkusuz doğrudur; ancak birinci hüküm, Fransız istekleri karşısındaki bir İngiliz ödününün ürünüdür. Konferansın, tıpkı Fransız uzmanını dinlediği gibi, İngiliz uzmanını da dinleyeceğini umar. Ancak eski deneylerine dayanarak belirtmek ister ki, İngiliz Temsilci Heyetinin daha fazla gerilemesi çok güç, hatta olanak dışıdır. Bu noktada daha fazla baskı yapılacak olursa, Britanya Hükümetinin, üzülerek, önce verdiği ödünleri de geri alması gerekebilecektir.

B. FASS Türk maliyesinden iki ayrı kurumun sorumlu olması düzenli uygulamaya aykırı göründüğü içindir ki, Britanya Temsilci Heyeti her zaman Borç Kurulu hakkında erken bir karara varılması için ısrar edegelmiştir. Fransız tahvil sahiplerine güvence vermek amacı ile Borç Kurulu'nun doğal sona erme tarihi olan 1923'e değin sürdürülmesi kabul edilmiştir. Şimdi B. Bexon tarafından yapılan öneri, kurulun 1923'de ortadan kalkıp kalkmayacağı konusunu çözümüş olmuyor. Bu, tahvil sahiplerinin rızasına bağlanmış oluyor. Malî hükümler, tahvil sahiplerinin durumunu eskisinden daha güçlü kılmıştır. Bir amaca bağlanmış gelirlerle birlikte Türkiye'nin genel gelir kaynakları üzerinde bir yükümlülük oluşturmakla, alacaklarının ödenmesi bakımından daha büyük bir güvence doğmuştur. Tahvil sahiplerinin durumu hiç bir tehlikeye sokulmuş bulunmadığına göre, İngiliz temsilci Heyeti, Fransız görüşünü anlatmakta büyük güçlük çekmektedir.

B. NOGARA Borç Kurulunun ortadan kalkmasının, çıkarları önerilen madde ile tam güvence altına alınmış tahvil sahiplerinin zararına olamayacağı görüşündedir. B. Laurent'nın başarılı olamadığı bir gerçektir. Ancak deneyini ya-

[291] Aslı Fransızca

pacak yeterli zamanı olmamıştı. Buna dayanarak, Maliye Komisyonunun başarıya ulaşamayacağını ileri sürmek doğru olmaz. Borç yönetimi ortadan kalkmayacağı gibi, Kurul'un denetiminden Maliye Komisyonunun denetimine geçtiği için mutlaka değişecek de değildir. Bundan bir yıl kadar önce, Paris'te, Fransız Hükümetinin Kurulun yetkilerini Türkiye'nin tüm maliyesini denetleyecek ölçüde genişletmeyi ve üyelerinin tahvil sahipleri tarafından değil, Hükümetlerce atanmasını önerdiğine göre, bu görüşü paylaştığı kanısına varılmıştı. Bu öneri, şimdi Britanya Hükümetince yapılan önerinin hemen hemen tıpkısıdır.

B. MİLLERAND uzmanca bilgisi olmadığı bir konuda konuşacağı için özür diledi. Çeşitli görüşleri dinledikten sonra şu kanıya varmıştır ki, madem ki bu Borç Kurulu, şimdiye dek Türkiye'de başarıya ulaşmış tek malî yönetim girişimi olmuştur, her ne olursa olsun bunun mutlaka 1923'de yok edileceğine karar verilmesi pek akıllıca bir davranışa benzememektedir. B. Bexon tarafından sunulan öneriye küçük bir değişiklik getirmek istemekte ve şunu önermektedir Üç Hükümet, önerilen birleşme konusunda, herhalde şimdiki kurulun süresinin bitiminden önce tahvil sahipleri ile danışmayı aralarında kararlaştırmalıdırlar. Tahvil sahiplerinin, Hükümetler arasında varılacak çoğunluk görüşüne karşın kurulun kalması hususunda ısrar etmeleri olasılığının varlığı ciddi bir engeldir. Bu nedenle de şu öneride bulunacaktır : üç Hükümet, tahvil sahipleri istesin ya da istemesin, üç yıl içinde bir karara varacaklardır. Ancak, maliye komisyonu çalışmalarının bir deneyden geçmemiş olduğu şu sırada Hükümetlerinin şimdiden ellerini kollarını bağlamalarının ihtiyatsızlık olacağı görüşündedir. Bu komisyon da başarısız olacak olursa, Hükümetler, üç yıl sonra, belki de, kurulu bir süre daha sürdürmeyi yeğleyebilirler. Karar Hükümetlerin elinde kalmalı ve şu ya da bu yönde karar vermek özgürlüğünü saklı tutmalıdırlar.

B. NİTTİ konunun, en önemli konulardan olmamakla birlikte, durumun tümünün bir parçası olarak ele alınması görüşündedir. Türkiye'yi bir komisyonlar çokluğu tehdit etmektedir. Bunlar arasında anlaşmazlık çıkması olasılığı vardır. Her ikisi de Türkiye'nin ekonomik ve malî yaşantısı ile ilişkili iki kuruluş bulunacak olursa, aralarında bağdaşmazlık olacağı kesindir. Komisyonları azaltmak ve hiç değilse bu ikisini bire indirmek açıkça yararlı olacaktır. B. Millerand'ın savunduğu görüş, verimliliğini kanıtlamış bir yönetimin hizmetlerinden yoksun kalmanın açıkça öğütlenemeyecek bir durum olduğudur. B. Nitti, bunun önemini kabul etmekte, ama bu yönetimden artık yararlanılmayacağını düşünmemektedir; görev olduğu gibi Maliye Komisyonu tarafından üstlenilecektir. Fransız önerisi yalnızca birleşme görüşmelerini üç yıl ertelemekle kalıyor. Konuyu o zaman çözmek bugünkünden daha mı kolay olacaktır? Kendi düşüncesine göre tersine, daha da az kolay olacaktır, çünkü karşımıza yerleşmiş çıkarlar ve kişisel sorunlar çıkacaktır. Kurul, Hükümetlerin önerisi ile intihara yanaşmayabilecektir. Kaldı ki, bugün sağlanmayan oy ve görüş birliğinin üç yıl sonra daha kolay sağlanabileceği de kuşkuludur. B. Millerand'ın, Devletlerin oybirliği koşulunu öne sürdüğünü sanmaktadır.

B. MİLLERAND çoğunluğun kararını kabul edeceğini bildirdi.

B. NİTTİ bunun, hiç kuşkusuz, işi kolaylaştıracağını söyledi.

SİR ADAM BLOCK Fransız Hükümetinin başlıca kaygusunun tahvil sahiplerinin yazgısı olduğu izlenimini edindiğini, Britanya Hükümetinin de bunu dü-

şündüğünü, ancak bu Hükümetin Müttefik Devletlerin yardımı ile Türk maliyesinin etkili bir biçimde denetiminin kurulmasına da gerek gördüğünü söyledi. Bu iki amaç arasında bir çelişki de yoktur. Çünkü aslında tahvil sahiplerinin talihi, Türkiye'nin etkili bir biçimde yönetilmesine de bağlıdır. Bununla birlikte, B. Nitti'nin de söylediği gibi, iki denetim organının anlaşmazlığa sürükleyeceği kuşku götürmez. Tahvil sahipleri, bugünkü durumunu büyük çabalarla, Türk Hükümetine karşı sürekli savaşarak kazanmış olan bir kurul kurmuşlardır. Türk Hükümeti bu durumu hiç bir zaman tam kabul etmiş değildir. Yeni Maliye Komisyonu ise, Türkiye'ye zorla kabul ettirilecek ve Türk Maliye Bakanından üstün olacaktır. Ayrıca, eski yönetimin tüm iyi yanlarını da kendi içine sindirebilecektir. Böylece tahvil sahipleri, yetkisi tartışmalı, yarı tanınmış bir kurul yerine uluslararası alanda tanınmış ve üstünlüğü tartışma götürmeyen bir yönetim organına sahip olacaklardır. Bu değiş tokuştan yararlı çıkacaklardır. Kaldı ki, çıkarları, kanısınca, kendilerini eskisinden çok yararlı duruma sokan Andlaşma ile her bakımdan korunmuştur. Türkiye gönençlendikçe bunların da gönenci artacaktır, ama Türkiye'nin gönenci aynı konu ile ilişkili iki ayrı kurulun varlığı ile kuşkusuz engellenmiş olacaktır.

B. MİLLERAND Fransız Temsilci Heyeti adına yapılan öneriye yaşamsal önem vermediği gibi, Sir Adam Block'un son demecinde eleştirecek bir yan da görmemektedir. Yalnızca, Fransız önerisinin gerçek niteliğine dikkati çekmek ister. Yeni düzenin bir süre denenmesinden sonra, Borç Kurulu'nun ölmesine izin mi verileceği, yoksa yaşamının mı uzatılacağı kararının Hükümetler elinde saklı tutulmasını istemekten başka amacı yoktur.

B. NİTTİ'nin anladığına göre iki koşul vardır : biri tüm Hükümetlerin kabul etmesi, ikincisi de tahvil sahiplerinin kabul etmesi.

B. MİLLERAND koşullardan ikincisini ortadan kaldıracağını bildirdi.

B. NİTTİ B. Millerand'ın birinci koşulu da çoğunluğun kararını kabul biçiminde nitelendirip nitelendiremeyeceğini sordu.

B. MİLLERAND nitelendirebileceğini söyledi.

B. NİTTİ o halde tartışılacak bir şey kalmadığını belirtti.

LORD CURZON tahvil sahiplerinin rızasına gerek kalmadığı sonucuna vardığını söyledi.

B. MİLLERAND rızalarına gerek olmamakla birlikte, hiç değilse kendilerine danışılabileceğini söyledi. Hükümetlerin çoğunluk oyu ile karara varabileceğini de kabul etti.

B. LLOYD GEORGE bu önerinin bir anlaşmaya varılmasına temel olabileceği için incelenmeye değer olduğunu ve ertesi güne kadar Britanya Hükümetinin yanıtını getireceğini bildirdi.

3. Belçika'nın Borç Kurulunda temsil edilme işlemi.

B. BERTHELOT Belçika Hükümetinin, Borç Kurulu'nda temsil edilmek için bir çok kez yapmış olduğu başvuruya değinmek istediğini bildirdi. Belçika Hükümeti buna büyük önem verir görünmektedir. Türk borcundaki Almanya ve Avus-

turya payları ortadan kaldırılınca, Belçika'nın ilgisi yaklaşık olarak yüzde 10'a varmaktadır. Kendisi, Konferansın Belçika'yı kurula kabul etmeyi istemiyor olmadığı kanısını taşımakta idi. Ancak sabahleyin, Lord Curzon durumun öyle olmadığını söylemiştir. Konuyu yeniden açışının nedeni, Belçikalıların yeniden ısrar ederek bir yanıt istemiş olmalarıdır.

LORD CURZON Londra görüşmelerini belleğinde tazeledikten sonra, kendi kendisini haklı bulduğunu söyledi. Belçika'nın vaktiyle de kurula üye olmak için çaba gösterdiği ve bunu başaramadığı ileri sürülmüştü ve bu durumda, herkesin, yakında ortadan kaldırılacağında görüş birliğine vardıkları bu kurulda kendisine bir yer verilmesi için gerekli tüm işlemlere girişilmesine değmeyeceği belirtilmişti. Bu nedenle de, toplantının sonunda Baron Moncheur'e[292] bu konuda ısrar etmenin pek de Belçika'nın yararına olmayacağını sandığını söylediğini belirtti. İstemin yerine gelebilmesi için önce tahvil sahiplerinin, sonra da Türk Hükümetinin rızasının sağlanması gerekecekti.

B. NİTTİ konferansın, başından beri, kaldırılması gerektiğinde anlaşmaya vardığı bir kurulun kuruluşunu değiştirmeye çalışmanın Belçika'ya çok az yararı olabileceği düşüncesinde olduğunu bildirdi.

B. MİLLERAND karşı çıkışları tümüyle anladığını, ancak, hiç kuşkusuz, Belçika'ya çok az yararı olabileceği düşüncesinde olduğunu bildirdi.

B. MİLLERAND karşı çıkışları tümüüyle anladığını, ancak, hiç kuşkusuz, Belçika konuyu Konferans Başkanına iletmiş bulunduğuna göre, bir yanıt verilmesinin, ve diliyorsa, Belçika'ya davasını kurul önünde açıklama olanağının tanınmasının doğru olacağını sandığını söyledi.

B. LLOYD GEORGE karar bekleyen pek çok önemli konu bulunduğuna göre, bu sorunun ertelenebileceği umudunda olduğunu belirtti.

Konferansın daha önemli sorunları bitirilinceye dek Belçika'nın Borç Kurulu'nda kendisine yer verilmesine ilişkin isteminin görüşülmesinin ertelenmesi, KARARLAŞTIRILMIŞTIR

4. Kürdistan.

B. LLOYD GEORGE kurulun Kürdistan sorununu görüşmesini önerdi.

LORD CURZON Kürdistan hakkında karar vermenin güç bir soıun olduğunu söyledi. Bu ülke şimdiye değin Türk İmparatorluğunun bir parçası olagelmiştir; ülkede oturanlar genellikle komşuları ile ve çoğu zaman da Türk Hükümetinin kendisi ile savaş halinde olan savaşçı kabilelerdir. Ülke Ermenistan'ın yanı başında olduğu ve yazgısı Asurî ya da Geldanî Hristiyanları (Nestorian and Chaldean - Bk. Sevr'in ilgili bölümü)[293] ilgilendirdiği için Avrupalı devletler bakımından ilgi çekicidir. Ayrıca, Güney Kürdistan, Büyük Britanya'nın **mandat** yönetiminin denetimi altına geçmesi olasılığı bulunan Musul İlinin bir bölümünü oluşturur. Çeşitli öneriler ileri sürülmüştür; örneğin Fransız Hükümeti ile

---

[292] Aslındaki dipnotu: Belçika'nın Londra Büyükelçisi

[293] Sèvres Andlaşması Madde 62.

İngiliz Hükümeti'nin ülkenin bazı bölümleri üzerinde korumanlık kurmaları gibi. Halbuki, her ikisi de bu sorumluluğu yüklenmek istememişlerdir. Bunun üzerine, ülkeyi Türkiye'den ayırıp özerklik vermenin iyi olacağı düşünüldü. Ancak, Kürtlerin kendilerinin ne istediğini ve özerk bir devlet olarak örgütlendirilecek olurlarsa ne denli bir denge oluşturabileceklerini kestirmek güçtür. Kendisi, kişisel olarak, Kürtlerin duygularını anlamaya çalışmıştır. İstanbul, Bağdat ve başka yerlerde soruşturmalar yaptırdıktan sonra, sonuçta, temsil yeteneği olan bir Kürt bulmak olanağını elde edememiştir. Hiç bir Kürt'ün kendi özel kabilesi ötesinde hiç bir şey temsil etmediği izlenimi edinilmektedir. Şerif Paşa kendini Kürtlerin temsilcisi gibi göstermişse de onu böyle tanıyan olmamıştır. Öte yandan Kürtlerin, arkalarında bir Büyük Devlet olmadıkça, varlıklarını sürdüremeyecekleri düşüncesinde oldukları izlenimi edinilmektedir. İngiliz korumanlığını isteyerek kabul edecekleri ve Fransız korumanlığını isteyecekleri kuşkusuzdur. Ama ne Fransa, ne de Büyük Britanya bu görevi üstlenecek olurlarsa —ki her ikisinin de istemeyeceği umulur—kendilerinin Türk koruması altında bırakılmalarının yeğlenebileceği düşüncesinde oldukları sanılıyor. Ülke Türk yönetimine alışmıştır ve değişik bir koruyucu keşfedilemeyecek ise Türkiye'den ayrılması güç olacaktır. Musul İlinin dağlık kesiminde Kürtler oturduğu için, Güney Kürdistan'ın bir bölümü İngiliz çıkarlarını ilgilendirir. Bağımsız bir Kürdistan düşünüldüğü sırada, bu Kürtlerin Musul İlinin öteki bölümlerinden ayrılarak yeni bağımsız Kürdistan Devleti'ne bağlanabileceğini ummuştu. Şimdi aldığı bilgilere göre ise, Musul İlinin bölünmesi uygulamada yapılamayacak ve buna ilk karşı koyanlar bu Kürtlerin kendileri olacaktır. Bu durumda önerisi, bağımsız bir Kürdistan kurulursa, o zaman Musul İlinin bu bölüm halkının Britanya **mandat**'sı altında mı kalmayı, yoksa kendi vatandaşları ile mi birleşmeyi istediklerine kendilerinin karar vermelerinin sağlanmasıdır. Bu konuyu andlaşma içinde çözmek çok güçtür. Bununla birlikte bir şey de yapılması gerekiyor. Başka bir sorun da, sayıları 100.000 kadar olan, **Acemistan** (Persia)[294] sınırında yaşarken sırası ile hem Türkiye'den, hem Acemistan'dan kovulan ve şu sırada Britanya hesabına, Bağdat yakınında Bakuba'da tutulan Hristiyanların konusudur. Bunların yurtlarına dönmesi ve bu dönüşün anlaşmada yeralması gerekir. Belki de bunlar adına, Acemistan ile Türkiye arasındaki sınırda bir düzeltme yapılması da gerekebilir. Bu kişilerin uğradıkları âlefektler, kendilerine Ermeniler kadar ilgi gösterilmek hakkını verdiği İgibi, kendilerine karşı sorumluluktan da kaçınılmamasını gerektirir. Kurul'a, andlaşmaya konulmasını önereceği dört madde tasarısını okuyacaktır (Bakınız Ek). Bu maddeler bir çözüm getirmemekte, ama ileride sağlanacak çözümün çerçevesini saptamaktadır.

B. BERTHELOT ilk bakışta bu yeni önerilerin, konunun son çözümünü kolaylaştırıcı nitelikte göründüğünü söyledi. Bunları incelemek olanağının kendisine verilmesini istedi. Şimdilik akla uygun bir çözümün uygulanmasının güç olduğunu ve bir süre ertelemenin yararlı olacağına inandığını açıkladı. Kürtler, sırası ile, Paris ve Londra'da ortaya çıkmakta ve çeşitli savlar ileri sürmektedir; Asurî-Geldanî (Assyro-Chaldeans)'ler ise, Konferansı, nereye gitse izlemekte, hatta San Remo'ya bile gelmiş bulunmaktadır.

---

294 Persia deyimini, İran olarak değil, Acemistan olarak çevirmek, zamanın uygulamasını yansıtmak bakımından daha uygun geldi.

B. MİLLERAND konuşmaları sırasında Lord Curzon'un Musul İlinde yaşayan bazı Kürtlerin Britanya **mandat'sı** altına geçeceklerine işaret ettiğini belirterek, bu konunun tümü ile Fransız ve İngiliz Hükümetleri arasındaki bir sorun olduğunu, ve yanlış bir sonuç çıkarılmamasını sağlamak amacıyla, konunun çekinceli olduğunun kaydedilmesini istediğini belirtti.

B. NİTTİ Kürdistan konusunun ertesi günün gündemine alınması gerekip gerekmediğini sordu.

B. BERTHELOT daha sonraki günün sabahı görüşülmesini yeğlediğini bildirdi.

(Konferans 19.10'da kapandı).

5 sayılı toplantı notu Ek'i

Kürdistan'a ilişkin değiştirilmiş Madde tasarıları

1. İşbu Andlaşmanın yürürlüğe girmesinden sayılarak altı ay içinde İstanbul'da toplanacak ve Britanya, Fransız ve İtalyan Hükûmetlerince atanacak bir komisyon, maddelerde tanımlandığı biçimde, Fırat'ın doğusunda, Ermenistan'ın güney sınırları güneyinde, Suriye ve Irak /Mezopotadya/ kuzey sınırlarının kuzeyinde, çoğunlukla Kürtlerin bulunduğu bölgeler için bir yerel özerklik planı hazırlayacaktır. Bu plan, bu bölgede yaşayan Asurî-Geldanî ve öteki soy ve din azınlıklarının korunması için tüm güvenceleri içerecek ve bu amaçla, Britanya, Fransız, İtalyan, Acem ve Kürt temsilcilerinden oluşacak bir komisyon işbu andlaşma hükümleri gereğince Türk sınırının Acem sınırı ile aynı olduğu yerlerde, gerekmekte ise, ne gibi düzeltmeler yapılacağını incelemek ve karara bağlamak için bu yerleri gezecektir.

2. Türkiye Hükümeti, hemen yukarıdaki maddede sözü edilen her iki komisyonun da kararlarını, adıgeçen Hükümete bildirilmelerinden sayılarak üç ay içinde, kabul etmeyi ve yerine getirmeyi baştan yükümlenir.

3. Bununla birlikte, işbu andlaşmanın yürürlüğe girmesinden bir yıl içinde 1 inci maddede tanımlanan bölge içindeki Kürt halkları, bu bölge nüfusunun çoğunluğunun Türk yönetiminden bağımsız olmak istediğini gösterir biçimde Milletler Cemiyeti Konseyine başvuracak olur ve Konsey de bu halkların bu bağımsızlığı kullanmaya yetenekli oldukları kanısına vararak, bunun kendilerine sağlanmasını öğütleyecek olursa, Türkiye, bu öğütleme hükümlerini yerine getirmeyi ve bu bölge üzerindeki tüm hak ve yetkilerini bırakmayı, başından yükümlenir. Bu bırakma işleminin ayrıntıları, Türkiye ile işbu andlaşmayı imzalayan başlıca Müttefikler arasında ayrı bir anlaşma konusu olacaktır.

4. Böyle bir bırakılma olacak olursa, Kürdistan'ın şimdiye değin Musul İli kapsamında sayılmış bölümünde oturan Kürtlerin, böyle bir bağımsız Kürt Devleti'ne kendi istekleri ile katılmalarına başlıca Müttefik Devletlerce karşı çıkılmayacaktır.

No. 6

20 Nisan 1920 Salı günü saat 11.00'de San Remo'da Villa Devachan'da yapılan Yüce Kurul toplantısı hakkında İngiliz Yazmanının Notları. [I.C.P.98]

Katılanlar: Britanya İmparatorluğu: Çok Sayın D. Lloyd George, Başbakan; Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. R. Vansıttart; Sir Adam lBock (Malî hükümler için); B. Fass (malî hükümler için);

Yazmanlar: Sir M. Hankey, Albay?[295], E. Abraham.

Fransa: B. Millerand Fransa Başbakanı; B. Berthelot, B. Kammerer; B. Bexton (malî hükümler için).

İtalya: B. Nitti, Başbakan **(Başkan)**; B. Scialoja, B. Galli; B. Norgara (malî hükümler için); **Yazmanlar**, B. Garbasso, Teğmen Zanchi, B. Trombetti.

Japonya: B. Matsuni; **Yazmanlar**: B. Sawada, B. Saito.

Çevirmen: B. Canıerlynck

1. Türkiye ile Barış Andlaşması Mali Hükümler.

B. BEXON kendisinin bir tasarı hazırladığını, anladığına göre, Sir Adam Block'un da bir tasarı hazırladığını ve ikisinin karşılaştırılmasının yararlı olacağı kanısında bulunduğunu sölyedi.

(B. KAMMERER 16 ncı maddenin son paragrafı için şu tasarıyı okudu:

Değişikliksiz

"Yukarıda belirtildiği biçimde kurulan Borç Kurulu, tahvil sahipleri Maliye Komisyonu ile birleşmesine izinlerini verinceye dek görevinde bırakılacaktır."

Yeni

"Üç müttefik Hükümet, tahvil sahiplerine danıştıktan sonra, Borç Kurulu'nun yerinde kalması ya da ortadan kaldırılması konusunda, çoğunlukla karar vereceklerdir; şu kadar ki, bu kararın Kurulun bu dönem görev süresinin bitiminden önce alınması gereklidir."[296]

LORD CURZON bu metnin pek çok iyi yanları olduğunu, ancak paragrafın değişmeyen bölümü ile yeni bölümü arasındaki çelişkinin pek açık olduğunun dikkati çektiğini belirtti. İlk tümce tahvil sahiplerinin rızasından sözederken, ikincisinde sadece kendilerine danışılacağından sözedilmektedir. Dikkatini çeken ikinci husus da, metnin sadece bugünkü Borç Kurulu'nun görev süresinin bitiminden önce alınacak bir kararı sözkonusu etmesidir. Bu, o denli belirsiz bir deyim biçimidir ki, karar görev süresinin bitiminden bir gün önceye dek ertelenebilir. Böyle olacak olursa Maliye Komisyonu, yönetimi üstlenmek bakımından, çok büyük güçlüklerle karşılaşabilir. Bu nedenle, altı ay gibi bir süreden sözedilmesini önermektedir.

---

[295] İngilizce aslında Captain denmektedir. Deniz Kuvvetlerinde Albay, Kara ordusunda ise Yüzbaşı demektir.

[296] Ayıraç arasındaki iki tasarı metni Fransızcadır.

B. MİLLERAND iki hüküm arasında bir çelişki olduğunu kabul ediyor. Birincisine değinmemiş olması, kabul edilmiş bulunduğu içindir. Bununla birlikte, ikisini bağdaştıracak bir yazı biçimini kabule hazırdır. Ayrıca, Borç Kurulu görev süresinin bitiminden altı ay önceki bir tarihin belirlenmesini de kabule hazırdır.

> Türkiye ile Barış Andlaşmasının mali hükümlerinin 16 ncı maddesinin bitiş bölümü için aşağıdaki tasarının:
>
> "Yukarıda belirtildiği gibi kurulan Borç Kurulu, Maliye Komisyonu ile birleştirilmesi konusunda tahvil sahipleri ile danışılıncaya değin görevinde bırakılacaktır. Üç müttefik Hükümet, tahvil sahiplerine danıştıktan sonra, Borç Kurulu'nun yerinde kalması ya da ortadan kaldırılması konusunda, çoğunlukla, karar vereceklerdir; şu kadar ki, bu kararın, kurulun bu dönem görev süresinin bitiminden önce alınması gereklidir." kabul edilmesi **kararlaştırılmıştır.**

2. Ermenistan. Milletler Cemiyetinin Andırısı.

Yüce Kurulun önünde Milletler Cemiyeti Konseyi'nin bir **andırısı**[297] /Memorandum - Muhtıra/ bulunmaktadır.

LORD CURZON Milletler Cemiyeti Konseyinden bu andırının alınmasının hangi koşullar altında geçtiğini özet olarak anlattı. Londra'daki Dışişleri Bakanları ve Büyükelçiler Kurulu, Ermenistan'ın korunmasının Cemiyet Konseyince üstlenmesini öğütlemişti; Konsey de bu konuda elde bulunan bulguları gözden geçirdikten sonra, şimdi Yüce Kurul önünde bulunan andırı ile bu girişimi yanıtlamıştı. Elden gelen bir şeyi yapmaya hazır bulunulduğu andırıda belirtilmekle birlikte, kurulun yanıtlamakta güçlük çekmeyeceğini umduğu bazı sorular da sorulmaktadır. Kanısınca, Milletler Cemiyetinin davranışı umudedilebileği ölçüde olumludur. Cemiyet, Ermeni sorununa tüm dünyanın ilgi duydugunu ve bilinen bir haksızlığın onarılması için ele geçen fırsatın kaçırılmaması gerektiğini anlamıştır. Bununla birlikte Cemiyet Konseyi, haklı olarak, kendisinin doğrudan doğruya bir **mandat** yükümlülüğü altına giremeyeceğine de işaret etmektedir. Yüce Kurul da hiç bir zaman bu niyeti beslemediğine göre, bu nokta üzerinde fazla durulmak gereği yoktur. Milletler Cemiyeti Konseyi, "Ermeni Ulusunun geleceğinin en iyi biçimde, 22 nci maddenin hükümlerinde öngörülen genel koşullar altında Milletler Cemiyetinin tüm **manevî** desteği ve denetimi altında Ermenistan **mandat**'sını kabul etmeye istekli Cemiyet üyesi ya da başka bir Devletin bulunması ile sağlanabileceği sonucuna varmıştır." Meslekdaşlarının bu sonucu kolaylıkla kabul edeceklerini umar. Amerika'nın Ermenistan üzerinde **mandat**'yı kabul edeceği umulmuştu; ancak bu umut, ne yazık ki, gerçekleşemedi. Britanya temsilcisi Bay Fisher, Norveç'in böyle bir **mandat**'yı kabul edebileceği umudunu verecek nedenler olduğunu kendisine söylemişti. Norveç, Avrupa politikasının belli başlı akımları dışında kalan, tam anlamıyla demokratik bir ülkedir; bir ordusu vardır, ama ne mutlu ki, bunu kullanmak için pek fazla nedeni bulunmamaktadır. Norveç'in soruna en az önyargılı açıdan yaklaşacağını düşünmektedir. Doğruluğundan kuşku duymasına neden bulunmayan bu bilgiler, doğaldır ki, kendisine özel olarak verilmiş ve kendisi de bunu meslektaşları-

---

297 İngilizce aslındaki dipnotunda bu andırının metninin bu metine alınmadığı, 11 Nisan 1920 tarihli olan bu andırının Milletler Cemiyeti Resmi Gazetesinin (League of Nations Official Joournal) Nisan-Mayıs 1920 sayısının 85-87 sayfasında basılmış olduğu keydedilmektedir.

na öylece aktarmaktadır. Milletler Cemiyeti Konseyi ayrıca üç önemli noktaya değinmektedir : Birincisi Ermeni Devletini kurmak için gerekli malî kaynaklar; ikincisi, kurulduktan sonra savunulması için gerekecek askerî kaynaklar; üçüncüsü de, isteyebileceği denize çıkış olanakları. Birinci konuda, Milletler Cemiyetinin kendi elinde önemli malî kaynaklar olmadığı, oysa Ermeni Devletini kurmak için büyük paralara gereksinme bulunduğu belirtiliyor. Konsey, Cemiyet Genel Kuruluna tüm üyelerin bir borç yükümlülüğünü güvence altına almalarını öğütlemeye hazırdır. Ancak bu arada başlıca Müttefik Devletlerin gereken parayı avans olarak bulmaya ya da Ermenistan adına alınacak bir borca güvence vermeye hazır olup olmadığını sormaktadır. Demek oluyor ki, ortada iki öneri vardır; biri ilerisi için, diğeri arada geçen zamanı düzenlemek için. Ermenistan topraklarının savunmasına gelince, Ermenistan olacak ülkenin çekirdeğinin, esasen kurulmuş bulunan Erivan Cumhuriyeti olduğu unutulmamalıdır; Yani başka bir deyimle, eskiden Rusya Ermenistan'ı olan ülke. Ama buna, önemli ölçüde eski Türk toprakları da eklenecektir. Bu nedenle de Cemiyet Konseyi, Yüce Kurul'un, gerektiğinde bu yeni toprakları Ermeni Devleti denetimine sokmak için, zor kullanmaya hazır olup olmadığını soruyor. Kendi kanısına göre, bu soruyu yanıtlamadan önce, ne düşündüklerini ve Ermenistan'ı yeni sınırları içine yerleştirmek için olanaklarının ne olduğunu askerî danışmanlarından dinlemesi yerinde olacaktır. Şu anda tüm bu sorunlar **spekülâsyon** çerçevesini geçmemektedir. **Devletlerin,** özellikle Anadolu'da güçlüklerle karşılaşacak olurlarsa, Ermenistan'ın bu son sınırlarını derhal güvence altına alma olanağını bulamayabilecekleri düşüncesindedir. Bununla birlikte niyetleri bu sınırları andlaşmaya sokmak ve sonunda, Türkiye'nin bunlara saygı göstermesini sağlamaktır. Milletler Cemiyeti Konseyi, Ermeni sınırlarının savunulmasını, başka bir çaresi bulununcaya dek, Müttefik Devletlerin güvence altına almayı kabul edip etmeyeceklerini de soruşturmaktadır. Bu düşüncesine göre, Ermenilerin kendileriyle de görüşülmesi gereken benzer bir sorundur. Ermenilerin, 20-30.000 olarak hesaplanabilecek kuvvetleri vardır. Ne yazık ki, bunlar komşu devletlere karşı savaş için kullanılmaktadır. Buna bir son vermek için çabalar harcanmakta olup, bu konuda önemli ölçüde başarı da elde edilmiştir. Norveç mandat görevini üstlenecek olursa bu kuvvetlerin Avrupalıların yardımı ile donatım ve eğitimi sağlanabilir ve bunlar sınırın savunmasına yeterli olabilirler. Yüce Kurul'un, Ermenistan'a araç-gereç ve subay yardımında bulunmayı kabul edeceğini umar. Ermenistan'ın denize çıkış noktalarına ilişkin üçüncü konu, Batum ve Lâzistan sorunlarını da içermektedir. Batum konusu esasen gündemdedir ve, hiç kuşkusuz, ayrıca bağımsız olarak ele alınacaktır. Fakat herhalde Ermenistan'ın kullanması için serbest bir limanın orada kurulmasının kararlaştırıldığını sanmaktadır. Ermenistan'a verilecek Lâzistan kıyılarında iki küçük liman vardır. Bu bölgenin batısında serbest liman haline getirilecek bir de Trabzon vardır ki, Ermenistan'ın bu limana ulaşımı bölgenin askersizleştirilmesi ile kolaylaştırılmış olacaktır. Bu nedenle de, Milletler Cemiyeti Konseyine bu konuda olumlu bir yanıt gönderilecektir. Sonuç olarak, belirttiği çizgilerde bir yanıtın Yüce Kurul adına Milletler Cemiyeti Konseyine gönderilebileceğini meslekdaşlarının kabul edeceğini ummaktadır.

B. MİLLERAND Lord Curzon'un demecinin kendisine biraz fazla iyimser göründüğünü belirtti. Malî yardım konusunda, Fransa'nın Ermenistan'a ne avans

para verebileceği, ne de bir borcu güvence altına alabileceğine ilişkin olarak Fransa adına olumlu hiç bir demeç vermek olanağını görmediğini söyledi. Maliye Bakanı ile uzmanlara danışması gerekecektir. Askerî yardım konusunda ise hiç bir vaadde bulunamayacaktır. İtalya'nın başka yerlerdeki yükümlülükleri nedeniyle, kendisi askerî yardım önerisinde bulunmak olanağında değildir. Öyle anlaşılıyor ki, Milletler Cemiyeti süslü bir tutum[298] içine girerek, uygulamadaki tüm güçlükleri devletlerin omuzlarına yüklemeye hazırlanmaktadır. Böyle bir tutumun kabul edildiği anlamına gelebilecek herhangi bir yanıtın Milletler Cemiyetine gönderilmesine rıza gösterecek durumda değildir.

B. NİTTİ İtalya için de durumun hemen hemen ayni olduğunu söyledi. İtalya hiç bir askerî kuvvet veremez ve ödeme dengesinin bugünkü durumunda ne avans ve ne de borç güvencesi vermeye rıza göstermesi olanağı vardır. Ermenistan'ı kurmanın, özellikle buna Erzurum da eklenmek istenirse, çok büyük askerî güçlükler doğuracağının farkındadır. Mustafa Kemal'in karargâhı bu kenttedir ve emrinde 13-14.000 iyi silâhlı asker vardır.[299] Hiç kuşkusuz, andlaşmayı uygulatmak için Türkiye'ye savaş ilânı gerekmez, ama bu savaşın yapılması gerekebilir. Erzurum'u ele geçirip Anadolu'nun ortasında bir sefere girişmek büyük kuvvetlere gereksinme gösterir. Milletler Cemiyetine, Devletlerin bu kuvvetleri sağlayabileceklerine güvenerek işe girişmesini söylemek haksızlık olur; zira Devletler bu kuvvetleri sağlayacak durumda değildir. Kendisi, kişisel olarak, Norveç bu **mandat**'yı kabul edecek olursa büyük kıvanç duyacaktır; ama Norveç'in askerî sorumluluk altına girebileceğinden çok kuşkusu vardır. Nüfusu, Küçük Asya'da (Asia Minor) kuvvet bulundurmanın gerektireceği dev çabayı göstermesine elverişli olmayacak denli azdır. Ermenistan'a olabilecek manevî desteğinin değeri hiç kuşkusuz çok büyük olacaktır ve bu bakımdan kendisi de Norveç'e bu görevinde elden gelen her türlü yardımı yapmaya hazırdır. Batum limanının kullanılması ve Ermenistan'a denize çıkış verilmesi konularında tam görüş birliği içindedir. Kendisine tek kaygı veren şey, Ermeni sorununun genel çözümü olmaktadır. Ermenistan ne denli geniş olacak olursa, güçlükleri de o denli büyüyecektir; özellikle Ermeni olmayan Erzurum da bu topraklara katılacak olursa. Başkan Wilson, Ermenistan'ın yeterince büyük yapılmadığından yakınmaktadır. Ne kadar büyük yapılırsa, Ermeniler için o denli kötü olur. Fransa kuvvet gönderemiyor; İtalya da aynı durumdadır. Norveç belki **mandat**'yı kabul edecek, ama askerî sorumluluksuz. Bu koşullar altında Milletler Cemiyetine verilecek yanıtın ne olabileceğini bilememektedir.

B. LLOYD GEORGE Ermenistan adına herhangi bir yükümlülük altına girmeden maliye uzmanları ile danışılması konusunda tıpkı B. Millerand gibi düşünmektedir. Kuvvete gelince, Büyük Britanya'nın da hiç bir şey veremeyeceği açıktır; ama anladığına göre, asker istenilmekte de değildir. Ermenilerin 30.000 ya da 40.000 silâhlı adamı vardır. İstedikleri donatım ve eğitimdir. Müttefiklerin, aralarında, bunu sağlayabilecekleri kuşku götürmez. Bu konunun askerî danışmanlara bırakılmasını önerir. Denize çıkış konusunda anlaşmaya varıldığı kanısındadır. Şu anda kendisinin en çok önem verdiği nokta, andlaşmanın ta-

---

298 a decorative attitude" deyiminin çevirisidir.

299 İngilizce aslındaki dipnotu: Mustafa Kemal Paşa'nın önceki eylemleri için Bk. Cilt IV, Bölüm II, **pass im.**

mamlanmasıdır. Andlaşmada yeralması zorunluğu olan, Ermenistan'ın sınırları ve denize çıkışı konularında anlaşmaya varıldığına göre, sorunun öteki yanlarının ertelenmesini önermektedir. Ermenistan üzerinde kurulacak bir **mandat** Türkiye'yi ilgilendirmez; bu, daha sonra, Müttefikler arasında ya da Milletler Cemiyetince çözülebilir. Ayrıca, anladığına göre, Boğos Nubar Paşa[300]'nın Ermenistan'ın askerî işgaline ilişkin bir önergesi varmış. A.J. 149 sayısını taşıyan bu belgenin de Kurul'un askerî uzmanlarına gönderilmesini önerdi.[301]

LORD CURZON'a göre, Kurulun şimdiki işinin andlaşmayı bitirmek olduğu doğru ise de, bu andlaşmada Türkiye'nin özgür bir Ermenistan Devletini ve onun sınırlarını tanımasını gerektiren hükümlerin bulunması zorunluğu da vardır. Bu gibi hükümleri andlaşmaya koymakla da Müttefikler bazı sorumluluklar yükümlenmektedir. Ermenistan'ın özgürlüğüne kavuşturulması, Müttefiklerin en sık ilân ettikleri savaş amaçlarından biri olmuştur. Bunu Fransa, Büyük Britanya, Başkan Wilson ilân etmişlerdir. Bu bakımdan Müttefikler ağır bir manevî sorumluluk altındadırlar.

No. 8

[I.C.P. 100] 21 Nisan 1920 Çarşamba günü saat 11'de aSn Remo'da Villa Devachan'da yapılan bir Yüce Kurul toplantısına ilişkin İngiliz yazmanın notları :

Katılanlar : Britanya İmparatorluğu : Çok Sayın D. Lloyd George, Başbakan; Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; Büyük Amiral Kont Beatty, Birinci Deniz Lordu ve Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanı; Mareşal Sir H. H. Wilson, İmparatorluk Genelkurmay Başkanı; General Sackville-West, Albay Gribbon, Yüzbaşı Fuller; **Yazmanlar,** Sir M. Hankey, Yarbay L. Storr.

Fransa : B. Millerand, Fransız Başbakanı; B. Berthelot, Mareşal Foch, General Weygand, B. Kammerer.

İtalya : B. Nitti, Başbakan (Başkan); B. Scialoja, General Badoglio, B. A. Acton, General Cavallero, Albay Siciliani, Binbaşı Ruspoli; **Yazmanlar,** B. Garbasso, B. Galli, B. Trombetti, Teğmen Zanchi.

Japonya : B. Matsui, General Watanche [Watanabe], Binbaşı Osumi;

Yazmanlar, B. Saito, B. Sawada.

Yunanistan : B. Veniseloos, Yarbay A. Tavoulari.

Çevirmen : B. Camerlynck.

1. Türkiye ile Barış Andlaşması. Kara, deniz ve hava hükümleri. Madde 55. Yabancı Lejyonu.

B. NİTTİ oturumu açtıktan sonra gündemdeki ilk maddenin Türkiye ile Barış Andlaşmasının Yabancı Lejyon /Légion Etrangère/ ile ilgili kara, deniz ve havaya ilişkin hükümlerinin 55. maddesi olduğunu söyledi. Bu özel hükümler bu

---

300 Barış Konferansındaki Ermeni Ulusal Temsilci Heyeti Başkanı

301 İngilizce aslındaki dipnotuna göre, bu belge İngiltere Dışişleri Bakanlığı Arşivinde bulunamamıştır.

sabah Yüce Kurulca görüşüleceği içindir ki kara ve deniz askerî uzmanlarının hazır bulunmaları istenmişti. 55. madde konusunda görüş ayrılığı olduğunu sandığı için Fransız ve İngiliz temsilcilerini görüşlerini açıklamağa çağırmaktadır.

LORD CURZON Türklerin Yabancı Lejyona girebilmeleri konusunun, kendisinin başkanlığını yapmakla onur duyduğu Dışişleri Bakanları ve Büyükelçiler Konferansında, Londra'da iki kez ortaya atılmış bulunduğunu söyledi.[302] Her iki kez, Fransız temsilci heyeti, uzun yıllardan beri varlığını korumuş ve büyük bir geleneği olan Yabancı Lejyonu'na Türkleri alabilmeğe verdikleri büyük önemi dile getirmişlerdi. Başka barış andlaşmalarında da benzer hükümler bulunduğuna işaretle, bu hükmün burada da kalmasını neredeyse bir haysiyet sorunu yaptılar. Britanya temsilcisi de hem askerî hem siyasal nitelikteki nedenlerle karşı çıkmıştı. Korkuları, Türk jandarma gücü, niyet edildiği gibi şimdikinden çok daha küçültüldüğünde, önemli sayıda eğitim görmüş kişinin Yabancı Lejyona girmesi ve, birkaç yıl hizmetten sonra, yeniden eşkiyalığa dönmesidir. Fransızlar buna karşın ısrar etmişlerdir. Şimdi Majesteleri Hükümeti adına, Britanya temsilci heyetinin sorunu büyük bir dikkatle incelediğini bildirmek ister; Fransız savının ağırlığını değerlendirmiş olarak, bu koşullar altında İngilizlerin karşı görüşlerini geri çektiğini bildirmeğe yetkili olduğunu bildirir.

B. MİLLERAND Majesteleri Hükümetine yürekten teşekkürlerini, hem Fransın görüşünü bu kadar dikkatle inceledikleri hem de karşı görüşlerini geri çektikleri için, bildirdi.

Yüce Kurul,

a) Britanya temsilci heyetinin andlaşmanın 'kara, deniz ve havaya ilişkin hükümler' başlığını taşıyan bölümüne, Türklerin Yabancı Lejyon'a alınmalarına ilişkin 55. maddenin eklenmesine karşı çıkışlarını geri aldıklarını kaydetmeyi ve

b) 55. maddeyi şimdiki biçimi ile kabul etmeyi,

Kararlaştırmıştır.

2. Kara, Deniz ve Hava Hükümleri.

B. NİTTİ gündemdeki ikinci maddenin İstanbul'da kurulacak komisyonların sayılarının azaltılması olasılığı konusu olduğunu söyledi. Mareşal Foch'un 9 Nisan 1920 atrihli raporu konunun Müttefikler-arası komitenin kara, deniz ve hava askerî uzmanlarınca dikkatle incelenmiş olduğunu göstermektedir. Mareşal Foch'un raporu Kurula dağıtılmıştır (A.J.163) (Ek. 1'e bakıla). Konu her ne kadar doğrudan doğruya Türkiye'yi ilgilendirmekte idi ise de, başka yerlerdeki durumlarla da ilgisi olduğunu sanmaktadır. Londra'da, Lord Curzon'un başkanlık ettiği konferansın toplantısında, giderleri olabildiğince azaltmak ve kamuoyu üzerindeki etkileri gözönünde tutmak bakımından komisyonların sayısını azaltmak zorunluğunu belirtmek fırsatı eline geçmişti.[303]

LORD CURZON konunun ilk kez Londra'da ortaya atılmış olduğunu söyledi. Durumun esası İstanbul'da üç Büyük Devletçe sağlanan bir Müttefik kuvveti bulunmakta olmasıdır. Bir de yeni Türk ordu ve jandarmasının örgütlenme-

---

[302] İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. Cilt VII, No. 66, tutanak 1 ve No. 72, tutanak 3.
[303] İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. Cilt VII, No. 39 tutanak 2 ve No. 66, tutanak 1.

si ve denetlenmesi ile görevli komisyon vardır. Bunlardan başka, andlaşmanın kara, deniz ve hava hükümlerinin uygulanmasını sağlayacak alt-komisyonlar vardır. Demek oluyor ki, bu komisyonlarla ilgili olarak sİtanbul'da görevli önemli sayıda kara, deniz ve hava askerî uzmanları bulunacak ve bunların bir çoğunun uzun süre kalması gerekmeyecektir; Londra Konferansı eldeki uzman personeli toparlayarak çeşitli subayları başka başka komisyonlarda da görevlendirme olasılığını incelemişti. Uzman askerî komite Londra'da değil, Paris'te toplandığı için sorunun Mareşal Foch'a aktarılması kararlaştırılmıştır.

MAREŞAL FOCH Yüce Kurulun önünde bulunan raporunun (A.J.163) Londra Konferansınca kendisine sorulan çeşitli soruları sırasıyla [**seriatim**] yanıtladığını söyledi. Komitesi, Türkiye ile Barış Andlaşmasının kara, deniz ve havaya ilişkin hükümlerini yerine getirilmesini denetlemekle görevli komisyonların sayısını azaltmak konusunu incelemiş ve çeşitli temsilciler oybirliğiyle, andlaşmanın 8 nci maddesinde sözü edilen Müttefikler-arası Örgütlenme Komisyonu ile 49. maddedeki Askerî Denetleme Komisyonunun birleştirilmesinden büyük yarar sağlanacağı sonucuna varmışlardır. Böylece Türkiye'de işleyecek komisyonlar üçe indirilmiş olacaktır : bir Müttefikler arası yeni Osmanlı silahlı kuvvetlerinin Denetleme ve Örgütlenmesi Askerî Komisyonu, bir Müttefikler-arası Deniz Denetleme Komisyonu bir de Müttefikler-arası Hava Denetleme Komisyonu. Komitesi bundan sonra, Yüce Kurulun görüşlerine uymak için, bir yandan kara, deniz ve havaya ilişkin hükümlerin yerine getirilmesi ile ilgili tüm konularda Türk Hükümetinin merkezinde Başlıca Müttefik Devletleri temsil görevini yapacak, öte yandan da yukarda sözü geçen üç komisyonu örgütlendirecek ve sonradan bunları kendisine alt komisyon haline getirebilecek bir Merkez Komisyonu kurma ve bu alt-komisyonlara herbirinin görevini yapabilmesi için gereken yetki ve yönergeleri vermek ve son olarak da bunların eylemlerini uyumlaştırmak olanaklarını incelemiştir. Genel olarak bu yeni öneri Fransız ve İtalyan kara, deniz ve hava temsilcileri ile Japon temsilciler tarafından benimsenmiştir. Ancak, Britanya deniz ve kara temsilcileri görüşlerini belirten bir not sunmuş ve önerileri kabul etmemişlerdir, daha sonra da İngiliz görüşleri İtalyan ve Japon askeri temsilcilerince kabul edilmiştir. Bundan başka, Britanya hava temsilcisi Hava Denetleme Komisyonunun Deniz Denetleme Komisyonu ile aynı düzeye çıkarılmasını istemiştir. Raporunda belirtilen biçimde bir Müttefikler-arası Merkez Komisyonu kurulması konusunda hiç bir anlaşmaya varılamadığı içindir ki, son karar için konuyu Yüce Kurula sunmak zorunluğu ortaya çıkmıştır.

B.NİTTİ Britanya deniz temsilcisini görüşlerini açıklamaya çağırdı.

ADMİRAL BEATTY Britanya deniz ve hava danışmanlarının görüşlerinin Yüce Kurul önündeki andırı [memorandum] da yer aldığını söyledi. İngiliz Amirallik Dairesi, andlaşmanın hükümlerinin yerine getirilmesi için her konuda ayrı bir komisyonun atandığı, öteki düşman ülkelerle yapılan barış andlaşmalarındaki uygulamaya bağlı kalınmasını istsmektedir. Çeşitli komisyonların sayısının azaltılması konusunda kendisinin ve danışmanlarının görüşü, Fransız hesaplarının yanlış bir temele dayandırıldığı noktasında birleşmektedir. Kendisi, ayrı ayrı denetim yapılacak olursa hem gerekli subay sayısının hem de bundan doğacak giderlerin önemli ölçüde azaltılacağına inanmaktadır. Kaldı ki deniz denetimi yakında ortadan kalkacak, Hava Komisyonu ise işini daha da erken bitir-

miş olacaktır. Kanısı odur ki, Deniz Komisyonu, Almanya ve Avusturya ile olan Andlaşmalarda olduğu gibi, kendi başına bırakılacak olursa, işini hem daha etkin hem daha ivedi biçimde yapabilecektir. İngiliz uzmanları a) Türk jandarmasını yeniden düzenlemek için bir komisyon, b) Türkiye'nin silâhsızlandırılması için bir komisyon önermektedirler. Ancak a) daki Askerî Komisyonun ayni zamanda Askerî Denetleme Komisyonu olarak da görevlendirilmesi öngörülmelidir. Silahsızlanma gerçekleştirildikten sonra, personelde, doğal olarak, önemli bir indirim yapılacaktır. Ayrıca yukarda a) da görülen komisyonun kurulması beş yıllık bir süre sonra düşünülecektir. Yüce Kurulun, Lord Curzon'un biraz önce değindiği Müttefik kuvvetlerinin deniz değil kara kuvveti olacağını not etmesi gerektiği görüşündedir. İngiliz temsilcilerin öğütleri dinlenecek olursa Deniz Komisyonunun çok küçük bir kuruluş olacağını ve ilk fırsatta daha da küçültülmesi için önlemler alınabileceğini düşünmektedir. Kullanılacak personele gelince, Fransız önerisine göre döt yüksek rütbeli deniz subayına, Britanya önerisine göre dört yüksek rütbeli deniz subayına, Britanya önerisine göre ise sadece bir yüksek rütbeli deniz subayına gereksinme olacağı gibi bu son öneri kabul edilecek olursa, daha küçük rütbedeki subay sayısında da göreli bir azalma olacağı doğaldır.

LORD ÇURZON Yüce Kurulun İngiliz kara askerî uzmanlarının görüşlerinden yararlanması olanağının bulunup bulunmadığını sordu. Amiral Beatty Britanya hava temsilcilerinin denizin görüşünü benimsediğini söylemiş bulunuyor, acaba Britanya kara askerî danışmanlarının görüşleri nelerdir?

MAREŞAL WİLSON Lord Curzon'un sorusunu yanıtlamasını Mareşal Foch'un komitesindeki Britanya askerî temsilcisinden isteyeceğini söyledi.

GENERAL SACKVİLLE-WEST salt askerî açıdan, Askerî Komisyonun başına kara subayları getirilmesinde bir sakınca olmadığını belirtti. Ancak Deniz Komisyonu konusunda denizci meslekdaşlarına tümden katıldığını zira bir deniz kuruluşunu karacı bir başkanın buyruğu altına koymanın zorluklarını anladığını söyledi.

B. NİTTİ Kurulun önünde iki sorun bulunduğunu anladığını belirtti. Birincisi, olanak bulunursa, komisyonların sayısını azaltmanın yararlı olduğudur. Bu malî bakımdan yararlı olur çünkü Türkiye fakir bir ülkedir ve Müttefikler onun malî zorluklarını arttırmak değil eksiltmek istemektedirler. Acaba İstanbul'daki Müttefik kara ve deniz ataşeleri bu konu ile uğraşamazlar mı? Olabilirse bu komisyonların giderleri de önemli ölçüde azaltılmış olur. Ama bu işin küçük bir bölümüdür. Komisyonların sayısı konusunda, anladığına göre, Hava Komisyonunun işi pek yakında sona erecektir; tek yapacağı şey, Türkiye'nin artık, hava araç ve gereçleri [**Matériel**] yapacak fabrikaları kalmadığını saptamaktır. Deniz Komisyonunun da, söylendiğine göre, görevi kısa bir sürede bitebilecektir. Demek oluyor ki Yüce Kurulun bu iki komisyonla uzun boylu uğraşması gereği bulunmamaktadır. Buna karşılık Askerî Komisyon daha önemlidir. Türkiye, olanağı bulunursa, silahsızlandırılmalıdır. Mareşal Foch, Kurula, ülkenin içerlerine girebilecek Müttefik kuvvetler göndermenin dev güçlüklerini açıklamıştı. Bunun sonucu olarak, Müttefikler Türk Hükümetini merkezde denetlemekle yetinmek zorunda kalacaklardır. Acaba bu Hükümet yeterli bir denetim uygulayabilecek güçte olacak mıdır? Yüce Kurul önce, üç komisyona (daha doğrusu hava ile ilgili ku-

ruluş işini hemen derhal bitireceğine göre iki komisyona) bir gerek olup olmadığını inceleyecek; daha sonra da, işlevleri çok değişik türden olduğuna göre Deniz Komisyonunun kara kuruluşundan ayrılabilip ayrılamıyacağına karar verecektir. Bunların birlikte çalışmalarının güç olabileceğini anlamak kolaydır. Yine malî soruna dönecek olrusak kurulun giderleri azaltma çaresi bulması olanağı yok mudur? Kısacası, Yüce Kurul ayrı ayrı Deniz ve Hava Komisyonları olmasına karar verebilir mi, yoksa tek bir kuruluş olması mı kararlaştırılacaktır; ayrıca giderler ne zaman azaltılabilir; son olarak da, İstanbul'daki Müttefik kara ve deniz ataşeleri, kullanılabilirse, nasıl kullanılmalıdırlar?

MAREŞAL FOCH, Kurul Başkanı, Kara ve Deniz Komisyonlarının bağımsız mı tek bir denetim altında mı olmaları gerektiği sorusunu sormuştur, dedi. Önce açıkladığı gibi, İngiliz deniz temsilcisi, kararın denetimi altında bulunmaya karşı çıkmıştır. Kendisi, karaya ilişkin askerî hükümlerin uygulanmasıyla görevli Kara Komisyonu hakkında bazı bilgiler vermek istemektedir. Bu komisyonun görevi Türkiye'nin silahsızlandırılması ile sınırlı olmayıp, gelecekteki Türk silahlı kuvvetlerinin örgütlenmesi ve denetimini de kapsamaktadır. Bu ivedilikle yapılacak bir iş değildir ve uzun bir zaman süresine uzanabilir ve görüşüne göre, askerî ataşelerin yetkisinin tüm dışındadır. Andlaşmanın askerî hükümlerinin yerine getirilmesiyle görevlendirilecek herhangi bir Müttefik Komisyonu çok ciddî ve sorumluluk taşıyan bir işle karşı karşıya gelecektir ve çok uzun bir süre görev başında kalması gerekeceği kesindir.

B. NİTTİ kara ve deniz askerî komisyonu olmak üzere iki ayrı komisyon bulunması gerektiğini fakat kısa bir süre sonra, işi sona ereceği için, Hava Komisyonu ile uğraşmasına gerek bulunmadığını kurul'un kabul ettiğini söyledi. Şimdi meslekdaşlarından, giderleri azaltmak için, İstanbul'daki kara ve deniz ataşeleri ile şimdi orada bulunan komutanlarının hizmetlerinden yararlanmak olanakları hakkındaki önerisini nasıl karşıladıklarını sormak istemektedir.

B. LLOYD GEORGE andlaşma üzerinde çalışmak için bu son konuda bir karar gerekmediğini ve çeşitli uzmanlara bırakılabileceğini söyledi.

Yüce Kurul:

a) İstanbul'daki Kara, Deniz ve Hava Askeri Komisyonlarının ayrı ayrı olacaklarını, ve Mareşal Foch'un Kara ve Deniz Askeri Komisyonunun andlaşmanın çekinceli maddelerinde değişiklikleri hazırlamak üzere toplanmasını ve bunları yine Yüce Kurula getirmeden yazı komitesine göndermesini.

b) Mareşal Foch'un komitesinin, bu komisyonların sayı ve giderlerinin, İstanbul' daki Müttefik kara, deniz ve hava ateşeleri ile başka Müttefik subayların hizmetlerinden yararlanılması ile herhangi bir biçimde azaltılıp azaltılmayacağını da incelemesini,

Kararlaştırmıştır.

3. Elkoyma hakkı.

B. NİTTİ gündemdeki bundan sonraki konunun İngiliz askerî temsilcisi tarafından ortaya atılmış olan, ve Türkiye ile Barış Andlaşmasına, işgal kuvvetlerine elkoyma [réquisition] hakkını veren bir hükmün konulmasını öngören öneri olduğunu söyledi. Bunun ortaya bir devletler hukuku sorunu çıkardığını belirtti. Savaş sırasında, savaşanlar, gereksinme duyduklarına el koyarlar ve bede-

lini öderler. Ancak yerel halkın nefretini çekmek anlamına geleceği için, barış sırasında ayni hakkın kullanılmasının istenir bir şey olup olmadığında kendisinin kuşkuları vardır.

MAREŞAL WİLSON'a göre bugünkü koşullar altında bu hakkın kullanılmasının zorunluluğu Britanya askerî makamlarınca kabul edilmekte ve bildiğine göre tüm askerî uzmanlar bu konuda görüş birliğine varmış bulunmaktadır.

B. NİTTİ geçen 27 Haziranda Müttefik Devletlerce kararlaştırılmış olan anlaşmanın Ren Bölgesinin askerî işgalini ilgilendirdiğini belirtti. Ancak oradaki işgal geçici nitelikte olacağı içindir ki, Almanya ile Barış Andlaşmasında elkoymaya ilişkin hükümler konulmuştu. Türkiye bakımından durum ise bambaşkadır. Müttefik Devletler Türkiye içine kuvvet göndermek zorunluğuna karar verecek olurlarsa bu bir savaş eylemi olur. Türkiye koşullarında sürekli bir elkoyma hakkının kullanılmasının haklı gösterilebileceğinden çok kuşkusu vardır.

MAREŞAL FOCH, kara ve deniz temsilcilerinin Mareşal Wilson'un önerisini incelediklerinde hukuk danışmanlarının görüşlerini de aldıklarını belirtti ve bunların Boğazlar bölgesindeki Müttefik işgal kuvvetlerinin karada elkoyma hakkı ilkesini ve andlaşmanın Müttefik Devletlere adıgeçen bölgede bulundurmak hakkını tanıdığı Müttefik deniz kuvvetlerine de bu ilkenin uygulanmasını oybirliği ile kabul ettiklerini söyledi. Ancak bu hakkın kullanılmasının ortaya çıkardığı sorunların çok nazik oluşu nedeniyle, hukukçuların da görüşüne uygun olarak, Boğazlar bölgesinde uygulanacak elkoyma hakkının Barış Andlaşmasına nasıl bir hükme bağlanarak konulacağını saptamak ve gerekli hükümlerin andlaşmanın hangi bölümünde yer alacağını kararlaştırmak üzere yazı komitesine yönerge vermesini Yüce Kuruldan istemeyi uygun bulmuşlardır.

(Resmî çevirmen bunun üzerine, Fransız hukuk uzmanı B. Fromageot'nun yazılı görüşünü Fransızca ve İngilizce olarak okudu.)

MAREŞAL FOCH B. Fromageot'nun görüşlerinin İngiliz meslekdaşlarınca da paylaşıldığını söyledi.

B. NİTTİ kendisine, hukukçuların görüşünün, konu hukuk açısından alındığında, söz konusu olan bir barış andlaşması olduğuna göre gerçekte elkoyma'ya karşıymış gibi geldiğini, bu nedenle de sorunun bir kez daha hukukçulara incelettirilmesi gerektiği düşüncesinde olduğunu belirtti. Askerî uzmanların istedikleri şeyin Türk uyrukluların kişisel özgürlüğünün kısıtlanması demek olduğuna işaret etti. Herkesin istediği sadece Türkiye ile ticaretin biran önce başlaması olduğuna göre bu kısıtlamanın iyi bir şey olduğundan kuşkusu vardır. Yiyecek maddelerine ne biçimde el koymak düşünülmektedir? Bunlar ya olağan piyasa koşullarına göre satın alınır ya da zorla el konulur ki, bu da, halkın düşmanlığını ayaklandırır. Bu nedenle askerî uzmanların andlaşmaya böyle bir hükmün konulması için özel bir zorunluk bulunduğundan emin olup olmadıklarını ve bunun zararlarının olasıl yararlarından daha ağır basıp basmadığını sormak ister.

MAREŞAL FOCH konunun yiyecek maddelerine elkoymaktan çok birliklere konut sağlama yetkisi elde etmek olduğunu söyledi. Gerektiğinde Türkiye'de Müttefik kıtalaar konut bulmak için, Ren Bölgesinde yapılanlara benzer an-

laşmalar yapılması zorunluğu vardır. Bu bakımdan, Yüce Kurul'un elkoyma hakkını, sadece konutlara el koymak hakkı olarak sınırlandırılsa bile, ortadan kaldırmayacağı umudundadır.

B. NİTTİ deniz uzmanlarının görüşünü sordu.

AMİRAL BEATTY deniz kuvvetlerinin elkoyma yetkisine gereksinme duymaları koşullarının ortaya çıkması olasılığının kara kuvetlerindeki kadar büyük olmamakla birlikte, bu hakın kullanılabilmesi olanağının sağlanmasının iyi olacağını belirtti. B. Nitti'nin ticaretin bir an önce yeniden başlayabilmesi hakkında söylediklerinin sağlanması için, Boğazlar Komisyonundan, gereksiz zarar verilmemesi ve haksızlık yapılmamasını sağlayacak önlemler almasının istenmesini salık vermiştir.

B. NİTTİ kara ve deniz uzmanlarının başlıca kaygularının yiyecek değil konut olduğunu anladığını söyledi. Türk halkının özgürlüklerinin gereksiz kısıtlanmasıyla onurunun kırılmaması için andlaşmaya şuna benzer bir hüküm konulması olanağının bulunup bulunamayacağını sordu :

'Türkiye Müttefik kuvvetlere, gerektikçe, konut sağlamayı yükümlenir.'

Müttefik kuvvetler yerinde bu maddenin uygulanmasını sağlayabilecek durumda olduklarına göre böyle bir hüküm yeterlidir. Ayrıca andlaşmaya, Müttefik Devletlerin Türklerin sağlayacaklarından memnun olmamaları halinde, elkoyma hakkını kullanabileceklerine ilişkin bir şeyler de konabilir.

B. LLOYD GEORGE B. Nitti'nin önerisini kabul etmektedir.

B. BERTHELOT bunun bir zaman konusu olduğunu söyledi. Yerel halktan gereç sağlamak gerektikçe Müttefik Devletler Türk Hükümetine başvurmak zorunda kalacak olursa, önemli gecikmeler doğabilir ve doğaldır ki, ivedi bir durumda, kıtalar azık ve gereçleri için Türk Hükümetinin karara varmasını bekleyemez.

MAREŞAL FOCH maddenin sade konut sağlanması ile sınırlandırılmaması ve ortaya çıkabilecek ve karşılanması gerekecek başka gereksinmeleri de kapsaması gerektiği görüşündedir; örneğin yiyecek ve içecek su sağlanması gibi. Bunlar öngörülmeyecek olursa, halkın bu ana maddeleri kesmeğe kalkışması olasılığı da vardır.

B. NİTTİ kendisinin olanağı varsa, kaçınılmasını en çok istediği noktanın özgür bir ülkenin duygularını yaralamak ve ticaretini zedelemek olduğunu belirtti. Türk direnme ruhunu ateşleyebilecek her şeyi nefretle reddeder.

B. BERTHELOT orduların yemek yemek zorunda olduğunu ve yiyeceğin konuttan da önemli bir gereksinme olduğunu belirtti. B. Nitti'nin halkın düşmanlığını çekmemek konusunda söyledikleriyle ilgili olarak, kıtaların başındaki Müttefik generallere elkoyma yöntemlerini olabildiğince ılımlı ve yumuşak biçimde uygulamak bakımından güvenilebileceği görüşündedir. Ama elkoyma hakkını sınırlandırmak olanağı yoktur. Doğulu kafası, kendi kişisel deneyleriyle de bildiği gibi, iki türlü işler : birincisi düşmana destek olmamak yönündeki doğal çekinmedir, ikincisi ise halkın kendisine ödenme yapılmayacağından olan anlaşılabilir kaygusudur.. Korede bir gezi sırasında kişisel olarak azık ve gereç sıkıntısına

düştüğünde derhal herekete geçmesi ve ödemede bulunmasının mutlu sonuçlarını bir örnek olay olarak anlatmıştır. Herhalde madde hükümlerinin sade konutla sınırlandırılması olanağı bulunmadığı kanısındadır. Müttefik Devletler, yerel temsilcilerine, gereçlere elkoyma durumu ortaya çıktığında, bunun olabildiğince incelikle yapılması işini bırakmak zorundadır.

B. SCİALOJA bir formül bulma konusunun yeniden hukukçular komitesine bırakılabileceğini sanmaktadır. İtalyan hukukunda elkoymanın ancak **force majeure** [kaçınılmaz zorunluk] halinde uygulanabileceği ilkesi vardır.

Yüce Kurul:

Olağanüstü hallerde [emergency] elkoyma konusunda, Mareşal Foch komitesince de onanan, Britanya askerî temsilcilerinin önerisini kabul etmeği ve, bu hakkın kullanılmasının ortaya çıkardığı sorunun nazik niteliği nedeniyle, yazı komitesinden, Boğazlar bölgesinde uygulanan elkoyma hakkının Barış Andlaşmasına nasıl geçirileceği ve bu hükümlerin andlaşmanın hangi bölümünde bulunması gerektiği hakkında öneride bulunmasının istenmesini,

Kararlaştırmıştır.

San Remo'daki Yüce Kurul yazmanına gereken işlemlere girişmesi yönergesi verilmiştir.

4. Boğazlar ve Marmara Denizi sularının yönetimi.

LORD CURZON Mareşal Foch'un komitesinin, Türkiye ile Barış Andlaşmasının Boğazlar ve Marmara Denizi suyolları konusundaki maddelerine ilişkin olarak da Yüce Kurula yardımcı olabileceğini söyledi. Deniz alt-komitesinin geçen akşam bir rapor verdiğini duyduğunu ve Mareşal Foch'tan komitesini bu raporu incelemek üzere toplamasını ve olanağı varsa, ertesi gün Yüce Kurula getirilmesini isteyeceğini bildirdi.

MAREŞAL FOCH Lord Curzon'un önerdiği hareket biçimine karşı çıkışı olmadığını söyleyemez çünkü deniz alt-komitesinin raporunu henüz görmüş değildir; ancak komitesinin raporu alır almaz toplanacağını ve içeriğini gözden geçireceğini vadedebilir.

B. MATSUİ Boğazların yönetimi konusunda bazı gözlemleri olduğunu bildirdi ve bunları Yüce Kurulun öğleden sonraki toplantısında söylemesine izin verilmesini rica etti.

5. Terkos Gölü.

B. NİTTİ kara ve deniz askerî uzmanlar Kurul Salonundan ayrılmazdan önce, Yüce Kurulun, İngilizlerce, 1 Nisan 1920 tarihli mektuplarında ortaya atılan Terkos Gölü konusunu[304] incelemesi gerektiğini söyledi. Konu bu göle bağlı olarak İstanbul'a su sağlanmasını ilgilendirmektedir.

MAREŞAL FOCH komitesinin raporunun bu konu ile ilgili bölümünü okudu[305] ve raporda yer alan görüşte kara ve deniz uzmanlarının görüş birliğinde olduklarını belirtti.

---

304 İngilizce aslındaki dipnotu: Dışişleri arşivinde bulunamamıştır. Terkos Gölü konusu için bak. Cilt VII., No. 74, tutanak 2.

305 İngilizce aslındaki dipnotu: Aşağıdaki Ek I deki 1. belgenin III. bölümüne bak.

Yüce Kurul: aşağıdaki hususları **Kararlaştırmıştır**:

Mareşal Foch Komitesinin şu öğütlemelerini kabul etmeyi:

a) Mareşal Foch'un raporuna bağlı haritada[306] mavi renkle, belirtildiği gibi Terkos Gölü havzasının, İstanbul kentinin su gereksinmesinin bu gölün sularının özgürce kullanılmasına bağlı olması nedeniyle, Türk topraklarının bir parçası olmasını.

b) Müttefik işgal kıtalarının su gereksinmelerini her koşulda güvence altına almak ve İstanbul'da karışıklık çıkması halinde Müttefiklere Osmanlı İmparatorluğunun başkentine karşı etkin eyleme geçme olanağı sağlamak için adı geçen havzanın da askersizleştirilmiş bölge kapsamına girmesini. Bu çözümün benimsenmesiyle Çatalca hattının tümü askersizleştirilmiş bölge kapsamına girmiş olacaktır.

6. Askersizleştirilmiş bölgede Yunan ve Türk egemenliği.

MAREŞAL WİLSON yukardaki karar Türkiye ile Yunanistan arasında ülkelerin ayırım çizgisi konusunu ortaya çıkardığına göre, askersizleştirilmiş bölgede Yunan ve Türk egemenliğine ilişkin başka bir soruyu da ortaya atmak için izin istediğini söyledi. Bu bölgede Gelibolu Yunanlıların olacak ve gerisi Türk kalacak fakat bölge içinde yer değiştirecek kıtalar bir egemenlikten ötekine geçmek zorunda kalacakları için kesinlikle karışıklıklar da olacaktır. Bunların, andlaşmaya konuyu ele alacak bir maddenin konmasiyle önlenmesi belki sağlanabilir.

LORD CURZON Mareşalın belirttiği gibi, askersizleştirilmiş bölgede Yunan egemenliğinden Türk egemenliğine geçişte kıtalar için ne gibi koşullar ortaya çıkabileceğini sormaktadır. Gemi ile geçecek olurlarsa kesin olarak bir egemenlikten ötekine girmiş olurlar ama karada durumun böyle olmadığını sanıyor.

MAREŞAL WİLSON İstanbul'dan yola çıkan her askerin Yunan ya da Türk egemenliği altındaki topraklardan geçmek zorunluğunda olduğunu söyledi.

B. NİTTİ önünde Mareşal Foch komitesinin tüm Boğazlar meselesini ortaya koyan bir raporu bulunduğunu söyledi. (B. Nitti bu raporun kısa bir bölümünü okudu.) Anladığına göre Deniz Komitesi de bağımsız olarak, Mareşal Foch'un kuruluşu ile aynı sonuçlara varış nedenlerini açıklamaları olanağı bulunup bulunmadığını sordu.

LORD CURZON söze karışarak raporu görmediğini, bu nedenle de görüşmeye hazır olmadığını bildirdi.

AMİRAL BEATTY deniz raporunun bugün öğleden sonra Mareşal Foch'un komitesinde görülmesinin söz konusu olduğunu söyledi. Bu bakımdan, tıpkı Lord Curzon gibi, raporun Yüce Kurulun bu sabahki toplantısında görüşülmesinin zamansız olduğu görüşündedir.

B. NİTTİ niyetinin, sadece Askerî Komitenin dikkatini deniz raporuna çekmek ve, kanısınca, Yüce Kurula komiteyi bu sonuçlara varmağa yönelten nedenlerin ne olduğunun açıklanmasında yarar gördüğünü belirtmek olduğunu söyledi.

---

[306] İngilizce aslındaki dipnotu: dosyadaki metinde yoktur.

Yüce Kurul,

Bu konunun görüşülmesini Mareşal Foch'un komitesi bu öğleden sonra toplanıncaya kadar ertelemeyi, **Kararlaştırmıştır.**

7. Kürdistan.

B. NİTTİ Britanya temsilci heyetinin Yüce Kurulca incelenmek üzere, Kürdistan'ın geleceği hakkında bazı değiştirilmiş madde tasarılarını sunmak istediğini bildirdi. Bu değiştirilmiş madde tasarıları kurula dağıtılmıştır (A.J.162.) (Bak. Ek 2.)[307]

B. VENİZELOS Yunan temsilci heyetinin[308] Britanya heyetince önerilen genel ilkeyi, yani Britanya, Fransız ve İtalyan Hükümetlerince atanacak özel bir komisyonun İstanbul'da toplanarak çoğunlukla Türk olan bölgelerde bir yerel özerklik planı hazırlamak için çalışmasını kabul ettiğini, bildirdi. Sözügeçen komisyonca varılacak hiç bir kararın komisyon üyeleri arasında tam oybirliği bulunmadıkça geçerli olmayacağı anlaşılmaktadır.

LORD CURZON başka komisyonlar için kabul edilen usulün, komisyon anlaşırsa, Hükümetlere sunmak zorunluğu olmadan işin yürütülebileceği olduğunu söyledi. Ancak herhangi bir anlaşmazlıkçıkacak olursa konu ilgili Hükümetlere yansıtılacaktır.

B. BERTHELOT Kürdistan sınırları konusunun ortaya çıktığını söyledi. Bu önemsiz bir nokta olmakla birlikte, sınırı Fırat'ın doğusuna kaydırmış olan İngiliz temsilci heyetinin önerisine değinmekistiyor. Bunun biraz fazla ileri gitmek demek olacağı kanısındadır. Fransız temsilci heyeti adına, madde tasarılarını, Üçlü Anlaşma gereğince Fransa'ya saklı olan ekonomik hakların kısılmasının söz konusu olmaması kaydı ile kabul edebileceğini söylemeğe yetkilidir.

Kısa bir tartışmadan sonra, Yüce Kurul:

a) Kürdistan hakkındaki madde tasarılarını, Üçlü Anlaşma gereğince Fransa için saklı bulunan ekonomik hakları hiç bir bakımdan kısıtlamanın söz konusu olmaması kaydı ile kabul etmeyi.

b) Kürdistan Komisyonu üyelerinin incelemekte oldukları herhangi bir konuda görüş birliğine varamamaları halinde, sözü geçen konunun ilgili Hükümet başkanlarına sunulmasını, **Kararlaştırmıştır.**

Öğleden sonraki toplantıda aşağıdaki konuların görüşülmesi **Kararlaştırılmıştır:**

a) Mısır, Kıbrıs ve Sudan.

b) İzmir.

c) Türk sınırları.

d) Mandat'lar konusu.

(Toplantı aynı gün öğleden sonra saat 16'ya ertelendi.)

---

307 İngilizce aslındaki dipnotu: Basılmamıştır. Bu Ek, bazı ufak noktalama değişiklikleriyle No. 5'in Ekinin tıpkısıdır.

308 Bir yanlışlık olduğu anlaşılıyor. İngilizce aslındaki dipnotu aynen şöyledir: Daktilo ile yazılı metinde doğrusu şöyledir: "B. Berthelot Fransız temsilci heyetinin..." v.b.

No. 8'e Ek I.

Belge I[309]

Versailles Müttefik Askerî Komitesi

9 Nisan Cuma günü saat 15'de 4 bis, Boulevard des Invalides adresinde yapılan kara, deniz ve hava askerî Danışmanlar toplantısında incelenen konular. (A. J.163.)

Türkiye ile Barış Andlaşmasının kara, deniz ve hava askerî konularına ilişkin hükümleri tasarısının gözden geçirilmesi (Sir M. Hankey'nin 24 Mart 1920 tarihli mektubu).[310]

2. Türkiye ile Barış Andlaşmasına, işgal kıtalarına elkoyma hakkını sağlayan bir madde konulmasına ilişkin olarak, General Sackville-West'in 25 Mart tarihli bir mektubu ile iletilen[311] Mareşal Sir Henry Wilson'un bir önerisinin incelenmesi.

3. Yüce Kurulun Terkos gölü havzasına ilişkin önerilerinin incelenmesi (İngiliz Kısmının 1 Nisan tarihli mektubu).[312]

4. Boğazlar ve Marmara Denizi Suyolları Yönetimi Komitesinin sunduğu yeni tasarının incelenmesi (B. Sylvester'in 27 Mart tarihli[313] mektubu.)

Kara, deniz ve hava askerî uzmanlarının ileri sürdükleri görüşler (Yukardaki Konular hakkında)

I. Türkiye ile Barış Andlaşmasının kara, deniz ve havaya ilişkin hükümleri tasarısının gözden geçirilmesi (Sir M. Hankey'nin 24 Mart tarihli mektubu.)

1. Türkiye ile Barış Andlaşmasının kara, deniz ve hava askerî hükümlerinin uygulanmasını denetlemekle görevli komisyonların sayısını azaltmak amacıyla, kara, deniz ve hava temsilcileri, oybirliği ile, andlaşma tasarısının 8. maddesinde öngörülen Müttefiklerarası Örgütlenme Komisyonu ile 49. maddesinde öngörülen Askerî Denetleme Komisyonunun birleştirilmesinde yarar olacağı sonucuna varmışlardır.

Böylece Türkiye'de çalışmakla görevli komisyonlar üçe indirilmiş olacaktır:

Bir yeni Osmanlı silâhlı kuvvetinin Denetleme ve Örgütlenme müttefiklerarası askerî Komisyonu (yukarda sözü geçen);

---

309 Fransızca olarak yayınlanmıştır.
mektupta, Sir M. Hankey, B. Lloyd George'un yönergesi üzerine, Mareşal Foch'un, Cilt VII, No. 65, Ek. 1'de yayınlanan yazısı ekinde sunulmuş olan Türkiye ile Barış Andlaşması için Kara, Deniz, Hava, Savaş Tutsakları ve Mezarlara ilişkin Maddeler tasarısı hakkında Londra Konferansının kararlarını özetlemekte ve Konferansın yeniden gözden geçirilmek üzere Versailes Askerî Komitesine gönderdiği bu maddeler üzerinde ivedi bir karar istemektedir. Sir M. Hankey'nin mektubuna ekli olarak, Konferansın kabul ettiği değişiklikleri gösteren Cilt VII'deki No. 65'in Ek. 1'inin değiştirilmiş tasarısı ile sözü geçen madde tasarılarının görüşüldüğü üç toplantının tutanak kopyaları bulunmaktadır. Bu tutanaklar Cilt VII, No: 65-67'de yayınlanmıştır.

310 İngilizce aslındaki dipnotu: Dosyadaki metinde yoktur. Mareşal Foch'a gönderilen bu

311 İngilizce aslındaki dipnotu: Aşağıdaki 3. belge.

312 Bu çevirinin 67: 11 sayfasındaki not.

313 İngilizce aslındaki dipnotu: Britanya Kabinesi Yazmanlığı üyesi.

Bir müttefiklerarası deniz Denetleme Komisyonu;

Bir müttefiklerarası hava Denetleme Komisyonu.

2. Bu kararlaştırıldıktan sonra, Yüce Kurul'un öğütlerine uyarak aşağıdaki görevleri yerine getirecek bir de merkez Komisyonu kurulması gerekip gerekmediği incelendi :

Kara, deniz ve havaya ilişkin askerî maddelerin uygulanması ile ilgili konularda başlıca Müttefik Devletleri Osmanlı Hükümeti katında temsil etmek;

Yukarda öngörülen üç komisyonu örgütlemek, ki böylece bunlar merkez Komisyonunun birer alt komisyonuna dönüşmüş olurlar;

Bu alt-komisyonlara görevlerini yapabilmeleri için gerekli yetki ve yönergeleri vermek;

Bunların işlerini koordone etmek.

Merkez Komisyonunun kuruluşu ile ilgili öneriler şunlar olmuştur :

Boğazlar bölgesi müttefik işgal kuvvetleri Başkomutanı Başkan (Müttefik işgal kuvvetleri Başkomutanları arasında sıra ile bir yıllık atanacaktır).

Üye olarak, Boğazlar bölgesi müttefik işgal kıtaları ve müttefik deniz kuvvetleri komutanları ile bir Japon kara ya da deniz temsilcisi.[314]

> Yukardaki 2. paragrafa konu olan tüm öneriler,
> Fransız kara, deniz ve hava askeri temsilcilerince;
> İtalyan kara, deniz ve hava askeri temsilcilerince;
> Japon askeri temsilcisince, kabul edilmiştir.

Buna karşılık, bu öneriler, konu hakkında ek nottaki görüşü bildiren[315] Britanya deniz ve kara temsilcilerince kabul edilmemiştir. (Kağıt No. 1)

İtalyan ve Japon deniz temsilcileri de bu son belgedeki görüşe katılmışlardır.

Britanya hava temsilcisi Hava Kontrol Komisyonunun da Deniz Kontrol Komisyonu ile aynı durumdan yararlanmasını istemiştir.

Yukarda belirtilen esaslara dayanacak bir Müttefiklerarası Merkez Komitesi kurulması konusunda anlaşmaya varılamadığı için, karara varılmak üzere konu bu biçimi ile Hükümetlerin Yüce Kuruluna sunuldu.

II. Türkiye ile Barış Andlaşmasına, işgal kıtalarına elkoyma hakkını sağlayan bir madde konulmasına ilişkin olarak, General Sackville West'in 25 Mart tarihli bir mektubu ile iletilen Mareşal Sir Henry Wilson'un bir önerisinin incelenmesi

Bu konu hakkında Mareşal Sir Henry Wilson'un 25 Mart tarihli mektubunun kopyası ilişiktir.[316]

---

[314] İngilizce aslındaki dipnotu: Aslındaki Not: 'Kara, deniz ve hava Denetimi Alt Komisyonunu ilgilendiren konular ve sadece bu konular için.'

[315] Aşağıdaki Belge 2.

[316] Aşağıdaki Belge 3.

Kara ve deniz temsilcileri, hukukçularına danıştıktan sonra, Boğazlar bölgesi müttefik işgal kuvvetleri ile andlaşmanın sözügeçen bölgede bulunmasına izin verdiği müttefik deniz kuvvetleri için karada elkoyma hakkı ilkesini oybirliği ile kabul etmişlerdir.

Ancak, bu hakkın tanınması ve kullanılmasının ortaya çıkardığı sorunun nezaketi nedeniyle, sözüedilen hukukçularla birlikte Yüce Kuruldan, Yazı Komitesine, Boğazlar bölgesinde uygulanacak elkoyma hakkının Barış Andlaşmasına nasıl bir hüküm olarak geçirileceğini ve bu hükmün andlaşmanın hangi bölümünde yer alabileceğini saptayan öneriler hazırlamasını söylemesini rica etmekle onurlanırlar.

III. Yüce Kurulun Terkos gölü havzasına ilişkin önerilerinin incelenmesi (İngiliz Kısmının 1 Nisan tarihli mektubu).

Kara, deniz ve hava temsilcileri oybirliği ile:

1. Ekli haritada mavi renkle belirtilen Terkos gölü havzasının İstanbul kentinin su gereksinmesinin bu gölün sularının özgürce kullanılmasına bağlı olması nedeniyle, Türk topraklarının bir parçası olmasını;

2. Müttefik işgal kıtalarının su gereksinmelerini her koşulda güvence altına almak ve İstanbul'da karışıklık çıkması halinde, Müttefiklere, Osmanlı İmparatorluğu başkentine karşı etkin eyleme geçme olanağı sağlamak için, adıgeçen havzanın da askersizleştirilmiş bölge kapsamına girmesini benimsemektedirler.

Bu çözümün benimsenmesiyle, Çatalca hattının tümü askersizleştirilmiş bölgenin içinde kalmış olacaktır.

IV. Boğazlar ve Marmara Denizi Suyolları Yönetimi Komitesinin sunduğu yeni tasarının incelenmesi (B. Sylvester'in 27 Mart tarihli mektubu)

Deniz temsilcileri 27 Mart tarihindeki toplantıda ileri sürdükleri ve Yüce Kurul Başkanına 2/9/Mart tarih ve 210/2 sayılı mektupla gönderilen raporun III paragrafında yer almış bulunan[317] görüşlerini yinelemişlerdir.

Bu paragrafta sormuş oldukları önsoruların biran önce yanıtlanmasını istemektedirler.

7 Nisan'da bu konuda Yüce Kurul Başkanına bir de telgraf çekilmiştir.[318] Yukarda sözkonusu bilgiler alınır alınmaz konu yeniden ele alınacaktır.

Fransa	Büyük Britanya	İtalya	Japonya
Le Vavasseur.	Sackville-West	Cavallero.	Watanabe.
Roper.	Fuller.	Grassi.	Osumi.
	Groves.	Piccio.	

Foch, **Başkan**

317 İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. No. 7, Not 1.

318 İngilizce aslındaki dipnotu: İngiltere Dışişleri Bakanlığı arşivlerinde bulunamamıştır. Ancak Bak. Cilt VII. No. 79, Ek 5.

Belge 2

(1. Kağıt)

Türkiye ile Barış Andlaşmasının kara, deniz ve havaya ilişkin askerî hükümlerini uygulama Komisyonları.

Yukardaki konu hakkında Deniz ve kara Temsilcilerinin 7 Nisan 1920 tarihli toplantısına Britanya deniz, kara ve hava Temsilcilerinin sundukları Not.

Fransız notası, Sir M. Hankey'nin 24 Mart 1920'de Mareşal Foch'a yazdığı mektupta[319]yer alan önerileri, askerî maddelerin ilk tasarısını aşağıdaki biçimde değiştirerek gerçekleştirmek istemektedir :

1. İstanbul'da oturacak bir kara, deniz ve hava Örgütleme ve Denetleme Merkez Komisyonu, aşağıdaki biçimde, kurmak :

   Başkan : Boğazlar Bölgesi müttefik işgal kuvvetleri Başkomutanı.

   Üyeler : Boğazlar bölgesindeki çeşitli deniz ve kara müttefik kuvvetleri komutanları ile bir Japon deniz ya da kara temsilcisi.

2. Bu komisyonun buyruğu altında :

   a) Bir (yeni Türk silahlı kuvvetinin örgütlenmesi için kara askerî) müttefiklerarası alt-komisyonu;

   b) Bir, Türkiye'nin andlaşma gereğince silahsızlandırılması için (kara, deniz, hava) karma denetleme alt-komisyonu, bulunacaktır.

Bu nedenle :

a) Britanya Amiralliği gelenekleri deniz denetleme alt-komitesinin kara kuvvetlerinden bir komutanın başkanlığındaki bir Komitenin buyruğu altına girmesine ve Boğazlar bölgesindeki deniz komutanlarının başkanı bir karacı olan bir komisyona katılmalarına olanak tanımaz.

b) Fransız önerilerinin gerekli personel sayısında önemlice bir azalmaya yol açacağı da belli değildir. Silahsızlandırma görevi tüm Türkiye'ye önemli sayıda personelin yayılmasını gerektirir ve bu sayı sadece yapılacak işin niteliğine bağlıdır.

c) Bir de Yüce Kurulun dikkatinin de çekilmiş olduğu, Japonya'nın temsili sorunu vardır. Hernekadar Fransız önerisi bu zorluğu çözmekte ise de, benimsenen yöntem (herhalde öğütlenebileceklerin de en iyisidir) ideal olmaktan uzaktır çünkü merkez komisyonunun Japon üyesinin, yeni Türk kuvvetlerinin örgütlenmesi konusundaki sorunların çözümü için gerekli yetkisi bulunmayacaktır.

d) Son olarak da denetleme komisyonu ya da alt-komisyonun (yani Türkiye'nin, silahsızlandırılmasını gerçekleştirecek deniz, kara ve hava öğelerinin)

---

[319] Bak. bu çevirinin 67 (14) sayfasındaki ilk dipnotu.

andlaşmanın yürürlüğe girmesinden oldukça kısa bir süre sonra, kuralsal olarak üç ay içinde, işlerini bitirmeleri gerekeceği de gözönünde tutulmalıdır.

Bu öğeler bundan sonra ortadan kaldırılacak ve yerlerini özenle düzenlemiş, üç silahlı sınıftan oluşan ve sadece Osmanlı kara kuvvetlerinin yeniden örgütlenmesiyle görevli bir merkez Komisyonuna bırakacaklardır.

Bu nedenle deniz, kara ve hava Britanya askerî temsilcileri şunları öğütler:

1. 12 Mart 1920'de Mareşal Foch Komitesince kabul edildiği biçimde[320] komisyonların genel düzeninin korunması, yani :

a) Osmanlı kara kuvvetlerinin yeniden örgütlenmesi için bir askeri komisyon;

b) Barış Konferansınca tüm öteki andlaşmalarda öngörüldüğü gibi ayrı ayrı kara, deniz ve hava "Denetleme Komisyonları".

Personelin önemli ölçüde azaltılabileceği, Türkiye'nin askerî silahsızlandırılması gerçekleştirilinceye dek a) paragrafında sözü edilen komisyonun b) paragrafındaki askeri denetim komisyonu olarak görev alacağının belirtilmesi yerindedir.

Yüce Kurulun öğütlediği gibi a) paragrafındaki komisyonun varlığının sürdürülmesi beş yıl sonra yeniden incelenmelidir.

Bağlı Ek, yukardaiklerin uygulanabilmesi için kara, deniz ve havaya ilişkin maddelerin şimdiki tasarısında yapılması gerekli değişiklikleri içermektedir.

Fuller
Sackville-West
Groves

Paris 8 Nisan 1920

Ek

Madde 8.

"Büyük Müttefik Devletler" sözcüklerinden sonra "ve Ek A'da saptanan esaslara göre kuıulmuş" sözcüklerinin eklenmesi.

Maddenin sonuna da "Beş yıl sonunda, başlıca Müttefik Devletler, işbu madde ile kurulan müttefiklerarası askerî Komisyona ilerde de gereksinme olup olmadığını inceleyeceklerdir" tümcesi eklenecektir.

Madde 45.

İlk paragrafın sonuna "Ek A'da saptanan esaslara göre kurulmuş" sözcüklerinin eklenmesi.

---

320 İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. Cilt VII, No. 65, Ek I.

Ek'in Ek (A)'sı

1. 8. maddede sözü edilen ve görevleri belirtilen Komisyon, 28. maddede adıgeçen üç Devletin, yani Fransa, Büyük Britanya ve İtalya'nın askerî temsilcilerinden oluşacaktır. Bu komisyonun personeli olabildiğince yukarda adıgeçen Devletlerin, 28. madde hükümleri gereğince Türkiye'de kullanılabilecek personelinden seçilecektir.

2. 45.'ten 52. maddeye kadar adıgeçen kara, deniz ve hava askerî Denetleme Komisyonları, Fransa, Büyük Britanya, İtalya ve Japonya temsilcilerinden oluşacaktır.

Askerî Denetleme Komisyonu personeli, olabildiğince, 8. maddede sözü edilen komisyonun, her iki komisyonda da görev alabilecek, üyeleri arasından seçilecektir.

Belge 3

(2. Kağıt)

Versailles'daki Müttefik Askerî Komitesinde Britanya Askerî Temsilcisinden, Mareşal Foch'a[321]

İmparatorluk Genel Kurmay Başkanlığı bana, Versailles'daki Müttefik Askerî Komitesinin dikkatini, Türk andlaşmasına, işgal kıtalarına Türkiye'de elkoyma eylemlerinde bulunmak hakkını sağlayacak bir madde konulması gerektiğine çekmek görevini vermiştir. Bu maddenin 28 Haziran 1919 tarihli, Ren topraklarının askerî işgaline ilişkin[322] anlaşmanın 6 maddesi gibi kaleme alınabileceği öne sürülmektedir.

Mareşal Sir H. Wilson Müttefik Askerî Komisyonunun bu öneriyi Yüce Kurula sunmayı üzerine alması gerektiği görüşündedir.

25 Mart 1920. Sackville-West

No. 9

[I.C.P.101.] 21 Nisan Çarşamba günü 16.'da San Remo'da Villa Devachan'da yapılan bir Yüce Kurul toplantısına ilişkin İngiliz Yazmanın notları :

Katılanlar: **Britanya** İmparatorluğu: Çok Sayın D. Lloyd George, Başbakan Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B.C.J. Hurst, B.R. Vansittart; **Yazmanlar,** Sir M. Hankey, Albay Abraham.

Fransa: B. Millerand, Fransa Başbakanı; B. Berthelot, B. Kammerer.

İtalya: B. Nitti, Başbakan (Başkan); B. Scialoja, B. Nogara **Yazmanlar,** B. Garbasso, B. Galli, B. Trombetti, Teğmen Zanchi.

Japonya: B. Matsui; **Yazmanlar,** B. Saito, B. Sawada.

(Müttefik deniz ve kara temsilcileri 5. tutanak konusunda hazır bulunmuşlardır.)

Çevirmen: B. Camerlynck.

---

321 Bu metinde sadece bu başlık İngilizcedir.

322 Müttefik ve Ortak Devletlerle Almanya arasında imzalanmıştır.

1. Türk Andlaşması. Mısır'a ilişkin hükümler.

B. NİTTİ İstanbul'daki İtalyan Yüksek Komiserinden duyduğuna göre, Müttefik Yüksek Komiserlerinin Türk Hükümetine bir nota vererek, Türk temsilci heyetini, andlaşma hükümlerini almak üzere Paris'e çağırdıklarını söylemiştir. Kurulun, birinci maddesi Mısır'a ilişkin hükümler olan, gündemine devam edebileceğini düşünmektedir.

2. Mısır, Sudan ve Kıbrıs - a) Madde 9.

Yüce Kurulun önünde A.J.155 sayılı belge vardır (Bak Ek I).[323]

---

[323] İngilizce aslındaki dipnotu: Basılmamıştır. Bu belge (ki Cilt VII. No. 76, Ek 1'de daha eski bir tasarısı yayınlanmıştır) "Kesim 7: Mısır, Sudan, Kıbrıs" başlığı altında, "Hotel Royal, San Remo, 19 Nisan 1920" tarihini taşımakta ve 1-17'ye numaralanmış onyedi madde tasarısı kapsamakta idi. 1'den 9'a maddeleri çok küçük yazın değişiklikleri ile Sèvres Andlaşmasının 101'den 109 kadar olan maddelerinin tıpkısıdır. Sade (Sèvres'de 105. madde olan) 5. maddenin son paragrafında: "Yukardaki seçim hakkını kullanan kişiler, Mısırda oturmalarına izin verilenler dışında, oturma yerlerini seçim haklarını kullandıkları Devlet topraklarına taşımak zorundadırlar" denilmektedir. 10. madde tasarısı da andlaşmaya 110 ve 111 madde olarak girenlerin yukardaki koşullar içinde tıpkısı olan iki paragraftan oluşmakta idi. 11'den 14'e kadar olan madde tasarıları şöyledir:

"Madde 11

'Türkiye Mısır'ın daha önceleri ödenmekte olduğu vergi üzerindeki tüm haklarından vazgeçer.

'Büyük Britanya Türkiye'yi Mısır vergisi güvencesine dayanan Türk borçlanmalarında tüm yükümlülüklerden kurtarmayı üstlenir. Bu borçlanmalar şunlardır:

Güvenceli 1855 borçlanması:

1854 ve 1871 değiştirilmiş borçlanmalarının yerini alan 1894 borçlanması;

1877 değiştirilmiş borçlanma yerini alan 1891 borçlanması.

'Mısır Hidivlerinin birçok kez, sözü edilen borçlanmaların piyasaya çıkarılmasını üzerlerine alan kurumlara ödemeyi yükümlendikleri paralar, eskiden olduğu gibi, borçlar ödeninceye dek, 1894 ve 1891 borçlanmalarının faiz ve amortismanlarında kullanılacaktır. Mısır Hükümeti de güvenceli 1855 borçlanmasının faizlerinin ödenmesine eskiden yapmakta olduğu ödemeyi yapmayı sürdürecektir. Bu 1894, 1891 ve 1855 borçlanmalarının ödenmesinin sona ermesinde, Mısır Hükümetinin, eskiden Mısır'ın Türkiye'ye ödediği vergiden doğan bütün yükümlülükleri sona erecektir.

'(Çekinceli.) 1855 borçlanması faizlerinin ödenmesi Büyük Britanya ve Fransa Hükümetlerinin güvencesi altında olduğundan Yüksek Bağıtlı Taraflar Büyük Britanya Hükümetinin bu faizlere ilişkin tüm ödemeler hakkında Fransız Hükümetine ödence vermeyi kabul ettiğini ve böylece bu Hükümeti güvencesi altındaki tüm yükümlülüklerden kurtardığını kaydederler.

'Madde 12 (Çekinceli.)

'Mısır Hükümetince çıkarılan borçlanma senetleri taşıyanların çıkarlarını korumak için, Britanya Hükümeti, Güvenceli Borçlanmanın yıllık ödentileri yada Ayrıcalıklı veya Birleştirilmiş Borçlanmaların faizleri Mısır Hükümetince ödenmeyecek olursa Mısırda mali dengeyi yerine getirmek ve Mısır Kamu Borcu tahvil sahiplerinin çıkarlarını korumak için gerekli önlemleri alacağını bildirir.

Madde 13 (Çekinceli.)

'Bir önceki maddede Britanya Hükümetince yapılan bildiri üzerine Mısır Borçlanması senetlerini taşıyanların korunması için Mısır Kamu Borcu Komisyonuna gereksinme kalmadığından, yüksek bağıtlı atraflar, Altes Hidiv'in 28 Kasım 1904 tarihli buyruklarının Mısır Hükümetince gerekli görüleceği gibi kaldırılmasını ya da değiştirilmesini kabul ederler.

Madde 14 (Çekinceli.)

LORD CURZON konunun Londra'da iki kez konferans önüne gelmiş olduğunu söyledi.[324] Fransız ve İngiliz temsilci heyetleri arasındaki bir görüş farkı nedeniyle 9 ve 13 numaralı maddelere çekince konulmuştu. Görüş farkı hemen hemen sadece bu iki ülkeye ilişkindi. İkisinden 9. madde en kolayı olup anlaşmaya varılabileceğini sanmaktadır. 13. maddeye gelince, anladığına göre Fransız Hükümeti buna büyük önem vermektedir. Britanya Hükümetinin tutumu da öyledir; konuyu hemen şurada tartışmaya hazırdır. Kurul kabul ederse, oldukça teknik nitelikte olan Britanya görüşünü açıklamasını B. Hurst'ten isteyecektir.

B. BERTHELOT B. Kammerer'in de Fas ve Tunus'a ilişkin başka bir konu ile bağlantısı olan Fransız görüşünü anlatmasına izin verilmesini rica etti.

LORD CURZON 9. madde konusunda anlaşmaya varılamaz mı, diye sordu.

B. KAMMERER B. Fromageot'nun kendisine gösterdiği 9. madde tasarısının Fransız temsilci heyetine uygun göründüğünü söyledi.

LORD CURZON bu tasarıyı kabule hazır olduğunu bildirdi. Fransız temsilci heyetinin önerdiği şu tasarı, 9. madde için **kabul edildi.**

"Türkiye, Süveyş Kanalında geçiş özgürlüğüne ilişkin olarak 29 Ekim 1888 de İstanbul'da imzalanan sözleşme ile Padişah'a tanınan yetkilerden Büyük Britanya yararına vazgeçer."

Madde 1.

3. B. Kammerer çözüm bekleyen oldukça önemli bir konu bulunduğunu söyledi. Fransız Temsilci Heyeti Mısır'a ilişkin hükümlerin 1. maddesini kabul etmişti ama Londra Konferansının sonunda, andlaşmaya karşı çıkılmayacağı varsayımından hareketle, Türkiye'nin Tunus ve Fas'ta Fransız korumanlığını [Protectorate] da benzer bir biçimde tanıyacağına ilişkin iki benzer hükmün konmasını önermişti. Bu önerinin İngilizlerce kabulü Fransızların 1. maddeyi kabulünün karşılığı sayılıyordu. Fransız temsilci heyetinin önerdiği maddeler şunlardı :[325]

'Britanya Hükümeti, Mısırın siyasal statüsündeki değişiklik üzerine, 18 Mart 1885'de Londra'da imzalanan ve ayni yılın 25 Temmuz tarihinde anlaşma ile değiştirilen Anlaşma gereğince Mısır Hükümeti tarafından 1885 yılında alınan £.9.000.000'luk borcun faizleriyle amortismanı hakkında, Almanya, Avusturya, Fransa, İtalya, Rusya ve Türkiye Hükümetlerinin üstlendikleri tüm yükümlülüklerden bu Hükümetleri kurtarmayı kabul eder. Britanya Hükümeti yukardaki borçlanmanın faizlerine ayrılan yıllık £.315.000'lik ödentinin düzenli biçimde ödenmesini güvence altına almak yükümlülüğünü taşıdığını yineler.'

15 ve 16 madde tasarıları da, yukardaki koşullar altında, andlaşmanın 113 ve 114 ncü maddelerinin tıpkısıdır. 17. madde tasarısı ise şöyledir :

'Bağıtlı Yüksek Taraflar, Majeste Britanya Kralı Hükümetince 5 Kasım 1914'de ilan edilmiş olan Kıbrıs'ın kendisine bağlanmasını tanırlar. Türkiye, bu adanın Padişah'a ödenen vergiye olan hakkı da içermek üzere, Kıbrıs üzerinde ya da ona ilişkin tüm hak ve sıfatlarından vazgeçer.

'Kıbrısta doğmuş ya da orada oturan Türk uyruklular, yerel yasa koşulları içinde, Türk uyrukluğunu yitirerek, Britanya uyrukluğunu alacaklardır.'

[324] İngilizce aslındaki dipnotu : Bak Cilt VII, No. 69 tutanak 4 ve No. 76 tutanak 4.

[325] Tasarı üzerindeki tartışmalardan da anlaşılacağı gibi bu metin fransızca olarak sunulmuştur.

'1. Türkiye Fransanın Şerif İmparatorluğu [Fas] üzerindeki koruyuculuğunu tanır ve tüm sonuçlarını kabul eder. Fas malları, Türkiye'ye girişte, Fransız malları gibi işlem görecektir. Bu tanıma 30 Mart 1912 tarihiyle geçerli olacaktır.

'2. Türkiye Fransa'nın Tunus üzerindeki korumanlığını tanır ve tüm sonuçlarını kabul eder. Tunus malları, Türkiye'ye girişte, Fransız malları gibi işlem görecektir. Bu tanıma 12 Mayıs 1881 tarihiyle geçerli olacaktır.'

LORD CURZON konunun Fransız temsilci heyetince ortaya atıldığı ikinci toplantıda hazır bulunmuş olsaydı, daha önce sormuş olacağı bir soruyu sormak istediğini söyledi. Acaba niçin Mısır'la ilgili bir bölümde Tunus ve Fas'a ilişkin maddeler konulmak istenmektedir? Hele sonuncusu hiç bir zaman Osmanlı İmparatorluğunun bir parçası da olmamıştır. Doğrusu bunun niçin Türkiye ile andlaşmada yer alması istendiğini anlayamamaktadır.

M. KAMMERER'e göre, Fransız temsilci heyeti bu maddelerin Mısır'a ilişkin bölüme konmasını istemiş değildir. Türkiye'nin Tunus ve Fas'ta bir Fransız koruyuculuğu tanımasının Türkiye'nin Mısır'da bir İngiliz koruyuculuğu tanımasına doğal bir paralel oluşturduğu kanısına varılmıştı. Tunus ve Fas için andlaşmada ayrı bir bölüm yazılması düşünülüyordu. Fransa bu her iki ülke bakımından Türkiye ile arasında çıkmış olan bazı görüş ayrılıklarını düzenlemek istiyordu ve her ne kadar Fas hiç bir zaman Türk olmamış ise de Fas konusunda Türkiye ile çeşitli zorluklarla karşılaşılmıştır. Fas hususunda Büyük Britanya'dan hiç bir şey istenmiş değildir. Sözkonusu olan sadece Türkiye'nin tanımasıdır. Tunus da Türk İmparatorluğunun bir parçası olmuş olabilir ya da olmayabilir ama ayni düşünceler burası için de geçerlidir.

LORD CURZON B. Kammerer'in açıklamasını kabul ettiğini söyledi. Fransızların fırsattan yararlanarak koruyuculuklarını, tıpkı Britanya temsilci heyetinin Mısır için yaptığı gibi, Türklerce tanınmasını sağlamak istemelerini de anlamaktadır. Bunun değerini de tartışacak değildir. Ama bunda da, sözcükler bakımından, Almanya'nın ["au Maroc"] Fas'ta Fransız koruyuculuğunu tanıması istenen Alman Andlaşmasındaki örneğe doğal olarak uyulacağını düşünmüştü. Burada da aynı deyim biçiminin kullanılması gerektiği kanısındadır. Herhalde Fransız temsilci heyeti Türkiye ile Andlaşmada İspanyol bölgesine ilişkin hiç bir konuyu ortaya atmayı istememektedir.

B. KAMMERER durumlar arasında tam bir koşutluk bulunduğunu sanmadığını zira Almanya'nın, andlaşmadan da önce, Fasta'ki Fransız koruyuculuğunu tanıdığını halbuki Türkiye'nin tanımadığını söyledi. Bununla birlikte "sur l'Empire chérifien" [Şerif İmparatorluğu] sözcükleri yerine "au Maroc" [Fas'ta] sözcüğünün konulmasını kabule hazırdır.

Madde 13.

4. (a)

B. KAMMERER çözümü gereken son konunun malî nitelikte olduğunu söyledi. 11 ve 12. maddelerde Büyük Britanya Osmanlı Borcunun Mısır payının ödenmesinden kendi kendini sorumlu kıldı. 13. maddede de Britanya temsilci heyeti Borç Komisyonunun [Caisse de la Dette] ortadan kaldırılmasını önermektedir. Fransızlar 11 ve 12. maddeler hükümlerini istemiş değillerdir ama, doğal

olarak, karşı da çıkmamışlardır. Bununla birlikte Fransız temsilci heyeti üç maddenin de konulmamasını yeğlemektedir. Bunun nedeni de, Fransa ile Büyük Britanya arasında Mısır ve Fas'a ilişkin bazı görüşmeler yapılması gerekmekte bulunması ve bu görüşmeler ayrı ayrı olacağı için bu anlaşmalardan Türkiye ile andlaşmada söz edilmesinin gereksiz görünmesidir. Fransa 11. maddenin ilk iki satırını Türkiye bakımından Büyük Britanya'ya yarar sağladığı için memnunlukla karşılamaktadır. Genellikle Fransız temsilci heyeti, Büyük Britanya'yı Türkiye bakımından her türlü yükten [encumbrance] kurtaracak maddelere hiç bir biçimde karşı çıkmamış ise de, salt Fransız-İngiliz çıkarlarına ilişkin herhangi bir hususun konulmasını da şiddetle reddeder.

B. HURST bu önerilerin Britanya tasarısına konulması nedeninin Mısır'ı Türkiye ile ilişkilerinden miras kalan, her türlü yükten kurtarmak gerektiği düşüncesi olduğunu söyledi. Bunlar arasında Borç Komisyonu [Caisse de la Dette] gibi, sadece tahvil sahiplerinin çıkarları açısından kurulmuş olan, Türkiye'nin uluslararası yükümlülükleri ile uğraşacak kurumlar da vardır. Mısır'ın malî durumu güvence altında olduğuna göre bu kurumun sürdürülmesine bir gerek kalmamıştır. Bu güvence Britanya Hükümetince 12. maddede verilmiş ve böylece tahvil sahipleri bol bol güvenceye kavuşmuştur. Hiç kuşkusuz sorunun bir de siyasal yanı vardır ve bazı ülkelerde kamuoyu, Caisse de la Dette gibi bir kurumun ortadan kalkmasından korku duyabilir. Bu nedenledir ki, iki Hükümet, Mısır'da Caisse'in Fas'ta da Devlet Bankasının, her iki durumun bu ülkelerin gelişmesine engel olduğunu gördükleri için, ortadan kaldırılmaları için görüşme halinde bulunmaktadır. Bu konularda karşılıklı bir vazgeçmeyi öngören bir anlaşma tasarısı Paris'te yapılmış ve anlaşmaya hazır olduğu halde ne yazık ki imzalanamamıştır.[326] Gecikme Britanya İmparatorluğuna Mısır'da bir ölçüde sıkıntı vermiştir çünkü Caisse'in varlığının bir yük oluşturduğu malî planlar vardır. Bu nedenle, Britanya Hükümeti, her ne kadar imzalanmamış anlaşmanın zamanında bitirilebileceği umudunu yitirmemiş ve Fas Devlet Bankası konusunda önceleri vermiş olduğu güvenceyi yinelemeğe hazır ise de, bu maddeleri andlaşmaya koymanın önemine inanmış bulunuyordu. İtalya, Kuzey Afrika'da kendisinin olan topraklarda bu nitelikte uluslararası kurumların varlığı yükü altında bulunmadığı için, bu konuda o denli ilgili bulunmaktadır.

B. MİLLERAND B. Hurst'ün konu hakkında yaptığı açık demece eklenecek bir yorumu olmadığını söyledi. Fransız Hükümeti konunun[327] önemini tartışmamakta, sadece Türkiye ile andlaşma kapsamına alınmasını doğru bulmamaktadır. Bunun nedeni de gizlenmiş değildir. Durum öyle gelişmiştir ki, tüm Devletler arasında sadece Büyük Britanya henüz Fransa'yı Fas'ta mirasını üzerine aldığı güçlüklerden kurtarmamış olarak kalmıştır. B. Hurst'ün dediği gibi, Mısır ve Fas hakkında, hemen hemen imzaya hazır bir anlaşma tasarısı bulunmaktadır ve her iki temsilci heyeti de bu konuda biran önce karara varmak istemektedir. Ancak şimdi görüşülen maddeler, buanlaşma konusunun yarısını içermekte olduğu içindir ki, mantık açısından bunların Türkiye ile yapılacak andlaşmaya

---

326 İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. Cilt VII, No. 76, not 11.

327 Metnin İngilizce aslında burada bir duraksama kaydedilmektedir. B. Millerand'ın Mısırdaki Borç Komisyonu "Caisse"den mi, genel olarak bu olaydan bir "case" olarak mı söz ettiği anlaşılamadığından bu iki sözcükten biri köşeli ayraç arasına alınmıştır.

konulmasını pek anlayamamaktadır. Bunların gerçek yeri görüşmesi yapılan anlaşmadır.

LORD CURZON esasa ilişkin bir karşı çıkma yapılmadığına sevindiğini söyledi. Mısır'ı Borç Komisyonu [Caisse de la Dette] gibi kurumlardan kurtarmak gereği açıktır ve tahvil sahipleri her bakımdan güvence altındadır. Geçen yıl Mısır ve Fas üzerinde yapılan görüşmelere gelince, anladığına göre tam anlaşma noktasına varıldığı bir sırada Fransız Hükümeti Fas'ta yeni bazı etki alanı tanımlamaları ileri sürmüştür. B. Millerand 1919 anlaşmasını kaldığı yerden yeniden canlandırmak istiyorsa, ki bu Mısır'da Borç Komisyonunun [Caisse] ve Fas'ta da Fas Bankasının kaldırılması noktasını da içeriyordu, buna hiç bir karşı çıkışı olmayacaktır ve ilk fırsatta imzalamağa hazırdır. Ama her türlü yanlış anlamayı ortadan kaldırmak için bu görüşmelerle, daha sonra yapılan, ileriye ilişkin daha önemli konulara ve özellikle Tanca'ya değinen görüşmeler arasında bir ayrılık gözetmek gerekeceğini belirtir.[328] B. Millerand bu konuların görüşülmesine Londra'da başlamak istemişti ve İspanyol Büyükelçisinin de hazır bulunması gerekiyordu. Ama B. Millerand'ın Paris'e dönmesi zorunluğu ortaya çıkmış ve görüşmeler ise, Türkiye ile anlaşmanın saptanmasından önce bir anlaşmaya varılması olasılığı bulunduğunu sanmaktadır.

B. MİLLERAND Lord Curzon'un diplomasi alanındaki deneyinin Fransız görüşünü kolaylıkla anlamasını sağlamağa yeterli olduğunu söyledi. Fransa ile Büyük Britanya arasında Fas konusunda yapılması gereken görüşmeler vardır. Mısır'daki Caisse de la Dette [Borç Komisyonu] bu görüşmelerin öğelerinden biridir. Fransa bu öğenin Türk Andlaşmasında zamanından önce çözülerek ortadan kaldırılmasına kolaylıkla göz yumamaz. Fransa ile Büyük Britanya arasında, andlaşma bitmeden bir anlaşmaya varılabilecek olursa, bu anlaşmanın andlaşmada yer almasına hiç bir biçimde karşı çıkmayacaktır.

LORD CURZON B. Millerand'ın 1919'da hemen hemen bir anlaşma imzasına varacak noktaya gelmiş görüşmelerden mi, içinde bulunduğumuz yıl içinde yapılan ve çok daha geniş konuları kapsayan görüşmelerden mi söz ettiğini hala tam bir açıklıkla anlayamadığını söyledi.

B. MİLLERAND konuyla ilgili kağıtlar eline geçer geçmez görüşmelere başlamağa hazır olduğunu söyledi. Paris'e döner dönmez ve iki tür konunun ayrı ayrı ele alınmasına karşı çıkılmadığınıgörür görmez başlamağa hazırdır. Türkiye ile andlaşmaya, Büyük Britanya'yı Türkiye karşısında sıkıntıdan kurtaracak gerekli tüm hükümlerin konulmasının çok önemli olduğunu düşünmektedir; ama bunun ötesinde hiç bir şeye gereksinme olmadığını sanıyor. "Caisse" konusu, Fas Bankası konusunun bir karşılığı olarak çözülmelidir. Paris'te hemen hemen imzalanacak hale gelmiş anlaşmanın kapsamını genişletmeyi istememektedir. Bu anlaşmanın görüşmelerine hiç bir biçimde katılmamış olmakla birlikte, bu görüşmeleri sürdürmeğe hazırdır ve dostça ve memnunluk verici bir sonuca varmayı içtenlikle istemektedir.

LORD CURZON bu açıklamasından dolayı B. Millerand'a teşekkür etmiş ve anlaşmanın imzaya hazır hale geldiği bir sırada Fransız Hükümetinin Tanca sorununu ortaya atmasıyla konunun kapsamını genişletmiş olduğunu söylemiştir.

---

[328] Bak. Bu çevirinin 326 no.lu dipnotu

Kendisi konunun kapsamının genişlemesini önlemek isteğindedir. B. Millerand konuyu bırakıldığı noktadan ele almağa hazırsa, kendisine derhal Fas'taki banka konusunda bir güvence vermeğe hazır olduğunu bildirebilir. Görüşmelere yeniden başlayıp bu maddelerin Türkiye ile andlaşmaya konulmasının askıya alınmasını en iyi yol olarak görmektedir. Bir anlaşmaya varılırsa o zaman andlaşmaya sokulabilir; olmazsa tümden çıkarılması yerinde olur; sadece 13 ncü maddeyi değil, 12. madde ile ilk tümcesi dışındaki tüm 11. maddeyi çıkarmak gerekir.

Fransa ile Büyük Britanya arasında Mısır'daki Borç Komisyonu /Caisse de la Dette/ ve Fas'taki Devlet Bankasına ilişkin konuda bir anlaşmaya varılmadıkça ve varılıncaya kadar, birinci tümcesi dışında 11. madde ile 12. ve 13. maddelerin Türkiye ile andlaşmaya konulmaması. **Kararlaştırıldı.**

Yazmandan bu kararı Yazı Komitesine bildirmesi istendi.

(Mareşal Foch ile kara ve deniz askerî danışmanlar Kurul Salonuna bu noktada girdiler.)

5. Türkiye'nin sınırları.

B. NİTTİ geçen görüşmede Türkiye'nin Avrupa'daki sınırlarına sadece değinilmiş olduğunu söyledi. Bunun Enez-Midya çizgisi olmayıp Çatalca çizgisi olacağı varsayımına göre bunun askerî bakımdan Boğazlar düzenlemesi üzerine etkisinin ne olabileceği konusu ortaya çıkmaktadır. Yunanistan'ın Marmara Denizi ve Gelibolu Yarımadası üzerinde bir kıyısı oluşacaktır. Bu konuda askerî uzmanların ne söyleyeceklerini bilmek istemektedir. Yunanistan'ın Marmara Denizinin kıyılarına böylece uzanmasının askerî durum üzerindeki etkilerinin ne olacağı konusunda Mareşal Foch komitesine bir soru sorulmuştu. Mareşal Foch'dan komitenin görüşlerini açıklamasını rica etmektedir.

(Mareşal Foch Ek. 2 de görülecek olan belgeyi okudu. Bunda Marmara Denizini çevreleyen tüm bölgenin askersizleştirilmesinin ancak garanti veren Devletlerin ya da üzerinde garanti veren Devletlerin ortaklaşa denetimde bulunabileceği Türkiye'nin denetimi altında bulunduğu takdirde etkin bir biçimde güvence altına alınabileceği belirtilmektedir. Böyle bir denetim Yunanistan gibi egemen ve Müttefik bir Devlet üzerinde yapılması çok daha zor olacaktır.)

B. LLOYD GEORGE bu sorunun niçin, ne zaman ve kimin tarafından askerî uzmanlara gönderildiğini sordu.

MAREŞAL FOCH sabahleyin konferans başkanınca gönderildiğini açıkladı.

B. LLOYD GEORGE Yunan askerî uzmanlarının hazır bulunup bulunmadıklarını sordu.

MAREŞAL FOCH olumsuz yanıt verdi.

B. NİTTİ kurul üyelerinin rapor hakkında uzmanlara soracakları bir soru olup olmadığını sordu.

(Hiç bir soru sorulmadı ve kara ve deniz uzmanları ayrıldılar.)

B. NİTTİ Türkiye sınırları konusunun hiç bir zaman kesin olarak çözülmediğini söyledi. Kendisinin bu konuda bir çekincesi vardı ve bu nedenle de Başkan Wilson'a verilecek yanıtın ertelenmesini istemişti.[329] Türkiye'nin Avrupa'da-

[329] İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. No. 5, utanak 1.

ki sınırının Çatalca ya da Enez-Midya hattı olması hakkında herhangi bir karar verilmiş ise kendisine anımsatılmasını rica etmektedir.

B. LLOYD GEORGE, anımsadığına göre Londra'da geçici bir karara varılmış olduğunu söyledi.[330] Ancak herhangi bir üye buna karşı çıkacak olursa kurul bunu tartışmak zorundadır. B. Nitti önayak olacak olursa, görüşmeye girişmeye hazırdır.

B. NİTTİ çeşitli zamanlarda çeşitli varsayımlar ortaya atıldığını ama hiç bir karara varılmadığını söyledi. Kendisine bir tek karar gösterilecek olursa bu konuda artık bir şey söylemeyecektir. Ama, gerçekten sandığı gibi, ortada hiç bir karar yoksa, özellikle Mareşal Foch'un raporu nedeniyle, konu tartışılmalıdır.

B. LLOYD GEORGE konuyu bir usul sorunu haline getirmeyeceğini ve B. Nitti istiyorsa görüşmeye hazır olduğunu bildirdi.

B. NİTTİ tartışmanın Türkiye'nin Avrupa sınırları dolayında toplandığını belirtti. Aslında sözkonusu olan dünya barışıdır. Sınır Çatalca üzerinde çizilecek olursa çok büyük zorluklar ortaya çıkabilir. Türkiye gerçekte Avrupa'dan çıkarılmış olur ve bu kıta ile önemli ilişkisi kalmaz. Mareşal Foch'un da işaret ettiği gibi, Boğazları çevreleyen toprakların bir bölümü Yunanistan gibi egemen ve bağımsız bir Devletin eline geçecek olursa Boğazların denetimi zorlaşır. Gelibolu Yarımadası Yunanistan'ın olursa Boğazların özgürlüğünü güvence altında saymak olanağı yoktur. Büyük Britanya, tüm deniz gücü ile, yarımadanın zaptedilmesi zorluğunu denemiş bulunuyor. Kesin bir öneride bulunacak durumda olmamakla birlikte ilerisi için duyduğu kayguları dile getirmekten kendini alamamaktadır. Yunanistan'a karşı hiç bir olumsuz duygu beslememektedir ve söyleyecekleri dünyanın olduğu kadar Yunanistan'ın da çıkarlarını düşündüğünü yansıtacaktır. Andlaşma hükümleri nedeniyle Yunanistan korkunç bir savaşa itilmiş olacaktır. Yunanistan'ın böyle bir savaşın üstesinden gelebileceğinden ve bundan sağ çıkabileceğinden kuşkusu vardır. Paris'e gelecek Türk temsilcileri andlaşmayı imzalamayacaklardır. Türk kalacak olan topraklarda seçim yapılması gerekecektir. Bu genel bir rum kırımına ve tüm İslam dünyasında geniş patlamalara yol açabilir. Mareşal Foch kurula böyle bir durumda gereksinme duyacağı kuvvetler hakkında bilgi vermiştir. Bu hesabına Yunan kuvvetlerini de katmıştır. Ama bu durumda, Arnavutluk ve Trakya'da, Yunan kuvvetlerinin tümünü gerektirecek çok şiddetli ayaklanmalar beklenebilir. Küçük Asya'da kullanılabilecek çok az Yunan kuvveti kalır. Kırk Avrupalı tümenin karışıklığı bastırabileceği öne sürülebilir. Kendisi, göreli olarak kısa sürede bitebilecek büyük bir savaş olabileceğine inanmamaktadır. Aksine, otuz kırk yıl için sürecek ve bitmez tükenmez dinsel acılıklar doğuracak bir savaş olasılığı vardır. Tüm İslâm dünyası tutuşacaktır. İstanbul'daki Türk Hükümetinin bu alevi söndürmek işine gelmeyecektir. Avrupa'da her şeyini, hatta Halifelerin türbelerini yitirmiş olacaktır. Bu koşullarda Küçük Asya'da yerleşmiş bir Hükümet İstanbul'dakinden daha iyi olabilir. Bütün bu nedenlerle tutanaklara geçmesini istediği bir demeç verecektir. Devletler Boğazlar hakkında bazı ortak sorumluluklar alacaklardır. İtalya bunlardan payına düşeni üstlenecektir. Fakat Küçük Asya ve özellikle İzmir konusunda ortaya çıkabilecek durumla başetmez üzere tek bir asker

---

[330] İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. Cilt IV, No. 14 tutanak 2 ve No. 18 tutaank 3.

bile göndermeyi İtalya yükümlenemez. B. Venizelos için yapabileceği her şeyi yapmaya hazırdır ve isteklerine de karşı çıkmayacaktır ama kendisine Küçük Asya'da İtalyan kuvvetleriyle yardım edeceğine söz veremez. Bütün İslam dünyası Devletlere karşı ayaklanacağına göre dev boyutlu kuvvetlere gereksinme duyulacağı kanısındadır. Daha ileri gitmek istemiyor fakat sonuçlardan sorumlu olmayı da kabul etmeyi reddediyor.

B. LLOYD GEORGE B. Nitti'nin ortaya attığı sorunun son derece önemli olduğunun farkındadır. Bunu tartışmaktan kaçındığı izlenimini vermemiş olduğunu umar. B. Nitti'nin ileri sürdüğü görüşlerinin ciddiliğini küçümsememektedir. Şayet Bay Nitti geçici olarak kabul edilen siyasete bir seçenek önerisi getirmiş olsaydı söylediklerine daha da büyük bir ağırlık tanırdı. Örneğin Çatalca sınırı yerine ne öneriliyor? Nüfusun çoğunluğu Türk değilken Trakya'nın tümü Türkiye'ye mi bırakılsın? Bu zorlukları çözemez. Böyle bir çözüm olsa olsa Yunanistan ve Bulgaristan'la anlaşmazlıklara yol açar. Bu iki ülkenin rakip iştahları kabaracak ve her ikisi de ülkeyi Türklerden koparmakta birinci olmağa çalışacaktır. 1912'de Balkan savaşlarına yol açan ve dolaylı olarak Büyük Savaşa neden olan durum bunun tıpkısı idi. B. Nitti'nin bunu istediğini sanmamaktadır. Belki de aklından Enez-Midya çizgisi geçmektedir. Bu çizginin uzunluğu 120-150 mil kadardır; doğal bir sınır değildir ve askerî açıdan savunulamaz. Çatalca çizgisi hem kısadır hem savunulabilir. Çatalca Türklerin Bulgar ilerlemesini durdurdukları noktadır. Türkiye, başlıca bölümü kolluk görevlisi olan, 50.000 kişilik bir kuvvetle kalacaktır. Kolluk kuvvetleri Enez-Midya hattı kadar uzun bir sınırı koruyamaz. Böyle bir durum Türkiye'nin Balkan komşularını saldırıya çağırmak olur. Bu nedenle Kurulun, dünya çıkarları bakımından, hem daha iyi savunulur olduğu hem de saldırıya daha az özendireceği düşüncesiyle, Türkiye'nin sınırlarını Çatalca hattında saptayacağına inanmaktadır. Kuşku yok ki, nüfus dağılımı başka türlü olsaydı çözüm daha kolay olurdu. Doğu Trakya'nın kuzeyi çoğunlukla Türk güneyi ise Rumdur. Edirne'yi Türklerde bırakmanın yararları bulunduğu kuşkusuzdur. Özellikle Hint temsilci heyeti, Edirne'nin Müslümanlığın Kutsal bir Kenti olmak niteliğinin korunabilmesi için bunun yapılmasını çok istemektedir. Ne yazık ki, kenti, çevresinden ayrı olarak aradaki topraklar haklı olarak Yunanistan'a verilirken Türkiye'ye bağlamak olanağı yoktur. Boğazlara gelince anladığına göre, Gelibolu'nun Yunanistan'a verilmesi B. Nitti için bir kaygu kaynağı olmaktadır. Gelibolu garnizonu Müttefik kuvvetlerden oluşacaktır. Sadece sivil yönetim Yunanlılarda olacaktır. Bunun da önemi olduğunu sanmamaktadır. Herhalde Müttefik Devletlerin aklına en son gelecek şey, bir de Maramara Denizi kıyıları çevresindeki bölgelerin sivil yönetimiyle uğraşmaktır. Kaldı ki Gelibolu nüfusu ezici çoğunluğu Rumdur. Bu nedenle Gelibolu'nun, Çatalca hattına kadar, askersizleştirme ve herhangi bir stratejik noktada garnizon bulundurmanın Müttefik kuvvetlerce yapılacağı konusunda gereken tüm güvenceler altında, Yunanistan'a bırakılacağını umar. İzmir konusunda ise, nüfusun çoğunluğu rumdur ve Türkiye kendisine bağlı soyları daima kötü yönetegelmiştir; Devletler de onun Hristiyan uyruklarını ezilmekten kurtaramamıştır. Türkiye'nin Türklerin oturduğu hiç bir ilini alıp Yunan yönetimi altına sokmak sözkonusu değildir. Geçmişi gözönünde tutarak geniş bir Rum nüfusunu Türklerin elinde bırakmanın nasıl önerilebileceğine akıl erdirememektedir. Bu Müttefiklerce açıklanmış olan ilkelere tümüyle ters düşer. Yunanistan

uygar bir Devlettir. Yüce Kurulun yetkesinin İzmir ve çevresini Türklere vermek için Yunanlıları oradan atmak içinkullanılması düşünülemez. B. Nitti'nin andlaşmanın uygulanmasına ilişkin kaygularını anlamakla birlikte, anımsanmalıdır ki, Türkiye'den alınacak tüm topraklar, ikisi dışında, Müttefiklerin elinde bulunuyor. Irak [Mezopotamya], Suriye, Filistin, İzmir ve İstanbul'un kendisi buna örnektir. Trakya'da ise, Mareşal Foch, Türklerin dışarı atılmasında hiç bir zorluk görmemektedir. Son kuraldışılık Ermenistan'dır. Burada, özellikle Erzurum'un içerde mi dışarda mı kalacağı açısından, sınırlar konusu yeniden gözden geçirilebilir. Mustafa Kemal'in Yunanlıları Küçük Asya'dan atabileceğine kimse inanmamaktadır.[331]

B. NİTTİ Yunanistan'ın taşınamaz bir yük altına girdiği düşüncesindedir. B. Venizelos'un, kendi ülkesine ezici bir görev yükleyecek kadar akılı olduğunu sanmaktadır. Herhalde Yunanistan'ın yararına olanı saptamak konusunda onun yargılarına inanılabilir. Yunanistan nüfusu hızla artmakta ve Yunanlılar dünyanın her yanına göç etmektedirler. Elde edilecek yeni topraklarla, çok geçmeden, Yunan ulusu 15-20 milyonu bulacaktır. O zaman daha güçlü olacak ve şimdiki güçlüklerine geçici gözüyle bakılabilecektir. Bu topraklar Yunanlılara verilecek olursa ilerici ve çalışkan bir ulus yönetiminde bunlar gönençlenecekler ve uygarlığın ilerlemesine katkıda bulunacaklardır. Kurulun kararının ödülü de işte bu olacaktır.

B. NİTTİ görüşme uzayabileceği için ertesi güne ertelenmesini önerdi.

(Toplantı 19.10'da dağıldı.)

No. 9'un Ek 2'si

Kara ve Deniz askerî Temsilcilerinin askersizleştirilmiş Bölge hakkındaki görüşleri[332]

Kara Komitesi ve Deniz Komitesi, bölgenin Marmara Denizini içeren bölümünün özel önemi nedeniyle, adıgeçen bu bölümünün askersizleştirilmesinin ancak içinde bulunan tüm toprak ve tüm adaların ya garanti eden Devletlerin mandat'sı altına alındığı ya da, üzerinde garanti eden Devletlerin toplu bir denetleme yapabilecekleri Türkiye'ye bırakıldığı takdirde etkin biçimde güvence altına alınabileceği görüşünü ileri sürmüşlerdir.

Bu görüşü kanıtlayan nedenler şunlardır:

1. Garanti eden Büyük Devletlerin tüm egemenliğini kullanan bir Devlete karşı bir yükümlülüğü zorla kabul ettirmeleri ve bunu uygulatmaları güçtür; halbuki Türkiye üzerinde gereken denetimi kolaylıkla yapabilirler.

2. Bunun dışında, şayet Marmara denizinin kıyılarından bir bölümü Yunanistan'ın, ötekisi de Türkiye'nin olursa, uygulamada gerek denetim bakımından gerek kıtaların yaşamı bakımından askeri kara ve deniz, gümrük, polis açılarından güçlükler çıkabileceği gibi;

---

331 İngilizce aslındaki dipnotu: "İtalyan yazmanlığınca hazırlanan Fransızca metinde bundan sonraki paragraf, tutanağa galiba doğru olarak B. Lloyd George'un konuşmasının devamı olarak geçirilmiştir." demektedir. Gerçekten de incelenmesinden düşünce ve üslup ve Yunanistan hakkında kullanılan deyimler, B. Nitti'den çok B. Lloyd George'a yakışmaktadır.

332 Bu metnin aslı Fransızcadır ve o dilden Türkçeye çevrilmiştir.

3. Yunanistan, garanti eden Devletlerden başka bir Devlete karşı bile olsa, savaşa girecek olursa, Boğazların özgürlüğünü korumak bakımından çok nazik sorunlar ortaya çıkabilir; hele bu savaş Yunanistan'la bu Devletlerden biri ya da Türkiye'ye karşı olacak olursa; [daha da zor olur][333]

4. Kaçınılmaz olan en alt düzeye indirilmiş bir elkoyma hakkının askersizleştirilmiş topraklarda kullanılması gereği kabul edilmiştir. Bu yükümlülüğün. Müttefik bir devlet olan Yunanistan'a kabul ettirilmesi nazik bir konu doğurabilir.

No : 10

[I.C.P. 102] 22 Nisan 1920 Perşembe günü saat 11. de San Remo.da Villa Devachan'da yapılan bir Yüce Kurul toplantısına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları :

Katılanlar : Britanya İmparatorluğu : Çok Sayın D. Lloyd George. Başbakan Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı, B.C.J. Hurst, B.R. Vansittart; **Yazmanlar,** Sir M. Hankey. Albay Abraham.

Fransa : B. Millerand Fransız Başbakanı; B. Berthelot, B. Kammerer.

İtalya : B. Nitti, Başbakan (Başkan); B. Scialoja, B. Nogara; **Yazmanlar :** B. Garbasso, B. Galli, B. Trombetti, Teğmen Zanchi.

Japonya : B. Matsui; **Yazmanlar,** B. Saito, B. Sawada.

(Müttefik deniz ve kara temsilcileri 3. maddede hazır bulundular.)

Çevirmen : B. Camerlynck.

1. Alman Hükümetinden haber.

2. Türkiyenin sınırları.

B. NİTTİ bu maddenin tartışılmasının dün bırakıldığı noktadan sürdürülebileceğini söyledi. Yapılacak somut bir önerileri yoktur. Kendisi, kişisel olarak, B. Venizelos'u memnun etmek için elinden geleni yapmağa hazırdır ama Avrupa barışının çıkarlarını düşünmek ve Türkiye'ye hem Avrupa'da hem Asya'da kabul etmek isteyebileceği sınırlar vermek olanağının bulunup bulunmadığını gözönünde tutmak zorundadır. Örneğin Büyük Ermenistan kuramını gerçeğe dönüştürmek için Erzurum Ermenistan'a katılacak olursa bunun Ermenilerin kendileri için doğurabileceği sonucu da göze almak gerekir. İstatistiklere göre Erzurum ilinde 673.000 müslüman, 8500 rum ve 135.000 Ermeni vardır. Değişik istatistikler de olabilir ama her halde ezici bir Müslüman çoğunluğu bulunduğu bir gerçektir. Büyük Ermenistan görüşünden yana ileri sürülebilecek kanıtlar olduğu kuşkusuzdur ama başta onu savunma olanaklarını göz önünde tutulması gerekir. Erzurum şimdi Türk Ulusçularının [Milliyetçiliğinin=Nationalisme] merkezidir. Birinin Türkleri kovabilmesi gerekiyor. Bu yapılacak olursa da bir Ermeni kırımı ortaya çıkar. Avrupada Türkler Çatalca sınırına razı olurlar mı? Daha 30 Martta, kara ve deniz uzmanları, Boğazların özgürlüğü için ya doğrudan doğruya ya da, Boğazlara sahip olduğu takdirde sağlanabileceği söylenen Türkiye aracılığı ile, Büyük Devletlerin denetimine gereksinme olduğu sonucuna varmışlardır. Geçen gün bu görüş askerî danışmanlarca da doğrulandı. Bu görüş karşısında Kurul Marmara Denizi ve Boğazları çevreleyen bölgelerin Yuna-

[333] Dik ayıraç arasındaki metin çeviri nedeniyle eklenmiştir.

nistan'la Türkiye arasında bölüştürülmesinin mi, yoksa tümüyle Türklere bırakıp böylece daha iyi bir denetim altında tutmanın mı yeğlenmesi gerektiğine karar vermelidir. Yunanistan'a da bir pay verilecek olursa onun da Türkiyle ile aynı denetim altında olması gerekecektir. Bunu Yunanistan'a karşı hiç bir kötü niyet taşımadan sadece dünya barışı çıkarları açısından ileri sürmektedir. Daha önce de belirtmiş olduğu gibi, şayet Yunanlılar Trakya'da ve İzmir'de istediklerini alacaklarsa, tüm askerî sorumluluğu da yükümlenmeleri gerekecektir. Herhalde kendisi bunu paylaşacak değildir.

Kendisine kara ve deniz uzmanlarının geldiği haberi verildiğine göre şimdi Boğazlar ve Marmara Denizi suyollarının yönetimi konusunda onları dinlemeyi önermektedir.

(Bu noktada deniz ve kara askerî uzmanları Kurul salonuna girdiler.)

3. Boğazlar ve Marmara Denizi suyollarının yönetimi.

B. NİTTİ kara ve deniz uzmanlarının Boğazların yönetimine ilişkin madde tasarılarını incelediklerini ve kurula sunulmuş olan bazı sonuçlara varmış olduklarını söyledi (A.J.165, Bk. Ek I). Kurulun üyelerinin soracakları soru olup olmadığını sordu.

B. MATSUİ sunuş mektubunun üzerinde Japon deniz uzmanının çekincesi bulunan 4. paragrafının ikinci tümcesine dikkati çekmiştir. Anımsanacağı gibi, Londra'da Vikont Chinda, Boğazlar Komisyonunda bir Japon temsilcisi bulunmasını istemişti. Bu kabul edilmişti[334] Şimdi ise, deniz ve kara uzmanları, Boğazlar Komisyonunun bir Alt-Komisyon haline getirilmesini ve onun üstüne de, Japonya'nın temsil edilmediği bir Yüksek Komisyon kurulmasını önermektedir. Böylece Japonya, Londra'da kazanılmış olduğunu sandığı durumu olduğu gibi elde edememektedir. Bu durum kendisi için biraz sıkıntı doğurmaktadır ve kurulun deniz uzmanlarının önerilerini kabul etmeden bu söylediklerini gözönünde tutmasını rica etmektedir.

B. NİTTİ Japon temsilcisinin söylediğinin çok önemli olduğunu ancak askerî olmaktan çok siyasal niteliği bulunduğunu belirtti. Kara ve deniz askerî uzmanları hazır bulunduğuna göre, askerî konular bitirilinceye kadar siyasal nitelikteki konuların ertelenmesinin daha yerinde olacağını söyledi. Boğazlar Komisyonunu başka bir kuruluşun buyruğuna vermeyi gerektirecek askerî bir neden var mı?

GENERAL WEYGAND kendisi tarafından açıklanmaktansa deniz uzmanlarınca açıklanması daha yerinde olacak önemli nedenler olduğunu söyledi.

B. NİTTİ demek ki sorunun, Boğazlar Askerî Komisyonunun özerk mi yoksa İstanbul'daki Büyükelçilerden oluşan bir Yüksek Komisyonun buyruğunda mı olacağı konusu olduğunu belirtti.

GENERAL WEYGAND sorunun tam tanımının bu olmadığını söyledi. Askerî bir komisyonun sivil makamlara bağlı olması gerektiğinde kuşku yoktur.

---

[334] İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. Cilt VII, No. 20, tutanak 2, No. 48, tutanak 1 ve No. 78, tutanak 12.

Londra Konferansı çok geniş yetkili bir Boğazlar Komisyonu kurmuştur. Deniz uzmanları konuyu inceledikten sonra bu komisyonun işinin büyük bir bölümünün teknik nitelikte olacağı ve görevlerini de bu teknik konularla sınırlandırıp bir de kuvvetlerin komutanlığı yapmamasının daha uygun olacağı sonucuna varmıştır. Bu nedenle de üzerinde bir Yüksek Komisyon kurulması önerilmiştir; ancak bu durumu açıklamayı deniz makamlarına bırakmanın daha doğru olacağını düşünmektedir.

AMİRAL BEATTY Britanya deniz temsilcilerine kılavuzluk etmek üzere verilen Britanya Amiralliğinin görüşüne göre, türlü komisyonların işlerini koordine etmek için bir merkez yetkili makamına gereksinme vardır. Deniz ve kara kuvvetlerini gerektiğinde yardıma çağırabilme yetkisinin —bir teknik komisyona değil— en yüksek makama verilmesi doğru olur. Bu kuvvetleri Garanti eden üç Devlet sağlayacağına göre, bunların, başka Devletlerin de temsil edildiği bir komisyonun buyruğunu kabul etmeleri beklenemezdi. Boğazlar Komisyonu Britanya, Fransız ve İtalyan deniz ve kara kuvvetlerinin hizmetlerine gereksinme duyacak olursa, daha yüksek bir makama başvurmalıdır. Danışmanların görüşüne göre en uygun makam, kuvvetlerin ait olduğu Devletlerin en yüksek temsilcilerinin bulunduğu makamdır. Karacı meslekdaşlarının bu görüşüne katılıp katılmadığını öğrenmek istedi.

GENERAL WEYGAND katıldığını bildirdi.

LORD CURZON başkanın da dediği gibi, konunun bir deniz bir de siyasal yönü olduğunu söyledi. Bu öneri İstanbul'da bir tane daha uluslararası komisyon kurulmasına yol açacaktır. Konferans komisyonların sayısını azaltmayı kararlaştırmıştı. Bu bile baştan bir kuşku yaratmaktadır. İşin başka bir yönü de Boğazlar Komisyonunda Büyük Devlet temsilcilerinden başka, Boğazların özgürlüğü ile ilgili başka Devletlerin de bulunuşudur; örneğin Romanya ve Yunanistan; ilerde bir tarihte bir Bulgar üye de öngörülmüştür. Londra'da ısrarla öne atılan istek üzerine Japonya'nın da bir üyeliği olacaktır. Şimdi de bunun üstüne sadece üç Devlet temsilcisinden oluşan bir yeni Yüksek Komisyon kurulması öneriliyor. Boğazlar Komisyonunda temsilci bulunduran Devletlerden, sadece Yunanistan'la Romanya'dan da değil, Birleşik Devletlerden de oldukça büyük bir karşı çıkma gelebilecektir. Amerika Boğazların yazgısı ile çok ilgilidir ve böyle bir buyruk altına düşmekten alınabilir. Lord Beatty'nin söylediklerinin doğruluğunu kabul etmekle birlikte, istenenin, Boğazlar Komisyonunun kuvvet veren Hükümetler temsilcilerinden bunların kullanılmasına hangi koşullarda izin isteyeceğinin saptanmasını sağlayacak bir yazış biçimi ile güvence altına alınabileceğini belirtmiştir. Uygulamada bu üç temsilci İstanbul'daki üç Büyükelçi olacaktır. Bu deniz ve kara danışmanlarını memnun edebiliyorsa sorun sadece bunu yazıya dökmek olacaktır.

AMİRAL BEATTY bu planın kendisine uygun göründüğünü söyledi. Deniz ve kara askerî danışmanlarının yüksek politikaya karışmak isteğiyle hareket etmediklerini fakat kuvvetlerine, dokuz üyesinden altısı kuvvet vermeyen ülkelerden oluşan bir kuruluşun el koyabilmesi olasılığı üzerinde durduklarını özellikle sözlerine eklemek istediğini belirtti. Kıtaların bağlı oldukları Hükümetlerin istekleri doğrultusunda buyrukları sağlamakta büyük zorluklarla karşılaşılacağı da düşünülmüştür. Bir Yüksek Komisyon kurulmasına ilişkin özel bir istek yok-

tur fakat daha uygun bir makam bulunmasına gereksinme olduğu kesindir. Anladığına göre usul şöyle olacaktır : Kuvvet kullanılmasını gerektirecek ciddi bir neden olduğu kanısına varan Boğazlar Komisyonu üyelerinden herhangi biri, üç Devlet Büyükelçilerine başvuracaktır. Bu kuvvetin içinde Amerika Birleşik Devletlerinin herhangi bir payı bulunacak olsa, Hükümetinin, bu kuvvetlerin kullanılma biçim ve koşulları hakkında sözü olabilirdi.

B. NİTTİ deniz danışmanlarına sorulacak başka soru bulunup bulunmadığını sordu.

LORD CURZON Yüksek Komisyon konusunun daha sonra karara bağlanacağını sandığını söyledi.

(Bundan sonra deniz danışmanlarının ayrı önerileri incelendi.)

Madde 1

Tartışma sonunda, madde 1, deniz danışmanlarınca değiştirildiği biçimde kabul edildi. (A.J.165.) (Bak Ek. I.)

Madde 8

LORD CURZON tasarının deniz danışmanlarınca değiştirilen biçiminin şimdi tartışılan Yüksek Komisyon konusunu ortaya çıkardığını söyledi. Kendisi, deniz uzmanlarının kabul edebileceklerini umduğu, bir değişik tasarı hazırlamıştır.

Aşağıdaki tasarı okunmuş ve 8. maddenin son biçimi olarak kabul edilmiştir :

'Komisyon geçiş özgürlüğüne karışıldığı sonucuna varacak olursa, İşgal kuvvetlerini sağlayan Müttefik Devletlerin İstanbul'daki temsilciliklerine bundan bilgi verecektir. Bunun üzerine temsilciler, Müttefik kuvvetlerin deniz ve kara komutanları ile, Boğazların özgürlüğünü korumak için gerekli görülecek önlemleri kararlaştıracaklardır. Boğazlardan geçiş özgürlüğünü tehdit eden bir dış eylem olacak olursa, adıgeçen temsilciler benzer bir eyleme başvuracaklardır'.

(Sonradan, bunun, sunuş notasında ortaya atılan Yüksek Komisyon sorununu da çözüdüğüne karar verilmiştir.)

Madde 22

Deniz danışmanlarının değiştirilmiş metni kabul edildi.

Madde 23

23. maddenin kaldırılması kararlaştırıldı.

Madde 24

AMİRAL BEATTY, Fransız deniz temsilcisinin Türkiye ile savaş halinde olan bir Devletin gemisine ilişkin bir hüküm konulmasını gerekli gördüğünü belirtti. Öteki danışmanlar değiştirilmiş dördüncü paragrafın bunu yeterince kapsadığı görüşünde idiler.

TÜMAMİRAL LE VAVASSEUR'e göre, ilk biçimi ile 24. maddenin son hükmünün de çıkarılması halinde, Türkiye ile savaşta olan bir ülkenin durumuna ilişkin metinde hiç bir şey kalmayacaktır. Kendisinin önerdiği gibi bir hüküm konulmayacak olursa, Türkiye ile savaş durumunda olan bir ülke savaş gemisi İstanbul'a gelerek kömür almak için yirmidört saat kalabilecektir. Meslekdaşları, konuyu Milletler Cemiyetine aktaran 4. paragraf hükmünün yeterli olduğunu düşünmekte iseler de, kendisi, tüm öteki konular ayrıntıları ile andlaşmada yer aldığına göre, bu konunun da unutulmaması gerektiği kanısındadır. Savaş durumuyla ilgili başka hükümler de konmuş fakat her bir halde Milletler Cemiyetine gidilmesi öngörülmemiştir. Niçin sadece Türkiye ile bir savaş hali için bu öngörülmektedir?

B. VANSİTTART Türkiye'ye, saldırganın kendisi olabileceği ve eylemlerinin başka Devletlerce beğeni ile karşılanmamış bulunabileceği bir savaşta herhangi bir yarar sağlamak istenmediğini belirtti. Eğer saldırıya uğrayan Türkiye olursa, o zaman da 4. paragraf hükümleri yeterlidir.

LORD CURZON bu madde ile ilgili olarak ileri sürülebilecek bir nokta daha olduğunu söyledi. Limanlar, Suyolları veDemiryolları Komisyonunun İstanbul ve Haydarpaşa serbest limanlarının Boğazlar Komisyonunca denetlenmesine ilişkin öğütlemelerinin kabul edilmiş olması karşısında bu maddede bu limanlardan özellikle sözedilmesine gereksinme kalmamıştır.

Bir süre daha tartışıldıktan sonra şunlar kararlaştırılmıştır :

Limanlar, Suyolları ve Demiryolları Komisyonunun (A.J. 115)[335] öğütlemeleleri kabul edildiğine göre gereksiz hale gelen İstanbul ve Haydarpaşa limanlarından özellikle sözeden tümcelerin çıkarılması kaydı ile 24. maddenin deniz danışmanlarınca değiştirilmiş biçiminin kabul edilmesi.

Fransız deniz danışmanının 24. maddeye, fıkra (1), yapılmasını önerdiği ek kabul edilmemiştir.

Madde 25, 26 ve 27.

İlk tasarının 25, 26 ve 27. maddeleri deniz danışmanlarının öğütlemelerine uygun olarak kabul edilmiştir.

(Bu noktada deniz ve kara danışmanları salondan çıktılar.)

B. VANSİTTART sunuş mektubunun (A.J.165) (Ek 1.) dördüncü paragrafına dikkati çekti :

Boğazlar Komisyonunun yönetici ve teknik uzmanlardan oluşması ve işlevlerinin 7. madde ile ve benzeri maddelerle sınırlandırılması gerektiği görüşü **kabul edilmemiştir.**

Ayrıca Boğazlar Komisyonunun adının "Yüksek Komisyon" değil, "Boğazlar Komisyonu" olması **kararlaştırılmıştır.**

---

335 İngilizce aslındaki dipnotu : Bak Cilt VII. No. 70, Ek 4.

B. MATSUİ bunun üstüne başka hiç bir komisyon konulmayacağı anlayışı içinde bulunduğunu kaydetti.

(Kararlaştırılan son biçimleri ile bu maddeler Ek 2. dedir.)[336]

4. Batum.

B. LLOYD GEORGE Mareşal Wilson'un Batum'un Bolşevik ilerlemesi tehdidi altında olduğunu ve garnizonun saldırıya karşı koyamayacağını gözönünde tutarak İngiliz garnizonunu buradan çekmek telaşı içinde olduğunu söyledi. Kurulun bu konuda ciddî görüşleri yoksa konunun sadece Britanya askerî makamlarınca kararlaştırılmasına izin verilmesini isteyecektir.

B. BERTHELOT Garnizonun çekilmesinin ciddî bir konu olduğu görüşündedir. Batum tüm Kafkasya ve Acemistan'ın önemli bir petrol, manganez ve ipek ticareti bakımından çıkış limanıdır. Albay Chardigny kendisine Batum'un oldukça küçük bir kuvvetle savunulabileceği görüşünde olduğunu söylemiştir. Bolşevikler güçlü olmadıkları gibi cepheden bir saldırıya geçmeleri olasılığı da çok azdır. Daha çok yerel destekleyicilerine dayanmaktadırlar. Azerbaycan'ın tutumu, hiç kuşkusuz, memnunluk verici değildir ama Gürcistan'ın tutumu, şu sırada görüşme konusu olan, Batum'un Gürcistan'a verilmesi tasarısı ile değiştirilebilir görünüyor. Britanya Hükümetinin tehlikeyi ne denli yakın gördüğünü bilmek istemektedir. Fransa belki de olağan dışı bir çaba yapıp Britanya garnizonuna yardımcı olmak için bazı kıtalar gönderebilir. B. Millerand Savaş Bakanına danıştıktan sonra bir karar verebilir.

LORD CURZON şimdiki garnizonun iki zayıf Britanya taburundan oluştuğunu ve her ne kadar bundan iki ay önce Batum'un savunması uluslararası bir yükümlülük olarak kabul edilmiş ise de[337] şu ana kadar yardım için başka hiç bir kuvvet gönderilmemiştir. Denikin'i yenilgiye uğratan Bolşevikler[338] Karadeniz kıyılarında yürümekte ve Britanya Hükümeti de haklı olarak garnizonunun yazgısından kayguya düşmüş bulunmaktadır. Britanya Hükümeti de tıpkı B. Berthelot gibi, anlaşmanın imzasından sonra Batum'un Gürcistan'a teslimine kadar geçecek zamanı doldurmak çabası içindedir. Anlaşmanın ertesi günden önce yapılabileceğini ummaktadır. Birkaç hafta sonra da Gürcistan görevi üstlenebilir. Ancak bu arada Fransa Büyük Britanya'ya yardım etmek olanağını bulursa, ya da bulamayacaksa, Britanya kuvvetlerinin yeniden kurula başvurulmadan çekilmesine rıza gösterecek olursa, büyük kıvanç duyacaktır.

B. MİLLERAND Fransız Savaş Bakanından Batum'a derhal bir tabur göndermek için gerekli önlemleri almasını isteyeceğini bildirdi. Ancak Mareşal Sir Henry Wilson'dan tehlikenin ne denli yakın olduğunu, Fransız taburunun Batum'a zamanında yetişmesi olasılığının ne olduğunu yoksa Britanya garnizonu-

---

336 İngilizce aslındaki dipnotu: Basılmamış. (A.J. 165 Kişiye Özel) Türk Andlaşması, Bölüm III, Kesim 2. Boğazlar" başlığını taşıyan bu Ek'te: i) ufak değişikliklerle Sevr Andlaşmasının 37, 38, 44, 56 ve 57 maddelerinin benzeri olan 1, 2, 6, 22 ve 24 numaralı maddeleri içermekteydi. Sade 8. maddede "178. maddede öngörülen" tümcesi yoktu. Ayrıca ii) şu başlıkları içeriyordu: "Madde 23 (Kaldırılacak.)" ve "Madde 25, 26 ve 27. İlk tasarı biçimi kabul edilmiştir.

337 İngilizce aslındaki dipnotu: Bak No. 6, Not 7.

338 İngilizce aslındaki dipnotu: Bak Cilt II, No. 77, Ek.

nun, bu tabur gelmeden çekilmesi olasılığının bulunup bulunmadığını sormak ister.

MAREŞAL WİLSON bunun Fransız taburunu Batum'da karaya çıkarmak için geçecek zamana bağlı olduğunu bildirdi.

B. LLOYD GEORGE bir İtalyan taburunun da gönderilip gönderilmeyeceğini sordu.

B. NİTTİ bir tabur göndermenin kolay bir iş olduğunu belirtti. Taşıma zorluğuna herhalde bir çare bulunabilir; ancak kendisini düşündüren üç dört taburun yeterli olup olmayacağıdır. Şayet Bolşevikler'in Batum'u ele geçirmekte bir çıkarları varsa, ki herhalde vardır, kuvvetleri dört taburu ezmeğe yeterlidir.

B. BERTHELOT Bolşeviklerin güçlü olmadıkları kanısındadır. İngilizleri desteklemek için bir Fransız ve bir İtalyan taburunun gönderilmesinin moral etkisi büyük olacaktır. Gürcüleri yüreklendirmiş oluruz; Onların Hükümetleri Bolşevik değil Menşeviktir. Azerbaycan'ın Bolşeviklerle ve Mustafa Kemalle entrikalarına karşı Müttefik kuvvetlerin Batum'da bulunuşu bir denge sağlar. Kent Bolşeviklere karşı savunulmak isteği içindedir ve Müttefik kuvvetlere yardıma hazırdır. Sorun sadece bir sayı sorunu değildir. Kafkasyalılar kendilerini daima savunmuşlardır bunu yine yapmağa özendirilmeleri gerekir. Öte yandan üç Devletin Batum'dan çekilmesinin büyük bir yanlışlık olacağı kanısındadır. Kafkasya ve Acemistan ile ticaret yitirileceği gibi boruhattı da zarara uğrayabilir. Buna, ancak başka çare kalmazsa razı olunabilir. Karadeniz'de Britanya donanması salt üstünlüğe sahiptir ve çok ciddî bir zorluk olursa taburları kolaylıkla geri çekebilir.

B. NİTTİ şu ana kadar Müttefik Devletlerin Bolşeviklerle savaşmadığını belirtti; Bolşevik Hükümetinin varlığını yadsımışlardır. Şimdi kurula Batum'un bir Rus kenti olduğunu anımsatır.

LORD CURZON Batum'un nüfus bakımından Rus olmadığını ve Rusya tarafından Berlin Andlaşması[339] hiçe sayılarak ele geçirildiğini söyledi.

B. NİTTİ savaştan önce Batum'un Rus İmparatorluğu'nun bir parçası olarak tanındığını söyledi. Rus orduları Rus topraklarının herhangi bir bölümüne girebildikleri gibi buraya da girerlerdi. Müttefikler Batum'u Bolşeviklere karşı savunmak için kıta gönderecek olurlarsa, savaşı onlara karşı Rus topraklarında vermiş olacaklardır. Şimdiye kadar Müttefikler Batum'da sadece düzeni korumak ve ticareti güvence altında tutmak için asker bulunduruyorlardı. Şimdi amaç değişiyor. Garnizon, kente yaklaştıklarında Bolşeviklere karşı koyacaktır. Kanısınca askerî uzmanlardan, Müttefiklerin kendilerini karşı karşıya bulmaları olasılığı olan Bolşevik ordusunun kuvvetini sormak gereği vardır.

B. BERTHELOT Bolşevik ordusu diye bir şeyin olmadığını söyledi.

B. NİTTİ Bolşevik ordusunun varlığının hep yadsınmış olduğunu; ama yengiden yengiye gittiğini belirtti.

---

339 İngilizce aslındaki dipnotu : Bak. Cilt VII, No. 10, Not. 2.

B. BERTHELOT Bolşevik yengilerinin hep Ruslara karşı kazanıldığını söyledi.

B. NİTTİ Batum Rus topraklarında olduğuna göre, saldırının Müttefikler tarafından olacağına dikkati çekti.

LORD CURZON İngilizlerin iki yıldır Batum'da kıtaları bulunduğunu söyledi. Tek soru Bolşevikler yaklaşıyor diye kaçmaları gerekip gerekmediğidir. Batum bir Rus kenti değildir. Berlin Andlaşması ile serbest liman haline getirilmiş ve Sovyet Rusya buna o kadar az önem vermiştir ki, Brest-Litovsk Andlaşmasıyla kenti Türklere bırakmıştır.[340] Müttefikler bu kenti, **de facto** Hükümetlerini tanıdıkları Kafkas Devletlerinin doğal limanı olarak elde tutmaktadır. B. Nitti'nin düşünce biçimi sonuna kadar izlenecek olsa, konferansın Rusya'ya sınırdaş Devletlere ilişkin tüm siyasetinin bir kenara atılması gerekirdi. Örneğin Ermenistan'a ait tüm tasarılar rafa kaldırılmalıdır.

B. NİTTİ sorunun çok karışık olduğunu belirtti. Bir kez daha askerî uzmanlardan ne kadar kuvvete gereksinme duyulacağının ve ne ölçüde bir direnme ile karşılaşılacağının sorulmasını önerdi. Kurul ne yapacağına ancak o zaman karar vermeliydi. Kurul ekonomik bildirisinde Bolşeviklerin 1 - 1/5 milyonluk bir kuvveti olduğunu açıklamıştı.[341] Bolşeviklerin her yerde başarılı olacaklarına inanmaktadır. Kurul onlara karşı savaşa girmek istiyorsa bu gerçekten kesin bir program demektir. Birkaç taburla olacak iş değildir.

Bu, savaşa girme olanakları olmadan savaşa tutuşmak demektir. Bolşevik hareketi pek yakında bir Rus Milliyetçi hareketine dönüşecektir. Rusya Batum'a gereksinme duyacak ve onu isteyecektir. Üç ya da dört Müttefik taburu denize döküldükten sonra, bunları sağlayan Devletler kendilerini döğüşmeye zorlanmış durumda bulacaklardır. Kendi bakımından Rusya'ya karşı savaş yapamayacağını ve yapmayacağını açıklamak durumundadır. Müttefikler Batum'a orada düzeni korumak için gitmişlerdi. Şimdi bunun için Bolşeviklerle döğüşmeleri öneriliyor. Karşılaşılan sorun budur. Batum'da düzeni korumak için bir, hatta iki tabur göndermeğe karşı çıkmamaktadır ama yine açıklamak ister ki, bunların Rus Hükümetinin ordularına karşı savaş açmasını kabul edemez.

B. BERTHELOT İtalyanlar ister göndersin, ister göndermesin, Fransız Hükümetinin Britanya garnizonuna yardım için bir Fransız taburu göndereceğini bildirdi. Ortada sadece yerel bir konu vardır ve 1 - 1/2 milyonluk bir orduya karşı olasıl bazı harekâtın yapılabilirliği hakkında askerî bir araştırmaya hiç gerek görmemektedir. Fransız Hükümeti, yerel koşulları bilen Britanya Hükümetinin görüşlerine göre hareket edecektir. Fransız taburu Britanya kuvvetlerinin yanında yer alacak ve onlarla kalacak ya da çekilecektir. B. Millerand Paris'e derhal bir telgraf çekerek bir taburun gönderilmesini isteyecektir.

B. NİTTİ Britanya Hükümeti kendisinden olağanüstü bir duruma karşı koyabilmek için bir tabur isteyecek olsa, bunu, gerekirse, ertesi günü göndermeğe

---

340 İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. British and Foreign State Papers Cilt. cxxiii, S. 740 f. - Prof. Erim'in "Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri Cilt I", (Ankara-1953) adlı yapıtının 505. sayfasında Brest-Litowsk Andlaşmasının Batumu Türkiye'ye bırakan 4. maddesine bak.

341 İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. Barış Konferansı Yüce Kurulunun Dünya ekonomik koşulları hakkında Bildirisi, S. 2.

hazır olduğunu ancak, durumun sonunda Rusya ile bir savaşa dönüşmesi konusunda çekincesini saklı tuttuğunu bildirdi. Böyle bir gelişmeye kesinlikle katılmayacaktır.

B. LLOYD GEORGE vermeğe hazır oldukları yardımdan dolayı teşekkür etmektedir. Batum'da karşı koyabilme olanaklarının incelenmesi gerektiğini sanıyor. Kafkas Devletleri arasındaki görüşmelerin gelişmesinden umudu vardır. Hatta bugün bir sonuç beklenebileceği söylenmektedir. Mareşal Wilson'un bu konuda Mareşal Foch ve General Badoglio ile önce bir anlaşmaya varılacağı varsayımı, sonrada varılamadığı varsayımı üzerine görüşmeler yapılabileceği kanısındadır. Kuşkusuz, derhal geri dönmeleri için buyruk alacaklarsa, iki taburun Batum'a gönderilmesinin bir yararı yoktur.

B. MİLLERAND her şeye karşın, taburların derhal hazır olması için gereken buyrukların verilmesinin yerinde olacağı görüşündedir.

B. NİTTİ bir İtalyan taburunun da hazırlanması için buyruk göndereceğini bildirdi.

(Bu konunun görüşmesi ertelendi.)

(Konferans saat 13.15'de ertelendi.)

No. 10'un Ek. 1'i

(Bu rapor Müttefik Deniz, Kara ve Hava Komisyonunca onaylanmıştır.)

Müttefik Deniz Danışmanlarından Mareşal Foch'a.

(A.J.165.)

Müttefik deniz danışmanları, Boğazlar ve Marmara Denizi Suyollarının Yönetimi Komitesi raporunun 1, 8 ve 22-27. maddeleri hakkındaki öğütlemelerini bir sunuş mektubu ve açıklayıcı notlarla birlikte sunmakla şeref kazanırlar.

Fransa adına: Le Vavasseur
Büyük Britanya adına: C. Fuller
İtalya adına: Ruspoli
Japonya dına: Usomi [Osumi]

20 Nisan 1920

Sunuş Mektubu

Deniz danışmanları, Boğazlar ve Marmara Denizi Suyollarının Yönetimi Komitesinin raporundaki[342] bazı maddelerin gözden geçirilmesi için ilişikteki öğütlemeleri sunarken oybirliği ile şu görüştedirler:

1. Bu suyollarının yönetimi için bir rejim sağlanmasında izlenecek ana ilkenin, barışta ve savaşta, gerek savaş gerek ticaret, tüm gemilerin geçiş özgürlüğünün bulunması ilkesi olduğu.

---

[342] İngilizce aslındaki dipnotu: (A.J. 51 A) sayılı bu belge dosyadaki nüshada yoktur: aşağıya bakınız. Bu belge Cilt VII'deki No. 40'un Ek 1'inin değiştirilmiş bir tasarısıdır.

2. Bu ilkeyi yerine getirebilmek için de Süveyş Kanalı Sözleşmesi örneğinin çok yakından izlenmesi gerektiği.

3. Bu suyollarında özgürce gidişgeliş hakkına karşı konacak her türlü engellemenin verimli bir uluslararası anlaşmazlık kaynağı olacağı.

Bu suyollarından geçişe konulacak sınırlandırmalar, Karadeniz'e kıyıdaş ulusların ticaretini engelleyecektir.

Deniz danışmanları bu durumun Rusya açısından incelenmesini yapmışlar fakat Rusya'daki durum bir dengeye ulaşmadığına göre ve önerilen rejim süresiz bir zaman için düşünüldüğü için Boğazlar rejiminde bu durumla ilgili hiç bir önlem alınmaması sonucuna varmışlardır.

4. Yukarda sözü edilen (A.J.51 A.) raporunda Madde 2. sinde öngörülen komisyonun, yani Boğazlar Komisyonunun, çoğunlukla yönetici ve teknik uzmanlardan oluşturulması ve görevlerinin 7. madde ile öteki benzeri maddelerin uygulanması ile sınırlandırılması gerektiği.

Sade garanti veren Devletler temsilcilerinden oluşan ve bir alt-komisyon durumuna gelecek Boğazlar Komisyonu ile, gümrük v.b. gibi başka alt-komisyonlar üzerinde yetkisi olan ve ayrıca, yukardaki raporun (A.J.51 A) 8. maddesinde belirtilen daha geniş hususlarda sözügeçen suyollarını etkiliyen konularla uğraşmağa da yetkili bir "Yüksek Komisyon" bulunması akla uygun gelmektedir. Şayet bu usul sakıncalı görünmekte ise, yukardaki raporun (A.J.51 A) 2. maddesinde öngörülen komisyon statüsünün, görevleri sadece teknik nitelikte olacağı için bir alt-komisyon statüsü olmasını, deniz danışmanları, öğütlemektedirler.

5. Gelibolu Yarımadası ile Marmara Denizinin kuzey kıyıları başka bir Devlet egemenliği altına girecekse, Boğazlar Komisyonunun denetimini Türk Hükümeti adına yaptığına ilişkin 2. madde hükümlerinin doğal olmayan bir durum yarattığı.

6. Her ne kadar (A.J. 51 A)'nın 28. maddesi gözden geçirilmek üzere açıkça kendilerine sunulmuş değilse de, Boğazlar rejiminin etkin biçimde sağlanması için, askersizleştirilmiş bölge içindeki tüm kıyı ve adaların ya garanti veren Devletlerin bir **mandat**'sı altında olması ya da garanti veren Devletlerin üzerinde ortaklaşa ve olumlu bir denetimi olabilecek bir egemenlik altında bulunması gerekeceğini özellikle belirtmek isterler.

Not. — Japon deniz danışmanı, kendi makamlarından bu konuda bir yönerge alıncaya kadar, 4. maddenin 2. paragrafındaki Yüksek Komisyona ilişkin görüşe çekince koymuştur.

A.J. 51 A'daki biçimiyle Madde 1.

Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi ve Karadeniz Boğazını da içermek üzere, Boğazlardan gidiş geliş, gelecekte, (aşağıda öngörülen haler dışında) hem barışta hem savaşta, Müttefik ve

Deniz danışmanlarınca değiştirildiği biçimde. Madde 1.

Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi ve Karadeniz Boğazını kapsayan Boğazlar'da gidiş-geliş, gelecekte, gerek barışta gerek savaşta, bayrak ayırımı yapmaksızın tüm ticaret ve savaş ge-

Ortak Devletlerin, Milletler Cemiyeti üyesi tüm Devletlerin ve, Milletler Cemiyeti Konseyine yapılacak ve Konseyce kabul edilecek bir başvuru üzerine, işbu düzenleme hükümlerini kabul etmeleri koşuluyla, Milletler Cemiyeti üyesi olmayan Devletlerin gemilerine açık olacaktır.

mileriyle askerlik ve ticaret uçaklarına açık olacaktır.

Milletler Cemiyeti Konseyinin bir kararının uygulanması dışında, bu sular abluka edilemez, buralarda hiç bir savaş hakkı kullanılamaz ve hiçbir düşmanca eylemde bulunulamaz.

Deniz Danışmanlarının Madde 1. hakkında düşünceleri

Sunuş mektuplarında ileri sürdükleri görüşler uyarınca, deniz danışmanları ilk yazıldığı biçimiyle Madde 1.'in "Boğazların tam özgürlüğü" ilkesini yeterince yerine getirmediği görüşündedirler.

Özellikle, maddede Milletler Cemiyeti Konseyine başvurma koşulları kalacak olursa, Milletler Cemiyeti üyesi olmayan, örneğin Birleşik Devletler gibi Devletlerin, haklı olarak, bir haksızlığa uğradıkları izlenimini edinecekleri düşünülmektedir.

A.J. 51 A 'daki biçimiyle Madde 8.

Komisyon, geçiş özgürlüğünün dışardan gelen bir eylemle tehdit edildiği kanısına varacak olursa, Müttefik kuvvetler komutanını haberli kılacaklar ve o da bunun üzerine, bu tehdidi ortadan kaldırmak için en uygun bulunacak eyleme girişmek sorumluluğunu üzerine alacaktır.

Deniz Danışmanlarınca değiştirildiği biçimde Madde 8.

Deniz ve kara güvencesini veren kuvvetleri sağlayan Devletlerin temsilcileri, geçiş özgürlüğünü dışardan gelen bir eylemle tehdit edildiği kanısına varacak olurlarsa, sürekli Müttefik kuvvetlerinin deniz ve kara makamlarını haberli kılacaklar, bu makamlar da, bunun üzerine, bu tehdidi ortadan kaldırmak için en uygun bulunacak eyleme girişmek sorumluluğunu üzerlerine alacaklardır.

Deniz Danışmanlarının Madde 8. hakkında düşünceleri

Deniz Danışmanları, sunuş mektuplarında öğütledikleri "Yüksek Komisyon" ilkesi kabul edilecek olursa, "Deniz ve kara güvencesini veren kuvvetleri sağlayan Devletlerin temsilcileri" sözcüklerinin yerine "Yüksek Komisyon" deyiminin kullanılması gerekeceği görüşündedirler.

A.J. 51 A'daki biçimiyle Madde 22.

Savaş gemileri, 3. maddede belirlenen sulardan, Komisyonca çıkartılmış yönetim kurallarına hareketlerini her bakımdan uydurmak koşulu ile özgürce geçebileceklerdir. Boğazlardan geç-

Deniz Danışmanlarınca değiştirildiği biçimde Madde 22.

3. maddede belirlenen sulardan transit geçecek savaş gemileri, her bakımdan, gemilerin olağan geliş-gidişi kuralları ile sağlık gereklerine uymayı sağlamak üzere Komisyonca çıkartılmış

mek isteyen her savaş gemisi Komisyonu haberli kılacak ve onun verebileceği yönergelere uyacaktır. Komisyon özellikle, denetimi altındaki sularda aynı zamanda bulunabilecek gemi sayısını, geçişin tamamlanması gerektiği zaman süresini, demirlemelerine izin verilecek gereçleri bildirebilir.

olan yönetim kurallarına uygun davranacaklardır.

Deniz Danışmanlarının Madde 22. hakkında düşünceleri.

Bu maddenin değiştirilmesini önerirken, deniz danışmanları, 3. maddede belirlenen sulardan savaş gemilerinin özgürce geçişinin madde 1. hükümleriyle yeterince korunmuş olduğu ve sadece yönetim amaçları ile gerekli olanlar dışında hiç bir biçimde sınırlama konmaması gerektiği düşüncesindedirler.

Ayrıca Süveyş Kararı Sözleşmesi, Kanal işletmesine hiç bir biçimde karışmak etkisinde bulunmamak koşulu ile, aynı zamanda Kanal sularından transit geçebilecek herhangi bir Devletin savaş gemilerinin sayısını sınırlandırmamaktadır.

A.J.51 A'daki biçimiyle Madde 23.

Barış zamanında, madde 3'de belirlenen sulardan transit geçirilen savaş için kullanılabilir gereçlerin Komisyona bildirilmesi gerekmektedir. Savaş zamanında savaş gereçleri ve kaçaklar, gemileri gezme ve arama hakkı bulunacak olan komisyona aynı biçimde bildirilmelidir.

Not: Ayrıca, Türkiye'nin savaşan olup saldırgan olmadığı bir savaş halinde Türkiye'nin düşmanlarına savaş gereçleri ve kaçak geçmesine komisyon engel olacaktır.

Deniz Danışmanlarınca değiştirildiği biçimde Madde 23.

(Kaldırılacaktır.)

Deniz Danışmanlarının Madde 23. hakkında düşünceleri.

Bu maddenin kaldırılmasını önerirken, deniz danışmanları, savaş'ta "savaş kaçağı" konusunun daima karşılıklı savaşanlarca saptanacak kaçak kuralları-na göre tanımlanması gerektiği ve neyin kaçak olup neyin olmadığına karar vermenin komisyonun yetkilerine girmediğini belirtmek istemişlerdir..

Ayrıca, 3. maddede belirlenen sulardan transit geçen ticaret gemileri yükünün komisyonca, "savaş gereçleri" bulmak üzere aranmasının çağdaş koşullar bakımından uygulanma olanağı bulunmadığı kanısındadırlar.

Süveyş Kanalı Sözleşmesi Kanaldan, ticaret gemilerinde taşınan "savaş gereçleri"nin geçirilmesine hiç bir biçimde engel olmamaktadır.

Deniz danışmanları, Türkiye'nin savaşan durumunu etkileyen tüm konularla Türkiye'nin düşmanlarına gidecek "savaş gereçleri" ile kaçakların geçişi konularının Milletler Cemiyetince saptanması gerektiği kanısında olduklarından, bu durumları öngören bir hükmün 24. maddeye eklenmesini öğütlemişlerdir.

A.J.51 A'daki biçimiyle Madde 24.

Tüm savaş gemilerine uygulanan 1 ve 22. madde hükümlerine aykırı düşmeden, bir savaşan ülkenin gemileri, Komisyonun denetimi altındaki sularda, ancak Boğazlardan geçişlerini tamamlamalarını ve yanaşabilecekleri en yakın limana varabilmelerini sağlamak için kesinlikle zorunlu olan ölçüler içinde yeniden komanya alabilirler ve depolayabilirler; bunlar gemi adamlarının sayısını ve hiç bir biçimde savaşım etkinliklerini arttıramazlar. Düşman eyleminden olan zararlar onarılamayacağı gibi hiç bir onarım gemilerin denizde yüzmesini sağlamak için gerekenin ötesinde olamaz. Bu gemilerin geçişi olabildiğince en kısa süre içinde yapılacaktır. Bu sularda, savaşan, karşı taraf savaş gemisinin ayrılmasından yirmi dört saatten fazla bir zaman kalmayacaktır.

Türkiye'nin savaşan durumunda olup saldırgan olmadığı bir savaş halinde, Türkiye'nin düşmanlarının gemilerinin bu sulardan geçmesini Komisyon engelleyecektir.

Deniz Danışmanlarınca değiştirildiği biçimde Madde 24.

i) Savaşan Devletlerin gemileri komisyonun denetimi altındaki sularda ya da İstanbul ve Haydarpaşa serbest limanlarında, ancak Boğazlardan geçişlerini tamamlamalarını ve yanaşabilecekleri en yakın limana varabilmelerini sağlamak için kesinlikle zorunlu olan ölçüler içinde yeniden komanya alabilirler ve depolayabilirler; bunlar savaş gereç ve silahlarını tamamlayacakları ve arttıramayacakları gibi gemi adamları sayısını da tamamlayamazlar. Bu gemiler, yalnız yolculuğa elverişli olmaları için kesinlikle zorunlu onarımları yapabilirler, bunların savaş güçlerini hiç bir biçimde arttırmaması gerekir. Gerekli onarımların neler olduğunu komisyon kararlaştıracaktır ve bunlar olabildiğince en az gecikme ile yapılacaktır.

ii) Savaşan Devletlerin savaş gemilerinin, Komisyonun denetimine bağlı sularda transit geçişi olabildiğince en kısa süre içinde ve, hizmet gereklerinden doğabilecekler dışında hiçbir duruşta bulunmaksızın yapılmalıdır.

iii) Bu gemilerin Komisyonun denetimine bağlı limanlarda ya da İstanbul ve Haydarpaşa serbest limanlarında kalışları, kaza durumu dışında, yirmidört saati geçmeyecektir. Böyle bir durumda, bu gemiler en kısa süre içinde ayrılmak zorunda olacaklardır. Savaşan bir Devletin savaş gemisinin Komisyonun denetimine bağlı sulardan çıkışı ile düşman tarafın bir savaş gemisinin kalkışı arasında, her zaman, en az yirmidört saatlik bir sürenin geçmesi gerekecektir.

iv) Savaş zamanında Komisyonun denetimine bağlı sulara ilişkin, Türkiye' nin düşmanlarına gönderilen savaş gereçleri ile savaş kaçağı nesnelerin geçişi ya da komisyonun denetimindeki sularda yeniden yiyecek almalara, gereksinmelerin depolanmasına ya da onarımlar yapılmasına ilişkin tüm başka kurallar Milletler Cemiyetince saptanacaktır.

Deniz Danışmanlarının Madde 24 hakkında düşünceleri.

24. maddenin değiştirilmesini önerirken, deniz danışmanları, iv paragraf`dışında Süveyş Kanalı Sözleşmesinin 4. maddesinin ve 1907'de Lahey'de toplanan ikinci Barış Konferansının 13. Sözleşmesinin 17. maddesinin sözlerine bağlı kalmışlardır.

Limanlar, Suyolları ve Demiryolları Komisyonunun, Boğazlar Komisyonunun kontrolu altına İstanbul ve Haydarpaşa serbest limanlarının da alınmasına ilişkin öğütlemeleri (22 Mart tarih ve A.J.115 sayılı) kabul edilecek olursa, 24 maddenin değiştirilmiş tasarısında bu limanlardan sözeden sözcükler çıkarılabilecektir.

Deniz danışmanları 24. maddenin kendilerince değiştirilmiş son paragrafında Milletler Cemiyetinden sözeden hükmün Türkiye'nin düşmanlarının gemilerinin 3. maddedede belirlenen sulardan geçmesiyle ilgili tüm konuları karşılayacağı görüşündedirler.

Madde 25, 26 ve 27

Deniz danışmanları bu maddelerin bu suyollarının yönetimi komisyonunca tasarlandığı biçimde kabul edilmesini öğütlemektedirler.

No.11

22 Nisan, 1920 Perşembe günü saat 16'da San Remo'da Villa Devachan'da yapılan bir Yüce Kurul toplantısına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları: [I.C.P. 103.]

Katılanlar: Britanya İmparatorluğu: Çok Sayın D. Lloyd George, Başbakan; Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. R. Vansittart, **Yazmanlar**, Sir M. Hankey, Yarbay L. Storr.

Fransa: B. Millerand, Fransız Başbakanı; B. Berthelot, B. Kammerer.

İtalya: B. Nitti, Başbakan (Başkan); B. Scialoja, B. Nogara; **Yazmanlar**: B. Garbasso, B. Trombetti, Teğmen aZnchi.

Japonya: B. Matsui; **Yazman**, B. Saito.

Çevirmen: B. Camerlynck.

(Tutanak 2.nin son kısmında Boğos Nubar Paşa da hazır bulundu.)

1. Türkiye ile Barış Andlaşması Müslüman ulusuna ilişkin sayılar.

B. NİTTİ gündemdeki maddelerin görüşülmesine geçilmeden önce, Yüce Kurula, Sadrazam[343]ın İstanbul'daki Müttefik Yüksek Komiserlerine, Trakya İzmir ve Edirne'deki Müslüman nüfus hakkında, bu verilerin Yüce Kurula sunulması amacıyla bir nota vermiş olduğunu bildirdi. Sadarazama göre nüfus durumu şöyledir :

	Genel Nüfus	Müslüman Nüfusu
Batı Trakya	520.574	362.455
Edirne	631.094	360.470
İzmir İli	1.819.616	1.437.983

LORD CURZON bu sayıların hangi yılın sayıları olduğunu sordu.

B. NİTTİ bunun bilinmediğini söyledi. Kendisi sadece Sadrazamın Yüksek Komiserlere, yukarda sunduğu sayıları vermiş olduğunu Yüce Kurula bildirmek ister.

2. Türkiye'nin sınırları.

B. NİTTİ Yüce Kurulun şimdi gündeme geçerek, ilk konu olan, sabahki toplantıdan ertelenen Türk sınırlarının görüşülmesini önerdi. Bu sınırlar iki türlüdür : Asya sınırları, yani Ermenistan, İzmir v.b. ve Avrupa sınırları yani, Trakya. Kendi görüşüne göre, Müttefik Devletler andlaşmayı hazırlarlarken onu Türklerin de kabul edebileceği bir biçimde hazırlamalı ve gerektiğinde Müttefik Devletlerce de zorla uygulatılabilecek nitelikte olmalıdır. Meslekdaşlarından herhangi birinin söyleyecek bir sözü olup olmadığını sordu.

B. LLOYD GEORGE dünkü Yüce Kurul toplantısında Türkiye ile Yunanistan arasında önerilen sınırlar hakkındaki bazı görüşlerini ileri sürdüğünü söyledi. B. Nitti'nin biraz önce okuduğu İstanbul'daki Yüksek Komiserlerin telgrafındaki sayıların bu konu üzerinde etkisi olabilir ancak tarih gösterilmediği için bu sayıların değeri tartışılabilir. Savaştan beri Rum nüfusunun büyük bir çoğunluğunun koğulmuş olduğuna hiç kuşkuyoktur, Türklerin de Yüce Kurula sunulan istatistiklerle oynamış olmaları olasıldır. Savaştan önce Rumların hem Trakya'da hem İzmir'de çoğunlukta oldukları bir gerçektir. Ancak kendisini asıl kaygulandıran Ermenistan konusudur. Burada, hafif de olsa bir Türk çoğunluğu vardır. Fakat hiç kuşku yoktur ki Erzurum'da çok az Ermeni bulunmaktadır ve nüfus hemen hemen tümüyle Türk ve Müslümanlardan oluşmaktadır. Bu çoğunluk ne savaşın, ne Ermeni kırımının ne de istatistiklerin değiştirilmesinin sonucudur. Çünkü savaştan önce de, bir kırım yapılmadan önce de nüfus kesinlikle Müslümandı. Bundan dolayı da, ezici bir Müslüman çoğunluğu olan bu yerin Ermenilere bırakılması Müttefik Devletlerin ileri sürdükleri hiç bir ilke ile savunulamaz. Andlaşmaya, Erzurum'un Ermenistan'a terkedileceği hakkında bir hüküm koymak Türkleri bu andlaşmayı imzalamaya inandırmaktaki zorluklarımızı daha da arttırır. Müttefik Devletler self - determination [kendi yazgısına kendi egemen olmak] ilkesini kabul ettiklerine göre, Türklerin imzalamayı red-

[343] İngilizce aslında "Grand Vizier" denilmektedir.

detmelerinin doğuracağı kötülüklere karşı koymayı kendisi göze alamamaktadır. Türklerin Andlaşmayı imzalamayı kabulettiklerini bildirdiklerini varsayalım, bu durumda ne olur? Müttefik Devletler Erzurum'un Ermenistan'ın bir parçası olduğunu ilân etmek istiyorlar. Bu koşullar altında, bu bölgedeki Türklerin Ermenilerin varlığına zerre kadar önem vereceklerini bu kurul masası çevresinde hiç kimse düşünebilir mi? Kanısınca böyle bir hüküm sadece bir kırıma yol açabilir. O zaman Ermenistan'ın tek yapabileceği şey Barış Andlaşmasını bir kenara itmek, Erzurum'u almak ya da vergi toplamaktan vazgeçmek ve böylece andlaşmanın hükümsüzleşmesine yol açmaktır. Müttefik Devletler açısından bunun hiç bir amaca yararı olamaz. Doğaldır ki, Ermenilerin, Erzurum'u kendilerine bırakmaları için ödünler vererek elde etmeğe çalışmalarına engel yoktur ama Türkiye'nin rüşvet veya okşayış karşılığı hiç bir zaman toprak verebileceklerini düşünmek olanağı da pek yoktur. Ermenistan'ın durumu nedir? Bir yanlarında yarı uygar Azerbaycanlılar; öte yanlarında Anadolulular, bir başka yanlarında da Kürtler vardır. Ermenilerin şimdi ellerinde bulunan çok sınırlı alanı bile zorlukla elde tuttukları bir sırada kendilerinden geniş toprakları fethetmelerini beklemek pek olağanüstü bir öneriye benziyor. Bu Ermeni kıpırdanmalarının altında yatan asıl tehlike, Türklerden öç almak için Müttefik Devletleri delilikler yapmağa yöneltebilecek oluşudur. Hiç kuşkusuz Başkan Wilson bir büyük Ermenistan ister ama onun niyeti ülkenin batıya doğru değil güneye doğru genişlemesidir. Kendisi, B. Nitti gibi, burasının bir Türk ulusçuluk merkezi olduğunu ve Müttefik Devletler için kendi kendini ayakta tutabilecek yetenekte bir Ermenistan kurmanın çok zor olacağını düşünmektedir. Bu yükü kaldırmasını Ermenistan'dan beklemek tüm, ulusal, soysal ve stratejik ilkelere meydan okumaktır. Bu görüşü benimsediği için üzüntü duymaktadır zira bu, kendi Dışişleri Bakanına görüşlerine uymadığı gibi Lord Curzon'un başkanlık ettiği Londra'daki Müttefik Dışişleri Bakanları ve Büyükelçiler Konferansınınkilerle de uyumlu değildir. Ne var ki, bu görüşü İngiltere'de olsun, başka yerde olsun savunmaya hazırdır.

B. BERTHELOT Londra Konferansının Ermenistan sınırları konusunu ele aldığı zaman Erzurum konusunu özellikle incelediğini söyledi. Amerika Birleşik Devletleri hiç bir sağlam temele dayanmayan bir büyük Ermenistan yüce kavramı ile ortaya çıkmıştır; bunun gerçekle hiç bir ilgisi yoktur ve Müttefik Konferansı da olayları düşünmek zorunluğunu duymuştur. Daha akıllıca bir davranış 400-500.000 kişiyi içeren Rus Ermenistan'ını ele almaktı. Bu da dıştan tehdit ediliyordu ama, gerçekte bir varlıktı ve tarihin Ermenistan'ını temsil ediyordu. Erzurum konusuna dönülecek olursa, Britanya Başbakanı bazı noktalar ileri sürmüş ve davasını herzamanki kendine özgü çarpıcılığı ile açıklamıştır. Herne kadar Erzurum'da hiç bir zaman Ermeni çoğunluğu bulunmamışsa da, ne yazık ki büyük bir bölümü kırıma uğrayan geniş bir Ermeni kolonisi olmuştur. Bu nedenle kenti Ermenistan'a vermek için sağlam ahlak nedenleri vardır. Erzurum kenti, Türklerin elinde bırakılacak olursa Ermenistan'ı denizden ayıracak güçlü bir kaledir. Türkleri Erzurum'da bırakmak onları Ermenilerin arkasına yerleştirmek demek olacaktır. Daha önemli bir etken, tek doğrudan doğruya iletişim hattı olan Kars-Erzurum hattıdır. Erzurum'u Türklere vermek Ermenistan bakımından bu hattın tümden kesilmesi demek olacaktır. Eğer Ermenistan'a hiç bir denize çıkış verilmeyecek ise, ne yapması gerekecektir? B. Lloyd George'un

ileri sürdüğü kuvvetli savlara karşın, Erzurum Ermenistana' verilmedikçe yeni bir Ermeni Devleti kurma olanağının hemen hemen bulunmadığı görüşündedir. Durum çok zor ve çok sıkıntılı olmakla birlikte, Müttefik Devletler için tüm dünyaya karşı bunu çözmenin bir onur sorunu olduğu ve Erzurum Ermenistan'a verilmezse durumlarının tam bir çıkmazda olacağı görüşündedir. Erzurum Ermenistan'a verilecek olursa Türklerin Barış Andlaşmasını imzalamalarının zorlaşacağı hususundaki B. Lloyd George'un savına katılmamaktadır. Erzurum'u Türklerin elinde bırakmadan yana nedenler ne ölçüde kuvvetli olursa olsun buna karşı olanların daha da güçlü olduğunu sanmaktadır. Türkleri andlaşmayı imzalamağa çekmek amacıyla kendilerine bazı ödünler verilmesinin iyi olacağı hakkındaki B. Lloyd George'un görüşlerini anlamakla birlikte Müttefiklerin Erzurum'u yeni Ermeni Devletinin bir parçası haline getirmek hususunda verilmiş onur sözü ile bağlı oldukları kanısındadır.

LORD CURZON Londra'da sınırlar konusu ile uğraşmak üzere özel bir komite kurulmuş olduğunu ve bunun Erzurum'un Ermenilere verilmesini öğütlediğini[344] söyledi. Başkanlığını etmekle onur duyduğu konferans, B. Lloyd George tarafından büyük bir dil uzluğu [belağat] ile açıklanan zorlukların tam anlamıyla bilincinde idi. Savaştan önce Erzurum yöresinde Türklerin sayısı 360.000, Ermeni nüfusununki ise 160.000 kadardı. Ermeni nüfusu uzun yıllardan beri süregelen bir sıra kırım sonucu çok azalmıştır. Ancak Londra Konferansını etkileyen nedenler ahlaki olmaktan çok stratejikti. Erzurum her bakımdan üstün bir yerde olup, onu Türklere bırakmak bağımsız bir Ermenistan'ı olanaksız duruma düşürür. Yüce Kurulun bu bakımdan gelecekteki olasılıkları da gözden geçirmesini diler. Büyük bir Pan-İslam ya da Pan-Turan hareketi ortaya çıkabilir ve böyle bir halde, Londra Konferansı, genellikle dünya barışı bakımından, Türkiye Müslümanları ile daha Doğudakiler arasına sokulmak üzere bir Hıristiyan toplumunun sıkıştırılmasının yerinde bir girişim ve bunun da yeni bir Ermeni Devleti olabileceğini düşünmüştü. Bir zamanlar büyük ve yaygın bir Ermenistan olduğunu herkes biliyor. Londra Konferansı büyük bir Ermenistan kurulması yolundaki zorlukları görmüş fakat buradaki durumun, tarih açısından, Siyonistlerinkinin benzeri olduğunu anlamıştır. Siyonistlerin davası şu anda Filistinde yaşayan bu ulustan insanların sayısı değildir. Başka bir öğe daha vardır. Ermenilere aslında söz verme anlamına gelen bazı güvenceler verilmiştir. Yüce Kurul Milletler Cemiyetinden Ermenistan'ın korumanlığı ve koruyuculuğunu üzerine almasını istediğinde, Cemiyet Konseyi bu yeni Devletin sınırlarının nasıl öngörüldüğünü sormuştu. Londra Konferansı geçici sınırların ne olacağı hakkında Konseye doğru ve açık bilgi vermiş ve Milletler Cemiyeti Konseyi Yüce Kurula yanıtlarını[345] bu varsayıma dayandırmıştı. Ermeniler, Devletlerinin gelecekteki sınırlarının ne olacağını sürekli olarak sormuşlar ve kendilerine büyük bir olasılıkla bunların Erzurum'u da içereceği söylenmiştir, bu nedenle andlaşmada gerekli maddenin yer alacağının bekleyişi içindedirler.

B. LLOYD GEORGE Ermenilerin haklı gösterilemeyecek umutlara kapılmağa hakları olmadığını söyledi.

---

[344] İngilizce alsındaki dipnotu: 27 Şubat 1920'de Birinci Londra Konferansında ele alınan raporda: Bak Cilt VII, No. 34, tutanak 2 ve No. 71, ek 1.

[345] İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. No. 6, tutanak 2 ve not 1.

LORD CURZON Yüce Kurulun görüşü bu ise bunun Ermeniler için çok acı bir darbe olacağını söyledi. Birleşik Devletler Trabzon'un Ermenistan'a verilmesini çok istiyordu, ama Erzurum Türklerin elinde bırakılacak olursa Trabzon'u Ermeniler hiç bir zaman alamaz. Kaldı ki, Türkiye'nin, Erzurum'u almakla İzmir'i yitirme konusunda yumuşayacağını hiç sanmamaktadır. Müttefik Devletler gerçekten yeni bir Ermenistan yapmak istiyorlarsa, onlara erişilmeğe değer bir amaç verilmesi gerekmez mi? Londra Konferansının aklından geçen, Ermenistan'ın ilerde gerçekleşmesine çalışacağı bir sınırı kendisine vermekti. Kendi Başbakanı tarafından ileri sürülen görüşle uyumlu olmayan bir tutum içinde olduğu için üzgündür ama B. Lloyd George'un çalışma arkadaşı olarak değil Londra Konferansı başkanı olarak ileri sürdüğü görüşleri sunmak zorunluğunu duymuştur.

B. NİTTİ, Müttefik Devletlerin, Ermenistan'a kendi çıkarları bakımından verilmemesi daha doğru olacak bir şeyi vermek isteğinde mi olduklarını sordu. Dünyanın bu bölgesine kuvvet göndermek olanakları olmadığına karar vermiş bulunuyorlar. Ermenistan'a, geçmiş tarihte sahibi olduğu yerleri geri vermeğe çalışmanın olanaklı ya da istenecek bir şey olduğundan kuşkusu vardır. Müttefik Devletler Türkleri çileden çıkaracak noktaya varırlarsa, bunlar, anlaşmayı imzalamayacaklardır. Trakya'dan atılmışlardır; sınırları Çatalca hattına indirilecek; İzmir'i yitirecekler; ve bu son aşağısamaya uğrayacak —yani Erzurum'u yitirecek— olurlarsa, kuşkusuz, andlaşmayı imzalamayı reddedeceklerdir. Kaldı ki, Erzurum kendilerinden alınmağa kalkılacak olursa, Türkler kuşkusuz onu yeniden ele geçirmeğe çalışacaklar ve Müttefik Devletler hiç bir şey yapamayacaktır. Norveç'in Ermenistan **mandat**'sını üzerine almasının kendisinden istenmesi önerilmiştir. Kuzeylilerin bir kez daha Akdeniz'i ele geçirmeğe çağrılması mı isteniyor? Müttefik Devletler İzmir'i ve de Trakya'yı Yunanistan'a vermeyi öngörüyorlar çünkü bu bölgeler halkı çoğunlukla Rumdur. Fakat ne yazık ki, Erzurum kalesi, nüfusu açısından, çoğunlukla Türktür. Kendisi Türklerin savunucusu değildir. Tek istediği Ermenilerin kendi çıkarlarını en iyi biçimde savunmak ve onları içinden çıkılmaz bir duruma sokmamaktır.

B. LLOYD GEORGE Lord Curzon'un ve Londra Dışişleri Bakanları ve Büyükelçiler Konferansının görüşlerini paylaşamadığından dolayı çok üzgün olduğunu bildirdi. Fakat kendisi andlaşmaları sadece yapmak değil, uygulatmakla da sorumlu olanları düşünmek zorundadır. Müttefik Devletler son zamanlarda, hükümleri henüz uygulanmaya başlanmamış bir sürü andlaşma imzalamışlardır ve bunların uygulanması Yüce Kurulun en sıkıntılı biçimde incelemesi gerekecek bir husus olacaktır. Alman Andlaşması hükümlerini uygulamak kolay olmayacağı gibi Müttefiklerin şimdi de uygulatabilecek durumda olmadıklarını bildikleri hatta uygulatmak niyetinde olmadıkları bir andlaşma imzalamalarını istememektedir. Kendilerine sağlamak için hiç bir yardımda bulunmak niyetinde olmadığımız bir toprağı kâğıt üzerinde vermekle Ermenilere karşı haksızlık etmiş olacağız. Müttefik Devletlerin niyeti sempatisini kazanmak ve Birleşik Devletlerin işbirliğini sağlamak için Başkan Wilson'a nazik mektuplar göndermektir. Ermenistan'a yardım için Birleşik Devletlerden bir ölçüde para toplanması olasıl ise de, Erzurum'un ele geçirilmesi için gereken üç dört tümenin Birleşik Devletlerce gönderilmesine hiç bir olasılık görmemektedir. Erzurum Ermenilere verilecek olursa Türklerin tek yanıtı Ermeni kırımı olacaktır. O zaman

Müttefik Devletler ne yapacaklardır? Bir sıra konferans daha toplayıp, başparmaklarını oynatarak, bunları "daha geniş umutlara" cesaret vermek için yaptıklarını mı söyleyecekler? Onun öngörebildiği tek "daha geniş umut" bir Ermeni kırımıdır. Trakya, İzmir ve İstanbul çok değişik niteliktedir, çünkü buraları az çok elimizin uzanabileceği uzaklıkta ve Müttefik kuvvetlerin işgalinde yerlerdir. Müttefik Devletlerin Ermenilerin yardımına hiç bir kuvvet göndermek olanakları yoktur. Bu sabah Yüce Kurul Batum konusu ile uğraşmıştır. Büyük zorluklarla Fransa bir tabur göndermeğe razı olmuş ve, ayni biçimde İtalya da, bir tabur göndermeyi, istemeyerek, kabul etmiştir. Bu, yardım etmek istemediklerinden değil, gönderilecek asker olmadığındandır. Erzurum Ermenistan'a verilecek olursa Müttefik Devletler için Ermenistan'ı korumak için kuvvet göndermek değil, yeni topraklar fethetmek için kuvvet göndermek söz konusu olacaktır. Ermenistan'ın yolsuz, dağlık bir ülke olduğu söyleniyor. Askerî danışmanları kendilerine Mustafa Kemalle başa çıkmak için dev bir orduya gereksinme olduğunu söylemişlerdir, kimsenin de böyle bir kuvveti yeniden oluşturmağa en ufak bir niyeti yoktur. Hal böyle olmasına karşın şimdi, onur bakımından, Müttefik Devletlerden hiç birinin herhangi bir koşul altında karşılamağı göze almadığı korkunç olasılıklarla dolu, bir andlaşmanın imzalanması önerilmektedir. Büyük Devletlerin, yerine getiremeyeceklerini ve getirmek niyetinde olmadıklarını bildikleri andlaşmalar yapmalarının doğru olmadığı görüşündedir. Yüzyıllar boyunca ezilmiş zavallı yaratıkların yüreklerinde, Müttefik Devletlerin gerçekleştirilmesi olanağının bulunmadığını çok iyi bildikleri, hayalî umutlar beslenmesine cesaret verilmesini kendisi nefretle karşılamaktadır. Erzurum'un başkasına verilmesinin Türklerin andlaşmayı imzalamasına engel olacak tek neden olmaması olanağı bulunmakla birlikte Türkler şöyle de düşünülebilirler : "İmparatorluğumuzun bizden aldığınız öteki parçaları esasen elinizde olan bölgelerdi ama Erzurum'un bize dokunamayacağınız bir yerde olduğunu da biliyoruz." Ancak kendisi davayı bu temel üzerinden savunacak değildir; Yüce Kurula Erzurum'u Ermenilere böyle çürük bir biçimde vermenin onlara saygısızlık olacağını belirtmek ister zira Müttefik Devletlerin, Başkan Wilson'a mektup yazmaktan, konferanslar toplamaktan ya da Milletler Cemiyetine çağrılar göndermekten başka bir şey yapmağa niyetleri yoktur. Şunu söyleyecek durumdadır : Büyük Britanya'da hiç kimse Erzurum'u ele geçirmek için asker göndermek üzere £.1.000.000 sterlin istemek sorumluluğunu bile üzerine almaz. Ermeniler de tek başlarına orasını ele geçiremezler, böylece Ermenistan'a verilmesi sadece bir meydan okuma demek oluyor. Bu konuyu inceden inceye tartışmış olan Londra'daki Dışişleri Bakanları ve Büyükelçilerin Müttefik Devletlerin omuzlarında taşımakta oldukları yükümlülüklerin ağırlığını gözönünde tutarak soysal bakımdan karar verme ilkesine de aykırı düşen bu tutumda direnmeyeceklerini umar. Bu nedenle B. Nitti'nin, aslında İngiltere'nin Galler ve Küçük Asya'nın Yunanistan olduğu zamanlar dışında, tarihsel açıdan, hiçbir zaman Ermenilerin olmamış, önerilen sınırların değiştirilmesi önerisine katılmaktadır. Londra Konferansınca kabul edilen tutumun tersi olan bu tutumu derin bir üzüntü ile takınmaktadır. Bununla birlikte Yüce Kurula iki önerisi olacaktır. Birincisi, herhangi bir karar almadan önce, Başkan Wilson'un, andlaşmayı bugünkü biçimiyle uygulamaları halinde Müttefiklere yardım etmeğe hazır olup olmadığının öğrenilmesine çalışılmasıdır. Başkan, Birleşik Devletlerin yardımını sağlamayı kabul edecek olursa, o zaman, Yüce Kurul Londra Konferansınca belirlenen çizgi-

yi izleyebilir ve Başkan Wilson'a soruya vereceği yanıtın Yüce Kurulun andlaşmaya koymayı kararlaştıracağı hükümler üzerinde önemli bir etkisi olacağının söylenmesinden yanadır. İkinci önerisi ise şudur : zaman kazanmak ve bir **mandataire** Devlet bulmak olanağı bulunup bulunmadığını anlamak üzere, bu topraklar, bu arada Milletler Cemiyetinin korumanlığı altına konulur ve Cemiyete önümüzdeki bir iki yıl içinde hangi Devlete verilebileceğini kararlaştırmak hakkı tanınır. Bu, Müttefik Devletlere, zaman içinde Ermenistan'ın dışardan yardım görmeden bir Devlet kurmak ve kendi sınırlarını savunmak yeteneği olup olmadığını kanıtlamak olanağını sağlayabilir.

B. BERTHELOT B. Lloyd George'un ileri sürdüğü düşüncelerin Erzurum konusu ile sınırlanmış olmayıp genellikle Ermenistan'ın geleceğini ilgilendirdiğini belirtti. B. Lloyd George Devleti desteklemeğe hazır olmadıkça, Büyük Devletlerin kağıt üzerinde bir yeni Ermenistan yaratmalarının namuslu bir davranış olmayacağını göstermiştir. Kanısınca bu çok önemli bir konudur. Büyük Devletlerin etkin bir destek sağlayamayacakları açıktır; B. Lloyd George'un Ermenistan'a uygun bir destek sağlanmadıkça kağıt üzerinde yeni bir Ermenistan kurulmasına çalışılmasının olanaksız olduğu hakkındaki savını yanıtlamak da kanısınca, çok zordur. Britanya Başbakanınca ileri sürülen iki öneri gerçekte şuna varmaktadır. Amerika'ya, sürekli olarak Ermenistan'a en büyük ilgiyi gösteregeldiği söylenecek; Müttefik Devletlerin Erzurum'un yeni Ermenistan için gerekli olduğu ve Birleşik Devletlerin ise Trabzon'un bu ülkenin gelecekteki varlığı için aynı derecede zorunlu olduğunu ileri sürdüğü belirtilecek. Bu koşullar altında Birleşik Devletler yardımlarını vermeğe hazır mıdır? Başkan Wilson bu çağrıyı reddedecek olursa o zaman Müttefik Devletler kendi başlarının çaresine bakacaklardır. B. Lloyd George'un ikinci önerisi Müttefik Devletlere bir nefes alma süresi veriyor ve sorumluluğu Milletler Cemiyetine yüklüyor. Mustafa Kemal'in ve kuvvetlerinin, rüşvetle ya da başka yöntemlerle ortadan kalkması olasılığı belki ortaya çıkar ve B. Lloyd George'un önerisi Müttefik Devletlere olayların gelişmesini beklemek için iki yıl kazandırmış olur. Bu ideal çözüm olmayabilir ama değilmi ki Devletlerin andlaşmayı zorla uygulattırma olanakları bulunmamaktadır ve Birleşik Devletlerin tutumu da oldukça kararsızdır, kendisi —Fransız temsilci heyeti adına— B. Lloyd George'un önerilerini her ne kadar bunlar Erzurum konusuna hiçbir çözüm getirmemekte ise de kabul etmek zorunluluğunu duymaktadır.

LORD CURZON B. Lloyd George'un ayrıca, Müttefiklerin yardım olarak ne yapmak niyetinde oldukları hakkında Ermenilerin ne düşündüklerinin öğrenilmesi önerisinde de bulunduğunu anımsattı. Kendi kanısına göre, Ermeniler, her türlü tehlikeyi göze almağa hazır olduklarını ve Devletlerini dış yardımsız savunacaklarını söyleyeceklerdir. Yüce Kurul Ermenistan'ın da andlaşmayı imzalayanlar arasında olmasını kararlaştırmış bulunuyor. Devletler bu konuyu çözemedikleri için Ermenistan andlaşmayı imzalamayı reddedecek olursa bunun kamu oyu üzerindeki etkisi ne olabilir?

B. MİLLERAND Erzurum konusundaki tartışmayı büyük bir ilgi ile izlediğini söyledi. Ancak şunu belirtmek zorunluğunu duymaktadır ki, şimdiye kadar işittikleri, Erzurum'un, Lord Curzon ve B. Berthelot tarafından önerildiği gibi, Ermenistan'a verilmesini gereksiz gösterecek nitelikte olmamıştır. B. Lloyd Ge-

orge ise, tartışılmaz bir güçle, Erzurum'u Ermenistan'a vermek niyetinde olduğumuzu fakat yardıma gereksinme duyacak olursa bunu sağlayamayacağımıza işaret etmiştir. Önerilen nedir? Erzurum'u da içeren **akla uygun [rational]** bir Ermenistan kurulup aynı zamanda Başkan Wilson'dan bu yeni Ermenistan üzerinde Birleşik Devletlerin bir **mandat** kabul edip etmeyeceğini sormak mı düşünülüyor yoksa varlığını Müttefik Devletlerin güvence altına almağa hazır bulunmadıkları, sade kağıt üzerinde, bir Ermenistan mı kurulacaktır? Soru'nun çok sıkıntı verecek nitelikte olduğu kuşku götürmez. Ermenistan Türkiye ile Barış Andlaşması içinde sadece bir soru işareti midir? Kendisi bu kanıda değildir. Daha geçen gün Yüce Kurulda Trakya'dan alınan bazı haberler Yunanlıların daha önce öngördüklerinden çok daha büyük zorluklarla karşılaştıkların ı göstermekte idi. İzmir'de de durum tıpkıdır. Ama ne olursa olsun Müttefik Devletler bu andlaşmayı, savaşın başından beri inançlarının temelini oluşturan adalet ve onarım ilkelerine dayandırmak istiyorlar. Ayrıca, sonunda Birleşik Devletlerin de, çeşitli andlaşmaları kaleme alırken Müttefik Devletlerin esinlendikleri adalet ve kendi yazgısına kendi egemen olma kavramlarına uygun davranacakları umudunu saklı tutmaktadırlar. Türkiye ile yapılması düşünülen andlaşma birçok bakımlardan zayıftır ve Ermenistan da andlaşmanın özellikle zayıf bir noktasıdır. Bu ülkenin yazgısını boşlukta bırakmak, kanısınca, Türkiye ile andlaşmanın tümünü tehlikeye atmak demektir. Türkleri, içinde büyük bir boşluk olan bir andlaşmayı imzaya çağırmak herhalde yanlış olsa gerektir. Kendi vardığı sonuç şudur: pek çok duraksamadan ve ortadaki tüm etkenlerin inceden inceye gözden geçirilmesinden sonra, Londra Konferansı yeniden kurulacak Ermenistan'ın kapsamına Erzurum'un da girmesi gerektiği sonucuna varmıştır. Bu B. Lloyd George'un da dediği gibi, eksiksiz bir sonuç olmasa bile, yine de bir sonuçtur; halbuki Erzurum'suz bir Ermenistan'ı düşünmek hiç bir sonuca götürmemektedir. Ermenistan'ın yazgısını, Başkan Wilson bir karara varıncaya kadar, askıda tutan bir çözüm kabul edilemez. Yüce Kurul bir karara varmak zorundadır ve bu karar savunulabilir olmalıdır. Kendi kanısı odur ki, Yüce Kurul için tutulacak en iyi yol, Londra Konferansında varılan görüş ve sonuçları, yani —Erzurum'u Ermenistan'a verip andlaşmada gereken hükümlere yer vermeyi— kabul etmek olacaktır. Bunun ideal bir çözüm olmadığının ve pek çok önemli sakıncaları olduğunun da farkındadır.

B. NİTTİ B. Millerand'ın Müttefik Devletlerin Trakya ve İzmir sorunlarının çözümünde karşılaştıkları büyük zorlukları kabul ettiğini bildirdi. Şu sırada, Ermenistan'ın geleceği konusunda, daha da zor bir durumla karşı karşıya bulunuyorlar. Bu zorlukların üstesinden gelmeğe çalışmak Yüce Kurula düşmektedir. Geçen Pazartesi günkü toplantıda Türklerin, kendilerine Barış Andlaşması hükümleri verilmek üzere, gelecek ayın 10'unda Paris'e çağrılmalarıan karar verilmişti.[346] Kendisi andlaşmada Ermenistan konusunda bir boşluk bırakmanın hiç istenmeyecek bir şey olduğu görüşündedir. Ermeni Temsilci Heyetinin Yüce Kurula katılmak üzere çağırılması önerilmişti; kendisi gerekli önlemleri almağa hazırdır; fakat daha önce meslekdaşlarından, onlara ne sorulacağını öğrenmek istemektedir. Erzurum kendilerine verilecek olursa, kendi Devletlerinin güvenliği bakımından tüm sorumlulukları üstlenmeğe hazır olup olmadıklarını, yoksa dışardan destek mi beklediklerini bildirmelerinin istenebileceğini dü-

[346] İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. No. 4, tutanak 3.

şünmektedir. Bu konunun Ermeni Temsilci heyeti toplantıya katılıncaya kadar ertelenebileceği düşüncesindedir. İzmir konusunda başka soru sorulmayacağı ve İzmir bölgesi sınırları hakkında önce alınmış olan kararların kesin sayılacağı anlaşılmaktadır. Ermeni temsilci heyetinin gelişi beklenirken, Türkiye'nin Avrupa'daki sınırlarının görüşülmesini önerir. Üç seçenek vardır : birincisi, sınırın Enez-Midya çizgisinde olması; ikincisi, askerî uzmanların önerisi; üçüncüsü de, sınırı Çatalca hattında saptayan ve Gelibolu'yu Yunanlılara veren çözüm biçimi.

B. LLOYD GEORGE, Çatalca çizgisine kadar Trakya'nın tümünün Yunanlılara verileceği umudunu kuvvetle beslediğini söyledi. Buradaki nüfus çoğunluğu ile ve Bulgarların keyfine bağlı bırakacağı için, bu sınır Türkler bakımından da daha elverişlidir. Bu nedenle, Yüce Kurulun, nüfusu 1914'den önce esasında Rum olan bu toprakları Yunanlılara vermeyi kararlaştırmasını önermektedir.

B. BERTHELOT Fransız temsilcilerinin Çatalca çizgisini kabule hazır olduklarını söyledi.

B. NİTTİ bundan sonraki konuların Gelibolu ile, müttefik uzmanların tüm bölgeyi tek bir denetim altına sokma önerileri olduğunu bildirdi.

LORD CURZON anladığına göre Terkos gölü ve İstanbul'un suyunun sağlanması konusunun çözülmüş olduğunu söyledi.

B. NİTTİ bu toprak sorununa ilişkin bir öneri bulunduğunu, bunun da uzmanların 30 Mart raporlarında[347] belirttikleri bir toprağın Yunan denetimi altına mı Türk denetimi altına mı konulacağı konusu olduğunu söyledi.

B. BERTHELOT, askersizleştirilmiş bölge dışındaki tüm toprakların Yunan denetimi altına gireceği kararının verilmiş bulunduğunu bildirdi.

B. KAMMERER Londra Konferansında ufak bir sorunun ortaya atıldığını anımsattı : bu da, Karadeniz'in batı kıyılarında, Burgaz'ın güneyinde, tümüyle Bulgar olan küçük bir toprak parçasına ilişkindi. Öneri, buranın, Bulgarları Müttefik Devletler memnun etmek istedikleri için değil, sadece etnografya açısından, Bulgaristan'a bırakılması olmuştur.

LORD CURZON bildiğine göre bu öneriye, sınırlar doğru ve kesin olarak çizilmek koşuluyla, hiç bir karşı çıkış bulunmadığını söyledi.

B. LLOYD GEORGE bu ödünü, Başkan Wilson'u da memnun edeceği için vermekte yarar olduğunu belirtti. Üzerinde durmak istediği bir başka nokta da, Paris konferansının, Türklere ve Müslümanlara Edirne konusunda herhangi bir özel ayrıcalık tanımanın gerekip gerekmediğini düşünüp düşünmediğidir.

LORD CURZON B. Venizelos'un Edirne'de Müslümanlara belediyeye ilişkin bazı yararlar vermeği önerdiğini, ancak bunların bir yıl sonra yürürlüğe gireceğini söyledi. Kendi kanısına göre bu akla uygun değildir zira Türkler kuşkusuz, B. Venizelos'un bu arada kayıtlarla oynayacağını ve ayrıcalıkların bu süre içinde değerini yitireceğini ileri süreceklerdir. Bu bakımdan Yüce Kurulun B. Venizelos'tan ilk sözünü tutmasını istemesini beklemektedir.

---

[347] İngilizce aslındaki dipnotu : Bak. No. 7, tutanak 1 ve not 1.

B. NİTTİ Yüce Kurulun önünde iki sorun bulunduğunu söyledi : Birincisi Bulgaristan sınırı ve onunla ilgili değişiklik önerisi, ikincisi de Edirne'deki Müslüman ilişkileri ve B. Venizelos'un verdiği sözdür.

B. KAMMERER bu konunun çözülmüş bulunduğunu bildirdi.

B. LLOYD GEORGE oldukça önemi olan bir gözlem ileri süreceğin söyledi. Bu, Edirne'deki Müslüman çıkarları hakkındadır. Hint Müslümanları, Edirne Kutsal bir Kent olduğu için konuya büyük ilgi göstermektedir. Nüfusun çoğunluğu Müslümandır ve şayet bu Müslümanlara bir çeşit belediye denetimi hakkı tanınacak ise, bu denetimin kapsamına Kutsal Yerlerin de girmesi gereklidir. Andlaşmaya, Yunanlıların Kutsal Yerlerin denetimini tümüyle Türklere verecekleri, ayrıca da verilmesi zaten öngörülen belediyeye ilişkin hakları da tanıyacakları hususunda özel bir hüküm konulmasına çok büyük önem verdiğini belirtmiştir.

B. KAMMERER B. Lloyd George düşündüğünü yerine getirmek için, Azınlıklar Bölümünün 15. maddesinde[348] gereken düzenlemelerin yapılmış bulunduğunu bildirdi.

LORD CURZON, B. Kammerer'in sözünü ettiği maddede Yunanlıların gerekli düzenlemeleri, andlaşmanın yürürlüğe girmesinden ancak bir yıl sonra yapmaları zorunluğu bulunduğunu, bunun da aylarca gecikmeye yol açacağını söyledi. Konuya Milletler Cemiyeti de eğilecek olursa bu gecikme süresiz bir hal alabilir. Bu eğer Yunanlılarla iyi niyete dayanan, **bona fide,** bir anlaşma olacak idiyse, olabildiğince erken bir tarihte yürürlüğe girmesini sağlayacak önlemlerin alınması gerekeceği kanısındadır. Uygun düzenlemeleri yapabilmeleri için Yunanlılara bir süre tanınması hakça bir davranış olmakla birlikte, bir yıl pek fazla uzun bir süredir; kesin bir tarih saptanmalı ve bu da olabildiği ölçüde yakın olmalıdır. Türklerin andlaşmayı imzalamayı reddettikleri varsayımında ne olur? Bu garanti ortadan kalkar mı? Andlaşmaya bu olasılığı karşılayacak bir hükmün konması da gerekmez mi?

Yüce Kurul şunları **karara bağladı :**

a) Çatalca çizgisinin Türkiye'nin Avrupa'daki sınırı olacağı hakkında 18 Şubat 1920 günkü geçici kararlarını[349] doğrulamak ve gerçek sınırın, Yüce Kurulca **bir önceki günkü** toplantıda kabul edilen ve Terkos Gölünün içinde bulunduğu havzanın, Türk toprakları kapsamına gireceği sınır olacağını saptamak;

b) Askersizleştirilmiş bölge hükümleri saklı kalmak üzere, bu çizgi dışındaki toprakların, Geliboluyu da kapsamak üzere, Yunanistan'a verilmesi;

c) Edirne için öngörülen belediye yönetiminin, Andlaşmanın yürürlüğe girmesinden sayılarak, altı ay (bir yıl değil) içinde kurulması;

d) İzmir yöresi sınırlarına ilişkin önceki kararların doğrulanması.

(Bu noktada Boğos Nubar Paşa Kurul Salonuna girdi.)

B. NİTTİ Yüce Kurulun Ermeni Temsilci heyetine sunmak istediği noktaları özetledikten sonra, Boğos Nubar Paşa'ya sormak istedikleri başlıca iki soru'nun şunlar olduğunu söyledi :

---

348 İngilizce aslındaki dipnotu : Sözü edilen **British and Foreign States Papers** Cilt cxxiii, S. 476. da yayınlanan, uYnanistanla Azınlıklar Andlaşmasının 15. maddesidir.

349 İngilizce aslındaki dipnotu : Bak. No. 9, Not. 7.

'Ermenistan yeni sınırlarını savunmaya hazır mıdır ve Erzurum'un bu sınırlar içinde olmasını istiyor mu?

'Ayrıca, Boğos Nubar Paşa, Ermenistan'ın ordusunu kurabilecek ve yeni Devleti koruyacak olanakları sağlayacak durumda olduğu kanısını taşımakta mıdır?'

B. LLOYD GEORGE bir soru daha ekledi :

'Paşa, Ermenilerin, şu sırada Türklerin elinde olan Erzurum'u ele geçirecek ve bu kaleye yerleşebilecek durumda oldukları kanısında mıdır?'

BOĞOS NUBAR PAŞA Ermenilerin Erzurum'a yerleşip orada durumlarını güçlendirebileceklerinden hiç bir kuşkusu olmadığını bildirdi. Şu anda Erivan'da, savaş süresince çarpışmış ve çok iyi askerler olduklarını kanıtlamış bir ordunun çekirdeği zaten vardır. Yeni Ermenistan Cumhuriyeti içine alınması zorunlu olan Erzurum'u ele geçirmek için yeniden savaşmağa kesinlikle hazırdırlar. Ermenilerin şu anda 15.000 kişilik bir orduları vardır ve, Müttefikler kendilerine mühimmat ve gereç sağlamağa hazır oldukları takdirde, hiç zorluk çekmeden daha 40.000 kişiyi silâh altına alabilirler. Şu anda Ermeni askerlerinin kundura ya gereksinmesi vardır, ve elinde hiç mühimmat kalmamıştır. Ama kimse asker olarak değerlerini sözkonusu edemez. Fransız Yabancı Lejyonuna, Fransa'da, Filistin'de ve başka yerlerde, Fransız komutası altında savaşmış bir tabur vermişlerdir; Fransız Dışişleri Bakanından ve de Mareşal Lord Allenby'den en yüksek övgüleri kazanmışlardır. Ermeni kıtaları Rus ordusu ile birlikte de savaşmış ve son zamanlarda, Rusların meydanı terketmesi üzerine, savaşın tüm yükünü tek başlarına taşımak zorunda kalmışlardır. Kendisi ve meslekdaşları, silah, mühimmat ve gereç verilecek olursa, güçlerini en iyi biçimde kanıtlayacaklarından emindirler. Aralarında hala Rus subayları bulunmakta ise de, Müttefiklerden de subay sağlanmasına büyük gerek görmektedirler. Daha bir kaç gün önce Amerika'dan aldığı bir habere göre, 5000 ile 10000 arasında Amerikan gönüllüsü her an Kilikya'ya gitmeğe hazır beklemektedir. Birleşik Devletlerde Ermeni ordusunda hizmet için daha binlerce kişi bulunabileceğinden de emindir. Erzurum'a gelince, bu yerin ellerinde olması yeni Ermeni Devletinin güvenliği bakımından temel bir gereksinmedir ve bu kale gerçekte, geleceklerinin anahtarıdır.

B. LLOYD GEORGE Müttefik Devletlerin karşılaştıkları zorluğun şu olduğunu söyledi : Almanya'da olsun, başka yerlerde olsun, dev gibi yükümlülükler altına girmiş durumdadırlar. Erzurum, andlaşma gereğince Ermenistan'a verilecek olursa, Türklerin elinden zorla alınması gerekecektir. Türklerin burasını teslim etmeyi reddettikleri varsayımında, Ermenistan, kaleyi ele geçirmekte Müttefik Devletlerin kendisine destek ve yardım sağlamalarını bekleyecek midir yoksa Türklere karşı harekete geçip kendileri ele geçirmeğe hazır mıdırlar?

BOĞOS NUBAR PAŞA geçen savaştaki korkunç deneylerden sonra Müttefik Devletlerin karşılaştıkları son derece büyük zorlukların farkında olduğunu söyledi. Kendileri için asker göndermenin çok zor olduğunu da anlamaktadır. Her ne kadar Ermenistan Müttefiklerden askerî destek görmeyi çok ister idiyse de, bu yardımın zorunlu olduğu kanısında da değildir. Son savata döğüşmüş olan Ermeni askerlerinin büyük çoğunluğu terhis edilmiştir ancak 5-6000 kişiyi kolaylıkla yeniden silâh altına alabileceklerini sanmaktadır. Kuşkusuz, Mustafa Kemal'in önemli sayıda askeri vardır ama bunların ne savaşçılık değeri ne de sayı

bakımından Ermenistan'ın cepheye sürebileceği askerlere eşit olabileceğine inanmamaktadır. Yinelemek ister ki, Erzurum,suz bir Ermenistan'ı düşünebilmek olanaksızdır.

B. NİTTİ Erzurum'da şimdi kaç Ermeni bulunduğunu sordu.

BOĞOS NUBAR PAŞA çok sayıda Ermeni'nin öldürüldüğünü, kıyıma uğradığını ya da göçe zorlandığını söyledi. Ama yarın Erzurum yeniden Ermeni olsun, Kilikya'daki tüm Ermeniler, ya da sürgün edilen ya da göç ettirilenler derhal geri dönerler.

B. LLOYD GEORGE andlaşma hükümleri gereğince Erzurum İlinin yeni Ermeni Devletine katıldığı varsayılacak olursa, Ermenistan'ın Büyük Devletlerden, bu ili geri almak ve orada egemenliğini kurmak için yardım isteyip istemeyeceğini sordu.

BOĞOS NUBAR PAŞA buna ancak şu yanıtı verebileceğini söyledi. Ermeniler, Müttefik askerî yardımına, bunu ne kadar isteseler de, güvenemeyeceklerinin farkındadırlar. Buna karşın, Ermenilerin Erzurum'u ele geçirebilecek ve orada kalabilecek güçte olduklarından kesinlikle emindir.

B. NİTTİ Ermenilerin ellerindeki sınırlı güçlerle, ilerde başka kırımları nasıl önleyebileceklerini sordu.

BOĞOS NUBAR PAŞA kırıma uğrayacak Ermeni kalmadığına işaret etti. 1914'de Türkler Ermeni sorununu tüm Ermenileri silip ortadan kaldırmakla çözmek girişimine geçmişlerdir, dedi.

B. LLOYD GEORGE, Erzurum İlinde, son 50-100 yıl içnde herhangi bir zamanda bir Ermeni çoğunluğu bulunup bulunmadığını sordu.

BOĞOS NUBAR PAŞA olumlu yanıt verdi. Erzurum'da da başka illerde de durum böyleydi, dedi.

B. LLOYD GEORGE Boğos Nubar Paşa'da, bu söylediklerini kanıtlayacak, sayılar bulunup bulunmadığını sordu.

BOĞOS NUBAR PAŞA isteniyorsa, gerekli sayıları sağlamağa hazır olduğunu belirtti.

Yüce Kurul,

Türk sınırları ve özellikle Ermenistan sınırları konusunun görüşülmesini ertesi gün saat 11'e ertelemeyi, kararlaştırdı.

(Konferans saat 19.20'de dağıldı.)

No. 12

[I.C.P.104] 23 Nisan, 1920 Cuma günü saat 11'de San Remo'da, Villa Devachan'da yapılan bir Yüce Kurul toplantısına ilişkin İngiliz Sekreterin Notları :

Katılanlar : Britanya İmparatorluğu : Çok Sayın D. Lloyd George, Başbakan; Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B.R. Vansittart; **Yazmanlar,** Sir M. Hankey, Yarbay L. Storr.

Fransa : B. Millerand, Fransız Başbakanı; B. Berthelot, B Kammerer.

İtalya : B. Nitti, Başbakan (Başkan); B. Scialoja; Yazmanlar : B. Garbasso, B. Galli, B. Trombetti, Teğmen Zanchi.

Ermenistan : B. Aharonian (Tutanak 1'in bir bölümünde).

Japonya : B. Matsui; **Yazmanlar,** B. Saito, B. Sawada.

Yunanistan : B. Venizelos (Tutanak 2 ve 5'in bazı bölümlerinde.)

Çevirmen : B. Camerlynck.
(Müttefik askerî temsilcileri Tutanak 1'in bir bölümü ile Tutanak 6 ve 7 için hazır bulundular.)

1. Türkiye'nin sınırları. Ermenistan.

B. NİTTİ saat 11'de toplantıyı açtıktan sonra, San Remo'da bulunan Ermeni temsilci heyeti başkanı B. Aharonian'ın dışarda beklediğini ve Yüce Kurul'ca dinlenmek ricasında bulunduğunu söyleyerek, içeriye alınmasını önerdi.

(Müttefik askerî uzmanları ile B. Aharonian Kurul Salonuna alındılar.)

B. NİTTİ, konuşmasını sürdürerek, konferansın Ermenistan konusu ile bir hayli uğraştığını ve biran önce, bu ülkenin de çıkarlarına uygun olacak bir karara varılmasını istediğini bildirdi. Sonra B. Aharonian'a dönerek, kendisinin kendi ülkesini herhalde iyi bildiğini ve Erzurum'un öneminin de farkında olması gerektiğini; bunun yanında, Müttefik Devletlerin Ermenistan'ın yardımına asker gönderemeyeceklerinin de farkında olması gerektiğini belirtti. Şimdi Yüce Kurul adına, B. Aharonian'dan sormak istediği şudur : Müttefik Devletlerin Ermeni ordularına subay, mühimmat ve gereç sağlamağa hazır oldukları varsayılacak olursa, bu ordular Türkleri Erzurum'dan atmak, bu kaleye yerleşmek ve yeni sınırlarını güvence altına almak yeteneğini gösterebilecekler midir? B. Aharonian'a sormak istediği bir başka soruda şudur, Ermenistan'ın öz çıkarları açısından, çizilebilecek en uygun sınır hangisidir?

B. AHARONİAN B. Nitti'nin kendisine gösterdiği durumu iki bölüm olarak inceleme olanağı bulunduğunu söyledi : önce Türklerin durumu ve kuvvetlerinin konumu; ikinci olarak da Ermeni ordusunun sayısal gücü ve etkinliği. Ermeni kurmay subaylarının raporlarına göre, Mustafa Kemal'in komutası altındaki kıtalar gerçekte düşünüldüğünden çok daha aşağı niteliktedir. Kaldı ki, bir kaç kuraldışı hal dışında, bu kıtalar düzenli kıtalar değildir. İçlerinde belki 1000 - 1200 kadar atlı varsa, gerisi hep Kürtler ve köylülerden oluşmaktadır. Düzenli kuvvetlerin dışındakilerin gereçleri kötü, eğitimleri kötü ve yönetimleri kötüdür. Kaldı ki Ermeni temsilci heyetinin elinde inanılır kaynaklardan olduğunu bildiği bazı kanıtlara göre, Erzurum ili halkı, bu yörenin Ermenistan'a terkedilmesi olasılığı olduğunu duyunca, kütle halinde göçler başlamıştır. B. Aharo-

nian, devamla, Ermenilerin 20 - 25.000 kişilik bir orduları oluştuğunu söyledi. Başlıca güçlükleri cephane ve gereç noksanıdır. Yüce Kurula anımsatmak ister ki, Ermeni ordusu cephanesiz ve Müttefik Devletlerden başkaca da yardımsız görevini sürdürmek zorunda kalmıştır. Savaş sırasında Rusların yanında savaşmak fırsatını bulmuş olan kendi askerî uzmanlarına bakılacak olursa, önümüzdeki iki, üç ay içerisinde 40.000 kişiden az olmayacak bir ordu toplamak olanağı vardır. Ancak bu ordu için Müttefiklerin giyecek ve mühimmat sağlaması zorunluğu olacaktır; ayrıca Müttefik Devletlerle işbirliği halinde olmanın prestijinden yararlanmaları gerekecektir; ve, en önemlisi, müttefik sancakları altında savaşa katılmayı isteyeceklerdir. Mühimmat ve gereç ötesinde, istedikleri tek şey, subaydır ve kendilerine bu sağlanacak olursa, Ermeni ordusunun çok kısa zamanda yürüyüp bu ili işgal edebileceğinden çok umutludur. Ayrıca, hemen hemen emindir ki, yukarda belirttiği gibi güçlendirilecek Ermeniler, sadece Erzurum'u almakla kalmayıp, özellikle Van İlinde, bazı zorluklarla karşılaşacak olsalar da, başka illeri de ele geçirebilecek duruma geçebileceklerdir. Ayrıca şunu belirtmek ister ki, Ermenistan'ın gerçek başkenti Erivan değildir; Erivan sadece geçici başkenttir. Erzurum kimin elinde ise o, ilin geri kalanına egemen olur, hatta Ermenistan'ın tümüne egemen olabilir. Bu nedenledir ki, Erzurum'u elde bulundurmanın zorunluluğunu anlamış olan Ruslar bu uğurda sürekli savaş vermişlerdir. Erzurumsuz güvenlikli bir Ermeni Devleti düşünmek olanağı yoktur.

B. LLOYD GEORGE söze karışarak şimdiki nüfusu sordu.

B. AHARONİAN Kafkas Cumhuriyeti nüfusunun, Ruslar, Rumlar, Hristiyanlar ve Suriyeliler de sayılınca 1.292.000 kişi olduğunu söyledi. Bu istatistikler yapıldığından beri çok sayıda Ermeni yurtlarına dönmüştür. Bir soruya yanıt olarak 300.000 Tatar bulunduğunu bildirdi. Erzurum İlini ilgilendiren bugünkü sayılar ise şöyledir : 240.000 Türk ve 230.000 Hristiyan. Bu ufak bir Türk çoğunluğunun varlığını göstermekte ise de, bu sayının içinde Türklerin askerî garnizonlarını da hesaba kattıklarını ve bunun da aşağı yukarı 40.000 kişi olduğunu unutmamak gerekir.

B. LLOYD GEORGE Türk istatistiklerinin Erzurum İli nüfusunun 800.000'in çok üstünde olduğunu gösterdiğini belirtti.

B. AHARONİAN herhalde Türk istatistiklerinin çok zaman olduğu gibi, abartılmış bulunabileceği düşüncesindedir. Ermeni istatistikleri ise Avrupalı temellere dayanmaktadır. Aralarında büyük farklar olması bu bakımdan doğaldır.

B. NİTTİ'ye göre sorun şudur : Erzurum ve çevresinde 15.000 kadar Türk olduğu sanılıyor. Ermeniler Türk ordusu ile karşı karşıya olduktan başka, Azerbaycanlılarla da savaşmaktadır. Acaba B. Aharonian durumu bir de bu açıdan aydınlatabilir mi?

B. AHARONİAN Türk ordusunun gücü hakkında kesin sayılar verebilecek durumda olmadığını söyledi. Yüce Kurula, Ermenilerin Azerbaycanlılarla şu sırada savaş halinde olmadıklarını bildirmek ister. Sınırlarda çarpışmalar olmakta ise de, bir savaş durumu yoktur. Kaldı ki, Devletler, bu ülkenin sınırlarını kesin biçimde belirtir belirtmez bu çarpışmalar sona erecektir. Ermeni Cumhuriyeti ve Hükümetinin niyeti çevresindeki tüm Devletlerle iyi komşuluk etmektir.

(Bu noktada B. Aharonian Kurul Salonundan ayrıldı.)

B. NİTTİ Mareşal Foch'un bu konu hakkındaki görüşünü sordu. Yüce Kurulun önündeki en ivedi konu Türk sınırlarının saptanmasıdır ve Ermenistan konusu bu sorunun önemli bir bölümüdür. Müttefik Devletlerin Ermenistan'ın yardımına asker gönderecek durumda olmadıkları kabul edilmektedir. Ermenistan sınırının ne olması gerektiği hakkında Mareşal Foch'un görüşlerini öğrenmek istemektedirler. Erivan mı olmalı, Erzurum'u da içine mi almalı? Ayrıca, Mareşal Foch komitesinin, Ermeniler'in Erzurum'u ele geçirme yeteneğinde olup olmadığı hakkındaki düşüncelerini öğrenmek istemektedirler. Bu yeteneğin var olduğu görüşünde iseler, kaleyi ele geçirmek için ne kadar bir güce gereksinme vardır ve Ermeniler böyle bir sayıda asker çıkarabilirler mi?

MAREŞAL FOCH Ermeni ulusunun yüzyıllar boyunca ezilmiş olduğunu söyledi. Şu anda ne yönetim örgütü ne de de herhangi bir değer taşıyan askerî bir örgütü vardır. Bu bakımdan Ermenistan'ın yakın geleceği tozpembe değildir. Eski efendisi Türkiye ile karşı karşıyadır. Türkiye'nin bu bölgede, dört piyade tümeninin belkemiği diye nitelendirebileceği bir kuvveti vardır. Bu tümenler çoğunluğu ile terhis edilmiş olmakla birlikte, kolaylıkla yeniden kurulabilecek, büyük değeri olan bir güç kaynağı oluşturmaktadır. Türkiye her zaman önemli bir askerî Devlet olarak ortaya çıkabilir. Bir Yönetimin öğelerine sahiptir ve "bir sinir sistemi" diye tanımlayabileceği örgüte sahiptir. Bu etkenleri göz önünde bulundurnca, komitesi, Ermenistan'ın iletişim hatlarının denetimini elinde bulunduran bir düşmana karşı nasıl başarı kazanabileceğini anlayamamaktadır. Ermeni ulusunda kuvvetli bir ulusal duygu bulunduğunda kuşku yoktur. Ama başka hiç bir kaynakları, yani silâhları, cephaneleri ve gereçleri yoktur. Müttefik subayı istedikleri anlaşılıyor; Müttefik sancakları altında savaşmak istiyorlar; ve öyle sanmaktadır ki, biraz da Müttefik askeri ile güçlendirilecekleri umudunu taşıyorlar. Başkent Erzurum'a gelince burası güçlü bir kale ve önemli bir berkitilmiş noktadır. Ele geçirilmesi Ermeniler için muazzam bir iştir. Kolaylıkla yıkılabileceğini de sanmamaktadır. Ancak çok büyük ve güçlü saldırı ile düşürülebilir. Büyük bir olasılıkla bunu sağlamak için de ağır topçuya gereksinme olacaktır. Bu kale şu anda, içinde iyi eğitilmiş bir garnizon bulunduran ve mühimmat bakımından kötü durumda olmayan Türklerin elinde bulunuyor. Şimdilik söyleyecekleri bu kadardır.

B. NİTTİ bu çok önemli bir konu olduğuna ve ortaya ciddî bir sorun çıkardığına göre Mareşal Foch'un son görüşünü bildirmezden önce konuyu yeniden gözden geçirmek üzere belki de komitesini bir kez daha toplamak isteyebileceğini söyledi.

B. LLOYD GEORGE Mareşal Foch'un komitesinin bu konuyu bir hayli uzun bir süreden beri incelemekte olduğunu ve herhalde şimdi de tam bir yanıt verecek durumda olduklarını sandığını bildirdi.

MAREŞAL FOCH meslekdaşlarıyla görüşmek fırsatının kendisine verilmesini yeğleyeceğini söyledi. Askerî uzmanlar şimdi kendisi ile birlikte salondan ayrıldıkları takdirde, görüşlerini yarım saat içinde Yüce Kurula bildirebileceğini sandığını sözlerine ekledi.

(Müttefik askerî uzmanlar Kurul Salonundan çıktılar.)

B. NİTTİ askerî uzmanların görüşleri alınıncaya kadar Yüce Kurulun gündemde bundan sonra gelen maddeyi, yani İzmir konusunu ele alabileceğini söyledi.

B. BERTHELOT Ermenistan sorunu ertelenmeden bir sözcük eklemek istediğini bildirdi. Yüce Kurula, tüm saygısı ile, anımsatmak ister ki, Erzurum'suz, bir Ermenistan Devletini ne maddî ne manevî bakımdan yaratmak olanağı yoktur.

B. NİTTİ B. Berthelot'nun bu konudaki görüşlerini, askerî rapor Yüce Kurula geldikten sonra sürecek olan görüşmeler sırasında bildirmesinin belki daha yerinde olacağını belirtti.

2. İzmir.

Yüce Kurulun önünde İzmir hakkında Fransız temsilci heyetinin kaleme aldığı ve, B. Nitti'ye göre, B. Venizelos'un da kabul ettiği bazı öneriler bulunmaktadır (A.J.159) (Bak. Ek. I.)

B. MİLLERAND Fransız temsilci heyetinin bu konuyu B. Venizelos'la görüştüğünü ve bu görüşme sonucu, Yüce Kurula, 3, 4, 13, ve 16. maddelerin yeniden yazılmış biçimlerini sunduğunu söyledi. Bu maddeler daha önce Yüce Kurula sunulmuş olan maddelerin değiştirilmiş bir biçimidir (A.J.90)[350]. B. Venizelos bu maddeleri, bugünkü biçimiyle kabule hazır olduğunu bildirdiğine göre, Yüce Kurulca da benimseneceklerini umud etmektedir.

B. LLOYD GEORGE durumun ve ilk metinden değişik olanın ne olduğunu sordu?

3. Madde

B. MİLLERAND 3. maddenin ilk biçiminin şöyle olduğunu söyledi :

> 'İşbu Barış Andlaşmasının geri kalan bölümlerinin uygulanması bakımından, buradaki 2. maddede sözü edilen topraklar aktarılmış ya da bırakılmış topraklar sayılacaktır.'

Yeniden yazılan maddede, işbu andlaşmada Türkiye'yi ilgilendiren hükümlerin, İzmir kenti ile 2. maddede tanımlanan topraklara uygulanmayacağı belirtilmektedir.

4. Madde

Yeni madde şöyle başlamaktadır :

> 'İzmir kenti ile 2. maddede tanımlanan topraklar Türk egemenliği altında kalacaktır. Aynı zamanda Türkiye, İzmir kenti ile sözügeçen topraklar üzerindeki egemenlik haklarının kullanılmasını Yunan Hükümetine aktarmayı yükümlenir.'

13. Madde

Yeniden yazıldığı ve B. Venizelos'ça kabul edildiği biçimde bu madde, İzmir kenti ile maddede tanımlanan topraklarda yabancı olarak oturanların dip-

---

350 İngilizec aslındaki dipnotu: Bak. Cilt VII, No. 62, Ek 2.

lomasi ve konsolosluk korunmalarının Yunanistan tarafından üstlenileceği hakkındadır.

B. NİTTİ bu hükmün kapsamına Müslüman olmayan nüfusun da girip girmeyeceğini sordu. Aslında bir hukuk sorunu olan bu konunun çözülmek üzere Yazı komitesine gönderilmesinin işin en doğrusu olacağı görüşündedir.

LORD CURZON söze karışarak, İzmir'de, orada kuşaklardan beri yerleşmiş önemli sayıda İtalyan ve İngiliz bulunması sorununa dikkati çekmiştir. Maddenin şimdi önerilen biçimi ile görünüşte bunların konsolosluk ve diplomasi korunmalarının Yunanistan tarafından üstlenildiği izlenimi edinilmektedir ki, Fransız temsilci heyetinin bunu istemiş olması düşünülemez.

B. MİLLERAND bu konunun yazı komitesine sunulmasının daha doğru olacağı hususunda Lord Curzon ve B. Nitti gibi düşünüyor.

LORD CURZON maddenin ilk biçiminin hangi nedenle değiştirilmiş olduğunu sordu.

B. MİLLERAND bunun üzerine 13. maddenin ilk tasarısını okudu :

> 'Uyrukluk bakımından, buradaki 2. maddede sözü edilen topraklarda oturanlardan, işbu andlaşma gereğince başka herhangi bir uyrukluk savında bulunamayacak olanlar, tıpkı Yunan uyrukları gibi işlem göreceklerdir. Yunanistan bunlara yabancı ülkelerde konsolosluk ve diplomasi koruması sağlayacaktır.

B. Millerand Lord Curzon'a katıldığını ve Fransız temsilci heyeti adına, maddenin önceki biçimiyle kalmasını kabule hazır olduğunu bildirmiştir.

16. Madde

B. MİLLERAND, Fransız temsilci heyetinin B. Venizelos'la görüştükten sonra, bu maddenin ilk satırı ile ikincisinin yarısını kaldırıp,

'Yerel Parlamento,'

sözcükleri ile başlamayı önerdiğini söyledi. Fransız temsilci heyeti kamu oyu yoklamasının iki yıl sonra yapılacağının altının çizilmesine bir gerek olmadığı görüşündedir; hatta zaman süresine hiç değinmemenin belki de daha iyi olacağını düşünmek eğilimindedir. Bugünkü biçimiyle madde, iki yıl sonunda Parlamentonun oy çokluğu ile Milletler Cemiyetine başvurarak, 2. maddede sözü edilen toprakların Yunanistan Krallığının içine kesin biçimde alınmasını istiyeceği anlamını taşımaktadır.

LORD CURZON B. Millerand'ın dediklerini kabule hazır olduğunu ama korktuğu şeyin, kesin bir süre saptanmayacak olursa Parlamentonun hemen harekete geçmesi olasılığı olduğunu belirtti. Konu Londra'da Yüce Kurulda görüşüldüğünde, kendisi sürenin üç yıl olmasını önermişti hatta bunun beş yıla çıkarılmasını da yeğlemektedir.[351] Kurul bu konu tartışılırken, bir toplantıya B. Venizelos'u da çağırmıştı, ve B. Venizelos sürenin iki yıl olarak sınırlandırılmasını o denli güçlü biçimde savunmuştu ki Kurul bu görüşe uymuştu. Kurul, metbulukları sadece kalelerden birinin üzerinde bayraklarının dalgalanmasıyla be-

---

[351] İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. Cilt VII, No. 67.

lirleneceği için durumları gerçekten zor olan Türklerin işini kolaylaştırmağa uğraşmıştır. Kendisi hala bu sürenin uzatılmasından yanadır ve anladığına göre B. Millerand da bu görüşü paylaşmaktadır. Her ne olursa olsun bir sürenin saptanması gerektiğine inanmaktadır.

B. MİLLERAND tıpkı Lord Curzon gibi, bir süre saptanmasından yana olduğunu ve andlaşmanın yürürlüğe girmesini izleyen beş yıllık bir süre önerdiğini söyledi. Ayrıca, Yunanlıların seçim yapabilmek için gerekli düzenlemeleri yapmalarına olanak vermek için onsekiz aylık bir zaman geçeceği de gözönünde tutulmalıdır.

LORD CURZON Yüce Kurulun B. Millerand'ın ve kendisinin görüşlerini benimsemeği düşünüyorsa, bundan B. Venizelos'a bilgi verilmesi gerektiğini bildirdi. İtalyan temsilci heyetinin ne düşündüğünü sordu.

B. SCİALOJA Lord Curzon'a katıldığını söyledi. Lord Curzon'a konu Londra'da görüşüldüğü sırada da katılmış olduğunu, ve hiç bir süre belirlenmeyecek olursa B. Venizelos'un ve Yunanlıların derhal harekete geçebileceklerini söylemiş bulunduğunu anımsattı.

B. MİLLERAND 16. maddenin şöyle başlamasını önerdi :

'Beş yıllık bir süre geçtikten sonra.'

B. NİTTİ Yüce Kurulun bu öneriyi kabule hazır olup olmadığını sordu. Eğer kabul ediyorlarsa B. Venizelos'a bunu, kararları olarak mı bildirecekler, karar kesinleşmeden B. Venizelos'un görüşlerini mi isteyeceklerdir?

B. LLOYD GEORGE önce B. Venizelos'u bu konuda dinlemenin daha doğru olacağını söyledi.

(Bu noktada B. Venizelos Kurul Salonuna girdi.)

B. MİLLERAND yukardaki görüşmeyi B. Venizelos'a kısaca özetledikten sonra, Lord Curzon'un —kendi kanısınca da haklı olarak— maddenin bugünkü biçimi ile Yunanlılara fazla ivedi bir hareket olanağı tanıyabileceğini ve bu nedenle Yüce Kurulun metni değiştirmeyi maddeyi 'Beş yıllık bir süre geçtikten sonra' sözcükleriyle başlatmayı önerdiğin isöyledi.

B. VENİZELOS maddenin olduğu gibi kalıp sürenin iki yıl olarak saptanmamasının nedenini sordu.

B. MİLLERAND bunun fazla kısa bir süre olduğunu belirtti.

B. VENİZELOS üç yıl olamaz mı diye sordu.

B. MİLLERAND Yüce Kurulun kanısınca bunun da fazla kısa bir süre olduğunu söyledi.

B. VENİZELOS bu Yüce Kurulun oybirliği ile vardığı bir karar ise, önünde eğilmekten başka yapacak bir şeyi olmadığını söyledi.

(B. Venizelos bundan sonra Kurul Salonundan çekildi.)

Yüce Kurul :

a) 3. maddeye getirilen Fransız değişikliğini kabul etmeyi.

b) 4. maddeye getirilen Fransız değişikliğini kabul etmeyi.

c) 13. madde değişikliğini kabul etmeyip maddenin ilk yazılışına bağlı kalmayı.

d) 16. madde değişikliğini kabul etmemeyi fakat maddenin ilk yazılış biçimini şu sözcüklerle başlatmayı **kararlaştırdı.**

'İşbu andlaşmanın yürürlüğe girmesinden beş yıllık bir süre geçtikten sonra, T. maddede sözü edilen yerel Parlamento,...'

LORD CURZON Yüce Kurul bundan sonraki konuya geçmeden bir soru sormak istediğini söyledi. Şayet Türkler andlaşmayı imzalamayı reddedecek olurlarsa, bu madde hükümlerinin hangi tarihte yürürlüğe girmesi öngörülmektedir?

B. LLOYD GEORGE böyle bir halde Yüce Kurulu, durumu incelemek üzere toplantıya çağırmak gerekeceğini ve büyük bir olasılıkla İzmir bölgesinin Müttefik Devletlerce kendilerine bağlandığının ilân edilmesi zorunluğunun ortaya çıkacağını söyledi.

3. Yunan Azınlıkları Andlaşması Edirne.

LORD CURZON dün öğleden sonraki toplantıda görüşülen Edirne'deki Müslüman halka belediyeye ilişkin bazı üstünlükler sağlanması konusuna değinmek için izin istedi.[352] Başlangıçta bu ayrıcalıkların bundan iki yıl sonrasından önce yürürlüğe girmeyeceği düşünülmekte iken, görüşmeler sırasında, iki yıl yerine altı aylık bir süre konulması önerilmişti. Bu değişikliğin yararı, B. Venizelos'a yönetim mekanizmasını işler hale getirmek için bol zaman kazandırmak ve Türklere iyi niyetimizi **(bona fides)** kanıtlamak olacaktır.

Yüce Kurul,

Yunan Azınlıkları Andlaşmasının 11. maddesi ilk satırındaki "bir yıl" sözcükleri yerine "altı ay" denilmesini **Kararlaştırmıştır.**

B. NİTTİ, anladığına göre, Fransız temsilci heyetinin de Yunan Azınlıkları Andlaşması ile ilgili bir konuyu ortaya atmak istediğini ve konunun görüşülmesi için bu anın elverişli olduğunu söyledi. Fransız temsilci heyeti Türkiye ile Barış Andlaşmasının IV. Bölümü olan azınlıklar maddelerinde bazı değişiklikler öneren bir çalışma belgesi sunulmuştur (A.J.177) Bak Ek 2.)[353]

B. KAMMERER 3. maddenin 2. paragrafında elkoyma hakkı ile bu hakkın kullanılması için evlere girilebilmesi hakkının öngörüldüğünü belirtti. Fransız temsilci heyeti, düşündükçe, maddenin bu biçimi ile, halkın iyi niyetini sağlamaktan uzak düşeceği sonucuna varmış ve bu nedenle kurulun önündeki değişiklikleri sunmuştur. Yeni yazılış biçimi ile madde, gerektiğinde el koyabilme

[352] İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. No. 11, tutanak 2.

[353] İngilizce aslındaki dipnotu: Basılmamıştır. Bu Ekte Sir M. Hankey'in San Remo'dan 23 Nisan 1920 tarihinde İngiltere Dışişleri Bakanlığı Hukuk Danışman Yardımcısı B. Malkin'e gönderdiği bir mektup yer almaktadır. Mektuba göre, Konferans o sabah Fransız temsilcilerinin Türkiye ile Barış andlaşması tasarısının IV. bölümüne önerdikleri bazı değişiklikleri kabul etmiştir. Bunlar şöyledir: (i) Madde 3. paragraf 2 küçük değişilkiklerler, Sèvres Andlaşmasının 142. maddesinin son üç paragrafının tıpkısıdır; (ii) Madde 4, paragraf 2, Sèvres Andlaşmasının son iki tümcesinin tıpkısıdır, şu farkla ki, birinci tümce şu sözcüklerle başlamakta: "İşbu Andlaşmanın yürürlüğe girişini izleyecek altı ay içinde" ve şu sözcüklerle bitmektedir: "Özel bir anlaşma yapacaktır." Sir M. Hankey'nin mektubunun son tümcesi de şudur: "Yüce Kurulca eklenen son tümcenin kesin yazılışı, Yazı Komitesine bırakılmıştır."

hakkını saklı tutmakta fakat evlere girme hakkından sözetmemektedir. Öteki değişiklik de Madde 4'ün 2. paragrafındadır. Bu konuda B. Venizelos, savaştan sonra nüfus değişimi sağlamakta karşılaşılacak zorlukları büyük bir mantıkla açıklamış ve şimdiki önerilerin Yunan maliyesi için nasıl ağır bir yük olacağını anlatmıştır. Bu nedenle Fransız temsilci heyeti Paris'te kabul edilen hareket çizgisini izlemenin daha doğru olacağına karar vermiş ve şimdi de, bu konuda Yunanistan'la Türkiye arasında doğrudan doğruya anlaşmaya varılmasına olanak tanınmasını önermektedir. B. Venizelos'un bu öneriden çok memnun olduğunu bildirmekten de ayrıca kıvanç duyar.

B. NİTTİ bu değişikliğin nedenini iyice anlayamadığını söyledi. Yunanistan'la Türkiye'nin bu konuyu kendi başlarına çözmelerine izi nverilmesi öğütlenmektedir. Sorunun malî yönünü anlamakla birlikte, ortada bir gerçek de vardır ki, çok sayıda kişi şimdi oturdukları yerleri terketmek istemektedir ve Müttefik Devletler bu amaçla kendilerine olanak tanınmasını bir düzene sokmayacak olurlarsa, bunlar yerlerinde kalmak zorunda kalacaklardır. Yüce Kurulun bu soruna bir çare bulmakta zorluk çekeceğini sanmamaktadır ve dostça çözümlenecek herhangi bir konuyu çözmek üzere bir Devlet ya da kurumu hakem olarak atamakta yarar gördüğünü söylemiştir. Örneğin bu koşullar altında Büyük Britanya'nın ya da Milletler Cemiyetinin hakem olması istenebilir. Kurulun bu noktada bir karara varacağını umar zira bilindiği gibi, Yunanlılarla Türkler hiç bir konuda anlaaşmazlar ve bu işi onların eline bırakmak tehlikeli olabilir.

B. KAMMERER Yunanlıların 2. paragrafı tümüyle kaldırmak istediklerini söyledi. Bulgaristanla olan Andlaşmada nüfus değişimi hakkındaki hükümler bir zorluk çıkarmamıştır. Etkilenecek nüfusun sayısı küçük ve malî yük de hafifti. Fransız temsilci heyetinin görüşü odur ki, Yunanistan'la Bulgaristan konusunda verilen karar Yunanistan'la Türkiye arasında da saptansın; inceledikten sonra vardıkları sonuç, en iyi yolun bu işin çözümünü, gerektiğinde bir temyiz hakkı tanıyarak, bu iki ülkenin kendi aralarına bırakmak olacağıdır.

B. MİLLERAND Yunanistan'la Türkiye'nin aralarında bu işi uygun biçimde çözemeyecek olurlarsa her iki ülkeye de Milletler Cemiyetine başvurmak hakkının saklı tutulması gerektiğini kabul etmektedir.

B. NİTTİ ile B. LLOYD GEORGE da bu çözümü kabul ettiklerini bildirdiklerinden, Yüce Kurul,

Türkiye ile Barış Andlaşmasının azınlıklar hükümlerini kapsayan IV. Bölümün, Madde 3, 2. paragrafı ile Madde 4, 2. paragrafına Fransız temsilci heyetince önerilen değişiklikleri, 4. maddenin 2. paragrafına aşağıda belirtilen anlama gelecek bir ekleme yapılması koşulu ile kabul etmeyi **kararlaştırmıştır :**

> 'Anlaşmaya varılamazsa Yunanistan ve Türkiye, sözüedilen anlaşmanın koşullarını saptayacak olan Milletler Cemiyetine bşvurmak hakkına sahip olcaklardır' (bu ek tümcenin son yazılış biçimi Yazı Komitesine bırakılmıştır.)

4. Hicaz

B. NİTTİ kurulun, Mareşal Foch'un askerî Komitesinin Ermeni sınırları ve Batum hakkındaki raporunu beklerken, Hicaz konusunda ortaya atılmış olan

ufak sorunu ele almasını önerdi. Bu konuda kurula bir de not dağıtılmış olduğunu sandığını söyledi.

(Bu kabul edildi.)

LORD CURZON notun bir örneğinin kendisine henüz verilmiş olduğunu ve konunun kurulun öğleden sonraki toplantısında görüşülmesini yeğlediğini söyledi.

5. Türkiye'nin sınırları.

LORD CURZON Yüce Kurulun dikkatini dün öğleden sonraki toplantıda, Karadeniz'in batı kıyısında, Burgaz'ın güneyindeki küçük bir toprak parçasına ilişkin olarak ortaya atılan bir noktaya çekmek istediğini söyledi. Fransız temsilci heyeti bu bölgeden küçük bir girintinin Yunan Trakyasından alınarak, bura halkının çoğunlukla Bulgar olduğu savı ile, Bulgaristan'a verilmesini önermişti. Anımsadığı kadarıyla hiç bir karar alınmamış bulunmakla birlikte, bu toprak parçasının Bulgaristan'a verilmesi düşünülmekte ise, bundan B. Venizelos'u haberli kılmanın kendisine karşı doğru bir davranış olacağını sanmaktadır.

B. NİTTİ B. Venizelos'un mu konuda görüşlerini bildirmeğe çağrılması gerektiğini kabul etmektedir.

(B. Venizelos bu noktada Kurul Salonuna girdi.)

B. KAMMERER harita üzerinde Fransız önerisini açıkladı.

B. VENİZELOS bu öneriyi hayretle karşıladığını söyledi çünkü bu toprak parçasının tüm nüfusu Yunanlıdır.

B. KAMMERER bu koşullar altında Fransız temsilci heyetinin önerisini geri çekeceğini bildirdi.

6. Ermenistan.

B. NİTTİ Yüce Kurulun elinde askerî uzmanların Ermeni sınırı ve Batum hakkındaki görüşünün bulunduğunu bildirdi ve kurulun, önce Ermenistan'dan başlamak üzere bunları ele almasını önerdi.

(Müttefik askerî uzmanları yeniden Kurul Salonuna girdiler.)

(Resmî çevirmen askerî danışmanların Ermeni sorunu hakkındaki notunu Fransızca ve İngilizce olarak okudu (A.J. 173) (Bak. Ek 3.)

LORD CURZON düzeltilmesi doğru olacak ufak bir olguyu belirtmek istediğini söyledi. Askerî notun üçüncü paragrafında Azerbaycanlıların saldırılarına karşı koyabilmek için gereksinme duyulacak kuvvetlerden söz edilmektedir. Britanya temsilci heyetinin dün akşam Tiflis'deki temsilcilerinden aldığı bir telgrafa göre, Azerbaycanlılar, Gürcüler ve Ermeniler aralarındaki zorlukları çözüme kavuşturan bir anlaşmaya varmış bulunuyorlar. Britanya temsilcisinin aldığı haberin doğruluğu varsayılacak olursa, Yüce Kurul, Azerbaycan tarafında barışa kavuşulacağı için bu bölgede Ermeni kuvvetlerine gereksinme kalmayacağı sonucuna da varabilir.

MAREŞAL WİLSON buna karşılık bir gün önce gelen bir telgrafta da bu sınır üzerinde çok şiddetli çarpışmalar olduğundan söz edildiğini söyledi.

LORD CURZON Mareşalın sözünü ettiği telgrafın bir kaç gün eskimiş bir telgraf olduğunu belirtti. Askerî notta dikkati çekecek başka bir nokta daha olduğunu söyledi ki, o da, 6. paragrafta sözü edilen 'çok zayıf kuvvetler'[354]dir. Bununla ne demek istendiğini anlayamamaktadır çünkü bildiğine göre Ermenilerin tek istediği Müttefik askerler değil sadece bayrakları idi.

Askerî komitenin sözünü etmek istediği şeyin, Ermeni kuvvetlerine bağlanması düşünülmüş olan az sayıda 'Müttefik subayı' olabileceği ileri sürülmüştür.

B. NİTTİ Yüce Kurulun herhangi bir üyesinin Ermenistan konusunda askerî uzmanlara soracak bir sorusu olup olmadığını sordu. Yoksa kurulun Batum hakkındaki askerî notun incelenmesine geçmesini önerecektir.

7. Batum

(Resmî çevirmen Mareşal Foch Komitesinin Batum konusundaki notunu fransızca olarak okudu (A.J. 172) (Bak. Ek 4) ve sonradan ingilizceye çevirdi.)

B. NİTTİ bu nota hakkında askerî uzmanlara sorulması istenen bir şey olup olmadığını sordu.

LORD CURZON kıyı boyunca ilerlediği söylenen Bolşevik ordusunun gücünün nasıl değerlendirildiğini sordu?

MAREŞAL FOCH komitesinin elindeki bilgilere dayanılarak bunun büyüklüğü hakkında hiç bir sağlıklı tahminde bulunulamayacağını söyledi.

MAREŞAL WİLSON İngiltere Dışişleri Bakanlığına gelen bir telgrafa göre, bu ordunun karşısına çıkan 30.000 Kazağı dağıtacak güçte olduğu anlaşılıyor, dedi.

LORD CURZON sayılarda bir yanlışlık yapılmış olabileceğini ve bu sayının 3.000 Kazak olmasının daha akla yakın bulunduğunu söyledi. Batum'daki şimdiki durumun ne olduğunu öğrenmek ister. Orada iki İngiliz taburu vardır. Bunlar için yakın bir tehlike sözkonusu mudur? Varsa, ve çekilmek zorunda kalırlarsa, bunları geri götürecek gemiler hazır mıdır? Çarpışma olacağı öngörülmekte midir? Gürcülerin bu çok sevdikleri limanı hiç karşı koymadan teslim ederler mi? Kendi görüşüne göre, Müttefik Devletler Batum'u Bolşeviklere hiç çarpışmadan bırakacak olurlarsa yeni bir Kafkasya kurulması sevdasından vazgeçmek gerekecektir.

B. LLOYD GEORGE bu iki konunun görüşülmesinin öğleden sonraki toplantıya ertelenmesini önerdi. Her iki konuda da önemli siyasal sorunlar ortaya çıkmaktadır ve Yüce Kurulun bir karar vermek durumunda kalmadan önce kendisine yeni sunulmuş olan bu raporları incelemek fırsatını bulması çok yerinde olacaktır.

---

[354] Asıl metinde fransızca.

Yüce Kurul,

Bu konuların görüşülmesini, Mandat'lar konusunun da ele alınacağı öğleden sonra saat 17.30 daki toplantıya kadar ertelenmesini

Kararlaştırmıştır.

(Yüce Kurul saat 13.10'da dağıldı.)

No. 12'nin Ek. 1'i[355]

Fransız Temsilci heyetinin B. Venizelos'la anlaşarak hazırladığı Öneriler.
İzmir

Madde 3.

İşbu bölüm hükümleri saklı kalmak üzere, işbu Andlaşmada yer alan Türkiye'ye ilişkin hükümler, İzmir kenti ile Madde 2'de tanımlanan topraklara uygulanmaz.

Madde 4.

İzmir kenti ile 2. maddede tanımlanan topraklar Osmanlı egemenliği[356] altında kalacaktır. Ancak Türkiye, İzmir kenti ile sözügeçen topraklar üzerindeki egemenlik haklarının kullanılmasını Yunan Hükümetine aktarır...

Madde 13.

İzmir kenti ile 2. maddede tanımlanan topraklarda oturanların yabancı ülkelerde diplomasi ve konsolosluk korunmasını Yunanistan üstlenecektir.

Madde 16.

(İlk tümce ile ikincisinin yarısını kaldırarak yerine maddenin şöyle başlatılması):

'Yerel Parlamento....'

No. 12'nin Ek. 3'ü[355]

(A.J. 173.)

Askerî Uzmanların Ermeni Konusundaki Notları.

Ermeni ordusunun örgütlenmesi konusunda bunun uzun süreceği söylenebilir. Bunun için çok sayıda subaya gereksinme olacak ve bunların ciddi etkisi de ancak uzun bir süre sonra görülebilecektir.

---

355 Asıl metinde fransızca'dır.

356 İşbu çevirinin (120-2 sayfasında) 4. madde İngilizceden çevrildiği için 'Türk egemenliği', burada fransızca aslına uygun olarak 'Osmanlı egemenliği' denilmiştir. Bu, iki dilde genellikle rastlanan bir farktır.

Ayrıca, daha başlangıçta silahsızlanmamış Türklerle çarpışacaktır.

Öte yandan, bu kuvvetlerin önemli bir bölümü, şu sırada şiddetli saldırılarda bulunmakta olan, Azerbaycanlılara karşı tutulacaktır.

Kaldı ki, Ermenilere silah yardımlarının gönderilebileceği tek yol, kullanılabileceği çok kuşkulu olan, Batum-Tiflis yoludur.

Hükümetler, öte yandan, Ermenistan'a hiç bir müttefik kuvveti gönderilmeyeceğini kararlaştırmış olduklarına göre, Ermeniler kendi kuvvetlerine dayanmak zorunda kalacaklar ve bu koşullar altında ne Türk Ermenistan'ını ne de özellikle Erzurum'u ele geçirmek olanakları bulunmayacaktır.

Müttefik Devletlerin sancaklarına eşlik etmek üzere çok zayıf kuvvetlerin gönderilmesi biçimindeki çözüme gelince, şuna özellikle dikkat çekilmek istenir ki, bu kıtalar ne kadar küçük olurlarsa olsunlar, gönderilmeleri Hükümetlerin sorumluluğunu doğurur ve baaşrısızlık halinde geniş çapta girişimlere yol açabilir.

No. 12'nin Ek 4'ü[355]

(A.J. 172.)

Yüce Kurulun yönergeliği uyarınca Mareşal Foch taarfından, 22 Nisan 1920 günü saat 18'de yaptırılan toplantının tutanakları.[357]

Katılanlar : Mareşal Foch, Mareşal Sir Henry Wilson, General Badoglio.

Batum'daki askerî durum şöyle özetlenebilir :

1. Bolşevikler Kafkasları geçmişler ve Karadeniz kıyısı yolu ile Batum'a doğru yürümektedirler.

Britanya deniz kuvvetleri bu yoldan ilerlemelerini önleyemeyeceğine göre bolşeviklerin yaklaşık olarak onbeş gün içinde Batum'da olacakları sanılmaktadır.

2. Gürcülerin tümüyle Tiflis'ten denize uzanan bölgeye dağılmış ve bu nedenle asıl Batum bölgesinde önemli bir kuvvet olarak ortaya çıkamayacak olan, yaklaşık 25.000 kişilik bir orduları vardır.

Bu ordunun subay kadrosu zayıf, değeri ortanın altında, silahı az sayıda, cephanesi ise hiç yoktur.

Bu ordunun kafa yapısının Müttefik davasına bir destek olabileceği düşüncesine yer vermemektedir. Hatta, Batum'u elimizde tutmakta devam edecek olursak bize karşı dönebileceği bile söylenmektedir.

3. Öte yandan sözkonusu olan 200.000 kişinin yaşadığı ve yiyecek sıkıntısı içinde bulunan bir bölgedir ki, bu nedenlerle her çeşit karışıklık beklenebilir.

Bu koşullar altında, Batum'un savunması tümüyle Müttefiklere düşecek ve, General Milne'in yerine yaptığı incelemelere göre, şu sırada orada bulunan kuv-

---

[357] İngilizce aslındaki dipnotu : Bak. No. 10, tutanak 4.

vetlerin çok önemli bir ölçüde arttırılmasını gerektirecektir; bu ek kuvvetler başlangıç için iki tümen olarak hesap edilmektedir.

No. 13

[I.C.P. 104 A] 23 Nisan 1920 Cuma günü saat 16.'da San Remo'da, Villa Devachan da yapılan bir Yüce Kurul toplantısına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları :

Katılanlar: Britanya İmparatorluğu: Çok Sayın D. Lloyd George, Başbakan; Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. R. Vansittart, B. Forbes Adam, B. H. Fountain; **Yazmanlar**, Sir M. Hankey, Abraham.

Fransa: B. Millerand, Fransız Başbakanı; B. Berthelot, B. Kammerer.

İtalya: B. Nitti, Başbakan (Başkan); B. Scialoja, B. Nogara; **Yazmanlar**: B. Garbasso, B. Trombetti, Teğmen Zanchi.

Çevirmen: B. Camerlynck.

1. Üçlü Anlaşma (Bak. Ek A.) (a) Mandat altındaki topraklara uygulanması.

B. NİTTİ Üçlü Anlaşma konusunda üyelerden herhangi birinin değinmek istediği çözülmemiş bir nokta olup olmadığını sordu.

B. LLOYD GEORGE Fransa, Büyük Britanya ve İtalya kendi aralarında, kendi kendilerini kısıtlayan bir buyruk (self-denying ordinance) düzenleyecek olursa bundan ne Birleşik Devletlerin ne de başka herhangi bir Devletin yıkmağa hak kazanabileceğini aklının almadığını, ancak böyle bir belgenin başka Devletleri ticarî ve ekonomik olanakların dışında tutmak, hiç değilse var olan bu tür olanaklarını geliştirmelerini kısıtlamak amacına yönelmiş bir girişim olarak gösterilmeğe çalışacağından da kuşkusu olmadığını söyledi. Yine de, belgeyi imzalamadan önce, aynı kendi kendini kısıtlama buyruğunun Türk İmparatorluğunun **mandat** altına girecek tüm bölümlerine de uygulanıp uygulanmayağını bilmek istediğini sözlerine ekledi. Misak'a göre, tüm ülkelerin mandat altındaki ülkelerde eşit hakları olması gerekir. Bu nedenle,kendi kendini kısıtlama buyruğunun **mandat** altındaki ülkeleri de kapsamına almasını ve bunu belirten bir hükmün anlaşmada yer almasını önermektedir.

B. NİTTİ bunu herkesin kabul edeceğini çünkü iki başka tür anlama olamayacağını, söyledi.

LORD CURZON Kendi kendini kısıtlama buyruğunun, imzalayan bakımından, imzalayan Devletlerin herhangi birinin **mandat**'sı altındaki ülkelerde de geçerli olacağını belirten bir formülün hazırlanması olanağının bulunduğunu sandığını belirtti.

Görüşmelerin daha sonraki bir aşamasında 6 maddeye konulacak şu hüküm tasarısı kabul edildi

> 'Türkiye ile Barış Andlaşmasının..... maddelerinde öngörülen koşullar içinde eski Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan topraklar söz konusu olduğunda, bağıtlı Devletler, **mandat** sahibi Devlete karşı, önceki madde kapsamına giren yükümlülüklerin tıpkısını kabul ederler.'

(b)

LORD CURZON bir başka noktaya daha değinmek istediğini söyledi. incelenmekte olan tasarı gereğince, kendi kendini kısıtlama buyruğu Güney Anadolu'daki İtalyan etki alanına, Kilikya'daki Fransız alanına ve Güney Kürdistan'ın Britanya alanı diye gösterilen bir bölümüne uygulanmaktadır. Daha önceki bir toplantıda da açıklamış olduğu gibi, Irak [Mezopotamya]ta bir İngiliz **Mandatsı** kurulduğu varsayımında ve Musul İlinin de buna katıldığı gözönünde tutulacak olursa, Kürdistan'ın Musul İlinin geri kalan kesimlerinden ayrılmayı reddeden bir bölümü olduğu da hesaba katılmalıdır. Bu nedenle, Üçlü Anlaşmada Kürdistan'daki Britanya etki alanından hiç söz edilmemesini kabule hazırdır; örneğin Başlangıç'ın dördüncü paragrafı ile bir Britanya alanı kurulmasından söz eden tüm maddelerden çıkarılmasını kabul eder.

B. BERTHELOT Lord Curzon'un söylediklerini tam anlayabildiğini sanmamaktadır. Fransız ekonomik öncelik alanı, mavi bölge diye bilinen bölümdür. Lord Curzon'un formülü, oranın Kürdistan olduğu gerekçesiyle, bu bölgenin herhangi bir bölümünü çıkaracak mıdır?

LORD CURZON mavi bölgenin Sykes-Picot Anlaşmasında[358] öngörülen Fransız ekonomik çıkar alanı olduğunu söyledi. Bunun sonucu olarak Britanya Hükümeti de Kürdistan'ın doğu ve güney bölgelerinde benzer yararlar istemek üzere ortaya çıkmıştır. Şimdi bu istekten vazgeçmektedir. Büyük Britanya'nın ilgi göstereceği tek bölge, Musul İlinin bölünmez bir parçası olan Süleymaniye çevresindeki bölge olacaktır. Kürdistan'ın geri kalanı üzerinde Büyük Britanya hiç bir ekonomik öncelik hakkı elde etmeğe kalkmıyacaktır.

B. LLOYD GEORGE bunun sonucu olarak da Büyük Britanya'nın bu bölgede düzenin korunması için hiç bir yükümlülük de kabul etmeyeceğini bildirdi.

B. BERTHELOT Britanya isteklerinin sınırlarının ne olduğunu sormak istediğini bildirdi. Örneğin Musul kuzeyindeki bölgede.

LORD CURZON sınırın şimdiki Musul İlinin kuzey sınırı olacağını söyledi.

B. BERTHELOT doğal olarak bunun Musul sorununun B. Lloyd George ile B. Millerand arasında kesinlikle çözülmesine bağlı olduğunu belirtti.

B. VANSİTTART metnin Londra'da hazırlanandan biraz değişik olduğunu çünkü Kürdistan'ın özerkliği ve Kürdistan'ın ilerde bağımsızlığı gibi iki ayrı varsayıma göre hazırlandığını açıkladı.

Başlangıç kısmı okundu.

Başlangıç'ın dördüncü paragrafından 've (Mezopotamya'ya yakınlığı nedeniyle) Diclenin doğusundaki Kürdistan bölümünde Büyük Britanyanın...' sözcüklerinin geçici olarak çıkarılması kararlaştırıldı.

Madde 1 okundu. Değişiklik yapılmadı.

Madde 2 okundu.

"Büyük Britanya" sözcüklerinin geçici olarak çıkarılması kararlaştırıldı.

---

[358] İngilizce aslındaki dipnotu: Bak Cilt IV, Bölüm II, Giriş Notu.

Madde 3 ve 4 okundu. Değişiklik yapılmadı.

Madde 5 okundu.

B. LLOYD GEORGE demiryolu konusunda bir gözlemi olacağını söyledi. Demiryolu hisse senedi sahibinin uyrukluğu ne olursa olsun, müdürlerin, demiryolu ücreti ya da başka kolaylıkları bakımından bir ulusla öteki arasında farklı işlem yapmağa hakları bulunmayacağının açıkça bir hükme bağlanması gerektiği görüşündedir. Eşit işlemi yerleştirecek bir madde eklenmesinin yerinde olacağını sanmaktadır.

B. KAMMERER limanlar, suyolları ve demiryolları bölümündeki genel hükümlerin bu durumu koruduğunu sandığını söyledi.

B. FOUNTAİN bu genel hükümlerin durumu koruduğu herhalde doğru ise de, bunları burada yinelemenin yararlı olacağını sanmaktadır.

B. LLOYD GEORGE bu anlaşma, andlaşmanın bir çeşit devamı olacağı için, bunu yapmakta yarar gördüğünü söyledi. 5. maddeye şu bölümün eklenmesi kabul edildi :

'Bu maddenin birinci paragrafında önerilen ortaklık, gerek ücret gerek kolaylık bakımından tüm mal ve yolculara, uyrukluk, geldiği yer ya da gideceği yere bakmaksızın, tam eşit işlemde bulunmak zorunluğunda olacaktır.

'Bu maddenin ikinci paragrafında öngörülen hakkı kullandığı takdirde, Fransız Hükümeti de böylece kendilerine geçecek herhangi bir demiryolunda ayni yükümlülükleri üstlenecektir.'

Madde 6 okundu. Büyük Britanya'nın özel çıkarlarına ilişkin sözcükler geçi olarak çıkartıldı.

Madde 7 okundu.

B. MİLLERAND bir çekince ileri sürdü.

Kalan maddeler okundu ve hiç bir değişiklik önerilmedi.

LORD CURZON bu anlaşmanın Türk hükümetine bildirilmesine ve yayınlanmasına Londra'da karar verilmiş olduğunu anımsattı. Anlaşmanın kendisine bunu öngören bir hüküm konulmasının doğru olacağını sandığını söyledi.

Anlaşmanın Türk Hükümetine bildirileceğinin ve yayınlanacağının belgenin sonunda belirtilmesi, **kararlaştırıldı.**

B. Millerand'ın Ereğli'ye ilişkin çekincesi.

B. MİLLERAND bir Fransız maden ortaklığının yirmibeş yıldır Ereğli'de çalışmakta olduğunu söyledi. Savaş nedeniyle çalışması sona ermiş ve bundan ettiği zarar yaklaşık olarak 20 milyon frangı bulmuştur. Bu ortaklığın yirmibeş yıllık çabaları, önerilen metin kabul edilecek olursa tümüyle ortadan kalkabilecek bir çıkar umudu ile sürdürülmüştü. Bu ortaklığın çalışmalarını geliştirmesi ve yirmişbeş yıllık çabalarını ayakta tutmuş olan umutları, İtalya yararına önerilen tekelin kabulü ile, yok olacaktır. Fransa İtalya'nın bu bölgeye girmesini memnunlukla karşılamakla birlikte,bu işte öncü olanların çabalarının kendine kazandırdığı çıkarı umutlarının, dost ve müttefik de olsa yeni gelenlerce yok edilmesine göz yumamaz.

B. Millerand bundan sonra bir tartışma temeli olabileceği düşüncesiyle Ek (B)'deki formülü okudu. Sözcüklerin biçiminden çok esasın kendisini ilgilendirdiğini de sözlerine ekledi. Gerçekte, şimdiye kadar bir Fransız tekeli olan şeyin yerine bir Fransız-İtalyan işbirliğini de kabul edebileceğini ama Fransız ortaklığının girişimlerinden bir İtalyan tekeli yararına özveriyi kabul edemeyeceğini açıkladı.

B. NİTTİ çok basit bir demeç vereceğini söyledi. B. Millerand'dan direnmemesini rica etmektedir, aksi halde Üçlü Anlaşmayı da andlaşmayı da imzalayamayacaktır. B. Millerand'nın önerdiği, tüm koşulları değiştirmektedir. Ereğli sorunu uzun süre önce çözülmüş ve bu çözüm biçimi hiç bir zaman tartışma konusu edilmemişti. Fransız ortaklığınca ileri sürülen savların haksız olduğu kanısındadır. Onun durumunda hiç bir değişiklik olmayacaktır. Zaten kömür işletmek üzere 65 kilometre karelik bir alan üzerinde ayrıcalık sahibidir. Kimse buna karışacak değildir. Bir zamanlar İtalyanların İzmir bölgesinde özel bir alana sahip olacağı söylenmişti. Bu sonradan Yunanlılara verilmiş ve İtalyanlar kabul etmiştir. Halbuki önemli ülkeler arasında kendi kömür kaynağına sahip olmayan tek ülkedir. Bu bakımdan 40 milyon nüfusu büyük zorluklar çekmektedir. Ereğli sorununun çözülmüş olduğunda tüm uzmanların görüş birliğine vardıklarını sanıyordu ve B. Clemenceau'da bunu kendisine söylemişti. Yerleşmiş haklara doğaldır ki, saygı gösterilecektir ama B. Millerand'nın önerilerinin kabulüne olanak yoktur. Durum temelden değişeceğine göre İtalya bu koşullar altından anlaşmayı imza edemeyecektir. Bu belge yayınlanacak olsa İtalyan Parlamentosu bunu onaylamayı kesinlikle reddeder.

B. MİLLERAND B. Nitti'nin zorlukları abarttığı kanısındadır. Kimse İtalya'yı Ereğli kömür havzasında akla uygun bir pay almaktan uzaklaştırmak niyetinde değildir. Ancak, uzun yıllar boyu büyük özverileri göze alan özel kişiyi, yeni gelen birileri yararına bu umutlardan yoksun etmek de olacak bir şey değildir. İtalya'ya, Fransız ortaklığına tanınan fırsatlara eşit olanaklar tanınmasına karşı çıkacak değildir ama Fransızları her türlü gelişme umudundan yoksun kılmak haksızlık olur.

B. LLOYD GEORGE bu konuda Büyük Britanya'nın sadece Müttefiklerin genel çıkarlarını düşünmesi gerektiğini söyledi. B. Clemenceau ile B. Nitti'nin bu konudaki tartışmalarının bir bölümünü duymuştu. Genel izlenim, İtalya'nın kömür bakımından hem Fransa hem de Büyük Britanya'dan daha kötü durumda olduğu ve olanak bulunursa, kendisine kömür kaynağı bulunmasının iyi olacağı idi. Petrol bakımından ise, Fransa ile Büyük Britanya'nın Irak kaynakları bakımından bir anlaşmaya varabileceklerine inanmaktadır. İtalya'nın kendisine kömür sağlayacak uygun bir kaynak bulamaması çok büyük bir talihsizlik olur. Fransız ortaklığının Ereğli'de ne kadarlık bir yatırım yaptığını bilmemekle birlikte B. Millerand'nın ileri sürdüğü savları iyice anlamamaktadır. Yıllardır orada çalışmış olan bir ortaklığa, mal varlığının ve elindeki fırsatların en değerli hale geldiği bir sırada, başarı olanaklarının sınırlandırılması gerekeceğini söylemek çok zor olsa gerektir. Bu ortaklığın çıkarlarını İtalyan Hükümetine aktarıp bu Hükümetin Fransız pay sahiplerine cömert bir ödence vermesi düşünülemez mi? Böyle bir düzenlemenin bir başka yararı da, aynı havzada iki yabancı uyrukluğun yanyana çalışmasından doğabilecek zorlukları önlemek olur. Konu

Fransa için göreli olarak önemsiz bir konu, buna karşılık İtalya için çok önemli bir sorundur. Bu öğütlemeyi sadece zorluktan sıyrılmak için aklına gelen fakat yapılabilirliğinden kesinlikle emin olmadığı bir çare olarak ileri sürmektedir.

B. MİLLERAND bu öğütlemesi için B. Lloyd George'a teşekkür eder. B. Lloyd George'un, kendisinin sadece Fransız çıkarlarını, tıpkı B. Lloyd George'un İngiliz çıkarlarını savunduğu gibi, savunmakta olduğunu anlamış bulunduğunu bu önerisi göstermektedir. İtalyan Hükümetinin isteklerini yerine getirmek için elinden geleni yapmağa ve her türlü teriyi açık yürekliliklе incelemeye hazırdır. Yapamayacağı ve, kendi yerinde olsa B. Nitti'nin de yapamayacağından emin olduğu sadece bir tek şey vardır. Şimdi ufukta görünen bir gönence varmak için çeyrek yüzyıldır çalışmış bir özel kişi ortaklığını umutlarından yoksun bırakamaz. Emindir ki B. Clemenceau'nun anlatmak istediği de, İtalya'nın Ereğli'deki fırsatlardan yararlanabileceği ve belki de orada bulunan Fransız ortaklığı ile fırsat eşitliği sağlayabileceği hususu olmuştur.

B. NİTTİ bu konudaki tartışmanın yarına ertelenmesini istedi.

B. MİLLERAND ileri sürdüğü öneri tasarısının bu arada uzmanlarca bir anlaşmaya varılabilmek üzere bir taslak olarak da olsa incelenmesini önerdi.

Bu kabul edildi.

2. Batum[359]

B. NİTTİ askerî uzmanların raporlarına[360] göre, Batum'da daha başta iki tümene gereksinme olacağını belirtti (A.J. 172). Fransa bir tabur önermiş kendisi de aynısını yapmağa hazırdır ama bu ölçüde bir çabanın hiç bir yararı olamayacağı açıktır.

LORD CURZON sorun, askerî tehlikenin gerçekte ne kadar büyük olduğu sorunudur, dedi. Denikin'i yenilgiye uğratan Sovyet ordusunun bir parçası, Denikin'in Kırım'daki kalan kuvvetlerini kuşatmaktadır; bir başka bölümü kazak çetelerini kovalayarak Karadeniz'in kıyısı boyunca Batum'a doğru ilerlemektedir. Daha henüz 120 mil uzaklıktadır. Bu kuvvetlerin ne ölçüde düzenli kuvvetler olduğunu Mareşal Foch bilmemektedir. Bu durumda sağlıklı bir hesap yapılması olanağı yoktur. Bunların illede Batum'a varacakları varsayımına dayanmağa neden yoktur. Kafkasya'nın öbür ucunda da benzer bir durum ortaya çıkmıştı. Bolşeviklerin Bakü'ya saldıracakları hesaplanmıştı. Konferans, Volga buzları çözülür çözülmez Bakü'yü ele geçirmeleri kaçınılmaz olan Bolşevikler tarafından ezilecekleri kesinlikle hesaplanan deniz birliklerinin ve hatta kara kuvvetlerinin gönderilmesinin gereksiz olduğu söylenmişti. Halbuki Bakü'ya Bolşevikler hala gelememiştir. Doğaldır ki Bakü ile Batum arasında tıpkı bir benzerlik olduğunu savunacak değildir. Ancak konferansın Sovyet Ordularından gerektiğinden de fazla korkmaması zorunluğuna inanmaktadır. Mareşal Sir Henry Wilson kendisine, donanma tarafından geri götürülebilecek olan Avrupalı kıtalar için pek büyük bir tehlike olmadığını söylemiştir. Ancak, işin siya-

---

[359] İngilizce aslındaki dipnotu: İtalyan yazmanlığının tutanaklarına göre, saat 17.30 da başlayan 2 ve 3. maddelerinin görüşmelerine Japon temsilcisi B. Matsui ile yazmanları BB. Saito ile Sawada da katılmışlardır.

[360] İngilizce aslındaki dipnotu: No. 12'nin Ek 4'ü.

sal yönü bakımından sürekli bir çözüm bulununcaya ve burası başkalarının korumanlığına bırakılabilinceye kadar, Batum'un elde tutulmasının önemi büyüktür. Müttefikler kuvvetlerini süresiz Batum'da bırakmak istememekte, Milletler Cemiyeti ise, öyle görünüyor ki, bu tür sorumlulukları üzerine almağa hazır bulunmamaktadır. Bununla birlikte, Batum'un Bolşeviklerin eline düşmesi Konferansın Kafkasya politikasına büyük bir darbe indirir. Batum'un düşmesini Bakü'nünki izler ve aradaki Devletler bolşevikleşir. Böylece Kafkas Devletleri arasında varılan anlaşma boşuna yapılmış olur. Gürcistan'daki Bolşevikler Rus Sovyetleri ile anlaşabilir, öteki Devletler de örneği izleyebilir. Konferans bu Devletlerle Bolşevikler arasında barış yapılması gerekeceğini düşündüğü sırada, bu sonuncular Kafkasya'nın kuzeyinde idiler ve güneydeki Devletlerin bağımsızlığını tanıyacakları varsayılmıştı. Şimdiki durum ise bambaşkadır. Kendisi kişisel olarak, Bolşeviklerin Batum'dan Bakü'ya uzanan demiryolunu ele geçirmelerinden doğacak durumu ürkü ile düşünmektedir. Bu siyasal düşüncelerin askerî düşüncelere egemen olmasını istememekle birlikte, bazı askerî tehlikeleri göze almayı haklı gösterebileceklerini de düşünmektedir. Amiral de Robeck'ten,[361] kendisinin Batum'a gideceğini bildiren bir telgraf aldığını da sözlerine eklemek ister. Herhalde şu sırada Batum'dadır. Konferans buna önem vermekte ise, Batum hakkında ileri sürülen çeşitli düşünceleri kendisine bildirip görüşünü almak akıllıca bir davranış olabilir.

B. BERTHELOT Amiral de Robeck'in görüşünü almanın çok yararlı olacağını düşündüğünü söyledi. Fransız taburuna gelince kendisine harekete hazı rolması buyruğu verilmiş ve İstanbul'daki Fransız askerî makamları bundan haberli kılınmıştır.

LORD CURZON taburun beyaz askerlerden mi siyah askerlerden mi oluştuğunu sordu?

B. BERTHELOT Trakya'daki kuvvetlerden alınacağı için beyaz bir tabur olacağını sandığını söyledi. Britanya temsilci heyeti daha önce, taburun hazır bekletilmesini fakat isteninceye kadar gönderilmemesini öğütlemişti. Şimdi Britanya Hükümetinin bu taburun derhal gönderilmesini mi, yoksa Amiral de Robeck'in görüşü öğrenilinceye kadar bekletilmesini mi istediğini bilmek istemektedir.

B. LLOYD GEORGE genellikle Lord Curzon ve B. Berthelot ile aynı görüşü paylaştığını ancak Batum'daki tehlikenin yakınlık derecesini bilmediğini söyledi. Ne de olsa ciddi uyarılar almış durumdadırlar. Britanya gemileri'nin Batum yolunda Bolşevikleri topa tutmaları ve Çiçerin'den protesto alınmış olması[362] bir Bolşevik saldırısı tehlikesinin varlığını kanıtlayabilir. Bu sırada Amiral de Robeck Batum'da olabilir. Bu nedenle Lord Curzon'un, Kurulun kendisine bir telgraf göndererek derhal bir rapor istemesi yönündeki önerisine katılmamaktadır. Ayrıca Amiral de Robeck'e, Fransız ve İtalyan taburları ile bile Batum'un savunulamayacağı sonucuna varacak olursa garnizonu gemilerle geri getirmek izninin de eklenmesini istemektedir. Batum'daki durum hakkındaki bilgiler tutarsızdır. Ama iki üç güne kadar bu konuda daha kesin bilgi edinilmesi olasılığı bulunabilir.

---

361 İngilizce aslındaki dipnotu; Majestelerinin İstanbul'daki Yüksek Komiseri.

B. NİTTİ B. Lloyd George'un söylediklerine tümüyle katılmaktadır. Ancak Mareşal Foch'un, Batum'daki gereksinmenin iki tümen kadar olduğu hakkındaki demecinin de bilgiye dayandığını varsaymaktadır. Vermeyi önerdiği taburu göndermeye hala hazırdır ama Amiral de Robeck'in raporu alınıncaya kadar herekete geçmeyecektir. Yine de Rusya'ya karşı bir savaşa girilmesine karşı bir çekince ileri sürmek ister.

Lord Curzon'un Batum'da Amiral de Robeck'e bir telgraf çekerek durum hakkında bir rapor istemesine ve bu rapor inceleninceye kadar Batuma başka kıta gönderilmemesine, **karar verilmiştir.**

3.Erzurum.

B. BERTHELOT bu konu görüşüldükçe iki şey hakkındaki inancının pekiştiğini belirtti. Bunlardan birincisi Erzurum'suz Ermenistan olamayacağıdır. Erzurum ülkenin merkezi ve tüm yollarının kavşağıdır. Ermeniler bunsuz olamayacakları gibi dünya kamu oyu ve özellikle Amerikan kamu oyu da aynı durumdadır. İkincisi de şayet Devletler Erzurum'u Ermenilere vermek istemiyorlarsa, sözlerini tutmak olanağına sahip olmadıklarını ve güçlerinin buna yetmediğine üzüldüklerini açıkça bildirmeleri gerektiğidir. Askerî makamların raporu (A. J. 173),[363] kanısına göre, Ermenilere karşı koşulları abartmaktadır. Rapor Türklerin Ermenileri daima yenmiş olduklarını, Türklerin silah ve cephanesi bulunduğunu ve Ermenilerde olmadığını söylemektedir. Bunu yanıtlarken, Ermenilerin artık uyarılmış bulunduğu, bir ölçüde örgütlenmiş oldukları ve yaşam ya da ölüm anlamına gelecek olan bu kavgada başarı elde etmesinin beklenebileceği de söylenebilir. Türkler andlaşmayı imzalamayı reddedecek olurlarsa bunda Erzurum'un Ermenistan'a verilmiş olması ya da olmamasının hiç bir önemi olamaz. Ama, öte yandan, Türk Hükümeti andlaşmayı imzalarsa bu bir yasa gücü kazanacak ve bu andlaşma ile Ermenistan'a verilmiş olan Erzurum'a sahip çıkmak için bu ülkeye karşı düzenli Türk ordusu değil Türk çetecileri savaşmış olacaklardır. Bu bir çete savaşı olacak ve sonsuzluğa dek sürmeyecektir. Türklerin ergeç görüşmeye yanaşması gerekecektir; hukuk Ermenilerden yana olacak ve Türkler de eninde sonunda bunu kabul etmek zorunda kalacaklardır. Ayrıca dünyanın tüm iyi duyguları da bu yeri elde etmek için çarpışan Ermenilerden yana ayaklanacak ve belki de daha sonra dünya yardımda bulunmağa daha elverişli bir tutum takınacaktır. Özellikle Amerika yeni bir Başkan ve yeni bir politika ile, şimdi olduğundan daha etkin bir duruma geçebilir. Kendisi, tüm bağımsız Ermenistan kavramını bırakıverme olanağının bulunmadığına inanmaktadır. Erzurum'suz bir bağımsız Ermenistan kurulması da aynı derecede olanaksızdır. Andlaşma Erzurum'u Ermenistan'a verecek olursa, Ermenistan'ın hiç olmazsa buna hukuksal bir hakkı doğmuş olur ve yasa, kendi doğal yapısı gereği gerçekleşebilme gücü kazanır.

B. LLOYD GEORGE B. Berthelot ile aynı düşüncede olabilmeyi çok isterdi. İstemeye istemeye Türkler yararına konuşuyormuş gibi davranmaktadır. Konferansların karşılaştığı gerçek tehlike, bir düş dünyasında yaşamaları ve olayları görmemezlikten gelmeleridir. Konferanslar, öğütlemeler kaleme aldıkları ve maddeler kabul ettikleri zaman zorlukları çözdüklerini düşünmek eğilimine ka-

362 İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. **The Times,** 21 Nisan 1920, sayfa 15.

363 İngilizce aslındaki dipnotu: No. 12'nin Ek 3'ü.

pılabilirler. B. Berthelot Erzurum'un mülkiyetinin konferansta karara bağlanabileceğini düşünür gibi görünmektedir. Oysa bu yapılamaz. Masa çevresindeki altı temsilci Yazı Komitesine Erzurum'un Ermeni olduğunu bildirmeleri buyruğunu verecek olsalar, B. Berthelot bununla Erzurum'un Ermenistan'a verilmiş olacağına inanmakta mıdır? Erzurum'un zorla alınması ve bunun için kan dökülmesi gerekecektir. Askerî uzmanlara danışılmış ve Müttefik Devletler buranın alınması için asker göndermeyecekleri kararına varmışlardır. Batum'a sadece iki tabur gönderebiliyorlarsa herhalde Erzurum'a iki tümen gönderemezler. Ermeni Cumhuriyeti Erzurum'u yardımsız ele geçirebilir mi? Mareşal Foch'un raporu duraksamasız bir olumsuz yanıt vermektedir. Durumu daha da açıklığa kavuşturmak için B. Nitti tüm askerî uzmanların ortaklaşa bir yanıt vermelerini istemişti. Onların yanıtı da aynı oldu. Ama B. Berthelot bu sonuçları önemsiz görerek bir köşeye atmaktadır. Ermenilerin kendilerini kırımdan koruyacak durumda olmadıkları halde, bir düşman toprağına girip, Rus ordularına karşı koymuş bir kaleyi zorla alabileceklerini mi sanmaktadır? Konferans andlaşmada Erzurum'un Ermenistan'ın olduğunu söyleyecek olursa bu, kağıt üzerinde kalacak ve hiç gerçekleşmeyecek bir hüküm olmaktan ileri gidemez. Konferansın böyle değersiz bir eyleme girişmeyeceğini umar. Ermenistan Erzurum'suz var olmayacaksa o zaman varolmaz. Devletler orasını onlara alamaz kendileri de kendi başlarına alamaz. B. Berthelot Türkiye'nin andlaşmayı imzalayacaklarını ve yasa gücünün Ermeniler yararına işleyeceğini ummaktadır, ama Türkler yasalara İstanbul'da bile saygı göstermiyorlar ki. Erzurum çevresindeki topraklar Müslüman topraklarıdır. Halk Hıristiyan istilacılara karşı bir çeşit Kutsal Savaş [Cihad]'a katıldığı duygusuna kapılacak ve buna karşı, korkmaktadır ki, herhangi bir Ermeni girişimi, umutsuz kalacaktır. Ermenistan'ın Erzurum'suz olamayacağından kendisi hiç de emin değildir. Bir çok başka Devletler de gözdiktikleri bir belirli yersiz olamayacaklarını ileri sürmüşlerdir. Polonya Danzig'siz yaşayamayacağını bildirmiş, Çekoslavaklarla Romenler de buna benzer şeyler söylemişlerdir. Batum'un Ermenistan'ın doğal çıkışı olduğu da kendisine söylenmişti. Başkan Wilson'a göre bu çıkış Trabzon'du. O da herhalde Ermenistan'ın Trabzon'suz varolmayacağını düşünüyordu. Gerçekte Trabzon'suz yaşayabileceği gibi Erzurum'suz yaşaması da olasıldır. B. Berthelot'nun sözlerinden tek katıldığı, Amerika Birleşik Devletleri hakkında söyledikleri olmuştur. Yeni bir Başkanın yönetiminde Amerika'nın Türkiye'de daha çok sorumluluk kabul etmesi olasılığı vardır. Ermenistan üzerinde bir Amerikan **mandat**sı olmuş olsaydı, her şeye olanak bulunabilir ve Amerika gibi güçlü bir Devlet Müslümanların haklarını koruyabilirdi. Böyle bir **mandataire** bulunmadıkça Müslüman bir halkın Hıristiyan komşularının buyruğuna verilmesi tüm İslâm dünyasında yankılar uyandıracak bir haksızlık olurdu. Bu koşullar altında kendisi yine geçen gün ileri sürdüğü iki seçeneği önerir. Erivan Cumhuriyeti dışında başka Ermeni bölgesi yoksa o halde Ermenistan'a başka toprak verilmesine neden de yoktur.

LORD CURZON Filistin'de de durumun bu olduğunu söyledi.

B. LLOYD GEORGE bu benzetmenin yersiz olduğu yanıtını verdi. Kaldı ki, savaş sırasında, tüm dünyada Yahudi desteği sağlamak amacıyla, askerî nedenlerle bir söz verilmiştir.[364] Erzurum'un Ermeni olması gerektiği hakkında ben-

---

[364] İngilizce aslındaki dipnotu: 1917 tarihli Balfour Demeci: Bak. Cilt IV., Bölüm II, Giriş Notu.

zer bir söz verildiğini kendisi hiç duymamıştır. Erivan Cumhuriyeti dışında Ermeni bölgesi yoksa Ermenileri başka toprak verdirmemekte direnecektir. Bu nedenle şu seçenekler üzerinde durulmasını önermektedir;

Ya: 1. a) Ermenistan Cumhuriyeti sınırlarının ...ve Türkiye'nin... olması.

b) İkisi arasındaki bölgenin, sınırları içinde yansızlaştırılması.

c) Milletler Cemiyeti Konseyinin, beş yıllık bir süre içinde, bu bölgenin tümünün ya da herhangi bir bölümünün süresiz olarak ya Ermenistan'a ya da Türkiye'ye verilmesine karar vermeğe yetkili kılınması.

d) Hem Türkiye hem Ermenistan'ın Milletler Cemiyeti kararlarını kabul etmeyi üstlenmeleri.

e) Bu karara kadar, yansız bölge yönetiminin Türkiye'nin elinde bırakılması ya da Danzig'de olduğu gibi, Milletler Cemiyetince bir Yüksek Komiser atanması.

Ya da :2. Ayrı bir seçenek olarak, Başkan Wilson'a askerî uzmanların raporunu özetleyen bir telgraf göndererek, Müttefikler bakımından, başka yerlerdeki geri kalmış ulusların korunması için üstlendikleri yükümlülükler nedeniyle, sınırları..... olan küçük bir Ermenistan'dan fazlasını kurma olanağı bulunmadığını ve dışardan bir Devletin Ermenileri saldırılara karşı korumak ve Ermenistan Devletini sağlam temeller üzerine oturtmak üzere sağlaması gereken askeri ve ekonomik yardımı verdiği takdirde Konferansın Ermenilere verilmesini uygun görebileceği tüm toprakları, Ermeni ulusuna sağlamak sorumlulluğunu Birleşik Devletlerin alıp almayacağının sorulmasını. Bu reddedilecek olursa, andlaşma ile küçük bir Ermenistan kurulmasını.

(Görüşmelerin sürdürülmesi ertesi gün öğleden sonra saat 16'ya bırakıldı.

Ermenileri saldırılara karşı korumak ve Ermenistan Devletini sağlam temeller üzerinde oturtmak üzere sağlaması gereken askerî ve ekonomik yardımı verdiği takdirde, Konferansın Ermenilere verilmesini uygun görebileceği tüm toprakları, Ermeni ulusuna sağlamak sorumluluğunu Birleşik Devletlerin alıp almayacağının sorulmasını. Bu reddedilecek olursa, andlaşma ile küçük bir Ermenistan kurulmasını.

(Görüşmelerin sürdürülmesi ertesi gün öğleden sonra saat 16'ya bırakıldı.)

No. 13'ün Ek A'sı.

(Çok Gizli) **23 Nisan**

Üçlü Anlaşma Tasarısı

Türkiye'ye yardım etmek ve kaynaklarını geliştirmek ve geçmişte bu amaçları engellemiş olan uluslararası rekabetleri ortadan kaldırmak isteğini içtenlikle duyan Fransız, Britanya ve İtalyan Hükümetleri;

Ülkenin dinsel, sosyal ya da dilsel azınlıklarının korunması ve ekonomik gelişmesi için adaletin, maliyenin, jandarmanın ve polisin yönetimini yeni baştan düzenlemede gereksinme duyulan yardımı almağa hazır olduğu hususunda Türkiye Hükümetince belirtilmiş bulunan istek uyarınca;

Bağıtlı Devletlerin, Kürdistan'ın derhal ya da ilerde bağımsız olması gerektiğini kabul ettiklerini ve, bu ülkenin gelişmesini özendirme ve yönetiminde gereksinme duyabileceği yardımı sağlama bakımından bu konuda uluslararası rekabeti ortadan kaldırmanın iyi olacağını gözönünde tutarak;

İtalya'nın, Güney Anadolu'da, Fransa'nın Kilikya ile Suriye sınırı üzerinde Ceziretül-İbn Ömer'e kadar uzanan Kürdistan'ın batı bölümünde ve, (Irak [Mezopotamya]'a olan yakınlığı nedeniyle) Kürdistan'ın Dicle'nin doğusunda da Büyük Britanya'nın, bu bölgelerin aşağıdaki 5. maddede tanımladıkları biçimde, özel çıkarlarını tanımış olarak;

Aşağıdaki hükümler üzerinde anlaşmaya varmışlardır :

1. Bağıtlı Devletler, çeşitli kamu hizmetlerini (adalet ve maliye yönetimleri ile jandarma ve polis) ülkenin bağımsızlığı ile bağdaşabilecek biçimde yeniden örgütlemek ve denetlemek ve sosyal, dinsel ve dilsel azınlıkları korumakla görevli, var olan ya da yeniden kurulacak tüm uluslararası komisyonların oluşmasında tam bir eşitlikten yararlanacaklardır.

2. Yukardakilere bağlı ve kurulacak olan çeşitli başka hizmetlerde de aynı eşitlik sağlanacaktır.

Ancak, Osmanlı İmparatorluk Hükümetinin, ya da giriş bölümünün 3. maddesinde öngörülen koşullar altında Kürt Hükümetinin, Büyük Britanya, Fransa ve İtalya'nın özel çıkarlarının ayrı ayrı tanınmış olduğu bölgelerde yerel yönetim ya da kolluk hizmetleri için dış yardım istemeleri halinde, bağıtlı Devletler bu bölgelerdeki özel çıkarları tanınmış olan Devletin, bu yardımı sağlamakta öncelik tanınması savına karşı çıkmamayı yükümlenirler. Bu yardım özellikle bu bölgelerdeki sosyal, dinsel ya da dilsel azınlıklara sağlanan korumanın arttırılmasına yöneltilecektir.

3. Bağıtlı Devletler, içlerinden birinin özel çıkarlarının tanındığı bir bölgede, bu Devletin özel durumundan yararlanmayı reddettiği ya da sağlayamadığı haller dışında, kendi uyruklarının sanayi ya da ticaret ayrıcalığı elde etmesi için başvuruda bulunmayacak ve bu başvuruları desteklemeyecektir.

Bununla birlikte, bağıtlı Devletlerin uyrukları, gemileri ve uçakları ile egemenlikleri altındaki ülkelerin tarım ve sanayi ürünleri, sözü edilen bu bölgelerde, ticaret ve gemicilikle ilgili her hususta ve özellikle transit, gümrük ve benzeri konularda tam bir eşitlikten yararlanacaklardır.

4. Bağıtlı Devletler, özel çıkarlarının ayrı ayrı tanındığı bölgelerdeki durumlarının korunması için birbirlerine diplomatik destek sağlayacaklardır.

Madde 5 [sic][365]

Anadolu Demiryolları, Mersin-Tarsus-Adana Demiryolu ve Bağdat Demiryolunun, Türkiye ile Barış Andlaşmasında tanımlandığı biçimde, Türk topraklarında bulunan bölümü anamalı İngiliz, Fransız ve İtalyan malî gruplarınca oluşturulacak bir ortaklık tarafından işletilecektir. Anamalın bir bölümü, bazı

---

[365] Bu maddenin aslında bu biçimde yazıldığı, nedeni açıklanmadan [sic.] işaretiyle belirtilmektedir.

İngiliz, Fransız ve İtalyan gruplarının Bağdat hattının tümünde sahip bulunmuş olabilecekleri paylar karşılığında bu gruplara verilecektir; anamalın kalanı İngiliz, Fransız ve İtalyan grupları arasında bölüşülecektir.[336]

Bununla birlikte, Bağdat Demiryolu hattında, Fransız uyrukların 1 Ağustos 1914'de sahibi bulundukları payların tümü ya da bir bölümü karşılığı, Fransız Hükümeti, kendi özel çıkarlarının tanınmış olduğu bölge içindeki (Mersin - Tarsus-Adana hattını da içermek üzere) demiryollarının tümünün ya da bir bölümünün işletilmesi ve mülkiyeti hakkını kendisine saklı tutar. Bu durumda, önceki paragrafta öngörülen ortaklıktaki kendi uyruklarının payı, bu koşullar altında kendisine bırakılacak demiryollarının değeri tutarında azaltılacaktır. Fransız Hükümetinin bu hakkı, Türkiye ile Barış Andlaşmasının yürürlüğe girmesinden sayılarak oniki ay içinde kullanılmış olmalıdır.

Birinci maddede öngörülen biçimde kurulacak ortaklığın işlemlerinde, iş bu anlaşma[337] ile tanınan, Hükümetlerden herbirinin özel hak ve çıkarları, demiryollarının iyi işlemesini engellemeyecek biçimde, gözönünde tutulacaktır.

Üç Devlet, Türk kalan topraklar üzerindeki tüm demiryolu sisteminin, bu hatları işletecek ortaklaşa bir işletme kurularak, yakın bir gelecekte birleştirilmesini desteklemeyi kabul etmişlerdir. Bu yeni işletme ortaklığının anamal bölünmesi ilgili gruplar arasında anlaşma ile saptanacaktır.

6. Bu anlaşma bakımından, Fransa'nın özel çıkarlarının tanındığı bölge (burada Türkiye sınırı kuzeyindeki mavi bölge[338] sınırlarının coğrafya tanımlanması yapılmaktadır), ve İtalya'nın özel çıkarlarının tanındığı bölge (burada Yunan bölgesi çıkarılmış olarak yeşil bölge ile C bölgesi[338] tanımlanmaktadır) ve Büyük Britanya'nın özel çıkarlarının tanındığı bölge de (burada mavi bölge doğusunda ve Ermenistan'ın güney sınırı güneyinde ve Irak [Mezopotamya]ın kuzey sınırının kuzeyinde Kürdistan sınırlarının tanımlanması yer almaktadır); bölgelerdir.

7. İtalya'nın sadece kömür madenleri ve kömürü madenden taşıma araçları (demiryolları ve liman kolaylıkları gibi) üzerindeki çıkarları, yansız ülke uyruklarının sahip oldukları ile Ağustos 1914'den önce Müttefik uyrukluların mülkiyetinde olanlar dışında olmak koşulu ile, Ereğli havzası bakımından tanınmaktadır.

Bağıtlı Devletler, maden sanayisi ile ilgili işverme ve benzeri konulara ilişkin yönettmelikleri bugünün teknik ve sanayi koşullarına uygun hale getirmek ve özellikle bunu sağlamak için 1867'de yayımlanmış olan bugünkü yönetmeliğe getirilmesi gereken değişiklikleri yapmak için gerekebilecek Ereğli kömür madenlerine ilişkin yeni kararnamelerin Türk Hükümetince çıkarılmasını sağlamak üzere birbirlerine diplomatik destekte bulunacaklardır.

---

[336] İngilizce aslındaki dipnotu: Fransızca metinde bu tümce şöyledir: '...Bağdat hattının tümü üzerinde 1 Ağustos 1914'de sahip bulunmuş olabilecekleri...; bu anamalın kalanı İngiliz, Fransız ve İtalyan grupları arasında eşit biçimde bölüşülecektir.'

[337] İngilizce aslındaki dipnotu: Fransızca metinde bu tümce şöyledir: işbu anlaşma ile tanımlanan belirli bölgelerde, Hükümetlerden her birinin...'

[338] İngilizce aslındaki dipnotu: Bak Cilt IV, Bölüm III, Giriş Notu.

8. İşbu anlaşma Türk Hükümetine bildirilecek ve Türkiye ile Barış Andlaşması ile aynı zamanda yürürlüğe girecektir. Bağıtlı taraflar, andlaşmasının uygulanmakta olduğundan ve Türkiye'nin Hıristiyan azınlıkların korunması için kabul etmiş olduğu hükümlerin yürürlükte olduğu ve etkin biçimde güvence altında bulunduğundan emin olduklarını ortak bir anlaşma ile bildirdikleri zaman, Fransız ve İtalyan Hükümetleri, özel çıkarlarının tanınmış olduğu kendi bölgelerinden kıtalarını geri çekeceklerdir.

9. Türk İmparatorluğunun herhangi bir yerinde özel ekonomik çıkarlardan yararlanan Büyük Devletlerden her biri, o bölgede, Türkiye ile Barış Andlaşmasının, azınlıkların korunması ile ilgili hükümlerini denetlemek sorumluluğunu bu anlaşma ile kabul edecektir.

10. İşbu anlaşmada Türkiye ile Barış Andlaşmasında yer alan ya da bu anlaşmayı imzalayanlarca kendileri için isteyerek kabul edilmiş çekinceler dışında başka Devletler uyruklarının bu anlaşmada sözü edilen bölgelerden herhangi birine ticaret ve ekonomi amaçları ile özgürce girmesini önleyecek hiç bir şey bulunmamaktadır.

No. 13'ün Ek B'si.

Ereğli'ye ilişkin formül [369]

Ereğli havzası kömür zenginliklerinin değerlendirilmesi ve geliştirilmesinde en dostça bir düşünce içinde işbirliği yapmak isteyen Fransız ve İtalyan Hükümetleri, şu hususlarda anlaşmaya vardıklarını bildirirler :

1. Şu sırada var olan ya da sürdürülen Fransız haklarının dokunulmazlığı kabul edilmiştir;

2. Yeni elde edilecek ayrıcalıklarda, Fransız ve İtalyan çıkarlarının eşit bir katkısı olması ilkesi savunulacaktır. Türkiye'nin temel ekonomik gereksinmelerinin ötesindeki üretimin üzerinde İtalya'ya öncelik hakkı tanınacak, İtalya da, Osmanlı Hükümeti katında, Ereğli Ortaklığının [société d'Héraclé] uğradığı savaş zararları karşısında istediği ödencelerin sağlanmasını destekleyecektir;

3. Havzadaki yeni Fransız ve İtalyan girişimlerinin, tek bir büyük Fransız-İtalyan konsorsiyomu olarak yaklaşmaları özendirilecektir;

4. Osmanlı Hükümetinden, çağdaş bir işletmenin gereksinmelerini yanıtlayabilecek yeni bir maden yönetmeliği çıkarmasını sağlamak için karşılıklı olarak birbirine diplomatik destekte bulunmak; bu yönetmeliğin yürürlüğe girmesinden elde edilecek tüm çıkar ve yararların, bu yönetmeliğin çıkarılmasından ister daha önce, ister daha sonra verilmiş olsun, tüm ayrıcalıklara aynı biçimde uygulanması da şimdiden kararlaştırılmıştır.

[369] Bu metnin başlığı ingilizce, kendisi fransızca olarak İngilizce aslında yer almaktadır.

No. 14

[I.C.P. 104 B] 24 Nisan 1920 Cumartesi günü saat 10.30'da, San Remo'da Hotel Royal'da yapılan bir Görüşmeye ilişkin Notlar.

Katılanlar: Britanya İmparatorluğu: Çok Sayın D. Lloyd George, Başbakan; Sir M. Hankey.

1. San Remo Konferansının bildiri tasarısı.

[B. Millerand dolaşan yoğun söylenti ve dedikodulara bir son vermek amacıyla San Remo Konferansının bir bildiri yayınlayarak Almanya'nın silahsızlandırılmasının dünya barışı için önemini belirterek Müttefiklerin buna kararlı olduklarını açıklaması gerektiğini; ayrıca dünya ekonomisini dengeye kavuşturmak gerektiğini ve Alman ödenceleri konusunun bu çerçeve içinde ele alındığını kanıtlamak gerektiğini belirtti.]

2. Irak petrolleri.

B. LLOYD GEORGE konferansın Almanya ile ilgili konuları da öteki konular gibi biran önce bitirmeye çalışması gerektiği görüşünü paylaştığını söyledi. Türkiye Andlaşması konusunda hemen hemen anlaşmaya varılmış gibidir. B. Berthelot ile Sir John Cadman'ın petrol konusunda anlaştıklarını öğrenmiş bulunmaktadır. Böylece Türkiye Andlaşması konusunda Büyük Britanya ile Fransa arasındaki son sorun da ortadan kalkmış oluyor. Kendisi henüz Sir John Cadman'ı görmemiş olduğu için bu konuda B. Millerand'ın bilgisine başvurmaktadır.

B. MİLLERAND kendisindeki tek bilginin, sorunun şimdi öngörülmekte olan bir anlaşma ile çözüme kavuşturulacağı olduğunu söyledi.

(B. Berthelot ile Sir J. Cadman arasındaki anlaşmaya ilişkin andırının örneği Ek. 2 olarak ilişiktedir.)[370]

3. Erzurum.

B. LLOYD GEORGE Erzurum sorununun çok sıkıntılı bir nitelik taşıdığını ve bu konuda ne yapacağını pek bilemediğini söyledi. Büyük Ermenistan'ı kabul etmek sorumluluğunu üzerine alamayacaktır. Paris'te bu konu ile uğraşmış olan B. Balfour'a danışmış ve onun da tıpkı kendisi gibi düşündüğünü saptamıştır. Britanya kabinesinin de bu görüşte olması gerektiği düşüncesindedir. Doğal olarak, Londra'daki Dışişleri Bakanları ve Büyükelçiler Konferansına başkanlık etmiş olan Lord Curzon, bu konferansın kararlarına sadakat göstermektedir. Kişisel olarak ise, Büyük Ermenistan'ın kurulmasının Hindistan'da ve tüm dünyadaki müslümanlar arasında sert tepkilere yol açacağını bilmektedir. Kaldı ki bu, etnolojik açıdan da savunulamaz bir tezdir. Bu durumda yapmak istediği, Amerika Birleşik Devletleri kesin olarak bu **mandat**'yı kabul edip etmemek kararını verinceye kadar, olabilirse, konuyu askıya almaktır. Başkan Wilson reddetse bile ilerde başka bir Başkanın kabul etmesi olanağı çıkabilir. Amerika **mandataire** olursa Ermenistan'da daha hakça bir durumu görebilir. Bunun dışında, Büyük Ermenistan'ı kabul etmek olanağını görememektedir, bu

370 İngilizce aslındaki dipnotu: Basılmamıştır.

ise, andlaşmanın ilerlemesini engellemektedir. B. Millerand'nın, Amerika son kararını verinceye kadar çözümü askıya alabilecek bir plan hususunda kendisiyle anlaşabileceği umudunu beslemektedir. Ancak bu koşulla Büyük Ermenistan belki elde edilebilir.

B. MİLLERAND B. Lloyd George'un Erzurum konusuna gereğinden fazla önem vermekte olduğu kanısındadır. Britanya Başbakanının düşüncelerini anlamakta ve isteklerini yerine getirmeyi de istemektedir. Kendisi B. Lloyd George'dan daha ileri giderek Birleşik Devletlere şu önerilerde bulunulmasını öğütlemektedir :

(i) B. Lloyd George'un da önerdiği gibi, Başkan Wilson'dan Amerika'nın Ermenistan mandat'sını kabul edip etmeyeceğini sormak. Bu kabul edilirse, sorun çözülmüş olur.

(ii) Amerika kabul etmeyecek olursa, hakemliğine başvurup, Erzurum'un yansızlaştırılması mı Ermenistan'ın bir parçası mı olması gerektiğini sormak.

B. LLOYD GEORGE bunun yerinde bir öneri olduğunu söyledi. İlk bakışta olumlu görünmekte ve iyi bir çıkış yolu sağlamaktadır. İlk günlerini almış olan bu işin üçüncü günlerini de almasına izin verilmemeli ve bu konuyu biran önce çözüme kavuşturmalıdır.

[Bu oturumun gündemindeki öteki maddeler konumuzu doğrudan doğruya ilgilendirmemektedir. Sırasıyla, 4. madde olarak Basının, Yüce Kurulun Alman sorunu ile uğraşmadığını ele alması ve buna karşı Müttefiklerin bir demeç vermesi gereği; 5. madde olarak Almanya'nın silahsızlanması, 6. madde olarak onarım, 7. madde olarak kömür madenleri, 8. madde olarak Fransa'd bazı önemli kişilerin Fransız sınırlarının genişletilmesi gerektiği hakkındaki demeçlerinin doğurduğu huzursuzluk üzerine Hükümetin böyle bir niyeti olmadığını açıklaması gereği; 10. maddede Almanya'dan alınabilecek savaş ödenceleri; 11. maddede Almanların Hükümet Başkanları düzeyinde bir toplantıya çağrılmaları; 12. maddede Rusya ile ticaret konusuna; 13. maddede Alman silâhlı kuvvetlerinin durumuna; 14 maddede Hükümet Başkanlarının aralarında toplanarak sorunları çözmeleri gereğine; 15. maddede Almanların Barış Andlaşmasını Amerikanın imzalamamasından tedirgin olduğu konusuna; 16. madde olarak Almanya'nın deniz ve ha silahsızlanması ile Savaş suçluları sorununa ve son madde olarak (17. madde) Bazı Müttefik subaylarına Almanya'da yapılan saldırılar konusuna değinilmişti.]

(Görüşme saat 13'de bitti.)

No. 15

[I.C.P.105] 24 Nisan 1920 Cumartesi günü saat 16'da San Remo'da Villa Devachan'da yapılan bir Yüce Kurul Toplantısına ilişkin İngiliz Yazmanın notları :

Katılanlar: Amerika Birleşik Devletleri: B. Robert Underwood Johnson, Amerika'nın Roma Büyükelçisi; B. Leland Harrison, B. T. Hart Anderson Jr. (Birleşik Devletler temsilcileri Yüce Kurula 2. tutanak maddesinin başlamasından az sonra katıldılar).

Britanya İmparatorluğu: Çok Sayın Lloyd George, Başbakan: Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. R. Vansittard, Albay Gribbon; **Yazmanlar,** Sir M. Hankey, Yarbay L. Storr.

Fransa: B. Millerand, Fransız Başbakanı; B. Berthelot, B. Kammerer

İtalya: B. Nitti, Başbakan **(Başkan)**; B. Scialoja; Yazmanlar B. Garbasso, B. Galli, B. Trombetti, Teğmen Zanchi.

Japonya: B. Matsui; **Yazmanlar,** B. Saito, B. Sawada. **Çevirmen:** B. Camerlynck.

1. Türkiye'nin sınırları. Ermenistan

B. NİTTİ Yüce Kurulun önündeki ilk konunun Erzurum ve Ermenistan'ın sınırları hakkındaki görüşmenin sürdürülmesi olduğunu söyledi. Dün B. Lloyd George Başkan Wilson'a bir telgraf gönderilmesi düşüncesini ortaya atmıştı.[371] Ancak anladığına göre, o zamandan beri durumda bir değişiklik meydana gelmiş bulunuyor. Kendisi, kişisel olarak, B. Lloyd George'un önerisini esas olarak kabul etmek eğilimindedir.

B. LLOYD GEORGE bu sabah bu konuyu B. Millerand'la görüşmek fırsatını bulmuş olduğunu[372] ve onun yüce kurula bir önerisi olacağını söyledi.

B. MİLLERAND bu sabah B. Lloyd George ile yaptığı görüşme sırasında, Britanya Başbakanının bir çözüm biçimi ileri sürdüğünü ve kendisinin bunu şimdi, kurul başkanının da dediği gibi, açıklayacağını söyledi. Kendi kişisel görüşü olarak, Birleşik Devletlerin bu konuda harekete geçmeyi kabul edeceklerinden çok kuşkuludur. Ancak en kötü olasılık, geçen gün içine düştükleri durumda kalmak olacaktır. Bu sabah B. Lloyd George'a Birleşik Devletlere başvurup Ermenistan sorumluluğunu yüklenmesini istemeyi önermiştir. Bunu reddedecek olursa, kendisine bir hakem olarak başvurulup, bu kez de, Erzurum'un Türklerde mi bırakılması, yansız mı sayılması gerektiği yoksa yeni Ermeni Devletine mi verilmesi gerektiği hakkında karar vermesinin istenmesini öğütlemiştir.

B. NİTTİ bu öneriye hiç bir bakımdan karşı çıkmayacağını belirtti. Ancak, Türkler gelecek ayın 10'unda Paris'e çağrılmış bulunuyorlar ve bu tarihten önce, andlaşmanın Türk temsilcilerine sunulabilecek bir biçime girmiş olması gerekecektir.

B. LLOYD GEORGE, önerisinin, Birleşik Devletlerden Ermenistan üzerinde **mandat** kabul etmesinin kendilerinden istenmesi olduğunu açıkladı. Şayet ku-

---

371 Bak. No. 13, tutanak 3.

372 Bak. No. 14, tutanak 3.

rulca umut edildiğini de bildiği gibi, kabul edecek olurlarsa, yapılacak tek şey, andlaşmaya gereken hükmü yazmak olacaktır. Reddederlerse, Washington Hükümetinden hakemlik yapması istenecektir. Andlaşma metninde, Erzurum'un yazgısının, hakem olarak, Birleşik Devletler Başkanının kararına bırakılacağı ve tarafların bu karara uymayı yükümlenecekleri belirlenebilir. Anladığına göre, B. Millerand'ın önerisi budur.

LORD CURZON anladığına göre B. Millerand, ilk önce Ermenistan mandat'sının Birleşik Devletlere sunulmasını önermektedir. Eğer böyle ise, bunun mektupta açıkça belirtilmesi gerekir. Önceki toplantılarından birinde[373] Yüce Kurul kendisinden Başkana bir çağrı metni kaleme almasını rica etmişti, ama o zaman biliniyordu ki, Birleşik Devletler mandat'yı kabulü nasıl olsa reddedecektir. Bu nedenle de, çağrı, Birleşik Devletlerin subay sağlamayı ve çok önemli mali katkıda bulunmayı kabul edecekleri varsayımına dayandırılmak istenmişti. Hatta bu öneri kurulda tartışılırken B. Berthelot, tüm sorunun, nitelik bakımından, mali olduğunu söylemiş ve kendisi tasarısını buna göre kaleme almıştı. Kuruldan ayrıca, andlaşmaya ne konmak istendiği hususunda kendisine daha kesin bilgi vermesini rica etmektedir. Kanısınca, Erzurum kenti ya da İlinin, Başkan Wilson'un hakem olarak kararı öğrenilinceye kadar yansız kalacağının belirtilmesi yeterli değildir. Andlaşmaya, bir varsayım olarak bile olsa, bir sınır konması gerektiğine inamaktadır.

B. LLOYD GEORGE söylenmesi gereken tek şeyin, Birleşik Devletler Başkanının kararı ne olursa olsun —yani ister toprakların tümünün ya da bir bölümünün Ermenistan'a ya da Türkiye'ye verilmesine karar versin, isterse Ermenistan'ın denize çıkışına karar versin— bunun hem Müttefik Devletlerce hem de Türkiye tarafından kabul edileceği olduğunu belirtti. Kendisi bu konuda bir zorluk görmemektedir ve en büyük yarar da, Birleşik Devletlerin Ermenistan'ın geleceğiyle kesin olarak ilgilenmesi olacaktır.

LORD CURZON sorusunda direnmek zorunluğunu duyduğunu belirterek Ermenistan'ın andlaşmada tanımlanan sınırlarının neresi olacağını sordu.

B. LLOYD GEORGE şimdi oldukları yerde olmaları gerektiğini, yani, Erivan Cumhuriyeti ile sınırlanmaları gerektiğini söyledi. Bu çözüm biçimi yalnızca bir uzlaşı formülü olarak ileri sürülmüştü ve bunu öneren B. Millerand aslında Erzurum'un Ermenistan'a verilmesinin en güçlü savunucusu olmuştur. Kendişinin ve B. Millerand'ın istedikleri bu konuyu bir an önce çözümlemektir.

B. MİLLERAND B. Lloyd George ile kendisinin buldukları çözümün özetle şu olduğunu belirtti : Başkan Wilsonbir karara varıncaya kadar, Erzurum kalesi ve İlinin yansız bölge sayılmasının Müttefik Devletlerce kararlaştırıldığı hakkında andlaşmaya bir hüküm konulması.

B. NİTTİ Yüce Kurula sunulmuş olan iki bölge olduğuna işaret etti : Küçük bir Ermenistan mı yoksa büyük bir Ermenistan mı kurulacaktır? Küçük Ermenistan, gerçekte, nüfusun çoğunluğunun Ermeni olduğu Van Gölü bölgesidir. Kurul üyelerinin bazılarınca düşünülen Büyük Ermenistan'da ise çoğunluk

---

373 Bak. No. 7, tutanak 1.

Ermenilerde değildir. Tarih göstermektedir ki, eski çağlarda Ermenistan kuzeye doğru Karadeniz'e kadar uzanmakta ve Trabzon limanını da içermekte idi. Ama şimdilik, sınırlarını Van Gölünden öteye uzatmanın ve bu görüşü Başkan Wilson'a iletmenin en doğru yol olacağı kanısındadır. O, Birleşik Devletler adına, Ermenistan **mandat**'sını kabul edecek olursa ne iyi. O takdirde Amerika, Ermeni topraklarını güvence altına almak için asker sağlamak ve gerekli paraları göndermek zorunluğunu duyar. Başkan Wilson'un kararı alıncaya kadar, kendisinin (B. Nitti) tanımladığı küçük Ermenistan sınırlarının kabul edilmesini önermektedir.

B. LLOYD GEORGE şimdilik iki seçenekli sınır sorunu ortaya çıkarılamayacağı umudundadır. Yüce Kurulun kanısına göre, Ermenistan sınırlarının nereye kadar uzanması gerektiğini ve Ermenilerin de Türklerin de bunu kabul etmeleri zorunluğu olduğunu bildirmek yeterli olmalıdır.

LORD CURZON Yazı Komitesi açısından zorunlu olan ufak bir konuya değineceğini söyledi. Bugünkü Ermenistan'ı, bir Rus Ermenistan'ı olduğu için, Türkiye ile yapılacak bir andlaşmada tanımlama olanağı bulunmamaktadır. Erivan Rusya'dan alınmıştır ve Türkiye'yi hiç ilgilendirmemektedir. Kanısı odur ki, ya Türkiye ile Barış Andlaşmasında Ermenistan bölümü bulunmamalı, ya da yeni Ermenistan'ın sınırları belirli bir biçimde tanımlanmalıdır.

B. LLOYD GEORGE gerekli tasarıyı hazırlamakta hiçbir zorluk görmediğini ve bunu kişisel olarak yapabileceğini söyledi.

(Britanya Başbakanı, şimdiki Ermeni kesiminin yerine yeni bir madde tasarısı hazırlamayı ve Başkan Wilson'a da Ermenistan sınırları hakkında bir başvuru sağlamayı üstlendi.)

2. Mandat'lar

B. NİTTİ Yüce Kurul önünde bundan sonraki maddenin, eskiden Türk egemenliği altında bulunmuş olup ilerde çeşitli Başlıca Müttefik Devletlerce yönetilmesi kararlaştırılmış olan topraklara uygulanacak **mandat**'lar konusu olduğunu söyledi. (A.J. 170) (Bak. Ek).[374]

LORD CURZON andlaşma gereğince Türk egemenliğinden çıkartılacak topraklar üzerindeki **mandat** konusunun Fransız ve İngiliz Temsilci Heyetleri arasında görüşme konusu olduğunu söyledi. Her iki heyet de, andlaşma Türklere 10 Mayıs'da sunulacak ise, bu **mandat**'ların biçimi hakkında andlaşmaya hiç bir tanımlayıcı hüküm konulması olanağı bulunmayacağı hususunda görüş birliği içindedirler. Kaldı ki, geçen aylar içinde, bu toprakların herbirinin durumunda değişiklik olmuştur; yani Irak [Mezopotamya]da, Filistin'de ve Suriye'de. Suriye ve Irak'daki **mandat** biçimlerinin Fransız ve Britanya Hükümetlerince karşılıklı danışma ve işbirliği ile kaleme alınması gerekecek ve bundan sonra da Milletler Cemiyeti Konseyince sunulacaktır.

---

[374] Basılmamıştır. İngilizce aslındaki dipnota göre bu Ek, işbu tutanağın sonundaki **mandat** maddesinin, aşağıda eklenen yeni Fransızca paragraf dışında, tıpkısıdır.

Filistin

Filistin'e gelince, Majesteleri Hükümeti bundan iki yıl önce yayınladığı, Müttefik Devletlerce de kabul edilen resmi bir demeçte, Filistin'in gelecekte dünyadaki tüm Yahudilerin Ulusal Yurdu olacağını bildirmişti. Aldığı bilgilere göre Yahudiler bu demeç hükümlerine tutku ile önem vermekteler ve şayet B. Balfour'un bu demeci andlaşmada yinelenmeyecek olursa sadece düş kırıklığına uğramakla kalmayıp şiddetle kızacaklardır. Yüce Kurul şimdi, verilen bu sözün hangi biçimde yineleneceğini incelemek durumundadır. Kendisine kalırsa en doğru ve emin yol, bu verilen sözü, ilk verildiği biçimde tıpkısında yinelemek olur. Britanya Dışişleri Bakanlığı, bu verilen sözün metninde genişletilme ve iyileştirmeler yapılması için Siyonistlerin sürekli baskısı altında kalmıştır. Kendisi Britanya Dışişleri Bakanlığının başı olarak, ilk demecin ötesine gitmeyi kesinlikle reddetmiş ve hakçası baştaki demeç diline kesinlikle bağlı kalınması gerektiğini savunmuştur. Britanya Hükümeti bundan ileriye gitmeye razı değildir. Fransız temsilci heyetinin de, ilk yazıldıkları biçimiyle bu hükümlere katılmayı reddetmeyeceğini umar. Fransız temsilci heyetinin, kurula, **mandat**'larla ilgili madde için yeni bir tasarı sunmak istediğini duymuş bulunuyor ancak bunun kabulü için direnilmeyeceğini içtenlikle ummaktadır.

B. BERTHELOT, Lord Curzon'un söylediklerinin tümünü paylaşamayacağını açıklamak zorundadır. En emin planın, konuyu Milletler Cemiyeti'ne sunmak önerisinin kabulü olacağına inanmaktadır. Siyonistler konusunda da Lord Curzon'un görüşlerini tam olarak paylaşmamaktadır ve herhalde kurulun bugünkü önerilerden daha ileri gitmemesinin çok önemli olduğu kanısındadır. Yahudilere Filistin'de yerleşmeleri için her türlü kolaylığı tanımaları ve kuramsal olarak bir Yahudi yurdu kurmalarını sağlamaları mı gereklidir? Tüm dünyanın Yahudilerin Filis'de ulusal bir yurt kurma isteklerini iyi duygularla karşıladığı ve bu haklı [meşru] isteklerini karşılamak için ellerinden geleni yapmağa hazır olduğu düşüncesindedir. Fransız Hükûmeti de Büyük Britanya'nın Yahudilere, bu tutkulu isteklerini gerçekleştirebilmeleri için fırsat vermek isteğini engellemeyi hiçbir zaman aklından geçirmemektedir. Bu konuların hiç birinde Fransız temsilci heyetinin hiçbir karşı çıkışı olmayacağı gibi, **mandat**'yı kabul eden ülkenin sorumluluklarını tanımağa da hazırdır. Ancak bu sorun üzerinde hiçbir yanlış anlama da olmaması zorunludur. Düşünülen bu yeni devletin, tüm öteki devletlerden değişik bir yönetimi mi olacaktır? Öyle ise, hem Müslüman hem de Hıristiyan dünya ile büyük zorluklar doğuracak demektir. Majesteleri Hükûmetinin niyetinin bu olduğuna inanmak istememektedir. B. Balfour'un Siyonistler adına yaptığı bildiri, acaba Müttefik Devletlerce genellikle kabul edilmiş midir? Metin elinde olmamakla birlikte, anımsadığı kadarı ile, genel deyimler içerir biçimde kaleme alınmıştı. Ama B. Balfour'uu demecine Müttefik Devletlerce genel bir uygun bulma işlemi yapıldığını hiç anımsamamaktadır. Britanya Hükümetini sıkıntıya sokmak istememektedir ama, anımsadığı kadarıyla, Britanya Hükûmetinin Müttefiklerinin B. Balfour'un demecini hiçbir zaman resmi olarak benimsemiş olmadıklarını belirtmek zorunluğunu duymaktadır.

LORD CURZON B. Berthelot'nun galiba bu konunun tarihçesini tümüyle bilmediği kanısındadır. 1917 Kasımında B. Balfour Siyonistler adına bir demeç vermişti. Bu demecin metni, Şubat 1918'de B. Sokolov tarafından, o sıralarda Fran-

sız Dışişleri Bakanlığının başında bulunan B. Pichon'a bildirilmişti. Şu anda önünde B. Pichon'un Fransız basınında yayınlanmış olan ve, çevirmenden, biraz sonra Yüce Kurula okumasını rica edeceği, bir mektubu vardır.[375] Ayrıca İtalyan Hükûmeti de bu demecin hükümlerini kabul ettiğini bildirmiş ve sonradan Birleşik Devletler Başkanı ile Yunanistan, Çin, Sırbistan ve Siam da kabul etmişlerdir. Bu bakımdan, B. Balfour'un demecinin Müttefik Devletlerin büyük bir bölümünce kabul edildiğini söylemekte kendini haklı görmektedir. Ayrıca, B. Berthelot bu konuda hiçbir yanlış anlama olmamasının önemi üzerinde durulması gerektiğini belirtmiş bulunuyor. Buna kendisi de katılmakla birlikte nasıl bir anlaşmazlık çıkacağını anlayamamaktadır. Yüce Kurulun bugün Filistin'in gelecekteki yönetiminin ne biçimde olacağını saptamasının olanak dışı olduğunu sanmaktadır. Tek yapabilecekleri şey, Kasım 1917'de yapılmış olan demeci yinelemek olabilir. Bu demeç en başta, ayrıcalık ve hakları askeri gücü olan bir devletçe korunmak üzere, Yahudilere bir ulusal yurt yaratılmasını öngörmekte idi. İkinci olarak, azınlıkların haklarının korunması büyük önem taşımakta idi; en başta Arapların, sonra da Hıristiyan toplumların hakları. Demecin ikinci bölümünde bunun için hükümler konulmuştur. Bu nedenle, B. Berthelot'nun da varlığına işaret etmiş olduğu bu toplumların çıkarları bakımından, bu demecin ikinci kısmının kaldırılmasının akıllıca bir davranış olmayacağı görüşündedir. Britanya Hükûmetinin görüşü şudur : metnin bu bölümünün kaldırılması olanaksızdır ve, Yüce Kurula sunmuş olduğu bu açıklamalardan sonra Fransız Hükûmetinin artık karşı çıkmaktan vazgeçeceğini içtenlikle um: maktadır.

B. NİTTİ bir an için görüşmelere karışıp Kurula, Roma'daki Birleşik Devletler Büyükelçisinin şu sırada bekleme odasında olduğu ve toplantıya kabul edilmek ricasında bulunduğu hakkında kendisine bilgi verildiğini bildirdi. Bugüne kadar Washington Hükûmetinin temsilcisi, Yüce Kurul toplantılarına katılmak hususunda Hükûmetinden hiçbir yönerge almamıştır. Anladığına göre, katılacak olursa, görüşmelere taraf bir temsilci olarak değil, sadece gözlemci olarak toplantıda bulunacaktır.

B. LLOYD GEORGE Birleşik Devletler Büyükelçisinin Kurul Salonuna alınmasını ve Yüce Kurul Başkanının kendisinden yönergesinin kesin olarak ne olduğunu sormasını önerdi.

(Romadaki Birleşik Devletler Büyükelçisi ile yazmanları Kurul Salonuna girdiler.)

B. NİTTİ, başkanı bulunduğu Yüce Kurul adına, Birleşik Devletler temsilcisine içtenlikle "hoş geldin" demek istediğini bildirdi. Yüce Kurulun çok büyük önem taşıyan birçok kararlar almak üzere olduğu bir sırada Birleşik Devletlerin de temsil edilmekte olmasından özellikle memnunluk duymaktadır. Şu anda Yüce Kurul, yakında imzalanmak üzere Türk temsilcilerine sunulacağını umdukları Türkiye ile Barış Andlaşmasının hükümlerinin görüşülmesini yapmaktadır. Görüşmelerin gidiş eğilimi hakkında B. Johnson, kendisine sunulacak toplantı tutanaklarından bilgi edinebilir. Yüce Kurul biraz önce Ermenistan hakkındaki görüşlerini sonuçlandırmış ve konunun, hakem olarak, Başkan Wil-

[375] İngilizce aslındaki dipnotu: B. Pichon'un Siyonist Örgütü Yürütme Kurulu üyelerinden Dr. Sokolov'a yazdığı bu mektup için bk. Cilt IV, Noo. 196, Not 4, ve **Dictionnaire Diplomatique**, cilt ii, s. 291.

son'a sunulmasına karar vermiştir. Yüce Kurulun şu sırada görüştüğü konu ise, **mandat**'lar konusu ve Filistin ile Siyonistlerin geleceği hakkındaki düşüncelerdir.

B. BERTHELOT B. Balfour'un demecinin aslından sözederek şu sözcüklerine değindi : "**Mandataire** Devlet, öteki toplumların haklarının korunacağı kabul edilmek kaydı ile, Yahudilere bir yurt (home) sağlamak sorumluluğunu üzerine alacaktır." Kanısınca bu, Lord Curzon'un sözünü ettiği her iki noktayı da kapsamaktadır. En iyisi B. Balfour'un demecinin esas metninin, Yüce Kurulun yararlanabilmesi için, çevirisinin okunması olacaktır. Daha önce de bildirildiği gibi, Fransız Hükûmeti B. Balfour'un demecinden hiçbir zaman resmî olarak haberli kılınmış değildir ve B. Pichon'un bu demeçle ilgisi, öyle sanmaktadır ki, en azından belirlidir.

LORD CURZON B. Berthelot'nun, B. Pichon'un bu demecin anlamını bilmediğini ileri süremeyeceğini söyledi. B. Pichon, B. Sokolov'a yanıtında, kendi hükûmeti adına B. Balfour'un bildirisini desteklemekle kalmamış, mektupta bir de şu sözleri eklemiştir : "Ayrıca, bu konuda Fransız ve Britanya Hükûmetleri arasındaki anlaşmanın tam olduğunu bildirmekten de mutluluk duymaktayım." B. Berthelot'nun "siyasal haklar saklı kalmak koşulu ile..." sözcükleriyle başlayan bir metin önerdiği ikinci noktasına gelince, var olan siyasal ve geleneksel haklar konusu sonsuzluğa kadar tartışma ortamı yaratabilir. Bu noktanın ortaya atılması gerektiğine inanmakla birlikte, bunun şu sırada yapılmasının pek akıl işi olmayacağı, aksine çok gereksiz olacağı görüşündedir. Yüce Kurul **mandat**'ının Milletler Cemiyetine sunulmasına karar vermiştir ve kanısınca Kurul şimdilik, yayınlandığı sırada Fransız Hükûmetince de kabul edilmiş olan, B. Balfour'un esas bildirisinin hükümlerini yinelemekle yetinmelidir.

B. BERTHELOT B. Falfour'un bildirisinin okunmasını istediğini söyledi. Kendi anlayışına göre, öyle görünmektedir ki, B. Pichon'un tek kabul ettiği şey, Yahudilerin geleneksel yurtlarının yeniden kurulması olup, B. Pichon'un tüm bildiriyi olduğu gibi kabul ettiğini kanıtlayacak hiçbir belirti yoktur.

(Resmi çevirmen B. Balfour'un demecinin metnini okudu.)

B. NİTTİ geçmiş tarihi karıştırmanın hiçbir yararı olmadığı görüşünü ileri sürdü. Anladığına göre, Devletler ilke olarak, Yahudilere ulusal yurt kurulmasının istenilir birşey olduğu hususunda anlaşmış durumdadırlar. Görüşmeler, Filistin'deki Yahudi olmayan toplumlara ne gibi haklar verileceğinin kesinlikle saptanması konusunda Britanya ve Fransız temsilci heyetleri arasında görüş ayrılığı olduğunu ortaya çıkarmış bulunuyor. Ayrıca, konu, Doğu'daki Katolik (Roman Catholics) lerin durumu sorununu bütünüyle ortaya çıkarmaktadır ki, kanısınca bunun çözümü pek de öyle karışık değildir. Filistin'in Britanya denetimi altına konulacağı kabul edilmiş olup, İtalyan temsilci heyeti adına, **mandat**'lar konusundaki Britanya metnine şu eklemenin yapılmasını rica edecektir :

> "Dinsel topluluklara karşı tüm ayrıcalıklar ve öncelikler sona erecektir. **Mandataire** Devlet, en kısa süre içinde, çeşitli dinsel toplulukları ilgilendiren tüm konuları ve tüm başvuruları incelemek ve bunları çözüme kavuşturmak için özel bir komisyonun kurulmasında sözkonusu olan dinsel çıkarlar, da gözönünde tutulacaktır. Komisyon Başkanı Milletler Cemiyeti Konseyince atanacaktır."[376]

[376] Bu metin Fransızca'dan çevrilmiştir.

Burada hazır bulunan Yüce Kurulun tüm üyelerinin, Yahudi olmayan toplumların hak ve ayrıcalıklarının korunması hususunda Britanya Hükûmetine karşı kendi duyduğu tam güveni paylaştıklarından emindir. Kendisi, kişisel olarak, İtalyan temsilci heyetince önerilen komisyon başkanlığına atanmanın, tam yansızlığı sağlamak bakımından Milletler Cemiyetince yapılmasında yarar görmektedir.

B. MİLLERAND Filistin konusunda, gerçekte üç sorun bulunduğunu söyledi. Birincisi Yahudilere bir ulusal yurt verilmesidir ki, bunda herkes aynı görüşü paylaşmaktadır. İkinci nokta, Yahudi olmayan toplumların haklarının korunmasıdır ki, bunda da çözülemeyecek zorluklar çıkacağını sanmamaktadır. Üçüncüsü ise, Yahudi olmayan örgütlerin var olan geleneksel haklarıdır ki, bu konuda bazı gözlemler ileri sürmek istemektedir. B. Lloyd George'un bu konuda B. Clemenceau ile görüşmelerinde neler konuşulduğunu kesinlikle bilmemektedir ve emindir ki, B. Lloyd George Yüce Kurula ayrıntılı bilgi verecektir. Kendisinin Büyük Britanya'nın Filistin'de elde etmek isteğinde olduğu **mandat**'ya karşı çıkacak değildir. İngiltere'nin bu görevi büyük bir sadakatle yerine getireceğinden emindir; aynı zamanda B. Clemenceau'nun bu **mandat**'nın Filistin halkının geleneksel haklarından vazgeçmelerini de peşinden sürükleyeceğini düşünmediğinden de emindir. Bugün öğleden sonra Yüce Kurul önünde bulunan konu nedir? Kendi anlayışına göre, Büyük Britanya, Filistin **mandat**'sını üstlenirken, bu ülkede Yahudilere bir ulusal yurt kurmayı ve aynı zamanda genellikle ora halkının geleneksel haklarını savsaklamamayı da yükümlenmiştir.

B. NİTTİ orada bir Yahudi yurdu kurulması konusunda görüş birliğine varılmış olduğunu söyledi.

B. BERTHELOT bunu kabul ettiğini ancak uzun süredir ölü bir metin haline gelmiş olan B. Balfour'un demecine atıfta bulunulmasına gerek göremediğini bildirdi.

LORD CURZON bu görüşe katılmadığını belirtti.

B. NİTTİ biraz önce değinmiş olduğu önemli bir konu daha bulunduğunu söyledi. Bu da, Filistin'deki Katoliklerin haklarının korunması konusudur. B. Berthelot Filistin üzerindeki Türk denetiminin tümüyle ortadan kalkmış olmadığının herhalde farkındadır. Büyük Britanya ülkenin yönetimini eline almış olup herhalde halkının geleneksel haklarına saygı gösterecektir. Bununla birlikte, Katolik Kilisesi genellikle sorunun böyle çözümlenmesinden memnun değildir ve bir süre önce basında yayınlanmış olan Kardinal Gasparin'in[377] bir mektubunda, bu bölgedeki Türk egemenliği sona erecek olursa doğal ardılın Fransa olması gerektiğinden sözedilmekte idi. Kilisenin görüşüne göre, Filistin'deki Katolik çıkarlarının korumanı Büyük Britanya değil, Fransa olmalıdır. Uluslararası açıdan İtalyan temsilci heyetince önerilen formülün kabul edilmesinin daha iyi olacağı bir gerçektir. B. Millerand'ın da çok iyi bildiği gibi, Katolik Kilisesi, andlaşmayı imza edecek olanlardan biri değildir.

B. LLOYD GEORGE B. Balfour'un bildirisi konusunda, bu konu kendisiyle ilk kez görüşüldüğünde B. Clemenceau'nun alkına din konusunun gelmiş oldu-

---

[377] Papalıkta, Dışişleri Bakanı görevini yapan Kardinal.

ğunu pek sanmamaktadır; herhalde bu konuya hiç değinilmemiştir. Bu sonradan akla gelmiş bir düşünce olsa gerek. Gerek kendisi, gerek B. Clemenceau uluslararası nitelikte herhangi bir rejimin nasıl olsa karışıklıklara meydan vereceği görüşünde idi. Bu nedenle Filistin **mandat**'sının tek bir Devlete verilmesi ve bunun da, Filistin fatihi olarak Büyük Britanya olması hususunda karara varmışlardı.[378] Filistin Türklerin elinde olduğu sürece, Katolik inancına sahip olanları korumak için Avrupalı bir Devletin bulunması gerektiği hususunda tıpkı B. Nitti gibi düşünmektedir. Ancak şuna dikkat çekmek ister ki, Büyük Britanya Türkiye değildir ve İngiltere'nin şanı ve ünü yönetimi altına giren tüm halkların dinlerine karşı tam bir yansızlıkla davranması olagelmiştir. Bu nedenle de Büyük Britanya'nın, bir sıra kanlı savaştan sonra Türklere zorla kabul ettirilen koşulları kabul etmesi olanaksızdır. Filistin Büyük Britanya'nın yönetiminde iken bu koşulları sürdürmek ve "Katoliklerinin" Britanya yönetimi altında haksızlığa uğramamalarını sağlamak işinin Fransa'ya bırakılması gerektiğini söylemek kesinlikle kabul edilemeyecek bir davranıştır. Bu doğrudan doğruya iki Büyük Avrupa Devleti'nin çift yönetimine yol açmak demek olur. Bu sadece Büyük Britanya için küçültücü ve onur kırıcı olmakla kalmaz, öteki ülkelere karşı da haksız olur. Sonuç olarak, Fransız Hükûmeti'nin, Bay Nitti'nin, çeşitli dinsel toplulukların tüm hak ve ayrıcalıkları konusunun Milletler Cemiyeti Konseyi'nce, bu konseyin atadığı bir başkanla inceden inceye irdelenmesi hakkındaki önerisini kabul edeceğini ummaktadır. Büyük Britanya bu konuda tek başına karar vermemeyi yeğler. Bu nazik konular geçmişte Katolikler, Protestanlar, Fransiskenler ve benzerleri arasında acı anlaşmazlıklara yol açmıştır. Büyük Britanya kararlarını büyük bir içtenlikle yerine getirebileceği yetkili ve yansız bir kuruluşun bu konularla uğraşmasını bin kez yeğler. B. Millerand'dan Büyük Britanya'yı bu utanç verici duruma düşürmemesini ve Britanya **mandat**'sı altında Katoliklerin korunması için özel anlaşmalar yapılmasında direnmemesini rica eder.

B. MİLLERAND Yüce Kurul başkanının hem Quirinale hem de Vatikan[379] adına konuşmaya yetkili olduğunu bildiğini söyledi. Ancak Vatikan bu andlaşmaya taraf olmadığı için konunun dışında bırakılabilir. B. Lloyd George ne kendisinin ne de B. Clemenceau'nun, bu konuyu ilk görüştüklerinde dinsel toplulukların çıkarları üzerinde durmamış olmalarının olasılığı üzerinde nükteli biçimde konuştu. Hemen şunu belirtmek ister ki, Yüce Kurulun aklından hiçbir zaman İngiliz meslekdaşlarına Türkler gibi işlem yapmak geçmemiştir. Kişisel olarak kendisinin, Büyük Britanya'nın bu konu ile uğraşırken bilinen liberal düşünce biçimine uygun davranacağından hiçbir kuşkusu yoktur. Tek istediği, Britanyalı ve İtalyan dostların, yüzyıllar boyunca yapılan özveriler sonucu Fransa'nın tinsel durumunu göz önünde tutmaları ve bu duruma gereken saygıyı göstermeleridir. Kendisi emindir ki, B. Lloyd George ile B. Clemenceau bu konuyu görüşürlerken, B. Clemenceau bu noktayı ortaya atmış olsaydı, B. Lloyd George'un en büyük bir anlayışı ile karşılanacaktı. Ayrıca kurul başkanının görüşüne katılmağa ve ciddi olmaktan çok nazik nitelikteki, çıkabilecek dinsel zor-

---

[378] İngilizce aslındaki dipnotu: Bak. Cilt IV, Bölüm II, Giriş Notu.

[379] San Remo'da yapılan toplantılarda ev sahibi olarak İtalyan Başbakanı B. Nitti başkanlık etmektedir. Hem İtalyan Devleti'nin (Quirinale Sarayı) hem Papalığın (Vatikan) görüşlerini yansıtabilecek durumda olduğuna işaret edilmek istenmiştir.

lukları incelemek için Milletler Cemiyeti'nin bir komisyon kurmasına rıza göstermeye hazırdır. Bu nedenle, İtalyan önerisine ufak bir değişiklik getirmeyi öğütleyecektir. Metne "**mandataire** Devletlerin çeşitli dinsel toplulukların istemlerine ilişkin tüm konuların Milletler Cemiyeti'nce atanacak ve ilgili dinsel kuruluşların çıkarlarını temsil edecek kişilerden oluşacak bir Müttefikler-arası Komisyon'a sunmayı kabul ettiklerini" belirten bir tümce konulmasını istemektedir.

B. NİTTİ görüşmeleri sürdürmeden, Yüce Kurul adına, Roma'daki Amerikan Büyükelçisinin katılmakla görevlendirildiği Yüce Kurul toplantıları ile ilgili olarak aldığı yönergelerin ne olduğunu sormak istediğini bildirdi.

B. JOHNSON Yüce Kurul toplantılarına gözlemci olarak katılmakla görevlendirildiğini, ayrıca Birleşik Devletler Başkanı'na görüşmeler hakkında bilgi göndermek ve Yüce Kurul'un Başkan Wilson'un görüşleri hakkında bilgi sahibi olmak istediği konulardan kendisini haberli kılmak yönergesini almış olduğunu açıkladı.

B. LLOYD GEORGE bunun özellikle Ermenistan konusunda çok yararlı olacağını zira görüşülmesi bugün biten bu konunun tartışmaların tüm konuyu Başkan Wilson'a göndermek kararı ile sonuçlandığını söyledi.

B. NİTTİ İtalyan temsilci heyetince sunulan önergeye Millerand'ın bir kez daha göz atmasını rica etti. Yüce Kurul önünde iki temel sorun vardır. Birincisinin niteliği siyasal, ikincisininki ise dinseldir. Türk Hükümetinin yerini şimdi uygar bir hükümet almaktadır. Bu nedenle, Filistin'deki dinsel kuruluşlar artık haklarının korunmasından kaygu duymayacaklardır; doğaldır ki, kiliselerde Te Deum çaldırmak için bir neden de yoktur.[380] Türk egemenliği altında, Hıristiyan kuruluşları korumak zorunluğuna ilişkin tarihsel görev, tüm dünyaya karşı bu toplulukların çıkarlarını koruyacağı hakkında güvence verecek olan uygar bir ulus Avrupalı dinsel toplulukları temsil edeceği için, sona ermiştir. Dinsel soruna gelince, Fransız Meclis [sic. (Hükümet demek istemiştir)] Başkanı ufak bir değişikliğe razı olursa B. Millerand'ın tasarısına hiçbir karşı çıkış olmayacaktır. Kişisel olarak, önerilen komisyon Başkanının Milletler Cemiyeti'nce seçilmesini, tam bir yansızlık güvencesi vermesi bakımından yeğlemektedir. Dediği gibi, Fransız tasarısında hiçbir sakınca görmemektedir. Yeter ki, Fransız temsilci heyeti, tüm öncelik ve ayrıcalıkların derhal ortadan kalkacağını kabul etmiş olsun.

B. MİLLERAND bu durumda sadece biçimsel konunun görüşülmesinin kaldığını söyledi. Fransız temsilci heyetinin kabul etmesine olanak bulunmayan B. Nitti'nin önerisi üzerinde kendisinin direnmeyeceğini umar. Bu konuda, uzun yıllara giden tarihsel nedenlerle, Fransız ulusu büyük bir duyarlılık içindedir ve kendisi bunda çıkarılacak zorlukları şiddetle reddeder. Yüce Kurul'dan, Fransız temsilci heyetinin çok eskiden beri var olan hak ve ayrıcalıklardan vazgeçtiğini bildirdiğini istememesini rica eder. Durumun gereğini karşılayabilecek bir formül bulunabileceğini umar.

B. LLOYD GEORGE sorun sadece biçimsel idiyse. Britanya temsilci heyetinin B. Milerand'ın görüşlerini karşılamak ve ülkesinde bundan kaygu duyan-

---

380 Bir utku ya da herhangi bir mutlu olay nedenilye aTnrı'ya gönül borcunu dile getirmek için yapılan tören ve törende söylenen dinsel şarkılar.

lara doyurucu yanıtta bulunabilmesini sağlamak için elinden geleni yapmaya nazır olduğunu söyledi. B. Millerand'ın karşılaştığı siyasal güçlükleri tümüyle anlamaktadır. Şimdiki zorluk sadece uygulamayla ilgilidir. Filistin'de iki **mandataire** bulunması hiç istenmeyecek bir durum olur; bunlardan biri, dinsel kuruluşlar üzerinde hiçbir yetkisi olmadığı halde tüm zorluklarla karşılaşacak ve giderleri üstlenecektir. Ötekinin ise dinsel konularda tam yetkisi bulunacağını söylemektedir. Böyle bir önerinin **mandataire** Devlet olarak Büyük Britanya'nın durumu ile bağdaştırılması olanaksızdır, bu nedenle de kendisi tarafından kabul edilemez. Yüce Kurul'a anımsatmak ister ki, Türk yönetimi altında, Filistin halkı, bundan bir çıkar umdukça, yirmi dört saat içinde din değiştirmeye pek alışık idiler. Filistin'de iki **mandataire** Devlet bulunması, Büyük Britanya için bu ülkeyi yönetmeyi olanaksız hale getirir ve hatta Fransa ile ilişkilerde zorluklar doğurabilirdi. Esasen her durumda Filistini yönetmek kolay bir iş değildir ve buranın, son derece zeki fakat yönetimi kolay olmayan bir soyu temsil eden Yahudilerin yurdu haline gelmesi, işi daha az zor kılmayacaktır. B. Berthelot, Fransız Hükûmetinin bir Fransız **mandat**'sı kabul etmeye pek hevesli olmadığını anımsayacaktır. Her halde, Filistin'in yönetimini yükümlenmek pahalı ve zor bir iş olacaktır. Kendisi B. Millerand'nın önerdiği biçimde, çeşitli Devletlerin dinsel örgütleri temsilcilerinden oluşması istenen komisyon düşüncesinden hiç hoşlanmamaktadır. Kişisel olarak, Fransız delegeliğince önerilen bu komisyondan daha az uyum içinde çalışabilecek az amaçlarını gerçekleştirebilecek böyle kurulmuş bir kuruluş düşünememektedir. Ayrıca Yüce Kurul, Ortodoks Kilisesi'nin de Filistin'de önemli çıkarları bulunduğunu daima aklında tutmalıdır. Rusya şu sıralarda batık bir durumda olabilir ama yakın bir gelecekte yine su yüzüne çıkabilir. Bu yeniden doğuş olasılığı nedeniyle, Ortodoks Kilisesi'nin hesaba katılmamasının çok tehlikeli sonuçları olabileceğini düşünmektedir. B. Millerand'nın, hiç olmazsa bir anlaşma temeli olarak, B. Nitti'nin tasarısını kabul etmesini çok yeğlemektedir. İstediği, uyum sağlama olanağı en çok olan bir komisyonun kurulmasıdır. Böyle bir komisyon, sade Fransız Katolikleri'nin değil, öteki Katoliklerin de, Ortodoks Kilisesi'nin de ve tüm öteki dinsel örgütlerin çıkarlarının tam olarak gözönünde tutulmasını sağlamayı yükümlenmelidir.

B. BERTHELOT Fransa'daki tüm Yahudilerin Siyonizme karşı olduklarını ve Filistin'e gitmeyi hiç de istemediklerini söyledi.

B. MİLLERAND bir komisyon kurulmasını başta kendisinin önermiş olmadığına, sadece B. Nitti'nin önerisine katılmış ve bu komisyonun kuruluşunun biraz değişik olmasını öğütlemiş olduğuna dikkati çekti. Fransız temsilci heyeti adına, ilk tümcesi çıkarılmak koşulu ile, B. Nitti'nin tasarısını bir anlaşma temeli olarak kabule hazır olduğunu söyledi.

B. LLOYD GEORGE, Fransa özel ayrıcalıklar üzerinde durmadığı sürece İtalyan tasarısının kendisini doyurduğunu ve birinci tümcenin çıkarılmasına karşı çıkmayacağını belirtti. Britanya temsilcileri buna razı olduklarına göre, B. Millerand'nın da metne Yahudilerin ulusal yurdundan söz eden sözcükler konmasına karşı çıkmayacağından emindir.

B. MİLLERAND bir kez daha B. Balfour'un demecindeki sözlerin tam olarak ne olduğunu öğrenmek istedi. Bu demeci olduğu gibi fakat aşağıdaki tümcedeki tarihi çıkarmak suretiyle yineleyebileceklerini sandığını söyledi : "İlk olarak 8 [2]

Kasım 1917'de yapılan ve öteki Müttefik Devletlerce benimsenen bu demeci yürürlüğe koymaktan **mandataire** sorumlu olacaktır."

B. MATSUİ çıkarmak niyetinde olmamakla birlikte, Japon Hükûmetinin B. Balfour'un demecini, yapıldığı biçimde hiçbir zaman kabul ettiğini anımsayamadığını söyledi Şangay'daki bir Siyonist grubun bu demeç hükümlerinin kabul edilmesi için baskı yaptıklarını bilmekle birlikte, kendi Hükûmetinin bunu açıkça onamış olduğunu hiç anımsamamaktadır. Bu temel bir sorun olmaktan çok biçimsel bir sorundur. Tek istediği, bildiği kadarıyla, Hükûmetinin hiçbir zaman bu demeci kabul etmiş bulunmadığının tutanaklara geçmesidir.

LORD CURZON Fransız temsilci heyetinin neye takıldığını kesinlikle anlamakta zorluk çektiğini söyledi. Filistin'de Yahudilere bir ulusal yurt kurulmasına mı yoksa oradaki çeşitli dinsel toplulukların hak ve ayrıcalıklarının korunmasına mı karşı çıkıyor? Anladığına göre karşı çıkışları nedeni sadece ilk biçimi ile bu demecin Britanya Hükûmeti tarafından yapılmış olması ve öteki Hükûmetlerce sonradan onaylanmış olmasıdır. Şu tümcenin çıkarılması önerilmişti :

'...8 Kasım 1917'de Britanya Hükûmetince ilk olarak verilen ve bundan yana olan Müttefik Devletlerce benimsenmiş olan demeci yürürlüğe koyan...'

Acaba bu tümce niçin çıkarılmak istenmektedir, kalmasının ne zararı olabilir? Yahudiler B. Balfour'un demecini bir bütün olarak haklarının bir Misakı olarak saymakta ve Barış Andlaşmasında demecin ilk metninin sözkonusu edilmesine büyük önem vermektedirler.

B. BERTHELOT kendisinin ortaya attığı noktanın Japon Büyükelçisince büyük bir alçakgönüllülükle ve ılımlı biçimde ortaya atılan noktanın tıpkısı olduğunu belirtti. Hiç kuşkusuz B. Balfour'un 8 Kasım 1917 tarihli bildirisi çok büyük önem vermelerini de anlamaktadır. Ancak bu demeç hiçbir zaman Fransız Hükûmetince resmen kabul edilmiş ve Filistin'in gelecekteki yönetiminin temeli olmak üzere benimsenmiş değildir. Esas olarak Fransa ile Japonya'nın kabul etmiş oldukları tek şey, Filistin'de Yahudiler için bir ulusal yurt kurulmasıdır. Kaldı ki, kanısınca, bu andlaşma gibi resmi belgelerde, aslında bir yarı resmi bildiri niteliğinde olan belgelere atıfta bulunmak usulden değildir. Fransız Hükûmeti bildirinin hükümlerini esas olarak kabul etmeğe hazırdır ama bundan fazlasına gidemez ve Yahudilerin de bundan fazlasını bekleyebileceklerini sanmamaktadır. Fransızlar İngilizlerin Yahudiler için öngörülen ulusal yurttan söz etmek haklarına karşı çıkmak niyetinde değildir. Ama daha önce de söylediği gibi, andlaşmada, başka Devletlerce hiçbir zaman resmen kabul edilmemiş olan bir şeyden söz etmenin yepyeni bir yaklaşım olacağını ve kişisel olarak kendisinin bu demeçten özel olarak sözedilmesi için hiçbir neden göremediğini bildirdi.

LORD CURZON'un düşüncesine göre, ne istediklerini en iyi Yahudiler'in bilmesi gerekir. Öyle anlaşılıyor ki, B. Berthelot'nun kanısınca, andlaşmada B. Balfour'un demecinden söz edilmesine çok büyük bir önem vermelerine neden yoktur. Ancak gerçek şudur ki, bu önemi vermektedirler ve herhalde kendi çıkarlarını en iyi bilecek yine kendileridir. Yine öyle anlaşılıyor ki, B. Berthelot andlaşmada, belirli bir Devletin Filistin'de Yahudiler için bir ulusal yurt kurmağa çalışmaktan sorumlu olarak gösterilmesine de karşı çıkmaktadır. Bu konuda B.

Berthelot'nun görüşlerine uymağa çalışmaya hazırdır ve bunun da **mandat**'lar konusundaki Britanya tasarısında "demeç" sözcüğü yerine "ilke" sözcüğünün konulması ile gerçekleştirilebileceğini sanmaktadır. Yani, tasarısının ikinci paragrafı şöyle olacaktır :

'**Mandataire** ilkesini yürürlüğe koymaktan sorumlu olacaktır.'

B. BERTHELOT Fransızların karşı çıktıkları şeyin, Türk andlaşması gibi resmî bir belgede, bir tek Devlet tarafından yapılan ve genellikle Müttefiklerce hiçbir zaman resmen kabul edilmemiş bulunan **gayrı resmi** bir demeçten sözedilmesi olduğunu söyledi. Lord Curzon'un önerdiği gibi, "ilke" sözcüğünün "demeç" sözcüğü yerine konulması zorluğu ortadan kaldıramaz. Devletlerin yapabilecekleri tek şey, demecin esasını desteklemek, yani Yahudilere bir ulusal yurt kurulmasını kabul etmektir. "Siyasal haklar" konusuna büyük bir önem vermektedir. Bunlardan Yahudiler yararlanacak ise, Filistin'deki tüm toplumlara da verilmesi gerekecektir. Fransız Hükûmeti adına, özellikle B. Balfour kadar seçkin ve liberal görüşlü bir devlet adamının sözkonusu olduğu bir konuda, bir ilke sorunu üzerinde direnmek zorunda kaldığı için, üzüntü duymaktadır.

LORD CURZON anlaşıldığına göre, B. Berthelot'nun bu kez de tutumunu değiştirdiğini söyledi. Daha önce hem B. Millerand'nın, hem B. Berthelot'nun B. Balfour'un demecini andlaşmaya koymayı kabul ettiklerini sanmış ve tek sakınca olarak, bu demecin belirli bir tarihte Britanya Hükûmetince ilk kez yapılmış olduğunun söylenmesine takıldıkları kanısını edinmişti. Bu görüşlerini yanıtlamağa çalışmışsa da başaramamış olduğu anlaşılıyor. Öyle görünüyor ki, B. Berthelot demecin değiştirilmiş bir biçimde bile andlaşmaya konulmasına karşı çıkmakta ve bunun yerine Fransız tasarısının konulmasını istemektedir. Büyük Britanya bunu kabul edemez. Unutulmamalı ki, Filistin **mandat**'sı Büyük Britanya'ya verilecektir. Büyük Britanya'nın bu görevi kabul etmeye çok hevesli olmadığına burada ayrıca işaret etmekte de yarar görür. Andlaşmada, Büyük Britanya'nın bu **mandat**'yı kabul ettiği koşulların tanımlanarak yinelenmesinde ve B. Balfour'un demecinde ileri sürülmüş olan koşullardan sözedilmesinde ne gibi bir sakınca olabileceğini anlamakta zorluk çekmektedir. Britanya Hükûmeti'nin, üzerinde gerileyebilmesi olanağının hemen hemen bulunmadığı bir konu üzerinde tartışmayı sürdürmekte de acaba bir yarar kaldı mı?

B. MİLLERAND Lord Curzon'un ileriye sürdüğü noktayı, Fransız Hükûmeti'nin, Filis'deki Fransız toplumunun kişisel[381] ve siyasal haklarının korunması konusunda sorduğu soruyu Lord Curzon'un yanıtlayıp yanıtlayamayacağını kendisinden sormakla karşılayabileceğini sanmaktadır.

LORD CURZON 'kişisel' haklardan (yurttaşlık haklarından) ayrı olarak 'siyasal' haklar kavramı ile ne kastedildiğini sordu. Kapitülasyon hakları gibi sorunlar ortaya çıkarılmak niyeti bulunmadığını umar. Siyonist temsilcilerle görüşmelerinde, B. Balfour'un ilk demecine değişiklik getirmek anlamına gelebilecek hiçbir öneride bulunmamağa söz vermiş bulunmaktadır, bu bakımdan bu konuda geri dönecek olursa, sözünde durmamakla suçlanabileceğini düşünmektedir.

---

[381] H.V.Velidedeoğlu, a.g.y'nda daha yerinde olarak, civil rights, droit civils, bizdeki medeni haklar karşılığında "yurttaşlık hakları" deyimini kullanmaktadır.

B. MİLLERAND, Fransız hukukunda kişisel haklar (yurttaşlık hakları), siyasal hakların tıpkısı değildir, dedi. Yüce Kurul'un bu maddenin andlaşmada yazılış biçimi üzerinde tam andlaşmaya varmasının çok önemli olduğunu belirtti. Zorluğun belki de, **mandat**'lara ilişkin İngiliz tasarısının kişisel haklara (yurttaşlık hakları) değinen ikinci paragrafından bu sözcüklerin çıkarılması ile çözülebileceğini ileri sürdü.

LORD CURZON B. Millerand'nın Britanya tasarısındaki yazı biçiminin olduğu gibi kalmasına rıza göstermesini rica etti. Daha ilerki bir aşamada, **mandat**'nın kesin biçimi saptandığında, Büyük Britanya, Milletler Cemiyeti Konseyi'ne sunulmazdan önce, biçim hakkında Fransız'larla danışmaya büyük özen gösterecektir.

B. MİLLERAND resmen ve tutanaklara geçirilmesini sağlamak üzere, Filistin'deki Yahudi olmayan toplumların kişisel ve dinsel haklarının korunması için hükümler konulacağının kabul edilmesini isteyeceğini belirtti.

LORD CURZON Fransız hukukuna göre "siyasal" hakların kesin tanımını halâ öğrenemediğini söyledi. İngilizcede tüm olağan haklar "kişisel haklar" kavramının kapsamına girer. Andlaşmaya Fransızlar için başka, İngilizler için başka bir anlama gelebilecek bir sözcüğün sokulmasından kaygu duymakta ve biraz önce çözülmüş olan "dinsel haklar" konusunun yeniden canlanmasından korkmaktadır.

B. MİLLERAND Fransız temsilci heyetinin "siyasal sözcüğünü koydurtmak istemesinin nedeninin Yahudi olmayan toplumların var olan siyasal haklarından, yani seçmek ve seçimlere katılmak hakkından yoksun kılınması kaygusu olduğunu söyledi.

B. NİTTİ Fransız ve Britanya temsilci heyetleri arasında görünürdeki görüş ayrılığının aslında esasa değil biçime ilişkin olduğu kanısındadır. B. Millerand'nın, Yahudi olmayan toplumların siyasal haklarının saklı bulundurulmasına ilişkin tutumunu iyice anlamamaktadır. Yüce Kurulun bugünkü kuruluş biçimiyle, amacın ne olduğu ve ne düşünüldüğü hususunda anlaşmış bulunduğuna kuşku yoktur. Ama, önümüzdeki üç yıl içinde, ne kendisinin ne de B. Millerand'nın iktidarda kalmamaları olanağı da bulunduğuna göre, o zaman bazı zorlukların ortaya çıkması olasıdır. Yüce Kurul'un bu konuda şimdi bir karara varacağını umar.

B. MİLLERAND Fransız dinsel ayrıcalıklarından vazgeçileceğine ilişkin ilk giriş tümcesi resmen andlaşmaya konmamak fakat bağlayıcı bir verilmiş söz olarak sayılmak koşulu ile, maddeye yapılan İtalyan ekini kabule hazır olduğunu bildirdi. Fransız temsilci heyetinin üzerinde durduğu, Filistin halkının siyasal hakları konusunda ise, Fransız savının tutanaklarda yer almasıyla yetinebileceğini söyledi.

Britanya Temsilci Heyeti, aşağıdaki karar tasarısını kurulun incelemesine sundu: Tutanaklar, Filistin'deki Yahudi olmayan toplumların bugüne kadar yararlanageldikleri haklardan vazgeçilmesi anlamına gelmeyeceği **mandataire** Devletçe yükümlenilmiş olduğuna ilişkin bir kayıt düşülmek koşuluyla, Filstin hakkındaki, aşağıdaki **ınandat** maddesi hükümlerinin kabul edilmesi; bu yükümlenmenin, bugün öğleden sonra, Fransız Hükümetince, korumanlığın sona ermesinin kabul edildi-

ğine ilişkin olarak verilmiş sözle çözülmüş olan Fransa'nın dinsel korumanlığı konusunu kapsamadığı; ve,

Mandat'lara ilişkin maddenin aşağıdaki biçimde yazılması, kararlaştırıldı: 'Bağıtlı Yüksek Taraflar, kendi başlarına yaşayacak duruma gelinceye kadar, bir **mandataire**'in öğütleri ve yardımları yönetimlerine yön vermek koşuluyla, I. Bölümün (Milletler Cemiyeti Misakı) 22. Maddesinin dördüncü paragrafı uyarınca, Suriye ile Mezapotamya'nın bağımsız Devletler olarak geçici tanınmaları konusunda karara varmışlardır. Adıgeçen Devletlerin sınırları ile **mandataire**'in seçimi, Başlıca Müttefik Devletlerce saptanacaktır.

'Bağıtlı Yüksek Taraflar, 22. madde hükümlerinin uygulamasıyla, Başlıca Müttefik Devletlerce saptanacak sınırlar içinde Filistin yönetimini, sözü edilen Devletlerce seçilecek bir **mandataire**'e vermeyi kararlaştırmışlardır. **Mandataire**, Yahudi halkı için Filistin'de bir ulusal yurt kurulmasından yana daha önce İngiliz Hükümetince 8 Kasım 1917'de açıklanan[382] ve öteki Müttefik Devletlerce kabul edilen bildirinin uygulanmasından sorumlu olacaktır; şu kadar ki, Filistin'deki Yahudi olmayan toplumların yurttaşlık haklarıyla dinsel haklarına ve başka herhangi bir ülkedeki Yahudilerin yararlandıkları haklara ve siyasal statüye zarar verecek hiçbir şey yapılmayacaktır.

' "**Mandataire** Devlet, çeşitli dinsel toplumlara ilişkin tüm sorunları ve istemleri incelemek ve bunların çözümünü sağlamak için en kısa sürede bir Komisyon kurmak ve bunun çalışma kurallarını saptamak yükümlülüğünü kabul eder. Bu Komisyonun kuruluşunda, ilgili dinsel çıkarlar gözönünde tutulacaktır. Komisyon Başkanı, Miletler Cemiyeti Konseyi'nce atanacaktır."[383]

'Yukarda sözü edilen topraklara ilişkin **mandat** koşulları Başlıca Müttefik Devletlerce saptanacak ve onaylanmak üzere Milletler Cemiyeti Konseyi'ne sunulacaktır. 'Türkiye, bu konuda alınabilecek her türlü kararı madde hükümlerine uygun olarak, kabul etmeyi şimdiden yükümlenir.

3. Başka işler

B. NİTTİ Yüce Kurul önüne gelecek başka işlerin neler olduğunu sordu.

B. BERTHELOT, görüşülecek ve karara bağlanacak daha esaslı konular kaldığını söyledi. Bazı Devletlerin, örneğin Mezopotamya [Irak] ve Suriye v.b., lerinin sınırlarını saptamak gerektiğini; ayrıca bu Devletlerin **mandat**'larını üzerlerine alacak olan Devletlerin atanmasının da gerektiğini belirtti. Bunlar, çözülmesi Siyonizm gibi küçük konuların çözülmesinden çok daha zorunlu olan, önemli konulardır.

B. NİTTİ işleri bitirebilmek için Yüce Kurul'un yarın iki oturum yapması gerekebileceğine işaretle, gündeme alınacak konuların şunlar olmasını önerdi:

1) **Mandat**'lar
2) Hicaz
3) Yazı Komitesinin ortaya attığı noktalar
4) Rusya
5) Adriyatik.

(Kurul 19.45'de ertelendi.)

---

[382] Bu tasarının aynen alındığı Sevres Andlaşmasının 95. maddesinde bu tarih 2 Kasım 1917 olarak geçer.

[383] "..." arasındaki bu paragraf asıl metinde Fransızcadır.

No. 16

[I.C.P.106] 25 Nisan 1920 Pazar günü saat 11'de San Remo'da, Villa Devachan'da yapılan bir Yüce Kurul toplantısı hakkında İngiliz Yazmanın Notları:

Katılanlar: Amerika Birleşik Devletleri: B. Robert Underwood Johnson, Romadaki Amerikan Büyükelçisi; **Yazmanlar**, B. Leland Harrison, B. T. Hart Anderson, Jr.

Britanya İmparatorluğu: Çok Sayın D. Lloyd George, Başbakan Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. R. Vansittart, Albay Gribbon, B. E. Wise (Tutanak 7 için); **Yazmanlar**, Sir M. Hankey, Yarbay L. Storr.

Fransa: B. Millerand, Fransız Başbakanı; B. Berthelot, B. Kammerer.

İtalya: B. Nitti, Başbakan **(Başkan)**; B. Scialoja; **Yazmanlar**, B. Garbasso, B. Galli, B. Trombetti, Teğmen Zanchi.

Japonya: B. Matsui; **Yazmanlar**, B. Saito, B. Sawada.

Çevirmen: B. Camerlynck.

1. Mandat'lar.

B. NİTTİ Yüce Kurulun Küçük Asya konusunu biran önce çözüme ulaştırmasının çok önemli olduğunu belirtti. Gündemin ilk maddesidir. Meslekdaşlarından, Yazı Komitesinin bu sorunu derhal açıklığa kavuşturmak amacıyla, ileri sürmek istedikleri bazı noktaları dinlemek için gündemin 3. maddesine geçmeyi yeğleyip yeğlemediklerini öğrenmek ister.

B. BERTHELOT Yüce Kurulun, **mandat**'lar sorununun tartışılmasının bittiğini sanmadığını umar. Britanya temsilci heyeti kurula, görüşlerini ayrı bir belge ile sunmak isteyen Fransızların görüşüne uymayan bir **mandat**'lar maddesi metni sunmuştu. Kaldı ki kurul şu ana kadar sadece Filistin **mandat**'sı konusu üzerinde durmuştur. Çözülmesi gerekli çok önemli iki sorun vardır. Birincisi **mandataire** Devletlerin atanması, ikincisi de **mandat** altındaki ülkelerin sınırlarının saptanmasıdır. Sınır konusunda, Suriye bakımından, kuzey sınırı Türkiye ile Barış Andlaşması hükümleri içinde çizilmiş bulunmaktadır. Doğu sınırının ise, Musul bölgesi ile birlikte, Diclenin Sykes-Picot hattının Fırat'la kesiştiği yere kadar bir çizgi çizilmesi önerilmektedir. Güney sınırı, eski Dan ve Birüssebi sınırlarını yeğleyen B. Lloyd George'un tanımına uygun olarak Filistin sınırındaki ufak bir değişiklik dışında, Sykes-Picot çizgisini izleyecektir; yani, Filistin Dan'ın kuzeyine kadar Safed kazasını da içerecek ve sınırın doğusu (Cebel-ü-Drüz Hermon dağının)[384] güneyinden, 1916 tarihli Sykes-Picot Anlaşmasında tanımlanmış olan sınırı kestiği yere kadar çizilecek dikey bir çizgi ile belirlenecektir. Bu sınırlar Londra'da Britanya temsilci heyetine vermiş olduğu tasarının içinde vardı. İngiliz ve Fransız temsilci heyetleri arasında tam anlaşmaya varıldığından bunlardan hiç bir zorluk çıkmamıştı. Kuzey sınırına gelince, Lord Curzon Musul İli için bazı sınırlar önermiş bulunuyor.

LORD CURZON B. Betrhelot'nun Türkiye'den koparılacak ülkelere **mandataire** Devletler atanması konusuna değindiğini söyledi. B. Berthelot bu Devletle-

---

[384] Jebel-El-Duruz, Jebel-El-Şeyh ya da Jebel-El-Tec adı da verilmektedir.

rin adlarının andlaşmaya konulmasını istemekte, kendisi ise, Almanya andlaşmasında bu yola gidilmeyip, **mandataire**'lerin adlarının ayrı bir Belge **(Act)**'de yer almış olduğunu anımsatmak ister. Yüce Kurulun Almanya ile yapılan andlaşmadaki yolu izlemesini öğütlemektedir. Devletlerin atanması işi, ne zaman olsa, gerekiyorsa bugün öğleden sonra, ele alınabilir. B. Berthelot bundan sonra, Filistin'le birlikte, andlaşmaya konulmasını umduğu, Suriye konusuna değinmiştir. Kendisi (Lord Curzon) bunun yararsız, olanaksız ve üstelik gereksiz olduğu görüşündedir. Önce, andlaşmanın bu bölümü Türk egemenliği altındaki ülkelerin bir bölümünün yeni Türk Devletinden koparılmasını —Suriye ve Irak /Mezopotamya/ gibi— öngörmektedir. Bu nedenle Kurul sadece, kalacak olan Suriye sınırı ve Suriye Filistininin alınacak olan kuzey sınırı ile uğraşmalıdır. Britanya temsilci heyeti bu sabah bu konularla uğraşmağa hazırdır. B. Berthelot ayrıca Filistin ile Suriye'nin sınırına ve Suriye'nin doğu sınırına değinmiştir. Kendi kanısınca, doğu sınırı karara bağlanmadıkça Suriye'nin kuzey sınırını çözüme kavuşturmak olanağı yoktur, kaldı ki, Fransız önerilerinin gerçek niteliği hakkında da bilgi sahibi değildir. B. Berthelot'nun görüşünü kabul etmemek için bir başka neden daha vardır.Devletler bu bölgelerde barışın egemen olmasını ve Faysal ile bir **Modus Vivendi** (uzlaşma) ye varılmasını çok istemektedir. Emir Faysal'ın son günlerde yasa dışı girişimlerde bulunduğu bir gerçektir.[385] Fakat ne de olsa, kendisi olayların olduğu yerlerde kuvvetli bir desteğe sahiptir ve öyle görünüyor ki, yakında ortaya yeni bir Devletin başkanı olarak çıkabilecektir. Şu sırada Müttefik Devletler sınırları onsuz saptayacak olurlarsa ilerisi için kendilerine büyük zorluklar çıkarmış olurlar. Faysal ve kendisine bağlı Araplar, Müttefik Devletlerin Suriye ve Filistin sınırları konusunda bir karara vardıklarını duyar duymaz, Araplar arasında büyük bir kaynama başlıyacak ve Faysal bundan tam anlamıyla yararlanacaktır ki, bu çok tatsız bir duruma yol açabilir. Sandığına göre Kurul Filistin'in kuzey sınırı hakkında bir anlaşmaya varmış fakat doğu sınırının ne olacağını henüz saptamamıştır. Emir Faysal büyük bir olasılıkla çok yakında Avrupa'ya gelecektir ve kurulun kendi kendini bağlayacak bir karar almadan onun gelişini beklemesinde yarar görmektedir. Şu sırada sınır saptamak önce gereksiz, sonra da akılsızca bir davranış olur.

B. BERTHELOT **mandataire**'ler bakımından Alman andlaşması örneğinin izlenmesinin ve, karar olabildiğince erken ve gereksiz geciktirmelere yer verilmeden alınmak koşulu ile, Yüce Kurulun **mandataire** Devletlerin atanmasına ilişkin olarak ayrı bir karar almasının akla uygun düşeceğini kabul etmektedir. Sınırlara gelince, daha önce de söylediği gibi, kuzey sınırı hiç bir zorluk çıkarmayacaktır. Londra'da ayrıntıları ile görüşüldü ve bir anlaşmaya varıldı. Lord Curzon'un, ayni zamanda doğu ve güney sınırını saptamadan Filistin kuzey sınırını saptamanın zor olacağı ve bu ilk sınırların ise Emir Faysal'a danışılmadan çizilmesinin onu çok zor durumda bırakabileceği hakkındaki savını pek inandırıcı bulamamaktadır. Bunun kolay yanıtlanabileceği düşüncesindedir. Lord Curzon, Yüce Kurulun sınırlar üzerinde bir karara varması halinde, Araplar arasında bu öğrenilir öğrenilmez bir patlama çıkacağından korkmaktadır. Kendisinin

---

[385] İngilizce aslındaki dipnotuna göre, söz konusu olan yasa dışı girişimler, Emir Faysal'ın o günlerde, Filistin ve Lübnan'ı da kapsamına alan Suriye tacını kabul etmesi olayıdır ki Büyük Britanya ve Fransa hükümetlerince, bu durumun tanınması kesinlikle reddedilmiştir.

bu konuda kuşkusu vardır. Hele Faysal'a karşı, Emiri görüşmelerde aralarına almadan Büyük Britanya ile Fransa'nın tam bir anlaşma içinde olmalarının büyük önemi vardır. İki ülke arasında Londra'da bu konuda bir anlaşmaya zaten varılmış bulunulduğu sanısındadır. Sınırlar hakkındaki tartışmaları süresiz uzatmayı hiç istememektedir. B. Lloyd George bir formül ileri sürmüş ve şayet Fransızlar bunu kabul edecek olurlarsa, Britanya temsilci heyetinin başka yönlerdeki istemleri üzerinde durmayacağını belirtmişti. Filistin'in doğu sınırları konusunda bir zorluk yoktur. Burada Sykes-Picot Anlaşmasının "B" bölgesi, İngiliz etki alanının da sınırı çizmektedir. Yapılacak en basit şeyin, iki Devletin de Sykes-Picot Anlaşmasında saptanan çizgiye bağlı kaldıklarının açıklanması olduğu kanısındadır ve Britanya heyetinin de bunu kabul edebileceğini sanmaktadır; aksi halde, Fransız Hükümeti de ilerde daha fazlasını aramak durumunda kalacaktır. Şimdiki istemleri çok haklı bir istemdir. Lord Curzon'un düşündüğü gibi, **mandataire** Devletler konusunun Andlaşma dışında ayrı bir Belgede çözümlenmesinden yana değildir. Fransızların büyük bir içtenlikle istedikleri tam bir anlaşmaya varılmasıdır; bu anlaşma önce Musul bölgesini, ikinci olarak Filistin'i, üçüncü olarak da kuzey sınırının uzantılarını kapsamalıdır. Fransızlar önemli ödünler vermiş durumdadır ve bu koşullar altında Britanya Temsilci heyetinin de bazı gerilemeleri kabul etmesi gerekir.

B. LLOYD GEORGE İngilizlerle Fransızlar arasında tam ve geniş kapsamlı bir anlaşmaya varılmasının çok istenecek bir şey olduğu konusunda B. Berthelot ile ayni düşüncededir. Önceleri de iki hükümet arasında ciddi zorluklar doğmuştu fakat şimdi ortadan kalkmış bulunuyor. Filistin'in kuzey sınırları konusunda, Siyonist istemleri, Sur ve Saida (Tyre ve Sidon)u da içermek üzere, ırmağa kadar ülkenin tümünü kapsamaktadır. Halbuki buraları tarih boyunca hiç bir zaman Filistin sınırları içine girmiş değildir. Londra'da iken B. B. Berthelot'ya B. Clemenceau'nun sınırların eski tarihsel kentler olan Dan ve Birrüsebi üzerinde saptanması hususunda kendisinin (B. Lloyd George'un) önerisini kabul etmiş olduğunu söylemişti. Fransızlar bu öneriyi beğenmemekle birlikte kabul etmişlerdi[386] ve şimdi de sözlerini tutuyorlar. Britanya Hükümeti de bunda bir çok sakınca bulmakla birlikte desteklemeğe hazırdır. Ürdün (Şeria) ırmağının kaynakları Filistin'de oturacakların denetimi dışında kalacağı için bu iyi bir anlaşma değildir. Ancak şu da var ki, bu sular tarihin hiç bir döneminde denetimleri altına zaten girmiş değildir. Bir kez daha Papaz George Adam Smith'in kitabına değinmek ister,[387] bu kitap Filistin hakkında yazılmış kitapların en başarılısıdır. Bu kitabın nüshalarını kendisi kişisel olarak Britanya askerî uzmanlarına dağıtmış ve onlar bunu bir çeşit ders kitabı olarak kullanmışlardır. Kendisi Siyonistlerle Araplar arasında görüşmeler başlar başlamaz Siyonistleri desteklemeğe hazırlanmaktadır. Bu konu aslında, sınırlar haritada çizilmiş bulunduğuna göre, büyük zorluk çıkarmayacaktır. Doğuda ise güçlük çıkabilir ama burada da güçlük Araplarla değil Dürzilerle olacaktır. Musul konusunda ise Fransızlarla İngilizler hemen hemen anlaşmış gibidir. Bu konuda, fırsattan yararlanarak Fransızlardan ufak bir ödül rica edecektir: gemilerin yüzmesine elverişli bir ırmağın başında ufak bir köşeye ilişkin bu ödül, ırmağın

---

386 Bak. Cilt VII, No. 20, tutanak 2.

387 İngilizce aslındaki dipnotu: Bak Cilt VII, No. 13 7 No.lu dipnotu.

kullanışını etkileyeceğinden İngilizlerin elinde bulunmasında yarar vardır. Aslında çok küçük bir sorundur. Yüce Kurula şunu anımsatmak ister ki, Paris'te Almanya ile Barış Andlaşması görüşmeleri sırasında, Alman sömürgelerine ne yapılacağının tartışmasına geçildiği sırada, o zamanki Yüce Kurul —yani B. Clemenceau, B. Orlando, Başkan Wilson ve kendisi— Togoland, Kamerunlar ve Alman Doğu Afrikasının gerçek sınırlarının daha sonra saptanmasına karar vermişlerdi; bugün de, Lord Curzon'un görüşlerini paylaşarak, kurulun görüşme konusu olan ülkeler hakkında, Emir Faysal'a görüşlerini savunma olanağını tanımadan, bir karar vermemesi gerektiğine inanmaktadır.

B. BERTHELOT söylediklerinden dolayı B. Lloyd George'a çok teşekkür etmekte ve Fransızlarla İngilizler arasında gerçek bir zorluk kalmamasından kendisi gibi sevindiğini belirtmek istemektedir. B. Lloyd George'un Musul yöresinde işaret ettiği ufak zorluk kolaylıkla ortadan kaldırılabilir. **Mandat**'lar konusunda ise, B. Millerand bugün bir karara varılmasını çok istemektedir ve olabilirse, şimdiden Britanya'ya Mezopotamya [Irak] ve Filistin üzerinde, Fransa'ya da Suriye üzerinde **mandat** verileceğinin karara bağlanmasını rica etmektedir.

B. NİTTİ bu sabah resmî bir karara varılabileceği düşüncesindedir.

B. MİLLERAND anlaşmanın sadece toplantı tutanaklarına konup andlaşma metnine sokulmayacağını anımsattı.

B. NİTTİ bu konuda, birazdan yazılıp üyelere dağıtılacak olan bir çekincesi olacağını söyledi. Takıldığı husus, Küçük Asya'nın bir bölümünün Ermenistan'a bir bölümünün de Yunanistan'a verilmesine ilişkindir. Yüce Kurula İtalya'nın tam bir Akdeniz Devleti olduğunu ve bu nedenle de Küçük Asya ülkelerinin yazgısına derin bir ilgi duymakta olduğunu anımsatmak ister.

B. MİLLERAND karar metni sonuna, **mandataire** Devletlere **mandat**'yı veren yetki hükümlerinin, Milletler Cemiyetince kararlaştırılacak Başlıca Müttefik ve Ortak Devletlerce saptanacağına ilişkin bir ekleme yapılmasının iyi olacağını söyledi.

LORD CURZON dünkü toplantıya sunulmuş olan Britanya tasarısına böyle bir hüküm konulmuş olduğuna dikkati çekti.

B. NİTTİ, Yüce Kurulun İtalyan çekincesini kabul etmesi halinde, **mandat**'lar konusunun kapanmış sayılabileceğini söyledi.

a) Tutanaklara, Filistindeki Yahudi olmayan toplumların bugüne kadar yararlanageldikleri haklardan vazgeçilmesi anlamına gelmeyeceği **mandataire** Devletçe yükümlenilmiş olduğuna ilişkin bir kayıt düşülmek koşuluyla, Filistin hakkındaki aşağıdaki mandat maddesi hükümlerinin kabul edilmesi; bu yükümlenmenin, dün öğleden sonra, Fransız Hükümetince, korumanlığın sona ermesinin kabul edildiğine ilişkin olarak verilmiş olan sözle çözülmüş olan Fransa'nın dinsel korumanlığı konusuna değinmeyeceği; ve,

b) **Mandat**'lara ilişkin maddenin aşağıdaki biçimde yazılması, **kararlaştırıldı**:

"Bağıtlı yüksek taraflar, kendi başlarına yaşayacak duruma gelinceye kadar, bir **mandataire**'in öğütleri ve yardımı yönetimlerine yön verme koşulu ile, I. Bölümün (Milletler Cemiyeti Misakı) 22. Maddesinin dördüncü paragrafı uyarınca, Suriye ile Mezopotamya'nın bağımsız Devletler olarak geçici tanınmaları konusunda karara varmışlardır. Adıgeçen Devletlerin sınırları ile **mandataire**'in seçimi, Başlıca Müttefik Devletlerce saptanacaktır.

Bağıtlı yüksek taraflar, 22. madde hükümlerinin uygulanmasıyla, Başlıca Müttefik Devletlerce saptanacak sınırlar içinde Filistin yönetimini, sözü edilen Devletlerce seçilecek bir **mandataire**'e vermeyi kararlaştırmışlardır. **Mandataire**, Yahudi halkı için Filistin'de bir ulusal yurt kurulmasından yana İngiliz Hükümetince daha önce 8 [2] Kasım 1917'de açıklanan ve öteki Müttefik Devletlerce kabul edilen bildirinin uygulanmasından sorumlu olacaktır; şu kadar ki, Filistindeki Yahudi olmayan toplumların yurttaşlık haklarıyla dinsel haklarına ve başka herhangi bir ülkedeki Yahudilerin yararlandıkları haklara ve siyasal statüye zarar verecek hiçbir şey yapılmayacaktır.

Mandataire Devlet, çeşitli dinsel toplumlara ilişkin tüm sorunları ve istemleri incelemek ve bunların çözümünü sağlamak için en kısa sürede bir Komisyon kurmak ve bunun çalışmaları kurallarını saptamak yükümlülüğünü kabul eder. Bu Komisyonun kuruluşunda ilgili dinsel çıkarlar gözönünde tutulacaktır. Komisyon Başkanı, Milletler Cemiyeti Konseyince atanacaktır.

Yukarda sözü edilen topraklara ilişkin **mandat** koşulları Başlıca Müttefik Devletlerce saptanacak ve onaylanmak üzere Milletler Cemiyeti Konseyine sunulacaktır. Türkiye bu konuda alınabilecek her türlü kararı... madde hükümlerine uygun olarak, kabul etmeyi şimdiden yükümlenir.

c) Başlıca Müttefik Devletlerce seçilen **mandataire**'ler: Suriye için Fransa, Mezopotamya ve Filistin için de Büyük Britanyadır."

Yukardaki karara ilişkin olarak Yüce Kurul, İtalyan temsilci Heyetinin aşağıdaki çekincesini kaydetmiştir:

"İtalyan Temsilci Heyeti, İtalya'nın sadece Akdenizli bir Devlet olma niteliği ile Küçük Asyada sahip olduğu büyük ekonomik çıkar ilgisi nedeniyle, Asya Türkiyesindeki İtalyan çıkarlarının çözüme kavuşmasına değin, işbu kararın kabulüne çekince koymaktadır."

2. Türkiye'nin sınırları. Ermenistan.

B. NİTTİ dün öğleden sonraki toplantıda B. Lloyd George'un, Britanya Temsilci Heyeti adına, bu sabah Yüce Kurula, gelecekteki Ermeni Devletinin sınırlarına ilişkin bazı tasarılar sunmayı yükümlendiğini söyledi.

Resmî Çevirmen, bunun üzerine, Britanya tasarısını Fransızca ve İngilizce olarak okudu:

a) Türkiye ile Barış Andlaşması tasarısının ilk[388] baskısının Bölüm III, Kesim V'inde yer alan sınırlar içinde, Amerika Birleşik Devletlerinin Ermenistan **mandat**'sını kabul etmesi için Başkan Wilson'a çağrıda bulunulması.

b) Amerika Birleşik Devletleri bir **mandat** kabul etmek istemiyorsa, Birleşik Devletler Başkanından, Ermenistanın aşağıdaki madde tasarısında belirtilen sınırları hakkında hakemlik yapması istenmesi.

c) Barış Andlaşmasına Ermenistan hakkında şu anlamda bir madde konulması: Türkiye, Ermenistan ve öteki Bağıtlı Yüksek Taraflar, Erzurum, Trabzon, Van ve Bitlis İllerinde Türkiye ile Ermenistan sınırı konusunu, Amerika Birleşik Devletleri Başkanının hakemliğine sunmayı ve bu konudaki kararını olduğu kadar, bağımsız Ermenistan Devletinin denize çıkışı için ileri sürebileceği tüm hükümleri kabul etmeyi kararlaştırmışlardır.

Bu hakemliğe dek, Türkiye ile Ermenistanın sınırları bugünkü gibi kalacaktır. Ermenistanın kuzey ve doğudaki, yani Ermenistan ile Gürcistan ve Ermenistan ile Azerbeycan arasındaki sınırları, üç Kafkas Devletinin kendi aralarında bu konuda

---

[388] İngilizce aslındaki dipnotu: 'Dosyada yoktur. Ermenistan sınırları için Bk. Cilt VII. No. 71. Ek I.

bir anlaşmaya varamamaları halinde, Yüce Kurulca, Ermenistanla Türkiye arasındaki sınırla ayni zamanda saptanacaktır.

d) Yazı komitesinin, gerektiğinde konferansın öteki komitelerine de danışarak, andlaşmanın III. Bölümünün, V. Kesimini buna göre değiştirmesi ve andlaşmada bundan doğacak başka değişiklikleri de yapması.

B. BERTHELOT, Fransız temsilci heyeti adına tasarıyı kabul ettiğini söyledi.

B. NİTTİ kendisinin de hiç bir karşıt çıkışı bulunmadığını söyleyerek tasarının kabul edilmesini resmen önerdi.

B. LLOYD GEORGE sonuçların Başkan Wilson'a, toplantılarına katılan Birleşik Devletlerin Roma Büyükelçisi aracılığı ile mi, Yüce Kurul Başkanınca mı sunulması gerektiğini yoksa her ikisinin de mi iletmesinin uygun olacağını sordu.

LORD CURZON Yüce Kurul'a bir kaç gün önce, nota'sına yanıt olarak Başkan Wilson'a bir mesaj kaleme almakla görevlendirilmiş olduğunu anımsattı. O zaman bu mesaj tasarısının Birleşik Devletlerin Ermenistan **mandat**'sını kabul etmesi için bir çağrı olmaktan çok subay ve cephane sağlamak ve daha da çok malî yardımda bulunmak yoluyla destelkemek için çağrı biçiminde olmasına karar verilmişti. Şimdiki bildirgenin, yazılmasıyla görevlendirilmiş olduğu bildirgeden bağımsız mı olmasının istendiğini sordu. Kendisi kişisel olarak çok fazla mesaj göndermeğe karşı olup, iki mektup tasarısının birleştirilmesinden yanadır.

B. LLOYD GEORGE cephane ve malî yardımda bulunmalarını istemezden önce, Birleşik Devletlerin **mandat**'yı kabule hazır olup olmadığının bilinmesinin önemi olduğu görüşündedir.

B. MİLLERAND Yüce Kurulun Ermenistan'a ilişkin varmış olduğu sonuçları ileten mesajda, Başkan Wilson'un notasına da kısaca değinilebileceğini düşünmektedir.

LORD CURZON Britanya temsilci heyetinin ertesi gün bir tasarı sunmasını önerdi.

a) Britanya temsilci heyetince Ermenistan konusunda sunulmuş olan karar tasarısının kabul edilmesi;

b) Ertesi sabah Yüce Kurulca görüşülmek üzere, Britanya temsilci heyetinin, işbu kararları içeren ve Başkan Wilson'un notasına da değinen yeni bir tasarı hazırlaması, **Kararlaştırıldı.**

3. Kilikya.

B. LLOYD GEORGE gündemde yer alan öteki konulara geçmeden Britanya Hükümetinin İstanbul'daki temsilcisinden, Kilikya'daki durum hakkında aldığı ciddi anlamı olan bir telgrafa değinmek istediğini söyledi. Telgraf bu bölgedeki Hıristiyan toplumlarına karşı bir kırım daha başlaması olasılığından söz etmekte ve bölgedeki Fransız kıtalarının çekilmekte olduğunu bildirmektedir. B. Millerand'ın bu konuda bilgisine başvurmak istemektedir.

B. MİLLERAND Fransız Hükümetinin bu konuda hiç bir bilgisi bulunmadığını söyledi. Kilikya içinde bazı kıtaların yer değiştirmekte bulunmalarının olasıl olduğunu belirtti.

B. BERTHELOT Kilikya'dan sürekli olarak en olağandışı nitelikte mesajlar gelmekte olduğunu söyledi. Çok abartılmış nitelikte olan bu söylentilere fazla önem verilmemesi gerektiği kanısındadır. Bu abartmanın izlerini özellikle bir Ermeni piskoposunun Boğos Nubar Paşaya ilettiği ve 30.000'den fazla Ermeninin öldürüldüğünü bildiren telgrafta bulmak olanağı vardır. B. Millerand Fransa'nın İstanbul'daki temsilcisinden her gün telgraflar almaktadır. Son telgraf iki günlük olduğu halde içinde hiç bir yenilik yoktur. Aldıkları tek yeni haber taze destek kuvvetleri gönderildiğine ilişkindir.

B. LLOYD GEORGE bunun çok sevindirici bir haber olduğunu belirtti.

Hicaz.

B. NİTTİ gündemde bundan sonraki maddenin Hicaz Krallığının geleceği konusu olduğunu söyledi. Fransız temsilci heyeti, Türkiye ile Barış Andlaşması, III Bölüm "Siyasal Hükümler", VI. Kesime eklenmek üzere, örnekleri Kurul üyelerine de dağıtılmış bulunan bir sırayeni madde sunmuştur. (A.J. 174) (Ek I).[389]

B. LLOYD GEORGE Yüce Kurulun Emir Faysal'ı yeni bir konferansa çağırmakta yarar görüp görmediğini öğrenmek istedi. Kanısınca konu çözülürken onun bulunması gerekmektedir.

LORD CURZON, B. Berthelot ile B.Kammerer'in kendisine Emir Faysal'ı bir konferansa çağıran bir telgrafın taslağını gösterdiklerini söyledi. Bu taslağı uygun bulduğunu söyleyebilmek için kendilerinden bir süre istemişti, bu bakımdan bu noktanın görüşülmesinin bugün öğleden sonraki toplantıya kadar ertelenmesini rica etmektedir.

B. BERTHELOT General Gouraud'ya[390] Emir Faysal'la resmî olmayan bir görüşmede bulunması ve bu sırada Emir'e Yüce Kurulun varacağı kararın önceden hesaplanmasının söz konusu olamayacağını söylemesine izin verildiğini söyledi. General'ın Emir'e, Lord Curzon'un işaret etmiş olduğu yönde, Müttefiklerin bağımsız bir Arap Devleti kurulmasını çok istediklerini ve bu istemin genellikle tüm dünyaca paylaşıldığını bildirmesine deizin verilmiştir. Kaldı ki, bir çok Arap, aralarında Nuri Paşa da olmak üzere, şimdiden Paris'e gelmiş bulunuyor. Emir'in de gelmesinin yararlı olacağını kabul etmektedir.

LORD CURZON Fransız temsilci heyetinin Hicaz'a ilişkin olarak Türk Andlaşmasına konulmak üzere dört madde tasarısı sunduğunu söyledi. Paris'te Hi-

---

389 İngilizce aslındaki dipnotu: Basılmamıştır. Başlığı (Fransızca) "Türkiye ile Barış Andlaşması. Bölüm III: Siyasal Hükümler. Kesim 6: Hicaz" olan bu Ek dört maddeden oluşmaktaydı. 1, 2 ve 4. maddeler Sèvres Andlaşmasının 98-100. maddelerinin Fransızca metnine ufak farklarla olduğu gibi uymakta sadece 1. madde'de "...aşağıdaki sınırlar içinde (Hicazın sınırlarının coğrafya bakımından tanımlanması).." denilmektedir. 3. Madde şöyledir :"Kutsal yerler çevresindeki toprakların Müslümanlar bakımından kutsallığını gözönünde tutan yüksek bağıtlı taraflar, Hicaz Krallığının bağımsızlığının tam olması gerektiğini tanır ve, bu krallığın yönetimine ya da içişlerine hiç bir Devletin siyasal etkide bulunmayacağını bildirirler.'

390 Suriyedeki Fransız Yüksek Komiseri ve Doğu (Levant) Ordusu Başkomutanı.

caz konusunun tek bir madde içinde ele alınması önerilmişti. Madde aşağı yukarı şu anlamı taşıyacaktı :

> 'Türkiye, tıpkı öteki Devletler gibi, Hicaz'ı bağımsız ve sınırları bu andlaşma ile saptanacak bir Devlet olarak tanıyacaktır.'

Büyük Britanya, Hicaz Krallığının bağımsızlığını bildiren böyle basit bir bildirinin yeterli olacağı düşüncesindeydi. Ama öyle anlaşılıyor ki, Fransız temsilci heyeti, bundan biraz daha fazlasını istemektedir. Fransız temsilcileri bunu niçin istediklerini Kurula açıklasalar iyi ederler. Kendisi bu maddelerin kabulünde hiç bir sakınca görmemekle birlikte, 3. maddeye ufak bir değişiklik önermek ister. Bu konuda Fransızların ileri sürdükleri görüşlerin Türkiye ile yapılacak bir andlaşmadan çok, Arabistan konusunda daha geniş bir andlaşmada yer almasının daha uygun olacağını İngilizler düşünmektedir.

B. KAMMERER Fransızların bu maddelerin andlaşmaya konulmasını istemelerinin nedeninin Ermenistan konusunda izlenen yolu örnek olarak almak olduğunu söyledi. Türk Andlaşmasına Ermenistan konusuna ilişkin her şeyin konulmasını öngördükleri zaman da görüşleri aynı idi. Yüce Kurul şimdi, andlaşmaya kesin coğrafî sınırların konulmasının yanlış olacağını kabul etmiş bulunuyor. Kurul hem yeni bir Ermenistan hem de başında bir Arap Kralı tanıyacakları, yeni bir Hicaz Devleti kurulmasını öngörüyor. Bu maddelerin andlaşmaya konulmasını istemelerinin bir başka nedeni de, andlaşmaya tüm uluslara eşit ticarî yararlar sağlanmasını öngören hükümlerin girmesidir; ayrıca bütün uluslardan gelecek hacıların Kutsal Yerlere özgürce girişlerini sağlamak istenmektedir. Kanısınca bu, ilgili tüm Devletlerin yararına yerleştirilmesi gereken bir ilkedir. Gerisi için Fransız temsilci heyeti, Lord Curzon'un sözünü ettiği değişiklikleri incelemeye hazırdır.

LORD CURZON, B. Kammerer'in andlaşmaya eşit ticarî yararlar ve Kutsal Yerlere gidebilme konularında kesin hükümler konulmasını istediğini belirtti. İngilizlerin buna karşı bir tutumları yoktur. B. Kammerer ayrıca İngilizlerin 3. Maddeye karşıt çıkışları olasılığına değinmiştir. Kendi kişisel görüşü bu maddeden tümüyle vazgeçilmesinin daha iyi olacağıdır. Avrupa Devletleri Hicaz Devleti ile daha çok hacıları aracılığı ile ilişki kurmaktadır. Bu konuda Büyük Britanya, Mısır ve Hindistan'la olan ilgileri nedeniyle her Devletten çok daha fazla ilgilenmek durumundadır. İlerde ortaya öyle bir durum çıkabilir ki, Hicaz Kralı Büyük Britanya'ya ya da başka bir Devlete gelip, bir İngiliz, ya da Fransız ya da İtalyan uyrukluyu doktor, öğretmen ya da uzman olarak atamak istediğini söyleyebilir. Bu çok makul istem karşısında, Fransızların önerdiği biçimiyle 3. Madde, Hicaz Devletinde, hiç bir yabancı Devletin krallığın yönetimini ya da içişlerini etkilememesi gerektiği hükmünü ileri sürmek durumunda kalınacaktır. Bu tümcenin kapsamı pek geniştir ve bu madde hükümlerine dayanılarak, şu ya da bu Devletin, Kralın atamış olduğu bu Avrupalı görevlinin Hicaz'ın içişlerine karıştığını savunması olanağı vardır.

B. KAMMERER maddeden "doğrudan doğruya ya da dolaylı biçimde" sözcüklerinin çıkarılmasıyla Lord Curzon'un istediğinin yerine getirilebileceğini söyledi.

LORD CURZON, olabilirse, maddenin kaldırılmasını yeğleyeceğini bildirdi.

B. KAMMERER Lord Curzon'un bu direnmesi karşısında, Fransız temsilci heyetinin bu maddeden vazgeçmeyi kabul ettiğini bildirdi.

Türkiye ile Barış Andlaşmasının III. Bölüm, Siyasal Hükümler, 6. Kesim "Hicaz"e Fransız temsilci heyetince önerilen madde tasarılarına ilişkin olarak şu kararlar alındı :

(a) 1. madde, "bu andlaşma ile saptanan ve aşağıdaki sınırlar içinde kalan (Hicaz sınırlarının coğrafya bakımından tanımlanması.)" sözcükleri çıkarılmak koşulu ile kabul edildi.

(b) 2. madde kabul edildi.

(c) 3. madde çıkarıldı.

(d) Böylece 3. madde olan 4. madde kabul edildi.

Britanya temsilci heyetince ileri sürdüğü gibi, yukardaki maddelerin tek bir madde haline getirilmesi kararlaştırıldı.

B. SCİALOJA, İtalyan temsilci heyeti adına, İtalya'nın Kızıl Denizde önemli çıkarları bulunduğu için, Fransız ve Britanya temsilcilerinin Hicaz'ın geleceğini görüştükleri sırada İtalya'nın da hazır bulunmak isteğini belirtti.

B. LLOYD GEORGE bunu memnunlukla kabul edeceğini söyledi.

Fransız ve Britanya Hükümetleri Hicaz'ın geleceğini yeniden görüştüklerinde, bir İtalyan temsilcisinin de hazır bulunmağa ve görüşmelere katılmağa çağrılması, **kararlaştırıldı.**

5.

6.

7.

[B. Krassin başkanlığında bir Rus heyetinin ticaret görüşmelerinde bulunmak üzere İtalya'ya gelmesine izin verilip verilmemesi konusu tartışıldı. İngilizler, daha önce Londra'ya gelmesine izin verilmeyen Litvinov heyette olmamak koşulu ile izin verilebileceğini belirttiler. Litvinov'un **persona non grata** olması nedeni, B. Lloyd George'un açıklamasına göre, diplomatik kuralları çiğneyerek Londra'da siyasal propaganda girişiminde bulunmuş olmasıdır.]

8.

(Kurul 13.10'da dağıldı.)

No. 17

[I.C.P. 107] 25 Nisan 1920 Pazar günü saat 16'da San Remo'da Villa Devachan'da yapılan bir Yüce Kurul toplantısı hakkında İngiliz Yazmanın Notları

Katılanlar: Amerika Birleşik Devletleri: B. Robert Underwood Johnson Romadaki Amerikan Büyükelçisi; B. Leland Harrison, B. T. Hart Anderson, Jr.

Britanya İmparatorluğu Çok Sayın D. Lloyd George, Başbakan; Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. Vansittart, B. Leeper; **Yazmanlar**, Sir M. Hankey, Albay Abraham.

Fransa: B. Millerand, Fransız Başbakanı; B. Berthelot, B. Kammerer.

İtalya: B. Nitti, Başbakan **(Başkan)**; B. Scialoja; **Yazmanlar**, B. Garbasso, B. Galli, B. Trombetti, Teğmen Zanchi.

Belçika: (Almanya'ya ilişkin ikinci bölüm için) B. Hymans, B. Jaspar.

Japonya: B. Matsui; **Yazmanlar**, B. Saito, B. Sawada.

Çevirmen: B. Camerlynck.

1. [Adriyatik konularında Yugoslavlarla anlaşmaya varmanın zorluğundan yakınan İtalya Başbakanı, 26 Nisan 1915 tarihli Londra Andlaşması hükümlerinin İtalya'ya verdiği ayrıcalıkların birer ikişer elinden gittiğini Wilson'un anlayış göstermediğini bildirerek Yüce Kurulun yardımını istemiştir. Sonuçta 9 Aralık 1919 tarihli Amerikan-İngiliz-Fransız ortak önerisini kabul etmek ya da 1915 Londra Andlaşmasında direnmek arasında İtalya'nın kararının beklenmesi uygun görüldü.]

2. Türkiye'nin Avrupa sınırları.

Yüce Kurulun dikkati, 21 Nisan'da Yüce Kurulca uygun görülmüş olan Mareşal Foch başkanlığındaki askerî komisyonun Terkos Gölü hakkındaki öğütlemesine göre, ekli haritada mavi çizgiyle gösterilmiş Terkos Gölü havzasının Türk toprakları içinde kalması öngörülmüş iken raporda, kesin sınıra ve Marmara Denizine ilişkin belirli bir öğütlemenin yer almadığı ve bunun bir karara bağlanması gerektiği olgusuna çekilmiş-tir.

Terkos gölü ile Marmara Denizi arasındaki sınırın, Mareşal Foch Komisyonunun raporuna ekli haritadaki noktalı çizgiyi izlemesi **kararlaştırılmıştır.**

3. .....[Kısaca Besarabya konusuna değinildi.]

4. Yazı Komitesinin ileri sürdüğü noktalar. Andlaşmanın Çekoslavakya ve Polonya tarafından imzalanması.

Tam bu sırada Yazı Komitesi üyeleri toplantı salonuna girdiler. B. Fromageot Yazı Komitesinin soracak bazı soruları olduğunu söyledi.

Andlaşmada, imzalayıcı Devlet olarak hangilerinin adı verilecektir? 28 Şubatta Yazı Komitesine bir dizelge verilmişti. Ondan sonra, Polonya ve Çekoslavakya'nın da imzalayıp imzalayamayacakları konusu ortaya çıktı. Bildiği kadarınca bu sorun şu anda çözülmüş değildir. Yazı Komitesi biran önce haberli kılınmak istemektedir. Şayet bu ülkeler imzalamayacaklarsa, Kapitülasyonlara ilişkin kesimde değişiklikler yapılması gerekeceğini belirtmek ister.

Polonya ve Çekoslavakya'nın andlaşmayı imzalayacaklar arasında sayılması **kararlaştırıldı.**

Panama.

B. FROMAGEOT Panama'nın, adı dizelgeden çıkarılmadığına göre, imzalayıcı olup olmayacağını sordu.

B. GALLİ Panama'nın dizelgede Amerika Birleşik Devletleri dolayısıyla bulunduğunu söyledi. Amerika Birleşik Devletleri bu andlaşmayı imzalamayacağına göre Panama Devletinden söz etmenin de gereği kalmadığını belirtti.

Panama Devletinin imzalayıcı olarak adının geçmesine gerek bulunmadığı **kararlaştırıldı.**

Andlaşmanın Girişi. Başlangıcı.

B. FROMAGEOT Andlaşmanın başlangıç bölümünün Kurulca henüz ele alınmadığını söyledi. Yazı Komitesi, önerdiği biçimin Kurulca uygun bulunup bulunmadığını bilmek istemektedir. Kullanılan formüller tüm öteki andlaşmalardakinin tıpkısıdır.

Kısa bir görüşmeden sonra, Yazı Komitesince önerilen başlangıç biçimi, ilerde yapılabilecek başka öneriler saklı kalmak koşulu ile, **kabul edilmiştir.**

Portekiz.

B. KAMMERER Portekiz'in niçin andlaşmayı imzalayacaklar arasında yer alması gerektiğini sordu. Türkiye'ye savaş ilân etmemiş, sadece diplomatik ilişkilerini kesmişti.

B. NİTTİ, o halde Portekiz'in imzalamaması gerektiğini söyledi.

LORD CURZON, ayni nedenle Belçika ve Japonya'nın da imzalayıcılar dizelgesinden çıkarılmaları gerekeceğini, oysa, imzalamayacak olurlarsa, Kapitülasyonlardan söz eden maddelerden yararlanamayacaklarını söyledi.

Bu durumda, Portekiz'in andlaşmayı imzalayacaklardan biri sayılması **kararlaştırıldı.**

Bazı Adalar üzerindeki egemenlik.

B. FROMAGEOT Limni, Gökçeada (İmroz), Bozcaada, Semadirek ve Midilli adaları üzerindeki egemenliğin Türkiye'den Yunanistan'a aktarılmasına buyruk sayılacak bir kurul kararı olmadığına işaret etti. Kurulun Türkiye'nin bu adalarla çevrelerindeki çok sayıdaki adacıkların üzerinde Yunan egemenliğini tanıdığına ilişkin bir hükmü uygun görmesini önerdi. Kayalıklarla adacıklar iki coğrafya çizgisi arasında bulunanlar olarak tanımlanabilir.

(Bu kabul edildi.)

Askersizleştirilmiş Bölge için Sınır Komisyonu.

B. FROMAGEOT Boğazlar bölgesinde askersizleştirilecek bölgeyi saptamak üzere sınır komisyonları atanması konusunun askerî uzmanlara bırakılmasını ve

bu komisyonların kuruluş biçimi hakkında da görüşlerini kesin olarak bildirmelerinin istenmesini önerdi.

Boğazlardaki askersizleştirilmiş bölgenin sınırlarını saptamak için bir sınır komisyonuna gerek bulunup bulunmadığı ve, bulunuyorsa, bunun kuruluşunun nasıl olması gerektiği konusunun Mareşal Foch başkanlığındaki askeri komisyona aktarılması, **kararlaştırıldı.**

Yargı reformu.

B. FROMAGEOT Türkiye'de yargı reformları yerleştirme Komisyonlarına, kapitülasyon haklarından yararlanan tüm Devletlerin temsilcilerinin girmesi gerekip gerekmediğini sordu. Kanısınca, sadece bu haklardan yararlanan Müttefik Devletlerin değil, tüm Devletlerin bu komisyona uzman atamaları gerekmektedir; aksi halde, Almanya ile yapılan Andlaşma ile değiştirilen ve bu yapılırken ilk sözleşmeye taraf olan Hollanda'nın izni alınmamış bulunan Ren Sözleşmesi olayındaki gibi zorluklar ortaya çıkabilir. İlgili tüm Devletlerin komisyonda bir uzmanları bulunmalı ve son karar için bunların temsil ettikleri Hükümetlerin Devletlerine başvurulmalı. Kurul kabul edecek olursa şu maddeyi önermek ister :

İşbu andlaşmanın yürürlüğe girişini izleyen altı ay içinde, Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya ve Japonya Hükümetlerinin herbirince atanacak dört üyeden oluşan ve, herbiri bu amaçla birer uzman göstermeğe çağırılacak, müttefik ve tarafsız öteki kapitülasyoncu Devletlerin teknik uzmanlarının da yardımıyla, Türkiye'de bugünkü adalet konularındaki Kapitülasyonlar rejiminin yerini alacak bir adalet reformu tasarısı hazırlamak için bir Komisyon kurulacaktır. Bu Komisyon, Osmanlı Hükümetiyle danıştıktan sonra, ya karma, ya da birleştirilmiş bir rejimin benimsenmesini öğütleyecektir.

Komisyonun hazırlayacağı tasarı ilgili Müttefik ya da Tarafsız Devletlerin Hükümetlerine sunulacaktır. Başlıca Müttefik Devletler bunu kabul eder etmez, yeni rejimi kabul etmeği şimdiden yükümlenen Osmanlı Hükümetine bildireceklerdir. Yeni Rejimin yürürlüğe girmesi süresi konusunda, Başlıca Müttefik Delvetler kendi aralarında ve, gerekirse, ilgili öteki Müttefik ya da tarafsız devletlerle anlaşmak haklarını saklı tutarlar.

Bu madde kabul edildi.

Rusya'nın Türkiye ile Barış Andlaşmasına katılması için hüküm.

B. FROMAGEOT aşağıdaki maddenin de uygun görülmesini istedi.

Madde 18

Bağıtlı Yüksek Taraflar, Rusya'ya, Milletler Cemiyetine üye kabul edilir edilmez, Başlıca Müttefik Devletler ile Rusya'nın, aralarında anlaşacakları koşullar içinde ve işbu Andlaşma ile kendisine kesinlikle tanınan haklara zarar verilmeksizin, işbu Andlaşmaya katılma yeteneğini tanımayı kararlaştırmışlardır.

Bu madde kabul edildi.

5. .....[Almanya'nın ekonomik sorunlarının çözümü için karşılıklı, açık yürekliliklе görüşmeler yapılması ve bunun için de önkoşul olarak Almanya'nın kendi Barış Andlaşması yükümlülüklerini yerine getirmesi zorunluğu üzerinde tartışıldı.]

(Konferans saat 19'da dağıldı.)

No : 18

[I.C.P.108] 26 Nisan 1920, Pazartesi günü saat 11'de San Remo'da Villa Devachan'da yapılan Yüce Kurul toplantısına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları :

Katılanlar : Amerika Birleşik Devletleri : B. Robert Underwood Johnson Roma'daki Amerikan Büyükelçisi; **Yazmanlar,** B. Leland Harrison, B. T. Hart Anderson, Jr.

Britanya İmparatorluğu : Çok Sayın B. Lloyd George, Başbakan; Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. Philip Kerr; **Yazmanlar,** Sir M. Hankey, Albay Abraham.

Fransa : B. Millerand, Fransız Başbakanı; B. Berthelot, B. Kammerer.

İtalya : B. Nitti, Başbakan **(Başkan);** B. Scialoja; **Yazmanlar : B.** Garbasso, B. Galli, B. Trombetti, Teğmen Zanchi.

Belçika : **B.** Hymans, B. Jaspar, Albay Theunis.

Japonya : B. Matsui; **Yazmanlar,** B. Saito, B. Sawada.

Çevirmen : B. Camerlynck.

(Tutanak 1 ve 2 sırasında Müttefik kara ve deniz uzmanları da hazır bulunmuşlardır.)

1. Türkiye ile Barış Andlaşması. Havacılık Maddeleri.

B. NİTTİ gündemin birinci maddesinin Türkiye ile Barış Andlaşmasının havacılıkla ilgili maddelerine ilişkin bazı önerilerden oluştuğunu söyledi.

ALBAY[391] ROPER dün, komisyonun tümü adına bir rapor sunmuş olduğunu söyledi (Ek 1.) Rapor kendi kendini açıklar niteliktedir.

B. LLOYD GEORGE buradaki önerilerin Almanya ile andlaşmanınkilerden değişik olduğunu söyledi. Albay Roper'in bu değişiklik nedenini açıklamasını istedi.

ALBAY ROPER değişikliğin, Türkiye'nin içinde bulunduğu koşulların Merkez Devletlerin herhangi birindekinin, Bulgaristan'ın bile, koşullarından değişik olmasından ileri geldiğini söyledi. Almanya için hava hükümlerini saptayan komisyon Türkiye'ye önerilenlerin fazla sıkı hükümler olduğu kanısına varmıştır. Almanya'nın çok sayıda hava alanı zaten vardır ve kendi çıkarları açısından uçuculuğu geliştirmek ve uluslararası hava yollarının bakımı için geniş olanaklarını kullanmak isteyecektir. Türkiye'nin durumu ise bu değildir. Türkiye'nin sanayisi yoktur ve uluslararası uçuculuk yararına hava alanı yapması beklenemez. Bu bakımdan Türkiye'nin ya Müttefik Devletlerce istenen yerlerde hava alanı yaptırması ya da bu Devletlerin, Doğuya giden hava yollarının Türk toprakları üzerinde kesintiye uğramaması için bu alanları kendileri yapmaları önerilmiştir. Komitenin tüm üyeleri görüş birliğine varmış ve Britanya Havacılık Bakanlığı da uygun gördüğünü bildirmiştir.

B. LLOYD GEORGE hiç bir eleştiride bulunmayacağını belirtti.

---

391 'Captain' Roper'in sınıfı bilinmediği için, Komisyon sözcülüğü yaptığına bakılarak Yüzbaşı değil Deniz Albayı olduğu varsayılmıştır.

Havacılık Komisyonunun, Türkiye ile Barış Andlaşmasına konulması istenen hava ulaşımına ilişkin maddeleri hakkındaki raporunun sonuçlarının benimsenmesi **kararlaştırıldı.**

Yazı Komitesine, andlaşmanın Bölüm X.'unun yeni metnini yazması yönergesi verildi.

2. Türkiye ile Andlaşmanın uygulanması giderlerinin azaltılması için hüküm.

B. NİTTİ bu konuda Mareşal Foch'un bir notunun dağıtıldığını söyledi (A.J.183) (Bak. Ek 2). Tüm kara ve deniz uzmanlarının ayni görüşte olup olmadıklarını sordu.

MAREŞAL FOCH herkesin uygun bulduğunu sandığını söyledi.

AMİRAL BEATTY hiç bir karşıt çıkışı olmadığını bildirdi.

Nottaki öneriler kabul edildi.

(Bu noktada Müttefik askerî kara ve deniz uzmanları salondan çıktılar.)

4.

5.

(Kurul saat 13.20'de ertelendi.)

No. 18'in Ek I'i[392]

(Belge 1)

Albay Roper'den Sayın Başbakana.

San Remo, 24 Nisan 1920

Türkiye ile Barış Andlaşmasına hava ulaşımı konusunda konulacak hükümlerle ilgili olarak, Havacılık Komisyonunca oybirliği ile kabul edilen bir raporu size ilişikte sunmakla onur kazanırım.

Ayrıca, şimdiden Kurulda, Barış Konferansı Havacılık raportörü olarak görevimi, görüşülmesi sırasında gerekli görülebilecek tüm açıklamaları da yapmak üzere raporumu sunarak yerine getirmeğe hazır olduğumu da bildiririm.

Roper.

(Belge 2)

Türkiye ile Barış Andlaşmasına konulacak, Hava Ulaşımına ilişkin Maddeler hakkında Havacılık Komisyonu Raporu.

Havacılık Komisyonuna verilen bilgilere göre, Hükümet Başkanları Kurulu, 22 Mart 1920'de Londra'da yaptığı bir toplantıda,[393] Londra'da kurulan bir havacılık Komisyonunca sunulan, Türkiye ile Barış Andlaşmasının X. Bölümü metni tasarısını kabul etmiştir.[394] (Ek 1).

---

[392] Her iki ek de fransızcadır.

[393] Bak. Cilt VII, No. 67.

Bu metin Almanya ile Barış Andlaşmasının XI. Bölümünün metninin tıpkı yinelenmesidir.

Bu metin hakkında bir öneride bulunmazdan önce, 1919'da Barış Konferansı Havacılık Komisyonunca, Almanya ile andlaşmanın XI. Bölümünün metninin nasıl hazırlandığını, komisyon anımsatmak ister.

15 Nisan 1919 tarihli toplantısında, Havacılık Komisyonu, Almanya ile andlaşmaya konulacak hava ulaşımına ilgili maddelere ilişkin bir öğütlemeyi oybirliği ile kabul etmiş ve Yüce Kurula sunmuştu (Ek 2).[394] Yüce Kurul, bu öğütlemenin, maddeler biçiminde sunulmasını isteyince, komisyondaki Britanya temsilci heyeti, komisyonca oybirliği ile kabul edilen ve Yüce Kurula sunulan yedi maddelik bir yasarı hazırlamıştı (Bak Ek 2).[394]

23 Nisan 1919 tarihli toplantısında, Yüce Kurul bu yedi maddeyi incelemiş ve şu karara varmıştır :

1. 3. maddenin 2. paragrafının aşağıdaki nedenlerle kaldırılması :

   a) Almanya'da var olan hava alanlarının sayısı, büyük uluslararası havayolları kurulması için yeterlidir.

   b) Alman havacılık sanayisinin gelecekteki gelişmesi karşısında, ilerde bu sayı olsa olsa çoğalabilir.

   c) Almanya'nın uluslararası hava ulaşımına katılmaktan elde edeceği yararlar, sözü geçen paragrafta değinilen hava alanlarının düzenlenmesi gerektiğine Almanya'yı inandırmağa yetecektir.

2. Almanya'nın egemenliğinin kısıtlanmasının süresiz olmamasını sağlamak için andlaşmanın bu XI. bölümünün uygulanması tarihinin 1 Ocak 1923 tarihiyle sınırlandırılması.

3. Bu değişikliklerle, önerilen maddelerin kabulü.

Komisyon, Havacılık Komisyonunca zamanında kabul edilmemiş olmakla birlikte, Almanya, Avusturya, Bulgaristan ve Macaristan ile yapılan andlaşmaların hava ulaşımına ilişkin maddelerinin yazılışını esinleyen bu görüşlerin değerinin bir yeni tartışmasına girecek değildir; ancak bunların Türkiye'nin özel koşulları içinde hiç bir değerleri kalmadığı görüşündedir.

Gerçekten de, yakın bir gelecekte Alman havacılık sanayisinde kesin bir gelişme öngörmek akla uygundu ve böyle bir gelişmeyi Avusturya'da, Bulgaristan'da ve Macaristan'da da beklemek akla ters düşmekteydi; Ancak andlaşma yürürlüğe girer girmez Türkiye'de parlak bir uçak sanayisi varolacağını söylemek zor olduğu gibi, belirli bir dönemde Türk uçuculuğunun ya yabancılarca kurulacağını ya da hiç varolamayacağını hesaplamak hiç te yanlış bir sav olmaz.

Öte yandan, egemenliğe saygı savı da Türkiye'ye gelince ağırlığını büyük ölçüde yitirmektedir zira, gerek genel çıkarlar gerekse bir çok kez Türkiye'nin kendi öz çıkarları bakımından bile Müttefik Devletler bu egemenliği bir çok kez

---

[394] İngilizce aslındaki dipnotlara göre bunların hiçbiri basılmamış olup, I Ek, Versailles Andlaşmasının 313-320 maddelerinin hemen hemen ayni olan bir fransız metnidir.

bozmuş durumdadır. Genel olarak Türkiye üzerinde Müttefik Devletlerin denetimi kabul edilmiş durumdadır; hiç bir hususta bu denetim hava ulaşımı konusunda olduğu kadar haklı sayılamaz.

Andlaşma çerçevesi içinde, Türkiye'yi ülkesi üzerinde, hava ulaşımını sağlamak için zorunlu en düşük düzeydeki önlemleri almağa ya da alınmasına izin vermeğe zorlayacak hükümler öngörülmezse, bu ülke kötü niyeti ya da sanayi alanındaki durağanlığı nedeniyle, ülke egemenliği sınırları içinde uluslararası hava ulaşımını felce uğratmış olacaktır; uluslararası büyük hava yolları kesikliğe uğrayacak ve Doğu yolu, kapanmasa bile bu bölgede kullanılamaz durumda olacaktır. Hava ulaşımı için bu denli çaba harcamış olan Müttefik Devletlerin böyle bir boşluğu kabul etmeleri olanaksızdır.

Bu nedenlerle Havacılık Komisyonu oybirliği ile, Müttefik Hükümet Başkanları Kurulundan, 23 Nisan 1919'da Havacılık Komisyonunca ileri sürülen önerileri —ki bu öneriler Komisyonda temsil edilen oniki müttefik ve ortak devletin havacılık delegelerince oybirliği ile benimsenmişti— yeniden göz önünde tutmasını ve Türkiye ile Barış Andlaşmasının X. Bölümü metnine aşağıdaki değişikliklerin getirilmesini öğütlemesini rica etmeyi kararlaştırdı :

Madde 1. Değişikliksiz.

Madde 2. "Kurulması" sözcüğünden önce "Müttefik Devletlerin uygun bulması ile" denmesi.

Madde 3. Şu iki paragrafın eklenmesi :

'Yukarda belirtilen hava alanlarından başka, Türkiye, işbu Andlaşmanın yürürlüğe girmesinden başlayarak bir yıl içinde, Müttefik Devletlerce gösterilebilecek yerlerde, kendilerine, 3. madde hükümleri uygulanacak olan hava alanları kurmayı yükümlenir.

'Müttefik Devletler, bu Madde hükümleri yerine getirilmezse, Türk toprakları ve karasuları üzerinden uluslararası hava ulaşımına olanak vermek için gereken bütün önlemleri almak haklarını saklı tutarlar.'

Madde 4. 'Tüzük' sözcüğünden sonra 'Müttefik Devletlerin onamını almış bulunacak' sözcükleri eklenecektir.

Madde 5. Değişikliksiz.

Madde 6. Değişikliksiz.

Madde 7. Değişikliksiz.

Madde 8. 'Türkiye daha önce... edilmedikçe 1 Ocak 1923'e kadar' tümcesi yerine 'Türkiye ceye kadar' tümcesinin konulması.

Böylece andlaşmanın X. Bölümü Ek 3'deki[395] gibi yazılacaktır.

---

[395] Basılmamıştır. Bu Ek sekiz madde tasarısının fransızca metninden oluşur. 6. madde Sevr Andlaşmasının 318. maddesinin fransızca metninin tıpkısıdır. 2. madde "Başlıca Müttefik Devletlerin onamı" sözcükleri dışında 319. maddenin aynıdır. 3. madde, ikinci paragrafının yukardaki 3. maddenin birinci paragrafının aynı olması dışında Sevr'in 320. maddesinin tıpkısıdır. 4. madde, içinde sözü edilen madde numaraları ve 'Başlıca' sözcüğünün bulunmaması dışında Sevr'in 321. maddesinin tıpkısıdır. 5. den 8. kadarki madde tasarıları Sevr Andlaşmasının 322, 323, 326 ve 327. maddesinin tıpkısıdır.

Barış Konferansı Havacılık Komisyon Yazmanı, ROPER

San Remo, 24 Nisan 1920.

Komisyonca yukardaki rapor metninin kabulünden sonra, komisyon yazmanına, 22 Nisan 1920'de Britanya Hava Bakanlığından, 20 Nisan tarihli aşağıdaki öneri ulaşmıştır.

> "Britanya Hava Bakanlığı, andlaşmaya, olabilirse, Türkiye'nin eski düşman Devletlerine sivil havacılık konusunda ayrıcalık tanımasını yasaklayan ve Türkiye'nin bu Devletlerin uçaklarına Türkiye'nin ülkesi ve karasuları üzerinde uçmak hakkını vermemesini isteyen bir hüküm konulması gerektiği görüşündedir. Her iki halde de, bu yasak belirsiz bir süre için olacak ve ancak Müttefik Devletler isterse kalkacaktır."[396]

Bu öneri kabul edilecek olursa, Türkiye ile andlaşmanın X.[393] Bölümüne şu maddeler konulabilecektir :

> **A**
>
> Müttefik Devletlerin izni olmadıkça, Türkiye, 1914-1919 savaşına katılmış olan Devletlere, bu Devletler Milletler Cemiyetine üye olmadıkça ya da 13 Ekim 1919 tarihli Havacılık Sözleşmesine katılmaları kabul edilmedikçe, 1 ve 2. maddelerden yararlanma hakkını tanımayacaktır.
>
> **B**
>
> Türkiye, Müttefik Devletlerin izni olmadıkça, 1914-1919 Savaşına katılmış olan Devletlerin uyruklarına, bu Devletler Milletler Cemiyeti Üyesi olmadıkça, ya da 13 Ekim 1919 tarihli Havacılık Sözleşmesine katılmalarına izin verilmedikçe, bu andlaşmanın yürürlüğe girmesinden başlayarak, sivil havacılık ulaşımına ilişkin hiç bir ayrıcalık ya da bir ayrıcalık içinde hak tanımayacaktır.

Fransız temsilcisi, kendi açısından, Britanya Hava Bakanlığının önerisini desteklemeğe hazır olduğunu bildirdi. Kendilerine danışılan Japon havacılık temsilcisi ile İtalyan askerî temsilcisi de A ve B maddeleri metnini kabul ettiklerini bildirmişlerdir.

Bu nedenle, Havacılık Komisyonu, Müttefik Hükümet Başkanları Kurulundan, oybirliği ile, Türkiye ile andlaşmanın X. Bölümünde 6. maddeden sonra, yukarda sunulan A ve B maddeleri metnini koyma olanağını incelemelerini rica etmekle onur duyar.

ROPER.

No. 18'in Ek 2'si.
Belge I. Not

(A.J.183. Kişiye Özel)

Kara ve deniz askerî temsilcileri, Denetleme Komisyonlarının varlığının sürdürülmesi nedeniyle Türkiye'ye düşecek malî yükü azaltmak amacını güden hükümler taşıyan ilişik karar tasarısını Yüce Kurula sunmakla onur duyarlar.

---

[396] Metnin bu bölümü aslında hem fransızca hem ingilizcedir. Bundan sonra gelen madde önerileri sadece fransızcadır.

Barış Andlaşmasında yeri bulunmayan bu hükümler, Yüce Kurulca kabul edilecek olurlarsa, Denetleme Komisyonlarının örgütlenme ve işleyişini düzenlemek için saptanacak yönergelerin temelini oluşturabilecektir.
San Remo, 22 Nisan 1920 FOCH

Belge 2.
Karar Tasarısı

Denetleme Komisyonlarının sürdürülmesi nedeniyle Türkiye'ye düşecek yükleri olabildiğince azaltmak amacıyla, aşağıdaki önlemler alınacaktır :

1 — Komisyonlardaki personel sayısı zorunlu en aşağı düzeye indirilecektir.

2 — Bu Komisyonların iş görme süresini olabildiğince kısaltmak için, Denetleme Komisyonlarından her birinin işleri en büyük bir ivedilikle yapılacaktır.

3 — Komisyonların başkan ve üyeleri, olabildiğince, Boğazların işgaliyle görevli kara ve deniz kuvvetleri personelinden alınacak ya da, her ne sıfatla olursa olsun, Osmanlı toprakları üzerinde kullanılan kara, deniz ve hava askeri personelinden oluşturulacaktır.

No. 19.

[I.C.P.108 A] 26 Nisan 1920 Pazartesi günü saat 16'da, San Remo'da Villa Devachan'da yapılan bir Yüce Kurul toplantısına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları :

Katılanlar: Britanya İmparatorluğu: Çok Sayın B. Lloyd George, Başbakan; Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. R. Vansittart; **Yazmanlar**, Sir M. Hankey, Yarbay Storr.

Fransa: B. Millerand, Fransız Başbakanı; B. Berthelot, B. Kammerer.

İtalya: B. Nitti, Başbakan **(Başkan)**; B. Scialoja, B. Nogara; **Yazmanlar**, B. Garbasso, B. Galli, B. Trombetti, Teğmen Zanchi.

Çevirmen: B. Camerlynck.

1. Türkiye ile Üçlü Anlaşma.

Konferans Türkiye ile Üçlü bir Anlaşmanın fransızca ve ingilizce metinlerini inceleyecektir.

B. NİTTİ konferansı açarken Üçlü Anlaşmanın, anladığına göre, Barış Konferansının Paris'teki bundan sonraki toplantısından önce imzalanmasının istendiğini belirtti. Sandığına göre, incelenmesi gerekli olmayan, Ereğli'ye ilişkin madde dışında, her konuda anlaşmaya varıldığını bildirdi.

(Bundan sonra, sadece Fransız ve İtalyan temsilci heyetleri arasında yapılan bir görüşme oldu. Bu görüşmenin tutanağı İtalyan yazmanca yayımlanan metinde bulunabilir.)[397]

---

[397] İngilizce aslındaki dipnotu: Bu tutanak şudur: (Metin fransızca)
"Üçlü Anlaşma Tasarısı
B. NİTTİ. Üçlü Anlaşma tasarısının Türkiye ile Barış Andlaşmasının imzalanmasından

Görüşmelerin sonunda:

B. NİTTİ İtalya ile Fransa'nın Ereğli konusunda birbirlerine karşılıklı ödünler vermeyi kararlaştırdıklarını bildirmekle kıvanç duyduğunu söyledi. Bazı ayrıntıları ilgili uzmanlar çözüme kavuşturacaklardır.

önce imzalanacağını kararlaştırmış bulunuyoruz. Ancak bir de Ereğli kömür havzası konusunun çözümlenmesi gerekiyor. B. Millerand'dan İtalya'nın içinde bulunduğu çok zor durumu gözönünde tutmasını rica ederim. Uzmanlarımız, Fransız Temsilci Heyetinin incelemesini rica ettiğim bir formlü hazırladılar, (Ek A).

'B. BERTHELOT. İtalyan formülünü kabul etmek olanağımız yoktur. İtalyan önerisine göre, şu sırada Ereğli madenlerini işletmekte olan Fransız Ortaklığı kısa bir süre sonra tümüyle İtalyan Ortaklarının buyruğu altına girebilir.

'B. NİTTİ. Ereğlideki Fransız Ortaklığının ayrıcalık alanı çok geniştir. Sorun, İtalya'ya da ayni ayrıcalığın tanınıp tanınmayacağıdır.

B. BERTHELOT. Bu Fransız Ortaklığı savaş sırasında 20 milyon yitirmiş ve hiç bir ödence almayacak olan bir Ortaklıktır. Fransa, bir Fransız işletmesinin bu biçimde soyulmasını hiç bir zaman kabul edemez. Bunun içindir ki, Fransız uzmanlarınca hazırlanmış olan tasarının kabulü üzerinde durmak zorundayım (Ek B). Bu tasarı ile önemli ödünler verilmektedir çünkü İtalyan Hükümeti, şimdiye kadar verilmemiş olan tüm işletme ayrıcalıklarını kullanabilecek, tâ ki, onların çıkardıkları kömür, varolan işletmelerinkine değer bakımından eşit oluncaya kadar. Ayrıca, İtalyan Hükümeti, Ereğli Fransız Ortaklığına henüz dağıtımı yapılmamış ayrıcalıkların sadece üçte birini bırakmak zorunda olacaktır.

'Bu konuda B. Clemenceau ile B. Tittoni arasındaki görüşmeleri anımsatmak isterim. B. Tittoni İtalyan'ın hiç bir toprak istemi olmadığını fakat ekonomik bakımdan yarar sağlamağa büyük önem verdiğini söylemişti. B. Tittoni ayrıca, İtalya'nın kömür işletmeleri istediğini fakat tüm Fransız çıkarlarına saygı göstereceğini de söylemişti. B. Clemenceau da yanıt olarak İtalyan çıkarlarını en geniş ölçüde gözönünde tutmağa hazır olduğunu bildirmişti. İşte bizim üzerinde durduğumuz formül de budur.

'Elbette ki İtalyan çıkarlarını gözönünde tutmak isteriz ama kendi Ortaklıklarımıza, şimdiye kadar katlandıkları özverilerden daha ağırlarını da yükleyemeyiz. İtalyan görüşüne yaklaşmak çabası ile, üretim fazlasının üçte ikisini İtalya'ya bırakmış bulunuyoruz. Herhalde Fransız ve İtalyan Ortaklıkları aralarında anlaşabilecekler ve her şey en iyi koşullar altında çözümlenecektir ama Ereğli havzasını zaten işletmekte olan Fransız ortaklıklarını tümden aradan çıkarmak olanağı yoktur. Gerçekçi bir kişi olan ve son derece ılımlı düşünceleri olduğunu kabul ettiğimiz B. Nitti hiç kuşkusuz Fransa'nın bu konudaki durumunu anlayacaktır. En iyi niyetle doluyuz ama sözünü ettiğim öneride verdiğimiz ödünlerden fazlasını verecek durumda değiliz.

'B. NOGARA. Biz tam bir uyuşma isteği içindeyiz ve üzerinde bir anlaşmaya varılabilecek bir uyuşma noktası aramaktayız. Fakat teknik bakımdan bazı gözlemler ileri sürmekliğim gerekmektedir. Fransız önerisi Ereğli kömür havzasındaki "henüz kimseye verilmemiş" tüm işletme ayrıcalıklarının İtalyan Hükümetine verileceğini bildiriyor. Ama bu aslında İtalya'ya hiç bir şey vermemek demektir çünkü Ereğli havzasının tüm işletme ayrıcalıkları Türklere ayrılmış bulunmaktadır.

'B. MİLLERAND. Bunun üzerinde anlaşmaya varılabilir. Örneğin "Müttefiklere ya da yansızlara ayrılmamış" olanlar denilebilir.

'B. NOGARA. "İtalyan Hükümeti, haklarını kullanırken, 1 Kasım 1914'den önce elde edilmiş, yansızların işletme hakları ile Müttefiklerin işletme haklarına dokunmayacaktır" formülünü olduğu gibi saklı tutmak isterim.

'Müttefiklerin elde ettikleri haklar, ayrıcalıklar bir Türk adı altında olmakla birlikte gerçekte Müttefiklere ait olduğu kanıtlanacak olursa, gözönünde bulundurulabilir.

'B. MİLLERAND. Öyleyse fransız önerisinin ilk paragrafında "1 Kasım 1914 tarihinde müttefiklere ya da yansızlara henüz verilmemiş" denebilir.

B. KAMMERER. Bir zorluk daha var. Bu tarihten hiç söz etmemek gerekir çünkü savaş sırasında tam yasal bir biçimde alınmış bazı haklara zarar vermek tehlikesi vardır.

Konferans, üç Hükümet arasında tek anlaşmazlık konusu olarak kalmış olan Ereğli konusunda, Türkiye ile Üçlü Anlaşma tasarısı maddeleri açısından Fransa ile İtalya arasında bir anlaşmaya varıldığını not etti.

'B. MİLLERAND. Öyleyse: "... Müttefikler ya da yansızlarca elde edilmiş ya da edilmekte olan haklara zarar verilmemek koşulu ile" diyelim.

'B. KAMMERER. "bu andlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte" tümcesini de ekleyebiliriz.

'B. NİTTİ. Türkiye ile andlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten önce edinilmekte olan haklar da gözönünde tutulacak olursa, korkarım ki İtalya işletebilecek hiç bir ayrıcalık bulamaz.

'B. NOGARA. Hiç değilse, "30 Ekim 1918 tarihinde" denilmeli. Bu, Türkiye ile bırakışmanın tarihidir.

'B. MİLLERAND. Bu tarihi kabul ediyorum.

'B. NOGARA. "elde edilmekte olan" sözcükleri hakkında daha bir söyleyeceğim olacak. Sanırım ki bu haklar "elde edilmiş haklar" deyiminin içine girer. "Elde edilmekte olan" sözcüklerinin hukuk açısından bir değeri olamaz.

'B. KAMMERER. Elde edilmemiş fakat üzerinde görüşülen haklar olabilir.

'B. SCİALOJA. Öyleyse bunlar henüz hak değildir.

'B. NİTTİ. "elde edilmekte olan" sözcüklerini çıkartmamız gerektiğini sanıyorum.

'B. MİLLERAND. Çıkarılmasını kabul ediyorum. Edinilmiş haklar gerçekte yapılmış istemden doğacaktır.

'B. BERTHELOT. Daha belirli olması için "verilmiş ya da istenmiş ayrıcalıklar" deyimi kullanılabilir.

'B. NİTTİ. Fransız önerisinin ikinci paragrafının hükümleri bana kabulü çok zor görünmektedir.

'B. NOGARA. Gerçekten de çok zor durumlarla karşı karşıyayız. Teknik bakımdan kurulacak olan İtalyan Ortaklarının var olan öteki Ortaklıklarla ayni duruma varmış oldukları nasıl kanıtlanacaktır? Fransız formülü biez büyük engeller çıkarabilecektir çünkü Türk Hükümeti bize bir ayrıcalığı tanımayı, örneğin Ereğli Ortaklığınınkinden daha yüksek değerde olduğunu söyleyerek, reddedebilecektir.

'B. BERTHELOT. Ayrıcalıkların değeri verilen toprağın çevre uzunluğuna göredir.

'B. NOGARA. Önemli olan sade çevre değildir. Çok geniş fakat içinde kömür çıkmayan ayrıcalıklar da olabilir.

'B. KAMMERER. Ben bir güçlük göremiyorum. Kaldı ki, üretim fazlasının bölüşülmesi konusu ortaya çıkıncaya kadar, İtalyan Ortaklıklarının önemli ölçüde kurulma ve gelişmeye vakitleri olacaktır.

'B. NİTTİ. Herkesin Ereğli'de elde edildiğini sandıkları ayrıcalıkların bugünkü ölçülere inmiş olduğu öğrenildiği gün İtalya'da yıkıma uğranıldığı duygusu egemen olacaktır. Hükümetin Ereğli Fransız Ortaklığına ayırmakla yükümlü olacağı payın, dağıtılacak kalan ayrıcalıkların hiç olmazsa, üçte biri değil dörtte biri olmasını kabul etmenizi rica edebilirmiyim?

'B. MİLLERAND. Olur.

'B. NİTTİ. Burada karşılıklı ileri sürülen tüm görüşleri içeren bir formül bulmak üzere uzmanların bir araya gelmeleri iyi olur.

'B. MİLLERAND. Çok doğru.

'Kurul, Türkiye ile üçlü anlaşma tasarısının 7. maddesi hakkında Fransa ile İtalya arasında varılan anlaşmayı not eder.

'(7. maddenin son biçimi için Bak. Ek C [basılmamıştır; bu metin ufak değişikliklerle Cmd. 963'ün 1920 tarihli sayısının 5 ve 6. sayfalarında basılan İngilizce metninin tıpkısıdır].).

'Ek A

'Ereğli
'İtalyan önerisi

'Osmanlı İmparatorluğunun Madenler Yasasına bağlı olmayan Ereğli Kömür Havzası, ki resmî adıyla "Ereğli havzası" diye tanımlanır, İtalya'ya tanınmıştır; şu kadar ki, bu tanınma

2. Andlaşma koşullarının verileceği Türk Heyeti.

B. NİTTİ Türk andlaşmasının hükümleri kendilerine bildirilmek üzere Paris'e çağrılan Türk temsilci heyetinin kuruluşu hakkında ayrıntıları bildiren bir telgrafı biraz önce İstanbul'daki İtalyan Yüksek Komiserinden aldığını söyledi. Türk heyetindeki üyeler arasında Tevfik Paşa, Reşit Bey ve Ferit Bey vardır.

Konferans Türk heyetinin kuruluşunu not etti.

3. Türkiye ile Barış Andlaşması. Emir Faysal'ın Paris'teki Konferansa çağrılması.

LORD CURZON Türkiye ile Barış Andlaşması hükümleri çerçevesinde, Suriye, Filistin ve Mezopotamya'nın geleceklerine ilişkin bir konuya değinmek için izin istedi. Konu, Emir Faysal'ın Paris'e, Yüce Kurulla tanışmak üzere çağrılıp çağrılmayacağı konusudur. Fransız temsilci heyeti General Gouraud ile yazışma halinde olup, duygularına en saygılı biçimde Faysal'a andlaşmanın anahatları hakkında bilgi verme durumundadır. Britanya temsilci heyeti de ayni biçimde Lord Allenby ile temastadır. Her iki temsilci heyeti de Yüce Kurul'dan, Emir Faysal'a yakında Paris'te toplanacak olan Barış Konferansında bulunmasından

---

sadece kömür madenlerinin işletilmesiyle, madenlerin demiryolları ile yükleme limanları gibi kömür taşınmasını kapsamaktadır.

'İtalyan Hükümeti, haklarını kullanırken, 1 Kasım 1914'den önce elde edilmiş, yansızların işletme hakları ile Müttefiklerin işletme haklarına dookunmayacaktır. Osmanlı uyruklarınca elde edilmiş işletme haklarına gelince, bunlar Osmanlı Hükümeti ile anlaşarak ödence alacaklar fakat bunu İtalyan Hükümeti ödeyecektir.

'Türkiye ile Barış Andlaşmasının yürürlüğe girmesinden sayılarak on yıllık bir süre ile, işbu hükümler gereğince İtalyan denetimi altına girecek olan madenlerin üretimi, 1 Kasım 1914'den önce müttefiklerce işletilen Madenlerle yapılmış aksine bir anlaşma yoksa, sadece İtalyan tüketimine satılacaktır.

'Madenlerde Osmanlı iş gücünden başkasını kullanmaya olanak veren ve çağdaş bir işletme gereklerini yanıtlayan ve karşılıklı diplomatik destekle Osmanlı Hükümetinden elde edilecek yeni maden yönetmeliği, ister bunun yayınlanmasından önce, ister daha sonra verilmiş tüm "Ereğli Havzası" madenlerine uygulanacaktır.

26 Nisan 1920'

'Ek B

'Ereğli

'Fransız önerisi

'Henüz verilmemiş durumda olan Ereğli kömür havzası işletme ayrıcalıklarının tümü, 1 Kasım 1914 tarihinde elde edilmiş ya da edilmekte olan haklara zarar verilmemek koşulu ile, İtalyan Hükümetine ayrılacaktır.

'Ancak, İtalyan Hükümeti ya da İtalyan Ortaklıkları, 1 Kasım 1914'de var olan ortaklıklarınkine eşit değerde kömür çıkarttıkları gün, İtalyan Hükümeti bir hak gözetirlik düşüncesiyle, Fransız Ereğli Ortaklığına ,bu ortaklık ayrıcalığının yenilenmesinden vazgeçtiğini ya da satınalınmak istediğini belirtmemişse, kalan ayrıcalıkların üçte birini saklı tutmayı yükümlenir.

'Verilen maden haklarının uygulanması için gerekli ev çağdaş bir işletmenin gereksinmelerini karşılayan yeni bir maden tüzüğünün, bu tüzüğün yürürlüğe konmasından doğacak tüm çıkar ve yararların, ister yayımlanmasından önce ister sonra verilmiş olsun, ayni biçimde tüm ayrıcalıklara uygulanması koşulu ile, çıkartılmasını Osmanlı Hükümetinden sağlamak için iki Hükümet birbirlerine diplomatik destekte bulunacaklardır.

Yüce Kurulun memnunluk duyacağının bildirilmesi hakkında yetki beklemektedir. Emir Faysal Yüce Kurulun San Remo'daki toplantısına ya katılmamış ya katılamamış olmakla birlikte, gerek kendisi gerek Fransız meslekdaşları, Paris'e gelmek isteyeceğini sanmaktadır.

B. NİTTİ Yüce Kurulun bunun istenilir bir şey olduğu hususunda karara varabileceklerini sanıyor.

LORD CURZON Emir'in 10 Mayıs'ta bulunmasının gerekli olmadığını, esasen Barış Andlaşmasının o tarihte hazır olacağının kesinlikle bilinmediğini söyledi. Bir kaç gün sonrası için çağrılabileceğini belirtti.

B. LLOYD GEORGE 25 Mayıs'ta Paris'te olmasının istenebileceğini söyledi.

B. BERTHELOT bu tarihin Yüce Kurul için Spa'da saptanan toplantı tarihi olduğunu anımsattı.

B. NİTTİ Emir Faysal'ın hem Paris'e hem de Spa'ya mı gelmesinin istendiğini sordu.

B. LLOYD GEORGE Türk Delegasyonuna, andlaşma hükümlerini öğrendikten sonra iki üç haftalık bir süreyi, yanıtlarını hazırlamak için tanımanın öngörüldüğünü söyledi. Almanlarla Spa'daki toplantılarını bitirdikten sonra Yüce Kurul Paris'te toplanıp Türk yanıtını alabilir.

LORD CURZON Emir Faysal'ın Mayıs sonlarına doğru Paris'e çağrılması gerektiği düşüncesindedir.

B. LLOYD GEORGE ayrıca Spa'ya gelmesinin istenip istenmeyeceğine Yüce Kurulun daha sonra karar verebileceğini söyledi.

B. BERTHELOT Emir Faysal'a katılma çağrısının Yüce Kurul Başkanınca gönderileceğini varsaydığını söyledi.

LORD CURZON Fransız ve Britanya temsilci heyetlerinin temsilcileri aracılığıyla Emir Faysal'la temasları bulunduğuna göre çağrının bu temsilciler aracılığı ile gönderilebileceğini söyledi.

> Emir Faysal'ın, Yüce Kurulun, Paris'te Mayıs sonlarına doğru yapacağı bir toplantısına katılmağa çağrılması ve çağrının Fransız ve Britanya temsilci heyetlerince, kendi temsilcileri aracılığı ile ulaştırılması, **kararlaştırıldı.**

(Konferans 16.50'de sona erdi.)

No. 20

[I.C.P. 109] 26 Nisan 1920 Pazartesi günü saat 17'de San Remo'da, Villa Devachan'da yapılan bir Yüce Kurul toplantısına ilişkin İngiliz Yazmanın Notları :

Katılanlar: Amerika Birleşik Devletleri: B. Robert Underwood Johnson, Romadaki Amerikan Büyükelçisi; **Yazmanlar,** B. Leland Harrison, B. T. Hart Anderson, Jr.

Britanya İmparatorluğu: Çok Sayın D. Lloyd George, Başbakan; Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; B. R. Vansittart; B. E. F. Wise, B. O'Malley (Tutanak 1 için); **Yazmanlar,** Sir Hankey, Yarbay L. Storr.

Fransa: B. Millerand, Fransız Başbakanı; B. Berthelot, B. Kammerer.

İtalya: B. Nitti, Başbakan (**Başkan**); B. Scialoja; **Yazmanlar,** B. Garbasso B. Galli, B. Trombetti, Teğmen Zanchi.

Belçika: B. Hymans ve öteki Belçika temsilcileri.

Japonya: B. Matsui; **Yazmanlar,** B. Saito, B. Sawada.

Çevirmen: B. Camerlynck.

(Bazı gündem maddeleri görüşülürken Müttefik kara ve deniz uzmanları hazır bulunmuşlardır.)

(Yazı Komitesi üyeleri Tutanak 2. sırasında hazır bulunmuşlardır.)

1. Rusya ile ticaret ilişkileri.

2. Başkan Wilson'un Türkiye hakkındaki telgrafının yanıtı.

B. NİTTİ Yüce Kurulun, dağıtılmış olan şu belgeleri incelemesini önerdi :

a) Başkan Wilson'un Türkiye hakkındaki telgrafına yanıt tasarısı (A.J. 154) (Bak. Ek 2).[398]

b) Başkan Wilson'a Ermenistan konusunda mesajın tasarısı (A.J. 171 Rev.) (Bak. Ek 3)[398]

c) Ermenistan konusunda Milletler Cemiyetine mesaj tasarısı (A.J. 186/185) (Bak. Ek 3)[398]

---

[398] Bu metinlerin hiç biri basılmamıştır. Ek. 5 Sevr Andlaşmasının 88, 89, 90, 91 şe 93 ile 92 maddelerinin her birinin karşılığı olan beş maddeden oluşmaktadır. Bu maddeler arasında büyük farklar yoktur. 3. madde tasarısının ilk tümcesinde: "Sınır hakem tarafından saptanırken sözü geçen İllerin topraklarından bir kesiminin Ermenistan'a aktarılmasına gidilirse, Türkiye aktarılan toprak üzerindeki tüm haklarından, karar tarihinden geçerli olmak üzere vazgeçer." denilmekte, ve ayni maddenin sondan bir önceki tümcesinde Andlaşmanın VIII. bölümünden sözedilmemektedir. 4. maddenin (Sevr'in 91. maddesi) ilk tümcesi ise şöyledir: "Bu toprağın bir kesiminin Ermenistan'a aktarılması durumunda, hakemin kararından sonra üç ay içinde, bu kararın ortaya çıkardığı sınırı Ermenistan ile Türkiye arasında toprak üzerinde çizmek için, Başlıca Müttefik Devletlerin, biri Ermenistan biri de Türkiye'nin atayacağı üyelerden oluşan bir Sınırlandırma Komisyonu kurulacaktır." İkinci tümcesi ise şöyle yazılmıştır. (Bak. Sevr'in 93. maddesi) "Ermenistan, bu koşullar altında... rıza göstererek, kabul eder."

d) Türkiye ile Barış Andlaşmasının Kesim V; (Ermenistan)ine konacak madde tasarıları (Bak. Ek 5)[398]

LORD CURZON Yüce Kurul önündeki mesaj taslağının (A.J. 171, Revise) daha önce sunulanın hemen hemen tıpkısı olduğunu söyledi. Tek değişiklik, Ermenistan konusunun Birleşik Devletler Başkanına gönderilecek ayrı bir mesaja konu yapılması kararlaştırılmış olduğu için, bu taslakta Ermenistan'dan söz edilmemesidir.

B. NİTTİ yazı komitesi üyelerinin görüşmelere katılmasının iyi olup olmayacağını sordu :

(Resmî çevirmen Britanya tasarısını Fransızca olarak okudu.)

B. MİLLERAND kurulun Başkan Wilson'a gönderilmek üzere, içinde Ermenistan hakkında, şimdi düşünülen Andlaşmanın tek maddesinden söz edilen bir mektup taslağını incelediğini söyledi. Ancak, kendisine, toplantıdan biraz önce, yazı komitesi başkanı B. Fromageot, özellikle düşünülen askersizleştirilmiş bölge ile ilgili olarak andlaşmaya başka maddeler konulmasının da sözkonusu olabileceğini söylemiştir ve bu bakımdan B. Nitti gibi, yazı komitesinin toplantıya gelerek Yüce Kurula sunmak istedikleri herhangi bir noktayı ortaya atmaları gerektiği görüşündedir. Kendisi, B. Fromageot'dan duyduğu hususların öngörülmesi için daha başka maddelerin de konulması gerekeceğini sanmaktadır. Her halde, er ya da geç, bu konularla ilgili olarak andlaşmaya birşeyler konulması gerekecektir.

(Yazı komitesi bu noktada toplantı salonuna girdi.)

B. NİTTİ Yazı Komitesine, Yüce Kurulun Lord Curzon'un Başkan Wilson'a mesajının tasarısını görüşmekte olduğunu ve bu konuda komitenin ortaya atmak istediği bir şey olup olmadığını öğrenmek istediğini açıkladı.

LORD CURZON Başkan Wilson'a mesaj tasarının 10'uncu satırına şu sözcüklerin konulmasını önerdi : "Avrupa'da ve başka yerlerdeki ağır yükümlülüklerinden başka.'

(Bu kabul edildi).

B. FROMAGEOT Yazı komitesinin Yüce Kurulun Ermenistan hakkındaki kararını ve Başkan Wilson'a yapılması düşünülen başvuruyu öğrendiğinde, bu komitenin, Türkiye sınırları üzerindeki askersizleştirilecek bölgeye değinilmeyeceğini anladığını söyledi. Komitesi bunun üzerine kendisinden, bu bölge hakkında ne gibi hükümler konulacağını kuruldan öğrenmesini istediğini belirtti. Andlaşmada bu bölge hakkında bir şey söylenmeyecek olursa ilerde zorluklar çıkması kaçınılmaz olur. Komitesi, Yüce Kurulca görüşülmek üzere, Ermenistan hakkında beş madde hazırlamıştır. (Bak Ek 5.)[399]

LORD CURZON yapılması gereken tek şeyin bu maddeleri Birleşik Devletler Başkanına gönderilecek mektuba sokmak olduğu düşüncesindedir.

B. FROMAGEOT bunu kabul etmektedir ama şimdiki biçimiyle mesajda sadece bir tek maddeye değinildiğine dikkati çekmek de istemektedir.

---

[399] Bak. bir önceki dipnotu.

B. LLOYD GEORGE'un kanısına göre, bu maddeler konacak olursa Başkanın Ermenistan **mandat**'sını kabul edeceğinden çok kuşku duyulabilir. Birleşik Devletler **mandat**'yı kabul edecek olurlarsa, Müttefik Devletler ilk sınırlar üzerinde yeniden durabilirler. Birleşik Devletler, bir Büyük Devlet olarak, bir kez bu sorumluluğu kabul ederse, gelecekteki Ermeni Devletinin hakkını tanımak zorunluğunu duyar. Fakat Başkan **mandat**'yı kabul ederse aynı zamanda nasıl hakemlik de edebilir?

B. MİLLERAND, Fransız temsilci heyetinin anlayışına göre, Birleşik Devletler **mandat** konusunda ne yanıt verirlerse versinler, Başkan Wilson hakem olarak kalacaktır, dedi.

B. NİTTİ, Britanya temsilci heyetinin Milletler Cemiyetine gönderilecek metin için hazırladıkları tasarı hakkında Yüce Kurulun söyleyeceği bir şey olup olmadığını sordu (A.J. 185).

LORD CURZON kurulun Birleşik Devletlere olan çağrısının, Milletler Cemiyetine yazılacak mektubu çok kısaltma olanağı verdiğini söyledi.

B. BERTHELOT Milletler Cemiyetine gidecek İngiliz tasarısını okuduğunu ve kanısınca durumu çok iyi anlattığını söyledi.

Lord Curzon tarafından hazırlanan ve kendisinin, yukardaki görüşmeler çerçevesinde ortaya çıkan bazı ufak değişiklikleri de değiştirilecek metne koymayı yükümlendiği şu noktaların kabul edilmesi kararlaştırıldı :

a) Başkan Wilson'un 26 [24] Mart tarihli notasını yanıtı (A.J. 154).
b) Ermenistan hakkında Başkan Wilson'a mesaj (A.J. 171, Revise.)
c) Milletler Cemiyetine yanıt (A.J. 185).[399]

Her üç notanın son biçimini almış nüshaları eklidir.[399]

Yüce Kurul Başkanı, sözü geçen bu notaların, son yazılış biçimleriyle,

Yüce Kurul adına[400] Başkan Wilson'a ulaştırılmasını düzenlemeyi üstlendi.

Ayrıca, Türkiye ile Barış Andlaşmasının V. Kesimi (Ermenistan) ne konulacak madde tasarılarının da uygun bulunması **kararlaştırıldı.**

3. ..... **[Almanya sorunu : askeri işgal]**

4. ..... **[Alman Deniz kuvvetleri gereçlerinin yokedilmesi]**

5. ..... **[Alman savaş suçluları konusu]**

6. ..... **[Yansız Bölge Ruhr vadisindeki Alman kıtaları]**

7. .....[San Remo Konferansının bu son toplantısında geleneksel teşekkürleri önce B. Lloyd George dile getirdi sonra karşılıklı olarak "iki büyük latin ulusunun ortak yazgısı" tema'sı B. Millerand ve Başkan B. Nitti tarafından işlendi.]

(Yüce Kurul San Remo oturumlarını 26 Nisan 1920 günü saat 19'da bitirdi.)

---

400 Aslındaki not : 'Usul olarak, İngiliz yazmanın notları Lord Curzon'dan son biçimleriyle sağlayarak Yüce Kurul başkanına göndermesi; onun da bunları, Yüce Kurul toplantılarına katılan Amerika Birleşik Devletlerinin Roma Büyükelçisine, Başkan Wilson'a ulaştırılmak üzere vermesi kararlaştırılmıştır.'

BÖLÜM IV

No. 26

İkinci Hythe Konferansı görüşmeleri - 20 Haziran 1920

20 Haziran 1920 Pazar günü saat 10.30'da Lympne (İngiltere)'de yapılan görüşmenin notları :

Katılanlar : Britanya İmparatorluğu : Çok Sayın D. Lloyd George, Başbakan; Sir M. Hankey (Yazman).

Fransa : B. Millerand, Başbakan; B. Camerlynck (Yazman ve Çevirmen).

(Not : Bu, bahçede yapılan gayri resmi bir görüşme idi)

1. B. LLOYD GEORGE, B. Millerand'a o sabah B. Venizelos tarafından kendisine telefonla iletilen, İzmir bölgesindeki komutan Yunan Generali Paraskevopulos'un B. Venizelos'a gönderdiği aşağıdaki mesajı verdi :

> "Elimizdeki kuvvetlerle Bandırma hattını[401] güvenlikle ele geçirebiliriz. En geç onbeş gün içinde tamamlanabilecek olan bu hareket, hemen sonra Trakya'daki ordumuzu güçlendirmek olanağını bize sağlayacaktır.
>
> "Hareketsiz geçirilen her gün, kanımca, bu girişimin zararına olmaktadır. Çeşitli kolordu ve tümen komutanları, tam bir disiplin içinde, bu hareketsizlikten duydukları derin kırgınlığı bana söylemektedirler. Zira onlar da, tıpkı benim gibi, geçen her günün bizim zararımıza düşmana yardım ettiği görüşündedirler.
>
> "329 sayılı telgrafınızı aldıktan ve Türklerin İngilizler'e[402] karşı dünkü saldırısından sonra, en ilkel güvenlik düşüncesinin bile, gelecek pazartesinden başlayarak birbiri ardından saldırılara geçilmesi emrini vermekliğimi gerektirdiği kanısındayım."

B. LLOYD GEORGE Mareşal Foch'un kendisine General Paraskevopulos'un değerli bir kişi olduğunu (good man?) bildirdiğini söyledi. Yunan ordusu gerçekte Fransızların ortaya koydukları bir şey olduğu için bu konuda Fransızların İngilizlerden fazla bilgisi vardır. Kişisel görüşüne göre, B. Venizelos'a derhal bu ileri harekete geçilmesini buyurması için yetki verilmelidir.

---

401 İzmir bölgesinden kuzeye doğru Bandırma'ya giden bir demiryolu (İngilizce aslındaki dipnotu)

402 14-15 Haziran 1920 gecesi, Türk milliyetçi kuvvetleri İzmit bölgesinde İngiliz kuvvetlerine saldırmışlardı (İngilizce aslındaki dipnotu)

B. MİLLERAND Paris'de B. Romanos'un[403] kendisine gelerek, Yunanlıların Batı Trakya'dan Doğu Trakya'ya, tâ Çatalca hattına dek ilerlemeleri için yetki istediğini ve buna yanıt olarak, kendisinin kişisel olarak buna karşı çıkmayacağını bildirdiğini söyledi. B. Cambon'a, bunu Britanya Hükümetine bildirmesi yönergesini vermişti.

B. LLOYD GEORGE sadece Doğu Trakya'da harekete geçmenin yeterli olmayacağını söyledi. Mustafa Kemal, Anadolu'ya (Asia Minor) yerleşmişti ve ona orada vurmak çok önemli idi. Aksi halde Türklere herhangi nitelikte, herhangi bir ödün vermekten sözedilmesinin yararı olmayacaktır. Bu sadece bir zaaf belirtisi sayılacak ve Mustafa Kemal bunun üzerinde bile durmayacaktır. Herşeyden önce, Mustafa Kemal'e, böyle **pervasızca** davranamayacağının gösterilmesinin büyük önemi vardır. Şimdi Mustafa Kemal, Fransızları Kilikya'dan attığını ve İngilizleri de İzmit Yarımadasına sürdüğünü sanmaktadır; bu durumda Müttefiklerin işi sıkı tuttuklarının kanıtlanması zorunluluğu vardır. Bu nedenle, B. Venizelosa' derhal General Paraskevopulos'a ilerleme yetkisi tanıması için izin verilmesini önermektedir.

B. MİLLERAND, askerî makamlar bu harekâtı uygun görmekte iseler, hiç bir karşı çıkışı olmayacağını söyledi.

(Not: Yukardaki görüşmeden az sonra, B. Venizelos gelmiş ve Mareşal Foch, Mareşal Wilson ve General Weygand ile temasa geçirilmiştir.

Mareşal Foch, Mareşal Wilson ve General Weygand ile danıştıktan sonra, B. Venizelos, General Paraskevopulos'a bir telgraf çekerek derhal Bandırma'ya ilerlemesini buyurmuştur.

(Ek Not: Öğleden sonra, B. Lloyd George ve B. Millerand, Batı Trakya'da Yunan tümenlerinden birinin, Çanakkale Boğazı ile İzmit Yarımadasının savunması için General Milne'nin buyruğuna verilmesini kararlaştırmışlardır. B. Venizelos, bu tümenin Dedeağaç'da toplanması için yönerge göndermiş ve Mareşal Wilson da General Milne'e bu kararı bildiren ve gerekli düzenlemeleri yapmasını yöneren bir telgraf göndermiştir.)

2.

Aynı gün, aynı yerde saat 10.55'de yapılan ve Büyük Britanya ile Fransa' dan, öncekilerden başka, Maliye Bakanları, Çok Sayın A. Chamberlain ile M. Marshal'ın katıldıkları ve 27 sayılı toplantıda Almanya'nın ödenceleri konusu görüşülürken, Lloyd George'un Almanya'ya bir Müttefikler Gümrük Resimleri Baş Tahsildarı atanmasına Almanya'nın tepkisinden kaygu duyduğunu belirten şu sözleri ilginç görülmüştür :

B. LLOYD GEORGE ..... Ayrıntılara ilişkin bir iki nokta üzerinde duraksamalarım var. Örneğin gümrükler konusunda Almanların bir Müttefikler Gümrük Resmi Baştahsildarı atama önerilerini nasıl karşılayacağı hakkında kuşkularım vardır. Müttefiklerin tahıl üzerinden gümrük resmi alınmasına karar verdiklerini ve bunun sonucu ekmek fiyatlarının yükseldiğini düşünelim. Bu, Almanları sanki Türkiye ya da Çin durumuna sokmuş olur ki, bunu nasıl karşılayacakları sorulmağa değer. Askerî işgali yeğleyecekleri bile düşünülebilir....

---

[403]Paris'teki Yunan Ortaelçisi (İngilizce aslındaki dipnotu)

BÖLÜM V

No. 33

21 Haziran 1920 günü saat 16.00'da, Boulogne [Fransa]da Villa Belle'de toplanan bir konferansın İngiliz yazmanınca tutulan notları :

Katılanlar: Britanya İmparatorluğu: Çok Sayın D. Lloyd George, Başbakan; Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; Çok Sayın A. Chamberlain, Maliye Bakanı; Ekselâns Derby Kontu, İngiltere'nin Paris Büyükelçisi; Mareşal Sir H. H. Wilson, Baron, İmparatorluk Genelkurmay Başkanı; Albay Twiss (toplantının sadece bir bölümünde; **Yazmanlar**, Sir M. Hankey, Yarbay L. Storr, B. Fass.

Fransa: B. Millerand, Başbakan; B. Marsal, Maliye Bakanı; B. Berthelot, B. de Fleuriau; B. Laroche; **Yazman**, B. Massigli

İtalya: Kont Sforza, B. Galli; **Yazman**, B. Pagliano

Belçika: B. Hymans; B. Jaspar, B. Davignon.

Japonya: Vikont Chinda; **Yazman**, B. Saito

1.

2. Türkiye.

B. MİLLERAND, B. Lloyd George'dan Türkiye konusunu açmasını isteyeceğini söyledi.

B. LLOYD GEORGE, son birkaç gün içinde Türkiye'de, Boğazlar çevresinde, oldukça ciddi nitelik taşıyan bir askerî durumun geliştiğini bildirdi. Müttefik Devletlerce Anadolu'da (Asia Minor) **muazzam** (formidable) bir ulusal hareketin geliştiği bilinmekte idi; ancak, şimdiye dek bu hareket İstanbul'u tehdit edici nitelikte değildi. Durum böyle iken, geçen hafta Mustafa Kemal'in kuvvetleri önemli sayılarda İzmit Yarımadasına ilerlemişlerdir. Boğaz kıyısına yerleşecek olurlarsa, engel olunmadığı takdirde, Bolşeviklerle temas kurmak olanağına kavuşabilirler. Yerindeki müttefik kuvvetleri çoğunlukla İngiliz kuvvetleri olup, bir miktar Fransız ve İtalyan askeri de bulunmaktadır.

Müttefik askerî danışmanlarının görüşüne göre, bu saldırı gelişecek olursa, önemli destek kuvvetine gereksinme doğacaktır ve yine bu danışmanların kanısına göre, gerekebilecek destek kuvvetleri en az bir tümen olacaktır. İngilizleri desteklemek için bazı İtalyan kıtaları yola çıkmışsa da bunlar istenilen amaç için yeterli değildir. Elde bulunan tek tümen, Trakya'dan çekilebilecek olan bir Yunan tümenidir. Geçen Cuma, bir rastlantı olarak B. Venizelos Londra'da bulunuyordu ve B. Lloyd George kendisine danıştığında, müttefikler isti-

yorlarsa, bu tümeni memnunlukla göndereceğini bildirdi. B. Lloyd George, B. Venizelos ile bu biçimde görüşmesinin nedeninin, konunun çok ivedi oluşu ve sorunun konferansın toplantısına değin geri bırakılamayacak bulunması olduğunu açıkladı. Geçen Cumartesi, Mustafa Kemal gerçekten Çanakkale'ye ulaşmış durumda idi. B. Lloyd George, daha sonra B. Millerand'a telgraf çekerek, Pazar günü kendisiyle görüşmek istediğini bildirdiğini söyledi. Eğer olanak bulsaydı, İtalyan Meclis Başkanına da benzer bir mesaj gönderecekti; fakat herhangi bir İtalyan temsilcisinin Pazar'a değin İngiltere'ye ulaşması sözkonusu olamazdı. B. Millerand'dan, yanında Mareşal Foch'u da getirmesini istemiş ve B. Venizelos'a da hazır bulunması için çağrıda bulunmuştu. Kendisi de, Mareşal Sir Henry Wilson'la birlikte gelmişti. Tüm sorun, bir gün önce Hythe'da yapılan özel bir toplantıda, B. Millerand ve kendisince olduğu kadar, askerî uzmanlarca da en dikkatli bir inceleme konusu olmuştur. Öteki Müttefik ya da Ortak Devletlerin onaması ya da başka bir davranışı kaydına bağlı olmak koşulu ile, Yunanlılardan İzmit Yarımadasını işgal etmelerinin istenmesine karar verilmiştir. Tehdit altındaki noktaya yakın sayılabilecek tek İngiliz destek kuvveti Batum'daki iki taburdur ki, bunlar da durumu etkilemeye yetersizdirler. Bu nedenle de geri çekilmediler. Daha önce de söylediği gibi, ne Fransa'dan, ne İtalya'dan derhal sağlanabilecek kuvvet yoktur. Gerek B. Millerand'ın, gerek kendisinin ve gerekse uzman danışmanlarının açık kanısı, Mustafa Kemal'in Karadeniz Boğazına varmasına izin verilmemesi gerektiğidir. Cumartesi kendilerine gelen haberler, Mustafa'nın Çanakkale Boğazına kadar ulaşmış olduğunu gösteriyordu. Pazar günü de Yunan Başkomutanı kendilerine, Marmara denizi güney kıyısında Bandırma'ya güçlü bir Yunan birliği gönderebilecek olursa, bu birliğin Mustafa Kemal'in gerisinden ilerleyerek, Türk Milliyetçi Ordusunun yolunu kesebileceğine Yunan Ordusunun kesinlikle emin olduğunu bildirdi. Bu bilgileri alınca, B. Millerand ve kendisi Müttefiklerin en yüksek askerî danışmanı olan Mareşal Foch'dan (Versailles'daki Yüksek AskerîKomisyonu toplamaya vakit olmadığı için) bu proje hakkında ne düşündüğünü sormuşlar ve Mareşal, bunun lehinde konuşmuştur. B. Lloyd George şimdi şukonu üzerinde durmak istediğini belirtti : Türkler yakında, kendilerine verilmiş olan barış koşullarını konuşmak üzere Paris'e geleceklerdir. Mustafa Kemal başarıya ulaşır da, Çanakkale Boğazını kapatacak olursa, Müttefiklerin bu koşulları görüşmesinin bir anlamı kalmayacaktır. Buna karşılık, Mustafa'ya, kendisi ve milliyetçi kuvvetleri ile başa çıkacak güçte olduğumuzu gösterecek olursak, barış koşullarının görüşülmesi için bir neden kalmaz. B. Millerand'la birlikte bu geçici karara vardıklarını ve bu yeni tehlikeye karşı derhal önlemler alınmasının yaşamsal önemi olduğunu meslektaşlarına önemle belirtmek istemektedir. Ancak, gerekirse, Yunan Başkomutanına gönderilen yönergelerin bu konferansça durdurulması için vakit henüz geçmiş değildir. Ayrıca, Britanya Hükümetinin Türkiye'deki deniz ve kara kuvvetleri komutanlarından, Mustafa Kemal'in ilerlemesine ilişkin başka kaynaklardan alınan bilgileri doğrulayan çok kaygı verici telgraflar aldığına da dikkatl çekmek ister. Sonuç olarak Konferansa hatırlatmak ister ki, yukardaki karara varılırken, B. Millerand ve kendisi, çok değerli danışmanları Mareşal Foch'un bu proje lehindeki raporundan esinlenmişlerdir.

B. MİLLERAND konferans üyelerinden herhangi birinin B. Lloyd George'un demeci üzerine ileri sürecek gözlemleri olup olmadığını sordu. Yoksa, konfe-

ransın B. Lloyd George ve kendisi tarafından alınan önlemleri genellikle uygun gördüğü anlaşılmış olacaktır.

KONT SFORZA kasıtlı olarak konferansın B. Millerand ve B. Lloyd George' un kabul ettikleri hareket çizgisini onamasını beklediğini ve bu projenin başarılı bir sonuca ulaşması konusundaki bazı kişisel duraksamalarını ondan sonra dile getireceğini belirtti. Bu duraksamaları esas konuyu değiştirecek nitelikte değildir. Ve konferansın oy birliğine varması, doğaldır ki, önem taşır. Kısaca değinmek istediği husus şudur : Yunan tümeni İzmit Yarımadasına doğru yola çıkmış olacağına göre, konferans sadece kendisine başarı dileyebilir. B. Lloyd George'un dediği gibi, Milliyetçi Ordu başarı kazanacak olursa, Türklerle barış koşulları üzerinde görüşme yapılamayacağı doğrudur; ama, kendisini izleyen tüm iyi dileklerimize karşın, Yunan tümeni taşan güçleri durdurmayı başaramayacak olursa, Müttefik Devletler yine de Paris'de Türk delegeleri ile karşılaşıp, andlaşma tasarısına verilen Türk yanıtını incelemek durumunda kalacaklardır. Hal böyle olursa, acaba Müttefik Devletlerin, deneylerden us kazanmış olarak tümden us dışı davranışlarda bulunmaları olasılığı bulunacak olan Türk Milliyetçileri ile bazı görüş alışverişlerinde (pourparlers) bulunmaları bile gerekmeyebilir mi?

B. LLOYD GEORGE pek çok şeyin Yunan girişiminin başarılı sonucuna bağlı olduğu konusunda Kont Sforza gibi düşündüğünü bildirdi. Bu girişim başarısız kalacaksa, Mustafa Kemal'in dehşetli kuvvetlere sahip olduğu ve bu kuvvetlerin Türk İmparatorluğunun tüm gücünü oluşturduğu açıklanmış olacaktır. Böyle olursa, Kont Sforza'nın haklı olarak belirttiği gibi, yeni bir durumun açıkça gözönüne alınması gerekecektir. Yunan birliklerini bu proje için kullanırken, B. Millerand ve kendisi, daha önce de belirttiği gibi, her ikisi de Yunan ordusunun niteliklerini iyi tanıyan Mareşal Foch ve General Weygand'ın öğütlerine dayanmışlardır, ve her iki seçkin general, projenin sağlam bir harekât oluşturacağı görüşünü ileri sürmüşlerdir.Eğer bunlar, değerlendirmelerinde, Yunanlıların savaşçılık niteliklerini abartmışlar ya da (daha büyük bir olasılıkla) Mustafa Kemal'in gücünü küçümsemişler ise, o zaman ortaya yeni bir durum çıkacaktır. Önümüzdeki üç dört hafta bunu kanıtlayacaktır.

KONT SFORZA, B. Lloyd George'un da ne yazık ki bir ölçüde kendi kaygılarını paylaşmakta olduğunu anladığını belirtti. Biraz önce söylediklerine bir iki sözcük eklemesine izin verilmesini istedi. B. Lloyd George, B. Millerand ile kendisinin Mareşal Foch'un görüşlerinden esinlendiklerini ısrarla belirtti. Acaba, Mareşal Foch, San Remo Konferansında, Türkiye'ye yapılacak büyük bir saldırı için 300 ya da 400 bin kişilik bir kuvvete gereksinme bulunacağını söylememiş miydi? Buna karşın Yunan Başkomutanı Milliyetçileri tek bir tümenle püskürteceği kanısında görünüyor. Bu, kendisine, hastasının derisi üzerinde küçük bir çıban gören ve bunun hangi iç hastalığın görüntüsü olabileceğini düşünmeden, bu çıbanı kesivermekle hastayı iyi edebileceğini sanan doktorun öyküsünü anımsatıyor. Bandırma seferinin sonucu ne olabilir? Kendi kanısınca dehşetli bir biçimde genişleyebilecek olan bu durumla tek bir Yunan tümeninin başa çıkması sözkonusu değildir. Kafasının gerisindeki duraksama işte budur ama, B. Lloyd George'un dediği gibi, üç ya da beş hafta içinde Müttefikler rüzgârın nereden estiğini nasıl olsa analyacaklardır.

B. MİLLERAND konferans üyelerinden herhangi birinin B. Lloyd George tarafından açıklanan askerî harekâta bir karşı çıkışları olup olmadığını sordu.

— İstanbul ve Boğazlar bölgesindeki Müttefik kuvvetlerini bir Yunan tümeni ile desteklemek ve İzmir bölgesinde Yunan kuvvetlerinin danışıklı eylemi konularında B. Venizelos'la yapılan anlaşmaların onanması,

Kabul edildi.

3. Barış Andlaşması Hükümlerine Yanıt Verme Süresinin Uzatılması için Türk başvurusu.

B. MİLLERAND şimdi konferansa, biraz önce inceledikleri konu ile hiç kuşkusuz bağlantısı olmakla birlikte biraz daha değişik bir konuyu sunacağını söyledi; bu konu, Türk temsilci heyetinin,Türkiye ile Barış Andlaşması tasarısına yanıt vermeleri için tanınan sürenin ikinci kez uzatılması için yaptıkları başvuru konusudur. Şimdi istenilen süre 11 Temmuz'a kadardır. Bu başvuruyu, Versailles'a gelmiş olan, Türk temsilci heyeti Başkanı Damat Ferit Paşa yapmıştır.

LORD CURZON bunun ikinci bir erteleme olup olmadığını sordu.

B. MİLLERAND olumlu yanıt verdikten sonra, ilk kez sürenin bir aylık olduğunu, onbeş günlük bir uzatma verilmiş bulunduğunu ve bu kez istemin iki haftalık yeni bir erteleme için olduğunu söyledi.

LORD CURZON, verilecek olursa, bu yeni sürenin bitiminde, Türk temsilci heyetinin hiç kuşkusuz yeni bir süre uzatımı isteyeceğini söyledi.

KONT SFORZA fazladan iki hafta verilmesinin ortaklaşa çıkarları gereği olduğu düşüncesindedir. Mustafa Kemal ile Damat Ferit arasındaki kişisel sevişmezliğe karşın, birinin başarısından öteki kendi bakımından yararlanacaktır. Savaş sırasında bir Yugoslavın kendisine dediği gibi : "Biz Yugoslavlar, başlıca savaşanlardan herhangi birinin başarısından kârlı çıkacak durumdayız."

LORD CURZON şimdiki başvurunun nedeninin ne olduğunu sordu. Türkler başlangıçta yanıtlarını hazırlamak için bir aylık bir süre istemişlerdi. Onbeş günlük bir uzatma ricası ile karşılaştıklarında, Müttefik Devletler, durumun özelliklerini gözönünde tutarak bunu yerine getirmeyi akla uygun bulmuşlardı. Şimdi açıkça belli oluyordu ki, Türkler olayları bekliyordu ve eğer Yunanlılar kötü bir talih sonucu girişimlerinde başarılı olamazlarsa, onbeş gün sonra Mustafa Kemal çok güçlü bir duruma geçecek ve Müttefiklerin durumu ise şimdikinden çok daha güç ve sıkıntılı olacaktır. Kendisi ikinci erteleme başvurusunun bir örneğini görmüş değildir. Bu başvuru için gösterilen nedenlerin neler olduklarını öğrenmekten memnun olacağı gibi, konferansın da bu başvurunun yapılmasının olasıl nedenlerini incelemesinin yerinde olacağı görüşündedir. Bir başka nokta da şudur : Süre uzatımı verilecek olursa, onbeş gün geçtikten sonra ne olacaktır? Türkler, Quai d'Orsay'e gelerek andlaşma tasarısına yanıtlarını sunacaklardır. Fakat bu, işin sonuçlandığı anlamına gelmeyecektir. Alman andlaşmasında olduğu gibi, Müttefiklerin Türk yanıtına verecekleri karşılığı hazırlayabilmeleri için aradan bir ay daha geçebilecektir. Kendisi, genellikle, Türklerin yanıtlarını derhal vermeleri için ısrar edilmesinden yanadır.

B. MİLLERAND ikinci erteleme için yapılan başvurunun 18 Haziran 1920 tarihli olduğunu söyledi.

(B. Millerand bu sırada başvuru metnini okudu (Bak Ek 1).[404].

B. LLOYD GEORGE, anımsaıdğına göre, Almanlara erteleme bakımından böyle bir kolaylık gösterilmemiş olduğunu ,oysa Alman Andlaşması konusunun bundan çok daha güç bir konu olduğunu söyledi. Öte yandan Türk Andlaşması basit bir sorundur. Bu andlaşma, eski Türk İmparatorluğunun **kolunu bacağını** kesiyordu **(certain limbs)**. Bu, çok karışık bir sorun değildi. uzun boylu açıklama da gerektirmiyordu. O da Lord Curzon gibi yeni bir uzatmayı istenmeyecek bir şey olarak görmekte ve Türklerin yanıtlarını derhal vermeleri için direnmemiz gerektiği kanısını taşımaktadır.

B. MİLLERAND kendisinin, bu konuda, Kont Sforza'nın kuşku ve duraksamalarını paylaşmak eğiliminde olduğunu belirtti. Türklerin ikinci bir erteleme istedikleri bu süre içinde Müttefik Devletlerin, bugünkü koşullar altında haklı sayılacak bazı şiddetli önlemler almak niyetinde olduklarına dikkati çekmek ister. Aynı zamanda, Türk Hükümetine bazı olanaklar tanınmasının akıllıca bir davranış olabileceğini düşünmek eğilimindedir.

B. LLOYD GEORGE bunun yerinde olacağından kuşkuludur. Türklere yanıtlarını sunabilmeleri için altı haftalık bir süre zaten verilmiş bulunuyor. Zorlayıcı nitelikte önlemler almaya hazırlandığımız doğru ise de, bu önlemler Damat Ferit ve Türk Hükûmetine karşı değil, bu Hükûmete meydan okuyan Türkler, bir milyondan fazla Ermeniyi öldürdükleri için suçlandırıldıklarında, şu yanıtı vermişlerdi : «Bizim bir milyon Ermeniyi öldürdüğümüz bir gerçektir ama unutmayın ki, aynı süre içinde 2 milyondan fazla Müslüman da öldürdük.» Bugünkü durumda sürüncemede kalmak özellikle büyük bir tehlike yaratır, çünkü doğulu bir ülke ile karşı karşıyayız ve Müttefiklerin herhangi bir duraksaması tüm Doğu'da yankılar uyandırır ve Müttefiklerin aralarında tam bir anlaşma ile hareket etmediklerini düşünme eğilimi doğabilir. İtalya'nın Türk Andlaşmasının hükümlerine karşı çıktığını düşünebilirler. Fransa'nın da bunlara karşı olduğunu ve Büyük Britanya'nın tek başına bu hükümleri savunduğunu sanabilirler. Bununla birlikte, hal gerçekten bu ise, nasıl oldu da San Remo'da tam bir anlaşmaya varılabildi? Oybirliğinin önemi son derece büyüktür. Anlaşmazlık ya da duraksama olursa, çok yakında tümüyle denetimimiz dışına çıkabilecek güçlere cesaret verilmiş olur. Bu nedenle, yeni bir erteleme yapılmaması için ısrarlı bir çağrıda bulunmaktadır. Türklere, derhal yanıtlarını vermeleri gerektiği ve konunun açık seçik ortada olduğu söylenmelidir. Bu konuda hiç bir uzmana danışmaya gerek yoktur. Türk delegeleri her ne ileri süreceklerse sürsünler, istatistiklerini, savlarını savunmak için önceden uydurmuş olacakları besbellidir.

B. MİLLERAND bu durumda kendi görüşünde ısrar etmek istemediğini söyledi.

B. LLOYD GEORGE öyle ise B. Millerand'ın, Konferans tarafından, kendi imzasıyla Damat Ferit'e konferans adına bir telgraf çekerek Türk temsilci heyetine sadece ek bir yirmidört saat verildiğini bildirmekle görevlendirilmesini önerdi.

---

[404] Dosyadaki metinde (Filed Copy) şöyle bir not var: "Ek 1 bu notların son metninde yer alacaktır". Oysa bu Ek ne dosyadaki metinde, ne de daktilo edilmiş metinde vardır.

B. BERTHELOT bu görüşü paylaşmaktadır, zira Damat Ferit'e bir yanıt verilinceye değin zaten üç gün geçmiş bulunuyor.

B. LLOYD GEORGE herhangi bir ertelemeye razı olmanın büyük bir hata olacağı hususundaki görüşünde ısrar etmektedir. «Yeni bir süre uzatımı»nın bildirilmesinin basında ve çeşitli ülkelerdeki tepkisinden kaygı duymaktadır.

a) Türk temsilci heyetinin Türk Barış Andlaşmasına yanıtları için ikinci kez süre uzatılmasına ilişkin başvurusunun kabul edilmemesi.

b) B. Millerand'ın Boulogne Konferansı Başkanı olarak, bu kararı telgrafla Damat Ferit Paşa'ya bildirmesi.

c) Türk temsilci heyeti yanıtını iki-üç gün geciktirecek olursa, üzerinde durulmaması, kararlaştırıldı.

BÖLÜM VI

No. 62

11 Temmuz 1920 günü saat 11.30'da Spa'da (Belçika) Villa Fraineuse'de toplanan Müttefiklerarası bir Konferansın İngiliz yazmanınca tutulan notları :

Katılanlar : Britanya İmparatorluğu : Çok Sayın Curzon of Kedleston Kontu, Dışişleri Bakanı; Ekselans Derby Kontu, Sir Eyre Crowe, Sir Reginald Tower, Tuğgeneral Thwaites, Deniz Albayı Domvile, Bay Vansittart, Bay Philip Karr; **Yazmanlar :** Sir M. Hankey, Yarbay Storr.

Fransa : B. Millerand, B. Berthelot, B. Kammerer, B. Laroche;

Yazman : B. Massigli.

İtalya : Kont Sforza, Dışişleri Bakanı; Della Torretta Markisi; **Yazman:** B. Carlo Galli.

Japonya : Vikont Chinda.

Yunanistan : B. Venizelos

Çevirmen : B. Camerlynck.

1. Barış Andlaşması hakkındaki Türk Notasına yanıt tasarısı.

B. MİLLERAND, oturumu açtıktan sonra, görüşülecek ilk konunun Türkiye'ye verilecek yanıt tasarısı olduğunu belirtti (A-J. 203 Revise sayılı belge Bak. Ek 1). Konferans üyelerinin incelemeye zaman bulup bulmadıklarını ya da belgenin kendilerine okunmasını mı yeğlediklerini bilmek istediğini sözlerine ekledi.

LORD CURZON, yanıt üzerinde bir iki gözlemini dile getirmesine izin verilmesini rica etti. Tasarının, Müttefik Konferansınca saptanan genel çizgiye uygun olarak kaleme alındığını söyledi. Tasarı açık ve kısa olup, Türk isteminin reddi anlamına gelmektedir. Tek bir ödün verilmiştir ki, o da Türkiye'ye Boğazlar Komisyonunda bir üyelik önerilmesi olmuştur; çeşitli ayrıntılarda da Andlaşma hükümlerinin hafifçe değiştirilmesi gereği duyulmuştur. Birkaç gün önceki bir toplantıda, B. Venizelos, Türkiye'nin zorla kovulmuş, Türk soyundan olmayan Türk uyruklarının yurtlarına dönüşlerini olabildiğince kolaylaştırmak yükümlülüğüne değinmişti. 144 üncü maddede sözü edilen tarih 1 Ağustos 1914 idi. B. Millerand, önceki bahara düşen başka bir tarih konulmasını önermiş, sonra da 1 Ocak tarihini ileri sürmüştü, Kendisi (Lord Curzon) ise 1 Mart'ı önermiş, sonuç olarak Konferans ikisi arasında 1 Şubat'ı kabul etmişti. Bununla birlikte uzmanlar, bu tarihin kimilerini şaşırtacağını düşünerek, 1 Ocak 1914 tarihini koymuşlardır. Bu küçük değişikliğin bu konferansça resmen onanması gerekmektedir. Tasarıda andlaşmanın 178 inci maddesi de değiştirilmiştir. Bu ko-

nuda kendisinin söyleyeceği bir şey olmamakla birlikte, konferansın başka üyelerinin bazı görüşler öne sürmesi olasıldır. Tasarı hazırlandığından bu yana, Türk temsilci heyetinden yeni görüşler alınmıştır. Pek fazla anlam taşımayan çok ayrıntılı noktaları içeren bu çok uzun belgenin bazı hususlarad kabulü akıllılık olur. İlk Türk notasına verilecek yanıtın gönderilmesinin gecikmemesi için Konferansın, ilkelere ilişkin sorunlara dokunulmamak kaydıyla, uzmanların akla yakın ve tehlikesiz görecekleri ödünleri vermekte bir ölçüde serbest bırakılmalarına karar vermesini tavsiye etti. Bu yapılmayacak olursa, Yüce Kurul (Supreme Council) un yeniden toplanması gerekecektir ki, çalışmaların hangi ağır baskı altında yapıldığı düşünülürse bundan kaçınılabileceğini umut etmektedir.

B. MİLLERAND Lord Curzon'un konferansın bu sabah üzerinde karara varması gerektiği çeşitli konular hakkında açıklayıcı bir demeç verdiğini belirtti. Kendisi, şimdi Başkan olarak, Konferansa, karar verilmesini gerektiren çeşitli noktaları tek tek sunacaktır. İlk konu Türkiye'ye Boğazlar Komisyonunda bir Türk temsilcisi bulundurmak yetkisinin verilmesi konusudur. Buna karşı bir görüş olup olmadığını öğrenmek istedi.

(Buna olumlu karar verildi).

B. Millerand, sözlerine devamla, ikinci konunun, Konferansça bu konu son kez ele alındığında geçici olarak 1 Şubat 1914 olarak saptanmış olan tarihin 1 Ocak 1914 olarak değiştirilmesi önerisi olduğunu söyledi.

(1 Ocak 1914 tarihi kabul edildi).

Üçüncü nokta 178 inci madde için önerilen değişikliktir.

Bundan sonra Türkiye'ye verilecek yanıt tasarısına önerilen değişiklikler üzerinde bazı görüşmeler oldu ve bu sırada, B. Kammerer'in önerilen değişikliklerin öne sürülme nedenleri hakkında yaptığı açıklama üzerine,

B. Millerand, özellikle ayrıntılara ilişkin noktalar üzerinde çeşitli ödünler isteyen yeni bir nota'nın Türkiye'den gelmiş olduğu konusunda Lord Curzon'un söylediklerini hatırlatmıştır; Lord Curzon, ilk tasarıyı hazırlamış olan uzmanlara, ikinci nota'ya hazırlanacak yanıtı sunmaları için hareket özgürlüğü tanınmasını önermişti.

Konferans Genel Sekreterince Türklere yanıtın hangi tarihte gönderilmesinin gerekeceği konusunda da tartışıldı.

B. VENİZELOS, tasarlanan yanıtın son tümcesine Konferansın dikkatini çekmek için izin istedi. Özellikle şu sözcüklere değindi

> "Andlaşma bugünkü biçimi ile imzalanmayacak olursa, Müttefik Devletler imzalanmasını ve uygulanmasını zorlamak için gerekli görecekleri eylemde bulunacaklardır. (will take such action)."

B. Venizelos'un kanısınca, bu tümcenin özellikle «imzalanmasını ve uygulanmasını zorlamak için» sözcüklerinin çıkarılması gerekiyor, zira, bugünkü haliyle, imzalamayı reddettiği takdirde —İstanbul'u yitirme dışında— andlaşmanın bugünkü biçiminde uygulamaya konmasının Türkiye'nin tek korkacağı şey olacağı, Müttefiklerin kendi demeçleri ile açıkça yükümlendikleri bir husustur;

halbuki, yukarıdaki sözcükler çıkarılacak olursa, Müttefiklerin Türkler üzerinde, imzalayacak olurlarsa başlarına neler gelebileceği hususunda çok etkin bir tehdidi belirecektir. Bunun dışında, B. Venizelos'un bu sözcüklerin çıkartılmasını istemesinin bir başka nedeni de vardır. Yanıtta, Türklerin andlaşmayı reddetmeleri halinde, İstanbul (Constantinople)'un kendilerinden alınacağı belirtilmektedir. Bununla birlikte Andlaşma hükümlerinin Boğazların korunması ve özgürlüğü için tam yeterli olmadığı kanısında bulunduğunu söylemesine izin verilmesini rica etmektedir. Mustafa Kemal'in Çanakkale'de yaptıkları, son zamanlarda bunu yadsınamaz biçimde Müttefiklere kanıtladı. Kendisinin (B. Venizelos) duyduğuna göre, Kemalistler İstanbul'da (Constantinople) bulunan (stationed) İngiliz savaş gemilerine piyade silâhları ile ateş atacak kadar ileri gitmişledir. Demek oluyor ki, Karadeniz Boğazı (Bosphorus) ile Marmara Denizinin Asya kıyısını çevreleyen topraklar ile Biga Sancağı toprakları İstanbul ile birlikte ayrı bir Devlet oluşturmak üzere Türkiye'den ayırıp, Boğazların güvenlik ve özgürlüğü bu Devlete **emanet** edilmedikçe, İstanbul'un Türklerden alınmasının Boğazların güvenlik ve özgürlüğünü tek başına sağlamaya bir katkısı olmayacaktır. Bundan başka, reddedecek olurlarsa, Türkler, şimdiki andlaşmadaki biçimiyle kurulmakta olan özel rejim ile İzmir'de kendilerine verilmiş ayrıcalıklardan da yoksun bırakılmalıdrı. Bu ayrıcalıklar, Türk alınganlığını önlemek amacı ile tanınıyordu ki, imzalamayı reddedecek olurlarsa, bu duyarlılığa saygı gösterilmemek gerekecektir.

LORD CURZON, B. Venizelos'u, Yunan Başbakanının ileri sürmüş olduğu nedenlerden çok değişik başka nedenlerle desteklemek eğiliminde olduğunu söyledi. Tasarının son paragrafının bitiminde şöyle denilmektedir :

> "Andlaşma bugünkü biçimi ile imzalanmayacak olursa, Müttefik Devletler imzalanmasını ve uygulanmasını zorlamak için gerekli görecekleri eylemde bulunacaklardır."

Kendi kanısınca, Müttefik Devletlerin imzaya zorlamak niyetinde olduklarını söylemek, uygulamada gereksiz bir davranış olacaktır. Müttefik Devletlerin kendilerini ters bir duruma düşürmelerini ve yerine getirmeye hazır olmadıkları bir yükümlülük altına girmelerini sert biçimde kınamıştır.

B. MİLLERAND «imzalanmasını ve uygulanmasını zorlamak» sözcükleri yerine «bu koşullar altında» sözcüklerinin konulmasını öğütledi.

LORD CURZON ve KONT SFORZA, bu öneriyi kabul ettiklerini bildirince şu karara varıldı :

a) Türkiye ile Barış Andlaşması tasarısı hakkındaki Türk görüşlerine yanıt tasarısının, «imzalanmasını ve uygulanmasını zorlamak» sözcüklerinin çıkarılması ve yerine «bu koşullar altında» sözcüklerinin konulması kaydı ile, genel olarak, kabul edilmesi.

Kabul edildiği biçimde, yanıtın bir kopyası, **Ek 2** başlığı ile ilişiktedir.

b) Yeni Türk notasının incelenmesinin, önceki notaya yanıtı hazırlamış olan uzmanlar komitesine verilmesi ve bu komiteye Yüce Kurul'a yeniden başvurmaksızın, önemsiz ayrıntı noktalarında gerekli ve **ihtiyatlı (prudent)** görüle-

bilecek ödünleri vermek ve evvelki kararda sözü edilen yanıtta bunlara yer vermek konusunda tam yetki ve karar verme hakkı tanıması.

c) Notanın son biçimi ile Türk temsilci heyetine en geç 17 Temmuz 1920 Cumartesi günü verilmeye hazır bulunacak halde olması kaydı ile Uzmanlar Komitesinin işini Paris'de bitirmesine izin verilmesi.

(B. Venizelos, bu noktada konferans toplantısından çekildi).

CİLT VIII. 553. sayfadaki metinle Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri adlı yapıtın 31. sayfasındaki metin arasındaki farklar. (Paragraflar İngilizce metnin paragraflarıdır.)

Paragraf 1.

Müttefik Devletler..... Osmanlı Hükümetinin, Dünya savaşındaki sorumluluğunun, Müttefiklerinin sorumluluğundan daha hafif olduğu **ve bu nedenle de yumuşak bir davranışa hak kazandığı** düşüncesini beslediği anlaşılmaktadır.

Paragraf 2.

Müttefiklerin kanısınca, bütün uluslara karşı düzenlenen..... Türkiye, sözü edilen suikasta **isteyerek** katılmıştır. Büyük Devletler, Türkiye'nin bu davranış biçimiyle ..... suç işlemiş olduğu kanısındadırlar. **Türkiye savaşa hiç bir bahane olmadan ve en ufak bir kışkırtmadan söz edilemeyeceği bir biçimde girmiştir.** Müttefikler..... düşmanca amaç beslemekteydiler. Hatta, Türkiye savaşın sonuna değin **Müttefik Devletlerce 1914 Ağustos'unda Babîali'ye bir bildiride bulunulmuştu. Türk Hükümeti, bu bildiriyi gözönünde tutmakla, savaşa girme nedeninin güvenlik kaygusu olmayıp yalnız tutkulardan oluştuğunu kanıtlanıştı.**

Paragraf 3.

Osmanlı Devletinin sorumluluğu sadece Türk ordularının yenilmesi için yapılmış olan harcamaların bedeli ile ölçülemeyecek genişliktedir. Büyük bir deniz ulaşım yolunu aklına estiği için Müttefiklerin yüzüne kapatarak, Batılı Müttefiklerle Rusya ve Romanya arasındaki ulaşımı kesmekle ..... **binlerce milyon sterlinlik** yitiğe uğramalarına yol açmıştır.

Paragraf 4.

Paragraf 5.

Türk ulusundan olmayan büyük kütlelerin Türk yönetimi altında kalmağa zorlanmaları ne haklı ne de Yakın ve Orta Doğuda Sürekli bir barışa götürecek nitelikte bir davranış olur.

Paragraf 6.

Paragraf 7.

Paragraf 8.

Paragraf 9.

Sözü geçen Devletler, **kıyıdaş olarak Türkiye'ye, Bulgaristan'a olduğu gibi ve aynı koşullarla, Boğazlar Komisyonuna bir temsilci atamak hakkını tanımağa karar vermişlerdir. Bu nedenle Madde 40 aşağıdaki biçimde değiştirilecektir :**

> **"..... Yunanistan, Romanya ve, Milletler Cemiyetine üye olurlarsa ve olduklarından başlamak üzere Bulgaristan ve Türkiye....."**

Paragraf 10.

Bu paragraftan başlayarak, son paragrafa kadar, Andlaşma tasarısı metninde yapılacak değişikliklere değinilmektedir ki bunlar, b uandırının Türkiye'de o tarihte yayınlanan metninde, en sonda yer almaktadır. Bu değişiklik önerileri iki metinde çok başka biçimde ele alınmış olup, andırıdaki biçimi şöyledir:[405]

"Kendi yönlerinden, Devletler, Türk temsilci heyetine verilen andlaşma hükümlerini, ayrıntılarla ilişkin çeşitli bakımlardan değiştirmek gereğini duymuşlardır.

144. maddenin 2. paragrafındaki 1 Ağustos 1914 tarihi yerine, kırıma uğramak korkusu ya da başka herhangi bir baskı nedeniyle evlerinden barklarından zorla kaçırılmış bulunan Türk soyundan olmayan Türk uyruklıların evlerine en geniş ölçüde dönebilmelerini kolaylaştırmak konusundaki Türkiye'nin yükümlülüğü açısından, 1 Ocak 1914 tarihi konulmuştur. Bu 1 Ocak 1914 tarihi, çok sayıda Türk soyundan olmayan Türk uyruklunun nedensiz olarak evlerinden barklarından koğuldukları, o yılın ilk aylarında meydana gelen olaylara daha uygun düşmektedir.

178. madde şöyle değiştirilmiştir :

[Bu değişikliğin son türkçe biçimi için Sèvres Andlaşmasının ilgili maddesine bakılması (Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri adlı yapıt, S. 96-97)]

[302. maddedeki değişiklik de aynı biçimde Sèvres Andlaşmasındaki son biçimidir.]

---

[405]Değişiklikler için Bk. "Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri", S. B. Fakültesi yayını, 1976 s. 31.

S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi - 1981

8700